Hrvatski arheološki godišnjak, 3/2006
Croatian Archaeological Yearbook, 3/2006

Izdavač/*Publisher:*
Ministarstvo kulture
Uprava za zaštitu kulturne baštine
Ministry of Culture
Administration for the Protection of the Cultural Heritage

Za izdavača/*For the Publisher:*
Božo Biškupić

Urednik/*Editor:*
Jasen Mesić

Tajnik i izvršni urednik/*Managing Editor:*
Zoran Wiewegh

Uredništvo/*Editorial Board:*
Martina Barada, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Puli
Tatjana Lolić, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Zagrebu
Ivana Miletić, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Sisku
Domagoj Perkić, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Odjel za inspekcijske poslove, Dubrovnik
Krešimir Raguž, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Karlovcu
Zoran Wiewegh, Uprava za zaštitu kulturne baštine

Lektura/*Language Editor:*
Ksenija Husarek

Korektura/*Proof reader:*
Andrea Cukrov

Prijevodi na engleski/*English Translations:*
Graham McMaster (str. 6 – 107)
Mihajla Ćavar (str. 108 – 469)

Grafička priprema/*Prepress:*
Anita Štimac

Adresa uredništva/*Editorial Address:*
Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine,
Odjel za arheološku baštinu, Runjaninova 2, 10000 Zagreb

Naklada/*Print run:*
1000

Tiskanje dovršeno/*Printing completed:*
prosinac, 2007.

Tisak/*Print:*
Kratis, Zagreb

UDK 902/904 (497.5)
ISSN 1845-8408

HRVATSKI ARHEOLOŠKI GODIŠNJAK

3/2006

Ministarstvo Kulture Republika Hrvatska
Ministry of culture Republic of Croatia


KOVŽ
KOKR
KOBJ
GZZG
KOZG
KORI
KOSK
KOPU
KOKA
KOGS
KOZD
KOŠI
KOTG
KOST



REPUBLIKA HRVATSKA

PODRUČJA DJELATNOSTI
KONZERVATORSKIH ODJELA

KOOS – Konzervatorski odjel u Osijeku

KOSB – Konzervatorski odjel u Slavonskom Brodu

KOPŽ – Konzervatorski odjel u Požegi

KOBJ – Konzervatorski odjel u Bjelovaru

KOVŽ – Konzervatorski odjel u Varaždinu

KOKR – Konzervatorski odjel u Krapini

KOZG – Konzervatorski odjel u Zagrebu

KOSK – Konzervatorski odjel u Sisku

KOKA – Konzervatorski odjel u Karlovcu

KOPU – Konzervatorski odjel u Puli

KORI – Konzervatorski odjel u Rijeci

KOGS – Konzervatorski odjel u Gospiću

KOZD – Konzervatorski odjel u Zadru

KOŠI – Konzervatorski odjel u Šibeniku

KOTG – Konzervatorski odjel u Trogiru

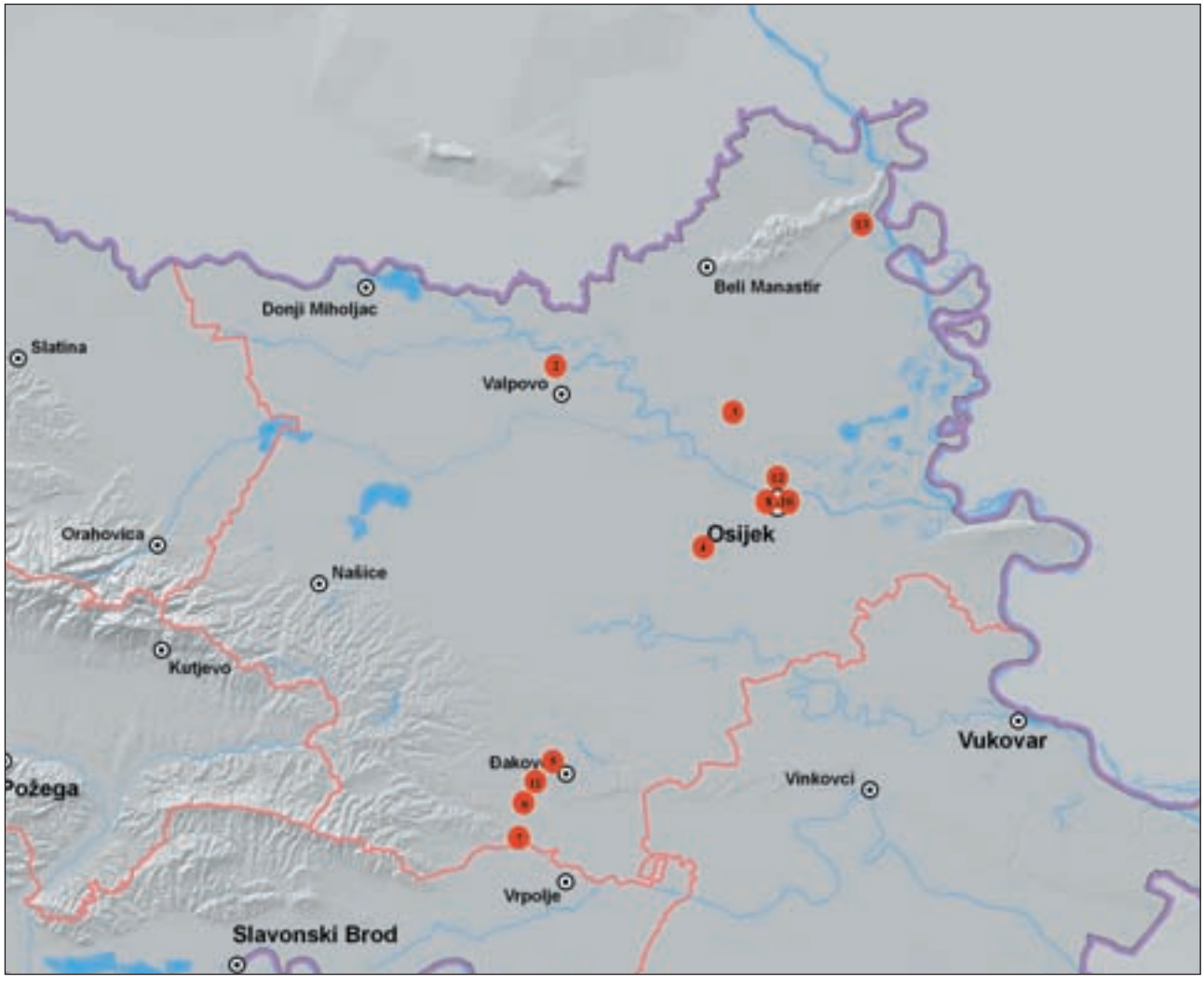
KOST – Konzervatorski odjel u Splitu

KOIM – Konzervatorski odjel u Imotskom

KODU – Konzervatorski odjel u Dubrovniku

GZZG – Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, Zagreb

OSJEČKO-BARANJSKA ŽUPANIJA



1 Autocesta Vc, dionica Osijek– Đakovo
2 Belišće – Staro Valpovo
3 Ciglana i Čemin – Ciganska pošta
4 Čepin – Ovčara/Tursko groblje
5 Ivandvor – šuma Gaj
6 Kaznica – Rutak
7 Krčavina
8 Osijek – Ciglana i Zeleno polje
9 Osijek – Huttlerova 20 – 22
10 Osijek – Krstova 6
11 Pajtenica
12 Rimska cesta
13 Várhegy – Mocsolás (Zmajevac)

Redni broj: 1
Lokalitet: Autocesta V-c, dionica Osijek – Đakovo
Naselje: –
Grad/općina:
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje, probna iskopavanja

Na temelju prethodnih rezultata rekognosciranja trase buduće Autoceste Beli Manastir – Osijek – Svilaj, dionice Osijek – Đakovo, provedena su probna arheološka istraživanja za potrebe utvrđivanja užeg područja rasprostiranja lokaliteta. Organizaciju radova i postupak zaštite arheoloških nalazišta provela je Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture (voditelji: mr. sc. Zoran Wiewegh i Vlatka Revald-Radolić), a u probnim istraživanjima sudjelovalo je nekoliko institucija (Arheološki muzej iz Osijeka, Arheološki muzej iz Zagreba, Institut za arheologiju iz Zagreba i Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu). Investitor radova bile su Hrvatske autoceste d.o.o.
Trasa dionice duga je 32,5 km (stacionaže prema Elaboratu iskolčenja od 29+500,00 do 62+002,55). Na trasi je pozicionirano 15 arheoloških lokaliteta, od kojih je 14 predviđeno za zaštitna istraživanja (arheološki lokalitet AN 19 Branjevina ne nalazi se direktno na trasi autoceste).

AN 14 Josipovac – Selište
Lokalitet se nalazi na budućem cestovnom čvoru Josipovac – koji je u funkciji pristupa s osječke obilaznice na trasu autoceste. Ukupna površina lokaliteta iznosi 45.000 m². Preko dijela lokaliteta prolazi današnja južna osječka obilaznica, stoga je na tom dijelu lokalitet oštećen. Po cijeloj istraživanoj površini pronalažena je veća količina pokretnoga arheološkog materijala (keramika, opeka te fragmenti metala). Nađeni su jamski objekti te rupe od stupova. Prema pokretnom materijalu, lokalitet pripada ranom te vjerojatno i kasnom srednjem vijeku, od 12. do 16. stoljeća, a možda i postturskom razdoblju. Keramika varira od grube srednjovjekovne, ukrašene urezivanjem, do finih oslikanih komada. Pronađeno je i nekoliko željeznih „pogača“, tj. komada šljake što upućuje na metaluršku djelatnost. Na površini je pronađeno i nekoliko mikrolita te ulomak prapovijesne keramike, pa se zasad ne može isključiti mogućnost nalaza ostataka prapovijesnog sloja. Probna arheološka istraživanja napravio je Arheološki muzej iz Osijeka (stručni voditelj: Zvonko Bojčić, prof.; zamjenik: Tomislav Hršak).

AN 15 Josipovac – Verušed (30+000 – 30+900)
Utvrđeno je rasprostiranje lokaliteta na trasi autoceste između stacionaža 30+000,00 i 30+900,00 (s objektom u trasi) te na pristupnoj cesti od stacionaže 0+440,00 od petlje na trasi autoceste. Ukupna površina lokaliteta iznosi 171.000 m². Utvrđeni su arheološki objekti koji pripadaju prapovijesnom, antičkom i srednjovjekovnom razdoblju. Riječ je o raznim jamama, jamama od stupova i sličnim objektima. Kompaktan arheološki sloj, kako to sada izgleda, nije utvrđen ni na jednome mjestu. Prapovijesni objekti nalaze se gotovo na cijeloj trasi autoceste, s time da su najgušći na južnom dijelu. Antički objekti utvrđeni su većinom na sjevernom dijelu trase, a osobito im je velika koncentracija na prilaznoj cesti. Srednjovjekovni nalazi utvrđeni su otprilike po središnjem dijelu trase autoceste. Lokalitet se nalazi nedaleko od prometnice koja je u antici vodila od Murse prema Petoviju. Riječ je o koridoru koji je od prapovijesnog doba bio dobro napučen. Nedaleko od lokaliteta, na području Samatovaca (lokalitet AN 15 nalazi se u njihovu ageru) nađeni su i avarski nalazi, što govori da se i ondje možda mogu očekivati slični nalazi. (Općenito je potvrđeno da se obično na antičkim lokalitetima nalaze i ranosrednjovjekovni nalazi.) Probna arheološka istraživanja proveo je Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (stručni voditelj: doc. dr. sc. Krešimir Filipec).

AN 16 Josipovac – Gravinjak (31+975 – 32+275)
Ukupna površina lokaliteta iznosi 25.000 m². Lokalitet je smješten na nizinskom tlu, a cijelo se područje intenzivno poljoprivredno obrađuje. Probnim istraživanjem utvrđeni su nalazi koji se sastoje od ulomaka keramike te kućnog lijepa. Preliminarnom analizom može se utvrditi da pripadaju prapovijesnom razdoblju, najvjerojatnije eneolitiku ili eventualno brončanom dobu. Probna arheološka istraživanja proveo je Arheološki muzej iz Zagreba (stručni voditelj: Sanjin Mihelić).

AN 17 Čepinski Martinci – Dubrava (37+700 – 39+300)
Utvrđeno je rasprostiranje lokaliteta koji se na trasi autoceste proteže između stacionaže 37+700,00 i 39+300,00 te na pristupnoj cesti od stacionaže 1+600,00 do čvorišta na trasi autoceste. Ukupna površina lokaliteta iznosi 220.000 m². U kontrolnim rovovima utvrđeno je postojanje oko 120 arheoloških objekata raznih veličina i oblika. Među njima se jasno mogu razaznati ukopane kuće omeđene stupovima, u kojima se ponegdje vide i tragovi ognjišta. Također su pronađene razne jame, stupovi, rovovi i najmanje jedan grob. Na temelju pronađenog materijala i naseobinske infrastrukture može se reći da je riječ o iznimno velikom i gustom naselju iz razdoblja kulture polja sa žarama, koje se vjerojatno širi i na parcele izvan označene trase. U sjevernom je dijelu potvrđeno višeslojno nalazište s neolitičkim objektima i tragovima života u vrijeme kasnoga srednjeg vijeka, a složenosti stratigrafije dodatno pridonosi i postojanje žarne nekropole u sjevernom dijelu terena, koja također pripada kulturi polja sa žarama. Jednako tako, rezultati istraživanja na južnoj periferiji istraživanog prostora ne pokazuju opadanje gustoće nalaza u odnosu na središnji dio lokaliteta, pa se opravdano sumnja da se lokalitet nastavlja i na česticu koja leži južno od područja istraživanja prema asfaltiranoj cesti. Probna arheološka istraživanja proveo je Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (stručni voditelj: doc. dr. sc. Hrvoje Potrebica; zamjenici stručnog voditelja: dr. sc. Marko Dizdar i Andrea Kudelić).

AN 18 Beketinci – Bentež (41+500 – 41+850)
Utvrđeno je rasprostiranje lokaliteta između stacionaže 41+500,00 i 41+850,00, te na položaju nadvožnjaka i njegove pristupne ceste od stacionaže 0+300,00 do 0+900,00. U neposredno ugrožen prostor lokaliteta uključen je i prostor omeđen trasom autoceste, prilazne ceste nadvožnjaka i postojećom cestom. Ukupna površina lokaliteta iznosi 60.300 m². Probnim arheološkim istraživanjem lokaliteta utvrđeno je postojanje većega srednjovjekovnog naselja. Naselje se rasprostire sjevernije od preliminarno određenih stacionaža, koje su određene površinskim nalazima te se pruža smjerom istok-zapad i cijelom ga dužinom, osim glavne



Arheološki lokaliteti na trasi Autoceste Beli Manastir – Osijek – Svilaj, dionica Osijek – Đakovo (izradili: D. Fofić, A. Cukrov i Z. Wiewegh)

trase autoceste, presijeca i poljoprivredni prijelaz Sjerkovina. U dijelu lokaliteta utvrđeno je i postojanje prapovijesnog naselja. Probna arheološka istraživanja proveo je Institut za arheologiju iz Zagreba (stručni voditelj: Hrvoje Kalafatić).

AN 18A Stara vodenica (46+700 – 46+900)
Ukupna površina lokaliteta iznosi 16.000 m² i pripada prapovijesnom razdoblju.

AN 19 Jurjevac – Branjevina (49+500 – 49+700)
Utvrđeno je rubno rasprostiranje lokaliteta (uz trasu), stoga nije ugrožen gradnjom autoceste. Zaštitna istraživanja neće biti provedena. Probna istraživanja napravio je Institut za arheologiju iz Zagreba (stručni voditelj: Hrvoje Kalafatić).

AN 20 Josipovac Punitovački – Veliko polje II (50+300 – 50+850)
Ukupna površina lokaliteta iznosi 44.000 m². Utvrđeni su arheološki objekti koji pripadaju prapovijesnom razdoblju. Riječ je o raznim jamama, jamama od stupova i sličnim objektima. Probnim istraživanjima nije utvrđen kompaktan arheološki sloj ni na jednome mjestu. Prapovijesni objekti nalaze se gotovo na cijeloj trasi autoceste, a gušći su na sjevernom dijelu. Nalazi u istočnom dijelu lokaliteta pripadaju sopotskoj kulturi, a nalazi na zapadu brončanom dobu. Na lokalitetu ima srednjovjekovnih i novovjekovnih nalaza. Zapadno od stacionaže 50+840 nalaze se recentni ukopi koji pripadaju salašu. Prema tvrdnjama lokalnog stanovništva, salaš je spaljen na kraju II. svjetskog rata. Probna arheološka istraživanja proveo je Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (stručni voditelj: doc. dr. sc. Krešimir Filipec).

AN 21 Josipovac Punitovački – Veliko polje I (51+500 – 52+050)
Ukupna površina lokaliteta iznosi 48.000 m². Utvrđeni su arheološki objekti koji pripadaju prapovijesnom razdoblju. Najveća koncentracija površinskih nalaza, ali i kulturnog sloja, utvrđena je na središnjem dijelu lokaliteta. Riječ je o raznim jamama, jamama od stupova i sličnim objektima. Probnim istraživanjima nije utvrđen kompaktan arheološki sloj ni na jednome mjestu. Probna arheološka istraživanja proveo je Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (stručni voditelj: doc. dr. sc. Krešimir Filipec).

AN 22 Tomašanci – Palača (53+500 – 54+300)
Ukupna površina lokaliteta iznosi 64.000 m². Na sjevernom dijelu lokaliteta utvrđen je prapovijesni sloj s velikom količinom ulomaka keramike (neolitičke, najvjerojatnije sopotske kulture). Zbog velike usitnjenosti keramičkih nalaza, prilično je teško točno definirati kulturnu pripadnost. Na južnom dijelu lokaliteta koncentracija objekata (jama) puno je gušća, stoga je iskop proširen u smjeru juga. Nalazi keramike pronađeni tijekom probnih radova pripadaju uglavnom prapovijesnom razdoblju (neolitik), ali ima i jama sa srednjovjekovnim materijalom. Probna arheološka istraživanja proveo je Arheološki muzej iz Zagreba (stručna voditeljica: mr. sc. Jacqueline Balen).

AN 23 Tomašanci – Zdenci (55+500 – 55+770)
Ukupna površina lokaliteta iznosi 21.600 m². Na lokalitetu su nađeni fragmenti keramičkih posuda, mikrolitički i kameni materijal, opsidijanski nožići, kućni lijep, veliki keramički utezi, kao i uzorci ugljeniziranog drva. Nalazište pripada naselju s jamskim objektima prapovijesnog razdoblja, najvjerojatnije kasnome neolitiku i eneolitiku, odnosno manifestacijama koje se mogu dovesti u kontekst kasnoneolitičkih (sopotska kultura) i ranoeneolitičkih (Retz--Gajary) kulturnih pojava. Probna arheološka istraživanja proveo je Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru (stručni voditelj: prof. dr. sc. Brunislav Marijanović; zamjenik voditelja: dr. sc. Boško Marijan).

AN 24 Ivanovci Gorjanski – Palanka (57+250 – 57+600)
Ukupna površina lokaliteta iznosi 28.000 m². Lokalitet je prilično uništen poljoprivrednom obradom zemlje i gradnjom poljske ceste, koja je naknadno pretvorena u kanal te je služila kao divlje odlagalište smeća. Nakon sloja humusa, u sterilnom sloju (zdravica) nailazilo se na obrise arheoloških objekata – zapuna jama. Objekti, odnosno stratigrafske jedinice, nisu otvarani (pražnjeni), već su im označeni položaji, ucrtani su te su im izmjerene visine. Nalazi keramike pripadaju prapovijesnom razdoblju, međutim prilično su sitni pa je teško definirati točnu kulturnu pripadnost. Probna arheološka istraživanja proveo je Arheološki muzej iz Zagreba (stručna voditeljica: mr. sc. Jacqueline Balen; zamjenica voditeljice: Ana Solter).

AN 24A Topolina (57+700 – 58+300)
Ukupna površina lokaliteta iznosi 48.000 m² i pripada prapovijesnom razdoblju.

AN 25 Kuševac – Štrosmajerovac – Pustara (58+500 – 59+850)
Utvrđeno je rasprostiranje lokaliteta na trasi autoceste između stacionaže 85+500,00 i 59+850,00 te na položaju nadvožnjaka i njegove pristupne ceste od 0+300,00 do 0+900,00. Ukupna površina lokaliteta iznosi 107.000 m². Na lokalitetu su utvrđeni objekti i pokretni nalazi koji pripadaju raznim razdobljima. Dio ulomaka keramike može se pripisati razdoblju neolitika ili eneolitika. Nema karakterističnih fragmenata koji bi omogućili približnu dataciju. Iz razdoblja kasnoga brončanog ili ranoga željeznog doba potječu ostaci naselja s nalazima ulomaka keramike. Također su nađeni ostaci srednjovjekovnog naselja koje se prema keramici može datirati u 12.-16. stoljeće. Pronađeno je dosta keramike te metalnih predmeta i stakla. Dio nalaza potječe i iz postturskog razdoblja. Probna arheološka istraživanja proveo je Arheološki muzej iz Osijeka (stručni voditelj: Zvonko Bojčić, prof.; zamjenik: Tomislav Hršak).

AN 26 Đakovo – Franjevac (60+150 – 60+600)
Ukupna površina lokaliteta iznosi 36.000 m². Na sjevernom dijelu lokaliteta koncentracija objekata (jama) puno je gušća, stoga je iskop proširen u smjeru sjevera, odnosno izvan registrirane arheološke zone. Nađena keramika pripada prapovijesnim razdobljima – pronađena je i neolitička i tipična eneolitička (kostolačka kultura) keramika. Prapovijesno se naselje (odnosno naselja) širi po samom platou grede. Probna arheološka istraživanja proveo je Arheološki muzej iz Zagreba (stručna voditeljica: mr. sc. Jacqueline Balen; zamjenica voditeljice: Ana Solter).

Probna istraživanja dala su ulazne podatke za izračun troškova, odnosno za daljnje planiranje zaštitnih istraživanja (vremenska pripadnost nalazišta, površina lokaliteta, apsolutna kota zdravice, geološki sastav tla, očekivani pokretni i nepokretni nalazi te izračun sredstava potrebnih za konzervaciju). Dio zaštitnih istraživanja počeo je tijekom 2007. godine, a završetak svih arheoloških radova planiran je za 2008. godinu.

Literatura

Wiewegh, Kezunović 2006 Zoran Wiewegh, Vesna Kezunović, Lokalitet: Autocesta V-c, dionica Đakovo – Sredanci, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 8, 9.

mr. sc. Zoran Wiewegh
Vlatka Revald-Radolić

Summary

On the basis of earlier results obtained during reconnaissance of the route of the future Beli Manastir – Osijek – Svilaj motorway, the Osijek – Đakovo section, during 2006 some of the test archaeological digs needed to determine the immediate areas to which sites extended were carried out. The organisation of the works and the procedure for the protection of the archaeological finds were carried out by the Administration for the Protection of the Cultural Heritage of the Ministry of Culture (leaders: Zoran Wiewegh, MSc and Vlatka Revald-Radolić), while several institutions took part in the test digs (Archaeology Museum, Osijek; Archaeology Museum, Zagreb, archaeological department of the Faculty of Philosophy, University of Zagreb). The client for the works was Croatian Motorways.
The route of the section is 32,5 km long. Fifteen archaeological sites are located along the route, for fourteen of which rescue archaeological excavations are planned (the site AN 19 Branjevina does not lie directly on the course of the motorway and so no investigation is planned for this site). The following sites have been designated for investigations: AN 14 Josipovac – Selište (site area: 45,000 m²), AN 15 Josipovac – Verušed (site area: 171,000 m²), AN 16 Josipovac – Gravinjak (site area: 25,000 m²), AN 17 Čepinski Martinci – Dubrava (site area: 220,000 m²), AN 18 Beketinci – Bentež (site area: 60,300 m²), AN 18A Stara vodenica (site area: 16.00 m²), AN 19 Jurjevac – Branjevina, AN 20 Josipovac Punitovački – Veliko polje II (site area: 44,000 m²), AN 21 Josipovac Punitovački – Veliko Polje I (site area: 48,000 m²), AN 22 Tomašanci – Palača (site area: 64,000 m²), AN 23 Tomašanci – Zdenci (site area: 21,600 m²), AN 24 Ivanovci Gorjanski – Palanka (site area: 28,000 m²), AN 24A Topolina (site area: 48,000 m²), AN 25 Kuševac – Štrosmajerovac – Pustara (site area: 107,000 m²), AN 26 Đakovo – Franjevac (site area: 36,000 m²). The sites belong to the periods of prehistory, Antiquity, the Middle Ages and the modern age. Some of the investigations were started during 2007, and the conclusion of all archaeological operations is planned for 2008.

Redni broj: 2
Lokalitet: Belišće – Staro Valpovo
Naselje: Belišće
Grad/općina: Belišće
Pravni status: P-989
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom ljeta 2006. obavljano je zaštitno arheološko iskopavanje na dijelu višeslojnog lokaliteta Staro Valpovo u neposrednoj blizini Belišća. Lokalitet se nalazi u blizini Drave, nizvodno od Belišća, na njegovu rubnome jugoistočnom dijelu. Danas je tamo odlagalište industrijskog i komunalnog otpada kojemu slijedi saniranje pa su istraženi neki od neposredno ugroženih dijelova nalazišta. Stručna voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Jasna Šimić, nositelj projekta Arheološki odjel Muzeja Slavonije u Osijeku, a radove je financirao Kombel d.o.o. iz Belišća.

Za nalazište se saznalo prije nekoliko godina, kada su tijekom kopanja zemlje za prekrivanje slojeva otpada u dijelu odlagališta na vidjelo došli razni prapovijesni i antički predmeti te ljudske kosti, pa je lokalitet zaštićen. Tijekom istraživanja otvoreno je pet iskopa različitih veličina, ovisno o raspoloživom prostoru, od juga prema sjeveru, ukupne površine 1625 m², a istraživanjem je obuhvaćen dio neolitičkih naselja starčevačke i sopotske kulture. Sopotski sloj započinjao je vrlo plitko ispod površine tla, pa je najviše uništen raznim zemljanim radovima. Sačuvano je samo nekoliko jama i malobrojnih ostataka stambenih objekata.



Iskop 3, dječji grob (foto: J. Šimić)



Iskop 1 – nalaz triju kamenih sjekira (foto: J. Šimić)

Iskop 1 imao je površinu od 200 m². U gornjim se slojevima, kao i drugdje, sopotski materijal miješao sa starčevačkim. Najvažniji su nalazi dviju cjevastih peći, tj. peći s cjevastim prostorom za posude i kalotastim ložištem. Prva (Sj 19) bila je uvelike uništena, a nastavljala se na oveću jamu nepravilna oblika, dok joj se iza ložišta nalazila duboka okrugla jama ispunjena lijepom. Nešto južnije nalazila se druga peć, veća (dužine 3 m) i znatno očuvanija (Sj 20), sa sačuvanim dijelom kalote ložišta. Ta je peć učvršćena, izrezana na nekoliko dijelova i dopremljena u Muzej Slavonije u Osijeku. U blizini druge peći otkriven je grob odraslog muškarca u dobi između 35 i 45 godina (prema rezultatima antropološke analize obavljene na Odsjeku za arheologiju HAZU-a), položenoga na lijevi bok s glavom prema zapadu (G 2). Analiza C-14, obavljena u Institutu „Ruđer Bošković“ u Zagrebu, pokazala je datum 6400. – 5000. g. pr. Kr. (uz vjerojatnost od 68%), što bi značilo da je pokojnik najvjerojatnije pripadao starčevačkoj kulturi.

Iskop 2 otvoren je najjužnije, a na površini od 800 m² bilo je moguće istražiti veći dio neolitičkih naselja s 47 različitih objekata, od kojih su neki bili stambeni (Sj 17/18, Sj 21/24, Sj 28/29, Sj 43/44). Taj je iskop obilovao raznim pokretnim nalazima, među kojima je najviše starčevačke keramike, često ukrašene barbotinom ili *impresso* ukrasom složenim u različite uzorke. Nije uočen nijedan oslikan primjerak. Treba spomenuti i trinaest ulomaka starčevačkih žrtvenika tipova 2 i 4 (prema tipologiji žrtvenika s lokaliteta Galovo i Zadubravlje kod Slavonskog Broda, što ju je načinila K. Minichreiter). Među sopotskom keramikom izdvajaju se oblici mlađih stupnjeva: ulomci obojeni crvenom bojom, bikonične zdjelice s grbicama i zoomorfnim protomama, posude na ravnoj visokoj nozi itd. U jednoj ovećoj, možda stambenoj jami (Sj 13/14), pronađen je vrlo korodiran i neprepoznatljiv komadić nekoga bakrenog predmeta. To nije prvi slučaj pronalaska tragova uporabe bakra na kasnoneolitičkim lokalitetima osječkog područja. Djelići bakrenih predmeta pronađeni su 2003. tijekom zaštitnog iskopavanja u Kneževim Vinogradima, te na lokalitetu Čepin – Ovčara/Tursko groblje. U južnom dijelu iskopa nalazilo se nekoliko kostiju ženske osobe u dobi između 25 i 35 godina, ostatak negdašnjega groba (G 1).

Iskop 3 otvoren je sjeverno od iskopa 2, a obuhvaćao je površinu od 150 m². Istraženo je sedam, uglavnom malih i plitkih jamskih objekata, s iznimkom jame Sj 16/17 u jugozapadnom dijelu iskopa, u kojem je otkriven grob djeteta u dobi između 4,5 i 5,5 godina, položenoga na lijevi bok, s glavom prema sjeveru (grob 3). Grob je najvjerojatnije sopotske pripadnosti.

Iskop 4 imao je površinu od 225 m². Istraženo je šest objekata, među kojima je najveća zemunica u jugozapadnom dijelu iskopa (Sj 10/11). Objekt je sadržavao mnogo arheoloških nalaza, ponajviše ulomke starčevačkih posuda, no u jednom dijelu bilo je i sopotskih nalaza, iako taj dio nije bilo moguće definirati kao sopotsku jamu u starijoj zemunici. U objektu je pronađeno i nešto razbacanih ljudskih kostiju (G 4) za koje je utvrđeno da pripadaju ženi u dobi između 20 i 25 godina. U istočnom dijelu iskopa 4 otkopan je uzak dubok rov što se u dužini od devet metara pružao prema zapadnom rubu iskopa gdje je zalazio u profil. Najveća je dubina rova 2,96 m, a osim još jedne razbacane skupine ljudskih kostiju (G 5), u njemu gotovo i nije bilo nalaza. Kosti su pripadale ženi u dobi između 20 i 28 godina. Rov je možda obrambeni opkop, odnosno dio fortifikacijskog sustava kojim je bilo utvrđeno kasnosopotsko naselje, kao što je to slučaj i s ostalim sopotskim naseljima potkraj neolitika.

Iskop 5 otvoren je najsjevernije, u produžetku sjevernog ruba iskopa 4. Obuhvaćao je površinu od 250 m². Tu je



Iskop 1 – grob 2 (foto: J. Šimić)

gustoća objekata bila zamjetno manja nego u južnijim iskopima, pa je njime vjerojatno zahvaćen sjeverni rubni dio naselja, a možda čak i područje izvan samoga naselja, ako je spomenuti rov, koji se nalazi južnije, zaista dio obrambenog opkopa. U iskopu 5 otkrivena su samo dva manja objekta: jame Sj 24/25 i Sj 26/27, u kojima gotovo i nije bilo nalaza. U zapadnom dijelu iskopa kulturni se sloj, međutim, protezao do dubine od 1,90 m i obilovao je nalazima obiju neolitičkih kultura.

U svim je iskopima kulturni sloj, osim u objektima, završavao na prosječnoj dubini od 1 m. Tlo je na tom području izrazito pjeskovito, a pijesak se pojavljuje neposredno ispod vrlo tankog sloja humusa. Tako su mnogi objekti bili iskopani u pijesku, što je prilično otežavalo istraživanje. Istraživanjem na dijelu lokaliteta Staro Valpovo utvrđena su dva horizonta neolitičkih naselja: starčevački (stariji) i sopotski (mlađi). Dok je sopotski sloj uglavnom uništen poljoprivrednim radovima prije nastanka smetlišta na tom mjestu, starčevačko je naselje u velikoj mjeri devastirano ukopavanjem sopotskih objekata. To je dovelo do miješanja nalaza obiju kultura i uništavanja nekoliko najvjerojatnije starčevačkih grobova. Jedna od najuočljivijih razlika u nalazima između sopotske i starčevačke kulture jest u tome što u starčevačkom sloju gotovo i nije bilo životinjskih kostiju, dok sopotski objekti njima obiluju, osobito kostima velikih biljojeda (goveda) te ljušturama riječnih školjaka. Osim toga, sopotski su objekti prepoznatljivi i po velikoj količini lijepa, vrsti nalaza koja u starčevačkim objektima uglavnom nedostaje.
Za keramički materijal starčevačke kulture moglo bi se na prvi pogled reći da pripada mlađim stupnjevima te kulture i pokazuje sličnost s nalazima iz npr. Vinkovaca, koji pripadaju stupnjevima od lineara B do spiraloida B. To se odnosi i na starčevački materijal, a nalaz bakrenog predmeta potvrđuje njegovu pripadnost kasnosopotskim razvojnim stupnjevima.

Literatura

Šimić 2007 Jasna Šimić, Zaštitno istraživanje prapovijesnog nalazišta Staro Valpovo pokraj Belišća, Obavijesti HAD, 1, Zagreb, 2007: 26 – 35.

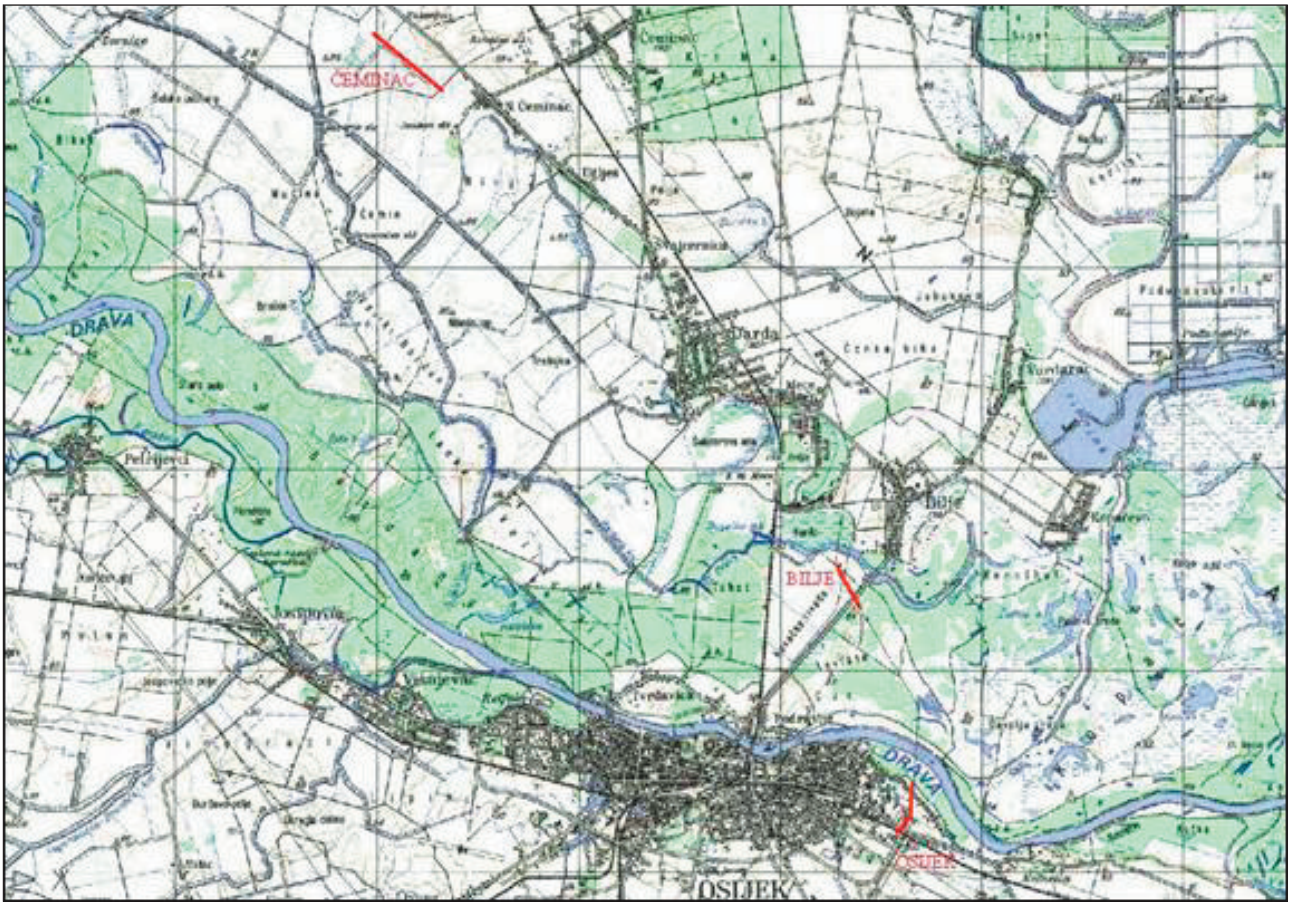
dr. sc. Jasna Šimić

Summary

During summer 2006 rescue archaeological excavations were carried out at the Staro Valpovo site on the SE edge of Belišće. In the area covered by the Neolithic settlements of Starčevo and Sopot cultures, five excavations were started, varying in dimensions, with a total area of 1,625 square metres.
The Starčevo horizon was to a large extent damaged by later Sopot burials, while the Sopot stratum was devastated by various farming operations even before a waste dump was created on the site. Finds of Starčevo Culture consist of numerous items, among which particularly prominent are parts of legged ceramic altars, fragments of ceramic pots decorated with slip or impresso decorations, as well as numerous stone artefacts (including of obsidian). Two stoves were found in the Starčevo stratum. One of them was taken to the Museum of Slavonia in Osijek. A total of five graves were found, only two of them intact. Grave 2, in which an adult male had been buried, probably belongs to Starčevo Culture, as was indicated by C14 dating. Grave 3, in which a child was buried, is within a Sopot structure, and so probably belongs to that culture. It can be concluded preliminarily that the finds belong to the later phases of both the cultures.

Redni broj: 3
Lokalitet: Ciglana i Čemin – Ciganska pošta
Naselje: Čeminac
Grad/općina:
Pravni status: R-637
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom rujna i listopada 2006., provođena su zaštitna arheološka istraživanja na trasi magistralnog plinovoda Belišće – Osijek DN 400/50 I MRS MECE. Naručitelj arheoloških istraživanja bilo je Ministarstvo kulture, a radove je financirao Plinacro d.o.o. Izvršitelj zaštitnih radova bila je tvrtka Geoarheo d.o.o., a stručni voditelj Goran Skelac. Arheološka istraživanja planirana su prema podacima Konzervatorskog odjela u Osijeku. Riječ je o trima registriranim arheološkim lokalitetima (lokalitet Ciglana i Čemin – Ciganska pošta, lokalitet Rimska cesta, lokalitet Osijek – Ciglana i Zeleno polje). Geološka ispitivanja, obavljena kao sastavni dio arheoloških iskopavanja, pokazuju da se sva tri lokaliteta nalaze na području aluvijalne ravnice rijeke Drave. Sva istraživanja provedena su samo u širini zadane zone eksproprijacije plinovoda, koja iznosi od 2 do 6 m, ovisno o planiranim zahvatima na trasi plinovoda. Zbog toga je uglavnom bilo



Karta s prikazom lokaliteta na trasi magistralnog plinovoda Belišće – Osijek

vrlo teško utvrditi pravi kontekst istraženih područja, kao i točniji smještaj i rasprostiranje lokaliteta izvan zadane zone istraživanja. Prva faza istraživanja započela je strojnim iskopom probnih sondi/rovova širine 2 m, koji su otvarani u zoni iskolčenja trase plinovoda, kako bi se definirale površine s arheološkim nalazima. Sondiranje arheološkog lokaliteta Ciglana i Čemin – Ciganska pošta provedeno je na sljedećim katarskim česticama: 1412, 1413, 1414, 1415, 1416, 1417, 1418, 1419, 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1425, 1426, 1427, 1428, 1429, 1430, 1431, 1432, 1433, 1434, 1535 (put), 1436, 1437, 1450, 2182 (put), sve k.o. Jagodnjak.



Ciglana i Čemin – Ciganska pošta, pogled na lokalitet prije početka istraživanja (foto: G. Skelac)

Lokalitet Ciglana i Čemin – Ciganska pošta nalazi se sjeverozapadno od Novog Čeminca, južno od ceste Jagodnjak – Darda, odnosno između 18+000,00 i 19+558,80 km trase magistralnog plinovoda Belišće – Osijek. Arheološkim istraživanjem utvrđeno je da je riječ o prapovijesnom i ranosrednjovjekovnom lokalitetu. Na čitavom prostoru lokaliteta, u dužini od 1557,80 m, uočeno je vrlo malo arheoloških pojava. Pronađeni su ostaci pet jamskih objekata s arheološkim materijalom. Riječ je o četirima jamama s prapovijesnim materijalom i jednoj jami s kasnoantičkim ili srednjovjekovnim materijalom. Jame su jednoslojne i vrlo plitke, a pokretni nalazi u lošem stanju. Takvo stanje na terenu posljedica je dugogodišnje poljoprivredne obrade zemljišta na području arheološkog lokaliteta, a vrlo je vjerojatna i pretpostavka da je zaštitnim istraživanjem zahvaćen samo periferni prostor potencijalno mnogo prostranijeg lokaliteta.

Arheološki materijal iz jama pripada mlađemu željeznom dobu. Unatoč jako lošoj sačuvanosti i usitnjenosti materijala, oblici keramičkih posuda, siva uglačana keramika rađena na kolu, kao i prisutnost grafitirane keramike, pripisuju to nalazište kulturi Kelta. Jedna jama s materijalom kasnoantičke, odnosno ranosrednjovjekovne provenijencije govori u prilog uporabi tog lokaliteta i u mnogo kasnijem vremenu ranoga srednjeg vijeka. Nakon završetka istraživanja, lokalitet je pokriven geotekstilom te zatrpan zemljom iz iskopa.

Goran Skelac
Kristina Vodička

Summary

During September and October, 2006, rescue archaeological excavations were carried out along the proposed route of the main pipeline running from Belišće to Osijek. Three archaeological sites were registered along the route of the pipeline (the site Ciglana and Čemin – Ciganska pošta, the site Rimska cesta, and the site Osijek – Ciglana and Zeleno polje). Before the beginning of the civil engineering works, rescue archaeological excavations were conducted.
The archaeological site Ciglana and Čemin – Ciganska pošta is NW of Novi Čeminac. The research area covered the peripheral part of the archaeological site, which has been devastated by tilling. Four features were determined at the site, of a pit nature, with material belong to the Old Iron Age, or to Celtic culture. The poor state of preservation of the material and the strata afforded too few data for any detailed analysis of the site.

Redni broj: 4
Lokalitet: Čepin – Ovčara/Tursko groblje
Naselje: Čepin
Grad/općina: Osijek
Pravni status: R-620
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Nova sezona istraživanja prapovijesnog i srednjovjekovnog nalazišta Čepin – Ovčara/Tursko groblje, jugozapadno od Osijeka, trajala je tijekom rujna i listopada 2006. Stručna voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Jasna Šimić, a nositelj projekta Arheološki odjel Muzeja Slavonije u Osijeku. Radove je financiralo Ministarstvo kulture.

Proteklih je godina istražen dio lokaliteta s naseljem sopotske kulture, grobljem ranosrednjovjekovne bjelobrdske kulture te srednjovjekovnim građevinskim kompleksom i grobljem. Nakon dolaska Turaka u prvoj polovini 16. stoljeća, život na tome mjestu prestaje i više se ne obnavlja. Tijekom 2006. radilo se u dvjema izduženim paralelnim prostorijama, pruženima smjerom istok-zapad, u južnom dijelu građevinskog kompleksa. Južna, veća prostorija (P 4) mogla bi, sudeći prema nekim dosadašnjim nalazima, biti crkva. U prostoriji P3 završeno je istraživanje neolitičkog horizonta s naseljem sopotske kulture i ona je zatrpana. Istražen je kulturni sloj ispod donjih razina prethodne godine otkrivenih kuća, koji se protezao sve do zdravice, a ona se na zapadnoj strani prostorije pojavila tek na dubini od 5,50 m. Arheološki nalazi bili su najbrojniji u istočnom dijelu prostorije, a među njima se brojnošću ističu životinjske kosti, osobito velikih biljojeda (goveda, jelena).
U iskopu P4 nastavljeno je istraživanje srednjovjekovnih grobova, osim u njegovu istočnom dijelu, gdje je ispod najdubljih grobova očuvan netaknut neolitički horizont, s ostacima podova kuća. U zapadnom dijelu iskopa (kvadranti B i C) istraženo je 13 grobova, od kojih su grobovi 1 i 2 bili dvostruki. U srednjem i zapadnom dijelu P4, grobovi su ukopavani u neolitički horizont, oštetivši tako u većoj ili manjoj mjeri gornje razine naseobinskih objekata. Samo su u sjeverozapadnom dijelu iskopa i u kvadrantu B preostale nešto očuvanije neolitičke cjeline. U sjevernom dijelu kvadranta A nalazio se relativno dobro očuvan pod kuće Sj 75 (od 10 do 15 cm debeo sloj zapečene zemlje, ispod kojega je sloj pougljenjenog drveta – ostatak daščanog pokrova, a sve leži na sloju nepropusne žute ilovače). Ukupna debljina poda kreće se između 20 i 30 cm. Sve do sada istražene kuće na tom nalazištu imale su jednaku strukturu poda. Vrlo rijedak i vrijedan nalaz otkriven je oko metar južno od spomenute kuće. Riječ je o skupini od 460 komada nakita od spondilusa i roščića. Petnaest pločastih okruglih i kvadratičnih, jedan izdužen privjesak, te više od četiri stotine vrlo sitnih cilindričnih perla od spondilusa i cjevastih od roščića, nalazili su se u jednoj velikoj ljušturi školjke, obrađenoj i također oblikovanoj kao privjesak. Još je nekoliko ulomaka nakita od spondilusa naknadno pronađeno u istom dijelu iskopa P4 (privjesak i ulomci narukvica). Još je jedna podnica (Sj 77) otkopana u sjeveroistočnom dijelu kvadranta B, na istoj razini kao i prva, te treća (Sj 83) u sjevernom dijelu kvadranta C.
Pokretnih je nalaza bilo nešto manje nego prethodnih godina. Uglavnom su to ulomci posuda, među kojima se ističu posude na visokoj nozi i malobrojni ulomci ukrašeni na tipičan sopotski način ili oslikani crvenom bojom. Osim keramike, jedan od najbrojnijih nalaza u tom sopotskom naselju keramičke su kugle (25 primjeraka), što su služile kao streljivo za praćke kojima su se lovile manje životinje. Ta je vrsta nalaza karakteristična za sopotsku kulturu, no zanimljivo je da se na nekim lokalitetima uopće ne pojavljuju, kao npr. u Belišću – Staro Valpovo. S 26 primjeraka i različiti utezi čine prilično brojnu skupinu nalaza. Uglavnom su kruškoliki, no ima i „pogačastih“ i blago bikoničnih utega. Među litičkim proizvodima, osim sitne litike, najbrojniji su žrvnjevi, a vrlo velika količina životinjskih kostiju svjedoči o znatnoj zastupljenosti namirnica životinjskog podrijetla u prehrani stanovnika toga neolitičkog naselja. Od trinaest



Grob 10 uza sjeverni profil iskopa P4 (foto: J. Šimić)

istraženih grobova, u sedam su pronađeni predmeti – najčešće dvodijelne brončane kopčice za odjeću. U grobu 5 nađen je jednostavan srebrni prsten, a u grobu 7 i jedan srebrni novčić. U zapadnom dijelu iskopa P4 još je srednjovjekovnih grobova koji će biti istraženi u idućoj kampanji, a nakon toga slijedi istraživanje neolitičkog horizonta.
Istodobno s arheološkim, kao i svake godine obavljani su i konzervatorski radovi na dijelovima ziđa prostorija P4 i P2, te na apsidi.

Literatura

Šimić 2002 Jasna Šimić, Istraživanje prapovijesnog i srednjovjekovnog lokaliteta Čepin – Ovčara/Tursko groblje u godini 2001., Obavijesti HAD, 1, Zagreb, 2002: 46 – 50.
Šimić 2004 Jasna Šimić, Istraživanje u Čepinu – Ovčara/Tursko groblje u godini 2002. i 2003., Obavijesti HAD, 2, Zagreb, 2004: 74 – 79.
Šimić 2005 Jasna Šimić, Lokalitet: Čepin – Ovčara/Tursko groblje, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 7 – 8.
Šimić 2006 Jasna Šimić, Lokalitet: Čepin – Ovčara/Tursko groblje, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 9 – 10.
Šimić 2007 Jasna Šimić, Čepin – Ovčara/Tursko groblje, istraživanje godine 2006., Obavijesti HAD, 1, Zagreb, 2007: 65 – 72.

dr. sc. Jasna Šimić

Summary

During 2006, the tenth campaign of systematic research into the prehistoric and medieval finding site of Čepin – Ovčara/Tursko groblje was conducted.
Involved this time were the areas (or excavations) P3 and P4, which are to the south of the medieval construction complex. Excavation of the Neolithic horizon of Sopot Culture was concluded in P3. In P4 the medieval graves and the Neolithic settlement the best preserved parts of which are in the eastern and northern part of the excavation were investigated. Thirteen graves were investigated; in Grave 7 a coin was found, and in Grave 5 a simple silver ring.
Although to a great extent the medieval graves destroyed the Neolithic houses, still in some places large parts of flooring is to be met with. Among the moveable finds, particularly worth mentioning is a hoard of 460 items of adornments made of spondylus and horn: flat square and round pendants, and more than 400 small beads. Other archaeological material consisted of the usual repertoire of the earlier phases of Sopot Culture.

Redni broj: 5
Lokalitet: Ivandvor – šuma Gaj
Naselje: –
Grad/općina: Đakovo
Pravni status: Z-3371
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U razdoblju od 27. lipnja do 5. kolovoza 2006., provedena su zaštitna arheološka istraživanja na položaju Ivandvor – šuma Gaj. Arheološki lokalitet smješten je na trasi Autoceste Beli Manastir – Osijek – Svilaj, dionica Đakovo – Sredanci, stacionaža 63+350 – 63+550 (lokalitet je nosio radni naziv AN 27 Ivandvor). Ukupna istražena površina iznosila je 16.000 m². Arheološke radove vodila je mr. sc. Jacqueline Balen iz Arheološkog muzeja u Zagrebu. Izvršitelj zaštitnih radova, koji uključuju arheološka istraživanja i konzervaciju pokretnih arheoloških nalaza, bio je Arheološki muzej u Zagrebu. U iskopavanjima su kao dio stručne ekipe sudjelovali: Ana Solter (zamjenica voditeljice), Ivan Drnić, Ivana Turčin, Anita Ivanković, Pavle Dugonjić, Petra Brkić i Katarina Gerometta. Na terenu je stalno bilo prisutno 25 radnika. Naručitelj zaštitnih arheoloških istraživanja bilo je Ministarstvo kulture, a radove su financirale Hrvatske autoceste d.o.o.

Lokalitet Ivandvor – šuma Gaj smješten je na povišenom položaju (gredi), oko 3,5 km zapadno od Đakova, na cesti prema Đakovačkim Selcima i Ergeli Ivandvor. Uzvisina na kojoj je smješteno naselje sa sjeverne i južne strane omeđena je niskim vodoplavnim područjem (gdje su prokopani i kanali). Riječ je o jednoslojnom lokalitetu s horizontalnom stratigrafijom. Na temelju zaštitnih arheoloških istraživanja na nalazištu Ivandvor – šuma Gaj, može se govoriti o postojanju manjega prapovijesnog naselja pripadnika sopotske kulture, kao i o naselju iz kasnosrednjovjekovnog razdoblja. Trasa autoceste zahvatila je tek manji dio naselja. Lokalitet se proteže u smjeru istok-zapad, a trasa ga presijeca u smjeru SI-JZ. Naselje se proteže dalje na istok, dublje u šumu i prema obilaznici (brza cesta Đakovo – Osijek). Lokalitet je prilično uništen sadnjom šume te ukopavanjima tijekom II. svjetskog rata.
Dokumentacija je vođena prema službenim obrascima Ministarstva kulture. Kompletna originalna dokumentacija koja uključuje nacrtnu i fotodokumentaciju, kao i podatke o koordinatama iz totalne geodetske stanice, nalazi se u Arheološkom muzeju u Zagrebu. U zaštitnim arheološkim istraživanjima, koja su trajala 35 radnih dana, zabilježeno je 408 stratigrafskih jedinica (SJ 1 – SJ 408), od kojih se mogu izdvojiti slojevi, ukopi i zapune. Prikupljeni su svi pronađeni predmeti i ukupno je uvedeno 717 vrećica (N 1 – N 717), uglavnom s nalazima keramike, ulomcima kućnog lijepa te litičkim nalazima. Uzete su 304 vrećice (U 1 – U 304) s uzorcima zemlje, kostiju te ugljena. U obrazac posebnih nalaza upisano je 140 nalaza (PN 1 – PN 140). Kao dio dokumentacije, izrađena su 164 lista crteža (152 tlocrta i 149 profila) u mjerilu 1 : 20, te jedan plan, odnosno tlocrt iskopa. Tijekom iskopavanja napravljeno je 1476 fotografija digitalnim fotoaparatom.
U zaštitnim arheološkim istraživanjima sloj humusa skidao se strojno. Relativna debljina humusa iznosila je između 20 i 30 cm, kada se dolazilo na sterilan sloj, tj. zdravicu. Kulturni sloj nije utvrđen, a ako ga je i bilo, vjerojatno je uništen poljoprivrednom obradom. Arheološki lokalitet prostire se na površini između stacionaža 63+325 i 63+500 (točno kod stacionaže 63+300 utvrđeno je nekoliko jama te je iskop proširen do st. 63+325). Između st. 63+500 i 63+600 nije pronađen nijedan objekt, a objekti (jame) također jenjavaju na južnoj padini (od st. 63+450 do 63+500). Najveća je koncentracija objekata zabilježena između st. 63+325 i 63+450, tj. na samome platou grede. Lokalitet je prilično uništen recentnim kanalom koji ide gotovo po sredini nalazišta, u smjeru SI-JZ. Osim toga, utvrđena su dva recentna ukopa (najvjerojatnije je riječ o rovovima iz II. svjetskog rata).



Lokalitet Ivandvor – šuma Gaj, zračni snimak tijekom iskopavanja (foto: A. Solter)

Među ukopanim objektima najviše je prapovijesnih. Za kronološko opredjeljivanje prapovijesnih nalaza svakako su važne posude na punim nogama, što je karakteristika ranijih faza sopotske kulture. Sopotsko naselje može se datirati u razdoblje od 5010. do 4500. g. pr. Kr., što je potvrđeno serijom od četiriju radiokarbonskih datuma. Osim sopotskog naselja, na nalazištu Ivandvor – šuma Gaj registrirano je i manje kasnosrednjovjekovno naselje. Serija od triju datuma pokazuje da se naselje može datirati u 13.-14. st. U blizini je postojalo i naselje iz razdoblja antike, što potvrđuju sporadični nalazi na tome položaju. Naselje iz antičkog razdoblja nalazi se nešto sjevernije, na lokalitetu Ivandvor – petlja. Istraživanja na tom položaju proveo je Odsjek za arheologiju HAZU-a, pod vodstvom T. Lelekovića. Nalazi novca datiraju ga u 3.-4. st.



Lokalitet Ivandvor – šuma Gaj, in situ nalaz posude na nozi, sopotska kultura (foto: I. Drnić)



Lokalitet Ivandvor – šuma Gaj, poluukopani prapovijesni objekt (foto: I. Drnić)

Literatura

Wiewegh, Kezunović 2006 Zoran Wiewegh, Vesna Kezunović, Lokalitet: Autocesta V-c, dionica Đakovo – Sredanci, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 8, 9.

mr. sc. Jacqueline Balen

Summary

Rescue archaeological excavations were carried out at the site Ivandor – šuma Gaj (the Gaj wood) preliminary to the construction of a motorway; an area of 16,000 square metres was covered. It was established that there were two settlements, one from the Old Stone Age, which belonged to the bearers of Sopot Culture, and one from the period of the late Middle Ages.
The planned route of the motorway covers only a smaller part of the settlement. The site runs from east to west. The settlement extends further to the east, deeper into the wood. The site has been fairly degraded by the plantation of forest and by earthworks during World War II. Among the buried structures, most of them are prehistoric. For a chronological apportionment of the prehistoric finds, vessels with full legs that are characteristic of the earlier phases of Sopot Culture are important. The Sopot settlement can be dated to the period from 5010 to 4500 BC. As well as the Sopot settlement, at the site a quite small late medieval settlement has been registered at the site. This settlement dates to the 13th-14th centuries. Close by there was a settlement from Antiquity, as confirmed by sporadic finds in the site. The settlement from Antiquity lies a little further to the north, at the site Ivandvor – petlja. Finds of coins put this in the 3rd and 4th centuries.

Redni broj: 6
Lokalitet: Kaznica – Rutak
Naselje: Selci Đakovački
Grad/općina: Đakovo
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U razdoblju od 27. rujna do 27. studenog 2005., te od 29. ožujka do 8. srpnja 2006., Muzej Đakovštine proveo je zaštitna arheološka istraživanja na nalazištu Kaznica – Rutak, u Đakovačkim Selcima pokraj Đakova. Stručni voditelj bio je Ivo Pavlović (Muzej Đakovštine), a zamjenik voditelja Tomislav Hršak. Lokalitet se nalazi na trasi Autoceste Beli Manastir – Osijek – Svilaj, dionica Đakovo – Sredanci (lokalitet je označen kao AN 29 Kaznica – Rutak). U istraživanjima su kao dio stručne ekipe sudjelovali studenti s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Zadru. Naručitelj istraživanja bilo je Ministarstvo kulture, a radove su financirale Hrvatske autoceste d.o.o.

Nalazište je smješteno na gredi koja se pruža u smjeru jugoistok-sjeverozapad. Lokalitet se na sjevernoj strani strmo spušta prema potoku Kaznici, dok je na južnoj strani blagi pad prema niskom i vodoplavnom močvarnom području. Kako trasa autoceste prolazi smjerom sjever-jug, siječe gredu i prolazi cijelom širinom nalazišta te zahvaća i periferiju i centralni dio lokaliteta. Lokalitet se proteže između stacionaža 66+170 – 66+580, a istraženo je oko 25.000 m². Zemljani iskop, u skladu s prethodnim dogovorom, obavljen je na dva načina: 1) sloj humusa strojno je iskopan bagerom; 2) 25 – 40 radnika ručno je iskopavalo zapune otkrivenih objekata. Površina predviđena za istraživanje podijeljena je mrežom blokova veličine 5x5 m, orijentiranih prema sjeveru. Sloj oranog humusa označen je kao SJ 1 i najvećim je dijelom uklonjen strojno, dok je samo donji dio sloja iznad zdravice iskopavan i poliran ručno. Od slojeva je još izdvojen SJ 2 – zdravica (glina svijetložute boje), te SJ 9 – sloj sterilne svijetlosmeđe gline, koji se na većem dijelu terena nalazi ispod humusa, debljine je oko 10-20 cm te se ispod njega nalaze prapovijesni objekti, dok su srednjovjekovni objekti ukopavani s razine završetka humusnog sloja. Kako je riječ o zemljištu koje je bilo intenzivno poljoprivredno obrađivano, tako su svi kulturni slojevi do 40-ak centimetara dubine uništeni.
Pronađeni su ukopani objekti među kojima su izdvojene zemunice, jame, rovovi i stupovi. Objekti su bili zapunjeni raznim zapunama koje su sadržavale pokretne arheološke nalaze (najbrojniji su ulomci keramičkih posuda i kućnog lijepa, a slijede nalazi kamena). Svi objekti koji su definirani kao zemunice imali su zaravnjeno dno te okomite i strme stijenke ukopane od 0,50 do 1,50 m relativne dubine od razine zdravice, te su vjerojatno posjedovali i nadzemnu konstrukciju od koje su preostali samo ulomci kućnog lijepa u njihovim zapunama. Dimenzije zemunica kretale su se oko 12 m u dužinu, te oko 8 m u širinu. Zemunice su organizirane tako da se nalaze udaljene jedna od druge, a uz njih je nađen i niz pripadajućih objekata koji zajedno s njima tvore cjelinu što upućuje na organizirano naselje sa skupinama objekata. Najveći broj objekata na lokalitetu jesu jame različitih oblika, dimenzija i dubina, koje su imale i različite namjene. Najveći je broj jama ovalnog ili okruglog oblika, s okomitim ili koso postavljenim stijenkama te zaobljenim ili ovalnim dnom.
Zapune pojedinih jama sadržavale su veće količine keramičkih ulomaka, kućnog lijepa i litičkog materijala te ostataka ugljena, što ih definira kao otpadne jame koje su se najčešće nalazile uza zemunice. Jedna se jama, s obzirom na dubinu ukopa veću od 3 m i oblik, može definirati kao bunar. Kako je na površini imala kompaktno urušenje od kućnog lijepa, može se pretpostaviti da je riječ o ogradi bunara. U samoj zapuni nađena je velika količina arheološkog materijala. Određen broj istraženih objekata u naselju pripada ukopima stupova različitih promjera i dubina ukopa. Neki od njih nalaze se oko objekata, pa



Kaznica – Rutak, Grob 8 (foto: T. Hršak)

se može pretpostaviti da su služili za pridržavanje neke konstrukcije, dok ostali mogu biti dijelovi neke ograde. Tijekom istraživanja, u zapunama nekih zemunica i jama pronađeno je osam kosturnih ukopa, te jedan paljevinski grob. Svi kosturni ukopi mogu se vezati za razdoblje kasnog neolitika. Kosturi su bili položeni na desni bok u zgrčenom položaju te orijentirani glavom prema istoku. Uz kosture nisu pronađeni grobni prilozi, a prema keramičkom materijalu koji je pronađen u jamama ili zemunicama gdje su se kosturi nalazili, mogu se vezati uza sopotsku kulturu. Samo u slučaju groba 6 mogla se uočiti raka i konstrukcija koja se oko nje nalazila, dok se u ostalim slučajevima radilo o uporabi napuštenih objekata. Paljevinski grob pronađen je na samom kraju južne padine lokaliteta i izoliran je slučaj, a pripada razdoblju ranoga brončanog doba.

U istraživanjima nalazišta Kaznica – Rutak, u zapunama objekata (uglavnom jama i zemunica) u najvećem su broju pronađeni ulomci keramičkog posuđa različitih osnovnih funkcionalnih oblika. Od ostalih keramičkih predmeta mogu se izdvojiti različiti oblici utega i pršljena, keramički žrtvenici te diskovi s rupama. Pronađeno je i nekoliko keramičkih idola s prikazom ljudskog lika, keramička figurica s prikazom glave jelena, te glave bika ili ovna i pintadera. Također je pronađeno i mnogo ulomaka ukrašene keramike koji su bitni za kronološko definiranje naselja Kaznica – Rutak. Slijede nalazi ulomaka kućnog lijepa koji su ostaci nadzemnih struktura zemunica i poluukopanih objekata. Velik broj nalaza pripada kamenim predmetima i to ponajprije cijepanim litičkim izrađevinama, a u manjem broju predmetima od glačanog kamena, tj. sjekirama te žrvnjevima i brusovima kao predmetima svakodnevne uporabe. Ostaci hrane, kojima pripadaju nalazi životinjskih kostiju, malobrojni su i pronađeni su tek kao usitnjeni ulomci. Razlog malom broju sačuvanih životinjskih kostiju vjerojatno su vrsta i kvaliteta tla.

Prema pokretnim arheološkim nalazima može se zaključiti da su na lokalitetu Kaznica – Rutak egzistirala naselja iz nekoliko razdoblja. Najstariji su nalazi ostaci naselja kasne faze starčevačke kulture, koji se prema brojnim pokretnim nalazima mogu datirati u spiraloid B stupanj. Od funkcionalnih oblika, posuda koje pripadaju tom razdoblju, prevladavaju zaobljeni lonci te posude na nozi, a pronađeno je i nekoliko ulomaka oslikane keramike te ukrašavanja kaneliranim barbotinom. Od ostale keramičke građe izdvaja se nekoliko keramičkih idola s prikazom ljudskog lika te keramički žrtvenici. Najvećim brojem objekata na terenu zastupljena je sopotska kultura i to svojim I. i II. stupnjem. Od funkcionalnih oblika posuda prevladavaju lonci i zdjele bikoničnih oblika, te velik broj kupa na šupljoj zvonastoj nozi. Ukrašavanje je izvedeno raznim tehnikama: od ukrašavanja plastičnim aplikacijama, duborezom i rovašenjem, urezivanjem i ubadanjem trakastih uzoraka do kaneliranja. Od ostaloga keramičkog materijala može se izdvojiti velik broj utega i pršljena, te također nekoliko keramičkih idola. Cijepane litičke izrađevine te predmeti od glačanog kamena, zastupljeniji su nego u starčevačkim objektima, a posebno se ističe ulomak alatke od opsidijana. Također je bitno spomenuti da svi kosturni ukopi pripadaju toj fazi naselja. Među ostalom pokretnom arheološkom građom, izdvojeni su i ulomci keramike kostolačke kulture, te ulomci licenske i južnotransdanubijske inkrustirane keramike, koji su pronađeni u pripadajućim objektima, tako da se može pretpostaviti da je i u tim razdobljima na lokalitetu egzistiralo naselje. Također su u jednom manjem broju objekata pronađeni ulomci srednjovjekovne keramike koji se mogu datirati od 9. do 11. st. Posebno je zanimljiv pravilan pravokutni objekt dimenzija 3x3 metra, ukopan u zdravicu oko 0,40 m, koji je u svojem sjeverozapadnom kutu imao konstrukciju peći izgrađenu od lomljenog kamena i cigle s ložištem okrenutim prema istoku, a vjerojatno je riječ o srednjovjekovnoj kući. Nakon završetka arheoloških istraživanja, istraženim dijelom prošla je trasa autoceste, a pokretna arheološka građa poslana je na konzervaciju i daljnje analize.



Kaznica – Rutak, sopotska zemunica SJ 412 (foto: T. Hršak)

Literatura

Dimitrijević 1979 Stojan Dimitrijević, Sopotska kultura, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, Sarajevo, 1979: 263 – 303.

Minichreiter 2000 Kornelija Minichreiter, Starčevačka kultura u sjevernoj Hrvatskoj, Zagreb, 1992.

Šimić 2000 Jasna Šimić, Kulturne skupine s inkrustiranom keramikom u brončanom dobu sjeveroistočne Hrvatske, Osijek, 2000.

Tasić 1979 Nikola Tasić, Kostolačka kultura, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, Sarajevo, 1979: 235 – 266.

Wiewegh, Kezunović 2006 Zoran Wiewegh, Vesna Kezunović, Lokalitet: Autocesta V-c, dionica Đakovo – Sredanci, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 8, 9.

Tomislav Hršak
Ivo Pavlović

Summary

During 2005 and 2006 rescue archaeological excavations were carried out at the Kaznica – Rutak finding site in Djakovački Selci by Djakovo. The finding site is located on a ridge that stretches SE-NOW, and which on the northern side drops down steeply to the brook called Kaznica. In the fills of the structures (largely pits and dugout dwellings) the majority of the finds were potsherds in various shapes. As for other ceramic items, weights and loom weights were found, then pottery altars, a ceramic figurine with a deer's head, and the heads of bulls or sheep and a clay seal. In the fills of some of the dugout dwellings and pits a total of 8 skeletal burials were found, and one cremation grave. According to the moveable archaeological finds, it can be concluded that at this locality there were once settlements from several periods of time. the oldest finds are the remains of a settlement of Starčevo culture. Sopot Culture

however is represented by the most structures. Among the remaining moveable archaeological material, potsherds of Kostolac culture stand out, as well as fragments of Lengyel and south-trans-Danubian incrusted ceramics. In a small number of structures, fragments of medieval ceramics that can be dated to the 9th – 11th centuries were also found.

Redni broj: 7
Lokalitet: Krčavina
Naselje: Novi Perkovci
Grad/općina: Đakovo
Pravni status: Postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2005. i 2006., na lokalitetu Krčavina kod Novih Perkovaca južno od Đakova, provedena su velika zaštitna iskopavanja, budući da se nalazište smjestilo na jednom dijelu trase buduće međunarodne autoceste V-c, dionici Đakovo – Sredanci (lokalitet se vodi pod nazivom AN 31 Krčavina). Radove su financirale Hrvatske ceste, a istraživanje je organiziralo Ministarstvo kulture. Organizator radova bio je Muzej Đakovštine iz Đakova (organizacija terena: Ivo Pavlović). Voditelj cijeloga projekta bio je dr. sc. Zorko Marković iz Zagreba. Prethodno probno iskopavanje vodio je dr. sc. Boško Marijan iz Zadra. U zaštitnim istraživanjima sudjelovali su: Katarina Botić (voditeljica dokumentacije), Josip Bulog, Sanja Bernard, Domagoj Kučiš, mr. sc. Igor Kulenović, Aleksandra Paić, Darko Periša i Željko Režek (Marković, Botić 2006). Dodatna površina lokaliteta istraživana je u jesen 2006. godine (voditeljica: Katarina Botić). Teren su nadzirali arheolozi iz Konzervatorskog odjela iz Osijeka (Vesna Kezunović i Vlatka Revald) i Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture iz Zagreba (mr. sc. Zoran Wiewegh).

Istraživanja su provedena na ukupnoj površini od oko 18.000 četvornih metara. Na toj je površini registrirano nešto manje od 600 stratigrafskih jedinica (stambene, radne i otpadne jame, peći, ukopi stupova stambene arhitekture). Ukupno je izdvojeno oko 280 posebnih nalaza (ukrašeno i neuobičajeno keramičko posuđe, idoloplastika, brončani predmeti, te brojan kameni materijal: sitno oruđe kao što su nožići i strugala, polirano oruđe kao što su sjekire s rupom i bez rupe, klinovi i gladilice, te ulomci većih i manjih žrvnjeva). Nalazište se može datirati u vrijeme od oko 6000. do 1000. g. pr. Kr. (tipološkom analizom, budući da su radiokarbonske analize u tijeku). U tom razdoblju registrirani su objekti sljedećih kultura: starčevačke i sopotske iz razdoblja neolitika, jedan objekt koji je sadržavao licensku i panonsko inkrustiranu keramiku, kao i objekti kulture polja sa žarama iz brončanog doba. Ostaje još otvoreno pitanje vinkovačke kulture, čiji su elementi bili prepoznati tijekom probnih istraživanja.

Starčevačka kultura registrana je u objektima SJ 113/114, 197/198 i 227/228. Pronađeno je nekoliko primjeraka idoloplastike i žrtvenika. Posuđe karakteriziraju zdjele i kupe na nozi, te lonci, sve ponekad s crnom jezgrom u presjeku, nastalom od oksidacijsko-redukcijskog načina pečenja (analogije: Minichreiter 1992).

Sopotska kultura zabilježena je u najvećem dijelu objekata srednjeg i kasnog neolitika, kao i ranog eneolitika. U objektu SJ 061/062 pronađeni su keramički ulomci ukrašeni horizontalnim plastičnim gredama s otiscima prsta, zdjele s turbanasto ukrašenim trbuhom, pršljeni i utezi, dio kamenog žrvnja i klina. U tom je objektu zabilježeno postojanje ognjišta SJ 135/136, koje je bilo velikih dimenzija, uključujući i debljinu, a osim posuđa sadržavalo je jednu jezičastu sjekiru i polovicu kamenog diska s rupom. SJ 079/080 dala je dio posudice – figurice sa ženskim spolnim oznakama. Posebno se ističe veličinom i brojnošću manjih jama unutar veće cjeline SJ 305/306, koja je bila dugačka oko 24 m, a široka oko 15 m, te posve bez tragova stupova, što postavlja veliko pitanje o vrsti natkrivenosti tog prostora. U njoj je pronađeno mnogo ulomaka sopotskoga ukrašenog i neukrašenog posuđa – trake s ubodima, ali i sjedeća girlanda kao u Ražište-tipu u obližnjem Podgoraču (Marković 1985; Marković 1994), te stubasta figurica s nožicama i grudima. U SJ 331/332 pronađen je idol s otvorenim ustima i s grudima. U SJ 401/402 pronađena je životinjska figurica s četirima nogama, možda dječja igračka. U SJ 489/490 pronađen je plosnati idol s nosom, očima i grudima. Osim ulomaka ukrašenih ravnim, trokutastim i spiralnim trakama s ubodima ili urezima, pronađeni su i dijelovi posuđa s pravilnim geometrijskim uzorcima. Od oblika se ističu pune i šuplje noge brojnih zdjela i kupa na nozi, noge žrtvenika sa životinjskom glavom, šiljaste noge od posuda na jednoj ili više takvih nogu, kalež s rebrom po sredini, te lonci s kljunastim i drukčijim drškama. Većina nalaza ima analogije na drugim sopotskim nalazištima u Slavoniji (analogije: Dimitrijević 1968). Pronađeni su i ostaci dviju peći, SJ 229/230 i SJ 489/490, koje su sadržavale i kamene kalupaste sjekire. U sopotskim je objektima pronađena i



Pogled na SJ 305/306 prema jugu (foto: K. Botić)



Pogled na srednji sektor prema jugoistoku (foto: K. Botić)



Idoli i žrtvenici, sopotska kultura (foto: K. Botić)

vrlo velika količina kućnog maza (lijepa), među kojim ima i vrlo velikih komada (do 30 cm dužine i 20 cm debljine). Na jednome takvom ulomku pronađen je i otisak lista.
Kraju ranoga i početku srednjega brončanog doba pripadaju brojni nalazi licenske keramike i panonske inkrustirane keramike iz objekta SJ 263/264, koji je imao dimenzije oko 13x9 m. Licenska keramika zastupljena je isključivo pravolinijskim otiscima vrpca od spletenih niti nagnutih nadesno. Oblici su vrčevi, duboke zdjele i amfore (Marković 2003; Majnarić-Pandžić 1977). Panonska inkrustirana keramika zastupljena je etažnim vrčevima, zdjelama i loncima. Ukrašena je motivima trokuta i ravnih linija, te jamica i žljebova, a ukras je često inkrustiran bijelom bojom (Šimić 2000).
Vremenu početaka kulture polja sa žarama, iz razdoblja početnoga kasnog brončanog doba, pripadaju objekti SJ 289/290, SJ 391/392, SJ 407/408, SJ 555/556 B i SJ 617/618. Brojni nalazi keramike u SJ 289/290 pokazuju sličnosti s grupom Barice-Gređani (Minichreiter 1983). U jamskom objektu SJ 407/408 pronađen je ulomak brončane igle ili šila, dok je u SJ 555/556 B pronađena velika tordirana brončana igla s bikoničnom glavicom, koja analogije ima u ostavi Peklenica iz 1. faze kulture polja sa žarama (Vinski-Gasparini 1973: T.20:6).



Ulomak sopotske posude četvrtastog ili trokutnog oblika (foto: K. Botić)

Zaštitna istraživanja lokaliteta Krčavina znatno je obogatilo poznavanje neolitika i brončanog doba Đakovštine, a time i Slavonije. Iskopavanje je dokumentirano stratigrafskom metodom, izrađena je popratna dokumentacija (pisana, nacrtna i fotodokumentacija) te su uzeti uzorci za analize (kosti, zemlja i ugljen). Sav će materijal nakon proučavanja biti pohranjen u Muzeju Đakovštine.

Literatura

Dimitrijević 1968 Stojan Dimitrijević, Sopotsko-lenđelska kultura, Monographiae archaeologicae, I, Zagreb, 1968.
Majnarić-Pandžić 1977 Nives Majnarić-Pandžić, Prilog problematici licenske keramike u Jugoslaviji, AV, 27, Ljubljana, 1977: 68 – 81, T.1-15.
Marković 1985 Zorko Marković, Ražište-tip sopotske kulture, AV, 36, Ljubljana, 1985: 39 – 67, T.1-9.
Marković 1994 Zorko Marković, Sjeverna Hrvatska od neolita do brončanog doba, Koprivnica, 1994.
Marković 2003 Zorko Marković, O genezi i početcima licenskokeramičke kulture u sjevernoj Hrvatskoj, OA, 27, Zagreb, 2003: 117 – 150.
Marković, Botić 2006 Zorko Marković, Katarina Botić, Zaštitna arheološka iskopavanja kod Novih Perkovaca, Obavijesti HAD, 3/XXXVIII, Zagreb, 2006: 49 – 53.
Minichreiter 1983 Kornelija Minichreiter, Pregled istraživanja nekropole grupe „Gređani“ u Slavoniji, Anali Zavoda za znanstveni rad u Osijeku, 2, Osijek, 1983: 7 – 121.
Minichreiter 1992 Kornelija Minichreiter, Starčevačka kultura u sjevernoj Hrvatskoj, Disertacije i monografije, 1, Zagreb, 1992.
Šimić 2000 Jasna Šimić, Kulturne skupine s inkrustiranom keramikom u brončanom dobu sjeveroistočne Hrvatske, Biblioteka Slavonije i Baranje, 2, Zagreb – Osijek, 2000.
Vinski-Gasparini 1973 Ksenija Vinski-Gasparini, Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Monografije, 1, Zadar, 1973.
Wiewegh, Kezunović 2006 Zoran Wiewegh, Vesna Kezunović, Lokalitet: Autocesta V-c, dionica Đakovo – Sredanci, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 8, 9.

dr. sc. Zorko Marković
Katarina Botić

Summary

During 2005 and 2006 rescue archaeological excavations were carried out at the site of Krčavina by Novi Perkovci, south of Đakovo. The site is on the route of a planned motorway. Over an area of about 18,000 square metres, various features were found (dwellings, working and waste pits, stoves and pillars). About 280 separate finds were registered (including pottery vessels, idoloplastic production, bronze and stone finds). The settlements existed between 6000 and 1000 BC, i.e., existed in the Neolithic, early Aeneolithic, and in the Bronze Age. Of the Neolithic finds, Starčevo and Sopot cultures have been identified, with Lengyel and Pannonian incrusted ceramics from the transition from the Early to the Middle Bronze Age, and Urn Field Culture from the Late Bronze Age.
Starčevo culture is represented with idols and altars, as well as ceramic vessels. Sopot Culture is the most represented, with idols, altars, ceramic vessels, and numerous stone items (knives, scrapers, axes, wedges, querns). Lengyel

ceramics and Pannonian incrusted ceramics are recorded only in one pit. In Late Bronze Age structures, a bronze awl (or needle) was found, and a twisted needle with a biconical head. The pottery shows similarities with the Barice-Gređani group from the beginnings of urn field culture.

Redni broj: 8
Lokalitet: Osijek – Ciglana i Zeleno polje
Naselje: –
Grad/općina: Osijek
Pravni status: R-320
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom rujna i listopada 2006. provođena su zaštitna arheološka istraživanja na trasi magistralnog plinovoda Belišće – Osijek DN 400/50 I MRS MECE. Naručitelj arheoloških istraživanja bilo je Ministarstvo kulture, a radove je financirao Plinacro d.o.o. Izvršitelj zaštitnih radova bila je tvrtka Geoarheo d.o.o., a stručni voditelj Goran Skelac. Arheološka istraživanja planirana su prema podacima Konzervatorskog odjela u Osijeku. Riječ je o trima registriranim arheološkim lokalitetima (lokalitet Ciglana i Čemin – Ciganska pošta, lokalitet Rimska cesta, lokalitet Osijek – Ciglana i Zeleno polje). Geološka ispitivanja, obavljena kao sastavni dio arheoloških iskopavanja, pokazuju da se sva tri lokaliteta nalaze na području aluvijalne ravnice rijeke Drave. Sva istraživanja provedena su samo u širini zadane zone eksproprijacije plinovoda, koja iznosi od 2 do 6 m, ovisno o planiranim zahvatima na trasi plinovoda. Zbog toga je uglavnom bilo vrlo teško utvrditi pravi kontekst istraženih područja, kao i točniji smještaj i rasprostiranje lokaliteta izvan zadane zone istraživanja. Prva faza istraživanja započela je strojnim iskopom probnih sondi/rovova, širine 2 m, koji su otvarani u zoni iskolčenja trase plinovoda, kako bi se definirale površine s arheološkim nalazima. Arheološki lokalitet Osijek – Ciglana i Zeleno polje prostire se na k.č. 10114, 10117/2, 10145/21, 10145/17, 10145/9, k. o. Osijek.

Lokalitet je smješten u osječkom Donjem gradu, na desnoj obali Drave. Nalazi se između 38+657,29 i 39+395,87 km magistralnog plinovoda Belišće – Osijek i odavno je poznat kao prapovijesni i srednjovjekovni lokalitet, koji obiluje brojnim materijalom iz raznih razdoblja. Sudeći prema gustoći nalaza na relativno maloj istraženoj površini, svakako zaslužuje pažnju u smislu daljnjeg sustavnog istraživanja. Područje lokaliteta rabljeno je već od neolitika, što dokazuje površinski materijal u neposrednoj blizini istraživanog prostora. Srednje brončano doba, starije i mlađe željezno doba, antika i rani srednji vijek zastupljeni su na lokalitetu konkretnim nalazima u istraživanom prostoru eksproprijacije trase plinovoda. Imajući u vidu vrlo ograničen prostor lokaliteta koji je zahvaćen ovim istraživanjem, lokalitet u cijelosti pruža neprocjenjiv arheološki potencijal. Razlog za takvu pretpostavku ponajprije je njegov položaj. Riječ je o povišenom brežuljku, riječnoj terasi Drave, s nadmorskom visinom od 92 m. Navedena visina odgovara visinama drugih poznatih naseobinskih lokaliteta u Osijeku, pa je vjerojatno riječ o pouzdanoj visini, do koje nije dosezao najviši vodostaj rijeke u povijesnim vremenima. Arheološki nalazi koncentrirani su isključivo pri vrhu spomenutog brežuljka, dok ih na nižim dijelovima terena uopće nema. Brojni površinski nalazi upućuju na visok stupanj ugroženosti lokaliteta poljoprivrednim radovima. Neposredno ispod sloja humusa (SJ 001) na dubini od 30 do 50 cm (dubina oranja), pojavljuju se intaktni ostaci arheoloških struktura. Arheološke strukture ukopane su u zdravicu, sterilnu žutu pješčanu ilovaču (SJ 002). Najstarija su arheološka faza u zoni istraživanja tzv. paljevinski grobovi sa žarama/urnama kulture južnopanonske inkrustirane keramike. Pronađeno je pet paljevinskih ili žarnih grobova, od kojih su dva iznimno fragmentirana. Kultura južnopanonske inkrustirane keramike pripada srednjemu brončanom dobu i okvirno se datira između 1800. i 1300. g. pr. Kr. Pronađeno je pet paljevinskih ili žarnih grobova, od kojih su dva iznimno fragmentirana. Žare su djelomice uništene poljoprivrednom obradom zemljišta, te utjecajem vlage i drugih prirodnih procesa, a dodatno ih je presjekao i mlađi ukop keltske jame (SJ 006). Sadržaj žara čine spaljene kosti pokojnika pomiješane s pepelom. Osteološki materijal predan je na antropološku analizu u HAZU (kod dr. sc. Marija Šlausa), a dio uzoraka kostiju poslan je na C-14 analizu na sveučilište u Lecce u Italiji, radi utvrđivanja točnije datacije ukapanja pokojnika. Starije željezno doba na lokalitetu je zastupljeno samo jednim objektom neutvrđene namjene (SJ 007/008), u kojem je pronađena cijela keramička posuda halštatske pripadnosti. Fino polirana šalica zaobljenog tijela, ravnog oboda, s *omphalos* dnom, te ručkom koja nadvisuje obod i bradavičastim ispupčenjem – buklom na samom vrhu ručke, datira čitavu



Osijek – Ciglana i Zeleno polje, urne južnopanonske inkrustirane keramike (foto: G. Skelac)



Osijek – Ciglana i Zeleno polje, halštatska posuda (foto: G. Skelac)

jamu u 6./5. st. pr. Kr., iako ostali materijal iz jame nije moguće pobliže datirati. Mlađe željezno doba dalo je najviše materijala, koji količinom nadmašuje sav ostali materijal pronađen na lokalitetu. Velika količina keltske keramike dala se naslutiti već površinskim nalazima, koji dokazuju intenzivno naseljavanje tog prostora u mlađem željeznom dobu. Ograničenost prostora istraživanja iznijela je na vidjelo samo dva objekta: jednu otpadnu jamu (SJ 006) i jedan objekt, najvjerojatnije stambeni (SJ 036). Stambeni je objekt nadzeman, pravokutne površine dimenzija 5,60x4 m. Pojavljuje se vrlo plitko, te je djelomice uništen izoravanjem zemljišta. Ukopan je u zdravicu na dubini od jedva 40 cm i čini se da je riječ o podu kuće sačinjenom od vrlo tvrde, zapečene, crvene zemlje. Na površini poda uočljiv je sloj pepela s mnogo keramičkog materijala, pa je vjerojatno keltska kuća u određenom trenutku uništena požarom. Vrijeme naseljavanja te mikrocjeline datirano je keramičkim materijalom i fibulama u kraj 2. i poč. 1. st. pr. Kr. Keramički nalazi mogu se podijeliti u dvije grupe: keramiku rađenu na kolu i keramiku rađenu rukom. Keramika rađena na kolu ujednačene je kvalitete, dobro pečena, tamnosive ili svijetlosive boje, uglačane površine, te je načinjena od relativno dobro pročišćene gline bez puno primjesa. Keramika rađena rukom grube je fakture s puno primjesa kvarcnog pijeska, neujednačeno pečena i grube površine. Kasnoantički nalazi odnose se na ostatke dviju manjih peći (SJ 92-95). Jedna je od peći, kao dio svoje konstrukcije, sadržavala rimsku opeku sa žigom IMP (*imperatoris*). Takve opeke poznate su iz antičke Murse i datiraju se u carsko doba. Gruba uporabna keramika u pećima i u njihovoj neposrednoj blizini upućuje na radioničku vrstu istraživanog prostora, a sekundarna uporaba rimske opeke daje naslutiti i srednjovjekovni karakter tih peći. Iako su peći preliminarno pripisane razdoblju antike, ne treba isključiti mogućnost pripadnosti srednjovjekovnom razdoblju, jer arheološki materijal pronađen u njima i njihovoj okolici ne dopušta mogućnost točnijega vremenskog opredjeljenja od vrlo okvirne datacije u kasnu antiku – rani srednji vijek. Materijal je datiran u vrijeme od 5. do 10. stoljeća. Takvoj bi interpretaciji lokaliteta išli u prilog i ostaci kosturnoga groba (SJ 057,058/101), pronađeni u neposrednoj blizini. Grob je već u prošlosti bio otvoren, kosti su dislocirane i ispremiješane, a raka ne sadrži tragove grobnih priloga. Ipak, antropološka analiza kostiju pokojnika pretpostavlja njegovu dataciju u srednji vijek ili nešto ranije vrijeme. Nakon završetka istraživanja, lokalitet je pokriven geotekstilom, te zatrpan zemljom iz iskopa.



Osijek – Ciglana i Zeleno polje, fibula srednjolatenske sheme (foto: G. Skelac)

Literatura

Dizdar 2001 M. Dizdar, Latenska naselja na vinkovačkom području, Zagreb, 2001.
Jovanović 1987 Borislav Jovanović, Istočna grupa, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, V, Sarajevo, 1987.
Majnarić-Pandžić 1978 Nives Majnarić-Pandžić, Keltsko--latenska kultura u Slavoniji i Srijemu, Vinkovci, 1978.
Pinterović 1978 Danica Pinterović, Mursa i njeno područje u antičko doba, Osijek, 1978.
Šimić 2000 Jasna Šimić, Kulturne skupine s inkrustiranom keramikom u bronČanom dobu sjeveroistočne Hrvatske, Zagreb – Osijek, 2000.
Vasić 1987 Rastko Vasić, Bosutska grupa, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, V, Sarajevo, 1987.

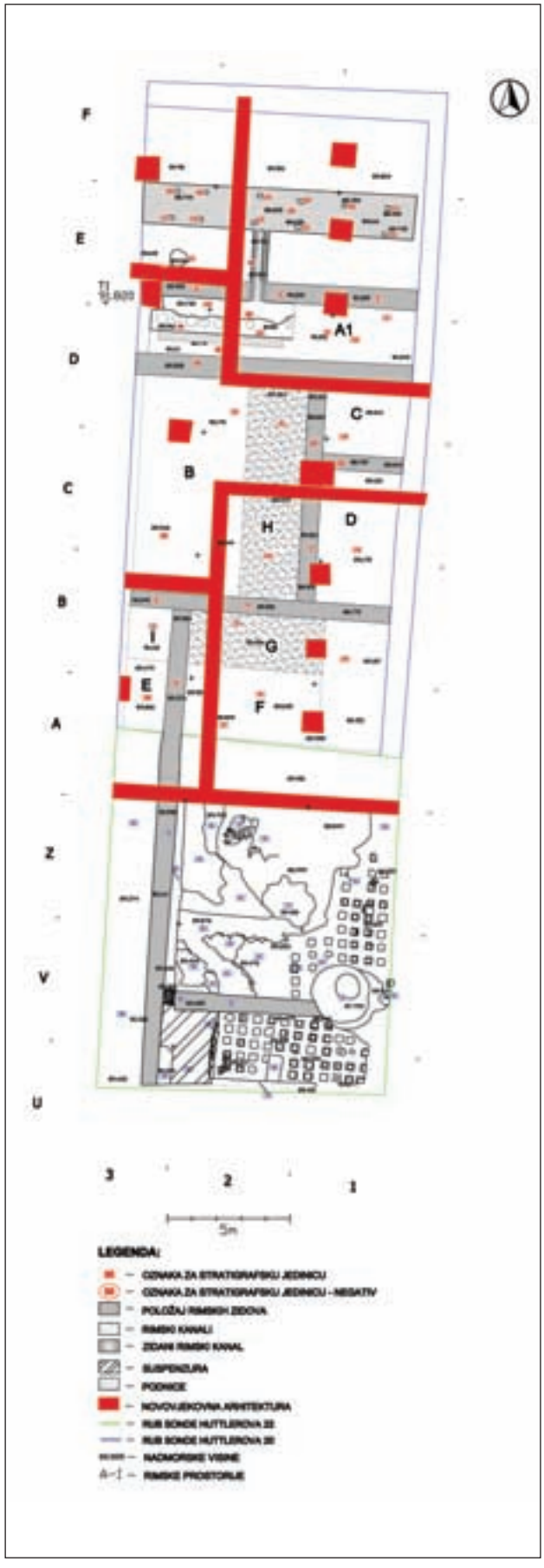
Goran Skelac
Kristina Vodička

Summary

During September and October, 2006, rescue archaeological excavations were carried out along the proposed route of the main pipeline running from Belišće to Osijek. Three archaeological sites were registered along the route of the pipeline (the site Ciglana and Čemin – Ciganska pošta, the site Rimska cesta, and the site Osijek – Ciglana and Zeleno polje). Before the beginning of the civil engineering works, rescue archaeological excavations were conducted.
The Osijek – Ciglana and Zeleno polje site is located in Osijek's Lower Town, on the right bank of the Drava. It has long been known as a prehistoric and medieval site. Material from several periods has been found: from the Neolithic, via the Middle Bronze Age, the Early Iron Age, the Late Iron Age, to Antiquity and the early Middle Ages. The area investigated covered four cremation graves in urns that belong to a grave of the Middle Bronze Age. The Early Iron Age is represented in one pit with the find of a cup. The major amount of material belongs to a settlement of the Late Iron Age, within which it was possible to investigate two structures of a residential nature and one waste pit. The site has been dated on the basis of pottery material and fibulae to the 2nd/1st century BC. Antiquity is represented in two workshop stoves, rough pottery and Roman brickwork put to secondary use Although the stoves are scribed to Antiquity, it should not be ruled out that they belong to the Middle Ages, for archaeological material found in and around the stoves does not allow of any more precise temporal definition.

Redni broj: 9
Lokalitet: Osijek – Huttlerova 20 – 22
Naselje: –
Grad/općina: Osijek
Pravni status: R-239
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zaštitna arheološka istraživanja na lokaciji Huttlerova 20 i 22 u Osijeku provedena su radi planirane izgradnje višestambenog objekta (k.č. 6721 i 6476, k.o. Osijek). Lokacija se nalazi na registriranom i zaštićenom



Tlocrt istražene površine (izradili: A. Sunko i J. Burmaz)

arheološkom lokalitetu Mursa. Istraživanja su provođena tijekom svibnja, lipnja i rujna 2006., a istražena je površina od cca 580 m², određena idejnim projektom investitora. Arheološki radovi provedeni su na temelju ugovora između investitora Žito d.o.o. i kooperativnih ugovora između tvrtki za arheološko istraživanje, Kaducej d.o.o. i Kaukal d.o.o. te Muzeja Slavonije u Osijeku. Voditeljica istraživanja bila je Ana Sunko (Kaukal d.o.o.), zamjenik voditeljice bio je Josip Burmaz (Kaducej d.o.o.). U arheološkom istraživanju sudjelovali su i mr. sc. Hermine Göericke-Lukić (Muzej Slavonije iz Osijeka), Vedran Katavić, prof. (Kaukal d.o.o.) te Lana Zaninović, Tomislav Jerončić, Tamara Bezina, Nikolina Mahović, Ante Paro i Ida Pavleković (studenti Filozofskog fakulteta u Zagrebu). Ručni iskop obavljen je uz pomoć dvanaest radnika koje je osigurao investitor.

Zaštitnim arheološkim istraživanjima na lokaciji Huttlerova 20 i 22 pronađeni su ostaci antičkog objekta s većim brojem prostorija koje nisu u cijelosti definirane. Objektu je pripadao sustav hipokausta s pratećim kanalima, povezanih velikim drenažnim kanalom koji se nalazi sjeverno od objekta, a služio je za regulaciju i prikupljanje oborinskih voda. Ostaci antičkog objekta vidljivi su uglavnom u negativima temelja zidova, odnosno malim sporadičnim nalazima temeljne strukture od kamena povezanog mortom, podnicama, te četvrtastim opekama hipokausta povezanih žutom glinom. Arheološkim istraživanjem na lokalitetu je izdvojeno više kronoloških faza, od rimskog razdoblja do novog vijeka: faza nastajanja i funkcioniranja rimskog objekta, faza kasnoantičke devastacije objekta, faza urušavanja rimskog objekta, faza devastacije rimskih zidova u 18. st., faza nastajanja baroknog objekta, faza zatrpavanja podruma novovjekovne arhitekture te faza devastacije iz prve pol. 20. st.

Faza devastacije iz prve polovine 20. st. nastala je ukopom temelja zidova uklonjenoga stambenog objekta s podrumskom prostorijom dubokom 1,80 m, odnosno do 89,99 m n.m.
Faza zatrpavanja novovjekovne arhitekture vidljiva je u slojevima smeđe kompaktne zemlje s ostacima lomljenoga građevnog materijala (opeka i žbuka) s većom koncentracijom recentnih nalaza koji su registrirani do visine od 90,03 m n.m. Numizmatički nalazi i preliminarna analiza pronađenih keramičkih nalaza, upućuju na devastirane kasnoantičke slojeve 3. i 4. st. Od pokretnih arheoloških nalaza koji bi se mogli vezati uz razdoblje funkcioniranja novovjekovne arhitekture, izdvojeni su numizmatički nalazi s kraja 17. st. i početka 18. st.
Novovjekovnu arhitekturu čini šest četvrtastih baza stupova smjera sjever-jug, pet zidova smjera istok-zapad te dva zida smjera sjever-jug. Novovjekovna arhitektura zidana je od opeke, sačuvana je u visini do 1,50 m. Temelji pojedinih dijelova te arhitekture sežu i do 89,23 m n.m. (neposredno iznad visine zdravice), što je znatno devastiralo rimske kulturne slojeve. Ta arhitektura vjerojatno pripada baroknom razdoblju s kraja 17. i početka 18. st. Prilikom zidanja novovjekovne arhitekture nije rabljena rimska opeka.
Faza devastacije rimske arhitekture – rimska je arhitektura najvećim dijelom izvađena zbog sekundarne uporabe građevnog materijala, kamena i opeke. Negativi temelja zidova zapunjeni su smeđom zemljom sa sporadičnim nalazima rimske keramike i građevnim materijalom. Rimski građevni materijal nije rabljen prilikom gradnje



Ostaci sustava hipokausta (foto: A. Sunko)

novovjekovne arhitekture, a zapune negativa zidova nalaze se ispod spomenute arhitekture. Te činjenice upućuju na to da je faza devastacije prethodila izgradnji novovjekovne arhitekture, a materijal je sekundarno uporabljen u druge svrhe. Postoji mogućnost da je materijal iz rimskih zidova rabljen prilikom izgradnje biljske ceste (Firinger 1954).

Faza urušavanja rimskog objekta odnosi se na razdoblje propadanja objekta s pripadajućom infrastrukturom. Registrirana je u slojevima urušenoga, lomljenoga građevnog materijala. U urušenju s većom koncentracijom zidne žbuke i višebojnih fresaka pronađeni su i fragmenti sa zeleno bojenim vegetabilnim motivima. Među urušenim ostacima znatan je broj ulomaka podnice debljine do 0,40 m i sačuvane površine do 0,5 m². Podnice su građene od više redova žbuke s različito granuliranim dodacima lomljene opeke i kamenja te fino uglačane površine crvene boje. Pronađeni su i ostaci četvrtastih opeka, *tegulae mammatae*, rabljenih u sustavu zidnoga grijanja, kao i ostaci četvrtastih opeka dimenzija 0,20x0,20x0,09 m, odnosno 0,28x0,29x0,05 m kakve su rabljene pri gradnji hipokausta (Adam 1993). U registriranim urušenjima pronađeno je i mnogo cjelovitih i fragmentiranih žrvnjeva. Pojedina urušenja pružaju mogućnost rekonstrukcije hipokausta. U pojedinim urušenjima pronađen je i numizmatički nalaz, a njegova preliminarna analiza i stratigrafski odnosi upućuju na razdoblje kasne antike, što bi značilo da objekt prestaje funkcionirati u 4. stoljeću.

Faza kasnoantičke devastacije objekta registrirana je jamama i probojima koji su djelomice uništili sustav hipokausta i slojeve nastale njegovom izgradnjom. Jame koje pripadaju toj fazi bile su zapunjene ostacima lomljenoga građevnog materijala hipokausta (žbuka, kamen, opeka i ulomci podnice) te sporadičnim nalazima keramike i životinjskih kostiju. Preliminarna analiza keramičkih i numizmatičkih nalaza datira tu devastaciju u kasnoantičko razdoblje.

Fazi izgradnje i funkcioniranja rimskog objekta s pripadajućom infrastrukturom prethodilo je niveliranje terena koje je uvjetovano funkcijom objekta. Razina nivelacije terena registrirana je kao stepenast ukop, nastala potrebama sustava hipokausta. Ukop se s višega, sjeverozapadnog dijela spušta na nižu razinu prema istoku. Ukop siječe predzdravični sloj i zdravicu. Predzdravični je sloj smeđ, glinast i kompaktan, mjestimice visok gotovo 0,80 m. Gornji facijes tog sloja sadrži tragove gara, sporadične nalaze kostiju i sitno fragmentirane keramike, dok je dublji sloj sterilan, te se nalazi iznad zdravice. Sjeverno izvan objekta, identičan sloj registriran je na visini od 90,18 m n.m. U tom su sloju, te u zdravičnom sloju istočnog dijela objekta, ukopani negativi temelja zidova objekta i velik drenažni kanal.

Rimski objekt nije u cijelosti definiran zbog pružanja izvan gabarita iskopne površine, a pronađeni ostaci zidova upućuju na veći broj prostorija. Nijedna od pretpostavljenih prostorija nije u cijelosti definirana. Sjevernu prostoriju (A) činili bi sjeverni zid objekta, sačuvan u vidu negativa temelja, odnosno manjim su dijelom sačuvani temelji istog zida te paralelan negativ temelja zida. Ti su zidovi međusobno udaljeni 2,35 m i pružaju se u smjeru istok-zapad, u dužini od cca 10 m (kroz kvadrante E/1, 2, 3 odnosno D/1, 2, 3). Sačuvani temelj zida načinjen je od lomljenog kamena i opeke, povezanih vapnenim mortom. Temelj zida sačuvan je u visini od 0,30 m, širok je 0,60 m, sačuvane dužine 1,60 m, a registriran je na visini od 90,30 m. Temelj sjevernog zida u kv. E/2 presječen je odvodnim kanalom, a na istok se pruža u vidu negativa temelja zida.



Volutna lampica (foto: T. Jerončić)

Negativ temelja sjevernog zida registrira se na visini od 90,53 m n.m. do 90 m n.m. i pruža se pod istočni profil. Paralelni negativ temelja zida u kv. D/1-3 pruža se pod istočni i zapadni profil sonde, širok je 0,70 m. U zapadnom dijelu sonde zid je registriran na visini od 90,10 m, temeljen je do dubine od 89,54 m n.m., dok je u istočnom dijelu sonde zid temeljen u zdravici do 88,44 m. U sjevernoj (A) prostoriji pronađeni su ostaci hipokausta. Sustav hipokausta čini zidana pravokutna hipokaustna struktura koja se nalazi na visini od 89,95 m n.m. Struktura hipokausta široka 1 m sačuvana je u dužini od 4,2 m te se pruža u smjeru istoka, gdje je uništena recentnim zidom. Struktura je građena od lomljene opeke iznad koje je uglačana crvena hidraulična žbuka. Nad tom se podnicom sačuvalo pet kružnica glinaste strukture, promjera 0,45 m, međusobno udaljenih 0,15 m. Južno uz strukturu hipokausta, na visini od 89,99 do 89,76 m n.m., registriran je kanal smjera istok-zapad, širine 0,30 m, također uništen recentnom arhitekturom. Pronađene i opisane strukture istočno od recentnog zida uništene su, dok se sa zapadne strane pružaju pod profil sonde. Zatečena situacija otežava interpretaciju, ali upućuje na postojanje hipokaustnog sustava tog objekta. Sastavni dio tog sustava činio bi i odvodni kanal koji je okomit na opisani hipokausni sustav. Kanal se nalazi u kv. E/2, na visini od 90,14 m n.m., a pruža se u smjeru sjever-jug, dužine cca 3,2 m. Istočna i zapadna strana kanala ozidane su do četiri reda vodoravno polegnute opeke dimenzija 0,35x0,17x0,07 m, koje su povezane hidrauličnom žbukom. Dno kanala čine vodoravno polegnute tegule, na visini od cca 89,88 m n.m., s blagim padom na sjever prema velikom drenažnom kanalu. Sačuvana je i jedna opečna poklopnica kanala.

Središnji prostor tog objekta omeđen je ukopima za temelje zidova koji bi činili tri prostorije (B, C, D). Temelji tih zidova mjestimice su sačuvani do 1,60 m dužine. Građeni su od lomljenog kamena vezanog vapnenim mortom, a registrirani su na visini od 90,27 m n.m. Negativi temelja zidova smjera istok-zapad povezani su okomitim negativom temelja zida smjera sjever-jug, koji dijeli središnji prostor objekta na zapadnu prostoriju (B) i dvije istočne prostorije (C i D). Dvije istočne prostorije središnjeg dijela objekta (C i D) u kv. B, C, D/1, 2 asimetrično dijeli još negativ temelja zida smjera istok-zapad, a djelomice mu je sačuvana kamena struktura temelja ukopana u zdravicu. Istočne prostorije također nisu u cijelosti definirane. U zapunama negativa temelja zidova istočnih prostorija uočena je velika koncentracija hidraulične žbuke.

U zapadnom dijelu iskopne površine registriran je negativ temelja zida istražene dužine 19,3 m, koji se pruža u smjeru sjever-jug, te se podvlači pod južni profil. Zid je vjerojatno dijelio prostor na dvije prostorije (E i F) različitoga nivoa. Registriran je na visini od 90,32 m n.m. i temeljen je do 89,36 m n.m., njegova širina u kv. Z,V/ 3 iznosi 1,15 m, gdje je nešto širi zbog devastacije nastale temeljenjem objekta u 20. st. U kv. V/1-3, okomito na zapadni zid, nalazi se negativ zida smjera istok-zapad. Širina zida je 0,7 metara, a istražen je u dužini od 5,9 metara. Na spoju tih zidova, u kv. V/3, sačuvana je manja temeljna struktura zidana lomljenim kamenom povezanim vapnenim mortom dimenzija 0,90x0,65 metara. Visina na kojoj je registrirana temeljna struktura iznosi 90,32 m n.m. i znatno je viša od visine registriranog ukopa za temelj. Takva devijacija uzrokovana je temeljenjem podrumske arhitekture koja je u znatnoj mjeri oštetila ukope za temelje. Na istočnom dijelu, u kv. V/1, negativ temelja zida presijeca veća jama. Sjeverno i južno od tog zida, te istočno od zapadnog zida, pronađeni su ostaci hipokausta.

Fazi nastanka i funkcioniranja hipokausta pripadali bi sljedeći slojevi: tanak žut glinasti sloj, gotovo sterilan sloj bez keramičkih nalaza s malo primjesa opeke. Ispod njega registriran je sloj lomljenog kamena povezanog vapnenim mortom – podloga za hipokaust. Ti se slojevi nalaze iznad smeđega glinastog kompaktnog sloja, registriranog na različitim visinskim razinama. Cijeli taj slojevit sustav specifičnih struktura u vezi je s funkcijom pronađenih prostorija i objekta. U žutom glinastom sloju temeljene su baze stupova hipokausta, najvećim dijelom sačuvane u negativima ukopa. Baze hipokausta zidane su od četvrtastih opeka dimenzija 0,28x0,29x0,05 m. Pronađene su i dvije intaktne, četvrtaste baze od kamena, sačuvane u visini od 0,5 metara. Tijela tih stupova kružne su profilacije, dok je treći primjerak pronađen u sloju koji pripada fazi urušenja. Iznad opečnih četvrtastih baza nižu se opeke dimenzija 0,20x0,20x0,09 m, sačuvane do tri reda visine. Dimenzije završne opeke identične su temeljnim opekama, a na temelju urušenja može se pretpostaviti da su činili niz do osam vodoravno polegnutih opeka, povezanih tankim žutim glinastim slojem. Hipokaustu pripada i pronađena podnica, odnosno suspenzura hipokausta s crvenom, fino uglačanom površinom, različito granulirane strukture od vapnenog morta i lomljene opeke. Suspenzura se nalazi na visini od 90,37 m n.m. te je postavljena na okomitim zidovima. Zidovi su odlično sačuvani, kamene strukture vezane vapnenim mortom, a sjeverno je lice zida ožbukano, te ulazi pod južni profil. Pronađene podnice različite strukture i visinskih razina, zidane su od lomljene opeke i kamena povezanih vapnenim mortom, odnosno hidrauličnom žbukom. Moguće da neke od pronađenih podnica čine neku vrstu komunikacije između pretpostavljenih prostorija.

Velik drenažni kanal pruža se u smjeru istok-zapad. Zapunjen je rahlom smeđom zemljom s ostacima građevnog

materijala, opekom, tegulama, žbukom, tubulom, zatim ostacima drva, četvrtinama opečnih dijelova kružne suspenzure, kamenim ostacima dijela stupa i baze, brojnim sitno fragmentiranim keramičkim nalazima te metalnim predmetima. Pronađena je antropomorfna terakotna glava. Kanal je zapunjen do visine od cca 88,70 m n.m., a neznatno iznad zdravice uočen je plavkast glinasti sloj nastao funkcioniranjem kanala. Na dnu kanala, u zdravici su pravilno simetrično ukopane pravokutne rupe od stupova drvene konstrukcije duboke do 0,7 m odnosno do 88,10 m n.m. Dimenzije rupa su cca 0,18x0,22 m, međusobno udaljene cca 1,20 – 1,80 m, tj. u širinu 1,10 m. Pokraj tih rupa od stupova drvene konstrukcije, pronađeni su i ostaci drva poprečnih i uzdužnih greda drvene konstrukcije. Taj je kanal dio sustava kanala za skupljanje i regulaciju oborinskih voda (Filipović, Katavić 2005). Preliminarna analiza pronađenih keramičkih i numizmatičkih nalaza upućuje na funkcioniranje kanala od 2. do 4. st., kada je zatrpan.

Izvan objekta, u kv. E/3 i F/3, sjeverno i južno od velikoga drenažnog kanala, pronađena su dva simetrična vatrišta s narančasto zapečenim rubom, zapunjena crnom pepeljastom zemljom nastalom gorenjem, u kojoj su pronađeni ostaci kostiju i puževa. U vatrištima su pronađene isključivo volutne svjetiljke, od kojih je nekoliko cijelih i nekoliko fragmentiranih. Preliminarna analiza svjetiljki datira vatrišta do 3. st. (Vikić-Belančić 1976).

Literatura

Adam 1993 Jean-Pierre Adam, Roman building, materials and techniques, London, 1993: 264 – 276.
Filipović, Katavić 2005 Slavica Filipović, Vedran Katavić, Lokalitet: Mursa – Vojarna, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 8 – 11.
Filipović, Katavić 2006 Slavica Filipović, Vedran Katavić, Lokalitet: Mursa – Vojarna (Poljoprivredni fakultet), HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 11 – 14.
Firinger 1954 Kamilo Firinger, Ruševine Murse početkom 19. stoljeća, Osječki zbornik, 4, Osijek, 1954: 41 – 50.
Vikić-Belančić 1976 Branka Vikić-Belančić, Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu, VAMZ, Zagreb, 1976.

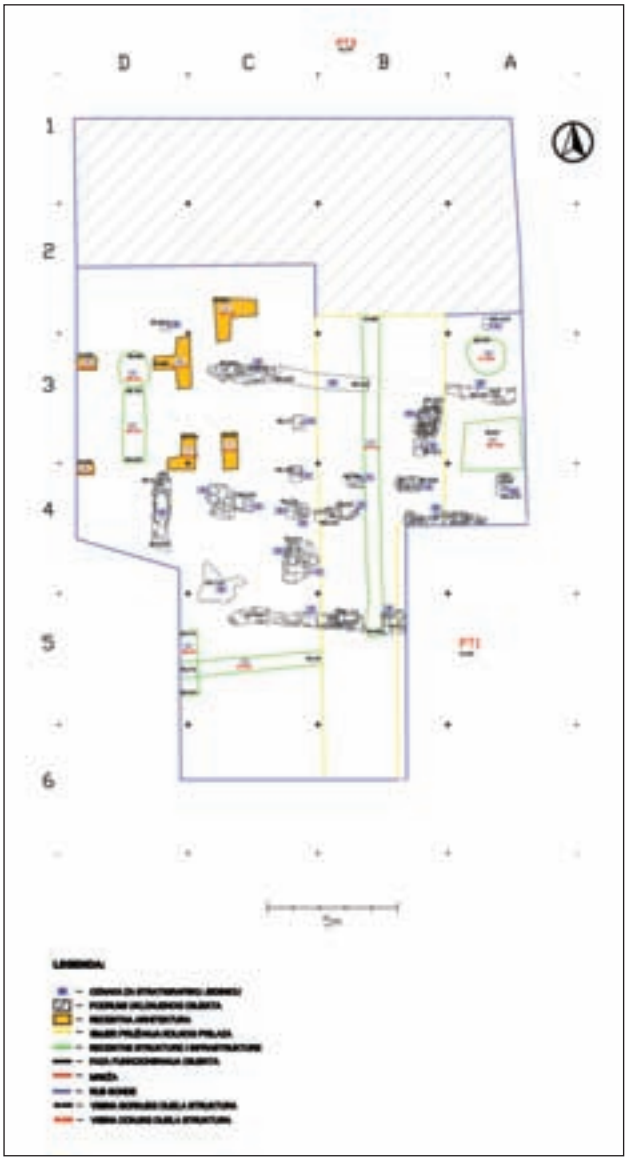
Ana Sunko
Vedran Katavić

Summary

Rescue archaeological excavations were carried out at the site nos. 20 and 22 Huttlerova, Osijek. Remains of an ancient structure of unknown purpose (the structure was not defined in its full extent) were discovered. A quite large number of rooms belong to the structure, functioning at different levels. It had a hypocaust system that is well preserved in the central part. In the northern part there is a system with accompanying channels linked with a large drainage channel for the control and collection of surface runoff. The remains of the walls of this ancient structure are visible in trace form. The devastation of the ancient structure occurred with the secondary use of the building material in the 18th century, and then during the development of modern architecture and municipal economy operations. During the excavations a substantial amount of moveable archaeological material was found as well as architectural elements. Preliminary analysis and the stratigraphic relations indicate that the area was functioning from the 2nd to the 4th century.

Redni broj: 10
Lokalitet : Osijek – Krstova 6
Naselje: –
Grad/općina: Osijek
Pravni status: R-239
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zaštitna arheološka istraživanja i stručni nadzor na lokaciji Krstova 6 u Osijeku provedena su radi planirane izgradnje višestambenog objekta s kolnim prilazom (novoformirane građevinske čestice 7701 i 8980, k.o. Osijek). Lokalitet se nalazi na prostoru registriranoga i zaštićenoga arheološkog lokaliteta Mursa. Tijekom 35 radnih dana, u razdoblju od 30. lipnja do 10. rujna 2006., istraživana je površina od cca 450 m². Površina je određena glavnim i izvedbenim projektom



Tlocrt istražene površine (izradila: A. Sunko)



Fragment ruba pitosa s grafitnim ukrasom (foto: V. Mesarić)

investitora. Arheološka istraživanja i stručni nadzor provedeni su na temelju ugovora između investitora Časte Macana i kooperativnog ugovora između tvrtke Kaukal d.o.o i Muzeja Slavonije u Osijeku. U arheološkim istraživanjima sudjelovali su: mr. sc. Hermine Göericke-Lukić iz Muzeja Slavonije iz Osijeka (voditeljica istraživanja), Ana Sunko, dipl. arheologinja iz tvrtke Kaukal d.o.o. (zamjenica voditeljice), Vedran Katavić, prof., te Mirna Crnković, studentica arheologije Filozofskog fakulteta u Zadru.

Zaštitnim arheološkim istraživanjem pronađeni su ostaci kasnoantičkog objekta sačuvanog u vidu temelja zidova i baza stupova, te brojni pokretni arheološki nalazi. Tijekom istraživanja, na lokalitetu je izdvojeno više kronoloških faza, od rimskog razdoblja do novog vijeka: ranija antička faza, faza nastanka i funkcioniranja kasnoantičkog objekta, faza kasnoantičke devastacije, faza novog vijeka 18. – 19. st. te faza novovjekovne devastacije od 19. do 20. st. Arheološkom istraživanju prethodilo je strojno otklanjanje recentne arhitekture i slojeva uz nadzor arheologa. Početna visina iskopa je na cca 91,19 m n.m. Visina strojnog iskopa uvjetovana je zatečenom situacijom. Na površini od cca 100 m² (uz Krstovu ulicu), u kv. A-D/1, 2, strojno je otklonjen podrum prethodnog objekta, dimenzija 17,7x6,1 m. Podrum je dosezao dubinu od 88,31 m n.m., te je temeljen u zdravici (SJ 55). Recentna arhitektura registrirana je gotovo na svim dijelovima istražene površine. Temeljena je i do 89,04 m n.m., što je znatno devastiralo novovjekovnu fazu, kao i rimske kulturne slojeve i arhitekturu. Devastaciju su uvjetovali i ukopi različitih komunalnih instalacija čija je dubina ukopa iznosila i do 89,09 m n.m., te brojni recentni ukopi različitih oblika, dubina ukopa i dimenzija. Znatno manji opseg devastacije zatečen je u smjeru pružanja pristupne kolne ceste smjera sjever-jug, u kv. B/2-6, gdje su registrirani rimski višeslojni odnosi, te su tamo i najbolje sačuvani ostaci arhitekture. Opseg devastacije uvjetovao je učestale pronalaske pokretnoga rimskog materijala i u recentnim slojevima. Pronađeni recentni nalazi i nalaz brončanog novca, ukazuju na intenzivnu naseljenost tog prostora na početku 18. st. Pronađena je i znatna količina glinenih lula mediteranskog oblika, austrijsko-mađarskih i turskih tipova, koje se proizvode od kraja 17. do početka 20. st. (Bekić 2000).



Glinene lule (foto: T. Jerončić)

Faza kasnoantičke devastacije sačuvana je ispod devastiranoga rimskog sloja, osobito na dijelu pružanja pristupne ceste. Toj fazi pripadali bi slojevi koji su registrirani do visine od cca 89,80 m n.m., te brojni ukopi jama, vatrišta, peći i urušenja. Fazi devastacije, nastale u kasnoj antici, pripadala bi i arhitektonska struktura koja sugerira na devastiranu grobnu arhitekturu. Ostaci rustično zidane grobne arhitekture nalaze se u kv. D/3, na visini od 89 m n.m., iznad starije rimske jame. Grobna arhitektura pruža se u smjeru istok-zapad, u dužini do 1,70 metara. Sačuvana je sjeverna stranica groba zidanog od vodoravno polegnutih lomljenih opeka, očuvanih do četiri reda visine, te popločanoga opečnog dna. Opeke su povezane vapnenim mortom.

Ostaci rimske arhitekture sačuvani su u vidu triju parametralnih zidova sačuvanih u temeljima, odnosno ispražnjenim ukopima za temelje i deset baza stupova. Zapadni zid nalazi se u kv. D/4, a sačuvan je u temelju zidanom od koso polegnutih lomljenih opeka u dužini od 3 metra. Temelj zida širok je 0,7 m i pruža se pod južni profil, dok je na sjeveru uništen recentnim zidom. Južni zid nalazi se u kv. B,C/5, na visini od 90,10 m n.m. Zid je sačuvan u temeljima zidanim od sitno lomljene opeke, žbuke, rimskih keramičkih nalaza i životinjskih kostiju, ukopanih do 89,45 m n.m. Temelj je na zapadu uništen recentnim ukopom, na istoku se podvlači pod profil, a presijeca ga i kanalizacijska cijev. Sačuvana dužina temelja je 6,9 m, a širina 0,9 m. Paralelno s južnim zidom, na udaljenosti od 8,24 m, u kv. A-C/3 nalazi se sjeverni zid. Zid je sačuvan u vidu temelja – zidan kao i južni zid, a dio se sastoji od ispražnjenog ukopa za temelj (negativ zida). Nalazi se na visini od 89,70 m n.m. i temeljen je do 89,38 m n.m. Temelj je na zapadnom dijelu uništen recentnom podrumskom arhitekturom. U prostoru omeđenom zidovima smještene su baze stupova, raspoređene do četiri u nizu, smjera sjever-jug. S obzirom na to da prostorija nije definirana istočnim zidom, niz stupova smjera istok-zapad istražen je do četiriju baza stupa. Baze stupova pravokutnih oblika neujednačenih su dimenzija, a zidane su uglavnom od dviju vodoravno polegnutih opeka mjestimice povezanih žutom glinom. Najbolje sačuvane baze stupova su do šest redova visine, dimenzija 0,66x0,49 m, a nalaze se na 90,20 m n.m. Temelji baza stupova zidani su od koso nagnute lomljene opeke, ponekad povezane zapečenom zemljom, duboki i do 89,35 m n.m. Takav način gradnje naziva se *opus spicatum* i često se rabi prilikom temeljenja gdje se glinast sloj rabi kao vezivo (Adam 1993). Mjestimice sačuvane podnice, rađene od vodoravno polegnutih opeka (na visini od 89,85 m n.m.), upućuju na nivo funkcioniranja objekta.

Ispod nivoa funkcioniranja kasnoantičkog objekta, registrirana je ranija faza sačuvana u vidu slojeva, vatrišta jame, rupa od stupova. Slojevi slične strukture, nastali procesom gorenja, sadrže ostatke gara, ugljena i zapečene zemlje, registrirani su od 89,50 do 88,90 m n.m. Slojevi SJ 53 i 84 žute su glinaste strukture, a u njih su temeljeni ostaci arhitekture prethodne faze.

Literatura

Adam 1993 Jean-Pierre Adam, Roman building, materials and tehniques, London, 1993.
Bekić 2000 Luka Bekić, Uvod u problematiku glinenih lula na području Hrvatske, VAMZ, 32-33, Zagreb, 2000: 249 – 279.

Ana Sunko
Vedran Katavić
mr. sc. Hermine Göericke-Lukić

Summary

When rescue archaeological excavations were carried out at the site no. 6 Krstova ulica in Osijek, the remains of Roman architecture completely devastated in the period of later antiquity were found. The development of the modern city almost completely devastated the remains of Roman Mursa, and has made any very precise understanding impossible. The extant remains of architecture from the later Roman period consist of walls and the bases of pillars. Part of the walls is preserved in negative form (the excavations for the foundations of the walls). Because of the dimensions and the layout of the extant architecture as found, this was probably a part of a quite large structure. The moveable finds on the whole comprise ceramic material, as well as some fragmented constructional elements that indicate the building had a rather luxurious nature.

Redni broj: 11
Lokalitet: Pajtenica
Naselje: Selci Đakovački
Grad/općina: Đakovo
Pravni status: Postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U razdoblju od 25. rujna do 31. listopada 2006., provođena su zaštitna arheološka istraživanja na položaju Pajtenica. Arheološki lokalitet nalazi se na trasi Autoceste Beli Manastir – Osijek – Svilaj, dionica Đakovo – Sredanci, između stacionaža 65+900 i 66+100 (lokalitet nosi naziv AN 28A Pajtenica). Ukupna istražena površina iznosila je 18.000 m². Naručitelj zaštitnih arheoloških istraživanja na tome položaju jest Ministarstvo kulture, a istraživanja su financirale Hrvatske autoceste d.o.o., koje su investitor svih radova na trasi autoceste. Izvršitelj zaštitnih radova, što uključuje arheološka istraživanja i konzervaciju pokretnih arheoloških nalaza, Arheološki je muzej u Zagrebu. Arheološke radove vodila je mr. sc. Jacqueline Balen. U iskopavanjima su, kao dio stručne ekipe, sudjelovali: Ana Solter (zamjenica voditeljice iskopavanja), Miljenka Galić i Zrinka Znidarčić iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, te Ivan Drnić, Ivana Turčin, Anita Ivanković, Pavle Dugonjić, Petra Brkić i Katarina Gerometta. Na terenu je stalno bilo prisutno 25 radnika.

Arheološki lokalitet Pajtenica smješten je na povišenom položaju (gredi) istočno od Đakovačkih Selaca, odnosno 4 km jugozapadno od grada Đakova. Greda se proteže u smjeru istok-zapad, a buduća je autocesta presijeca u smjeru sjever-jug. Lokalitet je evidentiran u proljeće 2005., tijekom rekognosciranja te obilaska već ubiciranih lokaliteta na trasi buduće autoceste. Prema prikupljenim površinskim nalazima, arheološki lokalitet na položaju Pajtenica datiran je u prapovijesno razdoblje. U proljeće 2006., na nalazištu su iskopani probni rovovi kako bi se utvrdila veličina nalazišta. Uzvisina na kojoj je smješteno naselje, s južne je strane omeđena niskim vodoplavnim područjem (gdje je prokopan i kanal). Riječ je o jednoslojnom lokalitetu s horizontalnom stratigrafijom. Na temelju zaštitnih arheoloških istraživanja na nalazištu Pajtenica može se govoriti o postojanju prapovijesnog naselja pripadnika lasinjske kulture, kao i o manjem naselju iz srednjovjekovnog razdoblja.
U zaštitnim arheološkim istraživanjima sloj humusa SJ 001 (boja prema Munsellu: 2.5 Y 5/3 *light olive brown*) skidao se strojno. Relativna debljina humusa iznosila je između 20 i 30 cm, kada se dolazilo na sterilan sloj, tj. zdravicu – žuta glina, SJ 002 (Munsell: 10 YR 5/4 *yellowish brown*. Na južnoj strani nalazišta utvrđen je naplavinski sloj – SJ 003, tamnosiva glina (Munsell: 10 YR 3/2 *very dark grayish brown*). Utvrđena su još dva geološka sloja ispod SJ 003: SJ 004, masna, glinovita zemlja (Munsell: 2.5 Y 5/4 *light olive brown*) i SJ 005, crveni pijesak (Munsell: 5 YR 4/6 *reddish yellow*). Kulturni slojevi nisu se očuvali ni na jednom dijelu nalazišta te su vjerojatno uništeni poljoprivrednom obradom.
Najveća je koncentracija objekata zabilježena između stacionaže 65+900 i 66+050, tj. na samome platou grede. Iako su prapovijesni ljudi obično naseljavali i južne padine nalazišta (zbog klimatskih uvjeta), na ovome nalazištu to nije slučaj budući da je padina prestrma, te je stoga najvjerojatnije bila nepovoljna za naseljavanje. Između stacionaže 66+050 i 66+100 pronađeno je tek nekoliko manjih objekata.
Među ukopanim objektima najviše je prapovijesnih – prema keramici nalazište se može pripisati nositeljima lasinjske kulture. Uglavnom je riječ o otpadnim jamama, ali ima i zemunica, odnosno većih radnih i/ili stambenih prostora. Zapuna je uglavnom u svima bila tamna, masna, tvrda zemlja. Ukopi zemunica, kao stambeno-radni prostori, uglavnom su nepravilna, ovalna oblika s jednom ili više izdvojenih manjih prostorija te ponekad s dublje ukopanim stupovima na dnu na kojima je počivala krovna konstrukcija. Sve zemunice imaju okomito ili koso postavljene stijenke, a djelomice i nadzemni dio konstrukcije, na što ukazuje i



Lokalitet Pajtenica, pogled na nalazište s juga (foto: J. Balen)



Lokalitet Pajtenica, završna situacija snimljena iz zraka; dio lokaliteta već je uništen kopanjem usjeka (foto: I. Drnić)

velika količina kućnoga lijepa. Zapune pojedinih zemunica sadržavale su veće količine pokretnih nalaza što pokazuje da su nakon napuštanja njihovi ukopi rabljeni kao otpadne jame. Prapovijesni stambeni objekti pronađeni na tome nalazištu, isključivo su zemunički, što je uobičajen i jedini način stanovanja pripadnika lasinjske kulture. Lasinjsku zemunicu čini više većih i manjih pregradama spojenih jama.

Oblici posuda s tog nalazišta također se u potpunosti uklapaju u sliku o lasinjskoj kulturi. Najzastupljeniji su oblici vrč ili šalica s jednom trakastom ručkom te različiti oblici zdjela, često na visokoj nozi te s velikim jezičastim izbočinama na ramenu posuda. Važno je istaknuti da je pronađena velika količina keramičkih žlica, što je inače karakteristično za lasinjsku kulturu, ali i nešto što je neuobičajeno, odnosno nalazi triju bakrenih predmeta. Naime, iako pripada razdoblju bakrenoga doba, lasinjsku kulturu odlikuje način života inače karakterističan za mlađe kameno doba. Ti su bakreni nalazi zasad prvi na prostoru Hrvatske koji se mogu pripisati nositeljima lasinjske kulture. Kameni materijal s nalazišta dijeli se na cijepanu litičku građu od rožnjaka, te na različite brusove i žrvnjeve od pješčenjaka, te ostale kamene izrađevine od granita, pegmatita i škriljavca. Lasinjsko naselje može se datirati u razdoblje od 4350. do 3640. g. pr. Kr., što je potvrđeno serijom od osam radiokarbonskih datuma.

Osim lasinjskog naselja, na nalazištu Pajtenica registrirano je i manje srednjovjekovno naselje. Datum dobiven iz jedne srednjovjekovne jame pokazuje da se naselje može datirati u 11.-12. st., dok jedan datum pokazuje da je položaj rabljen recentno (ukopi nekih životinja, rupe od oraha i sl.).

Dokumentacija je vođena prema službenim obrascima Ministarstva kulture. Kompletna originalna dokumentacija, koja uključuje nacrtnu i fotodokumentaciju, kao i podatke o koordinatama iz totalne geodetske stanice, nalazi se u Arheološkom muzeju u Zagrebu. U zaštitnim arheološkim istraživanjima zabilježeno je 230 stratigrafskih jedinica (SJ 1 – SJ 230), od kojih se mogu izdvojiti slojevi, ukopi i zapune. Prikupljeni su svi pronađeni predmeti, a uvedenoe su 474 vrećice (N 1 – 474), uglavnom s nalazima keramike, ulomcima kućnog lijepa te litičkim nalazima. Uzeto je 227 vrećica (U 1 – 227) s uzorcima zemlje, kostiju te ugljena. U obrazac posebnih nalaza upisana su 94 nalaza (PN 1 – 94) te precizno zabilježen kontekst pronalaska (X, Y, Z u pojedinom kvadrantu). Kao dio dokumentacije, izrađenoa su 93 lista crteža (90 tlocrta i 83 profila) u mjerilu 1 : 20 te jedan plan, odnosno tlocrt iskopa. Tijekom iskopavanja napravljeno je 915 fotografija digitalnim fotoaparatom. Teren je snimljen totalnom geodetskom stanicom i to najprije mrlje zapuna, a potom i istraženi ukopi.

Literatura

Wiewegh, Kezunović 2006 Zoran Wiewegh, Vesna Kezunović, Lokalitet: Autocesta V-c, dionica Đakovo – Sredanci, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 8, 9.

mr. sc. Jacqueline Balen

Summary

Rescue archaeological excavations were carried out at the site Pajtenica, preliminary to the construction of a motorway. An area of 18,000 square metres was comprehended by the investigations. The existence of two settlements was established: one from the Copper Age pertaining to the

bearers of Lengyel Culture, and one from the late Middle Ages. The route of the motorway covered only a smaller part of the two settlements. The site extends east-west, and the route cuts across it in the north-south direction.
The prehistoric dwellings found were exclusively of a dugout nature, which is usual among members of Lengyel Culture. The Lengyel dugout is composed of several pits, larger or smaller, which are linked with partitioning. The Lengyel settlement can be dated to the period from 4350 to 3540 BC. The medieval settlement at the site is dated to the 11th-12th century, as determined by the analysis of the finds from one of the pits. The site has also been used in recent times (burials sites for animals, holes of walnut trees and so on).

Redni broj: 12
Lokalitet: Rimska cesta
Naselje: Bilje
Grad/općina: Bilje
Pravni status: R-688
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom rujna i listopada 2006. provođena su zaštitna arheološka istraživanja na trasi magistralnog plinovoda Belišće – Osijek DN 400/50 I MRS MECE. Naručitelj arheoloških istraživanja bilo je Ministarstvo kulture, a radove je financirao Plinacro d.o.o. Izvršitelj zaštitnih radova bila je tvrtka Geoarheo d.o.o., a stručni voditelj Goran Skelac. Arheološka istraživanja planirana su prema podacima Konzervatorskog odjela u Osijeku. Riječ je o trima registriranim arheološkim lokalitetima (lokalitet Ciglana i Čemin – Ciganska pošta, lokalitet Rimska cesta, lokalitet Osijek – Ciglana i Zeleno polje). Geološka ispitivanja, obavljena kao sastavni dio arheoloških iskopavanja, pokazuju da se sva tri lokaliteta nalaze na području aluvijalne ravnice rijeke Drave. Sva istraživanja provedena su samo u širini zadane zone eksproprijacije plinovoda, koja iznosi od 2 do 6 m, ovisno o planiranim zahvatima na trasi plinovoda. Zbog toga je uglavnom bilo vrlo teško utvrditi pravi kontekst istraženih područja, kao i točniji smještaj i rasprostiranje lokaliteta izvan zadane zone istraživanja. Prva faza istraživanja započela je strojnim iskopom probnih sondi/rovova širine 2 m, koji su otvarani u zoni iskolčenja trase plinovoda, kako bi se definirale površine s arheološkim nalazima. Probni rov za arheološki lokalitet Rimska cesta otvoren je na k.č. 1761, k.o. Bilje.

Lokalitet Rimska cesta smješten je južno od Bilja, istočno i zapadno od ceste Bilje – Osijek i zahvaća trasu magistralnog plinovoda Bilje – Osijek, između 33+798,59 i 34+328,76 km. Sam naziv lokaliteta upućuje na njegov sadržaj, odnosno na postojanje rimske ceste koja se, prema literaturi, pružala od juga prema sjeveru, istočno od današnje ceste Osijek – Bilje. Ispod površinskog sloja pjeskovitoga močvarnog humusa (SJ 001) pronađeni su loše sačuvani ostaci građevnog materijala (SJ 003, 005). Kako se nalazi pojavljuju na svega 30-40 cm dubine, znatno su razvučeni i uništeni poljoprivrednom obradom površine lokaliteta (SJ 006 i 008). Nakon pažljivog čišćenja, uspjelo se definirati područje čvrsto vezanih opeka, vapnenaca i pješčenjaka koji su interpretirani kao ostaci rimske ceste (SJ



Rimska cesta – istraženo područje lokaliteta (foto: G. Skelac)

005). Sloj s ostacima ceste debeo je desetak centimetara, podloga je pjeskovita, vrlo tamna oksidirana zemlja (SJ 009). Cesta se na području zadanog prostora sonde pružala u smjeru sjever-jug. Preuska zona eksproprijacije plinovoda onemogućila je potpuno istraživanje arheološke cjeline. Prilikom iskopavanja izdvojen je materijal od kojeg je građena cesta – pokazalo se da je to uglavnom



Rimska cesta – glava Apolona ili Hermesa, aplika s okova rimskih kola (foto: G. Skelac)

fragmentirana opeka, tegule, te nabijeni vapnenac i pješčenjak. Relativno malo nalaza upućuje na činjenicu da je riječ o prometnici, a ne o naseobinskom objektu. Od pokretnog materijala valja izdvojiti dio predmeta koji je vjerojatno Apolonova ili Hermesova glava izrađena od bronce i ispunjena olovom (PN 004). Izrađena je lijevanjem i vjerojatno je bila ukras rimskih kola, koja su na željeznim okovima često imala ukrasne figure različitih božanstava, zaštitnika cesti i putnika. Važan je nalaz i rimski brončani novac (PN 006), koji se prema dimenzijama i obrisima lika na loše sačuvanom aversu, može se datirati u 3. ili 4. stoljeće. Nakon završetka istraživanja, lokalitet je pokriven geotekstilom, te zatrpan zemljom iz iskopa.

Goran Skelac
Kristina Vodička

Summary

During September and October, 2006, rescue archaeological excavations were carried out on the route of the main gas pipeline from Belišće to Osijek. Three archaeological sites were registered along the route of the pipeline (the site Ciglana and Čemin – Ciganska pošta, the site Rimska cesta, and the site Osijek – Ciglana and Zeleno polje). Before the beginning of the civil engineering works, rescue archaeological excavations were conducted.
The Rimska cesta [Roman road] archaeological site is located to the south of Bilje. The very name of the site suggests its contents, that is, the existence of a Roman road, which, according to the references, ran from south to north, somewhat to the east of today's Osijek – Bilje road. Below the surface layer, slightly preserved remains of building material were found. The stratum that has the remains of a road is about ten centimetres thick. The extant remains of the road are built of compacted limestone and sandstone, and among the building elements there is a large quantity of Roman brick. The site is approximately dated to the 3rd and 4th centuries.

Redni broj: 13
Lokalitet: Várhegy – Mocsolás (Zmajevac)
Naselje: Zmajevac
Grad/općina: Kneževi Vinogradi
Pravni status: P-274
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 1999. započelo je istraživanje kasnoantičke nekropole na lokalitetu Várhegy – Mocsolás, u selu Zmajevac. Do sada je otvorena površina od 1270 m², u okviru koje je istraženo 158 grobova. Arheološko istraživanje (osma kampanja) kasnoantičke nekropole provođeno je od 12. do 27. srpnja 2006. godine. Stručna voditeljica istraživanja bila je Slavica Filipović, prof., viša kustosica i voditeljica Pododjela antičke arheologije Muzeja Slavonije iz Osijeka. Istraživanje je financiralo Ministarstvo kulture.

Godine 2006. istraženi su blokovi 48, 49, 50, 51, 53/54 i 56, na površini od 120 m², u okviru kojih je istraženo sedam grobova. Nakon humusnog sloja (SJ 1), u sloju lesa (SJ 2) definirane su rake na apsolutnoj visini od 121,76 do



Zmajevac, grob 160 (foto: S. Filipović)

121,02 m. Dubina ukopa je od 0,30 m do 0,90 m. Svi su ukopi kosturni i loše sačuvani, osim u G 160 i G 163, gdje je kostur dobro sačuvan. Pokojnici su položeni u rake u ispruženom položaju, orijentirani SI-JZ, osim u G 165, gdje je orijentacija I-Z. Ukopi u grobovima bili su pojedinačni, osim u G 162, u kojem je bio dvostruk ukop.
Istražena su četiri ukopa u ovalnim rakama (G 160, 161, 163 i 165), jedan ukop u pravokutnoj grobnoj raci (G, 162,) jedan ukop u nepravilnoj raci (G 164).
Prilozi su zatečeni kod šest ukopa (osim kod ukopa u G 164), a sadržavali su staklene i keramičke posude, nakit od metala, kosti i staklene paste, željezne noževe, okove i čavle te novac. Materijal datira grobove u drugu polovinu 4. st., a dokumentiran je u Popisu nalaza od br. 717 do 770 i Popisu uzoraka od br. 305 do 313. Terenska dokumentacija nalazi se u Popisu crteža od br. 561 do 587. Arheološki nalazi i dokumentacija pohranjeni su u Muzeju Slavonije.



Zmajevac, grob 160 (foto: S. Filipović)



Zmajevac, grob 162 (foto: S. Filipović)

Literatura

Filipović 2005 Slavica Filipović, HAG, 1/2004, Zagreb 2005: 15 – 17.
Filipović 2006 Slavica Filipović, HAG, 2/2005, Zagreb 2006: 22 – 23.
Minichreiter 1987 Kornelija Minichreiter, Arheološko blago Baranje, Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad JAZU-a u Osijeku, 5, Osijek, 1987: 90.
Pinterović 1961 Danica Pinterović, O rekognosciranju baranjskog sektora limesa, u: Limes u Jugoslaviji, 1, Beograd, 1961: 43 – 45.
Pinterović 1969 Danica Pinterović, Problemi u istraživanju Limesa na sektoru Batina Skela – Ilok, Osječki zbornik, 12, Osijek, 1969: 53 – 69.

Slavica Filipović

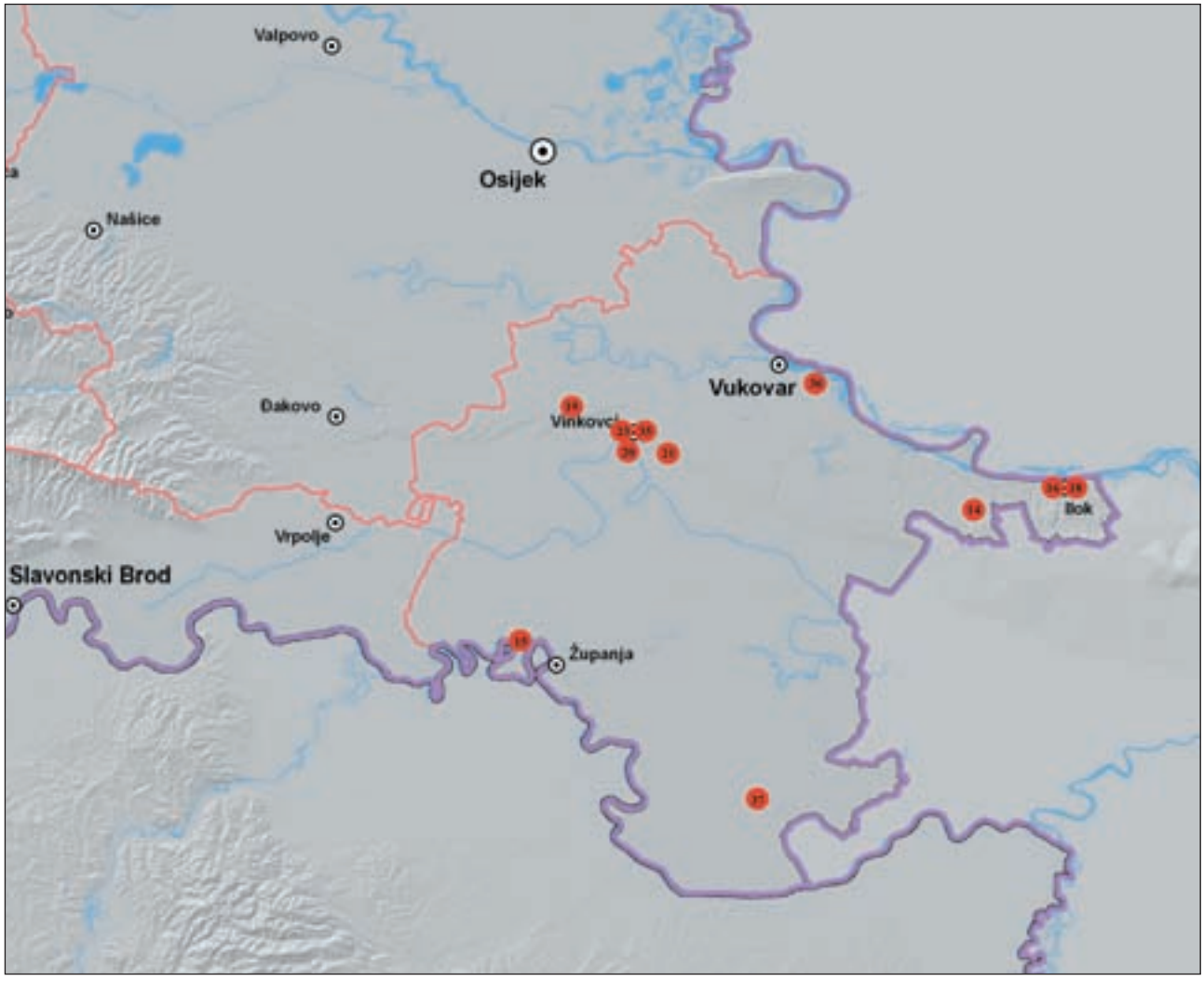


Zmajevac, grob 163 (foto: S. Filipović)

Summary

In 2006 an area of 120 square metres and 7 graves of a late antiquity necropolis at the Várhegy – Mocsolás site in the village of Zmajevac were investigated. All the burials were skeletal and were in grave pits. The deceased had been placed flat in the pits. All of the burials were individual, except for G 162, where there had been a double burial. Contributions were found in the case of 6 burials (not in the case of G 164), and contained glass and pot vessels, jewellery of metal, glass paste and bone, iron knives and coins. The finds date the graves to the second half of the 4th century.

VUKOVARSKO-SRIJEMSKA ŽUPANIJA



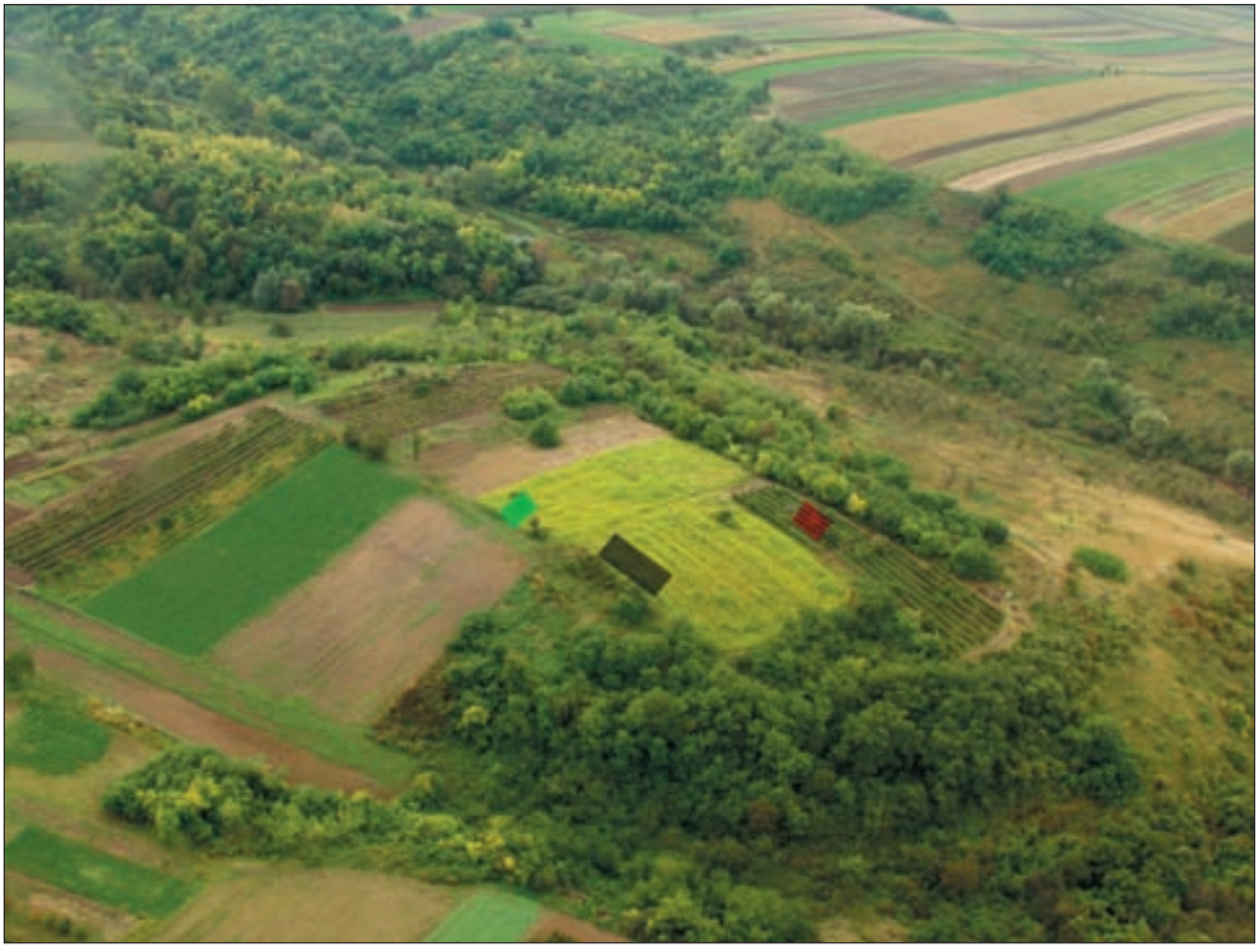
14 Bapska – Gradac
15 Berava – Crna greda
16 Ilok – crkva sv. Petra Apostola
17 Ilok – dvor knezova Iločkih
18 Ilok – Gornji grad (plato)
19 Jakovci
20 Sopot
21 Stari Jankovci – Gatina
22 Vinkovačko područje
23 Vinkovci – rijeka Bosut
24 Vinkovci – Ružina ul. 37
25 Vinkovci – Srijemska ul. 9
26 Vinkovci – Ul. hrvatskih kraljeva 32
27 Vinkovci – Ul. hrvatskih žrtava 1a
28 Vinkovci – Ul. I. G. Kovačića 32
29 Vinkovci – Ul. I. Gundulića 10
30 Vinkovci – Ul. J. Kozarca 6
31 Vinkovci – Ul. J. Kozarca 52
32 Vinkovci – Ul. J. Kozarca 62
33 Vinkovci – Ul. M. Gupca 48
34 Vinkovci – Ul. M. Gupca 99
35 Vinkovci – zaštićena arheološka zona
36 Vučedol – vinograd Streim
37 Zvizdan grad

Redni broj: 14
Lokalitet: Bapska – Gradac
Naselje: Bapska
Grad/općina: Ilok
Pravni status: R-420
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

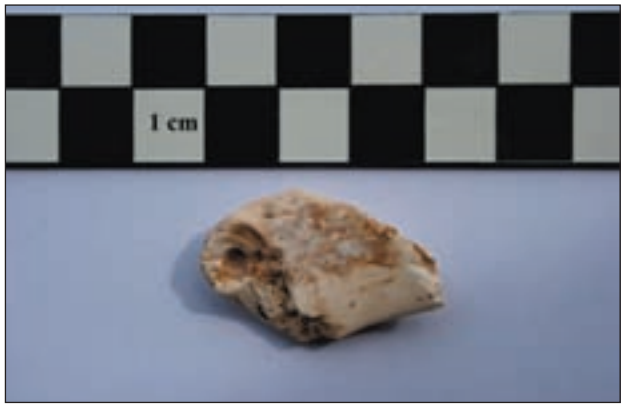
Nakon dvaju probnih istraživanja Gradca u Bapskoj (1938.-40. R. R. Schmidt i 1964. S. Dimitrijević), taj je lokalitet 2006. ponovo bio predmet istraživanja, ovoga puta zaštitnih. Položaj se nalazi oko kilometra južno od sela Bapska, (GPS pozicija u formatu WGS 84 jest: N45 11 06.4 E19 15 38.3). Sve radove na lokalitetu izvode studenti arheologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu, dok će im se u sljedećoj kampanji pridružiti njihovi kolege iz nekoliko europskih zemalja. Voditelj je istraživanja Marcel Burić (Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu), a financiranje programa najvećim dijelom osigurava Ministarstvo kulture, uz podršku nekoliko sponzora.

Od triju utvrđenih arheoloških kultura na Gradcu (sopotske, vinčanske i badenske, a prilikom obilaska u novije vrijeme pronađeni su površinski nalazi iz brončanog doba), badenski sloj gotovo je potpuno uništen višegodišnjim poljoprivrednim radovima. Upravo su zato ljeti 2006. započele opsežne pripreme za zaštitno iskopavanje lokaliteta. U okviru priprema za istraživanje, manji dio platoa na kojem je smješteno naselje snimljen je georadarom (GPR), a rezultati su još jednom potvrdili ono što je poznato iz prethodnih iskopavanja – iznimno obilje pokretnoga arheološkog materijala. Zatim je načinjen niz zračnih snimaka te je definirana ukupna površina na kojoj se prostiru nalazi – ona iznosi nešto malo manje od 40.000 m². U suradnji s Odsjekom za fotogrametriju Sveučilišta u Zagrebu (prof. dr. sc. Dubravko Gajski i mr. sc. Tomislav Ciceli te suradnica Ana Kuveždić, dipl. ing.), izrađeni su hipsometrijski modeli te 3D-vizualizacija lokaliteta u apsolutnoj skali (dio tih rezultata dostupan je na www.bapska.com), na kojoj će se temeljiti većina budućih prezentacija rezultata istraživanja, kao i rekonstrukcija izgleda prapovijesnog naselja.
Uzet je niz uzoraka tla s nekoliko pozicija na *tellu* (analizu dijela uzoraka radi dr. sc. Michele Spataro, University of London). Za sljedeću kampanju (2007.) planira se uzeti još uzoraka za više geoloških analiza, koje će provesti dr. sc. Lidija Galović s Instituta za geologiju iz Zagreba. Mr. sc. Tomislav Biljan s Prirodoslovno-matematičkog fakulteta iz Zagreba (Zavod za analitičku kemiju) analizirao je nekoliko fragmenata keramike s tragovima boje, za koju se utvrdilo da je od hematita.

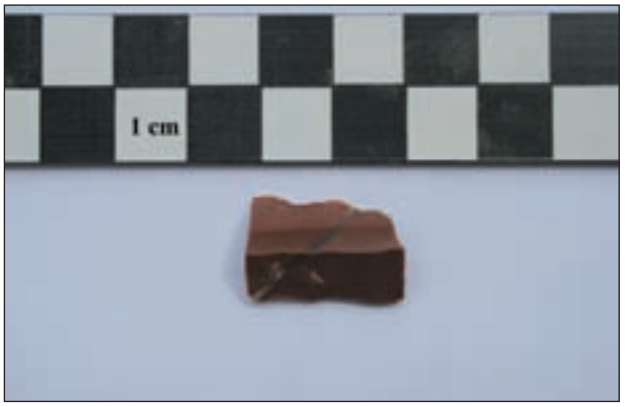
Usporedno sa spomenutim radovima i analizama, simbolično su započela i arheološka iskopavanja na sondi smještenoj na sjeveroistočnom dijelu platoa prapovijesnog naselja (B-G 06), k.č. br. 2527, k.o. Bapska. Sredstvima koja su bila na raspolaganju otvorena je površina od 60 m². Iz te površine i dubine iskopa od oko 20 cm



Mjesta istraživanja: crveno – sonda iz 1938./39.; zeleno – sonda iz 1964.; sivo – sonda B-G 06 (foto: M. Burić)



Fragment poluobrađenog spondilusa (foto: M. Burić)



Fragment noža od radiolarita (foto: M. Burić)

(isključivo humus), izvađeno je približno 3000 keramičkih ulomaka vrlo fragmentirane sopotske keramike i nešto manji broj fragmenata vinčanske, mnoštvo fragmenata kamenog oruđa, nešto životinjskih kostiju te jedan nalaz poluobrađenog spondilusa. Odmah ispod humusa, u jednom dijelu sonde pojavila se relativno pravilna nakupina kućnog lijepa, no istraživanja su tada zaustavljena, pa se još ne zna o kakvoj je točno strukturi riječ. Dio keramičkih nalaza koji pripadaju vinčanskoj kulturi pokazuje stilske, tipološke i tehnološke odlike tog sloja na samoj Vinči (faza D) do te mjere da su ulomci identični u boji, tehnologiji pečenja, fakturi, debljini stijenki, pa čak i ukrasu (npr. uzorak žičane mreže). Većina litičkih nalaza vjerojatno potječe sa slavonskoga ili fruškogorskoga gorja, no manji broj nalaza jest vrlo kvalitetan materijal uvezen s područja Mađarske (npr. radiolarit tipa Szent Ghal).

Važno je napomenuti da su Schmidt i Dimitrijević svojim probnim sondama došli do relativne dubine od oko pet metara i na toj točki prekinuli istraživanja. Schmidt navodi kako je došao do relativne dubine od pet metara i da pritom nije dosegnuo sterilan sloj, a V. Milojčić, koji mu je asistirao pri iskopavanju, navodi da je u tim najdubljim slojevima bilo starčevačke keramike. Dimitrijević pak, iako prenosi Milojčićev podatak, dodaje da je u svojim istraživanjima došao do dubine od 4,5 metara, pri čemu se došlo do sterilnog sloja, ali da nije vidio starčevačkih nalaza. Schmidtova sonda nalazila se na sjeverozapadnom uglu „tjemena“ lokaliteta, dok je Dimitrijevićeva bila smještena na njegovu središnjem dijelu s istočne strane. Zračna udaljenost između tih sondi iznosi približno 60 metara. Razlika u dubinama kao i u interpretaciji slojeva (tj. kultura)



Pogled na iskopani humus u sjevernom dijelu sonde B-G 06 i nakupinu kućnog lijepa (foto: M. Burić)

može biti uvjetovana raznim faktorima, od ljudskih do onih različite horizontalne stratigrafije najstarijih slojeva, ali u svakom slučaju pokazuje važnost i kompleksnost tog lokaliteta na prijelazu iz starijega u mlađi neolitik. Ako se tomu nadoda da je Gradac u Bapskoj, za sada najzapadniji poznati sačuvani lokalitet vinčanske kulture, a ujedno i jedini u Hrvatskoj, potreba za njegovom daljnjom zaštitom postaje neupitna. Pokretni arheološki materijal nakon istraživanja deponiran je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a nakon obrade bit će privremeno pohranjen u muzeju u Iloku. Otvoreni dio sonde B-G 06 zaštićen je pokrovom od najlona, slame i drveta.

Literatura

Dimitrijević 1969 S. Dimitrijević, Sopotsko-lenđelska kultura, Zagreb, 1969.
Dimitrijević, Majnarić-Pandžić, Težak-Gregl 1998 S. Dimitrijević, N. Majnarić-Pandžić, T. Težak-Gregl, Prapovijest, Zagreb, 1998.
Milojčić 1949 V. Milojčić, Chronologie der Jüngerensteinzeit Mittel-und Südosteuropas, Berlin, 1949.

Marcel Burić

Summary

After two trial investigations of the site of Gradac in Bapska (1938/30, R. R. Schmidt and 1964, S. Dimitrijević), this site was explored once again in 2006. Of the three archaeological cultures at the site (Sopot, Vinča and Baden, and in more recent times surface finds from the Bronze Age have been discovered), the Baden stratum has been almost completely destroyed by farming.
Archaeological works have been carried out in one test pit located in the NE part of the plateau of the prehistoric settlement. A surface of 60 square metres was opened. From a digging depth of about 20 cm (humus only) about 3,000 fragments of Sopot pottery and a slightly smaller number of fragments of Vinča ceramics were brought up, a great many parts of stone tools, some animal bones, and one find of a semi-worked spondylus. Immediately below the humus, in one part of the test pit, there was a relatively regular agglomeration of daub for housing, but the research then came to a halt, and it is not yet known what kind of a structure is concerned. Some of the ceramic finds that belong to Vinča culture show the stylistic, typological and technological characteristics of the stratum at Vinča itself (Phase D).

Redni broj: 15
Lokalitet: Berava – Crna greda
Naselje: Štitar
Grad/općina: Štitar
Pravni status: P-1810
Razdoblje: A
Vrsta radova: probno iskopavanje

Sondažno arheološko istraživanje na lokalitetu Berava – Crna greda kod Štitara trajalo je od 18. do 22. srpnja 2006. Stručna voditeljica istraživanja bila je Mirjana Paušak, nositelj projekta Zavičajni muzej Stjepana Grubera iz Županje. Grad Županja iz proračunskih je sredstava izdvojio manju svotu novca za probna istraživanja lokaliteta (u vrijeme dodjele sredstava Štitar je još bio u sastavu Grada, a danas je zasebna općina).

Već duži niz godina županjski muzej posjeduje ulomke antičke keramike s lokaliteta Berava – Crna greda. Inače, muzej u Županji ima relativno malo obrađenih antičkih lokaliteta. Arheolozi iz muzeja uspješno su rekognoscirali teren, tijekom kojeg su nađeni gusti površinski nalazi. Snimak terena iz zraka nagovještava ljudsku intervenciju na navedenom zemljištu. Pravac antičke ceste *Siscia – Sirmium* kroz županjsku Posavinu s putnom stanicom *Ad Basante* još nije znanstveno utvrđen, iako je teren obilazio i pokojni profesor Ivo Bojanovski (Bojanovski 1984). Na lokalitetu Berava – Crna greda ima mnogo površinskih antičkih ulomaka, što se odnosi na čestice 914/1, 914/2 (čestica na kojoj su postavljene sonde), 916/1, 1102/1, 1103/1.
Tijekom istraživanja ovorene su dvije sonde veličine 5x5 m. Sonda 1 postavljena je na mjestu najintenzivnije crne mrlje uočene na snimku iz zraka, povodeći se naravno i za rezultatima površinskih nalaza na licu mjesta. Druga sonda postavljena je na mjestu gdje mrlja gubi na intenzitetu, a i površinski izgled zemlje se mijenja (zemlja je kompaktnija i svjetlija). U sondi 1 prvi sloj bio je izrazito rahla, sipka poput pijeska, intenzivno crna zemlja. U sondi 2 prvi sloj zemlje također je bio crne boje, ali kompaktniji i tvrđi u odnosu na sondu 1. U obje sonde prvi površinski sloj bio je pun nalaza izlomljene keramike. U oba je kvadrata drugi otkopni sloj, dakle dubina od 30 do 60 cm ispod površine tla, bila žuta, kompaktna zemlja s pokojim ulomkom keramike. Treći sloj u prvoj sondi bio je sterilan.
U jugoistočnom kutu sonde 2, na prijelazu iz prvog (sj2) u drugi otkopni sloj (sj4), uočena je koncentracija maza, kamenja i životinjskih kostiju. Sonda je proširena za jedan četvorni metar (sonda 2A). U sondi 2A bilo je mnogo maza, zatim su tu bile cigle bez pobliže oznake, kosti, dijelovi rogova, željezni okov, dijelovi žbuke i zemljane podnice. Na dubini od 40 cm ispod površine zemlje nađena je rimska koljenasta fibula. Kako bi bila obuhvaćena jama u sondi 2A, ona je proširena za 1,70 m u smjeru S-J i 2 m u smjeru I-Z. Definiran je oblik jame ispunjen mazom i garom. Jaka koncentracija zapune promjera je 1,10 m u smjeru S-J i 1 m u smjeru I-Z. U zapuni su nađene kosti kopitara, a na dubini od 70 cm druga koljenasta fibula bez igle. Jama je očišćena, a na samom dnu nađen je dio plitke zdjelice od grube sive keramike (promjera dna cca 14 cm, visine 5 cm i promjera otvora cca 20 cm). Izradom i strukturom zdjelica odgovara domaćoj gruboj sivoj keramici. Dno je jame ravno i tek nešto manjeg promjera od gornjeg ruba (cilindričan oblik), a dubina je iznosila 0,80 cm.
Svi su ulomci keramike s lokaliteta gruba siva ili crvenkasta keramika, a samo nekoliko ulomaka pripada finijoj. Od



Dno jame (foto: M. Paušak)

metalnih nalaza nađeni su željezni okov i glava čavla. Kućni maz ima otiske i stabilne je kvalitete. Od nalaza svakako treba spomenuti i ulomak antropomorfne posude koji će biti posebno obrađen. Otkop cilindrične jame, popunjene ulomcima opeke i keramičkog posuđa, polovicom sive zdjelice od grube keramike, kostima životinja, te nalazima dviju fibula, brusa i dvaju specifično označenih kamena, zbog oblika jame i nalaza u njoj zahtijevaju dodatne analize i obradu. Ostaci izgrađenoga antičkog objekta zasad nisu pronađeni. Kako se lokalitet nalazi na privatnoj parceli koja se poljoprivredno iskorištava, arheološki su radovi ograničeni i vezani uz kalendar posijanih kultura.

Literatura

Bojanovski 1984 Ivo Bojanovski, Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmaciji, Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja, 22, Sarajevo, 1984: 145 – 265.
Bojović 1983 Dragoljub Bojović, Rimske fibule Singidunuma, Beograd, 1983.
Brukner 1981 Olga Brukner, Rimska keramika u Jugoslovenskom delu Provincije Donje Panonije, Beograd, 1981.
Koščević 1980 Remza Koščević, Antičke fibule s područja Siska, Zagreb, 1980.

Mirjana Paušak



Ulomci keramike i ulomak antropomorfne posude (foto: M. Paušak)

Summary

During test archaeological investigations at the site of Berava - Cerna greda by Štitari two test pits 5x5 m each were started. An abundance of potshards and structural materials were found, but without any hard remains of an ancient object.
The investigation was spurred by field reconnaissance (there were abundant surface finds of pottery fragments), by aerial photography of the ground, the closeness of the ancient find of Kamenište by Gradište and the fact that a part of the Roman road from Siscia to Sirmuium with the way station or *mansio* of Ad Basante still has not been defined.

Redni broj: 16
Lokalitet: Ilok – crkva sv. Petra Apostola
Naselje: –
Grad/općina: Ilok
Pravni status: Z-1149
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U rujnu 2006. započelo je arheološko istraživanje crkve sv. Petra Apostola u Iloku, u sklopu projekta Ministarstva kulture Republike Hrvatske „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Ilok – Vukovar – Vučedol". Stručnu ekipu Instituta za arheologiju predvodio je prof. dr. sc. Željko Tomičić. Stručnu ekipu činili su: zamjenice voditelja dr. sc. Kornelija Minichreiter i mr. sc. Kristina Jelinčić, zatim mr. sc. Mario Novak iz Odjela za arheologiju HAZU-a, Maja Pasarić, dipl. arh., studenti arheologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu Anja Bertol i Denis Blažević. Izrada nacrtne dokumentacije povjerena je tvrtki Omega engineering iz Dubrovnika, a snimanja su za potrebe nacrtne dokumentacije napravile diplomirane arheologinje Nela Kovačević i Ivana Milat.

Godine 1951., dr. Antun Bauer (tada direktor Gipsoteke u Zagrebu) uočio je zidove u parku ispred škole u Iloku za koje se istraživanjem utvrdilo da se radi o većem objektu te da on ne može biti iz poslijeturskog razdoblja. Drugo istraživanje obavljeno je 1957., kada se pokazalo da zidovi ispred škole pripadaju crkvi. Utvrđeno je da je crkva duga 60 m, a široka 17,5 m. Debljina zidova crkve jest 1,5 – 2 m. U povijesnim izvorima (pisanima i planovima grada) često se spominje župna crkva sv. Petra u Iloku. U nekim izvorima crkva iz Iloka pogreškom je povezana s biskupskom crkvom sv. Stjepana koja se nalazila u Banoštoru. To pogrešno tumačenje nastalo je početkom 17. st., kada je biskup Franjo Jany tražio od cara Leopolda rezidenciju (za vrijeme turske vladavine u Banoštoru je sve bilo uništeno). U nekim izvorima Sv. Petar se spominje kao biskupska crkva, a u drugim izvorima biskup traži franjevačku crkvu i samostan te tvrdi da je to biskupski dvor i crkva, jer je ta franjevačka crkva bila upotrebljiva dok je crkva sv. Petra već ruševina.

Za potrebe istraživanja crkve sv. Petra, godine 2006. na površini od 500 m² posječena su stabla, i to na dijelu lokaliteta gdje se prema geofizičkim istraživanjima očekivala apsida i istočni dio lađe crkve. Kvadratna mreža koja je napravljena za lokalitet (kvadranti veličine 5x5 m) uklopljena je u veću koordinatnu mrežu kojom je obuhvaćen cijeli Gornji grad. Istražena je površina od 450 m², a otkrivena je crkva u dužini od 22,9 m (mjereno od tjemena apside) i širini od



Pogled na crkvu s istoka nakon istraživanja (foto: K. Jelinčić)



Pogled na pod crkve sa sjevera (foto: K. Jelinčić)

15,95 m. Iskopavanjem odabranih kvadranata geofizička istraživanja pokazala su se točnima. Otkriveni su apsida s kontraforima i oltarom, sjeverni zid crkve, četiri stupa i pod crkve od opeka. Pri istraživanjima je pronađeno više ukopa iz druge polovine 20. st., ukop arheoloških istraživanja iz 20. st., ukopi raznih instalacija (rasvjeta za park koja više nije u funkciji, telefonski kabeli). Cilj istraživanja 2006. bio je otkrivanje zidova crkve i njena poda. Ostvaren je na površini od 450 m².

Zidovi crkve (apsida, sjeverni zid crkve i kontrafori) građeni su od velikoga, nepravilnog i neobrađenog kamenja, s vrlo malo lomljene opeke (gotovo da je i nema), a sve je povezano bijelom žbukom. Prema dosadašnjem istraživanju, izgleda da su sve navedene strukture građene zajedno, jer zasad nisu pronađeni vidljivi lomovi i spojevi između pojedinih struktura. Na sjevernom zidu crkve uočena je jedina razlika. Istočni dio toga sjevernog zida (8,1x1,5 m) spojen je s apsidom (16,81 m) i kontraforima (1,79x2,84 m; 1,54x1,45 m). Zapadni dio sjevernog zida crkve (otkriven u dužini od 4,15 m i širini od 1,7 m), građen je potpuno drukčije i to od opeka s temeljito izrađenim unutrašnjim i vanjskim licem. Na njemu su opeke pravilno poslagane na vanjskom i unutrašnjem licu zida, a sredina je zapunjena lomljenim opekama i bijelom žbukom. U usporedbi s tim dijelom zida, ostali zidovi crkve izgledaju kao grubi temelji. Taj prekid na zidu i razlika u građenju trenutačno nisu jasni.

Zid apside nalazi se u kvadrantima N 4/5, M/L 6. Zidana je od kamena i povezana je kontraforima: jugoistočni kontrafor (nije u cijelosti istražen), sjeveroistočni kontrafor (2x1,63 m) i sjeverni kontrafor (2,13x1,4 m) koji je poligonalnog oblika. Širina je zida 1,54 m i javlja se na visini od 133,79 m, odmah ispod humusa. Istraživanje još nije završeno pa se nije došlo do dna temelja. Zid je istraživan 50-ih godina 20. st. te je uz njega vidljiva sonda iz tog vremena, s njegove zapadne i istočne strane. Ukop toga prethodnog istraživanja nalazi se s unutrašnje strane apside, isprekidan je i nepravilan u svojoj širini i dubini. Javlja se ispod humusa, siječe pod crkve i sloj ispod poda, a presječen je recentnim kabelom za struju (izvan funkcije), postavljenim radi rasvjete parka. Ukopan je uza zid apside i uza sjeverne kontrafore apside. Taj ukop siječe nešto stariji ukop, također iz 20. st., koji je presjekao i dosta oštetio apsidu na njezinu sjeveroistočnom dijelu.

Unutar apside nalazi se temelj oltara kvadratnog oblika. Javlja se ispod humusa i sloja šute, a nalazi se u kvadrantu M 4. Njegova širina (S-J) jest 2,50 m. Građen je od kamena, žbuke i u manjoj mjeri od lomljenih opeka. Uz oltar, sa zapadne strane, nalazi se drukčija kamena struktura, a njihov odnos za sada nije jasan. Oltar je otkriven na visini od 133,46 m.

Unutar apside sačuvan je gotički pod crkve od opeka. Opeke u apsidi postavljene su dijagonalno (jugozapad--sjeveroistok) na smjer pružanja crkve (zapad-istok). Pod se javlja ispod sloja recentnog nasipa (park je krajem 20. st. u više navrata nasipavan), a nalazi se na podlozi od bijele žbuke i mjestimice žute gline. Odnosi opeka, žbuke i gline nisu uvijek jednaki. Negdje se opeke nalaze direktno na glinenoj žutoj podlozi, a negdje je između njih žbuka. Podnica je presječena recentnim ukopima i ukopom posljednjeg istraživanja. Nalazi se u kvadrantu M 5, L 4/5/6 (javlja se i u drugim kvadrantima, a ovdje su navedeni kvadranti gdje se nalazi apsida). Javlja se na 133,572 m, dno joj je na 133,509. Dio nje nalazi se ispod sloja sitne šute. Dimenzije opeka poda jesu 30x19x6 cm, odnosno



Kamena gotička profilacija (foto: K. Jelinčić)

30x18,5x6 cm. Visine poda i njegovih podloga nisu svuda jednako dobro sačuvane, a njihove početne visine jako se razlikuju od potkvadranta do potkvadranta, što ovisi o arheološkim cjelinama koje su stratigrafski ispod poda. Veći dio poda u apsidi poremećen je i uništen, jedan dio urušavanjem crkve, gdje se (npr. u apsidi) jasno vidi kako je dio stropa pao i probio pod. Na mjestu gdje pod nije sačuvan nalazi se velika količina šute u kojoj je nađeno više kamenih gotičkih profilacija, opeka, prapovijesne, srednjovjekovne i novovjekovne keramike. Ispod šute pojavljuju se oltar, urušenje, pod i sloj.

Otkrivena su četiri stupa, od kojih dva čine sjeverni red stupova, a dva južni. Južni stupovi nisu otkriveni u cjelini jer se svojim južnim dijelom nalaze ispod južnog profila. Od tih stupova, dva najistočnija paralelna su s kontraforom koji se nalazi na granici apside i broda crkve, a istočno od njih nalazi se svetište.



Ulomak zelenoglaziranoga gotičkog pećnjaka (foto: M. Pasarić)

Podnica se sastoji od opeka dijagonalno položenih u odnosu na crkvu u dijelu apside i između prvoga i drugog reda stupova. Zapadno od drugog reda stupova one se pružaju smjerom sjever-jug ili istok-zapad, odnosno određena površina u crkvi (oko 20 m²) ima jedan smjer pružanja opeka, a na njega se nadovezuje druga površina s drugim smjerom pružanja opeka. Riječ je o gotičkoj podnici crkve. Pod se javlja ispod recentnog nasipa i humusa miješanog s nasipom od žutog lesa, a nalazi se na podlozi od bijele nekompaktne žbuke ili na podlozi od žute gline. Nalazi se u M 5, L 4/5/6, K 4/5/6, J 3/4/5/6. Javlja se na 133,572 m, dno mu je na 133,509 m. Opeke su dimenzija 30x19x6 cm, odnosno 30x18,5x6 cm. Iznad poda mjestimice se nalazio premaz od bijele žbuke, koji je loše uščuvan. Struktura od bijele žbuke podloga je za pod. Nalazi se iznad podloge od žute gline, a ispod opeka podnice. Javlja se na 133,404 m, dno je na 133,38 m (L5); 133,301/133,398 u M 5. Visine početka i dna razlikuju se, ovisno o nivou sačuvanosti poda. Podloga gotičke podnice od žute gline jest sloj svijetlolimunžute nabite gline s ulomcima žbuke koja se mjestimice nalazi ispod opeka, a mjestimice ispod bijele žbuke. Javlja se na 133,49 m (u kvadrantu L3), a dno je na 133,45 m. Ta podloga prostire se cijelom crkvom i dobro je sačuvana, osim na mjestima gdje je došlo do urušenja (M4) ili gdje je presječena ukopima.

Od velikog broja nalaza prikupljenih tijekom 2006., kamena je plastika najuočljivija i veoma važna. Pronađeni su ulomci rebara svoda crkve, ulomci prozora i dr. Osim kamenih profilacija, treba istaknuti nalaz ulomka kalupa gotičkog pećnjaka. Ulomak je pronađen u recentnom sloju, ali ako se u obzir uzme da iz Iloka već potječe jedan kalup za pećnjake, onda je taj nalaz još važniji, stoga treba razmotriti pitanje radionice gotičkih pećnjaka na prostoru srednjovjekovnoga grada Iloka. Od srednjovjekovnih metalnih nalaza pronađeni su veretoni, okrugli željezni projektili, novac, zatim ulomci keramike iz raznih razdoblja, bijeli i zeleno glazirani pećnjaci, crijep. Pronađena je i veća količina nalaza iz prapovijesnog i novovjekovnog razdoblja, te nešto manje nalaza iz antičkog razdoblja. Od metalnih nalaza pronađene su željezne potkove raznih dimenzija, kovani čavli, medalje, strelice, novac. Nakon završetka istraživanja, teren je prekriven geotekstilom i zemljom do nastavka istraživanja.

dr. sc. Željko Tomičić
dr. sc. Kornelija Minichreiter
mr. sc. Kristina Jelinčić

Summary

In September 2006 work started on investigation of the medieval church of St Peter the Apostle in Ilok, the research being carried out in the framework of the Ministry of Culture project “Investigation, renovation and revitalisation of the cultural heritage of Ilok – Vukovar – Vučedol”. Two earlier research phases were carried out in the second half of the 20th century.

The site is located in the eastern part of the Ilok old town, in the immediate vicinity of the Church of St John Capistrano. The object was to derive the ground plan of the church, including the outer walls, the pillars and the fall. Geophysical research preceded the archaeological digs. According to the results of the geophysical investigations, the open space on which the apse was expected was targeted. And the archaeological research proved this to be so at once. The apse, altar, buttresses, the northern wall of the church, two rows of columns and the floor of the church, made of brick, were found. In the strata that lay above the flooring and the walls, various artefacts were found, most important being the Gothic mouldings that belonged to the church, or to its vaults and windows. Also found were fragments of roof tiles, a mould for stove tiles, ceramics, fragments of stove tiles, crossbow bolts, horseshoes.

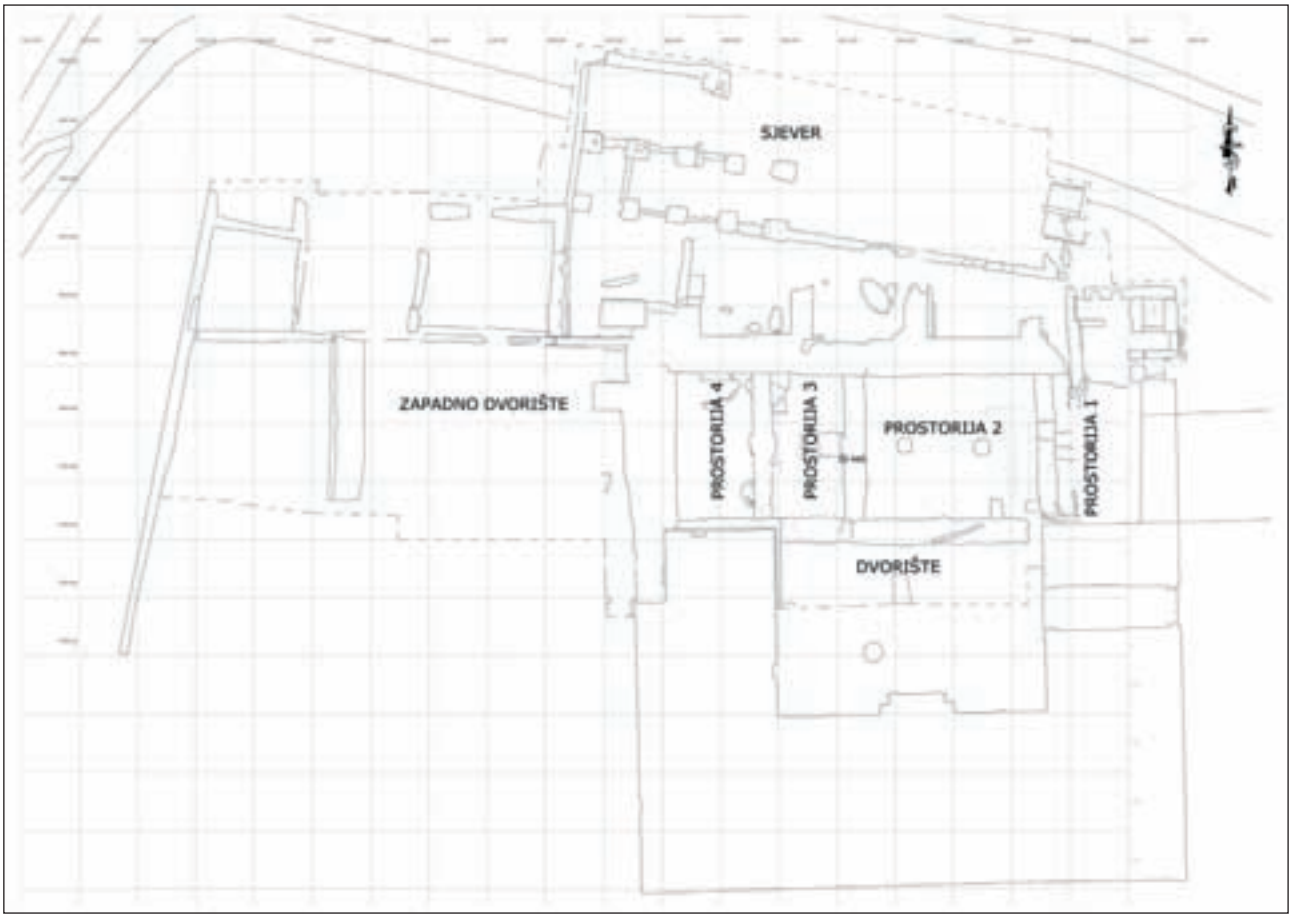
Redni broj: 17
Lokalitet: Ilok – Dvor knezova Iločkih
Naselje: –
Grad/općina: Ilok
Pravni status: Z-1149
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrste radova: zaštitno iskopavanje, konzervatorska istraživanja

U razdoblju od 18. travnja do 13. listopada 2006., Institut za arheologiju proveo je šestu sezonu arheološko-konzervatorskih istraživanja nalazišta Dvor knezova Iločkih u Iloku. Arheološko istraživanje, provedeno pod vodstvom prof. dr. sc. Željka Tomičića, dio je arheološko-konzervatorskih radova s ciljem obnove i revitalizacije arheološko-graditeljskog sklopa Gornjega grada u Iloku, što se odvija u okviru projekta „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Ilok – Vukovar – Vučedol“ koji novčano podupiru Vlada Republike Hrvatske i Razvojna banka Vijeća Europe.

Površina na kojoj su 2006. provedena istraživanja nastavlja se na prijašnje sonde i obuhvatila je prostor sjevernog krila palasa Iločkih, sjeverni dio središnjeg dvorišta te dio zapadnih bedema i površinu između njih i palasa, čime je obuhvaćeno ukupno 2970 m². Dubina iskopa ovisila je o pronađenim strukturama i slojevima, odnosno na prostoru sjevernog krila palasa i dvorišta iskopavanje je provedeno do lesa. Na prostoru između zapadnih bedema i palasa s iskopom se stalo na kasnosrednjovjekovnim slojevima, koji se planiraju istražiti 2007. godine. Tijekom svih faza istraživanja definirani su mlađi i stariji arheološki sljedovi koji pokazuju kontinuitet naseljavanja od starčevačke kulture. Prva faza istraživanja obuhvatila je prostorije sjevernog krila palasa Iločkih te sjeverni dio dvorišta, dok je druga faza istraživanja bila usmjerena na sjeverozapadni ugao bedema s kulama, kao i prostor između palasa i zidina, odnosno iskopavanja su provedena na sjevernom dijelu tzv. zapadnog dvorišta.

Prva faza istraživanja, koja je obuhvatila sjeverno krilo palasa i dvorište, otežana je zbog brojnih recentnih instalacija (plin, struja, voda) koje se još rabe. Poneke instalacije bile su ukopane i do dubine veće od dva metra, a ukopi su oštetili starije slojeve i strukture, što se najjasnije vidi na širokim obodnim zidovima sjevernog krila palasa Iločkih.

Dokumentirane su barokne obnove obitelji Odeschalchi (prva zabilježena obnova jest iz prve četvrtine 18. st., a posljednja potkraj 19. st.). Uz prvu baroknu obnovu povezuje se otkriće triju vapnenica koje su se nalazile uza sjeverno lice južnog zida sjevernog krila palasa te su ga oštetile. Sustavi kanala od opeka govore o planski



Tlocrt istražene površine (snimak: N. Kovačević)

provedenoj odvodnji voda iz dvorca i okolnih zgrada, a vezuju se uz obnove Baltazara III., dok je zadnja obnova provedena za vrijeme Inocenta II. Kanalizacijski sustav nalazio se na prostoru dvorišta, a bio je načinjen u obliku kanala od opeka na kojima su se očuvali žigovi LPO (Livije III.) te I.II (Inocent II.). Kanali su znatno oštetili zidove sjevernog krila, kasnosrednjovjekovne slojeve, kao i objekte u dvorištu palasa.

Od objekata u istraženom dijelu dvorišta preostale su baze temelja načinjene od opeka povezanih žutom žbukom, pravokutna struktura s kružnim „sabirnikom" načinjenim od opeka povezanih ilovačom te vapnena podloga podnice na kojoj su pronađeni ulomci kasnosrednjovjekovne keramike, zdjelasti pećnjak i turski novac. Kronološki se ti objekti mogu smjestiti u osmansku fazu. Hodna površina dvorca u baroknoj fazi bila je načinjena od ošrobridnog kamenja koje se nalazilo samo južno od južnoga obodnog zida, dok izvorna gotička niveleta nije nađena. Ipak, u sjeverozapadnom kutu dvorišta, zbog slijeganja slojeva ostao je sačuvan dio gotičkog poda koji je bio načinjen od valutica i krupnog šljunka. Slojevi su se slijegali zbog ukopa objekta koji je definiran kao kasnosrednovjekovni podrum i koji je zatrpan prije izgradnje palasa. Od kasnosrednovjekovnog horizonta, koji je prethodio palasu Iločkih, nađena je peć u prostorijama 3 i 4 te zid u jarku uza zapadni obodni zid.

Sjeverno krilo palasa Iločkih, koje je podignuo Nikola Iločki sredinom 15. st., u cijelosti je definirano. Sastojalo se od četiriju prostorija s podnicama od žbuke i opeke. Razina podnica pokazuje da je riječ o podrumskim prostorijama. Podnica u prostoriji 2 bila je postavljena na predlesni sloj, dok su podnice u prostorijama 3 i 4 postavljene na kulturne slojeve i time su bile za oko pola metra na višoj razini. Prilikom istraživanja utvrđeno je kako su svi obodni zidovi povezani, odnosno građeni istodobno, a zatim je podignut južni zid sjevernog krila, dok se na njihova unutarnja lica potom naslanjaju pregradni zidovi koji su se nalazili između prostorija. Sa sjeverne strane palasa definirano je pet kontrafora, koji su sastavni dio sjevernoga obodnog zida, a na zapadnoj strani palasa definirana su dva kontrafora. Iznad podnica u prostorijama 3 i 4 nađen je paljevinski sloj s veretonima koji govori o stradanju palasa prilikom opsade Vladislava II. Jagelovića 1494. ili pri turskom osvajanju 1526. godine.



Zapadni bedemi (foto: H. Kalafatić)



Ukop kasnosrednjovjekovnog podruma (foto: H. Kalafatić)

Na samome sjevernom rubu platoa nalaze se ostaci objekta čiji je tlocrt vidljiv na katastarskom planu iz 1863. godine. Riječ je o jednoj od pomoćnih zgrada dvorca. Još jedan pomoćni barokni objekt nalazio se u nastavku istočnog krila dvorca, na čiji se podrum naišlo još u prvoj godini istraživanja (Tomičić et al. 2001)

Druga faza istraživanja obuhvatila je prostor između zapadnih zidina i palasa, te sjeverozapadni ugao gdje se nalazila kula četverokutnog tlocrta. Zapadni bedem, koji se pruža u smjeru sjever-jug, povezan je sa sjeverozapadnim uglom palasa zidom što čini dio sjevernog bedema kojem je sa sjeverne strane poslije pridodan još jedan segment plitko temeljenih bedema. Na sjeverozapadnom uglu prvobitno se nalazila kula četverokutnog tlocrta koja je u fazi rekonstrukcije zapadnog bedema zatrpana, da bi u nju u drugoj polovini 20. st. bila ukopana betonska vodosprema. Još jedna kula četverokutnog oblika nalazila se s vanjske zapadne strane. Sloj između palasa i bedema sadržavao je brojne ulomke polikromno ocakljenih i figuralno ukrašenih pećnjaka koji vjerojatno potječu iz prostorija na katu palasa, a dospjeli su iz srednjoeuropskih radionica tijekom druge polovine 15. stoljeća (Tomičić, 2004).

Osim novovjekovnih i kasnosrednjovjekovnih tragova života, koji su najintenzivniji, u istraživanjima su dobro dokumentirani i tragovi naseljavanja u antici. Tada se na prostoru grada Iloka nalazilo rimsko naselje *Cuccium* (Jelinčić 2003). Velik broj jama raznih oblika koje su pronađene tijekom istraživanja, s brojnim pokretnim nalazima (kasnoantički novac, staklo, opeka, tegule), pripada kasnoantičkom dijelu naselja. Jedini ostaci rimske arhitekture pronađeni su u dvorištu, gdje su definirani ostaci temelja načinjenog od većeg kamenja, uz koji se vezuje i otkriće sloja južno od njega koji se datira u sredinu 3. st. Na prostoru istraživanja u ranocarsko vrijeme nalazila se istočna nekropola s pokopima istaknutih pripadnika autohtone zajednice, u čijim su grobovima pronađeni brojni domaći i importirani predmeti (Dizdar et al. 2003). U istraživanjima 2006. pronađeno je još pet ranorimskih grobova u pravilno organiziranom rasporedu, od kojih je većina oštećena recentnim ukopima ili izgradnjom zidova palasa. Rake pravokutnog oblika bile su ukopane u zapune prapovijesnih jama ili slojeve. U istraživanjima je dokumentirano kako su grobovi prvobitno bili opljačkani, vjerojatno već u vrijeme kasne antike. Ipak, pronađeni su brojni keramički, stakleni i brončani predmeti. Od priloga naoružanja izdvajaju se nalazi mača u koricama s *cingulumom* u grobu 5 te brončane korice iz groba 3. Oni te grobove prikazuju kao pokope rimskih auksilijara autohtonog podrijetla. Ostacima nošnje pripadaju prilozi brončanih fibula *Aucissa*. Na osnovi analize svih priloga, grobovi se mogu datirati u prvu trećinu 1. st.

Istraživanja su potvrdila i kontinuirane tragove prapovijesnih naselja, od mlađega i starijeg željeznog doba (Ložnjak 2002), zatim tijekom svih faza razvoja brončanog doba, sve do starčevačke kulture. Naselju Skordiska iz mlađega željeznog doba pripadaju keramički ulomci koji su često ukrašeni plitkim žlijebljenjem ili glačanjem, dok se samo iznimno pojavljuju ulomci ukrašeni slikanjem. Posebno je važno izdvajanje poluzemunica koje se mogu datirati u prijelaz starijeg u mlađe željezno doba, odnosno u 4. st. pr. Kr. i fazu Čurug. Također, unikatan je i nalaz zoomorfne figurice (konja) u zapuni zemunice datirane u razvijenu fazu starijega željeznog doba. Dekorativnim se karakteristikama posebno izdvajaju ulomci keramike ukrašene u stilu basarabi. Najintenzivnije je naseljavanje dokumentirano u ranoj fazi starijega željeznog doba, kada se na iločkom Gornjem gradu nalazilo naselje Kalakača, faze bosutske grupe kojoj se može pripisati najveći broj istraženih jama. Kasnomu brončanom dobu pripadaju keramički nalazi grupe Belegiš II, dok srednjemu brončanom dobu odgovaraju nalazi keramičkih ulomaka starije grupe, Belegiš I. Starija faza ranoga brončanog doba obilježena je nalazima vinkovačke kulture, nakon koje slijede nalazi vatinske i južne transdanubijske inkrustirane keramike koji su zabilježeni u istim slojevima, što svjedoči o njihovoj istovremenosti. Najstariji tragovi naseljavanja zasad su, na osnovi pojedinačnih nalaza u predlesnom sloju, pripisani neolitičkoj starčevačkoj kulturi.



Detalj korice mača s cingulumom iz rimskoga groba 5 (foto: H. Kalafatić)



Glazirani dio peći (foto: H. Kalafatić)

Literatura

Dizdar et al. 2003 Marko Dizdar, Renata Šoštarić, Kristina Jelinčić, Ranorimski grob iz Iloka, Prilozi IAZ, 20, Zagreb, 2003: 57 – 77.
Jelinčić 2003 Kristina Jelinčić, Rimska keramika iz Iloka, Prilozi IAZ, 20, Zagreb, 2003: 79 – 88.
Ložnjak 2002 Daria Ložnjak, Naselje bosutske grupe na iločkom Gornjem gradu, Prilozi IAZ, 19, Zagreb, 2002: 63 – 78.
Tomičić 2004 Željko Tomičić, Regensburg – Budim – Ilok, Kasnosrednjovjekovni pećnjaci iz dvora knezova Iločkih dokaz sveza Iloka i Europe, Prilozi IAZ, 21, Zagreb, 2004: 143 – 176.
Tomičić et al. 2001 Željko Tomičić, Marko Dizdar, Tatjana Tkalčec, Daria Ložnjak, Izvješće o arheološkom istraživanju nalazišta Dvor knezova Iličkih – Ilok, 24. 9 – 19. 10. 2001., Institut za arheologiju, Zagreb, 2001.
Tomičić et al. 2006 Željko Tomičić, Marko Dizdar, Bartul Šiljeg, Hrvoje Kalafatić, Kristina Jelinčić, Lokalitet: Ilok – Dvor knezova Iločkih, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 26 – 28.

dr. sc. Željko Tomičić
dr. sc. Marko Dizdar

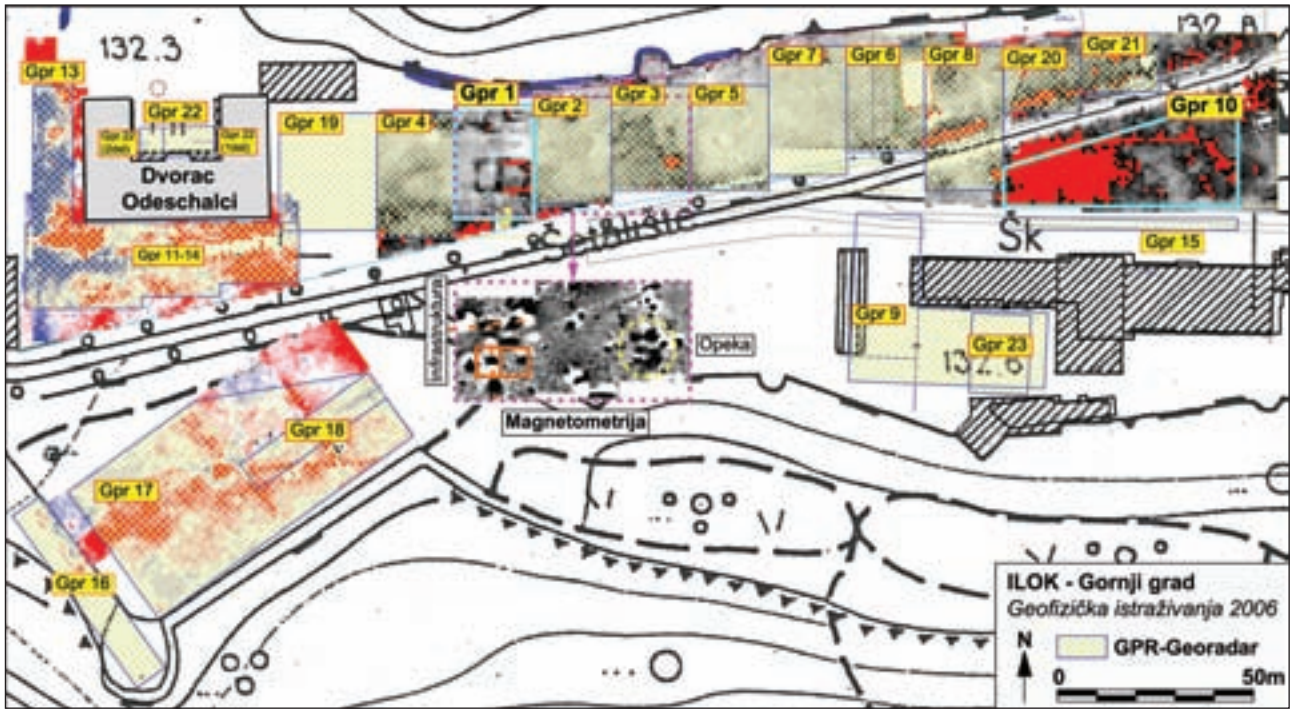
Summary

Archaeological investigations into the site of the Palace of the Dukes of Ilok in Ilok have been carried out systematically since 2001. During 2006 the investigations were oriented to the definition of the northern Gothic palace, the central courtyard and the NW corner with rampart and towers. Numerous structures and strata have been documented testifying to Baroque reconstructions carried out by members of the Odescalchi family from the first quarter of the 18th century to the end of the 19th.
The numerous ceramic fragments and finds of coins testifying to life within the damaged Gothic palace can be correlated with the domination of the Turks, which lasted about a century and a half. Perhaps structures found in the central part of the northern half of the courtyard belonged to remains of Turkish architecture.
The northern wing of the palace of the Iloks have been defined; this was built by Nikola of Ilok in the mid-15th century. It consisted of four rooms with floors of mortar and brick. Below the older new structures there are remains of late medieval, ancient and prehistoric strata, telling of the continued habitation of Ilok's Upper Town. Remains of ancient architecture have been found, and five early imperial graves. Numerous domestic and imported pottery, glass and bronze items have been found. Particular interest attaches to grave no. 5 with a sword, sheath and sword belt, and grave no. 3 with bronze sheath. Continuous traces of prehistoric settlements can be tracked from the Later Stone Age to the Later Iron Age. The most vigorous settlement is documented in the early phase of the Early Iron Age, when at this time there was a settlement of the Kalakača phase of the Bosut group, to which most of the pits investigated can be attributed.

Redni broj: 18
Lokalitet: Ilok – Gornji grad (plato)
Naselje: –
Grad/općina: Ilok
Pravni status: Z-1149
Razdoblje: SV
Vrsta radova: geofizička istraživanja

Tijekom travnja i rujna 2006. provedeno je geofizičko istraživanje na Gornjem gradu u Iloku, najcjelovitijoj srednjovjekovnoj jezgri u hrvatskom dijelu Podunavlja. Voditelj radova bio je doc. dr. Branko Mušič s Odjela za arheologiju Sveučilišta u Ljubljani. U geofizičkim istraživanjima sudjelovali su Jurij Soklič, dipl. arh., Šimen Peče, dipl. arh., Polona Draškovič, dipl. arh. i student arheologije Igor Medarič. U provođenju terenskih mjerenja bitno su pridonijeli i domaćini grada Iloka. Opširna geofizička istraživanja bila su izvedena u okviru projekta Vlade Republike Hrvatske i Razvojne banke Vijeća Europe pod nazivom „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Ilok – Vukovar – Vučedol". Voditelj arheoloških istraživanja na području Gornjega grada u Iloku bio je prof. dr. sc. Željko Tomičić s Instituta za arheologiju.

Gornji grad u Iloku ravan je plato koji se uzdiže približno 50 m iznad Dunava i karakterizira ga niz kulturno-povijesnih slojeva i arhitektonskih cjelina. Okružuje ga pojas gradskoga srednjovjekovnog obrambenog zida s kulama. Uz južni rub Gornjega grada, na nižoj terasastoj površini, na prijelazu u podgrađe, nalazi se gradski park.
Tijekom 2006. geofizičkom metodom istraženo je 20.000 m². Istraživanje je bilo usmjereno na otkrivanje arhitektonskih ostataka na većim dijelovima površina koje su bile dostupne za geofizička istraživanja. Osnovna namjera tih istraživanja bila je očitati arheološki potencijal istraženog područja u odnosu na pisane izvore, povijesne nacrte i najnovije rezultate arheoloških istraživanja (vidi: Tomičić et al. u ovom broju HAG-a). Uz utvrđivanje arheološkog potencijala, namjera istraživanja bila je da se vrednovanjem rezultata uspostave smjernice za najpovoljniju strategiju geofizičkih istraživanja, prikazivanje i interpretaciju rezultata te planiranje istraživanja na sličnim višeslojnim, srednjovjekovnim kompleksima.
Izbor djelotvornih geofizičkih tehnika, planiranje postupaka mjerenja te obrada i interpretacija rezultata ovisila je o karakteristikama toga srednjovjekovnog kompleksa koje je bilo nužno uvažavati. Opširni građevinski zahvati u srednjem vijeku rezultirali su ostacima guste arhitektonske strukture: fortifikacije, sakralnih objekata, stambenih kompleksā, komunikacije i elemenata parkovnih uređenja. Posljedica srednjovjekovne graditeljske povijesti jesu kompleksne i često nepredvidive situacije u horizontalnom i vertikalnom smjeru. Njih odražavaju promjenjivost dubina i dimenzija arhitektonskih ostataka ovisno o nekadašnjoj funkciji, morfologija terena, naknadni prostorni zahvati prezidavanja i dozidavanja, odnosno faznosti građenja, negativne strukture, različiti materijali itd.
Uz povijesne, tu su i zahvati izvedeni u 20. st. koji su u službi prezentacije i pristupa ostacima srednjovjekovne arhitekture. Riječ je o suvremenim infrastrukturnim objektima, parkovnim uređenjima, komunikacijama, poravnanjima i planiranjima okolnog terena itd. Ti elementi na mjestima dodatno pridonose kompleksnosti istraživanog prostora zbog ograničavanja ili potpunog sprečavanja



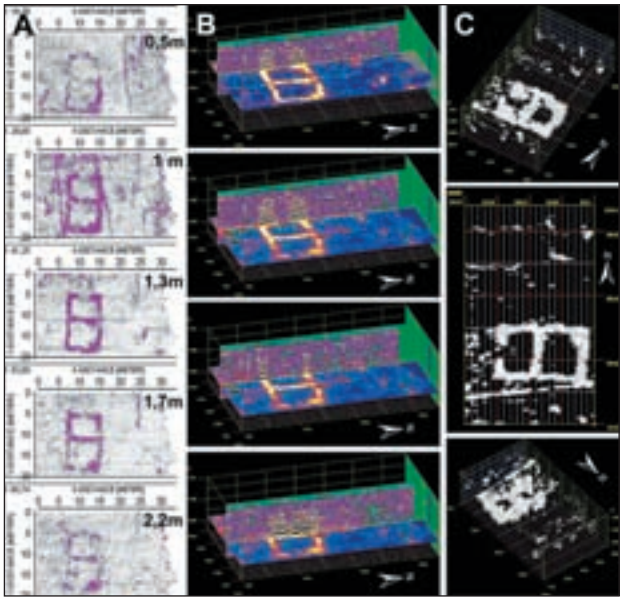
Površina istražena geofizičkom metodom 2006. U podlozi su prikazani rezultati metode geoelektričnog otpora. Crveni tonovi prikazuju područja visokih vrijednosti otpora, koje odgovaraju ostacima arhitekture i/ili ruševnim slojevima. Rezultati georadarske metode na područjima GPR 1 i GPR 10 prikazani su na sljedećim dvjema ilustracijama.

uporabe nekih geofizičkih tehnika. Za otkrivanje željeznih infrastruktura često je najpovoljnija magnetska metoda. Osnovna teorija geofizičkih metoda upotrijebljenih u raznim omjerima na ovom projektu objavljena je u HAG-u 2006. (Mušič 2006), pa su u ovom članku spomenute samo neke tehničke pojedinosti, koje su bitne za razumijevanje rezultata ovog istraživanja.

Na ilustraciji su prikazani rezultati geoelektričnog kartiranja. U nijansama crvene boje prikazane su visoke vrijednosti otpora, koje odgovaraju visokootpornim arhitektonskim ostacima od vapnenačkog lomljenca i/ili od ruševnih slojeva. Neki od rezultata georadarske metode s različitim postupcima obrade i načinom prikazivanja rezultata nalaze se na priloženim ilustracijama i to s područja GPR 1 i GPR 10 (slika 1: GPR 1 i GPR 10).

Metoda geoelektričnog otpora često se rabi kao samostalna prospekcijska metoda za procjenu arheološkog potencijala u okviru prethodnih istraživanja za planiranje arheoloških istraživanja. Iskustva su pokazala da najbolje rezultate daje metoda geoelektričnog kartiranja za planiranje strategije georadarskih istraživanja. Metodom geoelektričnog otpora dobiva se generalni uvid u područja s arheološkim ostacima arhitekture što služi za određivanje prioriteta i načina provođenja georadarskih istraživanja. Takva strategija upotrijebljena je i u ovom projektu.

Metodom geoelektričnog kartiranja kojom su istražene sve travnate površine u mreži mjerenja 1x1 m izdvojena su područja visokih vrijednosti otpora, koja su tipična za ostatke arhitekture. Tom metodom dobivaju se integralne vrijednosti otpora do dubine cca 1,5 m. Arheološki ostaci arhitekture uglavnom se prepoznaju na bazi tlocrtnog oblika anomalija visokog otpora. Stupanj očuvanosti i dubina približno se procjenjuju iz relativnih razlika u otporu između ostataka arhitekture i okoline u kojoj se nalaze. Ta je informacija potrebna za djelotvorniju uporabu georadarske metode, koja omogućuje prikazivanje radarskih signala (koji odgovaraju ostacima arhitekture) u tri dimenzije. Na taj način dobiva se uvid u dimenzije objekata i pojedine detalje arhitekture, koji na rezultatima geoelektričnog otpora zbog slabije rezolucije nisu vidljivi. U takvim sredinama rezultati geoelektričnog kartiranja jasni su jedino u slučajevima pojedinih jednofaznih dobro sačuvanih objekata bez



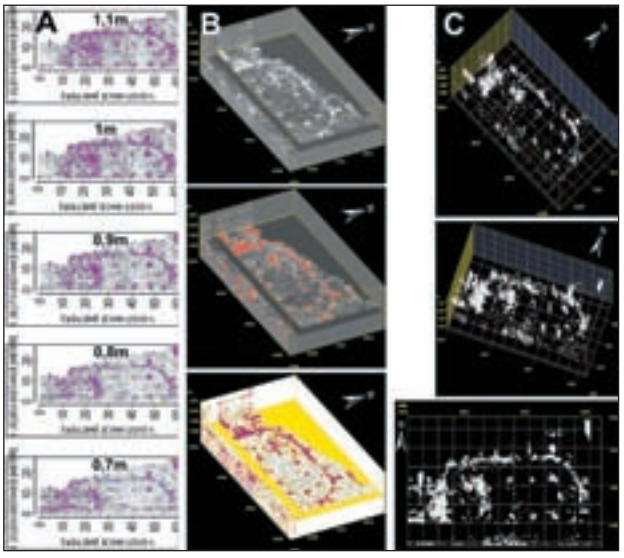
Rezultati georadarske metode na području GPR 1 gdje je bio utvrđen objekt pravokutnog tlocrta veličine 17x13 m. A: „time slices“, horizontalni rezovi georadarskih signala na proizvoljnim dubinama, B: 3D-prikazi georadarskih signala u proizvoljnim presjecima, C: 3D-prikazi za utvrđivanje zapremnine i stupnja očuvanosti ostataka arhitekture.

slojeva urušavanja. To vrijedi za područja GPR 1 i GPR 10 (vidi ilustraciju). U prvom primjeru (GPR 1) riječ je o objektu pravokutnog tlocrta veličine 17x13 m s unutrašnjom podjelom na dvije prostorije.

Maksimalna dubina zahvata kod georadarske metode u najvećoj mjeri ovisi o frekvenciji odašiljačke antene. Antena 200 MHz u datim uvjetima ima maksimalnu dubinu zahvata približno 4,5 m. U ovom primjeru dubina zahvata smanjena je na približno 2,5 m, jer se ostaci arhitekture pojavljuju samo do te dubine. Smanjivanjem vremenskog prozora radargrama (koji odgovara dubini) dobiva se u pravilu bolja razlučivost unutar arheološkog sloja. Uz frekvenciju odašiljačke antene, na efektivnu dubinu zahvata utječe i vlažnost zemljišta, što u datoj situaciji nije bitno ograničavalo.

U drugom slučaju (GPR 10) prepoznaje se tlocrt crkve s kontraforima, popločenjem ili slojevima urušavanja u zapadnom dijelu lađe i manji objekt uza zapadni dio crkve (vjerojatno zvonik). Za povijest arheoloških istraživanja na tom mjestu (vidi: Tomičić et al. u ovom broju HAG-a).

Rezultati georadarske metode prikazani su u *„time slices“* načinu (vidi ilustracije: slika 2A i 3A), koji znači vremenske rezove radarskih signala serije paralelnih i jednako udaljenih radarskih profila. Udaljenost među profilima na području GPR 1 bila je 0,5 m, a na području GPR 10, gdje terenski uvjeti (drveće) to nisu dopuštali, 1 m. Rezultat vremenskih rezova jest dijagram jednakih amplituda signala u jednakom vremenskom intervalu povratnih valova. U arheološkoj praksi to znači seriju „tlocrta“ na proizvoljno određenim dubinama. Rezultati su na oba područja očiti, prilično jednostavni za razumijevanje te prema tome upotrebljivi za planiranje arheoloških istraživanja. U usporedbi s geoelektričnim kartiranjem, ovi su rezultati detaljniji. Kao primjer za ilustraciju te tvrdnje mogu se rabiti rezultati dobiveni unutar crkve (GPR 10). Dvije linije baza stupova jasno su vidljive samo na rezultatima georadarske metode (vidi ilustraciju).



Rezultati georadarske metode na području GPR 10 gdje je bila utvrđena crkva s kontraforima i bazama stupova veličine 62x19 m. A: „time slices“, horizontalni rezovi georadarskih signala na proizvoljnim dubinama, B: 3D-prikazi georadarskih signala u proizvoljnim presjecima, C: 3D prikazi za utvrđivanje zapremnine i stupnja očuvanosti ostataka arhitekture.

Radarski signali na područjima GPR 1 i GPR 10 prikazani su i u 3D-načinu (slike 2B i 2C, 3B i 3C). Na području GPR 1 vidljive su npr. razlike u debljini zidova, otvor (vrata?) na zapadnoj strani objekta i manje relativne razlike u visini očuvanosti zidova. Te serije slika (slika 2B) s pogledima na radarske signale iz različitih smjerova, u proizvoljno odabranim rezovima u različitim bojama, omogućuju bolji uvid u geometriju ostataka arhitekture. Posebni 3D-prikazi (slika 2C) omogućuju i procjenu ukupne zapremnine očuvanih ostataka arhitekture. Na području GPR 10 (slika 3B) jasno se vidi tlocrt crkve s kontraforima i bazama stupova. Stupanj očuvanosti pojedinih arhitektonskih elemenata može se procijeniti na osnovi prikaza na slici 3C.

Literatura

Mušič 2006 Branko Mušič, Primjena geofizičkih istraživanja u arheologiji, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 439 – 451.

Mušič et al. 2006 Branko Mušič i Jurij Soklič, Poročilo o geofizikalnih raziskavah: Ilok 2006. Univerza v Ljubljani, Oddelek za arheologijo, Ljubljana, 2006.

doc. dr. Branko Mušič
Jurij Soklič

Summary

These extensive geophysical investigations were performed within the framework of the Government of the Republic of Croatia and Council of Europe Development Bank project entitled “Investigation, renovation and revitalisation of the cultural heritage of Ilok – Vukovar – Vučedol”. Leader of the archaeological research in the area of the Upper Town in Ilok is Professor Željko Tomičić, DSc (Institute for Archaeology).

The geoelectric mapping method that was applied to all the grassy areas resulted in areas of high resistance values being distinguished, values that are typical of remains of architecture. With this method, archaeological remains of architecture can be recognised, on the whole on the basis of the ground plan shape of high resistance anomalies. The degree of preservation and the depth are approximately estimated from the relative differences in resistance among the remains of architecture and the environment in which they are located. In such settings the results of geoelectric mapping are clear only in cases of individual single-phase, well-preserved structures without any layers of collapse. This holds true of, for instance, areas GPR 1 and GPR 10. In the first example (GPR 1), there is a structure with a rectangular ground plan 17 x 13 m in size with an internal division into two rooms. In the second case (GPR 10) the ground plan of a church with buttresses can be identified. In the western part of the nave either paving or layers of collapsed walls can be seen, and alongside the western part of the church a small structure is visible (probably a bell tower).

The results of the georadar method are shown in the time-slices method (Figs. 2a and 3A), representing time slices of radar signals of a series of parallel and equally distant radar profiles. The distance between the profiles in the area of GPR 1 was 0.5 m, and in the area of GPR 10, where the conditions in the field (wooded) did not allow this, 1 m. The result of the time slices is a diagram of equal signal amplitudes in the same time interval of the

feedback waves. In archaeological practice this represents a series of ground plans at arbitrarily determined depths. In both areas the results were very obvious, fairly easy to interpret and in line with this usable for the planning of archaeological research. In comparison with geoelectric mapping, these results can be said to be more detailed. As an illustrative example we can take the results obtained in the church (GPR 10). The two lines of the bases of the columns are clearly visible only with the results of the georadar method.

Radar signals in the areas of GPR 1 and GPR 10 are shown in 3D (Figs. 2B and 2C, 3B and 3C). For example, in the area of GPR 1 differences in the thickness of the walls are seen, an aperture (a door?) on the western side of the structure and minor relative differences in the extent of the preservation of the walls. These series of images (Fig. 2B) with views of radar signals from various directions, with arbitrarily selected slices in different colours, enable a better insight into the geometry of the remains of the architecture. The separate 3D depictions (Fig. 2C) enable an assessment of the total volume of the preserved remains of the architecture. In the area of GPR 10 (Fig. 3B) the ground plan of the church with the buttresses and bases of the columns can clearly be seen. The extent of preservation of the individual architectural elements can be estimated on the basis of the depiction in Fig. 3C.

Redni broj: 19
Ime lokaliteta: Jakovci
Naselje: Karadžićevo
Grad/općina: Markušica
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV
Vrsta radova: arheološki uviđaj

U srpnju 2006. Gradski muzej Vinkovci obavio je arheološki uviđaj na položaju Jakovci kod sela Karadžićeva, prema usmenom nalogu Konzervatorskog odjela u Osijeku. Lokacija se nalazi 1200 m istočno od sela, na blago povišenoj gredi koja se proteže u smjeru sjever-jug. U neposrednoj blizini prolazi i isušeni tok potoka Križevci (kako se zvalo i selo Karadžićevo do 1949.). U minskom polju otvorena je sonda od oko 100 m^2, unutar koje su otkopani kosturi. Sondu su otvorili pripadnici Uprave



Jakovci, pogled na groblje



Jakovci, grob 8

za zatočene i nestale u Ministarstvu obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, misleći da je riječ o masovnoj grobnici iz Domovinskog rata. Kad su utvrdili da je riječ o puno starijim kosturima, pozvani su arheolozi.

Riječ je o selu Jakovci, koje je egzistiralo od 15. do 17. st., i pripadajućem župnom groblju na redove na kojem je zadnje ukopavanje bilo krajem 17. stoljeća. Pretpostavlja se da je naselje egzistiralo i prije (bjelobrdska kultura), ali to može pokazati samo arheološko iskopavanje. Selo Jakovci ili Jakabfalwa prvi se put u izvorima spominje 1491. godine. Prije Turaka posljednji spomen sela jest 1520. U vrijeme Turaka, u popisima od 1550. do 1570. spominju se kao Jakobovci, a u popisu iz 1702. piše da je riječ o napuštenom selu (Engel; Petković 2006: 81 – 85). Tijekom arheološkog uviđaja 2006. utvrđeno je da je riječ o groblju na redove, pravilne orijentacije zapad-istok. Ukopi počinju već na dubini od 0,30 m (ta visina posljedica je izoravanja) i mogu se pratiti do dubine od 1 m. Ukupno je otkopano 13 grobova, koji su do dolaska arheologa već bili očišćeni. U grobovima nije bilo priloga. U zemlji su nađeni jedino ulomci kasnosrednjovjekovne keramike. Kosturi su imenovani i fotografirani, a zatim spremljeni u pripadajuće vreće i odneseni u Gradski muzej Vinkovci radi daljnjih analiza.

Literatura

Engel Pál Engel, Rukopis o Vukovskoj županiji za V. svezak povijesno-topografskog priručnika Ugarske, str. 94.
Petković 2006 Danijel Petković, Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja, Acta Musei Cibalensis, III, Vinkovci, 2006: 83.

Anita Rapan Papeša

Summary

In the village of Karadžićevo (the place name Jakovci) an archaeological inspection was carried out at the place at which it is assumed there is a mass grave from the Homeland War. The inspection revealed that in fact it was row graves from the later Middle Ages that were concerned, which probably belonged to the nearby but today deserted village of Jakovci.

Redni broj: 20
Lokalitet: Sopot
Naselje: Vinkovci
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: R-458
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 22. svibnja do 24. lipnja 2006. provedena je jedanaesta sezona sustavnoga arheološkog iskopavanja eponimnog lokaliteta sopotske kulture (k.č. 5971/2). Stručna voditeljica bila je Maja Krznarić Škrivanko. Na iskopavanju su sudjelovali: mr. sc. Jacqueline Balen iz Arheološkog muzeja u Zagrebu (zamjenica voditeljice), Anita Rapan Papeša, Ana Solter (dokumentaristica i crtačica) te studentice arheologije Anita Ivanković i Katarina Gerometta. Apsolvent arheologije Hrvoje Vulić vodio je flotaciju uzoraka, a Maja Bunčić, dipl. arheologinja povremeno je sudjelovala u iskopavanju. Radove su financirali Ministarstvo kulture, Grad Vinkovci i Vukovarsko-srijemska županije.

Nastavljeno je s istraživanjem unutar sonde Sopot III, blokovi 9 – 14, na površini od 90 m². Istraživano je unutar sloja SJ 4 (boja prema Munsellu: 2.5 Y 5/6 *light olive brown* – u vlažnom stanju). Već nakon prvog poliranja sloja pojavljivali su se novi ukopi manjih kanala i rupa za stupove, koji pripadaju III. horizontu djelomice istraženom 2005. U bloku 10 istražena je zapuna kanala SJ 302 (njegov negativ SJ 303) u koji je ukopana rupa SJ 229, zapuna manje jame SJ 304 (njen negativ SJ 305) u koji je ukopana rupa u negativu imenovana kao SJ 198, te zapuna kanala SJ 306 (njegov negativ SJ 307) u koji su bile ukopane rupe SJ 300 i SJ 281. U blokovima 9 i 14, ukopan u SJ 4 orijentacije sjever-jug, kao i svi objekti u blokovima od 9 do 14, pojavio se još jedan kanal čija je zapuna imenovana kao SJ 308 (negativ SJ 309), presječen kanalima SJ 202 i SJ 330. Osim SJ 306 koji ima zapunu prema Munsellu 5YR 4/3 *reddish brown* i koji se vjerojatno može vezati uz kuću istraženu prošle godine (imenovanu kao SJ 255), ostale zapune kanala i rupa iste su boje (Munsell: 10 YR 4/3 *brown*). Svi ostali objekti nalazili su se u bloku 13: zapuna manje jame SJ 310 (njen negativ SJ 311), koji je presječen rupom SJ 257; zapuna rupe od stupa SJ 312 (negativ SJ 313). Zapuna rupe od stupa SJ 314 (njen negativ SJ 315) različite boje od drugih (Munsell: 10YR 4/2 *dark grayish brown*), vjerojatno se može vezati uz rupu od stupa kuće imenovane kao SJ 207. Zapunu rupe od stupa SJ 316 (njen negativ SJ 317) boje 10 YR 4/4 *dark yellowish brown* presjekao je kanal SJ 252. Ostale manje jame, rupe od stupova i manji kanali ukopani u blok 13 imaju jednaku zapunu: manja jama SJ 318 (negativ SJ 320); rupa od stupa SJ 321 (negativ SJ 322); manji kanal SJ 327 (negativ SJ 328); kanal SJ 329 (negativ SJ 330). Svima osim SJ 320 negativ je SJ 4, tj. ukopani su u njega. Zapuna manje jame SJ 319 (njen negativ SJ 331) ima drukčiju boju (Munsell: 10 YR 5/4 *yellowish brown*), a zapuna manjeg kanala SJ 323 (negativ SJ 324) boje 5YR 4/3 *reddish brown* opet se može vezati uz već spomenutu kuću SJ 255. U bloku 10 skinut je tanak žuti naboj ilovače objekta koji je 2005. godine imenovan kao SJ 301, te se došlo na početak SJ 4, a na nekim dijelovima na goreni sloj kućnog lijepa vjerojatno još jednog objekta označenog kao SJ 332.

U sloju 4 nailaze se prosloji žute ilovače s puno konkrecija, ali samo SJ 333 (blok 11, □ J-K37), SJ 325 (blok 10, □ G32, G-H33, G34) i SJ 326 (blok 13, □ L-M-N-O32, L-M-N-O33, N-O34) pripadaju objektima. Objekt imenovan kao SJ 325, orijentacije J-S, dimenzija 2,5x3 m, većim dijelom u smjeru jugoistoka izlazi iz sonde, a uništen je ukopima kanala SJ 223, SJ 239, SJ 241. Debljina žutog naboja jedva je 10 cm, a objekt se nalazi na mjestu gdje je bila podnica SJ 301 i prije nje objekt SJ 213. Ispod žutog naboja poda objekta SJ 325 nalazi se tanak prosloj SJ 4, a ispod počinje novi naboj ilovače koji je imenovan kao SJ 369. Očito je riječ o obnavljanjima poda u relativno kratkom razdoblju. U ruševini objekta 369 nalazilo se dosta cijepanih litičkih proizvoda. Debljina žutoga i djelomice crvenog naboja poda varira do 20 cm, a dimenzije otkrivenog objekta iznose 2,50x1,50 m (dužina nije konačna jer ulazi u jugoistočni profil sonde). Objekt je djelomice uništen mlađim kanalima SJ 239 i SJ 241, a orijentacije je sjever-jug (kao i svi otkriveni objekti u blokovima 9 – 14). Ukopan je u sloj 4, a sa zapadne strane objekta i u smeđi, masni sterilni sloj koji je još 2003. imenovan kao SJ 80. Na udaljenosti manjoj od 2 m u smjeru sjevera, u bloku 13 otkopan je još jedan žuti naboj SJ 326. I taj objekt iste je orijentacije, dimenzija 4,50x2,50 m, i izlazi iz sonde u smjeru sjeverozapada. Debljina poda varira do 15 cm, a objekt je većim dijelom uništen probojima kanala i manjih jama SJ 252, SJ 206 a, b, SJ 252, SJ 315. U profil bloka 14 ulazi vatrište obrubljeno garom koje se nalazi iznad zapune kanala SJ 371 (negativ SJ 372). Recentna jama uništila je manju jamu i rupu od stupa u □O30, imenovane kao SJ 373 (zapuna 374) i SJ 375 (zapuna SJ 376). Cijeli sloj, imenovan kao SJ 4, i dalje je pun ulomaka keramičkih i glinenih predmeta, litičkih i koštanih proizvoda, životinjskih kostiju, gara, prosloja ilovače, te je od crvenkaste, žućkaste do sivkaste boje, ovisno što se u sloju nalazi. Spuštajući se niz sloj 4 nailazilo se na još



Sopot, ukopi kanala i stupova



Sopot, SJ 326 (kuća)

ukopa kanala, manjih jama i rupa. U blokovima 10, 11 i 12 nađena su četiri kanala: SJ 381 (negativ SJ 382), SJ 383 (negativ SJ 384), SJ 385 (negativ SJ 386), SJ 395 (negativ SJ 396). Njihova je širina bila do 0,50 m, dužina oko 2 m, a u svima su bile i rupe za kolce koji su vjerojatno držali neku ogradu. Udaljenost između kanala, smjera jug-sjever, iznosi od pola do jednog metra. Sva četiri kanala imaju jednaku boju zapune (Munsell: 10YR 5/4 *yellowish brown*), a svima je negativ SJ 4, te osim kanala SJ 386 sijeku i objekt SJ 332. Vezane za kanale nađene su i nove rupe za stupove, a i prije iskopane rupe sada se vežu uz nove kanale. Zapuna rupe od kolca SJ 387 (negativ 388) jest u produžetku kanala SJ 386, koji je prije presjekla rupa SJ 303 i kanal SJ 239. Kanal SJ 384 sijeku rupe od stupova SJ 388 (negativ 389) i SJ 393 (negativ SJ 394) te kanal SJ 223. Kanal SJ 396 siječe rupa od stupa SJ 397 (negativ SJ 398). Kanal SJ 381 (negativ 382) siječe rupa od stupa



Flotiranje uzoraka

SJ 395 (negativ SJ 396). Rupe od stupova SJ 391 (negativ 392) i SJ 399 (negativ SJ 400) kao i sve ostale rupe imaju drukčiju zapunu od kanala (Munsell: 2.5 Y 5/4 *light olive brown*). Kao što je već spomenuto, u dijelovima blokova 10, 11 i 12 došlo se na početak crvenog sloja od gorenoga kućnog lijepa koji se rasprostire u □ G/H/I/J 35-36-37 i □K/L 35-36-37. Riječ je o sloju dimenzija 6x3 m, debljine do 20 cm, koji vjerojatno pripada ruševini objekta koji se podvlači pod jugoistočni profil, tj. nalazi se u sondi Sopot I iz 1996. godine. Kada je skinut sloj ruševine SJ 332 u □G-H36/37, na ∆1,35 m nađene su izgorene drvene grede od zidne konstrukcije kuće koja se srušila prema van. Ispod drvenih greda nalazi se sloj 4, što još jednom potvrđuje da objekt treba tražiti jugoistočno.

Već letimičnim pregledom na keramičke ulomke može se zaključiti da se unutar sloja 4 događaju nove stvari vezane za Sopot. U tipologiji keramike pojavljuju se oblici dosad atipični za sopotsku kulturu. Faktura keramike mnogo je grublja, bliža eneolitičkoj nego neolitičkoj. Tek nalazi u kući SJ 255 (ruševina SJ 235) pokazuju tipičnije sopotske karakteristike. Tijekom posljednje sezone istraživanja otkrivena su još četiri objekta, što s pet iz prošlih sezona ukupno iznosi devet objekata u sondi Sopot III (blokovi 9 – 14) od 90 m². Opći je zaključak da je na najvišem dijelu naseobinskog platoa udaljenost među objektima manja, češća je i obnova objekata u kraćem razdoblju te je gušća naseljenost. Riječ je o više stambenih horizonata u istoj fazi sopotske kulture. Prema preliminarnim keramičkim analizama može se zaključiti da se istraživanja još uvijek provode unutar mlađih faza sopotske kulture (to bi trebale potvrditi i analize radioaktivnog ugljika iz drvenog ugljena uzetog iz istraženih objekata).

I posljednjim istraživanjima potvrđeno je da je gradina Sopot iznimno važno nalazište, na kojem se u kontinuitetu može pratiti životni vijek pripadnika sopotske kulture u razdoblju dužem od tisuću godina. Dokumentacija se vodila na različitim formularima i prema načelu stratigrafskih jedinica. Nacrtani su svi tlocrti objekata, jama i rupa od kolaca, kao i presjeci objekata i kanala. Nacrtani su i svi profili (SZ, JZ, JI, SI). Do sada je u popis posebnih nalaza uvedeno 5098 kamenih, koštanih i glinenih predmeta (samo tijekom 2006. uvedeno je 387 posebnih nalaza). U popis nalaza uvedene su 753 vrećice (uglavnom od 5 kg) keramičkih predmeta i životinjskih kostiju. Za različite vrste analiza uzeto je 49 uzoraka sedimenta, drvenog ugljena, kućnog lijepa i podnice. Budući da je muzej nabavio aparat za flotaciju, svi uzorci prikupljeni u zadnjih 11 godina flotirani su, a arheobotaničke analize napravit će Kelly Reed. Definirano je 99 novih stratigrafskih jedinica (slojeva, objekata, zapuna i negativa jama, rupa za kolce i kanala) te je do sada uvedeno 400 stratigrafskih jedinica. Sve je fotografirano digitalnim fotoaparatom.

Glačane kamene alatke i dalje se nalaze na znanstvenoj obradi i objavi kod prof. dr. Tihomile Težak-Gregl i Marcela Burića s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Glineni predmeti i kugle obrađeni su u diplomskom radu Maje Bunčić pod nazivom „Keramički predmeti s nalazišta Sopot (sezona 1996. – 2004.)“. Cijepani litički predmeti predani su na znanstvenu obradu i objavu mr. sc. J. Balen; životinjske kosti dane su na analizu doc. dr. Damiru Miheliću iz Zavoda za anatomiju Veterinarskog fakulteta u Zagrebu. U tijeku su radovi na opsežnoj monografiji o

Sopotu u kojoj će biti rezultati dosadašnjih istraživanja (naseobinski podaci, tipologija keramičkih predmeta, sve povezano apsolutnim datumima, budući da su svi uzorci dani na analizu radioaktivnog ugljika dr. sc. Bogomilu Obeliću s Instituta Ruđer Bošković iz Zagreba). Na kraju istraživanja sonda je prekrivena geotekstilom, ograđena ogradom i pripremljena za iskopavanje 2007. godine.

Literatura

Krznarić Škrivanko 2006 Maja Krznarić Škrivanko, Istraživanja na Sopotu, U: Od Sopota do Lengyela, Prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo. Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Institut za dediščino Sredozemlja, Založba Annales, Koper, 2006: 11 – 19.
Krznarić Škrivanko 2006 Maja Krznarić Škrivanko, Sopot, U: Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta, Zagreb, 2006: 246 – 247.
Krznarić Škrivanko 2006 Maja Krznarić Škrivanko, Lokalitet: Sopot, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 30 – 33.
Krznarić Škrivanko, Balen 2006 Maja Krznarić Škrivanko, Jacqueline Balen, Osma, deveta i deseta sezona sustavnog istraživanja gradine Sopot (godina 2003., 2004., 2005.), Obavijesti HAD, 1, XXXVIII, Zagreb, 2006: 51 - 61.
Obelić, Krznarić Škrivanko, Marijan, Krajcar Bronić 2004 B. Obelić, M. Krznarić Škrivanko, B. Marijan, I. Krajcar Bronić, Radiocarbon dating of Sopot Culture Sites (Late Neolithic) in Eastern Croatia, Radiocarbon, 46, Tucson, 2004: 245 – 258.

Maja Krznarić Škrivanko

Summary

Excavations at the site of Sopot near Vinkovci led to the opening of blocks 9-14 (test dig Sopot III). The area investigated covers 90 square metres, and 4 new structures have been revealed (with the 5 from the previous seasons, the total number of features now comes to 9).
It has been established that on the highest part of the settlement plateau the distance among the structures is smaller, the renovation of the structures in a shorter period of time was more frequent. There are several dwelling horizons in the same phase of Sopot culture. According to preliminary analysis of ceramic material it can be said that we are still within the horizon of the later phase of Sopot culture, which on the basis of parallels with house SJ 232 (in blocks 1-6) can be dated to +/- 4000 BC.

Redni broj: 21
Lokalitet: Stari Jankovci – Gatina
Naselje: Stari Jankovci
Grad/općina: Stari Jankovci
Pravni status: R-612
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje

Dana 26. travnja 2006. Gradski muzej Vinkovci proveo je terenski pregled na području sela Stari Jankovci, lokalitet Gatina. Pregled je napravljen na osnovi usmene molbe Vesne Kezunović, tada zaposlene u Konzervatorskom odjelu u Osijeku, radi utvrđivanja arheološkog područja za potrebe izrade prostornog plana općine. Rekognosciranjem je obuhvaćena zaštićena arheološka zona i planirano proširenje prema sjeveru (prostor naselja avarsko-slavenske kulture).



Stari Jankovci – Gatina, pogled na teren

U postojećoj arheološkoj zoni rekognosciranjem su obuhvaćene katastarske čestice 518, 519, 520, 521, 522, 524, 526/2, 527, 528 i 529, k. o. Stari Jankovci, odnosno njihovi dijelovi koji nisu pod poljoprivrednim kulturama (žito, djetelina). Na svim spomenutim česticama terenski je pregled dao pozitivne rezultate. Riječ je o ulomcima keramike koji se preliminarno mogu datirati od prapovijesti (eneolitička kostolačka kultura, brončanodobna vatinska kultura, mlađeželjeznodobno latensko razdoblje) do srednjeg vijeka (avarsko-slavensko razdoblje, kasni srednji vijek). Sve čestice nalaze se na povišenoj gredi koja se naglo obrušava prema jugu.
Pomicanje sjeverne granice arheološki zaštićene zone ostaje pod upitnikom. Naime, terenski pregled katastarskih čestica 287, 288, 289 te 298/1, 299 i 300 (ostale su pod poljoprivrednim kulturama ili neobrađene) dao je tek sporadične ulomke srednjovjekovne keramike, a i to samo u dužini oko 300 m od poljskog puta (lenije) prema sjeveru. Na temelju terenskog pregleda utvrđeno je da zaštićenu zonu nije potrebno proširivati na prostor naselja avarsko-slavenske kulture, i to isključivo ako spomenuto područje prostorno-planskom dokumentacijom ne bude mijenjalo namjenu (odnosno ostane isključivo za poljoprivrednu obradu). Intenzivnom obradom zemljišta posljednjih dvadesetak godina lokalitet je ili većim dijelom uništen ili neugrožen.

Literatura

Šmalcelj 1981 Marija Šmalcelj, Stari Jankovci – Gatina (Općina Vinkovci) – avarsko-slavenska nekropola, Arheološki pregled, 22, Beograd, 1981: 142 – 143.
Šmalcelj 1992 Marija Šmalcelj, Stari Jankovci – Gatina (Vinkovci), Arheologija i rat, Zagreb, 1992: 48 – 49.

Anita Rapan Papeša

Summary

Field reconnaissance in Stari Jankovci, the Gatina site, covered the existing protected archaeological zone and its planned extension to the north (the area of a settlement of the Avar-Slav culture). The result of the reconnaissance

was twofold. In the existing zone, pottery finds confirmed the continuity from prehistory (Aeneolithic, Kostolač culture, Bronze Age Vatin culture, the Late Iron Age La Tène period) to the Middle Ages (the Avar-Slav culture, the later Middle Ages). The planned extension northwards to the area of the settlement of the Avar-Slav culture was not justified by the surface layer finds. Vigorous cultivation of the land in the last twenty years or so means either that the site has been destroyed or is not threatened.

Redni broj: 22
Lokalitet: Vinkovačko područje (1022 km²)
Naselje: Lipovac, Komletinci, Privlaka, Otok, Andrijaševci, Rokovci, Podrinje, Markušica, Jarmina (Borinci), Ivankovo, Vođinci i Vinkovci
Grad/općina: Nijemci, Privlaka, Andrijaševci, Markušica, Jarmina, Ivankovo, Vođinci, Vinkovci, Otok
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje i reambulacija

Tijekom studenog 2006. obavljena je reambulacija poznatih i rekognosciranje novih lokaliteta na jugoistočnom području bivše općine Vinkovci u selima Lipovac, Komletinci, Privlaka i Otok, na južnom području u selima Andrijaševci i Rokovci, na sjevernom dijelu u selima Podrinje, Markušica, Jarmina (Borinci) te na zapadnom na području sela Ivankovo i Vođinci. Voditeljica rekognosciranja bila je Maja Krznarić Škrivanko iz Gradskog muzeja Vinkovci, a radove je financirao Grad Vinkovci.

Budući da muzej već godinama radi rekognosciranja, u pojedinim selima postoje „povjerenici" koji javljaju o novim lokalitetima i arheologe vode na one od prije poznate u literaturi, ali kojima se ne zna točna pozicija. Za potrebe rekognosciranja primijenjena je metodologija koja se obično rabi kod planskih obilazaka terena: provjera podataka prikupljenih iz literature, prikupljanje informacija i materijalnih ostataka obilaskom pojedinih područja, kazivanje mještana o slučajnim nalazima, registriranje karakterističnih toponima koji upućuju na moguće arheološke položaje i dr. Tijekom pripremnih radova iz katastra su dobivene karte u mjerilu 1 : 5000 i 1 : 25.000. S tim kartama obilazi se teren, te se na njima odmah označava lokacija nalazišta. Također su pregledane stare inventarne knjige i kartice u kojima postoje podaci o lokalitetima koji još nisu poznati u literaturi. Tijekom 2006. prvi su put rabljeni satelitski snimci, a lokaliteti su locirani i putem GPS-uređaja. U arheološkom rekognosciranju sudjelovao je i povjesničar Danijel Petković, koji je na osnovi srednjovjekovnih izvora ubicirao još nekoliko lokaliteta, koji su obilaskom i potvrđeni. Nakon obilaska podaci su uneseni u formular „Arheološki lokaliteti na području Istočne Hrvatske", osnovni formular za Registar arheoloških nalaza i nalazišta Istočne Slavonije i Baranje, koji je dogovoren na nivou Arheološke sekcije Muzejskog društva Slavonije, Baranje i istočnog Srijema. Za muzejsku dokumentaciju svi lokaliteti snimljeni su digitalnim fotoaparatom, a njihove točne koordinate (geografska širina, dužina i nadmorska visina) izmjerene su GPS-uređajem.

1. Ivankovo – Antin stan (sjever i istok)
Dva kilometra istočno od Ivankova (N 45 18.032, E 18 42.885, NV 104 m), na južnim obroncima Borinaca, po površini oranice nađeni su ulomci keramike srednjovjekovne provenijencije. Prema podacima povjesničara, moglo bi se raditi o jednom od triju sela Zablaća, koja se spominju u izvorima iz 1413./15. i 1435. (Petković 2006: 41).
Dva kilometra istočno od Ivankova (N 45 17.937, E 18 43.068, NV 95 m), na južnim obroncima Borinaca, istočno od Antina stana, nalazi se blago uzvišenje kružnog oblika koje se izorava, a po površini su nađeni ulomci prapovijesne keramike i uteg.

2. Ivankovo – Borinačka ulica
Istočno od Ivankova, na južnim obroncima Borinaca, između Starog crkvišta sa sjeverne strane i Mokrog polja s južne strane, presječeno Borinačkom ulicom, tj. lenijom koja se nastavlja na nju, nalazi se blago uzvišenje koje se naglo spušta prema Mokrom polju. Po površini oranice nađeni su ulomci prapovijesne keramike, vjerojatno kulture Belegiš II. Sjeverno od Borinačke ulice (lenije) nastavlja se lokalitet s nalazima prapovijesne keramike.

3. Ivankovo – Gorjani
U Ivankovu, u centru sela kod rimokatoličke crkve, nalazi se uzvišenje koje se spušta od Đakovačkog ravnjaka (južno od Novog crkvišta). Cijeli je sjeverni dio sela na uzvišenju na kojem su sagrađeni crkva Rođenja sv. Ivana Krstitelja (nekada sv. Jurja), župni dvor, osnovna škola… Crkva je izvorno bila gotička, što se vidi po otucanim kontraforima na sjevernoj strani, dok su dva kontrafora sačuvana na južnom bloku, kao i dva na apsidi. Crkva je nadograđena i barokizirana u 18. st., dimenzija 22x10 m. Izgledom je slična izvorno gotičkim crkvama sv. Ilije na Meraji (dimenzija 24,20x9,80 m) i sv. Katarine u Nijemcima (dimenzija 26,50x10,10 m). I te su crkve djelomice rađene od rimske opeke, a ispod su se nalazili temelji starijih ranoromaničkih crkava s pripadajućim bjelobrdskim grobljem na redove. U jednom izvješću iz Konzervatorskog odjela u Osijeku stoji kako su prilikom kopanja septičke jame u blizini crkve nađeni ulomci keramike. Uviđajem 2006. utvrđeno je kako je župnik iskopao sondu za drenažu zidova duž cijeloga sjevernog zida crkve, dimenzija cca 22x5 m. U iskopu dubine oko 1,5 m devastirano je nekoliko grobova, koji kontinuitet imaju sigurno od kada je crkva sagrađena krajem 13. i početkom 14. stoljeća i kada se uz nju nalazilo pripadajuće župno groblje. Sjeverni kontrafori, očuvani samo u temeljima, i istočni apsidalni kontrafori koji su otvoreni pokazuju proširenja rađena sekundarno uporabljenom rimskom opekom, pa se može pretpostaviti da je ovdje slična situacija kao i na Meraji ili na crkvi sv. Katarine u Nijemcima, gdje se prvobitno nalazila ranoromanička crkva rađena od rimske opeke s pripadajućim bjelobrdskim grobljem na redove od 10. do 13. stoljeća, a poslije je na nju ili pokraj nje sagrađena veća gotička crkva. Samo daljnje istraživanje može potvrditi tu teoriju, a lokalitet bi trebalo preventivno zaštititi ili registrirati.

4. Ivankovo – Dren
Dva i pol kilometra istočno od sela Ivankova (6 km od Vinkovaca), na blago povišenom položaju, nalazi se uzvišenje visine cca 2 m, promjera cca 80 m po površini kojega (duboko izoravanje) nalaze se ulomci sopotske

keramike, kućnog lijepa i kamenih artefakata. To je još jedno naselje koje se nalazi u nizini, vjerojatno uz danas isušen vodotok (Kaluđer). Najbliži sopotski lokalitet jest onaj na Križinom stanu koji je udaljen 2,8 km, a eponimni lokalitet Sopot udaljen je 3,3 km jugoistočno. GPS-točke jesu: N 45 16.806, E 18 43.880, NV 91 m.

5. Ivankovo – Durgutovica

Sjeverozapadno od sela Ivankova, na obroncima Đakovačkog ravnjaka nalazi se šuma Durgutovica. Kao slučajni nalaz u muzeju je završila jedna fragmentirana željezna srednjovjekovna strelica (A-587) i keramika latenske provenijencije. Šuma se nalazila na prvoj crti bojišnice pa do sada u nju nije bilo moguće ući. U šumi se još vide rovovi iz Domovinskog rata te je obilasku nazočio šumar. Utvrđeno je da se u šumi nalazi depresija u obliku slova U, smjera istok-zapad, koja izgleda kao velik jarak. U literaturi, tj. izvorima, nema podataka o naselju koje se možda nalazilo ondje, tek nešto dalje sjeverozapadno na rubu šume, nalazi se srednjovjekovni toponim Taborište.

6. Borinci – Staro crkvište

Na osnovi napisa u novinama kako se na Plantaži jabuka Borinci vade stari nasadi te se sadi žito, odlučeno je da se obiđu položaji koji do tada nisu bili dostupni. U suradnji s direktorom voćnjaka pregledan je veći dio zapadnog dijela voćnjaka pod oranicom, te istočni dio pretpostavljenog Starog crkvišta i sela Draganovci, od kojeg je danas ostala samo crkva.

Na istočnom dijelu voćnjaka, istočno od odašiljača, nalazi se još jedna oranica po čijoj su površini nađeni ulomci srednjovjekovne keramike i ljudske kosti. GPS-položaji: N 45 18.294, E 18 44.493, NV 107 m; N 45 18.239, E 18 44.495, NV 105 m; N 45 18.219, E 18 44.546, NV 100 m; N 45 18.242, E 18 44.617, NV 96 m; N 45 18.311, E 18 44.587, NV 105 m; N 45 18.362, E 18 44.490, NV 106 m.

Na zapadnoj periferiji Starog crkvišta (N 45 18.043, E 18 43.482, NV 103 m), na izoranim površinama zasijanima žitom, nađeni su ulomci srednjovjekovne keramike. Južno od sela Jarmina, na Borincima (istočni obronci Đakovačkog ravnjaka), nalazi se lokalitet u literaturi poznat pod imenom Staro crkvište. Prvi nalazi potječu iz 1933., kada je pronađena ostava bakrenih lepezastih sjekira koje vjerojatno pripadaju vremenu vučedolske kulture. Prilikom rigoliranja Borinaca za sadnju plantažnog voćnjaka 1961., prema S. Dimitrijeviću, izorana je starohrvatska nekropola, tj. ranoromanička crkva s pripadajućim grobljem na redove bjelobrdske kulture 11. – 13 st. (prema Dimitrijeviću, uništeno je od 300 do 400 grobova; on predmnijeva da je nekropola bila na površini od 20.000 m² te da je tamo bilo ukopano između 1000 i 2000 grobova), te nalazi badenske i vučedolske kulture. Probno iskopavanje je 1964. proveo S. Dimitrijević na površini od 5x5 metara. Na temelju iskopavanja utvrđen je badenski horizont s otpadnom jamom te vučedolski horizont s ostacima pravokutne kućne osnove i otpadne jame u sklopu kuće. U istom bloku otkriveno je i sedam grobova bjelobrdskog i kasnijeg vremena (samo u jednom grobu nađene su S-karičice, te u drugom prsten od bakrene žice, dok ostali grobovi nisu imali priloga) (Dimitrijević 1966: 10, 11). Položaj Starog crkvišta odgovara položaju srednjovjekovne Jarmine u kojoj je početkom 14. st. zabilježeno postojanje čvrsto građene župne crkve posvećene sv. Nikoli Ispovjedniku (Petković 2006: 83 – 87).

7. Borinci – Draganovci

U srednjovjekovnim izvorima iz 1413./15. i 1491., kao i u osmanskim popisima iz 1550. – 1570., spominje se svetoilijsko područno selo, posjed i naselje Draganovci. Danas se postojeći toponim odnosi na čitavo područje sjeveroistočnog dijela teritorija grada Vinkovaca, iako u rekognosciranju nisu nađeni pokretni nalazi. Važno je naglasiti da je sjeveroistočno područje Borinaca još i danas pod minskim poljima, budući da se nalazilo na prvim crtama bojišnice (zadnja obrana grada Vinkovaca u Domovinskom ratu) te je preporučljivo obilaziti samo obrađena područja. Vjerojatno se u blizini današnje crkvice Uznesenja Gospodinova, nalazilo i pripadajuće naselje, na što upućuje i duga tradicija održavanja te crkve, koja se bilježi još u prvoj pol. 18. st. (Petković 2006: 90 – 97). GPS-točke: N 45 18.555, E 18 46.784, NV 98 m.

8. Jarmina – Ciglana

U istočnom dijelu sela Jarmina na Borincima nalazi se napušten iskop za Ciglanu, koji je pretvoren u nogometno igralište. U dnevnicima J. Korde (nekad kustos u GMV-u) piše kako je početkom veljače 1958. i 1959. dobio pisanu obavijest da su radnici pronašli nekoliko kostura s prilozima. Uviđajem je utvrdio da je vjerojatno riječ o groblju na redove sa slavenskom keramikom kao prilozima. Nađeno je pet keramičkih lonaca ukrašenih valovnicama i horizontalnim linijama, te željezni nož. U profilu su otkopane dvije prapovijesne jame pune fragmenata keramike i kućnog lijepa (Korda 1960: 56, 58). Uviđajem je utvrđeno da je iskop zapušten, stranice su zarasle u šikaru, tako da se ništa ne vidi.

9. Podrinje – Groblje

Na isušenoj desnoj obali potoka Vuke (Vuka je preregulirana kanalima), sjeverozapadno od sela Podrinje, na povišenom položaju danas se nalazi pravoslavno groblje sela Podrinja. Po površini groblja i po rakama nalaze se ulomci srednjovjekovne keramike. Položaj odgovara srednjovjekovnom naselju Ravaszvar (zapisanom u izvorima iz 1437. kao *Rauazwar*, a 1491. kao *Rawazawar*) (Petković 2006: 134).

10. Vođinci (Ivankovo) – Ciganica ili Prisonjača (Prisunjača)

Na južnim padinama Đakovačko-vinkovačkog ravnjaka, na položaju Duge njive pregledan je lokalitet koji je prvi puta pregledan 2000. Gradina se nalazi na prirodno povišenom ovalnom platou, koji je sa sjeverne strane omeđen prirodnim usjecima, nekoć vjerojatno ispunjenima vodom. Sjeverna i sjeveroistočna strana oblikovane su naknadnim dotjerivanjem strmine na dvjema razinama (stepenasto). Visina lokaliteta prelazi 20 metara. Naselje je skriveno sličnim uzvišenjima, tako da se gradina uopće ne vidi kad se krene lenijom od posljednjih kuća u Ivankovu. Na lokalitetu su sagrađene četiri vikendice, a u obrađenim vrtovima između vikendica nađeno je obilje keramike vučedolske kulture. Ima i nešto ulomaka kućnog lijepa, ali samo na manjoj oranici koja se duboko izorava. Za sada, osim vikendica, nema većih oštećenja na lokalitetu. GPS-točke: N 45 17.903, E 18 37.066, NV 122 m. Zbog fantastičnog položaja i važnosti lokaliteta potrebno ga je preventivno zaštititi ili registrirati (Krznarić Škrivanko 2003: 20, 25).

11. Vođinci – Nadiševci
U podnožju Đakovačko-vinkovačkog ravnjaka, u ravnici južno od sela Vođinci nalazi se umjetno nastalo uzvišenje ovalnog oblika, promjera cca 80 m i visine oko 1,5 m. Po površini oranice nalaze se ulomci keramike, kamenih i koštanih artefakata sopotske provenijencije. Vjerojatno se u blizini, kao i u blizini svih sopotskih telova, nalazi kakav isušen vodotok. GPS-točke: N 45 16.247, E 18 37.537, NV 90 m. Najbliži je sopotski tel onaj na rimokatoličkom groblju u Retkovcima, koji je udaljen 3,4 km (Krznarić Škrivanko 2003: 16).

12. Markušica – Gradina (*oppidum*)
Jugoistočno od sela (na ulazu), na desnoj obali Vuke, nalazi se umjetno nastalo uzvišenje četvrtastog oblika, kojem se s istočne strane nalazi Vuka, a s južne i zapadne prokopan je kanal koji se napajao vodom iz Vuke. Tijekom višeg vodostaja cijelo je okolno područje pod vodom. *Oppidum* je relativne visine 3 m (gledano sa sjeverne strane), a s južne i do 4 m. Jugoistočno od *oppiduma* bagerom se čisti odvodni kanal u kojem nije bilo nalaza. GPS-točke: N 45 21.548, E 18 43.243, NV 90 m.

13. Privlaka – Groblje
U jugozapadnom dijelu sela nalazi se blago povišena greda na kojoj se danas nalaze okućnice, te seosko rimokatoličko groblje s kapelom. Obilaskom groblja i oranica sjeverno, zapadno i južno od groblja, po površini se nalaze brojni ulomci srednjovjekovnog posuđa. Prema svemu sudeći, po svojem položaju odgovara srednjovjekovnoj Privlaci (u izvorima 1332. – 1337., 1428., 1473., 1491. u sljedećim oblicima: *Porlac, Purlak, Parlak, Perlak, Perlek, Perlagh* i sl.). GPS-točke: N 45 11.513, E 18 49.713, NV 88 m; N 45 11.497, E 18 49.693, NV 89 m; N 45 11.449, E 18 49.780, NV 90 m.

14. Otok – Groblje
Jugozapadno od sela nalazi se toponim Staro selo ili Veliko selište koje vjerojatno odgovara srednjovjekovnom Otoku. Tijekom obilaska rimokatoličkoga groblja, koje se nalazi periferno, povremeno se nailazilo na ulomke srednjovjekovne keramike. Očito se naselje nalazi jugozapadno. To područje bit će rekognoscirano sljedećih godina. GPS-točke: N 45 08.376, E 18 52.771, NV 96 m.

15. Komletinci – Livade – Blatašce
Jugozapadno od sela Komletinci, uza šumu na Zapadnoj gradini pronađeno je litičko sječivo, dužine 15-ak i širine 5 cm, što je prije nekoliko godina na ekspertizu donio Komletinčanin koji na tom području ima salaš. Tijekom 2006. konačno je bilo moguće obići lokalitet. Na zasađenim poljima žita po površini su sporadično nađeni prapovijesni i rimski ulomci. GPS-točke: N 45 07.768, E 18 55.231, NV 85 m; N 45 07.717, E 18 55.280, NV 85 m.

16. Komletinci – Groblje
Kilometar i pol južno od sela Komletinci, u nizinskom i vodoplavnom području nalazi se umjetno nastalo uzvišenje tipa *tell*, koje se rabi kao seosko rimokatoličko groblje. Lokalitet je prvi put pregledan 1999., kada je utvrđeno da se po površini i u iskopanim rakama nalaze ulomci keramike, glineni i litički predmeti sopotske kulture. Tijekom obilaska 2006. u jednoj iskopanoj raci bili su vidljivi tragovi gorenoga kućnog lijepa od zidne i podne konstrukcije uništene sopotske kuće. Jednako tako, bilo je vidljivo da je sloj već bio poremećen ukopima. Situacija je jednaka kao u Retkovcima, gdje je seosko groblje sjelo na sopotski *tell*. GPS-točke: N 45 08.089, E 18 56.868, NV 91 m; N 45 08.071, E 18 56.872, NV 93 m; N 45 08.065, E 18 56.904, NV 93 m; N 45 08.076, E 18 56.956, NV 92 m; N 45 08.077, E 18 56.956, NV 92 m.
Istočno od groblja, gdje su danas Gospodske njive, u ravnici na izoranom polju nađeni su ulomci srednjovjekovne keramike, koji su vjerojatno pripadali srednjovjekovnom naselju i župi Četvrtište (*Csuturtukhely*) koje se navodi u izvorima iz 1299., 1332. – 1337., 1428., 1437., 1446., 1476., 1478., a u sastavu srednjovjekovnoga otočkog ili virgradskog veleposjeda (Engel: 41). GPS-točke: N 45 08.069, E 18 56.980, NV 91 m. I južno od groblja u svježe iskopanim odvodnim kanalima nađeni su prapovijesni i srednjovjekovni ulomci.

17. Lipovac – Ograde – Groblje
Na desnoj obali Spačve, 15 m od obale, na ulazu u selo Lipovac, uz groblje je 1954. pronađen i jedan rimski grob koji je nažalost uništen. Posljednjim obilaskom groblja po površini su nađeni ulomci prapovijesne keramike, na prvi pogled starčevačke provenijencije (Korda 1960: 51).



Markušica – oppidum



Komletinci – groblje

18. Lipovac – Narač
Prilikom izgradnje mosta na rijeci Spačva 1954., na ulazu u selo Lipovac otkriven je velik prapovijesni lokalitet koji se smjestio na vrlo povoljnom položaju na utoku Spačve u Bosut. U arheološkom nadzoru, odnosno zaštitnim arheološkim radovima, otkriveno je postojanje sustava opkopa i kanala koji je okruživao lokalitet. Sada se tu nalazi šuma, danas i minirana, te nije bilo moguće pregledati lokalitet, osim po obali (ribički putovi). Na osnovi nalaza GMV-a zna se da je riječ o naselju starčevačke kulture. Na fotografijama se vidi izgled Naračа s nove brane na Bosutu i utok Spačve u Bosut (Korda 1960: 50).

19. Nijemci – Sv. Katarina
Prilikom ravnanja platoa za izgradnju nogometnog igrališta 1961., iza crkve sv. Katarine, prema dnevniku M. Klajna uništeno je veće prapovijesno naselje. Klajn piše da je teren bio visok oko 1,5 m, a da je bager skinuo oko 0,80 m. Pretražujući teren našao je glinenu kuglu, mnoštvo litičkih sječiva, keramiku, bakrenu iglu i brojne utege. Među ostalim, pokušao je sondirati teren, budući da je otkrio ostatke nekoliko zemunica i ognjišta. Među prapovijesnom keramikom naišao je i na ulomke slavenske keramike, te ostatke ljudskih kostiju i čavle ljesova. Prilikom zaštitnih arheoloških istraživanja 1998. i 1999., u crkvi sv. Katarine i oko nje otkriveni su temelji starije ranoromaničke crkve i pripadajuće bjelobrdsko groblje na redove, što je potvrdilo Klajnove nalaze. U GMV-u postoje podaci o Gradini u Nijemcima kao jednom od brojnih sopotskih naselja u Pobosuću, o čemu piše i S. Dimitrijević. Zaštitna arheološka istraživanja u crkvi nisu potvrdila tezu o sopotskom naselju, što nije ni čudo jer je očito riječ o još jednom naseobinskom platou koji se nalazio sjeverno i bliže Bosutu. Tijekom 2006. pregledan je plato iza crkve, tj. sjeverno od nje, gdje se nalazi manja obradiva površina. Na njoj su nađeni samo ulomci recentne keramike, pa se pretpostavlja da je lokalitet u potpunosti uništen 1961. godine.

20. Rokovci – Rokovačke zidine
Rokovačke zidine nalaze se sjeverozapadno od Rokovaca, stotinjak metara istočno od Bosuta. Rokovačke zidine inače su, kako je to utvrđeno u novije vrijeme, ostaci franjevačkog samostana koji se spominje 1433. u srednjovjekovnom, danas iščezlom, naselju Hrapkovu koji odgovara širem prostoru uz desnu obalu Bosuta u blizini Rokovačke zidine. U Hrapkovu se 1455. spominje i utvrda koja prema svemu odgovara gradini na desnoj obali Bosuta na Jemrića stanu u neposrednom sjevernom susjedstvu Rokovačke zidine. Utvrđeno je da su ostaci samostana u lošem stanju te je pitanje vremena kada će se srušiti. GPS-točke: N 45 15.432, E 18 44.952, NV 86 m. (Petković 2006: 59 – 78)

21. Vinkovci – južno od Grada i PIK-ova stana
Južno od PIK-ova stana, tj. između Rokovačkih zidina i PIK-ova stana, na oranicama su sporadično nađeni ulomci keramike srednjovjekovne i antičke provenijencije. Povremeno se pojavljuju i ulomci gorenih opeka. GPS--točke: N 45 15.542, E 18 45.046, NV 90 m.

Literatura

Krznarić Škrivanko 2006 Maja Krznarić Škrivanko, Arheološka topografija nalaza i nalazišta na području Ivankova, Monografija Ivankova, 2003: 15 – 29.
Petković 2006 D. Petković, Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela Vinkovačkog kraja, Acta Musei Cibalensis, III, Vinkovci, 2006.
Topografija Topografija nalaza i nalazišta bivše općine Vinkovci, interna neobjavljena dokumentacija AO GMVk, 1999. – 2007.

Maja Krznarić Škrivanko

Summary

During November 2006 Vinkovci City Museum carried out an inspection of land within its jurisdiction, covering an area of 1,022 square kilometres. All registered sites are classified into the Archaeological Finds and Finding Sites Register of Eastern Slavonia and Baranya, as agreed on at the level of the Archaeological Section of the Slavonia and Baranya Museum Association. The field review covered inspecting localities already known in the SE area of the form Vinkovci municipality in the villages of Lipovac, Komletinci, Privlaka and Otok, and in the southern area in the villages of Andrijaševci and Rokovci, in the northern part in the villages of Podrinje, Markušica, Jarmina (Borinci) and in the western area the villages of Ivankovo and Vodjinci. In total, 21 sites were inspected, some of which were newly-discovered, while most were familiar from before in the literature.



Lipovac – Narač

Redni broj: 23
Lokalitet: Vinkovci – rijeka Bosut
Naselje: –
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: R-243
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: rekognosciranje

Tijekom listopada 2006. provedeno je trodnevno rekognosciranje rijeke Bosut u Vinkovcima. Projekt arheološkog istraživanja na unutrašnjim vodama financiralo je Ministarstvo kulture (stručni voditelj Krunoslav Zubčić iz Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda). U istraživanju je sudjelovao i student Siniša Prekratić (Filozofski fakultet, Zagreb) uz organizacijsku pomoć djelatnika Gradskog muzeja Vinkovci.



Pregledane lokacije (izradio: K. Zubčić)

Poticaj za rekognosciranje rijeke Bosut u Vinkovcima izrazito je dug kontinuitet života koji se može pratiti na tom prostoru. Taj kontinuitet traje više od 7000 godina, od mlađeg neolitika do današnjih dana. Povoljan položaj za naseljavanje na lijevoj, višoj obali Bosuta našla su i tri osnovna prapovijesna naselja: *oppidum* Dirov brijeg na zapadu, u sredini *tell* Tržnica i na istoku naselje Ervenica. Naselja su preslojena naknadnim gradnjama. Rijeka Bosut svojom dužinom od 186 kilometara i položajem pruža iznimne uvjete za plovidbu. Nekoliko autora (Bojanovski 1993; Iskra-Janošić 2001) navodi mogućnost povezivanja Save i Dunava rijekama Bosut – Ervenica – Vuka, jer je to najkraća veza koja pruža znatno skraćivanje plovidbe Dunavom i Savom. Uz kopnenu povezanost Cibale su tako mogle biti povezane i riječnim prometom. Kad se danas promatra Bosut, ne može se zaključiti da je riječ o rijeci koja pruža veliku mogućnost plovidbe. Djelomice je to tako zbog niza hidrotehničkih zahvata na rijeci Savi te prve i druge brane na Bosutu iz 1840. i 1950. godine. Tim zahvatima usporio se protok vode, ali se i pospješilo zamuljivanje i zatrpavanje korita. Tijekom podvodnih arheoloških istraživanja sloj mulja pokazao se znatno debljim nego što je bilo očekivano. Dosadašnja istraživanja Odjela za podvodnu arheologiju HRZ-a provedena su uglavnom u moru ili bržim rijekama, stoga je za ovo istraživanje, koje je provedeno u težim uvjetima, bilo potrebno prilagoditi opremu i metodologiju rada.

Prvi uron obavljen je na mjestu gdje Bosut mijenja smjer na spoju zapadnog i sjevernog bedema grada. Dubina rijeke na tom mjestu ne prelazi 2 m uz iznimno lošu vidljivost od 10 do 15 cm. Dno je muljevito, s velikom količinom recentnog otpada koji je tamo dospio tijekom Domovinskog rata, kad zbog ratnog djelovanja nije bilo moguće organizirati odvoz otpada pa je veći dio završio u Bosutu. Stoga površinski pregled i plitki pregled sloja mulja nisu bili mogući. Druga pregledana lokacija nalazi se između potoka Nevkoš i prapovijesnog lokaliteta Dirov brijeg. Na toj lokaciji dno je također muljevito, ali recentnog otpada ima znatno manje. Pomoću metalne cijevi izmjerena je debljina žitkog mulja koja iznosi 1,40 m, a nakon toga nazire se tvrđi sloj. U površinskom sloju nisu otkriveni arheološki nalazi. S takvom problematičnom vrstom lokaliteta za istraživanje HRZ se dosad nije susretao u praksi. U nastavku istraživanja, tijekom sljedeće godine, planira se primijeniti geofizička oprema za detektiranje nalaza i razviti metodologija istraživanja u uvjetima slabe vidljivosti i debelih naslaga mulja.



Mjerenje debljine naslage mulja na poziciji Dirov brijeg (foto: S. Prekratić)

Literatura

Bojanovski 1993 Ivo Bojanovski, Neki problemi infrastrukture Brodskog posavlja i Slavonije u antici, Izdanja HAD, 16, Zagreb, 1993: 59 – 65.

Iskra-Janošić 2001 Ivana Iskra-Janošić, Urbanizacija Cibala i razvoj keramičarskih središta, Hazu, Centar za znanstveni rad u Vinkovcima, Posebno izdanje, XIII, Zagreb-Vinkovci, 2001: 46 – 49.

Krunoslav Zubčić

Summary

During October 2007 the Croatian Conservation Institute's underwater archaeology department carried out a reconnaissance of the Bosut River in Vinkovci. We can follow the continuity of life in Vinkovci over 7000 years, from the Late Stone Age to the present day. The higher left bank of the Bosut River is more suitable for habitation, and it was here that the three main prehistoric settlements developed. From the west to the east are the *oppidum* Dirov Brijeg, in the centre the *tell* Tržnica, and to the east the settlement of Ervenica. The Bosut River, 186 km long, according to some writers joined the Sava and Danube rivers with a system of canals and small rivers (the Ervenica and the Vuka). Two sites were explored, without any archaeological finds. A problem was created during the investigation by the sediments of viscous mud, in which there are finds of recent trash. The thickness of the mud in the neighbourhood of Dirov brijeg is 1.4 m. In the continuation of the research it is planned to apply geophysical equipment for the detection of finds and to develop a methodology for research in conditions of poor visibility and thick layers of mud.

Redni broj: 24
Lokalitet: Vinkovci – Ružina ulica 37
Naselje: –
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: R-243
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom svibnja 2006. obavljeno je zaštitno arheološko iskopavanje u Ružinoj ulici 37 (k.č. 5717/1, k.o. Vinkovci). Voditeljica istraživanja bila je Maja Krznarić Škrivanko, a radove je financirao privatni investitor.

Lokacija se nalazi na desnoj nižoj obali Bosuta, na području u literaturi poznatom pod imenom Pjeskana I. Na Pjeskani I otkriveno je sezonsko stanište pripadnika starčevačke populacije (jame), kao i sporadični nalazi sopotske kulture, koje je S. Dimitrijević datirao u III. stupanj. U Brunšmidovoj zbirci s Pjeskane potječe jedan lasinjski ulomak te nalazi vinkovačke provenijencije. Na području Pjeskane I i II otkriveno je i otvoreno naselje latenske kulture. Pjeskana II nalazi se jugozapadno od lokacije u Ružinoj 37. Na Pjeskani je 1952. otkopana i urna sa spaljenim kostima pokojnika. Zaštitno arheološko istraživanje na kućnom broju 41, iz 2005., rezultiralo je nalazima koji pripadaju srednjovjekovnom selu Kanovci. Obilaskom oranica koje se nalaze južno od kuće na broju 41, otkriveni su nalazi latenske keramike.

Površina na kojoj su praćeni temelji iznosi 19,55x12,80 m. Širina temelja iznosi od 0,40 m do 1,80 m, a dubina je 0,80 m. Iskopane su i tri stope. Stope 2 i 3 dimenzija su 1,95x1,95 m, a stopa 1 dimenzija je 1,60x1,60 m. Riječ je o poziciji stare pjeskane, gdje se od početka stoljeća vadio pijesak. Zbog toga se na jugoistočnom najvišem dijelu terena odmah nalazi zdravica. Kako teren pada sjeverozapadno prema Bosutu, slojevi padaju tako da se od temelja H ulazi u predzdravični sloj. Riječ je o masnome, smeđem sloju. Svi otkriveni objekti, njih pet, ukopani su u tanak predzdravični sloj, a većim dijelom u zdravicu. Budući da je u JI temeljima taj sloj skinut, tamo nema objekata, kao ni u dijelu temelja koji se nalazi najdalje na sjeverozapadu, gdje predzdravica pada. Objekti su nađeni samo u relativno tankom pojasu u dužini od 6 m i širini jednakoj temeljima, 12,80 m.
Iskopom je utvrđeno postojanje 12 stratigrafskih jedinica: SJ 1 – žuti naboj zdravice (boja prema Munsellu: 2.5 Y 5/6 *light olive brown*), to je ujedno i boja jama i zemunica u negativu, odnosno SJ 4, 6, 8, 10 i 12 (sve zaokruženo); zatim SJ 2 – smeđi, masni predzdravični sloj (Munsell: 10 YR 3/2 *very dark grayish brown*). Slijede jamski objekti: tri crveno-smeđe zapune jama od gorenoga kućnog lijepa i zemlje s ulomcima keramike i dvije crveno-smeđe zapune zemunica od gorenoga kućnog lijepa i zemlje s ulomcima keramike – SJ 3, 5 i 9 (jame) te 7 i 11 (zemunice), njihova boja prema Munsellu: 5YR 4/3 *reddish brown*.
Ovo istraživanje potvrdilo je već poznatu činjenicu da je desna strana Bosuta zbog čestih poplava (do prije stotinjak godina) bila samo povremeno nastanjivana, i to vjerojatno tijekom ljetnih mjeseci, kada su vremenski uvjeti to dopuštali. U Ružinoj ulici 37, tj. na Pjeskani I otkriveno je otvoreno jednoslojno naselje ukopanih jamskih objekata, kojih je bilo pet. Jame su različitih dimenzija, od velikih nepravilnog oblika, ispunjenih plitko ukopanim platoima i unutarnjim jamama do manjih. Od njih, dvije su mogle služiti za stanovanje, dok su ostale tri, manje i pravilnih dimenzija, mogle služiti kao radni prostori ili su nastale vađenjem gline. To je tipičan jamsko-zemunički oblik naselja. Na osnovi analize keramičkih ulomaka može se zaključiti da je riječ o naselju pripadnika sopotske populacije. Od litičkih proizvoda nađen je samo jedan cijepani komad. Životinjskih kostiju praktički nije bilo, kao ni drugih artefakata, vjerojatno zbog sastava tla.



Vinkovci – Ružina ulica 37, SJ 10

Literatura

Dimitrijević 1979 Stojan Dimitrijević, Arheološka topografija i izbor nalaza s vinkovačkog tla, Corolla Memoriae Iosepho Brunšmid Dicata, Izdanja HAD, 4, Vinkovci, 1979: 201 – 269.
Petković 2006 Danijel Petković, Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja, Acta Musei Cibalensis, III, Vinkovci, 2006: 242.
Vinkovci 1999 Vinkovci u svijetu arheologije – Iz kolijevke rimskih careva, katalog izložbe, Vinkovci, 1999.

Maja Krznarić Škrivanko

Summary

During May 2006 at a site at no. 37 Ružina ulica in Vinkovci, a small part of an open single stratum settlement of buried pit structures was found; there were five such structures. The pits were of various dimensions. Two were dwellings. The other three, smaller and with regular dimensions, might have been working areas, or perhaps were created by the extraction of clay. This is a typical pit and dugout form of a settlement. On the basis of an analysis of ceramic fragments it can be concluded that it was a settlement of members of the Sopot population.

Redni broj: 25
Lokalitet: Vinkovci – Srijemska ulica 9
Naselje: –
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: R-243
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom kolovoza 2006. obavljeno je zaštitno arheološko iskopavanje u Srijemskoj ulici 9 (k.č. 3087/2, k.o. Vinkovci). Voditeljica istraživanja bila je Maja Krznarić Škrivanko, a radove je financirao privatni investitor.

Lokacija se nalazi u sklopu zaštićene i registrirane arheološke zone Vinkovaca, na istočnom području grada (tzv. Prkos), izvan bedema Cibala, ali u sklopu sjeverne rimske nekropole. Sjeverno od lokacije u Srijemskoj ulici, u Ulici bana Jelačića, 1896. otkriven je tzv. Marekov grob, u kojem su nađeni zlatan prsten s inicijalima, srebrna fibula i metalna posuda u obliku poprsja dječaka ili mladića (predmeti se nalaze u Arheološkom muzeju u Zagrebu). Taj dio Vinkovaca pripada tzv. Erveničkom radioničkom središtu u kojem je do sada otkriveno 17 peći za proizvodnju keramičkih posuda. Ovdje će biti spomenute samo one najbliže Srijemskoj ulici. U Radićevoj ulici 19 (istočno od Srijemske), 2005. istražena je rimska keramičarska peć. U Ulici bana Jelačića, tijekom plinofikacije 90-ih godina 20. st., u komunalnim iskopima nađeno je pet peći, te još tri u Bognerovoj 22. Te peći otkrivene su sjeverno od pozicije u Srijemskoj ulici.

Temelji za gradnju kuće u Srijemskoj 9 imali su dimenzije 12,68x11,39 m, širina je bila 0,50 a dubina 0,90 m. Iskopom je utvrđeno postojanje pet stratigrafskih jedinica: SJ 1 – ispod tamnosmeđeg sloja s ulomcima recentne šute (boja prema Munsellu: 10YR 3/3 *dark brown*); slijedi SJ 2 – identičan sloj, ali bez nalaza; zatim SJ 3 – žuti, masni sterilni sloj ilovače (Munsell: 10 YR 3/6 *dark yellowish brown*). Izdvojen je još i SJ 5 – tamnosmeđi sloj zemlje (Munsell: 10YR 3/3 *dark brown*) s ulomcima rimske keramike, građevinskim šutom i posebnim nalazima, te stratigrafska jednica SJ 4 – jedna recentna otpadna jama. Osim keramičkih ulomaka rimske provenijencije, bilo je i sedam posebnih nalaza (željezni čavli, klinovi i drugi metalni nalazi).



Vinkovci – Srijemska ulica 9, iskop temelja kuće

Literatura

Dimitrijević 1979 Stojan Dimitrijević, Arheološka topografija i izbor nalaza s vinkovačkog tla, Corolla Memoriae Iosepho Brunšmid Dicata, Izdanja HAD, 4, Vinkovci 1979: 201 – 269.

Maja Krznarić Škrivanko

Summary

During August 2006 rescue archaeological excavations were carried out for the construction of a residential building at no. 9 Srijemska ulica, Vinkovci. Along with recent finds in the foundations, a Roman cultural stratum was found, defined by fragments of pottery and finds of metals.

Redni broj: 26
Lokalitet: Vinkovci – Ulica hrvatskih kraljeva 32
Naselje: –
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: R-243
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U studenom 2006. obavljeno je zaštitno arheološko iskopavanje u Ulici hrvatskih kraljeva 32, (k.č. 2786, k.o. Vinkovci). Voditeljica istraživanja bila je Anita Rapan Papeša, a radove je financirao privatni investitor.

Lokacija se nalazi u sklopu zaštićene arheološke zone Vinkovaca, na rubnom području sjeverne rimske nekropole, koja je za svoju okosnicu imala cestu prema Mursi, a zauzimala je prostor sjeverno od sjevernoga gradskog bedema. Ta je cesta išla nešto dalje istočno od današnje Zvonimirove ulice, a njen istočni kraj, prema S. Dimitrijeviću, išao je istočnom stranom Zagrebačke ulice. Kućni broj 32 nalazi se gotovo na raskrižju s Aninom ulicom (bivša Preradovićeva ulica), u kojoj je na kućnom br. 5 tijekom 1966. pronađen tzv. Kapetanovićev sarkofag s poklopcem. Prilikom zaštitnih arheoloških iskopavanja za obiteljsku kuću, 2001. u Aninoj ulici 13 otkrivena su dva uništena rimska ukopa u raci. Na suprotnom kraju, na raskrižju Anine i Ulice kralja Zvonimira, na kućnom br. 36 tijekom 2002. istraženo je 15 djelomice uništenih rimskih ukopa u rakama. Iako su kosturi bili poremećeni, zbog ukopa u raci samo su djelomice opljačkani, što je inače rijetkost na vinkovačkim nekropolama, koje su vjerojatno prvi put pljačkane još u antičkim vremenima. U Aninoj ulici 21 nije bilo rimskih nalaza. Iskopavanje u Aninoj ulici 2d, provedeno 2006. za potrebe izgradnje sportske dvorane, pokazalo je kako je dvorište tijekom 2. st. cijelo prekopano te da tako reći nema intaktnog sloja. U Ulici hrvatskih kraljeva 11, tijekom zaštitnoga arheološkog iskopavanja 2005., u temeljima se naišlo na žuti naboj ilovače od vjerojatno sjevernoga ili istočnoga gradskog bedema. Na kućnom br. 24, tijekom 2004. u probnim sondama ispod recentne šute odmah se naišlo na predzdravični sloj.

Kućni broj 32 nalazi se na desnoj obali potoka Ervenice, točno preko puta Pravoslavnoga groblja (na lijevoj obali). S obzirom na sve navedeno, mogli su se očekivati grobovi s rubnoga, siromašnog dijela inače najbogatije sjeverne



Rimska jama u profilu iskopa



Vinkovci – Ulica hrvatskih žrtava, SJ 3 i 4

rimske nekropole. U iskopu temelja širine 0,60 m i dubine 120 m, nađene su samo rimske otpadne jame koje su vjerojatno pripadale objektima *extra muros*. Stratigrafija je bila sljedeća: sloj humusa s recentnom šutom; pet otpadnih rimskih jama s pripadajućim negativima; predzdravica; zdravica. Objekti (otpadne jame) koncentrirani su na južnom i zapadnom dijelu iskopa, dok istočno nema nalaza (bliže desnoj obali potoka Ervenice). Od pokretnih arheoloških nalaza u jamama su otkopani ulomci keramičkog posuđa.

Literatura

Iskra-Janošić 2001 Ivana Iskra-Janošić, Urbanizacija Cibala i razvoj keramičarskih središta, Vinkovci, 2001.
Iskra-Janošić 2005 Ivana Iskra-Janošić, Vinkovci u srednjem vijeku i antici, Vinkovci, 2005.

Maja Krznarić Škrivanko

Summary

In November 2006, rescue archaeological excavations were carried out into the site for the construction of a private structure at no. 32 Ulica Hravtskih kraljeva in Vinkovci. Five Roman waste pits were explored, and fragments of pottery vessels represented the moveable materials found.

Redni broj: 27
Lokalitet: Vinkovci – Ulica hrvatskih žrtava 1a
Naselje: –
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: R-243
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U veljači 2006. obavljeno je zaštitno arheološko iskopavanje u Vinkovcima u Ulici hrvatskih žrtava 1a (k.č. 2749/2, k.o. Vinkovci). Voditeljica iskopavanja bila je Ivana Iskra-Janošić, a radove je financirao privatni investitor.

Lokacija objekta predviđenog za dogradnju nalazi se u jugoistočnom dijelu centra rimskih Cibala i u neposrednoj blizini područja PIK-a Vinkovci, istraženog 1976. godine. Tom prilikom otkriveni su ostaci razorenoga rimskog hrama, kršćanskoga sakralnog objekta i žitnice. Upravo su na tom prostoru koncem 19. st. u temeljima kršćanske arhitekture pronađeni kipovi Posejdona i Herakla, a u iskopu za PIK žrtvenik Minervi i niz slomljenih dijelova žrtvenika. Među nalazima iz 19. st. u blizini područja istraživanja pronađen je poznati brončani kipić Fortune.
U okviru postojećega građevinskog objekta predviđena su tri temelja uza zapadni vanjski zid. Spuštanjem uličnih prostorija na ▼ 0,50 m kopani su temelj A, dio temelja B, jer je ostali dio skinut na spomenutu razinu. Širina je temelja 0,40 m, a dubina recentne šute temelja A (SJ 1) + 0,16 m i temelja B 0,03 m. Na istočnoj strani kopan je od sjeveroistočnoga ugla kuće temelj C u dužini od 2,50 m s recentnom šutom (SJ1) ▼ + 0,19 m. Iza njega slijedio je rimski kulturni sloj tamnosive zemlje (SJ2) do Ñ 0,10 m, što je ujedno i kraj iskopa. U sjeveroistočnom dijelu objekta kopano je proširenje postojećeg podruma – sonda 1 u obliku nepravilnog trapeza: južna strana dužine 5 m, sjeverna kosa 5,20 m, zapadna strana sa zidanim bunarom u profilu 3 m i istočna 2,70 m. Sjeverni i zapadni profil temelji su objekata. U sredini iskopa nalazio se je još jedan stariji bunar i vodovodne cijevi koje su vodile do hidrofora u postojeći podrum. Stratigrafska slika sonde 1 jest sljedeća: recentna šuta (SJ 1) od 0,26 do 0,16 m, rimski kulturni sloj tamnosive rahle zemlje ▼ 1,03 m, kada se pojavio sloj žute pečene zemlje (SJ 3) u kojoj su se nalazili ulomci rimske opeke, tegula i ibreksa te žuto-crveni naboj zemlje (SJ 4) uništen recentnim bunarom. Zdravica (SJ 5) javila se na ▼ 1,34 m. S obzirom na navedenu situaciju starih temelja i bunara, pronađena je velika količina ulomaka rimske keramike za svakodnevnu uporabu. Od oblika se javljaju veći lonci, manje posude i dijelovi pitosa, uglavnom crvenkasto-oker boje ili u tonovima sive. Uz keramiku, pronađen je željezni čavao, savijeni komad brončanog lima i komad kamena.

Literatura

Iskra-Janošić 2001 Ivana Iskra-Janošić, Urbanizacija Cibala i razvoj keramičarskih središta, Vinkovci, 2001.
Iskra-Janošić 2005 Ivana Iskra-Janošić, Vinkovci u srednjem vijeku i antici, Vinkovci, 2005.

dr. sc. Ivana Iskra-Janošić

Summary

In February 2006 rescue archaeological excavations were carried out for the construction of a residential building at no. 1a Ulica Hrvatskih žrtava, Vinkovci. Along with recent building debris and a well, a large amount of Roman everyday-use pottery was found. As for the shapes, there are large pots, small vessels and parts of pithoi, on the whole reddish-ochre or in tones of grey. Along with the ceramics an iron nail was found, a bent piece of copper sheeting and a piece of stone.

Redni broj: 28
Lokalitet: Vinkovci – Ulica Ivana Gorana Kovačića 32
Naselje: –
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: R-243
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom rujna 2006. obavljeno je zaštitno arheološko iskopavanje u Ulici Ivana Gorana Kovačića 32 (k.č. 2008/5, k.o. Vinkovci). Voditeljica istraživanja bila je Maja Krznarić Škrivanko, a radove je financirao privatni investitor.

Lokacija je dio zaštićene arheološke zone Vinkovaca – nalazi se izvan bedema rimskih Cibala, ali u sklopu manje istražene zapadne rimske nekropole. Zapadna nekropola prostirala se uz cestu za Marsoniju, a arheološki je zabilježena na istočnoj strani Ulice I. G. Kovačića te između ulica Ivana i Josipa Kozarca (tzv. Krnjaš). Prvi pisani spomen te nekropole daje J. Brunšmid u svom djelu „Colonia Aurelia Cibalae“: „Na sjevernom kraju Vinkove ulice (danas ulica I. G. Kovačića, op. a.), parc. br. 331, naišlo se kod gradnje kuća na siromašnije grobove rimskog vremena.“ Slijedi Kordin podatak o nalazima rimskih grobova na kućnim brojevima 34 i 38 u istoj ulici. Riječ je o nalazima iz 1951., odnosno 1952. (Korda 1960: 49). Na prostoru Meraje, odnosno crkve sv. Ilije, u zaštitnim iskopavanjima 1997. i 1998., indirektno su registrirani rimski grobovi (zidana rimska grobnica u temeljima gotičke crkve).



Grob 3 (foto: A. Rapan Papeša)

Tijekom 2006. kopan je podrum u obliku slova L, dimenzija 9x3,90x4,80 m, dubine 2,80 m, te temelji koji se protežu na površini 15,20x14,90 m, širine 0,30 i dubine 0,60 m. Od početka iskopa nalazio se crni, rahli sloj humusa s recentnim ciglama – ostacima temelja (SJ 1, boja prema Munsellu: 10YR 2/2 *very dark brown*), a ispod njega je masni, žutosmeđi sterilni sloj – predzdravica (SJ 2, Munsell: 10 YR 4/4 *dark yellowish brown*; to je ujedno i boja rova u negativu, odnosno SJ 5/zaokruženo/). Zdravicu čini žuti masni sterilni sloj ilovače (SJ 3, Munsell: 2.5 Y 6/8 *olive yellow*). Zapuna rova sastoji se od crnoga rahlog sloja bez nalaza (SJ 4, Munsell: 10YR 2/2 *very dark brown*).

U iskopu podruma, ukupne površine 52,41 m², otkriveno je devet ukopa, od kojih su se dva nalazila u profilu iskopa podruma. Uz pločnik, a u cijeloj širini podruma, smjerom sjever-jug, otkriven je plitak rov širine 0,40 m, u kojem nije bilo nalaza. Pretpostavlja se da je riječ o ostatku ograde nekropole ili grobnih parcela.

Grob 1 – kosturni ukop, na desnom boku položen na predzdravicu (na ▼ 0,60 m) orijentacije sjever-jug. Kao prilog s desne strane kostura nađen je crni S-profilirani keramički lonac. U grobu su nađene i dvije željezne klamfe. Grob je djelomice uništen, a kosti su bile u lošem stanju.

Grob 2 – kosturni ukop, položen na zdravicu (▼ 1,05 m), orijentacije istok-zapad. Grob je većim dijelom uništen (sačuvane su kosti glave, kralješci i rebra). Sudeći prema veličini sačuvanih kostiju, riječ je o mlađoj osobi.

Grob 3 – kosturni ukop na leđima, s rukama prekriženima preko prsa, položen na zdravicu (▼ 0,96 m), orijentacije istok-zapad. Kao prilog, ispod zdjelice imao je željeznu predicu, dok je sjeverno od nogu otkrivena cijela posuda. Riječ je o trbušastom, zeleno glaziranom vrču s ručkom, koji na temelju analogija s nekropole Štrbinci datira iz druge polovine 4. st. Grob je vrlo malo oštećen, a kosti su u dobrom stanju.

Grob 4 – kosturni ukop položen na zdravicu (▼ 0,94 m), orijentacije istok-zapad. Kao prilog, između koljena, imao je brončani i željezni nedefinirani predmet. Grob je uništen, a kosti su u lošem stanju (kosti glave i potkoljenice).

Grob 5 – kosturni ukop, orijentacije istok-zapad (zdravica je na ▼ 1,25 m). Kao prilog, imao je dva rimska brončana novca, od kojih je jedan bio probušen. U raci pravokutna oblika i zaobljenih rubova, nađena su četiri željezna klina, a kostur je bio poguran u njen istočni kraj. Grob je uništen, a kosti su u lošem stanju.

Grob 6 – kosturni ukop, nađen u profilu iskopa, na ▼ 1,47 m. Nađena su četiri željezna čavla lijesa. Grob je uništen, a kosti su u dobrom stanju. Sudeći prema veličini kostiju, riječ je o odrasloj muškoj osobi.

Grob 7 – kosturni ukop u ispruženom položaju, položenom na zdravicu (▼ 1,45 m), orijentacije istok-zapad. Kostur je kao prilog imao dva primjerka rimskoga brončanog novca (jedan je pročitan kao Konstancije II.), brončanu narukvicu preklopljenih krajeva u obliku zmije, koštanu narukvicu, ulomke brončane ogrlice u obliku lančića od karika i nekoliko

razasutih staklenih perlica. Grob je nedirnut, ali su kosti slabo sačuvane jer je riječ o ukopu djeteta (djevojčice, ne starije od 5-6 godina). Raka je bila pravokutna, zaobljenih rubova, a u njoj je nađeno 12 željeznih čavala lijesa.
Grob 8 – kosturni ukop položen na zdravicu (▼ 1,39 m). Kostur je kao prilog imao brončanu pojasnu kopču. Raka nije bila vidljiva. Grob je uništen, a kosti su u lošem stanju.
Grob 9 – kosturni ukop u ispruženom položaju, nađen u profilu iskopa, na dubini od ▼ 1,39 m. Raka nije bila vidljiva, a kosti su ostavljene *in situ* u profilu iskopa.
Iskopavanje u Ulici I. G. Kovačića 32 dalo je nove spoznaje o do sada možda najmanje istraženoj zapadnoj nekropoli. Zaštitna arheološka istraživanja pokazala su, osim ovih devet, još dva kosturna ukopa u raci u Ulici J. Kozarca 4-6, koja se mogu pripisati rimskom vremenu.

Literatura

Brunšmid 1979 Josip Brunšmid, Colonia Aurelia Cibalae, Vinkovci, 1979. (reprint)
Dimitrijević 1979 Stojan Dimitrijević, Arheološka topografija i izbor nalaza s vinkovačkog tla, u: Corolla Memoriae Iosepho Brunšmid Dicata, Izdanja HAD, 4, Vinkovci, 1979: 201 – 269.
Korda 1960 Josip Korda, Tragom prošlosti Vinkovaca, Vinkovci, 1960.

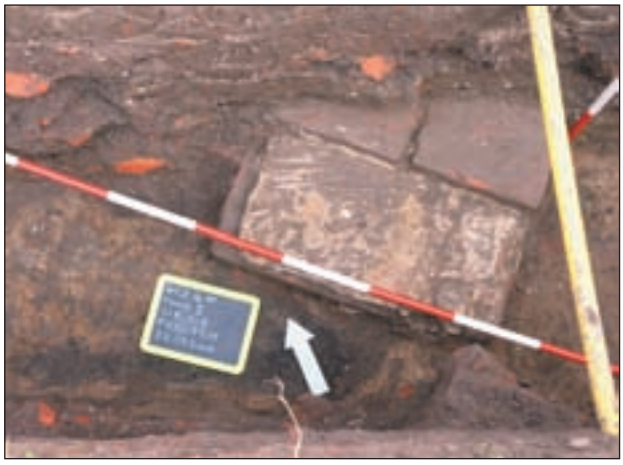
Anita Rapan Papeša

Summary

During September 2006 rescue archaeological excavations were carried out at the site of the cellar and foundations of a family building at no. 32 Ulica Ivana Gorana Kovčića in Vinkovci. In the excavations for the cellar 9 skeletal burials with grave offerings dated to the 4th century were found. The burials belong to the Western Necropolis of Roman Cibalia that stretched along the road to Marsonia, one of the less well investigated necropolises of this period in Vinkovci. Grave no. 7 stands out for its finds, for in it a little girl had been buried (two Roman coins were found, a bronze bracelet with overlapping ends in the form of a snake, a bone bracelet, a chain of bronze links and glass beads). In the other graves two ceramic vessels were found, a large number of casket nails and clamps, belt buckles, a Roman coin.

Redni broj: 29
Lokalitet: Vinkovci – Ulica Ivana Gundulića 10
Naselje: –
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: R-243
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Krajem rujna i početkom listopada 2006. obavljeno je zaštitno arheološko iskopavanje u Ulici Ivana Gundulića 10 (k.č. 2598, k.o. Vinkovci). Voditeljica istraživanja bila je Maja Krznarić Škrivanko, a radove je financirao privatni investitor.



SJ 6 i 8 (foto: M. Krznarić Škrivanko)

Lokacija se nalazi u sklopu zaštićene i registrirane arheološke zone Vinkovaca, unutar najužeg centra rimskih Cibala, sjeverozapadno od središnjega gradskog trga. Prilikom kopanja kanala za polaganje svjetlovodnog kabela 1998., ispred kućnog broja 10 uočena je rimska arhitektura. Radi se o četirima zidovima orijentacije SI-JZ, širine od 0,60 do 0,80 m, koji počinju na ▼ 0,53 m do 0,86 m računajući od nivoa pločnika. Na susjednome kućnom broju presječena su dva paralelna zida orijentacije SI-JZ, koji bi mogli biti dio kanalizacijskog kanala. Točno preko puta, u Gundulićevoj ulici 9, 1967. otkrivena je „baterija“ od četiriju rimskih keramičarskih peći u rasporedu od 2x2. Na kućnom broju 2, 1966. nađen je zidani rimski bunar. Nekoliko stotina metara jugoistočno, na iskopavanju u Prolazu A. Ulman, 1993. otkriven je dio *decumanusa* i glavni kanalizacijski kolektor. Nekoliko stotina metara sjeveroistočno, tijekom iskopavanja u Nazorovoj ulici, 2005. otkrivena je vrlo dobro sačuvana rimska arhitektura zbog koje je cijeli projekt promijenjen, budući da je komisija Ministarstva kulture zabranila rušenje.

Prema projektu, kopani su samo temelji dimenzija 24,61x13,64 m, širine od 0,30 do 0,80 m i dubine od 0,80 do 2,50 m, ovisno o nivou zdravice. Iskopom je utvrđeno sljedeće: ispod sloja recentne šute pomiješane sa zemljom (SJ 1, boja prema Munsellu: 2.5 Y 3/2 *very dark grayish brown*) slijedi rimski kulturni sloj s ulomcima građevinske šute i keramičkim i dr. artefaktima (SJ 2, Munsell: 2.5 Y 3/2 *very dark grayish brown*). U njega je ukopan recentni žuti naboj ilovače (SJ 3).



SJ 14 (foto: M. Krznarić Škrivanko)

Rimskoj arhitekturi pripadaju tri popločanja od rimske opeke u temeljima B, I, J (SJ 4, 5 i 10), šest zidova od rimskih opeka u temeljima F, G, I, L (SJ 6, 7, 11, 14, 15 i 18), jedno temeljenje od lomljenih rimskih opeka povezanih žbukom (SJ 16), a indirektno su za nju vezani žuti naboj ilovače ukopan u rimski kulturni sloj u temelju I (SJ 8, Munsell: 2.5 Y 4/4 *olive brown*) i žuto-crni prosloj s rimskim nalazima (SJ 13, Munsell: 2.5 Y 6/8 *olive yellow*). Uz prapovijesne slojeve vežu se dva sloja gorenoga kućnog lijepa i drvenog ugljena u temeljima D (SJ 12, Munsell: 2.5 YR 5/4 *reddish brown*) i E (SJ 17, Munsell: 2.5 YR 5/4 *reddish brown*). Predzdravica se nalazi samo u temelju D, na ▼ 2,50 m (SJ 19), a zdravica se pojavljuje u više temelja (SJ 9, Munsell: 2.5 Y 4/4 *olive brown*).
Rimska arhitektura u temeljima iskopa uglavnom započinje na dubini od 0,55 m do 0,88 m, a širine je oko 0,60 m. Najviše redova opeka, četiri, ima zid SJ 14, ispod kojeg započinje temelj povezan „bijelom" žbukom. Većina zidova ima samo jedan red opeka, dok su najbolje sačuvani temelji. Zid SJ 6 smjera SI-JZ, mogao bi s ruševinom zida SJ 11 (smjera JI-SZ) zatvarati jednu prostoriju, ali to je vrlo teško dokazati u iskopu temelja. Kao što se vidi, orijentacija objekata djelomice otkrivenih u temeljima pokazuje smjer sjeveroistok-jugozapad, što je prema S. Dimitrijeviću smjer cibalskog *carda*. U jugoistočnom dijelu iskopa temelja D, nađen je velik pad slojeva koji se nastavljaju na susjednu kuću u smjeru jugoistoka. U toj „depresiji" otkopano je obilje pokretne arheološke građe. Na žalost, ovo iskopavanje temelja otkrilo je premalen segment rimske arhitekture da bi se mogla ispričati konkretnija priča.

Literatura

Dimitrijević 1979 Stojan Dimitrijević, Arheološka topografija i izbor nalaza s vinkovačkog tla, Corolla Memoriae Iosepho Brunšmid Dicata, Izdanja HAD, 4, Vinkovci, 1979: 201 – 269.
Iskra-Janošić 2001 Ivana Iskra-Janošić, Urbanizacija Cibala i razvoj keramičarskih središta, Vinkovci, 2001.
Iskra-Janošić 2005 Ivana Iskra-Janošić, Vinkovci u srednjem vijeku i antici, Vinkovci, 2005.

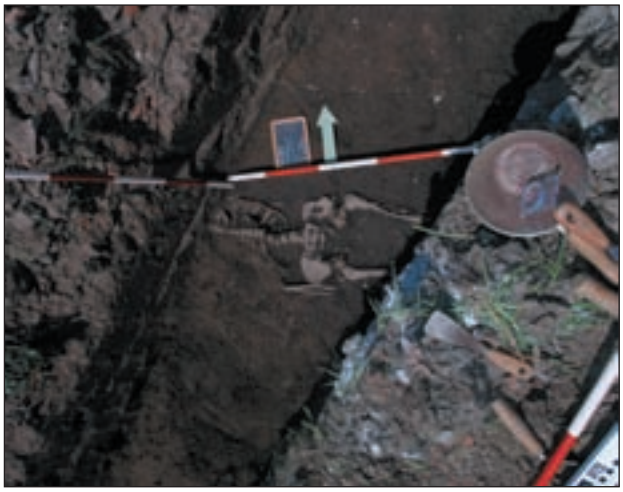
Maja Krznarić Škrivanko

Summary

At the end of September and in early October 2006 rescue archaeological excavations were carried out for the construction of a family house at no. 10 Ulica Ivana Gundulića in Vinkovci. The excavations revealed 19 cultural strata, with mainly Roman finds, 6 Roman brick walls, 1 foundation and 3 pavements.

Redni broj: 30
Lokalitet: Vinkovci – Ulica Josipa Kozarca 6
Naselje: –
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: R-243
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom srpnja 2006. obavljeno je zaštitno arheološko iskopavanje u Ulici Josipa Kozarca 6 (k.č. 2458, k.o. Vinkovci). Voditeljica istraživanja bila je Ivana Iskra-Janošić, a radove je financirao privatni investitor.



Grob 1

Navedena lokacija nalazi se na početku Ulice J. Kozarca, odnosno područja Krnjaša, koji je u najužoj zaštićenoj zoni, budući da su tu prolazila oba bedema rimskih Cibala (stariji i mlađi) i da je na tom prostoru locirano zapadno keramičarsko središte Krnjaš. Keramičarska djelatnost odvijala se na južnom dijelu još u keltskom razdoblju – pronađene su dvije peći – budući da se tu nalazi latensko-keltski lokalitet Dirov brijeg. U predrimskom razdoblju tu se nalazilo upravno i gospodarsko središte keltskih Vinkovaca. Iz rimskog je razdoblja tu registrirano jedanaest rimskih peći koje su postupno nastajale širenjem grada i lociranjem keramičarske djelatnosti izvan bedema. Kopanjem šahta za priključak vode i struje, na spomenutom lokalitetu pronađena je još jedna keramičarska peć, tako da se broj peći tog radioničkog središta popeo na dvanaest.
Na prostoru veličine 17,75x13,50 m, smjera istok-zapad, kopani su samo temelji širine 0,60, 0,80 i 1 m, a svi su kopani na dubinu od 1,60 m. Teren se prema zapadu polako diže. Vanjski temelji A-D, kao i poprečni E-I dali su različite rezultate iskopavanja. Osnovna stratigrafska slika sastoji se od recentne šute pomiješane s humusom SJ 1 (boja prema Munsellu: 7.5 YR 3/1 *very dark gray*), ▼ 0,24 – 0,59 m. Sloj SJ 2 (Munsell: 2.5 y 3/3 *dark olive brown*) sastoji se od masnije smećkaste zemlje s ulomcima srednjovjekovne i rimske keramike, kostima i ulomcima rimske opeke. U tom sloju nađene su otpadne jame, zapečeni naboj i dva groba. U sloju SJ 2 mjestimice se nalazio miješani rahli sloj jednake strukture, ali s nešto više keramičkih nalaza. Na sjecištu temelja B i E nalazi se jama SJ 4 (Munsell: 2.5 y 3/3 *dark olive brown*), ▼ 0,24 m, koju je većim dijelom uništio recentni bunar u temelju E. Širina očišćene jame jest 1,20 m, a ukopana je u SJ 2.
U temeljima C i D nalazi se još jedna jama s nalazima srednjovjekovne keramike i mnogo više rimske, nešto kostiju, lomljene rimske opeke i dvama nečitljivim primjercima rimskog novca. Budući da su kopani samo temelji, jamu nije moguće definirati do kraja. Imala je dvije zapune, od kojih je ona na rubovima imala manje keramike, a zemlja je bila tvrđa i masnija. Zapuna rimske jame SJ 8 (Munsell: 2.5 y 3/3 *dark olive brown*), ▼ 0,23 m, imala je dosta nalaza, dok je negativ jame SJ 9 (Munsell: 5 y 5/6 *olive*) bio na dubini od ▼ 1,27 m.
U zapadnom dijelu temelja I, E i H nađena je treća rimska otpadna jama s obiljem rimske keramike, među kojom su bili ulomci tere sigilate te nalazi koštane igle, željezni

čavao i ulomak stakla. Jama je bila velikih dimenzija i ukopana u rimski sloj SJ 2, do predzdravice SJ 6 i zdravice SJ 7. Zapuna odgovara zapuni SJ 8. U tu veliku jamu najvjerojatnije se bacao otpad iz keramičarske radionice. U nastavku temelja H i I jama se širila dalje sa zapunom SJ 10 (Munsell: 2.5 y 3/3 *dark olive brown*), ▼ 0,22 m, i negativom SJ 11 (Munsell: 5 y 5/6 *olive*), ▼ 1,47 m. Nađeni su keramički ulomci lonaca, tanjura i poklopaca, a zastupljeni su i ostali keramički oblici lokalne proizvodnje. U temelju E, nešto dalje od kostura, nađen je komad zapečenog naboja SJ 12 (Munsell: 7.5 y R 5/6 *strong brown*), ▼ 0,48, koji se nalazi unutar sloja SJ 2.
Osim jama, u južnom dijelu, u temelju E, otkriven je dio kostura – grob 1 (▼ 0,42 m). U kanalu su otkriveni dio kralježnice, zdjelica i dio ispružene desne ruke, dok je dio desne noge nađen u temelju H. U sjeverozapadnom dijelu temelja D, i to u sjevernom profilu, pronađen je vrh lubanje – grob 2 (▼ 0,75 m), a ocrtavao se i ugao rake. Svi ti temelji nalaze se u zapadnom dijelu iskopa, dok je od poprečnog temelja F do kraja iskopa bila recentna šuta staroga nasipanog podruma, a dobar dio šute proširio se na istočni dio temelja H i I. Poprečni temelji, istočni vanjski A i unutarnji G s okomitim završecima temelja H i I, pokazali su samo recentnu šutu (SJ 1), predzdravični sloj (SJ 6) i zdravicu (SJ 7). Mjestimice su se pojavljivali recentni temelji dvaju starih porušenih objekata koji su bili sazidani do samog nogostupa, odnosno prema položaju mlađeg bedema Cibala.
U temeljima zapadnog područja iskopa pronađene su tri opadne jame, koje su djelomice ulazile u iskop, dok je najveća teže definirana zbog kopanja temelja. Uz jame je nađen dio zapečenog naboja i dva djelomice iskopana kostura. Unutar jama, pa i u dijelu sloja SJ 2, pronađena je velika količina keramike. Ulomaka srednjovjekovne keramike bilo je malo, a velik broj nalaza odnosio se na rimsku keramiku (tanjuri, pitosi, poklopci, tarionici, veći i manji lonci, zdjele, ulomci prave i pseudo tere sigilate i dr.). Osim keramike, nađena su i dva nečitljiva primjerka novca, jedna oštećena bronča i jedna koštana igla, komadi željeza i bronce te nekoliko ulomaka stakla. U jamama su nađeni i ulomci rimskoga građevinskog otpada te puno gara i pepela.

Literatura

Iskra-Janošić 2001 Ivana Iskra-Janošić, Urbanizacija Cibala i razvoj keramičarskih središta, Vinkovci, 2001.
Iskra-Janošić 2005 Ivana Iskra-Janošić, Vinkovci u antici i srednjem vijeku, Vinkovci, 2005.

dr. sc. Ivana Iskra-Janošić

Summary

During July 2006 rescue archaeological excavations were conducted into the foundations for a residential building at no. 6 Ulica J. Kozarca in Vinkovci. In the foundations of the western area of the excavation three waste pits were found. Alongside the pits part of compacted earth were found and two partially disinterred skeletons. Inside the pit and part of the SJ 2 stratum a large amount of pottery was found. There were somewhat few fragments of medieval pottery, and most of the finds were of Roman pottery (plates, pithoi, lids, mortars, small and large pots, bowls, fragments of true and pseudo-terra sigillata and so on). As well as the pottery, two illegible coins were found, one damaged bronze and one bone needle, a fragment of iron and bronze, and glass shards. Fragments of Roman building debris and a lot of embers and ashes were found in the pits.

Redni broj: 31
Lokalitet: Vinkovci – Ulica Josipa Kozarca 52
Naselje: –
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: R-243
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom ožujka 2006. obavljeno je zaštitno arheološko iskopavanje u Vinkovcima u Ulici Josipa Kozarca 52 (k.č. 3391, k.o. Vinkovci) Stručna voditeljica istraživanja bila je Maja Krznarić Škrivanko, a radove je financirao privatni investitor.

Lokacija se nalazi u sklopu zaštićene arheološke zone Vinkovaca, na području Krnjaša, koji se prostire na lijevoj, višoj obali Bosuta, jugozapadno od središnjega gradskog trga. Krnjaš se rasprostire od početka ulice J. Kozarca do utoka potoka Nevkoš u Bosut, a od utoka Nevkoša nalazi se Dirov brijeg. Dosadašnja istraživanja pokazala su kontinuitet života od slavonsko-srijemske vatinske kulture, preko kulture Belegiš II do u starije i mlađe željezno doba. Cijela Ulica J. Kozarca nalazi se na blago povišenoj gredi koja se prostire sve do južne obilaznice grada. Tijekom gradnje obilaznice, 2003. otkriven je rimski lokalitet i srednjovjekovno naselje Liskovac.
Visinska razlika između najniže točke (reper na pločniku ispred kuće) i najviše točke (temelj C) jest oko 1,50 m. Iskop za temelj bio je dimenzija 10,25x8,25 m, širine temelja 0,40 m i dubine 0,80 m. Budući da je lokacija na uzvisini, temelji su i dublji (temelj C). U temeljima A i B djelomice se nalazi zatrpani stari podrum. Stratigrafska situacija u svim temeljima bila je jednaka. Odmah ispod površine nalazi se smeđi, masni kulturni prapovijesni sloj (SJ 1, boja prema Munsellu: 10 YR 3/6 *dark yellowish brown*), a ispod njega žuti, tvrdi sterilni zdravični sloj (SJ 2, Munsell: 2.5 Y 5/4 *light olive brown*). Nalazi prapovijesne keramike otkriveni su unutar SJ 1 u sjevernom dijelu temelja B, a



Pogled na iskop

nešto ranorimskih nalaza (keramika latenoidnih oblika) bilo je u temelju E (tuda prolazi vodovodna cijev pa postoji mogućnost da nalaz nije intaktan).

Literatura

Dimitrijević 1979 Stojan Dimitrijević, Arheološka topografija i izbor nalaza s vinkovačkog tla, Corolla Memoriae Iosepho Brunšmid Dicata, Izdanja HAD, 4, Vinkovci, 1979: 201 – 269.
Vinkovci 1999 Vinkovci u svijetu arheologije, Iz kolijevke rimskih careva, katalog izložbe, Vinkovci, 1999.

Maja Krznarić Škrivanko

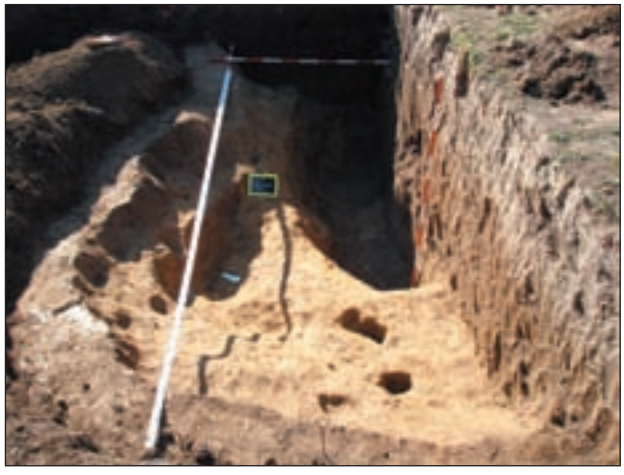
Summary

During March 2006, rescue archaeological excavations ere conducted in the area of the construction of a family house at no. 52 Ulica J. Kozarca in Vinkovci. Several fragments of prehistoric and early Roman pottery were found.

Redni broj: 32
Lokalitet: Vinkovci – Ulica Josipa Kozarca 62
Naselje: –
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: R-243
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Krajem listopada 2006. obavljeno je zaštitno arheološko iskopavanje u Ulici Josipa Kozarca 62 (k.č. 3381, k.o. Vinkovci). Voditeljica istraživanja bila je Anita Rapan Papeša, a radove je financirao privatni investitor.

Lokacija se nalazi u sklopu zaštićene arheološke zone Vinkovaca, na području Krnjaša, koji se prostire na lijevoj, višoj obali Bosuta, jugozapadno od središnjega gradskog trga. Krnjaš se prostire od početka ulice J. Kozarca do utoka potoka Nevkoš u Bosut, a od utoka Nevkoša nalazi se Dirov brijeg. Dosadašnja istraživanja pokazala su kontinuitet života od vučedolske kulture (kućni br. 60), slavonsko-srijemske vatinske kulture (kućni br. 24, 28, 70), preko kulture Belegiš II (kućni br. 24, 28) do u starije i mlađe željezno doba (kućni br. 64 – 68, Dirov brijeg). Nalazi iz rimskog vremena vežu se uz keramičarsko radioničko središte Krnjaš (ukupno je u Ulici J. Kozarca pronađeno 12 peći). Cijela Ulica J. Kozarca nalazi se na blago povišenoj gredi koja se prostire sve do južne obilaznice. Tijekom gradnje obilaznice, 2003. otkriven je rimski lokalitet i srednjovjekovno naselje Liskovac.



SJ 16, zemunica u iskopu podruma

Visinska razlika između najniže točke (reper na pločniku ispred kuće) i najviše točke platoa grede (u vrtu kuće) jest oko 1,50 m. Visinska razlika od najviše točke platoa do današnje razine obale Bosuta iznosi 2,30 m, a do razine vode u Bosutu 5,15 m. Kopa se podrum dimenzija 8,16x6,20 m sa stubištem dimenzija 4,60x3 m te temelji na površini od 8x7,50 m, širine 0,40 m i dubine 0,80 m. Ispod tamnosmeđeg sloja s ulomcima recentne šute (SJ 1, boja prema Munsellu: 7.5 YR 4/3 *brown*) dolazi smeđi sloj s nalazima prapovijesne keramike (SJ 2, Munsell: 10 YR 3/3 *dark brown*). Slijedi predzdravični sloj s nalazima prapovijesne keramike (SJ 9, Munsell: 2.5 Y 4/4 *olive brown*) te žuta sterilna ilovača – zdravica (SJ 10, Munsell: 2.5 Y 5/4 *light olive brown*). Zapuna srednjovjekovne otpadne jame (SJ 3, Munsell: 2.5 Y 4/3 *olive brown*) u negativu (SJ 4 zaokruženo) jednaka je kao SJ 2. Zapuna latensko-rimskoga jamskog objekta (SJ 13, Munsell: 10 YR 3/3 *dark brown*) u negativu (SJ 14 zaokruženo) jednaka je kao SJ 10. Zapune manjih otpadnih jama s nalazima latenske keramike (SJ 5, 7, 11, 17, 18 i 21) imaju jednaku boju (Munsell: 2.5 Y 3/2 *very dark grayish brown*). Njihovi negativi (sve zaokruženo), odnosno SJ 6, 8, 12, imaju boju prema Munsellu 2.5 Y 5/4 *light olive brown*, a SJ 19, 20 i 22 imaju boju prema Munsellu 10 YR 3/3 *dark brown*. Zapuna stambenog objekta (zemunice) s nalazima starčevačke i sopotske kulture (SJ 15, Munsell: 2.5 Y 4/4 *olive brown*) u negativu je jednaka kao zdravica, SJ 10. Nalazi prapovijesne keramike otkriveni su već u SJ 2, a nešto ranorimskih nalaza (keramika latenoidnih oblika) samo u objektu SJ 13.
Preliminarno, prapovijesna keramika može se podijeliti na sljedeća razdoblja: 1) keramika mlađega željeznog doba (2. st. pr. Kr. – 1. st.), u SJ 2, 3, 5, 7, 11, 13, 17, 18 i 21; 2) keramika starijega željeznog doba (6. st. pr. Kr. – 3. st. pr. Kr.), u SJ 2, 9; 3) keramika brončanog doba (18. st. pr. Kr. – 11. st. pr. Kr.), u SJ 9, 15; 4) keramika mlađega kamenog doba (sopotske i starčevačke kulture, 6. – 4. tisućljeće pr. Kr.), u SJ 15.
Osim ulomaka keramike, otkriven je i velik broj posebnih nalaza, od kojih se izdvajaju dva gotovo cijela latenska *kantharosa*, ulomci starčevačkog žrtvenika, ulomak slikane starčevačke posude, nekoliko bojenih nogu zdjela, veći broj utega i pršljenjaka te litika iz svih prapovijesnih razdoblja.

Literatura

Dimitrijević 1979 Stojan Dimitrijević, Arheološka topografija i izbor nalaza s vinkovačkog tla, u: Corolla Memoriae Iosepho Brunšmid Dicata, Izdanja HAD, 4, Vinkovci, 1979: 201 – 269.
Vinkovci 1999 Vinkovci u svijetu arheologije – Iz kolijevke rimskih careva, katalog izložbe, Vinkovci, 1999.

Anita Rapan Papeša

Summary

During October 2006 rescue archaeological excavations were conducted in the area of the construction of a family building at no. 62 Ulica J. Kozarca in Vinkovci. Within this excavation the following were investigated: 1 waste pit with medieval pottery, 7 waste pits from the La Tène period (one of which containing early Roman finds as well) and a large number of pit dwellings with moveable finds of the Sopot and Starčevo cultures. In the pre-natural soil stratum finds of the Bronze and Early Iron Age are mingled, but without any traces of habitation.

Redni broj: 33
Lokalitet: Vinkovci – Ulica Matije Gupca 48
Naselje: –
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: R-243
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom kolovoza 2006. obavljeno je sondažno arheološko iskopavanje u Ulici Matije Gupca 48 (k.č. 3590, k.o. Vinkovci). Voditeljica istraživanja bila je Ivana Iskra-Janošić, a radove je financirao privatni investitor. Istraživanje je provedeno radi legalizacije obiteljske kuće, sagrađene prije dva desetljeća, te je iskopana probna sonda u povišenom dijelu dvorišta, u blizini kuće i cisterne za vodu.
Kuća se nalazi na zaštićenom lokalitetu Ervenica, izvan istočnog bedema Cibala, područja na čijoj se široj površini živi od neolitika. Iskop veličine 1x1 m pokazao je već praktično poznatu sliku toga područja. Stratigrafska slika pokazala je travnati humus – SJ 1 (do ▼ 0,18 m), nakon kojeg je slijedila recentna šuta sa po kojim ulomkom rimske keramike – SJ 2 (do ▼ 0,29 m). Iza tog sloja nalazio se rimski kulturni sloj – SJ 3 (▼ 1,10 m) te smeđe-žuti, tvrdi sloj – SJ 4. U rimskom kulturnom sloju pronađeni su ulomci opeke, veći i manji ulomci pojedinačnih posuda (među kojima su se mogli uočiti ulomci pitosa te sive i ciglasto-crvene zdjele različite kvalitete). Osim keramičkih ulomaka, nađen je i jedan željezni čavao.

Literatura

Iskra-Janošić 2001 Ivana Iskra-Janošić, Urbanizacija Cibala i razvoj keramičarskih središta, Vinkovci, 2001.
Iskra-Janošić 2005 Ivana Iskra-Janošić, Vinkovci u srednjem vijeku i antici, Vinkovci, 2005.

dr. sc. Ivana Iskra-Janošić

Summary

During August 2006, archaeological test digs were made for the legalisation of the existing structure at no. 48 Ulica M. Gupca in Vinkovci. The results were as follows: inside a Roman cultural stratum, fragments of brick were found, and smaller or larger fragments of individual vessels (fragments of a pithos, and grey and brick red bowls of varying quality). As well as these pottery fragments, one iron nail was discovered.

Redni broj: 34
Lokalitet: Vinkovci – Ulica Matije Gupca 99
Naselje: –
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: R-243
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom ožujka 2006. obavljeno je zaštitno arheološko iskopavanje u Ulici M. Gupca 99 (k. č. 3790, k.o. Vinkovci). Voditeljica istraživanja bila je Maja Krznarić Škrivanko, a radove je financirao privatni investitor.

Lokacija se nalazi u sklopu zaštićene arheološke zone Vinkovaca, na području Ervenice, koja se prostire na lijevoj obali Bosuta, jugoistočno od središnjega gradskog trga. Idući od utoka potoka Ervenice u Bosut prema jugoistoku, lokalitet se širi u dužini od nekoliko kilometara. Šire područje Ervenice naseljeno je od mlađega kamenog doba, od starčevačke i sopotske kulture, bakrenodobne kostolačke i vučedolske kulture, starijega i mlađega željeznog doba do u rimsko razdoblje. Lokacija u Gupčevoj ulici nalazi se izvan bedema Cibala, gdje je erveničko keramičarsko radioničko središte. Najstariji nalaz peći iz Ulice M. Gupca potječe iz 1909. (kućni broj 44). Ispred broja 48 peć je otkrivena 1974., ispred kućnih brojeva 60 i 62 peć je pronađena 1959., a na broju 102 još jedna peć iskopana je 1995. godine. Tijekom 2005. istražena je peć na kućnom br. 73, te su tako u radioničkom središtu Ervenice do sada istražene 23 keramičarske peći.
Tijekom 2006. kopani su temelji veličine 15,07x15,60 m, širine 0,40 m i dubine cca 0,80 m. Od početka iskopa nalazi se tamnosmeđi, rahli kulturni sloj s ulomcima prapovijesne keramike (SJ 1, boja prema Munsellu: 10 YR 3/1 *very dark*



Vinkovci – Ulica M. Gupca 99, SJ 4

gray). Ispod njega počinje predzdravični smeđi, rahli sloj, također s ulomcima prapovijesne keramike (SJ 2, Munsell: 10 YR 3/2 *very dark grayish brown*). U temelju E nađena je rimska otpadna jama (SJ 3, Munsell: 10 YR 3/1 *very dark gray*). U temelju C nađen je crveno-crni goreni sloj zemlje s ulomcima rimske keramike (SJ 4, Munsell: 7.5 YR 4/3 *brown*), zatim zapuna jame od žute, rahle zemlje bez nalaza (SJ 5, Munsell: 2.5 Y 5/6 *light olive brown*; njen negativ je SJ 6) te jedna prapovijesna jama (SJ 8, Munsell: 10 YR 3/2 *very dark grayish brown*; njen negativ je SJ 9 (zaokruženo)), prema Munsellu je to boja zdravice (SJ 7), 2.5 Y 5/6 *light olive brown*.

U Ulici M. Gupca 99 nađeni su nalazi sopotske provenijencije, kojih je bilo i u prethodnim istraživanjima na tom području grada. Prvi nalazi sopotske kulture s područja Ervenice, u Ulici M. Gupca ispred kućnih brojeva 108 i 131, otkriveni su 1957. i 1958. godine. Niveliranjem terena za gradnju prilazne ceste Silosu, 1959. otkopano je i mnogo ulomaka sopotske keramike. Sondažno iskopavanje na 30 m², koje je 1957. proveo S. Dimitrijević, pokazalo je starčevačke, sopotske (podnica i jama) i latenske nalaze. Nešto sopotskih nalaza potječe i iz „Poljskog jarka" koji spaja Ulicu M. Gupca s Bosutom. Veliko zaštitno arheološko iskopavanje provedeno je 1997. na 250 m², na kućnom broju 137, kada je otkriveno jednoslojno naselje (plitko u zdravicu ukopani jamski objekti). Očito je riječ o najstarijem sopotskom naselju na području grada, koje se nadovezuje na starčevačku tradiciju. Tijekom iskopavanja otkriven je i jedini ukop sopotske kulture na vinkovačkom području. Riječ je o parcijalnom ukopu dječje kalote, vjerojatno ritualnom ukopu. Sopotskih nalaza bilo je i u iskopu temelja na kućnom br. 112 (iskopavanje provedeno 2003.).

Iskopavanje temelja na kućnom broju 99 također je pokazalo nalaze sopotske kulture. Riječ je o ulomcima grube keramike, lošije fakture i debelih stijenki. Kao funkcionalno-dekorativni elementi pojavljuju se razne vrste izbočenja – gredasta, bradavičasta, dvostruko bradavičasta i dr. Jedini signifikantan komad jest križni uteg, tipičan za najstariji stupanj sopotske kulture.

Literatura

Krznarić Škrivanko 1997 Maja Krznarić Škrivanko, Prapovijesno naselje na Ervenici u Vinkovcima, OA, 21, Zagreb, 1997: 205 – 215.

Krznarić Škrivanko 2006 Maja Krznarić Škrivanko, Vinkovci – prapovijest, u: Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta, Zagreb, 2006: 288 – 289.

Vinkovci 1999 Vinkovci u svijetu arheologije – Iz kolijevke rimskih careva, katalog izložbe, Vinkovci, 1999.

Maja Krznarić Škrivanko

Summary

During March 2006, the foundations were being dug for a family house at no. 99 Ulica Matije Gupca in Vinkovci. Roman and pre-historic ceramics were found in the excavation. The prehistoric pottery was dated to the earliest level of Spot culture. It comprised rough ceramics, of poor facture and with thick sides, with functional and decorative elements in the form of various kinds of convexities. The only significant piece was a cruciform weight.

Redni broj: 35
Lokalitet: Vinkovci – zaštićena arheološka zona grada
Naselje: –
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: R-243
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitna iskopavanja

U razdoblju od siječnja do prosinca 2006., djelatnice Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci obavile su niz zaštitnih arheoloških istraživanja unutar zaštićene zone grada Vinkovaca (koja je od 2005. proširena na gotovo cijelo područje grada). Ukupan broj radnih dana na terenu prelazi broj 100. Na ukupno 50 lokacija prikupljena je veća količina građe praćenjem komunalnih radova i manjih iskopa za obiteljske kuće. Istraživanja su obuhvatila iskope za podrume, iskope za temelje, iskope za infrastrukturu (struja, kanalizacija, plin i dr.) na sljedećim lokacijama: 1.) Ulica Hrvoja Vukčića Hrvatinića 37; 2.) Ulica Hansa Ditricha Genschera 16d; 3.) Glagoljaška ulica 52; 4.) Ulica Josipa Runjanina 36; 5.) Ulica Ivana Gundulića 13; 6.) Blok tržnica 10; 7.) Trg bana Josipa Šokčevića 16; 8.) Borinačka ulica b.b.; 9.) Zvonarska ulica 16; 10.) Autocesta Zagreb – Lipovac, dionica Županja – Lipovac (postavljanje TK-kabela); 11.) Ulica Nikole Tesle b.b.; 12.) Ulica Nikole Tesle b.b.; 13.) Ulica Hrvoja Vukčića Hrvatinića b.b.; 14.) Ulica hrvatskih kraljeva (rekonstrukcija kolnika); 15.) Ulica Josipa Kosora 1; 16.) Zvonarska ulica 13; 17.) Ulica Josipa Matasovića 6b; 18.) Ulica Ante Starčevića 52; 19.) Ulica bana Josipa Jelačića 98; 20.) Ulica 12 redarstvenika 21; 21.) Glagoljaška ulica 31; 22.) Duga ulica 111-113; 23.) Zagrebačka ulica 28; 24.) Ulica Marije Jurić Zagorke 5; 25.) Ulica Josipa Fulanovića b.b.; 26.) Ulica Ćirila i Metoda 69; 27.) Ulica bana Josipa Jelačića 44; 28.)



Vinkovci, položaj istraživanih lokaliteta (dokumentacija: GMV)

Ulica Nikole Tesle 43b; 29.) Anina ulica 2d; 30.) Ulica Josipa Matasovića 26; 31.) Ulica Antuna Akšamovića 52; 32.) Ulice Frana Kršinića i Lipa (javna rasvjeta).

dr. sc. Ivana Iskra-Janošić
Maja Krznarić Škrivanko
Anita Rapan Papeša

Summary

In the period from January to December 2006, staff of the archaeology department of Vinkovci City Museum carried out a number of rescue archaeological investigations inside the protected zone of the city of Vinkovci (which was in 2005 expanded to almost the whole area of the city). By monitoring municipal economy civil engineering works and smaller excavations for individual houses, quite a large amount of archaeological material was collected.

Redni broj: 36
Lokaliteta: Vučedol – vinograd Streim
Naselje: –
Grad/općina: Vukovar
Pravni status: R-386
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U razdoblju od 4. do 30. rujna 2006., Gradski muzej Vukovar, pod vodstvom mr. sc. Jacqueline Balen (Arheološki muzej u Zagrebu), proveo je još jednu kampanju sustavnoga arheološkog iskopavanja na nalazištu Vučedol – vinograd Streim. Iskopavanje je već drugu godinu financirano iz projekta Vlade Republike Hrvatske i Razvojne banke Vijeća Europe „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Ilok – Vukovar – Vučedol" – od 2005. do 2008. godine. Istraživanja su vođena pod stalnim nadzorom prof. dr. Aleksandra Durmana s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, specijalnog savjetnika za projekte arheoloških istraživanja u sklopu projekta te zamjenika stručnog voditelja. U istraživanjima su kao dio stručne ekipe sudjelovali: Marcel Burić, Ina Miloglav i Krešimir Rončević (Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu), Maja Bunčić (Gradski muzej Vukovar), Tomislav Bilić, Želimir Brnić, Ana Solter te studenti Odsjeka za arheologiju u Zagrebu. Usporedo sa sustavnim istraživanjima organizirana je i arheološka škola (također u sklopu projekta), pod vodstvom A. Durmana. U radu arheološke škole sudjelovali su studenti Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te studenti iz Grčke. Škola je bila organizirana tako da su njeni sudionici sudjelovali u svim poslovima vezanima uz istraživanje (pranje nalaza, signiranje, flotiranje uzoraka te istraživački rad na terenu).

U sustavnim arheološkim istraživanjima obuhvaćena je površina od 800 m², odnosno nastavljeno je istraživanje iskopnog bloka III, odnosno sonde V-87, površine 400 m², te iskopnog bloka IV, odnosno sonde V-04, započeto 2004. godine.

Sonda V-87
Tijekom sezone 2006. završeno je istraživanje sonde V-87, započeto još 1987. godine. Istraživanja su bila usmjerena



Lokalitet Vučedol, sonda V-87, pogled na dio južnog profila (foto: P. Dugonjić)



Lokalitet Vučedol, sonda V-04, vučedolski nadzemni objekt – SJ 2 (foto: M. Burić)

na sloj suphumusa te badenske jame koje su ukopane u suphumus ili u sterilni sloj (les). Ukupno je istraženo 30 jama (u ovoj sondi ukupno je 112 jama). Sve su jame ukopane iz nivoa suphumusa i imaju jednaku zapunu – riječ je o tamnosivoj rahloj zemlji. Međutim, neke od njih imaju nekoliko zapuna, očito su bile zapunjavane tijekom dužeg razdoblja. U ovoj sondi tijekom posljednjih istraživanja pronađeno je 18 posebnih nalaza (to su predmeti od glačana kamena, koštani artefakti, utezi i pršljenci).

Sonda V-04

Tijekom posljednje sezone istraživanja sasvim je skinut humus (SJ 1) te su se u južnom dijelu definirala dva nadzemna objekta (SJ 2 i SJ 24). Oba objekta uništena su oranjem i kolčenjem vinograda te ukopima, tj. jamama



Lokalitet Vučedol, sonda V-04, kosturi ukopani u vučedolski sloj (foto: P. Dugonjić)

iz mlađih razdoblja. SJ 2 – odnosno objekt koji se nalazi u JZ dijelu – gotovo je sasvim sačuvan. Njegovo postojanje djelomice je utvrđeno već tijekom iskopavanja 2005. godine. Dimenzija je 6x12 m, orijentacije istok-zapad. Djelomice je vidljiv zapečeni naboj poda (boja prema Munsellu: 5 YR 3/3 *dark reddish bown*) te ruševina objekta (Munsell: 2.5 YR 4/6 *red*). Žuti naboj (Munsell: 5 Y 3/2 *pale yellow*) također je mjestimice vidljiv. U istočnom dijelu objekta otkriveno je ognjište. Ruševina je objekta nakon dokumentiranja sasvim skinuta te je sasvim otkriven i definiran pod objekta. Objekt je djelomice uništen mlađim jamama (npr. u kv. 88, 89, 98, 99 uočena je bronćanodobna jama – SJ 7 8). Jame u ovoj kampanji istraživanja nisu pražnjene. Između objekata (odnosno SJ 2 i 24), u kv. 44, 54, 55, 64, u vučedolskom sloju (SJ 11) nađeno je nekoliko ljudskih kostura (SJ 37). Riječ je o kosturima ukopanima u sloj bez vidljive jame. Oko njih je bilo dosta razbacanih životinjskih kostiju (goveda). Ispod kostura i oko njih nađeno je dosta vučedolske keramike, jedan metalni nalaz (PN 51) i kalem (PN 56). Dva su orijentacije JZ-SI, jedan je gotovo sasvim očuvan, jedino što su na mjestu gdje bi trebala biti lubanja pronađeni ostaci svinjske glave, dok su od drugog kostura ostale samo kosti donjih ekstremiteta i zdjelica. Datum dobiven iz kosti jedne individue jest 2900-2840 cal BC (Beta-227938, 4120+/-40 BP). Druga dva kostura nalaze se nešto dalje sjeverno i okrenuta su u smjeru JI-SZ, a također su djelomice sačuvana.

Za sljedeću godinu predviđeno je pražnjenje svih mlađih jama ukopanih u vučedolske objekte (SJ 2 i SJ 24). Također će, nakon micanja objekata, biti nastavljeno definiranje te spuštanje vučedolskog sloja (SJ 11). Nakon istraživanja sonda V-04 pokrivena je geotekstilom i najlonom.

Literatura

Durman, Balen 2005 Aleksandar Durman, Jacqueline Balen, Lokalitet: Vučedol – vinograd Streim, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 30 – 33.

Balen 2006 Jacqueline Balen, Lokalitet: Vučedol – vinograd Streim, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 43 – 45.

mr. sc. Jacqueline Balen

Summary

During September 2006, work went on with the excavation at the finding site Vučedol – the Streim vineyard. Excavations were continued in excavation block III, or test dig V-87, an area of 400 square metres, and excavation block IV, or test dig V-04, started together with the investigations in 2004.

During the 2006 season, investigations of test dig V-87, started as long ago as 1987, were completed. The investigations had been directed to the subhumus layer and the Baden pits that were dug into the subhumus or the sterile layer (loess). In test pit V-04 during 2006 the humus was removed completely (SJ 1) and in the southern part two above-ground structures were defined (SJ 2 and SJ 24). Both structures had been destroyed by ploughing and staking of the vineyard, and by burials, i.e., by graves from earlier periods. SJ 2 – the structure that is in the SW part is almost completely preserved. It was partially defined during excavations carried out during 2005. Its dimensions are 6x12 m, with an east-west orientation. In the eastern part of the structure a hearth was established.

Between the structures several human skeletons were established, buried in the stratum without an visible graves. There were a lot of scattered animal bones (bovine) around them. The date derived from the bones of one individual was 2900-2840 cal BC (Beta-227948, 4120+/-40 BP).

Redni broj: 37
Lokalitet: Zvizdan-grad
Naselje: Soljani
Grad/općina: Vrbanja
Pravni status: Z-2045
Razdoblje: SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Probno arheološko istraživanje na lokalitetu Zvizdan-grad kod Soljana trajalo je od 12. do 20. rujna 2006. godine. Stručna voditeljica istraživanja bila je Mirjana Paušak, a nositelj projekta Zavičajni muzej Stjepana Grubera iz Županje. Radove je financiralo Ministarstvo kulture i Općina Vrbanja.

Otvorene su tri sonde i omogućen je ulaz u nadsvođene podrumske prostorije. Evidentiran je dio nadzemnog zida, utvrđena njegova strukturu i debljina. Stručna je obrada istraživanja u tijeku. Već se sada može reći da je srednjovjekovna utvrda podignuta na starijoj građevini i da su na tom mjestu uočena barem tri arheološka sloja. Na otočiću s duplim opkopom s triju strana i rijekom Studvom s istočne strane nalaze se ostaci srednjovjekovne utvrde. Mjestimice su vidljivi niski ostaci zida. Drugi (unutarnji) opkop gotovo je cijele godine ispunjen vodom, ovisno o količini padalina i vodostaju Studve. U kišnom periodu često je poplavljena i okolna šuma. Sam je otočić uzvišeni *tell* i nije plavan.
Ostaci utvrde na otočiću površine su 1,7 ha (podaci Šumarije). Prvi je opkop širine 23 m i dubine 10 m. Otočić obuhvaća polukružno dužinom od 163 m s triju strana i spaja se sa Studvom s dva kraka. Prvi je opkop suh samo krajem ljeta. Nasip između dvaju opkopa varira širinom od 15 do 20 m. Vanjski je opkop znatno plići, manje pravilnog oblika i neujednačene širine. Za razliku od unutarnjeg opkopa, samo je tijekom jačih kišnih razdoblja pod vodom, kao i okolna šuma.
Pri dolasku na teren uočeni su zid visine oko 1,2 m i dužine 11 m te zidni luk ispod naslaga zemlje. Na cijelom su otoku vidljive manje uzvisine ispod kojih se naziru zidani dijelovi (lukovi?). Otvorene su tri sonde. Prva ispred vidljivog luka, druga s bočne (južne) strane luka i treća uza sam zid koji je bio otprije vidljiv. Ispod luka, na dubini od 1,3 m, pojavio se urušeni zid. U sjevernom uglu sonde, uza zid, otkriveno je kružno udubljenje promjera 65 cm i dubine 25 cm, obzidano opekom i žbukom. Udubljenje ispod luka očišćeno je i dobiven je nizak kupolast svod koji se svojom poluloptastom stranom spušta prema rubu otočića. Sonda 2 otvorena je s južne strane loptastog svoda, gdje je i prije početka rada bio vidljiv građevni materijal i otvor ispod njega. Uočena su dva sloja građevine, jedan lučni od opeke, koji je sastavni dio kupole iz sonde 1, i drugi vodoravni, koji je strukturom i načinom gradnje drukčiji. Sonda 3 otvorena je uz ravni površinski zid. Zid je obzidan opekom pravilnog oblika. Istraživano je uza zid, već prije prokopanim rovom širine 1 m (intervencija učitelja Osnovne



Čišćenje nadzemnog zida i pogled na opkop utvrde (foto: M. Paušak)

škole u Vrbanji, 1958. godine). Zid se pri dnu na nekim mjestima odvaja od tla. Debljina zida iznosi 2,20 m. Zid je obzidan opekom, a prostor između napunjen je polomljenim građevnim materijalom, lomljenom opekom, žbukom, a u manjem opsegu i kamenjem. Zidana poveznica između zida u sondi 3 i kraja kupole u sondi 2 nije nađena. Uza zid s vanjske strane otočića, gotovo pri dnu zida, na dubini od 1,5 m nađen je pepeo, gar, nešto kostiju i izlomljena keramika. Na kraju arheoloških radova zidovi su zaštićeni od daljnjeg propadanja geotekstilom koji je darovala Šumarija Strošinci.

Literatura

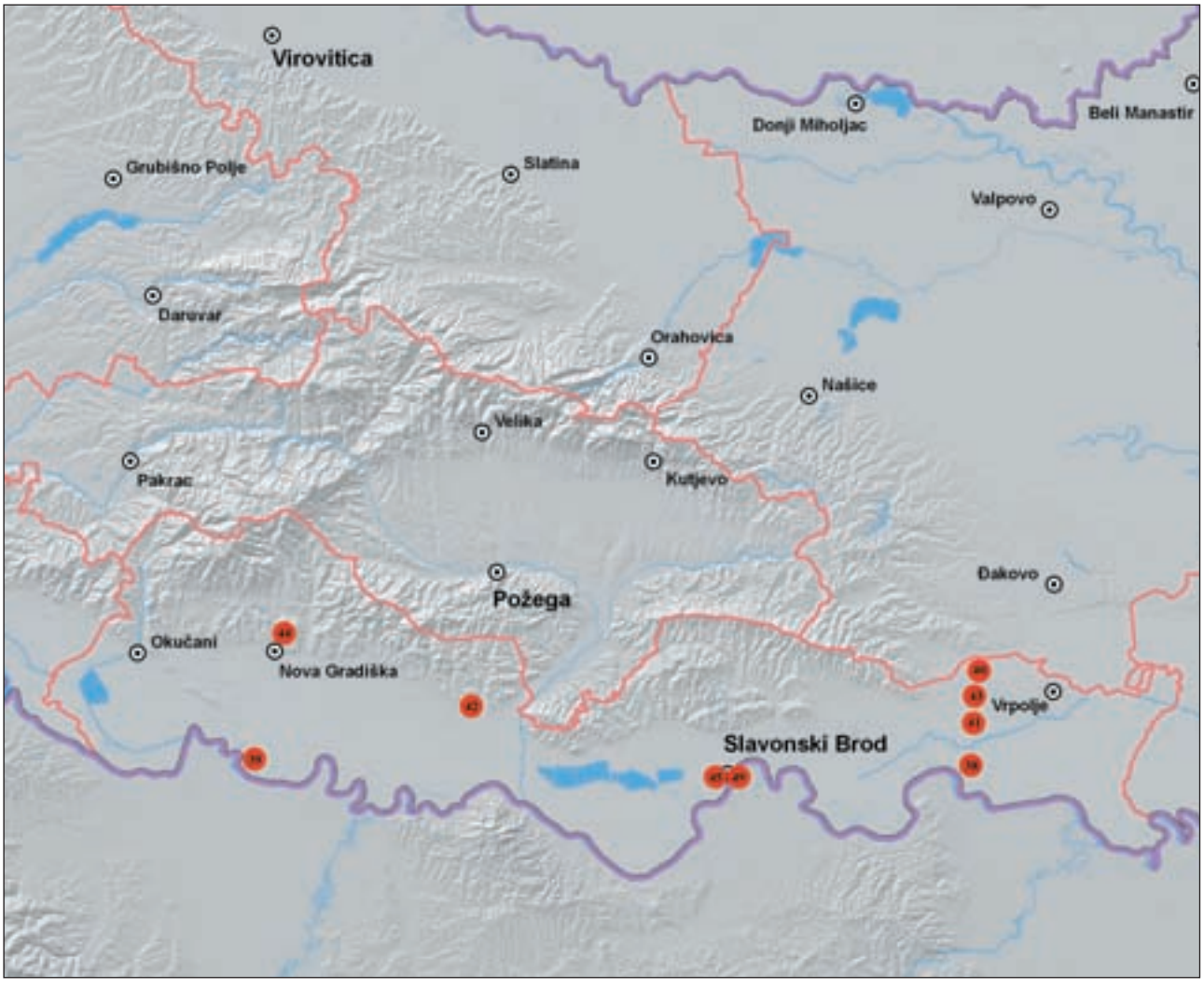
Minichreiter 1994 Kornelija Minichreiter, Arheološka topografija županjske Posavine, Županjski vijenac, Županja, 1994: 109 – 116.

Mirjana Paušak

Summary

In the forest near Soljani, at the tri-state border of Croatia, Bosnia and Herzegovina and Serbia, lie the remains of the medieval fortress of Zvizdan-grad. It was erected on an islet, and has a double ditch on three sides of it, and the Studva River on the fourth, eastern, side. The islet is 1.7 ha in area. The second ditch is 23 m wide and 10 m deep, and encompasses the islet in a semicircular fashion for a length of 163 m (the ends join up with the Studva). The breadth of the earthwork between the two ditches varies from 15 to 20 m. During the research, three test digs were made, which enabled entry into the vaulted substruction area. The medieval fort had been built upon an earlier structure.

BRODSKO-POSAVSKA ŽUPANIJA



38 Bregovi
39 Crišnjevi (naselje i nekropola)
40 Debela šuma
41 Krnjice – Jelanje
42 Ravnjaš
43 Sela
44 Slavča
45 Sl. Brod – Ciglana Brod
46 Sl. Brod – Galovo
47 Sl. Brod – Mesićeva 7
48 Sl. Brod – Šetalište braće Radić 16
49 Sl. Brod – Starčevićeva 9
50 Slavonski Šamac (op.)

Redni broj: 38
Lokalitet: Bregovi
Naselje: Stružani
Grad/općina: Oprisavci
Pravni status: Z-1717
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Arheološki lokalitet AN 38 Bregovi smješten je na trasi Autoceste Beli Manastir – Osijek – Svilaj, dionica Đakovo – Sredanci. Lokalitet se nalazi istočno od sela Stružana u smjeru sela Zoljana. Većina lokaliteta nalazila se pod oranicama. Zaštitna arheološka istraživanja provodila su se na površini od 18.000 m², od stacionaže 84+250 do 84+650. Arheološka istraživanja započela su u listopadu i trajala su do prosinca 2006. godine. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Krešimir Filipec s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Radove je organiziralo Ministarstvo kulture, a financirale su ih Hrvatske autoceste d.o.o.

Arheološko nalazište Bregovi nalazi se na odsjeku grede, na blago povišenom terenu, koji se pruža od istoka prema zapadu, otprilike prateći odvodni kanal koji je bio i južna granica lokaliteta. Arheološki objekti nalazili su se samo na gredi. Utvrđeni su arheološki objekti koji pripadaju prapovijesnom i srednjovjekovnom razdoblju. Prilikom skidanja humusnog sloja pronađeni su sitni ulomci keramičkih posuda i kamenih odbitaka koji pripadaju neolitu ili eneolitu. Prapovijesni objekti nalazili su se širom grede. Riječ je o otpadnim jamama, jamama za stupove, ali i o zemunicama objektima. Pojedine jame od stupova mogle su se smisleno povezati, te su vjerojatno dio nadzemnog objekta. Mnoge



Pogled na dio lokaliteta Bregove – u prvom planu latenske jame (foto: K. Filipec)

jame prilično su se teško ocrtavale i definirale. Pretežito je riječ o većim jamama koje su bile zapunjene žutim punilom nalik zdravici. U tim su jamama najčešće samo sitni ulomci keramike i lijepa pokazivali da je riječ o arheološkim objektima. Prema nalazima, većina se objekata može datirati u mlađe željezno doba.
Srednjovjekovne jame nalazile su se isključivo na najvišem dijelu grede i to u njenom jugoistočnom dijelu. Riječ je o otpadnim jamama i jamama za stupove, očito dijelovima nadzemnih objekata. Prema predmetima nađenima u njima, mogu se preliminarno datirati u kasni srednji vijek, unatoč tomu što pojedini oblici i struktura pojedinih posuda pokazuju i možebitno ranije postanje. U pojedinim jamama nađeni su željezni predmeti, među njima noževi i kopča.
Bregovi su prapovijesni, mlađeželjeznodobni i srednjovje-



Pogled na lokalitet Bregove (foto: I. Sudić)

kovni lokalitet na kojem su istraženi dijelovi naselja. Sav se arheološki materijal obrađuje. O samome lokalitetu moći će se više reći nakon obrade arheološkog materijala.

Literatura

Wiewegh, Kezunović 2006 Zoran Wiewegh, Vesna Kezunović, Lokalitet: Autocesta V-c, dionica Đakovo – Sredanci, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 47, 48.

dr. sc. Krešimir Filipec

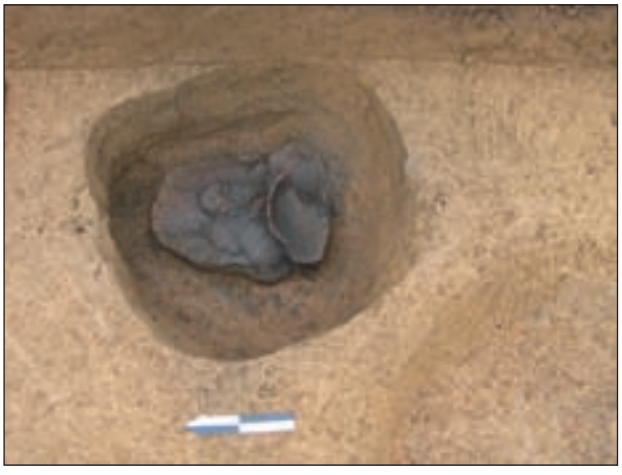
Summary

The archaeological site AN 38 Bregovi is positioned on the route of the Beli Manastir – Osijek – Svilaj motorway, Đakovo – Sredanci section. It is east of the village of Stružani in the direction of the village of Zoljani. Rescue archaeological excavations were carried out on an area of 18,000 square metres. It is located on a section of a ridge, of slightly raised ground, running east to west. The pre-historic features consist of waste pits, postpits and dugout structures. According to the finds, most of it can be dated to the Late Iron Age. The medieval pits are found only on the highest part of the ridge, in the SE part. These are waste pits and postpits, clearly the parts of some above-ground structures. According to the finds, they can be preliminarily dated to the late Middle Ages, but some of the shapes tend to suggest an early dating.

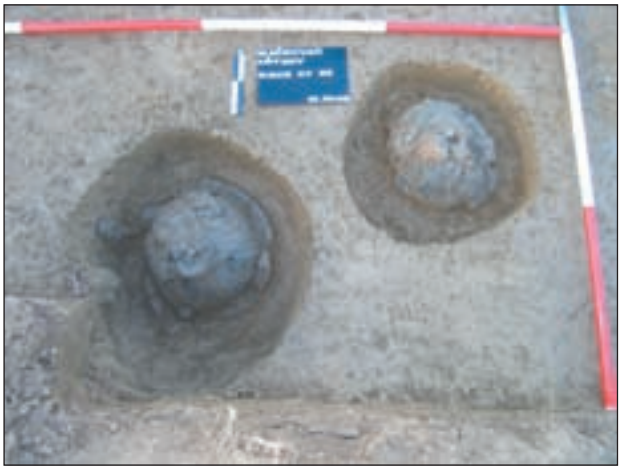
Redni broj: 39
Lokalitet: Crišnjevi (naselje i nekropola)
Naselje: Mačkovac
Grad/općina: Vrbje
Pravni status: R-177
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U listopadu i studenom 2006., Gradski muzej Nova Gradiška nastavio je sustavna istraživanja brončanodobne nekropole otkrivene 2003. godine. Istraživanje su financirali Ministarstvo kulture, Brodsko-posavska županija i Općina Vrbje. Stručnu ekipu činili su: Marija Mihaljević, prof. (voditeljica iskopavanja iz Gradskog muzeja Nova Gradiška) i Hrvoje Kalafatić (Institut za arheologiju, Zagreb).

Nekropola je nastala na gredi koja se prostire smjerom sjeverozapad-jugoistok i blago nadvisuje okolni nizinski plavni teren te za visokih voda i poplava ostaje neplavljena. Najnovija straživanja nadovezala su se na prošlogodišnju mrežu kvadranata (5x5 m), označenih slovima od zapada prema istoku i brojevima od juga prema sjeveru. Istraživanjima su obuhvaćena tri kvadranta ukupne površine 75 m², a otkriveno je 12 paljevinskih grobova.
Zapadno od sonde iz 2005. istražen je kvadrant L/9, u kojem nisu otkriveni grobovi ili drugi nalazi. Zdravica je kopana dublje s obzirom na to da su 2005. uočene strukture sa željeznim konkrecijama geološkog podrijetla, te je u drugome otkopnom sloju uočena jedna takva duguljasta struktura koja podsjeća na rov, ali je sterilna i vjerojatno geološkog podrijetla ili trag znatno ranijeg naseljavanja tog prostora koji nema veze s nekropolom. Grobovi prestaju polovicom kvadranta M/9, pa negativan rezultat u tom kvadrantu potvrđuje zapadnu granicu te skupine grobova.
Sljedeća dva istražena kvadranta, M/10 i N/10, nadovezuju se na sjever sonde iz 2005. godine. U krajnjem jugoistočnom kutu kvadranta M/10 otkrivena su dva paljevinska groba, blizu jedan drugome. Grob 19 bio je ukopan plitko, raka mu nije bila vidljiva, a spaljene kosti bile su pokrivene dubokom zdjelom široko razgrnutog ruba. Odmah do njega nalazio se grob 20 s vidljivom tamnosivom zapunom rake. U dubljoj raci nađena je zdjela razgrnutog ruba u vrlo lošem stanju, raspucana na sitne fragmente, a na nju je bio položen fragmentiran lonac zaobljenog tijela. U kvadrantu N/10 otkriveno je deset gusto ukopanih grobova, tako da je kampanja završila s otkrivenim grobom 30. Većina grobnih raka bila je vidljiva. Primijećeno je da se plitko ukopanim grobovima u pravilu ne vidi ukop, dok su dubljim grobovima vidljivi rubovi. Na vidljivost presudno utječe količina gara u zapuni, jer grobovi s prethodno ispranim spaljenim kostima ne ostavljaju trag u zapuni. Duboke zdjele široko razgrnutog ruba potpuno dominiraju kao tip žare u grobovima iz istraživanja 2006. godine. Nekoliko grobova ima fragmente keramike položene na okrenutoj žari. Fragmenti su u pravilu loše očuvani i oštećeni vatrom prilikom spaljivanja pokojnika. Među grobovima se izdvaja dvostruki grob 22 u kojem je jedna zdjela široko razgrnutog ruba okrenuta dnom gore poklopljena još jednom zdjelom



Grob 20, zdjela razgrnutog ruba i lonac zaobljenog tijela (foto: H. Kalafatić)



Grobovi 27 i 28 (foto: H. Kalafatić)

jednakog tipa. Ispod obiju žara su kosti. Rake su u pravilu neznatno veće od zdjele koja je položena unutra, pa se u slučaju tanjih stijenki posuda pod pritiskom zemlje raširi do rubova ukopa.
Nekropola pripada obližnjem brončanodobnom naselju na Crišnjevima, a zajedno kulturno pripadaju grupi Barice – Gređani kulture polja sa žarama. Ima brojne analogije u nekropolama Gređani – Bajir, Stari Perkovci – Dobrevo, Oriovac, Bošnjaci – Popernjak i u mnogim nekropolama Bosanske Posavine. Nekropola se preliminarno datira u kasno brončano doba, od 14. do 12. st. pr. Kr. Cjelina koju čine naselje na Crišnjevima i obližnja nekropola pružaju jedinstvenu mogućnost za cjelovito razumijevanje brončanog doba Posavine i međurječja Save i Drave. Nekropola je i dalje ozbiljno ugrožena izoravanjem, najpliće ukopani grobovi uništavaju se, stoga je njeno istraživanje prioritet.

Literatura

Čović 1958 B. Čović, Barice – nekropola kasnog bronzanog doba kod Gračanice, GZM, XIII, Sarajevo 1958: 77 – 96.
Karavanić, Mihaljević, Kalafatić 2003 Snježana Karavanić, Marija Mihaljević, Hrvoje Kalafatić, Istraživanje brončanodobnog naselja Mačkovac – Crišnjevi (1999.-2002.), Obavijesti HAD, XXXV /1, Zagreb, 2003.
Karavanić, Mihaljević, Kalafatić 2002 Snježana Karavanić, Marija Mihaljević, Hrvoje Kalafatić, Naselje Mačkovac – Crišnjevi kao prilog poznavanju početaka kulture polja sa žarama u slavonskoj Posavini, Prilozi IAZ, 19, Zagreb, 2002: 47 – 62.
Mihaljević, Kalafatić 2004 Marija Mihaljević, Hrvoje Kalafatić, Istraživanje brončanodobnog naselja Mačkovac – Crišnjevi u 2003. g., Obavijesti HAD, XXXVI, Zagreb, 2004: 40 – 44.
Mihaljević, Kalafatić 2006 Marija Mihaljević, Hrvoje Kalafatić, Lokalitet: Crišnjevi (naselje i nekropola), HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 48, 49.
Minichreiter 1983 K. Minichreiter, Pregled istraživanja nekropola grupe „Gređani“ u Slavoniji, Anali Zavoda za znanstveni rad u Osijeku, 2, Osijek, 1983: 7 – 122.

Marija Mihaljević
Hrvoje Kalafatić

Summary

During 2006 the systematic investigation of a Bronze Age necropolis discovered in 2003 was continued. Twelve graves were revealed, which with the 18 of last year makes a total of 30 graves. All of them feature the same grave ritual. The burned bones of the departed, mostly cleaned of ash and cinders, were collected in a pot and placed in the ground with the bottom of the pot upwards. The are several types of pots that appear as recipients, but on the whole there is a repeating repertoire of shapes. After anthropological analyses of the bones perhaps it will be possible to discover some underlying logic in the choice of pot with respect to sex and age of the deceased. The main recipient is a bowl with a broadly flared rim and a ribbon-shaped handle under the edge. This is the most common type of urn in the Barice – Gredjani group, to which this necropolis also belongs. At the natural earth level a narrower structure suggesting a ditch was found, but it is probably of geological origin or is a trace of a much earlier settlement of the area that has no connection with the necropolis.
The necropolis belongs to the nearby Bronze Age settlement at Crišnjevi. There are numerous analogies to other necropolises - Gređani - Bajir, Stari Perkovci - Dobrevo, Oriovac, Bošnjaci - Popernjak and many necropolises of Bosnian Posavina. We date this necropolis preliminarily to the Late Bronze Age, 14 to 12 centuries BC.

Redni broj: 40
Lokalitet: Debela šuma
Naselje: Stari Perkovci
Grad/općina: Vrpolje
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Arheološki lokalitet AN 32 Debela šuma smješten je na trasi Autoceste Beli Manastir – Osijek – Svilaj, dionica Đakovo – Sredanci. Smješten je između stacionaže 72+350 i 73+150. Lokalitet Debela šuma istraživan je u dvjema etapama koje su bile označene kao Debela šuma I i II (Debela šuma I između 72+750 – 73+150, a Debela šuma II između 72+350 – 72+800). Lokalitet se nalazi sjeveroistočno od mjesta Starih Perkovaca i jugozapadno od mjesta Dragotina. Istraživanja su započela koncem ožujka i trajala su do konca listopada 2006. godine. Lokalitet se prostirao na površini od ukupno 59.000 m². Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Krešimir Filipec s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Radove je organiziralo Ministarstvo kulture, a financirale su ih Hrvatske autoceste d.o.o.

Pripremni radovi bili su prilično zahtjevni, budući da se teren nalazio dijelom pod oranicama, dijelom u pojasu guste hrastove šume, a dijelom na močvarnom terenu. Za istraživanja je osobito bila zahtjevna dionica pod gustom hrastovom šumom. Svi su panjevi bili izvađeni kako bi teren bio pripremljen za istraživanje. U pravilu su se arheološki objekti nalazili ispod ili u blizini panjeva. Lokalitet Debela šuma fizički se sastoji od dvaju dijelova između kojih je depresija u kojoj veći dio godine stoji voda. Koncentracija arheoloških objekata i nalaza veća je južno od depresije. Prema rezultatima arheoloških istraživanja, najstariji nalazi pripadaju starčevačkoj kulturi. Većina svih istraženih prapovijesnih objekata pripada sopotskoj kulturi. Riječ je o većim jamama nepravilnih oblika, jamama i kanalima od stupova, ali i velikim zemunicama. Utvrđena su brojna preslojavanja, što govori o uporabi naselja tijekom dužeg vremena. Istraženi su i ostaci nadzemnih objekata, vjerojatno kuća, od kojih su ostali sačuvani nizovi jama za stupove povezanih kanalima. Istraženo je više takvih objekata. Nađene su i manje radioničke jame s mnoštvom kamenih odbitaka. Neolitsko naselje bilo je smješteno na nižoj koti u odnosu na srednjovjekovno. Uz različite otpadne i druge jame te stambene objekte, nađen je i grob sa zgrčenim ukopom u jednoj od jama. Riječ je o pokopu u naselju u vrijeme sopotske kulture. Grob je djelomice oštećen tijekom ukopa mlađe sopotske jame. Na lokalitetu su nađeni i ulomci keramičkih posuda koji pripadaju lasinjskoj kulturi.



Pogled na lokalitet Debela šuma (foto: M. Romulić)

Dva se naselja, prapovijesno i srednjovjekovno, samo djelomice podudaraju. Koncentracija prapovijesnih objekata veća je bliže spominjanoj depresiji i vodi, dok se najveća koncentracija srednjovjekovnih objekata nalazi bliže najvećoj koti terena. Uz istočni rub trase autoceste utvrđena su dva trapezasta objekta zaobljenih rubova. U jednom od poluukopanih objekata jasno su utvrđene rupe od šatoraste konstrukcije, dvije s jedne i jedna s druge nešto uže strane. U objektima su nađeni, uz veliku količinu pepela i gara, ostaci zgure te brojni ulomci keramičkih posuda. Prema oblicima, strukturi i načinu izrade mogu se preliminarno datirati u 8. i 9. stoljeće. Vrlo je vjerojatno riječ o objektima koji su dio neke radioničke cjeline u kojoj se lijevalo željezo. Ostali brojni srednjovjekovni objekti (rupe od stupova, različite jame, jame od stupova nadzemnih građevina, bunari, kanali i drugo) pripadaju nešto kasnijem vremenu i većinom se mogu datirati od 12. do 16. stoljeća. Jame od stupova često se mogu smisleno povezati tako da ocrtavaju tlocrt pojedinih nadzemnih građevina. U svim arheološkim objektima nađeno je mnoštvo arheoloških predmeta, većinom ulomaka keramičkih posuda među kojima ima i luksuznijih „gotičkih“ komada, najčešće posuda za vodu. Nađeni su i drugi uporabni predmeti, poput noževa, srpova, ostruga itd.

Zanimljivo da su na lokalitetu nađena dva groba. Kod jednoga je groba riječ o urednom ukopu pravilno orijentiranom u smjeru zapad-istok, uz manje odstupanje prema sjeveru. Pokojnik je imao položene ruke, vjerojatno prekrižene na gornjem dijelu prsa. Kod drugog je slučaja riječ o plitko pokopanoj odrasloj osobi, koja je nemarno pokopana ili bolje rečeno ubačena u iskopanu plitku jamu. U toj su jami nađeni ulomci srednjovjekovnih posuda, ali uz pokopanog nisu nađeni nikakvi drugi predmeti. Pokopani je ili iz kasnoga srednjeg vijeka ili iz nekoga mlađeg razdoblja. Srednjovjekovno naselje u Debeloj šumi pokazuje kako su izgledala predturska naselja u Slavoniji. Nakon završetka arheoloških istraživanja, nastavljen je rad na obradi dokumentacije i konzervaciji arheoloških predmeta. Više i potpunije moći će se reći nakon cjelokupne obrade.



Prapovijesni grob (foto: K. Filipec)



Radionički objekt, 8. – 9. st. (foto: K. Filipec)

Literatura

Wiewegh, Kezunović 2006 Zoran Wiewegh, Vesna Kezunović, Lokalitet: Autocesta V-c, dionica Đakovo – Sredanci, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 47, 48.

dr. sc. Krešimir Filipec
Marija Šiša Vivek

Summary

The archaeological site Debela šuma is located on the route of the Beli Manastir – Osijek – Svilaj motorway, Đakovo – Sredanci section. Rescue archaeological excavations were carried out on an area of 59,000 square metres. The site consists physically of two parts, between which is a depression filled for most of the year with water. The concentration of archaeological finds is greater to the south of the depression.
According to the results of archaeological investigations, the oldest finds belong to Starčevo culture. The great majority of all the prehistoric features investigated belong to Sopot Culture, and a few finds from Lengyel Culture were also made. A deserted village of the medieval period was investigated at the site. The oldest finds belong to the 8th and 9th centuries. Two workshop structures from this period were investigated. Most of the dwelling places can be dated to the 12th and 16th centuries. This is a medieval village that was abandoned when the Turks came in. The prehistoric and medieval settlements only partially overlap. The prehistoric settlement is at a lower elevation than the medieval.

Redni broj: 41
Lokalitet: Krnjice – Jelanje
Naselje: Donji Andrijevci
Grad/općina: Donji Andrijevci
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U razdoblju od 17. srpnja do 27. listopada 2006., Arheološki muzej u Osijeku, pod vodstvom Zvonka Bojčića, prof., i zamjenika voditelja Tomislava Hršaka, provodio je zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu AN 35 Krnjice – Jelanje. Lokalitet se nalazi na trasi Autoceste Beli Manastir – Osijek – Svilaj, dionici Đakovo – Sredanci. U istraživanjima su kao dio stručne ekipe sudjelovali arheolog Ivo Pavlović iz Muzeja Đakovštine, dr. sc. Boško Marijan s Filozofskog fakulteta u Zadru te Hrvoje Kalafatić s Instituta za arheologiju. Dio stručne ekipe sačinjavali su i studenti s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Zadru. Radove je organiziralo Ministarstvo kulture, a financirale su ih Hrvatske autoceste d.o.o.

Prapovijesni arheološki lokalitet Krnjice – Jelanje nalazi se oko 2 km jugoistočno od centra sela Donji Andrijevci i smješten je na oranicama. Područje obuhvaćeno zaštitnim istraživanjima nalazilo se na dvjema lokacijama međusobno odvojenima melioracijskim kanalom i lokalnom poljskom cestom, sjeverno od melioracijskog kanala (stacionaža od 79+700 do 79+500), te južno od kanala (stacionaža od 80+050 do 79+800). Istraženo je ukupno 36.000 m². Površina predviđena istraživanjem podijeljena je mrežom blokova veličine 5x5 m, te je orijentirana prema sjeveru. Nakon što je strojno skinuta zemlja do razine ukopa objekata, započelo je ručno poliranje terena nakon čega su se na razini zdravice počeli ocrtavati objekti. Ponajviše je riječ o jamama, koje su uglavnom nepravilnog oblika. Zapune objekata bile su od tamnosmeđe, sivosmeđe do tamnosive boje. U nekim su slučajevima jame imale i žuti prosloj na površini. Samo mali broj jama (ne više od 20) sadržavao je pokretni arheološki materijal, tako da je većinu objekata teško smjestiti u neki arheološki kontekst. Vjerojatno su nastale geološkim djelovanjem (radom podzemnih voda). Jedini objekti u kojima je pronađen arheološki materijal bili su tzv. „bunari“. Riječ je o okruglim jamama, strmih stijenki i zaravnjenog dna koje su relativne dubine od 1,40 do 1,80 m. Zapuna im je na početku bila tamnosmeđe boje, a zatim se na oko 1 m relativne dubine počinje miješati sa zdravicom ili biva zapunjena prebačenom zdravicom. Ispod toga sloja, koji je debeo oko 20 cm, ponovno se počinje javljati tamnosmeđa zemlja u kojoj se redovito javljaju jedna do dvije gotovo cjelovite posude (nalaze se na pravoj zdravici iz koje izbija podzemna voda). Kako su u nekim „bunarima“ osim keramike pronađeni i brončani predmeti te jedan ukrašen koštani predmet, možda je riječ i o grobnim cjelinama. Međutim, u zapunama posuda nisu pronađeni ostaci spaljenih kostiju, tako da se zasad ta pretpostavka ne može potvrditi.
U istraživanjima lokaliteta Krnjice – Jelanje, u zapunama objekata, uglavnom „bunara“, te u vrlo malom broju jama, pronađen je raznovrstan arheološki materijal. U najvećem su broju pronađeni ulomci keramičkih posuda različitih osnovnih funkcionalnih oblika. Također je pronađen i određen broj ulomaka ukrašene keramike koji su bitni za kronološko definiranje lokaliteta. Uz to, pronađeno je nekoliko brončanih predmeta (brončana igla i brončana narukvica uz koju su pronađena i dva ulomka zlatnih listića), te ukrašen koštani predmet koji je dio ukrasne konjske opreme (psalija). U jamama je prikupljen i određen broj životinjskih kostiju.
Na temelju pokretnoga arheološkog materijala, može se zaključiti da je na lokalitetu Krnjice – Jelanje riječ o populaciji iz vremena mlađe faze kulture polja sa žarama, datirane u Ha B razdoblje. Većinu nalaza iz kasnobrončanodobnih objekata čini keramika smeđe, svjetlosmeđe do crvenkastosmeđe boje, debljih stijenki i lošije fakture. U većini je slučajeva neukrašena, dok neke posude posjeduju jednostavnu



Krnjice – Jelanje, koštani predmet in situ (foto: T. Hršak)

dekoraciju u obliku plastične trake ukrašene vrhovima prstiju. Neke posude također imaju par horizontalnih drški na trbuhu posude. Osim grube, javlja se i fina crna keramika, tankih stijenki i dobre fakture, ukrašene tehnikama kaneliranja i fasetiranja. Od finih posuda dominiraju oblici s izvučenim i fasetiranim te kaneliranim ili uvučenim obodima. Također se javljaju trbušaste ili loptaste posude s izvijenim obodom, također ukrašene kaneliranjem, te manje bikonične šalice s jednom ili dvjema malim drškama na ramenu ili bez njih. Sličan keramički materijal pronađen je i u naselju Novigrad na Savi, koje K. Vinski-Gasparini datira do Ha B, tj. rane faze mlađe KPŽ u sjevernoj Hrvatskoj, te u starijem naselju u Donjoj Dolini, koje Z. Marić stavlja u svoje faze Ia i Ib, te koju veže s keramikom KPŽ u zapadnoj Panoniji, prije svega prema fasetiranju i kaneliranju na izvijenim obodima, te zdjelama s uvučenim fasetiranim obodom. Taj lokalitet tako pripada grupi lokaliteta koji su egzistirali u vrijeme mlađe faze kulture polja sa žarama duž obje obale Save, kao niz naselja na riječnim terasama. Uz Novigrad i starije naselje u Donjoj Dolini, tu se može ubrojiti i Gradina kod Županje (Majnarić-Pandžić 1993; Marić 1964; Vinski--Gasparini 1983).

Posebno je zanimljiv ukrašen koštani predmet pronađen u SJ 598. Predmet je valjkastog oblika, oko 15 cm dužine i oko 4 cm širine. Od vrha se širi prema stražnjem dijelu koji je oštećen. Riječ je o psaliji, tj. dijelu konjske opreme koji se nalazio na uzdama. Na vrhu se nalaze dvije kružne perforacije koje su služile za provlačenje uzdi, kao i jedna šira uzdužna perforacija koja se nalazila na širem dijelu predmeta. Cijela je površina dobro obrađena i bogato ukrašena poprečnim, kružnim, tanko urezanim prstenovima te geometrijskim motivima između njih. Slični predmeti iz tog razdoblja nađeni su u starijem naselju u Donjoj Dolini, te na Kalakači. Z. Marić smatra da oblik koštanih psalija mlađe faze kulture polja sa žarama proizlazi iz panonskih koštanih psalija srednjega brončanog doba (Marić 1964; Medović 1988).



Krnjice – Jelanje, kasnobrončanodobna keramika (foto: T. Hršak)

Literatura

Majnarić-Pandžić 1993 N. Majnarić-Pandžić, Prilog poznavanju naselja i naseljenosti Brodskog Posavlja u kasno brončano doba, Izdanja HAD, 16, Zagreb, 1993: 149 – 161.
Marić 1964 Z. Marić, Donja Dolina, GZM, n. s. XIX, Sarajevo, 1964: 5 – 82.
Medović 1988 P. Medović, Kalakača – naselje ranog gvozdenog doba, Novi Sad, 1988: 417, T XXIII/1.
Vinski-Gasparini 1983 K. Vinski-Gasparini, Bronzano doba, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, IV, Sarajevo, 1983: 547 i d.
Wiewegh, Kezunović 2006 Zoran Wiewegh, Vesna Kezunović, Lokalitet: Autocesta V-c, dionica Đakovo – Sredanci, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 47, 48.

Zvonko Bojčić, prof.
Tomislav Hršak

Summary

During 2006 the Archaeology Museum of Osijek carried out rescue archaeological excavations at the archaeological site of Krnjice – Jelanje, which lies along the route of the Beli Manastir – Osijek – Svilaj motorway, Đakovo – Sredanci section. The prehistoric site of Krnjice- Jelanje lies about 2 km SE of the village of Donji Andrijevci and is located on ploughland alongside the village.
A total area of 36,000 square metres was investigated. In the fills of features various archaeological material was found. Most frequently found were shards of pottery of various shapes. Some fragments of decorated pottery were also found, and they will be crucial for the chronological definition of the site. In addition several bronze items were found (needles and bracelets, alongside which to fragments of gold leaf were found), and a decorated stone item that is a decorative part of a harness (*psalia*, cheek piece). The pottery material can be dated to the later phase of Urn Field Culture in the area of Posavina.

Redni broj: 42
Lokalitet: Ravnjaš
Naselje: Nova Kapela
Grad/općina: Nova Kapela
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

Prema kazivanju žitelja novokapelskoga kraja, prvi podaci o nalazima na lokalitetu Ravnjaš vežu se za drugu polovinu 20. stoljeća. Intenzivnijom obradom zemlje 80-ih i 90-ih godina 20. st., na površinu je dolazilo najviše nalaza, kada



Pogled na lokalitet Ravnjaš s istoka (foto: M. Mihaljević)

su u muzej i pristigli prvi nalazi. Postupak zaštite lokaliteta Ravnjaš pokrenut je 1997., a 2001. on je i preventivno zaštićen. Veća količina arheološkog materijala, koja se čuva u Gradskom muzeju Nova Gradiška, bila je poticaj pokretanju prvih probnih arheoloških iskopavanja. Tako je od 24. 4. do 4. 7. 2006. provođeno prvo probno iskopavanje na lokalitetu Ravnjaš radi utvrđivanja očuvanosti i debljine kulturnog sloja. Iskopavanje je provedeno na k.č. 740/1, k.o. Donji Lipovac. Općina Nova Kapela financirala je radove, a istraživanja je proveo Arheološki odjel Gradskog muzeja Nova Gradiška. U iskopavanjima su sudjelovali voditeljica iskopavanja Marija Mihaljević, jedan vanjski suradnik (crtač), te četiri radnika koja su radila na ručnom iskopu.

Postavljena je mreža kvadranata (5x5 m) orijentirana u smjeru sjever-jug na jednom od zaravnjenih platoa, gdje je rekognosciranjem uočena najveća koncentracija nalaza. Lokalitet Ravnjaš ima odličan strateški položaj između Požeške gore na sjeveru i rijeke Save na jugu. Prije početka iskopavanja (koncem ožujka 2006.) pregledana je terasa na kojoj je dosad skupljeno najviše nalaza i ponovno je prikupljena veća količina nalaza među kojima je bilo najviše kamenih izrađevina i to glačanih kamenih sjekira i raznovrsnoga cijepanog litičkog materijala. Već je na temelju terenskog pregleda utvrđeno kako je riječ o važnom prapovijesnom naselju koje pripada sopotskoj kulturi, a ima pokazatelja kako je taj lokalitet bio kontinuirano nastanjen i tijekom eneolitika.



Nalaz kamene sjekire na površini (foto: M. Mihaljević)



Restaurirano keramičko posuđe (foto: M. Mihaljević)

Otvorena je probna sonda 1/06, ukupne površine 50 m² i otkriveni su materijalni ostaci sopotske kulture. Prva je stratigrafska jedinica humus, većim dijelom poremećen intenzivnom obradom zemlje. Ispod SJ 001 javlja se kulturni sloj (SJ 002) s većom količinom nalaza. U stratigrafskoj jedinici (SJ 002), nađeno je dosta nalaza: raznolike keramike, utega tkalačkih stanova, te više kamenih poliranih i cijepanih izrađevina (plosnatih sjekira, klinova, sječiva, grebala i drugog). Uza zapadni rub sonde tek je manjim dijelom zamijećen zaravnjen pod od žute nabijene gline, oko kojega su bile i dvije rupe od kolaca. Vjerojatno je riječ o radnoj površini na otvorenom ili podu kuće (SJ 004). Na tom nabijenom žutom podu nađena je nakupina keramike i kućnog lijepa.

Prvim probnim iskopavanjem na prapovijesnom lokalitetu Ravnjaš utvrđeno je postojanje naselja sopotske kulture (II. faza) s dijelom uništenim prvim slojem (SJ 001), te očuvanim kulturnim slojem (SJ 002) i s jamama ukopanima u zdravicu. Nastavak istraživanja vjerojatno će potvrditi pretpostavke kako je riječ o jednom o važnijih nalazišta sopotske kulture na prostoru zapadne Slavonije.

Literatura

Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, Sopotska kultura, u: Pra-istoriji jugoslavenskih zemalja, Sarajevo, 1979: 263 – 303.
Marković 1994 Z. Marković, Sjeverna Hrvatska od neolita do bronČanog doba, Koprivnica, 1994.

Marija Mihaljević

Summary

Test archaeological excavations in 2006 at the site of Ravnjaš – Nova Kapela led to the establishment of the existence of a Phase 2 Sopot Culture settlement. The cultural stratum is preserved and contains a large amount of archaeological material (pottery as well as polished and chipped stone items) and several smaller pits and daub. Continuation of the excavations is almost certain to confirm that this is one of the more important settlements of Sopot culture in western Slavonia, and probably the biggest of them all.

Redni broj: 43
Lokalitet: Sela
Naselje: Stari Perkovci
Grad/općina: Vrpolje
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U razdoblju od 10. travnja do 29. srpnja 2006., Hrvatski restauratorski zavod provodio je zaštitna arheološka istraživanja na arheološkom lokalitetu Sela kod Starih Perkovaca. To je nalazište smješteno na trasi buduće Autoceste Beli Manastir – Osijek – Svilaj, dionici Đakovo – Sredanci, između stacionaže 75+450 i 76+000 i označeno je kao AN 34 Veliko Čere. Voditelj istraživanja bio je mr. sc. Luka Bekić, a zamjenica voditelja Ivana Haraša. Sudjelovalo je 12 arheologa i drugih stručnih osoba te 43 fizička radnika. Radove je organiziralo Ministarstvo kulture, a financirale su ih Hrvatske autoceste d.o.o.

Lokalitet se nalazi zapadno od sela Stari Perkovci, na blagoj uzvisini u obliku grede koja se iz smjera istoka pruža prema zapadu. Tu uzvisinu mještani nazivaju Sela, a tako je označena i na topografskim kartama, dok se naziv Veliko Čere odnosi na šire područje. Novi cestovni prijelaz predviđen je upravo na toj uzvisini, koja zatim blago pada na zapadnom kraju prilazne ceste. U istraživanjima je sakupljena iznimno velika količina pokretnih arheoloških nalaza koji pripadaju prapovijesnom, antičkom i kasnosrednjovjekovnom razdoblju. Dio uzoraka ugljena za analizu C-14 obrađen je, dok se rezultati ostalih uzoraka tek očekuju. Na Odsjeku za arheologiju HAZU-a (M. Šlaus) obavljena je analiza jedinoga ljudskog kosturnog ukopa (Grob 1 / SJ 5). Prikupljene životinjske kosti obrađuju se na Zavodu za anatomiju, histologiju i embriologiju Veterinarskog fakulteta u Zagrebu (T. Trbojević-Vukičević i A. Štilinović). Planirana je i analiza mikrobioloških uzoraka uzetih iz zapuna određenih zatvorenih cjelina, kao i geološka analiza kamenih izrađevina.
Prije početka arheoloških istraživanja započela je drenaža terena, budući da je najveći dio nalazišta bio poplavljen nakon obilnih kiša, a u probnim se rovovima nalazilo mnogo vode. Na nalazištu su istražena 44 sektora, označena rimskim brojkama prema redoslijedu istraživanja. Prema prioritetu građevinskih radova, na toj su dionici najprije istražene prilazne ceste i sam putni prijelaz Veliko polje, a nakon toga trasa autoceste. Strojnim iskopom skidan je sloj humusa (izorani sloj), u prosječnoj dubini oko 40 cm, uz sustavno poliranje iskopa nakon bagera te određivanje dubine iskopa i prepoznavanje ukopanih objekata, a potom se iskopavalo ručno. Nakon završetka istraživanja pojedinog sektora, zemlja iz iskopa utovarivačem je privremeno prebacivana u nasuprotan sektor, budući da nije mogla biti prebacivana izvan linije eksproprijacije. Nakon toga, na jednak je način istraživan sljedeći sektor itd. Taj način rada preuzet je s iskopavanja arheoloških nalazišta na trasama autocesta u Sloveniji. Za vrijeme istraživanja, u blizini nalazišta postavljena je privremena pokretna konzervatorsko-restauratorska radionica gdje su se prikupljeni nalazi prali, razvrstavali i pakirali za transport. Također su obavljene i neke hitne konzervatorske intervencije na nalazima, a dio keramičkih posuda već je tada rekonstruiran. Iz svih važnijih zatvorenih cjelina uzeti su veći uzorci zemlje koji su ispirani u pokretnoj radionici.

Najviše nalaza istraženo je na uzvisini Sela, tj. položaju cestovnog prijelaza. Rijetki nalazi bili su raspoređeni i na istočnom kraku prilazne ceste, a još rjeđi na sjevernoj plohi, trasi autoceste. Na jugu, zapadu i sjeveru od uzvisine došlo se do arheološki sterilnog prostora, budući da je to niže močvarno-plavno područje bilo nepogodno za naseljavanje. Ukupna istražena površina iznosila je oko 40.000 m², a dokumentirano je i istraženo oko 2600 stratigrafskih jedinica, odnosno različitih objekata (stambene jame – kolibe i zemunice, otpadne i radne jame, bunari, kanali, vatrišta, jame za odlaganje pepela, ostaci drvenih kolaca i ograda) i jedan kosturni ljudski ukop. Preslojavanje i vertikalna stratigrafija rijetki su, tako da se objekti iz triju uočenih vremenskih razdoblja mogu uglavnom dobro odvojiti. Nepokretnim arheološkim nalazima pripadaju ostaci arhitekture iz vremenski triju odvojenih razdoblja. Nisu pronađeni ostaci zidane arhitekture. Kako je riječ o iznimno velikom broju istraženih objekata kojima još predstoji duža detaljna završna restauratorska i znanstvena obrada, zasad je moguće govoriti samo o preliminarnim rezultatima.
Najranijem horizontu naseljavanja pripadaju nalazi iz kasnoga brončanog doba, odnosno kasne faze kulture polja sa žarama. Datiraju se u 13.-12. st. pr. Kr., tj. stariju fazu kasnoga brončanog doba (Br D i Ha A1). Tom razdoblju pripadaju, primjerice, velike spremišne posude od grube keramike i finije manje trbušaste posude s dvjema ručkama, te nekoliko brončanih igala s pločastom glavom u obliku čavla, kao i oštrica brončanog



Pogled na sjeverni dio nalazišta tijekom istraživanja (foto: R. Čimin)



Dio keramičkih nalaza restauriran za vrijeme istraživanja (foto: M. Mustaček)



Iskopavanje dubokih bunara na južnom dijelu nalazišta (foto: L. Bekić)

bodeža. Nalazi te faze pripadaju ranom stupnju kasne faze kulture polja sa žarama, tj. kulturnoj grupi Barice – Gređani i rasprostranjeni su samo na povišenom dijelu putnog prijelaza, a vjerojatno se nastavljaju i dalje prema istoku, izvan linije eksproprijacije, tj. na prostor za koji nisu planirana istraživanja. Vjerojatno je riječ o rubnom dijelu neutvrđenoga kasnobrončanodobnog naselja. U blizini tog nalazišta, K. Minichreiter je 1983. istraživala kasnobrončanodobnu nekropolu, koja najvjerojatnije gravitira istraženim tragovima tog naselja.

Nalazi iz antičkog razdoblja rasprostiru se na većoj površini od prapovijesnih. Prema istočnom dijelu prelaze izvan istraženog područja, dok prema zapadu njihova gustoća polako opada. Najviše rimskodobnih nalaza prikupljeno je na povišenom dijelu putnog prijelaza. Datiraju se od 1. do 4. st., a pripadaju dijelu istraženoga rimskog sela, budući da nisu uočeni nikakvi ostaci zidane rimske arhitekture. U toj je grupi nalaza uočen i veći broj starosjedilačkih keramičkih oblika karakterističnih za kasnolatensko razdoblje i područje Skordiska. Takva keramika u tradiciji latenske izrade pronađena je u jamama i bunarima zajedno s tipičnim rimskim materijalom. Najstariji je nalaz iz tog razdoblja kasnolatenska brončana fibula. Pronađeno je i desetak tipičnih rimskih fibula, koje se mogu datirati do u 4. st., te petnaestak komada rimskog novca iz razdoblja od 1. do 4. st. Od ostalih metalnih nalaza valja navesti mali brončani falusni privjesak, nekoliko brončanih igala za šivanje, aplike, perle, okove, ulomke narukvica itd. Pronađena je manja količina *terrae sigilllatae* i njenih imitacija, keramike tankih stijenki iz flavijevskog razdoblja, kao i fragmentiranih staklenih posuda. Više željeznih nalaza iz tog razdoblja pripada poljoprivrednim i drugim alatima, a manje željeznom oružju. Finiji primjerci luksuznijega kućnog posuđa mogli su biti uvezeni iz urbanih rimskih centara Marsonije, Murse ili Cibala, dok je većinu gruboga kućnog posuđa izrađivalo domaće starosjedilačko stanovništvo, vjerojatno u samom naselju. Naselje je moglo pripadati starosjedilačkom keltskom stanovništvu, koje se ondje naselilo tek za rimske okupacije Panonije i u manjoj ili većoj mjeri romanizirano preživljavalo do u 4. st.

Najkasniji horizont naseljavanja pripada razdoblju kasnoga srednjeg vijeka, pri čemu su nalazi obuhvaćali čitavu površinu nalazišta. Na istočnom dijelu nalazi se prostiru i izvan istraženog područja, dok su na sjeveru pronađeni gotovo isključivo srednjovjekovni nalazi. Ti se nalazi mogu datirati od 14. do 16. st. Keramički su proizvodi osrednje kvalitete i tipični za to razdoblje. Najfinijim nalazima pripadaju vrčevi s crveno slikanim mrežastim ukrasom, koji su vjerojatno ugarski uvoz. Pronađeno je i dosta željeznog alata i oružja. Vrijedan je i nalaz srebrnog novca ugarskog vladara Ludwiga I. (1342. – 1382.). Naselje je vjerojatno egzistiralo s rodovski ili porodično raspoređenim objektima, a propalo za turskog osvajanja Slavonije u 1. polovini 16. st. Naselje se tek mnogo poslije obnavlja na položaju današnjeg sela Stari Perkovci, a toponim Sela, koji se danas rabi za uzvišenje, podsjeća na to napušteno selo.

Literatura

Wiewegh, Kezunović 2006 Zoran Wiewegh, Vesna Kezunović, Lokalitet: Autocesta V-c, dionica Đakovo – Sredanci, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 47, 48.

Ivana Haraša
mr. sc. Luka Bekić

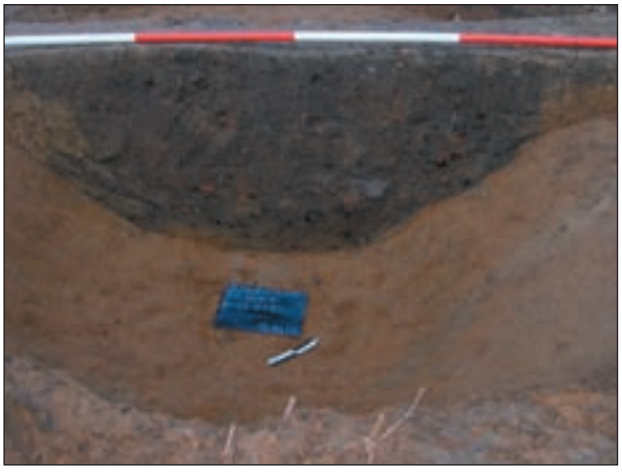
Summary

During 2006 the Croatian Conservation Institute carried out rescue archaeological excavations at the archaeological site of Sela (Veliko Čere) alongside Stari Perkovci, on the route of the planned Beli Manastir – Osijek – Svilaj motorway, the Đakovo - Sredanci section. An area of about 40,000 square metres was investigated.

Archaeological features and pertaining finds from three eras were discovered. The earliest phase includes remains of a Late Bronze Age settlement of the 13th-12th century BC, located on the whole on the elevated part of the ground. Features of a village from Antiquity lasting from the 1st to the 4th century belong to the next phase, showing its clear affiliation to the Romanised old Celtic population. The area inhabited by this phase is larger, but is concentrated in the southern part of the site. In the late medieval phase, which lasted form the 14th to the 16th century, was a settlement finds from which are scattered over the whole of the area investigated. This settlement was probably abandoned during the period of the Turkish conquests in Slavonia, in the first half of the 16th century.

Redni broj: 44
Lokalitet: Slavča
Naselje: Nova Gradiška
Grad/općina: Nova Gradiška
Pravni status: P-178
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U razdoblju od 20. rujna do 16. listopada 2006., Gradski muzej Nova Gradiška u suradnji s Odsjekom za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, obavio je arheološka istraživanja na lokalitetu Slavča. Arheološko istraživanje provedeno je na k.č. 826, k.o. Cernik. Uz voditeljicu iskopavanja Mariju Mihaljević (Gradski muzej Nova Gradiška) te članove stručne ekipe, na ručnom iskopu radilo je šest radnika. Istraživanja su financirali Ministarstvo kulture, Brodsko-posavska županija i Grad Nova Gradiška.



Presjek jame SJ 700 (foto: M. Mihaljević)

Istražena je sonda 1/06 s tri bloka ukupne površine 100 m², koja je orjentirana u smjeru sjever-jug. U cijelosti su istražena sva tri otvorena bloka. Uza sam sjeverni profil sonde utvrđeni su obrisi veće jame (SJ 696) koja se najvećim dijelom prostire izvan otvorene sonde, stoga nije istražena, već je ostavljena za istraživanje tijekom 2007. godine. U otkrivenim blokovima sonde 1/06 utvrđeni su materijalni ostaci eneolitičkih kultura: kostolačke i vučedolske kulture.

Prvu stratigrafsku jedinicu (SJ 001) sačinjavao je površinski humusni sloj koji je poremećen poljodjelskim radovima, posebice zasadima vinograda. U njemu je bilo raznovrsnih nalaza: kućnog lijepa, kamena, keramike, mikrolita i nešto recentnih nalaza. Nalazi su dosta fragmentirani. Kulturni sloj (SJ 002) pojavljuje se ispod humusa s raznovrsnim nalazima: keramikom, utezima, pršljenima te nešto kamenih glačanih alatki (kamenih sjekira) i dosta cijepanih kamenih artefakata (jezgri, sječiva, grebala). Mjestimice se u kulturnom sloju (002) pojavilo više nakupina kućnog lijepa i keramike. U otkrivenim ukopanim objektima sonde 1/06 skupljena je veća količina raznovrsnih arheoloških nalaza, najviše keramičkog posuđa koje prema stilskim obilježjima pripada kostolačkoj i ranoj vučedolskoj kulturi. Najvažnija je otkrivena jama SJ 700, promjera 2,28x2,20 m, relativne dubine 0,76 m. Na temelju prikupljenih nalaza, pripada kostolačkoj i vučedolskoj kulturi. U SJ 700 prikupljeno je dosta keramičkih nalaza koji su većim dijelom ukrašeni tehnikama običnog i brazdastog urezivanja u kombinaciji s inkrustacijom.



Snimak sonde 2/06 na razini zdravice s uočenim jamama (foto: M. Mihaljević)

Druga otvorena sonda vezana je uz iskopavanja 2004., a tijekom 2006. proširena je i otkopana do razine zdravice u kojoj je uočeno više ukopanih objekata (SJ 169, SJ 172). Oni na temelju prikupljenih nalaza pripadaju neolitiku, tj. brezovljanskom tipu sopotske kulture. S obzirom na to da su uza zapadne rubove jame otkrivene 2004. uočene nove jame (SJ 702), procijenjeno je da ih je najpogodnije istražiti sve u cijelosti. Sonda 2/06 prekrivena je i privremeno zatrpana slojem zemlje te ostavljena za istraživanje u 2007. godini. Deseta sezona sustavnih istraživanja ponovno ukazuje na veliku važnost toga višeslojnog lokaliteta, gdje je iskopavanjima 2006. istražen segment naselja kostolačke i rane vučedolske kulture (jame brezovljanske kulture bit će istražene 2007.).

Literatura

Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, Sopotska kultura, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, Sarajevo, 1979: 263 – 303.
Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, Vučedolska kultura i vučedolski kulturni kompleks, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, Sarajevo, 1979: 267 – 341.
Tasić 1979 N. Tasić, Kostolačka kultura, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, Sarajevo, 1979: 253 – 266.

Marija Mihaljević

Summary

During 2006 at the Slavča site near Nova Gradiška, an area of 100 square metres was investigated. Buried features of Kostolač and early Vučedol cultures were found. The most important pit investigated contained quite a lot of pottery remains and a few lithics. In test pit 2 there is a greater density of buried features belonging to the Brezovljan type of Sopot Culture, and it is planned to investigate these in 2007.

Redni broj: 45
Lokalitet: Slavonski Brod – Ciglana Brod
Naselje: –
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: R-690
Razdoblje: –
Vrsta radova: probno iskopavanje

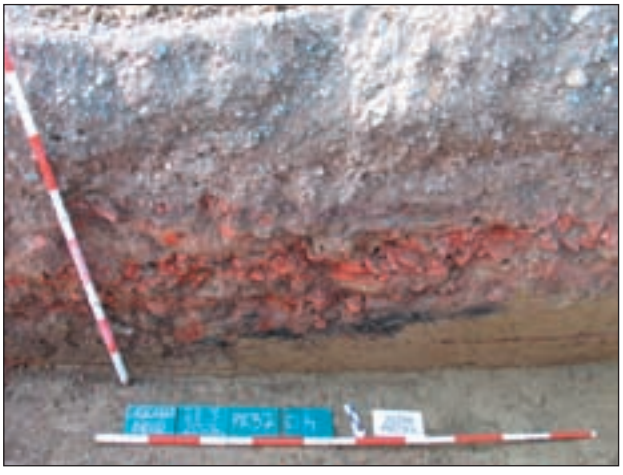
U razdoblju od rujna do listopada 2006., Muzej Brodskog Posavlja obavio je probna arheološka istraživanja na lokaciji Ciglane Brod koja se nalazi na rubnome sjeveroistočnom dijelu grada te je ujedno na zaštićenom i registriranom arheološkom području Slavonskog Broda. Voditeljica iskopavanja bila je Lidija Miklik-Lozuk, a članovi stručne ekipe Ante Arelić, Željko Matuško i povremeno Josip Lozuk iz Muzeja Brodskog Posavlja te studentice Tamara Bezina i Ida Pavlaković. Radove je financirala Ciglana Brod, a zastupala ju je tvrtka Foedus d.o.o. iz Zagreba.

Probna arheološka istraživanja provedena su na površini od 50.000 m² radi izgradnje trgovačkog centra, parkirališta i prateće infrastrukture. Cilj istraživanja bio



Slavonski Brod – Ciglana, pogled na dio terena (foto: A. Arelić)

je odrediti prostiranje arheološkog lokaliteta i shodno rezultatima probnih istraživanja odrediti opseg daljnjih zaštitnih istraživanja. Probnim istraživanjima na navedenoj lokaciji arheološki nalazi nisu pronađeni, niti je utvrđeno postojanje arheološkoga kulturnog sloja. Rezultati probnih istraživanja na lokaciji Ciglane Brod pokazali su da se prapovijesni lokalitet Galovo ne proteže do prostora sada bivše Ciglane, već je smješten južno od nje. Na predmetnoj lokaciji Ciglana je bila u funkciji 131 godinu, od 1875. kada je osnovana pa do 2006. kada je prestala djelovati te je srušena radi izgradnje trgovačkog centra. Cijela površina predviđena za probna istraživanja pretrpjela je dugogodišnje vrlo intenzivno ljudsko djelovanje izgradnjom objekata Ciglane i konstantnom eksploatacijom zemlje (pri čemu su nastajale velike i duboke jame – bare, kasnije zatrpavane smećem i šutom) te drugim radnjama vezanim uz rad Ciglane. Prije probnih istraživanja, investitor je porušio objekte Ciglane (peć za pečenje cigle i druge prateće objekte), strojno uklonio većinu temelja navedenih građevina, deponije zemlje i otpada bivše Ciglane, strojno razgrnuo zemlju po terenu te svojevoljno na razgrnutu zemlju nasuo oko 40 cm šljunka i na prostoru izgradnje budućega trgovačkog centra započeo izgradnju šljunčanih pilota na 8 m dubine, što je pravodobno zaustavljeno. Probno arheološko istraživanje provedeno je mrežom probnih rovova međusobno udaljenih 30 m i širokih 1 m. U smjeru sjever-jug postavljeno je devet uzdužnih probnih rovova, a u smjeru istok-zapad 62 poprečna rova. Strojno



Slavonski Brod – Ciglana, lokalitet tijekom istraživanja (foto: A. Arelić)



Slavonski Brod – Ciglana, lokalitet tijekom istraživanja (foto: A. Arelić)

je kopano oko 1 m (s obzirom na oko 65 cm recentnog sloja: 25 cm razgrnutog deponija prijašnje ciglane i oko 40 cm nasutog šljunka), nakon čega su radnici obavljali ručni iskop (oko 0,50 m) uz kopanje dodatnih probnih štihova (oko 0,30 m). Dubina iskopa iznosila je od 1,60 m do 1,80 m. Na gotovo cijelom prostoru budućega trgovačkog centra, konstatirani su ostaci jama – bara (nastalih eksploatacijom zemlje za potrebe prijašnje ciglane) recentno zatrpanih zemljom, smećem, raznim otpadom i šutom. U svim probnim rovovima, na dubini oko 1,60 m uočene su podzemne vode, što se i očekivalo s obzirom na obližnje ciglarske jame – bare. Na prostoru budućeg parkirališta donedavno je bio dio objekata Ciglane (peć za pečenje cigle i drugi prateći objekti). Na tom su prostoru uočene velike količine šute i deblji sloj polomljene cigle na mjestima i do 1,70 m te ostaci temelja prijašnjih objekata Ciglane. Tijekom probnog istraživanja konstatirano je da se prostor koji nije pretrpio veće ljudske intervencije nalazi isključivo na rubnom sjevernom i krajnjem jugoistočnom području istraživane lokacije. U navedenim se probnim rovovima strojno kopalo oko 0,40 m, a ručnim iskopom do dubine od 1,40 m, te ni ondje nisu pronađeni arheološki nalazi i kulturni sloj.

Lidija Miklik-Lozuk

Summary

During 2006 preliminary archaeological investigations were carried out at the Ciglana Brod [Brod Brickworks] site, which is located on the outlying NW part of Slavonski Brod city. The investigations were carried out over an area of 50,000 square metres, in connection with an application to build a mall, parking lot and pertaining infrastructure.

In these preliminary investigations, no archaeological finds were made. The prehistoric site of Galovo does not extend as far as this site, but it located to the south of it. The space in which the investigations were carried out was almost totally dug over by the work of the brickyard, which was in operation for 131 years.

Redni broj: 46
Lokalitet: Slavonski Brod – Galovo
Naselje: –
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: R-690
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Institut za arheologiju iz Zagreba u okviru znanstveno-istraživačkog projekta „Prapovijesni identitet sjeverne Hrvatske", pod stručnim vodstvom dr. sc. Kornelije Minichreiter, tijekom srpnja 2006. provodio je nastavak sustavnih arheoloških istraživanja na zemljištu Galovo (Ciglana Brod). Istraživana površina nalazi se na k.č. 6207/4, k.o. Brod, u zaštićenoj gradskoj arheološkoj zoni E, u sjeveroistočnom dijelu Slavonskog Broda. Radovi se kontinuirano provode u suradnji s Muzejom Brodskog Posavlja iz Slavonskog Broda. Novčanu pomoć osigurali su Ministarstvo kulture, Brodsko-posavska županija i Institut za arheologiju iz Zagreba. Terenski radovi odvijali su se u skladu s rješenjem Ministarstva kulture. Tijekom radova vođena je detaljna tehnička, nacrtna i fotodokumentacija te uzimani uzorci zemlje, kostiju i ugljena.

Tijekom 2006. istražene su radna zemunica 207/208 i lončarska peć 257/258, kao i slojevi iznad prapovijesnog naselja u novootvorenim sondama C/15, D/15, E/15, F/15, H/12, H/13, I/12 i I/13, koje su se nadovezale na zapadni istraženi dio naselja (Minichreiter 2004; Minichreiter 2005).

Radna zemunica 207 nadovezala se na sjeveroistočnoj strani na radnu zemunicu 205 i zajedno su činile cjelinu. Povezuju ih lončarska peć 257, kao i nizovi rupa od velikih drvenih stupova koji su vjerojatno držali zajedničku krovnu konstrukciju. Na istodobnost tih dvaju radnih objekata upućuje i sličnost u njihovu inventaru – posuđe sa slikanim motivima koji su izvedeni bijelom bojom na crvenoj podlozi. Zemunica je u tlocrtu bila izduženoga oblika, smjera sjever--jug i dimenzija 7x6 m, ukopana u prosjeku 60 cm u zdravicu. Sastojala se od pet radnih prostora: dva manja u sjevernom dijelu, zatim dva veća u središnjem dijelu (zapadni i istočni) i posebno oblikovana plitka jama u njezinu južnom dijelu. Uzduž njezine središnje osi, od sjevera prema jugu, otkriven je niz rupa od pet velikih okomitih drvenih stupova (promjera 25 – 30 cm), na koji su se u smjeru sjevera nadovezala još četiri stupa – dva na kosu sjevernu stijenku zemunice i dva izvan njezina rubnog dijela. U zapadnim i jugozapadnim unutrašnjim prostorima zemunice, koji su bili smješteni u neposrednoj blizini susjedne zemunice 205, u određenim su razmacima bile ukopane rupe od velikih drvenih stupova, pa se pretpostavlja da je zemunica imala otvorenu nadstrešnicu zajedničku sa susjednom zemunicom 205. Otvorena nadstrešnica bila je potrebna zbog lončarske peći 257, krušne peći 793 i ognjišta 853, koji su se nalazili u tim prostorima. Ulaz u zemunicu činila je



Slavonski Brod – Galovo, istraženi dio naselja (foto: J. Sudić)

stuba na njezinoj jugoistočnoj strani. U sjeverozapadnom prostoru zemunice, uz njezine okomite zapadne stijenke, bila je ukopana manja plitka jama dimenzija 1,80x1,40 m, u kojoj se nalazilo ognjište 853. Ostaci ognjišta – komadi pečene zemlje i nekoliko ulomaka posuda, bili su na površini veličine 0,90x1,10 m. Ispod ognjišta, u plitkoj jami ispunjenoj crnom zemljom, bio je položen veći ulomak lonca S-profila, koji je po trbuhu bio ukrašen otiscima prsta i plastičnim naljepcima, a po obodu posude otiscima prsta. Sjeveroistočno od ognjišta bila je plitko ukopana jama dimenzija 0,80x1,30 m, uza strme sjeverne stijenke zemunice. U gornjim su slojevima tog prostora nađeni komadi pečene zemlje. Njihovu namjenu nije bilo moguće utvrditi.

U zapadnom je prostoru, dimenzija 2,30 (S-J) x 2 (I-Z) m, središnjeg dijela zemunice, uz jugozapadni rubni dio otkrivena krušna peć (793) malih dimenzija od koje se sačuvala samo osnovica i oko 10 cm stijenke kalote. Osnovica peći bila je 0,70 (S-J) i 0,50 (I-Z) m, a debljina stijenke 5 cm. Nasuprot tom prostoru, u istočnom dijelu zemunice, bila je najveća prostorija 1,60 (S-J) x 2,40 (I-Z) m, prva sa sjeverne strane do ulazne stube u zemunicu. Na istočnoj je strani bila pri njezinu dnu, poput niše, uzduž stijenke zemunice izdužena jama ukopana 20 cm. U toj su niši nađene životinjske kosti – prvi vratni kralježak goveda i donja čeljust mlađe ovce. S južne strane ulazne stube, u južnom dijelu zemunice, bio je ukopan izdvojen prostor 795 – plitka jama 1,80 (S-J) x 1,50 (I-Z) m, ukopana 50 cm od rubnog dijela zemunice. Po njezinu sjeverozapadnom, sjeveroistočnom i južnom rubnom dijelu bile su plitko ukopane tri niše koje su mogle služiti za sjedenje pri obavljanju određenih poslova. Ondje su pronađeni komadi obrađenih životinjskih kostiju, a među njima i koštana igla – šilo trokutastog presjeka, kojim su vjerojatno šivali kožnatu obuću i odjeću.

Velika lončarska peć 257 (između radnih zemunica 205 i 207) po svojem je obliku jedinstvena među do sada otkrivenim u ranoneolitičkim naseljima. U gornjem je dijelu uža i izgleda kao izdužene lončarske peći u grobnoj jami 9, obredno-ukopnog prostora u radnoj zemunici 155/156 na Galovu (Minichreiter 2004) i u zemunicama 12 i 14 u Zadubravlju (Minichreiter 1992). U donjem je dijelu većih dimenzija, s tim da je na sjeverozapadnoj strani znatno proširena. Visina iznosi 63 cm, a dužina 180 cm. Gornja širina je 40 cm, a donja 110 cm. Debljina je stijenke 5 – 10 cm. SZ strana kalote urušena je i bolje zapečena od jugoistočne koja je ostala sive boje, jer je bila ukopana u zdravicu i nije se prepekla s vanjske strane. Konstrukcija peći oblikovana je tako da je najprije napravljena mreža rijetkih savinutih šiba koje su oblijepljene s vanjske strane grudama gline, pa spaljene. S unutarnje strane, na stijenkama peći, na svakih 10 cm ostali su vidljivi otisci debljeg šiblja. Prednji dio peći (jugozapadni) imao je otvor za ložište koji je bio okrenut prema središtu zemunice 205. Na dnu peći nađeni su veliki komadi pečene zemlje, dijelovi lonaca, malo kamenih izrađevina i malo spaljenih kosti. Inventar zemunice sadržavao je lonce i zdjele zaobljenog i S-profila, grube i fine površine, istovrsne kao i u susjednim zemunicama i jamama otkrivenima u naselju. Ukrasi na posuđu grube fakture bili su izvedeni urezivanjem – paralelne linije, utiskivanjem noktom, vrhom prsta ili „štipanjem“ s dva prsta, ubadanjem uskim štapićem i plastičnim modeliranjem – amorfni naljepci



Radne zemunice 205 i 207 (foto: J. Sudić)

i plastična traka s otiscima prsta (Minichreiter 2003). Posude fine fakture većinom su obojene crvenom bojom s pravolinijskim ornamentima tamnosmeđe boje s vanjske i unutarnje strane, i to prije pečenja pa se boja dobro očuvala. Ulomak posude obojene crvenom bojom po cijeloj vanjskoj površini bio je s unutarnje strane samo na rubnom dijelu ukrašen širokom crveno obojenom trakom. Među ulomcima zdjela otkriveno je nekoliko s motivima oslikanim bijelom bojom na crvenoj podlozi, kao i u susjednoj radnoj zemunici 205 (Minichreiter 2006a). Bijela je boja nanesena na posude nakon pečenja pa se slabo očuvala, no vidljivi su ostaci kapljičastog i pravolinijskog motiva, analogno motivima iz Donje Branjevine (Karmanski 2005). U inventaru zemunice, među posebnim nalazima, otkriveni su: dio glinenog utega (Minichreiter 2006a), glineni pršljen koji je mogao služiti kao nakit ili kao zamašnjak na vretenu, te glineni disk bez rupe, koji S. Karmanski uvrštava u projektile za praću u lovu na životinje (Karmanski 2005). Istovrstan predmet otkriven je u stambenoj zemunici 153, a analogni primjerci nalaze se i u naseljima Lánycsók-Bácsfapuszta u Mađarskoj (Kalicz 1990) i Anza u Makedoniji (Gimbutas 1976). Uza sjeveroistočni dio krušne peći 793, otkrivena je donja čeljust ovce starije od četiri godine i čepasta noga visine 9 cm, koja je pripadala žrtveniku tipa 4, većih dimenzija (Minichreiter 2004). To je treći nalaz u naselju (prva dva nađena su u radnoj zemunici 155/156) i ostaje otvoreno pitanje zašto je u svim trima slučajevima nađena samo po



Lončarska peć 257 (foto: K. Minichreiter)



Posuda fine fakture s bijelo oslikanim motivima (kopiju izradila M. Gregl)

jedna noga žrtvenika većih dimenzija koji pripadaju tipu 4. Analize ugljena metodom C-14 pokazale su da je radna zemunica 205 s bijelo oslikanom keramikom nešto starija od susjednih u naselju (oko 5800-5715 Cal BC), pa se i inventar radne zemunice 207 s pravom može uvrstiti u bijeli Linear A koji je S. Dimitrijević označio kao stariju fazu stupnja Linear A starčevačke kulture (Dimitrijević 1974; Dimitrijević 1979). Nakon završetka radova, privremeno su zaštićeni otkriveni objekti na terenu. Objekti i sonde koje nisu završene prekriveni su folijom i tankim slojem zemlje do nastavka arheoloških istraživanja.

Literatura

Dimitrijević 1974 Stojan Dimitrijević, Problem stupnjevanja starčevačke kulture s posebnim obzirom na doprinos južnopanonskih nalazišta rješavanju ovog problema, Počeci ranih zemljoradničkih kultura u Vojvodini i srpskom Podunavlju, Materijali, X, Beograd, 1974: 59 – 121.

Dimitrijević 1979 Stojan Dimitrijević, Sjeverna zona, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, II, Sarajevo, 1979: 229 – 363.

Gimbutas 1976 Maria Gimbutas, Neolithic Macedonia I, Monumenta Archaeologica 1/1976, Los Angeles, 1976.

Kalicz 1990 Nandor Kalicz, Frühneolithische Siedlungsfunde aus Südwestungarn, Inventaria Praehistorica Hvngariae, IV, Budapest, 1990.

Karmanski 2005 Sergej Karmanski, Donja Branjevina: A Neolithic settlement near Deronje in the Vojvodina (Serbia), Societa per la Preistoria e Protoistoria della regione Friuli-Venezia Giulia, 10, Trieste, 2005: 1 – 79.

Minichreiter 1992 Kornelija Minichreiter, Starčevačka kultura u sjevernoj Hrvatskoj, disertacije i monografije, 1, Zagreb, 1992.

Minichreiter 2003 Kornelija Minichreiter, Prilog poznavanju ornamentike na gruboj keramici starčevačkog naselja na Galovu u Slavonskom Brodu, Prilozi IAZ, 20, Zagreb, 2003: 15 – 26.

Minichreiter 2004 Kornelija Minichreiter, Radionica glinenih predmeta i tkanina u naselju starčevačke kulture na „Galovu“ u Slavonskom Brodu, Prilozi IAZ, 21, Zagreb, 2004: 5 – 18.

Minichreiter 2005 Kornelija Minichreiter, Lokalitet: Galovo, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 35 – 37.

Minichreiter 2006 Kornelija Minichreiter, Lokalitet: Galovo, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 49 – 51.

Minichreiter 2006a Kornelija Minichreiter, Slavonski Brod, Galovo, arheološka istraživanja 2005., AIA, II/2006, Zagreb, 2006: 29 – 32.

Kornelija Minichreiter

Summary

During 2006 the Archaeology Institute in Zagreb and the Museum of Brod Posavlje of Slavonski Brod carried out the continuation of systematic archaeological research into the plot of Galovo in the NE part of Slavonski Brod. An area of 200 square metres is being investigated. On the western and southern side it carries on from an area excavated in previous years. In the dwelling part of the settlement a working pit dwelling, 207/208, was investigated; on the NE side this goes on from the working dugout no. 205/206, explored during 2005. In this working dugout a hearth, a bread oven and ceramic kiln were discovered. Among the clay vessels fragments of a bowl decorated with white on a red ground were found, and of other finds, a bone sewing needle with a triangular cross section was of interest; it was probably used for sewing leather clothing and footwear. The inventory of working dugout no. 207/208 belongs, in terms of the stylistic features, to the early phase of the Linear A degree of Starčevo culture and to the phase of white Linear A (according to S. Dimitrijević).

Redni broj: 47
Lokalitet: Slavonski Brod – Mesićeva 7
Naselje: –
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: R-690
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U razdoblju od listopada do prosinca 2006., Muzej Brodskog Posavlja provodio je zaštitna arheološka istraživanja na lokaciji izgradnje stambeno-poslovne građevine u Ulici M. Mesića 7 u Slavonskom Brodu, na k.č. 3538, 3539, 3540. Voditeljica istraživanja bila je Jesenka Miškiv, a stručnu ekipu činili su Katarina Botić, Damir Fajdetić te povremeno Lidija Miklik-Lozuk i Željko Čavčić. Arheološka istraživanja



Slavonski Brod – Mesićeva 7, teren tijekom istraživanja (foto: D. Fajdetić)



Slavonski Brod – Mesićeva 7, pogled na dio terena s obrisom srednjovjekovnog opkopa (foto: D. Fajdetić)

financirao je investitor. Lokacija se nalazi u najstarijoj urbanoj jezgri, u sklopu područja zaštićenog i registriranog arheološkog lokaliteta u Slavonskom Brodu, gdje postoje tragovi naseljavanja od prapovijesti, antike, srednjeg i novog vijeka, pa do današnjih dana. Zaštitna arheološka istraživanja privremeno su obustavljena u prosincu 2006. te će biti nastavljena tijekom 2007. godine.

Zaštitna arheološka istraživanja provedena su na sjevernoj strani parcele, na oko 1000 m². Na terenu je postavljena mreža kvadranata dimenzija 5x5 m, nizovi od A do G smjera istok-zapad, a nizovi od 6 do 12 smjera sjever-jug. Prema dosadašnjim spoznajama, na sjevernoj strani predmetne lokacije očekivalo se otkriće bedema i opkopa srednjovjekovnog Broda. Strojno je skidan sloj šute i temelja prijašnjih dvorišnih objekata do dubine od 0,40 m, nakon čega je započeo ručni iskop. Tijekom iskopa prve i druge radne dubine pronađeno je dosta ulomaka novovjekovne keramike, stakla, metala te životinjskih kostiju. Definirane su 24 recentne jame u kojima su pronađeni ostaci recentnih keramičkih posuda, staklenih boca te nekoliko ulomaka metalnih predmeta. Tijekom iskopa treće radne dubine pronađeni su ulomci srednjovjekovne i turske keramike, ulomci pećnjaka te ulomci keramičkih peka. U nizovima kvadranata od C-G/10-11, odnosno u sjevernom dijelu istraživane lokacije, definiran je obris opkopa srednjovjekovnog Broda koji se proteže smjerom istok-zapad, širine oko 6 m. Tijekom istraživanja 2006. opkop nije pražnjen, jer su zbog nepovoljnih vremenskih uvjeta početkom prosinca 2006. zaštitna istraživanja privremeno prekinuta, a nastavit će se tijekom 2007. godine.

Jesenka Miškiv
Lidija Miklik-Lozuk

Summary

During 2006 rescue archaeological excavations were carried out at the site of the construction of a mixed-purpose building at no. 7, Ulica M. Mesića in Slavonski Brod. The site is in the oldest part of the city centre, in the registered archaeological zone of the city, where there are traces of habitation since prehistory, taking in Antiquity, the Middle Ages and the modern period.

Rescue archaeological excavations were carried out on an area of about 1000 square metres. On the whole modern finds were collected (ceramics, glass and metal). Twenty-four recent pits were found, in which there were finds of recent ceramic vessels, glass bottles and some fragments of metal items. Also found were fragments of medieval Turkish ceramics, potsherds and fragments of ceramic baking pots. In the northern part of the site investigated the outline of the moat of medieval Brod was found, stretching in an east-west direction. The excavations will be continued in 2007.

Redni broj: 48
Lokalitet: Slavonski Brod – Šetalište braće Radić 16
Naselje: –
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: R-690
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom kolovoza i rujna 2006. provođeno je zaštitno arheološko istraživanje na lokaciji izgradnje stambeno-poslovne građevine na Šetalištu braće Radić 16 u Slavonskom Brodu, na k.č. 4102. Voditeljica istraživanja bila je Jesenka Miškiv; zamjenik voditeljice Josip Lozuk, a stručnu ekipu činili su Ante Arelić te povremeno Željko Čavčić i Željko Matuško. Arheološka istraživanja financirao je investitor. Lokacija se nalazi uza samu obalu rijeke Save, u najstarijoj urbanoj jezgri, u sklopu registrirane arheološke zone grada gdje postoje tragovi naseljavanja od prapovijesti, antike, srednjeg i novog vijeka, pa do današnjih dana. Zaštitno arheološko istraživanje provedeno je na 79 m², jer se zbog postojeće dvorišne zgrade s podrumom i infrastrukture (kanalizacija, vodovod, šahtovi, bunar) nije mogla istražiti cijela parcela veličine 11x17 m.

Istraženo je šest kvadranata dimenzija 5x5 m, 3,5x5 m, 3x5 m, 1,5x5 m. Zdravica se javlja od 89,53 do 89,94 m nadmorske visine (relativne dubine 1,30 m). Zbog okolnosti terena, kulturni su slojevi bili izmiješani sa šutom i u njima je nađeno dosta predmeta iz vremena prapovijesti, antike, srednjeg vijeka te novijeg doba. Zastupljena je keramika, litika, staklo, metal, novac i nakit od staklene paste. Na



Slavonski Brod – Šetalište braće Radić 16, urušeni zidovi rimskog objekta (foto: A. Arelić)



Slavonski Brod – Šetalište braće Radić 16, grobovi iz osmanskog razdoblja (foto: A. Arelić)

cijelom terenu nalaze se tragovi naselja iz kasnoga brončanog doba. Pronađeno je deset jama različitih dimenzija, od kojih je njih osam sadržavalo brončanodobnu keramiku. Nađeni su i dijelovi podnice prapovijesnog objekta. U središnjem dijelu terena otkriveni su urušeni zidovi rimskog objekta, od cigle i kamena, koji su zalazili u tri kvadranta, u dužinu preko šest metara, smjera istok-zapad. Urušenje se javlja prosječno od 90,01 do 89,71 m nadmorske visine (relativne dubine od 1 do 1,37 m).
Pojava rimske arhitekture ide u prilog proučavanja Marsonije i pitanja njenog areala na prostoru najstarije jezgre grada. Zapadna granica Marsonije išla je iza savskog mosta i ušća rječice Mrsunje, sjeverna između Starčevićeve i Mesićeve ulice, a za istočnu se protpostavljalo da ide između Zajčeve ulice i Ulice T. Skalice. Ova su istraživanja upravo to i potvrdila.
Iz srednjovjekovnog razdoblja nađena je raznovrsna keramika, a ističu se nalazi nekolicine pećnjaka. Iznenađenje na terenu bilo je otkriće pet kosturnih grobova, koji najvjerojatnije pripadaju osmanskom razdoblju. Tri su groba relativno dobro očuvana, jedan od njih je dječji, a jednom nedostaje lubanja. Dva su groba devastirana iskopom veće recentne otpadne jame, SJ 036/037, u kojoj su pronađene dvije lubanje i razbacane kosti. Orijentacija je grobova sjever-jug, a javljaju se od 90,23 do 89,66 m nadmorske visine (relativne dubine od 0,80 do 1,36 m). Iz novijeg razdoblja nađeno je nekoliko recentnih jama u kojima je, kao i u otkopnim slojevima, zastupljena brojna keramika, od koje se ističu primjerci s ukrasima i glazurom.



Slavonski Brod – Šetalište braće Radić 16, pogled na teren (foto: A. Arelić)

Literatura

Miškiv, Miklik-Lozuk, Lozuk 2006 J. Miškiv, L. Miklik--Lozuk, J. Lozuk, Zaštitna arheološka istraživanja – Trg Ivane Brlić-Mažuranić, Katalog izložbe, Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod, 2006.
Stotinu hrvatskih 2006 Grupa autora: Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2006: 236 – 239.

Jesenka Miškiv

Summary

During 2006 rescue archaeological excavations were carried out at the site of the construction of a mixed-purpose building at no. 16, Šetalište braće Radić in Slavonski Brod. The site lies on the very bank of the Sava, in the oldest urban core, within the archaeological zone of the city, where there are traces of habitation since prehistory, including Antiquity, the Middle Ages and the modern period. Rescue archaeological excavations were carried out on 79 square metres (six quadrants were investigated). Natural soil was found at a relative depth of 1.30 m. On the whole of the ground there were traces of a settlement of the Late Bronze Age. Ten pits of various dimensions were found, eight of them containing Bronze Age potsherds. Also found were parts of the f loor of a prehistoric structure. In the central part of the ground ruined walls of a Roman structure made of brick and stone were found; it was over six metres long. The appearance of Roman architecture would tend to justify the study of Marsonia and the problem of its area in the oldest city core. The western border of Marsonia went behind the Sava bridge and the confluence with the Mrsunja stream, the northern between Starčevićeva and Mesićeva streets, while the eastern is hypothesised to have run between Zajčeva ulica and Ulica T. Skalića. These investigations bore out these hypotheses. Diverse kinds of pottery from the Middle Ages were found, the discoveries of several stove tiles being particularly interesting. Five skeleton graves were found at the site, all of them probably belonging to the Ottoman period. Three were quite well preserved, including a child's grave, but one was missing a skull. Two graves had been devastated by the excavation of a recent waste pit, inside which two skulls and scattered bones were found. The graves are oriented east to west, and appear at a relative depth of 0.80 to 1.36 m.

Redni broj: 49
Lokalitet: Slavonski Brod – Starčevićeva 9
Naselje: –
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: R-690
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U srpnju 2006. provedeno je zaštitno arheološko istraživanje na lokaciji izgradnje stambeno-poslovne građevine u Ulici A. Starčevića 9 u Slavonskom Brodu, na



Slavonski Brod – Starčevićeva 9, teren tijekom istraživanja (foto: A. Arelić)

k.č. 3602. Voditeljica istraživanja bila je Jesenka Miškiv, a stručnu ekipu činili su Ante Arelić i povremeno Željko Matuško. Arheološka istraživanja financirao je investitor. Lokacija se nalazi u najstarijoj urbanoj jezgri, u sklopu registrirane arheološke zone grada, gdje postoje tragovi naseljavanja od prapovijesti, antike, srednjeg i novog vijeka pa do današnjih dana.

Zaštitna arheološka istraživanja provedena su na sjevernoj strani parcele jer se na južnoj strani nalazila prethodno porušena katnica s podrumom. I na sjevernoj strani parcele postojale su dvorišne zgrade i objekti koji su prethodno porušeni pa su na terenu ostali njihovi temelji, puno građevnog materijala, ostaci kanalizacije s betonskim cijevima te instalacije starog vodovoda i plinovoda. Kako je iskop prvih kvadranata pokazao da će daljnje ručno kopanje biti otežano, odlučeno je da se strojno skine gornja površina do dubine oko 0,50 m. Zbog okolnosti terena te blizine susjednih zgrada i očuvanja njihove statike, otvorena su u dva niza (A i B) četiri kvadranta različitih dimenzija. Zaštitno arheološko istraživanje u Starčevićevoj ulici manjeg je opsega i istražena je površina od 46 m². Na cijeloj su parceli u novije vrijeme bili izgrađeni objekti i brojna infrastruktura te je teren arheološki uništen, što su dokazala i zaštitna istraživanja. Istražena su četiri kvadranta dimenzija 5x5 m, 2x5 m i 1x1 m, čija relativna dubina iznosi oko 1,45 m, odnosno od 89,89 do 89,69 m apsolutne nadmorske visine. Na prijelazu dvaju južnih kvadranata otkrivena je jedna prapovijesna jama pri samom dnu, u kojoj je nađena prapovijesna, rimska i srednjovjekovna keramika, na dubini od 89,80 do 89,54 m nadmorske visine (relativne dubine 1,88 m).

Jesenka Miškiv

Summary

During July 2006 rescue archaeological excavations were carried out at the site of the construction of a mixed-purpose building at no. 9, Ulica A. Starčevica, Slavonski Brod. The site is positioned in the oldest part of the downtown centre, in the registered archaeological zone of the city, where there are traces its having been inhabited since prehistory, taking in Antiquity, the Middle Ages and the modern period. Investigations were conducted on the northern side of the lot, for on the southern side there was a two-storey house with cellar that had previously been demolished. An area of 46 square metres was investigated. A prehistoric pit was discovered, in which prehistoric, Roman and medieval ceramics were found.

Redni broj: 50
Lokalitet: Slavonski Šamac (općina)
Naselje: Kruševica, Slavonski Šamac
Grad/općina: Slavonski Šamac
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: rekognosciranje

Muzej Brodskog Posavlja, u suradnji s Odsjekom za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (studentska praksa), obavio je četvrtu etapu sustavnoga arheološkog rekognosciranja Brodskog Posavlja. Rekognosciranje je provedeno od 23. do 25. studenog i od 7. do 9. prosinca 2006. godine. Stručni voditelj istraživanja bio je Josip Lozuk iz Muzeja Brodskog Posavlja. Četvrta etapa rekognosciranja obavljena je zahvaljujući sredstvima Ministarstva kulture i Brodsko-posavske županije. U rekognosciranju su sudjelovali djelatnici Muzeja Brodskog Posavlja: Josip Lozuk, Lidija Miklik Lozuk, Ante Arelić, Mario Kauzlarić i Ante Ereiz. Stručnu praksu obavljali su studenti: Vjekoslav Iličić, Slavica Postonjski, Ivana Vladović, Miroslav Razum, Ivana Radić, Snježana Smolić i Katarina Mužar. Cilj te etape sustavnoga arheološkog rekognosciranja bio je nastavak obilaska područja Općine Slavonski Šamac, naselja Slavonski Šamac i Kruševica te ubiciranje dosad nepoznatih arheoloških lokaliteta.

Na tom su području otprije bila evidentirana svega tri lokaliteta: Luka – sprudište na Savi kod Slavonskog Šamca, Kostroman – gradina kod Kruševice i Njivice kod Kruševice (jedini preventivno zaštićen lokalitet). Lokalitet Luka – sprudište na Savi nalazište je antičkih i srednjovjekovnih nalaza, Kostroman je velik arheološki lokalitet gdje se uočavaju nalazi od prapovijesti, antike (*castrum romanum*) do srednjovjekovnih ostataka utvrđenoga grada, a Njivice su prapovijesni (sopotsko naselje) i srednjovjekovni lokalitet. U rekognosciranjima 2004. i 2005. utvrđeno je postojanje 44 arheološka nalazišta (Lozuk 2006). Obilaskom terena u jesen 2006. evidentirano je šest novih, do sada nepoznatih arheoloških nalazišta. Prikupljeno je više stotina ulomaka keramike te desetak litičkih artefakata iz različitih razdoblja – od prapovijesti do srednjeg vijeka. Tijekom rekognosciranja reambulirana su dva lokaliteta (otkrivena 2005.) te je utvrđeno da je riječ o jednom vrlo velikom lokalitetu koji ima izraženu horizontalnu stratigrafiju. Riječ je o lokalitetima Vir III i Batovica u području sela Kruševica.

1. Kruševica – Vir – Batovica
Lokalitet se nalazi na lesnoj gredi koja se pruža u smjeru istok-zapad, na nadmorskoj visini od 85,80 m, oko 400 m sjeverno od lokaliteta Kostroman i oko 100 m zapadno od lokaliteta Zbjeg II. Reambuliranjem područja utvrđeno je da je riječ o jednom velikom lokalitetu, a ne o dvama (Vir III i Batovica), kako je utvrđeno 2005. godine. Na površini



Karta dijela općine Slavonski Šamac s naznačenim pozicijama obiđenih i novootkrivenih arheoloških nalazišta

od 1300x500 m prikupljeni su površinski nalazi keramike i kameni artefakti iz prapovijesnog (sopotska kultura i kasno brončano doba) i srednjovjekovnog razdoblja (oko 200 ulomaka keramike). Riječ je o većem prapovijesnom i srednjovjekovnom naselju. Lokalitet do sada nije bio poznat.

2. Kruševica – Bundevište I
Lokalitet se nalazi na uzvišenju koje se pruža u smjeru istok-zapad, na nadmorskoj visini od 86,10 m. Rekognosciranjem u jesen 2006., na površini od 350x200 m, prikupljeni su površinski nalazi keramike iz prapovijesnog i srednjovjekovnog razdoblja (oko 30 ulomaka keramike). Riječ je o prapovijesnom i srednjovjekovnom naselju. Lokalitet do sada nije bio poznat.

3. Kruševica – Bundevište II
Lokalitet se nalazi na blagom uzvišenju na nadmorskoj visini od 85,70 m, oko 500 m istočno od ceste Sikirevci – Kruševica. Rekognosciranjem u jesen 2006., na površini od 150x150 m, prikupljeni su površinski nalazi keramike i kamenih odbitaka iz prapovijesnog razdoblja (oko 20 ulomaka keramike i mikrolita). Vjerojatno je riječ o naselju. Lokalitet do sada nije bio poznat.

4. Kruševica – Kučišta
Lokalitet se nalazi na uzvišenju koje se pruža u smjeru sjever-jug, na nadmorskoj visini od 86,50 m, na istočnoj strani uz cestu Sikirevci – Kruševica. Lokalitet ulazi i u prostor općine Sikirevci. Rekognosciranjem u jesen 2006., na površini od 350x250 m, prikupljeni su površinski nalazi keramike i kamenih odbitaka iz prapovijesnog i rimskog razdoblja (oko 50 ulomaka keramike i mikrolita). Vjerojatno je riječ o naselju. Lokalitet do sada nije bio poznat.

5. Kruševica – Krnjica I
Lokalitet se nalazi na uzvišenju koje se pruža u smjeru jug--sjever, na nadmorskoj visini od 86,40 m, oko 400 m zapadno od ceste Sikirevci – Kruševica. Rekognosciranjem u jesen 2006., na površini od 250x100 m, prikupljeni su površinski nalazi keramike prapovijesnog i srednjovjekovnog razdoblja (oko 30 ulomaka keramike). Vjerojatno je riječ o naselju. Lokalitet do sada nije bio poznat.

6. Kruševica – Krnjica II
Lokalitet se nalazi na uzvišenju koje se pruža u smjeru sjever--jug na nadmorskoj visini od 86 m, na oko 200 m zapadno od ceste Sikirevci – Kruševica. Rekognosciranjem u jesen 2006., na površini od 200x100 m, prikupljeni su površinski nalazi keramike iz prapovijesnog i srednjovjekovnog razdoblja (dvadesetak ulomaka keramike). Vjerojatno je riječ o naselju. Lokalitet do sada nije bio poznat.

7. Kruševica – Klaće
Lokalitet se nalazi na uzvišenju koje se pruža u smjeru jug--sjever na nadmorskoj visini od 86,60 m, uz cestu Sikirevci – Kruševica na zapadnoj strani ceste nasuprot lokaliteta Kučišta. Rekognosciranjem u jesen 2006., na površini od 200x200 m, prikupljeni su površinski nalazi keramike i kamenih odbitaka iz prapovijesnog (starčevačka kultura)

razdoblja (oko 20 ulomaka keramike i kamenih artefakata). Vjerojatno je riječ o naselju. Lokalitet do sada nije bio poznat.

Rezultati četvrte etape sustavnoga arheološkog rekognosciranja vrlo su uspješni s obzirom na to da je na površini od tri kvadratna kilometra evidentirano šest novih, do sada nepoznatih arheoloških nalazišta. U tri etape sustavnog rekognosciranja na području općine Slavonski Šamac ukupno je utvrđeno postojanje 49 arheoloških nalazišta. Daljnje rekognosciranje zasigurno će uroditi otkrićima novih, do sada nepoznatih arheoloških lokaliteta s obzirom na gustu naseljenost Brodskog Posavlja od prapovijesti do danas.

Literatura

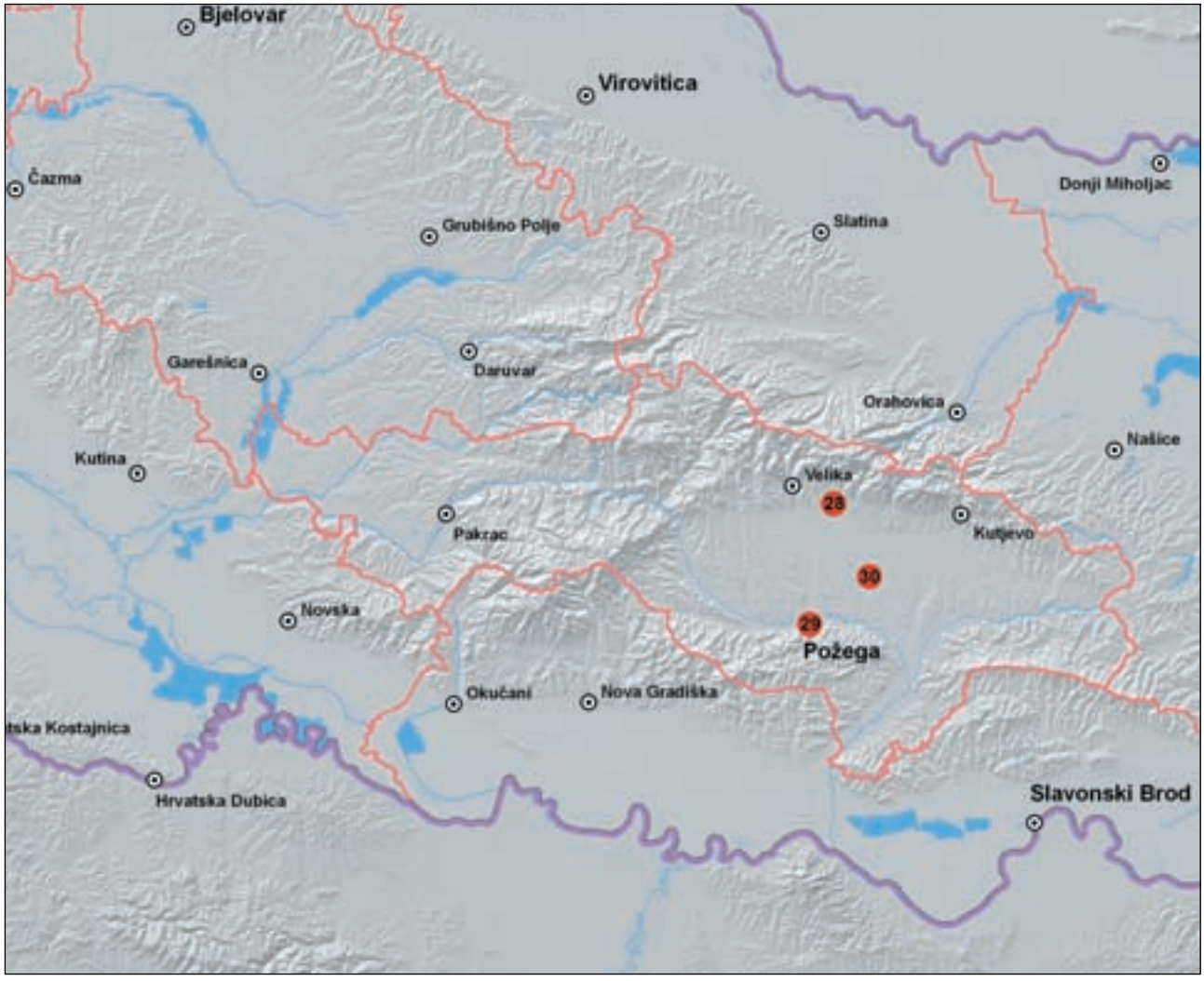
Lozuk 2006 Josip Lozuk, Lokalitet: Slavonski Šamac (općina), HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 55 – 59.

Josip Lozuk

Summary

During 2006, the Museum of Brod Posavlje, in collaboration with the archaeology department of the Faculty of Philosophy, Zagreb, undertook the fourth phase of the reconnaissance of Brod Posavlje. The area of the municipality of Slavonski Šamac (the settlements of Slavonski Šamac and Kruševica) was surveyed.
Six previously unknown archaeological sites were recorded. Several hundred fragments of ceramics were collected, and a dozen lithic artefacts from various periods of time, from prehistory to the Middle Ages, were found.

POŽEŠKO-SLAVONSKA ŽUPANIJA



51 Gradci
52 Požega – dvorište katastra
53 Požega – Trg sv. Terezije
54 Treštanovačka gradina

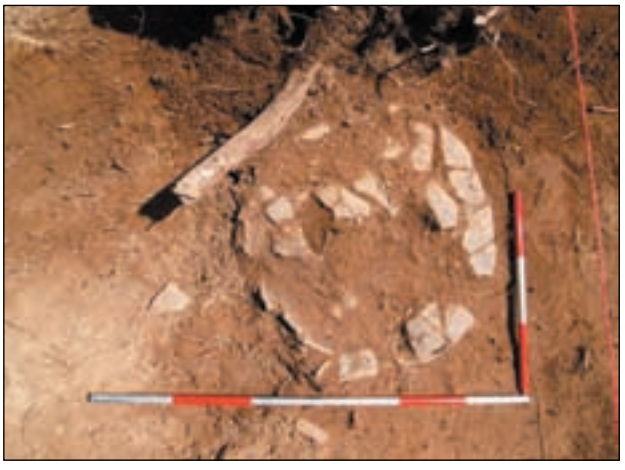
Redni broj: 51
Lokalitet: Gradci
Naselje: Kaptol
Grad/općina: Kaptol
Pravni status: P-529
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Istraživanjima lokaliteta Gradci pokraj Kaptola tijekom 2006. obuhvaćena su četiri tumula (tumuli 8, 9, 10 i 11). Voditelj radova bio je dr. sc. Hrvoje Potrebica, a u stručnom je timu u fazama izrade složenije geodetske dokumentacije sudjelovala i Ina Miloglav, asistent na katedri za metodologiju Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. U dijelu istraživanja sudjelovala je i Rujana Jeger, dipl. arheologinja. Tijekom radova bili su angažirani studenti Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i vrijedna ekipa radnika iz Kaptola čiji su napori nadmašili sva očekivanja i znatno unaprijedili i olakšali rad na terenu. Kao i u svim dosadašnjim sezonama, potporu istraživanjima pružila je Javna ustanova Park prirode Papuk, a financijsku potporu i pomoć istraživanjima pružili su Grad Požega i Općina Kaptol. Znatnu potporu dalo je Ministarstvo kulture, bez kojeg ne bi bilo moguće provesti istraživanja u ovom opsegu, kao ni promptnu i kvalitetnu obradu nalaza te analize i datacije uzoraka kakve nalaže suvremena arheološka znanost.

Tragove gradinskog naselja i druge grupe tumula na brdu Gradci pokraj Kaptola uočila je pregledima terena još 1975. godine ekipa Arheološkog muzeja u Zagrebu koja je od 1965. do 1971. istraživala nekropolu na Čemernici. Trenutačno istraživanje na nalazištu Gradci počelo je 2001. godine Utvrđeno je da lokalitet pokriva oko 15 hektara i nalazi se pri vrhu jednog od južnih obronaka Papuka, koji dominira dolinom na apsolutnoj nadmorskoj visini od oko 450 metara. Riječ je o šumskom području pod imenom Bistra. Lokalitet se djelomice nalazi pod visokom borovom šumom, a dijelom je pod nižom miješanom listopadnom šumom. Čini se da je nekropola zatvorena fortifikacijom. Tijekom dosadašnjih sezona istraživanja, 2001. – 2005., otkopano je sedam tumula.

Tumul 8 jedini je uočen tumul izvan fortifikacije koja zatvara čitavu nekropolu. Ujedno je riječ o najistočnijoj konstrukciji uočenoj na lokalitetu Kaptol – Gradci. Početna visina tumula bila je relativno mala pa je tek nakon uklanjanja vegetacije utvrđeno da je doista riječ o grobnom humku. S istočne strane oštetila ga je šumska cesta. Konstrukcija se sastoji od tankoga zemljanog nasipa koji prekriva unutrašnju kamenu jezgru. U jugozapadnom kvadrantu, na samoj sredini tumula, pronađeni su ulomci keramike na površini kamene jezgre. Ulomci keramike uočeni su i u sloju, jednoj od stratigrafskih jedinica koja prema relativnoj dubini odgovara razini izgradnje grobne konstrukcije, ali izgleda da se širi u vanjski istočni profil iskopa. Stoga je teško reći jesu li ti komadi keramike pripadali inventaru groba koji je razvučen prelaskom ceste preko tumula. Nakon uklanjanja zemljanog nasipa s cijele površine tumula utvrđeno je da je kamena podloga zapravo prirodni kameni izdanak čija je površina blago zaravnana i na koji je nasut zemljani nasip. Postalo je jasno da je gotovo cijeli zamljani nasip devastiran te su preostali samo ulomci keramike, gara i jedan željezni fragment koji su upali u kamene procijepe. Na istočnoj strani šumska je cesta čak djelomice usječena u prirodnu kamenu podlogu. Fragmenti keramike i prosloji gara na istočnoj periferiji iskopa mogli bi potjecati od devastiranog tumula, ali bi mogli biti i nagovještaj naseobinskog sloja. Na to upućuje i periferni položaj tog tumula u odnosu na ostatak nekropole. U svakom slučaju, istražnu sondu bit će potrebno produžiti u tom smjeru. Među pronađenim fragmentima keramike posebno se ističe ukrašeni keramički pršljenak. Treba spomenuti i komad s urezanom dekoracijom, što je veoma rijedak način ukrašavanja na ovoj nekropoli. Do sada je na taj način bio ukrašen samo lonac iz perifernoga groba 2 tumula 6. Osim toga, vrijedan je nalaz i ulomak crvene posude ukrašene crnim grafitnim slikanjem, koji je također jedini takav primjerak uz fragmentiranu posudu iz kneževskoga groba tumula 6. Sve to ukazuje na to da je tumul 8 bila specifična i veoma vrijedna grobna cjelina koja je na žalost potpuno devastirana.

Tumul 9 bio je središnji tumul u skupini od pet manjih tumula koji se nalaze južno od kneževskog tumula 6, uz fortifikaciju što s istočne strane zatvara nekropolu na položaju Gradci. Ispod humusa u sjeverozapadnom kvadrantu pojavilo se lomljeno kamenje koje nije bilo dio oplate komore nego dio nasipa tumula. Teško je reći je li nekoć činilo konzistentnije popločenje jer je dio kamenja s vremenom svakako nestao. Međutim, blizina žive stijene od gnajsa i zdravice od bagara (zrnate kamene podloge) navode na zaključak da je riječ o kamenju koje je posljedica nivelacije terena i jednostavno je bilo ubačeno u nasip tumula. Nasip tumula očito je snižen pa postoji mogućnost da je grobna cjelina u nekim višim dijelovima djelomice i oštećena. Na to upućuju i fragmentirane posude koje se nalaze u sjeverozapadnom kvadrantu tumula, ako nije riječ o specifičnom ritualu poput onoga zabilježenog u tumulima 1 i 7. U sredini tumula nalazila su se dva lonca s cilindričnim vratom i izvijenim rubom koja nisu dislocirana, ali je jedan od njih teško oštećen korijenjem stabla koje je izraslo iz njega. U drugom, bolje očuvanom loncu pronađene su kosti pa se može pretpostaviti da je riječ o urni, odnosno da spomenuti lonci čine središnji dio grobnog inventara. Među kostima su pronađena dva željezna obruča i dva brončana predmeta: vjerojatno fragmenti igle i puna, masivna brončana perla koja za sada nema paralela na



Tumul 9 (foto: H. Potrebica)



Tumul 10, posuda s bikovskim protomama, istraživanja iz 1975. (fototeka: AMZ)



Tumul 10, istraživanja iz 2006. (foto: H. Potrebica)

području Hrvatske. Istraživanje je nastavljeno iskopom do zdravice, odnosno žive stijene na cijeloj površini tumula. Na rubu iskopa prema najzapadnijem i najmanjem tumulu u već spomenutoj skupini od pet tumula u kojoj je tumul 9 zauzimao središnju poziciju, pojavila se površina pokrivena kamenom. Nastavak istraživanja, odnosno istraživanje spomenutoga manjeg tumula, pokazat će je li riječ o popločenju, prirodnoj pojavi ili opet o tragovima nivelacije terena. U svakom slučaju bit će potrebno u potpunosti istražiti širu površinu oko navedene skupine tumula. Čini se da u slučaju tumula 9 nije bilo nikakve komore, nego su urna i prilozi položeni na tlo i jednostavno zasuti nasipom. Tragovi površina prekrivenih garom ukazuju na to da je pokojnik spaljen negdje drugdje te da su u tumul prosuti dijelovi paljevine s pogrebne lomače, dok se ostaci pokojnika nalaze u urni uz metalne priloge. Svi keramički i metalni nalazi upućeni su u primjerene postupke konzervacije.

Tumul 10 jedan je od dvaju tumula koji je dr. sc. Ivan Mirnik sondirao još 1975. godine. U njegovoj se evidenciji vodi kao tumul II (Vejvoda, Mirnik 1991). Prema prethodnom priopćenju i prema situaciji na terenu, evidentno je da je tada sondirana jugozapadna četvrtina tumula. Od tadašnje dokumentacije bila je dostupna samo jedna skica koja upućuje na kamenu suhozidnu oblogu komore unutar koje su proširenjem sonde pronađene četiri posude. U materijalu koji je zatečen u Arheološkom muzeju u Zagrebu identificirane su tri posude među kojima treba istaknuti zdjelu s ručkom s čepovima i vjerojatno najljepši do sada pronađen primjerak posude s bikovskim protomama. Nakon uklanjanja humusa započelo je čišćenje pojedinih kvadranata tumula kako bi se utvrdila veličina i oblik središnje kamene konstrukcije. Locirano je mjesto na kojem je ekipa Arheološkog muzeja 1975. prodrla u grobnu komoru, utvrđeni su rubovi kamene konstrukcije i stratigrafska konstrukcija tumula. Tumul se nalazi na padini pa je njegova izgradnja zahtijevala znatnu nivelaciju terena, što je potencirano naplavnim nanosom šljunka koji s istočne strane tumula na pojedinim mjestima prelazi jedan metar. Uz istočni rub otkopan je dio unutrašnjosti komore, koji je pokazao da je ispod kamene konstrukcije vjerojatno stajala drvena komora. To potvrđuju i tragovi karboniziranih dasaka koje su vjerojatno upale na dno komore pritisnute težinom pokrovnog kamena. Na zapadnoj strani komore vidljivo je kameno popločenje naslonjeno na središnju grobnu konstrukciju koje podsjeća na dromos. Keramički ulomci pojavili su se na samoj površini komore, ali do sada nije registrirana ni jedna cjelovita posuda. Za sada nema metalnih nalaza. Iskopana komora zaštićena je geotekstilom, zemljanim nasipom te potpuno prekrivena i učvršćena najlonskim armiranim ceradama. Nastavak istraživanja planira se za 2007. godinu.



Tumul 11 (foto: H. Potrebica)

Tumul 11 nalazi se uz šumsku cestu sjeverno od tumula 10 i pripada skupini najsjevernijih tumula na nekropoli Gradci. Istraživanje je, kao i na dosad istraženim tumulima, započelo uklanjanjem humusa po kvadrantima. Odmah ispod humusa u jugoistočnom kvadrantu pojavile su se fragmentirane posude. Čini se da uglavnom sačuvani svi fragmenti posuda, iako se za sada još ne može procijeniti razina oštećenja koju je sadržaju groba nanijelo korijenje drveća posađenog po tumulu. Metalnih nalaza zasad nema. Na zapadnoj strani nasip tumula djelomice je oštećen šumskom cestom, ali čini se da unutrašnjost groba nije zahvaćena. U ovoj fazi istraživanja još nisu vidljivi tragovi suhozidne ili drvene grobne konstrukcije. Nakon završetka sezone istraživanja tumul je prekriven geotekstilom i zaštićen od utjecaja atmosferilija armiranim najlonom. Nastavak istraživanja planira se za sljedeću godinu.

Svi su tumuli istraživani križnom metodom uz detaljnu stratigrafsku razdiobu. Terenska dokumentacija rađena je kontinuirano i uz uporabu totalne stanice kao osnovnog mjernog instrumenta. Teren je nakon završetka istraživanja saniran i uređen prema važećim propisima i uz nadzor Parka prirode Papuk. U tijeku je finalna obrada nacrtne dokumentacije, računalna obrada fotodokumentacije i podataka iz terenskih formulara te njihovo unošenje u bazu podataka. Svi su nalazi poslani na konzervatorski i restauratorski postupak, osim nalaza iz tumula 10 i 11, čije je istraživanje još u tijeku pa su privremeno zbrinuti na primjeren način te se nad njima provodi stalan stručni nadzor.

Literatura

Potrebica 2006 Hrvoje Potrebica, Lokalitet: Gradci, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 61 – 64.
Vejvoda, Mirnik 1991 V. Vejvoda, I. Mirnik, Prethistorijski Kaptol, u: F. Potrebica (ur.), Kaptol 1221. – 1991., Kaptol, 1991: 9 – 28.

dr. sc. Hrvoje Potrebica

Summary

Excavations of the site of Gradci by Kaptol during 2006 encompassed four tumuli (Tumuli 8, 9, 10 and 11), Traces of a hill-fort settlement and a second group of tumuli on the Gradci hill were noted during field inspections as long ago as 1975 by a team from the Archaeology Museum in Zagreb, which in the 1965-1971 period was excavating the necropolis at Čemernica. Excavation of the site at Gradci stated in 2001. It was established that the site covered about 15 ha, and was at the top of one of the southern foothills of Papuk, which dominated the valley at an absolute height a.s.l. of 450 m.
Tumulus 8 is the only tumulus observed outside the line of fortifications that enclose the whole of the necropolis. Among the potsherds found, particular attention is drawn by a small decorative ceramic weight. Also worth mentioning is a piece with an inscribed decoration, which is a manner of decoration very uncommon in this necropolis. Tumulus 8 constituted a burial unit that was unfortunately totally devastated.
Tumulus 9 was the central tumulus in a group of five smallish tumuli that are located to the south of the prince's tumulus, no. 6. In the centre of the tumulus were two pots with cylindrical necks and curved edges. In the second, better preserved pot, bones were found, suggesting that these were actually urns. Among the bones were two iron hoops and two bronze items – probably fragments of a needle and a full, solid bronze bead that has to date no parallel in Croatia. In Tumulus 9 there were no chambers, rather the urns bad been placed on the ground and covered over.
Tumulus 10 is one of two tumuli that Dr Ivan Mirnik probed in 1975 (in his records it is registered as Tumulus 2). At that time the SW quarter of the tumulus was probed. Among the material from the Archaeology Museum in Zagreb, three vessels were identified, among which a bowl decorated with bull protomae stands out. During 2006 part of the interior was excavated, which showed that below the stone construction there was probably once a wooden chamber (shown by traces of boards that probably fell in, overloaded by the weight of the covering stone). On the western side of the chamber stone slabs leaning against the central grave construction, recalling a dromos, can be seen.
Tumulus 11 belongs to the group of the northernmost tumuli at Gradec necropolis. Immediately below the humus in the SW quadrant potsherds appeared. To date there have been no metal finds. In this phase of the research there are no traces of any dry stone wall or wooden grave constructions. It is planned to continue the excavations next year.

Redni broj: 52
Lokalitet: Požega – dvorište katastra
Naselje: –
Grad/općina: Požega
Pravni status: Z-2798
Radoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom iskopavanja temelja nove zgrade katastra, 18. 5. 2006. došlo je do otkrića dijela kamene arhitekture (k.č. 2122, k.o. Požega). Katastarska čestica 2122 nalazi se



Plan Požege iz 18. st. s položajem lokaliteta i prikazom objekta (desno od oznake lokaliteta) koji bi mogao odgovarati istraženoj arhitekturi



Istraženi dio temelja zida (foto: K. Vodička)



Pogled na sondu nakon istraživanja (foto: K. Vodička)

u zaštićenoj urbanističkoj zoni Požege, pa je u skladu s tim prije početka daljnjih radova na iskopu temelja zgrade katastra bilo potrebno izvesti zaštitna arheološka istraživanja. Istraživanje je uslijedilo odmah nakon otkrića kamene arhitekture, a trajalo je od 18. 5. do 3. 6. 2006. godine. Voditeljica istraživanja bila je Kristina Vodička iz Konzervatorskog odjela u Požegi. Radove je financirala Državna geodetska uprava.

Na početku istraživanja mislilo se da je riječ o ostacima bedema srednjovjekovne Požege, ali prema konzistenciji i izgledu samog temelja prilično je jasno da je u pitanju temelj arhitekture. Zidovi bedema srednjovjekovnih gradova mnogo su jače konstrukcije, robusnije građe i obično su rađeni od mnogo krupnijeg materijala, pa je tu pretpostavku potrebno provjeriti. Tijekom istraživanja utvrđeno je da je otkriveni dio kamene arhitekture dio temelja srednjovjekovnog zida. Područje istraživanja bilo je ograničeno samo na prostor iskopa temelja buduće zgrade katastra. Unutar zadanog iskopa, dimenzija 10x20 m, otkriven je temelj zida, sačuvan u dužini od 16,20 m. Temelj je građen od kamena lomljenca zalivenog živim vapnom, a osim samog temelja, mjestimice je sačuvano i dno konstrukcije zida. Širina temelja iznosi 1,2 m, a širina mjestimice sačuvanog zida 0,80 m. Dimenzije



Zid presječen recentnim šahtom, nastavak zida moguće je pretpostaviti prema napuklinama na susjednoj zgradi (foto: K. Vodička)

temelja, materijal i tehnika od koje je zid građen, te širina sačuvanog dijela zida, govore u prilog pretpostavci da je kamena konstrukcija dio zida arhitektonskog objekta nepoznate namjene i gabarita. Temelj u dvorištu zgrade katastra preslabo je temeljen, preuzak i rađen od presitnog materijala da bi se moglo govoriti o njegovoj obrambenoj namjeni. Prema do sada utvrđenim podacima o području povijesne jezgre, može se tvrditi da je obrambeni bedem Požege bio smješten nešto zapadnije, a da je sačuvani temelj bio stambena ili neka druga arhitektonska tvorevina unutar areala grada. Unatoč očekivanjima, u iskopu temelja nije bilo moguće utvrditi kulturne slojeve. Čitava površina dvorišta katastra recentno je pregrađivana i nadograđivana, pa je većina slojeva koji su sadržavali materijal ispremiješana s recentnim materijalom i bilo je nemoguće odrediti bilo kakvu stratigrafiju unutar prostora sonde. Vrijeme egzistiranja objekta kojem je zid pripadao može se samo okvirno datirati prema pokretnom materijalu. Većina materijala nađena je pomiješana s recentnim materijalom i u recentnim slojevima, a datirana je okvirno u vrijeme 12. – 16. st. U južnom dijelu sonde zid je presjekao recentni šaht, ali je vrlo vjerojatno da se nastavlja i izvan područja istraživanja, na što upućuje napuklina na zidu susjedne zgrade, koja prema svome položaju u potpunosti odgovara ravnini postojećeg iskopanog temelja. U sjevernom dijelu sonde temelj izlazi izvan prostora k.č. 2122 i definitivno se nastavlja na susjednoj katastarskoj čestici (k.č. 2124, k.o. Požega), što je vidljivo u profilu sonde. Ta dva podatka vrlo su indikativna, jer se na temelju njih može pretpostaviti dužina zida, koja bi slijedom tih pretpostavki prelazila 30 m. To upućuje i na impozantnu veličinu zgrade kojoj je zid pripadao i povlači za sobom pitanje njene namjene. Na temelju istih podataka moguće je predvidjeti i arheološke nalaze na susjednim katastarskim česticama, te na vrijeme poduzeti sve predradnje za organizaciju uspješnoga arheološkog istraživanja. Nakon istraživanja temelj zida u cijelosti je pokriven geotekstilom i zatrpan pijeskom.

Kristina Vodička

Summary

During excavations undertaken for the foundations of a new building for the cadastral office within the protected urban zone of the city of Požega, parts of stone architecture were discovered and rescue archaeological

investigations were accordingly conducted. It was established that the bit of stone architecture discovered was part of the foundation of a medieval wall. The foundation had been built of irregular broken stones poured with quicklime, and apart from the foundations themselves, part of the wall construction was also found in some places. The width of the foundation was 1.2 m, and the width of the intermittently extant wall was 0.80 m. The length of the part of the wall revealed was 16.20 m. The walls went on outside the test dig investigated, and the hypothesised length is more than 30 m, which suggests the building to which the wall belonged must have been imposing. The purpose of the structure is unknown. The wall foundations were dated according to the moveable finds, to the period between the 12th and the 16th century.



Željezna ojačanja za obuću (foto: Z. Korać)

Redni broj: 53
Lokalitet: Požega – Trg sv. Terezije
Naselje: –
Grad/općina: Požega
Pravni status: Z-2798
Razdoblje: SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Gradski muzej u Požegi proveo je od 25. 10. do 3. 11. 2006. prvu etapu zaštitnih probnih sondažnih arheoloških istraživanja na lokalitetu Trg sv. Terezije Avilske, k.č. 1421/1, k.o. Požega. Stručna voditeljica arheološkog istraživanja bila je Dubravka Sokač-Štimac, a zamjenica voditeljice Zrinka Korać. Geodetsku izmjeru i iskolčenje prostora istraživanja napravio je Denis Križanac, dipl. ing. geodezije iz Požege. Ručni iskop obavila su petorica radnika Istražnog zatvora u Požegi.

Na Trgu sv. Terezije Avilske u Požegi izvršena su prva probna istraživanja u sondi G18, veličine 5x5 m, ukupne površine 25 m², na zapadnom dijelu trga. Riječ je o prvim arheološkim istraživanjima na tom dijelu gradske jezgre Požege, uvodu u cjelovito uređenje baroknog trga i povijesno važnoga gradskog prostora (nastavak iskopavanja uslijedit će 2006. godine). Prilikom istraživanja u SZ dijelu sonde G18 nađeno je popločenje pravokutnog oblika dužine 2,20 i širine 0,75 m, rađeno od sitnog kamenja pomiješanog sa živim vapnom koje se proteže u smjeru SI-JZ. Popločenje je po širini presječeno plitkim kanalom dubine 1,5 cm i širine 3 cm te podsjeća na segmente rimskoga kanalizacijskog odvoda. U južnom dijelu sonde otkriven je zid dužine 5 m koji je sagrađen od većeg i manjeg amorfnog kamena povezanog žbukom, a proteže se u smjeru I-Z (površina zida otkrivena u istraženoj sondi G18). Struktura i način gradnje zida slični su zidu stambene građevine pronađene prilikom arheološkog istraživanja u Kanižlićevoj ulici u blizini Trga sv. Terezije (Korač 2006). Pokretni materijal čine keramika, metal i životinjske kosti (metalni nalazi bit će poslani u Zagreb na konzervaciju, a prikupljene kosti na analizu na Veterinarski fakultet u Zagrebu). Posebne nalaze čine dvije željezne strelice, ukrašena brončana polukružna aplikacija i željezni predmet nepoznate namjene u obliku dvostruke kuke. Veću skupinu predmeta čine željezna ojačanja za obuću (polukružne potkove) (Radić, Bojčić 2004), željezne britve, noževi, klinovi, okovi i čavli. Najbrojniju skupinu nalaza čine ulomci keramičkih zdjela i lonaca (rubovi, trbusi i dna) smeđe i crne boje, s urezanim i žigosanim motivima, a pronađena je i glazirana zelena keramika, dio keramičke lule, dio staklenog poklopca i mikrolit. Prema pronađenom materijalu, otkrivena arhitektura može se datirati u period od 14. do 18. st. Pronađeni objekti u sondi G18 zaštićeni su geotekstilom i pokriveni debelim slojem zemlje. Svi nalazi privremeno su pohranjeni u Gradskom muzeju u Požegi.



Požega – Trg sv. Terezije Avilske, pogled na sondu G18 s istoka (foto: Z. Korać)



Pogled sa sjevera na popločenje i temelje zida srednjovjekovne kuće (foto: Z. Korać)

Literatura

Korać 2006 Zrinka Korać, Arheološko istraživanje u Požegi, Ulica A. Kanižlića, Obavijesti HAD, 2, Zagreb, 2006: 122 – 127.
Radić, Bojčić 2004 Mladen Radić, Zvonko Bojčić, Srednjovjekovni grad Ružica, Muzej Slavonije Osijek, Osijek, 2004: 127 – 129.

Dubravka Sokač-Štimac
Zrinka Korać

Summary

The City Museum in Požega conducted the first phase of an archaeological excavation of the medieval site on the town square of St. Theresa of Avil in Požega in the period 25.10.-3.11.2006. The excavated quadrant G18 revealed a rectangular tessellation (2.20 x 0.75m) made of pebbles and lime and foundations of a house wall made of amorphous stones and mortar. Collection of the archaeological finds gathered in this first phase of excavation consists mainly of pottery fragments of brown and black color with carved and branded ornaments, iron shoe-recuperations, knives, razors, nails, bolts and armatures. Archaeologists also found glazed pottery fragments, ceramic pipe, a fragment of a glass coverlid and a stone knife. Gathered material determines the site in the period 14th - 18th century.

Redni broj: 54
Lokalitet: Treštanovačka gradina
Naselje: Tekić
Grad/općina: Jakšić
Pravni status: Z-2537
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Gradski muzej u Požegi obavio je šestu fazu sustavnih zaštitnih arheoloških istraživanja na lokalitetu Gradina u Tekiću (k.č. 18 i 19, k.o. Treštanovci). Radove je financiralo Ministarstvo kulture, a financijsku pomoć u iznosu od 103.000,00 kn osigurao je i Grad Požega. Stručna voditeljica arheoloških istraživanja bila je Dubravka Sokač-Štimac, a zamjenik stručnog voditelja bio je Drago Rašković, prof. arheologije iz Osijeka. Stručnu ekipu činili su Zrinka Korać, dipl. arheologinja iz Gradskog muzeja u Požegi, i Valentina Šešuk, apsolventica arheologije iz Zagreba. Ručni iskop obavila su desetorica radnika iz Tekića i Požege.

Treštanovačka Gradina bogato je nalazište na kojem se od 1972. arheološki istražuje rimsko naselje i nekropola. Tijekom 2006. istraženo je 12 sondi (5x5m), ukupne površine 300 m², koje se nalaze na blagom brežuljku istočno od rimskoga groblja. U sondama A, B, C i D istražena je velika prostorija površine 100 m² čija podnica ima žbukani pod s tucanom ciglom. U sondi E istražen je urušeni zid s dijelovima rimskoga građevnog materijala (tegule, imbricesi, tubuli i keramička vodovodna cijev *in situ*). Na istočnom dijelu građevine, u sondama H, I, J, L i K, otkriveni su temelji dviju polukružnih apsida koje su služile kao bazeni za kupanje, a u sondi J temelji širokoga kamenog zida koji se proteže u profilu prema istoku. Prema pronađenoj arhitekturi, može se zaključiti da je riječ o javnim rimskim termama iz kasne antike (Begović, Dvoržak 1998).
Terme su bile luksuzna građevina koja je na podu imala keramičke pločice i kameni mozaik, na zidu višebojne freske crvene, oker i bijelo-crne boje, a pronađeni su i ulomci prozorskog stakla. Prikupljeno je mnogo pokretnoga arheološkog materijala (keramika, metal, kosti i novac). Najveću skupinu pronađenog materijala čini kućna keramika sive, smeđe i crne boje, standardnih oblika i fakture (rubovi, trbusi i dna zdjela, lonaca i vrčeva). Pronađeno je i nekoliko ulomaka sigilatnih posuda. Veliku skupinu arheoloških artefakata čine željezni predmeti: čavli, kuke, klinovi, strelice, vršak koplja, dio vrata, ključ i dio svijećnjaka, a posebno su vrijedni nalazi četiriju komada željeznih strugalica (*strigilis*). Dio brončane zbirke predmeta čine privjesci, igle, fibule, malo cjedilo i vaga. Ovogodišnja istraživanja obogatila su rimsku arheološku zbirku mnogim koštanim predmetima: iglama, šilima, ukosnicama i pisaljkom. Skupinu nalaza važnu za određivanje starosti objekta čine brončani novci rimskih careva i članova njihove obitelji: Hadrijana (117. – 130.), Klaudija II. (268. – 270.), Konstantina Velikog (306. – 337.), Konstancija II. (337. – 364.), Konstansa (337. – 350.), Julijana II. Cezara



Tekić – Treštanovačka gradina, pogled s juga na podnicu, zid i apside (foto: Z. Korać)



Pogled sa zapada na apsidu (foto: Z. Korać)



Strigilisi (foto: D. Mirković)

(354. – 360.), Valensa (364. – 378.) i Gracijana (367. – 378.). Izniman je nalaz i srebrni novac, denar Julije Mese (235.), koji na aversu ima portret bake Elegabale, a na reversu prikazuje rimsku božicu Juno. Novac je kovan u carskim kovnicama diljem carstva: *Siscia, Sirmium, Aquileia, Tesalonica* i Rim. Na osnovi pronađenog novca može se zaključiti da je život na tom rimskom objektu trajao od početka 2. do kraja 4. stoljeća.
Pronađene životinjske kosti, 30-ak vrećica, predane su na arheozoološku analizu na Veterinarski fakultet u Zagrebu. Sitni metalni artefakti konzervirat će se u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Otkopana podnica u sondama A, B, C i D, polukružne apside u sondama H, I, J, K i L te urušeni zid smjera I-Z u sondi E prekriveni su geotekstilom i debelim slojem zemlje.

Literatura

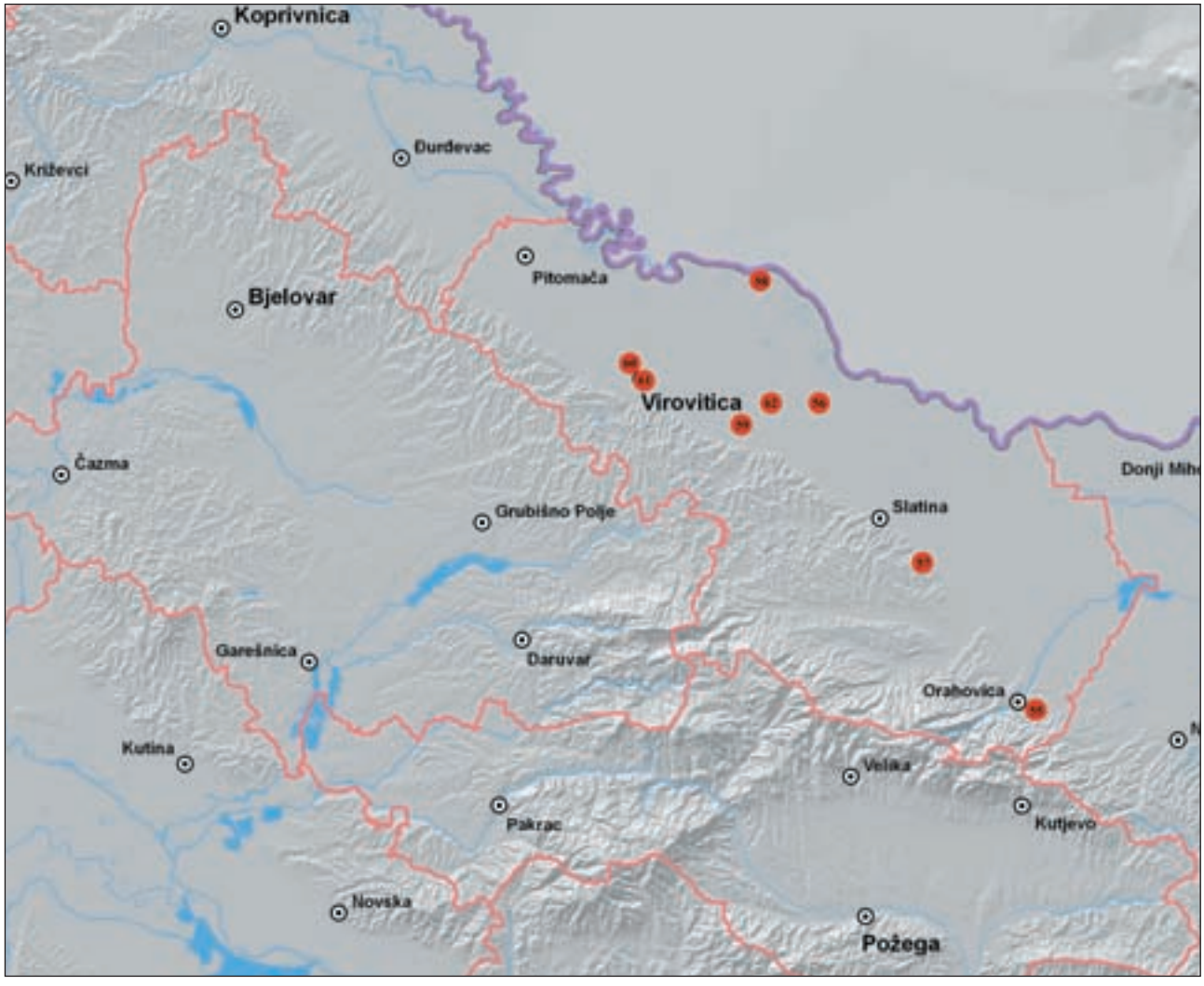
Begović Dvoržak 1998 Vlasta Begović Dvoržak, Raskoš rimskih ladanjskih vila: terme rezidencijalnog kompleksa na Brijunima, VAMZ, 30-31, Zagreb, 1998: 47 – 68.
Sokač-Štimac 1974 Dubravka Sokač-Štimac, Prvi rezultati arheoloških istraživanja rimske nekropole na Treštanovačkoj gradini, Požeški zbornik, IV, Slav. Požega, 1974.
Sokač-Štimac 2004 Dubravka Sokač-Štimac, Istraživanje rimskog groblja u Tekiću, Obavijesti HAD, 3, Zagreb, 2004: 89 – 94.
Sokač-Štimac 2006 Dubravka Sokač-Štimac, Lokalitet: Treštanovačka gradina, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 66, 67.

Dubravka Sokač-Štimac
Zrinka Korać

Summary

During 2006 the team of archaeologists from the City Museum in Požega conducted the sixth phase of archaeological excavation in Tekić-''Treštanovačka gradina''. This year archaeologists excavated 12 quadrants (5x5m), positioned on the hill east of the Roman cemetery, with the total surface of 300m². In quadrants A, B, C and D a large premise of 100 m² surface was found together with its mortar floor made of crushed brick. Collapsed wall with parts of Roman construction material was found in quadrant E. In the east section of the construction (quadrants H, I, J, K and L) archaeologists discovered foundations of a wide stone wall and foundations of two semi-circular apses once used by Romans as swimming pools. The remains of a construction material, such as tegulae, imbriceps and tubulus, together with the remains of the architecture confirm the conclusion that Tekić once had a Roman spa.

VIROVITIČKO-PODRAVSKA ŽUPANIJA



55 Crkvari – crkva sv. Lovre
56 Dvorina
57 Nova Bukovica – Sjenjak
58 rijeka Drava
59 Suhopolje – Kliškovac
60 Virovitica – Batelije
61 Virovitica – srednjovjekovna utvrda
62 Zvonimirovo – Veliko polje

Redni broj: 55
Lokalitet: Crkvari – crkva sv. Lovre
Naselje: Crkvari
Grad/općina: Orahovica
Pravni status: Z-368
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom rujna 2006. Institut za arheologiju nastavio je istraživanje lokaliteta Crkvari – crkva sv. Lovre (stručna voditeljica: mr. sc. T. Tkalčec, Institut za arheologiju; naručitelj i nositelj projekta: Grad Orahovica; radovi financirani sredstvima Ministarstva kulture, te uz pomoć Grada Orahovice).

Gotička, poslije barokizirana, crkva sv. Lovre podignuta je na izdvojenom brežuljku (207,10 m n.m.) uza selo Crkvari, u općini Orahovica (Tomičić, Tkalčec 2005a). Srednjovjekovno groblje prostiralo se neposredno oko crkve, na zaravni i padinama brijega koji je još u srednjem vijeku iskopom obrambenoga jarka preinačen u gradište. Iskopom dubokoga opkopa, dijelom se formirao i zemljani bedem (Tkalčec 2006a). Istraživanja 2006. rezultirala su jasnijim spoznajama o dimenzijama fortifikacijskog sustava gradišta u Crkvarima (Tkalčec 2007). O poznatim povijesnim podacima, spoznajama povjesničara umjetnosti o crkvi sv. Lovre, kao i o dosadašnjim arheološkim rezultatima redovito je izvješćivano (Tomičić et al. 2004; Tomičić, Tkalčec 2005a; Tkalčec 2005b; Tkalčec 2006a).
Za razliku od prethodnih triju sezona, arheološka istraživanja 2006. obuhvaćaju zaštitno iskopavanje čiji je cilj bio istražiti rubni prostor središnjeg uzvišenja gradišta na kojem se nalazi srednjovjekovna crkva s grobljem, odnosno uzak prostor kojim će se postavljati drenažne cijevi za odvod krovne i podzemne vode s prostora arheološki otkrivene gotičke sakristije sjeverno uz crkvu. Kako bi se izabrala površina na kojoj je najpraktičnije izvesti te hidroizolacijske radove i na kojoj bi se naišlo na što manje zidanih struktura pod zemljom, prije samih iskopavanja obavljena su geofizička ispitivanja. Geofizičkim ispitivanjima utvrđeno je postojanje zidanih struktura ispod tla ispred zapadnoga portala današnje crkve te zida na prilaznoj cesti podno uzvišenja na kojemu je podignuta crkva, s njene sjeverne strane. Stoga je najpovoljnije mjesto za iskop bila istočna padina središnjeg uzvišenja.
Iskopavalo se na površini od 25,5 m², pri čemu je iskop širine 2 m prosječno sezao u dubinu od 2 m. U iskopavanjima su zabilježena još 24 groba, što sa 116 otkrivenih grobova tijekom razdoblja 2003. – 2005. (Tomičić, Tkalčec 2005a; Tkalčec 2006a) čini ukupno 140 istraženih grobnih cjelina. Tijekom 2006. dovršeno je istraživanje grobova 110 i 111 unutar sjeverne sakristije, a radi se o grobovima iz horizonta ukopavanja na lokalitetu prije gradnje crkve i sakristije. Istočno od sakristije, tj. na prostoru za ispust drenažnih voda, između 24 istražene i otkrivene grobne cjeline mogu se razlučiti pokopi iz razdoblja novoga vijeka i srednjega vijeka (iz faza prije i poslije izgradnje gotičke crkve i sakristije). Novom vijeku pripadaju grobne cjeline br. 117, 118, 119, 120, 123, 125 i 127. Razdoblju srednjega vijeka pripadaju svi ostali grobovi, s time da se luče grobovi iz faze nakon podizanja gotičke crkve i sakristije (grobovi 121, 122, 129 i 131) i oni prije podizanja gotičke crkve (svi ostali grobovi), koji se i prema stanju očuvanosti kostiju razlikuju od mlađih ukopa – one su izrazito loše očuvane, „trule“



Crkvari – Sv. Lovro, početni radovi na rubu padine središnjeg uzvišenja gradišta (foto: T. Tkalčec)

(Tkalčec 2006b; Tkalčec 2007). Valja istaknuti grobove 124 i 132 koji zasigurno pripadaju razdoblju kasnoga srednjeg vijeka, a čije će vremensko opredjeljenje dati točniji datum prokopa obrambenoga jarka. Za njih se zasad ne može reći pripadaju li fazi prije ili poslije podizanja gotičke crkve. Prije rezultata C-14 analiza, a na osnovi stratigrafije i databilnih nalaza iz ključnih slojeva, može se preliminarno reći da jarak nije građen prije 15. st. te da se na njegovu mjestu prostiralo groblje.
Osobito vrijedne stručne i znanstvene rezultate zaštitnih istraživanja dat će analiza i interpretacija kulturnih slojeva nataloženih uza sam rub padine središnjeg uzvišenja



Ostaci drvene konstrukcije – možda ograde ili palisade uz rub središnjeg uzvišenja gradišta (foto: T. Tkalčec)

gradišta. Naime, na tome su mjestu, osim što je razlučena faza prokopa obrambenog jarka, evidentirani nataloženi slojevi paljevina koji su možda u vezi s građevinskim radovima oko učvršćivanja padine središnjeg uzvišenja, izvedenima nakon iskopavanja obrambenog jarka. Na maloj površini iskopa zabilježene su vodoravno položene grede i okomito postavljeni stupovi koji su u svezi s radovima na učvršćivanju padine ili im je funkcija obrambena. Iako je iskopnom površinom zahvaćen vrlo mali isječak te drvene konstrukcije, naslućuje se smjer njena rasprostiranja, odnosno opasivanja ruba padine središnjeg uzvišenja, što možda upućuje na neku vrstu drvene ograde ili palisade na tome mjestu.

Literatura

Tkalčec 2006a T. Tkalčec, Crkvari – Crkva sv. Lovre 2005., AIA, II, Zagreb, 2006: 23 – 28.
Tkalčec 2006b T. Tkalčec, Izvješće o arheološko-konzervatorskim istraživanjima lokaliteta Crkvari – crkva sv. Lovre 2006., Institut za arheologiju, Zagreb, studeni 2006.
Tkalčec 2006c T. Tkalčec, Lokalitet: Crkvari – Sv. Lovro, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 69, 70.
Tkalčec 2007 T. Tkalčec, Crkvari – crkva sv. Lovre u 2006. godini, AIA, III/2007, Zagreb, 2007: 21 – 25.
Tomičić et al. 2004 Ž. Tomičić, S. Krznar, J. Osterman, M. Novak, Arheološko-konzervatorska istraživanja crkve sv. Lovre kraj sela Crkvara u općini Orahovica (2003), Obavijesti HAD, 36(2004)1, Zagreb, 2004: 156 – 162.
Tomičić, Tkalčec 2005a Ž. Tomičić, T. Tkalčec, Crkvari, Crkva sv. Lovre 2004., AIA, I, Zagreb, 2005: 14 – 24.
Tomičić, Tkalčec 2005b Ž. Tomičić, T. Tkalčec, Lokalitet: Crkvari – Sv. Lovro, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 51, 52.

mr. sc. Tatjana Tkalčec

Summary

The Gothic Church of St Lawrence (Lovro), later given Baroque treatment, was built on a detached hillock alongside the village of Crkvari. A medieval cemetery stretched immediately around the church, on the plateau and on the slopes of the hill that in the middle ages was turned into a fort by the digging of a defensive moat. An earthwork was also partially created by the digging of the deep moat.
The fourth season of archaeological excavations had a rescue character, but it did provide new knowledge concerning the fortification system of the fort. An area was investigated that had to have pipes laid through it for the drainage of roof and ground water from the area of the northern sacristy, which was discovered in previous archaeological excavations. Twenty-four graves were discovered, bringing the total number of graved excavated to 140. The most valuable results were afforded by the excavation of the actual edge of the slope of the central elevation, in which data concerning the time the moat was dug and the manner of its construction were obtained. In further investigations it will be possible to interpret the find of a wooden construction at the edge of the slope of the fort. At present it is known only that it derives from the Middle Ages, and is hypothesised as being connected with reinforcing the slope of the fort, or perhaps as having constituted a defensive function like that of a wooden fence or palisade.

Redni broj: 56
Lokalitet: Dvorina
Naselje: Orešac
Grad/općina: Suhopolje
Pravni status: R-653
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 20. rujna do 4. listopada 2006. nastavljeno je arheološko iskopavanje na rimskom lokalitetu Dvorina u Orešcu, gdje su otkriveni ostaci rimske kuće iz 4. stoljeća. Istraživanja je vodila Silvija Salajić iz Gradskog muzeja Virovitica. Radove je financiralo Ministarstvo kulture.

Poznati rimski lokalitet zabilježen na Peutingerovoj karti pod nazivom *Bolentio*, još je Ivan Kukuljević Sakcinski smjestio u Orešac, što daljnji nalazi samo potvrđuju. Nakon prvih nalaza brončanih okova kola i svjetiljke, početkom 20. st. pohranjenih u Arheološkom muzeju u Zagrebu, te učestalih izoravanja arheoloških nalaza, prva probna iskopavanja započela su 80-ih godina prošlog stoljeća. D. Nemeth Ehrlich je tada, u suradnji s Gradskim muzejom Virovitica (D. Draganić i D. Sabolić), locirala stambeni dio naselja i nekropolu, te na osnovi nalaza, potpomognuta privatnom zbirkom Ratka Radijevca, datirala lokalitet od 1. do 4. st. (s većinom nalaza iz 3. i 4. stoljeća). Već je tada lokalitet bio vrlo uništen, budući da se nalazi na obradivoj površini okućnica, neposredno uz rječicu Brežnicu. Iskopavanjem 1997. potvrđeno je postojanje rimske nekropole iz 4. st. na lokalitetu Luka (istraživanja je vodila dr. sc. T. Sekelj Ivančan), koji zajedno sa Svetinom i Dvorinom čini arheološki kompleks u Orešcu. Nalazi s tog kompleksa pokazuju kontinuitet naseljavanja od prapovijesti do kasnoga srednjeg vijeka, što se najbolje može pratiti u zbirci Ratka Radijevca (Gradski muzej Virovitica uspio je otkupiti tu vrijednu zbirku). Slijedila je stanka, možda i preduga. Period arheološke neaktivnosti itekako su iskoristili „arheolozi amateri“, razni sakupljači i preprodavači starina, razvivši dobro organiziranu mrežu prodaje nalaza. Muzej je uspio dobiti na dar ili otkupiti koju zbirku. Najveći problem i dalje je rješavanje vlasničkih odnosa nad lokalitetom. Zaokret u odnosu prema lokalitetu značila je financijska potpora Ministarstva kulture za arheološka iskopavanja. Godine 2005. započelo je iskopavanje hipokausta rimske kuće (te su godine u jednoj sondi otkopani donji stupići hipokausta, a u drugoj je pronađen zid od kamena i cigle, vezan žbukom, te djelomice sačuvano popločenje od cigle).



Lokalitet Dvorina, dio zida iz 4. stoljeća (foto: S. Salajić)



Ugao zida od kamena i opeke (foto: S. Salajić)

Postavljanjem manjih sondi (od a do e, dimenzija 2x2 m) uza sjevernu stranu S-2 (iz 2005. godine), na dubini od 1,10 m, nađen je zid. Građen je od lomljenog kamena i cigle, povezan žbukom. Otkopano je 8 m dužine zida, širokog 30 cm i visokog 80 cm. Na zapadnoj strani zid tvori ugao i nastavlja se prema jugu. Iznad zida nalazi se deblji sloj šute koji sadrži dijelove srušenog zida (razlomljena cigla, kamen i žbuka). Nađeno je mnoštvo ulomaka fresko slikarija – crvene, oker, zelene i bijele boje. Ulomak višeslojne freske upućuje na dulje razdoblje života te kuće. Ulomci fresaka pojavljuju se isključivo u S-a, dok su drugdje izostali. Iskopavanjem je zahvaćen vanjski dio zida na sjevernoj strani, pa se tako na suprotnoj strani zida pojavljuje sloj tvrde, zaravnjene žbuke, podloga za podnicu koja nije sačuvana, barem ne u tom dijelu. Zbog ograničenog vremena nije se moglo kopati na tu stranu, a nije ni razjašnjena situacija u S-e, sondi postavljenoj krajnje istočno, gdje se na nivou pojavljivanja zida pojavljuje i zaravnjena žbuka sa sjeverne i južne strane. Pokretni arheološki nalazi, iako vrlo rijetki, potvrđuju dataciju objekta u 4. stoljeće. Od arheoloških nalaza najčešći su ulomci građevnog materijala (kamen, cigla, žbuka), freske, životinjske kosti, željezni klin i keramički ulomci koji pripadaju 4. stoljeću. Kopano je do dubine od 1,90 m, gdje je zid ukopan u zdravicu. Budući da zbog neriješenih vlasničkih pitanja još neće započeti konzervacija, otkopani je zid prekriven geotekstilom i zatrpan pijeskom i zemljom.

Literatura

Nemeth Ehrlich 1986 Dorica Nemeth Ehrlich, Arheološka istraživanja u Orešcu kod Virovitice, Virovitički zbornik 1234-1984, Virovitica, 1986.
Salajić 2001 Silvija Salajić, Arheologija virovitičkog kraja (katalog izložbe), Virovitica, 2001.
Salajić 2003 Silvija Salajić, Novim nalazima do novih spoznaja o virovitičkom području, Izdanja HAD, 21, Zagreb, 2003.
Salajić 2006 Silvija Salajić, Lokalitet: Dvorina, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 70, 71.
Sekelj Ivančan 1999 Tajana Sekelj Ivančan, Kasnoantičko groblje Orešac – Luka II, OA, 23-24, Zagreb, 1999: 203 – 215.

Silvija Salajić

Summary

During 2006, archaeological excavations at the Roman site of Dvorina in Orešce was continued, and the remains of a Roman house of the 4th century were found. Many fragments of fresco painting were discovered (in red, ochre, green and white). A fragment with several layers of fresco shows that the house was lived in for a fairly long period. The most common archaeological finds were fragments of building material (stone, brick, mortar), frescoes, animal bones, an iron wedge, and potsherds that belong to the 4th century.

Redni broj: 57
Lokalitet: Nova Bukovica – Sjenjak
Naselje: Nova Bukovica
Grad/općina: Nova Bukovica/Slatina
Pravni status: Z-3075
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Arheološka istraživanja na lokalitetu Nova Bukovica – Sjenjak trajala su od 4. do 20. rujna 2006. Radovi su i dalje izvođeni na katastarskoj čestici 195/2, k.o. Gornja Bukovica (u vlasništvu Adama Hoka). U istraživanju je, kao glavni financijski pokrovitelj, sudjelovalo Ministarstvo kulture. Uz to, financijsku ili logističku podršku svake godine pružaju Općina Nova Bukovica te Zavičajni muzej u Slatini i Institut za arheologiju u Zagrebu. Istraživanja je vodio Saša Kovačević s Instituta za arheologiju.

Sustavna istraživanja u Novoj Bukovici na položaju Sjenjak tijekom posljednjih devet sezona postupno razotkrivaju sliku kompleksnoga arheološkog lokaliteta. Izdvojena su dva horizonta naseljavanja povoljnoga, blago uzdignutog položaja iznad ravnice uz rijeku Dravu. Riječ je o naselju s kraja kasnoga brončanog doba (iz mlađe faze kulture polja sa žarama, okvirno datiranog u 10. – 8. st. pr. Kr.) i onome iz kasnoga latena (od kraja 2. do 1. st. pr. Kr.) (Kovačević 2001). Samo nalazište smjestilo se na dodirnom području između sjeverozapadne Hrvatske na zapadu i Slavonije na istoku, južnih mađarskih područja na sjeveru te srednje Slavonije i Posavine na jugu. Posljedice takva geografskog položaja ogledaju se i u materijalnoj kulturi lokaliteta, posebice ako je riječ o kulturnom identitetu kasnobrončanodobnoga naselja (Kovačević 2001).
U posljednjih nekoliko sezona, pa tako i tijekom 2006., istraživanje je većim dijelom bilo usmjereno na mlađi horizont naseljavanja, na naselje kasne latenske kulture. Istraživanja su nastavljena pomicanjem prema istoku, odnosno prema pruzi Zagreb – Osijek, pa su tijekom ove sezone radovi usmjereni na južnu padinu brežuljka koji je zaposjeo prapovijesni lokalitet. Jedan od ciljeva bio je istražiti dio lokaliteta koji se nalazi neposredno uz ostatke četiriju nadzemnih objekata otkrivenih 2005. godine. Uključujući posljednju kampanju istraživanja, ukupno je istraženo pet pravokutnih nadzemnih objekata raznih dimenzija (kuća 1-5); svi su grupirani na jednom području i zasigurno pripadaju horizontu kasnoga latena, kao što je prije objavljeno (Kovačević 2006). Vrlo je moguće da svi navedeni objekti pripadaju zajedničkom gospodarstvu, uvjetno rečeno farmi. Istom sklopu pripada i nadzemni



Pokušaj rekonstrukcije Objekta 1 u □ e+f/VII+VIII (izradio: V. Čiplić)

objekt napravilna tlocrta (objekt 1) otkriven tijekom arheoloških istraživanja 2006. godine. Nalazi se istočno od nadzemnih objekata otkrivenih 2005. i u njihovoj je neposrednoj blizini. Istraživanja 2006. bila su usmjerena prema otkrivanju novih elemenata naseobine i prikupljanje, s obzirom na raspoloživa materijalna sredstva i prilike, što je moguće više informacija o mikrostrukturi, odnosno dijelu kasnolatenskoga naselja u kojem su nađeni nadzemni objekti pravokutnog tlocrta s pripadajućim ukopanim objektima (otpadne jame, „bunari“, moguća gliništa i sl.) (Kovačević 2004). Kao metodološka osnova istraživanja služio je sustav stratigrafskih jedinica. Trasirana su i istražena dva niza sondi (VII i VIII) u punoj širini, od jednog ruba njive do drugog. Tijekom posljednje kampanje istraženo je još 203,5 m² lokaliteta, čime se ukupna istražena površina povisila na znatnih 2306,5 m². Do sada je definirano i istraženo više od 930 stratigrafskih jedinica, tijekom sezone 2006. njih 67, koje su u pravilu ukopani objekti i njihove zapune. Sam lokalitet prilično je oštećen intenzivnom zemljoradnjom.

Prijašnjih godina potvrđena je teza da se i unutar kasnolatenskog horizonta na lokalitetu u Novoj Bukovici mogu izdvojiti barem dvije, ne nužno vremenski znatno udaljene faze. To je prvi put indicirala situacija na području □ d/I, gdje je tijekom istraživanja 2004. istražen latenski bunar, dublja jama presječena jednim latenskim kanalićem. Cijeli spomenuti sklop ili grupacija spomenutih nadzemnih objekata, zajedno s objektom 1 otkrivenim 2006., pripadao bi toj najmlađoj fazi latenskog horizonta i, općenito, posljednjim ostacima materijalne kulture na Sjenjaku prije suvremenosti.



Sj. 875, 876 – latenska jama tijekom radova (foto: S. Kovačević)

Među pronađenim objektima 2006. treba spomenuti ukopane objekte koji se u terenskim radovima prate nekoliko posljednjih godina. Tako je uži kanalić Sj. 675, 676 ponovo definiran na području cijele sonde (□ f+g/VIII+VIII), s time da on odlazi dalje istočno, u neiskopani dio lokaliteta. Upravo taj kanalić, koji prema svim indicijama pripada razdoblju mlađega željeznog doba, na području □ c-d/IV-VI (istraženom 2005.) presjekao je nekoliko objekata. Među zanimljivijim je stratigrafskim situacijama te vrste primjerice pojava rupa od stupova u □ d/IV (SZ ugao kuće 3), koje su očito ukopane kroz rahlu zapunu navedenoga kanala u čvršću zdravicu (Kovačević 2006). I to upućuje na postojanje više vremenskih odsjeka unutar kasnolatenskog naselja na Sjenjaku, a možda dokazuje i širenje naselja na područje na padini brežuljka koje je prije bilo rubno ili manje važno, i koje je prije gradnje nadzemnih objekata zauzimao splet kanala raznih dimenzija (Kovačević, 2003). Najbrojniji tip objekta čine ostaci nekadašnjih nadzemnih objekata, odnosno rupe od stupova. Posebno je zanimljiva grupacija rupa od stupova na području □ e+f/VII+VIII. Riječ je o skupini od dvadesetak rupa, približno sličnog promjera (oko 40 cm) i sačuvane dubine (oko 20 cm), a koje u tlocrtu sastavljene čine nepravilan nadzemni objekt koji na južnom dijelu ima kružni dio promjera oko 4 m. Na njega se u smjeru sjever-jug i jugozapad-sjeveroistok ljevkasto nastavljaju dvije ograde. Za tu tvorevinu, koja je nazvana objekt 1, za sada se pretpostavlja da je bila određena vrsta tora za stoku ili neki drugi gospodarski objekt. U neku ruku, nalaz toga nadzemnog objekta najzanimljiviji je rezultat istraživanja 2006. godine, i zajedno s grupacijom nadzemnih objekata čiji je dio čini važnu dopunu poznavanju rastera i tipologije objekata prapovijesnih naselja na tlu sjeverne Hrvatske.

Među ostalim objektima, u posljednjoj sezoni istraživanja u znatnijem su se broju ponovo javile otpadne jame, kako one iz kasnoga brončanog doba (tri objekta), tako i one s materijalnim ostacima kasnolatenske kulture (četiri objekta). Zanimljivo je da se među četiri latenske jame nalaze dvije prilično duboke: Sj. 875, 876 u □ d/VIII, koja je sjevernim rubom presjekla ostatak kasnobrončanodobne jame Sj. 871, 872, te Sj. 875, 876, prema tlocrtu, dimenzijama i sastavu vrlo srodna ali dublja i uža jama Sj. 911, 912 u □ f/VIII-d. U profilu obiju jama bilo je vidljivo da su u određenom razdoblju zapunjavane s više zapuna, što s obzirom na njihovu dubinu (oko 2 m) i nije neobičan podatak. U objema jamama nađena je prilična količina ručno rađene latenske keramike, te dosta lijepa i ugljena.

Općenito, što se pokretnih nalaza tiče, tijekom 2006. sakupljeno je ukupno 76 vrećica lijepa, keramike i kamena, a uzeta su 24 uzorka zapune i ugljena. Najbogatije nalazima bile su spomenute dublje cilindrične otpadne jame iz latenskog vremena – Sj. 875, 876 i Sj. 911, 912. Po brojnosti se posebno ističu ulomci keramičkih posuda, među kojima je najčešća grublja kućna keramika. Vrijedi izdvojiti nalaz cijele zdjele pronađene u donjem dijelu latenske jame Sj. 875, 876. Riječ je o većoj, rukom rađenoj zdjeli uvučenog ruba, zaglađene površine, od crne dobro pečene

gline. U latenskim jamama pojavljuju se i karakteristični ulomci posuđa kulture polja sa žarama (turbanasti obodi, horizontalno facetirani rubovi…), inače inventar poznat iz kasnobrončanodobnih jama na Sjenjaku (iz mlađe faze KPŽ-a, stupanj HaB). Među prepoznatljivim latenskim komadima ističu se rijetki komadi latenskih posuda sive boje rađenih na kolu te grublji lonci hrapave površine ukrašeni šibljastim prevlačenjem i s primjesama grafita. Od ostalih nalaza treba istaknuti nove nalaze grumena troske, koji upućuju na određenu metaluršku aktivnost na lokalitetu u Novoj Bukovici. To nadopunjuje sliku svakodnevnice i predodžbe o gospodarskoj osnovi naselja (Kovačević 2001; Šoštarić 2001). Pronađeno je i više kamenih žrvnjeva, kamena drobilica, keramički pršljeni, kronološki važan ulomak narukvice od plavoga stakla iz razdoblja kasnoga latena te nekoliko brončanih i željeznih predmeta kojima se, zbog oštećenosti i korozije, za sada ne može razaznati izgled ni odrediti namjena. Nalazi se u cijelosti uklapaju u prije postavljenu dataciju dvaju naselja na nalazištu u Novoj Bukovici u HaB razdoblje kasnoga brončanog doba te u kasnu fazu latenske kulture. Istraživanja su ponovo potvrdila opravdanost sustavnih terenskih istraživanja lokaliteta u Novoj Bukovici, jer iz godine u godinu na svjetlo dana donose nove i veoma važne informacije, kako o infrasturkturi, materijalnom naslijeđu i kulturnoj pripadnosti, tako i o elementima svagdašnjeg života dvaju prapovijesnih naselja u arheološki vrlo intrigantnom području Podravine, na sjeveru zapadne Slavonije.

Literatura

Kovačević 2001 S. Kovačević, Istraživanja prapovijesnog lokaliteta u Novoj Bukovici na položaju Sjenjak – povijest i novi rezultati, Prilozi IAZ, 18, Zagreb, 2001: 63 – 78.
Kovačević 2005 S. Kovačević, Arheološka istraživanja u Novoj Bukovici tijekom 2004., AIA, I, Zagreb, 2005: 31 – 35.
Kovačević 2006 S. Kovačević, Nova Bukovica – Sjenjak 2005., AIA, II, Zagreb, 2005: 33 – 35.
Kovačević 2006 S. Kovačević, Lokalitet: Nova Bukovica – Sjenjak, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 71 – 73.
Šoštarić 2001 R. Šoštarić, Karbonizirani biljni ostaci iz prapovijesnog lokaliteta u Novoj Bukovici na položaju Sjenjak, Prilozi IAZ, 18, Zagreb, 2001: 79 – 83.

Saša Kovačević

Summary

During 2006 systematic excavation into the Late Bronze and the Early Iron Age settlement of Nova Bukovica at the Sjenjak site by Slatina was continued (the ninth season of operations). A number of new archaeological features were discovered, among which particular interest is claimed by the remains of an above-ground structure of irregular ground plan which is hypothesised to have been a fold. The small depth of some of the buried features is the direct consequence of lasting damage done to the site by intensive agriculture.
Also of interest is the quite abundant occurrence of waste pits, from both the Later Bronze Age and from those with finds that belong to the late La Tène era. Two fairly deep narrow and cylindrical pits filled in with a lot of fill are particularly worth mentioning. They were rich in finds, above all with daub, charcoal and handmade La Tène pottery. As for other finds, one should also mention the repeated find of a nugget of slag, which suggests there was some metal working in the settlement, and the chronologically significant fragment of a bracelet of dark blue glass, from late La Tène.

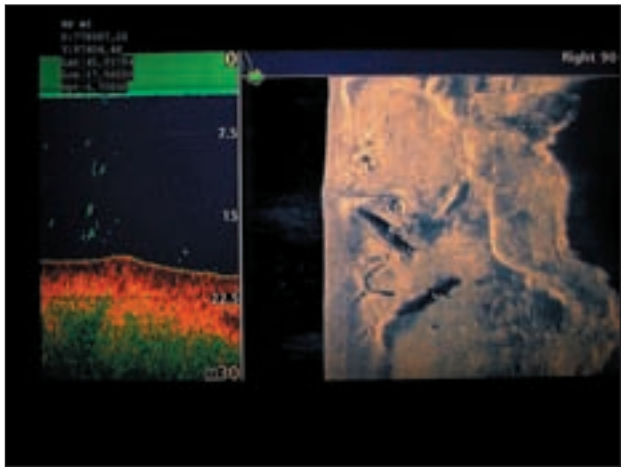
Redni broj: 58
Lokalitet: Rijeka Drava – Dravska tabla
Naselje: Novi Gradac
Grad/općina: Gradina
Pravni status: –
Razdoblje: P, NV
Vrsta radova: rekognosciranje

Tijekom kolovoza 2006. podvodno je rekognoscirana rijeka Drava između 146. kilometra i 143. kilometra njena toka. Projekt je pokrenut u suradnji s mađarskim kolegama. Njih je predvodio dr. sc. Atila Toth, voditelj podvodnoga arheološkog istraživanja u mjestu Dravatamaši, koje se nalazi na mađarskoj strani rijeke Drave. Tijekom dosadašnjeg istraživanja mađarski su kolege otkrili tri monoksila i brončanu posudu turskog podrijetla. Prve su pretpostavke da su se na tom mjestu nalazili novovjekovni pontonski most ili plovni mlinovi. Istraživanje je financiralo Ministarstvo kulture, a stručni voditelj bio je Krunoslav Zubčić iz Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskoga restauratorskog zavoda. U istraživanju na objema stranama rijeke sudjelovali su mađarski, francuski i austrijski podvodni arheolozi.

Pregledana lokacija između 146. km i 143. km toka rijeke Drave nalazi se 1500 metara sjeverno od mjesta Novi Gradac (desna, hrvatska strana obale rijeke na tom je dijelu 4-5 m niža nego susjedna mađarska). Sam pristup obali otežan je brojnim starim kanalima i močvarama koji su ostaci starih korita rijeke Drave. Na karti tiskanoj 1997. ucrtana su dva riječna otoka koja se danas teško prepoznaju na terenu jer su gustim močvarnim biljem gotovo spojena s obalom. Za razliku od hrvatske, nenaseljene obale, na mađarskoj strani razvilo se mjesto Dravatamaši. U sredini mjesta nalazi se pristanište za manje brodove koji prevoze turiste, jer je mađarska obala Drave do ušća u Dunav proglašena prirodnim rezervatom. Državna granica ne prati današnju sredinu rijeke, već položaj gdje se rijeka nalazila



Novi Gradac, karta nalazišta (izradio: K. Zubčić)



Slika SS-sonara – na desnom dijelu zaslona dva tamna objekta prikazuju ostatke monoksila na dnu (foto: K. Zubčić)

nakon II. svjetskog rata. Iz tog su razloga istraživanja na objema stranama rijeke provedena u suradnji s mađarskim kolegama i uz suglasnost pogranične policije. Prvi slučajni nalazi keramike na mađarskoj obali rijeke otkriveni su početkom 70-ih godina prošlog stoljeća, a i toponim koji govori o plovnom mlinu na tom mjestu bilo je poticaj da dr. sc. Atila Toth započne sustavno istraživanje podvodnog lokaliteta. Zbog loše vidljivosti pod vodom (oko 30 centimetara) i brzine struje uvjetovane režimom rada hidrocentrala uzvodno od lokaliteta, cijela trasa riječnog dna snimljena je *Side scan sonarom* (SSS). Dobivena slika dvodimenzionalno prikazuje riječno dno te se svi potopljeni objekti koji se izdižu iznad razine morskog dna jasno ocrtavaju na zaslonu računala. Kada bi se utvrdili potencijalni objekti, na dno bi se spustio ronilac i utvrdio radi li se o naplavljenom deblu ili arheološkom nalazu. Sonar za snimanje riječnog dna sa softverom za globalno pozicioniranje (GPS) i pohranu slika dna dio su projekta razvoja geofizičke opreme koji vodi austrijski kolega Cyril Dworsky.

Na mađarskoj strani otkriveno je 25 monoksila, a prostor na kojem su se grupirali dužine je 90 i širine 12 metara. Tako velika koncentracija upućuje na postojanje novovjekovnoga pontonskog mosta ili plovnih mlinova. Sličan plovni mlin obnovljen je na rijeci Muri, na trima plovnim pontonima. Pontoni mogu biti izgrađeni u obliku



Ostaci dobro sačuvanog monoksila otkrivenog nakon istraživanja (foto: A. Toth)

riječnog čamca ili monoksila na kojima se nalazi drveno kolo s lopaticama i natkrivena nastamba s mehanizmom i mlinskim kamenjem. Na hrvatskoj strani, nizvodno od 144. kilometra, otkrivena su dva monoksila. Prvi, bolje sačuvan, vidljiv je u dužini od 6 m i širini 60 cm, a nalazi se na dubini od 1,5 metara. Drugi monoksil, koji je dublje zakopan u riječni sediment, vidljiv je u dužini od 3 m i širini od 60 cm, a nalazi se na dubini od 3,5 metara. Dimenzije monoksila odnose se samo na dio koji je ručno očišćen od nanosa pijeska (detaljno čišćenje i izrada nacrtne dokumentacije planiraju se za sljedeću godinu).

Razlika u količini arheoloških nalaza između dviju obala posljedica je meandriranja rijeke koja na tom djelu erodira mađarsku stranu obale, dok na hrvatskoj strani deponira riječni nanos. Stoga su i dva pronađena monoksila zatrpana u riječni nanos. Nakon rekognosciranja, od mađarskih čuvara prirodnog rezervata dobavljene su fotografije dobro sačuvanog monoksila na obali, koji je otkriven za izrazito niskoga zimskog vodostaja. Čamac je otkriven oko 1200 m uzvodno od lokaliteta. Za sljedeću godinu planira se nastavak rekognosciranja terena te čišćenje i dokumentiranje monoksila otkrivenih 2006. godine.

Krunoslav Zubčić

Summary

During August 2006 the Croatian Conservation Institute's underwater archaeology department conducted an underwater reconnaissance of the Drava River. The investigation was carried out on both sides of the river, in collaboration with Hungarian underwater archaeologists. Archaeologists from France and Austria also took part in the research. The majority of finds came at the 144th kilometre of the course of the Drava, close to the place Dravtamaši. On the Hungarian side a large concentration of monoxyl canoes was found, 25 of them, and on the Croatian side two were found.

Because there was such a large number of these craft in a single place it is hypothesised that there was once in modern times a pontoon bridge at the site or perhaps some floating watermills. When the river bed was being examined, because of the poor visibility, a Side scan sonar was used. During the next year it is planned to continue the reconnaissance and to document the monoxyl canoes discovered.

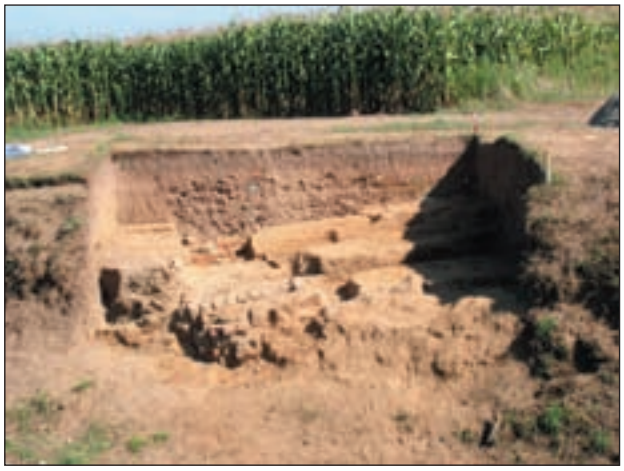
Redni broj: 59
Ime lokaliteta: Suhopolje – Kliškovac
Naselje: Suhopolje
Grad/općina: Suhopolje
Pravni status: P-1355
Razdoblje: SV
Vrsta radova: arheološko iskopavanje

Istraživanje na lokalitetu Suhopolje – Kliškovac trajalo je od 7. do 25. kolovoza 2006. godine. Stručni voditelj bio je prof. dr. sc. Željko Tomičić, znanstveni savjetnik Instituta za arheologiju. U istraživanju su još sudjelovali: mr. sc. Kristina Jelinčić (zamjenica stručnog voditelja), mr. sc. Mario Novak (Odjel za arheologiju HAZU-a), diplomirane arheologinje Kristina Turkalj i Gordana Mahović, student

arheologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu Denis Blažević i Vilim Mišak, dipl. ing. geod. Uz stručnu ekipu u radu je sudjelovalo šest radnika. Istraživanje se provodi od 2005. u okviru znanstvenog projekta „Srednjovjekovno arheološko nasljeđe Hrvatske (5. – 16. stoljeće)“, koji podupire Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Radove na istraživanju također podupire Općina Suhopolje, a 2006. uključila se i Zaklada HAZU-a.

Prvo su nastavljena istraživanja u Sondi 1 (dalje S 1), započeta 2005., a jugoistočno od S 1 otvoren je još kvadrant L 4, površine 25 m². Taj je kvadrant odabran jer je na njegovoj južnoj strani, u pokosu ukopa željezničke pruge tijekom 2005. uočen zid od opeke. Cilj otvaranja tog kvadranta bio je razjasniti o kakvoj je arhitekturi riječ i je li vezana uz groblje. U kvadrantu L 4 humus počinje na nadmorskoj visini od 120,997 m, a niže uz prugu, na dnu pokosa, na visini od 118,902 m (kopan je kvadrant uz sjeverni pokos ukopa pruge). U humusu je pronađeno puno usitnjenih opeka, dislociranih ljudskih kosti i različitih metalnih predmeta. Humus završava na visini od 120,341 m, od koje počinje sloj svijetlosmeđeg pijeska s dosta sitne šute i opeka. Taj novi sloj označen je SJ 066, a nalik je sloju pijeska SJ 002 koji se pojavljuje ispod humusa u prošlogodišnjoj S 1. U novom sloju SJ 066 nema toliko dislociranih kostiju kao u sloju SJ 002. Ispod humusa na visini od 120,022 m javlja se zapuna SJ 84 pravilnog L oblika, za koju se poslije utvrdilo da je zapuna ukopa SJ (85) koji se nalazi iznad zidova od opeke SJ 106, 108, 113. Taj je ukop širi od zidova. Na vrhu je širi, a sužava se prema dnu. Nalazi se s obiju strana zida. Za sada se čini kako je ukop nastao prilikom razgradnje zida, tj. nakon napuštanja i rušenja objekta. Zapuna se sastoji od sitne šute, odnosno opeka koje su jako gorjele i zbog toga napukle. Kostiju nema mnogo, javljaju se srednjovjekovni čavli raskucane glave, kao i srednjovjekovna keramika. Ukop SJ (85) presjekao je sloj SJ 66 u koji su ukopani grobovi, pa je dakle presjekao i neke grobove. Ispod šute javljaju se zidovi od opeke SJ 106 i 108 koji se pružaju smjerom sjever-jug i zid SJ 113 koji se pruža u smjeru istok-zapad. U sloju SJ 66 i zapuni 84 koji se javljaju ispod humusa, prisutan je isključivo srednjovjekovni materijal. Za njega se, na temelju keramičkih ulomaka, u ovom trenutku pretpostavlja da je stariji od 15. st. Za veliku količinu smrvljene opeke pronađene u humusu, koje u toj količini i u tom obliku (jako smrvljena, gotovo u tragovima) nema u slojevima ispod humusa, moguće je pretpostaviti da je nastala pri gradnji željezničke pruge u 19. stoljeću, kada je devastiran i dio arhitekture. Tijekom gradnje usjeka za prugu, na vrhu brežuljka na položaju Kliškovac zemlja se izbacivala sa strane. Velika količina takve usitnjene opeke vidljiva je i u južnom profilu Sonde 1, a nema je na zapadnom i sjevernom profilu, gdje postoji pad terena prema sjeveru. To se dobro vidi na istočnom profilu, gdje je jasno kako količina opeke znatno opada prema sjeveru.

SJ 106 je zid od opeke koji je 2005. uočen u sjevernom pokosu ukopa pruge prilikom uklanjanja trave s terena. Nalazi se u ukopu SJ (85) ispod zapune od šute SJ 84 i javlja se na visini od 119,82 m. Građen je od opeka čije su dimenzije 25x12x7 cm; 26x11,5x6,5 cm; 24,5x10,5x6,5 cm; 24x12x7 cm. Između svakog reda opeka nalazi se sloj gline koja je služila kao vezivo. Taj je sloj između nekih redova debeo 14 cm, a negdje 4 cm. Zid je orijentiran u smjeru sjever-jug, a njegov južni dio, vjerojatno ugao, oštećen je prilikom gradnje pruge 1885. godine. Vezivna glina ima



Pogled na kvadrant L 4 s juga i strukturu od opeka

tragove gorenja, posebice ona na vrhu pronađenog zida. Boja joj je plavičasto-zelena, okružena žutom. Opeke su također oštećene gorenjem, pa su neke puknute i deformirane. Zid je uščuvan u širini od 1,15 m i dužini od 2,19 m. Opeke su položene u smjeru S-J, dijelom i I-Z. Glina se nalazi zapadno i istočno od zida i mijenja boju ovisno o izloženosti gorenju (plava, žuta, zelena, crvena). Dobrim dijelom uništena je životinjskim djelovanjem i korijenjem te erozijom tla. Sjeverozapadni dio zida ima dva reda opeka povezanih tvrdom žućkastom žbukom i na tom mjestu veže se s podom SJ 107. Opeke vezane žbukom pronađene su u dvama redovima. Na drugom dijelu zida opeke nisu sačuvane, pa se pretpostavlja da donji dio zida, povezan glinom, čini temelj, a dio povezan žbukom zid. Na mjestu spojeva ima dosta ulomaka žbuke i opeka L-presjeka, koje su vjerojatno prijelaz zida na pod ili jednog zida na drugi. Glina na zidu uglavnom je intenzivne plave boje s učestalim tragovima gara: 10 Y 4/1 *dark greenish gray*, i žute boje koja okružuje plavu: 2.5 Y 5/6 *light olive brown.*

SJ 107 – za sada se pretpostavlja da je riječ o podu, ali kako se nalazi uza zapadni dio sonde i pronađen je samo manji dio, nije sigurno koja mu je funkcija. Ona će biti jasnija nakon daljnjih istraživanja i širenja sonde. Jasno je da je ta struktura vezana uz zid SJ 106, a vežu ih dva reda opeka spojenih žbukom na zidu SJ 106. Sjeverna linija uščuvanog poda poklapa se sa sjevernom linijom očuvanosti SJ 106. Južno od poda nalazi se velika nakupina gline s mrvicama žbuke, tragovima gorenja i mrvicama gara. Zid SJ 107 javlja se na visini od 119,95 m.

Struktura SJ 108 nalazi se sjeverno od zida SJ 106. Nađen je na dnu ukopa SJ (85) na visini od 119,641 m. Opeke su poslagane bez nekog pravila u smjeru S-J i I-Z. Istih su dimenzija kao i opeke SJ 106. Širina je vidljivog dijela 0,8 m, a dužina (vidljiva u ovoj fazi istraživanja) 1,19 m. Zid ulazi pod sjeverni profil i skreće prema istoku, ali je na tom dijelu oštećen, pa se ne može dalje pratiti, osim prema tragovima ukopa SJ (85). Opeke su mjestimice nagorjele. SJ 108 javlja se na visini kao i SJ 106.

SJ 113 je zid od opeka dimenzija kao kod opeka zida SJ 106. Opeke su vezane slojem gline debelim 12-ak cm. Zid je orijentiran u smjeru I-Z, a opeke su položene u smjeru S-J. Zid se pruža pod istočni profil i javlja se ispod zapune SJ 84 u ukopu SJ (85) na visini od 119,718 m. Nastavlja se na zid SJ 106. Na zidu SJ 113 pronađen je srebrni srednjovjekovni novac, PN 19, na visini od 119,74 m, važan za datiranje arhitekture.

U S 1 nastavljeno je istraživanje grobnih cjelina, a neki od grobova otkriveni su i u sondi koja se počela istraživati 2006. godine. Od svih grobova istraženih tijekom posljednje i prethodne kampanje najvažniji je grob 33.

Grob 33 (SJ 95, 96, (97), kvadrant K 6). Zapuna G 33 uočena je na 119,688 m, zajedno s G 32 koji ga je presjekao. Zapuna je sivkasto smeđe boje (10 YR 3/3 *brown*) i pjeskovita je, dno groba je na 119,604 m. Sačuvana je samo lubanja, ulomak kosti lijevog humerusa, dio desne podlaktice, ulomak gornje čeljusti, desna ključna kost. Prilikom čišćenja lubanje nađeni su vrlo dobro uščuvani ulomci kovine koji nalikuju željezu. Nakon dizanja tih ulomaka pronađene su dvije brončane, u cijelosti uščuvane karike sa S-petljom. Kovinski predmet koji je prvi uočen vjerojatno je pričvršćivao taj par karika sa S-petljom. Poradi jake korozije trenutačno nije jasno kako je taj predmet izvorno izgledao. Željezni ulomci i karike nalazili su se iznad lijeve sljepoočne kosti. Na ključnoj kosti ukopane pokojnice pronađen je odlomljen komad S-petlje jedne karike, koja se s preostalim trima karikama nalazila ispod desne sljepoočne kosti. Kod tih četiriju karika, koje su različite veličine, nalazi se kovinski predmet nalik predmetu s druge strane lubanje pokojnice. Taj je predmet također jako korodiran. Zbog loše uščuvanosti kostiju, orijentacija groba utvrđena je na temelju osi grobne rake, i to u smjeru zapad-istok. Grob je pripadao ženskoj osobi starijoj od 45 godina. Prema nakitu pronađenom u grobu, grobna cjelina može se datirati u stupanj Bijelo Brdo III.

Od ostalih grobnih cjelina važan je grob 35 jer je presječen arhitekturom. Zapuna G 35 uočena je na 119,967 m, a dno groba je na 119,775 m. Zapuna se sastoji od smeđe-sive (10 YR 4/6 *dark yellowish brown*) pjeskovite zemlje s primjesama ugljena. U zapuni je pronađeno nekoliko ulomaka srednjovjekovne keramike. Grob je ukopan u sloj SJ 66 i presječen je ukopom (85) na predjelu zdjelice, odnosno nalazi se istočno od arhitekture i ukopa SJ (85). Rubovi rake dobro su definirani, a grob je orijentiran u smjeru zapad-istok. Dužina uščuvane rake je 1,24 m, a širina je 0,36 m. Riječ je o pokojnici staroj između 35 i 50 godina. Očuvane su kosti šake koje su pronađene isprepletene na predjelu zdjelice, pa se pretpostavlja da je pokojnica imala ruke savijene u laktu sa šakama na zdjelici. Kosti su jako dobro uščuvane.



Grob 35 u kvadrantu L 4 presječen ukopom SJ (85) i zidom

Posebni nalazi

PN 008 – dva ulomka željezne pojasne kopče. Prvi je ulomak pronađen pri poliranju zapune groba 21, u kvadrantu K 5/6. Drugi ulomak pronađen je na istom mjestu prilikom pražnjenja groba, a oko njega primijećen je trag kvadratnog oblika tamnosmeđe boje, veličine 6x3 cm. Predmet se nalazio u predjelu koljena desne noge na visini od 119,821 m. Dosta je korodiran, a moguće je da je riječ o željeznoj kopči iz 12. ili 13. st. Zanimljiva je i kovinska pojasna kopča koja vrlo vjerojatno pripada srednjem vijeku, PN 010, SJ 001, kvadrant L 4. U kvadrantu L4c, u sloju SJ 66, pronađeno je nekoliko ulomaka srednjovjekovne zdjelice fine fakture od dobro pročišćene gline, PN 13. U ukopu SJ (85) na kontaktu zapune tog ukopa SJ 84 i zida SJ 113, pronađen je na glini (vezivu za zid SJ 113) primjerak srebrnog novca, PN 18, SJ 84/113, kvadrant L4b. U grobu 33, SJ 95, na lijevoj sljepoočnoj kosti pronađeni su korodirani kovinski ulomci, nalik željezu. Moguće je da je riječ o ukosnicama koje su pridržavale karike sa S-petljom za vrpcu na glavi. Dvije dobro uščuvane karike sa S-petljom (PN 18) pronađene su na lijevoj sljepoočnoj kosti ispod PN 17, a četiri karike različitih dimenzija ispod lubanje, tj. ispod desne sljepoočne kosti. Pokraj njih nalazili su se jednaki ulomci kovine (PN 22), namjene kakav je i PN 17.

Nakon istraživanja, sonda S 1 i kvadrant L 4 zaštićeni su najlonom, a potom su ručno i strojno zatrpani. Osobita pažnja bila je usmjerena na zaštitu kvadranta L 4 koji se nalazi u zaštićenom pojasu željezničke pruge, pa je njen pokos od ukopa zaštićen drvenim paletama kako bi se spriječio odron zemlje na prugu.

Literatura

Tomičić, Jelinčić 2006 Ž. Tomičić, K. Jelinčić, Suhopolje – Kliškovac. Rezultati istraživanja 2005, AIA, II, Zagreb, 2006: 40 – 47.

Tomičić, Jelinčić 2006 Ž. Tomičić, K. Jelinčić, Lokalitet: Suhopolje – Kliškovac, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 74, 75.

prof. dr. sc. Željko Tomičić
mr. sc. Kristina Jelinčić

Summary

During 2006 a continuation of research into the site Suhopolje-Kliškovac was conducted. The excavation of the grave units in Test Pit 1 was continued; this had been investigated in 2005. Also important was the discovery of architecture in a newly started test pit in quadrant L 4, which is close to the northern slope of the railway cutting, in which in 2005, during clearing of the ground, part of a brick wall was found.

The most interesting of the graves found is Grave no. 33 in Test Pit 1. It confirms the hypothesis that in this site there was also a medieval cemetery with the characteristics of Bijelo Brdo culture. In the grave, 6 links with an S-loop (two on the left and four on the right) were found. A particular feature of interest in this find is that the S-loop links were connected with an item like iron hair pins (and the hair pins find to the left and right side of the skull). This details suggests the possible appearance of the wearing of the links with the S-loop. In form and typology, the links belong to the Bijelo Brdo 3rd phase, and can be dated to the 12th or the first half of the 13th century. The place name Kliškovac suggests the existence of some religious building at this site. In the L4 quadrant architecture certainly belonging to the medieval period was discovered. A quadrant of 25 square metres was excavated in which it was not possible to recognise the ground plan of the building or its exact function. Nevertheless, because of the context and the stratigraphy, there is a possibility that the architecture found does belong to a church.
In the strata and fills quite a lot of mainly medieval items older than the 15th century were found. They comprise decorated pottery, stove tiles, wrought iron nails and one specimen of medieval coinage. The abundance of potsherds and stove tiles suggests that a settlement once existed here. From all the data collected to date it can be concluded that in the 12th-13th centuries there was a cemetery here with characteristics of late Bijelo Brdo culture, or a cemetery connected with a religious building, and a settlement that existed at this site or one very close.

Redni broj: 60
Lokalitet: Virovitica – Batelije
Naselje: –
Grad/općina: Virovitica
Pravni status: P-1344
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

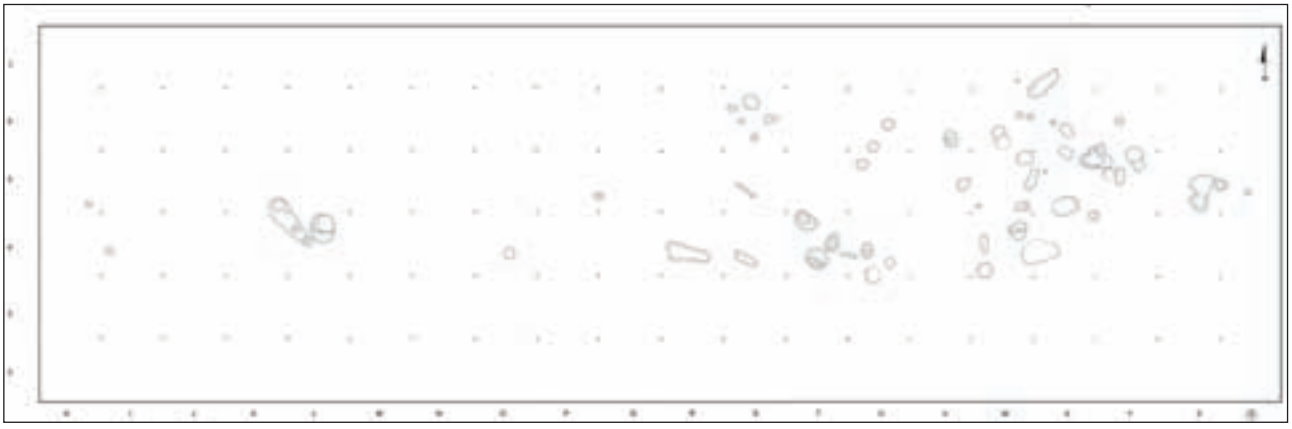
U razdoblju od 3. do 15. travnja 2006. provedena su zaštitna arheološka istraživanja na položaju Virovitica – Batelije. Arheološki lokalitet Batelije smješten je na trasi zapadne obilaznice grada Virovitice, između stacionaža 6+100 i 6+300. Arheološke radove vodila je mr. sc. Jacqueline Balen iz Arheološkog muzeja u Zagrebu. U iskopavanjima



Lokalitet Batelije, zdjela (rekonstrukcija: J. Fluksi, foto: I. Krajcar)

su kao dio stručne ekipe sudjelovali Sanjin Mihelić (zamjenik voditeljice iskopavanja), dipl. arheologinja Ana Solter te studentice arheologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu Ivana Turčin i Anita Ivanković. Na terenu je stalno bilo prisutno 12 radnika. Istraživanja je organiziralo Ministarstvo kulture, a financirale su ih Hrvatske ceste d.o.o.

Arheološko nalazište Virovitica – Batelije smješteno je u nizinskom području između zapadnog ulaza u grad Viroviticu i sela Korija, sjeverno od Podravske magistrale. Riječ je o povišenu položaju, prilično uništenom izoravanjem i sadnjom vinograda. Lokalitet je smješten zapadno uz Ođenicu. Evidentiran je u proljeće 2005., prilikom rekognosciranja za potrebe izgradnje trase obilaznice grada Virovitice. Prema prikupljenim površinskim nalazima, lokalitet je smješten u prapovijesno razdoblje. Zaštitnim arheološkim istraživanjima na položaju Virovitica – Batelije obuhvaćena je površina od 4500 m².
Kako je riječ o jednoslojnom nalazištu čiji je kulturni sloj, ako ga je uopće i bilo, uništen intenzivnom poljoprivrednom obradom, pronađeni su samo ukopani objekti. Među njima su izdvojene jame, kanali i stupovi zapunjeni raznim vrstama zapuna koje su sadržavale pokretne arheološke nalaze. Od pokretnih nalaza u najvećem su broju pronađeni ulomci keramičkih posuda, zatim kućnog lijepa te naposljetku nalazi kamena. Tipovi posuđa pronađeni na nalazištu karakteristični su za eneolitičku lasinjsku kulturu, a datumi dobiveni analizom C-14 potvrđuju navedeno relativno kronološko određenje nalazišta. Dobivena su tri datuma koja datiraju naselje oko 3700. – 3400. g. pr.



Lokalitet Batelije, plan nalazišta (izradila: A. Solter)

Kr., što bi, na osnovi novih datuma dobivenih za lasinjsku kulturu, pripadalo njezinoj kasnoj fazi (Bekić 2006: 184).

Literatura

Bekić 2006 Luka Bekić, Zaštitna arheologija u okolici Varaždina – Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama, Zagreb, 2006.
Wiewegh 2006 Zoran Wiewegh, Lokalitet: Virovitica, zapadna obilaznica, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 75, 76.

mr. sc. Jacqueline Balen

Summary

The archaeological finding site of Virovitica – Batelije is located in the lowland area between the western entry into Virovitica city and the village of Korija, north of the main Podravina road. The Batelije site was recorded in spring 2005 on the occasion of reconnaissance undertaken for the purposes of defining the route of the Virovitica bypass. This is an elevated site, fairly ruined by ploughing and the planting of a vineyard. It is located to the west of the Ođenica brook. An area of 4500 square metres was encompassed by rescue archaeological excavations.
Since this is a single-stratum finding site, the cultural stratum of which was destroyed by intensive agriculture, only interred objects were found, among which special mention can be made of the pits, channels and pillars, which were filled with various kinds of fill, containing moveable archaeological finds. Of the moveable finds, fragments of pot vessels, daub and items of stone were discovered. The bypass route covered only a smaller and edge part of the settlement. The site extends to the south of the bypass in a SW – NW direction. The types of pots found are characteristic of the Aeneolithic Lengyel Culture. Three dates were obtained putting the settlement at around 3700-3400 BC, which would, on the basis of the new dates acquired for Lengyel Culture, belong to a later phase of it.

Redni broj: 61
Lokalitet: Virovitica – srednjovjekovna utvrda
Naselje: –
Grad/općina: Virovitica
Pravni status: Z-381
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U razdoblju od 28. kolovoza do 12. rujna 2006. nastavljeno je arheološko iskopavanje temelja srednjovjekovne kule na sjeveroistočnom dijelu platoa u gradskom parku u Virovitici, i to u njezinu zapadnom i sjeverozapadnom dijelu. Voditeljica istraživanja bila je Silvija Salajić iz Gradskog muzeja Virovitica. Iskopavanje su financirali Ministarstvo kulture, Grad Virovitica i domaći sponzori.

Iskopavanje kule iz 16. st., kao i ostalih dijelova srednjovjekovne nizinske utvrde otkopanih 1999., dio je projekta obnove virovitičkoga gradskog parka, gdje arheologija konačno zauzima zasluženo mjesto. (Projekt obnove gradskog parka u Virovitici izradili su 1996. dr. sc. Mladen Šćitaroci i dr. sc. Bojana Šćitaroci.) Putokaz pri početnom iskopavanju bili su povijesni izvori, u kojima se spominje da su grofovi Pejačevići, došavši iz Našica u 17. stoljeću, zatekli u Virovitici ostatke turske utvrde, od kojih su dvije kule (jedna četvrtasta, druga okrugla) bile u toliko dobrom stanju da je jednu grof Pejačević rabio kao žitnicu, a drugu kao kapelicu. Potonja se (obiteljska kapelica) najvjerojatnije nalazila u sjeveroistočnom dijelu platoa, i možda se baš njezini temelji upravo istražuju. Poznato je da se inventar kapelice čuva u franjevačkom samostanu uz baroknu crkvu sv. Roka u Virovitici. Dosadašnjim iskopavanjem kule iskopan je temelj kružnog tlocrta do dubine od 2 do 2,5 m. Zid je građen od lomljenog kamena i cigle, povezan žbukom s pravilnim duguljastim utorima, u razmacima – podsjetnik na gradnju temelja kule uz pomoć drvene građe. Iskopavanjima iz 2006. zaokružen je njezin oblik kruga, promjera 16 m (temelj kule nestaje ispod sjeveroistočnog ugla dvorca, jer je najvjerojatnije uništen gradnjom toga vrijednog barokno-klasicističkog spomenika kulture s početka 19. stoljeća). Oskudni keramički nalazi datiraju lokalitet i nadalje u 16. st. (u dataciji je pomogla Ana Bobovec iz Muzeja Moslavine u Kutini, koja, baš kao i Ana Kunac iz Gradskog muzeja Makarska, od prvog dana dolazi na iskopavanje virovitičke utvrde). Povjesničar Zdenko Samaržija iz Valpova potvrdio je dataciju potkrijepljenu nezaobilaznim povijesnim izvorima, gdje se izričito navodi da je virovitička utvrda građena od 1453. do 1474. godine. Sagradili su je braća Marczaly (Emerik i Ivan), kada je prvi put virovitičko imanje, do tada kraljevsko dobro, prešlo u ruke privatnika. Također je poznato da su Turci ovdje za 132 godine svoje vladavine ojačali postojeću utvrdu, budući da se našla na granici s austrijskim carstvom, i učinili je bazom za svoje pljačkaške pohode. Stoga je zaključeno da se trenutačno iskopavaju gornji slojevi temelja kule iz 16. st., kada je Viroviticu zaposjela turska vlast (1552. – 1684.). Vjerojatno će niži slojevi otkriti starije slojeve kule i utvrde, koji mogu donijeti nove spoznaje.
Iskopavanjem 2006. sonde su postavljene u zapadnom i sjeverozapadnom dijelu kule, te se tako nastavilo na iskopavanje iz 2004. u sjevernom dijelu i 2005. u zapadnom dijelu. Pronalaskom i otkopavanjem temelja kule, potvrđeno je njeno postojanje i u ovom dijelu, te je utvrđeno da ima oblik kruga, promjera 16 m. Zid pokazuje jednake karakteristike kao i dosadašnji: građen je od kamena i cigle, vezanih žbukom, jedino u zapadnom dijelu sadrži nešto više opeke. Otkopano je 10 m dužine oblog zida u dva kvadranta



Vanjski plašt temelja srednjovjekovne kule uza sjevernu stranu dvorca Pejačević (foto: S. Salajić)

(A-3 i B-2), u prostoru od 2 m širine, do dubine od 1,90 m. Zid je također nešto više uništen u gornjem sloju, zbog postavljanja šetnice u parku te električnog i svjetlovodnog kabela. Pokretni su arheološki nalazi oskudni. Tako su recentni nalazi ulomaka crijepa, zatim glazirane keramike novog vijeka, porculana i čahura prisutni u sloju humusa, a nalazi životinjskih kostiju, keramičkih ulomaka te kovanih čavala, nađeni u tvrdoj ilovači. Prvi je put pronađena posuda koja će se moći rekonstruirati: jednostavne je S profilacije, bez ukrasa, crne boje, grube fakture, izrađena na lončarskom kolu, a pronađena je na dubini od 1,10 m u B-2. Čest su nalaz ljušture močvarnih školjaka i pužića, koje se počinju redovito pojavljivati na dubini od 1 do 1,20 m. Te školjke i puževi najvjerojatnije su se upotrebljavali u prehrani.

Neočekivan pronalazak kostura odraslog muškarca, ubijenog vatrenim oružjem, na dubini od 1,10 m u profillu A-4, ponajviše je zainteresirao širu javnost. Kriminalistička policija obavila je očevid i patološku analizu te utvrdila da je pokojnik u zemlji 60-70 godina. Nije isključeno da će se daljnjim arheološkim iskopavanjem pronaći još zaostalih kostura iz II. svjetskog rata, kada su baš u gradskom parku vođene odlučujuće bitke za oslobođenje Virovitice. Nakon istraživanja vanjski plašt zida prekriven je geotekstilom i poduprt čvrstim drvenim gredama u razmaku od 1 m. Isto je učinjeno i sa suprotne strane, uz profil zemlje, a između su stavljeni upornjaci, sve u cilju sigurnosti ali i pripreme za nastavak iskopavanja. Na kraju je sve prekriveno ravnim krovom. Dio šetnice posebno je pojačan, te je tako omogućena nesmetana šetnja parkom.

Literatura

Adamček 1986 Josip Adamček, Virovitica i Virovitička županija u srednjem vijeku, Virovitički zbornik 1234-1984, Virovitica, 1986.

Horvat 2001 Rudolf Horvat, Povijest grada Virovitice, Matica hrvatska, Virovitica, 2001.

Jančevski 1992 Silvija Jančevski, Zaštitno iskopavanje u arheološkoj zoni Virovitice, Obavijesti HAD, XXIV/1, Zagreb, 1992.

Sabolić 1991 Dubravka Sabolić, Virovitička utvrda, katalog izložbe, Virovitica, 1991.



Natkrivanje kule, ujedno i priprema za nastavak iskopavanja (foto: S. Salajić)

Salajić 2005 Silvija Salajić, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 52, 53.

Salajić 2006 Silvija Salajić, Srednjovjekovna nizinska utvrda u Virovitici, Glasnik slavonskih muzeja, 4, Osijek, 2006.

Salajić 2006 Slvija Salajić, Lokalitet: Virovitica – srednjovjekovna utvrda, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 91 – 93.

Silvija Salajić

Summary

During 2006 archaeological excavation of the foundations of the medieval tower in the NW part of the plateau in the municipal park in Virovitica was continued. The finding and unearthing of the foundations of the tower confirmed its existence in this part and showed that it had a circular form, 16 m in diameter.

Redni broj: 62
Lokalitet: Zvonimirovo – Veliko polje
Naselje: Zvonimirovo
Grad/općina: Suhopolje
Pravni status: P-452
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U razdoblju od 8. do 18. svibnja 2006. nastavljena su zaštitna arheološka istraživanja na nalazištu Veliko polje u Zvonimirovu, na kojem su u prijašnjim iskopavanjima dokumentirani ostaci groblja latenske i bjelobrdske kulture. Voditelj projekta je dr. sc. Marko Dizdar (Institut za arheologiju), a radove je financiralo Ministarstvo kulture.

Istraživanja su bila usmjerena na sjeverni, rubni dio uzvisine koji obuhvaća dio površine nalazišta između današnje ceste Zvonimirovo – Gačište i voćnjaka, što je djelomice uništen prilikom iskopa kanala za oborinske vode i poravnavanja najsjevernijeg dijela uzvisine pri gradnji lokalne ceste. U sondi položenoj u jedan od najsjevernijih redova voćaka pronađen je ženski paljevinski grob latenske kulture, što pokazuje da su se grobovi nalazili i na uništenom dijelu uzvisine, te potvrđuje i prijašnje navode vlasnika voćnjaka kako su i među najsjevernijim redovima voćaka pronađeni predmeti latenske kulture. U iskopavanjima je dokumentiran i grob LT 66, čija je zapuna otkrivena 2005. na jugoistočnom dijelu groblja. Probnom je sondom djelomice istražena i istočna padina uzvisine u voćnjaku. Ona je povezana s površinom istraživanja iz 2000. u kojoj nije bilo nalaza novih grobova, što je važno u definiranju istočne granice pokapanja. Ipak, najveći dio iskopavanja poduzet je na preostalom, najsjevernijem dijelu uzvisine koji se rasprostire između današnje ceste Zvonimirovo – Gačište i voćnjaka. Prilikom gradnje ceste sjeverni je rub uzvisine poravnan, dok je s njezine južne strane iskopan kanal za oborinske vode, danas sjeverna granica nalazišta. Tom je prilikom sve ono što se nalazilo sjeverno od kanala uništeno. Istraživanja su bila moguća jedino između ruba kanala i voćnjaka, na površini širine oko 5 m i dužine oko 45 m. Ona su započela 2006. godine.

U iskopavanjima su istražene sonda 0, dimenzija 20x5 m; sonda 3, dimenzija 5x2,70 m te sonda 7, dimenzija 10x2,80 m. Kroza



Pogled na sjeverni, rubni dio nalazišta i cestu Zvonimirovo – Gačište (foto: M. Dizdar)

sve označene iskope istražena je površina od 142 m², odnosno dosad je ukupno istraženo 2084 m² nalazišta. Prosječna dubina iskopa iznosila je oko 1 m. Uza zapadni rub sonde 3 dokumentiran je ukop rova iz II. svjetskog rata koji je izdvojen i u istraživanjima 2001. i 2003. godine.

U iskopavanjima su dokumentirana dva groba latenske kulture (LT 66 i LT 67) sa spaljenim ostacima pokojnika koji su položeni u pravokutne rake zaobljenih uglova. Na iskopanoj površini u sloju humusa zabilježeni su keramički ulomci latenske kulture, što svjedoči o tome da su grobovi na sjevernom dijelu uzvisine oštećeni obradom zemljišta ili iskopom kanala za oborinske vode. Dosadašnje spoznaje o kronološkoj slici groblja latenske kulture na Velikom polju potvrđene su i tipološko-kronološkom analizom priloga iz grobova pronađenih 2006. godine. Nalazi iz groba LT 66 mogu se datirati u mlađu fazu srednjeg latena, što bi odgovaralo i spoznajama dobivenima analizom većeg broja grobova istraženih 1998. i 2005. na jugoistočnom dijelu groblja. Nalaz groba LT 66 s prilogom dugog koplja lovorikog lista s naglašenim srednjim rebrom i kratkim tuljcem, potvrđuje pretpostavke o većem broju grobova kopljanika na južnom, mlađem dijelu groblja. Grob LT 67 dosad je najsjevernija pronađena grobna cjelina. Na sjevernom dijelu groblja zabilježena je najveća gustoća pokopa latenske kulture, s najstarijim grobnim cjelinama: mogu se datirati na prijelaz ranog u srednji laten te u stariju fazu srednjeg latena (Mokronog I-IIa). U grobu LT 67 nalazili su se spaljeni ostaci žene s prilozima koji pripadaju nošnji te popudbina sastavljena od keramičkog posuđa. Ženskoj nošnji pripadaju



Grob LT 66 (foto: M. Dizdar)

željezni pleteni pojas, dvije željezne fibule srednjolatenske sheme te manja brončana fibula srednjolatenske sheme s dvjema kuglicama. U grobu je još pronađena veća brončana fibula srednjolatenske sheme koja pri kraju duže prebačene nožice ima veću palmetasto ukrašenu kuglicu zaravnjenu s donje strane. Prebačena se nožica za luk prihvaća profiliranom spojnicom ukrašenom plastičnim V-motivom, dok se luk proširuje prema spirali koja se sastoji od osam izvana povezanih navoja. Slične su brončane fibule pronađene u još nekoliko grobova u Zvonimirovu, bilo cjelovite, bilo da su preostali samo ulomci kuglica fibula koje su spaljivanjem s pokojnicama na lomači izgubile svoj izvorni oblik. Jednak oblik brončane fibule poznat je iz groba u Brstju u kojem se još nalazio brončani člankoviti pojas sastavljen od štapićastih i izduženih pravokutnih članaka s kopčom u obliku stilizirane glavice konja. Na fibuli iz Brstja veća palmetasto oblikovana profilacija smještena je između manjih kuglastih zadebljanja (Pahič 1966: 288, T. 1,7). Grob iz Brstja datiran je u stupanj Mokronog IIa (Božič 1987: 874; Božič 1999: 210), dok su grobovi s jednakim oblikom fibule iz Zvonimirova mlađi, iz vremena LT C2. Zbog većeg broja nalaza u zatvorenim grobnim cjelinama, taj se oblik brončane fibule srednjolatenske sheme može nazvati fibulom tipa Zvonimirovo, koja je vjerojatno proizvod neke od podravskih radionica. Time se potvrđuje pretpostavka o povezanosti mokronoške skupine nalazišta u slovenskoj Podravini i onih iz podravskog dijela središnje Hrvatske te njihovoj pripadnosti istom kulturnom krugu. Od keramičkih priloga u grobu LT 67 nalazili su se zdjela S-profilacije i bikonični lonac uskog vrata i izvučenog ruba. U zdjeli se još nalazio manji, rukom rađeni *kantharos* s *omphalos* dnom i koljenastom ručkom, koji pripada skupini keramičkih posuda izrađenih u autohtonim panonskim tradicijama (Dizdar 2004: sl. 6,7). Na dnu groba još je pronađena i polovica sjemenke. Taj nalaz na groblju nije usamljen, budući da su u ženskom grobu LT 29 pronađena dva ljeśnjaka.

Rezultati istraživanja 2006. godine iznova su potvrdili iznimnu važnost groblja na Velikom polju u Zvonimirovu, čije bi istraživanje trebalo i ubuduće nastaviti, tim prije što se sjeverni, rubni dio uzvišenja koji se nalazi uz cestu Zvonimirovo – Gačište namjerava izravnavati radi lakšeg pristupa i obrade zemljišta. Istraživanje tog dijela nalazišta započelo je 2006., a namjerava se nastaviti i tijekom sljedećih godina, kako bi se istodobno definirali i početi pokapanja na groblju latenske kulture.

Literatura

Božič 1987 Dragan Božič, Zapadna grupa, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, V, Sarajevo, 1987: 855 – 897.

Božič 1999 Dragan Božič, Die Erforschung der Latènezeit in Slowenien seit Jahre 1964., AV, 50, Ljubljana, 1999: 189 – 213.

Dizdar 2004 Marko Dizdar, Grob LT 11 iz Zvonimirova – Primjer dvojnog pokopa latenske kulture, OA, 28, Zagreb, 2004: 41 – 89.

Pahič 1966 Siniša Pahič, Keltske najdbe v Podravlju, AV, XVII, Ljubljana, 1966: 271 – 319.

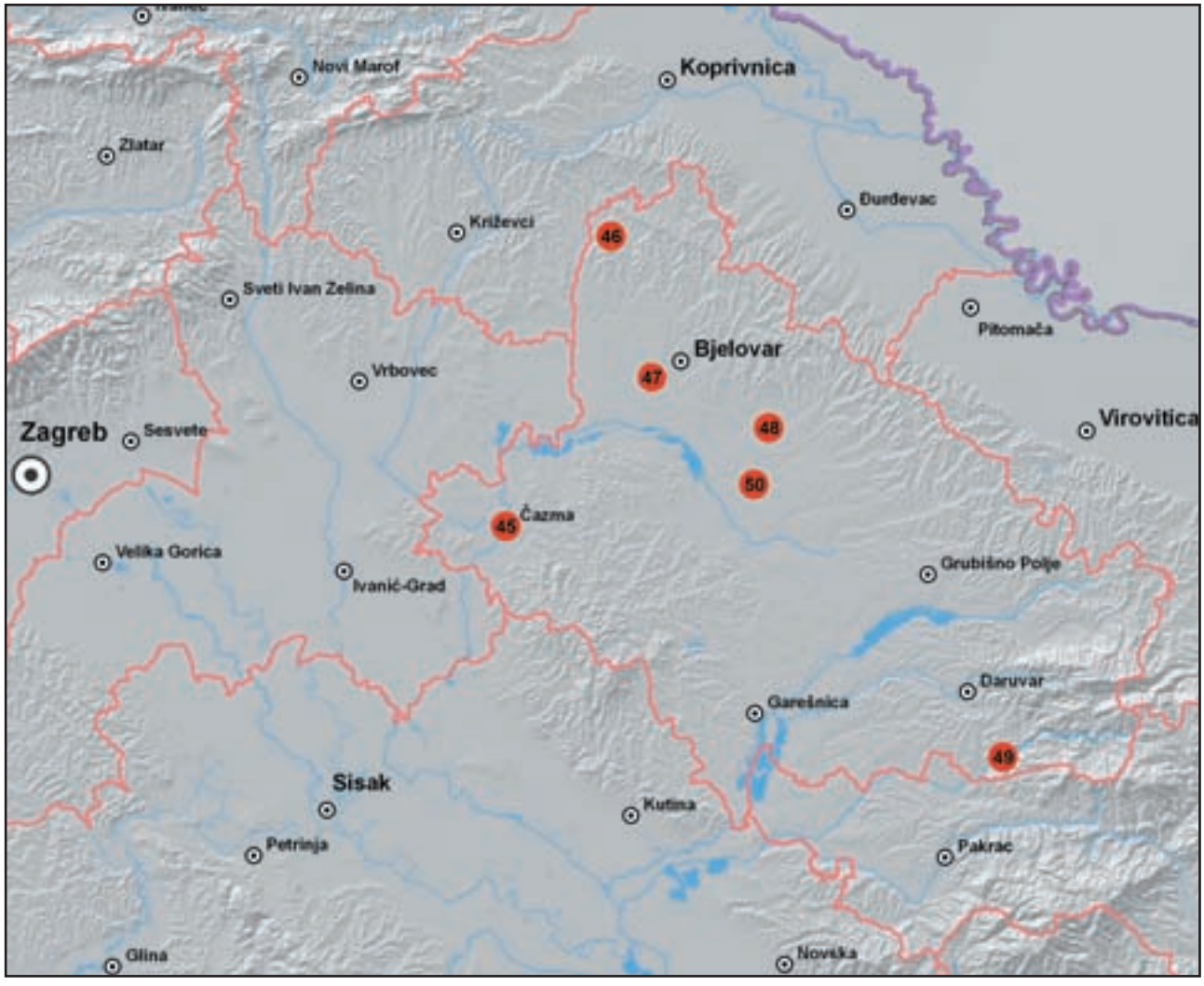
Tomičić, Dizdar 2006 Željko Tomičić, Marko Dizdar, Lokalitet: Zvonimirovo – Veliko polje, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 93 – 95.

dr. sc. Marko Dizdar

Summary

Rescue archaeological excavation at Veliko polje in Zvonimirovo in 2006 was oriented to the northern, edge part of the elevation on which there are cemeteries of La Tène and Bijelo Brdo cultures. The excavations showed that the NW part of the area of the finding site, between the current Zvonimirovo to Gačište road has been destroyed. However, in a test pit placed in one of the most northerly roads of fruit trees a female cremation grave of the La Tène culture was found, with grave contributions of costume and pot vessels dated to the later phase of the middle La Tène period, put alternatively, to Mokronog IIb degree. This shows that there were also graves in the destroyed part of the elevation, which would be confirmed by the statements of the owner of the orchard that in the northernmost rows of trees numerous items of La Tène culture were found.

BJELOVARSKO-BILOGORSKA ŽUPANIJA



63 Orovački vinogradi
64 Sirač – Stari grad
65 Sreza – pavlinski samostan

Redni broj: 63
Lokalitet: Orovački vinogradi
Naselje: Orovac
Grad/općina: Severin
Pravni status: P-34
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

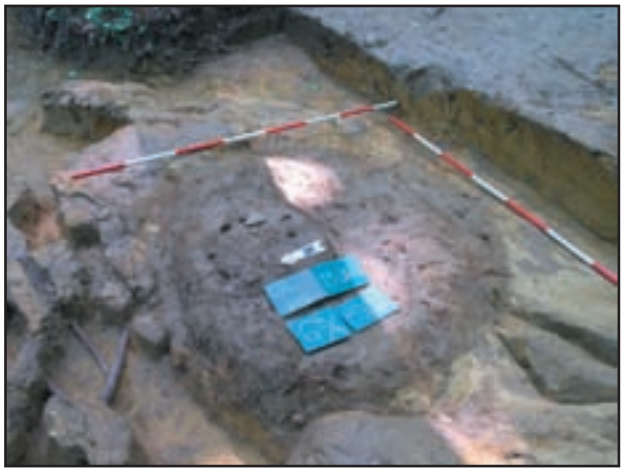
Od 9. svibnja do 14. lipnja, te od 3. srpnja do 2. kolovoza 2006., tijekom 50 radnih dana, provođena je nova faza sustavnoga arheološkog istraživanja prapovijesnog lokaliteta Orovački vinogradi u općini Severin. Radovi su obavljeni pod vodstvom dr. sc. Gorana Jakovljevića iz Gradskog muzeja Bjelovar i uz pomoć šest fizičkih radnika.

Cilj istraživanja 2006. bio je nastavak proširenja istražnih sondi prema sjeveru, budući da su prošlogodišnji rezultati pokazali kako nije dostignuta krajnja točka horizontalne stratigrafije naselja vinkovačke kulture, čišćenje otprije lociranih objekata te detaljnije raščlambe utvrđenih građevinskih faza u naselju. Tijekom nove faze istraživanja otkriveno je 275 m² površine na poziciji sjevernog dijela naselja te je registrirano devet novih stratigrafskih jedinica (ukupno 30). Način iskopavanja nešto je modificiran prema realnoj situaciji istraživane površine, budući da su dosadašnja istraživanja pokazala da skidanje humusa do pješčanog sloja nije mjerilo za registriranje stratigrafskih jedinica. Zbog toga je predviđeno da se svi otvoreni kvadranti poliraju horizontalno, tako da će točka za nivelaciju biti najniža točka u određenom kvadrantu. Nivelacija je započela u južnom kvadrantu F 6, na 194,93 m n.m., te se u njegovu jugoistočnom kutu pojavio obris nove stratigrafske jedinice (021) u obliku polukružne tamne mrlje, s ulomkom sedlastog žrtvenika, komadićima kućnog lijepa, ulomcima keramike (od toga jedan gornji rub s otiscima jagodice prsta) i kostiju (dio lopatice, možda obrađena). Površina kvadranta F 5 ponovno je polirana kako bi se još jednom prekontroliralo postojanje eventualnih stratigrafskih jedinica prije nivelacije kvadranta na najnižu apsolutnu visinu. Poliranje je pokazalo brojne okrugle tragove kolaca te nekoliko specifičnih tragova u obliku trokuta. Svi tragovi pozicionirani su približno u tri paralelna reda oko središta, koje bi se trebalo nalaziti na spoju kvadranata F-G 5 i F-G 4. Odlučeno je da se kvadrant F 5 neće nivelirati, već će se svi tragovi kolaca pokušati očistiti te privremeno konzervirati kako bi se dobio cjelovit raster otkrivene konstrukcije. Čišćenje već registriranih i novootkrivenih stratigrafskih jedinica dalo je već poznat fundus materijala, koji potvrđuje datiranje lokaliteta u razdoblje vinkovačke kulture. Riječ je o trakastim ručkama posuda, rubovima inkrustiranih zdjela, alatkama izrađenim od jelenskih kostiju i sl. Međutim, valja obratiti pažnju na vrlo zanimljivu pojavu uočenu u sjevernim kvadrantima, pozicionicranim u neposrednoj blizini pretpostavljene prve obrambene linije naselja. Tamošnje stratigrafske jedinice sadrže vrlo veliku količinu kućnog lijepa, ali bez nekog drugog materijala koji bi se mogao smatrati građevnim. Te građevinske strukture bitno se razlikuju od struktura na sredini platoa gdje dominiraju glineno-pješčane podnice i zidovi od kamena vapnenca. Tom konstatacijom otvaraju se dvojbe jesu li u pitanju pomoćni radni prostori dislocirani od središta naselja (njihova veličina i dubina određivali bi njihovu namjenu) i izgrađeni tijekom jednog naraštaja



Jama u podu starijeg objekta ispunjena ulomcima keramike

stanovništva ili je pak riječ o dužem razdoblju (možda čak i više desetaka godina) tijekom kojeg su se možda stariji objekti zemuničkog tipa rabili za stanovanje ili vojno-obrambenu funkciju sve dok se, urbanistički gledajući, cijeli plato nije transformirao u naselje s nadzemnim objektima. Tijekom istraživanja prikupljeno je sedam vrećica materijala (najveći su dio primjerci kućnog lijepa), koji je uz pomoć tehničkog osoblja muzeja opran i pohranjen u muzeju te pripremljen za daljnju obradu. Dokumentiranje istraživanja prvi je puta vođeno na nov i djelotvorniji način: tlocrti pojedinih kvadranata digitalno su segmentarno snimani s velike visine, a fotografije računalno spajane i programom AutoCAD transponirane u crtež gotovo apsolutne točnosti. Primijenjen način dokumentiranja maksimalno je štedio efektivno radno vrijeme voditelja iskopavanja i dokumentarista, a takva računalna obrada



Površina velike jame s ulomcima kućnog lijepa i keramike



Vertikalna stratigrafija podnica stambenih objekata

omogućila nebrojene mogućnosti kombiniranja podataka (trodimenzionalni prikazi i sl.). Za dokumentaciju istraživanja načinjeno je 86 digitalnih fotografija, ne računajući tlocrtne fotografije pojedinih kvadranata, te osam dokumentacijskih crteža koji se nalaze u dokumentaciji Arheološkog odjela Gradskog muzeja Bjelovar. Nakon završetka radova, lokalitet je privremeno zaštićen i konzerviran do sljedeće faze istraživanja.

Literatura

Jakovljević 2005 G. Jakovljević, Lokalitet: Orovački vinogradi, HAG 1/2004, Zagreb, 2005: 59 – 61.
Jakovljević 2005 G. Jakovljević, Antropomorfna figura iz naselja vinkovačke kulture u Orovačkim vinogradima kraj Bjelovara, HAnt, 13, Pula, 2005: 49 – 55.
Jakovljević 2006 G. Jakovljević, Lokalitet: Orovački vinogradi, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 101, 102.

dr. sc. Goran Jakovljević

Summary

The aim of the systematic excavations of the Vinkovci Culture in the Orovci vineyards was the continuation of the widening of the probes towards north, clearing of the previously located structures and more detailed division of the already determined construction phases in the settlement. Additional 75 m² (275 m² total) stratigraphic units were opened and nine new units were registered (altogether 30). The found material confirms the dating of the site to the period of the Vinkovci Culture (ribbon-shaped vessels arms/handles, rims of the incrusted bowls, tools made of deer bones and the similar). An interesting phenomenon was detected in the north quadrants, positioned in the immediate vicinity of what is assumed to be the first line of defence. These stratigraphic units contained a large amount of wattle and daub mixture but contained no other construction materials. These construction units differed considerably from the structures found at the centre of the plateau where sand and clay floors and limestone walls were dominant characteristic. It is not clear whether these areas used to be adjunct working areas dislocated from the centre of the settlement and if they were built during one generation or over a longer period of time. Perhaps for a certain period of time the older objects of the dugout type were used for living or defensive purposes until the entire plateau was transformed into a settlement featuring surface structures.

Redni broj: 64
Lokalitet: Sirač – Stari grad
Naselje: Sirač
Grad/općina: Sirač
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje i konzervacija

Poradi novih nalaza u IV. fazi (2005. godine), otkrićem sekundarnoga perimetralnog bedema s kontraforima i južnom polukulom, obavljeno je dodatno istraživanje, konzervacija te iskopavanje u Bloku 5, što je uzrokovalo promjenu predviđene dinamike radova u V. fazi (2006. godine). Stručni voditelj istraživanja bio je mr. sc. Berislav Schejbal.

Tijekom završetka radova 2005. i početka iskopavanja u Bloku 6, otkriveno je izvorno popločenje dvorišta utvrde. To je prvi nalaz takve vrste nakon faza radova I. – IV. Programa arheoloških istraživanja, sanacije i konzervacije. Gornja kota popločenja (apsolutna visina 195,75 m) određena je za relativnu nultu kotu lokaliteta, odnosno donju kotu SJ 3. U istraživanjima koja slijede očekuje se da popločenja na ostalim pozicijama nisu sačuvana ili su sačuvana samo djelomice jer su se na većem prostoru unutrašnje utvrde nalazili arheološki slojevi koji su većim dijelom uklonjeni 80-ih god. 20. st. (amaterska arheološka istraživanja, uređenje i planiranje lokaliteta s navoženjem i odvoženjem zemlje te nasipavanjem na drugim pozicijama za vrijeme omladinskih radnih akcija, kao i 1998. tijekom djelomične konzervacije Glavnog bedema sjever – GBS). Poradi relativno lako dostupne pozicije, lokalitet je u zadnja tri stoljeća bio izvor građevnog materijala za lokalno pučanstvo i seosko odlagalište zemlje, uginule stoke i drugog organskog otpadnog materijala. Strateški položaj uvjetovao je i vojne položaje tijekom dvaju svjetskih ratova te Domovinskog rata.
Kota arheološkog lokaliteta (apsolutna visina 197,01 m) prije devastacijskih zahvata omladinskih radnih akcija nalazila se na ▼ + 1,25 m od otkrivenog popločenja u utvrdi i ostala je sačuvana samo u kvadrantima I 3, I 4, H 3, H 4, H 5, G 3, G 4. Poradi devastiranosti u preostalim kvadrantima u glavnoj utvrdi, današnja razina lokaliteta nalazi se u SJ 2 na ▼ + 0,70 – 0,80 m, odnosno današnja površina lokaliteta u utvrdi ima ∟ oblik.

Iskopavanje 2006. započelo je u glavnoj utvrdi – Blok 6, kvadranti F 6, F 7, F 8, E 6, E 7, u dijelu međuprostora triju glavnih bedema koji su oblikovali fortifikacijski objekt trokutnog oblika. Iskop u Bloku 6 sadržavao je velike količine građevinske šute pomiješane sa srednjovjekovnim građevnim materijalom: kamenom vapnencem, pješčenjakom, većim riječnim pločastim oblucima te trima većima spolijama od žutog i sivog pješčenjaka, od kojih je jedan polukružnog oblika (vjerojatno dio nadvoja ili nadvratnika). U zidu Z1, koji je dijelio Blok 5 i Blok 6, pronađen je otvor za vrata V 1 bez praga i vratnica. Na pozicijama gdje popločenje nije bilo sačuvano, zemlja zdravica pojavila se



Blok 7 i GBS – pogled s juga (foto: B. Schejbal)

u SJ 4 na ▼– 0,19 m. U Bloku 6, samo mjestimice, izvan konteksta nalaza, pojavljivale su se manje količine gareži. Unutrašnji zidovi Z1 (š = 0,73 m, otkrivena d = 12,42 m) i Z2 (š = 1,15 m, d = 6,45 m) visine ▼+ 0,60 – 0,80 m, koji su zatvarali Blok 6, prislonjeni su na Glavni bedem istok (GBI). Zidovi Bloka 6 i GBI razlikovali su se prema načinu izvedbe i strukturi.

Istraživanja su nastavljena u Bloku 7, u kvadrantima I 8, I 9, H 7, H 8, H 9, G 7, G 8, F 6, F 7, F 8, E 6 i E 7. Blok 7 tlocrtni je kvadar (š = 6,10 m, d = 14,90 m) koji longitudinalno prati Glavni istočni bedem (GBI – konzerviran 2003.) i naslanja se na Sjeverni glavni bedem (GBS – djelomice konzerviran SI ugao 1998.) pod kutom od 90 stupnjeva. GBS (maks. š = 3 m) ima gotovo trostruku širinu GBI (maks. š = 1,10 m). Arheološka istraživanja započela su na ▼ + 0,70 u SI uglu utvrde, na spoju GBS i GBI (pozicija statičke sanacije i konzervacije 1998.), u kvadrantu I 9, iskopom kontrolnih kanala – traka širine 0,75 m. Sloj šute u SJ 2/3 s mnogo izvornog kamenoga građevnog materijala bio je debljine 0,75 – 0,80 m. U SJ 4 na ▼ – 0,08 m pojavio se sloj gareži debljine 22 cm, donja kota ▼ – 0,30 m, ispod kojeg se nastavljao sloj zemlje samo s vrlo disperziranim mjestimičnim malim naznakama sitne žbuke i humusa, nakon koje se pojavila tvrda kompaktna krečna masa. Na toj poziciji u SI uglu utvrde, na spoju GBI i GBS, otvorena je sonda S8 dimenzija 4,5x4,5 m. Na dubini ▼– 0,95 m u SJ 5 otkriveni su ostaci krečne jame pravokutnog oblika (š = 2,15 m, d = 3,15 m, maks. v = 0,25 m), sačuvane u svojem najdonjem dijelu. Donja kota krečne jame pojavila se na ▼ – 1,20 m, dok je zemlja zdravica na spoju GBS i GBI bila na ▼ – 1,05 m u SJ 5/6. Istraživanja su nastavljena planum netodom uz GBS. Otkriven je zid Z3 koji se prostire u smjeru sjever-jug. Njegov dio otkriven je sondažnim istraživanjima 2005., kada je na udaljenosti od 6,6 m od GBS uočen prekid zida. Spoj Z3 i GBS pokazao je da nisu građeni u istom razdoblju, odnosno da im se struktura razlikuje iako su u njihovim donjim dijelovima još bili vidljivi tragovi krečne žbuke. Zidovi Z 3 (š = 1,15 m, d = 15,75 m), Z 2 i GBS oblikovali su Blok 7. Na prekidu zida Z3 otvorena je sonda S9 (4,5x4,5 m). Iskopavanja sonde S9 započela su u SJ 2 na ▼ + 0,70 m. U SJ 2/3 nalazilo se mnogo izvornog kamenoga građevnog materijala. U iskopu mješavine kamena, zemlje i velike količine šute



Ostaci jame za kreč (foto: B. Schejbal)

samo s mjestimičnim tragovima gareži pronađeni su dijelovi željezne peći (datacija 19./20. st.). Prema izjavama starijih žitelja Sirača ondje se nalazila jedna od vojnih zemunica II. svjetskog rata. Prekid zida Z3 otkriven 2005. zapravo je pripadao ulaznim vratima V2 (cca š = 2,10 m, v = 0,55 m) u Blok 7, bez vratnica i kamenog praga, očito devastiranim. Izmjerom visine donje kote mogućeg praga vrata na ▼+ 0,16 m i gorivog sloja u Bloku 7, moguće je da je razina podnice Bloka 7 bila niža za cca 0,20 – 0,30 m od kote izvornog popločenja Bloka 6, na što upućuje i otkrivena proširena temeljna stopa stubišta. Namjenu tako velike temeljne stope nije moguće u potpunosti definirati (široka vrata sa stubištem za ulaz u „podrum"?). Stratigrafska situacija razlikovala se od situacije u sondi S 8. Kontekst nalaza i stratigrafija u sondi S 9 do dubine od ▼ – 0,95 m ne može se sagledati jer su svi keramički nalazi pronalaženi u šuti u kojoj je bilo i čahura iz II. svjetskog rata, staklenih boca iz 20. st. te plastične ambalaže druge pol. 20. st. Arheološka istraživanja na ostalom prostoru Bloka 7, nastavljena su planum metodom do južnog dijela Bloka 7 odnosno zida Z2. Stratigrafija na toj poziciji bila je ujednačena kao u S8. Iskopavanja u Bloku 7 zaustavljena su na dubini ▼ – 1,05 m pojavom zemlje zdravice.

Osim pojedinačnih nalaza fragmenata kamenih greda, drugih zanimljivih nalaza nije bilo. Od pokretnih arheoloških nalaza u šuti u SJ 2/3 i gorivom sloju SJ 3/4 pronađeno je, osim dosta manjih fragmenta srednjovjekovne obične keramike, nekoliko fragmenata luksuzne keramike i pećnjaka, nekoliko fragmenata rimske cigle (sekundarnoga građevnog materijala), nekoliko cigli koje bi se mogle datirati ranije od kasnosrednjovjekovnog razdoblja, odnosno 14.-15. st., tri puščane kugle za kubure, jedno manje kameno topovsko đule, dosta sitnijega željeznog inventara (čavli, potkove, škare, remenice), dijelovi okova stolarije, ali i dijelovi vojne opreme iz II. svjetskog rata (čahure, spremnici za municiju, posude za vodu, dijelovi osobne vojne opreme). Komparirajući stratigrafiju Bloka 7 s Blokovima 5 i 6, upravo sloj gareži upućuje na to da je Blok 7 pripadao objektu koji je bio natkriven, odnosno imao drveno krovište. Prema sačuvanoj visini GBS od maks. v = 5,90 m, moguće je da Blok 7 pripada palasu, boravišnim prostorijama od više katova. U Bloku 5 sloj gareži bio je uočen samo mjestimice i bio je debljine 1-2 cm, dok u Bloku 6 uopće nije uočen. Prema takvoj stratigrafskoj situaciji možda se može zaključiti da nisu oba bloka bila natkrivena krovištem. Sloj gareži nije se pojavio i u Bloku 1, Bloku 2 i Bloku 3. Popločenje hodne površine u Bloku 6 nije bilo jednako te se može vidjeti kako je nekoliko puta bilo i popravljano.

Lice otkrivenih zidova Z1, Z2 i Z3 građeno je od mjestimice većega nepravilnog kamena lomljenca, s međuprostorom ispunjenim manjim lomljenim kamenjem, uglavnom vapnencem i žutim pješčenjakom te mjestimice riječnim oblucima. Kamenje je slagano u manje pravilnim redovima. Prema izvedbi gradnje otkrivenih zidova unutrašnjih prostorija Bloka 6 i Bloka 7 i njihovoj strukturi, zaključuje se da su izvedeni nakon triju glavnih obrambenih bedema glavne utvrde. Pojavljivanje sloja gareži u Bloku 7 odgovaralo bi povijesnim podacima koji govore da je utvrda prilikom protjerivanja Turaka krajem 17. st. napuštena, a zatim i zapaljena (Schejbal 2006).

Peta faza Programa arheoloških istraživanja, sanacije i konzervacije završena je izvedbom zidane krune s pojačanim mortom na zidovima (Blok 2 – Z9 i Z8, Blok 1 – Z4 i Z5, Blok 7 – segment GBI) prizidana je i konzervirana južna polukula (PK 2). Zidovi i PK2 podignuti su do visine koja jamči sigurnost budućim posjetiteljima. Na njihov izvorni izgled i još veću visinu od izvedene upućivala je sačuvana fotografija (J. Kempf, poč. 20. st.). U VI. fazi, tijekom 2007., namjeravaju se nastaviti arheološka istraživanja u Bloku 8 s konzervacijom i izradom pojačane krune zidova. Moguće da je u Bloku 8 bila srednjovjekovna cisterna i možda komunikacija sa spiljama koje se nalaze u klisuri ispod utvrde.

Literatura

Schejbal 2006 Berislav Schejbal, Lokalitet: Sirač – Stari grad, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 102 – 106.

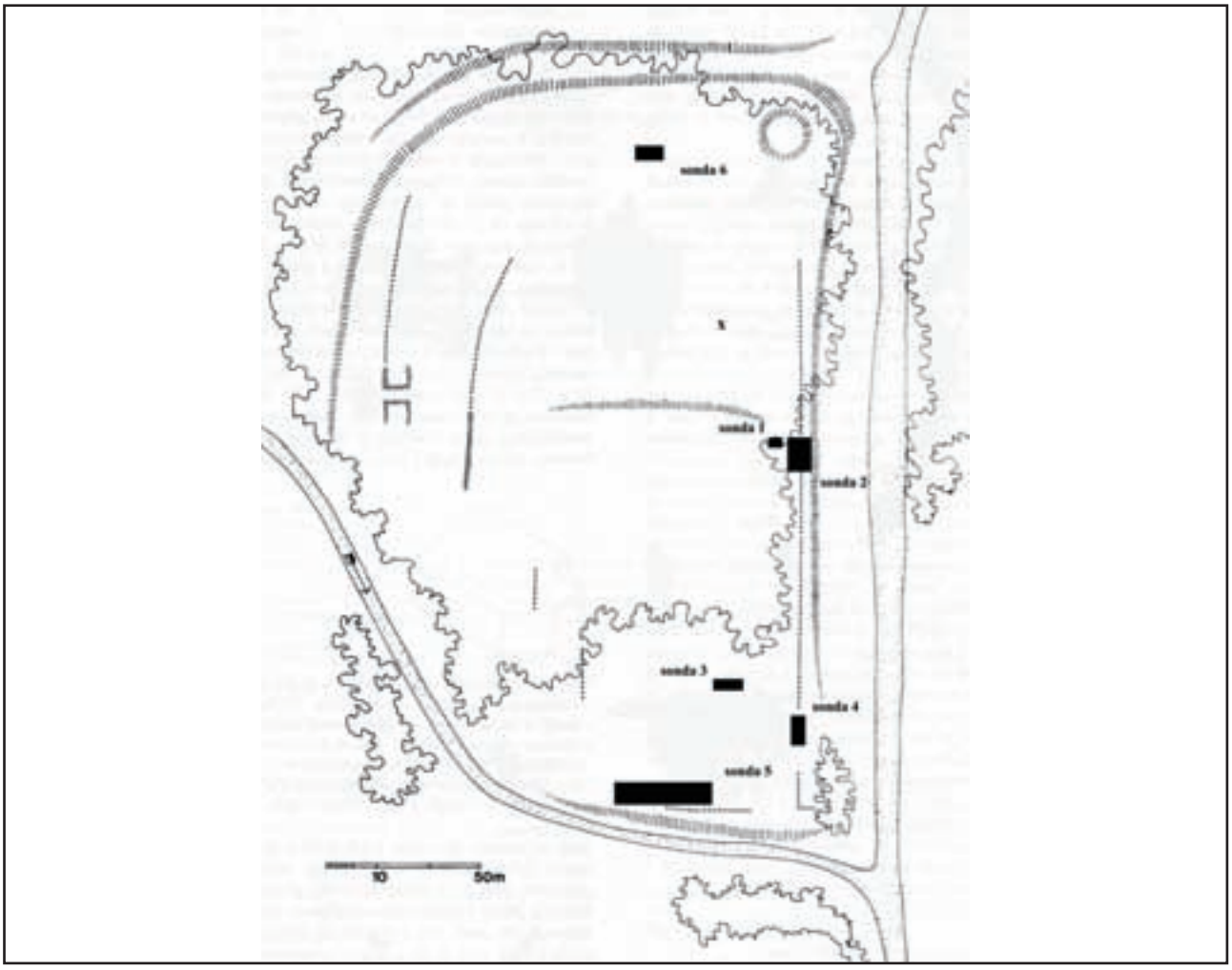
mr. sc. Berislav Schejbal

Summary

At the end of the archaeological excavations in 2005 at the Medieval Turkish site called Old Town of Sirač (Stari Grad Sirač) , the original stone pavement of the fortress yard was found in a test probe in Block 6. In the continuation of the excavations in 2006, a large quantity of construction waste material was found mixed with medieval construction material, limestone, sandstone and larger river pebbles. Important finds were as follows: three larger spolia fragments made of yellow and gray sandstone (one of a semi-circular shape- probably a part of the lintel). The excavations were continued in block 7. Remains of a rectangular limestone pit preserved in its bottom part were found. Probe S 9 revealed parts of an iron stove (dated to the 19th/20th century) in the excavation mixture of stone, dirt and waste construction material. According to the reports of the older citizens of Sirač there used to be a military dugout at this position during the World War II. Apart from the smaller fragments of the plane medieval pottery, a few fragments of luxury pottery and tiles, were found together with a few fragments of Roman brick (secondary construction material), a few bricks that could be dated earlier than the Late Medieval period (14th-15th century), three holster balls and a smaller stone cannon ball, lots of small iron inventory (nails, horse shoes, scissors, belts), parts of wooden furniture mounts, but also parts of military equipment from the World War II.

Redni broj: 65
Lokalitet: Streza – pavlinski samostan Svih Svetih
Naselje: Pavlin Kloštar
Grad/općina: Kapela
Pravni status: P-1782
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Arheološka istraživanja pavlinskog samostana Svih Svetih u Strezi trajala su od 3. srpnja do 12. kolovoza 2006. godine. Voditeljica istraživanja bila je Tajana Pleše, voditelj projekta Hrvatski restauratorski zavod, a radove je financiralo Ministarstvo kulture.



Shematski prikaz sondi istraženih 2006. – mjerna nula označena je s X (elaborat HRZ, 2006., podloga prema: Z. Horvat, 2003.)

Pavlinski samostan Svih Svetih nalazi se SZ od sela Pavlin Kloštar, u pitomoj dolini koju određuju dva potoka. Prvi izvire SI od samostana i zajedno sa svojim pritocima određuje ga sa sjeverne, istočne i zapadne strane (samo je glavni tok, koji određuje samostan s istočne strane, aktivan cijele godine, dok su pritoci u ljetnim mjesecima suhi). Drugi, veći potok, izvire u nedalekim obroncima zapadno od samostana i spaja se sa zapadnim pritokom prvog potoka kod pretpostavljenog JZ kuta samostana. Potok mijenja smjer prema jugu, prateći tako samostan s južne strane. Oba spomenuta potoka spajaju se kod pretpostavljenog JI kuta samostana i teku dalje prema jugu. Prema ispravi kralja Ljudevita iz 1366., zagrebačkom arhiđakonu Petru i njegovu bratu Andriji bili su dodijeljeni posjedi Streza i Plavnica u zamjenu za neke njihove posjede. Godinu dana kasnije, ban Nikola Seč izdaje nalog čazmanskom kaptolu za ucrtavanjem međa. Dokument je iznimno važan jer spominje i crkvu Blažene Djevice Marije. Samostan Svih Svetih (*monasterium Omnium Sanctorum*) podignut je 1374. pod patronatom Ivana Bisena, a sagrađeni samostan spominje se dokumentom iz 1379. godine. Nakon darovnice Ivana Bišenskog, kojom su izgrađeni samostan i crkva, uslijedile su mnoge druge, tako da to postaje jedan od najbogatijih pavlinskih samostana u Hrvatskoj. Posljednji zapis o samostanu datiran je u 1538., kada pavlini napuštaju Strezu i pred turskom opasnošću bježe u Lepoglavu.

Arheološki radovi 2006. sam su početak sustavnih istraživanja pavlinskog samostana. Osim nekoliko preglednih tekstova kojima je predmet interesa bila samo uloga samostana Svih Svetih u povijesnom razvoju tadašnje Hrvatske, nije bilo čak ni probnih istraživanja. Samostanska građa stoljećima je bila sustavno odvožena u obližnja sela, tako da je i danas u nekim stambenim i gospodarskim objektima moguće prepoznati ne samo samostansku opeku, nego i arhitektonske profilacije. Tijekom istraživanja otvoreno je šest sondi, radi definiranja samostana sa sjeverne, južne i istočne strane. Njihovo određivanje bilo je uvelike uvjetovano mogućnostima krčenja vegetacije (na cijelom prostoru samostana izrasla je gusta šikara johi, bagrema i lijeske te raznoga niskog raslinja), ali i pristupačnošću terena te mogućnostima odvoza zemlje. U istočnom dijelu samostana istražene su sonde 1 i 2, u južnom dijelu sonde 3, 4 i 5, a u sjevernom dijelu sonda 6. Potvrđene su tri stratigrafske jedinice – gornji sloj je humusni, slijedi sloj krupne šute i zasipa, a posljednji je sloj zdravica (tvrda ilovasta zemlja svijetlosmeđe – žućkaste boje).

Sonda 1 (S1 – 100x150 cm) bila je smještena na pretpostavljenom mjestu samostanskog klaustra, nešto zapadnije od pretpostavljenoga istočnog vanjskog zida samostana. U toj manjoj sondi nisu potvrđeni nikakvi tragovi arhitekture, ali je pronađeno najviše keramičkih predmeta.

U sondi 2 (S2 – 520x240 cm) objedinjene su početne



Pogled sa zapada na istraženi južni i zapadni zid crkve sv. Marije (foto: T. Pleše)

sonde 2 i 6. Istočni samostanski zid nađen je u vrlo lošem stanju, što je poglavito posljedica dugotrajnog razvoženja opeke od koje je bio građen. U donjoj je zoni građen od grubo klesanog vapnenca koji je povezan uporabom žućkastog veziva sitnijeg granulata. Gornji dio zida građen je od opeke koja često mijenja smjer polaganja. Ispuna zida sastavljena je od sitnijeg lomljenca, veziva i smeđe zemlje. Zid je vrlo nepravilno položen – zakrivljen je ne samo na sjevernoj strani na kojoj se pod blagim kutom lomi i zakreće prema SI, nego i u cijeloj istraženoj dužini (tlocrtno ima oblik izduženog slova S).

Istraživanja samostana nastavila su se u njegovu južnom dijelu. Na tom je dijelu samostanski prostor određen manjim potokom (smjer S-J) s istočne, te većim potokom s južne strane. Potoci se spajaju uz pretpostavljeni JI rub samostana. Prema situaciji na terenu te prema pokušaju rekonstrukcije samostana Z. Horvata, određena je sonda 3 (položena u smjeru I-Z; S 3 – 400x80 cm). Iako se iskop spustio do zdravice, u njoj nije nađeno ništa. Od sitnijeg materijala pronađena su samo dva vrlo korodirana čavla. Bez rezultata je ostala i sonda 4. Sonda 4 (S 4 – 350x200 cm) bila je određena na mjestu pretpostavljene apside crkve sv. Marije (udaljena je oko 5 m zapadno od istočnog potoka). I u toj se sondi kopalo do zdravice, no nije nađen ni jedan trag arhitekture. U sondi nije bilo nikakvih nalaza.

Unatoč negativnim rezultatima sondi 3 i 4, oko 10 metara sjeverno od južnog, većeg potoka, određena je sonda 5. Iskopom je bila položena u smjeru istok-zapad (1800x500 cm), a na zapadnom dijelu proširena je prema sjeveru (235x180 cm). Istražen je južni zid i južni dio zapadnoga pročelnog zida crkve sv. Marije. Uz istraženi dio južnog zida nađena su četiri masivna kontrafora, dok se peti nalazi na spoju južnog zida i zapadnoga pročelnog zida (K1 – K5). Nasuprot svakom kontraforu (osim ugaonog) s unutrašnje strane zida definirane su baze (B1 – B4). Južni zid crkve solidno je građen – temelji su građeni od masivnog lomljenca uz obilnu uporabu bjelkastog veziva, te nadgradnjom od pravilno postavljenih redova opeke. Na donji kameni sloj postavljen je jedan red opeke (kako bi se temelj poravnao), a na njega je položen još jedan tanji kameni sloj na koji se nastavlja opečna nadgradnja. Opeke su slagane okomito u odnosu na dužinu zida i povezane su debljim slojem veziva. Kako je i taj zid pretrpio dugotrajno uklanjanje građevnog materijala, gornji, opečni dio zida samo je mjestimice sačuvan (najviši je sačuvani dio sjeverni istraženi dio zapadnoga pročelnog zida). Zid je na istočnom dijelu širok 110 cm, a prema zapadnom kraju sužava se na 90 cm. Jednake je širine (90 cm) i zapadni pročelni zid crkve. U istraženom unutrašnjem dijelu crkve nije nađena podnica (iako postoji mogućnost da je ostala sačuvana u drugim, neistraženim dijelovima crkve). U unutrašnjosti crkve nađen je grob muškarca srednjih godina. Pravilno je orijentiran (I-Z), s rukama položenim na prsima. Uz sjevernu i zapadnu stranu groba nađeni su dijelovi drvenog lijesa te nekoliko čavala. U grobu nije bilo nikakvih priloga, tako da je datiranje moguće isključivo u šire vremenske okvire (kasni srednji vijek).

Sonda 6 (S 6 – 220x400 cm) određena je kako bi se definirao sjeverni rub samostanskog kompleksa. Nakon krčenja sjeveroistočnog kuta samostana, jasno se može uočiti i sam samostanski kut. Kako je nad tim kutom vegetacija izrazito bujna, sonda je smještena na sjevernom zemljanom „bedemu“, oko 750 cm udaljena od spomenutog ruba koji je sa sjeverne strane određen kanalom (u ljetno doba suhog) potoka. Istražen je temelj sjevernog zida samostanskog kompleksa. Građen je od masivnijeg lomljenca uz obilnu uporabu bjelkaste žbuke. Širina temelja je 70 cm, a najviša sačuvana visina 55 cm. Uz zapadni istraženi dio sjevernog profila temelja, otvorena je kontrolna sonda kako bi se definiralo stanje temeljne stope.

Nađeno je dvanaest komada fino klesanih arhitektonskih profilacija, kao i nešto srednjovjekovne kućne keramike te metalnih nalaza (osim čavala, nađena jedna pređica i nož te olovna posudica). Svi će nalazi biti obrađeni u Odsjeku za restauriranje arheoloških nalaza (HRZ). Istraženi zidovi prekriveni su geotekstilom i slojem smeđe zemlje. Kako se istraženi dijelovi samostana nalaze na privatnom zemljištu koje služi kao lovna zona, oko sondi su postavljene zaštitne ograde.

Literatura

Horvat 1989 Zorislav Horvat, Srednjovjekovna arhitektura pavlinskih samostana u Hrvatskoj Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786., Zagreb, 1989: 95 – 107.

Horvat 2003 Zorislav Horvat, Opeka u srednjovjekovnim gradnjama u okolici Bjelovara, Izdanja HAD, 21, Zagreb, 2003: 145 – 160.

Kožul 1999 Stjepan Kožul, Sakralna umjetnost bjelovarskog kraja, Zagreb, 1999.

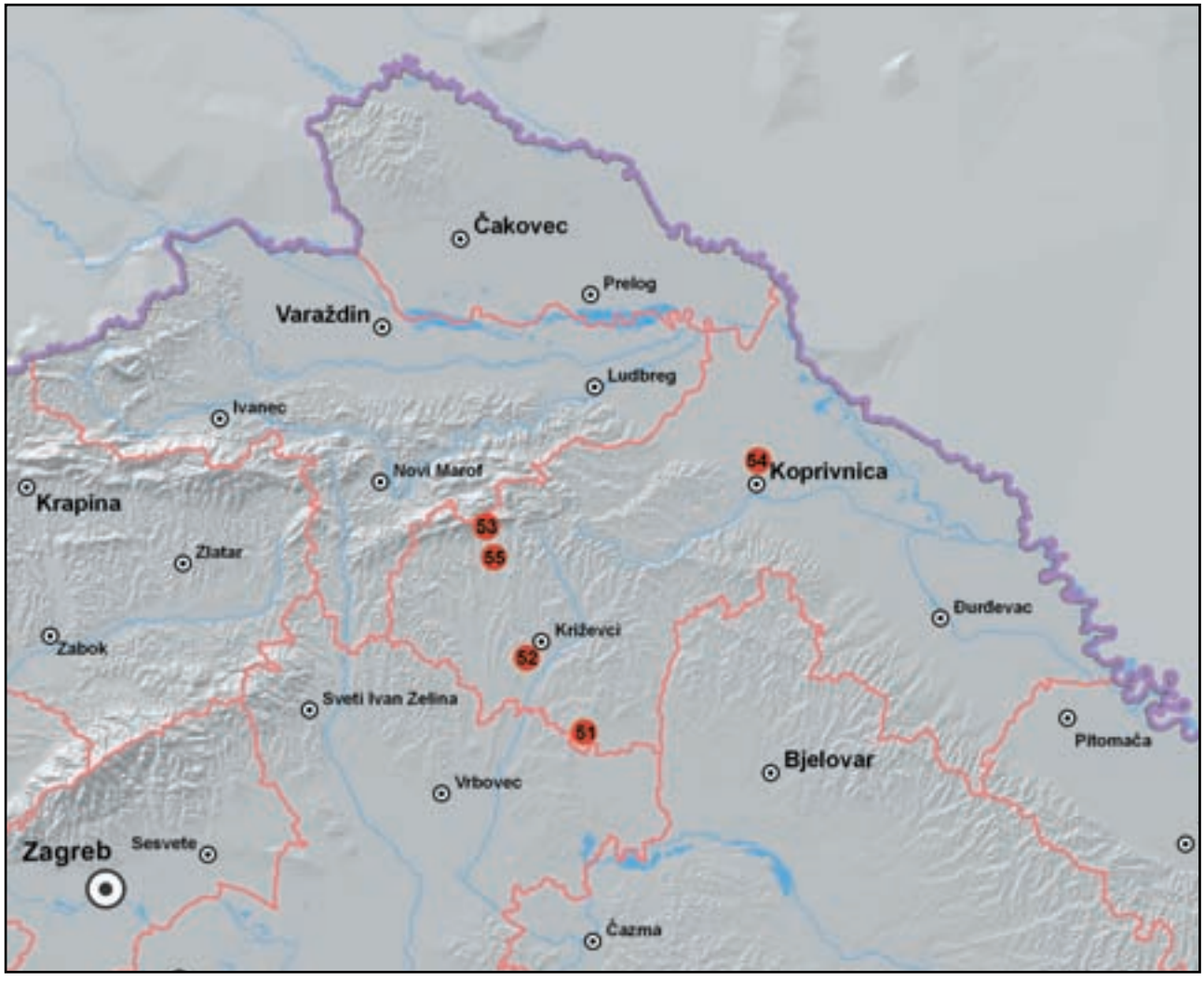
Kruhek 1989 Milan Kruhek, Povijesno-topografski pregled pavlinskih samostana u Hrvatskoj, u: Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786., Zagreb, 1989: 67 – 93.
Lovrenčević 1977 Zvonko Lovrenčević, Gotika u Bilogori, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XXVI/2, Zagreb, 1977: 44 – 60.
Sekulić 2006 Ante Sekulić, Prinosi Ivana Krstitelja Tkalčića povijesti pavlina, Život i djela Ivana Krstitelja Tkalčića, Zagreb, 2006: 229 – 257.

Tajana Pleše

Summary

Test excavations of the Paulist Convent in Streza (Pavlin Kloštar settlement) yielded extremely good results. Investigation of the walls confirmed an elongation of the convent at the north and the east part. At the south (that is, south-west) part the convent was distinguished by St.Mary's Church. The south wall with the five belonging buttresses and the western facade were investigated. All the investigated walls were properly protected at the end of excavations.

KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA ŽUPANIJA

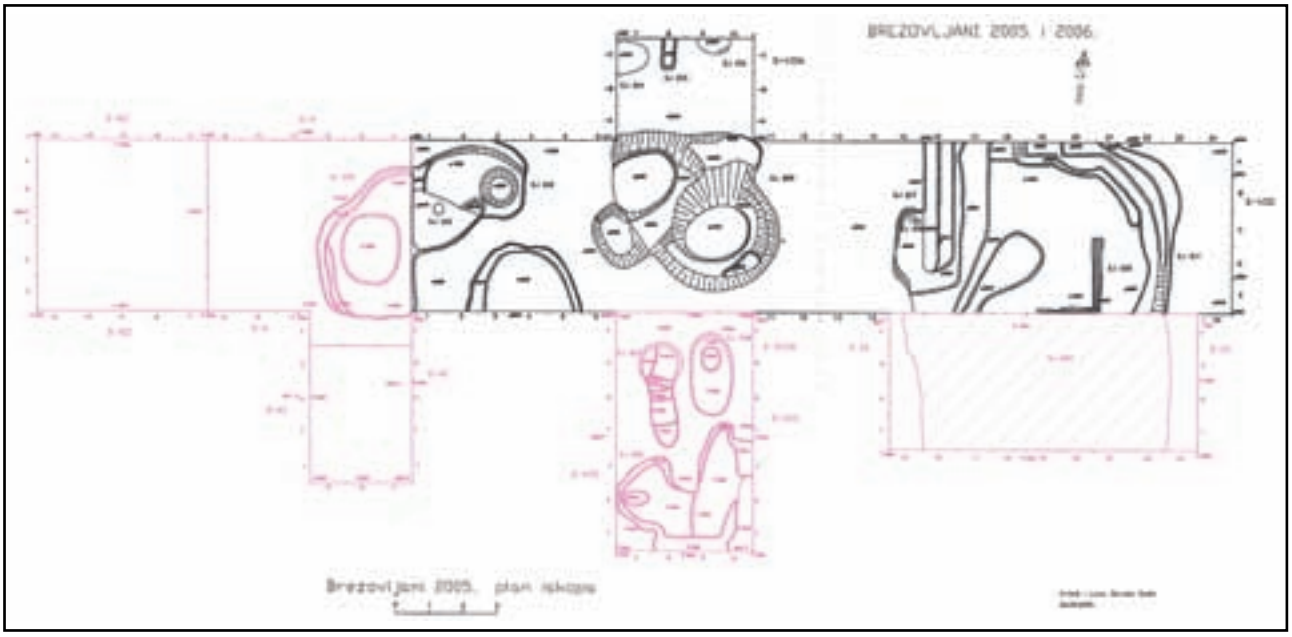


66 Brezovljani
67 Kalnik – Igrišće
68 Križevci – Karane
69 Rudičevo
70 Torčec – Prečno pole I
71 Veliki Kalnik (stari grad)

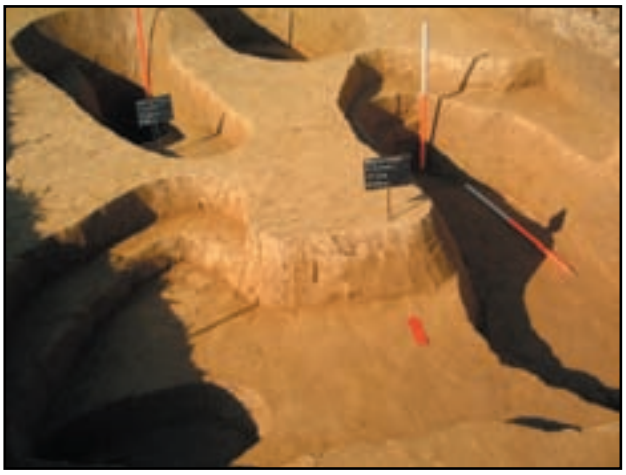
Redni broj: 66
Lokalitet: Brezovljani
Naselje: Brezovljani
Grad/općina: Sv. Ivan Žabno
Pravni status: Z-2218
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Tijekom kolovoza i rujna 2006., Gradski muzej Križevci nastavio je sustavna iskopavanja neolitičkog nalazišta Brezovljani, koja se kontinuirano provode od 2002. godine. Voditeljica istraživanja bila je mr. sc. Lana Okroša Rožić iz Gradskog muzeja Križevci. Radove su financirali Ministarstvo kulture, Koprivničko-križevačka županija i Općina Sv. Ivan Žabno. Iskopavanje je provedeno na istoj čestici kao i 2005. (k.č. 2076, k.o. Žabno), a istražena je površina od 134 m².

Sonda IX postavljena je južno uz sondu VIII/2005. Ispod sloja oranja (SJ 1), na dubini od 0,25 m od današnje razine tla, javio se sloj svijetlosmeđe boje (boja po Munsellu 7,5 YR 6/6 *reddish yellow*), debljine oko 0,35 m, s oznakom SJ 223. Ta stratigrafska jedinica sadržavala je ulomke prapovijesne i srednjovjekovne keramike. Ispod SJ 223, na dubini od 0,60 m od današnje razine tla, naišlo se na kasnosrednjovjekovni kulturni sloj SJ 224. Karakterizira ga izrazito masna zemlja tamnosive boje (7,5 YR 5/0 *gray*), a osim ostataka kasnosrednjovjekovnog objekta SJ 220 građenog od drvenih greda, kamena i cigle, sadržavao je ulomke kasnosrednjovjekovne i prapovijesne keramike. Debljina sloja SJ 224 iznosi 0,80 m, odnosno sloj završava na dubini od 1,40 m od današnje razine tla, a u potpunosti je razorio ostatke prapovijesnog dijela naselja koje se pružalo južno od zemunice SJ 217. Sonde X, XI i XII postavljene su zapadno uz iskop iz 2005. godine. Položaj sonde XIII bio je određen smještajem zemunice SJ 209, u kojoj su tijekom iskopavanja 2005. pronađeni predmeti kultne namjene, te je postavljena južno od zemunice SJ 209. Ispod SJ 1, na dubini od 0,25 do 0,30 m, javio se sloj žute zemlje (2.5 Y 7/3 *pale yellow*), debljine oko 0,10 m, koji je označen kao SJ 2. Sadržavao je ulomke prapovijesne keramike. Kulturni sloj s jamama, SJ 158, smeđe boje (10 YR 6/6 *brownish yellow*), javio se ispod SJ 2, na dubini od 0,40 m od današnje razine tla. Jama SJ 210 A otkrivena je u istočnom dijelu sonde X. Ta stratigrafska jedinica polukružnog oblika, dimenzija 4,28x2,84 m, upotpunjuje jamu SJ 210 (iskop iz 2005.), odnosno obje stratigrafske jedinice čine zemunicu SJ 210, 210 A bubrežastog oblika, dimenzija 7,20x2,80 m. Uza sjeverozapadni rub SJ 210 A izgrađena je klupica širine od 0,15 do 0,20 m, s dnom na dubini od 0,20 m od razine uočavanja. U □ D/-3 klupica se počinje dijeliti u dvije razine. Visina donje klupice iznosi 0,19 m. U dno središnjeg dijela SJ 210 A ukopana je elipsoidna jama dimenzija 2,08x1,76 m te dubine 0,18 m, dok se dno okolnog prostora nalazi na dubini od 0,53 m od razine uočavanja. U sondi XIII otkrivena su tri objekta. SJ 227 označava jamski objekt neobična oblika, orijentacije sjever-jug. Sastoji se od kružnog prostora promjera 1,28 m, kojemu pristup omogućuje izduženi prostor dužine 2 m, a širine 0,80 m, u koji je ukopano pet stuba. Najdonja stuba polukružno skreće prema skučenom prostoru u kružnom dijelu objekta, koji se ljevkasto spušta prema dnu. Uza zapadni rub kružnog dijela te stratigrafske jedinice utvrđeno je postojanje manjega izduženog platoa dimenzija 0,90x0,35 m, s dnom na dubini od 0,35 m od razine uočavanja. Dno SJ 227 nalazi se na dubini od 1,48 m od razine uočavanja. Istočno od SJ 227, na udaljenosti od 0,25 m, otkriven je jamski objekt SJ 228. Elipsoidnog je oblika, dimenzija 2,48x1,24 m. Također je orijentiran u smjeru sjever-jug. U sjevernom dijelu objekta ističe se manja elipsoidna jama (0,76x0,60 m), dubine 0,20 m, dok se dno okolnog prostora nalazi na dubini od 0,90 m od razine uočavanja. Južno od SJ 227 i SJ 228 smještena je zemunica SJ 226. Razvedenog je tlocrta, no nije u cijelosti istražena jer ulazi u istočni i južni profil sonde. Zapadni dio zemunice čini jamski prostor bubrežastog oblika dimenzija 2,2x2,16 m, s dnom na dubini od 0,38 m od razine uočavanja u koje je, uz klupicu koja prati zapadni rub objekta, ukopana manja elipsoidna jama (0,88x0,52 m), dubine 0,17 m. Istočno od bubrežastog dijela zemunice nalazi se nešto niži izduženi



Brezovljani, tloris sondi istraženih 2005. i 2006. (crtež: L. Okroša Rožić)



Brezovljani, dio iskopa 2006. (foto: L. Okroša Rožić)

prostor, dimenzija 3,40x1,32 m, koji se proteže u smjeru sjever-jug. Dno tog dijela zemunice nalazi se na dubini od 0,80 m od razine uočavanja. Uz istočni i južni rub sonde utvrđeno je postojanje višeg platoa, s dnom na dubini od 0,20 m mjereno od razine uočavanja, koji uza zapadni i sjeverni rub zemunice, prelazi u klupicu širine od 0,15 do 0,20 m.

Pokretnu građu uglavnom čini prapovijesni i kasnosrednjovjekovni keramički materijal. Oblici fine keramike brezovljanskog tipa sopotske kulture jesu zdjele S-profilacije, bikonične i zaobljene zdjele te kupe na nozi. Ta kategorija keramike ukrašavana je crvenim ili crveno-oker slikanjem nakon pečenja. Motivi su vodoravne i okomite linije smještene ispod oboda s unutrašnje ili vanjske strane posude. Najčešći su oblici grube keramike brezovljanskog tipa sopotske kulture bute s kljunastim ručkama i bikonični lonci, a keramika je ukrašavana plastičnim aplikacijama i otiskom prsta ili nokta. Od ostalih keramičkih izrađevina, pronađena je oštećena figurica žene te figurica u obliku ljudske noge koja je vjerojatno služila kao nožica posude. Od litičkog materijala prikupljeno je okresivano kremeno oruđe (strugala, grebala, sječiva). Kasnosrednjovjekovna keramika izrađena je na brzorotirajućem lončarskom kolu. Kao vodeći oblici izdvajaju se lonci zaobljenih tijela te izvučenih i zadebljanih oboda. Ukrašavanje je izvedeno žlijebljenjem vodoravnih linija i valovnica. Pronađen je i ulomak zelenocakljenog pećnjaka ukrašen vegetabilnim motivima.



Brezovljani, jamski objekt SJ 227 (foto: L. Okroša Rožić)

Iskopavanjima 2006. istražen je segment naselja za koji se pretpostavlja da je služio kao kultno središte okupljeno oko jamskog objekta SJ 227, koji je vjerojatno, zbog svoje arhitekture, imao funkciju svetišta. Istraženo naselje pripada brezovljanskom tipu sopotske kulture, a potječe iz prijelaza srednjeg u kasni neolitik (4900. – 4700./4600. g. pr. Kr.). Dio prapovijesnog naselja uništen je kasnijom gradnjom objekta SJ 220, koji se okvirno može datirati u razdoblje od druge polovine 15. do 17. stoljeća. Lokalitet je nakon iskopavanja zatrpan.

Literatura

Dimitrijević 1978 Stojan Dimitrijević, Neolit u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (pregled stanja istraživanja do 1975. godine), Izdanja HAD, 2, Zagreb, 1978: 81 – 94.

Marković, Okroša 2003 Zorko Marković, Lana Okroša, Nastavak istraživanja nalazišta Brezovljani, Obavijesti HAD, XXXV/1, Zagreb, 2003: 29 – 36.

Marković, Okroša Rožić 2004 Zorko Marković, Lana Okroša Rožić, Istraživanja u Brezovljanima godine 2003. i 2004, Obavijesti HAD, XXXVI/3, Zagreb, 2004: 57 – 62.

Okroša 2002 Lana Okroša, Nastavak arheološkog istraživanja prapovijesnog nalazišta u Brezovljanima, Cris, IV/1, Križevci, 2002: 7 – 10.

Okroša Rožić 2005 Lana Okroša Rožić, Brezovljani – četvrta sezona sustavnih arheoloških iskopavanja, Obavijesti HAD, XXXVII/3, Zagreb, 2005: 62 – 68.

Okroša Rožić 2006 Lana Okroša Rožić, Lokalitet: Brezovljani – Mihajlici, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 109, 110.

mr. sc. Lana Okroša Rožić

Summary

During 2006 the excavation of the Neolithic site Brezovljani was continued. Visual image of the settlement was broadened at the part, which is assumed to have a worshipping character. Of the explored objects a pit object SJ 227 stands out with its architecture which probably had the function of a shrine. This stratigraphic unit consists of a circular area (1.28 m in diameter) and is approached through an elongated area (2.00 m long and 0.80 m wide) with 5 embedded stairs. The lowest stair makes a semicircular turn towards a narrow part of the object, which goes to the bottom in a funnel-shaped descent. East of the object there used to be a pit of an ellipsoid shape (dimensions 2.48 by 1.24m) and the north part uncovered a dugout of an indented base plan. The movable material mostly consists of the prehistoric pottery and among them the fragments of red-painted fine pottery particularly stand out. A damaged figurine representing a woman was also found together with a figurine in the shape of a human leg, which probably served as a pedestal of an elevated vessel.

The excavated settlement belongs to the Brezovljani type settlement of the Sopot Culture and it is dated to the transition from the Middle to the Late Neolithic (4900-4700/4600 BC). A part of the prehistoric settlement was destroyed by the construction of the Late Medieval structure, which can be approximately dated to the period of the second half of the 15th century to the 17th century.

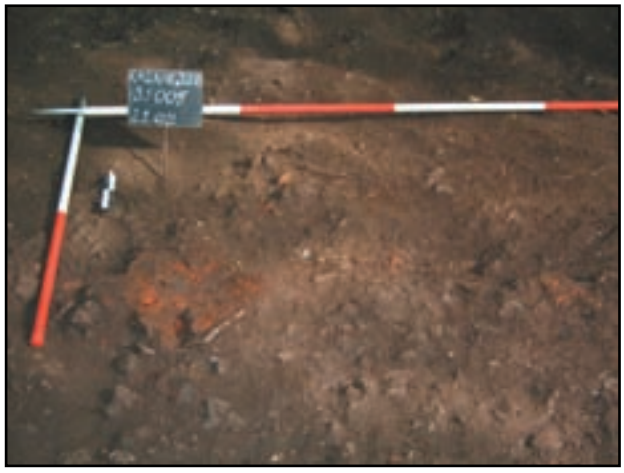
Redni broj: 67
Lokalitet: Kalnik – Igrišće
Naselje: –
Grad/općina: Kalnik
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U rujnu 2006. provedeno je sustavno arheološko istraživanje prapovijesnog naselja Kalnik – Igrišće. Istraživanje je provedeno na k.č. 233, k.o. Kalnik (vlasništvo: Hrvatske šume). Otvorena je površina od 30 m². Sredstva je osiguralo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (znanstveni projekt). Voditeljica znanstvenog projekta i arheološkog iskopavanja bila je dr. sc. Snježana Karavanić, zamjenica mr. sc. Lana Okroša Rožić. Istraživanje je provedeno u suradnji s Gradskim muzejom u Križevcima.

Lokalitet Kalnik – Igrišće nalazi se na južnim padinama brda Kalnika i pripada uglavnom razdoblju kasnoga brončanog doba s nešto nalaza iz latenskog i rimskog razdoblja. Nalazi s područja Kalnika dospjeli su u Arheološki muzej u Zagrebu još potkraj 19. st. Riječ je o metalnim predmetima čije su okolnosti nalaska poznate. U knjigu inventara uvedeni su kao nalazi s područja općine Sv. Petar Orehovec (Vinski-Gasparini 1973: 180, T. 93, 13-17). Pronađeni su srp, koplje i dvije igle. Prapovijesni lokalitet na Igrišću počeo se istraživati 80-ih godina, kada je Zoran Homen, tadašnji kustos križevačkoga Gradskog muzeja, 1987. počeo istraživanja na k.č. 40. Uvidjevši važnost toga lokaliteta, u suradnji s Arheološkim zavodom Filozofskog fakulteta u Zagrebu (prof. dr. Nives Majnarić-Pandžić), organizirao je sustavna istraživanja koja su se na tom lokalitetu kontinuirano odvijala od 1988. do 1990. godine. Do sada je detaljno analiziran keramički materijal iz tih istraživanja (Vrdoljak 1994), kalupi za lijevanje metala (Vrdoljak 1992; Vrdoljak, Forenbaher 1995) i metalni predmeti (Majnarić-Pandžić 1992). Na prostoru od oko 100 m² pronađeno je oko sedam ognjišta od zapečene zemlje oko kojih su se nalazili keramički ulomci, brončani predmeti i ulomci kalupa za lijevanje metala. U magistarskom radu Snježane Karavanić (Vrdoljak 1994) detaljno je analizirana keramika s Kalnika i postavljeni su standardi u deskriptivnoj analizi kasnobrončanodobne keramike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Većina keramičkog materijala i brončani predmeti upućivali su na datiranje naselja na Kalniku u raniju fazu kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, stupanj Br D i Ha A. U novije su vrijeme neki nalazi ponovno valorizirani pa je moguća njihova datacija u stupanj Br C i D. I u tim istraživanjima bilo je nalaza iz rimskog i latenskog razdoblja.
U rujnu 2006. provedena su ponovna sustavna istraživanja na k.č. 233, radi istraživanja drugih položaja na Igrišću na kojemu je moglo biti prapovijesno naselje. Cilj istraživanja bio je utvrditi i razlike u strukturama i nalazima između tih dvaju položaja u naselju. Rezultati istraživanja pokazali su i dublje kronološke i kulturne razlike. U ovoj sezoni istraživanja izdvojeno je oko sedam stratigrafskih jedinica. Stratigrafska jedinica 001 površinski je sloj s dosta humusa, kamenja i korijenja. U tom je sloju pronađeno dosta ulomaka keramike iz raznih razdoblja: srednjovjekovnog, rimskog, latenskog i brončanodobnog. U toj stratigrafskoj jedinici pronađeni su rimski novci (PPN 003 i 005), koji se najvjerojatnije mogu datirati u kasno rimsko razdoblje. Njihova detaljna analiza i prethodna konzervacija još su u tijeku. Od latenskih nalaza važno je spomenuti nalaz ulomka ukrašenog češljastim ukrasom koji se može datirati u kasno latensko razdoblje, Lt D. Stratigrafska jedinica 002 jest tamnosmeđi sloj u kojemu ima još dosta humusa, ali prevladava sitno vapnenačko kamenje. Leži ispod SJ 001, a iznad SJ 004, 005 i 003. U stratigrafskoj jedinici 002, uz kasnobrončanodobnu, javlja se i latenska keramika. Rimski novac pronađen je u kvadrantima A/7, D/9 i E/10 (PPn 083,116, 079). U središnjem dijelu sonde, ispod SJ 002, leži SJ 004 i 005. Stratigrafska jedinica 004 urušenje je od kamenja koje se nagomilalo na dnu SJ 002. Između kamenja pojavljuju se ulomci latenske keramike i životinjske kosti. Ispod toga urušenja jest SJ 005. To je dio podnice ili ognjišta od zapečene gline koja je prekrivala supstrukciju od plosnatog kamenja, najvjerojatnije lapora. Oko te stratigrafske jedinice nalazile su se životinjske kosti, ulomci keramike i pršljenak. Uglavnom je to kasnolatenska keramika. Osobito se izdvaja ulomak sive boje ukrašen valovnicom. Pronađeni su također kolutovi s rupom u sredini s češljastim ukrasom koji su mogli biti utezi za tkalački stan. Tijekom 2006. godine, Mirela Pavličić, dipl. arheologinja, preliminarno je analizirala 1628 ulomaka latenske keramike. Analiza je pokazala da je najveća gustoća nalaza u kvadrantima D/9-D/11 i C/9-C/10. Od ukupnog boja obrađenih ulomaka 777 pripada keramici koja je rađena na lončarskom kolu, dok je ostatak rađen rukom (851 ulomak). Ukrašenih ulomaka bilo je 270, pri čemu je najbrojnije češljasto ukrašavanje (150 ulomaka), slijedi žlijebljenje (46 ulomaka) i glačanje (44 ulomka), urezivanje (24 ulomka) te vrlo mali postotak kombinacije apliciranja i otiskivanja (3 ulomka).
Ispod SJ 002 leži stratigrafska jedinica 003. To je svijetlosmeđi sloj s nešto više gline, ali još uvijek s dosta kamenja. Zbog korijenja i erozije zastupljeno je ponešto ulomaka latenske keramike, ali uglavnom je u njoj nalažena kasnobrončanodobna keramika. Najčešći su ulomci većih lonaca ukrašeni plastičnim trakama u kojima se čuvala ili spravljala hrana. Javljaju se i posude ukrašene fazetiranjem i kaneliranjem što je bitna karakteristika keramike ranije kulture polja sa žarama, osobito stupnja Ha A. U toj stratigrafskoj jedinici pronađene su glačalice i kameni odbojci, pršljenci i jedna jezičasta kamena sjekirica (PPN 146). Pronađen je i jedan žrvanj, ulomci prijenosnog ognjišta i dva brusa. Ispod SJ 003, u kvadrantu A-B/11, pronađeno je jedno ognjište (SJ 006) od zapečene gline



Pogled na brdo Kalnik s juga (foto: S. Karavanić)



Dio podnice ili ognjišta iz kasnolatenskog razdoblja (foto: S. Karavanić)

uz kojega su pronađeni pršljenak i kameni oblutak. U ostalim dijelovima sonde, ispod SJ 003, leži SJ 007 koja je definirana kao tamnosmeđi, glinasti sloj s nešto manjeg i većeg kamenja u kojem se javljaju veći ulomci kasnobrončanodobne keramike i žrvnjevi. Povezana je sa SJ 006. Boja je po Munsellu 7.5 YR 3/2 *dark brown*. Najveća koncentracija nalaza (uglavnom ulomaka lonaca i zdjela) bila je u kvadrantima C i D/9-10. U blizini su pronađena tri kamena žrvnja koja su bila svega nekoliko metara udaljena od ognjišta (SJ 006) pa se pretpostavlja da su funkcionalno bila s njim u vezi. Vjerojatno je riječ o dijelu naselja u kojem se odvijala svakodnevna domaća djelatnost vezana uz pripremu hrane. Budući da je u SJ 007 nađeno dosta pršljenaka, moguća je i tkalačka djelatnost koju su najvjerojatnije obavljale žene. U tome je sloju pronađena još jedna kamena jezičasta sjekira (PPN 161) što je rijedak nalaz u okviru kulture polja sa žarama u kojoj uglavnom prevladavaju metalni, brončani predmeti. I u istraživanjima na Kalniku – Igrišću 2006. pronađeno je najviše ulomaka keramike (lonaca i zdjela), a kao razlika u odnosu na prethodna istraživanja na tome lokalitetu može se navesti nedostatak tipova šalica i manjih zdjela koje su bile karakteristične za baierdorfsko-velatičku fazu na tome naselju (Vrdoljak 1994). Kalnički nalazi keramike imaju najviše analogija na prostorima Mađarske, jugozapadne Slovačke i Donje Austrije. Preliminarna analiza pokazala je da se mogu datirati u raniju fazu kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, točnije u stupanj Ha A.

Na temelju svega, moguće je zaključiti da je lokalitet na Kalniku – Igrišću pripadao naselju koje je bilo nastanjivano u kasnorimskom, latenskom i kasnobrončanodobnom razdoblju. Pronalaženje dijela podnice ili ognjišta iz vremena kasnog latena upotpunilo je sliku naseljavanja Kalnika i u tom vremenu. Tijekom 2006. godine provedena je djelomična obrada keramičkih nalaza koja je uključivala pranje, signiranje, rekonstrukciju oblika i tipova, kao i statističku i tipološku analizu (latenska keramika). Iskopavanje na Kalniku – Igrišću nije bilo provedeno do kraja, pa je sonda prekrivena geotekstilom i djelomice zatrpana zemljom do iduće sezone.

Literatura

Majnarić-Pandžić 1992 Nives Majnarić-Pandžić, Ljevaonica brončanih predmeta u kasnobrončanodobnom naselju na Kalniku kraj Križevaca, OA, 16, Zagreb: 57 – 73.

Vinski-Gasparini 1973 Ksenija Vinski-Gasparini, Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Zadar, 1973.

Vrdoljak 1992 Snježana Vrdoljak, Nalazi kalupa s lokaliteta Kalnik-Igišće kao primjer metalurške djelatnosti kasnog brončanog doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, OA, 16, Zagreb: 75 – 87.

Vrdoljak 1994 Snježana Vrdoljak, Tipološka klasifikacija kasnobrončanodobne keramike s lokaliteta Kalnik-Igrišće (SZ Hrvatska), OA, 18, Zagreb: 1 – 86.

Vrdoljak, Forenbaher 1995 Snježana Vrdoljak, Stašo Forenbaher, Bronze-casting and organisation of production at Kalnik-Igrišće (Croatia), Antiquity, 69, London: 577 – 582.

dr. sc. Snježana Karavanić

Summary

During the September of 2006 systematic archaeological excavations were conducted at the site Kalnik-Igrišće. A surface of 30 m² was dog out. During the excavation 7 stratigraphic units were singled out of which the units 001 and 002 represent the upper layers in which the materials from different periods come intermingled. Stratigraphic unit 003 is a clayey layer of a bright colour in which the Late Bronze Age pottery appeared. Stratigraphic units 004 and 005 belong to the Late La-Tène period. Stratigraphic unit 005 is a part of the floor or a fireplace. Stratigraphic unit 006 is also a fireplace but it belongs to the Late Bronze Age. It is related to the SJ 007 in which large pots and bowls fragments from the Late Bronze Age appeared together with querns, beads and a stone tongue-shaped axe. The excavations of 2006 yielded a part of a settlement, which displayed a continuity of inhabitation from the Late Roman period (5 coins) and the La-Tène period to the Late Bronze Age. We presume that everyday activities connected to the food preparation took place in this part of the settlement. Excavations were not finished hence the probe was covered with geo-textile and partially with earth until the next season.

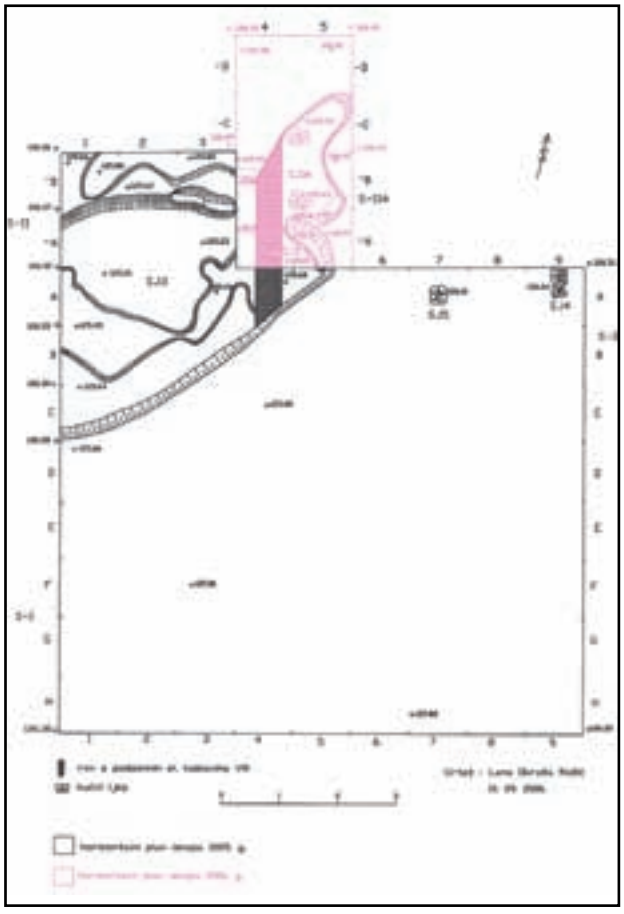
Redni broj: 68
Lokalitet: Križevci – Karane
Naselje: Karane
Grad/općina: Križevci
Pravni status: Z-2217
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Tijekom lipnja 2006. nastavljena su sustavna arheološka istraživanja na lokalitetu Križevci – Karane, koja se provode od 2005. godine. Voditeljica iskopavanja bila je mr. sc. Lana Okroša Rožić iz Gradskog muzeja Križevci. Radove su financirali Grad Križevci i Koprivničko-križevačka županija. Iskopavanje je provedeno na oranici, k.č. 12877, k.o. Križevci (u vlasništvu Sanje Kovačec). Istražena je površina od 29 m² u dvjema sondama.

Sonda IIa postavljena je neposredno istočno uz sondu II/2005, kako bi se u potpunosti istražio jamski objekt SJ

3. Sloj oranja i humusa, debljine oko 30 cm, označen je kao SJ 1. Ta je stratigrafska jedinica svijetlosive boje (boja po Munsellu 2.5 Y 7/2 *light gray*), a sadržavala je ulomke prapovijesne keramike i litičkog materijala. Na dubini od oko 0,30 m od današnje razine tla pojavio se sloj žute zemlje (2.5 Y 7/3 *pale yellow*), prošaran komadićima kućnog lijepa (SJ 6). Sadržavao je također keramički materijal i litiku. Ispod SJ 6, na dubini od oko 0,40 m od današnje razine tla, pojavio se kulturni sloj s jamom, označen kao SJ 7. Tragovi jame SJ 3 uočeni su u jugozapadnom dijelu sonde II. To je zapravo tek manji dio jame dimenzija 1,60x1,75 m, koji je ostao neistražen tijekom iskopavanja 2005., a potvrđuje pretpostavku o bubrežastom obliku jame SJ 3. No, ni taj dio jame nije mogao biti u potpunosti istražen jer se na dubini od 0,66 m od današnje razine tla naišlo na rov s podzemnim električnim kabelima VN. Veći dio iskopa ipak nije bio uništen spomenutim rovom te je, uz istočni rub jamskog objekta SJ 3, utvrđeno postojanje klupice dužine 0,80 m, širine 0,15 m, s dnom na dubini od 0,30 m od razine uočavanja, a neposredno zapadno od klupice povišeni plato koji se spuštao prema dnu jame SJ 3. Uza sjeverni rub jame SJ 3 nalazio se također povišen plato koji se blago spuštao prema jugu, do njezina dna, na dubini od 0,50 m od razine uočavanja. Jama je sadržavala dosta ulomaka keramike i litičkog materijala, veće komade zaravnjenoga kućnog lijepa te komade kućnog lijepa s utorima od drvenih greda. Sjeveroistočno od jame SJ 3 otkriven je neobičan jamski objekt SJ 3A koji se sastojao od dvaju krakova spojenih u polukružni, odnosno u polumjesečast oblik. Krakovi su imali zaobljene završetke. Dužina sjevernog kraka iznosi 1,60 m, a južnog 1 m. Širina im se kreće oko 0,80 m. Južni krak završavao je malom klupom dimenzija 0,60x0,20 m, s dnom na dubini od 0,30 m od razine uočavanja, dok dubina južnog kraka iznosi 0,55 m mjereno od razine uočavanja. Sjeverni krak nešto je plići te se njegovo dno nalazi na dubini od 0,45 m od razine uočavanja. Manjim pregradnim zidom uz južni rub, objekt je odijeljen od jame SJ 3. S obzirom na to da je rov s podzemnim električnim kabelima VN presjekao iskop, nije bilo moguće utvrditi je li SJ 3A zaseban manji jamski objekt ili odijeljena prostorija unutar jame SJ 3. Oko 100 m sjeverno od sonde IIa postavljena je sonda III. Iako je površinski sloj sadržavao ulomke prapovijesne i etnografske keramike, kao i veću količinu cigle, u iskopu nije utvrđeno postojanje kulturnih slojeva.

Pokretna građa zastupljena je keramičkim i litičkim materijalom. Prikupljeni ulomci keramičkog posuđa pripadaju ranoeneolitičkom horizontu Seče – Sopot 4 i lasinjskoj kulturi. Najčešći oblici fine keramike lasinjske kulture bikonični su vrčevi i vrčići, bikonične zdjele i lonci izvijenih oboda. Svi pronađeni ulomci fine keramike neukrašeni su, ali pomno uglačane površine. Nekoliko ulomaka bikoničnih zdjela pripisano je prijelaznoj keramici, a ukrašavani su žigosanjem kružića u horizontalnim paralelnim nizovima, kao i cik-cak motivima. Ulomci grube keramike lasinjske kulture teško se razlučuju od fragmenata grube keramike ranijeg horizonta. U kategoriju grube keramike lasinjske kulture svrstani su ulomci bikoničnih vrčeva i vrčića te ulomci većih lonaca izvijenih oboda. Oblici fine keramike horizonta Seče – Sopot 4 bikonične su i zaobljene zdjele i zdjelice, vrčići s ušicom ispod oboda i terine. Čest su nalaz pune i šuplje noge zdjela. Keramika je ukrašavana žlijebljenjem



Križevci – Karane, tloris sondi istraženih 2005. i 2006. (crtež: L. Okroša Rožić)

snopova kosih linija, urezivanjem vodoravnih paralelnih linija te polikromnim slikanjem *crusted* postupkom (dobro je vidljivo slikanje bijelom bojom, dok se oker i crveno slikanje jedva naziru). Gruba keramika ranoeneolitičkog horizonta zastupljena je butama i većim loncima s ručkom ispod oboda. Ukrašena je plastičnim aplikacijama i otiscima prsta. Od litičkog materijala pronalaženo je okresivano oruđe (manja sječiva, strugala, grebala) i kremene jezgre od kojih su artefakti cijepani.

Iskopavanjima 2006. gotovo je u potpunosti istražen stambeni jamski objekt SJ 3 te neobičan jamski prostor SJ



Jama SJ 3 presječena električnim kabelima VN (foto: L. Okroša Rožić)

3A. Istraženi objekti smješteni su u zapadnom, perifernom dijelu naselja. U oba objekta pronađena je izmiješana keramika ranoeneolitičkog horizonta Seče – Sopot 4 i srednjoeneolitički keramički materijal lasinjske kulture, što lokalitet datira u razdoblje od oko 4000. do 3500. g. pr. Kr. Nameće se zaključak da su spomenute objekte u kasnijoj fazi, odnosno u vrijeme srednjeg eneolitika, naselili nositelji lasinjske kulture koja je na tom području neposredno naslijedila horizont Seče – Sopot 4, iako se ne može isključiti ni mogućnost djelomičnog suživota tih dviju kultura na lokalitetu Križevci – Karane. Nakon iskopavanja lokalitet je zatrpan.

Literatura

Homen, Marković 1990 Zoran Homen, Zorko Marković, Nekoliko novijih momenata u istraživanju neolita i eneolita sjeverne Hrvatske, Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji, XVIII, Ljubljana, 1990: 61 – 82.
Marković 1994 Zorko Marković, Sjeverna Hrvatska od neolita do brončanog doba, Koprivnica, 1994.
Okroša Rožić 2005 Lana Okroša Rožić, Početak sustavnih arheoloških istraživanja na lokalitetu Križevci-Karane, Obavijesti HAD, XXXVII/3, Zagreb, 2005: 69 – 73.
Okroša Rožić 2006 Lana Okroša Rožić, Lokalitet: Križevci – Karane, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 110 – 112.

mr. sc. Lana Okroša Rožić

Summary

During the June and July of 2006 systematic excavations were continued at the site Križevci-Karane. Kidney-shaped pit-dwelling SJ 3 was investigated almost entirely together with a pit object of a strange shape named SJ 3A which consisted of 2 branches connected into a semicircular, that is, semilunar shape. The objects contained intermingled pottery material of the Early Neolithic horizon Seče-Sopot 4 and Middle Neolithic pottery of the Lasinja Culture type.
Among the pottery material of fine making belonging to the Lasinja Culture type the finds that stand out are the fragments of large and small biconical jugs and biconical bowls ornamented with small embossed circles. Coarse pottery of the Lasinja Culture is represented by fragments of small and large biconical jugs and fragments of pots featuring twisted rims. Fine pottery finds of the Seče-Sopot 4 horizon are the biconical and rounded bowls, small jugs and a small bowls. Recurrent finds are represented by solid and hollow pedestals of the elevated vessels. Ornamentation was made by grooving, incision and painting which was executed by dented crusted method with the use of white, ochre and red paint. Coarse pottery is represented by large pots with handles placed below the rim and ornamented with artistic appliqués and fingerprints.
A conclusion can be made that the excavated objects were inhabited by the bellwethers of the Lasinja Culture in the period of The Middle Neolithic, although the possibility of a partial co-existence of these two cultures can not be excluded.

Redni broj: 69
Lokalitet: Rudičevo
Naselje: Torčec
Grad/općina: Drnje
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

U razdoblju od 31. srpnja do 12. kolovoza 2006., Institut za arheologiju iz Zagreba pod vodstvom dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan provodio je arheološka istraživanja na lokalitetu Rudičevo u Torčecu. Nalazište Rudičevo evidentirano je posljednjih godina prilikom učestalih obilazaka obradivih poljoprivrednih zemljišta sjeverno od Torčeca koje je obavio Ivan Zvjerac iz Torčeca. Uz voditeljicu istraživanja u iskopavanjima je sudjelovala mr. sc. Tatjana Tkalčec s Instituta za arheologiju te Ivan Valent, student arheologije i povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Pomoćnu stručnu i tehničku ekipu sačinjavali su Ivan i Zlatko Zvjerac, a iskopavanje je obavljalo šest radnika iz Koprivnice. Arheološko-konzervatorska istraživanja položaja Rudičevo u Torčecu većim su dijelom financirana sredstvima Ministarstva kulture, a manjim sredstvima Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, dodijeljenima znanstvenoistraživačkom projektu „Arheološka slika srednjovjekovnih naselja Podravine“ (šifra 0197006). Dio novčanih sredstava osigurali su Grad Koprivnica i Koprivničko-križevačka županija preko Društva za povjesnicu i starine Torčec.

Arheološko nalazište Rudičevo smješteno je istočno od mjesta Torčec, oko 300 m istočno od ruba sela i potoka Gliboki, uz makadamski put koji vodi prema Staroj Šoderici. S istočne strane položaj Rudičevo okružen je isušenim starim koritom Glibokog koje se u vlažna doba godine puni vodom. Povišen teren završava na zapadu jezičcem na kojem su zamijećeni površinski nalazi keramike, kao i mrlje tamne zemlje. Položaj su tijekom posljednjih godina u više navrata obilazila braća Zvjerac (Zlatko i Ivan Zvjerac). Oni su s površine prikupljali brojne ulomke keramike među kojima ima manje nalaza kasnosrednjovjekovne keramike, sporadično i prapovijesne, a najviše ulomaka koji se mogu datirati u razdoblje ranoga i razvijenoga srednjeg vijeka. Ranosrednjovjekovnim nalazima pripada nekoliko ulomaka jednostavno profiliranih i ravno odsječenih rubova lonaca, zatim ulomci ukrašeni raznim vrstama valovnica, vodoravnim linijama te kotačićem.
Na temelju pregleda prikupljenih površinskih nalaza, ekipa Instituta za arheologiju (dr. sc. Tajana Sekelj Ivančan i mr. sc. Tatjana Tkalčec) provela je rekognosciranje tijekom studenoga 2002. godine. Tom su prilikom na sjeverozapadnoj padini istaknutog brežuljka zamijećene dvije nepravilne mrlje crne zemlje, međusobno udaljene 3 m (Sekelj Ivančan et al. 2003).
U dijelu zapune sjeverne mrlje, evidentirane prilikom rekognosciranja, oranjem je na površinu izbačena veća količina lijepa i zapečene zemlje, ulomci gorenog kamena, životinjski zub te nekoliko ulomaka srednjovjekovnih posuda. Na tim je fragmentima prisutno gusto okomito zaglađivanje unutrašnjih stijenki, ukrašavanje vanjskih stijenki gustim plitkim valovnicama izvedenima tankim češljastim predmetom, ukrašavanje gustim snopom vodoravnih tanko urezanih linija. Južna mrlja sastojala se od slične izrazito crne zemlje, kao i prva. Također je

pronađeno mnoštvo ulomaka lijepa i zapečene zemlje te nekoliko ulomaka keramičkih posuda. S obzirom na spomenute pokretne i zamijećene nepokretne nalaze, tijekom 2006. započelo je probno arheološko iskopavanje. Sonda 1 (S-1) veličine 5x5 m postavljena je na padini brežuljka, uza sjeverni rub njive, gdje padina koso pada prema starom meandru. U iskopu S-1 ispod humusnog, oranog sloja nalazio se sloj žute pjeskovite ilovače. Jugoistočno od iskopa S-1, na samom najvišem dijelu uzvišenja Rudičevo, postavljena je veća sonda (S-2), širine 10 m (I-Z) i dužine 30 m (S-J). U S i SI uglu iskopa S-2 vidljiv je zadebljali sloj od naplavine neke vode iz starog meandra koji je s istočne strane okruživao uzvišenje. Taj naplavinski sloj masne smeđe zemlje, koja se trgala pod strugalicama, vjerojatno je nastao od mulja meandra koji čitav položaj Rudičevo okružuje sa S i I strane. Arheološki istražena površina iskopa S-1 iznosi 43,25 m², a iskopa S-2 iznosi 335,81 m², tako da je ukupna istražena površina iz 2006. oko 380 m².

Posljednjih je godina oranica na kojoj su postavljene sonde orana veoma duboko, tako da su neki evidentirani ostaci objekata često u dubokim brazdama koje su sjekle sterilan sloj žute pjeskovite ilovače u kojoj su zamijećene sve tamnije mrlje, odnosno kulturne zapune. Arheološkim je iskopavanjima evidentirano dvanaest tvorevina, od kojih su neke vjerojatno dijelovi posljednjih ostataka srednjovjekovnih objekata. Jedan od njih evidentiran je na padini brežuljka Rudičevo i uništen je plavljenjem vode iz meandra, dok su ostali ostaci evidentirani na najvišem dijelu uzvišenja. Najočuvaniji objekt iz kojeg potječe i najviše pokretnih nalaza imao je ognjište, a iako mu je arheološki istražen dio pokazivao oblik slova L, vjerojatno je u svom izvornom obliku bio kvadratičan. Osim ostataka te kuće, u njenoj blizini, sa zapadne strane, evidentiran je jedan dugačak i relativno uzak kanal koji je možda međa ili ostatak srednjovjekovne parcelacije između dvaju objekata. Naime, sa zapadne strane tog kanala pronađene su kulturne tvorevine koje možda pripadaju drugom, susjednom objektu. Taj srednjovjekovni kanal presjekao je jedan recentni kanal širine oko 1 m u kojem, osim nešto životinjskih kostiju, nije bilo nalaza. Prema sjevernoj padini brežuljka evidentirane su još neke kulturne zapune, mogući ostaci objekata, ali nažalost očuvani su samo u dubokim brazdama. Svi ukopi pretpostavljenih objekata javljaju se odmah ispod oranog sloja u sloju žutog pijeska. Objekti su veoma loše očuvani i posljednji su ostaci nastambi od kojih su poneke očuvane u debljini od svega nekoliko centimetara.

Od pokretnih nalaza prikupljeno je najviše ulomaka keramičkih posuda grube fakture s blago zaobljenim ili raščlanjenim rubovima, ukrašenih jednostrukim valovnicama ili vodoravnim linijama na ramenu i trbuhu posude. Zanimljivost koja je evidentirana u najočuvanijem objektu nalazi su okruglih, plosnatih glinenih diskoidnih predmeta, vjerojatno rabljenih za pračke. Od metalnih predmeta prikupljeno je nekoliko manjih željeznih predmeta npr. dijelova nožića, odnosno predmeta nedefiniranih oblika. Najljepši je nalaz ulomak kobaltnoplave staklene perle ukrašene bijelom nepravilnom valovnicom. Prema analogijama za spomenute karakteristike prikupljene keramike, može se zaključiti da su stanovnici ruralnog naselja na brežuljku Rudičevo u Torčecu na tome mjestu obitavali u vremenu razvijenoga i kasnoga srednjega vijeka, tijekom 13. ili 14. stoljeća.



Ukop srednjovjekovnog objekta (SJ 015) s ulomcima posuđa na dnu ognjišta (SJ 026) u iskopu S-2 (foto: T. Tkalčec)

O donjoj i gornjoj granici trajanja života u tom naselju koje je egzistiralo uz meandar, vjerojatno ispunjen vodom, moći će se više reći tek nakon analiza te stručne i znanstvene obrade pokretnih arheoloških nalaza.

Literaura

Sekelj Ivančan et al. 2003 T. Sekelj Ivančan, T. Tkalčec, B. Šiljeg, Rezultati analize ranosrednjovjekovnih nalaza i nalazišta u okolici Torčeca, Prilozi IAZ, 20, Zagreb, 2003: 113 – 130.

dr. sc. Tajana Sekelj Ivančan

Summary

Archaeological site Rudičevo is situated east of the Torčec village, about 300m east of the border between the village and Gliboki brook. On its east side, Rudičevo is surrounded by an old dried out basin of Gliboki brook, which fills with water during the rainy parts of the year. Elevated terrain ends with a small tip at the west where surface pottery finds were detected together with dark patches of dirt. During 2006 rescue archaeological excavations were started on which occasion prone 1 (S-1) was placed along the northern margin of the field at the hillside which descents towards an old meander. Another probe was positioned south-east of the S-1 excavation at the very top of Rudičevo hill. In all of the previous excavations 380 m² were investigated.

The excavations yielded 12 structures, some of which probably represent parts of the last remains of medieval objects. One of them was recorded at the hillside of Rudičevo and it was destroyed by the inundation of water from the meander. Other remains were recorded at the topmost part of the hill. The best-preserved object, which yielded the largest number of movable finds, had a fireplace. Even though the excavated part came in the shape of the letter L, it probably used to be of a square shape. All dugouts of the anticipated objects appeared directly below the ploughed layer of dirt. They were poorly preserved and they represented the last remains of dwellings, some of which provided only several centimetres wide remains.

The movable finds that were collected mostly consisted of pottery fragments of coarse making with rounded or dented rims, ornamented with single comb-like wavy lines or horizontal lines at the shoulder and stomach of the vessels. The interesting thing that was recorded in the

best preserved object are the finds of round, flat objects in the shape of a disc that were probably used for slings. The metal objects were represented by several smaller iron finds (parts of a small knife and objects of undefined purpose). The most beautiful find is a cobalt-blue glass bead ornamented with an irregular comb-like wavy line. According to the analogies to the collected pottery it can be concluded that the inhabitants of the rural settlement on Rudičevo inhabited this position in the periods of the High and Late Middle Ages, during the 13th and the 14th century.

Redni broj: 70
Lokalitet: Torčec – Prečno pole I
Naselje: Torčec
Grad/općina: Drnje
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U razdoblju od 24. do 29. srpnja 2006., Institut za arheologiju iz Zagreba pod vodstvom dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan, nastavio je arheološka istraživanja na lokalitetu Prečno pole I. U iskopavanjima je sudjelovala mr. sc. Tatjana Tkalčec iz Instituta za arheologiju te Ivan Valent, student arheologije i povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Pomoćnu stručnu i tehničku ekipu sačinjavali su Ivan i Zlatko Zvjerac. Sustavna arheološko-konzervatorska istraživanja položaja Prečno pole I u Torčecu većim su dijelom financirana sredstvima Ministarstva kulture, a manjim sredstvima Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, dodijeljenim znanstvenoistraživačkom projektu „Arheološka slika srednjovjekovnih naselja Podravine“ (šifra 0197006), voditeljice dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan. Dio novčanih sredstava osigurali su Grad Koprivnica i Koprivničko-križevačka županija preko Društva za povjesnicu i starine Torčec.

Arheološko nalazište Prečno pole I evidentirano je 1997. pregledom površinskih nalaza koje su prikupili Ivan i Zlatko Zvjerac iz Torčeca (Sekelj Ivančan, Zvjerac 1997; Sekelj Ivančan 2001), a tijekom studenog 2002. rekognosciran je i teren Prečno Pole I-III, smješten sjeverno od središta mjesta Torčeca (Sekelj Ivančan et al. 2003). Tom je prilikom, na drugoj oranici mikrocjeline Prečno pole I koja



Ognjište polukružnog oblika (SJ 068/069) u jugozapadnom kutu kvadratičnog objekta (SJ 060) (foto: T. Sekelj Ivančan)

se nalazi zapadno od poljskog puta koji uz stari dravski meandar vodi prema Cirkvišču (tzv. zemlja br. 3 prema Drnju), u dubljim brazdama nakon jesenskog oranja zamijećeno nekoliko tamnijih mrlja s kulturnim slojem koji je preliminarno datiran u srednjovjekovno razdoblje. Mrlje su se nalazile po sredini zemljišta, oko 20 m južno od sjevernog ruba oranice. Sljedeća mrlja bila je udaljena oko 6 m južno od prve, a treća mrlja oko 7 m južno od druge. Četvrta mrlja bila je nešto udaljenija od spomenutih i evidentirana je oko 15 m južno od posljednje.
Kako se u istraživanju 2005. nije stigao istražiti taj prostor, već su sonde bile pozicionirane zapadnije, odlučeno je istraživanjima prvo provjeriti pripadaju li te mrlje istovremenom naselju, evidentiranom tijekom 2005. godine (Sekelj Ivančan 2006). Tako je istraživanje 2006. provedeno na uskoj izduženoj oranici u vlasništvu gospodina Blažička iz Torčeca. Iskop S-1 pratio je među njive te je njegova širina iznosila 5 m, a dužina 53 m, što je u konačnici iznosilo ukupno 265 m² istražene površine.
Najprije je skinut humusni sloj smjera pružanja oranice. Iskop je nazvan sonda 1 (S-1), jer zbog položaja oranice nije bila usmjerena prema sjeveru i u tom trenutku nije bila povezana s prošlogodišnjim iskopom i tom prilikom utvrđenom mrežom. Time je ukupna istražena površina na položaju Prečno pole I u 2005. i 2006. godini iznosila 735 m². Nakon skidanja humusnog sloja (SJ 001) započelo je poliranje čitave otkopane površine. Tijekom poliranja zamijećene su sve prilikom rekognosciranja evidentirane mrlje, i to približno točno na otprije određenim položajima po sredini oranice, gdje je bila najdublja brazda. Osim tih četiriju mrlja, tijekom poliranja evidentirano je još nekoliko tamnijih manjih površina uz rub iskopa.
Arheološkim je iskopavanjima evidentirano osam tvorevina, od kojih su neke vjerojatno ostaci objekata. Najočuvaniji je bio kvadratičnog oblika, a u njegovu jugozapadnom dijelu bilo je smješteno ognjište. Osim te ranosrednjovjekovne kuće pronađena su dva okrugla vatrišta smještena na otvorenom, u blizini jednog od loše očuvanih objekata čiji su ostaci evidentirani u debljini od svega nekoliko centimetara. Registriran je i nastavak rova nastalog tijekom Drugoga svjetskog rata, a evidentiranog tijekom istraživanja 2005. godine. Svi ukopi javljaju se odmah ispod oranog sloja u miješanom sloju koji se sastoji od orane ilovače i žućkastog pijeska, odnosno tamo gdje on nedostaje, u sloju žutog pijeska. Objekti su veoma loše očuvani i posljednji su ostaci nastambi od kojih su poneke očuvane u debljini od svega nekoliko centimetara.
Od pokretnih nalaza prikupljeno je najviše ulomaka keramičkih posuda grube fakture s blago zaobljenim ili odsječenim rubovima jednostavne profilacije. Posude su bile ukrašene gustim češljastim valovnicama ili nizovima češljastih vodoravnih linija smještenima na ramenu, trbuhu i jednostavnom rubu posude. Osim keramičkih ulomaka, pronađeno je nekoliko manjih željeznih predmeta i jedna staklena perla. Prema analogijama za spomenute karakteristike prikupljene keramike, može se zaključiti da su stanovnici ruralnog naselja na Prečnom polu I u Torčecu na tome mjestu obitavali u najranijim razdobljima srednjega vijeka, između prve polovine 7. i prve polovine 10. stoljeća. Preciznije datiranje u spomenute okvire trajanja života u tom naselju bit će moguće tek nakon analiza te stručne i znanstvene obrade pokretnih arheoloških nalaza.

Literatura

Sekelj Ivančan, Zvjerac 1997 T. Sekelj Ivančan, I. Zvjerac, Nekoliko srednjovjekovnih položaja u okolici Torčeca – Koprivničko-križevačka županija, Obavijesti HAD, XXIX/2, Zagreb, 1997: 65 – 69.
Sekelj Ivančan 2001 T. Sekelj Ivančan, Early Medieval Pottery in Northern Croatia. Typological and chronological pottery analyses as indicators of the settlement of the territory between the rivers Drava and Sava from the 10th to the 13th centuries AD", BAR, 914, Oxford, 2001.
Sekelj Ivančan, Tkalčec, Šiljeg 2003 T. Sekelj Ivančan, T. Tkalčec, B. Šiljeg, Rezultati analize ranosrednjovjekovnih nalaza i nalazišta u okolici Torčeca, Prilozi IAZ, 20, Zagreb, 2003: 113 – 130.
Sekelj Ivančan 2006 T. Sekelj Ivančan, Probna arheološka istraživanja na položaju Prečno Pole I u Torčecu kraj Koprivnice, AIA, II, Zagreb, 2006: 73 – 78.
Sekelj Ivančan 2006 T. Sekelj Ivančan, Lokalitet: Torčec – Prečno pole I, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 114, 115.

dr. sc. Tajana Sekelj Ivančan

Summary

Archaeological site of Torčec-Prečno Pole 1 is situated on the south side of the large dried-out meander of the Drava River which runs north of Torčec. The excavation in 2006 ran along the margins of a field. Its width amounted to 5 m, and its length was 53 m, which came up to 265 m² of excavated area. During the archaeological excavations 8 structures were recorded some of which represent remains of objects. One of them, which was preserved best, had a square shape and at its southwest part a fireplace was situated. Apart from this house two round bonfire places were found in the vicinity of one of the poorly preserved objects of which only few centimetres thick remains were recorded. A branch of a trench originating from the World War II that was registered in 2005 was also recorded. All the digs appear directly beneath the ploughed layer as a part of a mixed layer consisting of ploughed loam and yellowish sand, that is, at the places where it is missing from the layer of yellow sand. The objects were very poorly preserved and they represent the last remains of dwellings, some represented by only a few centimetres thick remains.
Movable finds that were gathered mostly consist of pottery fragments of coarse making displaying mildly rounded or truncated rims of a simple profile. Vessels were ornamented with dense comb-like wavy lines or with layers of comb-like horizontal lines at the shoulder or stomach of the vessel and on their rims. Apart from the pottery fragments a few iron objects were found together with a glass bead. According to the analogies to the above mentioned traits of pottery it can be concluded that the residents of the rural settlement at Prečni Pol I in Torčec inhabited this area in the period of the earliest stages of the Medieval Period-between the first half of the 7th century and the first half of the 10th century.

Redni broj: 71
Lokalitet: Veliki Kalnik (stari grad)
Naselje: Kalnik
Grad/općina: Kalnik
Pravni status: R-472
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U razdoblju od 20. do 24. studenog 2006., Gradski muzej Križevci provodio je arheološki nadzor prilikom uklanjanja nasipa šute na jugozapadnom dijelu staroga grada Velikog



Stari grad Veliki Kalnik, tlocrt postojećeg stanja s rezultatima istraživanja 2006. (izradili: K. Zloušić-Iđaković, T. Lolić)



Stari grad Veliki Kalnik, ulazni dio s ostacima žbuke (foto: Z. Homen)

Kalnika. Voditeljica radova bila je mr. sc. Lana Okroša Rožić, a u stručnoj ekipi sudjelovao je arheolog Zoran Homen, ravnatelj križevačkoga Gradskog muzeja. Radove je financiralo Ministarstvo kulture.

Utvrđeno je postojanje zidne konstrukcije nepravilnoga potkovastog oblika. Konstrukcija se sastoji od zida koji se u smjeru istoka nadovezuje na južnu ulaznu kulu te od zida SJ 4 koji pod oštrim kutom izlazi iz spomenutog zida u smjeru sjeverozapada (zid SJ 4 otkriven je tijekom zaštitnoga arheološkog iskopavanja 2005., ali nije bio u cijelosti definiran). Utvrđeno je da zid SJ 4 na dužini od 7 m od ugla polukružno skreće u smjeru zapada, prema visokim ostacima prilazne kule, te završava na dužini od 7,90 m. Karakterizira ga nepostojanje unutrašnjeg lica te sumarna tehnika gradnje u kojoj je rabljeno neklesano kamenje različitih dimenzija. Prema mišljenju dr. sc. Zorislava Horvata, tu neobičnu zidnu konstrukciju, zapunjenu zemljom i prigrađenu istočno na južnu prilaznu kulu, trebalo bi promatrati kao barbakan, odnosno kao dio obrambene arhitekture.

Praćenjem zida SJ 4, utvrđeno je postojanje kulturnog sloja koji se javlja ispod sloja šute, na dubini 0,50 – 0,70 m od današnje razine tla. Tamnosive je boje, a sadržavao je ulomke keramičkog posuđa, željezne kovane čavle i životinjske kosti. Istražen je do dubine od 2,30 m, mjereno od današnje razine tla. Radovi su nastavljeni praćenjem zidova koji definiraju južnu prostoriju u ulaznom dijelu staroga grada. Svojom očuvanošću ističe se istočni zid južne prostorije, građen od priklesanog kamenja. U sjevernom zidu prostorije utvrđeno je postojanje vrata koja su omogućavala komunikaciju s ulaznim hodnikom. Važan je nalaz otkriće dobro očuvanih ostataka žbuke na sjevernom zidu predvorja povezanog vratima s istočne strane s južnom prostorijom ulaznog dijela staroga grada.

Urušenje veće količine opeke, ispod nasipa šute, uklonjeno je na prostoru ulaznog hodnika, sa sjeverne strane također zatvorenog jednom prostorijom. Skidanjem sloja šute otkriveno je vanjsko lice južnog zida sjeverne prostorije. Na dijelu zida, zapadno od otvora za vrata širine 1,88 m, koja su se nalazila otprilike na sredini južnog zida, otkriveni su ostaci žbuke. Nekoliko probnih štihova, ispred spomenutog otvora, pokazalo je da se prag prostorije, odnosno razina podnice staroga grada, nalazi na dubini od 0,50 m, mjereno od sadašnje razine. Istraživanjima je utvrđeno i postojanje kolobrana koji se, kao početni elementi ulaznog dijela staroga grada, nadovezuju na južni zid sjeverne prostorije te na sjeverni zid predvorja povezanog s južnom prostorijom. Pokretan arheološki materijal nije brojan. Zastupljen je ulomcima keramike (kasnosrednjovjekovne i novovjekovne), jednim manjim fragmentom staklenog posuđa, kovanim željeznim čavlima i životinjskim kostima.

Nameće se zaključak da jugozapadni dio starog grada, obuhvaćen arheološkim nadzorom, pripada najmlađoj fazi arhitekture, s obzirom na uporabu opeke u gradnji ulazne kule, a sagrađen je vjerojatno u drugoj polovini 16. st., kada je građevina obnovljena i utvrđena zbog opasnosti od Turaka. Nakon završetka radova, ulazni dio staroga grada s ostacima žbuke zaštićen je geotekstilom i oplatom, dok su ostali zidovi, također predviđeni za rekonstrukciju, konzervaciju i prezentaciju, prekriveni geotekstilom. Zid SJ 4 zaštićen je geotekstilom i zatrpan zemljom.

Literatura

Oroša Rožić 2006 Laka Okroša Rožić, Lokalitet: Veliki Kalnik (stari grad), HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 115 – 117.

Zloušić-Idaković 2004 Kristina Zloušić-Idaković, Zaštitni radovi na starom gradu Velikom Kalniku u 2004. god., Cris, VI/1, Križevci, 2004: 96 – 101.

Žmegač 1993 Andrej Žmegač, Vlastelinski grad Veliki Kalnik, Križevci grad i okolica, Umjetnička topografija Hrvatske, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 1993: 343 – 344.

mr. sc. Lana Okroša Rožić

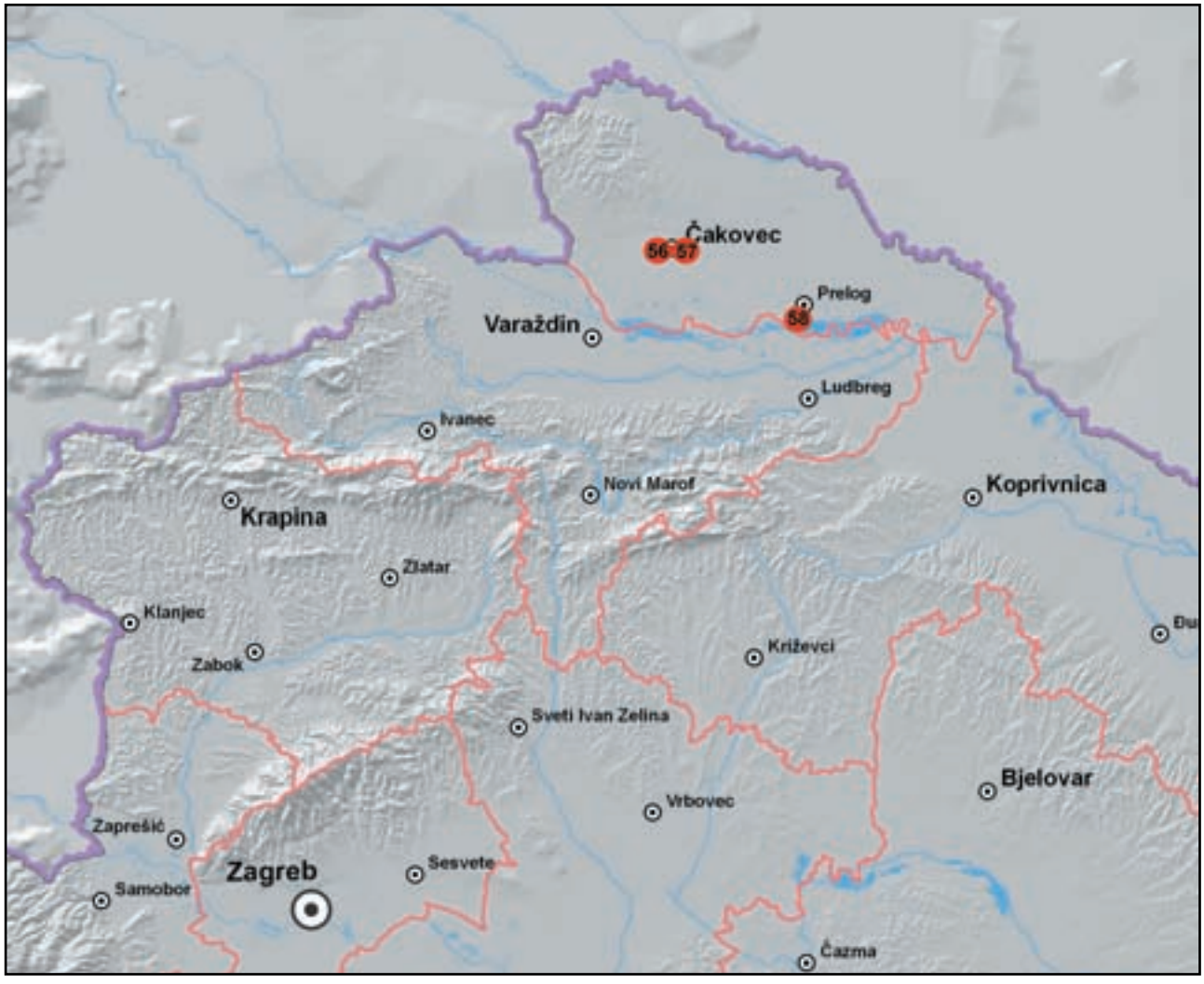
Summary

In November 2006 Križevci City Museum conducted archaeological observance that took place during the waste material removal works at the southwest entrance area to the Old Town of Veliki Kalnik. Existence of a wall structure in the shape of an irregular horseshoe was determined. It consisted of a wall, which connected with the south entrance tower at the eastern end of the wall SJ 4. SJ 4 protruded from the above-mentioned wall at a sharp angle in the northeast direction (the wall SJ 4 was discovered during the archaeological excavations of 2005 but it was not entirely defined). At the 7.00m distance from the corner, the wall SJ 4 makes a semicircular turn towards west, that is, towards the high remains of the entrance tower. It comes to its end at the distance of 7.9m from the turning point towards west. The construction was filled with earth and annexed at the east to the south entrance tower. It should be observed as a part of a defensive architecture.

Removal of waste material layers at the area of the Old Town entrance hall disclosed remains of plaster. The same was registered at the front face of the south wall of a room that encloses the hall at the north side. Plaster remains were also registered at the north wall of a hall, which was connected to the south room of the entrance

area with a door. The works also yielded a stone road margin, which connected with the south wall of the north room and the northern wall of the hall connected at the east to the south door with a door. The southwest part of Veliki Kalnik was probably built during the second half of the 16th century when the town was restored and fortified because of the danger of Turkish attacks.

MEĐIMURSKA ŽUPANIJA

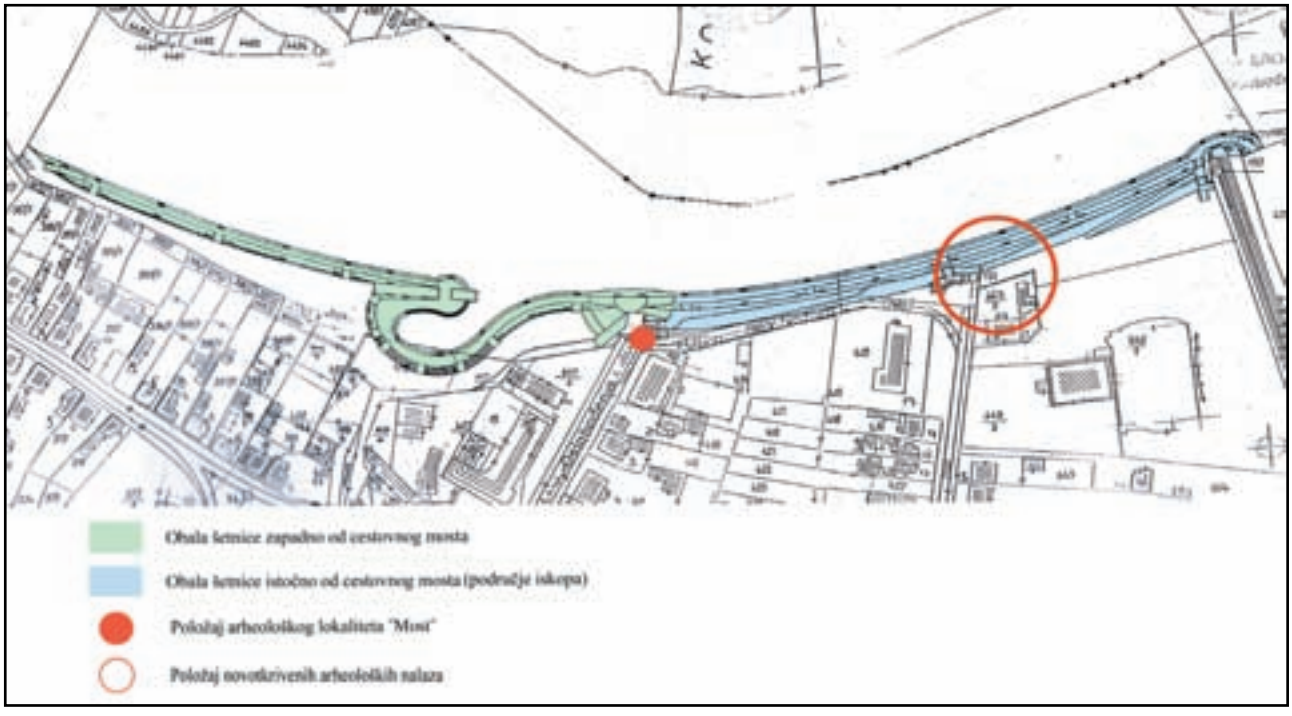


72 Mursko Središće – most
73 Stara Ves

Redni broj: 72
Lokalitet: Mursko Središće – Most
Naselje: –
Grad/općina: Mursko Središće
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: nadzor

Sredinom lipnja 2006. započelo je uređenje desne obale rijeke Mure u Murskom Središću. Projekt uređenja pokrenuo je grad Mursko Središće, dok je radove izvodila tvrtka Hidrotehnika d.o.o. Čakovec. Uređenje je obuhvaćalo gradnju obaloutvrde, zimske riječne lučice, te šetnice u tri hodne razine. Arheološki nadzor radova provela je Branka Kovačić.

Područje predviđeno arheološkim nadzorom obuhvaćalo je obalni dio grada uz rijeku Muru, (k.č. 7080/2, 399/2, 3328/22, 401/1, 404/1, 7103, 442, 443/1, k.o. Mursko Središće). S obzirom na to da je spomenuto područje u neposrednoj blizini antičkog lokaliteta Most, gdje je 1961. tijekom gradnje danas graničnog mosta preko rijeke Mure obavljen obilazak terena i tom prilikom pronađena antička lukovičasta fibula, postojala je mogućnost otkrivanja šireg područja lokaliteta iz istog razdoblja. Uređenje obale projektom je pratilo područje istočno i zapadno od graničnoga cestovnog mosta. Radove zapadno od mosta obuhvaćalo je zasipavanje obale, dok je istočno od cestovnog mosta buduća šetnica pratila obalu do željezničkog mosta. Na tom su dijelu predviđeni radovi obuhvaćali iskop obale u širini do 5 metara, te maksimalnoj dubini do 4 m. Upravo je taj obalni dio praćen arheološkim nadzorom. Početkom iskopnih radova 12. lipnja, započeo je i kontinuiran arheološki nadzor do 14. srpnja. Prvi radovi na iskopu započeli su u neposrednoj blizini osnovne škole, tj. na istočnom dijelu k.č. 443/1. Pregledom tog dijela terena nije utvrđen ni jedan arheološki nalaz. Daljnji radovi na iskopu obale na k.č. 443/1, nastavljali su se u smjeru zapada i sezali do linije pružanja Ulice Vladimira Nazora. Upravo je arheološki pregled tog dijela rezultirao otkrićem arheoloških nalaza. Točnije, na dijelu k.č. 443/1, koji s južne strane graniči s katastarskom česticom 443/2 (područje stambene zgrade u neposrednoj blizini), pregledom stratigrafije utvrđeno je postojanje kulturnog sloja koji je sezao do dubine od 0,60 m, a na njega se nastavljao sloj žute pjeskovite gline koja je u arheološkom smislu interpretirana kao zdravica.
Srednjovjekovni nalazi utvrđeni su na prosječnoj dubini od 0,35 m, ali bez stratigrafskog konteksta, a riječ je o malobrojnim ulomcima srednjovjekovne keramike. Tipološki pripadaju tzv. kuhinjskoj keramici. Riječ je o ulomcima crne i svijetlo smeđe – sive boje. Po formi su to uglavnom lonci ravnog dna, jednostavnije razgrnutog ruba, tankih stijenki dobre fakture i bez ukrasa. Prateći uslojavanje terena u profilaciji iskopa, na prosječnoj dubini od oko 0,45 do 0,60 m zatečen je kulturni sloj iz antike. Sloj je činila sivkasta glinasta ilovača, ispunjena arheološkim pokretnim nalazima keramike, a završavao je podnicom, koju je označavala linija nabijene svijetle glinaste ilovače. Na dijelu iskopa linija je podnice prelazila u deblji sloj ispunjen kamenim oblucima, te nabijenom ilovačom s tragovima gorenja. Pretpostavlja se da je ovdje riječ o ostacima ognjišta. Analizom keramike utvrđen je njen naseobinski karakter, a od oblika je zastupljena uglavnom kućna keramika. To su fragmenti posuda crvenkaste i svijetlosive boje, pretežno zdjela i lonaca bez ukrasa. Izdvajaju se fragmenti trbušastih lonaca ukrašenih metličastim ornamentom. Ako se sagleda cjelokupna situacija, može se zaključiti da su otkriveni nalazi činili ostatke naseobinskog objekta. Pitanje je jedino kojoj su većoj cjelini oni pripadali, te jesu li bili dio nekoga ruralnog kompleksa… S obzirom na skromnu količinu otkrivenih nalaza, takve spoznaje donijet će neka buduća arheološka istraživanja.



Lokalitet Most, karta arhitektonskog projekta s položajem arheoloških nalaza (izradila: B. Kovačić)



Lokalitet Most tijekom radova na uređenju desne obale rijeke Mure (foto: B. Kovačić)

Nastavak arheološkog nadzora pratio je daljnji tijek radova na k.č. 442 i 7103. Katastarska čestica 7103 zapravo je put koji vodi od Ulice Vladimira Nazora uz obalu Mure do cestovnog mosta preko rijeke. Tu završava dio šetnice istočno od mosta, obuhvaćen arheološkim nadzorom. Pregledom spomenutog terena nisu utvrđeni arheološki nalazi, dok je stratigrafija terena bila vrlo uništena, najvjerojatnije kao posljedica gradnje cestovnog mosta 1961. godine.

Literatura

Tomičić 1986 Željko Tomičić, Arheološka slika antike u Međimurju, Međimurje, 9, Čakovec 1986: 183 – 218.
Vikić-Belančić 1968 Branka Vikić Belančić, Istraživanja u Jalžabetu kao prilog upoznavanju života u zaleđu dravskog limesa, VAMZ, 3. s., 3, Zagreb, 1968: 75 – 98.

Branka Kovačić

Summary

During the works on the right bank of River Mura in Mursko Središće, continuous archaeological supervision of the area was conducted. Accidental discovery of a bulb-shaped fibula in 1961 (during the construction of the bridge over the river), indicated possible presence of a larger archaeological site.
During the supervision process at the western part of the 443/1-cadastre plot a 0.60 m deep culture layer was found. Along with the medieval finds of kitchen pottery at the depth of 0.35 m, a layer from Antiquity was discovered. At the depth of 0.45 to 0.60 m the layer from the Antiquity consisted of gray loam filled with movable pottery finds. A part of the layer also featured river pebbles with traces of burnt loam, which probably represents remains of a hearth. Since the movable finds displayed residential characteristics it can be concluded that the excavated finds were a part of settlement from the Antiquity Period.

Redni broj: 73
Lokalitet: Stara ves
Naselje: Strahoninec
Grad/općina: Strahoninec
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Radi novih spoznaja o opsegu i vrsti nalazišta Stara ves, Arheološki odjel Muzeja Međimurja, od 21. kolovoza do 28. rujna 2006., nastavio je sondažna arheološka istraživanja lokaliteta Stara ves. Voditeljica istraživanja bila je Branka Kovačić.

Arheološko nalazište Stara ves smješteno je na prostoru između sela Nedelišća (jugozapadno) i grada Čakovca (sjeveroistočno). Na sjeveru graniči s položajem Golubetka, dok se na jugu spaja s položajem Vrbje. Istočno od nalazišta nalazi se zapadni ulaz u grad Čakovec, a zapadno položaj Močvare, na koji se nadovezuje arheološki srednjovjekovni položaj Gradišće sa župnom crkvom, koji čine jezgru starog trgovišta današnjeg Nedelišća. Plodno tlo dravske terase i blizina vodotoka rijeke Drave i potoka Trnave, dobra su podloga arheološkoj karti koja obiluje nalazištima. Brojni slučajni nalazi kamenog oruđa iz mlađega kamenog doba najstariji su dokazi slijeda naseljavanja u prošlosti. Kontinuirane tragove naseljavanja u slijedećim razdobljima bakrenog i brončanog doba pružaju nalazi naseobinskog lokaliteta lasinjske kulture u Gornjem Pustakovcu, te slučajni nalazi kulture polja sa žarama iz Čakovca. Antička nalazišta mogu se pratiti smještena nedaleko od poznatih cestovnih pravaca, dok je važan srednjovjekovni lokalitet Gradišće u selu Nedelišće smješten u neposrednoj blizini Stare vesi.
Nalazište je otkriveno 2004., tijekom izgradnje čakovečke obilaznice, točnije tijekom iskopnih radova na premještanju korita potoka Trnave. Tada je arheološkim nadzorom i zaštitnim arheološkim istraživanjima (tijekom kolovoza i rujna 2004.) utvrđeno postojanje višeslojnoga arheološkog nalazišta. Otkrivene su dvije zemuničke kuće, prva s bakrenodobnim materijalom lasinjske kulture, dok je druga datirana u rani srednji vijek. Osim tih nalaza, na prostoru novoiskopanog korita potoka pronađeno je i nekoliko drugih jama koje datiraju u bakreno doba, kasno brončano doba, kasnu antiku te rani, razvijeni i kasni srednji vijek.
S obzirom na to da su prva arheološka sondiranja 2004. provedena na prostoru uza samo korito potoka Trnave, istraživanja 2006. nastavila su se na prethodna, postavljanjem arheološke sonde u smjeru sjevera. Istražena je površina od 154



Lokalitet Stara ves, nalazi (izradila: B. Kovačić)



Lokalitet Stara ves, pogled na istraženu sondu A (foto: B. Kovačić)



Lokalitet Stara ves, pogled na istraženu sondu B i podnicu od riječnih valutica (foto: B. Kovačić)

m². Iskopom gornjih slojeva, koje je sačinjavala tamna ilovača s manjim tragovima sitnog šljunka, otkriveni su uglavnom fragmentirani nalazi keramike. Iako je riječ o uglavnom pojedinačnim nalazima, njihova vremenska pripadnost datira od novoga, kasnoga, razvijenoga i ranoga srednjeg vijeka do u vrijeme antike. Tako vremenski raznoliki nalazi još su zanimljiviji ako se spomene da su pronađeni u slojevima debljine do 20 centimetara, dok debljina cjelokupnoga kulturnog sloja u prosjeku iznosi 50 cm. Od otkrivenoga pokretnog materijala izdvajaju se vrijedni ulomci ranosrednjovjekovne keramike. Od oblika su zastupljeni lonci, a većina je fragmenata neukrašena. Rijetke ukrasne motive čine urezi vodoravno i koso postavljenih crta. Pojedinačne antičke nalaze čini keramika, jedan primjerak vrlo izlizanog novca, te ulomci tegula.

Nastavkom istraživanja dubljih slojeva otkrivene su dvije prapovijesne jame. Prva, ovalnog oblika, dimenzija 1,5x1 m, ukopana do dubine od 50 cm, sadržavala je pokretne nalaze kulture polja sa žarama. Nalaze je činila keramika, među kojom su prevladavali ulomci oker smeđe, sive, crne ili crvenkaste boje. Od oblika su to trbušasti lonci sa zaobljenim ramenom i kratkim cilindričnim vratom. Zastupljene su i zdjele glatkih površina, uvijenog oboda, te manje ili više izduženoga donjeg konusa posude. Nađene su i manje zdjele, glatkih neukrašenih stijenki, čiji je obod ukrašen kosim kanelurama, te poluloptaste šalice s koničnim dnom i širokom trakastom ručkom koja nadvisuje obod posude. Od ostalih nalaza pronađeno je nekoliko ulomaka utega za tkalački stan.

Sljedeća otkrivena jama, nepravilnog oblika, dimenzija 1,5x2 m, ukopana do dubine od 95 cm, sadržavala je bakrenodobne nalaze lasinjske kulture. Inventar jame činila je vrlo fragmentirana keramika i kućni lijep, dok su u gornjim slojevima otkrivena dva važnija primjerka posuda. Riječ je o dobro očuvanom loncu bikoničnog trbuha i prstenastog vrata te bikoničnoj zdjeli s bradavičastim aplikacijama.

Proširenjem sonde u smjeru sjeveroistoka otkrivena je važna stratigrafska struktura. Skidanjem gornjih slojeva, najprije su uočeni brojni ulomci lasinjske keramike i kućnog maza. Od nalaza je najzastupljenija gruba keramika, rađena od gline s puno primjesa pijeska i vapnenca. Boja ulomaka varira od sivo-oker, preko ciglasto-crvene do smeđe i sivo-smeđe. Najčešći su nalazi grubog posuđa, ulomci bikoničnih amfora, koničnih lonaca i zdjela. Oblici fine keramike malobrojniji su, a čine ih lonci, amfore i bikonične i zaobljene zdjele. Uglavnom prevladavaju neukrašeni oblici, dok je rjeđe ukrašavanje u obliku plastičnih traka ukrašenih otiscima prstiju. Samo je jedan pronađen ulomak bio ukrašen s vanjske strane vrata uz rub oboda horizontalnim nizom uboda u kombinaciji s ispod urezanih devet horizontalnih linija. U grupu specifičnih oblika spadaju ponajprije primjerak glinene žlice, odnosno grabilice s tuljcem za stavljanje drvene drške, ulomci utega za tkalački stan, te nožić ili odbitak od zelenog kamena s tragovima crnih mrlja (najvjerojatnije serpentinita). Daljnjim istraživanjem otkrivena je svojevrsna podnica napravljena od uglavnom pravilno poslaganih riječnih valutica. Dimenzije istražene strukture iznosile su 7 m dužine i 3,5 m širine. S obzirom na ograničeno trajanje arheoloških istraživanja, podnica nije otkrivena u cijelosti, što će uz ostalo biti cilj sljedećih arheoloških kampanja.

Rezultati arheoloških istraživanja upotpunili su spoznaje o životu tog prostora tijekom bakrenog doba. Upravo je pogodan položaj na tlu dravske holocene terase, ispresijecane potokom Trnava, uvjetovao nastanak naseobine i nastavak njena postojanja u kasnom brončanom dobu, o čemu svjedoče otkrivene prapovijesne jame i naseobinski objekt. Uz prethodno otkrivene važne antičke i srednjovjekovne nalaze, Stara ves može se ubrojiti među važnija višeslojna arheološka nalazišta, a uz nalaze iz Goričana i Gornjeg Pustakovca jedino je nalazište bakrenog doba u Međimurju.

Literatura

Bekić 2004 Luka Bekić, Lokalitet: Stara ves, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 73 – 75.

Marković 1994 Zorko Marković, Sjeverna Hrvatska od neolita do brončanog doba, Koprivnica, 1994: 92 – 96.

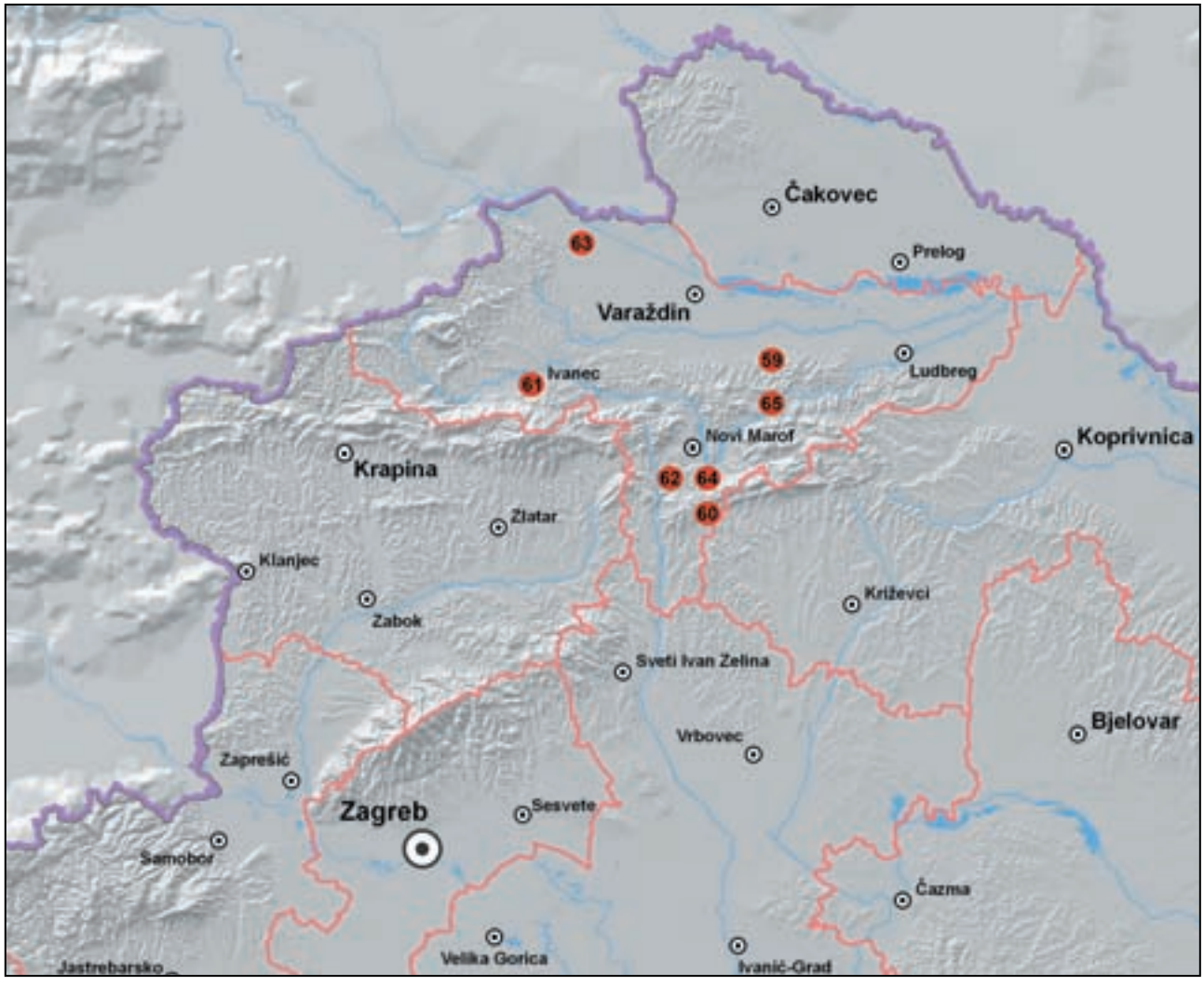
Šavel 1994 Irena Šavel, Prazgodovinske naselbine v Pomurju, Maribor, 1994: 26 – 53.

Branka Kovačić

Summary

During the construction works at the Čakovo bypass, archaeological investigation yielded indicators to the existence of an archaeological site featuring several layers. Rescue archaeological excavations led to discovery of archaeological finds dating from Bronze Age to well into Modern era. Besides the modern age, Medieval and Antiquity finds archaeological probing of the area yielded two Prehistoric pits of the Lasinja Culture and urn fields culture. Also, a stratigraphic structure of the flooring was uncovered, which was mostly made of geometrically arranged river pebbles accompanied with numerous pottery finds.

VARAŽDINSKA ŽUPANIJA



74 Blizna
75 Brezje 1
76 Brezje 3
77 Gradišće – Čanjevo
78 Ivanec – Stari grad
79 Lonja – Gradišče
80 Šarnjak
81 Utvrda Paka
82 Varaždin – Stari grad
83 Varaždinske Toplice – gradski park

Redni broj: 74
Lokalitet: Blizna
Naselje: Jakopovec
Grad/općina: Jalžabet
Pravni status: P-480
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Nakon izgradnje Autoceste Zagreb – Goričan, kada je ovo nalazište pronađeno i prvi put iskopavano, Hrvatski restauratorski zavoda proveo je i tri dodatna zaštitna arheološka iskopavanja (od 15. listopada do 30. studenoga 2006.). Dodatna zaštitna iskopavanja financiralo je Ministarstvo kulture. Uz voditelja istraživanja (mr. sc. Luka Bekić) sudjelovala su dva studenta arheologije (Tihomir Percan i Katarina Jerbić), geodet te šest radnika. Arheološki iskop izvršen je do sterilnog sloja zdravice, a svi su nepokretni nalazi dokumentirani i snimljeni totalnom stanicom. Pokretni su nalazi u procesu restauracije i konzervacije.

Naknadna istraživanja provode se uglavnom na pješčanom brežuljku, gdje se ostaci jama nalaze već na 20-ak centimetara dubine. Kako su polja izložena oranju, svake godine uništavaju se zatvorene cjeline i tako gube vrijedni podaci koji se iz njih mogu prikupiti. Dosadašnja arheološka iskopavanja potvrdila su kako je riječ o nalazištu s vrlo bogatim kontinuitetom naseljavanja. Najstariji nalazi pripadaju bakrenom dobu, zatim kasnome brončanom dobu, mlađem željeznom dobu, ranoj i kasnoj antici, seobi naroda, ranom i razvijenom srednjem vijeku. Rezultati novih istraživanja potvrđuju dosadašnje spoznaje o nalazištu, ali daju i neke sasvim nove podatke. Nalazište Blizna pronađeno je 2003. za vrijeme izgradnje Autoceste Zagreb – Goričan. Tadašnja zaštitna arheološka iskopavanja pokazala su kako je riječ o relativno prostranom višeslojnom nalazištu s različitim stratigrafskim karakteristikama. Naime, prostori zapadno od pješčanog brežuljka odlikuju se vrlo dubokim arheološkim slojevima, do dva metra, vjerojatno zbog nanosa potoka Blizna. Prvi hodni sloj do razdoblja srednjeg vijeka očuvan je na dubini od 70 cm i nije ugrožen oranjem. Međutim, prostori na pješčanom brežuljku nalaze se na dubini od samo 20 – 30 cm, čime su izloženi stalnom oštećivanju oranjem. Godine 2005. provedena su zaštitna arheološka istraživanja

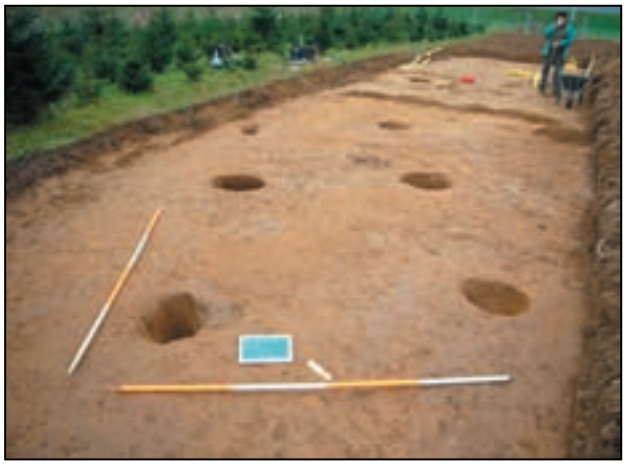


Blizna, rekonstruirani lonac iz jame 31 datirane u 9. st. (foto: L. Bekić)

upravo zato da bi se provjerio prostor širenja nalazišta kao i po mogućnosti spasile naseobinske jame na vrhu brežuljka. Na taj je način prostor na brežuljku istražen još u toj kampanji (istraživana površina veličine 10x10 m).
Godine 2006. nastavljeni su radovi na pješčanom brežuljku, gdje su otvorene još dvije sonde: L (površine 70x5 m) i N (površine 30x5 m). U tim je sondama, osim jama iz prethodnih iskopavanja, prepoznato i nekoliko novih. SJ 52 manja je jama s nalazima ranosrednjovjekovne keramike i ugljena. Ranosrednjovjekovne jame iz početka 8. i 9. st. pronađe su i u prethodnim iskopavanjima. Jame SJ 45 i 55 neobični su ukopi sa stijenkama presvučenim feritičnim oksidima, za koje se pretpostavljalo da su željezne posude, iako to nije ispitano. Jedna takva jama (SJ 32) iskopana je i prethodne godine. U tim „željeznim jamama“ pronađeni su mali ulomci keramike s različitim ukrasima izvedenim bojenjem, glačanjem, urezivanjem, plastičnim priljepcima i sl., koje je bilo teško tipološki odrediti. Prethodne godine pronađena je i jedna duboka i uska jama (SJ 41) zatvorena debelom „plombom“ od prepaljene gline ispod koje su



Blizna, radovi na sondi L (foto: T. Percan)



Blizna, rupe od stupova nadzemne kuće iz kamenog doba (foto: L. Bekić)

se nalazile vrlo prepaljene slomljene kosti, ulomci zdjele i na samom dnu neoštećena kamena sjekira. U blizini spomenutih jama pronađeno je šest pravilno raspoređenih jama – ukopa za stupove neke nadzemne kuće (SJ 46, 47, 48, 49, 50, 51). U njima je pronađeno mnogo prepaljenog lijepa i podova, kao i ugljena. Drugih nalaza u rupama za stupove nije bilo. Zbog nejasnoća koje proizlaze iz tih nalaza, ispitivani su uzorci ugljena iz više jama metodom C-14, koja je pokazala datume od cal BC 4752±33 do cal BC 4519±46. Tako se može reći da ostaci triju otpadnih jama, nadzemna kuća, kao i potencijalni paljevinski grob pripadaju kamenom dobu. Nalaza iz kamenog doba na Blizni dosad nije bilo, ako se ne računaju dva ulomka keramike koji su pronađeni još 2003. godine. Time se još jednom potvrđuje dugotrajnost i kompleksnost tog nalazišta, i ujedno dodaje novo neolitičko nalazište na kartu Varaždinske županije, koja je u tom razdoblju velika nepoznanica.

Literatura

Bekić, Vranković 2003 Luka Bekić, Ante Vranković, Blizna – višeslojno arheološko nalazište kraj Jakopovca – Varaždin, Obavijesti HAD, XXXV, 2, Zagreb, 2003: 33 – 39.
Bekić 2006 Luka Bekić, Blizna kod Jakopovca (Varaždin), višeslojno naselje, u: Zaštitna arheologija u okolici Varaždina, Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama, Zagreb, 2006: 91 – 176.
Bekić 2006 Luka Bekić, Lokalitet: Blizna, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 125, 126.

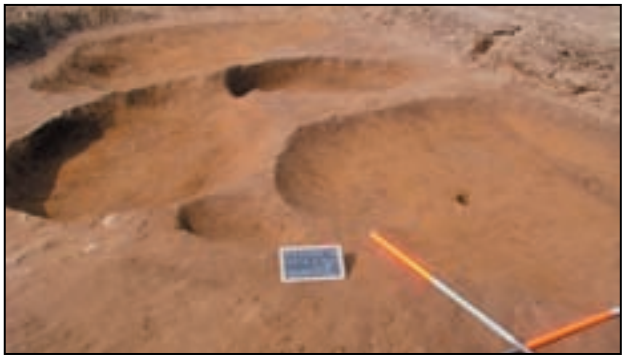
mr. sc. Luka Bekić
Tihomir Percan

Summary

Prior to the construction of the Zagreb-Goričan highway, Croatian Restoration Institute conducted a rescue archaeological excavation at Blizna site, which was resumed in three additional campaigns. After the highway route, the excavations were translocated to a sandy hill because here, the closed units were positioned at the depth of only 20 cm and hence they had been damaged by constant ploughing. The excavations of 2006 investigated two probes of 70 by 5 m and 30 by 5 m surfaces. Several new waste pits and surface dwellings postholes were identified. Apart from the finds from the early medieval period, most finds belong to the Stone Age which was confirmed by radio-carbon dating resulting in the years from calBC 4752±33 to calBC 4519±46. Hence, this site represents a new Stone Age site in Varaždin County which didn't use to abound in this type of finds.

Redni broj: 75
Lokalitet: Brezje 1
Naselje: –
Grad/općina: Varaždin
Pravni status: P-1076
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Investitor Com Prom (Calzedonia) započeo je u proljeće 2006. gradnju tvornice na čestici veličine oko tri hektara. Kako je riječ o zaštićenom arheološkom nalazištu, na



Brezje 1 – ranosrednjovjekovne jame 8, 9, 10, 12 i 15 istražene u cijelosti (foto: R. Čimin)

kojem su radovi započeti bez dozvole Ministarstva kulture, bilo je potrebno donijeti rješenje o obustavi radova. Konzervatorski odjel u Varaždinu poslao je obavijest Gradu Varaždinu kako ti radovi nisu legalni te opisao radnje potrebne za nastavak radova, na što su se Grad Varaždin i investitor oglušili. Terenskim pregledima prilikom izgradnje utvrđeno je kako su izvođači radova dvije trećine zemljanih radova već obavili: strojno su skinuli humusni sloj debljine do 50 cm te ga nadomjestili građevinskom šljunčanom posteljicom slične debljine. Na toj su površini arheološki nalazi zauvijek uništeni, a upravo je na tom blagom uzvišenju zapadno od ceste Turčin – Varaždin prijašnjih godina rekognosciranjem prikupljeno najviše površinskih nalaza. S obzirom na posve izvanrednu situaciju, dogovoreno je kompromisno rješenje kojim se građevinski radovi neće obustaviti, već će biti provedeno žurno zaštitno arheološko iskopavanje. Taj je posao povjeren Hrvatskom restauratorskom zavodu, a troškove je snosio Grad Varaždin. Arheološki radovi provodili su se pod vodstvom mr. sc. Luke Bekića, a u njima su sudjelovali arheolozi Robert Čimin, Josip Višnjić, Marijana Korunek, Maja Gregurić te šest radnika. Iskopavanja su provođena od 21. 4. do 17. 5. 2006., a dodatni arheološki nadzor nad gradnjom od 17. 5. do 29. 6. 2006. godine.

Arheološko nalazište Brezje nalazi se na blago povišenom položaju sjeverno od rijeke Plitvice, s obiju strana ceste Turčin – Varaždin. Nalazište je prvi put spomenuo Miroslav Fulir, navodeći „mogilu" Gora u šumi Brezje. Tada je nalazište prekrivala šuma i pojedinačni nalazi nisu bili vidljivi. Međutim, nakon krčenja šume za potrebe poljoprivrednih radova 1966., ing. Dragutin Vidaček zapazio je arheološke nalaze, o čemu je obavijestio muzealca Stjepana Vukovića, koji je položaj pregledao i tako u mjesni muzej donio veću količinu nalaza. Već tada je nalazište određeno kao bakrenodobno i srednjovjekovno, no tek 1968. obavljena su prva arheološka sondiranja pod vodstvom Željka Tomičića, koja je nastavila Marina Šimek.
Dinamika arheoloških istraživanja 2006. ovisila je o građevinskim radovima. Prema usmenom se dogovoru isprva iskopavalo svaki dan, a poslije su arheolozi iskopavali onim tempom kojim su strojno otvarani novi prostori za gradnju. Nadzor je također provođen prema potrebi, odnosno onako kako su kopani temelji za stupove buduće tvornice ili iskopi za cjevovode. Sve je strukture i posebne nalaze GPS-uređajem snimila geodetska tvrtka Vektra d.o.o. iz Varaždina. Svi su pokretni arheološki nalazi prikupljeni, oprani i sortirani, te se konzerviraju i restauriraju. U tehničkom dogovoru s investitorom i

građevinskim izvođačem Kamgrad, određena je površina od 150x100 m koja se trebala istražiti u roku od pet dana. Nakon tog prvog dijela istraživanja HRZ je nadzirao sve dodatne zemljane građevinske radove na nalazištu (razna proširenja gradilišta, parkiralište, izradu betonskih temeljnih nosača krovne konstrukcije zgrade itd.) i iskopavao preostale arheološke strukture.

Ukupno je istraženo i dokumentirano 25 jamskih struktura ukopanih u zdravicu (zemunice, otpadne jame, jame za pečenje keramike, rupe od stupova, vatrišta) i novovjeki kanal (jarak) najvjerojatnije za odvodnju oborinskih voda (17. – 18. st.). Od 25 jamskih struktura osam ih pripada lasinjskoj kulturi (4200. – 3000. g. pr. Kr.), dok ih 17 odgovara ranom i razvijenom srednjem vijeku (9. – 12. st). Kako je već spomenuto, najstariji nalazi pripadaju lasinjskoj kulturi. U prepoznatim je jamama i zemunicama pronađena veća količina pokretnih arheoloških nalaza (ulomci keramičkih posuda, kamene glačane sjekire, kremene alatke itd.). Analiza C-14 prikupljenog ugljena iz dviju zemunica daje zanimljive podatke. Naime, jama 22 (SJ 22) datirana je u godinu cal BC 4157±68, a jama 24 (SJ 24) u cal BC 2807±33. Prema tome je vidljivo da se na širem području Brezja u prapovijesti živjelo u razdoblju od barem 1350 godina.

SJ 22 zemunica je lasinjske kulture s pripadajućim objektom (SJ 21). Ovalnog je oblika, dimenzija oko 2,5x2 m, ravnog dna i dubine do 25 cm. Zapuna je sivo-smeđe boje, rahla i mekana s dosta ugljena i sitnog šljunka pri dnu. Od sitnih nalaza pronađena je veća količina keramičkih ulomaka, nekoliko rožnjačkih izrađevina, dvije glinene nožice (moguće nekog idola ili žrtvenika, PN 8 i 10), jedan glineni uteg za tkalački stan te glačana kamena sjekira (PN 9). Keramičke nalaze čine ulomci svakodnevnog posuđa grubog na dodir s dosta primjesa većih kamenčića i krupnih zrna pijeska, a od oblika prepoznaju se bikonični lonci i zdjele te manja količina crno glačane keramike bolje kvalitete. Druga datirana lasinjska zemunica (SJ 24) zanimljiva je po većoj količini rožnjačkih jezgri i izrađevina. Uz to, pronađene su i četiri glačane sjekire vrlo kvalitetne izrade (PN 12, PN 13, PN 14, PN 15). Na dvjema od njih uočavaju se tragovi uporabe na oštrici. Keramičke nalaze čine slični ulomci keramičkih posuda kao u SJ 22, dok je nekoliko ulomaka keramike bolje kvalitete ukrašene urezanim vodoravnim crtama.

Veći broj pronađenih jamskih struktura pripada razvijenom srednjem vijeku, tj. bjelobrdskoj kulturi (9. – 12. st.). Mogu se prepoznati zemunice, otpadne jame, jame za pečenje keramike, rupe od stupova i vatrišta. Zapuna većine objekata tamnosmeđe je do crne boje, prilično kompaktna, masna i tvrda, a sastoji se od više kamenih oblutaka i ugljena. Posebno zanimljiv čini se sustav jama (SJ 8, SJ 9, SJ 10, SJ 12, SJ 15) koje zajedno čine splet nekoliko kuća. Keramika pronađena u tim jamama loše je kvalitete, rasipa se i raspada. Većinom su to niski lonci razgrnuta oboda prema van, ukrašeni jednostrukom ili dvostrukom valovnicom i vodoravnim crtama na vratu i trbuhu. Osim keramike, pronađeno je nekoliko zasad nedefiniranih željeznih predmeta (noževi?: PN 1, PN 2, PN 3, PN 4, PN 5). I ovdje su dvije zemunice datirane analizom C-14 ugljena. Jama 9 (SJ 9) datirana je u cal AD 790±69, a jama 1 (SJ 1) u cal AD 1104±48. Uz nalaze iz spomenutih razdoblja, pronađen je i ranonovovjeki kanal iz 17. – 18. st. istražen u dužini od 56 metara. Najvjerojatnije je služio za odvodnju oborinskih voda ili za navodnjavanje oranica. U njemu su



Brezje 1 – panorama nalazišta tijekom radova (foto: R. Čimin)

pronađena dva željezna noža (PN 6, PN 7), od kojih jedan s očuvanom drvenom drškom i oblom jabučicom (PN 6). Pregledom izbačene zemlje na uništenom dijelu nalazišta, pronađena je manja količina keramičkih nalaza. Vremenski odgovaraju nalazima istraženih jamskih struktura, tj. lasinjskoj kulturi (4200 – 3000. g. pr. Kr.), ranom i razvijenom srednjem vijeku (9. – 12. st.) i ranom novom vijeku (17. – 18. st.). Nekoliko ulomaka pak pripada mlađemu željeznom dobu. Prilikom arheološkog nadzora daljnjih građevinskih zemljanih radova, uočene su samo dvije jame i prikupljena manja količina pokretnih arheoloških nalaza (keramika, rožnjačke alatke itd.)

Usprkos nesretnim okolnostima koje su dovele do ovih iskopavanja, postignuti rezultati uvelike će pridonijeti spoznajama o prapovijesnim i srednjovjekovnim naseljima varaždinskog prostora.

Literatura

Bekić 2006 Luka Bekić, Brezje kod Varaždina, bakrenodobno, mlađeželjeznodobno i ranosrednjovjekovno nalazište, u: Zaštitna arheologija u okolici Varaždina, Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama, Zagreb, 2006: 289 – 291.

Šimek 1981 Marina Šimek, Arheološki lokalitet Varaždin Brezje – rezultati rekognosciranja tijekom 1980. g., Muzejski vjesnik, 4, Varaždin, 1981: 25 – 32.

Šimek 1986 Marina Šimek, Varaždin – Brezje, Varaždin. u: 40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Koprivnica, 1986: 108.



Brezje 1 – keramika lasinjske kulture (foto: R. Čimin)

Šimek 1999 Marina Šimek, Varaždin, Brezje. U: Županija varaždinska u srednjem vijeku, Varaždin, 1999: 35.
Tomičić 1968 Željko Tomičić, Brezje pokraj Varaždina – prahistorijsko i ranosrednjevjekovno nalazište, Arheološki pregled, 10, Beograd, 1968: 237 – 238.
Tomičić 1969 Željko Tomičić, Brezje, Varaždin – eneolitsko nalazište lasinjske kulture, Arheološki pregled, 11, Beograd, 1969: 31 – 33.

mr. sc. Luka Bekić
Robert Čimin

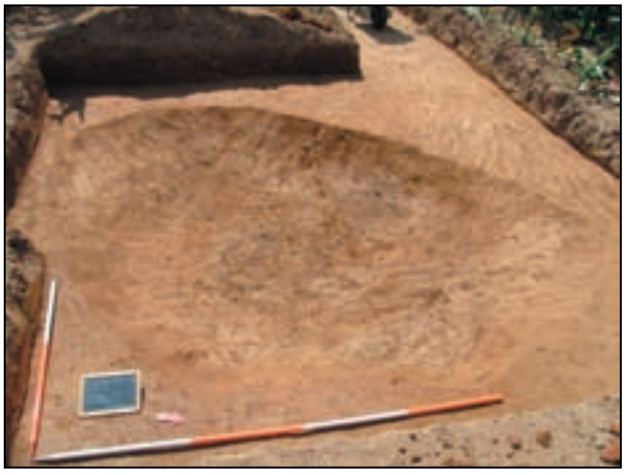
Summary

In 2006 Croatian Restoration institute conducted rescue archaeological excavations and archaeological survey of the site Brezje 1 situated at a slightly elevated position, north of river Plitvica and west of Turčin-Varaždin road. 25 closed pit units were excavated and the finds witness settlers in Bronze Age (Bijelo Brdo culture, the 9th to the 13th century). The finds from the Bronze Age mostly consisted of potshards but the objects made of animal horns7265 and burnished stones axes were also frequent. Majority of the pits date from the early and developed76765high35 medieval periods and can be dated between the 9th and the 13th centuries. The sire featuring multiple layers is situated on a terrain safe from flood and was therefore convenient for settling in different periods. The settlers were familiar with economic utilization of the river, which also served as a safeguard and a waterway.

Redni broj: 76
Lokalitet: Brezje 3
Naselje: –
Grad/općina: Varaždin
Pravni status: P-1076
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: rekognosciranje, probno iskopavanje

Investitor Biotehnološki park Varaždin d.o.o. u proljeće 2006. obratio se Konzervatorskom odjelu u Varaždinu u svezi s mogućnošću gradnje na području zaštićenoga arheološkog nalazišta Brezje. Konzervatorski odjel u Varaždinu odredio je konzervatorske uvjete prije početka radova. Istraživanja su povjerena Hrvatskom restauratorskom zavodu, koji je s Biotehnološkim parkom Varaždin sklopio ugovor o izradi arheološke karte za čestice 2 i 5, prema projektu izgradnje Biotehnološkog parka, arheološkim metodama rekognosciranja i sondiranja. Arheološki radovi na nalazištu Brezje 3 trajali su od 28. 6. do 28. 7. 2006. godine. Na osnovi arheološke karte definiran je prostor s arheološkim nalazima, odnosno položaj nekadašnjeg naselja. Arheološke radove vodio je mr. sc. Luka Bekić, a u njima su sudjelovali arheolozi Robert Čimin i Vesna Zmaić, bager sa strojarom te deset radnika. Sve strukture i posebne nalaze GPS-uređajem snimila je tvrtka Vektra d.o.o. iz Varaždina.

Arheološko nalazište Brezje 3 nalazi se na blago povišenom položaju sjeverno od rijeke Plitvice kod Varaždina, s istočne strane ceste Turčin – Varaždin. No prema topografskim karakteristikama razvidno je kako



Brezje 3 – bakrenodobna jama 6 (foto: R. Čimin)

je Plitvica tekla sjevernije nego danas, prolazeći tik do arheološkog nalazišta. Najbrojnijim nalazima odlikuje se nekoliko izdvojenih položaja sjevernih obala nekadašnjeg korita rijeke, koji se uzdižu iznad okolnog terena za oko metar do tri. Ti su položaji imenovani od Brezje 1 do Brezje 5.

Nakon pregleda terena pješačenjem i prikupljanjem pokretnih arheoloških nalaza (rekognosciranje), napravljen je plan rasporeda probnih rovova (sondiranje) na Brezju 3. Raspored sondi određen je prema rezultatima rekognosciranja, tako da je više sondi postavljeno uz rubove prostora na kojima je pronađeno najviše nalaza, dok su ostali prostori samo provjereni rjeđe raspoređenim sondama. Probne sonde dužine su 50 m, širine 1,70 m, a dubina varira od 30 do 60 cm, ovisno o iskolčenom prostoru i topografskim karakteristikama (jarci, stupovi, ceste, zgrade itd.). Istraženo je sveukupno 37 sondi, od kojih je 12 bilo arheološki pozitivno, tj. sadržavale su nepokretne i(li) pokretne arheološke nalaze.

U samo četirima sondama (S15, S30, S33 i S35) pronađeni su jamski objekti, dok je u preostalim arheološki pozitivnim sondama prepoznat kulturni hodni sloj (S12, S26, S27, S28, S29, S31, S32, S34) s više arheoloških pokretnih nalaza (keramika, rožnjačke izrađevine i sl.). Ukupno je istraženo i dokumentirano sedam jamskih struktura ukopanih u zdravicu (zemunice i otpadne jame). Svi su pokretni nalazi (keramika, željezni predmeti, kamene glačane sjekire, kremene alatke itd.) prikupljeni, oprani i sortirani te su u procesu konzervacije i restauracije. Prikupljeni su i uzorci ugljena koji su analizirani metodom C-14 radi apsolutne datacije pojedinih objekata.

Najstarije jamske cjeline, sveukupno njih pet, odgovaraju bakrenom dobu, tj. lasinjskoj kulturi (4200. – 3000. g. pr. Kr.). Sonda 30 smještena je duž višeg dijela zemljanoga grebena. U istočnom dijelu iskopa uočene su dvije jamske strukture ukopane u zdravicu (SJ 4 i 5). SJ 4 prepoznat je kao tamnija zapuna koja ulazi u sjeverni profil iskopa, stoga je istražni rov proširen (Sonda 30 A). U istočnom dijelu jame pronađen je veći broj keramičkih ulomaka, jedna kamena sjekira, nekoliko kremenih izrađevina te vrlo mnogo kućnog lijepa crvenkaste boje. U zapadnom dijelu strukture nalazila se još jedna jama (SJ 4B), koja se sastojala od tamnosmeđe zapune bez arheoloških nalaza. Zemunica je datirana u cal BC 3698±31. g.

U sondi 15 pronađena su čak tri jamska objekta ukopana u zdravicu, od kojih jedan pripada mlađemu željeznom dobu,



Brezje 3 – iskop probnih rovova (foto: R. Čimin)

odnosno Keltima. Jama 1 (SJ 1) okrugla je oblika, promjera oko 1,5 m i dubine oko 25 cm. Zapuna je svijetlosmeđe do sivkaste boje, a sadrži ugljen, kućni lijep te određenu količinu keramičkih ulomaka situlastih lonaca s primjesama grafita. Analizom ugljena, metodom C-14 datirana je u cal BC 119±31. g. Jama 2 (Sj 2) ulazila je u sjeverni profil iskopa tako da je i na tom mjestu rov proširen (Sonda 15A). Okrugla je oblika, promjera 1,2 m i dubine do 40 cm. Zapuna je svijetlosmeđe boje, a sadrži ugljen u tragovima. Od pokretnih arheoloških nalaza pronađena je određena količina keramičkih ulomaka mlađega željeznog doba i jedan zasad nedefiniran željezni predmet. Pronađena je i jedna jama (Sj 7) s pokretnim nalazima iz ranog ili razvijenoga srednjeg vijeka (9. – 12. st.) u istočnom dijelu sonde 33. Vjerojatno je riječ o većem stambenom objektu. Zapuna je smeđe boje s nešto malo ugljena i kućnog lijepa, a od pokretnih arheoloških nalaza pronađena je veća količina keramičkih srednjovjekovnih ulomaka, od kojih jedna posuda koja će se moći rekonstruirati.

Takva arheološka slika odgovara onome što se dosad znalo o Brezju, s time da su prvi put pronađeni i keltski objekti. Vidljivo je da je riječ o golemom prostoru na kojem su sondiranjima i brojnim rekognosciranjima utvrđeni arheološki nalazi, te su stoga sva dosadašnja saznanja bila nedovoljna za stvaranje suvislije slike o tom višeslojnom nalazištu. Rezultati ovih sondiranja precizna su slika rasporeda arheoloških nalaza na Brezju 3, na osnovi čega će se u budućnosti moći odrediti opseg potrebnih zaštitnih arheoloških iskopavanja.

Literatura

Bekić 2006 Luka Bekić, Brezje kod Varaždina, bakrenodobno, mlađeželjeznodobno i ranosrednjovjekovno nalazište, u: Zaštitna arheologija u okolici Varaždina, Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama, Zagreb, 2006: 289 – 291.

Šimek 1981 Marina Šimek, Arheološki lokalitet Varaždin Brezje – rezultati rekognosciranja tijekom 1980. g., Muzejski vjesnik, 4, Varaždin, 1981: 25 – 32.

Šimek 1986 Marina Šimek, Varaždin – Brezje, Varaždin, u: 40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Koprivnica, 1986: 108.

Šimek 1999 Marina Šimek, Varaždin, Brezje, u: Županija varaždinska u srednjem vijeku, Varaždin, 1999: 35.

Tomičić 1968 Željko Tomičić, Brezje pokraj Varaždina – prahistorijsko i ranosrednjevjekovno nalazište, Arheološki pregled, 10, Beograd, 1968: 237 – 238.

Tomičić 1969 Željko Tomičić, Brezje, Varaždin – eneolitsko nalazište lasinjske kulture, Arheološki pregled, 11, Beograd, 1969: 31 – 33.

mr. sc. Luka Bekić
Robert Čimin

Summary

In 2006 Croatian Restoration Institute conducted test archaeological probing at the site Brezje 3, east of the Turčin to Varaždin road, right next to the Plitvica River. On the basis of 35 excavated test probes a precise archaeological map of the area that yielded numerous movable and immovable archaeological finds, that is, where there used to be settlements. It is visible that the area of the higher elongated earthen ridge, which probably used to stand out as an island inside the marshland-river area. 7 closed pit units were excavated and the finds witness settlers in the Bronze Age (Lasinj Culture, 4200- 3000 BC), Late Iron Age (2nd to 1st century BC) and early and high medieval period (Bijello Brdo Culture, the 9th to the 12th centuries).

Redni broj: 77
Lokalitet: Gradišće – Čanjevo
Naselje: Čanjevo
Grad/općina: Visoko
Pravni status: P-428
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervacija

Godine 2003., započelo je zaštitno arheološko istraživanje i građevinska sanacija utvrde Čanjevo kod Visokog na Kalničkom gorju. Srednjovjekovna utvrda bila je oštećena zubom vremena, posebice radom kamenoloma, koji ju je naposljetku trebao progutati. Arheološka iskopavanja provodi Hrvatski restauratorski zavod, a građevinske radove tvrtka Havojić – gradnja iz Visokog. Svi radovi na utvrdi Čanjevo tijekom 2006. provođeni su od 21. travnja do 29. studenog 2006. Trajanje samih arheoloških iskopavanja bilo je prilagođeno građevinskim radovima koji su trajali mnogo duže i s određenim prekidima. Osim voditelja iskopavanja



Čanjevo, radovi na sjevernoj kružnoj kuli (foto: R. Čimin)



Čanjevo, zidovi stambenih zgrada najmlađe faze (foto: L. Bekić)

(mr. sc. Luka Bekić), u radu su sudjelovali arheolozi Robert Čimin, Vesna Zmaić, Ivana Haraša, dva geodeta i desetak radnika. Radove su financirali Ministarstvo kulture i Općina Visoko. Svi pokretni nalazi restaurirani su i konzervirani u specijaliziranoj radionici zavoda.

Peta kampanja radova bila je u većoj mjeri usmjerena na građevinske radove, a u manjoj na arheološke. Tijekom četiriju kampanja iskopan je velik broj zidova koje je trebalo očistiti i građevinski konzervirati. Iz tog su razloga jednostavniji građevinski radovi započeli već krajem proljeća, a završeni tek u jesen. Arheološki radovi obavljani su, osim u proljeće, uglavnom u jesen, koja je bila iznimno sunčana. Ta činjenica pomogla je da se postignu odlični rezultati i u građevinskom i u arheološkom smislu. Što se konzervacije tiče, saniran je najveći dio sačuvanog bedema, u visini od 5 m i dužini od 10 m. Bedem je širine do 2 m, ali je na nekim mjestima propao i do 50% širine, tako da je bila potrebna golema količina kamena za njegovu obnovu. Većina kamena rabljena za obnovu prikupljena je prilikom raščišćavanja utvrde ili ispod litica, gdje se kamen stoljećima strovaljivao. No to nije bilo dovoljno, pa se kamen kupovao s ruševina kuća u selu Čanjevo, jer je gotovo cijelo selo sagrađeno upravo od kamena s utvrde. Tom dijelu bedema vraćeno je i složeno sjeverno lice te ispuna. Ujedno je obnovljeno i krunište bedema.

Osim toga, konzervirana je i restaurirana prizemna ostava u stambenom dijelu utvrde do krova. Naime, tijekom dosadašnjih istraživanja otkrivena je manja



Čanjevo, rekonstruirani kvadratni pećnjak (foto: L. Bekić)

prostorija, prigrađena uz starije zidove. Bila je sagrađena kombinacijom drvenih okvira i grubih kamenih zidova te ožbukana. Pažljivim iskopavanjem prepoznati su svi ključni utori za drvene okvire – grede – kao i ostale pojedinosti koje su omogućile podizanje sačuvanih zidova za 20-40 cm te postavljanje greda za jednostrešni krov izveden drvenom šindrom. Ključni su radovi na toj zgradi završeni, a planira se još žbukanje i postavljanje drvenih vrata i kamenog praga pronađenog *in situ*. Uz navedeno, dovršeni su radovi na zaštićivanju drugog dijela sjevernog bedema, obnovljenog prošle godine. Tijekom 2006. očišćen je njegov vrh te mu je napravljena „kapa“ fugiranjem specijalnim materijalom *Calx romana* kako se sanirano lice ne bi ponovo oštetilo.

Arheološki radovi sada se mogu vrlo dobro koordinirati s građevinskima. Tako je i prije obnove većeg dijela sjevernog bedema istraženo njegovo temeljenje i prepoznata izvorna temeljna stopa, na čiju će se razinu ubuduće i izravnati okoliš. Prilikom tih radova pronađeni su uglavnom stariji arheološki nalazi, prapovijesni i oni koji prethode izgradnji sjevernog bedema, odnosno nalazi iz 15. stoljeća. Prilikom iskopavanja sloja ispod razine temelja bedema pronađen je srebrni novac Friedricha III. von Habsburga (1452. – 1493.) kovan u Beču nakon 1457. godine. Također je napravljena datacija C-14, na osnovi uzorka ugljena izvučenog izravno ispod sjevernog bedema. Kalibrirani rezultat iz laboratorija u Kielu ukazao je na 1443±9. godinu, što zajedno s numizmatičkim nalazom upućuje na to da je proširenje bedema utvrde izvedeno u drugoj polovini 15. st. ili poslije, kao što se i očekivalo. Ostali srednjovjekovni nalazi iz tih slojeva također se mogu datirati u 15. st. No zajedno s tim nalazima česta je i prapovijesna keramika, koštane i rožnjačke alatke te odbici. Ti su nalazi izmiješani u sloju, jer je riječ o niveliranju brda kako bi se podigao novi bedem, a vjerojatno su se nekoć nalazili na višim dijelovima brda. Slojevi taloženi nakon gradnje bedema ne obiluju arheološkim nalazima, međutim nađen je zanimljiv primjerak onovremene patvorine denara u bronci, vjerojatno iz doba kralja Ferdinanda (1637. – 1657.).

Osim radova kod zida 14, odnosno sjevernog bedema, nastavljeno je iskopavanje sonde C, jedne od četiriju sondi na samom vrhu uzvišenja. Prostor sonde C bio je u najvećoj mjeri oštećen bageriranjem za potrebe kamenoloma. Iz tog razloga tu nisu očekivani posebno dobri nepokretni nalazi. Međutim, kao nekim čudom, zaklonjeni iza velike žive stijene koja je bila otvorena bagerom, ostali su sačuvani brojni zidovi, u visini i do 1 metar. Lako se prepoznaju ostaci nekadašnje male kružne cisterne za vodu, zasad nerazjašnjene niše sa stubama, te dijela veće zgrade koja se sastoji od dva duga zida. Ta zgrada mlađa je faza stambenog kompleksa, koja negira neke starije zidove ili se nepravilno veže na preostale. Odlikuje ju nepravilna gradnja, uporaba kamenih spolija, kao i razbijenih komada opeka. Otkriveni su i tragovi još nekih zidova, koji se zasad ne mogu uklopiti u razumljiv tloris utvrde, jer je istraženo manje od polovine najvišeg dijela utvrde. Nađeno je vrlo mnogo pokretnih nalaza, a posebice je važno otkriće otpadnog deponija iz mlađeg razdoblja utvrde. Sjeverno od zapadnog zida spomenute mlađe zgrade nađeno je „stovarište“ razbijenih keramičkih posuda, kostiju i metalnih predmeta od kojih se izdvaja jedna britva. Kod sjevernog zida (Z8) te zgrade pronađena

su dva srebrna novca, jedan ugarskog kralja Matijaša II. (1608. – 1619.), kovan u Kormocbanyu 1613., a drugi Mathaeussa Langa von Wellenburga (1519. – 1540.), salzburškog biskupa, kovan 1528. godine.
Treće mjesto na kojem se arheološki iskopavalo jest prostor oko sjeverne kule i unutar nje. Taj je posao započet kako bi se sljedeće godine moglo pristupiti obnovi i rekonstrukciji kule. Kula je, naime, sastavni dio sjevernog bedema, te su bez njena podizanja oba bedema i dalje ugrožena, usprkos obnovi. Iskopan je prostor oko kule s unutrašnje strane bedema te cijela unutrašnjost kule. Posrednim radovima otkrivena su tri nova zida. Dva su ostaci zgrade uz bedem 14, dok je treći još nerazjašnjen – možda je potpuno nepoznata međufaza između „pravokutne" starije i „oble" mlađe utvrde. No, to je predmet budućih istraživanja. Važno je da je kula iskopana do temelja, a u unutrašnjosti poda kule pronađeni su ostaci zidanoga kamenog podupora u obliku stubišta, kao i tragovi temeljenja sjevernog bedema. Pokretni nalazi nisu posebno obilni. Pronađeno je nešto keramičkih nalaza i kostiju, ali bi trebalo izdvojiti kresivo, puščane kugle, kao i veću količinu raspadnutog željeza. Zasad nije jasno je li riječ o dijelovima rasprsnutog topa ili neke granate iz I. ili II. svjetskog rata.

Arheološka su istraživanja na osnovi pronalaska približno stotine karakterističnih ulomaka prapovijesne keramike otkrila kako je ta uzvisina bila naseljena još u rano brončano doba. Neki ulomci nose ukrase Retz-gayarske kulture tipa Višnjica, neki vinkovačke kulture, međutim najviše ih pripada kasnoj vučedolskoj kulturi. Nekoliko ulomaka pripada i starijemu željeznom dobu. Te prapovijesne nalaze upotpunjuje i stotinjak rožnjačkih i koštanih izrađevina. Tako se sa sigurnošću može reći kako je vrh tog brijega bio naseljen i u razdoblju od oko 2200. do 800. g. pr. Kr. Povijesnim i arheološkim istraživanjima utvrđeno je kako je srednjovjekovna utvrda bila sagrađena u 15. st. kao manji plemićki „burg", a u 16. st. preuređena u vojnu utvrdu za potrebe vojne granice prema Otomanskom Carstvu. Utvrda se ne spominje nakon polovine 17. st, pa se vjeruje kako je tada napuštena i srušena, ali arheološki nalazi pokazuju da se tu živjelo i do prve polovine 18. stoljeća.

Literatura

Bekić, Sekula 2005 Luka Bekić, Janja Sekula, Prilog istraživanju posjeda i utvrde Čanjevo, Cris, VI/1, Križevci, 2005: 73 – 83.
Bekić 2005 Luka Bekić, Arheološki pogled na utvrdu Čanjevo i crkvu Sv. Trojstva u Visokom, u: Visoko, Oaza stare hrvatske krijeposti i čestitosti (ur. Gustav Kuzmić). Varaždinske Toplice, 2005: 242 – 251.
Bekić 2005b Luka Bekić, Lokalitet: Gradišće – Čanjevo, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 79 – 81.
Bekić 2006 Luka Bekić, Rezultati istraživanja i obnove utvrde Čanjevo na Kalničkom gorju. U: II. znanstveni skup Sveti Ivan Zelina – povijest i kultura, Sveti Ivan Zelina, 30. 11. – 1. 12. 2006. (u tisku)
Bekić 2006 Luka Bekić, Lokalitet: Gradišće – Čanjevo, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 126 – 128.
Tkalčec 2002 Tatjana Tkalčec, Stari grad Čanjevo, Cris, 1, Križevci, 2002, 19 – 25.

mr. sc. Luka Bekić
Robert Čimin

Summary

Croatian restoration Institute has been conducting archaeological excavations and construction restoration of the medieval fort Čanjevo for the fifth year in a row. Archaeological excavations have yielded proofs of settlers' presence in the early Bronze Age, that is, during the period of Lasinj Culture, Retz-Gayar Culture, Vučedol Culture and Vinkovci culture in the early Iron Age. A medieval burgh was erected earliest at the beginning of the 15th century. At the beginning of the 16th century it was widened and additionally fortified because of the nearing military border with the Ottoman Empire. It was inhabited to the middle of the 18th century. Archaeological excavations were adjusted to the construction works and vice versa so the excavations were conducted at the positions where rose a need for restoration works on the walls. These were the remains of residential objects at the highest part of the fortification, next to the northern defensive wall and around the northern circular tower.

Redni broj: 78
Lokalitet: Ivanec – Stari grad
Naselje: Ivanec
Grad/općina: Ivanec
Pravni status: Postupak u tijeku
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Institut za arheologiju obavio je od 13. rujna do 6. listopada 2006. petu fazu arheološko-konzervatorskih istraživanja na lokalitetu Stari grad u Ivancu. Nastavak je to istraživanja koja je IARH započeo 1998. godine. Istraživanja je vodio dr. sc. Juraj Belaj, viši asistent Instituta za arheologiju, a financirali su ih Grad Ivanec i Varaždinska županija. Istraživanja su bila usredotočena na svetište srednjovjekovne, nekoć župne crkve sv. Ivana Krstitelja te njegovu neposrednu okolicu (približno 100 m²).

Crkva je otkrivena u prethodnim kampanjama u dvorištu istraživanoga renesansnog kaštela, Staroga grada, u središtu grada. Orijentirana je u smjeru istok-zapad, ima četvrtasto svetište, s koso postavljenim jakim potpornjacima



Ivanec – Stari grad, unutrašnjost svetišta crkve sv. Ivana (foto: J. Belaj)



Ivanec – Stari grad, ukop za stup i dječji grob br. 41 u svetištu crkve sv. Ivana (foto: F. Sirovica)

na istočnim uglovima. Temelji svetišta znatno su deblji (oko 160 cm) od zidova lađe (100 cm) koja se, nešto šira, na nju nastavlja. Moguće je da je samo svetište starije od crkvene lađe te da je svojedobno imalo obrambenu funkciju. Sjeverno je uz svetište bila prislonjena četvrtasta sakristija. U vrijeme njezine izgradnje svetište crkve bilo je skraćeno. Istočni zid sakristije, debljine oko 80 cm, nastavlja se na mlađi istočni zid svetišta, koji je bio prislonjen na stariji deblji zid s njegove unutrašnje strane. Još su mlađe bile kamene strukture slične temeljima, prizidane uz spomenuti zid te uz sjeverni zid svetišta. Ti su zidovi pažljivo dokumentirani i uklonjeni kako bi se mogli istražiti slojevi pod njima. Naime, u posljednjoj je kampanji uočeno da pojedini slojevi, kao i grobovi s pokojnicima ukopanima sa S-karičicama, leže pod tim zidovima, te se nisu mogli u potpunosti istražiti. Sama namjena tih struktura nije bila sasvim jasna – bile su relativno plitke (po tri reda kamenja, znatno pliće od najstarijih zidova) te vrlo slabo vezane (između redova pronađena je izmrvljena/raspadnuta žbuka). Uklanjanjem spomenutih zidova stekao se i bolji uvid u tlocrt i izgled prvobitnoga svetišta.

Ispod zidova nalazili su se slični miješani slojevi smeđe zemlje, uglavnom slični SJ 223 koja je na ovoj visini prevladavala na čitavom području svetišta. Postupno skidajući te slojeve, počele su se pojavljivati – prema boji i sastavu – različite SJ, osobito uz istočni zid. Prvo



Ivanec – Stari grad, grob 36 i presječeni grob 35 južno od svetišta crkve sv. Ivana (foto: D. Anđel)

je na pojedinim mjestima uočen tanak sloj bijele, rahle, razmrvljene žbuke. Ubrzo se pokazalo da se taj tanki sloj žbuke nalazi na debljem, tamnom i masnom kulturnome sloju SJ 443, 456, (463?). Za sada još nije istraživan taj sloj, no zasigurno je riječ o najzanimljivijem do sada pronađenom sloju, jer je bio presječen ukopima za grobove u kojima su pronađeni pokojnici sa S-karičicama. Dakle, riječ je o kulturnom sloju starijem od najstarijih do sada pronađenih grobova. Slični tamni slojevi, na sličnim visinama (razlika u apsolutnim visinama je do 10 cm), pronađeni su, primjerice, i južno od svetišta (SJ 142) te u JI kutu sakristije (SJ 379).

Do kraja su istraženi grobovi 22 i 25, čiji se donji dijelovi nisu mogli istražiti sve dok se nisu uklonili zidovi, a u kojima su u prethodnoj kampanji bili pronađene S-karičice i nož. U grobu 25 pronađen je prsten izrađen od bijelog metala u formi obične karičice. Na sličnom je nivou pronađen, nešto sjevernije, grob 42, položen u zemljanu raku mjestimice obloženu povećim kamenjem, no bez ikakvih nalaza, dijelova ukrasa ili odjeće. Spomenuti je kulturni sloj probijen i drugim ukopima, primjerice ukopom duž istočnoga dijela sjevernog zida, ukopom za stup uz istočni zid te mlađim dječjim grobom 41, koji je dijelom presjekao i spomenuti ukop za stup.

Slično kao i u svetištu, i u sakristiji je prvo uklonjena mlađa kamena struktura prislonjena uz istočni zid sakristije, vjerojatno baza, koja je bila temeljena pliće i neurednije od zidova. Ispod nje se, uz južni zid, nalazio niz kamenja – vjerojatno ostatak popločenja koje nije sačuvano u drugim dijelovima sakristije.

Ispod popločenja pronađena je SJ 379 – tamnosmeđa, gotovo crna zemlja, mokra, s dosta gara. Možda je riječ o kulturnom sloju kakav je prije pronađen južno od svetišta, a ove godine i u samom svetištu. Na nešto nižem nivou nastavlja se i sredinom sakristije. U sakristiji su istražena tri groba, dječji grobovi 37 i 38 te grob 39, u kojem je pronađen kostur odrasle osobe čiji donji dio ulazi pod istočni zid sakristije. Desna je strana kostura, pod težinom spomenute zidane baze, propala dublje od lijeve (izgleda kao da leži na boku). U sakristiji i dalje prevladavaju vrlo izmiješani tamni slojevi s dosta primjesa većega kamenja, sitne žbuke i dr. Čini se da će se i ovdje naići na još mnogo grobova, budući da je tek dosegnut nivo ukapanja.

Na području južno od svetišta crkve istražena su tri groba, 34, 35 i 36. Kao i svi drugi do sada otkriveni grobovi, i ti su se pružali u smjeru I-Z. Najdublje je bio ukopan grob 36 koji je poprečno presjekao grob 35, probio tamni kulturni sloj SJ 142 te se na dnu njegova ukopa pojavljuje zdravica. U grobovima 34 i 36 pronađene su željezne predmeti. Među nalazima prikupljenima u istraživanjima dominiraju ulomci keramike i metalnih predmeta. Kao važnije valja istaknuti prsten iz groba 25, deformiranu S-karičicu te više pojasnih predmeta.

I nakon ove kampanje lokalitet je zaštićen geotekstilom i slojem finoga pijeska. Prikupljeni materijal pohranjen je u zaključanim prostorijama Grada uza sam lokalitet, a manji je dio pohranjen u prostorijama IARH-a u Zagrebu, radi daljnje znanstvene obrade. Metalne nalaze konzervirao je Nikola Erlich. Tek nakon nastavka sustavnih istraživanja može se, uz konzultiranje sa stručnjacima konzervatorske struke, razmišljati o načinima konzervacije, restauracije te potom i prezentacije pronađene arhitekture.

Literatura

Belaj 2005 J. Belaj, Ivanec – Stari grad, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 88 – 90.

Belaj 2006a J. Belaj, Novi prilozi povijesti Ivanca, Ivanečka škrinjica, god. II, 2, Ivanec, 2006: 23 – 30.
Belaj 2006b J. Belaj, Ivanec – Stari grad, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 128, 129.

dr. sc. Juraj Belaj

Summary

During the autumn of 2006 archaeological- conservation works were resumed at the site Old Town in Ivanec, in the central town-park. The remains of St. John the Baptist's church that had been found in the renaissance castle's yard were excavated, with the emphasis on the rectangular shrine. Numerous graves have been found inside the church and next to the shrine and the ones that stand out are the ones featuring S-loop clips. Some of the younger walls that had been annexed inside the shrine were recorded and taken to pieces so the layers behind them could be investigated. Namely, during the last campaign it was noticed that some layers and graves featuring S-loop clips were lying underneath these walls. The cultural layer that rose interest and which will be investigated in the future was the one intersected by the graves. The site was protected with geo-textile and filled in with a layer of fine-grained sand on this occasion too.

Redni broj: 79
Lokalitet: Lonja – Gradišče
Naselje: Matušini
Grad/općina: Novi Marof
Pravni status: P-1275
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Nakon što je 2005. Gradski muzej Varaždin proveo probno iskopavanje na lokalitetu Lonja kod sela Matušini nedaleko od Novog Marofa (Šimek 2005), s istraživanjem se nastavilo i 2006. godine (od 15. studenog do 2. prosinca). Istraživanje je provedeno na k.č. 2284/331, k.o. Makojišče Donje. Voditeljica radova bila je Marina Šimek, a istraživanje su omogućili Varaždinska županija i Gradski muzej Varaždin.

Višekratni pregledi prostranog lokaliteta, kao i rezultati probnog istraživanja, pokazali su da je brdo Gradišče iznad doline rječice Lonje bilo naseljeno tijekom eneolitika, kasnoga brončanog doba te antike. Površinski nalazi antičkog materijala govore o oštećenosti lokaliteta obraslog gustom šumom. Brdo Gradišče, sa svojim dvama istaknutim vrhovima, proteže se u smjeru istok-zapad, a s njega se vrlo lako kontrolira široko okolno područje prema sjeveru, zapadu i jugu. Dolina kojom danas prolaze, jedna uz drugu, stara cesta i Autocesta Varaždin – Zagreb, i u antičko je doba bila važna prometnica, pa je strmo brdo sa svojom konfiguracijom i dvama istaknutim vrhovima bilo idealno mjesto za nadgledanje okolice i eventualnu obranu. Niži, zapadni vrh brda, nazvan Lonja, visok je 268 m i vrlo se strmo uzdiže iznad doline. Na vrhu je oveći izduženi plato na kojem se, prema svoj prilici, nalazio središnji, dobro utvrđen dio naselja. Prijevojem je Lonja povezana s Gornjom Lonjom, istočnim i višim vrhom apsolutne visine 288 m. Gornja Lonja površinom je manja, ali se i ovdje, u vrlo gustom raslinju uočavaju tragovi arhitekture, odnosno kamenih zidova. Pristup je moguć jedino sa zapada, dakle s Lonje ili sa sjevera. S obzirom na viši vrh, pretpostavlja se da se na Gornjoj Lonji nalazila promatračnica s koje se u slučaju opasnosti dojavljivalo na Lonju. Južne padine Gradišča blago se spuštaju do ruba velike strmine koja pada sve do doline s prometnicama. Te su položene padine svakako bile pogodna mjesta za razne životne aktivnosti, međutim na tim položajima nisu uočeni tragovi arhitekture.
Radovi 2006. odvijali su se na zapadnom dijelu lokaliteta i to na istočnoj padini vršnog platoa, gdje je istražena S.I, površine 55 m² i istočni rubni dio platoa na vrhu – S.II, površine 16,5 m². Sonda II nije do kraja istražena, pa će se ponovo otvoriti u sljedećoj kampanji. Iskopavanje je bilo otežano zbog gustog raslinja koje se trebalo iskrčiti i drveća koje se nije smjelo rušiti, a također i zbog velike količine urušenoga kamenog materijala. Na nekim su se mjestima nalazile i hrpe velikih kamenih blokova koje su u novije vrijeme seljaci iskopali iz antičkih zidova za izgradnju objekata u selu, ali ih nisu odvezli.
Sondom I zahvaćena je površina istočne padine vršnog platoa i to od njena podnožja sve do vrha, odnosno do samog ruba platoa, a u širini od 5 m. Padina je strma, prosječan nagib terena iznosi 22º. Već tijekom probnih radova 2005. na tom je mjestu očišćeno urušenje koje je sugeriralo da bi se tu mogao nalaziti zid smjera sjever-jug. Radovi 2006. to su i potvrdili. Otkriven je zid građen od djelomice obrađenog kamena vezanog žućkastom žbukom s krupnim agregatom, koji se naslanja na strmu padinu, pa

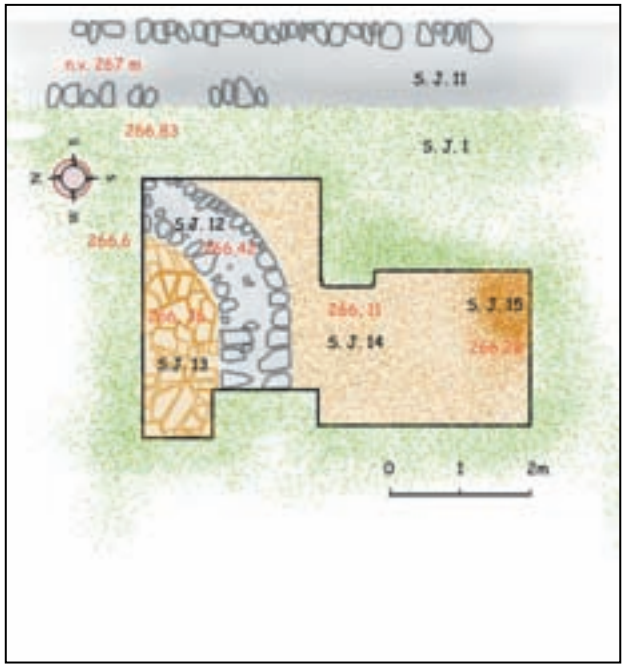


Lonja s označenim mjestom istraživanja; desni vrh je Gornja Lonja; pogled sa južnih padina (foto: B. Šimek)



Čišćenje potpornog zida na padini – Sonda I (foto: M. Šimek)

je zapravo riječ o podzidu ili potpornom zidu. On je otvoren u dužini od 5 m, ali se nastavlja dalje prema sjeveru i jugu. Širina potpornog zida je 120 cm. Očišćen je do visine od 1 m, iako je očuvan i u većoj visini. Međutim, podaci prikupljeni u ovoj fazi istraživanja dostatni su za stvaranje slike o arhitektonskim strukturama na istočnoj padini, pa zbog nemogućnosti konzervacije zid koji je u vrlo lošem stanju, nije otvaran u punoj visini. Malobrojni pokretni nalazi s padine potječu iz humusnog sloja te iz sloja ispod njega. To su manji fragmenti prapovijesne, antičke i kasnosrednjovjekovne keramike te nekoliko ulomaka kasnoantičke staklene čaše zelene boje. U istoj sondi, ali na rubnom dijelu vršnog platoa, otvoren je još jedan zid, istog smjera pružanja. S obzirom na njegov položaj, riječ je o obodnom zidu platoa na vrhu. Način gradnje jednak je kao i kod potpornog zida na padini. Obodni zid očuvan je u visini od cca 1 m od temeljne stope, širina mu je također 120 cm. Prema konfiguraciji terena zaključuje se da se proteže prema jugu, u dužini od najmanje 25 m, dok mu se dužina prema sjeveru ne može utvrditi bez iskopavanja. Uz vanjsko lice zida, u urušenju, pronađena je veća količina fragmentiranih antičkih opeka, a među njima i nekoliko s otiscima psećih šapa.



Sonda II na platou – situacija (crtež: B. Šimek)

Sonda II otvorena je na vrhu platoa, od istočnog ruba i obodnog zida prema zapadu. Sonda nije imala pravilan oblik, jer se kopalo između drveća koje se nije smjelo oštetiti. Ispod sloja urušenja otkrivene su zanimljive građevinske strukture koje, na žalost, nisu u potpunosti istražene, tako da će se na tome mjestu nastaviti radovi. U Sondi II otkriven je samo južni dio zakrivljenoga kamenog zida širine cca 1 m. Površina unutar radijusa popločena je ravnim, lomljenim kamenim pločama prosječne debljine 5 cm. Ploče nepravilnih oblika složene su na sloj sitnijega lomljenog kamena koji je služio kao podloga. Između kamenih ploča nisu za sada nađeni tragovi žbuke. Uz vanjski, južni rub zakrivljenog zida očišćen je sloj krupnijega građevinskog kamena, rastresite žbuke i nekoliko slomljenih opeka, a riječ je o urušenju. Pokretni su nalazi malobrojni, potječu iz humusa i urušenja. Riječ je o manjim ulomcima prapovijesne, antičke i kasnosrednjovjekovne keramike, dakle o materijalu koji odgovara onome s padine (S.I). Osim toga, nađeno je nekoliko manjih metalnih nalaza i jedna željezna oštrica – vjerojatno alatka. Zbog nedostatka sredstava, sonda na vršnom platou nije do kraja istražena pa se za sada ne može ništa zaključiti o vrsti i namjeni objekta koji je tek djelomice otkriven.

Pokretni su nalazi vrlo fragmentirani i osim općih ne pružaju važnije podatke o lokalitetu. Nalazište Lonju svakako određuje kompleksna arhitektura s mnoštvom kamenih zidova, ostacima objekata građenih od opeke, od koji su neki imali i zidno grijanje (nalazi tubula), te izduženi vrh na kojem se nalazio središnji, najvažniji dio utvrde ili utvrđenog naselja. O veličini kompleksa govori i podatak da se sjeverni obodni zid pruža s manjim prekidima i oštećenjima od Lonje sve do Gornje Lonje, u dužini od gotovo 400 m. Datacija antičkog kompleksa za sada se ne može sa sigurnošću odrediti, no vjerojatno je riječ o razdoblju od 2. do kasnoga 4. st. Sonda I zatrpana je nakon istraživanja. Budući da će se radovi u sondi II nastaviti, površina je prekrivena geotekstilom i zatrpana, a iskopano kamenje deponirano je u blizini.

Literatura

Šimek 2006 Marina Šimek, Lokalitet: Lonja – Gradišče, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 129 – 131.

Marina Šimek

Summary

At the end of November 2006 the works at Lonja site near the village of Matušini, Novi Marof, were resumed. The life on the sloping Gradišće hill went on during the Eneolithic, Late Bronze Age and the Antiquity Period. The particularity of this site is not just in its exceptional position and the two prominent peaks configuration but also in its complex architecture with walls that stretch in different directions. Although the site was damaged by the roots of the surrounding trees and extracting of the stone for new constructing works in the village the excavations could yield data about construction material remains and their characteristics. The works would be focused on the western peak of the site and the eastern slope of the plateau and the initial, eastern part of the top plateau. Movable finds are scarce and fragmented: prehistoric, Antiquity and Late Medieval periods pottery remains, a few iron finds and the fragments of glass drinking cup from the Late Antiquity. Lonja site in the first place carries the significance as the Antiquity Period hillfort. Numerous remains of walls indicate to this fact and the one connecting two peaks of the site is 400 m long. The most important objects were probably situated on the plateau of the western peak and this could have been the centre of the entire complex. The architectural structures found in S.II in 2006 could also belong to a public edifice. Lonja is a very important site, completely different from the other sites on our territory dating from the Antiquity Period. So far this has been the only hillfort settlement that is apart from its specific position marked by complex architecture too. All these facts determine the function of this complex- protection of the people and their property.

Redni broj: 80
Lokalitet: Šarnjak
Naselje: Šemovec
Grad/općina: Trnovec Bartolovečki
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zaštitna arheološka iskopavanja nalazišta Šarnjak – jug provodio je Hrvatski restauratorski zavod od 15. listopada do 30. studenoga 2006., a financiralo ih je Ministarstvo kulture. Uz voditelja istraživanja (mr. sc. Luka Bekić) sudjelovala su dva studenta arheologije (Tihomir Percan i Katarina Jerbić), geodet te šest radnika. Arheološki iskop vršen je do sterilnog sloja zdravice, a svi nepokretni i posebni nalazi dokumentirani su i snimljeni totalnom stanicom. Pokretni su nalazi u procesu restauracije i konzervacije.

Iskopavanja su se provodila na južnom dijelu nalazišta Šarnjak. Cjelokupno nalazište Šarnjak vrlo je prostrano i zauzima površinu veću od preko pet hektara. Središte naselja nalazilo se na povišenom položaju u nekadašnjem rukavcu rijeke Plitvice. Komasacijskim radovima i osobito radovima na regulaciji rijeke nakon II. svjetskog rata, nalazište je promijenilo svoje topografske karakteristike. Naime, probijanjem kanala, odnosno novog korita rijeke, nalazište je podijeljeno na sjeverni i južni dio. Uzvisina



Šarnjak, pražnjenje zemunice SJ5 (foto: L. Bekić)

sa središtem naselja i neki periferni dijelovi ostali su na sjevernom dijelu. Prilaz naselju, rimska cesta i preostali periferni dijelovi naselja ostali su na južnom dijelu. Nalazište je otkrio Miroslav Fulir 1966. prilikom regulacije toka rijeke, a teren je pregledavao još i Stjepan Vuković između 1947. i 1954. godine. Dio tih nalaza pohranjen je u Gradskom muzeju Varaždin. Sondiranjima Šarnjaka – sjever, koja je obavila Marina Šimek, kao i višegodišnjim pregledima terena koja je obavljao autor ovog priloga, zaključeno je kako nalazište datira u starije željezno doba, mlađe željezno doba, antiku, rani i kasni srednji vijek. Treba ga lučiti od obližnjeg nalazišta Kelemena – Šarnice, na kojem se nalazi otprije istraživana rimska vila rustika.
Većina nalazišta Šarnjak izložena je velikim oštećenjima zbog obrade polja. Nakon rušenja šume prije 30-ak godina, na tom su prostoru stvorena prostrana polja, namijenjena poljoprivrednom kombinatu. Mnogi arheološki nalazi potječu baš iz prvog oranja i raščišćavanja terena. Nakon propasti kombinata, polja u vlasništvu države dana su u zakupu privatnim osobama. Kako je riječ o velikim prostorima, poljoprivrednici su u mogućnosti koristiti se velikim poljoprivrednim strojevima, pa su i štete na arheološkim slojevima utoliko veće, prije svega zbog dubokog oranja.
Za iskopavanje 2006. izabran je prostor južno od rijeke Plitvice, i zapadno od omanje hrastove šume. Taj je prostor izabran jer su proteklih godina ondje često uočavani tragovi oštećenih jama i zemunica s mnoštvom arheoloških



Šarnjak, čišćenje sonde A (foto: L. Bekić)



Šarnjak, rekonstruirana posuda starijega željeznog doba – nedostaje nekoć prilijepljena masivna ručka (foto: L. Bekić)

nalaza. Prvo je otvorena sonda A, veličine 10x10 m. Prepoznata su tri glavna sloja. Prvi sloj čini svježe izoranu zemlju i dubok je oko 30 cm. Drugi sloj također je humusni sloj, ali neizoran, i stratigrafski je beznačajan jer je više puta prevrnut rigolanjem. Treći je sloj zdravica u kojoj je prepoznato nekoliko oštećenih ukopa. U prva dva sloja pronađeno je mnogo keramičkih ulomaka, osobito u sloju 2. Sloj 3 arheološki je sterilan. Neoštećene zatvorene cjeline mogu se prepoznati tek na 50 cm dubine, ukopane u zdravicu. Razvidno je riječ tek o donjim dijelovima jama koje su uglavnom uništene oranjem. Stratigrafska jedinica 4 jest „manja“ otpadna jama s mnogo nalaza prapovijesne keramike te jednom vrlo malom glačanom kamenom sjekirom, PN 1. SJ 5 je srednje velika poluzemunica, također s mnogo keramičkih nalaza. U njoj je pronađena i oštećena brončana igla, dio brončane narukvice s urezanim ukrasima, kao i malo brončane zgure. U SJ 5 pronađeno je i nešto životinjskih kostiju kao i ulomci kućnog lijepa i ugljena. Jame 4 i 5 prema preliminarnoj analizi nalaza mogu se datirati u početak starijega željeznog doba. Uz te ukope prepoznati su još i SJ 7, SJ 6 i SJ 8. Ti ukopi ne mogu biti sa sigurnošću pripisani prapovijesnom razdoblju. Sva tri ukopa sadrže vrlo malo nalaza, koji su kronološki pomiješani. Može se pretpostaviti kako je riječ o vrhovima brazdi od oranja ispunjenima sitnim ulomcima keramike s površine njive. Manja je mogućost da je riječ o svojevrsnim odvodnim kanalima ili prirodnim depresijama iz prapovijesnog razdoblja, koje su se također ispunile raznim ulomcima keramike.

Dvadesetak metara od sonde A postavljena je i sonda B. Izabrana je zbog površinski prepoznate oštećene jame iz ranoga srednjeg vijeka. Sonda B veličine je 3x5,3 m. U njoj je prepoznata i u potpunosti istražena oštećena ranosrednjovjekovna zemunica, SJ 9. Unutar zemunice pronađeno je mnoštvo keramičkih ulomaka, životinjskih kostiju, ugljena, ulomaka kućnog lijepa i podova. Ta zemunica može se pripisati 8. stoljeću.

Nalazište Šarnjak – jug vrlo je bogato arheološkim nalazima, a veći broj arheoloških cjelina već je oštećen dubokim oranjem. Kako je riječ o vrlo velikom prostoru, potrebno je izvršiti arheološka sondiranja na raznim mjestima, kako bi se odredile granice nalazišta i dobila kronološka slika naseljavanja na osnovi neuništenih arheoloških cjelina. Potpuna zaštitna iskopavanja nisu moguća zbog nedostatka sredstava, iako je to jedino rješenje za ovakvo nalazište.

Literatura

Bekić 2006 Luka Bekić, Šarnjak kod Šemovca (Varaždin), višeslojno razvedeno naselje, u: Zaštitna arheologija u okolici Varaždina, Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama, Zagreb, 2006: 287, 288.

Fulir 1969 Miroslav Fulir, Šarnjak – Korlatina, Topografska istraživanja na varaždinskom i međimurskom području, Rasprave SAZU, 6, Ljubljana, 1969: 409 – 411.

Šimek 1989 Marina Šimek, Novi podaci o lokalitetu Šarnjak kod Šemovca, Muzejski vjesnik, 12, Varaždin, 1989: 23 – 30.

Šimek 1999 Marina Šimek, Šemovec, Šarnjak, u: Županija varaždinska u srednjem vijeku, Varaždin, 1999: 34, 35.

mr. sc. Luka Bekić
Tihomir Percan

Summary

Croatian Restoration Institute conducted in 2006 a rescue archaeological excavation of the Šarnjak-South site situated at the left and right banks of river Plitvica near Varaždin. The site was heavily wooded and during the clearing of the terrain and deep plowing numerous finds were found dating from the Prehistoric, Antiquity and Medieval periods. The site had undergone decades of plowing and since no systematic archaeological excavation was undertaken the closed surfaces were irreversibly damaged. The aim of this excavation campaign was the probing of the south part of the site. Two probes were dug, one measuring 10 by 10 m and the other 3 by 3.5 m. Pits and sod houses were found dating from the beginning of the Early Iron Age together with an Early Medieval sod house. Pottery finds were the most numerous but a burnished stone axe, bronze pin and part of a bronze bracelet ornamented by incising were also found. Apart from these finds, the preceding excavations determined the possibility of finds dating from the Late Iron Age, Antiquity and Late medieval periods.

Redni broj: 81
Lokalitet: Utvrda Paka
Naselje: Paka
Grad/općina: Novi Marof
Pravni status: Z-1094
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervacija

Tijekom 2006. provedene su dvije kampanje radova na kasnosrednjovjekovnoj utvrdi Paki, koja se istražuje i konzervira od 2002. godine. Bezimena utvrda otkrivena je 2001. tijekom rekognosciranja novomarofskog područja. Od tada se svi radovi provode u okviru projekta kojem je cilj da se utvrda u potpunosti arheološki istraži, da se njene

građevinske strukture konzerviraju te da se adekvatnom prezentacijom lokaliteta i njegova neposrednog okoliša naglasi vrijednost tog spomenika (Šimek 2005).

Kamena fortifikacija, o kojoj do sada nisu pronađeni nikakvi pisani izvori, podignuta je u šumovitom predjelu na 310,50 m n.m., na vrhu strmoga, malo izdvojenog vrha Gradišča. Na južnoj strani objekt je zaštićen znatno višim brdom koje je s Gradiščem povezano prijevojem. Utvrda izduženoga šesterokutnog tlocrta prilagodila se svojom arhitekturom platou na vrhu. Ulaz u objekt je na sjevernoj strani obrambenog zida, na visini od 130 cm od temeljne stope zida. Budući da drveni dijelovi arhitekture nisu očuvani, ne postoje podaci o izgledu ulazne konstrukcije, ali se prema širini samog ulaza i konfiguraciji sjeverne padine zaključuje da se radilo o nekoj vrsti drvene platforme. Na zapadnoj i istočnoj padini brda, na prilazu fortifikaciji, nalaze se dva manja terasasta proširenja koja su vjerojatno u vezi s obrambenom funkcijom objekta. Moguće je da su se na tim mjestima nalazile obrambene grabe. Zadnjom fazom arheološkog istraživanja obuhvatit će se i te dvije terase. Utvrda je podignuta na strateškom položaju iznad jedinoga prirodnog prolaza u brdovitom i teško prohodnom kraju. Dolina potoka Pake oduvijek je bila važna veza s kalničkim krajem, pa je potočnu dolinu trebalo nadgledati, a prema potrebi i braniti. Utvrda je građena isključivo od kamena vezanog žbukom. Mjestimice se u žbuci vidi primjesa usitnjene opeke. Gradnja je vrlo solidna, način zidanja i obrada kamenih blokova ujednačeni su. Obrambeni zid koji zatvara prostor na vrhu, debljine je 2 m. Na zapadnom dijelu utvrde nalazila se kula dimenzija 9x4,5 m. Njena prvobitna visina nije poznata, jer je očuvana samo u nivou prizemlja (zidovi očuvani u visini između 100 cm i 200 cm). Istraživanja kule pokazala su da je utvrda stradala u požaru koji je vjerojatno označio i njen kraj u 15. st. Ostali prostor unutar obodnog zida pripadao je dvorištu koje je većim dijelom istraženo. Uz obrambeni zid protezao se s dvorišne strane uži natkriven hodnik, otvoren prema dvorištu. Ostaci tog hodnika otkriveni su radovima 2006. te su istraženi od unutarnje strane ulaza, uz cijeli istočni zid te uz dio južnog zida. O završetku hodnika moći će se nešto više reći tek nakon što se dvorište u potpunosti istraži tijekom sljedeće kampanje (2007.). Pretpostavke o postojanju cisterne u dvorištu utvrde, dosadašnjim istraživanjima nisu potvrđene.

Radovi 2006. odvijali su se u dvjema fazama: tijekom travnja i svibnja provedena je 4. faza konzervacije onih dijelova arhitekture koji su istraženi u jesen prethodne godine, a tijekom lipnja i srpnja odvijala se 5. faza arheoloških istraživanja (na k.č. 2347/75 i 2347/78, k.o. Čanjevo). Voditeljica je radova Marina Šimek (Gradski muzej Varaždin), uz konzultacije i nadzor Konzervatorskog odjela u Varaždinu i povremenu konzultantsku pomoć dr. Zorislava Horvata. Građevinske radove izveli su zidari Gradnje Havojić iz Visokog. Konzervaciju i istraživanje omogućili su: Ministarstvo kulture, Varaždinska županija, Gradski muzej Varaždin te sponzori (Ghetaldus Varaždin, Plastilak-electronic Paka, Akroterij Zadar) i donatori (Trgonom Novi Marof i Kaming Ljubeščica). Znatnu pomoć pružili su i restoran Bednja iz Presečna, Gradska knjižnica i čitaonica Novi Marof te Radio Novi Marof.
Konzervacija je provedena na jugoistočnome vanjskom uglu obrambenog zida jer je taj dio arhitekture teško oštećen,



Vanjska strana istočnog zida u vrijeme istraživanja (foto: B. Šimek)

a temelj potpuno uništen eksplozivom prije dvadesetak godina kada su „lovci na blago“ na tome mjestu proveli svoju akciju. Osim toga, saniran je ulaz u objekt te istočni segment sjevernoga obrambenog zida. Veliko oštećenje jugoistočnoga vanjskog ugla zida temeljito je očišćeno, kaverna u tlu je nivelirana sitnim lomljenim kamenom, a oštećeni je dio podzidan. Na taj je način ugao konzerviran od nivoa temelja do visine od 170 cm, te u dužini od 2 m (Z-I) odnosno 3 m (S-J). Pripremljen je za zaštitne radove koji će se na višim dijelovima zida provesti 2007. godine. Do tada će se ugao potpuno konsolidirati i učvrstiti te će izdržati težinu gornjih dijelova visokog zida. Upravo na tom uglu obrambeni je zid očuvan u najvećoj visini – oko 4 m. Ulaz u utvrdu također je konzerviran, doduše samo djelomice. Sanirana je originalna očuvana hodna površina ulaza i njegov unutarnji dio, dok je vanjska strana pripremljena za planiranu ugradnju novoizgrađenih kamenih dijelova. Budući da je, u sklopu svih očuvanih građevinskih struktura, ulazni dio veoma važan, kako zbog završne prezentacije objekta tako i zbog omogućavanja normalnog pristupa posjetiteljima, njegov vanjski dio sanirat će se sljedeće godine prema projektu dr. Zorislava Horvata. Zaštitni radovi odvijali su se i na istočnom segmentu sjevernog zida, dakle od ulaza prema istoku, i to u dužini od cca 10 m. Taj dio zida istražen je u prethodnoj sezoni. I na tom dijelu širina je zida 2 m, no zidna struktura očuvana je u toj širini samo u najnižem dijelu, dok su viši, gornji dijelovi stepenasto porušeni. Velika oštećenja zida nastala su u novije vrijeme vađenjem kamenih blokova za izgradnju seoskih objekata u podnožju, ali je i drveće uništilo zid,



Konzervacija – početni radovi na vanjskoj strani istočnog zida (foto: B. Šimek)



Istraženi dio dvorišta s hodnikom uz istočni zid (foto: B. Šimek)

na nekim mjestima čak do temelja. Zbog toga je i sanacija bila zahtjevnija nego na drugim dijelovima arhitekture. Dodatni problem činila je i obrada kamena za izgradnju vanjskog plašta, koji se u tom dijelu na dvama mjestima lomi pod tupim kutom. Naime, originalni kameni blokovi nisu nađeni među urušenim građevinskim kamenom pa su se prilikom sanacije morali klesati na licu mjesta. Način rada, prema već ustaljenim fazama, bio je jednak kao i kod prethodnih zahvata (Šimek 2006: 76), a rabljeni su isti materijali. Hidrauličkom žbukom *Calx romana*, koja se do sada pokazala kao iznimno dobro vezivo, građeni su svi vanjski dijelovi zidova – oni koji su izloženi atmosferskim promjenama. Sjeverni zid konzerviran je (kao i svi ostali zidovi) isključivo prema elementima dobivenima istraživanjem, do najviše točke očuvanosti, bez dogradnji.

Arheološko iskopavanje provedeno je radi istraživanja i čišćenja istočnog obodnog zida i to od dijela koji je konzerviran u proljeće dalje prema jugu, te istraživanja novog kvadranta u dvorišnom dijelu. Čišćenjem istočnog zida utvrđeno je da je unutrašnji plašt zida u vrlo dobrom stanju za razliku od vanjskog lica. Razlog tomu je što su u pravilu iz vanjskih dijelova zida, onih lakše dostupnih, seljaci vadili kamen za izgradnju svojih objekata. Sloj urušenja na unutarnjoj je strani bio debeo od 20 do 140 cm. Sastojao se od velikih komada lomljenoga ili djelomice obrađenog kamena i relativno malo tamne zemlje. Zid je istražen u dužini od 12 m. Visina mu je varirala od 70 cm na unutrašnjoj strani do 2,5 m na vanjskoj strani. U dvorištu je istražena površina od 32 m² koja se nadovezala na KV III iz 2005. godine. Istražena površina protezala se u smjeru S-J, paralelno sa S.J. 27 (istočni zid). Osobit problem bilo je odstranjivanje velikih panjeva koji su uništili arheološke slojeve. Ipak, cjelokupna stratigrafska situacija dvorišnog dijela uglavnom je jasna. Uz već evidentirane stratigrafske jedinice koje se javljaju na cijeloj površini dvorišta, istražene su i nove: u jugoistočnom kutu dvorišta otkriveno je vatrište na kameno-zemljanom podestu (S.J. 31), uz južni zid evidentirana je površina s ostatkom žbukanog poda – estriha (S.J. 31 A), a uz istočni zid, u cijeloj njegovoj dužini, otkriven je hodnik širine oko 150 cm (S.J. 36) – naknadna intervencija na dvorišnom prostoru. Hodna površina malo je uzdignuta od nivoa dvorišta, rubni dio prema dvorištu učvršćen je redom kamenja vezanog žbukom (S.J. 30), a u tri okrugle rupe bili su okomito usađeni drveni stupovi (S.J. 30 A,B,C), što znači da je hodnik bio natkriven. Zanimljivo je da je taj hodnik kojim se moglo kretati uz istočni zid, uređen, odnosno podignut naknadno, nakon što je dvorište bilo nivelirano. Na žalost, uređenje te dvorišne komunikacije za sada se ne može vremenski odrediti.

Tijekom radova prikupljeno je 48 posebnih nalaza (metal, staklo, kamen), kao i veća količina uobičajene kasnosrednjovjekovne keramike među kojom ima i nekoliko ulomaka oslikane gotičke keramike. Prikupljene su i brojne životinjske kosti koje su ostaci hrane. Među posebnim nalazima ističu se žvale istoga tipa kao one nađene 2002. i 2005. (Šimek 2006: sl. 6), dvije fragmentirane mamuze – tip s kotačićem, više različitih šiljaka strelica, nož s trnom, metalni vrh korica noža te posebno zanimljiv nalaz – plosnata kamena sjekira (P.N. 189). Budući da je sjekira nađena u sloju s kasnosrednjovjekovnom keramikom, pretpostavlja se da je netko od posade utvrde našao u okolici kameni artefakt te ga kao amulet nosio uza se. Na tu mogućnost upućuju običaji i vjerovanja vezana uz „strelni kamen“ kako su seljaci nazivali kamene sjekire i batove koje bi najčešće nakon kiše nalazili na oranicama. „Kamena strela“ ili „strelni kamen“ ima moć da štiti od bolesti, nesreća, udara groma i dr. Takva su vjerovanja zabilježena kod zagorskih seljaka još prije 60-70 godina. Pokretni nalazi potvrđuju dataciju arhitektonskog sklopa; i oni pripadaju razdoblju od 13. do 15. st. Brojni tragovi gorenja, otkriveni na više mjesta u unutrašnjem prostoru fortifikacije ukazuju na požar koji je vjerojatno označio kraj života u objektu.

Poštujući dosadašnji ritam istraživanja i konzervacije, u proljeće sljedeće godine sanirat će se istočni obrambeni zid te će se ugradnjom novoizrađenih dijelova – kamenog praga i dovratnika – dovršiti sanacija ulaza. Nakon dovršetka projekta utvrda Paka mogla bi postati i zanimljiva turistička atrakcija, markirana točka na planinarskim stazama te mjesto za održavanje nastave u prirodi. Takva nastava unutar obrambenih zidova utvrde održana je u vrijeme iskopavanja u više navrata, i to za učenike osnovnih škola iz Varaždina, Novog Marofa i Podruta te za gimnazijalce iz Varaždina.

Literatura

Šimek 2006 Marina Šimek, Utvrda Paka – Paka, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 133 – 135.

Šimek 2006 Marina Šimek, Srednjovjekovna utvrda Paka kod Novog Marofa, Novomarofski zbornik, Novi Marof, 2006: 68 – 80.

Marina Šimek

Summary

During 2006 the works were continued on conservation and archaeological excavation of the Late Medieval fortress that has been named Paka after the area and the brook above which it is situated. The fortification features an irregular hexagonal plan, which was adapted to the configuration of the considerably small area at the top of Gradišće hill (absolute height 310.5 m), situated not far from Novi Marof. All movements in the valley could be controlled from the top of this excellent strategic position. The object consists of a defensive wall, which is 2 m wide with an entrance on the northern side and a defensive tower at its western side. The defensive tower has the size of 4.5 by 9 m. it has only been preserved in its bottom part in which traces of a fire were recorded during the previous excavation campaigns. Damages caused by fire were also recorded at other positions inside the fortification. After the fire the object

wasn't restored and it was abandoned at sometime during the 15th century. Apart from the tower there is also a yard area inside the defensive wall, which was investigated for the most part. During 2006 Varaždin Municipal Museum conducted the fourth phase of conservation and the fifth phase of archaeological excavations. Archaeological excavations encompassed opening up of approximately 10 cm long strip of the eastern wall and a part of the yard next to the same wall where a corridor opened up towards the yard was discovered. 48 special finds were collected like curbs, spurs, different types of arrowheads, a knife, parts of a knife scabbard, shackles. Archaeological material belongs to the period between the 13th and the 15th centuries. Most numerous finds are represented by plain household pottery and numerous animal bones remains- food leftovers. A small flat stone axe found in the layer featuring the Late Medieval Pottery is particularly interesting. The axe probably originates from the surrounding area where it was found by somebody from the fortification and carried it along as a good luck charm believing it would protect him from sickness and misfortune.

Redni broj: 82
Lokalitet: Varaždin – Stari grad
Naselje: –
Grad/općina: Varaždin
Pravni status: Z-889
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološko iskopavanje

U okviru Projekta BASTION, od 1. kolovoza do 17. studenog 2006. provođeno je (prvo do sada) arheološko istraživanje vanjskog dijela Staroga grada. Istraživanjem je obuhvaćena k.č. 1550, k.o. Varaždin, zemljišni knjižni uložak br. 6102. Uz voditeljicu istraživanja Marinu Šimek iz Gradskog muzeja Varaždin, u stručnoj ekipi radili su arheologinja Martina Jurišić, viši muzejski tehničar Branimir Šimek, vanjski suradnici Davor Matković, dipl. ing. geol., te Siniša Kirinić, dipl. ing. geod. U studenskoj ekipi izmijenilo se 11 studenata, a pomoćni su radovi bili povjereni Vodogradnji d.d. iz Varaždina. Dendrokronološku analizu provela je prof. dr. Katarina Čufar iz Oddelka za lesarstvo Biotehniške fakultete u Ljubljani. Istražena je površina od 805 m², što iznosi oko 2% cjelokupne površine varaždinske utvrde. Iskopavanje se provelo metodom stratigrafskih jedinica, kojih je determinirano ukupno 44. Strojno se iskapalo uz nadzor, i to samo slojevi koji nisu bili arheološki relevantni. Istraživanje su financirali Europska unija u okviru Interreg IIIA programa i Gradski muzej Varaždin.

U okviru Projekta BASTION, koji od početka 2006. djelomice financira Europska Unija, a zajednički ga tijekom dviju godina provode Pokrajinski muzej Maribor, Mestna občina Maribor i Gradski muzej Varaždin, provelo se arheološko istraživanje na nekoliko položaja varaždinskoga Starog grada, dakle unutar najstarijeg dijela gradske jezgre. Puni naslov međususjedskog projekta jest „Gradovi uz Dravu otvaraju svoje utvrde", tako da su u središtu zanimanja obrambeni kompleksi za zaštitu od turske opasnosti, kako u Mariboru, tako i u Varaždinu. Talijanski arhitekt Domenico del' Allio, koji je u 16. st u unutrašnjoj Austriji i na hrvatsko-slavonskoj granici preuređivao i modernizirao mnoge srednjovjekovne utvrde ili pak gradio nove, ostavio je važan biljeg i u Mariboru i u Varaždinu (Ilijanić 1981). Zbog toga je taj vrsni graditelj renesansnih utvrđenja postao poveznicom mariborskoga



Stari grad – renesansni obrambeni kompleks s istraživanim lokacijama (foto: M. Šimek)

i varaždinskog dijela Projekta. Svrha varaždinskog dijela Projekta bila je prikupljanje podataka o sustavu obrane i karakteristikama određenih fortifikacijskih elemenata vanjskog dijela utvrde. Renesansni obrambeni sustav sa središnjim objektom (burgom) sastojao se od vanjskoga i unutrašnjeg mokrog jarka, bedema s ugaonim bastionima, suhe grabe koja danas nije vidljiva te mostova i prilaza koji (osim jednog) također nisu očuvani. Multidisciplinarnim pristupom provedena su povijesna, arhivska, arheološka, geološka i dendrokronološka istraživanja, koja će nakon obrade svih prikupljenih podataka zasigurno baciti novo svjetlo na varaždinski „Wasserburg“, a možda i na srednjovjekovnu prethodnicu.

Planom istraživanja unaprijed su određene lokacije za koje se pretpostavljalo da će pružiti vrijedne podatke o načinu gradnje, rabljenim materijalima te prvobitnom izgledu pojedinih dijelova obrambenog sustava, ukratko: od arheologije se očekivalo da će pružiti odgovore na neka pitanja koja su ostala otvorena i nakon povijesno-arhivskih istraživanja. Iskopavanje je obuhvatilo dijelove sjevernoga, zapadnog i južnog bedema, dijelove unutarnjega sjevernog i zapadnog mokrog jarka te dio nekadašnjega suhog jarka uz ulaznu kulu Staroga grada. Na sjevernoj strani kompleksa istražila se unutarnja strana bedema. Prosječna mu je visina 8 m, širina na vrhu je 2,5 – 4 m, a širina baze 25 – 30 m. Stepenastim razmještajem sondi od vrha do same baze bedema nastojala se obuhvatiti cijela visina unutarnje bedemske plohe. Za istraživanje sjevernog bedema odredila se pozicija nasuprot najstarijem očuvanom objektu u sklopu utvrde, a to je sjeverna gotička kula. Ona bi, prema već provedenim arhitektonskim istraživanjima mogla potjecati iz 13. st. Na zapadnom bedemu istražene su dvije sonde na unutrašnjoj strani i jedna na vanjskom plaštu, dok su na južnom bedemu otvorene i istražene dvije sonde. Kao što se i očekivalo, pokretni su nalazi malobrojni. To su fragmenti keramike, željezni čavli raznih tipova, falera, dvije strelice za samostrel, primjerak nakita, veći broj olovnih puščanih kugli. Nalazi iz bedema datiraju od završnoga srednjeg vijeka do novijeg doba, odnosno od 15./16.st. do početka 20. st. Istraživanje je pokazalo da se kod podizanja bedema rabio isključivo zemljani – šljunčani materijal bez ikakvih čvrstih konstrukcija. Ta konstatacija odnosi se samo na istraživane segmente, te nije isključeno da se pri gradnji ili naknadnim popravcima na nekim drugim dijelovima nisu rabili i drugi građevni materijali. Pri izgradnji bedema rabio se dravski šljunak dobiven iskopom širokog jarka oko cijelog burga, a dio se vjerojatno dovozio iz bliže okolice. Iskopavanjem se nisu potvrdile pretpostavke o oblaganju bedema opekama, na što su upućivali podaci iz arhivske građe (Kruhek 1995). Istraživanjima južnog bedema uspjeli su se otkriti ostaci nekadašnjega kamenoga gradskog zida koji se na tome mjestu spajao s obrambenim sustavom feudalnog kompleksa. Gradski zid podignut je oko pol. 16. st., u vrijeme del´ Allijeve građevinske djelatnosti u gradu, a njegovo je rušenje započelo tijekom 18. st. (Ilijanić 1999). Manji i skriveni ostatak zida na varaždinskom Trgu slobode i ovaj otkriven tijekom iskopavanja, posljednji su ostaci *murus civitatisa*. Zbog toga je ovaj nalaz arhitekture iznimno važan za sagledavanje obrambenih karakteristika Varaždina u 16. st., pa će se zbog povijesne i arhitektonske vrijednosti konzervirati i prezentirati u okviru predviđene Povijesne šetnice na Starom gradu. Osmišljavanje i uređenje Povijesne šetnice također je dio Projekta BASTION.



Zapadni jarak – ostatak drvenog utvrđenja (foto: B. Šimek)

Jedan od fortifikacijskih elemenata renesansne utvrde bili su i mokri i suhi opkopi. Iako se nekadašnje mokre grabe, čak i nakon isušivanja i zatrpavanja, vrlo dobro uočavaju u današnjem kompleksu Staroga grada, do ovih istraživanja nisu bile poznate njihove prvobitne karakteristike – dubina i širina. Mokri jarak istraživalo se u cijeloj svojoj širini na dvama mjestima: ispred sjeverne gotičke kule i na zapadnoj strani utvrđenja. Sjeverni mokri jarak ukopan je u aluvijalni nanos Drave – šljunak. Na dnu jarka registriran je izrazito taman, tvrd sloj – talog mulja debljine 25 – 40 cm. Iznad njega redaju se slojevi raznih sastava, kvalitete, boje i starosti, a svi sadrže otpadni materijal koji se odbacivao u vodu jarka još od vremena kada je imao obrambenu funkciju. Intenzivnije zatrpavanje i isušivanje grabe provođeno je tijekom 19. st., kada se onamo dovozio razni otpad s područja grada. U slojevima zasipa jarka, na oba istraživana mjesta, nalazile su se velike količine raznorodnog materijala. Prikupljena je obična kućna keramika, stolno posuđe, pećnjaci, više keramičkih lulica, fragmenti majolike, porculana, kamenine, dijelovi odjeće i obuće, konjske i konjaničke opreme, primjerci raznog oružja i municije, sirovina za izradu puščane municije, ukrasni predmeti, prozorsko staklo i razne staklene boce, građevni materijal, čavli, klinovi, okovi, primjerci novca i plombi, velika količina keramičkih drogerijskih posuda. Među nalazima prevladavaju fragmenti, najčešće sitni, a samo je manji

broj cjelovitih nalaza ili onih koji će se moći rekonstruirati. Starost nalaza kreće se od 15./poč. 16. st. do polovine 20. st. U sjevernoj grabi, na njenu dnu, ali i u sloju ispod njega, otkriveni su dobro očuvani ostaci drvene arhitekture. Pet drvenih pilota okomito zabijenih u šljunak, tri grede dim. 20x20 cm i dužine 200 cm, kvalitetno obrađene i s četvrtastim utorima, nekoliko tanjih letvi, dasaka i grana, vjerojatno su ostaci mosta ili rampe kojom se prilazilo sjevernim vratima najstarije kule. Je li most bio podignut iznad suhog opkopa ili možda nekoga manjeg i užeg jarka s vodom, nije poznato. Za sada je sigurno da ti dijelovi drvene konstrukcije pripadaju obrambenoj arhitekturi kasnoga srednjeg vijeka, dakle burgu koji je poslije, polovinom 16. st., preuređen i pretvoren u modernu utvrdu prilagođenu novom načinu ratovanja artiljerijom. Rezultatima dendroanalize prilično je precizno utvrđeno vrijeme izgradnje drvene konstrukcije: vjerojatno između 1415. i 1445. (Čufar 2007). Njeno rušenje veže se uz nadolazeću tursku opasnost i velike građevinske zahvate Domenica del´ Allia polovinom 16. st. Tada, naime, most postaje nepotreban, čak i opasan za sigurnost utvrde koja se okružuje širokim jarkom s vodom i visokim zemljanim bedemima. Istraživanjem sjevernog jarka dobiveni su još neki zanimljivi podaci: prosječna dubina sjeverne grabe bila je 170 cm, a širina 28 m. Istraživanje je otkrilo još jedno zanimljivo građevinsko rješenje kojim je utvrda zaštićena od vlage, odnosno vode u jarku. Utvrđeno je, naime, da je južni pokos jarka – onaj koji se gotovo doticao zidova utvrde – bio prevučen slojem gline koja je imala izolacijsku funkciju. Vjerojatno su se na jednak način štitili zidovi na svim mjestima gdje se jarak protezao tik do objekta.

I zapadni je jarak istražen u cijeloj širini. Stratigrafska situacija u grabi uglavnom odgovara onoj na sjevernoj strani. Dno se i na toj poziciji jasno prepoznaje u sloju crnog mulja koji leži na dravskom šljunku i sadrži materijal s prijelaza kasnoga srednjeg vijeka u novi. I tu slojevi iznad mulja sadrže raznolik odbačen materijal, starosti od 17. do pol. 20. st. Posebno važan nalaz iz zapadnog jarka ostatak je dugačke drvene konstrukcije, ukopane u sloj šljunka ispod dna mokrog jarka. Konstrukcija se sastoji od okomitih četvrtastih stupova prosječnih dimenzija 15x15 cm, zabijenih u šljunak, i horizontalnih masivnih elemenata (raspiljenih balvana). Horizontalni elementi imaju četvrtaste rupe i njima nasjedaju na okomite stupove. Gornji dijelovi toga masivnog obrambenog zida nisu sačuvani. Nakon što je drvena struktura istražena u dužini od 22 m, pomoćnim je sondama utvrđeno njeno pružanje i prema sjeveru i prema jugu te je potvrđena u dužini od 130 m, no njen se završetak nije definirao. Zanimljivo je da se smjer te palisade, odnosno njenih ostataka, poklapa sa smjerom pružanja mokrog jarka. Pretpostavka je da je kod tog nalaza riječ o srednjovjekovnoj palisadi koja je štitila stariji burg, a srušena je prilikom iskopa širokog jarka u prvoj pol. 16. st. Renesansni jarak trasiran je, barem na istraženom dijelu, na liniji starije palisade. Analizirani uzorci drveta pokazuju da je i ta konstrukcija podignuta tijekom prve pol. 15. st., dakle istovremeno kao i ona otkrivena na sjevernoj strani kompleksa. Budući da su grofovi Celjski vlasnici varaždinskog burga od 1397. do 1456., izgradnja otkrivenih drvenih dijelova utvrde veže se upravo uz njih. Taj neočekivani nalaz pokazao je da se na vanjskom prostoru Staroga grada nalaze tragovi iz razdoblja prije renesansne modernizacije utvrde te da



Izbor metalnih nalaza (foto: B. Šimek)

postoje do sada nepoznati materijalni dokazi o povijesnoj slojevitosti varaždinskog burga. Jednako tako, otvorena su i mnoga pitanja o izgledu i veličini srednjovjekovnog utvrđenja.

Nakon uzimanja uzoraka, ostaci drvene arhitekture prekriveni su geotekstilom i ponovo zatrpani. Kako bi se pribavila sredstva za prezentaciju *in situ* jednog segmenta palisade, povijesna šetnica dobila bi još jednu vrijednost i turističku atrakciju. Arheološkim istraživanjem prikupljena je velika količina pokretne građe, po materijalu izrade, funkciji i dataciji vrlo raznolike. Tijekom istraživanja izdvojena su 173 posebna nalaza i oko 6000 ostalih nalaza. Najbrojniji su fragmenti keramičkoga neocakljenog i ocakljenog posuđa. Od oružja zastupljeni su vrhovi strelica za samostrele, ali i municija za razno vatreno oružje, npr. željezne i olovne kugle za puške, kamene kugle za topove i mužare. Posebno su zanimljivi nalazi koji dokazuju proizvodnju olovnih kugli za puške upravo u utvrdi: neispaljene kugle, kugle poluproizvodi, odnosno nedovršene, ispaljene kugle i grumen otopljenog olova – sirovine za lijevanje municije. Nađen je i dio brončanog topa s vrlo lijepim ručkama u obliku delfina. Bogato su zastupljeni i pećnjaci – od onih kasnogotičkih sve do primjeraka iz početka 20. st. Predstojeća tipološka i kronološka analiza tih nalaza pokazat će njihovu pravu vrijednost i važnost za rekonstrukciju života u utvrdi – osobito u kasnome srednjem vijeku, ali i na okolnome gradskom području u novijem razdoblju. Tijekom arhitektonskih istraživanja Staroga grada, 1971. u manjoj su sondi pronađeni ulomci neglaziranih pećnjaka datirani u kasno 15. st. (Ilijanić 1973). Ti nalazi determinirani su kao vrhunski proizvodi ugarskih majstora koji su radili u dvorskoj pećarskoj radionici Matije Korvina, a dokazuju postojanje velike, luksuzne keramičke peći u varaždinskoj utvrdi. U svakom slučaju, kasnogotički pećnjaci iz Staroga grada zavređuju posebnu pozornost zbog kvalitete izrade. Najnoviji nalazi s jednakim motivima Samsona u borbi s lavom, sv. Margarete, biskupa, ali i nekim novim prikazima, svi redom ocakljeni, upotpunjuju kolekciju kvalitetno izrađenih i umjetnički modeliranih pećnjaka. Stakleni nalazi zastupljeni su čašom tipa Nuppenbecher, bocama vrste Kuttrolf, brojnim dijelovima prozorskog stakla – okulusima uz koje su nađeni i njihovi olovni okviri – venecijanskim staklom, tintarnicama, bočicama za lijekove i ambalažnim staklom. Na dnu sjevernog jarka pronađen je cijeli kositreni vrč. Prikupljeno je i više primjeraka novca koji će biti determiniran nakon laboratorijske obrade. Među zanimljive nalaze ubrajaju

se koštani kalem za konac, koštana igla za kukičanje, staklena špekula, dio ženskog nakita u obliku srca, potkovice za obuću, koštana aplika u obliku violončela, olovne plombe za tekstil. Iznimnu kolekciju, nađenu u zasipu druge pol. 19. i početka 20. st. čini stotinjak specifičnih keramičkih posudica, dijelom cjelovitih, a koje se povezuju s nekom od starih gradskih ljekarni – drogerija. Zasad se ne može pretpostaviti kojoj su varaždinskoj drogeriji pripadale prije nego što su kao nepotreban inventar odbačene u zapadnu grabu. Krajem 2007., također u okviru projekta BASTION, u Gradskom muzeju Varaždin bit će pripremljena izložba o rezultatima istraživanja Staroga grada.

Literatura

Čufar 2007 Katarina Čufar, Dendrokronološke raziskave lesa iz Starega gradu v Varaždinu, Poročilo, 2007. (Arhiva Arheološkog odjela GMV)
Ilijanić 1973 Mira, Ilijanić, Kasnogotički pećnjaci iz Varaždinske tvrđave, Ormož skozi stoletja, Maribor, 1973: 196 – 200.
Ilijanić 1981 Mira Ilijanić, Der Baumeister Dominico de Lalio und sein Kreis an der Windischen Grenze, Siedlung, Macht und Wirtschaft – Festschrift Fritz Posch, Graz, 1981: 369 – 381.
Ilijanić 1999 Mira Ilijanić, Varaždinske gradske zidine, u: Urbanizam, graditeljstvo, kultura, Zbornik radova, Varaždin, 1999: 157 – 159.
Kruhek 1995 Milan Kruhek, Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća, Institut za suvremenu povijest – Biblioteka Hrvatska povjesnica, Monografije i studije, 1, Zagreb, 1995.

Marina Šimek

Summary

As a part of the BASTION Project, partially financed by the EU and realised through the neighbours program between Slovenia and Croatia archaeological excavations were conducted on fortifications in Maribor and Varaždin with the aim of collecting relevant data about these two Renaissance fortification systems. Both objects are connected in the same project by the name of Domenico del'Alli, head fortifications planner for the inner Austria and Slavonian-Croatian border. The biggest construction endeavours on the old town of Varaždin were conducted precisely at the time of del'Alli until his death in 1563. Archaeological investigation of the Old Town in 2006 was conducted on selected positions at the outer defensive area surrounding the object: on the northern, western and southern defensive wall and northern and southern water ditch and at the position of the dry ditch. Apart from the large amount of movable finds that will complete the picture of the life inside the fortification and the town too from the Late Medieval Period to the first half of the 20th century, parts of the outer defensive architecture were also found: a stone wall segment- the remaining part of the city walls that were knocked down at the beginning of the 19th century (murus civitatis), the remains of a wooden bridge or a ramp underneath the northern Gothic tower and the remains of a large defensive fence in the western ditch. Dendrochronological analysis of the samples showed that the wooden parts were built between 1415 and 1445-at the time of Celje counts. In the time of the extensive Renaissance restoration of the medieval burgh and del'Alli's construction labours the wooden construction became unnecessary and hence they were knocked down. numerous movable finds are represented bay various types of pottery, objects made of glass, porcelain, stoneware, weapons, equine and equestrian equipment, pieces of clothes and shoes, large number of furnace tiles, construction material, nails and shackles, decorative objects. Majority of these objects originate from the water ditches where they were disposed over the centuries as the waste material. Archaeological finds are dated from the end of the 15th/beginning of the 16th centuries to the first half of the 20th century. BASTION Project that has lasted for 2 years and includes other activities and programmes ends at the end of 2007 with an exhibition of the results of the research conducted on the old Town.

Redni broj: 83
Lokalitet: Varaždinske Toplice – Gradski park
Naselje: –
Grad/općina: Varaždinske Toplice
Pravni status: R-721 (povijesna cjelina)
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od listopada do prosinca 2006. provedena su arheološka istraživanja i zaštitni radovi na središnjem dijelu foruma (rimsko izvorište i opločenje foruma). Istovremeno su provedeni i konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnim slikarijama i tubulima u kupalištu kompleksa rimske arhitekture u gradskom parku u Varaždinskim Toplicama. Stručne voditeljce istraživanja bile su Dorica Nemeth-Ehrlich i Dora Kušan Špalj iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, a radove je financiralo Ministarstvo kulture. Radovi provedeni tijekom 2006. dio su projekta sustavne zaštite i prezentacije kompleksa rimske arhitekture koje se prostire na površini od 6000 m² u gradskom parku u Varaždinskim Toplicama (k.č. 334/1).

U okviru ukupnih radova na prezentaciji antičkog kompleksa posebno su zahtjevni bili radovi na prostoru rimskog foruma koji, s rimskim izvorištem u centralnom dijelu, predstavlja izuzetan primjer rimskoga graditeljstva. Tijekom 1998. istražena je cijela površina foruma (530 m²) do razine opločenja, odnosno nivoa izviranja termalne vode. Ta su istraživanja pokazala da je iznimno dobro sačuvan velik dio kamenog opločenja foruma na kojem su na nekoliko mjesta nađeni i urušeni dijelovi stupova i elementi krovne konstrukcije trijemova. Na središnjem dijelu pronađen je dio okvira bazena rimskog izvorišta termalne vode, te se prema nalazima kamenih greda tog okvira na sjevernoj, južnoj i istočnoj strani moglo utvrditi da je istočni zid bio dužine oko 8 m, dok se za sjeverni i južni mogla pretpostaviti dužina od najmanje 12 m. U južnom trijemu već su bili otkriveni rimski kanali za dovod ljekovite vode, a u zapadnom trijemu kanal za odvodnju viška vode. Daljnja istraživanja na forumu te unutar rimskoga izvorišnog bazena u toj fazi nisu bila moguća, budući da se na tom prostoru nalazio aktivan izvor (bušotina) i



Rimski forum u Varaždinskim Toplicama, nakon istraživanja 2006., u fazi postavljanja zimske zaštite (foto: D. Kušan Špalj)

cjevovod kojim je termalna voda odvođena u Specijalnu bolnicu za medicinsku rehabilitaciju. Tek nakon što su 2002. izmještene izvorske instalacije izvan spomenika, omogućen je nastavak istraživanja i zaštite rimskog foruma s izvorišnim bazenom, te prezentacija foruma u cijelosti.

Da bi se saniralo rimsko izvorište i forum, potrebno je vratiti u funkciju prirodni izvor termalne vode (koja izvire u središnjem dijelu foruma, neovisno od novih bušotina i današnje eksploatacije), a zatim drenirati forumski prostor, kao i provesti konzervatorsko-restauratorske radove na opločenju foruma i okviru rimskog izvora. Na taj bi se način spriječilo razlijevanje termalne vode i omogućilo bi se predstavljanje izgleda rimskog foruma s izvorištem. Zahvaljujući sredstvima Ministarstva kulture, 2006. arheološki je istražen rimski izvorišni bazen, što je velik korak u realizaciji ukupnog projekta prezentacije foruma. Prije početka samih istraživanja trebalo je otkloniti ostatke dotrajalih izvorskih instalacija nastalih nakon rimskog vremena, kako bi se arheološki i zaštitni radovi na forumu mogli nesmetano odvijati. Demontirani su i odvezeni ostaci drvene konstrukcije iz 19. st. koja se nalazila u istočnom dijelu rimskog bazena i foruma, ostaci austrougarskoga odvodnog i preljevnog kanala i bunara, kao i ostaci dotrajalih instalacija i cijevi od izvora (bušotine) iz 1962. godine. Zbog specifične situacije istraživanja prostora na kojem prirodno već tisućljećima izvire termalna voda temperature 58 ºC, za vrijeme radova bile su uključene dvije, a ponekad i četiri pumpe. Iskop se vršio u slojevima ljekovitog blata do 2 m dubine. Slojevi crnog blata bili su izmiješani s dosta kamena lomljenca većih i manjih dimenzija, od kojeg je dio uporabljen kao pojačanje za konstrukciju drvenih pilota austrougarskog bunara i kanala. Izvađeno blato ispirano je i prosijavano, a sav građevni materijal (cigle i kamen) odmah je ispran jer zbog masnoga i tamnog blata površina nije bila vidljiva. Budući da je riječ o vrlo ljekovitom blatu, nakon što je detaljno pregledano, predano je bolnici za daljnju uporabu. Ta su istraživanja pokazala da je izvorišni bazen bio veličine 8x13,5 m, a njegovi zidovi (širine 70 cm) bili su građeni od velikih kamenih blokova (travertin) bez veziva, jedino su blokovi istočnog zida bili mjestimice povezani žbukom. Istočni i zapadni zid bazena potpuno su sačuvani do razine opločenja foruma, dok je sjeverni zid po sredini oštećen naknadnom gradnjom austrougarskog bunara. Južni zid bazena sačuvan je u cijelosti, zajedno s kamenom ogradom, ali je najvjerojatnije zbog ispiranja dubljih slojeva terena dislociran, tako da je njegov središnji dio propao prema unutrašnjosti bazena. U probnoj sondi uz istočni zid bazena utvrđen je završetak zida 2,60 m od razine opločenja foruma, a sačuvanost južnog zida pokazuje visinu kamene ograde, koja je bila oko 0,70 m iznad razine foruma, tako da je ukupna visina zidova bila oko 3,30 m. Tim je bazenom bio ograđen prostor na kojem je prirodno izvirala termalna voda, koja se ujedno na tom mjestu i hladila te se sustavom kanala kontrolirano rabila u kupalištima. Nađeni kanali za odvod i preljev vode iz bazena, te način gradnje samog bazena pokazuju iznimnu vještinu rimskih graditelja, kao i poznavanje vrste prirodnog izvora. Tijekom povijesti uporabe izvora u Varaždinskim Toplicama jedino su Rimljani uspjeli u potpunosti kontrolirati prirodni izvor. Sličan izvorišni bazen otkriven je jedino u Engleskoj (Bath), pa je nalaz iz Varaždinskih Toplica rijedak primjer kaptaže termalnog izvora iz rimskog vremena.

Istraživanje 2006. obavljeno je i na prostoru samog foruma, južno od bazena, gdje je otkriveno potpuno sačuvano



Zapadni zid rimskoga izvorišnog bazena tijekom istraživanja 2006. (foto: D. Kušan Špalj)

kameno opločenje foruma. Ono je, zbog ispiranja terena, pomaknuto zajedno s južnim zidom izvorišta. Jugozapadno od rimskog bazena otkriven je rimski kanal koji je višak termalne vode odvodio iz jugozapadnog ugla bazena u kanalizaciju. Dno kanala nalazi se neposredno ispod razine opločenja foruma, a građen je od kamenih blokova s utorima i pokriven kamenim pločama. U iskopu sjeverno od bazena, oko oštećenog zida, otkrivene su mramorne i kamene ploče koje također pripadaju opločenju foruma. One su prilikom oštećenja sjevernog zida klizile prema unutrašnjosti bazena te su ostale sačuvane ispod kasnijeg bunara. Tu je otkrivena i urušena baza stupa, dijelovi kamene posude, ulomci natpisa, te kameni blokovi urušeni sa sjevernog zida bazena. Izniman je nalaz mramorne ploče (veličine 60x90 cm) s reljefnim prikazom triju nimfi. Likovi nimfi (Nereida) izvedeni su u visokom reljefu, a prikazane su u sjedećem položaju, s atributima (vjenčići, trstika, voda, ribe i delfini). U istočnom dijelu bazena pronađeno je stotinjak komada rimskoga brončanog novca. Istraživanje izvorišnog bazena zaustavljeno je na oko 60 cm iznad dna zidova, zatvorene su pumpe, a termalna je voda postupno napunila bazen, te se privremeno postavljenim cijevima odlijeva u kanalizaciju. Istraživanje i sanacija tog prostora planira se nastaviti iduće godine, ovisno o financijskim sredstvima.

Svi nalazi na terenu (zidovi izvorišta, opločenje foruma, kanali, zidovi foruma te kameni elementi arhitekture) zaštićeni su privremenim nadstrešnicama, geotekstilom, drvenim krovićima, stiroporom i PVC-folijom kako ih tijekom zime ne bi oštetile niske temperature i smrzavanje. Sjeverni zid izvorišnog bazena te južna stijena iskopa na forumu prekriveni su PVC-folijom kako bi se preko zime, odnosno do sljedeće faze radova na sanaciji izvorišnog bazena, spriječilo razlijevanje vode iz bazena po forumu. Pomoću cijevi izveden je i privremeni odvod vode od bušotine B-1 u rimski bazen, te odvod vode iz rimskog bazena u kanalizaciju.



Mramorna ploča s prikazom triju nimfi (foto: D. Kušan Špalj)

Nakon što je 2005. postavljena trajna nadstrešnica u južnom dijelu lokaliteta, iznad kupališta i bazilike, stvoreni su preduvjeti za očuvanje vrijednih građevinskih struktura sačuvanih u tim objektima, kao i za potrebne konzervatorsko-restauratorske radove. Na više mjesta sačuvane su suspenzure hipokausta, dijelovi tubulacije, podovi i kameni pragovi te dovratnici, a osobito su vrijedne i u nas jedinstvene zidne slikarije očuvane na zidovima gotovo svih prostorija kupališta bazilike. Sve te zidne slikarije nastale su u 4. st., odnosno u vrijeme nakon Konstantinove obnove. Ukupno je sačuvano 24 m² zidnih slikarija s geometrijskim i biljnim motivima, te 15 m² podložne zidne žbuke (ukupno 39 m²). Konzervatorsko-restauratorski radovi u tim prostorijama započeli su 2005., a nastavljeni su 2006., kada su izvedeni radovi na zidnim slikarijama i tubulima sačuvanima na zidovima prostorija kupališta. Radovi su trajali od 28. 8. do 23. 11. 2006., a izvodila ih je Dagmar Dammann, restauratorica iz Potsdama. Najopsežniji radovi izvedeni su u svlačionicama (*apodyterii*): kemijskim i mehaničkim sredstvima čišćen je slikani sloj, odstranjivane su soli i naslage sedre. Kompleksni radovi izvedeni su i na sjevernom zidu zapadne svlačionice, gdje je sačuvan dio sustava za grijanje (*tubuli*). Ti su radovi uključivali čišćenje, spajanje pojedinih dijelova tubula te fiksiranje na zid hidrauličkom žbukom i injektiranje olabavljenih dijelova. Neophodni su konzervatorsko-restauratorski radovi i u ostalim prostorijama kupališta, kao i na zidnim slikarijama u bazilici, te će se ovisno o financijskim sredstvima ti radovi izvoditi sljedećih godina kako bi se spriječilo propadanje iznimno vrijednih nalaza.

Literatura

Kušan Špalj 1999 D. Kušan Špalj, Forum rimskog naselja Aquae Iasae – njegov razvoj i značaj tijekom stoljeća, HAnt, 5, Pula, 1999: 109 – 119.

Nemeth-Ehrlich 2004 D. Nemeth-Ehrlich, The wall paintings of the basilica in Aquae Iasae, VIII[e] colloque International de l`Association internationale pour la Peniture Murale Antique, Plafonds et voûtes à l` époque antique, Budapest-Veszprem, 2004.

Nemeth-Ehrlich, Kušan Špalj, Kušan 1997 D. Nemeth-Ehrlich, D. Kušan Špalj, I. Kušan, Aquae Iasae – Varaždinske Toplice, Vizualizacuja rimske arhitekture, (katalog izložbe), Zagreb, 1997.

Nemeth-Ehrlich, Kušan Špalj 2006 D. Nemeth-Ehrlich, D. Kušan Špalj, Lokalitet: Gradski park (Varaždinske Toplice), HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 135 – 137.

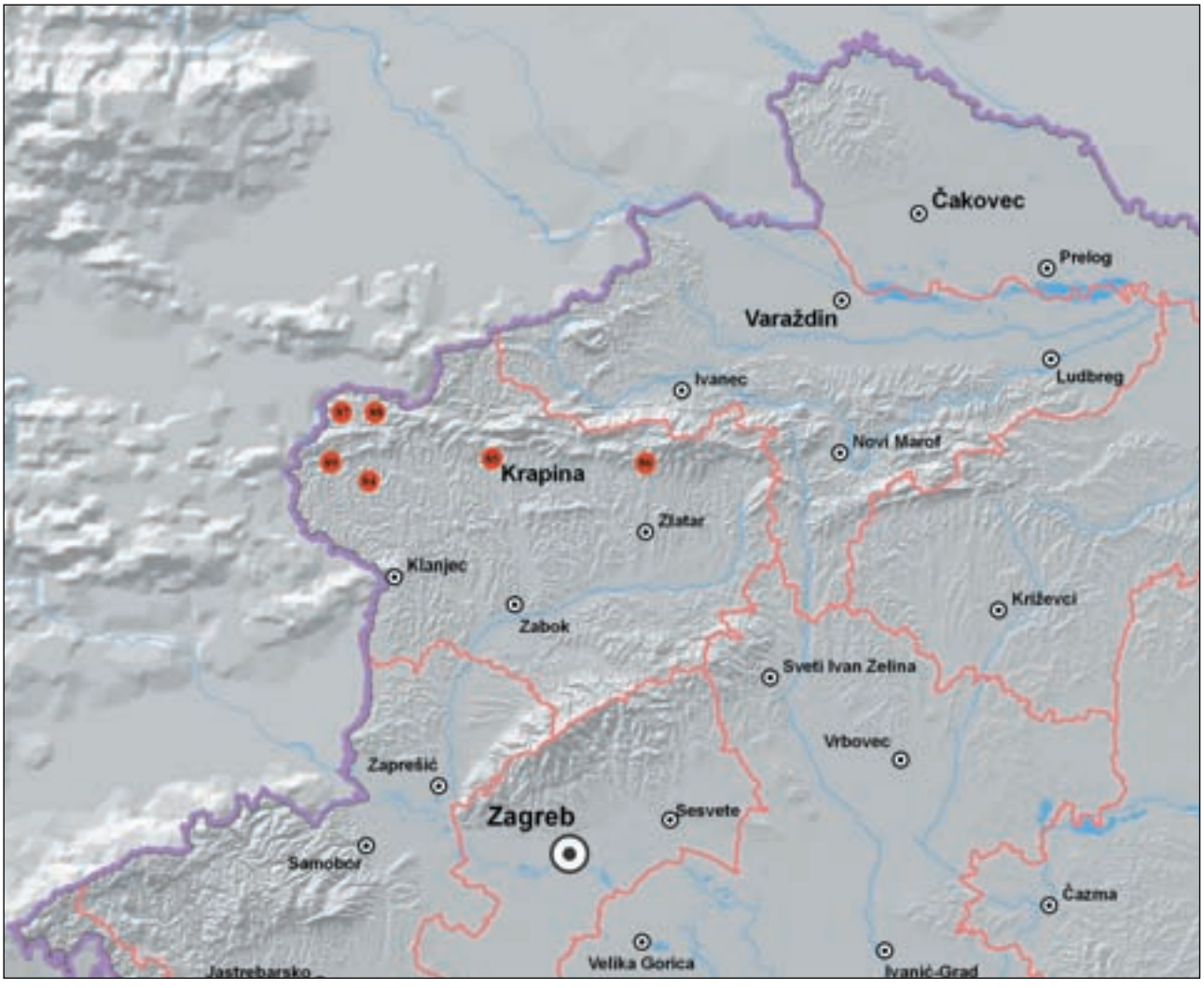
Vikić Belančić, Gorenc 1961 B. Vikić-Belančić, M. Gorenc, Istraživanja antiknog kupališta u Varaždinskim Toplicama od 1956-1959, VAMZ, 3/II, Zagreb, 1961: 181 – 223.

Dorica Nemeth-Ehrlich
Dora Kušan Špalj

Summary

During 2006 archaeological excavations and rescue works at the central part of the forum (Roman yard and the pavement of the forum) in the city park in Varaždinske Toplice thermal baths. At the same time conservation and restoration works were conducted at the wall paintings and *tubuli* inside the Roman baths.

KRAPINSKO-ZAGORSKA ŽUPANIJA

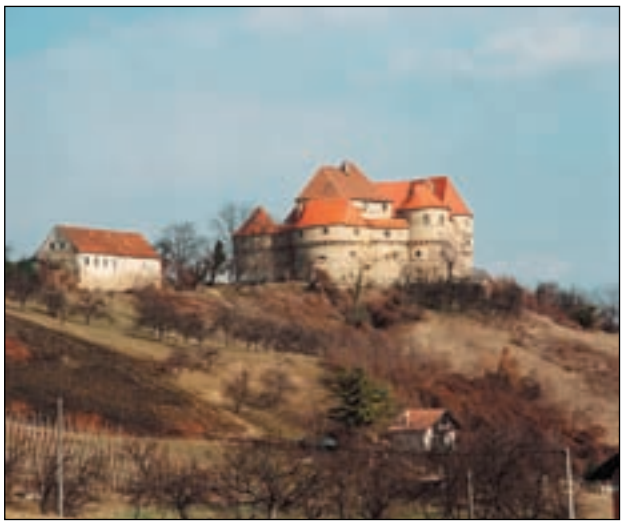


84 dvorac Veliki Tabor
85 Krapina – stari grad Krapina
86 Lobor – MB Gorska
87 Mali Tabor
88 Plemićki grad Vrbovec
89 Špićak

Redni broj: 84
Lokalitet: Dvorac Veliki Tabor
Naselje: Desinić
Grad/općina: Desinić
Pravni status: Z-3072
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje i nadzor

U studenom 2006. provedeno je zaštitno arheološko istraživanje i nadzor prilikom uvođenja plinovodnih instalacija i izgradnje sanitarnog čvora u kompleksu dvorca Veliki Tabor. Stručna voditeljica bila je Ivana Škiljan iz Muzeja Hrvatskog zagorja. Radove je financiralo Ministarstvo kulture. Arheološka istraživanja unutrašnjeg kompleksa (renesansnih kula s palasom) proveo je 1995. i 1998. Konzervatorski odjel u Zagrebu (stručni voditelj: Amelio Vekić), te je tom prilikom gotovo u potpunosti istraženo unutrašnje dvorište s većinom prizemnih prostorija, a tri probne sonde otvorene su između unutrašnjeg kompleksa i vanjskog bedema.

Burg – dvorac Veliki Tabor jest stambeno-obrambeni i gospodarski kompleks na izravnatom izduženom hrptu brijega nedaleko od naselja Desinić. Prema povijesnim izvorima, izgradnja najstarijeg dijela dvorca – peterokutne kule, započela je nakon 1502., kada plemenitaška obitelj Rattkay (podrijetlom iz sjeverne Ugarske) od bana Ivaniša Korvina dobiva posjed. Peterokutna kula, građena u kasnogotičkom stilu, isprva je bila samostalna građevina okružena palisadama, da bi se (također tijekom prve polovine 16. st.) konačno okružila četirima renesansnim potkovastim kulama povezanim neobično kratkim kortinama. Tako nastaje centralno organiziran poligonalni kaštel smješten na istočnom kraju zaravni, koji konačno definira nešto niži, danas slabije vidljiv vanjski obrambeni zid s još očuvanim bastionom (Žmegač 1993).
Arheološka istraživanja 2006. provedena su na mjestu uvođenja plinovodnih instalacija na čitavom potezu između unutrašnjeg kompleksa (renesansnih kula s palasom) i vanjskog bedema, a otvorene su i dvije veće sonde na sjevernoj strani, na mjestu nekadašnjeg nasipa uz vanjski kontrafor sjevernog zida. Trasa predviđena za plinovodne instalacije tretirana je s 25 probnih rovova dužine 5 m. Kulturni sloj u probnim rovovima nije prelazio dubinu od jednog metra, a sadržavao je uobičajene novovjekovne nalaze keramike, stakla, pećnjaka i sporadično metala. Na istočnoj strani dvorca, ispod humusnog sloja definirana je živa stijena na kojoj je sagrađen čitav kompleks, a kulturni je sloj na južnoj i zapadnoj strani dvorca, zbog prijašnjih prekopavanja i uvođenja telefonskih i električnih instalacija, bio prilično ispremiješan s recentnim nalazima. Definirana je i struktura vanjskog bedema na zapadnoj strani, a to je nepovezani kamen lomljenac. Najviše nalaza pronađeno je uz vanjski kontrafor sjevernog zida. Naime, prilikom sanacije vanjske strane spomenutog zida, koju je proveo Hrvatski restauratorski zavod u lipnju 2006., bilo je nužno ukloniti nasip šute. Nasip je bio visine cca 2 m u odnosu na ostalu hodnu površinu prostora između unutrašnjeg kompleksa i vanjskog bedema. Uz uobičajeni sadržaj šute iz prošloga stoljeća, u nasipu su nenadano otkriveni brojni ulomci renesansnih pećnjaka. Sloj šute koji je sačinjavao nasip identificiran je kao kulturni sloj koji karakteriziraju građevni ostaci: mnoštvo opeke i crijepa, kamenja, te kasnosrednjovjekovni, postsrednjovjekovni i novovjekovni nalazi ulomaka pećnjaka, keramike, te stakla i metala, a proteže se na čitavome istraženom pojasu, odmah ispod tankoga humusnog sloja. Uza sporadične nalaze ulomaka pećnjaka i keramike na čitavom potezu, ipak je najviše nalaza identificirano u sondi C, ispod nekadašnjeg nasipa. Prosječna je debljina tog sloja 30-ak centimetara, te je to zapravo sloj šute najbogatiji nalazima. Međutim, ubrzo se dolazi do predzdravice. Prema usmenim podacima lokalnog stanovništva, nasip je nastao sredinom 20. st., prilikom izgradnje cisterne za vodu koja je i danas jedina vodoopskrba u dvorcu, te obuhvaća gotovo čitavu površinu središnjeg dvorišta. Taj podatak može objasniti ispremiješanost materijala koji se datira u razdoblje od 16. do 20. st.
U dvorcu Veliki Tabor otkriveno je oko 800 ulomaka pećnjaka različitih kalijevih peći, koji su nastali u razdoblju od 16. do 20. st. Od sveukupnog broja, tek možda pedesetak komada nije pronađeno u spomenutom nasipu. S obzirom na motiv reljefnog ukrasa, mogu se podijeliti u sljedeće skupine: 1. reljefno neukrašeni pećnjaci; 2. pećnjaci s geometrijskim i vegetabilnim motivima; 3. pećnjaci s arhitektonskim motivima; 4. pećnjaci sa sakralnim i mitološkim prikazima. Pećnjaci su klasificirani prema uzoru na obradu vrlo sličnog repertoara fragmenata pećnjaka s Ljubljanskoga grada (Ljubljanski grad 1994).
Kao posebna cjelina izdvojene su dvije skupine ulomaka pećnjaka s višebojnom glazurom i motivima visoke umjetničke vrijednosti. S obzirom na sastav i boju gline, jednaku metodu izrade sirovih pećnjaka u pravokutnim kalupima, postupak pečenja te uporabu jednakih glazura, očito je riječ o jednom majstoru ili radionici. Budući da se uočava neznatna razlika u nijansi boja i motiva, ulomci su izdvojeni u dvije cjeline koje čine dvije kalijeve peći, najvjerojatnije izrađene istodobno po narudžbi. Peć za koju nije bilo dovoljno elemenata za čitavu rekonstrukciju sastojala se od pećnjaka reljefno ukrašenih nizom plastično izvedenih balustrada, krova i anđela.
Međutim, druga kalijeva peć istog majstora puno se jasnije definirala s obzirom na prepoznatljiv motiv nage žene s dvama ribljim repovima (Čeněk, Vitanovský 2004: 79), uvjetno rečeno sirene, odnosno vile Meluzine iz srednjovjekovne legende popularne u zapadnom i srednjoeuropskom kulturnom krugu (Nejedlý 2002). Od preko 200 ulomaka, definirano je 29 vrlo necjelovitih komada pećnjaka (Izvještaj o izvršenim konzervatorskim i restauratorskim radovima na pećnjacima i posudama s lokaliteta Veliki Tabor; M. Gregl, Knjiga evidencije o konzervatorsko-restauratorskom postupku MHZ – Dvorac Veliki Tabor). Ti su ulomci sačinjavali osnovne, centralne donje i gornje dijelove peći, a s obzirom na oblik i motiv izdvojeni su u tri skupine: osamnaest komada kvadratnih pećnjaka s reljefnim prikazom fantastičnoga ženskog lika s dvama repovima, koji su sačinjavali donji dio peći (ložišni dio); osam komada kvadratnih pećnjaka s u potpunosti jednakim motivom, ali zaobljene forme, budući da su sačinjavali gornji, cilindrični dio peći (grijači dio) te tri komada kutnih pravokutnih pećnjaka s jednakim prikazom, ali ponešto drugačijim detaljima i drugih dimenzija. Iako su pećnjaci bili necjeloviti, pokazalo se da nude dovoljno elemenata za točnu rekonstrukciju čitavoga reljefnog ukrasa svih triju tipova pećnjaka.
Daljnjim pregledom ulomaka, posebno su izdvojeni komadi pećnjaka koji su također pripadali spomenutoj peći. Od preko 200 ulomaka, definirano je 35 također vrlo necjelovitih



Dvorac Veliki Tabor

pojedinačnih komada pećnjaka (Izvještaj o izvršenim konzervatorskim i restauratorskim radovima na pećnjacima i posudama s lokaliteta Veliki Tabor; S. Čekalova, Knjiga evidencije o konzervatorsko-restauratorskom postupku MHZ – Dvorac Veliki Tabor). Ti pojedinačni komadi sačinjavali su preostale dijelove peći – nogu, zatim na kvadratnom dijelu peći dva donja i dva gornja vijenca, te na cilindričnom dijelu peći jedan donji i jedan gornji vijenac, s pripadajućim kruništem. Budući da su gornji i donji vijenac cilindričnog dijela peći sastavljeni od istog tipa pećnjaka, riječ je o sedam različitih skupina pećnjaka. Kao što je to bio slučaj i s pećnjacima s prikazom (uvjetno rečeno) sirene, pokazalo se da ulomci nude dovoljno elemenata za



Pećnjak s prikazom fantastičnog ženskog lika s dvama repovima (foto: I. Škiljan)

točnu rekonstrukciju čitavoga reljefnog ukrasa svih sedam tipova pećnjaka. Na svih sedam tipova pećnjaka javlja se jednak fond glazura: na bijeloj engobi pojedini detalji premazani su prozirnom plavom, zelenom, žutom (oker) i tirkiznom glazurom, koje se na ulomcima javljaju u raznim nijansama.

S obzirom na poznate analogije brojnih motiva koji se javljaju na definiranim pećnjacima, te umjetnički izraz koji ih karakterizira, kalijeva peć s motivom fantastičnoga ženskog lika s dvama ribljim repovima očito je nastala prema narudžbi Rattkaya, vjerojatno u 16. st. Budući da je riječ o vrlo reprezentativnoj peći, sa specifičnim motivom, bilo bi logično pretpostaviti da je originalno bila postavljena u najreprezentativnijem dijelu Velikog Tabora, a to je palas.

Nakon što su uzete u obzir visina stropa i površina pretpostavljenih prostorija koje je bilo nužno zagrijati, zatim vrsta dimnjaka, te dimenzije i količina svih prethodno obrađenih pećnaka, predložena je konačna idealna rekonstrukcija čitave kalijeve peći. Iz priloženoga dokumentacijskog crteža, vidljivo je da je riječ o kalijevoj peći s gornjim dijelom cilindrične i donjim djelom pravokutne forme koja je bila sastavljena od dviju strana, budući da je peć bila prislonjena uza zid. Tako se težina peći rasporedila na nosače na zidu, te tek jednu nogu. Prema predloženoj idealnoj rekonstrukciji, peć je bila konstruirana od dvanaest redova pećnjaka.

Literatura

Ljubljanski grad 1994 grupa autora, Ljubljanski grad – Pečnice, Archaeologia Historica Slovenica 1, (ed. M. Guštin, M. Horvat), Ljubljana, 1994.

Čeněk, Vitanovský 2004 P. Čeněk, M. Vitanovský, Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance, Nakladitelsví Libri, Praha, 2004.

Nejedlý 2002 M. Nejedlý, Od krásné dívky až k hadům a drakům: Proměny víly Meluzíny a jejich odraz v ikonografii středověkých pramenů, Arceologické rozhledy, LIV, 2002: 457 – 492.

Stahuljak, Klobučar 1958 T. Stahuljak, O. Klobučar, Pećnjaci starih gradova Samobora i Susedgrada, Tkalčićev zbornik, II, Zagreb, 1958.

Žmegač 1991 A. Žmegač, Veliki Tabor – razvoj i značenje, magistarski rad, Zagreb, 1991.

Žmegač 1993 A. Žmegač, Veliki Tabor – interpretacija arhitekture, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 16, Zagreb, 1993: 67 – 75.

Ivana Škiljan

Summary

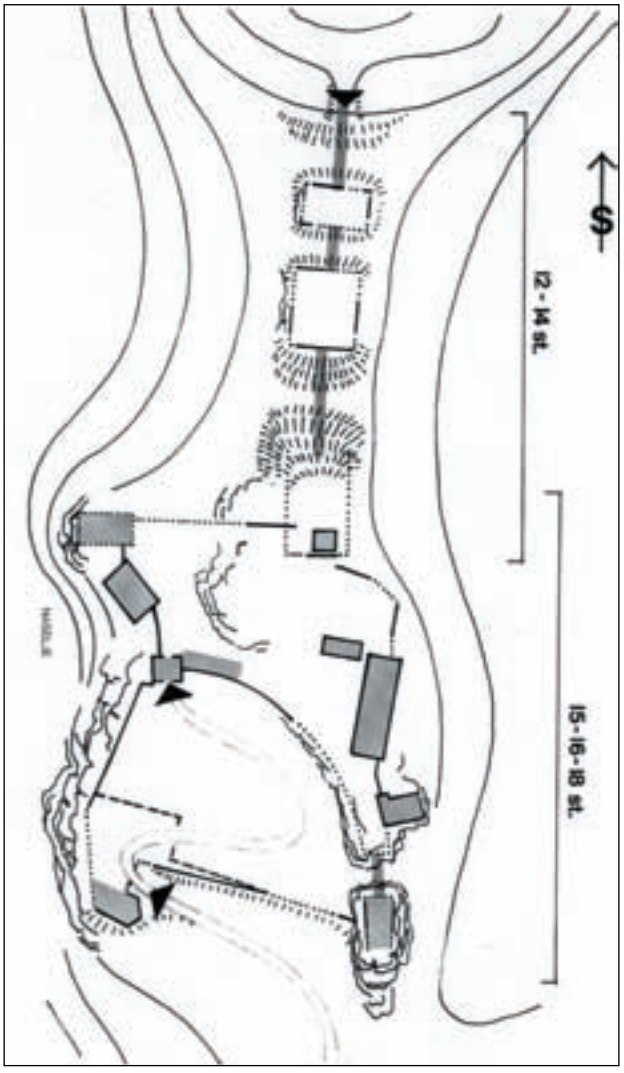
In September 2006 rescue archaeological excavation and overseeing was conducted inside the Veliki Tabor Castle during the installation of the plumbing system and construction of the sanitary facilities. Majority of the finds were uncovered along the outer buttress of the northern wall. The waste material layer which constituted the bulwark was identified as a culture layer characterised by construction remains: lots of bricks and tiles, stones, also Late medieval, post-medieval and modern age finds of stove tiles, pottery, glass and metal. Most numerous

were the finds of stove tiles remains of different tile stoves originating from the 16th to 20th centuries. A separate segment of the finds consisted of tiles fragments with multicoloured glaze and motifs of high artistic value ornamented with recognisable villa Meluzina motif from a medieval legend popular in the western and mid-western culture circle. The following conservation and restoration procedures made the making of the ideal reconstruction of the appearance of the furnace possible. It had probably been made in the 16th century for the Rattkays. The furnace had a cylindrical upper part and a rectangular bottom part consisting of two sides, since it had been leant against the wall. In this way the weight of the furnace was divided between the frames on the wall and only one leg. The furnace was constructed of 12 rows of tiles (that is, 10 different types of tiles) which were restored apiece.

Redni broj: 85
Lokalitet: Krapina – stari grad Krapina
Naselje: –
Grad/općina: Krapina
Pravni status zaštite: R-0070
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, sanacija, konzervacija

Arheološka istraživanja staroga grada Krapine dio su projekta njegova istraživanja, konzervacije i obnove. Investitor radova bilo je Ministarstvo kulture, a nositelj projekta Pučko otvoreno učilište Krapina. Voditelj arheološkog istraživanja i konzervatorskog nadzora bio je Amelio Vekić iz Konzervatorskog odjela u Zagrebu. Kao izvođači u istraživanjima i iskopavanjima sudjelovali su članovi udruge Moji dani iz Đurmanca, kao i djelatnici tvrtke Krakom.

Stari grad Krapina, važan za nacionalnu povijest, slojevitog razvitka te organske povezanosti s urbanim prostorom današnjega grada, prostorno je razveden, ali tek djelomice sačuvan kompleks. Posljednjih je godina pokrenut program istraživanja i konzervacije njegovih ostataka. Prvo spominjanje Krapine datira u 1193. godinu. U 13. i 14. st. Krapina je kraljevski posjed, a prvo je izričito spominjanje kastruma, burga Krapine, tek 1330., kada je bio u vlasništvu Gisingovaca. Godine 1399. ugarsko-hrvatski kralj Žigmund daje Hermanu II. Celjskom županiju Zagorje s burgovima u njoj: Krapinu, Lobor, Oštrc, Belec, Trakošćan, Lepoglavu, Kostel i Cesargrad. Krapina je Celjskima bila važna zbog strateških razloga, te je u njoj prebivao njihov zagorski kapetan (Jan Vitovec?). Tu se 1404. vjenčao ugarsko-hrvatski kralj Žigmund s Barbarom Celjskom, kćerkom Hermanovom. Ta činjenica govori o značenju i uređenju burga Krapine početkom 15. st. Nakon izumiranja Celjskih, Krapinu stječu Vitovci, a početkom 16. st., kada se poboljšava obrambeni sustav burga, Ivaniš Korvin. Poslije Ivaniša Korvina, burg kupuju Petar Keglević, pa Imbreković, Sekely i Ivan Drašković. Dok je Ivan Drašković bio hrvatskim banom, u Krapini je pet puta zasjedao Hrvatski državni sabor (1598. – 1607.). Tijekom 17. st., Krapinu opet kupuju Keglevići, koji nakon potresa 1775. napuštaju burg i prelaze u novi dvorac pod njim.
Krapinski burg smješten je na duljem pješčenjačkom grebenu koji se pruža gotovo paralelno s uskom dolinom



Krapina, tlocrt (izradio: Z. Horvat)

Krapinice. Razlikuju se dva dijela burga: gornji (stariji) i donji (noviji). Najstariji dio burga vjerojatno je sagrađen nakon provale Tatara 1241., iako je ondje moglo biti i još starijih naselja. Činila su ga tri objekta pravokutna tlocrta, povezana pasarelama i pokretnim mostovima. Donji dio burga gradili su knezovi Celjski, vjerojatno početkom 15. st. Taj dio burga, prilagođen udobnijem stanovanju, sagrađen je na većem prostoru, ispod onoga starijeg. Tu su dva palasa, kapela, gospodarske zgrade te branič-kula na najvišem dijelu sklopa. Većina je zgrada podignuta na približno jednakoj relativnoj visini i povezana zidinama. Zapadno, ispod donjeg dijela burga, nastalo je branjeno podgrađe, koje je početkom 16. st. još jače utvrđeno. Krajem 15. st., razvilo se i utvrdilo naselje uz istočnu obalu Krapinice. Od krapinskoga burga ostali su sačuvani samo renesansni palas te nešto zidina, dok je ostala struktura u arheološkoj razini. Arheološka istraživanja 1994. otkrila su branič-kulu na trećoj, najnižoj poziciji starijega burga koja je istodobno i najviša pozicija novijeg sklopa, zatim podrume palasa, kapelu i još neke građevine.

Nakon završetka radova na južnoj zidini, sljedećom je fazom sanacije obuhvaćen ulazni prostor s bastionom te potez zapadnog bedema, čime će završiti sanacija cjelokupnoga južnog poteza obrambenog bedema donjega



Stari grad, pogled (foto: A. Vekić)

grada. Tijekom sanacije temelja južne zidine pronađena su dva zida koja su se okomito pružala preko prilaznog puta prema bastionu. Prema trenutačnim spoznajama, ti bi zidovi možda mogli tvoriti dio ulaznoga obrambenog sustava s podiznim mostom i vučjom jamom. Prava funkcija tih zidova neće se moći utvrditi dok se ne otkopa ulaz i prilazna cesta. Nakon raščišćavanja bastiona i okolnog prostora uvidjelo se kako je bastion jako oštećen, nedostaju veliki dijelovi ziđa, a posebice vanjskog lica, tako da se ne može odrediti koliko je stranica imao te gdje mu se nalazila špica. Također se ne mogu razaznati unutrašnja i vanjska razina funkcioniranja bastiona. Osim erozije, najveća oštećenja ziđa napravilo je korijenje akacije koje je vrlo duboko prodiralo u unutrašnju strukturu zidova. Tada je započelo iskopavanje zaravnjenoga gornjeg dijela bastiona. Nisu pronađeni nikakvi slojevi urušenja građevnog materijala, vjerojatno zbog recentnih uređenja prostora staroga grada u prošlom stoljeću, te posebice uporabe zidina staroga grada kao kamenoloma za izgradnju nove Krapine, od početka 18. st. nadalje.

Nakon uklanjanja zatravnjenoga humusnog sloja, pojavio se ostatak sloja urušenja, usitnjeni kamen lomljenac pomiješan sa zemljom uz nešto opeke i crijepa. Ispod njega pojavile su se strukture bastiona. Prvo je otkriven zapadni vanjski zid bastiona na koji se nastavlja zapadni bedem. Uz njega se protezao uzak zid širine 40 cm, koji cijelim bastionom tvori četvrtast prostor dimenzija 4x6 m. Taj je prostor u bastionu, možda nekad baterija s topovima koji su branili ulaz u grad, poslije bio prenamijenjen u nekakav stražarski ili stambeni objekt.



Pogled na bastion s juga (foto: A. Vekić)

Prostor unutar bastiona popločan je opekom, te prilično oštećen korijenjem. Ulaz u bastion nalazio se sa sjeverne strane i djelomice je očuvan. Istočnog zida i zakošenja niše vrata gotovo nema, vidljivi su tragovi u parteru. Zapadna strana vrata bolje je očuvana. U zapadnom kutu prostorije pronađen je postament za kalijevu peć. U gornjem sloju urušenja pronađeni su fragmenti nekoliko pećnjaka s marmoriziranim ukrasom. Bez detaljnije analize, ti bi se pećnjaci okvirno mogli datirati u 17.-18. st.

Vanjski je zid bastiona jedva gdjegdje očuvan u tolikoj mjeri da su vidljiva oba lica zida. To je ponegdje zid debeo preko 1,5 metar. Kula je građena od kamena lomljenca, pritesanog za lica zida, dok je središnji dio zida zapuna mješavine vapna i sitnijeg kamena. Ziđe je iznimno erodiralo, tako da je veoma rijedak komad zida s očuvana oba lica, a da između njih nema 3-4 m visinske razlike. Dijelovi staroga grada građeni su izravno na stijeni. Što zbog potresa, što zbog erozije, bedem je djelomice sačuvan.

Zaštitna arheološka istraživanja bastiona i zapadnog bedema nisu konačna. Jedini je razlog to što bi sva daljnja istraživanja i iskapanja, kao i uklanjanje drveća bez zaštitne ograde, mreže i skele, ugrozila objekte, imovinu i živote građana Krapine. Istraživanjem su dobiveni podaci potrebni za izradu projekta sanacije bastiona i bedema te razradu zaštite.

Kako je već poznato, južna zidina, bastion i zapadni bedem, najmlađi su dio Krapine. Oskudni keramički nalazi iz prostorije u bastionu, nekoliko pećnjaka i dijelova tanjura ili zdjele, upućuju možda na posljednje žitelje u starom gradu prije njegova napuštanja.

Literatura

Horvat 1982 Anđela Horvat, O spomenicima kulture općine Krapina, Kaj, I, Zagreb, 1982.

Horvat 1984 Zorislav Horvat, Kapela sv. Tri kralja nad Krapinom, VAMZ, XVI-XVII, Zagreb, 1984.

Krapina 1997 Grupa autora, Stari grad Krapina – program i studija, Narodno sveučilište Krapina, Zagreb, 1997.

Szabo 1914 Gjuro Szabo, Spomenici kotara Krapina i Zlatar, VHAD, Zagreb, 1913. – 1914.

Tomičić 1995 Željko Tomičić, U potrazi za srednjovjekovnim arheološkim nasljeđem Hrvatskog zagorja, Hrvatsko zagorje, 1, Krapina, 1995.

Amelio Vekić

Summary

The Old City of Krapina is situated on a sandstone cliff which stretches virtually parallel to the narrow Krapinica River valley. Two parts of the burgh can be discerned- the upper part, which is older and the lower part, which is newer. The oldest part of the burgh was probably built after the Tatar invasion in 1241, although older settlements could have been present there. It consisted of three rectangular objects connected with passages and drawbridges. The lower part of the burgh was built by the dukes of Celje probably during the 15th century. This part of the burgh, adapted for comfortable living, was built on a larger area, underneath the older one. It consists of two palaces, a chapel, a farm building and defensive towers situated at the highest point of the complex. Most buildings were erected at a similar relative height and connected by walls. On the west, a part of town rose under underneath

the lower part of the burgh. This area was more strongly fortified at the beginning of the 16th century.
At the end of the 15th century a fortified settlement rose along the eastern bank of Krapinica river. Only a Renaissance palace and a part of the walls of the Krapina burgh were preserved. All other structures were preserved in the archaeological level. Archaeological excavations of 1994 revealed palace cellars, a chapel, a few other objects and a defensive tower at the third, lowest part of the older burgh, which is at the same time also the highest position of the new complex.
During 2006, archaeological and conservation works were conducted on the bastion and a part of the west wall. Inside the bastion a square area of a 4 by 6 m surface was found. It is possible that this area used to be a battery with cannons that protected the town entrance. This area was later turned into a kind sentry or residential object. In the western corner of this object a base for a tile stove was found. In a layer of collapsed material fragments of tiles were found with a marbled ornament. Without a detailed analysis these tiles could be approximately dated to the 17th-18th centuries.

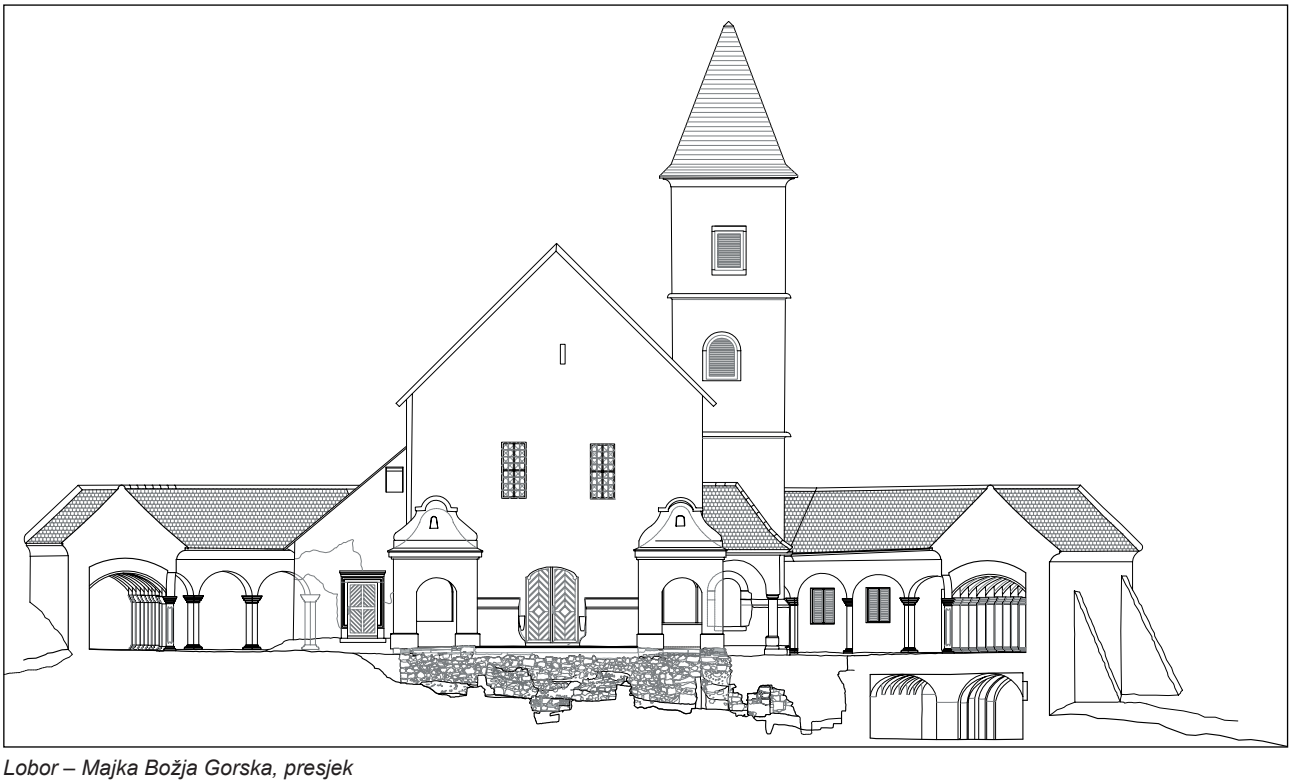


Pogled na prezentirane građevine ispod betonske konstrukcije (foto: K. Filipec)

Redni broj: 86
Lokalitet: Lobor – Majka Božja Gorska
Naselje: Lobor
Grad/općina: Lobor
Pravni status: R-0063
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, radovi prezentacije nalazišta

U sklopu sveobuhvatne sanacije crkve, tijekom studenog i prosinca 2006., nastavljena su zaštitna arheološka istraživanja, konzervatorski radovi i radovi na prezentaciji arheološkog lokaliteta. Istraživanja je vodio Arheološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu, koji je financirao radove u sklopu znanstvenog projekta „Južna Panonija u 9. st.“, Ministarstva znanosti, prosvjete i športa.

Zaštitna arheološka istraživanja obavljena su na pojedinim točkama u svezi s podizanjem betonske konstrukcije ispred pročelja postojeće crkve. Kako je riječ o jedinoj istraženoj starokršćanskoj bazilici s posebnom zgradom krstionice u hrvatskom dijelu provincije Panonije, odlučeno je da se zgrada krstionice prezentira *in situ*. Starokršćanska krstionica i zvonik predromaničke crkve smješteni su ispred glavnog ulaza u crkvu, na puno nižoj razini od postojeće. One se nalaze i na glavnoj komunikaciji kojom se kroz baroknu cinkturu ulazi u postojeću crkvu. Projektom je trebalo riješiti nesmetan pristup crkvi, ali i omogućiti pristup krstionici i predromaničkom zvoniku. Odlučeno je da se iznad dijelova istraženih građevina podigne konstrukcija kojom bi se prekrila arheološka sonda. Kako bi se omogućio



Lobor – Majka Božja Gorska, presjek

pristup prezentiranom dijelu lokaliteta, probijen je ulaz iz postojeće barokne grobnice koja se nalazi ispod južnog dijela cinkture. Riječ je o podzemnoj prostoriji veličine oko 100 m². Ta će se prostorija sanirati tijekom druge faze radova. Projekt prezentacije lokaliteta izradio je arhitekt Željko Peković i Omega engineering d.o.o. iz Dubrovnika.
Iznad starokršćanske krstionice, dijelova predromaničke i kasnoromaničke crkve, podignuta je betonska konstrukcija koja leži na obodnim zidovima i na dvama uporišnim stupovima. Tim su građevinskim radovima spojena dva prostora i dobiven je kvalitetan prostor ispod zemlje u kojem će biti izloženi arheološki predmeti i prezentirane otkrivene građevine *in situ.* Do konca 2006. napravljena je većina grubih građevinskih radova. Tijekom 2007. planira se nastavak radova na uređenju toga podzemnog prostora. Isto tako, planira se probijanje još jednog ulaza kojim bi se u podzemnu prostoriju ulazilo iz jugozapadnog kuta barokne cinkture. Usporedo s prezentacijom lokaliteta teku pripremni radovi sanacije postojeće crkve koja je u prilično lošem stanju.

Literatura

Filipec 2006 Krešimir Filipec, Lokalitet: Lobor – Majka Božja Gorska, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006.

dr. sc. Krešimir Filipec

Summary

All-encompassing restoration of the church during the November and December of 2006 included the continuation of rescue archaeological excavations, conservation and presentation works of the site Our Lady Gorska in Lobor. Rescue archaeological excavations were conducted at the positions designated for erecting concrete construction in front of the facade of the existing church.
Above the Early Christian baptistery, parts of the Pre-Romanesque and Late Romanesque church a concrete construction was erected for the explored objects to be preserved *in situ*.

Redni broj: 87
Lokalitet: Mali Tabor
Naselje: Prišlin
Grad/općina: Hum na Sutli
Pravni status: Z-2706
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitna iskopavanja

Tijekom rujna 2006., Institut za arheologiju u Zagrebu nastavio je zaštitna arheološka istraživanja na srednjovjekovnom lokalitetu Mali Tabor u Prišlinu. Voditeljica projekta Dvorac Mali Tabor, Hum na Sutli jest mr. sc. Ivančica Pavišić, u suradnji s dr. sc. Vlastom Begović. U istraživanjima je sudjelovala i Ana Matanić, d.i.a., iz Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture. Arheološka istraživanja financirali su Ministarstvo znanosti, prosvjete i športa, Ministarstvo kulture, Općina Hum na Sutli i Krapinsko-zagorska županija. Građevinske radove izvodila je tvrtka Arhitekton, vlasnika Stjepana Štrukleca iz Prišlina.



Mali Tabor, unutrašnje lice zapadnog zida dvorca (foto: I. Pavišić)

Na krajnjem sjeverozapadnom dijelu Hrvatskog zagorja, odnosno na slovensko-hrvatskoj granici, na jednom od ogranaka Kostelske gore, na 386 m n.m., smjestio se kaštel i dvorac Mali Tabor. Svojim pograničnim položajem u neposrednoj blizini rijeke Sutle, južno od crkve sv. Petra u naselju Prišlin, štitio je prometnice koje su u dalekoj prošlosti vodile iz Štajerske u središnje prostore Hrvatskog zagorja. U povijesnim izvorima nema podataka koji bi sa sigurnošću navodili na vrijeme graditelja Malog Tabora. Emilije Laszowski 1911. u svom radu piše o njegovim gospodarima, osobito o rodoslovlju obitelji Rattkay (Laszowski 1911). Već iduće godine, prvi hrvatski istraživač plemićkih gradova Gjuro Szabo poklanja pažnju Malom Taboru, te uz povijesne izvore donosi prvi prikaz ostataka tlocrta arhitekture i detaljno objašnjava njegove prostore (Szabo 1912: 221, sl. 74). Szabo, koji je iscrpno pratio tipologiju srednjovjekovnih kaštela i dvoraca na prostorima sjeverozapadne Hrvatske, osobito onih u Hrvatskom zagorju, kaštel Mali Tabor opisuje kao „utvrđeni refugij“, odnosno pribježište u kojem se nikada nisu vodile ozbiljne borbe, što zaključuje na temelju njegova položaja na ravnoj uzvisini i načinu gradnje: „Svi su zidovi nerazmjerno slabi, građeni većinom od ciglje“, te nastavlja: „Ovo nikada nije bio pravi sredovječni grad.“ (Szabo 1912: 221). U sljedećem tekstu Szabo ponavlja prvo spominjanje kaštela Mali Tabor u ispravi iz 1597. kao „Thabor aliter Vrbowcz“, u kojoj ban Ivaniš Korvin prepušta Nikoli Kotviću od Holdendorfa pravo ubiranja prihoda od „pristojališta toga grada“ (Szabo 1920: 75, 76). Autor isprave iz 1511. spominje dvije utvrde: s jedne strane Veliki Tabor koji naziva *castrum*, odnosno plemićki grad, dok Mali Tabor naziva *castelum* (kaštel, tvrđavica), što je na području kontinentalne Hrvatske označavalo manje obrambene građevine s kraja 15. i početka 16. stoljeća. Gradnja srednjovjekovnih plemićkih gradova na prostorima kontinentalne Hrvatske traje od 13. st. i prestaje početkom 15. st. Od druge polovine 15. st. grade se kašteli, odnosno tipovi obrambenih renesansnih građevina s pravilnim tlocrtima na čijim su uglovima stajale kružne kule ili polukule, otvorene s unutrašnje dvorišne strane iz kojih će se poslije razviti bastion (Kruhek 1995). Upravo je Mali Tabor primjer gradnje renesansnog kaštela u Hrvatskom zagorju, koji time privlači osobitu pozornost istraživača.
Arheološka istraživanja 2006. u dvorcu Mali Tabor provedena su radi preventivne zaštite zapadnoga obrambenog zida dvorca i nastavak su istraživanja iz 2004. godine. Dugogodišnja zapuštenost objekta uzrokovala je nepristupačnost dvorca s vanjske strane ogradnog zida,



Mali Tabor, položaj četvrte sjeverozapadne kule dvorca (foto: I. Pavišić)

kao i s unutrašnje strane dvorišta. Stoga je pažnja bila usmjerena ponajprije na odstranjivanje raslinja i suhih debla slomljenih stabala akacije. Pokošena je trava, uz pažljivo odstranjivanje bršljana obraslog s vanjskog i unutrašnjeg lica obrambenog zida dvorca. Korijenje bršljana prodiralo je u samu jezgru ogradnog zida. Nakon čišćenja raslinja, uspjela se definirati konstrukcija zapadnoga ogradnog zida koji je sačuvan u visini od 0,50 do 2,15 m, mjereno od današnjeg nivoa unutrašnjeg dvorišta. S vanjske strane prema zapadu, zid ima niz (tri-četiri) snažnih kontrafora koji su u prilično ruševnom stanju. Zapadni ogradni zid prosječno je širok 40 cm, građen od grubo obrađenog kamena i povezan mortom. Mjestimice je urušen i isprepleten granama bršljana i drveća akacije, koje je izraslo neposredno uza zid i inkorporiralo se u strukturu zida. Lomljen i grubo klesan kamen, koji čini građevni materijal različitih veličina, slagan je u djelomice pravilne redove s ispunama sitnijeg kamenja. Na zidu su vidljiva dva prozorska otvora širine 80x90 cm, izvedena lučnim nadvojem. Kod zaglavnog kamena svjetla, visina je otvora 120 cm. Nadvoj je izveden od uskih kamenih blokova visine 26 cm, koji su slagani radijalno od pete luka prema zaglavnom kamenu. Između uskih kamenih blokova je žbuka slojnica širine 1 – 1,5 cm. Prozorski otvori su s unutrašnje strane zida (prema dvorištu) širine 1,15 m, dok se prema vanjskoj strani zida sužavaju na 0,80 m. Prozorski su otvori međusobno udaljeni 3,40 m. U zidu su mjestimice ugrađeni pravilni kameni blokovi s utorom za okov u sekundarnoj uporabi. U strukturi zida mjestimice se nailazi na umetnutu opeku, a njena uporaba ne pokazuje nikakve pravilne vertikalne ili horizontalne redove. Umetnute su opeke dimenzije 28x13x7,5 cm i izrazito su tamnocrvene boje, kompaktne strukture i dobro pečene.

Na zapadnome ogradnom zidu, u temeljnoj stopi, s jednakom strukturom gradnje, nadovezivao se polukružno zid koji je ocrtavao zidove četvrte (sjeverozapadne) kule dvorca. Kula je u potpunosti sačuvana u svom tlocrtu s visinom zida nešto iznad nivoa ulaznog praga (prag je u potpunosti sačuvan). Kula je sličnih dimenzija kao i preostale sačuvane kule, vanjske širine (promjera) 6,70 m, unutrašnjeg promjera 4,90 m. Širina zidova kule je 0,90 m. Ulaz u kulu širok je 1,40 m, s kamenim pragom 1,20x0,60 m. Kameni dovratnici nisu nađeni *in situ*, ali eventualno bi se mogli rekonstruirati od pravilnih klesanih blokova s utorima koji su nađeni ugrađeni u zapadni ogradni zid dvorca. Četvrta kula imala je ulaz s dvorišne strane koji sa sjeverne strane slijedi zid jednake strukture kao i zapadni ogradni zid koji se vjerojatno spajao sa sjeveroistočnom kulom.

Struktura zapadnoga ogradnog zida dvorca s unutrašnje strane dvorišta, upućivala je na konstrukciju gradnje od poluobrađenih kamenih blokova, različitih veličina nemarno slaganih u redove i povezanih mortom. Raspoznavale su se ispune s uslojenim komadima opeke koja se javljala u pojedinačnim razmacima uzduž cijele dužine zida od 21 m. Zbog različitih napuklina u zidovima dvorca i izvjesnog rastvaranja stropnih konstrukcija prema zidovima, pretpostavlja se da se četvrta kula u nekom razdoblju (nakon 16. st.) urušila, tj. kliznula, budući da se nalazi na nagnutom terenu. Ako se temelj kule u odnosu na obrambene zidove između kula pomaknuo, moglo je doći do urušavanja gornjeg ziđa, nakon čega kula više nije obnovljena. Nova koncepcija baroknog dvorca imala je tri obrambene kule i ogradni zid, koji su zatvarali unutrašnje dvorište sa sjeverne strane. Na sjevernome ogradnom zidu izgrađen je novi ulaz, a na zapadnom ogradnom zidu prolaz prema perivoju koji se nalazi na blagoj padini prema dolini Sutle.

Nakon istraživanja, zapadni ogradni zid dvorca Mali Tabor zaštićen je do idućih istraživanja drvenim fosnama i metalnim podupiračima s vanjske strane perivoja i s dvorišne strane. Četvrta, sjeverozapadna kula, zaštićena je geotekstilom i plastičnom folijom, te zasuta zemljom. Iz statičkih razloga potrebno je obnoviti četvrtu kulu, budući da je potrebno izvesti serklažu u nivou prvog kata koja bi spriječila daljnje odvajanje stropova od zidne mase. Obnova renesansnog četverokuta, osim iz statičkih razloga, potrebna je radi prezentacije cjelovitog objekta u njegovim osnovnim povijesnim gabaritima.

Literatura

Gulin 1995 A. Gulin, Povijest obitelji Rattkay, Zagreb, 1995.

Kruhek 1995 M. Kruhek, Krajiške utvrde hrvatskog kraljevstva, Zagreb, 1995.

Laszowski 1895 E. Laszowki, Porodica Rattkay, Prosvjeta, 3, Zagreb, 1895: 146.

Laszowski 1911 E. Laszowski, Mali Tabor, Prosvjeta, 5, Zagreb, 1911.

Petković 1993 M. Petković, Ratkaji velikotaborski u hrvatskoj povijesti i kulturi 1502 – 1793, Veliki Tabor, 1993.

Strčić 1998 P. Strčić, Frankapan, Beatrica, u: Hrvatski biografski leksikon, 4, Zagreb, 1998: 399.

Szabo 1912 Gj. Szabo, Spomenici kotara Klanjec i Pregrada, u: Izvještaj o radu zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u godini 1911, VHAD, XII, Zagreb, 1912: 211.

Szabo 1920 Gj. Szabo, Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1920.

Žmegač 1995 A. Žmegač, Mali Tabor, u: Enciklopedija hrvatske umjetnosti, 1, Zagreb, 1995: 540.

mr. sc. Ivančica Pavišić

Summary

Although older, Mali Tabor castle was first mentioned in written sources at the end of the 15th century. In the Rattkays folders there is no data that would indicate with certainty the time and the builders of the castle. From the second half of the 13th century the nearby patrician town

of Vrbovec was the seat of the Vrbovec and Veliki Tabor landowners and after its collapse Mali Tabor castle took its role. It was owned by the Croatian-Hungarian Banus Ivaniš Korvin from 1490 to 1504. For almost three centuries it was governed by the powerful Hungarian family Rattkay (1524-1793). During their reign, at the end of the 17th century the Renaissance Castle was partitioned off into two wings with an inner courtyard and four cylindrical towers of which the west and north defensive wall remained. A single-storied baroque castle was annexed in the 19th century. The north defensive wall of the castle was knocked down on this occasion and the area between the farm building and the annex at the east wing of the castle gets a new entrance portal which has remained preserved.
Archaeological works on the west defensive wall of the castle of Mali Tabor had a preventive rescue character. Clearing of the plants helped to define the construction of the west fence wall of the castle, which was preserved in the height from 50 cm to 2.15 m and in the length of 21 m. On the outer side towards west there were several strong buttresses which were found in a ruinous condition. The west fence wall was built of roughly cut stone connected with mortar. It was assembled into regular rows and fillings of smaller stones. At the western defensive wall there was a semicircular wall that extended from the foundation footing and which contoured the walls of the fourth (north-western) tower of the castle. The tower was entirely preserved in its base with the wall height somewhat above the level of the doorstep, which was preserved completely. The tower has similar dimensions as the remaining three towers with an entrance from the courtyard side that is followed on the northern side by the wall of the same structure like the western fence wall which probably used to connect with the north-eastern tower.

Redni broj: 88
Lokalitet: Plemićki grad Vrbovec
Naselje: Klenovec Humski
Grad/općina: Hum na Sutli
Pravni status: P-1372
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, zaštitno iskopavanje i konzervacija

Institut za arheologiju nastavio je konzervatorsko-sanacijske radove na lokalitetu Plemićki grad Vrbovec u Klenovcu Humskom. Zidarskim radovima 2006. prethodila su arheološka iskopavanja, usmjerena na površine koje je trebalo istražiti kako bi se oslobodio zid ili definirala specifična situacija. Stručna voditeljica arheološko-konzervatorskih istraživanja bila je mr. sc. Tatjana Tkalčec s Instituta za arheologiju. Radove su financirali Ministarstvo kulture, Općina Hum na Sutli i Krapinsko-zagorska županija.

Srednjovjekovni se grad spominje u povijesnim izvorima u razdoblju od 1267. do 1497. godine. Institut za arheologiju već niz godina na lokalitetu provodi arheološka istraživanja, a od 2004. i konzervatorske radove (Tomičić et al. 2001; Tomičić, Tkalčec 2005a; Tomičić, Tkalčec 2005b; Tkalčec 2006a). Arheološka istraživanja 2006. obavljena su u lipnju, tijekom devet radnih dana i to na površini od 82 m², u sjeverozapadnome dijelu lokaliteta, na samom rubnome



Ulomci vrča od majolike (foto: T. Tkalčec)

prostoru zaravni burga (Tkalčec 2006c). Istraživanja su bila usmjerena na iskopavanje površine izvan gabarita zidane arhitekture u sjeverozapadnome kutu lokaliteta, radi definiranja temeljne stope zapadnoga zida burga te završetka konzervatorskih radova na spoju sjevernoga zida, konzerviranoga još 2005., i zapadnoga zida.
Utvrđeno je da se ispod recentnoga šumskog humusa na toj površini nalaze kasnosrednjovjekovni slojevi iznimno bogati arheološkim nalazima – ulomcima keramičkih posuda i pećnjaka te životinjskim kostima. Pronađeni su i kovinski predmeti poput željezne kopče, ostruge, potkove, ključa, ključanice te vrhova strelica za samostrijel (Tkalčec 2006b: sl. 1). Čini se da takvu količinu ulomaka kuhinjskih lonaca i životinjskih kostiju na istraživanome prostoru u višim, ali intaktnim arheološkim slojevima treba povezati s aktivnostima vezanima uz pripremanje hrane, točnije u ovome slučaju taj je prostor bio mjesto bacanja kuhinjskoga otpada. To bi potvrđivalo tezu kako je prizemna


Naboj od gline s tragovima ukopa drvene konstrukcije uza zapadni zid (foto: T. Tkalčec)

sjeverozapadna prostorija, odnosno zapadna prostorija palasa, bila prostorija za pripremanje hrane. Otpaci su bacani preko zida, izvan prostora burga, što ujedno upućuje i na postojanje otvora (vjerojatno prozora) na tome dijelu grada, od kojega nisu očuvani tragovi. Nalazi tipološki pripadaju razdoblju druge polovine 15. st., a vjerojatno i početka 16. st., na što upućuju karakteristični nalazi vrčeva od majolike (Tkalčec 2006b). Arheološka istraživanja rezultirala su i vrlo vrijednim nalazom ostataka drvene konstrukcije uza zapadni zid. Naime, ispod rastresitih slojeva bogatih kasnosrednjovjekovnim nalazima, pojavili su se slojevi žute gline (neke vrste naboja uz sam zid burga) u kojima su se ocrtali tragovi drvene konstrukcije. Neposredno uza sam zid, paralelno s njime, nalazio se niz okomitih stupova, a oko 1,5 m zapadno, u istoj liniji jug-sjever, utvrđeni su tragovi vodoravno polaganih greda, a između njih također okomiti stupovi (Tkalčec 2007: 71, sl.1). Sloj nabijene žute ilovače nije istraživan, a vjerojatno je riječ o sloju u kojem će biti i nalaza iz starijeg razdoblja – možda početne faze izgradnje burga, ako su tragovi stupova i greda ostaci konstrukcije drvene skele za izgradnju zidova. Tome u prilog ide i činjenica da se sloj gline pojavio upravo na dubini na kojoj se očekuje temeljna stopa zida, odnosno, vjerojatno je neposredno prekriva. Kako financijska sredstva nisu bila dostatna za daljnja precizna arheološka istraživanja otvorene površine (s obzirom na to da je osim troškova arheoloških istraživanja i konzervacije metalnih nalaza iz istih sredstava trebalo podmiriti i troškove planiranih konzervatorskih radova), čitava je površina prekrivena geotekstilom i ostavljena za istraživanje iduće sezone. Time se nije uspjela definirati temeljna stopa zida, te nije bilo moguće završiti konzervaciju SZ ugla burga.

Tijekom arheoloških radova organiziran je snimak totalnom geodetskom stanicom i izmjera svih zidova na kojima će se obavljati konzervatorski radovi. Konzervatorski radovi odvijali su se tijekom srpnja 2006. godine, u trajanju od devet radnih dana. Započeli su dopremom potrebnog materijala, vode i opreme na strm i teško pristupačan brijeg. Zaštitni konzervatorski radovi sastojali su se isključivo od konsolidacije istražene arhitekture, a provođeni su na zidovima sjeverozapadne i sjeverne, dijelom i sjeveroistočne prostorije prizemlja palasa. Ujedno je i načinjena zaštitna kapa na sjevernome zidu, konzerviranome 2005. godine. Osim južnog i istočnog zida SI prostorije, koji nisu bili dostupni zbog deponiranoga kamenja, na svim je ostalim zidovima triju prostorija palasa



Pregradni zid između sjeverne i sjeveroistočne prizemne prostorije palasa nakon konzervacije (foto: T. Tkalčec)

izrađena kapa i fugirane stijene zidova (Tkalčec 2007: 72, sl. 2). Veća je zidarska intervencija obavljena na južnom zidu sjeverozapadne prizemne prostorije palasa, gdje je bilo potrebno popuniti razgrađeni zid pri samome spoju sa zapadnim zidom, konzerviranim još 2004. godine.
Vezivno sredstvo (produženi vapneni mort) sastojalo se od sipine (< 4 mm) iz lokalnog kamenoloma kraj Pregrade, vapna i cementa, i to u omjeru (1 : 3 : 6 – cement : vapno : sipina). Rabljen je kamen sa samoga lokaliteta. Završna kapa izrađena je pomoću hidrauličnog vapna *calx romana* u omjeru 1 : 2 (*calx romana* : sipina). *Calx romanom* su fugirana lica zidova i to izvorni srednjovjekovni dijelovi. Za fugiranje lica načinjena je čvršća smjesa od *calx romana* (omjer 1 : 1). Izvorne je zidove bilo nužno fugirati zbog lošeg stanja ziđa i žbuke. U dogovoru s Konzervatorskim odjelom u Zagrebu, zidovi će prezimiti bez pokrivanja geotekstilom zbog uporabe hidrauličkog vapna *calx romana*. Nekonzervirane strukture i strukture na kojima nisu dovršeni konzervatorski zahvati (spoj sjevernoga i zapadnoga zida burga), tijekom zimskoga razdoblja adekvatno su zaštićene geotekstilom, najlonima, folijama, plastičnim pokrivalima i drvenim paletama.
Nakon završetka svih radova, transportirano je klesano obrađeno kamenje, koje potječe iz arheoloških istraživanja i koje je od 2001. bilo deponirano na samome terenu, u Dvor Veliki Tabor, gdje ti vrhunski primjerci gotičke arhitektonske umjetnosti čekaju bolja vremena u financijskome smislu, kako bi mogla započeti njihova restauracija.

Literatura

Tkalčec 2006a Tatjana Tkalčec, Plemićki grad Vrbovec kraj Klenovca Humskog – arheološko-konzervatorska istraživanja 2005, AIA, II-2006, Zagreb, 2006: 85 – 89.
Tkalčec 2006b Tatjana Tkalčec, Arheološko-konzervatorska istraživanja srednjovjekovnoga grada Vrbovca u Klenovcu Humskome u 2006. godini, Hrvatsko zagorje (u tisku)
Tkalčec 2006c Tatjana Tkalčec, Izvješće o arheološko--konzervatorskom istraživanju lokaliteta Plemićki grad Vrbovec 2006. (Veliki Gradiš, Veliko Gradišće u Klenovcu kraj Huma na Sutli, od 5. do 17. lipnja i 12. do 25. srpnja 2006.), elaborat, Institut za arheologiju, Zagreb, kolovoz 2006.
Tkalčec 2006 Tatjana Tkalčec, Lokalitet: Plemićki grad Vrbovec, HAG, 2/2004, Zagreb, 2006: 142, 143.
Tkalčec 2007 Tatjana Tkalčec, Plemićki grad Vrbovec kraj Klenovca Humskog – arheološko-konzervatorska istraživanja u 2006. godini, AIA, III-2007, Zagreb, 2007: 70 **– 74.**
Tomičić et al. 2001 Željko Tomičić, Tatjana Tkalčec, Marko Dizdar, Daria Ložnjak, Veliki Gradiš, Veliko Gradišće – plemićki grad Vrbovec kraj Huma na Sutli (Stanje istraživanja 2001. godine), Prilozi IAZ, 18, Zagreb, 2001: 253 – 274.
Tomičić, Tkalčec 2005a Željko Tomičić, Tatjana Tkalčec, Plemićki grad Vrbovec kraj Klenovca Humskog – arheološko-konzervatorska istraživanja 2004, AIA, I-2005, Zagreb, 2005: 67 – 72.
Tomičić, Tkalčec 2005b Željko Tomičić, Tatjana Tkalčec, Lokalitet: Plemićki grad Vrbovec, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 98, 99.

mr. sc. Tatjana Tkalčec

Summary

Archaeological and conservation works on the patrician town of Vrbovec were continued in 2006. Archaeological excavations covered the surface of the north-western part of the site, on the outside of the architectonic complex, so the junction of the northern and western walls basis could be defined. Late-medieval layers were excavated, which were very rich with finds- pottery and tiles fragments and animal bones.
Metal objects like an iron clasp, a spur, a horseshoe, a key and a keyhole and arrowheads were also found.
It seems that this area served for kitchen waste disposal. Underneath these layers a clay flooring was found next to the western burgh wall. The clay displayed traces of wooden construction remains. The following archaeological excavations will determine whether these represent the remains of scaffolding used by burgh builders in the 13th century. Rescue conservation and consolidation works were also continued.

Redni broj: 89
Lokalitet: Špičak
Naselje: Bojačno
Grad/općina: Zagorska sela
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Krajem kolovoza i početkom rujna 2006., Institut za arheologiju nastavio je zaštitine arheološke radove na lokalitetu Špičak u Bojačnom. Stručna voditeljica bila je mr. sc. Ivančica Pavišić u suradnji s dr. sc. Snježanom Karavanić iz Instituta za arheologiju, Marijanom Vojtić, d.i.a. iz Instituta za povijest umjetnosti i Evom Matijašević, d.i.a. iz Konzervatorskog odjela u Zagrebu. Sudjelovali su i studenti arheologije Goran Šegota i Marina Miletić. Istraživanja su financirali Ministarstvo znanosti, prosvjete i športa, Ministarstvo kulture, Krapinsko-zagorska županija, Općina Klanjec i Općina Zagorska sela.

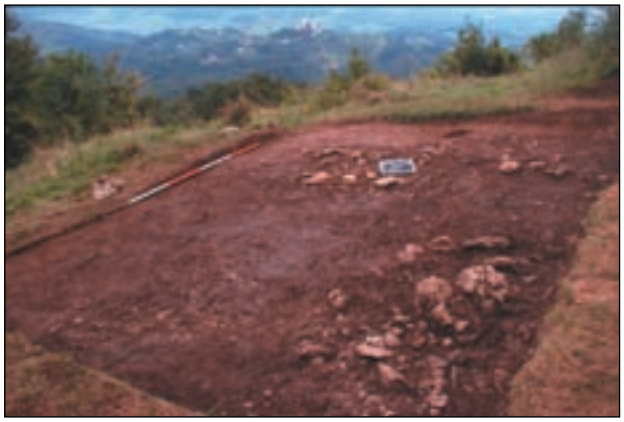
Arheološki lokalitet Špičak nalazi se u selu Bojačnom, na najzapadnijem dijelu Hrvatskog zagorja. Prapovijesni naseobinski lokalitet smješten je uz lijevu obalu rijeke Sutle, poviše termalnog izvora Atomskih toplica u Harinoj žlaki, poznatog u širim europskim okvirima po svojim radioaktivnim svojstvima. Na najvišoj točki Košničke gore, odnosno njezinu posljednjem jugozapadnom ogranku, prostiralo se prapovijesno naselje na položajima Gradina I i Gradina II Špičak. Najviša terasa Gradine II Špičak svojim izduženim elipsastim oblikom dijeli gradinski položaj na dva simetrična dijela – sjeverni i južni. Južni dio gradine ujedno je i prirodno najbolje zaštićen i branjen položaj na kojem su podizani pojedinačni prapovijesni nadzemni stambeni objekti, odnosno kuće grupirane u nekoliko cjelina. Na južnoj padini akropole Gradine II podignut je objekt B/1, zaštićen kamenom hridi i poviše njega šumarkom koji zatvara donji ogranak gradine. U otprije otkrivenim tragovima kuće B/1 utvrđeno je, da je ona svojim položajem usječena u padinu brijega, dok s južne strane njezini temelji prate obrise prirodne kamene stijene. Taj položaj objekta odabran je na padini radi statičke osnove kamena živca i poduprt je suhozidnom kamenom nadgradnjom. Položaj stambenog objekta B/1 uvjetovan je padinom brijega što se spušta na nižu terasu Gradine II Špičak na kojoj su se, prema topografskim obilježjima, morali prostirati i drugi stambeni objekti.

Istraživanja u 2006. usmjerena su na proširivanje iskopa, odmah uza sondu I iz 2005. godine. Cilj je bio ispitivanje slijeda stambenog objekta B/1, stoga je započelo proširivanje iskopa s istočne i zapadne strane, u sondi II i sondi III. Površina iskopa podijeljena je u mrežu blokova veličine 2x2 m, s obuhvaćenom površinom istraživanja u □ A-C/12-15 i □ D–F/24-28. Zbog oštećenja nastalih poljoprivrednim radovima prosječna dubina iskopa iznosila je ▼ 0,25 – ▼ 0,35 m, a na nekim mjestima bila je plića zbog kamene podloge živca. Mjerenja su obavljena totalnom geodetskom stanicom s vezom na apsolutni geokoordinatni sustav. U okviru istraživanja nastojalo se nadovezati na rubove prošlog iskopa radi dobivanja gabarita nadzemnog objekta B/1 ili mogućnosti nalaska nekoga drugog stambenog objekta. Položaj objekta B/1, podignutog na padini akropole, upućivao je na jednostavnu vertikalnu stratigrafiju jednoslojnog nalazišta, koje je već otpije uništeno obradom zemljišta. U sondi II, otvorenoj uzduž istočne padine objekta B/1, u □ A-13 i □ B-14, nakon skidanja vrlo tankoga humusnog sloja (Sj 001), slijedio je sloj (Sj 002) zagasite oker-sive ilovače (boja prema Munsellu: 10 YR/6) s ponešto gara i kućnog lijepa. S padom terena u □ C/15, površinski sloj (Sj 001) gotovo je iščeznuo poljoprivrednom obradom i erozijom zemljišta, javljale su se crne mrlje s tragovima gara s ponekim komadom životinjske kosti i kućnog lijepa. Nešto drugačija situacija slijedila je sa zapadne strane iskopa. U sondi III (s položajem u □ D-F 24 –28) pratio se i nadalje kulturni sloj (Sj 003) od tamne smeđe-sive rastresite zemlje, pomiješan s materijalnim ostacima. S padom terena spram južne strane gradine, debljina kulturnog sloja sve se više gubila i nestajala u najdonjem dijelu iskopa koji je s te strane gradine zaštićen kamenom suhozidnom podgradnjom objekta. Na položaju sonde III, u □ D/26 na ▼ 0,20 – 0,25 m, nađeni su tragovi podnice objekta od tamne smeđe-sive zemlje (Munsell: 10 YR/3) po kojoj su slijedili nalazi nekolicine keramičkih ulomaka i životinjskih kostiju (svinje i jelena). Po površini □ D 24/28 sačuvao se sloj kompaktne prepečene žarko crvene gline od peći Sj 54 (Munsell: 7.5 R/3) koja je gotovo sva bila izdrobljena, pa se pretpostavlja da se gornja konstrukcija srušila i pod pritiskom zemlje spljoštila. Peć je imala približne dimenzije 1,85x1,70 m, bila je ovalnog oblika, a na njenim rubovima pronađeni su ulomci kućnog lijepa s otiscima pruća koji su vjerojatno pripadali gornjem kalotastom dijelu peći. S južne strane površina crvene zapečene gline se sužava, pa je vjerojatno na toj strani bilo i vatrište. Na njenoj središnjoj površini pronađeni su ostaci dviju keramičkih posuda s dnom okrenutim prema gore. U istraženoj površini peći javljali su se popratni nalazi, uglavnom keramički ulomci raznih posuda. Upravo na tom položaju u objektu B/1 nalazi su bili raspršeni, nažalost u većini slučajeva vrlo fragmentarni, ali ipak vjerodostojni pokazatelji intenzivne keramičke produkcije u samom objektu.
Najveći broj prikupljene arheološke građe iz proširenog iskopa objekta B/1 pripada tipičnom naseobinskom inventaru kasnobrončanodobnog i starijega željezno-

dobnog naselja. Najzastupljeniji su keramički ulomci grube fakture, uglavnom neukrašenih stijenki ili s horizontalnom plastičnom trakom ili naljepkom u obliku otiska prsta u varijantama. Među oblicima najčešće su zastupljeni lonci slabo obrađenih stijenki, pekve, kao i konične zdjelice zaravnjenog oboda. Njima pripadaju i nalazi kratkih i širokih trakastih ručki. Slijedila je nešto bolje obrađena i pečena prelazna keramika koja svojom kvalitetom odudara od grube keramike, bolje je pečena s manjim primjesama i zastupljena je širim repertoarom oblika, među kojima se ističu plitice i zdjele S-profila. Fina keramika dosta je rijetka, ali ipak prisutna, s primjerom šalice ukrašene buklima na ramenu ili vrlo malim šalicama glatkih tanjih stijenki. Uz keramičke izrađevine, javljaju se i rijetki brončani nalazi, kao što su naušnica i trokutast privjesak od tankoga brončanog lima ukrašen iskucavanjem ili fragmentarna lučna fibula s glavom konjića. Srodne oblike fibula sa životinjskim glavama nađene su na slovenskim nekropolama: u Štajerskoj na Rifniku u grobu 1903/18, Magdalenskoj gori u tumulu 2, grob 11 i Dolenjskoj u tumulu 14 u grobu 2/11 nekropole Hrastje (Teržan 1990; Tecco Hvala, Dular, Kocuvan 2004; Dular 2003; Parzinger 1989). Na ognjištu u □ C/3-D/23 bili su položeni ulomci većeg vrča s kratkim trbuhom i uzdignutim koničnim vratom, ukrašenim horizontalnim rebrima te zadebljalim širokim obodom. Analogije takvom tipu vrčeva na ravnoj ili šupljoj nozi nalaze se među keramografijom iz grobova svetolucijske skupine s kojom nalazi sa Špičaka pokazuju srodnosti (Teržan 1984: T. 32, 357 G). Na položaju u □ C 3/23 pronađeni su ostaci željezne zgure, kamene alatke – brus, kameni šiljci i gladilice, čija namjena upućuje na radionički prostor u objektu B/1.

Odstranjivanjem nakupljenog raslinja u donjem zapadnom dijelu iskopa u sondi II, pojavila se kamena gromača u dužini od 5,45x1,40-170 m. Gromača je ukazivala na konstrukciju suhozida koji tvore nepravilno složeni kameni blokovi što su na nekim mjestima sačuvani u dva do tri reda kamena, s ispunama od manjih i većih komada. Unutrašnjost suhozida bila je ispunjena usitnjenim komadima kamena i izmiješana s ponekim žutim ili crvenim pješčenjakom. Ostatak suhozida sačinjavali su lomljeni ili grubo klesani kameni na kojima se raspoznavalo vanjsko i unutrašnje lice, već prema potrebama prilagođeno tehnici gradnje suhozida. Zapadni rubni dijelovi suhozida vezani su uz površinu južnog dijela objekta B/1 s podzidom također građenim u tehnici suhozida s dvama, a na nekim mjestima i s trima redovima očuvanog kamenja. I taj tip suhozidne gradnje od lomljenog i grubo klesanog kamenja položen je na osnovama kamene hridi kao statičke osnove samog objekta.

U dosadašnjim istraživanjima objekta B/1 dobili su se približni obrisi njegove veličine (7,20x4,60 m), koja se iscrtava u obliku pravokutne forme objekta s donekle očuvanim južnom i djelomice zapadnom stijenom građenom u tehnici suhozida, dok su ostali zidovi kuće podignuti na zemljanoj podlozi. U središnjem se prostoru nalazi rupa s garom obložena kamenjem (u □ C/13 i □ B/6), ostacima nadgradnje objekta drvenim kolcima. Vanjske stijenke objekta, od kojih su ostali tragovi u nalazima usitnjenog mnoštva ulomaka kućnog lijepa, bile su izgrađene od šiblja i oblijepljene glinom. Centralni dio kuće B/1 vezan je uz prostoriju 1, u kojoj se u središtu ocrtavaju četiri obrađena kamena živca, različitih



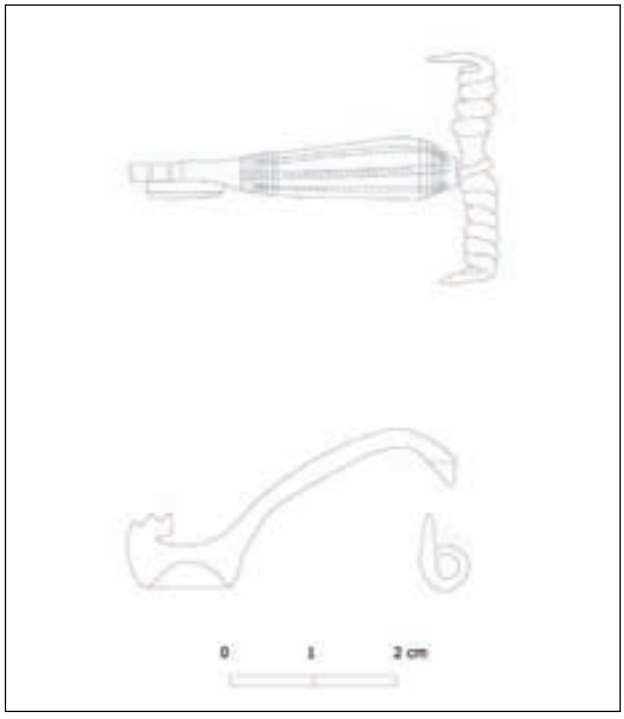
Pogled na dio istraženog objekta B/1 (foto: I. Pavišić)

namjena. Prikupljeni fragmentarni nalazi u stambenom dijelu objekta B/1 upućuju na svestranu aktivnost njenih žitelja, iskazanu u različitoj obrtnoj djelatnosti – s jedne strane lokalnu keramičku proizvodnju, a s druge vjerojatno i izradu metalnih predmeta. Arheološka istraživanja na objektu B/1 nisu završena s obzirom na to da se kulturni sloj proteže i dalje prema istočnom dijelu iskopa, odnosno padini brijega. Ona će tijekom sljedećih istraživanja dati odgovore na kompleksnu strukturu toga naseobinskog objekta na akropoli Gradine II Špičak s jasno definiranim kulturološkim pokazateljima.

Položaj Gradine II Špičak po svojim je topografskim obilježjima bio najpovoljniji za podizanje prapovijesnih stambenih objekata. Time je pažnja dalje usmjerena na određivanje i drugih naseobinskih točaka na položajima Gradine II Špičak. Istraživanje je nastavljeno na položaju ispod lovačke „čeke“, na k.č. 1233, odnosno na njenome najisturenijem sjeveroistočnom dijelu gradine sa širokokutnim nadzorom sutlanske doline i okolne Gore Rudnice na Štajerskoj strani. Kamena gromača koja se na tom položaju skriva ispod obraslog raslinja, presijeca terasu Gradine II Špičak na dva jednaka dijela. U usjeku s padom terena u profilu javljali su se slučajni arheološki nalazi koji su na tom položaju upućivali na postojanje još jednoga novog stambenog objekta (objekt je nazvan D/1). Otvorena je sonda I, veličine 8x6 m, u smjeru sjever-jug, s pogledom na izvor Atomskih toplica u Harinoj žlaki i obližnje prostore na Kozjanskom. Nakon skidanja plitkoga humusnog sloja, na ▼ 0,15 – 0,18 m



Pogled na istraženi dio objekta D/1 (foto: I. Pavišić)



Fibula sa životinjskom glavicom (crtež: K. Jelinčić)

pojavio se sloj (Sj 002) od tamne sivo-smeđe zemlje koji se ocrtavao po terasi gradine u □ A/1 – B/4. Sadržavao je skupinu keramičkih ulomaka, te nešto životinjskih kostiju. Nakon tog sloja rastresite zemlje, uza zapadni rub iskopa sonde slijedio je sloj (Sj 003) žuto-sive masne ilovače, debljine od 0,12 do 0,25 m. Taj je sloj gline bila zapravo podnica samog objekta D/1, koja se protezala uzduž istočnog dijela iskopa sonde I, dok se spram donjeg dijela terase gubila. Istraženu površinu iskopa u objektu D/1 prate pojedinačni nalazi ulomaka kasnobrončanodobne keramike, pršljenovi i životinjske kosti. Prepoznatljivi su oblici zdjela s izvijenim obodima, plitice s uvijenim obodom s tragovima faceta, te fina keramika tankih glatkih stijenki. U □ A/4 javljali su se tragovi paljenja s popratnom skupinom većih ulomaka grube keramike s dijelovima široke trakaste ručke s rubnim zadebljanjima krajnjih dijelova u obliku čepa, koji se prije pečenja udijevao u stijenke pekve. Nalazi su ležali u neposrednoj blizini ognjišta Sj 15 od ograđenog kamenja različitih oblika, nepravilno slaganog u polukrug. Zanimljiva je pojava kamene menze s glatkom plohom neposredno uz ognjište, koja je u samom objektu imala svoju funkciju u životu naselja.

Naselje na Špičaku pripada tzv. visinskim gradinskim naseljima. Proteže se na gorskoj zaravni, na položajima prirodno branjenim fortifikacijama zaštićenog područja. Špičak, kao tip gradinskog naselja sa svojim kulturološkim i tipološkim svojstvima, pripada srednjoeuropskom kulturnom krugu kasnog brončanog i starijeg željeznog doba. To potvrđuju materijalni ostaci vezani za kulturni krug visinskih naselja na prostorima sjeverozapadne Hrvatske, osobito onima uz rijeke Savu, Dravu i Kupu: na zagrebačkome Gornjem gradu – Gradec, Treščerovac, Krupače i Belaj (Balen Letunić 1996: 13; Majnarić Pandžić 1983: 29). Noviji nalazi (vrč s narebrenim vratom, fibula sa životinjskom glavicom) upućuju na kulturna strujanja na granici s Dolenjskom i još zapadnije sa Svetolucijskom skupinom, datiranim u stupanj St. Lucia II, odnosno u Ha D-stupanj (Teržan 1990: 100, sl. 24). Uz daljnji nastavak istraživanja objekta D/1, proširivanjem iskopa tijekom sljedeće godine dobit će se nove spoznaje o veličini samog objekta, istražiti njegova infrastruktura i konačno vrijeme njegove uporabe i trajanja.

Literatura

Balen Letunić 1996 D. Balen Letunić, Kasnobrončanodobni lokaliteti na zagrebačkom području u: Arheološka istraživanja u Zagrebu i zagrebačkoj regiji, Izdanja HAD, 17, Zagreb, 1996: 13 – 27.

Dular 1982 J. Dular, Halštatska keramika u Sloveniji, Dela 1, Razr. SAZU, 23, Ljubljana, 1982.

Dular 2003 J. Dular, Halštatske nekropole Dolenjske, Ljubljana, 2003.

Majnarić Pandžić 1983 N. Majnarić Pandžić, Prilog poznavanju kasnog brončanog i starijeg željeznog doba na Kordunu i Baniji, Izdanja HAD, 10, Karlovac, 1983: 29 – 44.

Parzinger 1989 H. Parzinger, Hallstattzeitliche Grabhügel bei Dobrnič, AV, 39-40, Ljubljana, 1989: 529 – 635.

Pavišić 1993 I. Pavišić, Kasnobrončanodobno naselje Špičak u Bojačnom – prilog poznavanju Ruške skupine, Ptujski arheološki zbornik ob 100-letnici Muzeja in Muzejskega družtva, Ptuj, 1993: 171 – 188.

Pavišić 2001 I. Pavišić, Die spätbronzezeitliche Siedlung Špičak in Hrvatsko Zagorje, u: Die Drau, Mur und Raab Region im 1. vorchristlichen Jahrtausend, Akten des Internationalen und Interdisciplinären Symposiums vom 26. bis 29. April 2000 in Bad Radkersburg, Universitäts Forschungen zur Prähistorischen Archäeologie, 78, Wien, 2001: 165 – 179.

Pavišić 2005 I. Pavišić, Tragom arheološkog naslijeđa u okolici Harine žlake u općini Zagorska sela, u: Autentičnost i memorijalna mjesta: problemi, potencijali, izazovi, Kumrovec, 2005: 302 – 313.

Tecco Hvala, Dular, Kocuvan 2004 S. Tecco Hvala, J. Dular, E. Kocuvan, Železnodobne nekropole na Magdalenski gori, Katalogi in monografije, 36, Ljubljana, 2004.

Teržan 1984 B. Teržan, Most na Soči, Katalogi in monogr. 23, Ljubljana, 1984: 72.

Teržan 1990 B. Teržan, Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem, Ljubljana, 1990.

mr. sc. Ivančica Pavišić

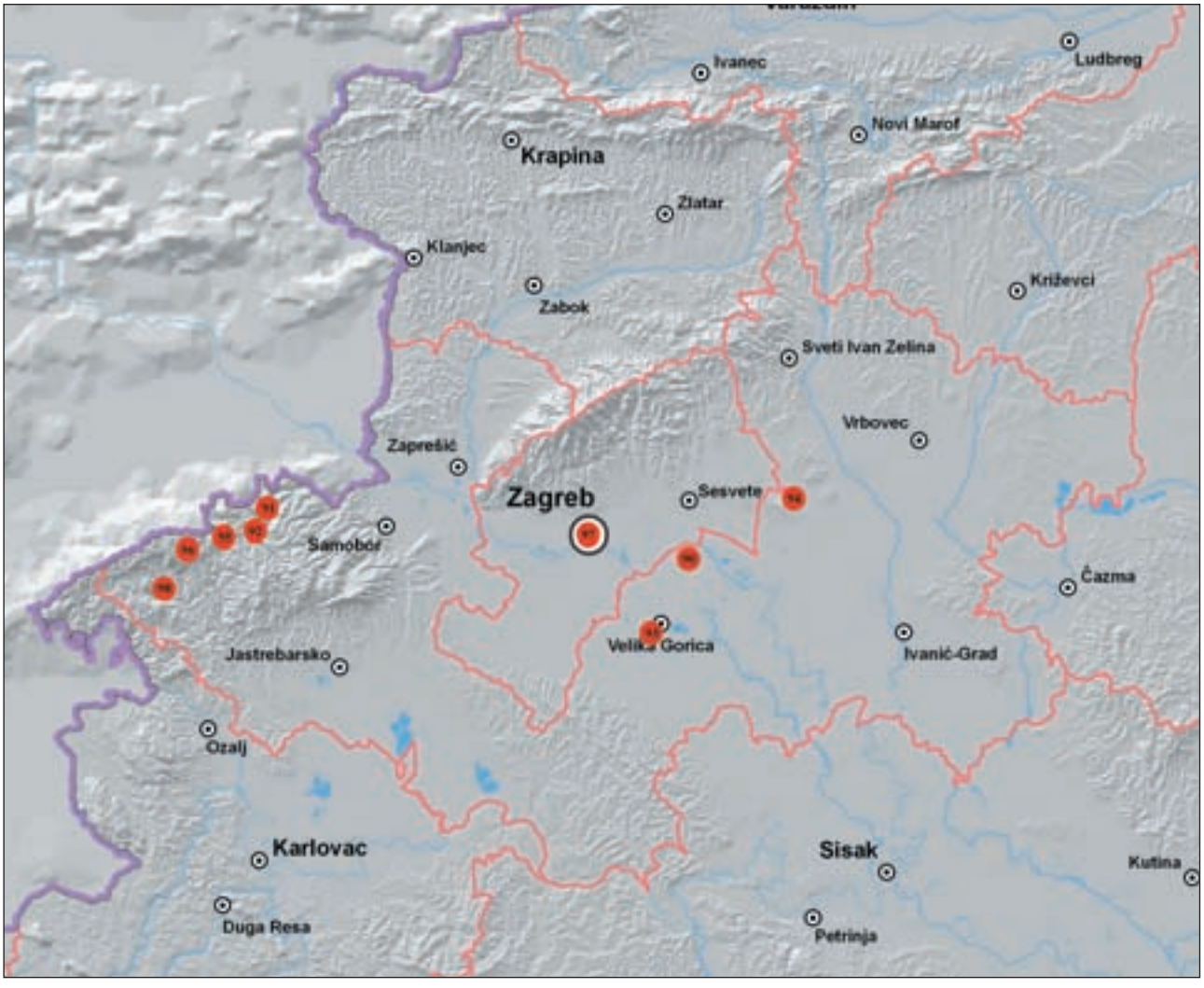
Summary

Archaeological site Špičak is situated in the village of Bojačno at the westernmost part of Croatian Zagorje. Prehistoric settlement is situated along the left bank of Sutla river.

The settlement on Špičak belongs to the so-called high-altitude hillfort settlements and by its cultural characteristics it fits the mid-European group of hillfort settlements from the Late Bronze Age and Early Iron Age. This is attested by the archaeological finds connected to the culture circle of the high-altitude settlements of

northe-western Croatia like: Gradec at the Upper Town of Zagreb, Trešćerovac, Krupače and Belaj. Younger finds (a jug with a ribbed neck, a fibula with animal head) indicate further cultural flows at the border with Dolenjska and further to the west with Sveta Lucija cultural groups.

GRAD ZAGREB I ZAGREBAČKA ŽUPANIJA



90 Andautonija – Župna livada
91 Budinjak – kapela sv. Petke
92 Budinjak – nekropola
93 Okretište Velika Gorica – jug
94 Prozorje – crkva sv. Martina
95 Spilja Židovske kuće
96 Stari grad Žumberak
97 Zagreb – Trg sv. Marka
98 Žumberak – crkva sv. Nikole

Redni broj: 90
Lokalitet: Andautonija – Župna livada
Naselje: Šćitarjevo
Grad/općina: Velika Gorica
Pravni status: P-2568
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U jesen 2006. započeli su zidarski radovi na konzervaciji i restauraciji kamenog zida (S.J. 16), na lokalitetu Župna livada (k.č. 100) u Šćitarjevu. Radove je izvela privatna tvrtka (obrt za graditeljstvo) koju je Ministarstvo kulture ovlastilo za izvođenje građevinskih radova na nepokretnom kulturnom dobru. Radovi su izvedeni pod nadzorom Tatjane Pintarić iz Muzeja Turopolja u Velikoj Gorici.

Prvobitna jezgra Andautonije iz druge polovine 1. i s početka 2. st., pretpostavljene veličine 250x250 m, nalazila se na prostoru današnjih seoskih oranica, na položaju Gradišće. Tijekom 2. i 3. st., u doba najvećeg procvata, uže je gradsko područje zapremalo od 300.000 do 400.000 m². Širenje gradskog područja bilo je prilagođeno posebnostima posavskog pejsaža i blizini rijeke. Rimski se grad protezao duž uskoga prirodnog uzvišenja poput današnjeg Šćitarjeva. Do sada su istraženi mnogi urbani elementi grada – dijelovi gradskih ulica i odvodnih kanala, privatnih kuća i javnih zgrada (Nemeth-Ehrlich, Kušan Špalj 2003; Nemeth-Ehrlich, Vojvoda 1994; Pintarić 2006). Na južnom rubu Gradišća i na samom južnom rubu prvobitne jezgre Andautonije, dijelom je istražena lokacija Župna livada (istraživanje provodi Muzej Turopolja). Tijekom arheoloških istraživanja na temelju rezultata geofizičkog ispitivanja (Mušič 2000) utvrđene su dvije osnovne građevinske i kronološke faze, odnosno dvije građevine jedna iznad druge.
Faza I, 2. stoljeće: zgrada veličine 10x17 m bila je građena od zemljanih zidova, osim vanjskoga sjevernog zida građenog od kamena. Ta je građevina znatnim dijelom uništena kasnijom gradnjom tako da je od nje (osim kamenog zida) ostalo sačuvano nekoliko zemljanih zidova visokih do 60 cm, a od ostalih zidova, tek manje ili više uočljivi tragovi njihova položaja. Kada se prestala rabiti, zgrada je bila dijelom zatrpana vlastitim ruševinama a dijelom slojem navezene ilovače radi pripreme podloge za gradnju novog objekta.
Faza II, 3. – 4. stoljeće: nova zgrada veličine 13x24 m, građena od kamena i opeke povezanih žbukom, većim je dijelom preslojila stariju građevinu. Ona je temeljena iskopom dubokih temeljnih rovova do razine zdravice. Mjestimice su zatečeni dijelovi najdonjih redova zidova položeni na temeljne podloge. Znatnije je sačuvan samo zidni plašt vanjskoga sjevernog zida, koji je bio u sastavu i prethodne građevine, građen u tehnici *opus incertum*; oba se lica gotovo dodiruju (širina zida iznosi 45 cm, odnosno 1,5 rimskih stopa), a građena su od lomljenog i pritesanog kamena postavljenog u redove, s manjim odstupanjima. Zapadni ugao, proširen klinasto suženim opekama, leži na većim kamenim blokovima koji su imali svoju ulogu u konstrukciji građevine iz faze I. Na istočni kraj, koji je završavao manjim klesanim blokovima, bila je prislonjena šljunčana podloga novodograđenog zida.

U jesen 2006. zidarski radovi na konzervaciji i restauraciji kamenog zida (S.J. 16) provedeni su u ukupnoj dužini



Pogled na sjeverno lice zida tijekom radova (foto: T. Pintarić)

od 17 metara. Istočni dio zida u dužini od 7 m morao se većim dijelom rasložiti jer mu je, zbog pritiska zemlje i nekvalitetno izvedene dogradnje, odnosno njihova spoja, bila potpuno narušena statika i opasno se nagnuo u smjeru sjevera. Nakon detaljnog čišćenja uočeno je da je jezgra zida prepuna zemlje, trule žbuke i uništenog kamena. Čak je i podloga od žbuke na vrhu šljunčanog temelja, a ispod najdonjeg reda kamena zida, nejednako utonula u šljunak i ispucala. Dio izvađenog kamena bio je neupotrebljiv za restauraciju pa se nadomjestio kamenom koji je prilikom višegodišnjih arheoloških istraživanja prikupljen na oranicama na području Andautonije. Tako je prilikom restauracije upotrijebljen isti kamen kao i u rimsko vrijeme, koji potječe iz kamenoloma na Medvednici.



Pogled na jezgru restauriranog zida (foto: T. Pintarić)

Žbuka je napravljena prema omjerima koje navodi Vitruvije (Vitruvije 1999) i na temelju višegodišnjeg iskustva prilikom takvih radova u Šćitarjevu na lokaciji Terme, koje istražuje Arheološki muzej u Zagrebu. U nastavku zida prema zapadu, u dužini od 10 m u potpunosti je sanirano sjeverno lice zida koje je znatnije stradalo zbog atmosferskih prilika. Na tom je dijelu zida započelo čišćenje i konzervacija jer, zbog boljeg stanja, zid nije trebalo rasložiti. Nadomještena je manja količina uništenog kamena te su pojačane fuge između originalnog kamena. Također su fugirane praznine između opeka na zapadnom uglu zida. Napravljena je završna zaštitna „kapa“, pokrov zida koji pokriva sitniji kamen i žbuku između kamenja, dok je dio krupnijeg kamena ostavljen vidljiv, tako da, uz zaštitu, ipak daje što vjerniji dojam zatečenog stanja prilikom istraživanja.
U cijelom središnjem dijelu sonde proveden je drenažni sustav za ocjeđivanje oborinskih voda. Tako je, zajedno s radovima 2005., na gotovo cijeloj površini sonde omogućena odvodnja oborinskih voda (otjecanje kiše i otopljenog snijega) i spriječeno je vlaženje sačuvanih struktura.

Literatura

Mušič 2000 Branko Mušič, Poročilo o geofizikalnih raziskavah na lokaciji Ščitarjevo (Andautonija), Ljubljana, 2000.
Nemeth-Ehrlich, Kušan Špalj 2003 Dorica Nemeth-Ehrlich, Dora Kušan Špalj, Municipium Andautonia, u: The autonomous towns..., 2003: 107 – 129.
Nemeth-Ehrlich, Vojvoda 1994 Dorica Nemeth-Ehrlich, Pavo Vojvoda, Andautonija – rimsko urbano središte, u: Zagreb prije Zagreba, Zagreb, 1994: 39 – 45.
Pannonia 2003 The autonomous towns of Noricum and Pannonia = Die autonomen Städte in Noricum und Pannonien, (ur.: M. Šašel Kos, P. Scherrer), Situla, 41, Ljubljana, 2003.
Pintarić 2006 Pronađeno vrijeme, katalog izložbe, Velika Gorica 2006: Muzej Turopolja
Vitruvije 10 knjiga o arhitekturi, Zagreb, 1999.
Zagreb 1994 Zagreb prije Zagreba: arheološka baština Zagreba od prapovijesti do osnutka biskupije 1094. g., katalog izložbe, (ur.: A. Rendić-Miočević), Zagreb, 1994.

Tatjana Pintarić

Summary

At the south borderline of Gradišće in Šćitarjevo, that is, at the very southern borderline of the original core of Andautonia, the site ‘Parish Meadow’ (‘Župna Livada’) was excavated. During the archaeological excavations based on geophysical investigation results two basic construction and chronological phases were discerned, that is, two structures were found positioned one above the other.
Phase I. belongs to the 2nd century: the edifice of 10 by 17 m size was built of earthen walls, apart from the outer northern wall built of stone. Phase II. belongs to the 3rd-4th century: new building of 13 by 24 m size, built of stone and brick and bind by mortar form the most part overlaid the earlier structure.
In autumn 2006 masonry works were commenced with the aim of conservation and restoration of the stone wall in the total length of 17 m. During the restoration works the same material as the one from Roman age was used and it originated from a stone pit on Medvednica. The mortar was made according to the proportions specified by Vitruvius and on the basis of years of experience in this kind of works in Šćitarjevo at the ‘Thermae’ site. Drainage system was conducted along the entire surface of the probe and thus the drainage of precipitation water enabled.

Redni broj: 91
Lokalitet: Budinjak – kapela sv. Petke
Naselje: Budinjak
Grad/općina: Samobor
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zaštitna arheološka istraživanja kapele sv. Petke u Budinjaku provedena su tijekom kolovoza i rujna 2006. godine. Stručna voditeljica istraživanja bila je Morena Želle iz Javne ustanove Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje. Nositelj je projekta Javna ustanova Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje. Istraživanje su financirali Zagrebačka županija i Ministarstvo kulture. Radovi su provedeni na površini od 100 m², a prosječna dubina iskopa iznosila je otprilike 0,50 m.

Arheološki ostaci kapele sv. Petke utvrđeni su 2004. tijekom rada na realizaciji Arheološkoga parka u Budinjaku. Prikupljanje podataka o svim kulturnim vrijednostima prostora, u kojem su prezentirana dva arheološka nalazišta (Budinjak iz starijega željeznog doba i Bratelji iz rimskoga ranocarskog perioda), rezultiralo je spoznajom o mogućem novom arheološkom nalazištu na užem području Budinjaka. Podatak o srušenoj kapeli sv. Petke, koji je pronađen u literaturi, provjeren je terenskim pregledom te je utvrđeno mjesto na kojem se nalaze arheološki ostaci sakralne građevine. Program istraživanja predložen je radi zaštite kapele, kao i prikupljanja dosad u potpunosti nepoznatih podataka o njezinim temeljnim svojstvima (veličini, tlocrtnom izgledu kapele i načinu njezine gradnje). Planirana konzervacija i prezentacija omogućit će uključivanje i toga kulturnog dobra u okvir arheološkoga parka, koji će tako biti obogaćen još jednim arheološkim nalazištem.
Prema oskudnim podacima iz literature, kapela sv. Petke sagrađena je za vrijeme prve seobe uskoka u Žumberak (16. st.) te pripada grupi najstarijih grkokatoličkih sakralnih objekata u Žumberku. Zbog dotrajalosti koja je bila posljedica slabog održavanja, srušena je u prvoj polovini 19. st. U neposrednoj blizini grkokatoličke kapele, početkom 19. st. sagrađena je rimokatolička kapela sv. Petronile, koja je naknadno prepuštena na upotrebu grkokatolicima. Iako je prema konfiguraciji terena točno mjesto na kojem se kapela nalazila bilo raspoznatljivo, te je također bila uočljiva i približna tlocrtna veličina arheoloških ostataka kapele (15x10 m), metodologiju istraživanja definirale su specifične okolnosti nearheološkog karaktera na nalazištu. Zbog parkovnog uređenja okoliša rimokatoličke kapele sv. Petronile i gustog nasada smreka, čije se uništavanje nastojalo izbjeći u najvećoj mogućoj mjeri, otvoreno je nekoliko probnih iskopnih sondi radi preciznog utvrđivanja površine na kojoj se rasprostiru ostaci kapele sv. Petke. Tek nakon definiranja perimetra kapele, iskopna je zona proširena na ukupnu površinu objekta. Tijekom radova, a zbog ograničenih financijskih sredstava, istražen je rubni

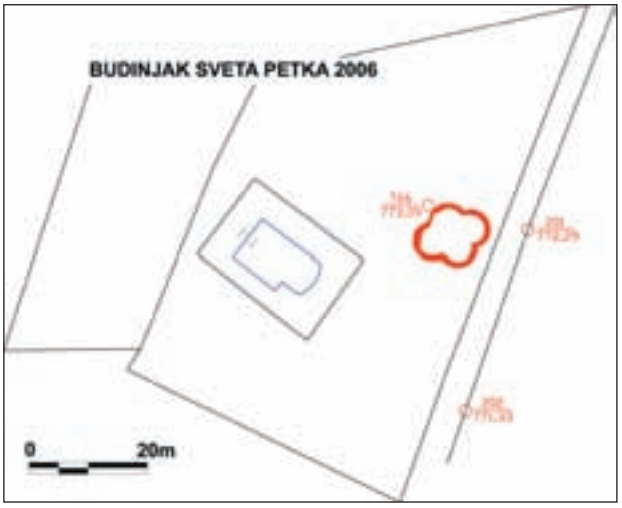
dio zone zahvata, čime je omogućeno definiranje tlocrta sv. Petke. Unutrašnjost kapele istraživana je tek manjim dijelom.

Sakralna građevina četverolisnog je tlocrta, s promjerom koji mjeren po osi istok-zapad iznosi 13 m, a po osi sjever-jug 11 m. Zidovi kapele građeni su od grubo lomljenog kamena povezanog žbukom, a njihova širina iznosi 80 cm. Temeljna stopa jednake je širine i strukture kao i očuvani dijelovi zidova. Uključujući temeljnu stopu, zidovi su u najvećem dijelu objekta očuvani u visini od 70 cm. Najviši redovi uzidanog kamena, koji odgovaraju razini funkcioniranja sakralnog objekta, nalaze se na prosječnoj dubini od otprilike 30 cm ispod gornje razine tla. U unutrašnjosti kapele mjestimice su očuvani tragovi poda načinjenog od žbuke. Tijekom iskopavanja, u sloju iznad očuvanih ostataka zidova kapele pronađene su samo manje količine suvremenoga građevinskog otpada. Odsutnost građevnog materijala kapele, koji je razložen tijekom njezina rušenja u prvoj polovini 19. st., upućuje na njegovu sekundarnu uporabu, najvjerojatnije pri izgradnji rimokatoličke kapele sv. Petronile, koja je smještena na udaljenosti od 20-ak metara (na portalu sv. Petronile kao godina gradnje urezana je 1827.).

Pokretni nalazi pronađeni tijekom iskopavanja izrazito su malobrojni i uključuju fragmentirane uporabne predmete izrađene tijekom 20. st. (ulomke keramičkih i staklenih posuda, čavle, potkove, čahure puščanih metaka iz II. svjetskog rata i drugo). Važniji je nalaz srebrnoga austrijskog novca, kovanog 1826., pronađen neposredno iznad ostataka jednog od zidova kapele sv. Petke. On potvrđuje podatak iz literature o vremenu rušenja tog sakralnog objekta.

Najčešći, i gotovo isključivi tip građevina koje pripadaju poznatom opsegu žumberačke sakralne arhitekture, jednostavne su jednobrodne crkve i kapele manjih dimenzija s polukružnim ili poligonalnim svetištem. Takve tipološke karakteristike odnose se podjednako na građevine obaju crkvenih obreda Katoličke crkve, kako grkokatoličkoga, tako i rimokatoličkoga. Četverolisni tlocrt kapele sv. Petke, otkriven tijekom arheoloških iskopavanja 2006., iznimna je i stoga vrlo vrijedna pojava u sakralnom graditeljstvu Žumberka, ali i Hrvatske, na čijem području do sada nije otkriven ni jedan objekt jednakih tipoloških karakteristika.

Nedostatak pokretnih nalaza, kao i nemogućnost datacije kapele na temelju njezinih građevinskih osobina, pitanje vremena njezina nastanka ostavljaju otvorenim. Pri trenutačnom stanju istraživanja, dataciju kapele moguće je temeljiti samo na usporedbi s objektima sličnih tipoloških karakteristika, no njihov nastanak vezan je uz predromaničko ili romaničko razdoblje, što je nepomirljivo s podatkom o pripadnosti toga sakralnog objekta grkokatoličkome obredu jer je formiranje grkokatoličke vjerske zajednice u Žumberku započelo tek u drugoj plovini 16. st. Otvorenu mogućnost ranije izgradnje kapele, kao i njezine pripadnosti rimokatoličkome obredu, podržavaju podaci o povijesnim prilikama u Žumberku tijekom srednjega vijeka. Područje Žumberka u to je vrijeme velikim dijelom pripadalo feudalnim posjedima rimokatoličkoga cistercitskog samostana u Kostanjevici u susjednoj Dolenjskoj. Budući da su na svojim posjedima cisterciti gradili sakralne objekte, postoji vjerojatnost da su upravo oni izgradili i kapelu sv. Petke. Za razliku od toga, a uz uvažavanje postojećih podataka iz literature, koji kapelu sv. Petke navode kao grkokatolički objekt,



Budinjak – kapela svete Petke, geodetski snimak s temeljima četverolisne kapele (izradila: T. Lolić)

podrijetlo njezina oblika moguće je potražiti u područjima iz kojih je potjecalo novodoseljeno uskočko stanovništvo ili, čak vjerojatnije, u područjima iz kojih su u prvo vrijeme nastanka grkokatoličke zajednice na Žumberku učestalo dolazili grkokatolički svećenici. Dvojbe oko pripadnosti kapele sv. Petke jednomu od dvaju različitih obreda Katoličke crkve, kao i neriješeno pitanje njezine datacije, upućuju na nužnost nastavka arheoloških istraživanja te istovremena arhivska istraživanja.

S obzirom na očekivan nastavak istraživanja, kao i početak konzervatorskih radova već 2007. godine, ostaci zidova kapele sv. Petke nakon arheološkog iskopavanja prekriveni su zaštitnim građevinskim pokrivačem, a iskopna površina zatrpana je zemljom.

Literatura

Cvitanović 1985 Đurđica Cvitanović, Sakralna arhitektura baroknog razdoblja, Knjiga I, Gorički i gorsko-dubički arhiđakonat, Zagreb, 1985.

Kekić 1991 Nikola Nino Kekić, Kratki povijesni pregled župe Kalje, u: Žumberački krijes, Kalendar 1992, 1991: 38 – 66.

Šematizam 1962 Jubilarni šematizam križevačke eparhije, Zagreb, 1962.

Morena Želle



Budinjak – kapela svete Petke tijekom istraživanja (foto: Z. Bogdanović)

Summary

According to the scarce data from historic scripts, the Chapel of St.Petka was built in the time of the first migration of the Uskoks to Žumberak (16th century). It belonged to the group of the earliest sacral objects on Žumberak and due to its deterioration it was knocked down in the first half of the 19th century. The discovered structure had a four-leafed plan, diameter of 13 m when measured along the east-west axis and 11 m when measured along the north-south axis. The 80 cm wide walls were for the most part preserved to the height of 70 cm, this including the base footing. Movable finds were extremely scarce and represented by fragmented use objects made during the 20th century. The four-leafed plan of St.Petka's chapel is extremely rare and for this reason a very valuable phenomenon in sacral architecture of Croatia at whose territory no object of the same typological characteristics was found prior to this discovery. Correlation to the objects bearing similar typological characteristics, whose origin is tied to the Pre-Romanesque or Romanesque period indicates the possibility of an earlier dating of the chapel as well as its Roman-Catholic function. The doubts surrounding its function in one of the two different rites of the catholic church as well as the unresolved question of its dating indicates the necessity of the continuation of archaeological excavations accompanied by archival research.
Due to the anticipated resumption of the excavations the foundations of St.Petka's chapel were overlaid with protective construction covering and covered up with earth.

Redni broj: 92
Lokalitet: Budinjak – nekropola
Naselje: Budinjak
Grad/općina: Samobor
Pravni status: Z-1584
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno i zaštitno iskopavanje

Tijekom lipnja i srpnja 2006. provedeno je arheološko iskopavanje na prapovijesnoj nekropoli i gradini pokraj sela Budinjaka na Žumberku. Voditelj istraživanja bio je Želimir



Budinjak, dio situacijskog plana nekropole tumula u Budinjačkome polju s istraženim površinama 2006. godine



Budinjak, sonda A (foto: M. Gregl)

Škoberne, a stručnu ekipu još su činili Morena Želle, Ivan Cvitković, Vladimira Pavić, Ivica Živko (restaurator), Damir Živko (muzejski tehničar) i Miljenko Gregl (fotograf). Istraživanje je provedeno uz fizičku pomoć radnika iz okolnih žumberačkih sela.

Istražena površina iznosila je 124 m², a iskopavana su tri tumula: T. 99, T. 92 i naknadno uočen T. 91A. U tumulima je pronađeno ukupno šest grobova, koji su sadržavali dijelove halštatske nošnje (pršljene) i grobnu popudbinu – lonce za piće i šalice. Također su istražene i dvije sonde: prva u podgrađu (sonda A), a druga na padini gradine (sonda B), obje na sjevernim rubovima gradinskog naselja.

Tumul 99
Tijekom istraživanja iskopan je tumul 99, smješten sjeverno od ceste koja po širini presijeca nekropolu i preko sredine polja povezuje naselja Bratelje i Budinjak. Tumul je bio pravilna oblika, Ø 8 m, visine 1 m. U njemu su pronađena tri groba. Može se pretpostaviti da je jedan grob bio muški (grob 1), drugi ženski (grob 2), a treći (grob 3) pripadao je djetetu ili mlađoj ženskoj osobi.
Grob 1 – središnji grob u tumulu, orijentacije zapad-istok, duljine 2,3 m, sadržavao je jednu keramičku situlu sa šalicom, položenu iza nogu pokojnika.
Grob 2 – ukopan je paralelno uz grob 1, s njegove južne strane (duljina 2,2 m). Materijalne ostatke pronađene u



Budinjak, sonda B (foto: M. Gregl)



Budinjak, istraživanje tumula 99 (foto: M. Gregl)

grobu činili su jedna duboka i visoka keramička loptasta zdjela te keramički pršljen, najčešći prilog ženskih grobova na budinjačkoj nekropoli.
Grob 3 – u kraćoj grobnoj jami, orijentiranoj u smjeru sjever-jug, duljine 1,6 m, pronađeni su ostaci keramičke posude i pršljen pokraj nogu pokojnice. S obzirom na to da je ta jama kraća od uobičajenih na budinjačkoj nekropoli, vjerojatno je riječ o ukopu djeteta ili mlađe ženske osobe.

Tumul 92
Smješten je južno od tumula 99, bliže cesti koja presijeca nekropolu po širini. Tumul je bio pravilna oblika, Ø 8 m, visine 0,8 m. U sredini humka pronađena su dva paralelno položena groba, orijentacije jug-sjever. Oba su sadržavala po jednu keramičku posudu, položenu iza nogu pokojnika.

Tumul 91 A
Taj tumul nije uočen tijekom geodetskog snimanja nekropole u Budinjačkom polju (1986.). Nakon pripreme i čišćenja terena za novu sezonu radova, činilo se da se pokraj tumula 91 nalazi još jedan mali tumul. On prije nije uočen zbog skromna promjera i visine (Ø 6 m, □ 20 – 30 cm).
Grob 1 – središnji i jedini grob u tumulu, orijentacije jug--sjever, duljine 2,5 m, sadržavao je jedan keramički lonac



Budinjak, tumul 99, posuda iz groba 2 (foto: M. Gregl)



Budinjak, tumul 92 (foto: M. Gregl)

sa šalicom, položen iza nogu pokojnika. Veličina grobne jame upućivala je na grob s bogatijim prilozima, ali su pronađeni samo lonac i šalica.

Tijekom 2006. započelo je istraživanje budinjačke gradine, čije je poznavanje nužno u kontekstu sagledavanja cjelokupnog nalazišta i rekonstrukcije života u Žumberku s kraja brončanog i početka starijega željeznog doba. Premda je još na početcima istraživanja budinjačkog nalazišta napravljena jedna manja sonda, na najvišem gornjem platou, tek se ovi radovi mogu smatrati početkom njena iskopavanja i istraživanja. S obzirom na to da iskopavanja naselja iziskuju veća materijalna sredstva, odlučeno je napraviti više manjih probnih sondi. Njima se željela utvrditi dubina kulturnih slojeva na pojedinim mjestima utvrđenog naselja, čime bi se pronašle najzahvalnije lokacije za veće zahvate na gradini. Prvi probni iskopi započeli su na njenu sjevernom rubnom dijelu – podnožju gradine. Otvorene su dvije sonde (veličine 6x2 m), sonda A i sonda B.
Sonda A – iskopana je na najdonjem rubu gradine s njene sjeverne strane, neposredno iznad nekropole. Kulturni sloj bio je jednoslojan i pomiješan s humusom, a njegova je debljina u prosjeku iznosila 40 cm. Nisu pronađeni arhitektonski ostaci, ali je prikupljeno mnogo fragmenata gradinske keramike raznih oblika, veličina i ukrasa.

Sonda B – nalazila se dvadesetak metara više na padini gradine. Nisu pronađeni atrhitektonski ostaci. Za razliku od prethodne sonde, u njoj su se do crvenkaste zdravice mogla uočiti dva sloja, prvi humusni (20 – 30 cm debljine), a drugi kulturni sloj (debljine 20 cm), koji je bio bogat nalazima fragmenata raznovrsne keramike.

Istraživanja budinjačke nekropole 2006. nisu obilovala bogatim materijalnim ostacima koji se redovito pronalaze. No pri iskopavanju budinjačkoga grobišta svake se godine saznaje nešto novo: katkad se to odnosi na načine ukopa, na grobnu arhitekturu, konstrukciju samih tumula, i uvijek na neki novi nalaz ostataka materijalne kulture kakav u prijašnjim istraživanjima nije pronađen. To se potvrdilo i u posljednjoj kampanji istraživanja. Naime, tumuli 92 i 99 pripadali bi tipu 7 načina ukopa na nekropoli, koji označava od dva do četiri kosturna ukopa u manjim tumulima (Ø 7 – 10 m). No pritom postoje nove spoznaje. Iako brojem ukopa i položajem grobova u tumulima u potpunosti pripadaju navedenom tipu, ni u jednom od dosadašnjih iskopavanja taj tip ukopa nije pronađen bez metalnih nalaza (nakita, oruđa



Budinjak, tumul 91 A (foto: M. Gregl)

ili oružja). Stoga ovi grobovi (uključujući i grob iz tumula 91 A) čine posebnu zanimljivost. Premda se nalaze u samom središtu nekropole grobnih humaka, moguće je da je riječ o nešto nižem staležu pučanstva, pa se tako ta skupina tumula može smatrati veoma važnom pri sagledavanju horizontalne stratigrafije cjelokupnoga grobišta. Osim načina ukopa, riječ je i o prvorazrednim keramičkim nalazima među kojima prednjači loptast lonac iz groba 2, tumula 99, prvi nalaz takva oblika na nekropoli i iznimno rijedak u halštatskoj kulturi. Osim navedenih, novu spoznaju donio je i grob u tumulu 91 A. U prethodnim istraživanjima grobišta nije zabilježen pojedinačan ukop u manjem tumulu. Dosadašnja iskopavanja dopustila su pri načinu ukopa izdvajanje tipa 6 – pojedinačan kosturni grob u većim tumulima (Ø 10 – 15 m). Prvi je put kosturni pojedinačni grob pronađen u tumulu malog promjera (Ø 6 m). To još ne znači da je potrebno nadopuniti sadašnju shemu načina ukopa, no buduća istraživanja zasigurno će ovu iznimku ili potvrditi, što bi rezultiralo nadopunom sheme, ili ostaviti iznimkom. Već je bilo riječi o važnosti keramičkih nalaza iz grobova. Premda kod nekih grobova nije bilo moguće, upravo zbog pomanjkanja metalnih nalaza, sa sigurnošću pretpostaviti pripadnost muškom ili ženskom spolu, možda će se više moći reći nakon restauracije keramike. Naime, jedni su keramički oblici posuda učestaliji u muškim, a drugi u ženskim grobovima.

Prve probne sonde na gradini namjerno su napravljene na njenu rubnom dijelu (sjevernoj strani), za koji se pretpostavilo da nije najbolji položaj za život na gradini. Utvrđena je debljina kulturnih slojeva na tom dijelu gradine te su pronađeni važni fragmenti keramike (među kojima i ručka pekve), koji ponovo upućuju na potrebu



Budinjak, tumul 91, šalica (foto: M. Gregl)



Budinjak, vraćanje tumula 92 u prvobitno stanje (foto: M. Gregl)

širih istraživanja naseobinskog kompleksa, koji uz nekropolu čini ovo nalazište nezaobilaznim u proučavanju srednjoeuropske halštatske kulture.

Literatura

Škoberne 1999 Želimir Škoberne, Budinjak – kneževski tumul, monografija, Zagreb, 1999.
Škoberne 2002 Želimir Škoberne, Pregled pretpovijesnih arheoloških istraživanja u Žumberku, Žumberak od prapovijesti do kasne antike, katalog izložbe, Zagreb, 2002.
Škoberne 2003 Želimir Škoberne, Nalaz neuobičajene višeglave igle s budinjačke nekropole, OA, 27, Zagreb, 2003.
Škoberne 2004 Želimir Škoberne, Grupa Budinjak, u: Ratnici na razmeđu Istoka i Zapada – Starije željezno doba u kontinentalnoj Hrvatskoj, Zagreb, 2004.
Škoberne 2006 Želimir Škoberne, Lokalitet: Budinjak – nekropola, HAG, 2/2005, Zagreb 2006: 147 – 149.

Želimir Škoberne

Summary

During 2006 archaeological excavations were conducted at the necropolis and hillfort near the village Budinjak on Žumberak. The site dates from the Early Iron Age.
The excavated surface amounted to 124 square meters and three tumuli were excavated: T. 99, T.92 and subsequently recorded T. 91A. The tumuli yielded 6 graves. They contained part of a Halstadt apparel and grave offerings-drinking pots and cups. Two probes were also excavated: the first at the footing (probe A) and the second at the slope of the hillfort (probe B), both situated at the northern rims of the hillfort settlement.

Redni broj: 93
Lokalitet: Okretište Velika Gorica – jug
Naselje: Kurilovec
Grad/općina: Velika Gorica
Pravni status: P-1565
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Arheološko nalazište Okretište Velika Gorica – jug nalazi se na poljoprivrednim površinama južno od naselja Kurilovca, 2 km od Velike Gorice, u neposrednoj blizini stare ceste za

Pokupsko, uz južni rub željezničke pruge Zagreb – Sisak. Arheološka istraživanja provođena su od travnja do srpnja 2006., na površini od 2540 m². Istraživanje je preuzela arheološka tvrtka Kaducej d.o.o., s voditeljem istraživanja Josipom Burmazom. Stručnu ekipu činili su arheolozi Goran Skelac (iz tvrtke Geoarheo d.o.o.), Nikša Vujnović, Aleksandra Bugar, Helena Nodilo, Zoran Čučković i Sanja Gospodinović. Tehničku ekipu činili su studenti arheologije Tonka Matana, Filomena Sirovica, Martina Triplat i Larisa Žagar. Naručitelj radova bilo je Ministarsvo kulture, a investitor Hrvatske autoceste d.o.o. U sklopu primarne obrade nalaza, prapovijesnu keramiku analizirao je mr. sc. Igor Kulenović, a antičku keramiku A. Bugar. Uzorke zemlje flotirala je Gordana Ivčić, apsolventica biologije. Geološki inženjerski pregled slojeva obavio je Tomo Novosel, dipl. ing. geologije, a osteološki pregled dijela uzoraka dr. sc. Zdravka Hincak. Stručni arheološki nadzor na terenu obavila je Tatjana Lolić iz Konzervatorskog odjela u Zagrebu, koja je i koordinatorica zaštitnih radova na trasi buduće Autoceste Zagreb – Sisak.

Položaj lokaliteta bio je određen na temelju rezultata terenskoga arheološkog pregleda obavljenog za trasu Autoceste Zagreb – Sisak, dionicu Zagreb – Velika Gorica (jug). Područje oko naselja Kurilovec (k.č. 1462-1480, 1481/1, 2, 3, 1483, k.o. Kurilovec) preventivno je zaštićena arheološka zona, određena na temelju valorizacije lokaliteta te njegove neposredne ugroženosti zbog izgradnje autoceste. Terenskim pregledom utvrđeno je područje širenja lokaliteta te koncentracija pokretnih arheoloških nalaza koja je bila najgušća između stacionaža 7+100,00 i 7+150,00 m. Položaj lokaliteta Velika Gorica – jug geografski pripada regiji Turopolje. Njegov nizinski dio, u kojem je i lokalitet Okretište Velika Gorica – jug, dio je akumulacijsko-tektonske morfostrukture nizine Save koji je tipičan element reljefa u sklopu panonskog bazena, a prostor terasne nizine, zbog boljeg procjeđivanja, bio je povoljan za razne oblike antropogene djelatnosti.

Arheološka istraživanja rezultirala su pronalaskom prapovijesnog naselja koje pripada vremenu kasnoga brončanog doba. Uz to, dio nalaza može se datirati u antičko razdoblje na osnovi nalaza rimske keramike pronađene u zatvorenim cjelinama zajedno s grubom keramikom latenskih obilježja. Naselje koje pripada najstarijoj fazi kulture polja sa žarama – Virovitičkoj grupi

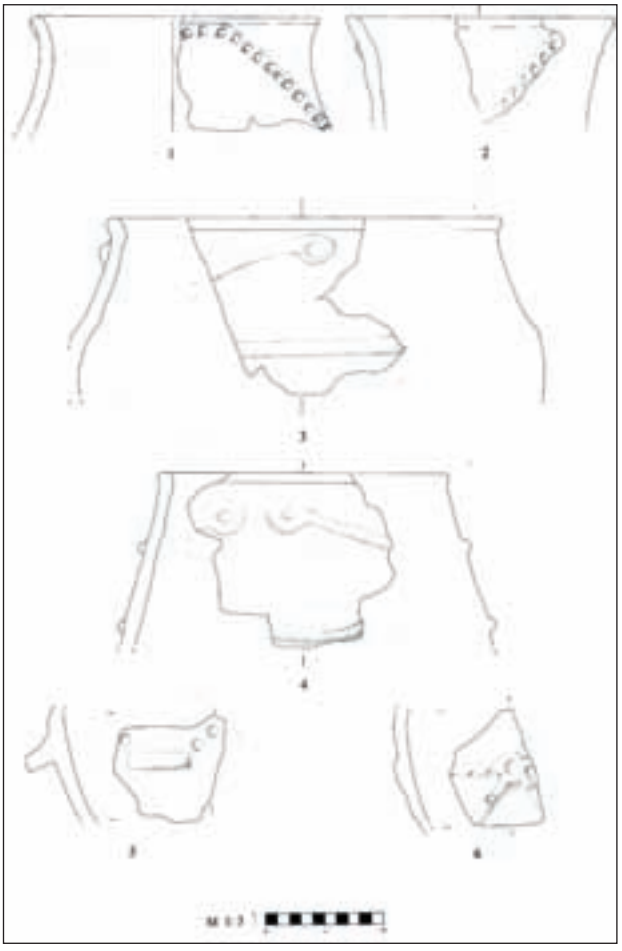
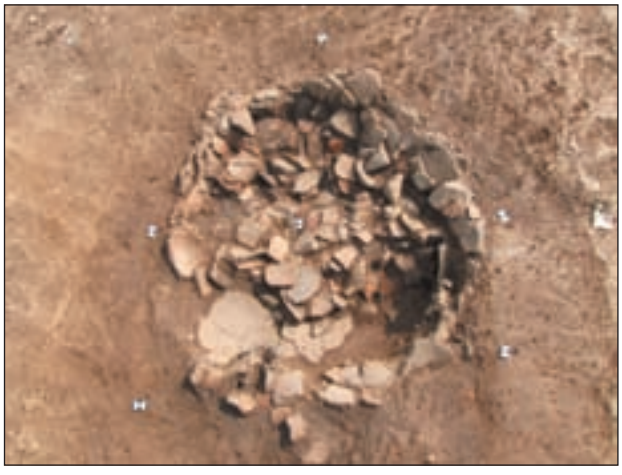


Tabla s izborom keramičkih ulomaka (crtala: I. Marochini)

– apsolutno se uklapa u sliku dosad istraženih naselja tog razdoblja. Riječ je o brojnim ukopima jama raznih dimenzija i namjena. Prema međusobnim odnosima pronađenih cjelina, teško je uočiti funkcionalne elemente unutar naselja.

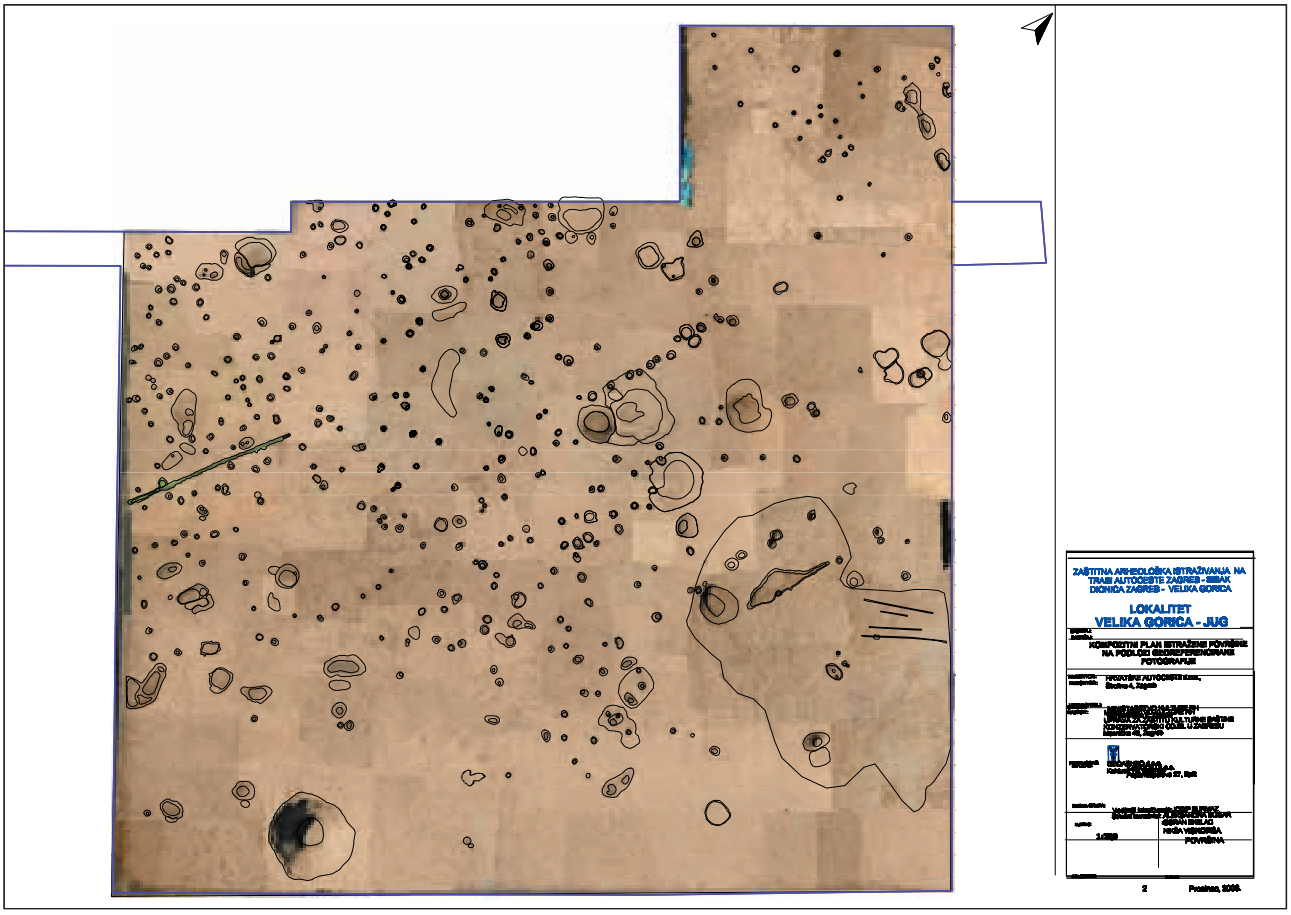
U tim naseobinskim strukturama nađena je velika količina keramičkih nalaza. Pojavljuju se tri osnovna tipa posuda: lonci, zdjele i šalice. Faktura keramike izrazito je homogena, a načinjena je od nepročišćene gline s dosta primjesa. Dio je keramike ornamentiran, a najčešći su ukrasi plastične trake koje se mogu pojavljivati u dvama



Nalazi keramike u jami J 014 (foto: D. Pasarić)



Kamena sjekirica iz jame J 014 (foto: J. Burmaz)



Kompozitni plan istražene površine na podlozi georeferencirane fotografije (izradili: J. Burmaz, G. Skelac)

varijantama: plastična rebra i plastične trake s otiscima prstiju. S obzirom na nalaze životinjskih kostiju, stanovnici tog naselja hranili su se i mesom jelena, goveda, svinje i ovce ili koze. Prema južnoj i istočnoj strani nalazišta ukopi su rjeđi, tako da se može pretpostaviti da se na tom dijelu nalazi rub naselja. Od centralnog dijela lokaliteta, pa prema njegovoj sjevernoj i zapadnoj granici, nalazi su gusti i koncentrirani. Vjerojatno je riječ o centru naselja koje se širi u spomenutim smjerovima i izvan prostora obuhvaćenog istraživanjem. S obzirom na to da je smjer trase autoceste izmijenjen, a sam lokalitet više izravno ne ugrožava izgradnja, moguće je daljnje istraživanje naselja. Istraženih 2500 m² čini lokalitet Okretište Velika Gorica – jug dosad najvećom istraženom površinom nekoga kasnobrončanodobnog naselja u Hrvatskoj, koje je slijedom nalaza datirano u prelazni period BrD – HaA1 ili 13. st. pr. Kr.

Literatura

Burmaz 2005 J. Burmaz, Arheološki terenski pregled na trasi autoceste Zagreb – Sisak, dionica autoceste Jakuševac – Velika Gorica jug, Zagreb, 2005. (tekst u arhivu nalazišta)

Burmaz, Bugar 2006 J. Burmaz, A. Bugar, Izvještaj o rezultatima zaštitnih arheoloških istraživanja, Lokalitet Velika Gorica jug, Zagreb, 2006. (tekst u arhivu nalazišta)

Fürst-Bjeliš 1996 B. Fürst-Bjeliš, Historijsko-geografska analiza prostornog pojma tradicionalne regije Turoplja, Zagreb, 1996.

Knezović, Pintarić 2005 I. Knezović, T. Pintarić, Arheologija, katalog stalnog postava Muzeja Turopolja, Velika Gorica, 2005.

Lolić 2006 Tatjana Lolić, Lokalitet: Autocesta Zagreb – Sisak, dionica Jakuševec – Velika Gorica (jug), HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 146, 147.

Vinski-Gasparini 1973 K. Vinski-Gasparini, Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Zadar, 1973.

Josip Burmaz
Aleksandra Bugar

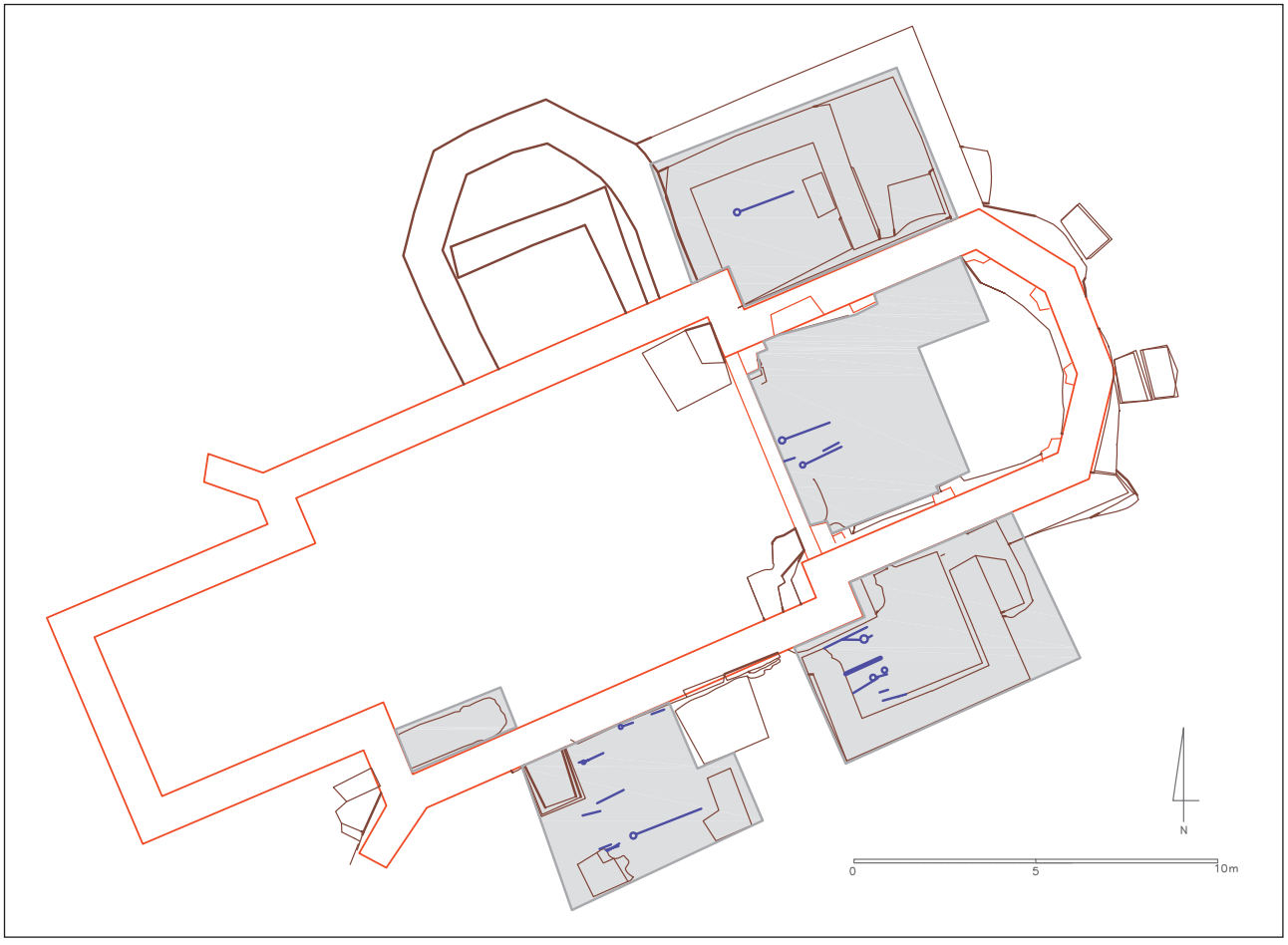
Summary

In the period between April and July 2006 rescue archaeological excavations were conducted at the site Velika Gorica South at the route of Zagreb-Sisak highway, Jakuševec- Velika Gorica South section. The excavated surface of 2500 squre meters yielded remains of a Bronze Age settlement that belongs to the Virovitica Urnfield Culture group. Part of the finds belong to the Antiquity period. Residential objects were found accompanied by a well, cart traces, waste pits, poles presumably belonging to what used to be fences, campfire sites and the similar and numerous pottery finds. The excavated 2500 square meters makes this site the biggest excavated surface of a Bronze Age settlement in Croatia.

Redni broj: 94
Lokalitet: Prozorje – crkva sv. Martina
Naselje: Prozorje
Grad/općina: Dugo Selo
Pravni status: P-2417
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Institut za arheologiju je od 9. listopada do 14. studenog 2006. obavio petu fazu arheološko-konzervatorskih istraživanja na lokalitetu Sv. Martin na Prozorju pokraj Dugoga Sela. Nastavak je to istraživanja koja IARH kontinuirano provodi od 2002. godine. Do istraživanja je došlo na poticaj dugoselske Župe sv. Martina. Istraživanja je vodio dr. sc. Juraj Belaj, viši asistent Instituta za arheologiju, a financirali su ih Grad Dugo Selo, Župa Dugo Selo i Zagrebačka županija. Istraživani su svetište crkve, sjeverna i južna sakristija, južno predvorje te jugozapadni kut crkvenoga broda (približno 80 m²).

Ovaj se kraj u pisanim dokumentima prvi put spominje 1209., kada je hrvatsko-ugarski kralj Andrija II. templarima darovao zemlju svetoga Martina (*terra sancti Martini*). Ta se zemlja prostirala uz rijeku Zelinu, istočno od Zagreba. Njezino ime svjedoči da je još prije dolaska templara ondje stajala crkva sv. Martina, prema kojoj je posjed dobio ime. U dosadašnjim je istraživanjima utvrđeno da je jezgra današnje crkve nastala u drugoj polovini 15. st., u kasnogotičkome stilu, a crkva je i poslije doživjela brojne pregradnje i dogradnje. Jednobrodna je, s nešto užim, danas trostrano završenim svetištem. Krajem 17. st., pred zapadnim pročeljem dozidan joj je zvonik. Stanje crkvenih ruševina iznimno je loše. Jedino je poligonalno svetište natkriveno i odvojeno od broda nedavno podignutim zidom s rešetkastim vratima. Toranj je znatno nagnut. Današnja crkva nije posve pravilno orijentirana u smjeru istok-zapad. Otklonjena je za oko 24° u smjeru jugozapad--sjeveroistok. Svi grobovi ukopani u novome vijeku prate takvu orijentaciju. Arheološka su istraživanja otkrila i starije faze sakralne građevine pod zidovima današnje.
Tijekom 2006. u južnome predvorju istraženo je dvanaest grobova, odnosno kosturnica, od kojih su mnogi bili oštećeni drugim ukopima. Nalazi iz grobova bili su rijetki: loše očuvani ostaci čizama, željezna pređica te brončani tragovi parte. Uočeno je da potpornjak u zapadnome dijelu predvorja nije građen istovremeno kada i gotički potpornjaci otkriveni uokolo svetišta, već potječe iz mlađih faza učvršćivanja crkve. U južnoj su sakristiji istraživani slojevi zapadnoga segmenta. Do kraja su istražena četiri prije otkrivena groba, te osam novih. Pojedini su grobovi bili presječeni zapadnim zidom sakristije. U grobovima su pronađeni ostaci metalne parte sa zakovicama, metalna pređica te, uz zdjelicu iznimno oštećenoga groba 135, željezni nož.
Proširena je i sonda u sjevernoj sakristiji, gdje je također istražen jedan grob. Uz istočni zid sakristije pronađena je prislonjena kamena baza za oltar tlocrta oko 100×50 cm. Prostor između baze za oltar i zida s vremenom je ispunila



Sv. Martin, tlocrt crkve sv. Martina (izradila: A. Kudelić)



Sv. Martin, grobnice pronađene u sjevernoj trećini svetišta crkve (foto: F. Sirovica)

crna zemlja, u kojoj je pronađeno šest primjeraka novca te dvije metalne pločice. Još su tri primjerka novca i ulomak keramičkog raspela nađeni u sloju zaglađenog estriha ispod baze. Ti nalazi govore da je baza nastala prije sredine 15. stoljeća. Najstariji pronađen novac jest pfenig na čijem je licu vidljiva glava redovnika okrenuta ulijevo, a na naličju slova EA. Poznato je da su takvi pfenizi u Münchenu kovani za Ernesta I. i Adolfa I. (1435. – 1438.). Bakreni novci (pet ili šest primjeraka) imaju na licu grb s križem u štitu, u trolisnom okviru. Uokolo grba su slova W-H-T. Očito je riječ o „crnim pfenizima". Primjerci pronađeni tijekom ove sezone radova možda potječu iz oko 1462., kada ih je u Beču (W) kovao Hans Teschler (H-T). Pronađena su i dva srebrna denara kovana 1566., odnosno 1581. godine.

U svetištu crkve istraženi su mnogi slojevi te četiri groba i tri kosturnice u vrlo zamršenim odnosima, koji najbolje ilustriraju stratigrafsku kompleksnost uzrokovanu čestim ukapanjima na lokalitetu. Među grobnim nalazima ističu se sitne perle od staklene paste, brončana vrpca, mala brončana igla te brončana „kutijica". Otkrivene su i zidane konstrukcije dviju grobnica. Starija je grobnica bila ispražnjena i dijelom srušena prilikom gradnje mlađe grobnice na približno istome mjestu.

Otvorena je i manja sonda u jugozapadnome kutu crkvenoga broda. U njoj je pronađeno, među ostalim, vjerojatno barokno popločenje izvedeno opekama



Sv. Martin, pfenizi otkriveni iza i ispod oltarne baze u sjevernoj sakristiji (foto: J. Belaj)

dimenzija 30x30x7 cm. Niže je otkrivena struktura građena kamenim pločama i obilno zalivena žbukom, pridodana uz južni zid crkve. Dijelom je na njoj konstruirana struktura od oblutaka i opeke, možda baza stupa za pjevalište.

Još kompleksnijom od stratigrafije slojeva pokazuje se stratigrafija sačuvanih zidova i temelja. Njih prije svega karakterizira vrlo izmiješan materijal te brojnost raznih dogradnji. Uporaba otpadnog materijala upućuje na brojna krpanja, lošiju izvedbu, žurbu i siromaštvo. S druge strane, uporaba golemih kamenih blokova i skupocjenoga pločastog kamenog materijala govori o iznimno jakom investitoru ranije porušenog zdanja. Najvjerojatnije je riječ o templarskome redu. Nađeni su ostaci temelja gotovo sigurno romaničke apside, a prepoznate su i gotičke faze koje su prethodile završnoj, kasnogotičkoj. Apsida crkve, najvjerojatnije još romaničke, nije bila jednakoga tlocrta kao današnja. Prilikom gradnje gotičke crkve, svetište je bilo, baš kao i danas, poligonalno završeno, a na lomovima zaključnoga zida bili su izvana sagrađeni potpornjaci.

I nakon ove kampanje lokalitet je zaštićen geotekstilom i slojem finoga pijeska. Prikupljeni materijal pohranjen je u zaključanim prostorijama dugoselske Župe sv. Martina, a manji je dio pohranjen u prostorijama IARH-a u Zagrebu, radi daljnje znanstvene obrade. Metalne nalaze konzervirao je Nikola Erlich.

Tijekom 2006. geofizički su ispitani dijelovi lokaliteta (pod vodstvom dr. sc. Branka Mušiča, Gearh d. o. o., Ljubljana), brod crkve te prostor sjeverno i južno od crkve. Iz dobivenih se rezultata čini da se na istraživanom prostoru pod zemljom ne nalaze drugi, do sada neuočeni ostaci kamenih struktura. Antropološki je analiziran ljudski osteološki materijal (analizu je napravio dr. sc. Mario Šlaus, Odsjek za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti). Uočene patološke promjene uglavnom upućuju na težak život župljana tijekom srednjega i početkom novoga vijeka, odnosno na težak i kontinuiran fizički rad određenih osoba, pa bi se moglo pretpostaviti da je riječ o kmetovima. Osim toga, kod šest su osoba sigurno, a kod još dviju vrlo vjerojatno, utvrđene perimortalne posjekotine. Uskoro se očekuju rezultati analiza starosti kostiju metodom C-14.

Literatura

Belaj 2006a J. Belaj, Ivanec – Stari grad, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 154, 155.

Belaj 2006b J. Belaj, Sažeti prikaz arheoloških istraživanja crkve Sv. Martina u Prozorju do 2005. godine, AIA, II/2006, Zagreb, 2006: 79 – 84.

dr. sc. Juraj Belaj

Summary

During the autumn of 2006 the fifth phase of archaeological-conservation excavations was conducted at the site St. Martin in Prozorje near Dugo selo. The shrine, north and south sacristy, south vestibule and the south-western corner of the nave were investigated. Previously unknown structures were discovered, 30 graves and charnel-houses were excavated and movable finds were collected that dated mostly from the late medieval and modern periods. Geophysical research of parts of the site was also conducted together with anthropological analysis of bone material.

Redni broj: 95
Lokalitet: Spilja Židovske kuće
Naselje: Cerovica
Grad/općina: Samobor
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Tijekom srpnja 2006. provedena su probna sondažna iskopavanja u spilji Židovske kuće, kod sela Cerovica u središnjem dijelu Žumberka (stručna voditeljica istraživanja: Morena Želle, Javna ustanova Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje; voditelj projekta: Javna ustanova Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje; istraživanja je financirala Zagrebačka županija). Radovi su obavljeni na površini od 7 m², a prosječna dubina iskopa iznosila je otprilike 1 m.



Cerovica – spilja Židovske kuće, zid na ulazu u spilju i sonda 1 (foto: M. Želle)

Probna iskopavanja u spiljama dio su programa sustavnoga arheološkog istraživanja speleoloških objekata koji se nalaze na području Parka prirode Žumberak – Samoborsko gorje. Poticaj za osmišljavanje i realizaciju programa bili su rezultati sustavnih istraživanja speleoloških pojava unutar granica parka prirode, koja je između 2001. i 2004. godine proveo Speleološki klub Samobor. Iscrpna baza podataka, te posebice katastar speleoloških pojava načinjen tijekom tih istraživanja, činili su osnovu za pripremu terenskog obilaska potencijalnih arheoloških spiljskih nalazišta. Arheološko istraživanje spilja započelo je 2005. terenskim pregledom kojim je obuhvaćeno deset spilja. U devet od deset odabranih spilja dokumentirano je postojanje nalaza iz različitih razdoblja prapovijesti i povijesti, čime je broj evidentiranih spiljskih arheoloških nalazišta na području Žumberka uvećan s dotadašnjih dvaju na devet. Spilja Židovske kuće kod Cerovice također je arheološki pregledana 2005., no podaci koji su tom prilikom prikupljeni nisu i najstariji podaci o postojanju arheoloških nalaza u njoj. Tijekom rekognosciranja, koja je na području Žumberka u osamdesetim godinama 20. st. provodio Samoborski muzej, u zadnjoj dvorani spilje prikupljeni su površinski nalazi – ulomci keramike iz kasnoga brončanog ili starijega željeznog doba.

Spilja Židovske kuće morfološki pripada tipu jednostavnih objekata. Na relativno uzak ulazni prostor, širine otprilike tri te dužine desetak metara, nadovezuje se mjestimice vrlo nizak i teže prolazan kanal koji se spušta do manje dvorane (širine otprilike 3 m, a dužine 5 m). Godine 2006. istražene su dvije probne sonde, veličine po 2 m². Sonda 1 otvorena je u blizini ulaza u spilju, dok je sonda 2 bila smještena u središnjem dijelu ulaznog prostora spilje. Sav iskopani sediment prosijavan je uz upotrebu 6-milimetarske mreže. Tijekom radova raščišćen je prostor oko ulaza u spilju, a u zadnjoj dvorani prikupljeni su površinski nalazi.

U ulaznom prostoru spilje definirani su kulturni slojevi različite vremenske pripadnosti. Dubina iskopa, koji je izvršen do matične stijene, u objema je sondama iznosila otprilike 1 m. Prapovijesni sloj, prosječne debljine otprilike 10 cm, protezao se kroz cijelu sondu 1, dok je u sondi 2 zabilježen na maloj površini u južnom dijelu. U tom sloju pronađeni su vrlo fragmentirani ostaci keramičkih posuda, čije stilske i tehnološke karakteristike upućuju na nastanak u vrijeme kasnoga brončanog doba ili starijega željeznog doba.

U sondi 1, iznad prapovijesnog sloja uočen je kasno-srednjovjekovni ili novovjekovni sloj (15.-17. st.), debljine otprilike 15 cm. Datacija toga sloja utvrđena je na temelju nalaza fragmentiranih keramičkih posuda čije karakteristike ne omogućuju preciznije vremensko određenje. Nad opisanim slojem zabilježen je sloj debljine otprilike 50 cm, čiji sadržaj čini znatna količina grubo obrađenog kamena većih dimenzija. Količina materijala, odsustvo građevinske strukture, kao i prostorni smještaj u blizini ulaza u spilju determiniraju taj sloj kao ruševinski sloj zida kojim je bio zatvoren ulazni prostor spilje.

In situ očuvani ostaci zida pronađeni su tijekom raščišćavanja ulaznog dijela spilje. Zid je bio građen od grubo lomljenog kamena povezanog žbukom, a širina mu je iznosila 80 cm. Vremenska i financijska ograničenja, kao i predvidljiva ugroženost arheoloških ostataka zida, nisu dopustili njegovo cjelovito otkopavanje tijekom istraživanja, pa je ukupna visinska očuvanost zida, odnosno razina na kojoj je započeta njegova gradnja, zasad nepoznata. Građevinske karakteristike zida, kao ni djelomice poznati stratigrafski odnosi u unutrašnjosti ulaznog prostora spilje, pri trenutačnom stanju istraživanja ne omogućuju precizniju dataciju zida.

U zadnjoj dvorani spilje prikupljeni su površinski keramički nalazi čije stilske i tehnološke karakteristike omogućavaju dataciju u kasno brončano doba ili starije željezno doba.

Debljina dokumentiranoga prapovijesnog sloja i oskudni nalazi upućuju na povremenu i ne izrazito intenzivnu uporabu spilje u kasnom brončanom ili starijem željeznom dobu, no opseg, intenzitet i karakter prisutnosti prapovijesne populacije u tome spiljskom objektu nemoguće je precizno utvrditi bez nastavka iskopavanja. Pronađeni fragmentirani ostaci keramičkih posuda prostorno su i kronološki vrlo bliski nalazima iz otprilike 3 km udaljenog Budinjaka, veoma važnoga arheološkog nalazišta iz starijega željeznog doba. Pripadaju li ostaci keramičkih posuda iz spilje Židovske kuće kod Cerovice grupi Budinjak, pitanje je na koje će odgovor dati tek nastavak istraživanja. Nalaze kasnosrednjovjekovne keramike iz Židovskih kuća kod Cerovice kronološki je, u najširem smislu, moguće povezati s dijelom žumberačke prošlosti čiji su monumentalni materijalni ostaci danas vidljivi najčešće kao razvaline utvrđenih gradova. Datacija ostataka kasnosrednjovjekovnih keramičkih posuda obuhvaća raspon od 15. do 17. st. Budući da su plemićki gradovi Okić, Lipovec, Tuščak i Stari grad Žumberak izgrađeni krajem 12. ili tijekom 13. st., ostaci keramičkih posuda iz spilje ne pripadaju razdoblju njihova nastanka i najranijeg



Cerovica – spilja Židovske kuće, površinski nalazi iz zadnje dvorane (foto: S. Forenbaher)

funkcioniranja. Vrijeme izrade i upotrebe tih predmeta usporedivo je s kasnim fazama postojanja ponekih utvrđenih gradova, poput Staroga grada Žumberka, čije je napuštanje uslijedilo polovinom 16. st.
Zid kojim je bio pregrađen ulazni prostor spilje, otkriven tijekom radova, omogućio je definiranje grupe speleoloških objekata na području Žumberka koji se odlikuju nalazima istoga karaktera (Zidane pećine, Vranjačka spilja, Židovske kuće kod Budinjaka i Židovske kuće kod Cerovice). Vrijeme nastanka zidova u žumberačkim spiljama teško je preciznije odrediti samo na temelju njihovih graditeljskih obilježja, no prapovijesno je razdoblje moguće isključiti zbog uporabe žbuke pri zidanju. U razmatranju navedenoga problema u obzir su uzimani povijesni podaci o prostoru i događajima koji su mogli uvjetovati potrebu za dodatnim osiguravanjem tih prirodnih skloništa. Osobito nepovoljne životne prilike žumberačkim su područjem zavladale u vrijeme turskih prodora. Izgradnja zidova, čija je funkcija bila zatvaranje jedine komunikacije s okolnim prostorom, te time osiguravanje potpune kontrole pristupa, u navedenim je spiljama vrlo vjerojatno poduzeta upravo u to vrijeme. Nalazi kasnosrednjovjekovne/novovjekovne keramike pronađeni tijekom istraživanja upućuju na mogućnost arheološkog potvrđivanja navedene pretpostavke, iako je za njezino utemeljeno dokazivanje potreban nastavak istraživanja koji bi pružio iscrpniji uvid u stratigrafske odnose na nalazištu. Teško pristupačna lokacija sondažno istraživanoga arheološkog nalazišta Židovske kuće kod sela Cerovica i morfološke osobitosti spilje u kojoj je ono smješteno pružaju zadovoljavajuću prirodnu zaštitu od mogućih štetnih utjecaja uzrokovanih ljudskim aktivnostima ili klimatskim utjecajima te na nalazištu nisu poduzimani zaštitni radovi.

Literatura

Božić 2002 Vlado Božić, Obrambene špilje u Žumberku, Ekološki glasnik, 3, 2002: 11 – 16.
Buzjak 2001 Nenad Buzjak, Speleološke pojave Parka prirode Žumberak – Samoborsko gorje (1.dio), Elaborat istraživanja, Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje i Speleološki klub Samobor, Zagreb – Samobor, 2001.
Lapajne 1996 Damjan Lapajne, Spomenička baština Žumberka, u: Žumberak – Baština i izazovi budućnosti, Zbornik u čast 700. obljetnice prvog spomena imena Žumberak, Odbor za proslavu 700. obljetnice imena Žumberak, Stari grad Žumberak, 1996.
Lopašić 1881 Radoslav Lopašić, Žumberak, crte mjestopisne i poviestne, Matica hrvatska, Zagreb, 1881.
Škoberne 2002 Želimir Škoberne, Pregled pretpovijesnih arheoloških istraživanja u Žumberku, u: Žumberak od prapovijesti do kasne antike, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 2002: 32 – 81.
Škoberne 2004 Želimir Škoberne, Grupa Budinjak, u: Ratnici na razmeđu Istoka i Zapada, Starije željezno doba u kontinentalnoj Hrvatskoj, katalog izložbe, Arheološki muzej u Zagrebu, 2004: 131 – 159.

Morena Želle

Summary

Test excavations at 'Židovske kuće' Cave ('Jewish Houses' Cave) near Cerovec village in the central part of Žumberak were conducted during July 2006 as a part of systematic archaeological research of speleological objects at the area of nature park 'Žumberak-Samoborsko hills'. At the entrance area to the cave stratigraphic defining of the Prehistoriv layer was conducted which can be dated to the Late Bronze Age or Early Iron Age based on the fragmented pottery finds. Potshards of the same technological characteristics were collected as surface finds in the hall situated at the end of the cave. The vicinity of Early Iron Age settlement and a cemetery in Budinjak gives proof to the assumption about the probable chronological and cultural connection of the two sites. Apart from the prehistoric layer, a Late medieval and a Modern Age (15th to 17th century) layers were recorded. The time of the making and the use of pottery vessels, whose fragments were found can be related to the late phases of existence of some of the medieval fortified towns in Žumberak. Remains of a wall made from coarsely cut stone bind with mortar were found at the entrance to the cave and they place 'Židovske Kuće' cave in the group of Žumberak caves featuring a bricked entrance. The construction of these walls was probably undertaken in the period of Turkish invasions. Late Medieval/modern age pottery finds indicate the possibility of archaeological confirmation of the above mentioned assumption, although the resumption of excavation campaign is needed for the assumption to be proved with certainty.

Redni broj: 96
Lokalitet: Stari grad Žumberak
Naselje: –
Grad/općina: Žumberak
Pravni status: P-766
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervatorsko-restauratorski radovi

Radovi 2006. na Starom gradu Žumberku obuhvatili su iskopavanje gradskog dvorišta površine 500 m². Radove je vodio viši savjetnik konzervator Damjan Lapajne, prof. arheologije, autor konzervatorske dokumentacije te viša savjetnica Tatjana Lolić, dipl. arheologinja. Izvođač radova bio je ing. Stjepan Goršić, građevinski obrt, Karlovac.



Pogled na stari grad Žumberak s ceste Bregana – Sošice (foto: Z. Bogdanović)

Prilikom iskopa uz ulaz je pronađena ulazna kula dimenzija 5,60x5,60 m, debljine zidova 0,80 m. Zidovi su dosta oštećeni, posebice prema ulazu gdje se nalaze na dosta trusnoj stijeni. U najlošijem dijelu sačuvani su u temeljnoj stopi, tako da je bilo moguće utvrditi tlocrt kule. Unutar kule pronađeni su keramički i metalni predmeti, od kojih je potrebno istaknuti jedinstven nalaz: željezne škare s utisnutim žigom radionice. Arheološko-konzervatorski radovi na kompleksu staroga grada započeli su 1988. i do sada je istražena crkva, obrambena kula i južni dio obrambenog bedema s glavnim ulaznim vratima i ulaznom kulom. Konzervatorski radovi obavljeni su na temeljima crkve, obrambene kule i ulaznoj kuli te južnom bedemu. Djelomično je rekonstruirana obrambena kula do visine prvoga kata s rekonstrukcijom ulaznih vrata, prema nađenim građevinskim elementima. Arheološki nalazi iskopani su u obrambenoj kuli i sastoje se od keramičkih i metalnih predmeta. Sav je materijal konzerviran i obrađen u diplomskoj radnji Gordane Mahović, obranjene na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Stari grad Žumberak nastao je krajem 12. st. i nalazi se duboko u Žumberačkom gorju na uzvisini od 500 m. U povijesnim izvorima prvi se put spominje kao posjed koruškog vojvode Majnharda 1249. godine. Godine 1265., u ispravama vojvoda Spanheima, navodi se ime Engelberta Žumberačkog (*de Sicherberg in Carinthia*), koji je začetnik žumberačke loze plemića iz Kostanjevice. Od početka 14. st. gradom Žumberkom više ne upravljaju plemići žumberački, već su prava dodjeljivana raznim drugim porodicama. Tako gradom tijekom 14. st. upravljaju Babonići i vojvoda Henrik Goričko-Tirolski. U 15. st. plemići žumberački ponovo upravljaju gradom, no do kraja stoljeća toliko su osiromašili da je početkom 16. st. kralj Maksimilijan I. grad i posjede dao na upravu ljubljanskom biskupu Krištofu Rauberju, a zatim 1505. Nikoli Semeniču. Godine 1543. dolazi u posjed Janža Pichlerja, koji je počeo organizirano doseljavati uskoke. Doseljavanje uskoka značilo je kraj gospodstva Žumberak: grad se napušta jer strateški više ne odgovara za obranu i gradi se nov grad, sjedište žumberačkih kapetana. Godine 1296., uz utvrđeni grad u opisu papinskih desetina navodi se Župa sv. Križa Žumberak. Zapadno uz grad pronađena je razmjerno velika crkvena građevina, što potvrđuje navode iz popisa papinskih desetina. Sagrađen je na uzvisini od 500 m, na kraju sjecišta dviju dolina rijeke Kupčine. Sastoji se od platoa okruženog jarkom elipsoidne forme, obrambene kule, gradskoga obrambenog zida i izvana sagrađene crkve. Južna padina platoa podzidana je čvrstim kamenim



Ulazna kula i obrambena kula, pogled s istoka (foto: Z. Bogdanović)



Tlocrt istraženog dijela starog grada Žumberka (izradili: T. Lolić, A. Cukrov)

zidom. Stilski je tipičan romanički utvrđeni grad, načinom zidanja i prostornim rasporedom.
Konzervacija 2006. obuhvatila je južni bedem od jugozapadnog ugla do glavnog ulaza, uključujući i ulaznu kulu. Ukupno je konzervirano 31,20 dužinskih metara zida, sa zapunjavanjem šupljina – fuga zidova 25,50 m². Ukupno je na konzervaciji zidova uzidano 15,45 m³ kamena. Radovima se pridonijelo prezentaciji grada u njegovoj ukupnosti i prepoznatljivosti. Već takvim parcijalnim prikazom zauzima nezaobilazno mjesto u žumberačkoj kulturno-povijesnoj baštini.

Literatura

Demo Ž. Demo, Determinacija novca (u rukopisu)
Mahović G. Mahović, Stari grad Žumberak, Obrada sitnog materijala – diplomski rad (u rukopisu)
Kos 1997 D. Kos, Gradovi, dvorci i plemstvo med Krko in Gorjanci do konca srednjeg veka., Dolenjski zbornik, Novo mesto, 1997: 120, 121.
Lapajne 1996 D. Lapajne, Spomenička baština Žumberka, Žumberak, Baština i izazovi budućnosti, Zagreb, 1996: 23 – 56.
Lapajne 2006 D. Lapajne, Lokalitet: Stari grad Žumberak, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 157, 158.

Damjan Lapajne

Summary

The works at the Old Town of Žumberak in 2006 encompassed the excavation of 500 square meters of the town yard. during the excavations near the entrance, an entrance tower of 5.60 by 5.60 m dimension and 0.80 m thick walls was found. The walls had been considerably damaged especially towards the entrance where they are standing on a very unstable rock. They were partially preserved in their foundation footing so the plan of the tower could be determined. Inside the tower pottery and metal finds were discovered and the emphasis should be put on the find of iron scissors, which are a unique find bearing the mark of the workshop.
Conservation works in 2006 encompassed the south defensive wall from the south-western corner to the main entrance including the entrance tower. 31.20 m of the wall were conserved. The conducted works contributed to the presentation of the town, to its completeness and recognition.

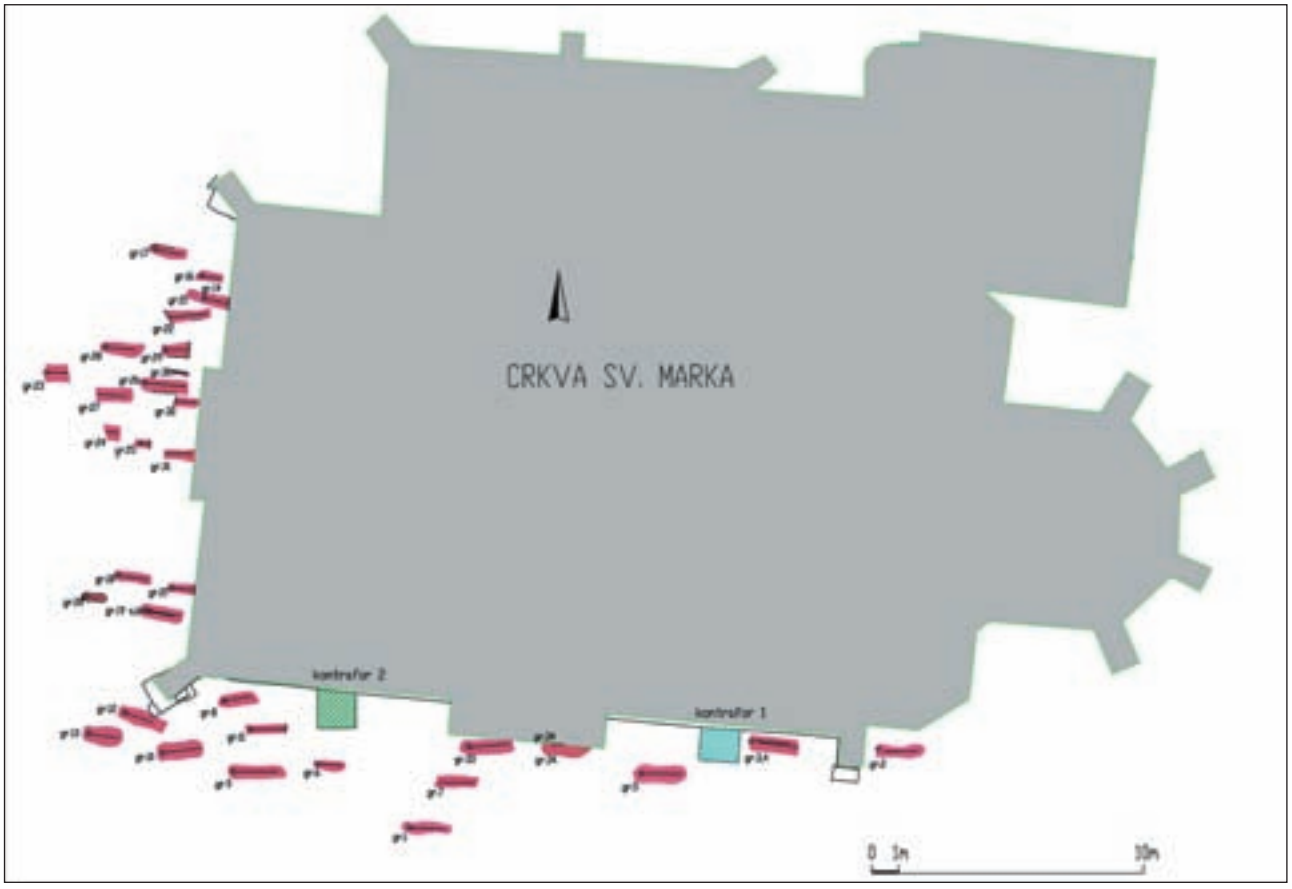
Redni broj: 97
Lokalitet: Zagreb – Trg sv. Marka
Naselje: –
Grad: Zagreb
Pravni status: Z-1525 (povijesna urbana cjelina)
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom srpnja i kolovoza 2006., arheološka ekipa Muzeja grada Zagreba nastavila je zaštitna arheološka istraživanja na Trgu sv. Marka u Zagrebu. Ona su pratila realizaciju Projekta uređenja hodnih ploha trga te su obuhvatila njegovu cjelokupnu površinu (stručni voditelj: Boris Mašić iz Muzeja grada Zagreba; zamjenica voditelja: Aleksandra Bugar). Istraživanja je inicirao Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, a financijska sredstva osigurao je Grad Zagreb. Izvođači građevinskih radova bili su dužni poštovati rokove koje je zadao investitor, što je uvelike otežalo arheološka istraživanja. Stoga su dinamika i opseg istraživanja bili koordinirani s izvođačima radova.

Istraživanja su potvrdila stratigrafsku sliku dobivenu u radovima 2005. godine. Iz prapovijesnog razdoblja definiran je još čitav niz ukopa pripisanih halštatskoj kulturi starijega željeznog doba, potvrđujući tako postojanje naselja toga vremena na cijelom platou današnjega Gornjega grada. Sumnju u postojanje starijega naseobinskog horizonta (kasnobrončanodobnoga) potvrdio je nalaz



Nalazna situacija Groba 14 (foto: A. Bugar)



Dispozicija grobova uz crkvu sv. Marka (izradila: A. Bugar)

nekoliko otpadnih jama i naseobinskih objekata u kojima je vidljiva njihova višekratna uporaba i prenamjena prostora. Indikativan je nalaz listolikoga brončanog koplja pronađenog u Jami 397 koje nedvojbeno pripada najstarijoj fazi uporabe jame, prepoznatljivoj prema karakterističnoj boji i konzistenciji zapune.

Među najvažnije nalaze svakako se može ubrojiti novih 26 grobova, s kojima se broj otkrivenih grobova oko crkve sv. Marka popeo na 34. Zanimljiv je podatak da su svi grobovi otkriveni u južnom i zapadnom dijelu trga, u uskom pojasu oko crkve. S obzirom na zatečenu dubinu ukopa, može se zaključiti da je izvorna razina ukopavanja bila znatno viša od današnje hodne površine, a kako na sjevernom i istočnom dijelu trga nisu evidentirani grobni ukopi, moguće je da je na tome dijelu denivelacija bila znatno veća. Potrebno je istaknuti dva groba (grob 14 i 21), presječena ukopom temelja zapadnog zida crkve koji je kosturne ostatke devastirao u predjelu donjih ekstremiteta. Ta situacija potvrdila je pretpostavke da je riječ o groblju starijem od postojeće crkve, što su dokazale i analize uzoraka kostura (KIA 32240 C-R i KIA 32242 C-R), koje ukopavanje pokojnika smještaju u vrijeme prije 1242. godine, odnosno u razdoblje od 11. do 13. stoljeća. Logično je zaključiti kako je na Trgu sv. Marka postojala starija crkva s grobljem i pripadajućim naseljem koje je moralo egzistirati i prije tatarske provale, o čemu su se vodile brojne rasprave u stručnoj i znanstvenoj literaturi. Međutim, ne može se isključiti pokopavanje oko crkve i u kasnijim razdobljima, s obzirom na to da je uzorak kostura (KIA 32241 C–R) datiran u razdoblje prelaska 15. u 16. stoljeće.

Sagledavajući sve navedeno te nalaze otkrivene u istraživanjima 2005., razvidno je kako će nalazi sa središnjega gornjogradskog trga pružiti nove podatke i argumente za sagledavanje povijesne slojevitosti naseljavanja Gornjega grada, posebice za iščitavanje građevinskih faza i oblikovnih intervencija na crkvi sv. Marka. Naime, suodnos istraženoga groblja i temelja današnje crkve te spoliji pronađeni u ostacima temelja nekadašnjih kontrafora i portala na južnom pročelju crkve, neupitno nameću nova promišljanja o njezinu nastanku, preinakama i dogradnjama, ali i o postojanju naselja kojemu crkva pripada te životu u njemu.

Literatura

Bedenko 1989 Vladimir Bedenko, Zagrebački Gradec, Zagreb, 1989.

Buntak 1996 Franjo Buntak, Povijest Zagreba, Zagreb, 1996.



Brončano koplje iz Jame 397 (foto: A. Bugar)

Dobronić 1986 Lelja Dobronić, Zagrebački Gornji grad nekad i danas, Zagreb, 1986.
Dobronić 1992 Lelja Dobronić, Slobodni i kraljevski grad Zagreb, Zagreb, 1992.
Grootes 2007 P. M. Grootes, Results of Radiocarbon dating of samples from St. Marcus Square, Leibniz-Labor für Altersbestimmung und Isotopenforschung, Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Kiel, 2007.
Hincak 2007 Z. Hincak, Antropološka analiza skeletnih ostataka s nalazišta Trg sv. Marka u Zagrebu, Zagreb, 2007.
Horvat 1980 Anđela Horvat, Parleri iz Praga na zagrebačkom Gradecu: da ili ne?, Peristil, 23, Zagreb, 1980.
Horvat 1992 Zorislav Horvat, Katalog gotičkih profilacija, Zagreb, 1992.
Klaić 1982 Nada Klaić, Zagreb u srednjem vijeku, Zagreb, 1982.
Klaić 1979 Nada Klaić, Johannes lapicida parlerius ecclesiae sancti Marci, Peristil, 22, Zagreb, 1979.
Mašić, Bugar, Pantlik 2006 B. Mašić, A. Bugar, B. Pantlik, Lokalitet: Zagreb – Trg sv. Marka, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 168 – 171.

Boris Mašić
Aleksandra Bugar

Summary

Archaeological excavations at St.Mark's Square in Zagreb conducted in 2006 were the continuation of probe excavations from 2005. They resulted in defining the Late Bronze Age horizon of a settlement which continued its existence in the Halstadt period. Furthermore, the excavations confirmed the presumed existence of a cemetery dated to the period from the 11th to the 13th century, that is, the time before the formal founding of the city by king Bela's Golden Bull from 1242.

Redni broj: 98
Lokalitet: Žumberak – crkva sv. Nikole biskupa
Naselje: Žumberak
Grad/općina: Žumberak
Pravni status: Z-1887
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

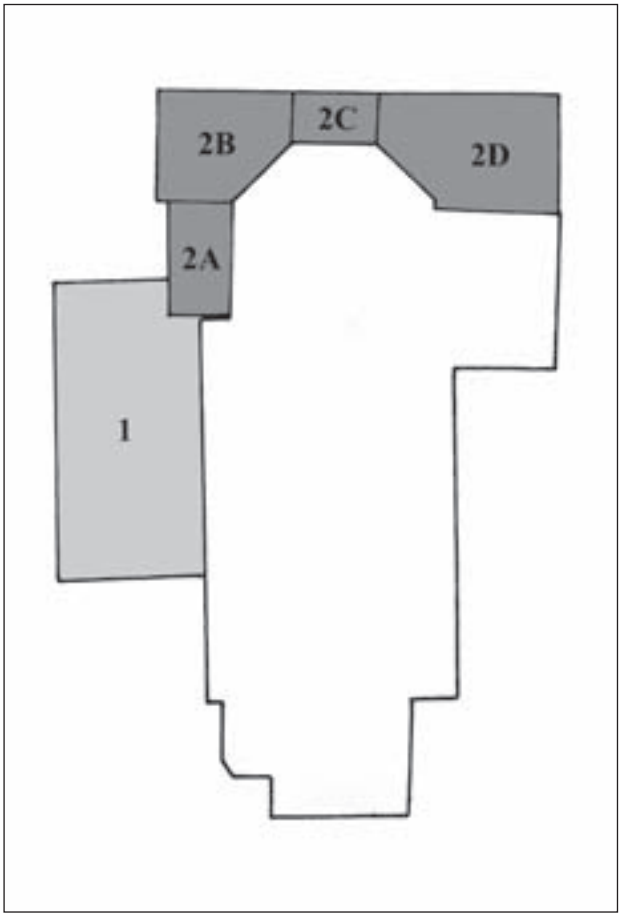
Arheološka istraživanja crkve sv. Nikole biskupa na Žumberku trajala su od od 22. svibnja do 14. lipnja 2006. Voditeljica istraživanja: Ana Azinović Bebek; voditelj projekta: Hrvatski restauratorski zavod. Radove je financiralo Ministarstvo kulture. Hrvatski restauratorski zavod započeo je obnovu crkve sv. Nikole biskupa 2004. godine. U sklopu tih sveobuhvatnih radova, 2006. provedena su arheološka istraživanja oko apside te uz SI pročelje crkve.

Župna crkva sv. Nikole biskupa (selo Žumberak) podignuta je 1654. godine. Crkva je jednobrodna, orijentirana u smjeru SZ-JI. Na južnoj strani zaključena je poligonalnim svetištem, uza zapadnu stranu nalazi se sakristija, a na sjevernom, glavnom pročelju zvonik. U crkvu se ulazi kroz prizemlje zvonika, rastvoreno s triju strana polukružno završenim otvorima. S istočne strane prizemlja zvonika



Župna crkva sv. Nikole biskupa (foto: A. Azinović Bebek)

dozidan je ulaz na pjevalište. Radove na crkvi od 2004. vodi HRZ (2004. izvedeno je geodetsko mjerenje i kartiranje, a 2005. izvedena su arhitektonska mjerenja, izrada nacrta postojećeg stanja i drenaže, a napravljene su i probne sonde uz temelje). Arheološkim radovima 2006. istražen je prostor uz sjeveroistočno pročelje crkve (sonda 1, S1) i veći dio prostora oko poligonalne apside (sonda 2). Sonda 2 bila je podijeljena na četiri dijela (2A-D), u skladu s postojećim zidovima apside.
Sonda 1 je smještena uza SI pročelje crkve (350x650 cm, a prosječna dubina iskopa je 50 do 100 cm). U sondi 1 i 2a, odmah ispod 5 cm humusnog sloja, nađen je gotovo metar dubok sloj šute (urušeni zidovi). Možda je riječ o



Shematski prikaz istraženih sondi uz crkvu sv. Nikole biskupa (elaborat HRZ-a, 2006.)

temeljima sakristije koja je bila izgrađena iznad zidane grobnice, a ostala je vidljiva u vidu podloge za podnicu. U sondi je nađena zidana grobnica (360x560 cm) u kojoj su prema legendi bili pokopani napoleonski vojnici. Na sjevernoj strani kripte nalazi se mali prozor, a ulaz je smješten s južne strane. Volta iznad ulaza u kriptu uništena je bagerom u vrijeme zadnje obnove. Prvobitna kripta nije bila pod zemljom, što potvrđuje postojanje prozorčića na sjevernoj strani koji se nalazio iznad razine tla.

Sonda 2A (200x350 cm, dubine iskopa oko 200 cm) istražena je uza sjeveroistočni zid apside. U sondi su pronađeni temelji (360x165 cm, dubine 160 cm) za koje još nije moguće sa sigurnošću reći kojoj fazi crkve (ili možda prve sakristije) pripadaju. Temelji se gradnjom ne razlikuju od temelja crkve, te su s njima i povezani u gornjem dijelu. S južne strane temelja istražena je niša u kojoj je bio smješten ukop najvjerojatnije bolesnog djeteta (vrlo velika, deformirana glava). Sam temelj presjekao je nekoliko grobova što dokazuje pretpostavku prema kojoj je i prije gradnje postojeće crkve postojalo groblje.

Sonda 2B istražena je uz istočni zid apside (200x350 cm, dubine iskopa oko 250 cm). U toj sondi lijepo je vidljiva nekvalitetna izvedba betonskog ojačanja temelja i drenaže, koja je više naštetila zidovima crkve nego zub vremena. Temelji, čije se dno nalazi 140 cm ispod dna betonske obloge, građeni su od tuha i sivca (dva lokalna tipa kamena) uz obilnu uporabu veziva. U toj sondi nađeno je nekoliko vrlo oštećenih i samo djelomice sačuvanih kosturnih ukopa. Potvrđeno ih je samo četiri (i to tek na dubini od 150 cm ispod površinskog sloja), a ostali su prepoznati prema nalazima medaljica, krunica i prstena.

Sonde 2C i 2D čine jedinstven prostor. S2C istražena je uz jugoistočni zid apside (180x300 cm, dubine iskopa oko 200 cm), a S2D uz južni zid apside i jugoistočni zid sakristije (500x350 cm, dubine iskopa oko 100 cm). U tim se sondama najbolje vidi pad terena od gotovo 200 cm. Nažalost, temelji crkve nisu se mogli istražiti zbog drenaže. Tek nakon uklanjanja betonske obloge i drenaže moći će se vidjeti u kojem su stanju. U sondama je istraženo 18 u cijelosti sačuvanih kosturnih ukopa (grobovi 1-11, 13-15 i 17-20). Prema velikom broju dislociranih kostiju može se pretpostaviti da je broj grobova bio dvostruko veći. U gornjem sloju iskopa (100 cm) nađeno je mnogo dislociranih kostiju koje pripadaju grobovima uništenima građevinskim radovima u proteklim stoljećima.

Istražena su 22 cjelovita kosturna ukopa i određena količina dislociranih ili u vrlo maloj mjeri očuvanih kosturnih ukopa. Grobovi su pripadali groblju iz 17. i 18. st., koje se nalazilo oko crkve. Grobni ukopi prate smještaj crkve, a velik broj grobova uništen je preslojavanjem i građevinskim intervencijama. Većina je ukopana u drvenim ljesovima što potvrđuju brojni kovani čavli. Najstariji grobovi bili su ukapani u zemlju i definirani su jedino prema otisku u zemlji jer su se kosti (zbog velike kiselosti zemlje) potpuno razgradile. Nalazi u grobovima karakteristični su za običaje svojeg vremena (17./18. st.). Pokojnici su imali prstenje, svetačke medaljice, križeve i krunice, a u dvama su grobovima nađeni kvadratični privjesci u kojima su bili natpisi na komadićima papira ili svetačke sličice. Medaljice i križevi najvećim su dijelom izrađeni od bronce, a jedan je medaljon staklen. Nađene su i kopče za odjeću (tzv. babe i dedeki) raznih veličina te ukrasna igla. Zanimljiv je nalaz parte za glavu koja inače nije karakteristična za ovaj kraj. Najčešće se nalazi u grobovima 17. st. u okolici Bjelovara i Čazme. Parta se nosila kao ukras oko glave djevojke spremne za udaju, a udane su je žene stavljale preko marame u posebnim prilikama. Ostaci parte nađeni su u dvostrukom grobu (vjerojatno) majke i djeteta. U grobovima je nađeno i nešto željeznih predmeta: alatka, potkova za cipelu, kopča za odjeću ili cipelu i ključ. U cijelom iskopu oko crkve nađeno je vrlo malo keramičkih ulomaka i mnogo stakla, uglavnom prozorskog. Nađen je i jedan gumb s vojne uniforme s natpisom „Tuch Lieferung Gesellschaft“. Od predmeta nađenih u iskopu oko crkve treba izdvojiti tri komada novca: solid iz 1767., *kreutzer* (krajcar) iz 1782. te jedan (zasad) neidentificiran novac. Svi će nalazi biti obrađeni u Radionici za restauriranje arheoloških nalaza HRZ-a.

Literatura

Cvitanović 1985 Đ. Cvitanović, Sakralna arhitektura baroknog razdoblja, knjiga I, Gorički i gorsko-dubički arhiđakonat, Zagreb, 1985.

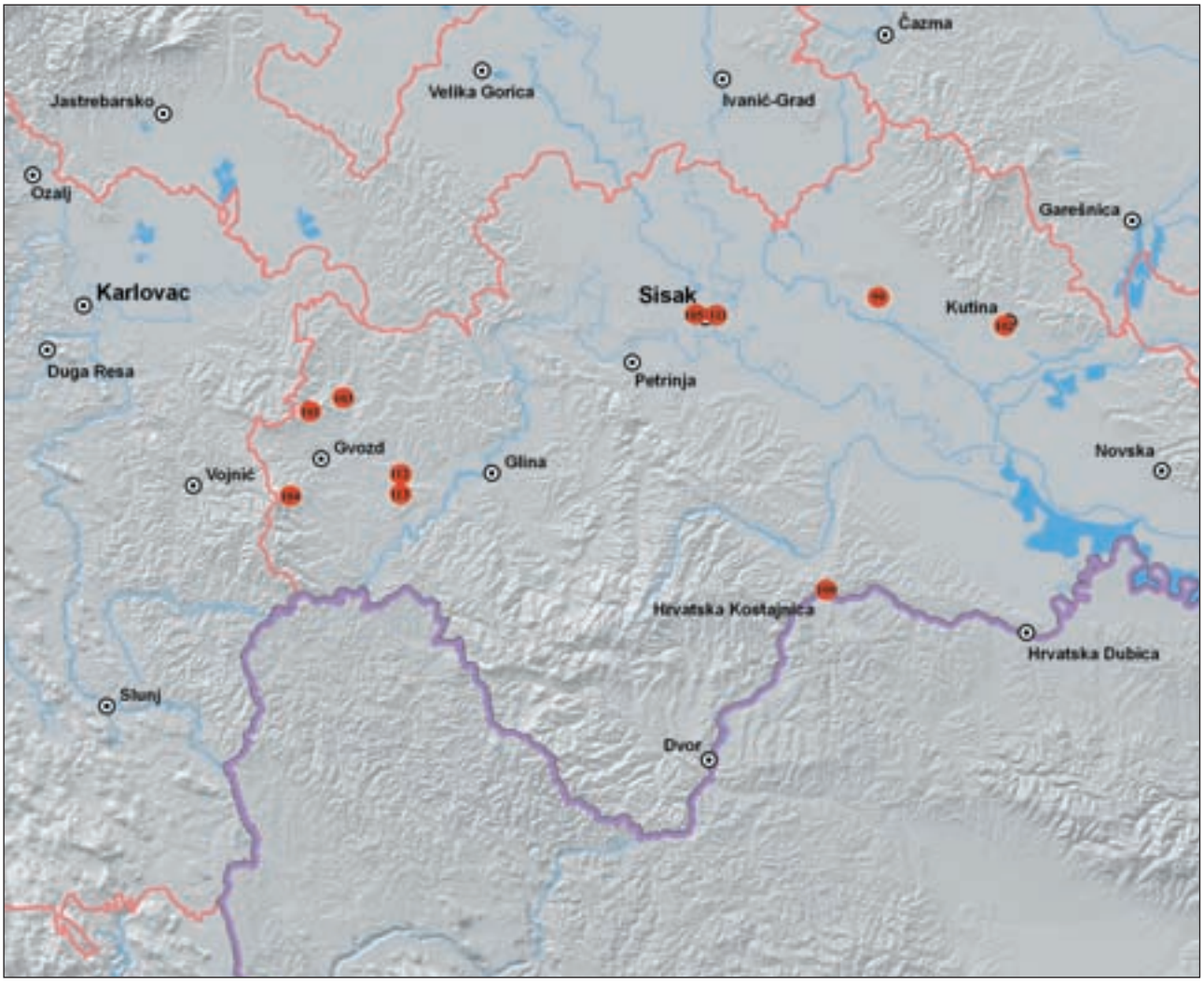
Protokoli kanonskih vizitacija arhiđakonata Gorice, godina 1756/66, knjiga 122/V, str. 119v; godina 1821, knjiga 127/X, str. 280.

Ana Azinović Bebek

Summary

The Church of St.Nicholas in the village of Žumberak is of an irregular NW-SE orientation. The walls of the church made of gray stone are in a poor state. Additional damage was made by poor execution of drainage system and concrete seal that the contractors placed around the foundations of the church instead around its walls. The stone grave found in the probe 1 was probably built for placing the earlier burials and its ceiling served as the floor of the older sacristy. The foundations found in the probe S2A could have belonged to a small earlier/older sacristy but they probably belong to the earlier phase of the apse of the church, which will be confirmed in the next year’s excavation campaign. The graves were found at the depths from 30 cm to 140 cm below the surface layer. Multiple overlaying was confirmed which are the consequence of long-term burials and numerous construction works on the church. The cemetery has been dated to the 17th and 18th century at the basis of characteristic grave offerings (medallion with a saint, rosaries and jewelry).

SISAČKO-MOSLAVAČKA ŽUPANIJA



99 Ciglenice
100 Hrvatska Kostajnica – kapela sv. Ane
101 Kiringrad
102 Kutina – Kutinska lipan
103 Lukinić pećina
104 pavlinski samostan sv. Petra
105 Sisak – A. Starčevića 20
106 Sisak – Euroherc
107 Sisak – igralište OŠ 22. lipnja
108 Sisak – retencijski bazen 8
109 Sisak – transportni kolektor II.
110 Sisak – Žitni magazin
111 Siscija – Sv. Kvirin
112 Topusko – Blatne kupke
113 Turska kosa

Redni broj: 99
Lokalitet: Ciglenice
Naselje: Osekovo
Grad/općina: Popovača
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

Kraćom arheološkom kampanjom (od 1. do 14. lipnja 2006.) nastavljeno je sustavno arheološko istraživanje lokaliteta iz rimskog razdoblja (2. – 4. st.) Ciglenice u Osekovu, dok je konzervacija temelja započela 23. listopada 2006. i trajala desetak dana. Projekt Muzeja Moslavine iz Kutine finaciraju Ministarstvo kulture, Općina Popovača i Sisačko-moslavačka županija. Voditeljica arheoloških istraživanja bila je Ana Bobovec, a temelje je konzervirala tvrtka Arp iz Zeline.

Arheološko istraživanje nastavljeno je u drugom istražnom bloku (koji se nastavlja na prvi u smjeru jugoistoka). Do sada je istraženo oko 300 m² (u nekim sondama samo djelomično, do određene dubine). Na prostoru drugoga istražnog bloka otkriven je raster temelja drugog objekta u kompleksu koji je, sudeći prema dosadašnjim rezultatima istraživanja, veći od onog u prvome istražnom bloku, a imao je i prostor s hipokaustom. Međutim, temelji toga objekta devastirani su u puno većoj mjeri. Sačuvano je samo nekoliko segmenata čvrstih struktura od opeke i poluobrađenog kamena. Tijekom istraživanja 2006. nastavljen je iskop u sondama djelomice istraženima 2005. (A/19, B/19, C/19 i D/19), a otvorene su i četiri nove (A/20, B/20, C/20 i D/20 – svaka veličine 5x5 m).
Na prostoru sondi B/19, C/19 i D/19 otkriveni su tragovi čvrstih podzemnih struktura – konstrukcije od poluobrađenog kamena krupnije granulacije, ostaci postamenata od velikih opeka i ostaci podnice od opeka. U sondi A/19 ostaci temelja sačuvani su samo u negativu, kao rovovi ispunjeni usitnjenim ulomcima arhitekture pomiješanih s mortom. Razina iskopa nije produbljivana, već su uz čvrste strukture iskopani kontrolni profili koji su pokazali dubinu ukopa do zdravice, te način izvedbe pojedinih elemenata temelja i postamenata. Pokazalo se da je dio temelja izveden dosta pravilno, od krupnijega poluobrađenog kamena. Kontrolni profil uz jednu konstrukciju od opeka (postament za stup), koja se nalazi



Ciglenice, nastavak arheoloških iskopavanja u drugome istražnom bloku (foto: D. Vidiček)



Početak konzervatorskih radova na temeljima objekta u prvome istražnom bloku (foto: D. Vidiček)

u sklopu temelja, pokazao je da je građena od četiriju nepravilnih opeka (sačuvanih u četirima razinama), a dimenzije su joj otprilike 1 m². U novootvorenim sondama (A/20, B/20, C/20 i D/20) nađeni su ostaci podnice od opeka, no pokazalo se da su uvelike uništeni, tako da se pravilnost u izvedbi jedva mogla i nazrijeti.
Na čitavom području iskopa 2006. godine, pokretni arheološki materijal bio je relativno malobrojan, ali raznolik: ulomci keramike (najviše grube, loše kvalitete i neukrašene – nađeno je svega nekoliko primjeraka finije, sive, crne i oker, tankih stijenki, te jedan primjerak tere sigilate), sitni željezni predmeti (uglavnom kovani čavli i klinovi, a nađen je i jedan ključ), kockice mozaika od bijelog i tamnijeg kamena, ulomci šupljih opeka (tubuli – dijelovi sustava hipokausta), ulomci stakla, životinjskih kostiju, amorfni komadi olova, te uobičajeni ulomci arhitekture (opeka, krovni pokrov, žbuka i sl.).

Literatura

Bobovec 2005 Ana Bobovec, Roman complex Ciglenice in Osekovo, Illyrica antiqua – ob honorem Duje Rendić-Miočević, Zagreb, 2005: 111 – 119.
Bobovec 2006 Ana Bobovec, Osekovo, Ciglenice – Dosadašnji rezultati arheoloških istraživanja u drugom istražnom bloku, Obavijesti HAD, 1, Zagreb, 2006: 88 – 92.
Bobovec 2006 Ana Bobovec, Lokalitet: Ciglenice, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 173 – 174.

Ana Bobovec

Summary

During 2006 archaeological excavation was under way at the Ciglenice complex in Osekovo. Excavation on second research block has been continued where traces of solid underground structures had been discovered during previous research - part of city network foundation of second object within the complex. According to present discoveries this object was larger than the first one whose foundation is in the process of conservation. Moveable archaeological material is not as numerous as in previous research, however it is various: parts of architecture and pottery, mosaic cubes, amorphous lead pieces, miniature iron artefacts, bones.

Redni broj: 100
Lokalitet: Hrvatska Kostajnica – kapela sv. Ane na groblju
Naselje: –
Grad/općina: Hrvatska Kostajnica
Pravni status: R-0462
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervacija

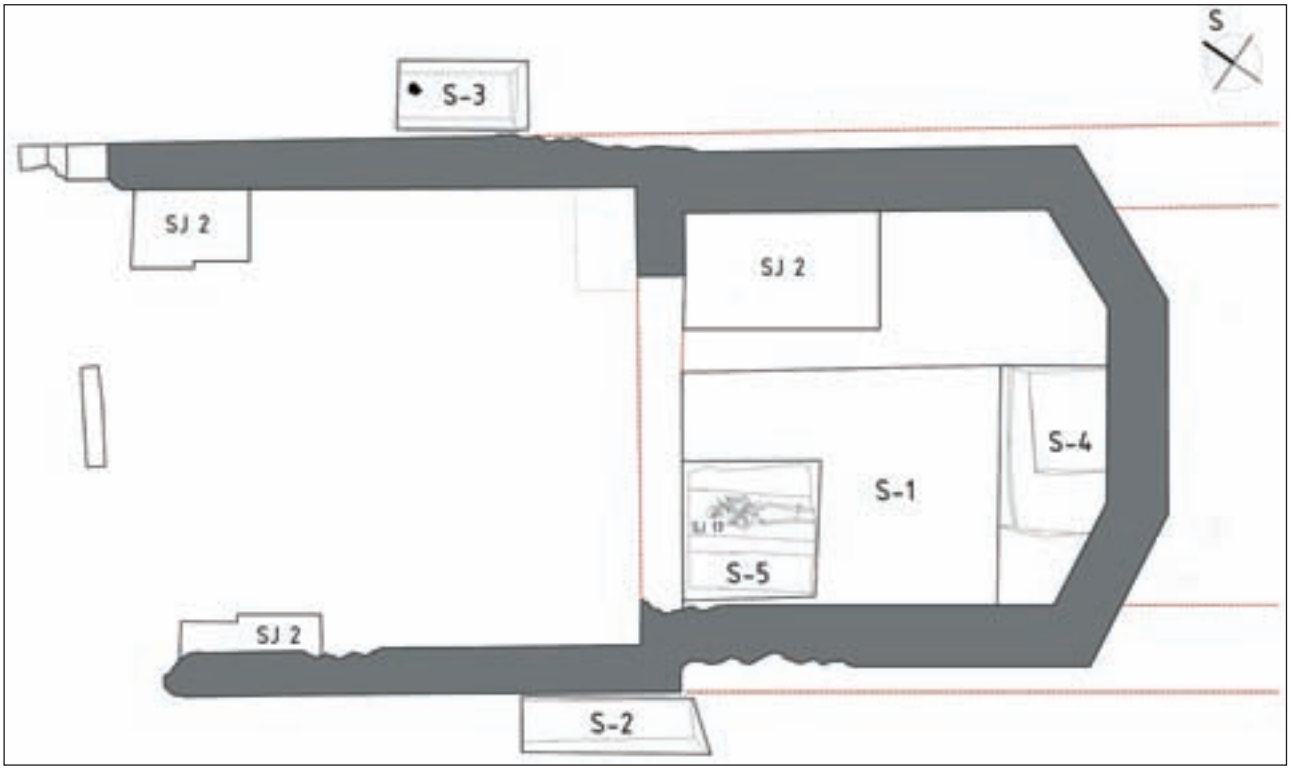
Arheološka i konzervatorska istraživanja na lokalitetu kapele sv. Ane, na groblju u Hrvatskoj Kostajnici, provođena su od 18. rujna do 2. listopada 2006. godine. Voditeljica projekta bila je Jelica Peković, d.i.a., Arheološke istražne radove vodila je Nela Kovačević, dipl. arheologinja, uz koju je na lokalitetu i obradi nalaza radio Boris Magdić, apsolvent arheologije. Projekt je financijski podržalo Ministarstvo kulture.

Ukupna je istražena površina oko 33,5 m² i čini je pet otvorenih arheoloških sondi. Prosječna je relativna dubina iskopa 1,35 m (115 – 113,65 m n.m.), na kojoj se došlo do sloja žute sterilne gline. Istraživanja su se otežano provodila zbog blizine novih grobova te su zato još dvije uzdužne sonde uza sjeverni i južni perimetralni zid kapele otvorene samo do dubine od 30 cm, kako bi se barem utvrdila linija i debljina ranijih zidova te kvaliteta i način temeljenja. U metodološkom postupku, iskopavanja su obavljena sondažnim stratigrafskim istraživanjima, vodeći računa o relativnoj kronologiji nalazišta. Slojevi na tom lokalitetu pripadaju skupini jednostavno uslojenih nalazišta, pa su se iskopavali jedan po jedan, obrnutim redoslijedom od onog kojim su nastajali.
Lokalitet kapele sv. Ane nalazi se na gradskom groblju u jugoistočnom dijelu Hrvatske Kostajnice, koja se u pisanim vrelima spominje sredinom 13. stoljeća kao zemlja *Costonicha* (povelja izdana u Dubici). Ostaci današnje



Pogled sa zapada na ostatke kapele (zatečeno stanje)

kapele dio su barokne crkve podignute 1720. na temeljima staroga franjevačkog samostana. Prilikom te gradnje rabljena je temeljna stopa, djelomično sačuvani zidovi koji su odredili širinu kapele te dijelovi kamene plastike kao građevni materijal nosivih zidova (danas sačuvani kasnogotički spoliji).
Franjevci dolaze u Kostajnicu između 1285. i 1294., a samostan sigurno postoji 1385. (podaci iz vatikanskog Kodeksa, fra Bartola iz Pise, 1385. godine). Turci su osvojili Hrvatsku Kostajnicu 1556. te već 1557. uništili i spalili franjevački samostan. Turska okupacija traje sve do 1688., kad je to područje u protuofenzivi vraćeno u granice Hrvatske banovine. Franjevci se 1690. vraćaju u Kostajnicu, dobivaju novo zemljište bliže gradu i prijelazu preko rijeke Une, a na lokaciji starog samostana 1692. grade drvenu kapelu sv. Franje za koju se zna da je postojala još 1782. godine. Tako su, u neposrednoj blizini, barem pola stoljeća istodobno postojale kapele sv. Ane i sv. Franje. Podataka o tome što se dogodilo s kapelom sv. Franje nema, kao ni podataka o točnoj lokaciji te kapele u odnosu na kapelu sv. Ane.



Tlocrt kapele s rasporedom sondi



Grob, sonda S5

Arheološka istraživanja potvrdila su dio povijesnih činjenica, tj. iskapanjima je utvrđeno da je kapela sv. Ane podignuta na starim zidovima samostanskog kompleksa te da su u zidove ugrađeni brojni spoliji ranijeg samostana. U apsidi je otkriven sačuvan grob s nalazom pojasne kopče (3,5x2,5x0,5 cm) koja se može datirati u kasni srednji vijek (od 14. do 16. stoljeća). Taj se grob može povezati s franjevačkim samostanom. Podnica franjevačkog samostana, zbog male površine otkopa, nije otkrivena, ali postoje naznake razine podnice (114,80 m n.m.) na



Pojasna kopča

franjevačkom zidu koji poprečno ide sredinom crkve. U sondi apsidalnog dijela te u sondi uz južno pročelje, pronađene su velike količine gara na relativno jednakoj visini (između 114,56 i 114,34 m n.m.), što svjedoči o velikom požaru drvene građevine. Pretpostavlja se da je ta drvena građevina zapravo prva faza franjevačkog samostana. U prilog toj tezi idu nalazi iz sondi u apsidi u kojima su, na visini od 114,57 m n.m., otkriveni negativi drvenih dasaka podnice te zapečena zemlja. Pokretni arheološki nalazi čine građu od 165 ulomaka različitih keramičkih posuda, 33 ulomka kamene plastike te 3 posebna nalaza.

Provedena istraživanja, iako malog opsega, utvrdila su da je lokalitet kapele sv. Ane višeslojan s tri građevne etape. Prva drvena građevina podignuta je koncem 13. i početkom 14. stoljeća. Kamenom zidan franjevački samostan, građen od 14. do 16. stoljeća, spaljen je i uništen 1557. godine. Na temeljima toga samostana podignuta je 1720. godine kapela sv. Ane. U Domovinskom ratu kapela je minirana i gotovo uništena. Ostali su dijelovi samo triju nosivih vanjskih zidova, dok je glavno pročelje potpuno srušeno. Na temelju provedenih istraživanja, izrađena je konzervatorska dokumentacija i projekt obnove, rekonstrukcije i prezentacije lokaliteta.

Literatura

Buczynski 1993 A. Buczynski, Rimokatolička i pravoslavna crkva u Vojnoj krajini 1740.-1868., Povijesni prilozi ISP, 12, Zagreb, 1993: 40 – 73.

Buturac 1984 J. Buturac, Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, Starine JAZU, Zagreb, 1984: 44 – 74.

Klaić 1974 V. Klaić, Povijest Hrvata, Zagreb, 1974.

Kruhek 1992 M. Kruhek, Kostajnica i Kostajničko Pounje, zbornik Hrvatska Kostajnica i Zrin, Zagreb, 1992: 1 – 41.

Milinović 1997 A. Milinović, Hrvatsko Pounje – štit kršćanske Europe protiv patarenstva i najezde islama, Zrinski zbornik, Hrvatska Kostajnica, 1997.

Šanjek 1991 F. Šanjek, Kršćanstvo na hrvatskom prostoru, Zagreb, 1991: 278 – 297.

Šematizam 1896 Šematizam Zagrebačke biskupije za 1895. godinu, Zagreb, 1896: 80 – 86.

Šišić 1914 F. Šišić, Priručnik izvora hrvatske historije, I., Zagreb, 1914: 22 – 223.

Šišić 1918 F. Šišić, Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae et Sclavoniae, Zagreb, 1918: 590 – 598.

Visin 1992 M. Visin, Grad Kostajnica, povijesnourbani razvoj, zbornik Hrvatska Kostajnica i Zrin, Zagreb, 1992.

Jelica Peković

Summary

Site of St. Ana Chapel is situated at the city graveyard in the southeast part of Hrvatska Kostajnica which is mentioned in written sources in 13th century under the name of Costonicha. The remains of present-day chapel are a part of baroque church built in 1720 on the foundations of the old Franciscan monastery. During construction fundation block was used, partly preserved walls setting the chapel width and pieces of stone ornaments as construction material of bearing walls (preserved Late Gothic spoil). Franciscans arrived in Kostajnica between 1285 and 1294, and the monastery is mentioned in the Vatican Code of Fra Bartol of

Pisa in 1385. The Turks seized Hrvatska Kostajnica in 1556, and they burned and destroyed the Franciscan monastery in 1557. Turkish occupation lasted to 1688 when that area was returned within the borders of the Banate of Croatia in a counteroffensive. Franciscans returned to Kostajnica in 1690, got new lands nearer to town and crossing of the River Una, and in 1692 on the location of the old monastery built a wood chapel of St. Francis known to have existed as early as 1782, so the Chapel of St. Ana and St. Francis existed simultaneously for at least half a century in near vicinity of each other. Archaeological excavation confirmed part of historical facts i.e. the excavations established that the Chapel of St. Ana was erected on the old walls of the monastery complex and that numerous spoils have been built into the walls of former monastery. In the apsidal area of present-day chapel imprints of wooden beams floor of fired clay. Large amounts of soot give evidence of a large fire of some wood building. Excavations, although low scale, established that the St. Ana Chapel locality is multi layered with three construction stages. The first wood building was erected late 13th and early 14th century. Stone wall Franciscan monastery, constructed from 14th to 16th century was burned and destroyed in 1557. St. Ana's Chapel was erected on foundations of that monastery in 1720. In Homeland War the chapel was mined with explosives and almost destroyed. Only parts of three cap walls remain, while the main front is completely destroyed. On the basis excavations, conservation documentation and restoration project, as well and reconstruction and locality presentation have been made.

Redni broj: 101
Lokalitet: Kiringrad
Naselje: Kirin
Grad/općina: Gvozd
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Na temelju usmenih dogovora između Konzervatorskog odjela u Zagrebu, Gradskog muzeja Sisak i Gradskog muzeja Karlovac, započela su arheološka iskopavanja (probna sondiranja) na položaju Kiringrad u selu Kirin. Sredstva za radove osigurali su Grad Karlovac i



Iskopavanje ostataka drvenog objekta, 15.-17. st. (foto: L. Čučković)

Ministarstvo kulture, u sklopu programa dopune stalnog postava Gradskog muzeja Karlovac.

Za stalni postav muzeja, lokalitet je zanimljiv iz više razloga. Tu se, naime, često nailazi na fosilne ostatke iz davnih geoloških razdoblja, prikladnih za uvodni dio stalnog postava, a važna je i slojevitost kulturnog naslijeđa od prapovijesti preko antike do turskih vremena. Osobito su zanimljivi starohrvatski grobovi koji su u karlovačkom kraju iznimno rijetki, a važni su segment stalnog postava.
U prvoj fazi istraživanja raskrčen je teren, započela je izrada detaljnog geodetskog snimka, dokumentirani postojeći vidljivi spomenici na površini nalazišta, sanirane i dokumentirane rupe nastale amaterskim iskopavanjima, te detaljno pregledan plato gradine, uz dokumentiranje nalaza u kvadratnoj mreži. Obrada navedenih podataka znatno je olakšala odabir lokacije za postavljanje probnih sondi.
Sonda A postavljena je sjeverno od najvišeg vrha gradine. Tu je otkriven neki veći objekt od kojega su sačuvani dijelovi koji su bili ukopani u mekanu stijenu. Objekt je očito bio drven i stajao je na debelim stupovima. Vjerojatno je riječ o vrlo ranome protuturskom krajiškom čardaku.
Sonda B postavljena je na sam vrh gradine. Tu je pronađena grobnica uklesana u meku stijenu. Nažalost, grob su nedavno opljačkali nesavjesni sakupljači, tako da



Detalj iskopavanja srednjovjekovne nekropole (foto: L. Čučković)



Pogled na gradinu Kiringrad (foto: L. Čučković)

su zauvijek izgubljeni podaci o tom, s obzirom na položaj i veličinu, iznimno važnome starohrvatskom grobu.
Sonda C postavljena je južno od najvišeg vrha. Tu su otkriveni brojni kosturni ukopi, tako da je znatan dio grobova oštećen već u vrijeme samog ukopa, ali i aktivnostima nesavjesnih sakupljača. U gornjim, mlađim slojevima pokojnici imaju prekrižene ruke na prsima, dok su u starijim slojevima ruke položene uz tijelo, pa se pretpostavlja da bi moglo biti riječi o starohrvatskim grobovima. Kako istraživanja nisu obavljena do kraja, to se ne može sa sigurnošću tvrditi.
Korisno bi bilo nastaviti sondiranja, a na temelju nalaza bit će izrađeni elaborat i konzervatorska studija, koji će poslužiti kao temelj za daljnje postupanje prilikom zemljanih radova, te će se procijeniti značaj i ugroženost lokaliteta. Prikupljeni predmeti bit će pohranjeni u GMK-u i postat će sastavni dio ondje pohranjene Muzejske zbirke Topusko.

Lazo Čučković

Summary

During 2006 trial probing was done at Kiringrad area in the village of Kirin, Gvozd County. This locality is already known for its Eneolithic sites all to Post-Medieval era. Three probes have been dug up. Traces of a large wooden object have been discovered which had its wooden bearings chiselled into the soft rock. On top of the hillfort a medieval cemetery was discovered. Most of grogs were buried into biers caved into the soft rock.

Redni broj: 102
Lokalitet: Kutina – Kutinska lipa
Naselje: –
Grad/općina: Kutina
Pravni status: Z-3278
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Tijekom 2006., u kraćoj arheološkoj kampanji (od 8. do 22. svibnja), nastavljena su arheološka istraživanja na lokalitetu Kutinska lipa u Kutini. Nositelj je projekta Muzej Moslavine Kutina, a stručna voditeljica istraživanja bila je Ana Bobovec, sa suradnikom Dubravkom Vidičekom. Radove su financirali Grad Kutina, Sisačko-moslavačka županija i Ministarstvo kulture.

Istraživanje je nastavljeno na gradskoj parceli (k.č. 1987/9, k.o. Kutina), koja se nalazi u ulici Kutinska lipa, oko 700 m sjeverno od glavne ceste Kutina – Popovača. U nastavku iskopa otvoreno je sedam novih sondi: A/2, B/2, C/2, D/2, C/3, D/3 i D/4. Četiri sonde istražene su cijelom površinom (do gornje razine ukopa čvrstih podzemnih struktura), a tri samo djelomice. Istraženo je 137,5 m² područja nalazišta. Na čitavom području iskopa površinski sloj bio je vrlo tvrd, jer zemljište nije obrađivano nekoliko godina, ali ne i sterilan. Već u sljedećem sloju, u pojedinim su sondama uhvaćeni tragovi čvrstih podzemnih struktura – temelja.
Na k.č. 1987/9 ostaci arhitekture uočeni su još 1994., prilikom iskopa rova za plinsku instalaciju. Tijekom



Kutinska lipa (foto: D. Vidiček)

istraživanja 2005. i 2006. otkriven je raster temelja jednoga stambenog ili javnog objekta, koji je djelomice vrlo čitljiv (npr. u sondama A/2, B/2, C/2 i D/4), ali će se jasna situacija dobiti tek produbljivanjem sloja iskopa. U nekim je dijelovima vidljivo da su temelji bili građeni od poluobrađenog kamena, nešto krupnije granulacije (vrstu kamena i podrijetlo tek treba istražiti). Među kamen su mjestimice umetani krupniji ulomci opeke, iz čega bi se preliminarno moglo zaključiti da je objekt građen u kasnijoj fazi carskog razdoblja, možda na mjestu nekoga starijeg objekta. Temelj je širok cca 50-60 cm. Na području iskopa, gdje situacija na sadašnjoj razini nije do kraja definirana, također ima naznaka postojanja čvrstih podzemnih struktura, ali će se tek produbljivanjem sloja iskopa moći sa sigurnošću utvrditi radi li se o temeljima ili nekoj drugoj konstrukciji. U tom će smislu biti definirani i ostaci kanalizacijskog odvoda otkriveni još prošle godine na prostoru iskopa sondi D/1 i D/2. Prilikom pronalaska ostataka čvrstih struktura, ponekad je vrlo teško utvrditi što spada u stratigrafski kontekst, a što je izmješteno – na istom se prostoru nalazi više elemenata vanjske i unutrašnje arhitekture (opeka, tegule, elementi podnog opločenja, mozaik, žbuka...). Takvo stanje posljedica je posvemašnje devastacije dugotrajnom obradom zemlje – sloj oranja dubok je i 50 cm.
Na čitavom prostoru iskopa i u svim slojevima pronađena je relativno velika količina kockica mozaika od bijelog i plavog kamena (u rijetkim slučajevima i po nekoliko



Temelji zida (foto: D. Vidiček)

kockica na podlozi od žbuke). Mozaici su već pronalaženi, osobito prilikom rekognosciranja na k.č. 1984, te probnog istraživanja na k.č. 1985/1. Među pokretnim arheološkim materijalom brojni su i nalazi ukrasnih podnih opeka i to više vrsta: heksagonalnih, kvadratičnih (manjih dimenzija) i romboidnih. Heksagonalni elementi podnog opločenja među prvim su predmetima koji su dospjeli u Muzej Moslavine u Kutini (kao dar obitelji na čijim su okućnicama pronađeni). Od pokretnoga arheološkog materijala treba spomenuti i ulomke slikane žbuke, sitne željezne predmete (dijelove arhitekture objekta – klinove, čavle itd.), ulomke staklenih posudica i životinjskih kostiju, te prilično brojne nalaze ulomaka keramičkih posuda (raznolikih oblika i kvalitete, uključujući i teru sigilatu). Od posebnih nalaza treba istaknuti dobro sačuvan primjerak novca s likom cara Vetranija na aversu (350. godina) i nepotpunu lučnu brončanu fibulu.

Na temelju dosadašnjih istraživanja i pronađenoga arheološkog materijala, lokalitet Kutinska lipa mogao bi se okvirno datirati u razdoblje od 2. do 4. st. i najvjerojatnije je riječ o naselju. Istraživanja će biti nastavljena, a eventualnim otkupom zemljišta od privatnih vlasnika i proširena na još nekoliko parcela. Razmatra se da se na ostacima čvrstih podzemnih struktura (temeljima) obave konzervatorski zahvati, kako bi se mogli prezentirati *in situ* u edukativne i turističke svrhe.

Literatura

Bobovec 1998 Ana Bobovec, Arheološka topografija područja grada Kutine, Zbornik Moslavine, IV, Kutina, 1998.
Bobovec 2002 Ana Bobovec, Tragom arheoloških nalazišta Moslavine, Kutina, povijesno-kulturni pregled s identitetom današnjice, Kutina, 2002.
Bobovec 2006 Ana Bobovec, Lokalitet: Kutina – Kutinska lipa, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 174, 175.

Ana Bobovec

Summary

Systematic archaeological research has been continued in 2006 at the Kutinska lipa Roman era site in Kutina by opening seven new probes (5x5 m each). Excavation has been done to the upper level of foundation cut of housing or public building. Foundation was constructed of semi-ashlars of massive granulation with inserted shards of brick. They are 50 to 60 cm wide. It will be possible to say more about this area after the excavation level has been deepened.
Moveable archaeological material is relatively numerous and various (characteristic of Roman provincial buildings). Apart from architectural shards (brick, roof structure), a large number of mosaic cubes has been found and ornamental bricks of various types. Various pottery shards have been found in the second excavation level and tiny iron objects. Animal bones are also frequently found. Finding of a well preserved coin that bears the effigy of the emperor Vetranius (dated 350) and partial bronze bow fibula should also be mentioned.

Redni broj: 103
Lokalitet: Lukinić pećina
Naselje: Čremušnica
Grad/općina: Gvozd
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno sondiranje

Gradski muzej Karlovac 1986. godine obavio je manja probna sondiranja u Lukinić pećini. Tom je prilikom utvrđeno da se u površinskim slojevima nalazi kasnosrednjovjekovni i novovjeki materijal, a ispod njega sedimentne naslage s fosiliziranim kostima životinja. Prepoznate su kosti spiljskog medvjeda, a ostale još nisu osteološki analizirane.
Tijekom 2006., Lukinić pećina željela se ponovno detaljnije istražiti radi potreba dopune stalnog postava u dijelu posvećenome ledenom dobu. Sredstva za radove osigurali su Grad Karlovac i Ministarstvo kulture u sklopu programa dopune stalnog postava.
Površinski slojevi iskopavani su uobičajenim arheološkim metodama. Posebna pažnja bila je posvećena detaljnom dokumentiranju starijih slojeva, iz kojih je uzet veći broj uzoraka te su, prema potrebi, ispirani iskopani slojevi. Pronađene su brojne, raznovrsne životinjske kosti. Dominiraju donje čeljusti spiljskog medvjeda, jer se one zbog svoje robusnosti najlakše sačuvaju. Zanimljiv je nalaz čeljusti malih medvjeda. Često se nailazilo na tragove gara, pa su se očekivali i tragovi boravka ljudi



Pogled iz pećine (foto: L. Čučković)



Nalaz čeljusti spiljskog medvjeda (foto: L. Čučković)



Iskopavanje u pećini (foto: L. Čučković)

u spilji, ali su, izgleda, medvjedi bili jači i nisu dopustili trajnije naseljavanje ljudske vrste. Prikupljeni predmeti bit će pohranjeni u Gradskom muzeju Karlovac i postat će sastavni dio ondje pohranjene Muzejske zbirke Topusko.

Lazo Čučković

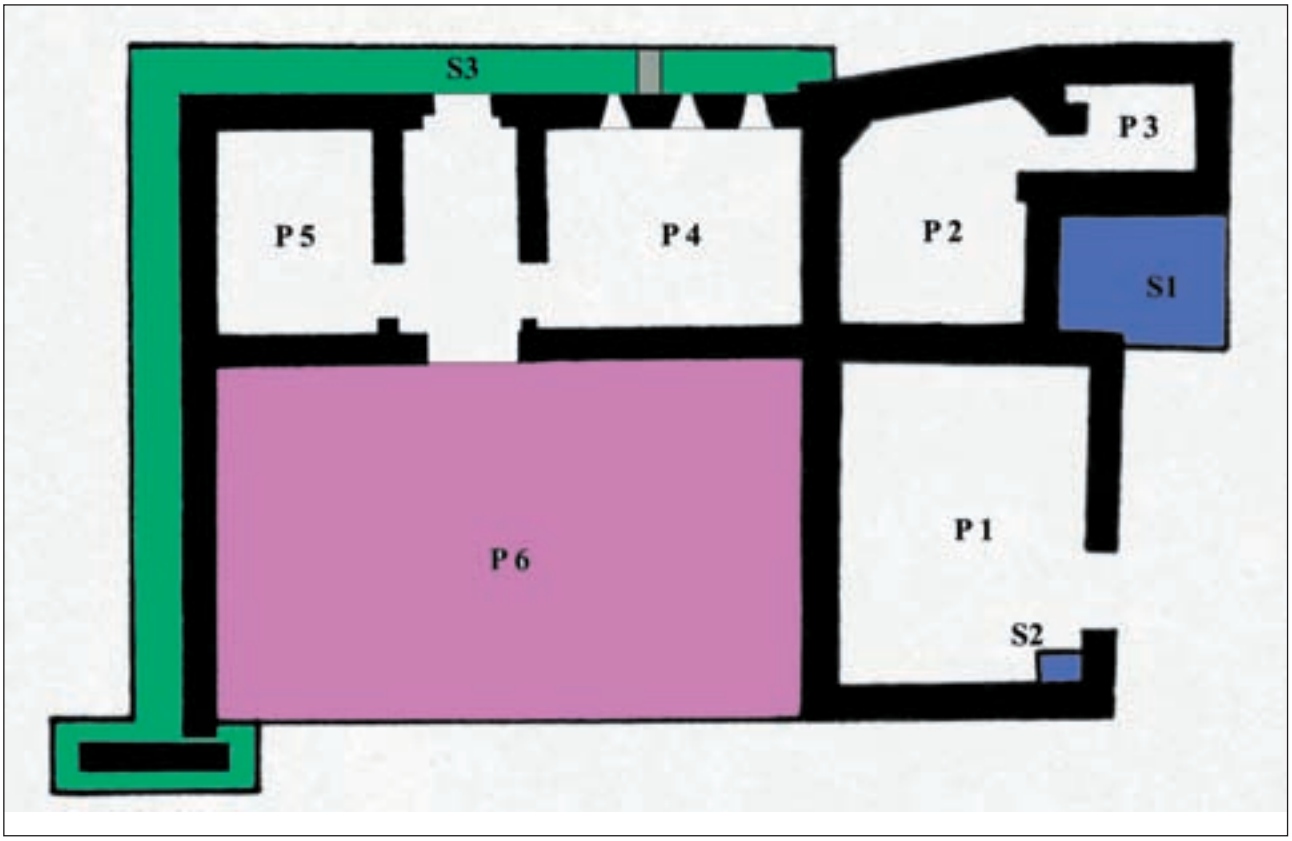
Summary

During 2006 archaeological test probing in the Lukinića cave has been done, Gvozd County. Various and numerous animal bones from the ice age have been discovered. Cave bear mandibles dominate since they are most preservable due to their sturdiness. Finding of bear cub jaws is interesting. Traces of soot have often been found so we expected to find evidence of human cave dwellers but, it seems, that the bears were stronger and did not allow permanent settlement of humans.

Redni broj: 104
Lokalitet: Pavlinski samostan sv. Petra
Naselje: –
Grad/općina: Topusko
Pravni status: Z-3260
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Arheološka istraživanja pavlinskog samostana sv. Petra na Petrovoj gori (Slatska) trajala su od 16. kolovoza do 29. rujna 2006. Voditeljica istraživanja bila je Tajana Pleše, a voditelj projekta Hrvatski restauratorski zavod. Radove su financirali Ministarstvo kulture i Hrvatske šume – podružnica Karlovac. Lokalitet je udaljen cca 13 km od Vojnića i cca 20 km od Topuskog.

Istraživanja iz 2006. nastavak su radova iz 1987. i 1988., prilikom kojih je, u skladu s prijeratnim mogućnostima, bio otvoren samo manji dio samostanskog kompleksa (voditelj istraživanja: dr. sc. M. Kruhek). Istraživanja su provedena na k.č. 748, k.o. Malička. Istraženi su čardak te (pretpostavljena) apsida prvobitne crkve sa sakristijom (prizemlje zvonika). Prilikom istraživanja nađen je i manji broj arhitektonskih profilacija te obilje keramike i drugoga pokretnog arheološkog materijala. Nažalost, gotovo je sav istraženi materijal netragom nestao tijekom Domovinskog rata.



Skica pavlinskog samostana s označenim prostorijama i istraženim sondama (elaborat HRZ-a, 2006.)



Pogled sa zapada na hodnik i prostorije P 4 i P 5 (foto: T. Pleše)

Samostan na Petrovcu osnovan je 1303. i pripada najstarijim pavlinskim samostanima u Hrvatskoj. Prema povijesnim dokumentima, samostan je zasigurno bio u cijelosti izgrađen 1328., a podaci o njemu mogu se pratiti sve do kraja 15. stoljeća. Stradao je u vrijeme turskih napada 1451., tako da su se u nekoliko navrata pavlini sklanjali u sigurniji samostan u Kamenskom. Iste su godine (upravo zbog nesigurne situacije) ta dva samostana spojena u jednu redovničku kuću. Samostan je nakon toga u nekoliko navrata obnavljan, a redovnici su ga u cijelosti napustili tek 1545. godine. Posjed preuzimaju krajišnici, koji na njemu grade jedan od najvećih zidanih čardaka u tom području. Krajišnici su napustili Petrovac tek nakon razvojačenja Vojne krajine.

Prostor samostana tijekom istraživanja bio je podijeljen po prostorijama. Najveći cjelovit prostor (čardak) bio je označen kao P 1. Pretpostavljena apsida crkve i pripadajući (pretpostavljeni) zvonik bili su označeni kao P 2 i P 3. Ta dva prostora nisu bila istraživana u sezoni 2006., osim kontrolne sonde (KS 1) na JI spoju pretpostavljene apside i zvonika. Kao P 4 određena je prostorija zapadno od pretpostavljene crkve. P 5 prostorija je koja se nalazi na SZ kutu samostana. Cijeli prostor koji se nalazi južno od P 4 i P 5 označen je kao P 6 (pretpostavljeni klaustar). U cijelosti je istražena prostorija P 1 (8,10x6,70 m). Prema istraživanjima M. Kruheka, to je pretpostavljeni dio lađe prvobitne crkve na kojoj je naknadno, u vrijeme Vojne krajine, bio sagrađen čardak. Zidovi čardaka građeni su drugačije od zidova ostalih prostorija samostana. Iako su, kao i drugi zidovi, građeni od nepravilna lomljenca, njihova je struktura najpravilnija, a zanimljivo je da u njima ima dosta lomljene opeke. Na istočnom zidu čardaka nalazi se jedina komunikacija sa samostanskim prostorom. Otvor je vrlo jednostavan, nažalost bez sačuvanih dovratnika ili praga, ali s trima vidljivim sačuvanim stubama. Najzanimljiviji je sjeverni zid prostorije. Naime, prema pretpostavkama M. Kruheka, prostor čardaka bio je lađa crkve koja je bila zaključena nepravilnom apsidom na sjeveru. No kako se položaj istočnog zida apside ne podudara s položajem istočnog zida čardaka, pretpostavljalo se da će taj temelj biti vidljiv uz unutrašnji dio istočnog zida čardaka. Taj temelj u ovim istraživanjima nije lociran. Jednak problem bio je i zapadni zid svetišta, koji također nije potvrđen u unutrašnjem dijelu čardaka. Tek će se istraživanjima u sljedećoj godini potvrditi (odnosno negirati) pretpostavka o širini apside i njenu odnosu sa sjevernim zidom čardaka. U prostoru čardaka nije bilo moguće utvrdili podnicu. U JI kutu prostorije otvorena je kontrolna sonda (KS 2) do 30 cm ispod dubine temelja.

Prostorija P 4 (4,80x6,75 m) određena je s istočne strane (pretpostavljenom) apsidom te sa zapadne strane hodnikom, a s obama prostorijama povezana je prolazima. Za tu je prostoriju M. Kruhek pretpostavio da je bila kapitularna dvorana. Na sjevernom zidu P 4 ostale su sačuvane tri monofore *in situ*. Sve su tri monofore u tlocrtu ljevkaste i vrlo uske. Južni zid prostorije najlošije je sačuvan zid istraženih samostanskih prostorija, a na njemu se najjasnije mogu pratiti brojna prezidavanja i pregradnje. U SZ kutu prostorije nađeno je mjesto pretpostavljene peći, na što upućuju pravilni tragovi gorenja, kao i pravilna kamena struktura nađena u razini podnice. U toj je prostoriji podnica bila napravljena od drvenih dasaka.

Hodnik (4,90x2,20 m), koji se nalazi između P 4 i P 5, rastvoren je prolazima na sve četiri strane: s istočne se strane iz njega ulazi u P 4 (190 cm), sa zapadne u P 5 (240 cm), s južne strane u pretpostavljeni klaustar P 6 (155 cm), dok se sa sjeverne strane nalazi izlaz prema kasnijem šancu (1,40 m; svijetli otvor 1 m). Ostala su sačuvana dva praga: zapadni i južni. Oba praga građena su od pravilnih, krupnijih, bolje obrađenih lomljenaca. Najzanimljiviji je svakako otvor prema sjeveru. Iako nije sačuvan prag, jasno je vidljiv L-profil u koji su bili umetnuti klesanci. Za sada su to jedina samostanska vrata koja komuniciraju s vanjskim prostorom.

Zapadno od hodnika smještena je prostorija P 5 (5,55x5 m). Iako je prostorija pravilnih dimenzija, zbog razornog djelovanja masivnih stabala graba i bagrema južni je dio zapadnog zida i zapadni dio južnog zida pomaknut 20-ak



Pogled s juga na istraženu samostansku prostoriju s trima monoforama P 4 (foto: T. Pleše)



Pogled na istraženi samostanski sklop (foto: M. Turkalj)

cm od svoga izvornog mjesta spajanja. U toj je prostoriji gotovo po cijeloj površini bilo moguće pratiti podnicu napravljenu od drvenih dasaka, kao i dva paljevinska sloja nad njom. Daske su bile postavljane na grubo poravnat sloj krupnijeg tucanika koji je položen izravno na živu stijenu.
Prostor pretpostavljenog samostanskog klaustra zauzima prostor južno od prostorija P 4 i P 5 (15,40x10 m). Prolaz kojim P 6 komunicira s hodnikom dijeli ga na dva nejednaka dijela: zapadni, dužine 6,60 m, te istočni, dužine 7,15 m. Zapadni dio određen je južnim zidom P 5 te produžetkom zapadnog zida iste prostorije. I na tom su zidu jasno vidljive kasnije pregradnje. Istočni je pak dio određen južnim zidom P 4 te zapadnim zidom čardaka (P 1). U tom je prostoru količina zasipa od vrlo krupnog lomljenca bila najveća, tako da je ove godine istraživanje ponajprije bilo usmjereno na njegovo uklanjanje. Po cijeloj površini P 6 postignuta je dubina iskopa koja odgovara visini podnica P 4 i P 5, no nije se došlo do podnice ni do nekoga drugog jasno definiranog sloja.
S vanjske je strane sjevernih i zapadnih zidova samostanskih prostorija (P 4, P 5 i P 6), uz cijelu njihovu dužinu, bila otvorena kontrolna sonda (KS 3) širine 1 m. Sonda je bila namijenjena provjeri pretpostavke prema kojoj je samostan imao veće gabarite koje je presjekao kasniji krajiški opkop. Nađena su dva takva temelja. Prvi je prislonjen uza sjeverni zid P 4 (između zapadne i srednje monofore), a u ovoj godini istraživanja nije bilo moguće potvrditi koja je njegova puna dužina, tako da je poznata samo njegova širina (65 cm). Prema njegovu položaju i strukturi može se pretpostaviti da je nastao nakon samostana, u vrijeme Vojne krajine. Drugo proširenje samostanskih zidova izvan pretpostavljenih gabarita nađeno je na južnom kraju zapadnog zida P 6. Temelj je postavljen okomito u odnosu na spomenuti zid (3,10x0,90 m). Sa svoje zapadne strane temelj je pravilno završen, tako da se ne može očekivati njegov nastavak prema opkopu, no jednako je tako pravilno završen sa svoje istočne strane. U nedostatku vremena u ovogodišnjim istraživanjima se nije moglo pratiti njegovo eventualno prostiranje prema istoku, no sa sigurnošću se može potvrditi da ne postoji njegov nastavak prema južnoj strani.
U svim istraženim dijelovima samostana nađena je veća količina (38 komada) klesanih arhitektonskih profilacija. Pronađena je i velika količina srednjovjekovne keramike, mahom grublje izrade. Valja izdvojiti i neke primjerke bolje kvalitete koji su ukrašeni urezanom valovnicom, kao i nekoliko fragmentarno sačuvanih primjeraka oslikane keramike i majolike. Osim kućne keramike, nađena je i veća količina valjkastih pećnjaka te nekoliko dijelova pećnjaka ukrašenih vegetabilnim motivima. Od ostalog materijala valja spomenuti i dvije jednostavne lulice te nekoliko kamenih brusova. Nađena je i manja količina metalnih predmeta (čavli te okovi prozora i vrata). Svi nalazi bit će obrađeni u Odsjeku za restauriranje arheoloških nalaza HRZ-a.

Literatura

Horvat, Kruhek 1979 Zorislav Horvat, Milan Kruhek, Stari gradovi i utvrđenja u obrani Karlovca u XVI i XVII stoljeću, Karlovac 1579 – 1979, Karlovac, 1979: 59 – 79.
Horvat 1989 Zorislav Horvat, Srednjovjekovna arhitektura pavlinskih samostana u Hrvatskoj u: Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1986., Zagreb, 1989: 95 – 107.
Kruhek 1989 Milan Kruhek, Povijesno-topografski pregled pavlinskih samostana u Hrvatskoj, u: Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786., Zagreb, 1989: 67 – 93.
Kruhek 1998 Milan Kruhek, Samostan sv. Petra na Slatskoj, danas Petrovoj gori – povijest i arheološka istraživanja, Lepoglavski zbornik 1996, Zagreb, 1998: 113 – 132.

Tajana Pleše

Summary

Most of St Peter's Paulite monastery on Petrova Gora (Slatska) has been archaeologically explored in 2006. Complete area of the belvedere has been explored (P 1) that is, the anticipated nave of the former church. Anticipated apse and the sacristy area (P 2 and P 3) has been prepared for exploration in 2007. Both northern monastery rooms (P 2 and P 3) connected by a rectangular hall have also been completely explored and both have confirmed wood board floor. The P 6 area has been entirely cleaned and prepared for completion of exploration (the anticipated cloister). When exploration was finished, explored walls have been covered in protective foil.

Redni broj: 105
Lokalitet: Sisak – A. Starčevića 20
Naselje: –
Grad/općina: Sisak
Pravni status: Z-2767
Razdoblje: A
Vrsta radova: nadzor, zaštitno iskopavanje

Tijekom kolovoza i rujna 2006. obavljan je arheološki nadzor zemljanih radova tijekom izgradnje stambeno-poslovne građevine u Sisku, A. Starčevića 20 (k.č. 1240/1). Otkrićem dvaju zidova iz rimskog doba, u jednom dijelu gradilišta započelo je zaštitno arheološko istraživanje. Stručna voditeljica istraživanja bila je Tea Tomaš iz Gradskog muzeja Sisak. Istraživanja je financirao Jasmin Salihi, Sisak. Sonda, koja se nalazila u jugozapadnom dijelu gradilišta, bila je veličine 30 m².

Veličina cijeloga gradilišta iznosila je 300 m², ali se do početka radova na većem dijelu gradilišta nalazila kuća s podrumom dubokim oko 3 m. Gradnjom te kuće vjerojatno su razorene rimske strukture koje su se tu nalazile, te uporabljen njihov građevni materijal. Istraživanjem je otkrivena rimska arhitektura. Jedan zid, građen od opeka dimenzija 46x31x6 cm vezanih vapnenom žbukom, protezao se u smjeru S-J. U donjim su redovima opeke bile posložene dužom stranom jedna uz drugu, a u najvišem sačuvanom redu svojom kraćom stranom jedna uz drugu. Zid je sačuvan u dužini od 5,7 m, a širina mu iznosi 46 cm. Na sjevernom dijelu zida vidljiva je i temeljna stopa širine 58 cm, koja se sastoji od jednog reda opeka, a nalazi se iznad temelja koji je građen od lomljenih opeka i kamenja s vrlo malo veziva (vapnene žbuke). Prema južnoj strani zida temeljna se stopa gubi, a u tom je dijelu sačuvan samo jedan red opeke iznad temelja. Na samom sjevernom kraju zid je proširen u obliku kvadrata širine 94 cm i dužine 65 cm. Jugozapadno od tog zida nalazio se drugi zid koji se s prvim spajao pod pravim kutom. Zid je bio orijentacije



Sisak – A. Starčevića 20, rimski zidovi i kanal (foto: B. Suntešić)

I-Z, širine 45 cm, a dužina mu nije poznata budući da je ulazio pod južni profil sonde. Građen je od opeka dimenzija 46x31x6 cm, vezanih vapnenom žbukom.
Zapadno od prvog zida nalazio se polukružni kanal od opeka. Jedan kraj kanala završavao je na spoju zidova, a drugi se kraj približavao kvadratičnom proširenju prvog zida, ali tada je opet zavijao i nastavljao se paralelno sa zidom. Kanal je građen od opeka raznih dimenzija: 45x16x6/7 cm, 46x31x6 cm te od većih i manjih ulomaka opeka. Dno kanala sastojalo se od posloženoga jednog reda većih opeka, a zidove kanala činila su po dva reda posloženih ulomaka opeka raznih dimenzija. Kanal je bio prekriven opekama raznih dimenzija. Širina kanala iznosila je 50-60 cm, a visina uglavnom 30 cm (na sjevernom kraju 60 cm). Iznad sjevernog kraja kanala i iznad kvadratičnog proširenja zida nalazilo se urušenje koje se sastojalo od nekoliko opeka posloženih jedna uz drugu. Vjerojatno je riječ o ostatku nekog zida koji je bio uništen gradnjom novovjekovne kuće. Zid i kanal su na svom sjevernom dijelu presječeni gradnjom te kuće. Zapadno od kanala nađen je još jedan zid. Orijentacije je S-J, ulazi pod južni profil, a na sjevernom kraju naglo završava. Riječ je o temelju zida građenom od lomljene opeke i kamena u puno vapnene žbuke. Širine je 60 cm, visine 43 cm, a vidljiv u dužini od 1,87 m. Od pokretnog materijala pronađeni su ulomci fresaka crvene boje i dosta rimske keramike. Ispod nađenih struktura nalazio se sloj zapečene zemlje s puno ugljena debljine do 20-ak cm. U njemu je nađeno rane rimske keramike.
Pronađena arhitektura nalazi se unutar bedema rimske Siscije. Budući da je istražena mala površina, ne može se utvrditi točna namjena nađenih struktura, ali vjerojatno je riječ o urbanoj stambenoj građevini. Nakon završetka istraživanja, strukture su razložene, a materijal deponiran na položaj budućega arheološkog parka sv. Kvirina u Sisku, gdje će biti rabljen tijekom konzervatorsko-restauratorskih radova na rimskoj arhitekturi.

Tea Tomaš

Summary

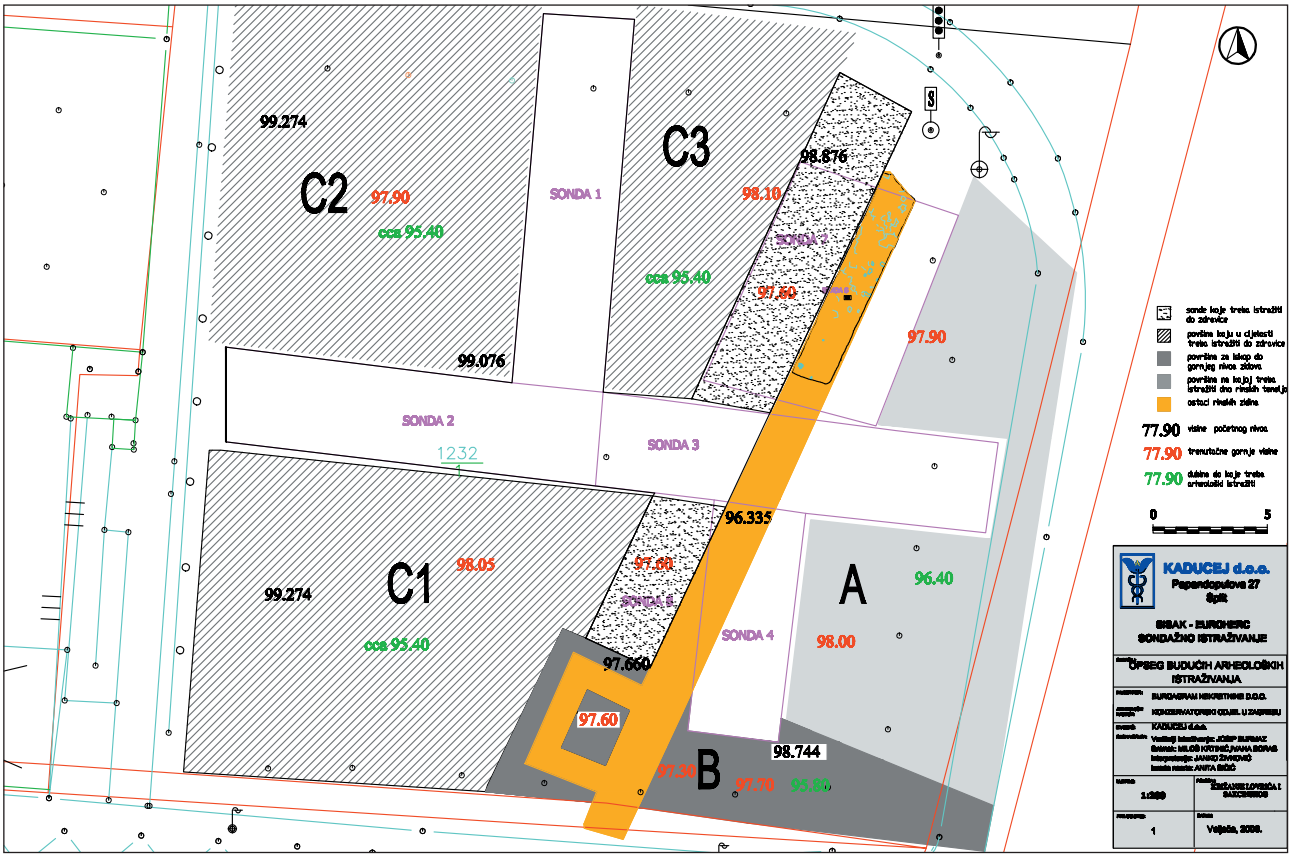
During August and September 2006 archaeological survey and rescue archaeological excavation has been made for construction of residential – business building in Sisak, A. Stačevića 20. The probe, situated in the south-western part of the building site was 30 square meters.
The discovered Roman architecture consisted of two walls creating a 90 degree angle corner, made of lime mortar brick. To the west was a half-circle canal with a bottom, sides and a roof of bricks of various dimensions. West of the canal a part of foundation of a wall was found, made of crushed brick and stone in abundant lime mortar. Concerning moveable material, shards of red coloured frescos and plenty of Roman pottery was found. Discovered architecture is an urban residential building.

Redni broj: 106
Lokalitet: Sisak – Euroherc
Naselje: –
Grad/općina: Sisak
Pravni status: Z-2767
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zaštitna arheološka istraživanja u Sisku, na križanju ulica F. Lovrića i Sakcinskog, na k.č. 1232/1, k.o. Sisak stari, trajala su od listopada 2005. do ožujka 2006. godine. Na tom je



Zidine s kulom i zidnim ojačanjem – fotokolaž (izradili: J. Burmaz, A. Sičić, V. Iličić)



Tlocrt nalazišta s položajima sondi i zidina (izradili: J. Burmaz, A. Sičić)

prostoru investitor Euroagram d.d. predvidio izgradnju svoje nove zgrade s podrumskim garažama na dubini od 4 m. Konzervatorski odjel u Zagrebu upozorio je investitora na mogućnost protezanja istočnih gradskih zidina Siscije, čijim bi pronalaskom projekt s ukopanim garažama postao neodrživ. U tom su kontekstu obavljena prethodna sondažna istraživanja radi mogućnosti utvrđivanja novih perimetara, kako istraživanja tako i preprojektiranja podruma zgrade, u slučaju značajnijih nalaza. Arheološko istraživanje provela je tvrtka Kaducej d.o.o. u suradnji s Gradskim muzejom u Sisku. Istraživanje je vodio Josip Burmaz, a stručnu i tehničku ekipu činili su: Janko Živković, Anita Sičić, Vjekoslav Iličić, Miloš Krtinić, Lana Zaninović, Ivana Boras i Goran Šobota. Iz gradskog muzeja sudjelovali su Zdenko Burkowsky, te dvije suradnice pri pranju keramičkih nalaza. Stručni nadzor i koordinaciju obavila je Tatjana Lolić iz Konzervatorskog odjela u Zagrebu. Radnike za ručni iskop i mehanizaciju osigurala je tvrtka TVIM d.o.o.

U prvoj fazi istraživanja križno su postavljene četiri sonde. Na taj se način po dužini i širini presjekla površina predviđena za izgradnju nove zgrade. Naknadno je postavljena peta sonda, tako da se zapadnim rubom vezuje uz južni dio sonde 4. Sonde su na gornjem početnom nivou bile široke 4 m, te su se prema dubini spuštale pod blagom kosinom. Sonde su najvećim dijelom iskopane do dubine od 3,5 m te djelomice do dubine od 5 m. Druga faza istraživanja započela je nakon što je otkriven dio istočnih gradskih zidina rimske Siscije. Na temelju širine i smjera pronađenog dijela zida, pretpostavljeno je i njegovo daljnje protezanje preko parcele Euroagrama. Nova je sonda iskopana u širini od 8 m, s rubovima jednako udaljenim na objema stranama od zida. U toj je fazi kao prioritet određeno otkrivanje prvoga gornjeg sačuvanog dijela rimskih zidina, kako bi se utvrdio tlocrtni položaj te gornje visinske kote.

Otvaranjem sonde uz istočne gradske zidine rimske Siscije, pronađene su i kula te zidno ojačanje. Gradske su zidine sačuvane isključivo u temeljnoj zoni. Temelj je izgrađen od opeke vezane velikom količinom vapnenog morta. Zid se proteže u smjeru JZ-SI. Širina mu u temeljnoj zoni iznosi od 1,70 do 1,85 m (aps. visina 96,50), a otkriven je u dužini od 32 m. Pronađene zidine devastirane su novovjekovnim ukopom, koji svojom dužinom i širinom prati smjer zidina, iz čega je jasno kako je uništavanje posljedica eksploatacije građevnog materijala koji je sekundarno upotrebljen pri izgradnji novovjekovnih zgrada. Rimska kula pronađena je s unutrašnje strane zidina, na južnom dijelu iskopne površine (aps. visina 97,80). Kulu čine tri zida, koja s gradskim zidinama zatvaraju pravokutnu prostoriju površine 6 m². Nivo na kojem je kula sačuvana jedan je metar viši od razine očuvanja zidina. Zidovi kule dugi su 5,2 m i 2,2 m te široki 1,2 m. Građeni su od opeke vezane vapnenim mortom. Nasuprot kuli, s vanjske strane zidina, pronađeno je zidno ojačanje – kontrafor. S istočne strane rimskih zidina pronađena je ruševina nastala potkraj antičkog doba. Ruševina je bila prilično kompaktna, sastavljena od jednog dijela, a vjerojatno je nastala trenutno te se može pretpostaviti da su zidine, s obzirom na udaljenost od matičnog zida, nakon tog rušenja i dalje stajale visoko iznad hodnog nivoa. U ruševinu je ukopan i jedan grob djeteta bez priloga.

Uz antičko razdoblje dokumentirano rimskom arhitekturom može se povezati nekoliko kulturnih zemljanih slojeva, prema pronađenoj keramici i novcu datiranima u 3. i 4. st. Rimsko razdoblje na tom lokalitetu također ima i svoje



Keramički ulomci pronađeni tijekom iskopavanja (foto: B. Suntešić)

ranije horizonte od kojih je jedan sloj prahovite svijetle maslinasto-smeđe gline, bez nalaza, koji čini nasip u koji je ukopan niz kanala zasad neutvrđene namjene. U sondama 1 i 2, ispod tog sloja, pronađen je sivo-smeđi sloj zemlje s nalazima rimske keramike. U zapadnom rubu sonde 2 definiran je veći ukop, najvjerojatnije bunar, koji je svojim dimenzijama prelazio rubove sonde. Njen zapadni rub bio je sastavljen od očuvanih, vertikalno postavljenih greda te jednom poprečnom. Jamu u ovoj fazi istraživanja nije bilo moguće isprazniti jer očuvani ostaci drvenih greda zahtijevaju otvaranje jame u cijeloj širini. Nalaz je, radi zaštite, prekriven geotekstilom te zemljom.

Od pokretnih arheoloških nalaza najviše je fragmentiranoga rimskog keramičkog materijala – lonaca, zdjela, tanjura, vrčeva itd. (kako onih grube fakture i izrade, tako i finih ukrašenih posuda pročišćene fakture i sa sačuvanim premazom). Pronađen je i rimski novac datiran u razdoblje od prve polovine 3. do kraja 4. st., od čega najveći broj pripada antoninijanima. Također su pronađene fibule, koštane igle, ukosnice, vrh željeznog koplja i pijuka te različite metalne karike i okovi.

Pronađena opeka i rimski građevni materijal sortirani su, izdvajani te sačuvani kako bi poslužili konzerviranju rimskih zidova tijekom projekta arheološkog parka Sv. Kvirin. Zbog otkrića dijela istočnih gradskih zidina rimske Siscije na spomenutom lokalitetu, čeka se preprojektiranje zgrade Euroherca, pa su svi zidovi prekriveni geotekstilom i tako zaštićeni.

Literatura

Burkowsky 2006 Z. Burkowsky, Nalazi numizmatike s arheoloških istraživanja u Sisku tijekom 2005. i 2006. godine, Godišnjak gradskog muzeja u Sisku, Sisak, 2006: 61 – 92.

Burmaz 2006 J. Burmaz, Izvještaj sa arheološkog istraživanja, 2006.

Josip Burmaz

Summary

Rescue archaeological excavation in Sisak, at crossing streets of “F. Lovrića” and “Sakcinskog”, lasted from October 2005 to March 2006. Probe excavation was done during which the eastern walls of Siscia were discovered with a tower and a wall reinforcement. Walls are preserved in the foundation zone while the remains of the tower were preserved on at a level one meter above. Finds date to 3rd and 4th century AD. The Roman period at this locality also has its earlier horizons with canal cuts of currently unknown purpose. Remains of a wood construction have also been found, most likely a well. A large amount of moveable archaeological finds has also been found.

Redni broj: 107
Lokalitet: Sisak – igralište OŠ 22. lipnja
Naselje: –
Grad/općina: Sisak
Pravni status: Z-2767
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom građevinskih radova za igralište OŠ 22. lipnja u Sisku (k.č. 1082, k.o. Sisak stari), naišlo se na monolitni kameni blok neposredno ispod sloja humusa, što je uputilo na potrebu zaštitnog arheološkog istraživanja. Zaštitno istraživanje započelo je 9. 11. 2005., a s prekidima je trajalo do 13. 6. 2006. Stručna voditeljica bila je Iskra Baćani iz Gradskog muzeja Sisak. Istraživanja je financirala OŠ 22. lipnja iz Siska. Istraživana je površina od 560 m².

Ispod humusnog sloja nalazio se sloj tamnosmeđe zemlje, koji se protezao čitavim terenom u raznim debljinama. S obzirom na vrlo raznolik materijal koji je sadržavao taj sloj, očito je da je riječ o sloju recentnijeg datuma, nastalog zbog prekapanja terena prilikom obrade zemljišta za vrtove i manje gradnje. Ispod tog gornjeg sloja, sporadično je preko čitavog terena bio rasprostranjen sloj žute ilovače. Na pojedinim se mjestima sloj neznatno razlikovao u sastavu, s obzirom na zastupljenost sitne žbuke, mrvljenoga građevnog materijala i sl. Sadržavao je rimske strukture, u njega su bile ukopane jame zapunjene raznim materijalom, a i sam je sadržavao dosta, uglavnom rimskog, materijala.

Rimske su strukture, tj. arhitektura, iz najmanje dviju kronoloških faza. Uglavnom su sačuvane u temeljima. Kameni monolitni blok, na koji se prvobitno naišlo prilikom građevinskih radova, nalazi se u kutu između dvaju zidova i s njima čini SI ugao prostorije, tj. građevine koja je najstarija na lokalitetu. Blok je dimenzija 80x80x30 cm, s očuvanim temeljem od većih nepravilnih kamenih klesanaca vezanih žbukom. Zid koji je spojen s tim kamenim blokom, smjera Z-I, građen je od okruglastih kamenih klesanaca vezanih vapnenom žbukom, a proteže se uza sjeverni rub iskopa. Dužine je 2,70 m, a širine 40 cm. Na sjevernom licu ima dobro očuvanu žbuku, debljine oko 1 cm, vidljivu u gotovo cijeloj dužini i očuvanoj visini zida. S gornje strane, dakle vidljivo u tlocrtu, sačuvan je sloj žbuke debljine do 2 cm, na kojem su vidljivi otisci opeka koje su na njoj bile položene i činile gornji dio zida. Na zapadnoj je strani spojen s još jednim kamenim blokom, od kojeg se dalje prema zapadu proteže struktura zida, koja se sastoji od manjeg segmenta (dužine 75 cm), na koji se spaja monolitna kamena greda (uporabljena kao donji dio zida), dužine 2,85 m, na koju su položene opeke, svojom dužom stranom složene

jedna uz drugu i vezane žbukom, očuvane u najviše dva reda. Na zapadnoj se strani greda spaja s još jednim kamenim blokom, točnije s njegovim sjevernim krakom jer je on, za razliku od ostalih dvaju blokova, klesan u obliku slova L. Od njegova južnog kraka proteže se zid koji vjerojatno pripada mlađoj fazi pronađene arhitekture. Od kamenog bloka u SI kutu građevine proteže se u smjeru S-J još jedan zid, očuvan u dužini od 5,3 m. Zidan je na jednak način kao i opisani. Sve opisane strukture čine zasebnu građevinu od najmanje dviju prostorija. U istočnoj je prostoriji, ispod sloja žute nabijene ilovače, bilo urušenje krova građevine, koje se sastojalo od lomljenih tegula i imbreksa. Nastanak urušenja može se datirati fibulom snažne profilacije u 1. pol. 2. st. Urušenje je ležalo na podnici od uglađene žbuke koja je sačuvana u dobrom stanju. Južno od istočne prostorije, u njenu produžetku, nalaze se ostaci hipokausta. S južne su strane, neposredno uz hipokaust, ostaci kanala očuvanog u dužini od 2,30 m, smjera S-J. Istočno od kanala devastirani su ostaci podnice, kojoj je gornji dio od uglađene žbuke u tom dijelu ostao očuvan samo uz istočni rub iskopa. Pod tim je očuvanim dijelom podnice djelomice vidljiv fragment još jednoga kamenog bloka, tj. samo njegov donji dio koji leži na temelju. Od njega se, vidljiv samo u tlocrtu, proteže zid smjera Z-I, koji se podvlači pod kanal, tj., pod njegov južni kraj. Na njegovu je južnom licu očuvana žbuka u komadu. S obzirom na to da taj zid nije otkopan u cijelosti, tj. dokumentiran je samo tlocrtno, ne može se sa sigurnošću reći je li on spojen s opisanim blokom. Južno od te građevine, do kanala, nalazi se veća struktura od rimskih opeka, smjera Z-I. Sastoji se od lomljenih opeka slaganih ukoso, vezanih žbukom. Južno od tog kompleksa nalazi se još jedna građevina, tj. njen dio od dvaju zidova pod pravim kutom. Zidani su od okruglastoga lomljenog i klesanog kamenja, vezanog s dosta žbuke. U sjevernom segmentu zida očuvan je ulaz u prostoriju, kameni prag iz jednog komada te fragmenti dovratnika od klesanog kamena, postavljenog okomito u odnosu na prag. Otprilike sredinom iskopa, u smjeru S-J, proteže se zid, tj. njegov temelj, dug 17,8 m. Donji dio mu je, u visini od oko 20 cm, građen od sitno lomljene opeke vezane s dosta žbuke te pomiješane sa sitnim kamenjem. Na toj je strukturi jedan red lomljenih opeka vezanih žbukom, poredan na koso. U južnom segmentu zida na toj je podlozi vidljiva struktura zida građena opekama vezanim žbukom, očuvana ondje u najviše četiri reda opeka. Taj zid pripada mlađoj fazi rimske arhitekture.

U zapadnom dijelu iskopa otkriven je još niz temelja zidova mlađe rimske faze. Lošije su kvalitete, građeni lomljenom opekom, pomiješanom sa žbukom. U nekim su dijelovima u temelj uzidani i fragmenti amfora te druge grublje keramike. U svakom slučaju, ostaci te arhitekture očuvani su u dosta lošem stanju. Vjerojatno je riječ o temeljima neke arhitekture koja nije služila stanovanju ili o stambenoj arhitekturi lošije kvalitete. S obzirom na lošu kvalitetu gradnje vrijeme njihova nastanka nije moguće sa sigurnošću utvrditi, ali je najvjerojatnije riječ o kasnoj antici.

Južno od tih struktura nalazi se dio još jedne prostorije. Zid smjera Z-I na sjevernom licu ima očuvanu žbuku debelu 1 cm u cijeloj očuvanoj visini i dužini. Neposredno uz južno lice tog segmenta zida, u istom smjeru teče zid podjednake očuvane duljine. Također je zidan od



Sisak – igralište OŠ 22.lipnja, snimak iz zraka (foto: M. Arbutina)

lomljenih opeka vezanih žbukom. Oba su zida očuvana u visini od oko 35 cm. U JZ uglu iskopa proteže se zid L-tlocrta. U njemu nalazio se sloj gara omeđen s istočne strane s dva oveća kamena.

Uz južni rub iskopa, pronađeni su ostaci rimskog bunara. Građen je od rimske opeke, vezane hidrauličkom žbukom. Unutarnji promjer mu je 77 cm. Uz njegov SZ segment pravilna je struktura od opeka, dimenzija 41x31x6 cm. Sterilni sloj jako nabijene masne žute zemlje nalazi se na dubini od 97,33 m n. m.

Istražena arhitektura pripada rimskom razdoblju. Prva, odnosno starija faza arhitekture, datira se u razdoblje od 1. do 3. stoljeća, dok bi se mlađa faza datirala u 4. i 5. stoljeće. Stariju fazu čini građevina koja je kao ojačanja sadržavala kamene blokove, u kojoj je očuvana podnica, a zauzima SI dio iskopa. Da je riječ o arhitekturi koja je nastala u tom starijem razdoblju rimske Siscije, dokazuju i nalazi pronađeni u slojevima u građevini. Riječ je o novcu cara Nerve iz 1. stoljeća, staklenom fragmentu ukrašenom tehnikom *mille fiori*, koji je pronađen izvan građevine, ali nedaleko od nje i to u sloju identičnom onom u njoj. U tom je sloju pronađen i stakleni gutus – kapaljka, koji se također najčešće datira u 2. stoljeće. Nalaz fibule iz 2. st., nađen u krovnom urušenju, svakako određuje nastanak same arhitekture u vrijeme prije druge pol. 2. stoljeća. S obzirom na način gradnje, očuvanu podnicu, ostatke hipokausta i sl., najvjerojatnije je riječ o reprezentativnijoj arhitekturi, namijenjenoj stanovanju bogatije gradske obitelji. Tome u prilog idu i ostali nalazi u kući, poput komada mramora i veće količine fresaka, bojanih oker, crvenom i zelenom bojom, nađenih u blizini i iznad hipokausta. Pronađeno je i nekoliko keramičkih i jedna brončana uljanica. Nađen je i ostatak brončane brave, malo dalje od njega i nalaz ključa, igle, tj. ukosnice od kosti i bronce, brončane fibule itd. Od ostalih nalaza svakako su najbrojniji ulomci keramičkog posuđa svakodnevne uporabe, vrčeva, tanjura, amfora, grubog posuđa, te tere sigilate, koji u dataciji variraju od 1. do 4. st. Također je pronađena i manja količina kockica mozaika, fragmenti fresaka, fragment mramorne oplate, mramorne profilacije te kameni žrvanj. Od građevnog materijala, osim uobičajeno velike količine lomljene opeke, komada žbuke, tegula i imbreksa, pronađeno je i dosta šesterobridnih opeka većih i manjih dimenzija. Pokretni je materijal pohranjen u arheološkom depou GMS-a. Nakon završetka istraživanja lokalitet je, u dogovoru s Konzervatorskim odjelom iz Zagreba, prekriven geotekstilom te zatrpan zemljom, a na njegovu je mjestu nastavljena gradnja dječjeg igrališta.

Literatura

Lazar, 2003 I. Lazar, Rimsko steklo Slovenije, Ljubljana, 2003.
Koščević, 1991 R. Koščević, Antička bronca iz Siska, Zagreb, 1991.
Koščević, 1980 R. Koščević, Antičke fibule s područja Siska, Zagreb, 1980.
Zaninović, 1986 D. Zaninović, Fiat lux, Sisak, 2004.

Iskra Baćani

Summary

Rescue archaeological excavation on the „Sisak, igralište OŠ 22. lipnja“ site encompasses an area of 560 squre meters. Roman architecture from at least phases was discovered. The earlier would entail a representative building situated in the SE part of the excavation. Angles of this building were strengthened by blocks of large dimensions which were connebtec with the walls constructed of round dressed stone blocks, bound with lime plaster. Within the building, smooth plaster floor is preserved which held the caved-in roof and housing a highly profiled fibula, dated 2nd century AD. This puts the date of the collapsing of the roof around that same period.
South of the caved-in area lay the remains of a hipocaust. Finds that were found in the architecture itself or its vicinity testify that it was an affluent house within the city limits. Fragments of ornamented marble, abundant fresco remains, mosaic cubes, fibulae, coins and especially the bronze oil lamps, with remains of hipocaust indicate that these are remains of a representative and wealthy town house.
In western part of excavation there are dominantly remains o fan architecture of a later phase. Foundation remains are of poor quality, constructed of crushed and crumbled brick, bound by plaster. These are probably remains of foundation of an architecture not intended for housing, or a housing architecture of poor quality. Considering that the layer these structures are dug into has been repeatedly dug, the stratigraphic relations inside it have been disturbed, but movable finds mainly from 3rd to 5th century AD point that the architecture is of later dating which could be characterised as Late Antique on the basis of looks and style of the structures.
Directly along the south excavation, an Antique well was discovered, constructed of brick, bound with hydraulic plaster which has not been fully explored due to lack of time and for security reasons. The researched architecture is in any case an important contribution to knowing the architecture of urban living within the Siscia walls in the period of 1st to 5th century AD.

Redni broj: 108
Lokalitet: Sisak – retencijski bazen 8 (RB 8/II)
Naselje: –
Grad/općina: Sisak
Pravni status: Z-2767
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: nadzor

Tijekom iskopavanja izmještenog retencijskog bazena „RB 8/II“ (k.č. 318, k.o. Sisak novi), proveden je arheološki nadzor zemljanih radova. Stručna voditeljica nadzora bila je Iskra Baćani iz Gradskog muzeja Sisak. Troškove nadzora financirao je Sisački vodovod d.o.o. Površina predviđena za iskop iznosila je 147 m², ukupne dubine do 3,5 m. Radovi su trajali četiri radna dana.



Kadionica (foto: B. Suntešić)

Iskopavanje je obavljeno strojno, uz pregledavanje zemlje koja je odvožena, a služila je za zatrpavanje susjednoga istraženog lokaliteta, „Sisak, RB-8“, na kojem su istražene strukture zaštićene geotekstilom. U sjevernom i zapadnom profilu iskopa, na dubini od cca 80 cm, bile su vidljive recentne strukture, građene opekom i cementnom žbukom, vjerojatno ostaci vojnih skladišta srušenih u 20. stoljeću. U ostalom dijelu iskopa nisu pronađeni ostaci čvrstih arheoloških struktura. Zemlja je u gornjim slojevima sadržavala šutu recentnog nastanka, betonske komade, dijelove željezne armature, novovjeke keramike i slično. Iz dubljih slojeva prikupljena je veća količina pokretnoga arheološkog materijala, uglavnom dijelova rimskoga keramičkog posuđa. Najveća količina keramike bila je koncentrirana u sjevernom dijelu iskopa, nedaleko od ostataka rimskih struktura istraženih na susjednom lokalitetu, na dubini od oko 2-3 m. U ostalim dijelovima iskopa, keramika je sporadično pronalažena na svim dubinama. Većinom je riječ o grubljoj keramici, ali i ulomcima tere sigilate, koja se okvirno može datirati u 3. i 4. st. Pronađen je i ulomak veće kamene posude, točnije njeno dno, keramička kadionica, keramička uljanica te dva nečitljiva komada novca. Usporedbom s keramičkim materijalom sa susjednog lokaliteta, može se zaključiti da su srodni po oblicima, kvaliteti i vremenu nastanka. Keramika je oprana, signirana te pohranjena u arheološkoj čuvaonici GMS-a. S obzirom na to da glavninu keramičkog materijala čine ostaci tanjura, većih zdjela, čaša, vrčeva i sl., može se pretpostaviti da je na tom području postojala neka rimska gostionica ili svratište, iako nisu pronađene nikakve čvrste strukture. To je moguće i s obzirom na položaj mjesta u odnosu na rijeku Kupu, izvan gradskih struktura, a u vjerojatnoj blizini prilaznih putova gradu. Tome u prilog idu i nalazi sa susjednog lokaliteta. Nakon završetka nadzora, započela je gradnja predviđenoga retencijskog bazena.

Iskra Baćani

Summary

During excavation of relocated retention pool „RB 8/II“ archaeological inspection of earthworks was done. Excavation area was 147 squre meters, total depth 3.5 m. In northern and western profile of excavation recent structure were visible at depth of approximately 80 cm, made of brick and cement plaster, presumably the remains of military warehouses torn down in 20th century. In the rest of the excavation site no solid archaeological structures were encountered. Large amount of moveable archaeological material was collected from deeper layers, mostly Roman ceramic pottery. It is mostly rough ceramics which could roughly be dated at 3rd and 4th century AD, as well as *terrae sigillatae* shards. Bottom of a large stone vessel has also been found. Considering that most of the ceramic material comprises of plate remains, large vessels, glasses, jugs and alike, we can assume that there was some kind of Roman tavern or and inn, but no solid structures were found. That is also possible considering the location in relation to the river Kupa, outside urban structures, and in the probable vicinity of city's approach routes.

Redni broj: 109
Lokalitet: Sisak – transportni kolektor II. (T K II.)
Naselje: –
Grad: Sisak
Pravni status: Z-2767
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: nadzor

Izgradnja transportnog kolektora započeta u 2005. nastavljena je između listopada i studenog 2006., uz arheološki nadzor. Voditelj nadzora bio je Zdenko Burkowsky, prof. iz Gradskog muzeja Sisak. Nastavak iskopa tekao je po parkovnoj površini u Lađarskoj ulici ispred kućnog br. 1 i 2, prema Starom mostu i ispod njega te u Ulicu prvog svibnja.
Rov je bio širok 1,50 m i dubok 1,20 m. U profilu iskopa bili su vidljivi sljedeći slojevi: sloj humusa parkovne površine od 0,45 m, sloj nasute izmiješane šute i ilovače od 0,35 m do 0,50 m, a ostatak do dna iskopa činio je sivi lapor. U nasutom sloju, u šuti dužine 0,45 m, nađen je izmiješan pokretni arheološki materijal: nekoliko ulomaka recentne i rimske opeke, četiri ulomka rimske i dva recentne keramike te jedna recentna kovanica (20 para Kraljevine Jugoslavije s likom Aleksandra Karađorđevića na aversu). Na potezu ispod Starog mosta, na dubini od 0,45 m, nađeni su ostaci recentnoga drvenog stupa, vjerojatno ostatak starijeg drvenog mosta iz 19. st. U daljnjem su iskopu slojevi bili sljedeći: od 0,25 do 0,45 m crni je humusni sloj, dok je ostatak izmiješani sloj nasute ilovače i šute s ulomcima recentne i rimske opeke i keramike. Od pokretnog materijala nađene su olovne cijevi vodovoda uskog profila. Ne može se sa sigurnošću utvrditi njihova provenijencija, jer se na tom potezu protezao i suvremeni vodovod.
Na potezu rova u Ulici prvog svibnja, ispred zgrade bivše vojarne, pojavio se recentni zid dug oko 1 m, nagnut prema iskopu. Tamo je, na površini od 0,50 do 0,70 m, nađena veća koncentracija ulomaka keramike, što upućuje na moguću otpadnu jamu. Dana 25. listopada,



Rimski zid s pilastrom (foto: B. Suntešić)

otkriven je dio rimskog zida s pilastrom. Segment zida je smjera SI-JZ. Zidan je rimskom opekom vezanom žbukom, a očuvano je 11 redova opeka, visine 0,88 m. Pilastar je pripojen sa sjeverne strane otkopanog dijela zida, zidan je opekom (širok je 0,48 m, a dug 0,30 m). Zid je očišćen, dokumentiran i geodetski snimljen. Nakon toga provedena je zaštita, pokriven je geotekstilom, nasipan sitnom zemljom i zatrpan do današnje hodne razine.
U nastavku iskopa, ispred zgrade kajakaškog kluba, prikupljen je keramički materijal (uglavnom rimski) i nekoliko monolitnih kamenih blokova od kojih su dva izmaknuta bagerom. Tu su radovi zaustavljeni, a predstavnici Konzervatorskog odjela u Zagrebu i investitora Sisačkog vodovoda dogovorili su da će se tijekom 2007. provesti arheološka istraživanja. Pokretni arheološki materijal opran je, signiran i pohranjen u depou Gradskog muzeja Sisak.

Zdenko Burkowsky

Summary

During construction of a transport collector II in Sisak, lasting through October and November 2006, archaeological survey was done. Following layers that mostly recur have been identified in the shaft: the humus layer of 0.45m, the layer of clay and waste material (from 0.35 to 0.50m), and the rest was grey marl. In the clay and waste material layer, shards of Roman and recent brick were found and pottery, 1 recent coin and a small profile plumbing tube.
During excavation in the "1. svibnja" street, a part of a Roman wall with pilaster was discovered. The segment of the wall is in direction NE – SW. It is made of a Roman brick bound with plaster, and 11 rows of brick have been preserved, total height 0.88m. The pilaster is annexed to the northern part of excavated wall, made of brick (0.48m wide, 0.30 m long). The wall has been cleaned, documented and geodetically recorded. After that protection was performed, it was covered with geotextile and covered with soil particles and covered to present walking level. Somewhat further an excavator displaced two roman stone blocks and construction was stopped there. An agreement was made between a representative of Conservation Department of the Croatian Ministry of Culture and the Sisak water works that archaeological excavation will be executed in 2007.

Redni broj: 110
Lokalitet: Sisak – Žitni magazin, retencijski bazen 8 (RB 8)
Naselje: –
Grad/općina: Sisak
Pravni status: Z-2767
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom građevinskih radova na iskopu retencijskog bazena (RB 8) na prostoru između Lađarske ulice i Žitnog magazina, na k.č. 318, k.o. Sisak novi, na dvama je mjestima u sondi otkriven zid građen od opeke s kamenim temeljem, te olovna vodovodna cijev iz rimskog razdoblja. Ti su nalazi uputili na potrebu zaštitnoga arheološkog istraživanja koje je trajalo od listopada 2005. do lipnja 2006. Stručna voditeljica istraživanja bila je Tea Tomaš iz Gradskog muzeja Sisak. Istraživanja je financirao Sisački vodovod d.o.o. Istraživana je površina od 390 m².

Kulturni slojevi sezali su do 4 m dubine, a otkriveno je nekoliko kronoloških cjelina: razdoblje novog vijeka, prijelazni horizont, te nekoliko faza arhitekture rimskog razdoblja. Razdoblju novog vijeka pripadaju temelji zidova koji su se nalazili neposredno ispod humusnog sloja, a građeni su od opeke, kamena, betona i cementne žbuke. Ti su zidovi ostaci vojnih objekata koji su se na tom lokalitetu nalazili u drugoj polovini 20. st. Kamen koji se rabio za zidanje tih objekata vjerojatno potječe s ruševina rimske arhitekture iz nižih slojeva. Od pokretnih su nalaza nađeni ulomci željeznih žica i šipki, keramičkih pločica te plastike. Sljedeći je horizont sloj urušenja najkasnije faze rimske arhitekture. U njemu je bilo puno rasutoga građevnog materijala, te na pojedinim dijelovima urušenja s većom koncentracijom građevnog materijala (većih i manjih komada opeka, tegula, imbreksa, kamena, žbuke, fresaka, sitnog kamenja, ulomaka mramornih ploča). Pronađeni su i kovani novci nastali od početka 2. do kraja 4. st., te veći broj ulomaka staklenog i keramičkog posuđa, narukvica od crnog stakla, raznih ulomaka metalnih predmeta i dr.
Iz rimskog je doba, najkasnijeg vremena nastanka, kut objekta koji se nalazio u sjeveroistočnom dijelu sonde. Sastoji od dvaju zidova spojenih pod pravim kutom, od kojih je jedan orijentiran u smjeru S-J, a drugi u smjeru I-Z. Građeni su od opeka vezanih vapnenom žbukom (sačuvani u visini od dva reda opeka, odnosno 15 cm), s plitkom supstrukcijom od lomljenih opeka vezanih žbukom (visine 20 cm). Dimenzije su opeka od kojih je zid građen 41x30x6/7 cm. Opeke su u zidu svojom dužom stranom složene jedna uz drugu, tako da je zid širok 41 cm. U sjeverozapadnom dijelu sonde pronađena je struktura (zid ili postament) smjera S-J, zidana od rimskih opeka (veličina 44x31x6,5 cm) vezanih vapnenom žbukom. Vidljiv je jedan kraj strukture širine 65 cm, dok joj dužina nije poznata budući da ulazi pod sjeverni profil sonde. Južno od te strukture, nalazile su se u nekoliko redova koso položene opeke i dijelovi opeka različitih dimenzija, širine 0,65 m, a dužine 2,5 m. Opeke nisu bile vezane nikakvim vezivom, a moguće je riječ o drenažnom sustavu.
Ranijoj građevinskoj fazi pripada dugačak zid koji se u smjeru I-Z protezao kroz cijelu sondu te ulazio pod njezin istočni i zapadni profil. Zid se sastojao od kamenog temelja i gornjeg dijela zidanog od opeka dimenzija 45/46x32x7 cm, vezanih vapnenom žbukom. U donjem je dijelu sačuvana temeljna stopa s dvjema stubama. Temelj se sastoji od dijela zidanog od poluobrađenog kamena vezanog vapnenom žbukom i podloge sastavljene od lomljene opeke različitih dimenzija i nešto lomljenog kamena povezanih u sitnom pijesku. Najveća je širina zida 65 cm. Južno od tog zida nađeni su ostaci triju snažnih postamenata u nizu smjera I-Z. Postamenti su građeni od opeka (dimenzija 40x30x6 cm) povezanih vapnenom žbukom. Krajnji istočni i zapadni postament dimenzija su 60x70 cm, dok je središnji širi: 95x60 cm. Iznad temeljne stope postamenti su sačuvani do visine od oko 90 cm. Temeljne stope, široke 110-118 cm, građene su od cijelih i lomljenih opeka i kamenja vezanih s puno vapnene žbuke. Istočni postament i dugački zid povezani su zidom građenim od opeka dimenzija 40x28/29x6/7 cm, povezanih vapnenom žbukom, orijentiranim u smjeru S-J, širokim 30 cm i dugačkim 2,9 m. Pokretni arheološki materijal iz tog horizonta sastoji se od kasnoantičkoga keramičkog i staklenog posuđa, novaca nastalih od druge polovine 3. do kraja 4. st., ulomaka keramičkih uljanica i njihovih kalupa, dijelova mlinskog kamena, brončanih spatula, koštanih ukrasnih igala, ulomaka narukvica od crnog stakla i bronce, ulomaka kamenih spomenika i raznih metalnih predmeta i dr. Također je nađeno i dosta rasutoga građevnog materijala, šesterokutnih podnih opeka, fresaka crvene, sive i bijele boje, kamenih i staklenih kockica mozaika, ulomaka mramora, te ulomak olovne vodovodne cijevi promjera 36 cm.
Najranijoj građevinskoj fazi pripada četvrti postament koji se nalazio ispod dugačkog zida. Građen je od opeka dimenzija



Sisak – Žitni magazin, rimska zidana struktura (foto: J. Burmaz)



Sisak – Žitni magazin, središnji i istočni postament (foto: J. Burmaz)

42x30x6,5 cm povezanih vapnenom žbukom s temeljnom stopom građenom na jednak način. Širina postamenta je 98 cm, a dužina nije vidljiva. U blizini postamenta nalazio se i tanak sloj nabijene vapnene žbuke, možda ostatak podnice. Nađeno je malo ulomaka rimske keramike i stakla. Iako su tri postamenta funkcionirala u istoj fazi kao i nađeni zidovi, vjerojatno su ranijeg nastanka, odnosno vjerojatno su nastali i u svojoj ranijoj fazi funkcionirali kad i četvrti postament.
Otkrivena rimska arhitektura smještena je izvan bedema rimske Siscije, na desnoj strani rijeke Kupe. O namjeni pronađene arhitekture može se postaviti nekoliko pretpostavki. Pritom, uz same nalaze s terena, u obzir treba uzeti i sam smještaj lokaliteta i njegovo okruženje. Moguće je da je otkrivena arhitektura pripadala nekoj gostionici ili postaji smještenoj u blizini prometnice i ulaza u grad. Na tom se prostoru pretpostavlja i postojanje proizvodno-prodajne četvrti. Moguće je da se i na lokalitetu Žitni magazin, barem u jednoj fazi njegova funkcioniranja, odvijala neka radionička djelatnost. Pronađene su kvadratične opeke malih dimenzija s jakim tragovima gorenja, koje su mogle biti dio neke peći, ostaci željezne šljake te keramički kalupi za uljanice. Budući da je na lokalitetu pronađen ulomak olovne vodovodne cijevi, možda se pronađena arhitektura može promatrati kao dio konstrukcije akvedukta. Zbog pronađene arhitekture, retencijski je bazena izmješten prema zapadu. Strukture su ovijene geotekstilom, pokrivene tamponom od šljunka te zatrpane zemljom.

Literatura

Durman 1992 Aleksandar Durman, O geostrateškom položaju Siscije, OA, 16, Zagreb, 1992: 117 – 131.
Koščević 1995 Remza Koščević, Metalna produkcija antičke Siscije, Prilozi IAZ, 11-12, Zagreb, 1995: 41 – 62.
Wiewegh 2001 Zoran Wiewegh, Rimska keramika iz Siska s lokaliteta „Kovnica“, OA, 25, Zagreb, 2001: 89 – 149.

Tea Tomaš

Summary

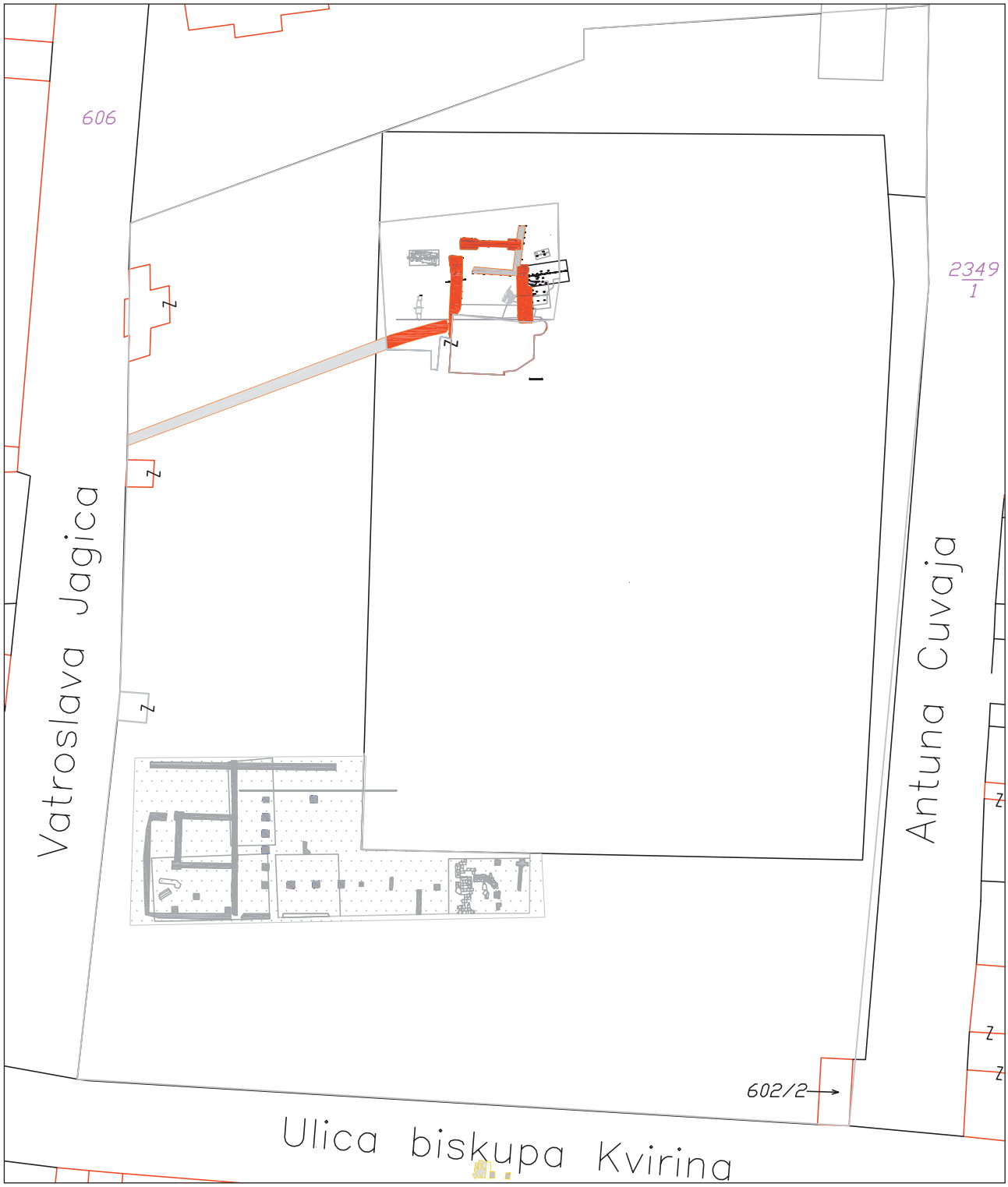
Rescue archaeological excavation on the “Žitni magazin” site (RB 8) in Sisak area of 390 square meters was explored. Several chronological periods were discovered: the Post-Medieval period, the transitional horizon and several phases of Roman era architecture.
Underneath the humus layer recent remains of brick, stone and cement plaster walls were found, as well as their caved-in remains in several probe locations. Those walls are probably remains of military buildings which were situated in this locality in the second half of 20th century. A building made of bricks whose corner has been discovered in the eastern part of the probe is dated to the Roman era at the latest. In the north-western part of the probe a wall or a postament made of bricks was discovered which entered under the northern profile of the probe. South of that structure there were discovered rows of sloping bricks, possibly remains of a drainage system. Wall spreading through the entire probe E – W belongs to the earlier construction phase. The wall was constructed of a foundation part made of stones and the upper part made of bricks. South of that wall in the eastern part of the probe remains of three strong postaments were found, made of brick, directed E – W. The wall and the west postament are connected by a brick wall.
One postament belongs to the earliest construction phase which was located to the north of the three postaments, under the wall of a later date. Probably the other postaments have were created in the same period, as well as this one, but they were later remodified and kept functioning in the next phase when a wall was later built over the postament. According to the moveable material, Roman architecture can be dated to the Late Antiquity.

Redni broj: 111
Lokalitet: Siscija – Sv. Kvirin
Naselje: –
Grad/općina: Sisak
Pravni status: Z-2767 (arheološka zona Siska)
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervatorsko-restauratorski radovi

Arheološki park Sveti Kvirin u Sisku (k.č. 600/1, 600/2, 601, 602/2, k.o. Sisak Stari) program je Ministarstva kulture i Grada Siska, koji je od 2003. rezultirao arheološkim istraživanjima i konzervacijom ostataka dijelova urbane strukture sjevernog dijela rimske Siscije. Ciljevi zasnivanja arheološkog parka bili su prezentacija ostataka rimske Siscije, koji uz povijesnu, umjetničku i simboličku vrijednost mogu imati i udio u ekonomskom razvoju grada, s obzirom na to da je tematski i kulturni turizam dominantna turistička kategorija novog doba. Tijekom kolovoza, rujna i listopada 2006., na kompleksu sjevernog ulaza u Sisciju provedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi koje je vodio Ivica Grošinić, ak. kipar i restaurator. Konzervatorski nadzor provela je Tatjana Lolić iz Konzervatorskog odjela u Zagrebu.

Strategija realizacije arheološkog parka Sv. Kvirin postupno je arheološko istraživanje planirane površine te istodobni konzervatorsko-restauratorski zahvati na strukturi. Obrada i publiciranje pronađenog materijala te osnivanje višenamjenskog – interpretacijskog centra u sklopu arheološkog parka koji bi se profesionalno brinuo o nacionalnom arheološkom kompleksu Siscija – Segestika u cjelini. Kao podloga za valorizaciju lokaliteta rabljeni su povijesni inženjerski nacrti Marsiglia (Brizzi 1982), dokumentacija arheoloških istraživanja 2003. – 2005. (Burmaz, Lolić 2004) konzervatorska dokumentacija (Konzervatorska podloga 2003), geofizička istraživanja (Mušič 2003) te ponuda za konzervatorsko-restauratorske radove (Grošinić).
Tijekom kampanje 2006. radilo se isključivo na konsolidaciji rimske arhitektonske strukture. Konzervirana su dva paralelna zida koji su činili dio kompleksa ulaza u Sisciju te temeljna zona od ulaznog (trijumfalnog?) luka. Cilj iskopavanja uz rimske zidove i niveliranje međupovršina bio je otvaranje manipulativnog prostora za konzervatorsko restauratorske radove. Intervencije u kulturni sloj odvijale su se uz arheološki nadzor (Ivana Boras, Andrea Cukrov i Ivana Miletić).

Stanje strukture
Zidovi – dijelovi ulaza, snažne su strukture građene od opeke i kamena (u zoni temelja) vezanih vezivom



Područje arheološkog parka sv. Kvirin s istraženim zonama u razdoblju od 2003. do 2006. te s naznačenim cjelovito konzerviranim dijelovima ziđa (crveno) (izradili: J. Bumaz i T. Lolić)

na bazi vapna, debljine cca 2 m. Otkriveni su relativno visoko sačuvani (izravno ispod humusnog sloja). Najjača oštećenja na toj strukturi mehaničke su prirode, nastala 60-ih ili 70-ih godina, tijekom iskopa za temelje ogradnog zida parcele dječjeg vrtića (još u funkciji). Tom intervencijom, koja je izvedena mehanizacijom, razbijeni su i izmaknuti iz ležišta veliki komadi zidne mase te je čitava struktura destabilizirana do temeljne zone. Zapadni zid temeljen je na starijem rimskom kanalu koji za izgradnje tog zida očito više nije bio u uporabi. Kanal je nemarno zatrpan, te se tako u građevinskom smislu tlo vrlo loše pripremilo za temeljenje. Rezultat te gradnje nestabilna je temeljna zona koja zahtijeva konstruktivno-statičku sanaciju strukture.

Temelj ulaznog luka sastoji se od dvaju četverokutnih postamenta i zidane temeljne trake koja ih povezuje, raspona cca 6 m. Građen je od kamena i opeke vezanih vapnenim vezivom. Temeljna oštećenja nastala na toj strukturi uglavnom su nejednaka kvaliteta temeljnog tla,

raznošenje obrađenih kamenih dijelova te gubitak funkcije. Četverokutni postamenti temeljeni su na starijoj čvrstoj opečnoj strukturi (most?) dok je kamena temeljna traka koja ih povezuje temeljena na zemljanoj podlozi. Rezultat je uvijanje i potonuće zidane temeljne trake te nastanak pukotina na spoju trake i postamenata koji su, zahvaljujući čvrstoj podlozi, zadržali jednaku visinu. Pretpostavka voditelja istraživanja (J. Burmaz) te restauratora (I. Grošinić) jest da se luk sastojao od obrađenih kamenih dijelova od kojih su dva pronađena u sondi. Inače, niz obrađenih kamenih komada (kamene grede, rubnjaci ceste i obrađeni kameni blokovi) nalazi se u ostacima porušene kasnobarokne kapele sv. Kvirina, izgrađene na položaju rimskog ulaza. Struktura je destabilizirana u cjelini.

Konzervacija

Od cjelokupnog kompleksa ziđa na kojem su izvedeni konzervatorsko-restauratorski radovi 40% strukture zahtijevalo je razlaganje te ponovno slaganje. Naime, ta je struktura, iako je zadržala svoje formalne karakteristike (način slaganja opeke, širine sljubnica, redove kamena), morala biti razložena jer je vezivo bilo rastresito te dobrim dijelom uništeno gotovo do same jezgre. Unutar tog postotka, pojedine je dijelove temelja ziđa bilo potrebno potpuno nadomjestiti. Ostatak ziđa sačuvan je u relativno dobrom stanju te je bilo potrebno intervenirati novim vezivom samo u nekim zonama lica zidova. Sačuvana struktura u pojedinim je zonama zadržala i originalno vezivo u dobrom stanju i uz to način obrade sljubnica, što je poslužilo kao uzorak za restituciju oštećenih dijelova ziđa. Kao vezivni materijal rabljeno je vezivo na bazi vapna s optimalnim omjerom dravskog pijeska (omjeri odgovaraju razdoblju tijekom kojeg se obavlja konzervatorsko-restauratorski zahvat). Kako boja



Postupak ispiranja zidane strukture (temeljna zona ulaznog luka) (foto: M. Grošinić)



Obrada lica zida zapunjavanjem očišćenih sljubnica vapnenim vezivom (foto: M. Grošinić)

veziva ovisi o boji pijeska, tako se dravski pijesak, iako dobre kvalitete, nije pokazao optimalnim estetskim rješenjem zbog svoga sivkastog tona. Odlučeno je ubuduće rabiti kupski pijesak, žućkastog tona, sličnijeg originalnom vezivu.

Plan da se lokalitet privremeno natkriva zaštitnim nadstrešnicama te da se planira trajno natkrivanje, omogućilo je oslobađanje originalne rimske strukture od izgradnje takozvane zaštitne kape koja, osim što se ireverzibilno nastavlja na originalnu strukturu, često daje artificijelni izgled nalazu, te o njezinoj izvedbi ovisi opća slika lokaliteta. Nakon konsolidacije i konzervacije zidanih struktura, iznad svakoga pojedinačnog zida postavljena je privremena nadstrešnica kao zaštita od oborinskih voda, a bočne su stranice zatvorene PVC-folijom. Nad samim zidom (uz 20-ak cm razmaka radi provjetravanja) izvedena je konstrukcija od drvenih daščica ovijena geotekstilom i PVC-folijom.

Literatura

Brizzi 1982 Giovanni Brizzi, Le antichità pannoniche di Luigi Ferdinando Marsigli: Nouvi elementi per la topograafia di Siscia, Atti e memorie della Deputazione di storia patria per le province di Romagna, n.s. vol. XXXI-XXXII (1980-81), Bologna, 1982: 33 – 52.

Burmaz, Lolić 2005 J. Burmaz, T. Lolić, Lokalitet: Siscija – Sv. Kvirin, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 125 – 127.

Konzervatorska podloga 2003 Konzervatorska podloga sa sustavom mjera zaštite nepokretnih kulturnih dobara za urbanistički plan uređenja centra starog Siska (autori: T. Petrinec, T. Lolić, G. Bedenko, Lj. Metež, M. Visin, Z. Bogdanović), Konzervatorski odjel u Zagrebu, Zagreb, 2003.

Lolić, Burmaz 2006 T. Lolić, J. Burmaz, Lokalitet: Siscija – Sv. Kvirin, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 175 – 177.

Mušič 2003 Branko Mušič, Poročilo o geofizikalni raziskavi na lokaciji Sisak – Sveti Kvirin, Ljubljana, 2003.

Price 1995 Nicholas S. Price, Conservation on Archaeological Excavation, ICCROM, Rome, 1995.

PTA 2006 Roman city of Siscia, Sisak, Croatia, Preliminary Technical Assessment of the Architectural and Archaeological Heritage in South East Europe, Strasbourg, 2006.

Tatjana Lolić

Summary

During August, September and October 2006, conservation and restoration work was done on the northern entrance into Siscia, led by Ivica Grošinić – academic sculptor – restorator.
During the 2006 campaign, work was done only on consolidation of Roman architectural structure. Excavation by the Roman walls and levelling of the area between them was done in order to open the manipulative space for conservation and restoration work. Two parallel walls forming a part of the northern entrance into Siscia were conserved as well as the foundation area to the entry arch. The walls – fragments of entrance are sturdy structure constructed of brick and stone bounded by lime mortar, approximately 2m thick. They were discovered in a relatively high level of preservation (directly underneath a layer of humus). The most severe damage on this structure is of mechanical nature, made in 60s and 70sm during excavation of enclosing wall of a kindergarten site (which is still in function). The foundation of the entrance arch consists of two rectangular postament and the brocked foundation strip,which connects them, aproximately 6m wide. It is constructed of brick and stone bounded by lime mortar. Fundamental damage on this structure is, primarily, uneven foundation soil quality, displacement of some stone parts, loss of function. Out of the entire wall complex on which the conservation and restoration work was done, 40% of structure needed to be deconstructed and put together again. This structure, namely, although retaining its formal characteristics (style of brick laying, width of juncture, rows of stone) had to be deconstructed because the binder was mealy and almost completely destroyed almost to the very filling of the wall. IN this percentage, some parts of the foundation of the wall required complete replacement. The rest of the wall structure is preserved in a relatively good condition and an intervention only in the facing of the wall was needed. The preserved structure kept its original binder in good condition in some zones together the way the juncture were made which was used as a pattern for restitution of damaged parts of the wall.
After the consolidation and conservation of the wall structures, over each individual wall a temporary canopy was put to protect them from downfall, and side surfaces were enclosed in pvc foil. Over the wall itself (with 20 cm gap for ventilation) a construction of wooden plates enveloped in geotextile and pvc foil.

Redni broj: 112
Lokalitet: Topusko – Blatne kupke
Naselje: –
Općina: Topusko
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno probno iskopavanje

Na temelju usmenih dogovora između Konzervatorskog odjela u Zagrebu, Gradskog muzeja Sisak, Lječilišta Topusko i Gradskog muzeja Karlovac, organizirana su zaštitna arheološka iskopavanja (probna sondiranja) na



Pogled na sondu kod Blatnih kupki u Topuskom (foto: L. Čučković)

položaju Blatne kupke u Topuskom. Očekivani su važni arheološki nalazi koji bi posvjedočili o uporabi obližnjih izvora termalne vode u rimskom i predrimskom razdoblju, što bi moglo biti od neprocjenjive vrijednosti za znanost, ali i za turističku ponudu Topuskog. Otvorena je probna sonda na krajnjim točkama novog građevinskog zahvata, prema upravnoj zgradi lječilišta. Radovi su trajali 5 radnih dana, od 14. do 20. rujna 2006.

Rezultat je istraživanja manje-više očekivan, jer su u neposrednoj blizini već obavljena iskopavanja prethodne godine. Ispod tankog sloja površinskog humusa, bio je sloj šute i ilovače, naizmjence složenih u jedinstven sloj. Ispod njega je pak sloj nešto deblji od pola metra, smeđe boje, koji je nastao kao naplavina tijekom poplava rijeke Gline. Na približnoj dubini od 150 do 200 cm nalazi se crni sloj u kojem ima dosta organskog materijala. U tom je sloju pronađeno puno ulomaka rimske keramike. Koncentracija nalaza bila je znatno veća nego u sondama otvorenima prethodne godine. Može se zaključiti da brojnost nalaza raste kako se teren približava Nikolinom brdu, odnosno tamo gdje je plavnost terena znatno manja. Na dubinama većima od 2 m nalazi se sivi sloj u kojem također ima arheoloških nalaza, ali u znatno manjoj mjeri. Vjerojatno je riječ o predmetima koji su utonuli u raskvašeno močvarno tlo, a pripadaju višim, odnosno mlađim slojevima. Osim toga, u mulju je nađeno nekoliko komada drveta, mogućih ostataka nekadašnjih drvenih građevina na tome mjestu. Zbog velike raskvašenosti tla, nije bilo uvjeta da se drvena građa očisti i pozicionira *in situ*. Prikupljeni keramički



Detalj iskopavanja kod Blatnih kupki u Topuskom (foto: L. Čučković)

ulomci oprani su, signirani i pohranjeni u Gradskom muzeju Karlovac.
Cilj je iskopavanja ostvaren. Utvrđeni su nivoi kulturnih slojeva, što znatno olakšava daljnje praćenje građevinskih radova i, u okviru toga, arheološki nadzor. Također je utvrđeno da na mjestu izgradnje nema važnijih građevina zbog kojih bi se trebala osporavati gradnja na tom položaju. Međutim, brojnost nalaza upućuje na obavezu pozornog praćenja građevinskih radova i naknadne intervencije u slučaju arheoloških nalaza.

Lazo Čučković

Summary

During 2006, the rescue archaeological excavation (test probing) at the Mud Baths site in Topusko was done. It was expected that significant archaeological finds would be found here which would confirm that nearby thermal water springs were exploited in the Roman and Pre-roman period. A large amount of pottery shards, mostly from 1st century AD, was discovered. Traces of buildings were not found.

Redni broj: 113
Lokalitet: Turska kosa
Naselje: Velika Vranovina
Grad/općina: Topusko
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Osamdesetih godina prošlog stoljeća obavljana su sustavna arheološka istraživanja na položaju Turska kosa, u selu Velika Vranovina kraj Topuskog, koja su omogućila očitavanje opsega i vrste ilirskog naselja, nekropole i specifičnih kultnih mjesta s brojnim nalazima figuralne plastike. Tijekom 2006. nastavljena su sustavna istraživanja lokaliteta. Glavni je cilj bio utvrditi opseg i način prerade željezne rude, te otkriti veze metalurgije i kultnih mjesta. Voditelj istraživanja bio je Lazo Čučković iz Gradskog muzeja Karlovac.

U prvoj je fazi raskrčen teren, što bi, među ostalim, trebalo osigurati bolje uvjete izrade detaljnog geodetskog snimka. Taj dio posla je još u tijeku. Prva je sonda bila postavljena uz južni rub malog platoa na položaju Pogledalo, odnosno, na poziciji ilirskog naselja, gdje je očekivan nalaz metalurških peći. Međutim, peći nisu otkrivene, pa je bilo potrebno premjestiti se nekoliko metara zapadno,



Iskopavanje u naselju na Turskoj kosi (foto: L. Čučković)



Keramički privjesak nađen na svetištu, 6.-3. st. pr. Kr. (foto: L. Čučković)



Keramička figurica nađena na svetištu, 6.-3. st. pr. Kr. (foto: L. Čučković)

gdje su otkrivene tri peći o čijoj će se pravoj namjeni još raspravljati. Dvije su bile ukopane u duboke jame (oko jedan metar) iznad kojih je zatečena veća količina kućnog lijepa, pa se može pretpostaviti da su imale i masivnu nadzemnu konstrukciju od blata, u kojoj je bilo vrlo malo drvene armature. Prva je peć čak imala i neku vrstu dimnjaka od dobro zapečene zemlje. U sredini je bio plitko ukopan objekt u kojemu je također zatečeno dosta kućnog lijepa, ulomaka keramičkih posuda i dijelovi jedne pokretne peći. Na nekoliko je mjesta nađena troska, što bi moglo svjedočiti o metalurškoj djelatnosti, ali su količine vrlo male, pa se navedena tvrdnja još mora provjeriti. U tom bi smislu pomogle fizikalno-kemijske analize, kao i utvrđivanje ondašnje tehnologije i postupanja s otpadom.

Druga je sonda bila postavljena na rubu kultnog mjesta, radi usporedbe uzoraka vezanih uz metalurgiju, odnosno utvrđivanja postojanja izravne veze metalurških peći i kultnih mjesta. Budući da prva sonda, postavljena između kultnog mjesta i nekropole, nije dala osobito zanimljive rezultate, premda je jasno naznačila postojanje praznog prostora između kultnog mjesta i nekropole, sljedeće su sonde također postavljene na rubu kultnog mjesta, jedna na sjeveru i jedna na istoku. Sjeverna je sonda dala vrlo zanimljive rezultate. Uočena su manja vatrišta koja bi mogla biti vezana uz jednokratan obred koji je tu obavljen. Od nađenih predmeta, najzanimljiviji je uteg s dvama nasuprotnim crtežima. Prikazani su ljudski likovi s uzdignutim rukama, to jest u molitvenom položaju. Osim toga, jedna polovica utega bila je obojena crnom, a druga bijelom bojom. Predmet je također imao dvije nasuprotne rupe za vezivanje, pa je očita nakana da taj prikaz bude rabljen u kultnim radnjama vezanim uz simboliku svjetla i tame.

Još slijedi pranje, signiranje, slaganje, lijepljenje i obrada prikupljenih nalaza, kao i dovršenje geodetskog snimka i fizikalno-kemijskih analiza. Radovi su u tijeku. Prikupljeni predmeti bit će pohranjeni u Gradskom muzeju Karlovac i postat će sastavni dio muzejske zbirke Topusko.

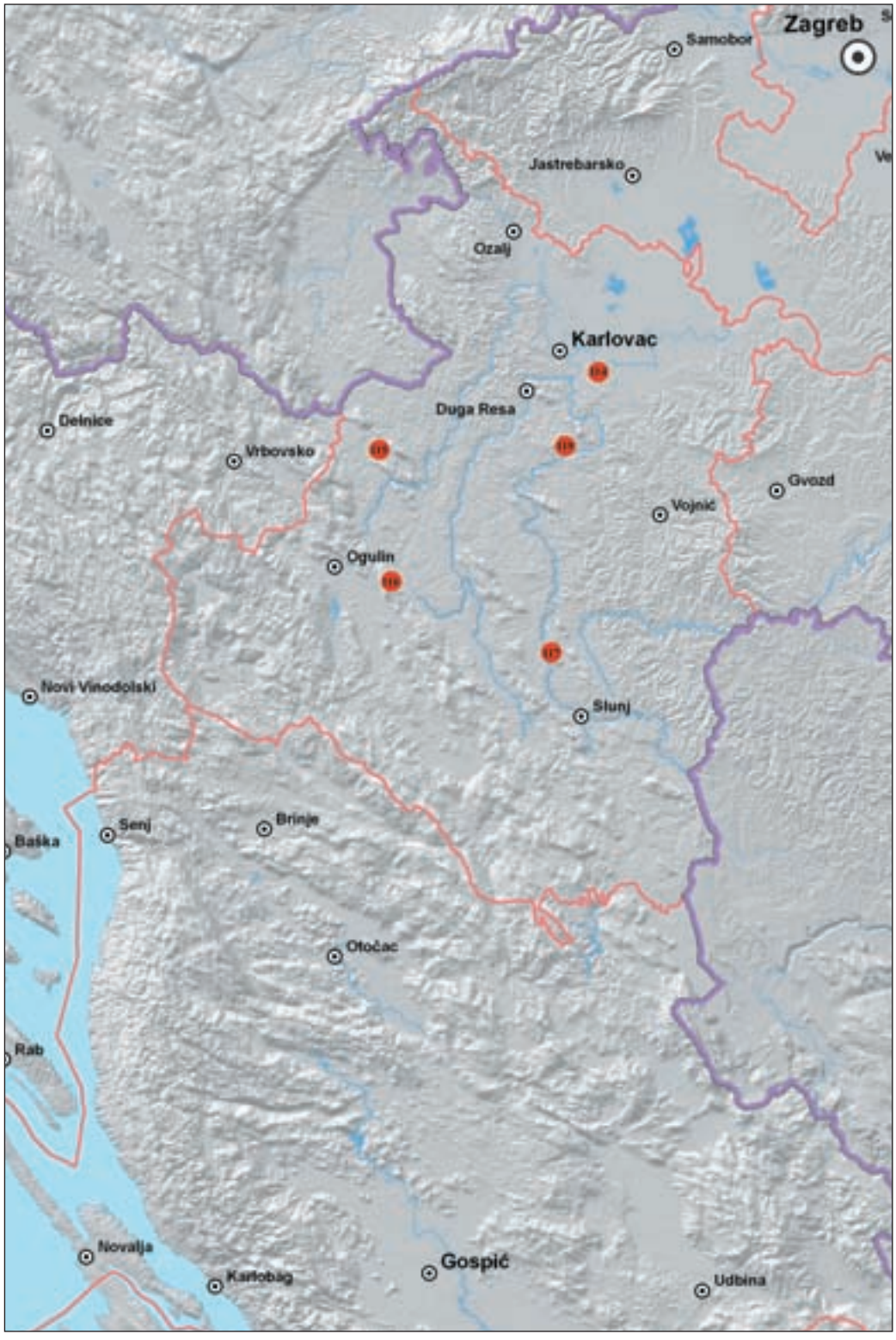
Lazo Čučković

Summary

In 1980s, systematic archaeological excavation was done at the Turska Kosa site, in the Velika Vranovina village near Topusko that enabled establishing the scale and the character of the settlement, the necropolis and specific cult location with numerous analysis of figural decoration.

During 2006, systematic excavation of the locality continued. The main aim was to establish the scope and the manner of iron ore processing and discover the relations between metallurgy and the cult sites. At the nearby cult site small portion of dross was discovered but direct relation has not yet been confirmed.

KARLOVAČKA ŽUPANIJA



114 Kamensko – pavlinski samostan
115 Orišje – Gradišće
116 pećina Zala
117 rijeka Korana
118 rijeka Mrežnica
119 Stari grad Barilović

Redni broj: 114
Lokalitet: Kamensko – pavlinski samostan
Naselje: Kamensko
Grad/općina: Karlovac
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Hrvatski restauratorski zavod proveo je zaštitno arheološko istraživanje na prostoru ispred crkve Majke Božje Snježne. Istraživanja su trajala od 18. rujna do 20. listopada 2006. godine. Cilj je bio istražiti prostor te potvrditi rasprostiranje prapovijesnog naselja i eventualnih arhitektonskih pregradnji i ranijih faza crkve. Voditeljica istraživanja bila je Ana Azinović Bebek, dipl. arheologinja, a vanjska suradnica Nela Kovačević, dipl. arheologinja iz tvrtke Arheo plan. Nositelj je projekta Hrvatski restauratorski zavod, a radove je financiralo Ministarstvo kulture.



Pogled na istraženi prostor ispred crkve Majke Božje Snježne (foto: A. Azinović Bebek)

Pavlinski samostan Kamensko nalazi se jugoistočno od Karlovca, nad desnom obalom Kupe. Osnovala ga je Katarina Metlička, žena Stjepana Frankopana, 1404. godine. Samostan je stradao 1484. u turskim napadima, ali je ipak obnovljen i nastavlja živjeti do 70-ih godina 16. stoljeća, kada ga pavlini zbog trajne opasnosti napuštaju i ostavljaju na čuvanje karlovačkom generalu. Dio je samostanskih zgrada srušen, a građa se rabi za gradnju karlovačke tvrđave. Pavlini od 1627. žive u svojem samostanu u Sveticama, a u 18. st. vraćaju se u obnovljeno Kamensko i ostaju tamo do ukidanja reda 1786. godine. Od 1972. u Kamenskom ponovo žive pavlini iz Poljske, koji obnavljaju samostan, ali i red odgojem redovnika iz domaće sredine. U ratnim razaranjima 1991. cijeli samostanski kompleks teško je oštećen.
Arheološka istraživanja samostana traju od 1997., a vodio ih je Konzervatorski odjel u Karlovcu (D. Perkić), Muzej grada Karlovca (L. Čučković) i Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju (A. Azinović Bebek). Istražen je cijeli prostor crkve, samostana i klaustra te veći dio platoa na kojem je smješten današnji samostan s crkvom. Na platou je utvrđeno postojanje prapovijesnog naselja, okvirno datiranog u prijelaz iz brončanog u željezno doba. Riječ je o ostacima nastambi, ognjišta, podnica, keramičkih peći, ograda te otpadnih i spremišnih jama. Antičkom razdoblju pripadaju samo pojedinačni nalazi keramičkih posuda i jedne uljanice. Najveća ljudska aktivnost zabilježena je u kasnom srednjem vijeku i novovjekovnim razdobljima. Drveni ostaci pronađeni u zapadnom dijelu dvorišta klaustra samostana potvrđuju postojanje drvene crkve s pripadajućim grobljem oko nje prije gradnje samostana 1404. godine. Također je utvrđeno postojanje groblja, vezanog uz početke samostanskog života i barokno razdoblje crkve Majke Božje Snježne. To bogato arheološko nalazište pruža sliku života čovjeka od brončanog i željeznog doba, antike, kasnoga srednjeg vijeka i brojnih faza iz vremena egzistiranja crkve i samostanskog kompleksa s pripadajućim grobljima.

Istraženi prostor ispred crkve Majke Božje Snježne iznosio je cca 13x15 m. Istražena arhitektura upotpunila je razvojne faze samostana Kamensko. Neki temelji zidova poznati su otprije. Riječ je o temeljima zgrade upravitelja samostanskog gospodarstva, koja je bila vezana za zapadno pročelje crkve, a porušena je zbog teških oštećenja dobivenih što starošću, što posljedicama razaranja u Domovinskom ratu. Građena je početkom 17. st. Podnica u zgradi s arkaturom bila je izvedena kao vapneni estrih. Pronađen je i zid fortifikacijskog objekta iz 15. stoljeća, identificiranog prijašnjim istraživanjima. Način gradnje temelja tog zida puno je uredniji. S južne strane tog zida nalazi se temelj ugaonog kontrafora.
Pronađeno je 26 jama. Neke su od njih prapovijesne, a neke srednjovjekovne. Služile su uglavnom za otpad (neke su bile prazne, pa je u njima vjerojatno bio organski otpad, dok je u nekima nađeno nešto fragmenata keramike) ili kao rupe od stupova. Konačna interpretacija jama obavit će se nakon analize nalaza. Najzanimljivije su one koje vjerojatno tvore oblik prapovijesne kuće, tj. stupova koji su nosili konstrukciju. U jamama 11 i 12 vidljive su rupe od stupova koji su nosili konstrukciju, a da je riječ o kući navodi i nalaz manjih rupa od ograde od šiba, koja je vjerojatno bila premazana blatom, kao i nalaz podnica u višim slojevima na tom dijelu. Podnica je probijena srednjovjekovnim ukopima. To je podnica vjerojatno stambenog objekta iz prijelaza iz brončanog u željezno doba. U prilog postojanju kuće ide i velika količina kućnog lijepa nađena na tom prostoru.
Kroz obje sonde, točno na polovici istraženog prostora, u smjeru sjever-jug proteže se kanal širok cca 4 m, koji je u srednjem vijeku bio ispunjen vodom. Njegova sačuvana dubina iznosi cca 50 cm, međutim, sigurno je bio dublji. Prethodnim arheološkim istraživanjima pronađen je kanal na sjeveroistočnoj strani platoa s istočne strane samostanskog sklopa. Kanal se proteže u smjeru sjever-jug, a prosječne je širine oko 3,5 m. Domagoj Perkić zaključio je, prema nedostatku nalaza iz prapovijesti s istočne strane kanala, da je kanal postojao i u vrijeme prapovijesnog naselja (tj. bio je njegova istočna granica), a u doba srednjeg vijeka samo je ponovno stavljen u funkciju te je pojačan palisadama. Kanal pronađen 2006. uklapa se u sliku i interpretaciju kolege Perkića. Može se smatrati da je kanal bio zapadna granica prapovijesnog i srednjovjekovnog naselja. Nalazi prapovijesne keramike, zapadno od kanala – granice, svjedoče o građevinskim aktivnostima u srednjem vijeku, kada je zemlja jednostavno prebačena tijekom kopanja temelja ili grobova, što potvrđuju nalazi srednjovjekovne keramike ispod nalaza prapovijesne keramike. Pretpostavljena je kuća na samom rubu kanala vjerojatno bila keramička radionica, na što upućuju velike količine keramičkih ulomaka.



Pogled na istraženu arhitekturu, kanal i jame (foto: A. Azinović Bebek)

Ukupno su nađena 42 groba, locirana na istočnoj polovici istraženih sondi. Grobovi su ukapani u rake, većina s nalazima kovanih čavala, što upućuje na ukope u sanducima. Neki su grobovi devastirani gradnjom temelja za stupove i zidove gospodarske zgrade koja se vezala za zapadno pročelje crkve i pružala u smjeru zapada. Od 42 groba, 16 ih je imalo nalaze. Riječ je o odjevnim (kopče, kopčice, karičice), ukrasnim (prstenje), predmetima religijske namjene (krunice, križevi) i predmetima statusnog ili spolnog određenja (brus). Grobovi su ukapani prilično plitko, počinju se javljati već 30 cm ispod hodne površine. Dominantna većina ukopa (svi osim četiriju ukopa) nađena je u 40 cm širokom sloju. Bili su polagani doslovce jedan na drugog, ne pazeći na prijašnje ukope. Ponekad su kosti samo malo gurnute u stranu te je ukopan novi pokojnik. Ostala četiri ukopa nađena su ili vrlo plitko ili vrlo duboko. Najplići je ukop bio 30 cm ispod površine, a najdublji 155 cm. Istraživanja su potvrdila prijašnje pretpostavke o dvama fazama ukapanja: starija je iz 14.-15. stoljeća i veže se uz drvenu crkvu definiranu na prostoru klaustra pavlinskog samostana, a druga, mlađa faza groblja je iz 17.-18. stoljeća, s time da se vjerojatno ukapalo i tijekom 16. stoljeća.

Pokretni arheološki nalazi mogu se svrstati u dvije grupe. Jednu čine nalazi iz stratigrafskih jedinica. Mahom je riječ o keramičkim ulomcima iz brončanog doba, prijelaza iz brončanog doba u željezno, željeznog doba, antike i kasnoga srednjeg vijeka. Najviše je nalaza prapovijesnih keramičkih ulomaka. Drugu grupu čine grobni nalazi. Svi će se nalazi obraditi ili se već obrađuju u Radionici za restauriranje arheoloških nalaza HRZ-a.
Nakon završetka istraživanja, svi su zidovi zaštićeni geotekstilom, grobovi su skupljeni u iskop ispred zida Z6 i prekriveni geotekstilom te je potom sve zatrpano zemljom.

Literatura

Azinović Bebek 2006 Ana Azinović Bebek, Lokalitet: Kamensko – pavlinski samostan, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 183 – 184.
Burkowsky 2004 Zdenko Burkowsky, Željezno doba u Sisku i Moslavini, Sisak, 2004.
Lopašić 1988 R. Lopašić, Oko Kupe i Korane, (reprint izdanja iz 1895.), Karlovac, 1988.
Kultura pavlina 1989 Grupa autora, u: Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244 – 1786, Zagreb, 1989.
Perkić Domagoj Perkić, Elaborat sa zaštitnih arheoloških istraživanja 1999. – 2002., Kamensko

Ana Azinović Bebek

Summary

Archaeological excavations confirmed the significance of the multi-layered site Kamensko. Apart form the confirmation of the Prehistoric stratigraphy the earliest dating of the existence of the settlement has also been moved to the transition between the Bronze and the Iron Age. Pottery fragments from the Antiquity and their abundance from in the Medieval Period confirm the continuity of life on this territory.
According to the finds there was a Bronze Age settlement at this territory (pottery fragments with plastic garlands typical for urnfield cultures, Ha A and B periods). The settlements existed through the Iron Age too. At the area on the eastern side of the water canal a settlement with a flooring, roofing stake holes and small holes for twig and mud walls- this kind of houses are typical of urnfield cultures positioned on a hill or on river bands. Numerous fence holes were also found. Waste pits were not very abundant with finds, apart from the ditch 16 pit, which was full of pottery remains. Other pits were mostly waste pits for organic waste or crafts waste. Some of them were definitely medieval. Wooden stakes holes on the western side of the water canal suggest some sort of supportive construction, however, it is hard to discern whether the stakes had any connection with the medieval palisade defined in the previous excavations conducted at the north-eastern side of the monastery plateau. Planned excavations for next year will complete this year's theories and help in defining the Prehistoric layers.

Redni broj: 115
Lokalitet: Orišje – Gradišće
Naselje: Orišje
Grad/općina: Bosiljevo
Pravni status: P-1228
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 23. listopada do 8. studenog 2006., provođena su arheološka istraživanja na pretpostavljenim bedemima prapovijesne gradine Gradišće u selu Orišje, svega dva kilometra jugoistočno od Bosiljeva. Voditeljica istraživanja bila je Lea Čataj, a nositelj projekta Hrvatski restauratorski zavod. Radove je financirala tvrtka Plinacro d.o.o.

Istraživanja su provedena u okviru zaštitnih iskopavanja na trasi plinovoda Pula – Karlovac. Podno pretpostavljenih bedema istraživalo se u jesen 2005. te je utvrđeno da trasa plinovoda ne ugrožava prapovijesno naselje. No izvođač radova devastirao je dio spomenutog lokaliteta izašavši iz unaprijed dogovorene trase u širini od 5 do 8 m i dužini oko 40 m, tako da su zaštitna iskopavanja bila neophodna. Istraženi prostor obuhvatio je površinu od oko 300 m² te je podijeljen u dvije sonde. Debljina kulturnog sloja varirala je od 10 cm do gotovo 1 m. Zatvorene cjeline nisu uočene, a



Orišje – Gradišće, devastirani dio gradine prije istraživanja (foto: R. Čimin)

materijal se uglavnom nalazio u stratigrafskoj jedinici koja je protumačena kao zasip s gradine. Slična je situacija bila i u kampanji 2005. godine. Devastirani dio gradine nalazi se na pretpostavljenim obrambenim zidinama nastalima klesanjem žive stijene. U tome jugoistočnom dijelu gradine one su bile najbolje sačuvane. Radni strojevi uništili su dio stijena koje su bačene podno bedema. Osnovni je cilj arheološkog istraživanja bio očistiti devastirani dio do zdravice kako bi se spasio barem dio arheološkog materijala.
Pronađeni su samo pokretni arheološki nalazi, jer nije uočena ni jedna zatvorena cjelina ili objekt. Uglavnom je riječ o ulomcima keramičkog posuđa od kojih se većina može okvirno datirati u brončano i željezno doba. Najčešći su tip ukrasa plastične aplikacije: trake ukrašene otiskom prsta, dugmetasti naljepci, rebra i sl. Najzanimljiviji je ulomak ručke s dugmetastim roščićima koji datira iz 5. i 4. st. pr. Kr., a povezuje Gradišće s istočnoalpskim i zapadnobalkanskim prostorom. Od nalaza još treba spomenuti pršljenove i ulomke prijenosnog ognjišta te nekoliko kamenih brusova. Paralele materijalu pronađene su na obližnjim nalazištima s prostora slovenske Dolenjske, ali i na gradinama u Karlovačkoj i Sisačko-moslavačkoj županiji kao što su Klinac i Kiringrad.



Orišje – Gradišće, devastirani dio gradine nakon istraživanja (foto: L. Čataj)

S obzirom na opseg i rezultate istraživanja, može se zaključiti da je gradina sigurno bila naseljena u mlađem razdoblju starijega željeznog doba. Istraživanja su potvrdila njenu uporabu tijekom mlađega željeznog doba ili barem tijekom jednog njegova dijela. Neki ulomci keramike govore da je Gradišće moglo biti naseljeno i u brončanom te starijem željeznom dobu, ali da bi se to potvrdilo, potrebna su opsežnija arheološka istraživanja.

Literatura

Balen-Letunić 1987 Dubravka Balen-Letunić, Prethistorijski nalazi s gradine Kiringrad, VAMZ, XX, Zagreb, 1987: 1 – 30.
Bekić 2006 Luka Bekić, Lokalitet: Gradišće, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 182 – 183.
Dular 1982 Janez Dular, Halštatska keramika v Sloveniji, Ljubljana, 1982.
Majnarić-Pandžić 1986 Nives Majnarić-Pandžić, Prilog poznavanju kasnog brončanog i starijeg željeznog doba na Kordunu i Baniji, Izdanja HAD, 10, Zagreb, 1985: 29 – 43.

Lea Čataj

Summary

In the autumn 2006 rescue archaeological excavations were conducted on the anticipated defensive walls of Orišje hillfort- Gradišće, 2 km south-east of Bosiljevo. Excavations were conducted by Croatian Restoration Institute within the rescue archaeological excavations at the Pula to Karlovac gas pipeline route and for the reasons of devastation of the mentioned part of the hillfort. 300 square meters were investigated and not one closed unit was found. Pottery remains display characteristics typical of the Bronze and Iron Age periods. A fragment of a handle with a button-like horn is interesting. It was dated to the fifth and fourth centuries BC and it probably came from Dolenjska. The hillfort had probably existed during the end of the Early Iron Age. The finds from 2005 proved it had been populated in the Late Iron Age too. It had probably been used during the Bronze Age too, but this claim requires more evidencing.

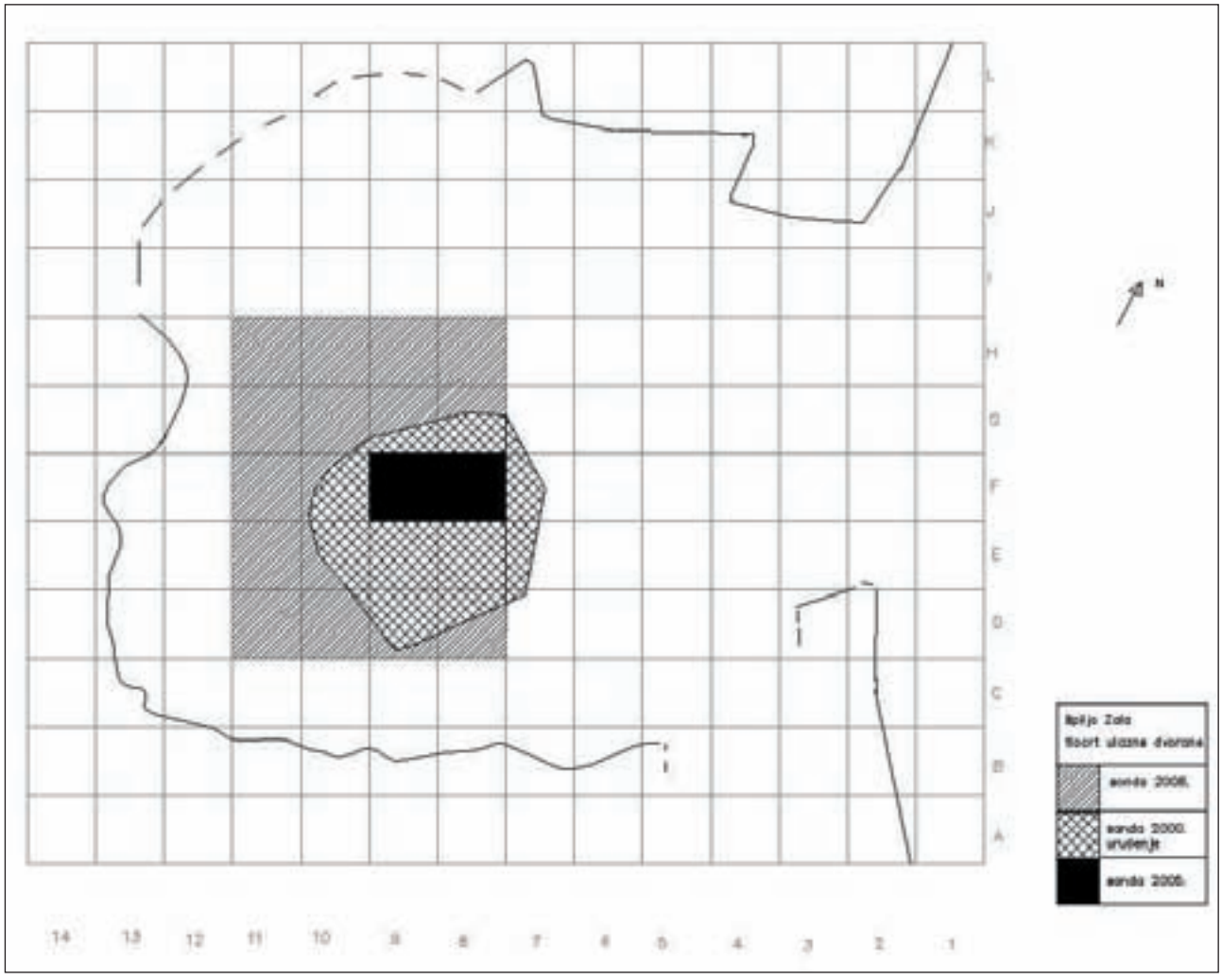
Redni broj: 116
Lokalitet: Pećina Zala
Naselje: Tounj
Grad/općina: Ogulin
Pravni status: P-1320
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 23. lipnja do 2. srpnja 2005. i od 19. lipnja do 1. srpnja 2006., obavljana su sustavna arheološka istraživanja u spilji Zali kod Ogulina. Stručni voditelj istraživanja i voditelj projekta bio je dr. sc. Ivor Karavanić, izvanredni profesor

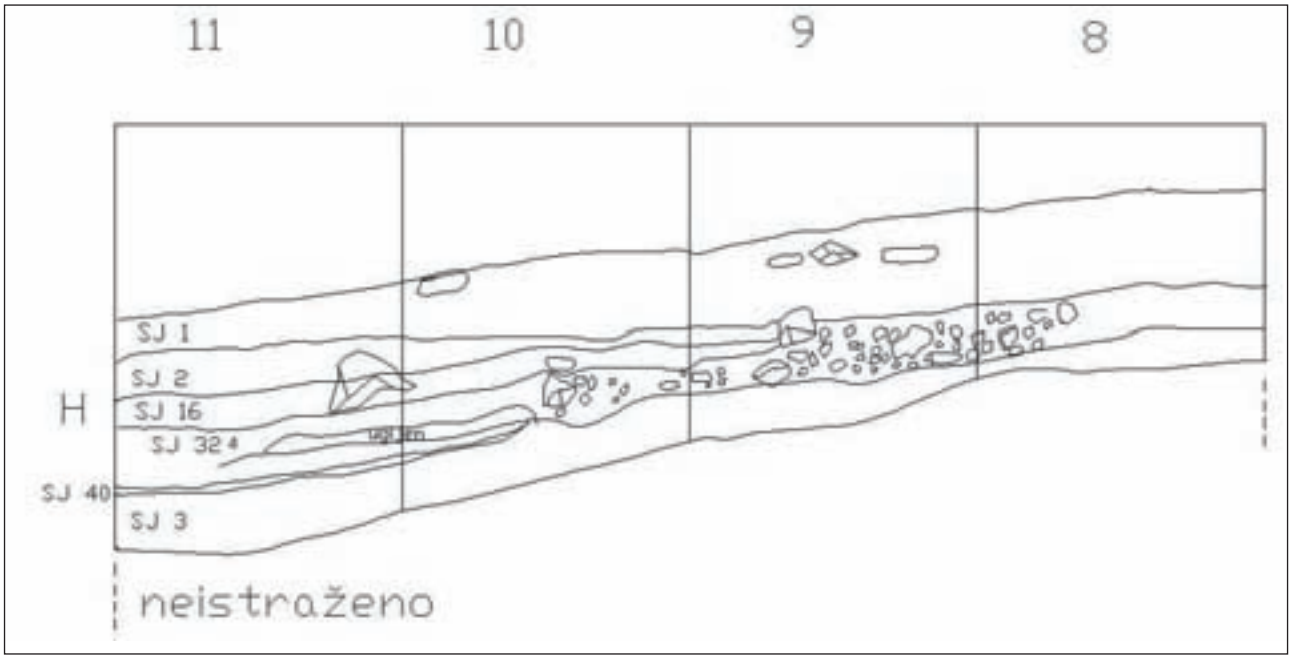
s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Istraživanja su financirali Ministarstvo kulture (projekt 0130556), Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (projekt 0130498) i Sveučilište u Wyomingu. Istraživanja se provode u suradnji Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Odsjeka za antropologiju Sveučilišta u Wyomingu.

Spilja Zala smještena je na lijevoj strani kanjona potoka Bistraca, 1500 m nizvodno od izvora, u podnožju sjevernih padina brijega Krpelja, na području zvanom Tuk (N 45°17'05'', E 15°17'23''; 207 m n.m.; k.č. 2412, k.o. Tounj). Ulaz je orijentiran prema istoku, širine 5 m i visine cca 2,4 m. Morfološki se spilja može podijeliti na tri dijela: ulazni dio, vodeni kanal i prostran kanal sa sifonskim jezerima (Jalžić, Božičević 1971). Ulazni dio, istražen 2005. i 2006., dug je cca 12 m, širok cca 10 m, dok se visina od ulaza prema unutrašnjosti smanjuje od 2, 40 m na ulazu do cca 40 cm na samom kraju ulazne dvorane.
U radu Josipa Poljaka (Poljak 1935: 35, 36) navodi se Mikašinovića pećina koja, prema opisu položaja i spiljskih dvorana, orijentaciji ulaza, kao i prema skici tlocrta i presjeka, odgovara spilji Zali. Pod imenom Zala, spilja je u speleološkoj literaturi poznata od 1971. (Jalžić, Božičević 1971), kada je publiciran detaljan tlocrt cjelokupnoga spiljskog kompleksa s brojnim presjecima, a autori su se posebno osvrnuli na hidrogeologiju Zale. Branko Jalžić i Srećko Božičević navode nalaze jednog ulomka keramike i brojnih kostiju pronađenih u spilji (Jalžić, Božičević 1971). Na pojedinim kartama (primjerice mjerila 1 : 5000) za spilju Zalu upisano je ime Savića pećina (Perkić 2004). Prva arheološka istraživanja na tom nalazištu provedena su tijekom 2000. u okviru zaštitnih arheoloških istraživanja na trasi Autoceste Zagreb – Split, dionica Bosiljevo – Josipdol (Perkić 2002; Perkić 2004). Istražene su 3 sonde: u ulaznoj dvorani, predspiljskom prostoru i unutrašnjosti spilje. Potonja je sonda, na kraju kanala koji se prema jugu pruža prema spiljskom jezeru, gotovo u potpunosti bila sterilna (Perkić 2002; Perkić 2004). Iskopavanjem u predspiljskom prostoru utvrđena su samo dva sloja: sloj s ulomcima srednjovjekovne keramike i sloj s ulomcima prapovijesne keramike. Najzanimljivije nalaze i stratigrafiju dala je sonda u ulaznoj dvorani. Na temelju keramičkih ulomaka i litičkog materijala, D. Perkić okvirno je izdvojio tri horizonta: željeznodobni, brončanodobni i paleolitički (Perkić 2004).

Na početku istraživanja tijekom 2005., izrađen je detaljan geodetski snimak spilje, te je postavljeno nekoliko referentnih geodetskih točaka, a izrađen je i detaljan geodetski elaborat. Na osnovi geodetskog snimka, napravljena je arheološka mreža prema kojoj je ulazna



Spilja Zala, tlocrt ulazne dvorane s položajem sondi



Sjeverni profil sonde iz 2006. (crtež: R. Šošić, N. Vukosavljević)

dvorana podijeljena na kvadratne metre. Iskopavalo se sitnim arheološkim alatom, a cjelokupan iskopani sediment prosijavan je kroz sita (promjer rupica oko 2 mm). Nakon čišćenja stare sonde, smještene u središnjem dijelu ulazne dvorane u koju se tijekom proteklih godina urušilo brojno kamenje i sediment, započelo je iskopavanje sloja kojim su prekinuta istraživanja 2000. godine. Prema novoj arheološkoj mreži, iskopavalo se u □ F8 i F9. Cilj istraživanja bio je potvrditi prisutnost gornjopaleolitičkih kulturnih slojeva te prikupiti uzorke za apsolutno datiranje. Tim se istraživanjem došlo do dubine od približno 4 m. Utvrđeno je nekoliko pleistocenskih slojeva, a još nije dosegnuta matična stijena. Nalazi litičkog i faunističkog materijala upućivali su na prisutnost čovjeka u spilji tijekom kasnoga gornjeg paleolitika, a prema nalazu ulomka pločice s hrptom bila je moguća atribucija u epigravetijensku kulturu.

Istraživanjima u 2005. istražene su sljedeće stratigrafske jedinice u □ F8 i F9:

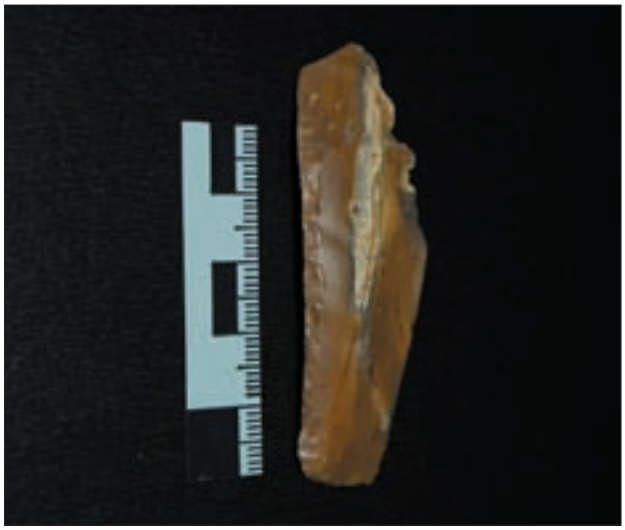
SJ 12 – sloj pijeska sive boje s crvenkastim proslojima. Sadrži dosta krša i nešto velikog kamenja. Pronađeno je devet kostiju i šest sileksa kojima su utvrđene tri dimenzije položaja in situ te kosti i sileksi u situ.

SJ 13 – sloj sivog pijeska s crvenkastim proslojma. Vrlo malo nalaza, svega nekoliko komadića mikrofaune u situ u □ F9, te nešto kostiju i sileksa iz sita u □ F 9.

SJ 14 – sloj pijeska s primjesama sitnih oblutaka. Sadržavao je više šljunka od ostalih pjeskovitih slojeva, a ima i dosta krša. Pronađene su kosti i sileksi u situ, u sedimentu □ F 9.

SJ 15 – sloj pijeska s većom količinom velikog kamenja. Od nalaza su pronađene kosti i sileksi u situ.

Prije početka istraživanja u 2006., spiljski je ulaz zatvoren rešetkastom konstrukcijom s vratima prema standardima Uprave za zaštitu prirodne baštine Ministarstva kulture. Iskopavanje je provedeno uz primjenu suvremene metode dokumentiranja pomoću totalne stanice. Cjelokupan otkopani sediment mokro je prosijavan kroz dvostruko sito (promjera oka 5x5 mm i 2x2 mm) uz pomoć pumpi na obližnjem potoku Bistracu. Zbog dubine dosegnute iskopavanjima 2005. i rastresitosti sedimenta, prijetilo je urušavanje profila sonde, pa se iskopna površina morala proširiti na □ D 8-11, E, F, G 10-11, te H 8. U svim je kvadrantima najprije skinut recenti sloj (SJ 1). Sloj je bio uglavnom pjeskovite strukture, bez kamenja, s vrlo malo glinastih primjesa, s recentnim otpacima, a arheološki gotovo potpuno sterilan. Rasprostirao se na cijeloj površini sonde, kao i sljedeći sloj (SJ 2). SJ 2 je tamna masna glinovita zemlja s mnogo krupnog i sitnog kamenja, također gotovo potpuno arheološki sterilna. Nakon otkopavanja SJ 2 došlo se do SJ 16, žutoga pjeskovitog sloja. Na razini SJ 16 utvrđeno je nekoliko vatrišta. Riječ je o stratigrafskim jedinicama SJ 17, 18, 19, 20 i 21. Sva su vatrišta nepravilnog oblika, debljine nekoliko centimetara, bez uočljive konstrukcije. Uglavnom su se sastojala od spaljene zemlje, ugljena i pepela. Oko nekih vatrišta uočena je veća koncentracija kamenja, što je i dokumentirano, ali nije jasno u kakvom su odnosu



Sječivo s neprekinutom obradom na jednom rubu (foto: I. Karavanić)

vatrišta i kamenje. U SJ 16 pronađena je manja količina srednjovjekovne keramike, životinjske kosti, te nekoliko željeznih predmeta, među kojima i jedna drška noža i jedan čavao. Sljedeći sloj koji se prostirao preko cijele sonde jest SJ 32. Sloj je tamnosive boje, dosta glinovit s mnogo kamenja, pogotovo velikog. U SJ 32 nisu uočeni ni ukopi ni vatrišta. Sloj je sadržavao dosta ugljena. Malobrojni ulomci keramike prepoznati su kao kasnoantički (usmeno priopćenje Laze Čučkovića). Nakon SJ 32, došlo se do žutoga pjeskovitog sloja s malo primjesa gline, koji je utvrđen istraživanjima 2000. i nazvan SJ 3. Na razini SJ 3 nađeno je nekoliko manjih, vrlo plitkih ukopa (jama?) (SJ 33, 35, 37), te također nekoliko manjih vatrišta (SJ 45, 46, 47). Na toj je razini definiran nastavak vatrišta SJ 5 iz 2000. godine, koje je tada samo djelomice otkopano zbog gabarita tadašnje sonde. To je vatrište, većih dimenzija od ostalih, također bilo okruženo kamenjem koje možda upućuje na neku vrstu konstrukcije, a mjestimice je bilo debelo i petnaestak centimetara. Od nalaza su pronađeni ulomci prapovijesne keramike (brončanog ili željeznog doba) te životinjske kosti.

Otkopavanjem SJ 3 utvrđen je niz tankih proslojaka debljine 1 – 3 cm (SJ 41 – 44). SJ 3 je iskopana na cijelom prostoru sonde, osim u □ D 8 – 11. Ispod SJ 3 definirana je SJ 49. Takva situacija ostavljena je za novu sezonu istraživanja. Manji ulomak duge kosti ungulata srednje veličine (usmeno priopćenje Siniše Radovića) iz sloja 12 pronađenog iskopavanjima u 2005., datiran je radiokarbonskom metodom (C-14 – *Accelerator Mass Spectrometry*). Dobiveni rezultat od 13840±50 BP (prije sadašnjosti) (Beta-228734) vremenski se preklapa s epigravetijenskom kulturom i to njenom kasnom fazom. Iako su rukotvorine iz tog sloja malobrojne, ulomak pločice s hrptom i sječivo s neprekinutom obradom na jednom rubu upućuju na vjerojatnu pripadnost sloja toj kulturi. Tijekom budućih istraživanja veoma je važno proširiti otkopnu površinu najdubljih (paleolitičkih) slojeva, jer je Zala prvi i za sada jedini lokalitet iz tog razdoblja u Karlovačkoj županiji.

Literatura

Jalžić, Božičević 1971 Branko Jalžić, Srećko Božičević, Pećina Zala u kanjonu Bistraca, Speleolog, XVIII – XIX, 1971: 3 – 5.

Perkić 2002 Domagoj Perkić, Špilja Zala, Speleo'zin, 15, Karlovac, 2002: 44 – 47.

Perkić 2004 Domagoj Perkić, Autocesta Zagreb – Split, dionica Bosiljevo – Josipdol, Elaborat sa zaštitnih arheoloških iskopavanja i istraživanja, Arhiv Konzervatorskog odjela u Karlovcu, Karlovac, 2004.

Poljak 1935 Josip Poljak, Pećine okolice Ogulina, Velike Paklenice i Zameta, Rasprave Geološkog instituta Kraljevine Jugoslavije, V, 1935.

dr. sc. Ivor Karavanić
dr. sc. James C. M. Ahern
Rajna Šošić
Nikola Vukosavljević

Summary

During 2005 and 2006 systematic archaeological excavations were conducted in Zala cave near Ogulin. The site was placed at the left side of the canyon of Bistrac brook, 1500 n downstream, at the foot of the north slopes of Krpelj hill, at the area called Tuk. During 2005 excavations were continued in the layer reached in rescue archaeological excavations conducted in 2000 on the Zagreb to Split highway, section Bosiljevo to Josipdol. A couple of Pleistocene period layers were recorded and the bedrock wasn't reached. a bone fragment from the layer 12 was dated with radio-carbon dating method (Accelerator mass Spectometry). The results dating the find to 13840+-50 BP (Beta 228734) correspond to the Later Epigravetien culture. During 2006 the excavated surface had to be extended to □ D 8-11, E, F, G 10-11 and H 8 because of the great depth that was reached in the 2005 excavations and because the gritty texture of the sediment endangered the profile of the probe.

Redni broj: 117
Lokalitet: Rijeka Korana
Naselje: Hrvatski Blagaj
Grad/općina: Slunj
Pravni status: Z-277
Razdoblje: NV
Vrsta radova: rekognosciranje

Tijekom rujna 2006., podvodno su rekognoscirane rijeke Mrežnica i Korana. Na rijeci Korani rekognoscirano je jedno mjesto u Hrvatskom Blagaju. Rekognosciranje rijeka Mrežnice i Korane dio je projekta Unutrašnje vode i nadopuna je kopnenog rekognosciranja koje je započeo Domagoj Perkić, a nastavio Krešimir Raguž iz Konzervatorskog odjela u Karlovcu. Istraživanje je financiralo Ministarstvo kulture. Stručni voditelj bio je Krunoslav Zubčić iz Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskoga restauratorskog zavoda, a u istraživanju su sudjelovali Krešimir Raguž, Maja Luketić i Juraj Štefančić.

U blizini mjesta Hrvatski Blagaj, 700 m od glavne ceste iznad dubokog kanjona rijeke Korane, nalaze se ostaci utvrđenoga grada. Grad Blagaj na Korani podigli su knezovi Blagajski početkom 15. st. Obnovljen je i ojačan zbog navale Turaka 1574., ali je već 1584. cijeli kraj pao u turske ruke. Nakon Karlovačkog mira 1699., grad je obnovljen i postaje središte blagajske kumpanije koja se poslije seli u Veljun. Potpuno je napušten 1865. godine. Prema jednom tlocrtu s početka 18. st., vidi se da to bio zamak s četvrtastom kulom, predvorjem i dvorištem, oko kojeg se nalaze dvorišne zgrade. Do danas su ostali sačuvani zidovi bedema koji na nekim dijelovima dosežu visinu preko 10 metara.

U dnu kanjona nalazi se umjetna ustava s kanalom koji usmjerava vodu za pokretanje vodenice. Umjetna ustava nastavlja se sedrenom barijerom koja može služiti za prelazak rijeke. Nizvodno od brane i vodenice nalazi se jezerce (buk). Ronilački pregled dna bio je otežan zbog jake struje, te su pronađeni samo ostaci recentnog otpada nastali uporabom vodenice iznad jezerca. Uzvodno od barijere, rijeka tvori široko jezero dubok do osam metara. Pregledana je desna strana jezera ispod ostataka grada u dužini od 350 m. Obalni dio, koji je najzanimljiviji, obrastao je riječnim raslinjem, stoga je njegov pregled bio onemogućen. Pregledan je samo dublji dio prekriven slojem pijeska i mulja. I tu su otkriveni samo ostaci recentnog

otpada. Zbog naslage mulja, u nastavku istraživanja dno se planira pregledati detektorom metala ili drugom geofizičkom metodom. Prilikom rekognosciranja problem je bio nedostatak informacija o postojanju minskih polja, stoga je kretanje bilo ograničeno.

Literatura

Krmpotić 1997 Ljudevit Krmpotić, Izvještaji o utvrđivanju granica Hrvatskog Kraljevstva od 16. do 18. stoljeća, Nakladni zavod Hrvatski zapisnik (HZ), Čakovec, 1997: 93 – 95; 179 – 180.
Perkić 2002 Domagoj Perkić, Grad mrtvih u Bubijevoj jami kod Barilovića, HAnt, 8, Pula 2002: 117.

Krunoslav Zupčić

Summary

During Septmeber 2006 underwater reconnaissance of the rivers Mrežnica and Korana was conducted. At the river Korana the reconnaissance was conducted at a position in Hrvatski Blagaj.
Beneath the Old Town of Blagaj the right riverbank was researched at the length of 350 meters. The old town was mentioned in the historic sources as having the defensive purpose against the Turkish intrusions. No archaeological remains were discovered at the bottom and the excavations will continues with geo-physic research of the bottom layer.

Redni broj: 118
Lokalitet: Rijeka Mrežnica
Naselje: Sv. Petar Mrežnički, Cerovac, Zvečaj
Grad/općina: Duga Resa, Barilović
Pravni status: -
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: rekognosciranje

Tijekom rujna 2006. podvodno su rekognoscirane rijeke Mrežnica i Korana. Rijeka Mrežnica rekognoscirana je na trima lokacijama: u općini Duga Resa na lokaciji Sv. Petar Mrežnički i Cerovac te u općini Barilović u mjestu Zvečaj. Rekognosciranje rijeka Mrežnice i Korane dio je projekta Unutrašnje vode i nadopuna je kopnenog rekognosciranja koje je započeo Domagoj Perkić, a nastavio Krešimir Raguž iz Konzervatorskog odjela u Karlovcu. Istraživanje je financiralo Ministarstvo kulture. Stručni voditelj bio je Krunoslav Zubčić iz Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskoga restauratorskog zavoda, a u istraživanju su sudjelovali Krešimir Raguž, Maja Luketić i Juraj Štefančić.

Prva je pregledana lokacija Sveti Petar Mrežnički, a nalazi se 3 km južno od Duge Rese. Neki autori na tom položaju lociraju antičko naselje *Romula Quadrata*. U rijeci Mrežnici, 300 m nizvodno od crkve sv. Petra, u čije je zidove ugrađeno nekoliko antičkih kamenih spomenika, nalaze se ostaci pilona. Tri drvena pilona sačuvana su u visini od 1,18 do 2,15 m iznad riječnog dna, kvadratnog su presjeka (14x14 cm) i izrađena su od hrastova drveta. Prostiru se u pravilnu nizu – udaljenost između prvih dvaju jest 40 cm, a treći je udaljen 5,05 m. Pokraj pilona, na dnu se nalaze

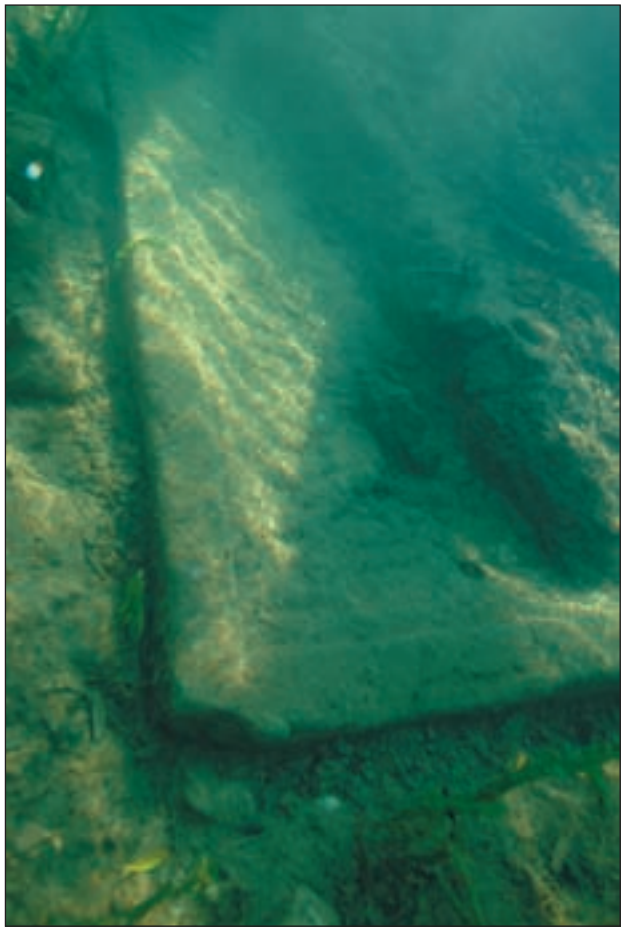


Ostaci prvih dvaju drvenih pilona (foto: K. Zubčić)

ostaci antičke keramike i kameni nasip. Ostaci keramike i kamenog nasipa, kojemu nije bilo moguće utvrditi funkciju, prekriveni su sedrenim naslagama. Za preciznije tipološko i kronološko datiranje keramike potrebno je ukloniti sedrenu naslagu s nje. Zasad se pretpostavlja da su piloni ostaci drvenog mosta. Sedrena barijera, koja se nalazi nekoliko metara nizvodno od ostataka pilona, možda je prvobitno rabljena kao riječni prijelaz, a poslije je služila da bi olakšala izgradnju mosta. Površinskim pregledom dna u neposrednoj blizini nije otkriveno još drvenih pilona koji bi potvrdili da je riječ o ostacima drvenog mosta.
Drugi pregledan lokalitet, nalazi se 600 m nizvodno od



Ostaci recentnoga riječnog čamca (foto: K. Zubčić)



Kameni poklopac sarkofaga (foto: K. Zubčić)

pontonskog mosta u mjestu Zvečaj. Na tome mjestu rijeka Mrežnica mijenja smjer toka, stvarajući jedan od niza riječnih zavoja. Lijeva je obala na tom mjestu znatno viša i strmija, dok je desna niža i manjeg nagiba. U unutrašnjem dijelu zavoja rijeka je deponirala riječni nanos stvorivši nisku livadu. Veličina te livade mijenjala se ovisno o toku rijeke i visini sedrenih barijera nizvodno, koje su određivale dubinu rijeke i širinu njena toka. Na strmoj litici iznad lijeve strane rijeke nalaze se pretpostavljeni ostaci staroga grada Zvečaja. Utvrda je služila za sprečavanje turskih provala, a njeni ostaci nalaze se ispod kuće izgrađene krajem 19. st. (njenom gradnjom uništeni su površinski ostaci staroga grada). Tragovi bedema staroga grada mogli bi se prepoznati u podzidu dvorišta kuće. Stari grad Zvečaj spominje se u povijesnim izvorima u izvještajima o stanju granice Giovanna Pierona iz 1639. i u izvještaju Martina Stiera iz 1660. godine (Krmpotić 1997). U izvještajima su prikazani tlocrt i crtež okrugle kule s trima katovima, opasane debelim zidovima. U opisu zatečenog stanja navode se manje primjedbe u vezi s dodatnim naoružavanjem te da je u vlasništvu Frankopana. Rijeke je duboka 8-10 metara, a pregledano je dno u dužini od 400 m ispod kamene litice. Dno je prekriveno slojem sedre i zelenim algama, stoga u površinskom sloju nisu uočljivi arheološki ostaci. Prilikom kopanja podiže se sloj mulja koji smanjuje vidljivost, a zbog sporog protoka potrebno je dosta vremena da bi se voda izbistrila. U površinskom sloju otkriveno je dosta recentnog otpada. Jedini je zanimljiv nalaz riječni čamac pronađen ispod tankog sloja pijeska. Riječ je o recentnom riječnom čamcu širok 72 cm, čija starost ne prelazi 50 godina. U nastavku istraživanja, zbog sastava dna, planira se pregledati šire područje pomoću detektora metala te istražiti manja arheološka sonda.

Treći rekognoscirani lokalitet nalazi se u blizini mjesta Cerovca, na položaju Donji vrutak. Donji vrutak je mali izvor koji kaptira vodu na lijevoj, blago položenoj, obali rijeke Mrežnice. Tu se na mjestu ljetnog kupališta, na dubini od 1 m, nalazi poklopac antičkog sarkofaga. Riječ je o poklopcu na dvije vode s ugaonim akroterima, dimenzija 258x142 centimetra. Pokraj njega nalazio se još jedan poklopac sličnih dimenzija, ali su ga mještani izvadili tijekom 90-ih. Taj je poklopac slomljen na dva dijela – jedan se nalazi ispred crkve u Sv. Petru Mrežničkom, a drugi u starom gradu Bariloviću. U porječju rijeka Kupe, Korane i Mrežice dosad je ubicirano više od 30 manjih antičkih kamenoloma. Neki od njih prepoznaju se po ostacima poluzavršenih kamenih proizvoda koji su pukli tijekom klesanja i stoga su bili odbačeni. Kameni proizvodi iz kamenoloma mogli su se prevoziti do veći gradova niz navedene rijeke, kao što navode drugi autori (Perkić 2002). Transport tako teških poklopaca riječnim brodovima znatno je lakši nego zaprežnim vozilima koja zahtijevaju cestovnu infrastrukturu. Poklopci su mogli pasti s broda tijekom transporta ili ukrcaja. Ručnim sondiranjem, u mulju pored poklopca nisu otkriveni ostaci drvene konstrukcije broda. U nastavku istraživanja, nakon uklanjanja riječnog raslinja, planiraju se mamut-sisaljkama očistiti naslage mulja radi lociranja brodske konstrukcije. Također je planirana petrografska analiza kamena od kojeg je izrađen poklopac te usporedba rezultata s analizom kamena iz kamenoloma. Utvrđivanjem podrijetla kamena i blizine rijeke Mrežnice mogla bi se dokazati ili odbaciti teorija o riječnom transportu.

Literatura

Krmpotić 1997 Ljudevit Krmpotić, Izvještaji o utvrđivanju granica Hrvatskog Kraljevstva od 16. do 18. stoljeća, Nakladni zavod Hrvatski zapisnik (HZ), Čakovec, 1997: 93 – 95; 179, 180.

Perkić 2002 Domagoj Perkić, Grad mrtvih u Bubijevoj jami kod Barilovića, HAnt, 8, Pula 2002: 117.

Krunoslav Zupčić

Summary

During September 2006 underwater reconnaissance of rivers Mrežnica and Korana were conducted. At Mrežnica River three positions were researched in Duga Resa county at St. Peter Mrežnički site and Cerovac site in Barilović county in Zvečaj.

Three wooden pylons remains were found downstream of the St. Peter's Church. Pottery remains dating from the Antiquity period were found near the pylons and because of the pylons' sequence these probably represent the remains of a bridge from the Antiquity.

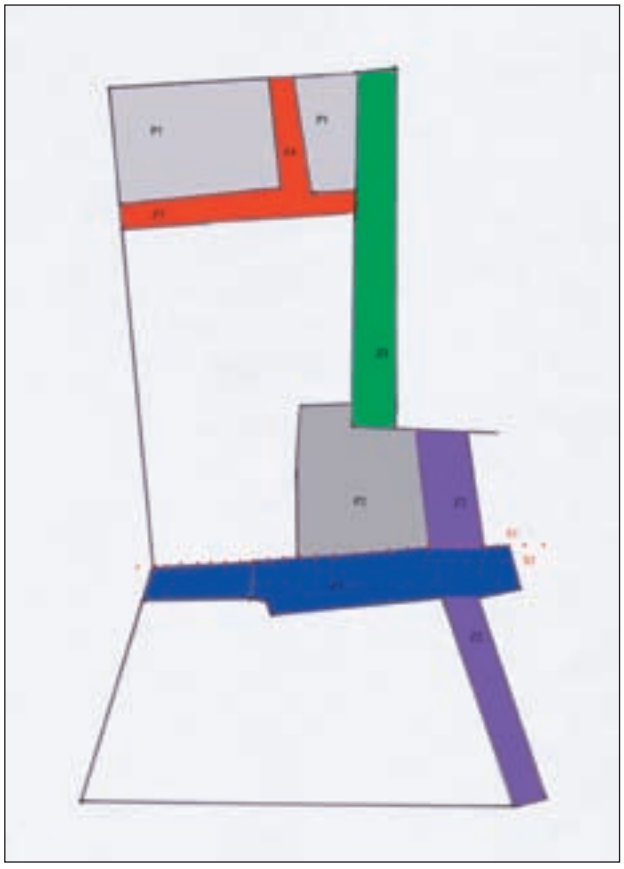
The second position that was researched is situated in Zvečaj. 400 meters of river bottom was researched underneath the cliffs above the river bend. it is assumed that the remains of the old town of Zvečaj are situated underneath a private house at the cliff above the river bend(the plan and the drawing of the town has been preserved in the historic sources from the 17th century).

The third researched position is situated near Cerovec. The remains of a sarcophagus from the Antiquity were recorded there. Remains of lid with corner acroterium of 259 by 142 centimetres were found. Another lid with similar dimensions was found next to it but the locals already had dug it out during the nineties.

Redni broj: 119
Lokalitet: Stari grad Barilović
Naselje: Barilović
Grad/općina: Barilović
Pravni status: Z-295
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Arheološka istraživanja Staroga grada Barilovića trajala su od 24. travnja do 12. svibnja 2006. godine. Voditeljica istraživanja bila je Ana Azinović Bebek, nositelj projekta Hrvatski restauratorski zavod, a radove je financiralo Ministarstvo kulture. Stari grad obnavlja Hrvatski restauratorski zavod od 1998. (raščišćavanje, izrada fotogrametrijske i geodetske dokumentacije, konzervatorsko-sanacijski radovi), a arheološki radovi traju od 2002. godine. U prvoj sezoni istražena je istočna ulazna kula, 2003. istražen je jugozapadni kut grada, 2004. i 2005. konsolidirani su zidovi grada, a 2006. nastavljena su arheološka istraživanja.

Stari grad Barilović smješten je na važnoj geostrateškoj točki nad starom prometnicom, koja preko Ozlja i Dubovca povezuje Kranjsku i stara feudalna središta u porječju Kupe i Korane. U 16. st. Stari grad se zbog turskih provala dodatno utvrđuje, a u 17. st. postaje krajiška utvrda i ulazi u sustav Vojne krajine. Njegova se arhitektura tijekom vremena prilagođavala raznim potrebama. Građen je u obliku nepravilnog četverokuta te u sebi objedinjuje elemente stambenog i fortifikacijskog graditeljstva. Zidovi grada široki su 80 – 100 cm (najširi su u kuli), građeni su kamenom lomljencem, bez nekih posebnih arhitektonskih



Fotogrametrija prostora istraženog 2006. godine (elaborat HRZ-a, 2006)

detalja. Brojne pregradnje unutrašnjosti uništile su gotovo sve izvorne detalje fortifikacijske i stambene arhitekture Staroga grada.
Radovima 2006. istražen je JZ dio grada koji je zidom (Z3) bio podijeljen u dvije sonde. Sonda 1 (S1, oko 18 m²) smještena je između zapadnog profila zida Z3, zapadnog i južnog obrambenog zida te zida Z2. Istočnim profilom zida Z3, zidovima Z1 i i Z2 te južnim obrambenim



Pogled na južni obrambeni zid (foto: I. Gobec)



Istraženi jugozapadni dio Staroga grada nakon konsolidacije zidova (foto: A. Azinović Bebek)

zidom, određena je sonda 2 (S2, oko 28 m²). Iskop je u prosjeku dubok oko 2,5 m. Na kraju istraživanja uspjela se dobiti jasna slika jugozapadnog kuta grada. U sondi 1 u cijelosti su istraženi zidovi Z4 i Z5, otkriveni tijekom 2003. godine. Zidovi su široki oko 40 cm, a sačuvani su u visini od 50 cm. Zidovi, zajedno s obrambenim zidovima, zatvaraju manje podrumske prostorije zasad nepoznate namjene. Južna prostorija ima dimenzije 240x150 cm, a sjeverna nije u potpunosti istražena (širina 150 cm, dužina zasad nepoznata), zbog recentnog zida koji je sagrađen iznad nje. Može se pretpostaviti da se Z5 spaja sa Z2, čime se dobiva dužina prostorije od oko 200 cm. Obje prostorije imaju bolje očuvanu podnicu (P1). Lošije je sačuvana i izvorna žbuka u objema prostorijama. Te dvije prostorije činile su cjelinu s obrambenim zidom i može se pretpostaviti da su bile sagrađene u najranijoj građevinskoj fazi Staroga grada. Te prostorije nisu ucrtane ni na jednom od povijesnih tlocrta Staroga grada Barilovića.

Istočno od zida Z5, može se pretpostaviti još jedna prostorija koja je određena zidovima Z2, Z3 i Z5. Kod spoja Z2 i Z3 nađena je podnica (P2) drugačija od one u dvjema najstarijim prostorijama u jugozapadnom kutu grada. Zasad nije moguće odrediti je li ta prostorija istodobna ili mlađa od tih dviju prostorija, jer ni ona nije ucrtana na starim nacrtima. Na južnom kraju zida Z3 istražena su vrata. Definiran je dobro sačuvan prag te utor za drvena vrata, a nađeno je i nekoliko komada kovanih dijelova vrata te mnogo kovanih čavala.

S istočne strane Z3, definirana je prostorija koju zatvaraju zidovi Z2, Z3 i južni obrambeni zid. Ovim se istraživanjima nije uspjela odrediti njena dužina, kao ni nivo poda. Prema starim nacrtima, na tom je dijelu Staroga grada u 18. st. bila kuhinja i krušne peći, što potvrđuje mnoštvo čaškastih pećnjaka. Zid Z2 (istražene dužine 170 cm, zapadno od Z3 i 300 cm, istočno od Z3) pruža se u smjeru zapad-istok i prolazi kroz obje sonde. Njega u zapadnom dijelu presijeca Z1 (zid novovjeke štale). Uklanjanjem zida Z1 (što je predviđeno za radove u 2007.) saznat će se pune dužine i širine najstarijih prostorija Staroga grada, kao i građevinske promjene nastale u 18. st., koje su i vidljive na starom nacrtu. Z3 (istražena dužina 490, širina 80 cm) iskopan je do dna temelja (koji su djelomice građeni na kamenom živcu) te mu je sačuvana visina oko 200 cm. Na jugu se spaja s južnim obrambenim zidom te su na tome mjestu bila drvena vrata. Zidovi Z2 i Z3 građeni su od manjeg i većeg relativno pravilno poslaganog kamenja uz obilnu uporabu veziva. Zidovi Z4 i Z5 građeni su od manjeg lomljenca, također uz obilnu uporabu veziva. Uočava se uporaba jednake vrste kamena za gradnju svih zidova, pa čak i onih obrambenih (obrambeni zidovi široki su od 80 do 100 cm, kamenje je nešto veće, a zid je mjestimice popravljan opekom), osim onog rabljenog za recentni zid Z1.

Najviše nalaza nađeno je u SJ2, SJ3 i SJ4. Sve su tri stratigrafske jedinice pokazatelj neke nesreće koja je zadesila Stari grad. SJ2 i SJ3 su slojevi u kojem je prepoznatljiv požar većih razmjera, a u njima je nađeno najviše nalaza keramike, pećnjaka i životinjskih kostiju. U SJ4 nađeno je najviše uporabnih predmeta (noževi, svjetiljke, staklo...). Keramički nalazi identični su nalazima prethodnih istraživanja. Od nalaza valja izdvojiti koštanu alatku i zvjezdicu s ostruga, datiranu u 15. st. Nakon završetka radova, svi istraživani zidovi sanirani su produženim vapnenim mortom i dersovanjem te su tako zaštićeni do istraživanja planiranih za sljedeću godinu.

Literatura

Fras 1988 Franjo Julije Fras, Cjelovita topografija karlovačke Vojne krajine, Gospić, 1988: 233 – 237.

Kruhek, Horvat 1983 Milan Kruhek, Zorislav Horvat, Barilović grad, Godišnjak ZSKH, 8-9, Zagreb, 1983: 121 – 136.

Laszowski 1902 Emil Laszowski, Hrvatske povijesne građevine, Zagreb, 1902: 219 – 224.

Lopašić 1985 Radoslav Lopašić, Oko Kupe i Korane, Zagreb, 1895: 35 – 42.

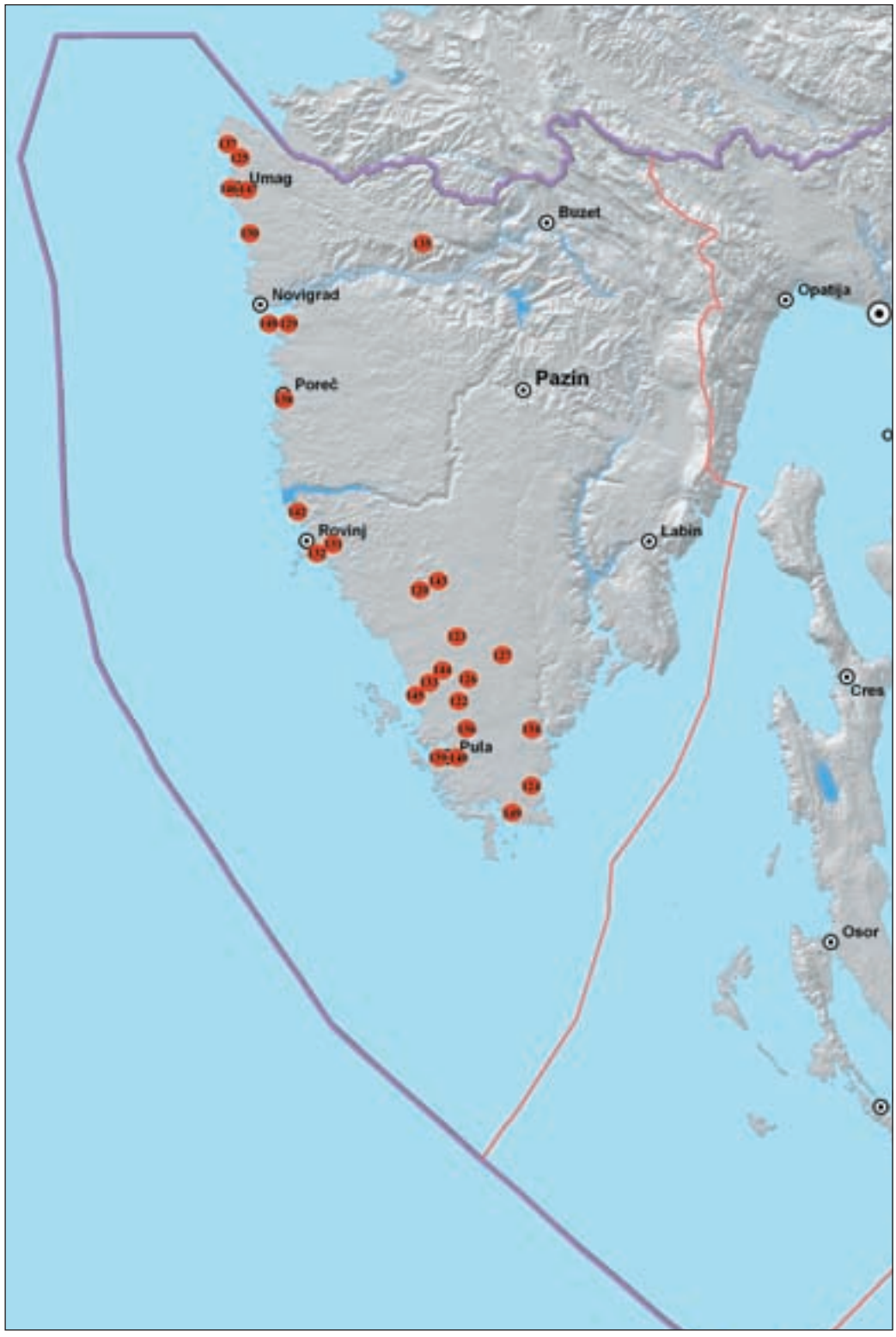
Ana Azinović Bebek

Summary

Archaeological excavations of 2006 confirmed three construction phases of the old town Barilović. The first, Pre-Turkish phase, is represented by the walls Z4 and Z5 and probably the walls Z2 and Z3 too. The north and south rooms (and the flooring P1) which are enclosed by the walls Z4 and Z5 probably represent the oldest of the construction phases. The second phase, that is the Croatian Military Border period, is represented by the rooms east and west of the Z3 wall. The plan from the 18th century shows bread ovens at this position, hence the large amount of pottery vessels and tiles' remains at this position is not surprising. The third construction phase is represented by the wall

Z1,which intersects pre-Turkish wall Z2. the wall Z1 is in a poor static state it was temporarily strengthened during the excavations) so its removal was planned for the needs of further research and security reasons. The found pottery remains, coins, glass and other finds indicate a vast time span from the Late Medieval to present times.

ISTARSKA ŽUPANIJA

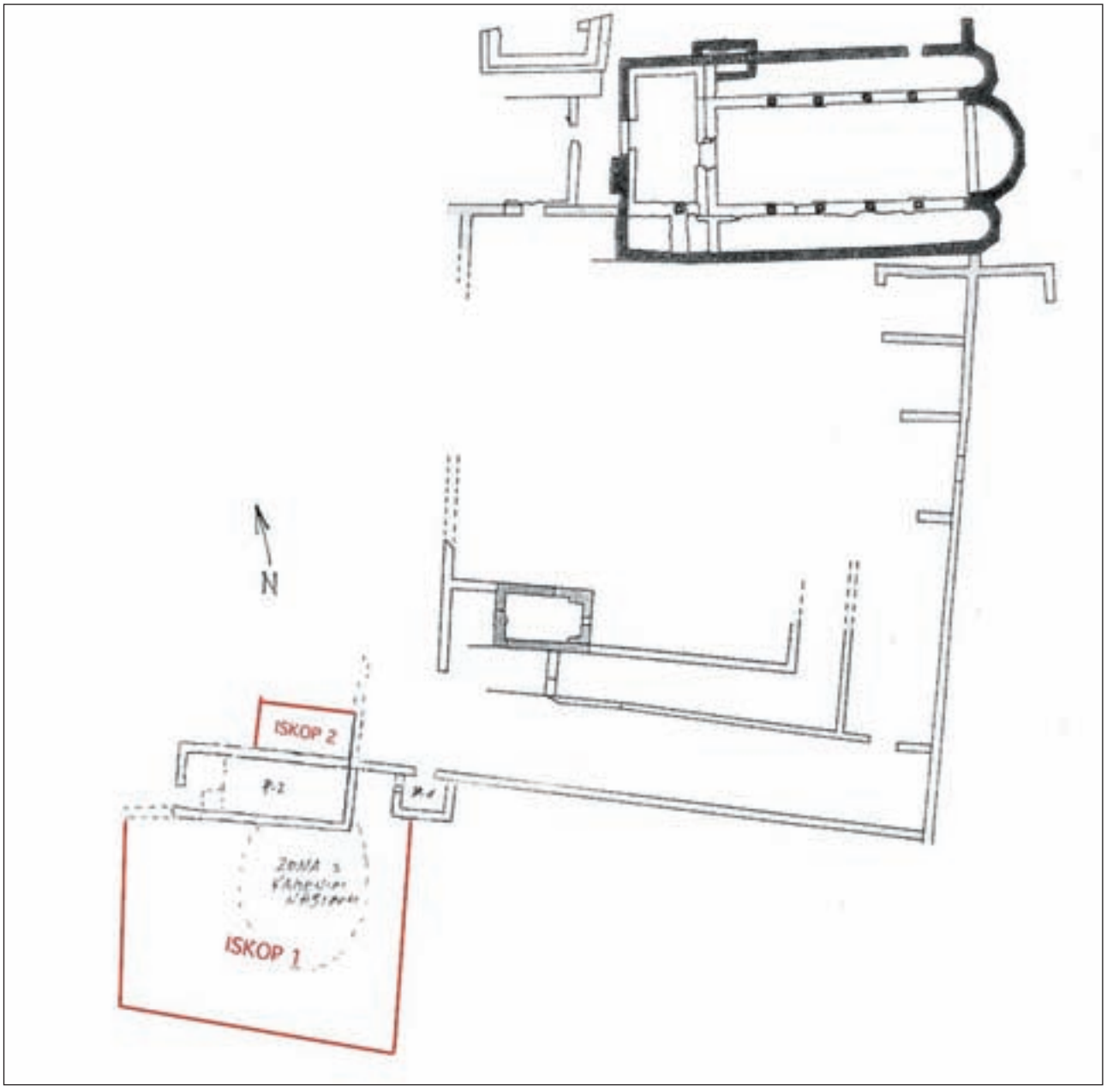


120 Bale – benediktinski samostan i crkva
121 Čepićko polje
122 Galižana – Sv. Marija
123 Guran
124 Kargadur
125 Katoro – rt Tiola
126 Kornede
127 Krvavići – Boškina
128 Limski kanal
129 Lorun
130 Lovrečica – villa rustica
131 Monkodonja
132 Mušego
133 Na križu – crkva sv. Severina
134 Nezakcij – forum
135 Pećina Laganiši
136 Pelićeti
137 Pličina Buje
138 Poreč – Marafor
139 Pula – Forum
140 Pula – gradska četvrt sv. Teodora
141 Ripenda
142 Sv. Eufemija
143 Sv. Mihovil
144 Sv. Mihovil Banjolski
145 Šurida – Mala Vala
146 Umag – luka
147 Umag – Sv. Andrija
148 Uvala Valeta
149 Vižula

Redni broj: 120
Lokalitet: Bale – benediktinski samostan i crkva sv. Marije Velike
Naselje: Bale
Grad/općina: Bale
Pravni status: Z-598
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

U svibnju 2006. provedena je četvrta kampanja drugog ciklusa sustavnih arheoloških istraživanja benediktinskog samostana sv. Marije Velike kod Bala u Istri. Stručni je voditelj istraživanja bio prof. dr. sc. Miljenko Jurković, a istraživanja te cjelokupan projekt vodio je Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu, u suradnji s dr. Antom Miloševićem iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika iz Splita te Konzervatorskim odjelom u Puli. Projekt je financiralo Ministarstvo kulture.

Sustavna arheološka istraživanja benediktinskoga samostana i crkve sv. Marije Velike provode se od 1995., pod vodstvom dr. sc. Miljenka Jurkovića. Prvi ciklus istraživanja od 1995. do 2000., obuhvatio je samostansku crkvu i kapelu u jugozapadnome kutu. Cilj drugog ciklusa sustavnih istraživanja, koji se provodi od 2003., jest otkrivanje perimetralnih zidova samostana kako bi se definirali njegovi vanjski gabariti te eventualne građevinske faze. U dosadašnjim kampanjama istražen je istočni i veći dio južne strane samostana (Jurković, Marić 2006). Cilj kampanja 2006. bilo je dovršenje istraživanja južnoga gabarita samostana, njegova jugozapadnog ugla, te početak istraživanja zapadne strane samostana. Nastavljeno je čišćenje nasipa duž južne fasade samostana, a prema sadašnjem stupnju istraženosti lokaliteta, čini se da je ona u potpunosti definirana. Također se iskopavalo duž zapadnoga vanjskog zida samostana.



Bale – samostan sv. Marije Velike, skica tlocrta i položaj sondi (izradio: A. Milošević)



Bale, prostorija P-1, lučno nadvišen otvor (foto: A. Milošević)

S južne strane samostana otkopan je i istražen prostor površine cca 16x12 m (Iskop 1), koji je na istočnom rubu omeđen arheološkim iskopom iz 2004. i 2005., na južnome prethodno iskrčenom trasom dalekovoda, na zapadu gustom šumom i makijom, a na sjeveru izduženom prostorijom prigrađenom starijoj arhitekturi (P-2). Činio ga je nasip za oko 0,50 – 1,80 m povišen u odnosu na okolni teren, što znači da je ovogodišnjim iskopom s cijeloga istraženoga prostora uklonjeno oko 140 m³ nasutog materijala. Nasip je sadržavao lomljeni i uglavnom neobrađeni kamen s vrlo malo crne zemlje, pa se doima da je riječ o krčevini nastaloj pri obradi okolnih obradivih površina tijekom posljednjih stoljeća. Na istočnoj polovici ovogodišnjeg Iskopa 1 došlo se do sloja u kojem su veći, također neobrađeni kameni blokovi pomiješani s crvenicom (na shematskom crtežu označeno kao „zona s kamenim nasipom"). Čini se da se upravo na tome dijelu lokaliteta nalazio deponij neobrađenoga građevnoga kamena koji je preostao nakon završetka gradnje okolnih građevina. Taj će sloj biti istražen prilikom iskopavanja unutrašnjosti prigrađene izdužene prostorije (P-2).

Uz južnu fasadu samostana u potpunosti je istražena manja, prigrađena prostorija (P-1), koja je s unutrašnjim prostorom samostana bila povezana vratima, i u kojoj su istraživanja započela 2004. godine. Na zapadnom zidu P-1 u cijelosti



Bale, ulomci keramike (foto: A. Milošević)

je sačuvan manji lučno nadvišen otvor, naknadno zazidan kamenim blokovima povezanima vapnenom žbukom.

Prostorija (P-2) prigrađena je uz jugozapadni ugao samostana, a njezini perimetralni zidovi različite su strukture: sjeverni i zapadni zid dublje su temeljeni (u razini temelja samostana) i zidani od manjih, pravilnih priklesanih kamenih blokova, dok su južni i istočni zid građeni od priklesanih blokova različite veličine uz uporabu vapnene žbuke, a temeljeni su iznad spomenute „zone s kamenim nasipom". Razina temeljnog reda kamenja južnoga zida P-2 prema zapadu ponire. Razlozi za takvo temeljenje i način gradnje zidova P-2 pouzdano će se utvrditi tek prilikom istraživanja unutrašnjosti prostorije.

Iskop 2 lociran je u kutu između sjevernog zida P-2 i pretpostavljenog zapadnog zida samostana. Uz istočni rub Iskopa 2 otkriveni su ostaci zapadnog zida samostana sačuvani u visini od oko 1,50 m. Iskopani su u dužini od oko 4 m. Zid je jednake strukture kao i južni samostanski zid s kojim se spaja, a i temeljen je na jednakoj dubini. Istraživanje u Iskopu 2 provedeno je do nivoa vidljivih temelja zidova. U arheološkom smislu, u tom iskopu uočena su tri sloja: u gornjem površinskom sloju (debljine oko 60 cm) bila je veća količina obrađenih kamenih blokova preostalih od urušavanja zida, u srednjem (debljine oko 80 cm) nalaze se kamene ploče, vjerojatno urušene s nekadašnjeg krova, a donji (neutvrđene debljine) čine zemlja i manje lomljeno kamenje.

Uza zapadni rub Iskopa 1 materijalom iz istoga iskopa nasuta je rampa kojom se omogućava pristup zapadnoj strani samostana i velikom deponiju iskopanog materijala koji je ondje odlagan tijekom 90-ih godina 20. stoljeća, u vrijeme arheoloških istraživanja ranosrednjovjekovne crkve i prigrađenog joj samostana. Taj će deponij biti nužno ukloniti 2007. godine, prije početka istraživanja zapadne fasade samostana.

Pokretni arheološki nalazi iz istraživanja 2006. vrlo su skromni, a kao podatke vrijedne za razumijevanje kompleksa treba istaknuti: tridesetak ulomaka različitih krovnih crepova (tegula i imbreksa), koji su pronađeni u oba iskopa; zatim ulomke keramičkoga lonca od gline grube fakture čija je vanjska površina u cijelosti ukrašena plitkim i gusto raspoređenim vodoravnim urezima, nađene u kutu koji tvore vanjske strane zapadnog zida P-1 i južnog zida samostana; slabo sačuvan ulomak jednostavne profilacije, vjerojatno antičkog vijenca, pronađen u blizini jugozapadnoga vanjskoga ugla P-1; petnaestak cjelovito ili u ulomcima sačuvanih pravokutnih podnih keramičkih pločica prosječne veličine 12x6,5 cm i debljine 2 – 2,6 cm, pronađenih duž južne vanjske strane samostana i unutar prigrađenih prostorija P-1 i P-2; dva primjerka keramičkih podnih obloga u obliku krnje šesterostrane piramide veličine 6,4x6,4 cm i debljine 4,2 cm, pronađenih u džepu Iskopa 1, između P-1 i P-2 te južnoga zida samostana. Osim toga, istočnoj polovici Iskopa 2 na površini donjeg sloja pronađeno je nekoliko ulomaka različitih (vjerojatno antičkih i kasnoantičkih) keramičkih posuda te jedan okrugao keramički pršljen vretena.

Za buduću restauraciju i konzervaciju cijeloga samostanskog kompleksa uz crkvu sv. Marije Velike, iz dvaju iskopa istraženih u kampanji 2006., a djelomice i iz unutrašnjeg prostora samostana, izdvojeno je oko 30 m³ obrađenoga građevnoga kamena. Nakon istraživanja izvedeni su preliminarni konzervatorski radovi na novoistraženim

segmentima samostana, a izrada prijedloga konačne konzervacije i prezentacije spomenika u tijeku je. Nastavak iskopavanja duž zapadnoga kraka samostanskog sklopa predviđen je za 2007., kao i nastavak konzervatorskih radova na već istraženim dijelovima tog iznimno vrijednog sklopa srednjovjekovne arhitekture.

Literatura

Caillet, Jurković, Matejčić 1996 J.-P. Caillet, M. Jurković, I. Matejčić, Le complexe paléochrétien et haut médiéval de Velika Gospa près de Bale (Istrie): première campagne de fouilles, Hortus artium medievalium, 2, Zagreb – Motovun, 1996: 133 – 136.
Caillet, Jurković, Chevalier, Matejčić 1999 J.-P. Caillet, M. Jurković, P. Chevalier, I. Matejčić, Velika Gospa près de Bale (Istrie): quatrième campagne de fouilles (1998), Hortus artium medievalium, 5, Zagreb – Motovun, 1999: 219 – 228.
Chevalier, Matejčić, Caillet, Jurković 2000 P. Chevalier, I. Matejčić, J.-P. Caillet, M. Jurković, Sveta Marija (Velika Gospa) près de Bale (Istrie): cinquième campagne de fouilles (1999), Hortus artium medievalium, 6, Zagreb – Motovun, 2000: 183 – 188.
Jurković 2002 M. Jurković, Le Maître de chapiteaux de Bale, Hortus artium medievalium, 8, Zagreb – Motovun, 2002: 349 – 360.
Jurković, Caillet, Matejčić 1997 M. Jurković, J.-P. Caillet, I. Matejčić, L'église Santa Maria Alta près de Bale (Istrie): campagne de fouilles 1996, Hortus artium medievalium, 3, Zagreb – Motovun, 1997: 225 – 232.
Jurković, Marić 2006 M. Jurković, I. Marić, Lokalitet: Sv. Mihovil Banjolski, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 240 – 243.
Marušić 1983 B. Marušić, Contributo alla conoscenza dei monumenti storico-artistici di Castum Vallis e del suo territorio, Atti del Centro di richerche storiche – Rovigno XIII, Trieste – Rovigno, 1983: 19 – 55.
Matejčić, Jurković, Caillet, Chevalier 1998 I. Matejčić, M. Jurković, J.-P. Caillet, P. Chevalier, Velika Gospa près de Bale (Istrie): campagne de fouilles 1997, Hortus artium medievalium, 4, Zagreb – Motovun, 1998: 189 – 198.
Mohorovičić 1957 A. Mohorovičić, Problemi tipološke klasifikacije objekata srednjovjekovne arhitekture na području Istre i Kvarnera, Ljetopis JAZU, 62, Zagreb, 1957: 497.

prof. dr. sc. Miljenko Jurković
dr. sc. Ante Milošević
mr. sc. Iva Marić

Summary

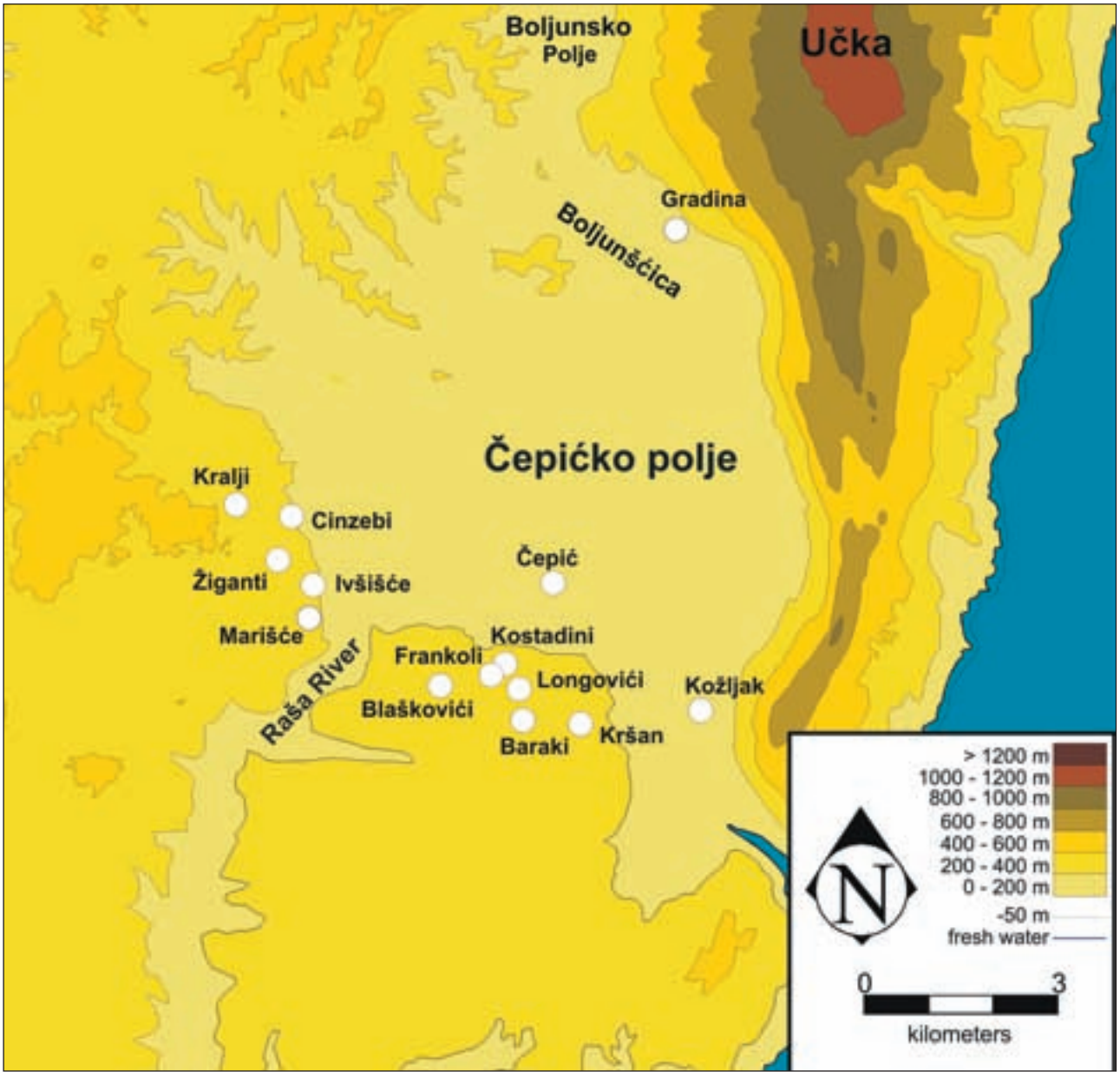
In the course of May 2006 the fourth campaign of the second cycle of systematic archaeological excavations of the Benedictine monastery St. Mary the Great near Bale in Istria was carried out. The campaign's goal was to finish excavation of the southern overall dimensions of the monastery and its southwest corner and to start excavating the western side of the monastery. Cleaning the bulwark along the southern facade of the monastery was resumed and according to the current excavation level of the location, it seems to be completely defined. Therefore excavation along the outer western wall of the monastery was started.

On the south side of the monastery an area of approximately 16x12 metres has been excavated and researched (excavation 1). On its east end it borders with an archaeological excavation from 2004 and 2005 and on its south end with a previously cleared transmission line route, on its west end with a dense forest and macchia and on its north end with an elongated room that was added to the older architecture (P-2). Along the south facade a smaller room added to the monastery and connected to its interior with a door has been completely excavated (P-1). On the western wall P-1 a subsequently added small arched higher opening has been completely preserved. Room (P-2) was added to the southwest corner of the monastery and its perimeter walls are of different structure. Reasons for such a foundation and way of wall construction of room P-2 will be reliably established only after excavation of its interior. Excavation 2 is located in the corner of the north wall of P-2 and the presumed west wall of the monastery. Along the east end of excavation 2 remains of the monastery's west wall have been discovered. They are preserved up to a height of 1.50 m and are of the same structure as the monastery's southern wall.

Redni broj: 121
Lokalitet: Čepićko polje
Naselje: –
Grad/općina: Kršan, Pićan
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje, probno sondiranje

Tijekom 2005. godine projekt „Paleolitik i mezolitik na sjevernom Jadranu 2005." usredotočen je na nastavak geoarheološkog rekognosciranja rubova Čepićkog polja, te na probno sondažno arheološko istraživanje potencijalnih nalazišta. Stručni voditelj bio je Darko Komšo iz Arheološkog muzeja Istre u Puli. Voditelji projekta bili su Arheološki muzej Istre i Department of Archaeology – University of Cambridge iz Velike Britanije. Radove su financirali Ministarstvo kulture i McDonald Institute iz Cambridgea. Tijekom 2006. obavljena je stručna i znanstvena obrada prikupljenoga arheološkog materijala.

Geoarheološko rekognosciranje obavlja se unutar projekta „Palaeoenvironmental and Archaeological Record in Čepićko jezero and its Hydrological Basin (Istria, Croatia) – Water Resources in Karstic Regions since the LGM", koji je pokrenuo Andrea Balbo 2003. godine (French 2004) i koji je dio projekta „Paleolitička i mezolitička nalazišta na sjevernom Jadranu" (Miracle 2004, Komšo, Balbo i Miracle 2004). Sezona 2005. podijeljena je na tri dijela: u proljeće je nastavljeno rekognosciranje rubova polja, u ljeto je provedeno sondažno arheološko istraživanje triju najperspektivnijih nalazišta, dok su tijekom jeseni znanstveno obrađivani i katalogizirani nalazi, pripreman je materijal za objavu te su prezentirani preliminarni rezultati na međunarodnim kongresima (Balbo, Komšo, Miracle 2005 – u tisku; Balbo, Komšo, Miracle 2006). Nastavak arheološkog rekognosciranja obala isušenoga Čepićkog jezera obavljan je od 18. do 29. travnja 2005. godine.
Rekognoscirano je područje od Kožljaka do Šušnjevice, na kojem nisu zabilježena nova nalazišta. Na lokaciji



Čepićko polje, karta nalazišta (izradio: D. Komšo)

Gorica, smještenoj oko 300 metara južno od Nove Vasi, zabilježeni su ostaci arhitekture i ulomaka tegula iz rimskog razdoblja. Rekognosciranjem područja od Kršana do Tupljaka zabilježeno je 12 novih nalazišta kremena na otvorenom. Osim toga, ponovno su pregledana nalazišta zabilježena tijekom prijašnjih rekognosciranja, na kojima su prikupljeni novi nalazi kremenih izrađevina. Ukupno je prikupljeno oko 180 ulomaka kremenih izrađevina (grebala, strugala, jezgara, geometrijskih mikrolita, mikrodubila, strelica i proizvodnog otpada) datiranih u razdoblje od gornjeg paleolitika do brončanog doba. Sveukupno su tijekom 2004. i 2005. rekognoscirana 183 obrađena polja, odnosno 670.826,397 m². Na 37 pregledanih polja, odnosno na 119.573,192 m², zabilježeni su arheološki nalazi iz razdoblja prapovijesti. Oko 20% polja, odnosno 18% pregledanog područja, dalo je arheološki pozitivan rezultat. Pristup odabira obrađenih polja kao minimalnog područja za rekognosciranje pokazao se uspješnim i ilustrirao kako se ne mora postavljati detaljna mreža prilikom rekognosciranja određenog područja. Rekognoscirana polja na kojima su zabilježeni arheološki nalazi grupirana su u 14 širih arheoloških zona, koje su nazvane prema lokalnom toponimu ili nazivu najbližeg naselja (Balbo, Komšo i Miracle 2006).

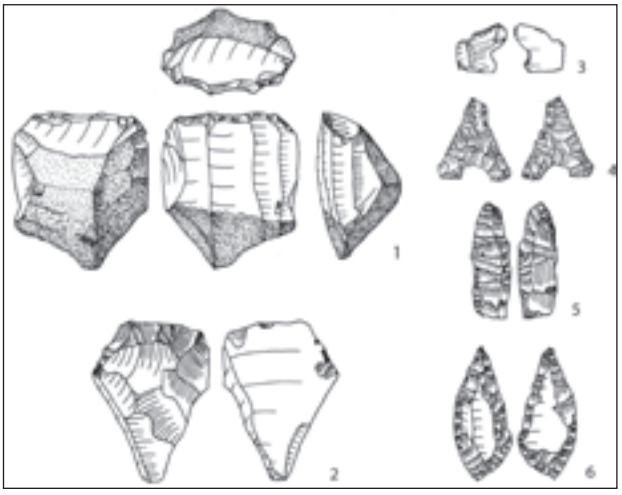
Sondažno arheološko iskopavanje obavljano je na trima nalazištima, Ivšišće, Frankoli, Kostadini, od 18. srpnja do 13. kolovoza 2005. godine.
Ivšišće je nalazište na otvorenome, zabilježeno tijekom terenskog rekognosciranja 2004. i 2005. godine. Na tom nalazištu prikupljeni su materijalni ostaci, u cijelosti skup nalaza cijepanog kamena. Ti se nalazi na osnovi svojih tehnoloških i tipoloških karakteristika mogu smjestiti u dva razdoblja: jedan dio vjerojatno u razdoblje ranoga gornjeg paleolitika, a drugi općenito u razdoblje neolitika. Ove sezone istraženo je više manjih probnih sondi dimenzija 1x1 m i 0,5x0,5 m, ukupne površine 6 m², radi određivanja koncentracija nalaza i razine očuvanosti kulturnih slojeva.

Iskopavanjem nisu zabilježeni očuvani kulturni slojevi ni za razdoblje ranoga gornjeg paleolitika ni za razdoblje neolitika. Izgleda da je sediment s istražne terase ili erodirao s nalazišta u jezero ili su nalazi erodirali s gornje terase.

Frankoli je nalazište na otvorenome, zabilježeno tijekom terenskog rekognosciranja 2004. i 2005. godine. Na tom nalazištu prikupljeni su materijalni ostaci, u cijelosti skup nalaza cijepanog kamena, koji se datiraju u razdoblje mezolitika. Tijekom ove sezone istraženo je više manjih probnih sondi dimenzija 1x1 m, 1x0,5 m i 0,5x0,5 m, ukupne površine 4 m², radi određivanja koncentracija nalaza i razine očuvanosti kulturnih slojeva. Iskopavanjem nisu zabilježeni očuvani kulturni slojevi i izgleda da je sediment erodirao s nalazišta na padinu ili su nalazi erodirali s gornje terase. Nalazi su iznimno zanimljivi i upućuju na nalazište iz razdoblja kasnog mezolitika, slabo poznatog perioda na području Istre.

Kostadini je nalazište na otvorenome, zabilježeno tijekom terenskog rekognosciranja 2003., 2004. i 2005. godine. Na tom su nalazištu prikupljeni materijalni ostaci, u cijelosti skup nalaza cijepanog kamena, ukupno 419 izrađevina, koji se datiraju u razdoblje ranog mezolitika, između 10000. i 7500. g. pr. Kr. Tijekom ove sezone istraženo je više manjih probnih sondi dimenzija 1x1 m, 1x0,5 m i 0,5x0,5 m, ukupne površine 6,5 m², radi određivanja koncentracija nalaza i razine očuvanosti kulturnih slojeva. Utvrđeno je kako kulturni slojevi nisu očuvani te da su uništeni intenzivnom zemljoradnjom. Unatoč tomu, izgleda kako su koncentracije nalaza manje ili više očuvane na svojim originalnim pozicijama. Prikupljeni nalazi, kao i veličina nalazišta upućuju na to da je riječ o terenskom ili baznom kampu za lov, transformacijske aktivnosti i slično.

Paleolitička i mezolitička nalazišta na otvorenome iznimno su rijetka i slabo poznata duž obala istočnog Jadrana te u krškim područjima šire regije. Malobrojnost nalazišta mnoge je navela na zaključke kako je ovo područje tijekom



Čepićko polje, kamene izrađevine s raznih nalazišta (crtež: D. Komšo)

navedenih razdoblja slabo naseljeno ili kako je većina nalazišta uništena raznim procesima nakon taloženja. Rezultati ovog rekognosciranja i preliminarnih istraživanja dali su iznimne rezultate i počeli popunjavati praznine u spoznajama o razdobljima kamenog doba.

Literatura

Balbo, Komšo, Miracle 2002 Andrea Balbo, Darko Komšo, Preston T. Miracle, Geoarchaeological Survey of Čepićko Polje and Part of its Hydrological Basin (Istria, Croatia), Report on the First Field Season (2004), HArch, 33, Pula, 2002: 265 – 276.

Balbo, Komšo, Miracle 2005 Andrea Balbo, Darko Komšo, Preston T. Miracle, Mesolithic People in an Open Mediterranean Wetland, kongres MESO 2005 - 7th International Conference on The Mesolithic in Europe, Belfast - UK, (u tisku)



Čepićko polje, pogled na polje i Učku (foto: A. Balbo)

Balbo, Komšo, Miracle 2006 Andrea Balbo, Darko Komšo, Preston T. Miracle, Prehistory of the Open Karst, Further Discoveries from the Geoarchaeological Survey of Polje Čepić, Croatia, HArch, 35, Pula, 2006.
French 2004 Charles French, Charles McBurney Geoarchaeology Laboratory, McDonald Institute for Archaeological Research - Annual Report 2003-2004, Cambridge, 2004: 26 – 30.
Komšo, Balbo, Miracle 2005 Darko Komšo, Andrea Balbo, Preston T. Miracle, Lokalitet: Čepićko polje, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 139, 140.
Miracle 2004 T. Preston T. Miracle, Hunters and Herders in Istria, Croatia: Study and Survey Season 2004, McDonald Institute for Archaeological Research – Annual Report 2003-2004, Cambridge, 2004: 48.

Darko Komšo
mr. sc. Andrea Balbo
dr. sc. Preston T. Miracle

Summary

In the course of 2005 geo-archaeological reconnaissance of the Čepić Field edges were resumed. New sites with finds of scattered flint have been recorded. All in all 14 archaeological zones have been defined. Test probe excavations were carried out on three sites (Ivišće, Kostadini and Frankoli) where finds from the Paleolithic, Neolithic and Mesolithic Age have been collected. In the course of 2006 all the collected archaeological material was professionally and scientifically processed.

Redni broj: 122
Lokalitet: Galižana – Sv. Marija „della Concetta“
Naselje: Galižana
Grad/općina: Vodnjan
Pravni status: P-611
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U okviru obnove elektroinstalacija za Istarsku poluautocestu, u rujnu 2006. Arheološki muzej Istre proveo je zaštitno istraživanje na području trafostanica Galižana – Pumpa kod crkve sv. Marije (S. Maria della Concetta) u sjevernom dijelu Galižane (naselju tradicionalno zvanom Zigari). Investitor je Dalekovod d.d., za inženjering, proizvodnju i izgradnju, Zagreb. Voditelj istraživanja bio je Željko Ujčić, dokumentarist Ivo Juričić (muzejski tehničar), a geodetsko snimanje izvršio je Geovod – Zagreb.



Galižana, iskop kod crkve sv. Marije „della Concetta“ (foto: Ž. Ujčić)

Dvadesetak metara uz južni put od crkve, odnosno odmah do nove i stare trafostanice, prvobitan kanal proširen je do sonde veličine 7,20x5,20/3,60 m, u okviru mogućega arheološkog iskopa unutar granica koje čine obližnje cijevne instalacije (istočno i zapadno) što su svojim recentnim kanalima devastirale antičke ostatke na zapadnom i istočnom dijelu. Dubinski je iskopavano na istoku do 1,10 m, odnosno na zapadu 2 m sve do žive stijene. Središnji novoiskopani kanal, dubine cca 1,40 m i širine 1,75-1,20 m, presjekao je skromne nalaze antičke arhitekture, kojima zbog oštećenja nije bilo moguće definirati prostorije.
Očišćeni su i dokumentirani skromni nalazi arhitekture zapadno do kanala – dva zida nepravilna opusa, očuvana



Galižana – Sv. Marija „della Concetta“ (foto: Ž. Ujčić)



Galižana, dvorište obitelji Turković (foto: Ž. Ujčić)

tek u prvom temeljnom redu na živoj stijeni sa skromnim tragovima vapnene žbuke (oker i ružičaste), dimenzija 3,88x0,80 m i 0,50x0,80 m. Sastavljeni su od većeg i manjeg kamenja (prirodno neobrađenog ili manje obrađenog). Zidani kanal kvalitetnijeg opusa (očuvana 3-4 reda) sastavljen je od izduženih klesanaca (1,68x0,68x0,24-0,30 m), na dnu položene manje škrilje. Istočno do kanala očuvan je zid kvalitetnijeg opusa, načinjen od izduženih klesanaca i ulomaka tegula (4 reda) sa izrazito bijelim vapnom, položen na živcu (50x80 cm). Pod je debljine 10-12 cm, od izrazito bijelog vapna, mjestimice sa sitnim primjesama mljevene antičke cigle (3,50x0,56x1 m).
Na cijelom iskopu prikupljeni su ulomci tipične građevinske opeke, jedna opeka za stupić hipokausta, nekoliko manjih lebdećih „krpica“ podnog mozaika (bijele tesere), ulomci rimskih amfora, posuda grube fakture, nečitka rimska brončana kovanica, jednostavna brončana lučna fibula i dio koštane igle. Rimskom lokalitetu pripada i anepigrafski spomenik, naknadno preklesan u recipijent, uočen kod gospodarskog objekta obitelji Turković. Oštećena ara ili arhitektonska sastavnica od vapnenca višestruko i stepeničasto je profilirana u gornjem i donjem dijelu.
Nalazi skromnih ostataka antičke arhitekture u velikom su dijelu uništeni prilikom iskopa triju recentnih iskopa kanalskih instalacija i iskopa temelja dodirnih objekata trafostanica, te nije moguće definirati prostorije. Prema navodu mještana, prilikom podizanja trafostanice 1953. pronađene su tri amfore. Novodokumentirani nalazi zidova očito pripadaju jugoistočnom, stambenom dijelu veće gospodarske vile na kojoj je izgrađena romanička crkvica sv. Marije „della Concetta“ zvana „del Carso“ (Marušić 1974; Matijašić 1988; Tarticchio 2003). Ispred pročelja crkve 1914. istražena je veća prostorija antičke uljare s podom na dubini od 1,5 m (*opus spicatum*) i s dvjema kružnim bazama (*area*), očito za tiještenje maslina (Gnirs 1914; Matijašić 1998).

Literatura

Gnirs 1914 Anton Gnirs, Forschungen in Pola und in der Polesana, Jahreshefte des österreichen archäologischen Instituts, Wien, 1914: 182 – 184.
Marušić 1974 Branko Marušić, Istarska grupa spomenika sakralne arhitekture s upisanom apsidom, HArc, V/1-2, Pula, 1974: 13.
Matijašić 1988 Robert Matijašić, Ageri antičkih kolonija Pola i Parentivm, Latina et Graeca, VI, Zagreb, 1988: 39.
Matijašić 1998 Robert Matijašić, Gospodarstvo antičke Istre, Pula, 1998: 164, 165.
Tarticchio 2003 Giordano Tarticchio, Ricirdi di Gallesano, Milano, 2003: 40, 41.

Željko Ujčić

Summary

In September 2006 the restoration works that were conducted on electric wiring rose the need for rescue archaeological excavation outside St Mary's Church (S. Maria della Concetta) at the northern part of Galižana. The few architectural remains from the Antiquity period were for the most part ruined by recent excavation works, hence no identification of the rooms could be made. West of the excavation, two broader walls and a canal were preserved and to the east a limestone flooring. Remains of typical building brick were collected, one brick of the hypocaust pillar, a few smaller "patches" of a floor mosaic (white tessera), Roman amphorae fragments, a vessel of coarse making, illegible Roman bronze coin, a simple bronze bow fibula and a part of a bone pin. A multi-profiled anaepigraphic limestone monument was also found at the site. It was subsequently dressed into e recipient, (damaged ara or part of the architecture) and it was located next to a farm-building of the Turković family.
The finds belong to the south-eastern, residential part of a farming villa where the Romanesque church of St. Mary "della Concetta" - called "del Carso" - had been built. In 1914, the larger room of the antique oil refinery rooms was investigated in front of the face of the church It featured two circular basis (area), obviously used for squashing olives.

Redni broj: 123
Lokalitet: Guran – crkva sv. Šimuna, staro naselje Guran, crkva sv. Cecilije
Naselje: Guran
Grad/općina: Vodnjan
Pravni status: P-129 (Sv. Šimun), P-1367 (Sv. Cecilija)
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

Tijekom rujna i listopada 2006. vođena je peta kampanja arheoloških istraživanja na području starog naselja Gurana kod Vodnjana. Stručni je voditelj istraživanja prof. dr. Miljenko Jurković, a istraživanja te cjelokupan projekt vodi Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu, u suradnji sa Sveučilištem u Ženevi te Kantonalnom službom Ženeve za arheologiju i Konzervatorskim odjelom u Puli. Projekt su financirali Ministarstvo kulture, Grad Vodnjan i većim dijelom strani partner.

Arheološka istraživanja na širem području starog naselja Gurana kod Vodnjana dio su aktivnosti MIC-a za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu i provodi se u okviru znanstvene suradnje sa švicarskim stručnjacima. Suradnja je započela revizijskim iskopavanjima dviju guranskih crkava, trobrodne bazilike i crkve sv. Šimuna, koje su tijekom 50-ih godina prošloga stoljeća djelomice istražene (Marušić 1963). Tijekom treće kampanje obavljena su i prva sondažna istraživanja na području starog naselja Gurana za potrebe registracije kulturnoga dobra, a rekognosciranjem terena sjeverno od naselja utvrđen je točan položaj crkve sv. Cecilije. Budući da su tijekom kampanje 2006. radovi izvođeni na trima različitim, relativno udaljenim lokalitetima – crkvi sv. Šimuna, crkvi sv. Cecilije i na području starog naselja Gurana – dobra raspodjela suradnika i radnika te trajanje pojedinih etapa istraživanja bili su nužni preduvjeti za uspješnost kampanje.

Staro naselje Guran
Na temelju prospekcije područja pretpostavljenoga položaja starog naselja Gurana, tijekom treće kampanje otkriveni su segmenti zidina izvedenih u tehnici suhozida s monumentalnim vratima manje od 100 m jugozapadno od velike bazilike (Terrier, Jurković, Matejčić 2005). Tijekom



Guran, tlocrt zidina starog naselja, shematski plan istraženih zidina; crtež istočne zone istraživanja (crtež: M. Berti, I. Plan, P. Ruffieux)

kampanje 2006. nastavljeno je istraživanje naselja u dvjema zonama. U istočnoj zoni istraživanja su se odvijala unutar zidina, s naglaskom na iskopavanju uz monumentalna vrata te istraživanju strukture otkrivene istočno od njih, dok se u zapadnom dijelu lokaliteta nastavilo otkrivanje obrambenog zida. Već tijekom prethodnih kampanja primijećeno je da bi blaga uzvisina smještena istočno od prostorije C1 mogla ponuditi zanimljive rezultate. Na tom prostoru otvorena je veća sonda, u kojoj su djelomice otkrivene nove strukture. U sloju koji je, čini se, nastao odlaganjem većih i manjih kamenih blokova, pronađena su dva suhozida (ST 19 i ST 20). Treba napomenuti da se na području cijeloga istraženog područja pojavljuje prapovijesna keramika, kako oko zidina, tako i ispred trobrodne bazilike. Prapovijesne utvrđene gradine, poput one na Monkodonji pokraj Rovinja, poznate su i istražene na području Istre, za razliku od naselja u nizinama, pa su ovi nalazi tim zanimljiviji i važniji. Moguće je ustvrditi da je ovo područje bilo nastanjeno za vrijeme brončanoga doba te da je ponovo naseljeno tek u doba ranoga srednjeg vijeka, u vrijeme izgradnje naselja, budući da su sve otkrivene strukture položene direktno na taj mnogo stariji sloj. U kampanji 2006. u potpunosti je istražena jedina dotad otkrivena prostorija (C1). Kada je riječ o relativnoj kronologiji tog dijela lokaliteta, ta je prostorija najstarija, a smještena je u dnu spomenute uzvisine. Nepravilna je pravokutnog tlocrta (7x8 m), a njeni temelji uglavnom su položeni direktno na živu stijenu, koja je mjestimice i poravnavana. Zidovi, širine oko 60 cm, zidani su od nepravilnoga kamena slaganog u relativno pravilne redove, te su uglavnom sačuvani u visini od pet-šest nizova. Vapno koje je služilo kao vezivo vrlo se rijetko pojavljuje. Prostorija je bila podijeljena u dva dijela pregradom od koje je ostalo tek nekoliko elemenata, uključujući i bazu kružnoga presjeka. Jedini ulaz u prostoriju nalazio se na sjevernome zidu, u osi uska prolaza u zidinama. Zasad je nemoguće govoriti o funkciji te prostorije ili o vremenu njezina nastanka, budući da su organski uzorci uzeti iz zida još uvijek na analizi. Ipak, moguće je naznačiti vrijeme njezina napuštanja, krajem srednjeg vijeka, o čemu svjedoče ulomci majolike tipa „invetriata“ pronađeni u urušenom sloju. Na južnoj strani monumentalnog ulaza, u naselju, otvorena je sonda širine dva metra kako bi se bolje razumjelo funkcioniranje naselja i slojeva prislonjenih direktno uza zidine, te eventualno vrijeme zazidavanja monumentalnog ulaza. Otkriveno je nekoliko slojeva zaposjedanja terena, a uzorci organskoga materijala još su uvijek na analizi. Također je pronađen velik broj ulomaka keramike i metalnih predmeta (ključeva, strijela, noževa, potkova itd.), koji svjedoče o životu u srednjovjekovnome naselju.

Na području zapadne zone nastavljeno je krčenje vegetacije i urušenih slojeva te su otkriveni novi segmenti zidina. One u tom dijelu mijenjaju smjer, odnosno u dva navrata nakon desetak metara formiraju lagani ugao te nastavljaju prema jugu. Zanimljiv je nalaz otkriven tijekom istraživanja područja zapadno od zidina, paralelno s njihovim južnim segmentom. Riječ je o konstrukciji koja se, čini se, prislanjala na zidine s njihove vanjske strane (C3). Ta je prostorija prilično malih dimenzija (8x4 m), nepravilna pravokutnog tlocrta, ali njezini su temelji jači od svih dosad istraženih struktura, uključujući i crkve. Postavljeni su na blagu nizbrdicu koja se nastavlja pred zidinama i građeni su od velikih nepravilnih blokova (u donjim redovima) te manjih pravilnih kamenih blokova vezanih žbukom (u gornjim redovima). Debljina im je 80 cm. Ta je prostorija smještena na sjeverozapadnom uglu zidina, na predjelu gdje prolazi stara cesta prema Vodnjanu, i na poziciji koja dominira nizinom što se otvara prema zapadu. Svi elementi upućuju na to da je možda riječ o stražarnici ili obrambenoj kuli.

Crkva sv. Šimuna

Manja crkva sv. Šimuna (13,6x8,4 m) nalazi se 350 m južno od trobrodne bazilike. Riječ je o romaničkoj dvoranskoj crkvi



Guran – crkva sv. Šimuna, struktura 34 (foto: M. Berti)

ravnoga začelja s trima upisanim apsidama i prostorom svetišta odijeljenim od prostora za vjernike kontinuiranom oltarnom pregradom. Tijekom ovogodišnje kampanje nastavljena su istraživanja unutrašnjosti crkve na području južne polovice broda, gdje su i otkriveni tragovi starijih građevinskih faza. Prvo je uklonjen gornji sloj crvene zemlje u visini od 15-ak cm u zoni gdje je tijekom prethodnih kampanja, na rubovima grobne jame T5, uočena manja uska udubina vidljiva jedino u presjeku (ST34). Analizom organskog materijala ispune metodom C-14 dobivena je datacija između 880. i 1031., a taj je kronološki reper bio utoliko interesantniji jer je udubina smještena pod iskopom za temelje građevine koja je starija od postojeće crkve. Ta je struktura (S34) u potpunosti istražena, te je na temelju pronađenih karboniziranih ostataka organskog materijala i samoga oblika istražene strukture zaključeno da je riječ o manjoj peći. Trag pravokutnoga oblika sačuvan u negativu u dnu udubine, upućuje na to da bi se moglo raditi o nosaču dna peći iznad ognjišta. Nemoguće je na temelju ispune te udubine (manjeg metalnog prstena, fragmenata troske) zaključiti je li u pitanju peć koju treba povezati s izgradnjom prve crkve ili je pak riječ o izradi manjih metalnih predmeta vezanih uz funkciju samog lokaliteta. Tijekom zadnja dva tjedna kampanje iskopano je područje duž sjevernoga i južnoga perimetralnog zida crkve sve do nivoa temelja kako bi se zidovi mogli sanirati i konzervirati. Duž istočnog zida, odnosno ravnog začelja crkve, nije otkrivena nijedna struktura, dok su u iskopu duž sjevernog zida otkrivena tri groba koja nije moguće povezati s vremenom nastanka crkve. To bi moglo značiti da funeralne zone povezane s prvobitnom crkvom treba tražiti južno i zapadno. Uostalom, na tom su području predviđena iskopavanja 2007. godine, kojima će biti zaključena istraživanja crkve sv. Šimuna.

Crkva sv. Cecilije

Istovremeno se, drugu godinu za redom, nastavilo istraživanje crkve sv. Cecilije, koja je otkrivena rekognosciranjem terena tijekom zime 2004., oko 600 m sjeverozapadno od starog naselja Gurana. Krčenjem vegetacije i čišćenjem vidljivih zidova otkriven je tlocrt te pravokutne crkvene građevine s ravnim začelnim zidom u koji su upisane dvije apside. Crkva je pomalo trapezoidnog oblika: dugačka je 15,45 m, dok joj je širina začelja 7 m, a pročelja 7,4 m. Donekle nepravilan tlocrt sjeverne apside te ulomak pletera ugrađen u njezino zide daju naslutiti da je građena u više faza. U kampanji 2006. nastavljeno je istraživanje unutrašnjosti crkve, koja je bila prekrivena vegetacijom i urušenim slojem u visini između 0,5 i 1,2 m. Nakon nekoliko tjedana, u potpunosti je otkriveno popločenje svetišta i broda crkve, a nalaz fragmenta keramičke posude tipa *graffita policroma* pri dnu urušenoga sloja navodi na zaključak da je crkva napuštena na samom kraju srednjeg vijeka, ako ne i poslije. Detaljnim ručnim iskopom urušenoga sloja pronađeni su brojni fragmenti skulpture koji su pripadali liturgijskim instalacijama crkve ili arhitektonskoj plastici. Maleni fragmenti tranzena pronađeni u sjevernoj i južnoj apsidi i oko njih omogućili su njihovu parcijalnu rekonstrukciju, iz koje je vidljivo da su oba otvora bila ukrašena sličnim prozorskim rešetkama – oko centralnog motiva, dvaju koncentričnih krugova, identičan je dekor. Brod je također bio osvijetljen prozorima čije su tranzene pronađene u fragmentima grupiranima oko južnoga i sjevernoga zida crkve. Osim toga, pronađena su i dva kapitela, od kojih je jedan u obliku krnje okrenute



Guran – crkva sv. Cecilije (foto: I. Marić)

piramide, lagano ispupčen u presjeku. Drugi je veći i bogatije ukrašen – košara je ukrašena dvama redovima glatkih mesnatih listova, dok su uglovi ukrašeni volutama i motivom tordiranoga užeta – a prema oblikovanju može se datirati u rani srednji vijek. Detaljna analiza popločenja crkve omogućila je rekonstrukciju organizacije prostora s obzirom na njegovu liturgijsku funkciju i liturgijske instalacije. Prostor južne i sjeverne apside popločen je na identičan način kamenim pločama raznih dimenzija, a jedna ih je stuba dijelila od ostatka prostora svetišta. Nosač oltara južne apside još je uvijek *in situ*, a čini ga dio antičke kolone u čijem je vrhu isklesan *loculus* za relikvije koje su bile pohranjene pod oltarnom menzom. Pozicija oltara sjeverne apside može se odrediti na temelju djelomice slomljene obrađene kamene ploče koja je vapnom vezana za popločenje. Iako tipološki različiti, oltari sjeverne i južne apside identično su pozicionirani – u središtu, na ulazu u apsidu. Ostatak svetišta popločen je kamenim pločama raznih dimenzija, čija je orijentacija različita od orijentacije crkve i upućuje na postojanje starije građevinske faze. Svetište je od broda odijeljeno dvjema stubama izgrađenima od brojnih iznova rabljenih kamenih blokova, od kojih su neki fragmenti ranosrednjovjekovne skulpture. Na zapadnom rubu svetišta vidljiva su dva utora koja su možda služila za postavljanje pilastara oltarne pregrade, no njezina je rekonstrukcija nemoguća budući da je veći dio tog prostora prekriven zidom debljine 60-ak cm, u kojem su također ugrađeni iznova rabljeni skulptirani kameni blokovi. Ta je struktura mlađa, na što upućuje njezin spoj s perimetralnim zidovima, a moguće joj je pripisati dvije različite funkcije: možda je riječ o pretvorbi oltarne pregrade u klupu za pričest nakon Tridentskog koncila ili se pak radi o redukciji crkve, odnosno njezinu pretvaranju u manju kapelu. Naime, taj je zid prilično širok, a samo je njegovo istočno lice ožbukano, što govori u korist druge pretpostavke. Vrlo je zanimljiv pod broda crkve. Naime, načinjen je od manjega pločastog kamena postavljanog vertikalno i slaganog u neobičnim valovito-koncentričnim oblicima djeluje kao *opus spicatum*.

Drugi dio programa istraživanja ovog lokaliteta odnosio se na čišćenje područja uza sjeveroistočni ugao crkve. Neki elementi analize istraživanja unutrašnjosti crkve, te rezultati čišćenja urušenih slojeva toga područja, doveli su do pretpostavke da je crkva izgrađena na mjestu starije građevine. Naime, sjeverni zid djelomice počiva na starijoj konstrukciji čija se orijentacija malo razlikuje od



Guran – crkva sv. Cecilije, rekonstrukcija tranzene (foto: M. Berti)

njegove. Slična je situacija uočena na unutrašnjem licu sjevernoga zida te na jednom segmentu južnoga. Zasad je moguće preciznije odrediti stariju fazu, koju potvrđuju i brojni fragmenti skulpture ugrađeni u strukture novije crkve. Osim velikog broja obrađenih kamenih blokova, tijekom istraživanja prostora sjeverno od crkve ponovno su pronađeni brojni fragmenti tegula i amfora. Antički horizont lokaliteta sve je opipljiviji, iako su tek istraženi slojevi koji korespondiraju vremenu napuštanja te zanimljive crkvene građevine.

Za kampanju 2007. predviđen je nastavak istraživanja crkve sv. Cecilije te njezine neposredne okolice, u kojoj su identificirani ostaci nekoga, čini se antičkoga, kompleksa. Također se planira otvaranje nekoliko sondi unutar perimetra srednjovjekovnog naselja, kao i nastavak istraživanja zidina. Budući da su iskopavanja crkve sv. Šimuna detaljnim arheološkim metodama dala tako dobre rezultate, predviđeno je otvaranje još jedne sonde u prostoru trobrodne bazilike kako bi se prije konačne konzervacije i prezentacije spomenika točnije utvrdilo vrijeme njezine izgradnje te eventualno postojanje starije građevinske faze.

Literatura

Jurković, Marić 2006 M. Jurković, I. Marić, Lokalitet: Guran – trobrodna bazilika, crkva sv. Šimuna, staro naselje Guran, crkva sv. Cecilije, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 204 – 207.

Marušić 1963 B. Marušić, Dva spomenika ranosrednjovjekovne arhitekture u Guranu kod Vodnjana, Starohrvatska prosvjeta, 8-9, Split, 1963: 121 – 149.

Ruffieux 2006 Ph. Ruffieux, La céramique de la basilique à trois nefs de Guran en Istrie (Croatie), Hortus Artium Medievalium, 12, Zagreb – Motovun, 2006: 270 – 279.

Terrier, Jurković, Matejčić 2003 J. Terrier, M. Jurković, I. Matejčić, La basilique à trois nefs de Guran en Istrie: première campagne de fouilles, Hortus Artium Medievalium, 9, Zagreb – Motovun, 2003: 433 – 438.

Terrier, Jurković, Matejčić 2004 J. Terrier, M. Jurković, I. Matejčić, La basilique à trois nefs, l'église Saint-Simon et l'ancien village de Guran en Istrie (Croatie): seconde campagne de fouilles archéologiques, Hortus Artium Medievalium, 10, Zagreb – Motovun, 2004: 267 – 282.

Terrier, Jurković, Matejčić 2005 J. Terrier, M. Jurković, I. Matejčić, La basilique à trois nefs, l'église Saint-Simon et l'ancienne agglomération de Guran en Istrie (Croatie): troisième campagne de fouilles archéologiques, Hortus Artium Medievalium, 11, Zagreb – Motovun, 2005: 325 – 341.

Terrier, Jurković, Matejčić 2006 J. Terrier, M. Jurković, I. Matejčić, Les sites de l'église Saint-Simon, de la basilique à trois nefs, de l'agglomération de Guran et de l' l'église Saint-Cécile en Istrie (Croatie), Quartième campagne de fouilles archéologiques, Hortus Artium Medievalium, 12, Zagreb – Motovun, 2006: 253 – 270.

prof. dr. sc. Miljenko Jurković
dr. sc. Jean Terrier
mr. sc. Iva Marić

Summary

In the course of 2006 a fifth campaign of archaeological excavations was carried out in the area of the old settlement of Guran near Vodnjan. During that campaign excavations took place on three different locations which are relatively far away from each other: the Church of St. Simon, the Church of St. Cecilia and the area of the old settlement of Guran.

Excavations of the settlement were carried out in two zones. In the eastern zone excavations took place within the walls. The focus was on excavations along the monumental gate and research on the structure discovered east of it. In this area a relatively big probe was opened. Partly, new structures were discovered in that probe as well as two drywalls (ST 19 and ST 20), and room C1 has been completely excavated. Consequently it is possible to date its abandonment – the end of the Middle Ages – on the basis of pottery shards in the imploded layer. In the western part of the site further excavation of a 30 meter-defensive wall was resumed and on its southern end a construction leaning on the outside of the wall has been discovered (C3).

In the course of 2006 final excavations of the interior of the Church of St. Simon were carried out on the southern half of the nave where traces of earlier construction stages had been discovered. This structure has been completely excavated (S34) and it has been concluded that it is a small stove. The area along the northern and southern wall of the church has also been excavated to the foundations so as to start restoration and conservation of these walls. Three graves which cannot be related to the time of the church's construction have been discovered. This might mean that funeral zones related to the first church are to bee sought in the west or south. In any case, in 2007 excavations are planned which will conclude excavations of the Church of St. Simon.

Excavations of the interior of the Church of St. Cecilia were also resumed. The pavement of the shrine and

the nave have been completely uncovered as well as a number of sculpture fragments that were either part of the liturgical installations or architectural sculptures of the church. A lot of transenna fragments helped in their partial reconstruction. Cleaning the area around the northeast corner of the church as well as an analysis of the elevation has led to the assumption that the church was built on the site of an earlier building.

Redni broj: 124
Lokalitet: Kargadur
Naselje: Ližnjan
Grad/općina: Ližnjan
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 12. lipnja do 8. srpnja 2006. arheološki je sondirano nalazište Kargadur. Stručni voditelj bio je Darko Komšo (Arheološki muzej Istre iz Pule). Radove su financirali Ministarstvo kulture i Arheološki muzej Istre u Puli.

Tijekom 2006. iskopavana su preostala četiri kvadranta (C, D/3, 4) u sondi 3 te je istražena nova sonda 4, koja se svojim sjeverozapadnim uglom spaja s jugoistočnim uglom sonde 3. U sondi 3 rabila se kvadratna mreža iz 2005. (C, D/3, 4), dok je u sondi 4 postavljena kvadratna mreža dimenzija 1x1 m, označena slovima abecede (E, F, G, H) po liniji sjever--jug te arapskim brojkama (5, 6, 7, 8) po liniji zapad-istok. Ukupno je prikupljeno 240 posebnih nalaza. Iskopavalo se špatulama, a iskopani sediment suho je i mokro prosijavan na samom nalazištu uz uporabu sita s otvorima od 3 mm. Jedino je površinski sloj 101 kopan štihačom, a njegov je iskopani sediment pregledavan prilikom iskopa i izbacivanja, bez prosijavanja. Dio iskopanog sedimenta, točnije 10% iskopanoga srednjoneolitičkog sedimenta i 25% iskopanoga ranoneolitičkog sedimenta, flotiran je na samom nalazištu, uz uporabu sita za teške frakcije s otvorima od 1 mm te dvaju sita za lake frakcije s otvorima od 1 mm i 500 mikrona. Prilikom flotiranja rabljena je morska voda dopremana do flotacijskog tanka uz pomoć pumpe za vodu, a kako bi se neutralizirao negativan učinak soli, prikupljeni nalazi prani su u slatkoj vodi. Ukupno je flotirano 95 uzoraka, volumena 1640 litara sedimenta. Zahvaljujući tom pristupu, prikupljena je iznimno velika količina sitnih ostataka ribljih kostiju, brojni karbonizirani ostaci raznih sjemenaka i žitarica, te ostali raznovrsni nalazi (keramika, kremen, opsidijan, koštane izrađevine, kosti, morski puževi i školjke) iz razdoblja ranog i srednjeg neolitika.

Prilikom nastavka istraživanja sonde 3, kvadranata CD/3-4, istraženo je 10 slojeva, podslojeva i tvorevina. Utvrđeno je kako se jama 6 nastavlja i u kvadrante CD/3-4, dok je rub jame određen prema zapadu, kao i u sondi 5, u kvadrantu E5. Preostalo je još istražiti istočni i južni dio jame 6. Na njezinoj površini u navedenim kvadrantima nalazila se tvorevina F4, koju je činila velika nakupina srednje velikog i velikog kamenja (morski obluci i lomljeni vapnenac), keramike, kostiju i kremena. Debljine je 10-ak centimetara i nalazi se na istoj visini kao i F1 iz iste jame, istražena prethodne godine te je vjerojatno riječ o istoj tvorevini. Prikupljeni arheološki materijal pripada isključivo razdoblju ranog neolitika. Pod tom tvorevinom nalazila se ispuna jame 6, u kojoj su zabilježene tvorevine F5 i F6. Tvorevina F5 sastoji se od srednje velikog i velikog kamenja, kućnog lijepa, spaljene zemlje te brojnih nalaza keramike, kremena, školjaka i kostiju. Nalazi se u kvadrantu C/4, na jednakoj visini kao i tvorevina F3, čiji je prirodan nastavak. Tvorevina F6 sastojala se od nakupine spaljene zemlje crvene boje koja se nalazila u jugoistočnom dijelu kvadranta C/3. Pod



Kargadur, snimak iz zraka i zona naselja (foto: E. Morović)



Kargadur, koštana udica iz razdoblja ranog neolitika (foto: D. Komšo)

tim tvorevinama nastavljaju se debele taložine, ispuna jame 6, u kojoj su prikupljeni brojni arheološki nalazi datirani isključivo u razdoblje ranog neolitika. Od nalaza je potrebno istaknuti brojne obrađene kosti, posebice koštane udice i poluproizvode za njihovu izradu. Jama 6 ukopana je u sterilan crven kompaktan i vlažan sediment. Istražena jama 6 velike je dubine i bogata je kulturnim nalazima od najdubljeg dijela do površine. Ukupno su u ovogodišnjem iskopu jame 6 prikupljena 142 posebna nalaza i flotirano je 29 uzoraka sedimenta, ukupnog volumena 920 litara.



Kargadur, ulomak keramike iz razdoblja ranog neolitika (foto: D. Komšo)

Prilikom istraživanja sonde 4 ukupno je istraženo sedam slojeva, koji se mogu podijeliti na četiri glavna horizonta što u potpunosti odgovaraju horizontima iz sonde 3.

Horizont A, koji tvore slojevi 201 i 202, recentni je prirodni sloj s manjom količinom kulturnih nalaza u sekundarnoj poziciji, i javlja se na prostoru cijele sonde 4. Debljine je 30-ak centimetara, i u njemu je prikupljeno malo arheoloških nalaza, a učestalost im raste prema prijelazu na idući sloj 203. Velik dio nalaza ima erodirane rubove, što upućuje na izrazito postdepozicijsko kretanje.

Horizont B, koji tvore slojevi 203, 204 i 205, na temelju velike većine nalaza datira se u razdoblje srednjeg neolitika. U potpunosti odgovara horizontu B iz sonde 3. U kvadrantima EF/5-8 zabilježena je koncentracija sitnih i srednje velikih zaobljenih morskih oblutaka, kojih u ostatku sonde nema. U kvadrantima E/7 i F/6 pruža se suhozidna konstrukcija, dužine oko 230 centimetara i širine oko 60 centimetara, i nastavlja se u sjevernom profilu. Nakupine većeg kamenja zabilježene su i u kvadrantima EF/5 te u kvadrantu F/8, gdje su polukružno posložene i ulaze u istočni profil. To veliko kamenje ležalo je odmah ispod sloja 202, a nalazilo se u sloju 203. Sediment je dublji u zapadnom dijelu sonde, gdje prirodno prelazi na jame 6 i 7, koje se datiraju u razdoblje ranog neolitika, dok u ostatku sonde prelazi na sterilan crven kompaktan sediment. Koncentracija je kamena pri vrhu horizonta veća, dok se pri dnu smanjuje. Prikupljeni su relativno brojni nalazi, među kojima treba istaknuti ulomak ritona, izrađevinu od opsidijana, koštanu udicu i ulomak koštane igle s rupom. Nalazi gotovo u potpunosti pripadaju razdoblju srednjeg neolitika; prikupljeno je nekoliko nalaza iz razdoblja ranog neolitika, koji su u taj sloj vjerojatno dospjeli ukopavanjem srednjoneolitičkih jama u ranoneolitički kontekst. Uočljivo je smanjenje broja nalaza u odnosu na sondu 3. Zabilježeni suhozid možda je granica naselja tijekom razdoblja srednjeg neolitika.

Horizont C, koji tvore ispune jama 6 i 7, na temelju svih prikupljenih nalaza datira se u razdoblje ranog neolitika, i u potpunosti odgovara horizontu C iz sondi 1 i 3. Jama 6 nastavak je velike jame iz sonde 3 i ograničena je na sjeverozapadni ugao sonde 4, točnije na kvadrant E5. Strmih je rubova. Ispuna jame 6 istražena je u pet podslojeva, 207, 207A, 207B, F9 i 207C. Na površini jame nalazila se veća nakupina kamenja. Pod njom se nalazio relativno vlažan glinasto-siltast sediment tamnosmeđe boje s relativno malo kamenja. U njoj je zabilježena tvorevina F9, nakupina sitnih i srednje velikih zaobljenih morskih oblutaka. Strmo pada u smjeru sjevera i ulazi u zapadni i sjeverni profil. Iz te jame prikupljen je isključivo ranoneolitički kulturni materijal, brojni ostaci školjaka, kostiju riba i sjemenaka. Jama 7 smještena je u kvadrantima FG/5 i nastavlja se u zapadni profil. Strmih je rubova i izdužena elipsastog oblika. Ispuna jame 7 istražena je u četirima podslojevima, 207, 207A, 207B i 207C. Na površini jame nalazila se veća nakupina kamenja. Pod njom se nalazio relativno vlažan sediment tamnosmeđe boje s oko 30% sitnog, srednje velikog i velikog kamenja. Iz te jame prikupljen je isključivo ranoneolitički kulturni materijal, brojni ostaci školjaka, kostiju riba i sjemenaka. Potrebno je zamijetiti kako se te jame nalaze u zapadnom dijelu sonde 4, te da u drugim njezinim dijelovima nisu zabilježeni ostaci jama iz razdoblja ranog neolitika. Vjerojatno je riječ o rubu naselja ili o praznom prostoru između nastamba.

Horizont D tvori sloj 206, koji je istražen u dubinu od 10 cm po površini cijele sonde 4, kako bi se utvrdilo postoje li ispod ostaci kulturnog sloja. Prikupljeno je samo nekoliko arheoloških nalaza u gornjim slojevima 204 i 205. Iskop je umjetno prekinut; nisu zabilježeni kulturni slojevi, već se isti sterilan sediment nastavlja i dalje. Potrebno je istaknuti kako su u taj sloj u sondi 4 ukopane jame 6 i 7.

Može se zaključiti kako je na nalazištu prvo formirano naselje iz ranog neolitika, uglavnom zabilježeno nizom jama ispunjenih sedimentom i kulturnim materijalom. Prehrana im je uglavnom temeljena na kozama i ovcama, dok su u manjoj mjeri prisutne i divlje životinje (jelen, srna, divlja svinja). Osim kopnenih životinja, zabilježeni su brojni ostaci morskih školjaka i puževa, kao i iznimno brojni ostaci riba. Preliminarne analize paleobotaničkih ostataka upućuju na to kako su stanovnici tog naselja konzumirali i uzgajali ječam (*Hordeum vulgare*), jednozrnu i dvozrnu pšenicu (*Triticum monococcum* i *Triticum dicoccum*), običnu pšenicu (*Triticum aestivum*), mahunarke, kao i pir (*Triticum aestivum* var. *spelta*). Potrebno je istaknuti kako su ovo prvi dokazi o uzgoju i konzumaciji žitarica tijekom ranog neolitika u Istri. Osim poljodjelstva, prikupljeni su i ostaci biljaka koje su sakupljane, kao što su kupina (*Rubus*) i komadi lješnjaka. Kamena industrija uglavnom je temeljena na uporabi lokalno dostupnog sirovinskog materijala. Izrađivali su se uglavnom odbojci, ali i prizmatična sječiva. Dio kremenih izrađevina nosi karakterističan sjaj srpa, od trošenja nastalog učestalim sječenjem biljaka. Zabilježeno je nekoliko mikrodubila, kao i trokuta i šiljaka izrađenih ovom tehnikom. Keramika je uglavnom crvene boje, vjerojatno oksidacijski pečena, često uz primjese manjih ili većih komada kamenja i pljeve. Ukrasi su raznoliki, a dominiraju cik-cak ukras, nizovi paralelnih linija, nizovi uboda te kombinirani ukrasi. Iznimno je važan nalaz četiriju koštanih udica nađenih u neposrednoj blizini, kao i više koštanih poluproizvoda, rabljenih za izradu udica. Ti nalazi svjedoče o iznimnoj ribarskoj tradiciji naselja i jakom osloncu na more. Potrebno je naglasiti kako je taj skup poluproizvoda i gotovih udica za sada jedinstven nalaz na području istočne jadranske obale u razdoblju ranog neolitika. Ta prva faza naselja može se datirati između 5710. i 5630. pr. Kr. (kalibrirano s jednom standardnom devijacijom). Još nije jasno koliko je dugo trajalo naselje i je li nastanjivano više puta. Više svjetla u taj problem unijet će daljnja istraživanja te daljnja apsolutna datiranja.

Nakon ranoneolitičke faze boravka i vjerojatno dužeg ili kraćeg hijatusa, na Kargaduru se ponovno formira naselje u razdoblju srednjeg neolitika, zabilježeno ispunom jedne jame i debelim kulturnim slojem. Preliminarne analize životinjskih kostiju nisu još obavljene, ali je zamjetno prisustvo goveda, nezabilježeno tijekom razdoblja ranog neolitika. Također su brojni nalazi riba i morskih školjaka, a s tim u vezi posebno je potrebno istaknuti nalaze četiriju ulomaka koštanih udica. Preliminarne analize paleobotaničkog materijala upućuju na konzumaciju i uzgoj jednakih vrsta kao i tijekom ranog neolitika, te na sakupljanje i konzulmaciju kupina (*Rubus sp.*). Zamjetna je promjena u tehnologiji izrade i uporabu kamenih izrađevina; uglavnom su prisutna prizmatična sječiva, izrađena od visokokvalitetnog kremena stranog podrijetla. Velik broj tih sječiva nosi karakterističan sjaj srpa, od trošenja nastalog učestalim sječenjem biljaka. Iznimno je važan nalaz 25 ulomaka opsidijana, materijala koji je u Europi poznat samo na trima lokacijama: Liparima kod Sicilije u Italiji, mađarskim Karpatima i otočju Melosu u Grčkoj. Do ovog istraživanja u Istri je bilo poznato samo pet ulomaka opsidijana, od kojih je samo jedan dolazio iz sigurnog konteksta. Ovi nalazi svjedoče o brojnim društvenim i ekonomskim promjenama u odnosu na razdoblje ranog neolitika, točnije o razgranatoj mreži trgovine po cijelom Mediteranu i šire. Promjene su vidljive i u keramici. Prisutni su novi oblici posuda te nove tehnologije pečenja keramike. Keramika je često crne boje, uglavnom redukcijski pečena. Česti su ukrasi spiralama i šrafiranim trokutima, a na nekoliko ulomaka keramike vidljivi su ostaci ukrašavanja okerom. Prikupljena su i četiri ulomka ritona, odnosno jedna ručka i tri ulomka nožica. Kao i kod ranoneolitičke faze nastanjivanja nalazišta, i dalje se javljaju brojne nepoznanice vezane uz trajanje naselja i eventualnu višekratnu uporabu.

Bogatstvo i raznovrsnost nalaza, kao i odlična uščuvanost kulturnih slojeva, čine Kargadur jednim od najvažnijih nalazišta za proučavanje ranog i srednjeg neolitika na Jadranu. Daljnja planirana istraživanja tog naselja unijet će novo svjetlo u neolitizaciju regije, ekonomske i društvene odnose, kao i u probleme procesa promjena u neolitiku.

Darko Komšo

Summary

In 2006 the systematic excavation of Kargadur that had been started in 2002 was continued. Excavation of probe 3 was resumed as well as probe 4 with a size of 4x4 metres (16 square meters) where rich cultural layers from the period of the Early and Middle Neolithic have been recorded. From the Middle Neolithic horizon numerous archaeological finds have been collected out of which a great number of decorated pottery shards, a rython shard, a shard of a horn fish hook, prismatic blades and bifacial tool made of good-quality imported flint need to be pointed out. The Early Neolithic horizon has been recorded only in pits full of rich archaeological material. Numerous finds of carbonized seeds of domestic cereals, a lot of fish bones, abundant supply of pottery with different ornaments such as bundles of parallel lines which form geometric shapes, zigzag ornaments and lines of stings need to be pointed out. The find of 4 horn fish hooks should especially be stressed as it is a unique find in the region of the eastern Adriatic coast from the Early Neolithic. It testifies to an exceptional fishing tradition and to how the first cultivators and collectors depended on the sea and its rich food resources. The rich and diverse finds as well as the excellently preserved cultural layers make Kargadur one of the most important sites for researching the Early and Middle Neolithic in the Adriatic.

Redni broj: 125
Lokalitet: Katoro – rt Tiola
Naselje: Katoro
Grad/općina: Umag
Pravni status: Z-2899
Razdoblje: A
Vrsta radova: revizijsko iskopavanje

Tijekom listopada 2006. Muzej grada Umaga provodio je revizijsko iskopavanje sjeveroistočno od cisterne na lokalitetu Katoro – rt Tiola, koji je u sklopu nalazišta Katoro – Sepomaja. Iskopavanje je nastavak višegodišnjeg



Grobnica 3, prvi krov groba (foto: B. Bojić)



Grobnica 3, nakon skidanja krovnih konstrukcija (foto: B. Bojić)

programa revizijskog istraživanja sa svrhom osnivanja arheološkog parka. Voditeljica istraživanja bila je Narcisa Bolšec Ferri, a sudjelovali su Biljana Bojić i studenti arheologije iz Zagreba i Zadra te dva radnika. Istraživanje su financirali Grad Umag i Ministarstvo kulture.

Zaštitno revizijsko arheološko iskopavanje na rtu Tioli, Muzej grada Umaga provodi u kontinuitetu od 2003. godine. Osnovni razlog za to bila je prezentacija u skladu s vremenom, odnosno „iluminacija" konzerviranog lokaliteta. Od 1965. do 1971. rt Tiolu istraživao je Arheološki muzej iz Pule (Š. Mlakar). Od 2003. do 2006. voditeljica istraživanja bila je Narcisa Bolšec Ferri. S obzirom na poodmaklo vrijeme istraživanja, odnosno konzerviranja istražene arhitekture, osnovno je bilo započeti revizijsko iskopavanje. Od iluminacije se odustalo nakon prva tri dana iskopavanja. Iz postojeće dokumentacije nije se dalo iščitati do koje se dubine istraživalo, odnosno koliko je kvadrata istraženo. Sve će to reći buduća istraživanja. O vili rustici znalo se da potječe iz 1. st. pr. Kr. te da ima znatan termalni dio i veliku cisternu za pitku vodu.

Sjeverozapadna obala Istre u antici je bila vrlo gusto naseljena, ali je malo vila koje se mogu mjeriti s ovom na rtu Tioli. Tijekom 2003. istražen je dio nekropole u kojoj je najvažnija grobnica 3 (G3) s prilozima (staklenim i keramičkim vrčem, keramičkom zdjelicom, kositrenom narukvicom, srebrnom iglom i Dioklecijanovom kovanicom). Od samih priloga neobičnija je arhitektura grobnice koja počiva ispod dvaju krovova. Grob je prezentiran *in situ*. Istraživanja 2006. odvijala su se u dijelu vile sagrađenom za zimsko stanovanje. Istraživani su dijelovi hipokausta, prefurnij, odnosno sjeverni dio vile, koji je presječen (uništen) perimetralnim zidom današnje plaže. Izvan zatvorenog prostora za zimsko stanovanje nalazio se prefurnij oko kojeg je bio prostor popločan keramičkim pločicama. Nakon što su se ti prostori prestali rabiti, uza sam prefurnij i na keramičkom podu ukopana su dva groba od kojih je jedan djelomice razoren perimetralnim zidom plaže. Grobovi su datirani kovanicama, odmah nakon duge polovine 2. st. U nastavku istraživanja definiran je sjeveroistočni dio vile, površine oko 150 m². Nakon sloja humusa bilo je jasno da ni tu nije nikada istraživano. Zatečena je ruševina s vrlo mnogo maltera i građevinske keramike. Nađeno je 18 tegula (s pečatima tipa PANSIANA, CRISPINILA, C.TITI HERMEROTIS), fibula tipa *Aucissa*, koštani žeton za igru te dvadeset kovanica. Nakon arheoloških radova lokalitet je prekriven geotekstilom i zatrpan zemljom za prezimljavanje.

Vila na rtu Tioli rezidencijalna je jezgra antičkih građevina Sepomaje, današnjeg Katora. Zaštitna revizijska arheološka iskopavanja, koja provodi Muzej grada Umaga, samo su malen dio onoga što bi tu trebalo napraviti. U najskorijoj budućnosti planirana je daljnja intenzivna izgradnja i uređenje obalne šetnice. U tim okvirima važno bi mjesto trebao zauzeti arheološki park Sepomaja.

Narcisa Bolšec Ferri



Grobnica 3, drugi krov groba (foto: B. Bojić)



Nalazi iz grobnice 3 (foto: R. Kosinožić)

Summary

In October 2006 a revision excavation was carried out on the area northeast of the Roman water tank on the Katoro – Tiola Cape location which is part of the Katoro – Sepomonia site. In 2003 the necropolis part where the most significant vault 3 with offerings is situated. It dates from the end of the 3rd century. The vault is special because of its two-level roof. The vault is presented in situ. Excavation in 2006 took place in the winter part of the villa. Parts of the hypocaust, the *prefurnium*, that is the most northern part of the villa.

Redni broj: 126
Lokalitet: Kornede
Naselje: Galižana
Grad/općina: Vodnjan, Fažana
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, rekognosciranje

Od 16. svibnja do 1. lipnja 2006. obavljano je zaštitno arheološko istraživanje nalazišta Korneda i rekognosciranje trase plinovoda od Korneda do Valbandona. Stručni voditelji bili su Darko Komšo i dr. sc. Kristina Mihovilić (Arheološki muzej Istre iz Pule). Radove je financirala tvrtka Plinacro d.o.o.

Arheološko nalazište Kornede smješteno je sjeveroistočno od Galižane, na nadmorskoj visini od 163 metra. Cijelom svojom površinom prostire se na terminalu plinovoda Pula – Karlovac. Prvi put zabilježeno je tijekom rekognosciranja trase budućeg plinovoda i navedeno pod nazivom PuKa 04 u elaboratu „Reambulacija trase plinovoda Pula – Karlovac,



Kornede, nalaz ulomka brončane fibule (foto: D. Komšo)

dionica Istarska županija“, koji je izradio Arheološki muzej Istre. Naknadno je izmijenjena trasa, a lokacija terminala plinovoda premještena na područje Korneda, o čemu nisu obaviještene mjerodavne arheološke institucije, te tako nije obavljeno stručno arheološko rekognosciranje nove lokacije terminala. Također, građevinski i strojomontažni radovi na terminalu plinovoda započeli su 2. svibnja 2006., no mjerodavne arheološke institucije o tome su obaviještene tek 15. svibnja 2006. godine. Kako lokacija terminala nije stručno arheološki rekognoscirana, a radovi su započeli bez znanja arheoloških institucija uključenih u nadzor radnih aktivnosti, građevinskim aktivnostima devastirano je oko 80% arheološkog nalazišta. Tijekom pregleda probnoga arheološkog iskopa na AN 2, nalazišta na Križu – Guranu, stacionaža 8+655 do 8+773, koji su obavljali djelatnici Hrvatskoga restauratorskog zavoda i Arheološkog muzeja Istre, uočeno je kako su započeli radovi na terminalu plinovoda Pula – Karlovac, te je



Kornede, snimak iz zraka (foto: E. Morović)



Kornede, ulomak brončane narukvice (foto: D. Komšo)

terminal arheološki pregledan. Pregledom je utvrđeno postojanje prapovijesnog nalazišta na terminalu, te je u idućim danima detaljno arheološki pregledan. Osim toga, s izvođačima i investitorima radova (Michele, HABAU, Plinacro d.o.o.) dogovoreno je zaštitno arheološko istraživanje.

Tijekom istraživanja iskopano je sedam arheoloških sondi, ukupne površine 271 m². Obavljena je sva neophodna arheološka dokumentacija te je izvršeno geodetsko snimanje nalazišta i iskopa, georeferencirani ortofotosnimak iskopa, kao i zračno snimanje nalazišta. Utvrđena površina uglavnom sačuvanog dijela nalazišta iznosi između 1200 i 1400 m², dok je pretpostavljena površina nalazišta iznosila oko 7000 – 8000 m². Potrebno je napomenuti kako je i na sačuvanom dijelu nalazišta površinski sediment djelomice devastiran djelovanjem i kretanjem teške mehanizacije. Iskopavanjem navedenih sondi dobiveni su rezultati koji upućuju na to kako je riječ o manjem naseobinskom kompleksu, ograđenom suhozidom debljine između 140 i 200 centimetara, višekratno rabljenom od srednjega brončanog doba do kasnoga željeznog doba. Osim ogradnog zida, nisu sačuvani jasni ostaci arhitekture. Tek nekoliko mogućih rupa za stupove u sondama 5 i 7 te koncentracija spaljenog kamenja u sloju 3 sonde 6 upućuju na moguće postojanje tvorevina kao što su vatrišta i građeni objekti. Prikupljena je veća količina keramičkih ulomaka datiranih u brončano i željezno doba, među kojima treba istaknuti ulomak keramičke žlice. Osim keramike, prikupljeno je i nekoliko ulomaka brončanog nakita, i to brončanih fibula, brončanih igala i brončanih narukvica, koje se datiraju u razdoblje 3. – 2. st. pr. Kr. Najgušća koncentracija nalaza zabilježena je u sondama 2 i 6, na južnom dijelu nalazišta, tik uza zonu uništenu građevinskim radovima, dok je prema istoku i jugu učestalost znatno manja. Rezultati istraživanja upućuju na to da se centar nalazišta nalazio zapadno i sjeverozapadno od sondi 2 i 6, odnosno u zoni uništenoj građevinskim radovima, no o tome se može samo nagađati. Mali broj nalaza antičkih tegula po cijeloj površini nalazišta, kao i kažun sa spolijem (nadvratnik je izrađen od baze preše za masline) smješten u blizini, upućuju na vjerojatno postojanje antičkog naselja u blizini. Tijekom istraživanja arheološkog nalazišta Korneda, rekognoscirana je i trasa plinovoda od Korneda do Valdebeka, pri čemu je zabilježeno do tada nepoznato nalazište iz razdoblja antike na nalazištu Šurida – Mala Vala, na kojem je poslije obavljeno zaštitno arheološko istraživanje pod vodstvom Željka Ujčića.

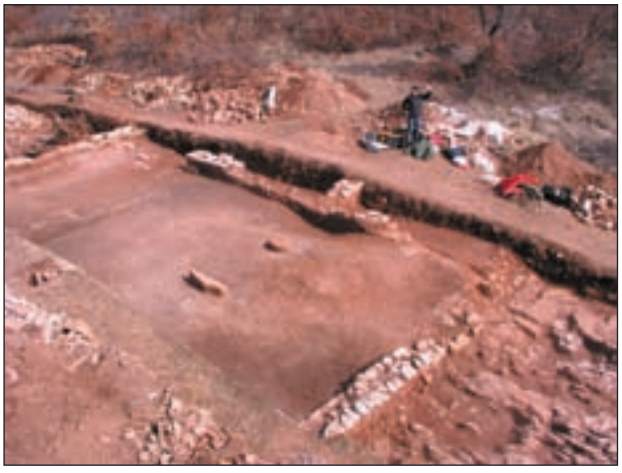
Darko Komšo
dr. sc. Kristina Mihovilić

Summary

Through May and June 2006 rescue archaeological excavation of the Kornede site in close vicinity of Vodnjan, which was situated in the construction area of the gas pipeline terminal Pula – Karlovac, was carried out. The overall size of the excavated surface makes up 271 squre meters. Remains of an enclosing drywall without clear remains of architecture have been recorded on the site. Numerous pottery finds as well as a number of bronze jewellery shards have been collected. The results of the excavation point to a small settlement complex enclosed by a drywall, used repeatedly in the period from the Middle Bronze to the Late Iron Age. A number of antique tegulae finds as well as the proximity of a field house made of stone with an antique spoil point to a probably near antique site.

Redni broj: 127
Lokalitet: Krvavići – Boškina
Naselje: Krvavići
Grad/općina: Marčana
Pravni status: P-1629
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Prije izgradnje magistralnog plinovoda Pula – Karlovac, od 30. siječnja do 15. ožujka 2006. godine Hrvatski restauratorski zavod provodio je zaštitno arheološko iskopavanje nalazišta Krvavići – Boškina. Iskopavanja su nastavak probnih sondažnih istraživanja koja su na nalazištu izvedena u jesen 2005., prilikom sondiranja potencijalnih arheoloških nalazišta na trasi plinovoda. Tijekom radova utvrđeno je postojanje dotad nepoznate rimske vile, prapovijesnih nalaza te položaj rušenja američkog zrakoplova iz II. svjetskog rata. Nalazi su smješteni na položaju Boškina kod sela Krvavića, na stacionaži plinovoda oko 10+800 do 11+100. Nalazište se nalazi jugozapadno od sela, na blagome valovitom platou koji se uzdiže prema sjeveroistoku. U istraživanjima su uz voditelja mr. sc. Luku Bekića, sudjelovala tri arheologa, dva apsolventa arheologije, tri geodeta, jedan restaurator konzervator, te 23 radnika. Investitor je radova tvrtka Plinacro d.o.o. iz Zagreba.



Boškina, pogled na stambeni dio kompleksa (foto: L. Bekić)

Graditelji plinovoda probijali su kroz cijelu trasu plinovoda građevinsko-radni koridor od oko 15 metara. Na tom prostoru u potpunosti je raščišćeno raslinje i strojno su zaravnane sve neravnine, a prema potrebi se i ukapalo na potrebnu razinu (niveletu). Kako je tu riječ o građevinskim ostacima vile rustike, koja zbog konfiguracije terena i svoje prostornosti nije mogla biti zaobiđena, odlučeno je da se koridor barem suzi. U dogovoru s investitorom određena je širina iskopa od 6,50 m kao minimalna potrebna za izvođenje građevinskih radova. Na taj je način neistraženi dio vile zapadno i istočno od iskopa za plinovod zaštićen i dostupan budućim istraživanjima. Prije početka istraživanja bilo je potrebno ukloniti panjeve i nisko raslinje. Arheološki iskop podijeljen je u tri sektora, dužina svakog iznosila je 50 m, a određeni su od juga prema sjeveru kao sektori A, B i C. Svaki sektor podijeljen je na pet kvadranata dužine po 10 m (10x6,50 m), koji su označeni arapskim brojkama od 1 do 5, također od juga prema sjeveru. Iskopavano je stratigrafskom metodom. Izvršeno je i fotogeodetsko snimanje nepokretnih nalaza. Svaki kvadrant sniman je posebno s fototočkama s 9-metarskog stativa, a fotografije su obrađivane i spajane. Iskopavano je do sterilnog sloja zdravice, odnosno kamena živca. Dužina istraženog iskopa u smjeru sjever-jug iznosila je 150x6,5 m. Probne sonde 4 i 3 iz jeseni 2005., koje se nalaze izvan spomenutih 6,5 m, proširene su, istražene, dokumentirane, zaštićene i zatrpane. Najstariji nalazi pripadaju srednjemu brončanom dobu. Najviše nalaza bilo je u sektorima C i B. Nisu pronađeni tragovi stambenih objekata, pa je zasad moguće samo pretpostaviti da su se nalazili u neposrednoj blizini. Pokretni nalazi isključivo su keramički, uz jednu rožnjačku alatku. Najviše nalaza pripada ranoantičkom razdoblju. Ukupno je istraženo i dokumentirano 15 zidova i četiri podnice. Osim toga, pronađeno je i pet otpadnih jama, od kojih je jedna najvjerojatnije ukopana direktno uz vilu, tj. njezin sjeverni vanjski zid, dok su preostale četiri jame zapravo prirodne raspukline u živcu. Može se uočiti stambeni dio vile sa sačuvanim podovima te gospodarski dio vile južno od njega.

Južno, gospodarsko krilo vile loše je sačuvano. Zidovi su prepoznati samo u tragovima, dok podova nije bilo. Razina poda može se prepoznati prema nekim živim stijenama koje su klesanjem zaravnate. Stambeni dio vile puno je bolje sačuvan. Zidovi su sačuvani do visine od 0,5 m i zatvaraju barem pet prostorija. Podovi su također dobro očuvani. Uglavnom je riječ o debljem i kvalitetnije uglačanom vapnenom estrihu s dosta primjesa usitnjenog kamena. U jednoj prostoriji pod je bio izrađen od ciglica *spicatum*. Pronađeno je i mnogo kamenih kockica bijeloga mozaičnog poda, koji doduše nije bio pronađen *in situ*. Prema sjeveru istražen je dio mogućega suhozidnog ogradnog zida vile, odnosno imanja. Uz ulomke amfora, pronađeno je mnoštvo imbreksa i tegula, od kojih dio s pečatima tipa PANSIANA, L PETR AVT (Petroni Avitiana), CLFVLL. Nalazi kućne keramike također su razmjerno brojni i raznovrsni. Pronađeni su ulomci uljanica reljefnog tipa i ulomci uljanica tipa *Firmalampen*. Od radioničkih pečata sačuvani su CRESCENS, FORTIS i LVC. Pronađeni su i ulomci keramike tankih stijenki, imitacije *terrae sigillatae*, kadionica, vrčeva, pompejski tanjur, posuđe egejskog tipa itd. Brojni su i ulomci grube kućne keramike, uglavnom lonaca i zdjela. Također su pronađeni ulomci staklenih boca, balzamarija, zdjelica i čaša. Od metalnih nalaza najbrojniji su kovani čavli, a pronađen je i ključ, nož, dlijeto,



Boškina, rekonstruirana tegula s pečatom CCPANSIANA (foto: M. Mustaček)

željezna i brončana igla, brončani lanac od pletene žice te tri primjerka novca od kojih dva pripadaju Augustu, a jedan Tiberiju. Treba spomenuti i nalaz triju različitih kamenih utega i baze stupova. Svi ti nalazi mogu se datirati u 1. i 2. stoljeće.

Rimska arhitektura koja pripada stambenom i gospodarskom dijelu vile rustike može se datirati u razdoblje od 1. do 2. st.; razlikuje se više faza gradnje. Čini se da je kompleks građen početkom 1. st., a napušten tijekom 2. stoljeća. Poneki nalazi kasnoantičke keramike iz 4. i 5. st., u slojevima urušenja, vjerojatno pripadaju tzv. „kradljivcima kamena“, odnosno ljudima koji su rabili ostatke vile kao materijal za druge gradnje u okolici.

Zanimljivi su i ulomci ranosrednjovjekovne keramike (moguće ranoslavenske, PN 6, 7. – 8. st.), koji su pripadali dvama loncima, ali budući da je riječ o malo nalaza, teško je odrediti postojanje staroslavenskoga naseobinskog sloja na zasad istraženom dijelu nalazišta. Stotinjak metara sjeverno od tih nalaza pronađeno je i mjesto pada američkog zrakoplova iz II. svjetskog rata. Prema



Boškina, dio antičkog vrča (foto: M. Mustaček)

pronađenim dijelovima, može se zaključiti kako je riječ o veliku bombarderu B-24-J koji je srušen krajem 1944. godine. Na radnom pojasu plinovoda pronađeno je više od 3000 dijelova zrakoplova i opreme posade.

Literatura

Bekić 2006 Luka Bekić, Lokalitet: Krvavići, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 218, 219.

mr. sc. Luka Bekić
Ivana Haraša

Summary

Prior to the construction of the main gas pipeline from Pula to Karlovac, The Croatian Conservation Institute conducted a rescue archaeological excavation of the Krvavići-Boškina site. During the reconnaissance and test probing works in 2005, remains of a Roman *villae rusticae* were found here. The 150m long and 6.5 m wide excavation was conducted along the axis of the gas pipeline route. A portion of a residential and farming part of the estate was explored. The villa can be dated to the 1st and 2nd centuries. Isolated finds of pottery from the Late Bronze Age, Late Antiquity and Early Medieval periods were found. In the immediate vicinity, the crash site of an American WWII B-24-J bomber was found on the gas pipeline route.

Redni broj: 128
Lokalitet: Limski kanal
Naselje: Kanfanar, Rovinj
Grad/općina: Kanfanar, Rovinj
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje, rekognosciranje

Od 14. do 18. studenog 2006. provođeno je probno arheološko sondiranje i rekognosciranje Limskog kanala i okolice. Stručni voditelj bio je Darko Komšo (Arheološki muzej Istre iz Pule). Radove su financirali Ministarstvo kulture i Arheološki muzej Istre u Puli.

Limski kanal smješten je na centralnom i zapadnom dijelu istarskog poluotoka. Započinje ispod mjesta Berma u blizini Pazina i u nekoliko oštrih lukova vijuga prema zapadu. Posljednjih desetak kilometara tog kanjona prekriveno je morem, a konačno se otvara prema otvorenom moru između gradova Rovinja i Vrsara. Iako se često popularno naziva fjordom, zapravo je riječ o suhoj riječnoj dolini, djelomice potopljenoj uzdizanjem razine mora tijekom posljednjih 15.000 godina. Kanjon je privlačio pozornost više istraživača od početka 20. stoljeća. Prvi je iskopavanja vršio Anton Gnirs, koji je tijekom 1904. istraživao nekoliko pećina i pripećaka smještenih u Limskoj dragi u blizini Sv. Mihovila i Sv. Martina. Tom je prilikom u njima zabilježio „tragove neolitičkih ljudi“ (Battaglia 1926; Gnirs 1925; Komšo 2003). Tijekom 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća, Mirko Malez iskopavao je više sondi u Romualdovoj pećini, gdje je pronašao kamene izrađevine, probušeni jelenji očnjak i dva dječja zuba iz razdoblja kasnoga gornjeg paleolitika, kao i ostatke keramike iz razdoblja brončanog doba (Malez 1986). Na sjevernom rubu Limskog kanala, neposredno iznad krajnje točke prodora mora u kanjon, 1976. i 1982. Boris Baćić napravio je sondažna istraživanja na Limskoj gradini. Prikupljeni su nalazi iz razdoblja srednjeg i kasnog neolitika, kao i iz brončanog i željeznog doba (Baćić 1976).
Tijekom inicijalne sezone 2006. preliminarno je istražen pripećak Šeraj kod Korenića te su rekognoscirani dijelovi kanjona i neposredne okolice. Ubicirane su četiri pećine (Dvojna pećina, Skandališta, Momarin i Podmarin) te tri nalazišta na otvorenom (lokva Zanetovac te gradine Bataljevac i Ladići – Zadglavice).

Pripećak Šeraja
Pripećak Šeraja smješten je u općini Kanfanar, oko 500 m sjeverozapadno od sela Korenića, odnosno od ruba Limskog kanala. Nalazi se u interesantnoj geomorfološkoj formaciji vapnenačkih grebena postavljenih u smjeru istok-zapad, ispresijecanih kanalima. U jednom od tih kanala formirana je plitka i niska polupećina, dulja od 60 metara. Prilikom preliminarnog pregleda nalazišta krajem 2005. prikupljena je prapovijesna keramika, kremene izrađevine od sirovinskog materijala iz područja Ilirske Bistrice u Sloveniji i jedna izrađevina od opsidijana. Navedeni nalazi upućivali su na to kako se nalazište može datirati u razdoblje neolitika, a možda i u razdoblje mezolitika. Od 14. do 18. studenog 2006. istraživana je manja probna sonda dimenzija 1x2 metra. Sonda je postavljena s unutrašnje strane suhozida smještenog na centralnom dijelu pripećka i podijeljenog na dva kvadranta. Ukupno je istraženo deset prirodnih, arbitrarnih i arbitrarno-prirodnih slojeva koji tvore dva glavna horizonta A i B, od kojih se horizont A dijeli na dva pothorizonta, A1 i A2.
Horizont A1 čine površinski slojevi 1, 2 i 3. Sastoje se od kompaktnog i glinovitog sedimenta smeđe boje, koji postaje vlažniji s dubinom i gotovo uopće ne sadrže kamenje. Taj horizont prirodno/arbitrarno prelazi na sloj 4 (horizont A2) te na sloj F1 (horizont B). U tom horizontu prikupljeno je ukupno 58 komada kremenih izrađevina te sitni ulomci prapovijesne keramike, kao i sitni ulomci životinjskih kostiju. U slojevima 1 i 2 prikupljeno je više malih kopnenih puževa, kojih u dubljim slojevima nema. Kosti su djelomice manganizirane, a keramički materijal uglavnom je sitan i fragmentiran, što upućuje na postdepozicijske promjene. Na temelju prikupljenog materijala, taj pothorizont može se okvirno datirati u razdoblje neolitika/bakrenog doba.
Horizont A2 čine slojevi 4A, 4B, 4C i 4D. Sastoje se od kompaktnog i glinovitog sedimenta tamnosmeđe boje, koji postaje vlažniji s dubinom i gotovo uopće ne sadrži kamenje. Taj sloj presjekao je slojeve 5 i 6 (horizont B). U jugoistočnom dijelu sonde arbitrarno se nastavlja u sloj 4E, koji nije istražen. Taj je horizont ustvari ispuna jame koja je presjekla horizont B i kojoj nije istražen kraj u dijelu sonde. Na temelju ovogodišnjih istraživanja nije moguće zaključiti je li jama prirodna ili je antropogena tvorevina. Ukupno je prikupljeno 57 komada kremenih izrađevina te ulomci prapovijesne keramike, ljudski zub i sitni ulomci životinjskih kostiju. Kosti su djelomice manganizirane, a keramički materijal uglavnom je sitan i fragmentiran, što upućuje na postdepozicijske promjene. Na temelju prikupljenog materijala, taj pothorizont može se okvirno datirati u razdoblje ranog i srednjeg neolitika.

Horizont B čine slojevi F1, 5 i 6. Sastoji se od kompaktnoga, glinovitog i vlažnog sedimenta, s oko 50% lomljenog vapnenca u sloju 5 te oko 70% lomljenog vapnenca u sloju 6. Sloj 5 izrazito je tamnosmeđe boje i postaje svjetliji u sloju 6 (svijetlosmeđ). Taj horizont prelazi na matičnu stijenu, dok je u istočnom dijelu prekinut horizontom A2. Na temelju ovogodišnjih istraživanja nije moguće zaključiti je li taj prekid rezultat prirodne erozije ili je riječ o antropogenom utjecaju. Prikupljeno je svega nekoliko ulomaka keramike, pet kremenih izrađevina te životinjske kosti. Keramika i kremen prikupljeni su iz kontakta s horizontom A2 i ne pripadaju ovom kontekstu. Sve prikupljene životinjske kosti izrazito su manganizirane. Može se ustvrditi kako ovaj kontekst nije antropogen, već se sastoji isključivo od paleontološkog materijala. Na temelju prikupljenih nalaza, kao i stratigrafskog i sedimentološkog konteksta, horizont se može okvirno datirati u razdoblje pleistocena.

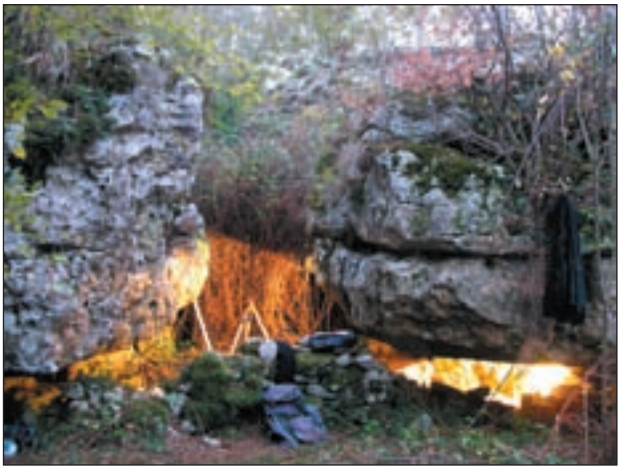
Može se zaključiti kako je probno istraživanje pripećka Šeraje kod Korenića dalo zanimljive i važne rezultate. Prikupljeni arheološki materijal iz horizonta A može se datirati u razdoblje ranog i srednjeg neolitika te bakrenog doba, a životinjski materijal iz horizonta B u razdoblje (kasnog?) pleistocena. Kako dno iskopa nije dosegnuto, a materijal je djelomice izmiješan, može se pretpostaviti kako dublji slojevi sadrže i nalaze iz razdoblja mezolitika. Na temelju preliminarnih rezultata, svakako se može ustvrditi kako je ovaj sustav kamenih grebena i kanala bila nezaobilazna stanica stočara od najranijeg neolitika do prije 50-ak godina. Iznimno je važno napomenuti kako je ovo do sada najsjevernije sigurno nalazište *impresso* kulture iz razdoblja ranog neolitika, ne samo u Istri već i na području cijeloga jadranskog bazena. Nalazi iz Oporovine i tršćanskog Krasa, koji se navode u literaturi, problematični su (Forenbaher, Miracle 2006) i nepotvrđeni u revizijskim istraživanjima (Komšo, Blečić, u tisku). Ovo novo nalazište kulture *impresso* baca novo svjetlo na problematiku neolitizacije jadranskog bazena i kontakta posljednjih lovaca sakupljača i prvih zemljoradnika stočara.

Dvojna pećina

Riječ je o pećini s dvama ulazima, smještenoj na južnim obroncima Limskog kanala, u blizini sela Bubana. Južni, manji ulaz pristupačniji je, dok je sjeverni, veći ulaz teško pristupačan, iako ne i nedostupan. Iz pećine se pruža dominantan pogled na krajnji dio potpoljnog kanala. Pećina je ukupne dužine oko 15 m, najveće širine 6 m i najveće visine oko 5 m. Sediment strmo pada od južnog ulaza prema sjevernom, kroz uzak i nizak kanal smješten u srednjem dijelu pećine. Na površini kod južnog ulaza prikupljen je dio ljudskog kostura, dok se po cijeloj površini nalaze ulomci keramike, kostiju i morskih školjaka.

Pećina Skandališta

Pećina s četirima ulazima smještena je na južnim obroncima Limskog kanala, u blizini sela Bubana, ispod brežuljka Sveti Martin. Sastoji se od triju kanala, uglavnom bez sedimenata, s vidljivom matičnom stijenom. Sediment je očuvan u zapadnom kanalu te u najdubljem dijelu centralnog i istočnog kanala. Na površini je prikupljeno jedno obrađeno kremeno sječivo i više manganiziranih kostiju, a na zidovima su zabilježena medvjeđa brušenja. Nije zabilježen ni jedan ulomak keramike. Blizina Romualdove pećine (oko 100 metara), nalaz kremenog alata i manganizirane kosti upućuju na moguću uporabu



Šeraja, ulaz izvana (foto: D. Komšo)

pećine tijekom gornjeg paleolitika. Može se zaključiti kako je riječ o iznimno zanimljivom, do sada nezabilježenom arheološkom nalazištu bez holocenskih slojeva, s mogućim slojevima iz razdoblja paleolitika.

Pećina Momarin

To je mala pećina, smještena na sedlu između brda Mrvazina i Momarina. Sastoji se od jedne prostorije, dužine 10 m i širine 8 m, najveće visine 3 m. Ulaz je malih dimenzija, 60x80 cm, orijentiran prema jugu. Sediment strmo pada od ulaza prema unutrašnjosti pećine, samo je krajnji dio pećine zaravnat. Prikupljena je manja količina prapovijesne keramike. Riječ je o do sada nezabilježenom arheološkom nalazištu.

Pećina Podmarin

Riječ je o maloj pećini, smještenoj na obroncima brda Podmarina. Iznimno je malog ulaza, dimenzija 60x40 cm, orijentiranog prema jugu. Sastoji se od jedne izdužene prostorije dužine 8 m, širine 4 m i najveće visine 2,5 m. Zabilježeno je samo nekoliko recentnih koštanih nalaza.

Lokva Zanetovac

Lokva promjera 30 m nalazi se oko 1 km južno od sela Okreta. Smještena je u maloj dolini. Lokva je u prošlosti



Šeraja, keramika impreso (foto: D. Komšo)



Skandališta, ulaz iznutra (foto: D. Komšo)

bila mnogo većih dimenzija. Sjeverozapadno od nje nalazi se manja uzvisina na kojoj je prikupljena veća količina brončanodobne keramike. Riječ je o do sada nezabilježenom arheološkom nalazištu.

Gradina Bataljevac
Gradinsko je naselje smješteno oko 300 metara jugozapadno od lokve Zanetovca. Sastoji se od dvaju nizova gradinskih zidova, izgrađenih od velikih složenih blokova i ortostata. Vidljiv je i jedan gradinski ulaz, smješten na južnom dijelu nalazišta. Prikupljena je manja količina brončanodobne keramike. Riječ je o do sada nezabilježenom arheološkom nalazištu.

Gradina Ladići – Zadglavice
Gradinsko je naselje smješteno oko 300 m jugoistočno od sela Ladića. Sastoji se od jednoga gradinskog zida, postavljenog na sjevernoj i istočnoj strani, dok je na južnoj i zapadnoj strani smješteno na grebenima Limskog kanala, slično kao i Limska gradina. Prikupljena je manja količina brončanodobne keramike. Riječ je o do sada nezabilježenom arheološkom nalazištu.

Na temelju preliminarnih rezultata, može se zaključiti kako su inicijalna istraživanja ukazala na prisutnost brojnih arheoloških nalazišta u Limskom kanalu i oko njega. Nalazi kremenog alata, zajedno s manganiziranim kostima u pećini Skandališta, te već poznati arheološki nalazi iz Romualdove pećine upućuju na to kako je čovjek prisutan u ovom kanjonu od razdoblja gornjeg paleolitika. Mezolitička nalazišta još nisu potvrđena, iako postoje naznake da su holocenski lovci sakupljači bili prisutni baš u pripećku Šeraji. Na istom lokalitetu zabilježeni su ostaci najsjevernijeg nalazišta prvih stočara zemljoradnika na Jadranu, te nalazi iz mlađih razdoblja neolitika, bakrenog i brončanog doba. Iz posljednjega navedenog razdoblja zabilježeno je nekoliko do sada nepoznatih arheoloških nalazišta. Raznovrsnost i bogatstvo nalaza upućuju na to kako je potrebno nastaviti istraživanja u ovoj mikroregiji.

Literatura

Baćić 1976 B. Baćić, Limska gradina (Istra) – neolitski lokalitet, Arheološki pregled, 18, Beograd, 1976: 34 – 37.
Battaglia 1926 R. Battaglia, Paleontologia e paletnologia delle grotte del Carso, u: Duemila grotte, quarant'anni di esplorazioni nella Venezia Giulia, Milano, 1926.
Forenbaher, Miracle 2006 S. Forenbaher, P. T. Miracle, Pupićina peć i širenje zemljoradnje na istočnom Jadranu, u: Pretpovijesni stočari sjeverne Istre, Arheologija Pupićine peći, svezak 1, Monografije i katalozi, 14, Arheološkog muzeja Istre, Pula, 2006: 483 – 530.
Gnirs 1925 A. Gnirs, Istria praeromana, Karlsbad, 1925.
Komšo 2003 D. Komšo, Pećine Istre – mjesta življenja od prapovijesti do srednjega vijeka, HAnt, 11, Pula, 2003: 41 – 54.
Malez 1986 M. Malez, Pregled paleolitičkih i mezolitičkih kultura na području Istre, u: Izdanja HAD, 11/1, Zagreb, 1986.
Müller 1991 J. Müller, Die ostadriatische Impresso-Kultur: Zeitliche Gliederung und kulturelle Einbidung. Germania, 69/2, Frankfurt, 1991: 311 – 358.
Müller 1994 J. Müller, Das ostadriatische Frühneolithikum, Die Impresso-Kultur und die Neolithisierung das Adriaraumes, Prähistorische Archäologie in Sudosteuropa, 9, Berlin, 1994.

Darko Komšo

Summary

In the course of 2006 reconnaissance of the Limes Canal was started as was the test excavation of the cave Šeraja. In the cave Šeraja a 2x1 metre-probe has been excavated where numerous finds of pottery and flint artefacts dating from the period between the Early Neolithic and the Bronze Age have been collected. The impresso pottery finds need to be specially pointed out as they identify Šeraja as the most northern sure impresso site. Apart from this site a number of cave and open space sites have been recorded of which the Skandališta cave could date back to the Upper Paleolithic, which points to a great archaeological potential of the Limes canal for further excavation.

Redni broj: 129
Lokalitet: Lorun
Naselje: Vabriga, Tar
Grad/općina: Poreč
Pravni status: P-252
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

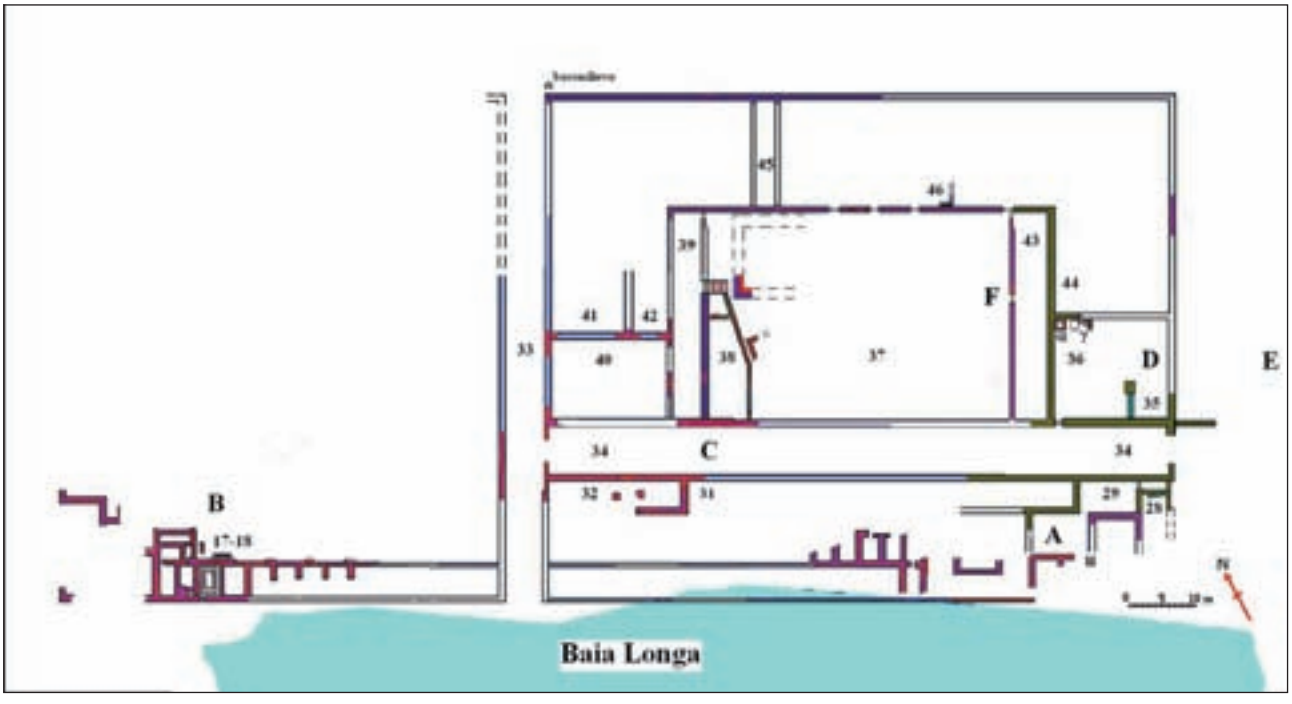
Tijekom srpnja i kolovoza 2006. provođena su arheološka sustavna istraživanja na poluotoku Lorunu, gdje se nalazi jedna od najvećih *figlinae* Istre (nalazi se na k.č. 876/l, k.o. Vabriga, nasuprot Marine Červar-Porta). Nositelj toga međunarodnog arheološkog projekta pod nazivom „Istra i more" jest Zavičajni muzej Poreštine iz Poreča (voditelj projekta: Vladimir Kovačić). Istraživanje se provodi u suradnji s francuskim Centre Pierre Paris de l'Universite de Bordeaux III (stručni voditelj Francis Tassaux) i talijanskim Dipartimento di Archeologia della Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università degli Studi di Padova (stručni voditelj Guido Rosada). Financijska sredstva osigurali su Grad Poreč, Turistička zajednica Tar-Vabriga i međunarodne institucije sudionice na projektu.

Nakon dvanaest godina istraživanja i iskopavanja, kako kopnene tako i podmorske arheologije (Kovačić 2006), i 2006. nastavljena su iskopavanja i istraživanja na lokalitetu Lorunu. Neposredno prije početka arheoloških istraživanja uklonjena je sitna narasla vegetacija. Arheološka ekipa sastojala se od 25 članova (studenata, apsolvenata arheologije i arheologa iz Hrvatske, Slovenije, Srbije, Poljske, Italije i Francuske) te četiri fizička radnika koja su radila na sektorima A, C, D i G. Istraženo je područje površine cca 300 m². Nađena arhitektura nalazi se na terasastom terenu i na pojedinim dijelovima doseže dubinu od 1,90 m te naliježe na kamen živac. Otkriveni zidovi građeni su od pravilno oblikovanih tesanih kamenih blokova (škriljca) vezanih u kameni mort.



Lorun, ulomak amfore sa žigom

U sektoru A istraživane su sonda 28 i sonda 30 (nastavak iskopavanja od 2005.), gdje je Brice Ephrem flotirao zemlju za potrebu ihtiologije (nađeno je dosta ribljih kostiju i ljusaka: komarče, skuše...). U sektoru C sondirane su sonde 38, 47, 8, 11 – 14. U sektoru D, u sondi 36, izdvojena su dva ložišta: jedno kružno (α) i drugo pravokutno (β). U istoj je sondi nađen i jedan višestruk ukop *tipenchytrsmos* u afričkoj amfori s ostacima troje djece (γ). Ispod tog ukopa nađen je još jedan stariji kosturni ukop odrasle osobe. U sektoru G, u sondi 45, nađene su prve tri manje keramičke peći. Osim toga, Anne Bardot provela je sveobuhvatnu arheokonkilijološku analizu nađenih morskih školjaka i utvrdila bogatstvo raznoraznih školjaka koje su se rabile u prehrani, pa i mogući uzgoj kamenica na ovome području. Analizirala ih je Christine Macheboeuf, specijalistica za „*murex*" (proizvodnju purpura).
Nađena arhitektura i raznovrsni antički pokretni nalazi – metal, staklo, kućnu keramiku te pečatirane amfore tipa Dressel 6B (žigovi *Sisenna* i *Crispinilli* sa svim mogućim inačicama, i one od careva Nerve do



Lorun, tlocrt



Lorun, sektor D1

Hadrijana; ukupno 514), uporabna kućna keramika i *terra sigillata* – datiraju se u vrijeme od 1. st. pr. Kr. do 6. st. Svi nađeni sitni pokretni nalazi, nakon svekolike arheološke obrade na terenu, pohranjeni su u Zavičajnom muzeju Poreštine u Poreču. Nađena arhitektura konzervirana je *in situ*. Arheološka će se istraživanja nastaviti idućih godina.

Literatura

Carre 2004 M.-B. Carre, V. Kovačić, A. Marchiori, G. Rosada, F. Tassaux, Loron-Lorun, Parenzo-Poreč, Istra. Una villa maritima nell'agro Parentino: La campagna di ricerca 2005, HAnt, 14, Pula, 2005: 261 – 281.
Kovačić 2006 V. Kovačić, F. Tasaux, Rapport de la campagne 2006. (arhiva muzeja)
Kovačić 2006 V. Kovačić, Lokalitet: Lorun, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 223, 224.
Progetto 2006 Progetto „l'Istria e il mare": Lorun-Loron, (Poreč-Parenzo, Istria). Lo scavo di un complesso costiero di età romana nell'agro parentino. Anno 2005 (a cura di Guido Rosada); Quaderni di archeologia del Veneto 22/2006, Venezia, 2006: 105 – 114.
Tassaux 2001 F. Tassaux, R. Matijašić, V. Kovačić, Loron (Croatie), Un grand centre de production d´amphores à huile istriennes (Ier-IVe S. P.C.), Ausonius-Publications, Mémoires 6, Bordeaux, 2001.

Vladimir Kovačić

Summary

In the immediate vicinity of Poreč, at Lorun peninsula one of the biggest *figlinae* in this area was found, probably connected to *villae rusticae*. The excavations have been in progress for the twelfth year in a row. During 2006, cca. 300 square meters were excavated. On this occasion different sectors yielded: two tiled stoves and a *tipenchytrsmos* burial. Architectural and various mobile finds (metal, glass, use-ware and stamped amphorae of the Dressel 6B type and *terra sigillata*) date from the 1st to 6th century.

Redni broj:130
Lokalitet: Lovrečica – *villa rustica*
Naselje: Lovrečica
Grad/općina: Umag
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: nadzor, zaštitno iskopavanje

Od 9. veljače 2006. započeo je arheološki nadzor radova pri postavljanju kanalizacijske mreže u mjestu Lovrečici kod Umaga. Između 16. ožujka do 3. svibnja 2006. arheološki nadzor postao je zaštitno arheološko istraživanje. Istraživačku ekipu činili su Narcisa Bolšec Ferri (voditeljica), Biljana Bojić (dokumentaristica), Kristina Gergeta, dipl. arh., te studenti arheologije Branko Mikušić, Petar Dmitrović i Maja Čuka.

Iz rovova za kanalizaciju iščitavao se višeslojni antički lokalitet čiji je najzanimljiviji dio oko župne crkve sv. Lovre (k.č. 1521/5). Antička vila rustika kaskadno se spuštala prema moru, prateći prirodni pad terena. Utvrđeno je nekoliko arhitektonski bitno odijeljenih faza gradnje i uporabe vile. Istražena su dva bazena, čvrste strukture zidova, završno obrađene višeslojnom žbukom s glatko obrađenom površinom. Zbog skučenosti prostora na kojem se moglo istraživati, preliminarno se moglo zaključiti postojanje dvaju bazena, od kojih je manji, unutrašnje veličine 3,85x3,85 m, bio popločen tehnikom *opus spicatum* (kota 5,93) i odlično sačuvan. Veliki bazen bio je obložen glinom. Zbog veličine iskopa nije bilo moguće utvrditi njegove dimenzije. Uz njih je nađen velik broj tesera raznih veličina i materijala, od kamenih do keramičkih. Nađeni su i ostaci fresaka crne, crvene i žute boje te ostaci kamenih pločica od zelenog porfira i mramora. Najstarija



Pogled na dio istražene vile rustike (foto: B. Bojić)

faza odlikuje se zidovima s pravilno klesanim kamenjem i uskim fugama, i građena je u najboljoj graditeljskoj antičkoj tradiciji 1. st. U toj je fazi vila morala imati proizvodni proces s bazenima nepoznate uporabe ili je to bio prostor za svakodnevni život najvišeg standarda, s bazenima, fontanama, vodoskocima i sl.. Najdublji od zidova 1. st. bili su nađeni na dubini od 1,50 m ispod asfalta. U drugoj fazi vile bazeni su zatrpani ruševinama i pregrađeni, te su tako stvoreni novi prostori s novim podovima. Tu su pronađeni podovi u tehnici *opus spicatum* loše izrade (kota 6,58) ili samo malterni.
Vjerojatno nakon što se u vili prestalo živjeti, na njenim rubnim dijelovima ukopani su grobovi bez priloga. Grobne konstrukcije sačinjene su od krova sa škriljama i tegulama na dvije vode, dok ostale arhitekture gotovo i nema. Ukupno su istražena tri ranosrednjovjekovna groba bez priloga, od kojih samo jedan ima ukop jedne osobe. Orijentacije su sjever-jug, s glavom na jugu. Zapunu tih grobova djelomice čine antičke ruševine s građevinskom keramikom i teserama. Neposredno ispred pročelja današnje župne crkve iznad ostataka zadnje faze antičke vile ukopani su grobovi iz 17.-18. st., s nalazima medaljica, kovanica, puceta i krunica.

Narcisa Bolšec Ferri

Summary

In the course of 2006 rescue archaeological excavations of the Roman villa rustica near the village of Lovrečica outside Umag were carried out. The villa was found during archaeological monitoring of a sewer network construction. It used to descend towards the sea in cascades and was built at least in two construction stages. It was in use from the 1st to the 4th century and in the early Middle Ages the deceased were buried without grave offerings on its periphery. The architecture of the graves points to a Late Antique tradition.

Redni broj: 131
Lokalitet: Monkodonja (Moncodogno)
Naselje: Kokuletovica
Grad/općina: Rovinj
Pravni status: Z-94
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, djelomična rekonstrukcija

Tijekom 2006. nastavljena su arheološka iskopavanja na području brončanodobnoga gradinskog naselja Monkodonja (Moncodogno) kod Rovinja. Radove su organizirali Institut für Prähistorische Archäologie, FU, Berlin (prof. dr. B. Hänsel), Oddelek za arheologijo, FF, Ljubljana (prof. dr. B. Teržan), Zavičajni muzej Grada Rovinja (D. Matošević, prof.) i Arheološki muzej Istre iz Pule (dr. sc. Kristina Mihovilić). Suradnici su također bili dr. C. Becker – arheozoolog, D. Komšo, dipl. arheol., mr. sc. M. Blečić, O. Thiel – fotograf, R. Urankar – snimci iz zraka. Fotogrametrijsku dokumentaciju izradili su M. Črešnar i G. Rutar, a crteže A. Helmuth i F. Bach. U iskopavanjima je sudjelovalo 10 studenata arheologije iz Berlina, Ljubljane, Zadra i Zagreba. Pomoćni radnici i zidari bili su djelatnici



Zapadna strana Sjevernih vrata prije iskopavanja (foto: O. Thiel)

trvtke Kapitel iz Žminja. Radove su novčano podržali Grad Rovinj, Arheološki muzej Istre, strani suradnici i više sponzora.

Tijekom rujna 2006., zaključeno je istraživanje sonde IX, koje je započeto 2001. godine. Na dijelu k.č. 7258, k.o. Rovinj, sustavno je istražen dio pojasa terase naselja uz unutrašnje lice gradinskog bedema, na potezu između Zapadnih i Sjevernih vrata te posebno zapadne strane Sjevernih vrata. Kao i prethodnih godina, dokumentirana je dobro sačuvana stratigrafija. Temelji gradinskog bedema postavljeni su na zaravnatu matičnu stijenu, kao i prvi naseobinski objekti. U zaravnatu matičnu stijenu uklesana su udubljenja za uglavljivanje nosivih greda konstrukcija stambenih i skladišnih prostora ili manjih staja. Mlađu fazu označava učvršćivanje gradinskog bedema, dogradnjom zida širine oko 1 m uz unutrašnje lice. Ona leži na kulturnom sloju debljine oko 10 cm. Uz dionicu unutrašnjeg lica bedema, u blizini Sjevernih vrata, podignut je i drugi potporni zid, širine također oko 1 m, u dužini od 18 m. Istovremene, nove objekte označavaju kamene ploče, kojima su uglavljivane nosive grede, sada u zemljani kulturni sloj. Najmlađu fazu obilježavaju suhozidni temelji, na koje je zatim podizana drvena konstrukcija objekata. Radi se o nizu manjih prostora za koje je iskorišteno unutrašnje lice bedema kao jedna od stijena, a krov je vjerojatno također oslonjen na bedem. Kroza sve slojeve



Zapadna strana Sjevernih vrata s lučnim objektima (foto: M. Črešnar)



Temelji kule uza zapadnu stranu Sjevernih vrata (foto: O. Thiel)

tamne antropogene zemlje ponavlja se velik broj nalaza koštanih ostataka prehrane, ali i brojni nalazi koštanih alatki (šila, igala, spatula), među kojima je pronađen i mali vrh strelice. Najveći broj nalaza ipak čine ulomci keramičkog posuđa koji su na terenu oprani i primarno sortirani.

Važni novi rezultati dobiveni su na dijelu sonde IX, na području zapadne strane Sjevernog ulaza, koji vodi prema jami u podnožju naselja. Na tom dijelu nestaju intenzivno nastanjeni objekti. Pod prostranom kamenom ruševinom, novootkrivene konstrukcije vrlo su slične onima već poznatima s područja Zapadnih vrata. Uz unutrašnje lice bedema, uz vrata, otkriven je prostor dužine 14 m i širine 10 m s dvama lučno zidanim temeljima. U prvoj je fazi u temeljima većeg četvrtastog prostora uklopljen posebno klesan dio matične stijene, a poslije su prostori smanjeni dodatnim lučnim poprečnim pregradnjama. Na zaključak linije bedema dozidana je pravokutna kula, dužine 11 m i širine 2 m, temeljena na megalitskim blokovima, koja dodatno učvršćuje zapadnu stranu vrata. Horizontalnim iskopavanjem pronađeni su blokovi srušeni s konstrukcije kule, koji su zatim tijekom djelomične rekonstrukcije vraćeni u prvobitan položaj. Istraživanjem zapadne polovice koridora Sjevernih vrata utvrđeno je također da nije bilo sekundarnog zatvaranja ili pregrađivanja tog prolaza, kako je izgledalo kod izrade prvih snimaka stanja arhitekture (Baćić 1970; Hänsel, Mihovilić, Teržan 1997). Nakon istraživanja uslijedila je djelomična rekonstrukcija dokumentirane arhitekture, koju su uz nadzor obavili zidari tvrtke Kapitel iz Žminja.



Rekonstrukcija kule uza zapadnu stranu Sjevernih vrata (foto: K. Mihovilić)



Sonda IX, istočni profil (foto: O. Thiel)

Literatura

Baćić 1970 B. Baćić, Prilozi poznavanju gradinske fortifikacije u Istri, Adriatica praehistorica et antiqua, Zagreb, 1970: 215 – 227.

Hänsel, Mihovilić, Teržan 1999 B. Hänsel, K. Mihovilić, B. Teržan, Monkodonja, utvrđeno protourbano naselje starijeg i srednjeg brončanog doba kod Rovinja u Istri, HArch, 28, Pula, 1999: 37 – 107.

Mihovilić, Hänsel, Teržan 2006 K. Mihovilić, B. Hänsel, B. Teržan, Lokalitet: Monkodonja (Moncodogno), HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 224 – 226.

dr. sc. Kristina Mihovilić
prof. dr. Bernhard Hänsel
prof. dr. Biba Teržan

Summary

2006 excavations at the Monkodonja site were concluded with the excavation of probe IX. The probe was situated at the area of Donji Grad, along the inner facing of the hillfort wall and it confirmed the previously discovered development stratigraphy. Excavations at the western side of the Northern Gates, which lead towards the pit at the bottom of the site, gave important results. Arch bases that reinforced the gate construction were found, which had already been discovered at the Western walls. At the end of the city walls line a tower had been added subsequently, which made the passage narrower and more solid. After the excavations, the constructions that make the western side of the Northern Gates were partially restored.

Redni broj: 132
Lokalitet: Mušego (Mon Sego)
Naselje: Rovinj
Grad/općina: Rovinj
Pravni status: P-1746
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2006. provedeno je arheološko iskopavanje tumula na lokalitetu Mušego (Mon Sego), k. 103,7 m, jugoistočno od Rovinja. U organizaciji radova sudjelovali su Institut für Prähistorische Archäologie, Freie Universität, Berlin (prof. dr. B. Hänsel), Oddelek za arheologijo FF, Ljubljana (prof. dr. B. Teržan), Zavičajni muzej Grada Rovinja (D. Matošević, prof.) i Arheološki muzej Istre iz Pule (dr. sc. K. Mihovilić). Uz navedene, suradnici su također bili D. Komšo, mr. sc. M. Blečić i dr. B. Tessmann. Tehničku dokumentaciju izradili su G. Rutar i M. Črešnar, fotografije O. Thiel, fotografije iz zraka R. Urankar, a crteže detalja A. Helmuth. U iskopavanjima je sudjelovalo šest studenata arheologije iz Berlina, Ljubljane, Zadra i Zagreba te jedan pomoćni radnik. Radove su financirali Grad Rovinj, Arheološki muzej Istre, strani suradnici i više sponzora.

Uzvisina Mušego (Mon Sego), koju čine tri, blagim sedlima izdvojena vrha, nalazi se u neposrednoj blizini gradinskog naselja Monkodonja (Moncodogno). Trenutačno je na njegovim vrhovima, prekrivenima gustom makijom, dokumentirano 13 kamenih tumula. Na većini su vidljivi tragovi prekopavanja, a na nekima su sačuvane otvorene kamene škrinje opljačkanih grobnica, za koje se smatra da su dio nekropole koja pripada upravo Monkodonji. Inače je pokop zgrčenaca pod kamenim tumulima uobičajen način pokopa tijekom cijelog brončanog doba Istre (Gnirs 1906; Baćić 1957; Baćić 1960).
Planom radova bilo je predviđeno iskopavanjem istražiti tumul označen kao T. 03 i dokumentirati, odnosno snimiti stanje grupe tumula T. 06 – 09. Tumul T. 03, koji se nalazi na k.č. 4943/3, izabran je za iskopavanje jer je izgledao nedirnut i manjih dimenzija. Uklonjena je vegetacija i dokumentirano je stanje prije početka iskopavanja. Promjera je 10 m, a sačuvana mu je visina 1,5 m. Nakon skidanja površinskog sloja nabacanog kamenja, debljine 50 cm, odlučeno je istražiti do zdravice sjevernu polovicu i jugozapadnu četvrtinu. Nakupinu tumula činilo je pločasto kamenje raznih dimenzija, s pokojim masivnijim blokom. Nisu pronađeni kulturni ostaci, kao ni tragovi posebnih konstrukcija, osim manjega grumena prepečene zemlje na samoj zdravici. Zaključeno je da se radi o nakupini kamenja nastaloj vjerojatno prilikom recentnog vađenja građevnog kamena.
Sljedeći tumul, T. 06, koji se počeo sustavno iskopavati, nalazi se na k.č. 4954/2. Na južnom rubu tumula sačuvane visine 1,5 m, bio je vidljiv dio kružnog vijenca građenog većim blokovima vapnenca, a u sredini se nalazila pravokutna kamena škrinja sastavljena priklesanim, okomito ukliještenim pločama. Iskopavanjem je iz ruševine oslobođen kružni vijenac promjera 12 m, na južnom dijelu sačuvan u još dvama nizovima. Cijela konstrukcija leži na zaravnatoj vapnenačkoj matičnoj stijeni s crvenicom u procjepima. Izvan vijenca tumula otkrivene su suhozidne konstrukcije koje izlaze iz perimetra kruga na istočnoj i zapadnoj strani i djeluju poput prilaznih rampi. Trenutačno izgleda da su građene prije zatvaranja kružnog vijenca. Središnja grobna škrinja T. 06, orijentirana u smjeru S-J, već



Mušego, grupa tumula T. 06 – 09 (foto: R. Urankar)



Mušego, snimak iz zraka T. 06 (foto: R. Urankar)



Mušego, tumul T. 03, preostala JI četvrtina (foto: O. Thiel)

je prije opljačkana i ispražnjena gotovo do dna. Zapadna, okomito postavljena ploča koja čini škrinju duga je 180 cm, a istočna 160 cm; obje su visine 70 cm i debljine od 15 do 20 cm. Dužina unutrašnjosti škrinje iznosi 130 cm, a širina 50 cm. Od kraćih stranica škrinje pronađeni su *in situ* samo ulomci. Detaljnim istraživanjem unutrašnjosti škrinje i njene uže okolice, utvrđeno je da je bila zapunjena sitnim oblucima i tucanikom. Prema sakupljenim ulomcima kostiju pokojnika (vrlo usitnjenima), i u škrinji, ali uglavnom oko nje, zaključeno je da je sadržavala više pokojnika (prema prvom pregledu, vjerojatno tri odrasle osobe i jedno dijete). Osim koštanih ostataka pokojnika, u škrinji i oko nje, na prostoru tumula sakupljeni su brojni ulomci keramike, grumenje prepečene zemlje i šest jantarnih perli raznih veličina i oblika. Ostaci jedne smrvljene perle pronađeni su također iskopavanjem ruševinskog sloja izvan kružnog vijenca tumula. Na prostoru tumula, među kamenjem, sakupljeni su ulomci klesanih ploča, koje su činile kraće stranice škrinje, kao i dio poklopnice. Iskopavanje T. 06 nije dovršeno. Neophodno je do kraja kulturnog sloja iskopati dio unutrašnjosti tumula, kako bi se utvrdili mogući drugi ukopi i odgonetnulo značenje bočnih rampi.
S tumula 07, 08 i 09 očišćena je vegetacija te je detaljno dokumentirano stanje (izmjere tlocrta i presjeka te fotografiranje iz zraka pomoću balona).

Literatura

Baćić 1957 B. Baćić, Novi grobovi iz brončanog doba u Istri, VAHD, LVI-LIX/2, Split, 1957: 15 – 23.
Baćić 1960 B. Baćić, Tumuli iz brončanog doba na Maklavunu i Žamnjaku u južnoj Istri, Jadranski zbornik, IV, Rijeka – Pula, 1960: 197 – 210.
Gnirs 1906 A. Gnirs, Tumulusgräber der Kastellierzeit Istriens, Mitteilungen der k.k. Zentralkommission, V, Wien, 1906: 300 – 307.

dr. sc. Kristina Mihovilić
prof. dr. Bernhard Hänsel
prof. dr. Biba Teržan
Damir Matošević

Summary

At Mušego site, in the immediate vicinity of the Bronze Age Gradina hillfort near Rovinj, 13 tumuli have been recorded. During September 2006 tumulus T.03 was excavated and gave a negative result. A systematic excavation of T.06 was started which yielded new data on Bronze Age graves of Istria.
It is surrounded by a stone ring measuring12m in diameter, which is reached over the eastern and western ramps. In the centre of the tumulus a stone grave chest of a N-S orientation was found, which was pillaged previously. The systematic excavation of the chest and the tumulus around it yielded bone remains of the deceased person, pottery fragments and 6 amber pearls.

Redni broj: 133
Lokalitet: Na križu – crkva sv. Severina
Naselje: Guran
Grad/općina: Vodnjan
Pravni status: Z-3104
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervacija

Prilikom rekognosciranja na trasi magistralnog plinovoda Pula – Karlovac, otkriveni su ostaci do tada nepoznate građevine, za koje se naknadnim iskopavanjima utvrdilo kako pripadaju ranosrednjovjekovnoj crkvi sv. Severina. Istraživalo se u nekoliko navrata: probna sondiranja od 4. do 6. svibnja 2006., zaštitna arheološka iskopavanja od 22. svibnja do 17. lipnja 2006. te nadzor za vrijeme konzervatorskih radova na arhitektonskim ostacima crkve od 17. listopada do 15. studenog 2006. Tijekom tih istraživanja otvorena je površina od oko 280 m². Arheološke radove izvodili su djelatnici Hrvatskoga restauratorskog zavoda. Uz voditelja radova, Josipa Višnjića, u istraživanjima su sudjelovali i mr. sc. Luka Bekić, tri studenta arheologije (Tihomir Percan, Ivana Janko, Katarina Jerbić), dva geodeta i 11 radnika. Investitor radova bila je tvrtka Plinacro d.o.o. iz Zagreba

Pronađena crkva smještena je na najdominantnijoj koti u okolici, na stjenovitom uzvišenju okruženom plodnim poljima. Nalazi se na stacionaži 8+750, jugozapadno od sela Gurana. Jedini podatak iz povijesnih izvora o postojanju crkve sv. Severina na tom području poznat je iz tzv. Starog katastra, karte izrađene između dvaju svjetskih ratova prema mjerenjima iz 19. st., na kojoj se u blizini istraženog položaja spominju *Rovine St Severino*. Da je uistinu riječ o crkvi sv. Severina, potvrđeno je pronalaskom dijelova kamenog križa na kojem se spominje ime tog sveca. Križ je bio postavljen na suhozidno postolje izgrađeno iznad ruševnih ostataka crkve.
Iskopani dijelovi arhitekture na položaju Na križu upućuju na jednostavnu longitudinalnu građevinu trapezoidnog oblika, širine 4,40 m i maksimalne dužine 14,10 m. Crkva je orijentirana približno u smjeru istok-zapad, uz manji otklon uvjetovan prilagođavanjem terenu. Sjeverni zid raščlanjen je s pet lezena, od kojih su se po dvije nalazile na sjeveroistočnom i sjeverozapadnom kutu crkve dajući križni tlocrt, a jedna na sjevernom zidu na udaljenosti od 6,26 m od sjeveroistočnog kuta crkve. Lezene imaju različite dimenzije (20x50, 20x50, 26x50, 16x64, 14x58 cm – gledano od istoka prema zapadu). Ulaz u crkvu nalazio se u osi pročelnog zida crkve, što je potvrđeno pronalaskom ulomka praga koji se nalazio *in situ*. Prag je sačuvan fragmentarno pa ne nudi podatak o točnim

dimenzijama ulaznih vrata. Crkva je u unutrašnjosti podijeljena pregradnim zidom, koji korespondira središnjem kontraforu sjevernog zida, na koji je prislonjen. Zid ima dužinu od 1,10 m i širinu od 50 cm. Čini se da je izgrađen nakon ostatka građevine jer nije organski vezan s perimetralnim zidom, a za njegovo zidanje rabljena je drugačija vrsta veziva. Podovi crkve sačuvani su tek jednim dijelom, izrađeni djelomice od većih ploča kamena lomljenca, a djelomice je rabljena priklesana živa stijena. Prostor je podijeljen na niži plato u istočnom dijelu, koji se pruža 7,60 m od unutrašnjeg lica istočnog zida, i viši plato, koji se nastavlja u smjeru zapada povišen za oko 25 cm. Istočni, niži dio podnice bio je prekriven žbukom bijele boje.

Istočni dio građevine bio je odijeljen od ostatka oltarnom pregradom udaljenom 170 cm od unutrašnjeg lica istočnog zida, čiji su ulomci pronađeni tijekom istraživanja. Njen položaj naznačen je priklesanim blokom lokalne stijene s utorom namijenjenim fiksiranju pluteja, koji izlazi iz sjevernog zida u smjeru juga, dok na južnoj strani njen smjer naznačava oblacionarij (zidani stol uz oltar) koji završava na pretpostavljenom smjeru pružanja oltarne pregrade. Oblacionarij je veličine 160x60 cm i visine 60 cm od pretpostavljene razine podnice, a prekriven je kamenim pločama koje su sačuvane tek djelomice. Svetište crkve sv. Severina, kako se čini prema podacima prikupljenima na terenu, nije bilo nadsvođeno, a vizualno je bilo naznačeno oltarnom pregradom i oblacionarijem.

Iz građevnih ostataka jasno je vidljivo da je crkva imala i jednu naknadnu nadogradnju. Za pojedine dijelove građevine, a to se odnosi na pregradni zid, zadebljanje zida iznad oblacionarija i podnicu u zapadnom, nižem dijelu crkve, rabljena je bijela žbuka, drugačija od crvenkaste koja je rabljena na ostatku građevine. Osim toga, ti zidovi su tek prislonjeni na perimetralne. To bi značilo da je zapadni dio zgrade u jednom trenutku preoblikovan dozidavanjem zadebljanja iznad oblacionarija, prekrivanjem podnice tankim slojem žbuke i gradnjom pregradnog zida. Na taj je način prostor namijenjen službi svećenika odijeljen od prostora za puk, najvjerojatnije niskim zidom koji se mogao rabiti prilikom službe te dodatnim naznačavanjem razlike podnice koja je otprije bila niža.

Oko 5 m sjeverno od crkve pronađeno je mjesto na kojem se pripremala žbuka. Prostor je bio djelomice smješten između živih stijena, a djelomice ograđen kamenim blokovima uredno složenima s njegove sjeverne strane. U neposrednoj blizini crkve pronađena su i dva groba. Nekoliko metara sjeveroistočno od crkve pronađen je grob 1 s četirima ukopima. Grob je smješten između živih stijena, tako da se grobna arhitektura prilagodila postojećim uvjetima. Usmjeren je približno sjever-jug, s otklonom prema zapadu. Obložen je pločama kamena lomljenca nejednakih dimenzija i nepravilnih oblika. Pokrivna ploča nije postojala, a kao dno groba poslužila je živa stijena. U grobu nisu pronađeni prilozi. Pokojnici su položeni jedan na drugog, što obično znači da je riječ o istovremenom pokapanju pokojnika, jer kod naknadnih ukopa kosti prvotnih mrtvaca obično budu pomaknute. Cijeli kontekst upućuje na nasilan događaj s obzirom na to da je kod jednog pokojnika dokazano da je usmrćen udarcem tupim predmetom u glavu, a kako se radi o istovremenim ukopima, nasilna se smrt može pretpostaviti i za ostale pokojnike (antropološku analizu ljudskoga osteološkog materijala obavio je dr. Mario Šlaus



Na križu, ranosrednjovjekovna crkva i trasa plinovoda (foto: L. Bekić)

s Odsjeka za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti). Oko 2 m sjeveroistočno od crkve pronađen je grob 2. Kako se pokazalo, riječ je o zidanoj grobnici koja je bila opljačkana, a kosti razbacane, tako da su pronađene u sekundarnom položaju uza samu grobnicu. U grobu nisu pronađeni prilozi. Prema pronađenome osteološkom materijalu može se zaključiti kako je riječ o najmanje pet individua. Sačuvani su zapadni, južni i sjeverni zid, dok se istočni tek nazire. Prema sačuvanim ostacima, grobnica je bila veličine 300x80 cm i bila je pravilno orijentirana u smjeru sjever-jug.

Tijekom iskopavanja pronađeni su i ulomci epigrafskih spomenika, od kojih se dva, prema načinu izrade i slovima, okvirno mogu datirati u ranocarsko razdoblje,



Dijelovi oltarne pregrade prilikom nalaza (foto: L. Bekić)



Crkva nakon završenih konzervatorsko-restauratorskih radova (foto: J. Višnjić)

odnosno 1. ili 2. st. Druga skupina epigrafskih nalaza pripada arhitravu oltarne pregrade ranosrednjovjekovne crkve. Sačuvani su dijelovi s tekstom: CVM... / ...MO FIERI RO... / ...NITO EPI... / ...PORIBVS / DOMN... Natpis govori o gradnji crkve ([*do*]MO FIERI RO[*gavit*]) te spominje graditelja crkve (...NITO EPI[*scopus*]) i vladara u čije je vrijeme sagrađena ([*tem*]PORIBUS DOMiNi). Nažalost, ime vladara nije sačuvano, dok završni dio riječi koja prethodi biskupu (...NITO) mogu biti četiri zadnja slova biskupova imena, ali i neki pridjev koji bi ga opisivao. Taj nastavak ne odgovara imenu ni jednog biskupa koji se pojavljuju u povijesnim izvorima. Pronađen je još jedan ulomak ranosrednjovjekovnog natpisa. Riječ je o završnom dijelu grede, s duboko urezanim okvirnim natpisnim poljem. Vidljiva su samo slova ...VS. Taj ulomak ne odgovara arhitravu oltarne pregrade, pa se njen izvorni položaj mora tražiti negdje drugdje na crkvi, možda na nadvratniku. Crkvenom namještaju ranosrednjovjekovne građevine pripadaju još i dijelovi glatkih stupića, kapitel ukrašen četirima uspravnim rebrima po sredini ploha, dio neukrašena luka, neukrašen plutej (?) i oltarna menza (?). Prema stilskim i sadržajnim karakteristikama, bez čvršćih datacijskih oslonaca, taj natpis, cjelokupna oltarna pregrada i ostali opisani ulomci mogu se datirati u širi vremenski raspon, između 750. i 850. godine. Spomenuti križ s natpisom koji spominje



Dijelovi oltarne pregrade (foto: J. Višnjić)

sv. Severina, a koji se nalazio nad ruševinama crkve, može se datirati u 19. st. Među keramičkim nalazima, koji ne dopuštaju preciznije datiranje, manji dio pripada prapovijesnom razdoblju. Također mali broj nalaza pripada razdoblju rane antike i okvirno se može datirati u 1. ili 2. st. Najbrojniju skupinu keramičkih nalaza čine oni datirani u kasnoantičko razdoblje. Uz nekoliko ulomaka amfora i uljanica, glavninu čine ulomci kasnoantičke grube „kućne“ keramike, tzv. „jugoistočnoalpske kućne keramike“. Pojava te keramičke grupe u Istri vjerojatno je posljedica postupnog doseljavanja romanskih izbjeglica iz zapadne Panonije i Norika. Kako romanska tradicija izrade posuda na brzom kolu preživljava do 8. i 9. st. i ne mijenja se osobito, jedan dio ulomaka gotovo sigurno pripada razdoblju 8. i 9. st. Pronađen je i veći broj ulomaka staklenih posuda koji se mogu datirati u kasnoantičko ili ranosrednjovjekovno razdoblje i mogu se u potpunosti odrediti kao liturgijski predmeti. Od metalnih predmeta izdvajaju se kasnoantički primjerak novca kovan za Konstantina Velikog 316. i brončana kopča u obliku pijetla (zoomorfna fibula), pronađena u blizini groba 2. Takve kopče spadaju u isti zemljopisni okvir kao i „jugoistočnoalpska kućna keramika“, a upotrebljavaju se od 5. do 7. st. AMS C-14 datacija ugljena uzetog iz sloja kojemu pripada ta fibula polučila je kalibriranu godinu 525±49., a cijeli sloj prethodi onomu u kojem je izgrađena crkva. Manji broj nalaza pripada kasnosrednjovjekovnom i ranonovovjekovnom razdoblju. To su ostaci gravirane keramike, mletački novac iz 16. st., svetačka medaljica, kresivo, sjekira s tuljcem itd.

Prema svemu navedenome, može se zaključiti kako je crkva izgrađena oko 800., u počecima franačkog osvajanja Istre, na što upućuje crkveni namještaj koji u potpunosti pripada ranosrednjovjekovnom razdoblju. Na osnovi ostalih starijih nalaza, može se reći da je crkva nastala na mjestu nekoga antičkog kompleksa agrarne namjene, koji je u kasnoj antici bio intenzivnije naseljen. Crkva je funkcionirala kraće vrijeme, što potvrđuje nedostatak nalaza koji bi se mogli datirati u vrijeme između gradnje crkve i kasnoga srednjeg vijeka. Kasnosrednjovjekovni i ranonovovjekovni nalazi pronađeni su u sloju koji prekriva sačuvane građevne ostatke crkve, što datira njezino rušenje najkasnije u vrijeme razvijenoga srednjeg vijeka. Budući da se crkva nalazila na samoj trasi plinovoda, bilo je potrebno izmijeniti njezin smjer, kako bi se sačuvali izrazito vrijedni nalazi. Sondiranjem je određena nova trasa plinovoda, koja nije oštetila crkvu i arheološke slojeve. Nakon arheoloških istraživanja obavljeni su konzervatorski radovi na sanaciji pronađenih arhitektonskih ostataka crkve, koje je izvodila licencirana tvrtka Kapitel d. o. o. iz Žminja. Na položaj je postavljena i kopija pronađenog križa, dok je obnovljeni original pohranjen u Crkvenu zbirku u Vodnjanu.

Josip Višnjić
mr. sc. Luka Bekić

Summary

During the construction of the main gas pipeline running from Pula to Karlovac, employees of the The Croatian Conservation Institute discovered and investigated architectural remains of a Early Medieval St. Severin's Church. It is a longitudinal object of a trapezoid shape, 4.40

meters wide and a 14.10 meters long (max). Remains of church furnishing were also found among these fragments of an inscribed altar screen architrave. Next to the church a grave vault from the Late Antiquity was found together with a medieval grave sheathed with roughly cut stone (natively called – "lomljenaca"). The church is dated to the period around 800 and because of the larger amount of the material that can be dated to the Antiquity and Late Antiquity periods, it can be concluded that the church was made at the site of some kind of agrarian complex, which became considerably more inhabited during the Late Antiquity. After the archaeological excavations, the restoration works of the found architectural remains were conducted.



Tloris

Redni broj: 134
Lokalitet: Nezakcij – forum
Naselje: Valtura
Grad/općina: Ližnjan
Pravni status: R-342
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno istraživanje

Sustavno arheološko istraživanje na lokalitetu Forum – Nezakcij započelo je 3. srpnja, a okončano je 31. kolovoza 2006. godine. Voditeljica istraživanja bila je mr. sc. Kristina Džin, a u radovima su sudjelovali Davor Bulić (muzejski tehničar – primarna terenska i fotodokumentacija), Monika Petrović, prof., (dokumentarist – arhitektonska dokumentacija i dokumentacija istražene sitne građe), GEOBIRO d.o.o. Pula (geodetski snimak istraženog dijela), RIGO Hortikultura Pazin (radna grupa za zemljane radove i uklanjanja vegetacije), WILLI Pula (odvoz zasipnog materijala), Laboratorij AMI-ja (primarna laboratorijska obrada sitne arheološke građe). Radove su financirali Ministarstvo kulture i Arheološki muzej Istre iz Pule.

Nezakcij (*Nesactium*) smješten je na vrhu sektora pretpovijesnoga gradinskog naselja, a urbanistička je shema slijedila autohtonu tradiciju. Na istaknutoj visoravni sagrađen je kapitolij s trima hramovima na



Snimak iz zraka



Pogled sa zapada na sjeverni trijem foruma

zapadnom dijelu foruma, koji je bio s triju strana omeđen portikatom iz kojega se prilazilo tabernama; termalni je kompleks kao i u drugim javnim i privatnim zgradama. Katastarske čestice prema novom premjeru obuhvaćene istraživanjem 2006. godine jesu k.č. 307, 304/1, 297, sve k.o. Muntić.

Forum – sjeverni sektor

Uz južni vanjski zid južne ranosrednjovjekovne bazilike, tj. uza sjeverni forumski trijem, istraženi su stratigrafski slojevi starijih antičkih i protopovijesnih razdoblja sondom duljine 35,73 m i širine 5,43 m, dijelom do kraja kulturnog sloja, tj. kamena živca. Naišlo se na ostatke suhozidnih formacija i ostatke starijih tzv. tuskanskih stupova priklesanih uza samu živu stijenu i ritmički raspoređenih između današnjih rimskih baza kolonade. U istočnom dijelu, uz mjesto nalaza natpisa *T.Prifernia Paeta* iz 2004., pronađena je i jama ispunjena kamenom šutom i kamenim postamentom baze stupa. Zanimljiv je i dio natpisa iz kojeg se čita riječ *imperio*, pronađenog u istoj jami ispod kamenog postamenta baze stupa. Utvrđeno je i postojanje dvaju kanala za oborinske vode: istočni, tj. rubni forumski kanal proteže se najvjerojatnije uz istočni rub foruma, dok se zapadni, ukošeniji, najvjerojatnije drenirao u navedenom zasipnom materijalu, a položen je na neku stariju ili istovremenu zidanu konstrukciju. Zid ranosrednjovjekovne bazilike „sjeo“ je na stariju gradnju, dijelom suhozidnu, koja je u vrijeme svoje izgradnje izvrnula protopovijesne slojeve, što je vidljivo u nelogičnom slijedu slojnica keramičkih nalaza.

Forum – južni sektor

Uz južni sektor peristila, i istočno od prije istražene urbane vile s podrumom, krčilo se raslinje te skidao i odvozio amorfni građevni materijal deponiran tijekom prijašnjih istraživanja (1920. – 1940.). Nakon niveliranja terena pokušao se pronaći nastavak već uočenih mogućih tragova zidova. Zidovi su individualizirani te je u duljini od 34,60 m uočeno postojanje za sada jedinstvenog prostora širine 6,97 m, s mogućom konstrukcijom koja je podržavala stube za komunikaciju s prvim katom objekta. S obzirom na konfiguraciju terena, može se pretpostaviti da se radi o prizemlju objekta, dok je podrum vrlo moguće očekivati u nastavku istraživanja. Potrebno je istaknuti da je objekt bio monumentalnih građevinskih dimenzija s obzirom na to da je pronađena obrađena profilirana kamena greda kao konstrukcijski element, vjerojatno za nadsvođenje otvora.



Pogled s istoka na sjeverni trijem foruma



Pogled na južni trijem foruma i neistraženi objekt južno od trijema

Tijekom istraživanja prikupljeni su brojni arheološki nalazi koji su ujedno i vremenska odrednica samoga objekta (staklo, bronca, željezo, kost, fina i gruba kućanska keramika, amfore, doliji, tegule – keramička građa označena radioničkim žigovima). Keramički artefakti pronađeni u oba sektora istraživanja datiraju se u razdoblje od 5. st. pr. Kr. do 6. stoljeća, s obzirom na strukturu materijala te stratigrafske odrednice.
Tijekom istraživanja utvrđeno je postojanje više građevinskih faza na forumu i objekata u njemu, tako da će predstojeća arheološka istraživanja, kojima će se okončati definiranje sektora zadanih tijekom kampanje 2006., odrediti potpuno drugačiju urbanu sliku antičkoga grada od do sada poznate. Lokalitet nije istražen ni u svom manjem dijelu. Slijede višegodišnja sustavna istraživanja pojedinih urbanih cjelina do kraja kulturnog sloja kako bi se dobila cjelovita slika slojevitosti grada od razdoblja naseljavanja u prapovijesti pa do srednjega vijeka. Istraživanja u posljednjih pet godina ograničena su na prostor foruma municipija Nezakcij, gdje su u dvama izdvojenim sektorima locirane nove infrastrukturne izgradnje (tuskanski stupovi u starijoj fazi foruma, kanali, izduljena građevina – vjerojatno katnica). Nakon konzervacije istraženih struktura i prethodnih istraživanja, započet će daljnje sustavno kopanje novih urbanih detalja kojima antički Nezakcij obiluje.

mr. sc. Kristina Džin

Summary

Archeological researches of the Nesactium, multi-layered pre-historical, Roman and early mediaeval urban center of eastern Istria, carried out during the 2006 campaign, have led to the new understandings of town structure and layers of Pula in Roman period. During the last five years, researches have been limited to the forum area, where in two separated sectors new infrastructural constructions have been recorded (Toscana columns from the earlier construction phase, canals, and an elongated, most likely a two-storey building). After conservation of the researched structures and executed researches, further systematic excavation of new urban details, plentiful in the Roman Nesactium, will be executed.



Natpis pronađen u sjevernom forumskom trijemu 2006. godine

Redni broj: 135
Lokalitet: Pećina Laganiši
Naselje: Laganiši
Grad/općina: Oprtalj
Pravni status: P-798
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: probno iskopavanje (sondiranje)

Od 25. rujna do 8. listopada 2006. provođeno je arheološko istraživanje na nalazištu Laganiši. Stručni voditelj bio je Darko Komšo (Arheološki muzej Istre iz Pule). Radove su financirali Ministarstvo kulture, Arheološki muzej Istre u Puli i Općina Oprtalj. Arheološko istraživanje dio je arheološkog projekta „Laganiši“, započetog 2004. pod vodstvom Arheološkog muzeja Istre iz Pule.

Pećina Laganiši nalazi se u općini Oprtalj, na nadmorskoj visini od 395 m, 1650 m sjeveroistočno od mjesta Oprtlja, te 350 m sjeveroistočno od sela Laganiša, prema kojem je i dobila ime. Smještena je na visoravni omeđenoj rijekama Mirnom na jugu, Bračanom na istoku i Dragonjom na sjeveru, čiji vrhovi ne prelaze 500 m nadmorske visine. Centralni dio te visoravni, koji se pruža od rta Savudrije na zapadu do Zrenja na istoku, dužine 35 i širine 4 km, formiran je od krednih vapnenaca i obiluje krškim fenomenima kao što su pećine i jame. Pećina Laganiši sastoji se od pećine u maloj vrtači i obližnje pećine s jamskim ulazom (Komšo 2005; Komšo 2006). Na temelju prikupljenog materijala i na poticaj Općine Oprtalj, tijekom travnja 2004. i rujna/listopada 2005. pokusno je istraživana pećina s vrtačom, prilikom čega je istražena sonda dužine 3 m i širine 2 m, najveće dubine iskopa 405 centimetara. Tijekom sezone 2006. istraživanja su nastavljena u pećinskom i započeta u jamskom prostoru.

U pećinskom prostoru proširen je iskop sonde prema istoku u dužini 4,5 m i u širini 1,5 m, odnosno kvadranti A-E/102-103. Površina sonde prije iskopa, kao i tijekom iskopa, mjerena je uz pomoć nivelira, svakih pola metra, a zabilježene visine odmah su preračunavane u apsolutne. Istraženi sedimenti kopani su u prirodnim slojevima do prirodnog prijelaza na novi sloj. Iskopavano je špatulom i pikunom, a iskopani sediment suho je prosijavan kroz sito s otvorima od 3 mm na samom nalazištu. Jedino je u dubljim slojevima zbog iznimne vlažnosti i ljepljivosti sediment pregledavan gnječenjem. Prilikom istraživanja ukupno je istraženo 13 slojeva, 11 vatrišta i četiri tvorevine, koji se mogu podijeliti na više horizonata.
Recentni površinski slojevi istraženi su kao jedinstven sloj 101, i ne razlikuju se od onih iz prethodnih sezona istraživanja. Čini ih izbačena zemlja iz navedene



Laganiši jama, brončani bodež prije i nakon čišćenja (foto: D. Komšo)

devastacije, površinski pećinski sediment tamnosmeđe boje i zasip od urušenja dijela tavanice. Nalaza je bilo malo, većinom iz kontakta sa slojem 102. U južnom dijelu sonde zabilježena je nakupina velikih blokova kamena, nastala vjerojatno zbog urušavanja pećinske tavanice. Sjeverni dio sonde prekinut je kanalom, odnosno devastacijom, iz kojeg je izbačen sediment iskopavan kao površinski dio sloja 101. Ispod sloja 101, na površini sloja 102 nalazila su se dva vatrišta, F 101 i F 102. F 101 je veće vatrište smješteno u kvadrantima BC/102-103, a jednim dijelom ulazi u istočni profil. Dimenzija je 118x160 cm i debljine od 2 do 10 cm. Sastoji se od bijelosivoga kompaktnog i relativno suhoga pepeljastog sedimenta, koji leži iznad crnoga gara. Na površini vatrišta u kvadrantu C 102 nalazila se nakupina manjeg kamenja, dok se u kvadrantu B 103 nalazilo veliko kamenje koje ga je utisnulo prilikom urušenja. Prikupljeno je malo nalaza kostiju, keramike, ugljena, jedna obrađena kost i jedan kremen. Vatrište se može datirati u kasnorimsko razdoblje. F 102 je malo vatrište smješteno u DE/102, a jednim dijelom ulazi u zapadni profil. Dimenzija je 60x60 cm i debljine od 5 do 16 cm. Sastoji se od niza sedimenata; na površini se nalazi bijelo-sivi kompaktan i relativno suh pepeljast sediment, pod njim je uslojen crn gar, ispod kojeg se nalazi sivo-smeđi kompaktan i vlažan glinast sediment koji se lomi u grumenje. Prikupljeno je malo nalaza kostiju i keramike, a tvorevina se može datirati u kasnorimsko razdoblje. Ispod površinskog sloja 101 i vatrišta F 101 i F 102 zabilježen je sloj 102 – maslinastosmeđega masnog i kompaktnoga glinastog sedimenta s 30% kamenja (5% sitnog, 15% srednje velikog i 10% velikog). Prikupljeno je malo nalaza keramike i kostiju, koji se datiraju u kasnorimsko razdoblje. Sloj 102 prirodno prelazi na sloj 103. Sloj 103 je uslojen ispod sloja 102. Sastoji se od glinastoga, umjereno do jako vlažnog sedimenta, tamne crveno-smeđe boje. Prikupljeno je malo keramike i kostiju, koji se datiraju u kasnorimsko razdoblje. Prirodno prelazi na tvorevinu F 103 i F105, vatrište F104 i F 104A te na sloj 104. F 103 i F 105 dio su iste tvorevine. Sastoji se od kamene konstrukcije triju pravilnih kamenih ploča okruženih pravilno složenim kamenjem (F 103) i bijelo-žutoga glinastog sedimenta koji se lomi u grumenje (F105). Prostire se cijelim proširenjem sonde. Arheoloških nalaza gotovo i nema. Ta tvorevina nejasne namjene može se datirati u kasnorimsko razdoblje. Prirodno prelazi na vatrište F 104.

Vatrište F 104 i F 104A nalazilo se u većem dijelu proširenja sonde i bilo je maksimalne debljine oko 10 cm. F 104A je nakupina jako vlažnoga sivog pepela i ugljena. Zabilježena je samo u kvadrantima DE/102 i leži na F 104. F 104 je tanak sloj gara umjerene vlažnosti s oko 5% sitnog kamenja. U tom proslojku prikupljeni su ulomci keramike, kosti i 11 kasnorimskih novčića. Novčići su prikupljeni u zoni veličine 50x50 cm, na kontaktu kvadranata B i C 102. Cijelo se vatrište može datirati u kasnorimsko razdoblje. Ta tvorevina prirodno prelazi na sloj 104 i tvorevine F 106 i F 107. Sloj 104 tanak je prosloj koji se nalazi ispod sloja 103 i F 104. Čini ga vlažan glinast sediment crvene boje, debljine od 5 do 10 cm. Prikupljeno je malo nalaza kostiju, te ga za sada nije moguće datirati. Taj sloj prirodno prelazi na F 106 i sloj 105. F 106 je nakupina kamenja i crvene glinovite zemlje, i nalazi se ispod sloja 104 i F 104. Prikupljeno je malo nalaza kostiju i keramike, a okvirno se datira u razdoblje brončanog doba. Prirodno prelazi na sloj 105 i vatrište F 108. F 107 je tanak glinast sediment žuto-bijele boje, debljine od 3 do 5 cm, koji se nalazio ispod F 104 i F 104A. Pruža se u kvadrantima DE/ 102 i 103. Jednim svojim dijelom ulazi u istočni profil. U toj tvorevini nisu zabilježeni arheološki nalazi, a prema svojoj stratigrafskoj poziciji može se okvirno datirati u razdoblje prapovijesti. Prirodno prelazi na sloj 105. F 108 i F 108A čine veće vatrište smješteno u kvadrantima A-D/102, debljine od 3 do 20 cm, dimenzija 120x260 cm. Sastoji se od crnoga gara i sivoga pepeljastog sedimenta, a leži djelomice na sloju 106, a djelomice na F 108A. U kvadrantu A 102 se pod vatrištem nalazi izrazito crven sediment, vjerojatno nastao djelovanjem gorenja. F 108A je glinast smeđ sediment izmiješan s većom količinom ugljena iz F 108, koji sadrži velik postotak kamenja (50% srednje velikog i 20% velikog kamenja). Ta tvorevina prelazi na sloj 106 i vjerojatno je dio sloja 105 izmijenjenoga gorenjem. Prikupljeni su nalazi kostiju i keramike koji datiraju vatrište u razdoblje brončanog doba. Sloj 105 je sivo-smeđ glinast sediment, s oko 20% srednje velikog i 20% velikog kamenja. Zabilježen je na području cijele sonde, osim na mjestu vatrišta F 108. Debljina je sloja od 5 cm na južnom dijelu sonde do 25 cm na sjevernom dijelu sonde. Prikupljena je velika količina keramike i kostiju iz razdoblja brončanog doba. Taj sloj prirodno prelazi na sloj 106. Sloj 106 je crveno-smeđ glinast kompaktan sediment, s oko 20% srednje velikog i 10% velikog kamenja. Debljina sloja varira, od 5 cm u kvadrantu E, do 35 cm u kvadrantima A-C. U sredini sonde (C-D/102-103) sloj je ulegnut. Prikupljeni su nalazi keramike, kostiju, ugljena te jedno koštano šilo. Keramike i dalje ima mnogo, iako manje nego u sloju 105. Posebno je malo nalaza u kvadrantima AB/102-103, gdje je zabilježena koncentracija krupnog kamenja. Od tog sloja je ostavljena stuba dimenzija 50x50 cm u kvadrantu E 103, radi lakšeg pristupa u sondu. Sloj se datira u razdoblje brončanog doba. Prirodno prelazi na F 109 i sloj 107. F 109 je vatrište zabilježeno u kvadrantu E 102 i djelomice se nastavlja u sjeverni profil. Dimenzija je 60x60 cm, debljine oko 5 do 6 cm. Sastoji se od sivog pepela i gara. Prikupljeni su nalazi keramike i kostiju koji

se datiraju u razdoblje brončanog doba. Prirodno prelazi na sloj 107. Sloj 107 je vlažan i ljepljiv glinast kompaktan sediment sive boje. Debljine je od 30 cm u kvadrantu A do 40 cm u kvadrantu D. U gornjem dijelu sloja gotovo i nema kamenja, dok se u donjem dijelu sloja učestalost kamenja povećava (30% srednje velikog i 20% velikog kamenja). Prikupljeno je malo nalaza krupnih kostiju i keramike. Sloj se datira u razdoblje brončanog doba. Od tog sloja ostavljena je stuba u kvadrantu E 102, radi lakšeg pristupa u sondu. Prirodno prelazi na sloj 108. Sloj 108 je vlažan, kompaktan i glinast sediment crvene boje, s oko 30% srednje velikog i 20% velikog kamenja. Debljina je sloja od 33 cm u kvadrantu D/102 do 46 cm u kvadrantu A/102. U kvadrantima A-C/102-103 učestalost velikog kamenja raste, tako da je površina sljedećeg sloja u tom dijelu u potpunosti prekrivena velikim kamenjem i kamenim pločama. Prikupljeni su nalazi keramike, kostiju i okera. Količina keramike raste u odnosu na prethodni sloj 107. Taj se sloj okvirno datira u brončano doba. Od sloja je ostavljena stuba dimenzija 50x50 cm u kvadrantu D 102, radi lakšeg pristupa u sondu. Prirodno prelazi na F 110, F 111, F 112 i sloj 109. F 110 je manje vatrište smješteno u kvadrantu C 102, dimenzija 80x80 cm. F 111 je veće vatrište koje se nalazi u kvadrantima A-D/103, i koje velikim dijelom ulazi u istočni profil. Vidljivih je dimenzija 350x70 cm. F 112 je manje vatrište dimenzija 40x40 cm, smješteno u kvadrantu A/102. Djelomice ulazi u južni profil. U tim vatrištima prikupljena je manja količina keramike i kostiju. Okvirno se datiraju u razdoblje bakrenog doba. Prirodno prelaze na sloj 109. Sloj 109 je vlažan, kompaktan i glinast sediment sive boje s oko 5% srednje velikog i 5% velikog kamenja. Debljine je od 25 do 40 cm. U tom sloju zabilježeno je vatrište F 113, tvorevina F 114 te njena ispuna F 114A (zapravo sloj 109). Prikupljeno je malo nalaza keramike i kostiju, osim u kvadrantu A/102-103, gdje su prikupljeni veći ulomci nekoliko zdjela. Taj se sloj okvirno datira u bakreno doba. Od sloja je ostavljena stuba dimenzija 50x50 cm u kvadrantu D 103, radi lakšeg pristupa u sondu. Prirodno prelazi na sloj 110 i vatrište F 115. Vatrište F 113 i tvorevine F 114 istovremena su i zanimljiva pojava. Vatrište F 113 nalazi se u kvadrantu C/103, dimenzija je 70x50 cm. Sastoji se od sivog pepela i crnoga gara. U kvadrantu C/102 nalazi se okrugla tvorevina F 114, promjera oko 22 cm. Izgleda kako je F 114 iskopana rupa u koju je ubačen žar iz F 113, koja je potom poklopljena i vjerojatno iskorištena kao peka za pripremu hrane. Sjeverno od njih nalaze se dvije manje nakupine kamenja, koje su vjerojatno služile za pridržavanje dvaju kolaca, vjerojatno također u vezi s navedenom aktivnošću. Prikupljena je manja količina kostiju i keramike, koji se datiraju u razdoblje bakrenog doba. Te tvorevine nalaze se unutar sloja 109. F 115 je zapravo samo tanak sloj gara na površini sloja 110. Dimenzija je 30x30 cm, debljine 1 cm. Nisu zabilježeni nalazi. Sloj 110 jest crveno-smeđ sediment, tvrd i kalcificiran na površini. Manje je glinovit i vlažan u odnosu na prethodne slojeve 108 i 109. Sadrži oko 5% malog, 5% srednje velikog i 5% velikog kamenja. Sonda je smanjena na kvadrante AB/102-103. Prikupljeno je dosta nalaza keramike, kostiju, ribljih kostiju, školjaka i ugljena. Učestalost je keramike veća u kvadrantu A nego u kvadrantu B. Na osnovi nalaza taj se sloj može datirati na prijelaz iz srednjeg u kasni neolitik. Kopanje je prekinuto na prirodnom prijelazu na sloj 111 i vatrište F 116, koje se nalazi u kvadrantu A/102-103 i ulazi u južni profil.

Tijekom 2006. započelo je i iskopavanje jamskog prostora pećine Laganiši. Na temelju prethodno pribavljenoga osteološkog i keramičkog materijala – među kojima posebice treba istaknuti ljudske kosti i brončanodobnu keramiku – te crteža jamskog prostora izvedenog 2004., detaljno je rekognosciran i fotografiran jamski prostor. Prostor je velike površine (370 m²), djelomice devastiran pretraživanjem površinskih sedimenata koje su učinile nepoznate osobe, a mjestimice prekriven kamenjem i sigovinom, što ga čini iznimno teškim za precizno rekognosciranje. Zbog navedenoga, pri rekognosciranju rabljen je detektor metala i detaljan tlocrt jamskog prostora, na koji je postavljena koordinatna mreža. Taj pristup pokazao se vrlo uspješnim, te su pod debelim slojem sige prikupljeni brončani bodež, strelica i sjekira, datirani u razdoblje Bronce D. Nalazi su precizno nacrtani i smješteni u prostor u mjerilu 1 : 10. Bodež i strelica međusobno su udaljeni 40 cm i u istom kontekstu s ljudskim kostima i brončanodobnom keramikom, smješteni u zapadnoj maloj prostoriji, od ostatka jame odvojenoj zasiganim suhozidom. Sjekira je pronađena 5 m istočno, južno od prolaza koji vodi u navedenu prostoriju. Kako su uz bodež i strelicu zabilježeni i nalazi ljudskih kostiju i brončanodobne keramike, odlučeno je da se na tom mjestu istraži sonda dimenzija 2x1,5 m. Sonda je smještena tik uza zasigani suhozid, sjeverno od prolaza u prostoriju. Kako bi se došlo do kulturnog sloja, bilo je potrebno probiti sloj sigovine debljine od 1 cm (zapadni dio sonde) do 15 cm (istočni dio sonde). Direktno pod sigom ležale su kosti više ljudi, razbacane bez reda, te nalazi bronce, jantara, keramike i ugljena. Osim navedenih nalaza bodeža i strelice, potrebno je istaknuti i nalaze ulomaka brončanih saltaleone na trima mjestima, jedne brončane sljepoočničarke, jedne brončane narukvice od pletene žice i ostatke dviju raspadnutih jantarnih perla. Kulturni sloj debljine je 10 cm i sadrži samo kontekst ljudskih kostiju i arheoloških nalaza. Na temelju preliminarnih rezultata istraživanja može se ustvrditi kako su ljudski ostaci ležali na površini pećinske prostorije, te da nisu ukapani.

Disturbacija primarne pozicije kostiju bila je davno, prije kalcifikacije. Tri su moguća uzroka: 1) ljudsko djelovanje; 2) prirodno djelovanje (djelovanje vode u pećini) i 3) životinjsko



Laganiši jama, brončana sjekira prije i nakon čišćenja (foto: D. Komšo)



Laganiši jama, brončana strelica prije i nakon čišćenja (foto: D. Komšo)

djelovanje. Ljudsko djelovanje može se odbaciti, jer bi čovjek pri devastaciji pokupio brončane predmete; prirodno djelovanje vode u jami također se može odbaciti, jer bi voda sve kosti nagomilala na najnižu točku ili na neku zapreku, što u ovom slučaju nije riječ. Najvjerojatniji razlog devastacije ostaje djelovanje životinja, koje su kosti mogle razbacati hodanjem i žvakanjem. U jami se nalaze brojne životinjske kosti, a posebice se ističe zasigana lubanja karnivora, što dodatno potvrđuje pretpostavku.
Na temelju preliminarnih rezultata istraživanja jamskog prostora može se zaključiti kako je riječ o iznimnoj manifestaciji iz razdoblja brončanog doba. Planirana daljnja istraživanja razjasnit će njenu prirodu, odnosno je li riječ o jamskog grobnici kakve su poznate na području Hrvatske iz istog razdoblja ili je riječ o nečem drugom. Novi i bogati rezultati polučuju i nove probleme. Radi zaštite brojnih nalaza brončanih predmeta i ljudskih ostataka nužno je metalnom rešetkom zatvoriti pristup u jamski prostor, te je potrebna suradnja lokalne samouprave, nadležnih stručnih institucija, kao i Ministarstva kulture.

Istraživanja 2006. donijela su izvanredne rezultate, kako nastavak radova u pećini, tako i započeta istraživanja jamskog prostora. Brojni nalazi novca iz kasnorimskog razdoblja, bogati nalazi i ljudski grobovi iz brončanog doba, zanimljive strukture iz bakrenog doba te bogata dekorirana keramika iz neolitika upućuju na iznimnu važnost ovoga pećinskog kompleksa tijekom tisućljeća, koji je, mijenjajući svoju namjenu, ostajao važno mjesto boravka raznim kulturama.

Literatura

Komšo 2005 Darko Komšo, Lokalitet: Pećina Laganiši, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 153 – 155.
Komšto 2006 Darko Komšo, Lokalitet: Pećina Laganiši, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 228 – 230.
Komšo (u tisku) Darko Komšo, Istraživanje pećine Laganiši kod Oprtlja. Glasnik muzealaca Istre (u tisku)

Darko Komšo

Summary

Through September and October 2006 the test probe excavation of the speleological system Laganiši consisting of a cave in a little karst valley and a nearby cave with an entrance pit was continued. The test probe in the cave part of the site has been widened by 4.5 x 1.5 metres. The cultural layers have been excavated to the Neolithic. Excavation of the Laganiši pit, where disarranged human graves were recorded, was also initiated. A great number of bronze finds (an axe, a dagger, an arrowhead, loops, a pendant), amber pearls as well as numerous pottery shards have also been collected. They date from the end of the Bronze Age.
The excavations' results are extraordinary. The ones from continuing work in the cave as much as the ones started in the pit. The many coin finds from the Late Roman Period, rich finds and human graves from the Bronze Age, interesting structures from the Copper Age as well as the rich decorated pottery from the Neolithic point to the exceptional importance of this cave complex throughout the millennia. Changing its purpose it remained an important place for different cultures.

Redni broj: 136
Lokalitet: Pelićeti
Naselje: Stancija Pelićeti
Grad/općina: Marčana, Ližnjan, Vodnjan
Pravni status: P-1575
Radoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Prilikom izgradnje Istarskog ipsilona – prometni čvor Pula, sjeverno od ceste koja je povezivala antičke gradove *Pola* (Pula) i *Nesactium* (Nezakcij), nedaleko od Stancije Pelićeti otkriven je nov antički lokalitet koji se datira od polovine 1. st. pr. Kr. do 6. st. Objekt je objedinjavao stambeni i gospodarski dio. Karakteriziraju ga tri vodospreme, sustav kanala za razvođenje pitke vode, hipokaust te proizvodno-skladišni prostori. Analizom rasprostranjenosti prezimena Settidii, imanje se može atribuirati upravo toj senatorskoj obitelji. Prvi su tragovi uočeni prilikom rekognosciranja terena za potrebe izgradnje trase Istarskog ipsilona. Istraživanje je provođeno od 18. srpnja do 13. prosinca 2005. i od 15. ožujka do 14. travnja 2006. godine. Voditeljica radova bila je mr. sc. Kristina Džin iz Arheološkog muzeja Istre u Puli.

Istraživani objekt smješten je na uzvisini 200 m sjeverozapadno od lokalne ceste koja povezuje državnu cestu Pula – Rijeka s današnjom Stancijom Pelićeti, a 400 m istočno od željezničke pruge Pula – Vodnjan (na poziciji X = 5412454, Y = 4973228 / IY 03 Stancija Pelićeti – čvor Pula). Katastarske čestice po novom premjeru obuhvaćene istraživanjem jesu: 883/1, 4839/5, 883/3, 883/2, 882/3, 882/2, 882/4, 883/4, 871/3, 871/1, 882/1, 881/1. Tijekom istraživanja utvrđeno je postojanje velikoga građevinskog sklopa istražene bruto građevinske površine 5000 m², koji se sastoji od gospodarskog i stambenog dijela, a karakteriziraju ga tri dobro očuvane cisterne.
Najveća je cisterna zapremnine 129,12 m³ vode (C2), iznimne građevinske i arhitektonske kvalitete s dobro očuvanom hidrauličnom nepropusnom žbukom, dna u cijelosti prekrivena podom u tehnici *opus spicatum* i taložnicom za vodu, te s pet monolitnih baza stupova svoda od kamena vapnenca (11,58x4,13x3,10 m). Iz te se cisterne protežu prema nižim točkama objekta padom od 4% do 6% kanali sačuvane duljine 33,75 m, zidani

od tegula i kamena lomljenca širine protočnog dijela 33 cm. Prolaze kroz prostor prekriven podnim mozaikom pronađenim u tragovima. U samoj cisterni pronađeno je i više monolitnih arhitektonskih funkcionalnih elemenata vodospreme (vijenac otvora, kamena cijev za dovod vode, zaglavni kamen).

Manja cisterna (C1) imala je zapremninu od 7 m³ vode (2,98x2,04x1,15 m). Izgrađena je u dvije faze: prva, starija građevina imala je oplatu isključivo od hidrauličnе nepropusne žbuke debljine 0,27 m, koja je u mlađoj fazi popravljena podom u tehnici *opus spicatum, spicae* dimenzija 10x5,5x2 cm. Na južnoj strani nalazila su se i dva mala prizidana bazena taložnice građena od sitna kamena lomljenca u punoj visini vodospreme, iznutra obložena hidrauličnom žbukom, s poprečnom pregradom od modularne cigle.

Treća – najmlađa vodosprema (C3) zapremnine je 33,87 m³, dimenzija 4,85x3,88x1,80 m. Imala je najmanje tri uporabne funkcije u različitim periodima: najstarija odgovara trećoj fazi objekta, kada služi kao vodosprema, zatim je bila poluukopano spremište u koje se silazilo ljestvama ili polustubama, a posljednja faza odgovara razdoblju destrukcije objekta i služi kao japlenica (prostor za izradu živog vapna), na što upućuju otkriveni tragovi paljenja kamena.

Stambeni dio 1. faze objekta sadrži i hipokaust italskog tipa s mozaikom (crno-bijeli) i freskama, a sitna keramička građa upućuje na najstariju fazu objekta od 20. g. pr. Kr. do kraja 1. st. Uza stambeni dio, koji je bio ukrašen mozaičkim podovima crno-bijele kombinacije te zidnim mozaikom od plavo-zlatnih staklenih kockica, vjerojatno izrađenim tehnikom *opus vermiculatum*, nalazio se i gospodarski dio za obradu manje količine potrebnih namirnica, o čemu govori i nalaz obzidanog keramičkog dolija i amfora ravnog dna.

U 2. fazi stambeni dio iz 1. faze u 2. st. doživljava arhitektonske preinake te se objekt širi na JZ padinu uzvisine i opasuje monumetalnim zidom u kojem je primarno, tj. funkcionalno uzidana baza preše. U kontaktnom prostoru zida, tj. prostoriji uza sam zid monumentalnih dimenzija pronađeno je više fragmenata dolija, pravilno raspoređenih po prostoru tako da se može govoriti o skladištu stiješnjenih tekućina (vino ili ulje).

U 3. fazi objekta, pojedini se zidovi prethodnih faza pomiču, dolazi do pregradnji i novih zidova loše kvalitete, gotovo suhozida, a izvan gabarita same *villae* gradi se aneks. Popratna keramička građa pronađena u slojevima koji odgovaraju izgradnji ove faze, datira ga u kasnoantičko razdoblje, tj. kraj 3. st. pa do kraja 5. – 6. st.

Nalaz novootkrivenog objekta koji se proteže na više od 5000 m² gotovo se u potpunosti može definirati kao tipičan rimski objekt stambeno-gospodarske namjene sa striktno odijeljenim prostorom *pars urbana – pars rustica*. Oko velikog dvorišta s monumentalnom cisternom na zaravni brežuljka smjestio se u istočnom krilu stambeni dio, dok je južno od cisterne smješten manji termalni kompleks s hipokaustom i sustavom kanala za razvođenje vode iz cisterne prema nižim dijelovima, tj. proizvodnom sektoru objekta. Uza zapadni i sjeverni dio dvorišta smještene su i dvije manje cisterne, od kojih je jedna imala dva manja bazena od opeka kao taložnice. Dvorište oko velike cisterne zatvarao je trijem iz kojeg se pristupalo gospodarsko-proizvodnom dijelu na dvjema razinama: u nivou dvorišta lijevo od zapadnog ulaza nalazile su se prostorije za spremanje alata i staje, dok se desno od zapadnog ulaza nalazilo skladište amfora



Pelićeti, pogled na lokalitet (foto: K. Džin)



Pelićeti, velika cisterna s podom u tehnici opus spicatum i bazama stupova svoda (foto: K. Džin)

s prerađevinama. Kroz istočni ulaz ulazilo se na donji nivo, u kojem su se prerađivale masline i skladištili ostali proizvodi s imanja. Imanje je bilo omeđeno zidom – kojem je istraženo više od 200 m dužine, dijagonalno postavljenim na samu orijentaciju objekta, s dobro nabijenim slojem kaldrme uz temeljnu stopu, tako da se može govoriti o imanju velikih dimenzija, tj. čitavom sklopu objekata raznih proizvodnih karakteristika. Tri vodospreme, čiju međusobnu povezanost arhitektonskim ostacima kanala ili cijevi nije bilo moguće utvrditi, upućuju na jasnu podjelu imanja na opskrbni dio s većom cisternom koji su koristili ljudi i dio s dvije manje cisterne za stoku. *Pars urbana* objekta bio je dekoriran crno-bijelim mozaičkim podom najvjerojatnije geomerijskog uzorka, što je moguće zaključiti iz uzoraka mozaika s



Zid s uzidanom bazom preše (foto: K. Džin)

hipokausta, dok su zidovi bili ukrašeni višebojnim freskama (crveni, žuti, plavi, zeleni, bijeli) te mozaikom od staklenih tesera u plavoj i zlatnoj boji u tehnici *opus vermiculatum*.

Povoljni klimatski uvjeti na istarskom poluotoku pogodovali su uzgoju maslina i vinove loze. Povezanost istarskog poluotoka cestama s kopnenim zaleđem bila je vrlo dobra kroz prirodna plodna polja, riječne doline, brdske prijevoje i uz morsku obalu. Prirodni resursi i pogodna klima bili su osnovni motiv za izgradnju proizvodno-stambenih kompleksa. Novootkriven antički objekt pokraj Stancije Pelićeti nalazi se na zapadnom početku plodnoga Valturskog polja, najplodnijeg i najnaseljenijeg područja južne Istre u rimsko doba. Sjevernim rubom Valturskog polja u rimsko doba prolazila je cesta koja je povezivala *Polu* i *Nesactium.* Novoistraženi antički objekt pokraj Stancije Pelićeti bio je kompleksna proizvodna jedinica koja je osim postrojenja za tiještenje maslina imala i sve ono što je bilo potrebno za funkcioniranje gospodarstva: skladišta za alat, pribor i urod, staje za zaprežnu stoku, prostor za izradu alata.

Tijekom istraživanja prikupljeni su brojni arheološki nalazi, koji su ujedno i vremenska odrednica samoga objekta (staklo, bronca, željezo, kost, fina i gruba kućanska keramika, amfore, dolije, tegule – keramička građa označena radioničkim žigovima) te ga definiraju u tri razvojne građevinske faze od 50. g. pr. Kr. do kraja 6. st. (1. faza: 20. g. pr. Kr. do kraja 1. st.; 2. faza: 2. st.; 3. faza 3. do 5. – 6. st.). Najbrojnija arheološka građa prikupljena tijekom istraživanja jesu amfore i dolije. Neki fragmenti označeni su i radioničkim žigovima *NEbTE·S, ALer… P. HERENNI, PIETRONI, PRICFELNA*, grafitima *SAepi…, HAE…;* oblicima odgovaraju tipovima Lamboglia 2, Dressel 6a i Dressel 6b te se vremenski mogu determinirati u razdoblje od 1. st. pr. Kr. do 2. st. Građevinski konstruktivni materijal sa žigovima *Q. ClODivs AMBRosivs, NERO CL…, TIIPAN…, …(P)ANSIA(NA)…, CC…, TIIPAn…, VES…, CEIO…* datira se u razdoblje od 1. do 3. st., kada je objekt većim dijelom i sagrađen. Iz privatnoga stambenog dijela s hipokaustom proizlazi luksuzna keramička građa *terra sigillata* determinirana i žigovima *A TITI FIGVL ARR, CRESC* i *FELIX*, koja se datira u 1. st., kao i lucerne većinom tipoloških karakteristika Loesc IX i IV te Broner XXI koje odgovaraju istom razdoblju. Metalnim artefakata pronađeno je malo, ali su iznimno vrijedni: *aucissa* fibula, kasnolatenska fibula i ogledalo vremenski se uklapaju u građevinsku fazu izgradnje privatnog dijela građevinskog sklopa. Mlađa razdoblja karakterizira svakodnevna gruba kućanska keramika koja ima dugo vrijeme uporabe.

Primarna analiza građevinskog sklopa na toj lokaciji dovodi objekt u osnovnu gospodarsku funkciju na potezu brojnih proizvodnih centara na zapadnom početku plodnoga Valturskog polja, a uz glavni antički prometni pravac *Pola – Nesactium – Albona – Tarsatica*.

Lokalitet je do početka izgradnje trase Istarskog ipsilona bio u potpunosti nepoznat i nelociran. Nalaz keramičke građe s dosad nezabilježenim radioničkim žigovima u Istri osvijetlit će neke nove trgovačke, ali i političke smjernice u antičkoj Istri.

Objekt/naselje pokraj Stancije Pelićeti nalazi se na pola puta između antičke *Pole* i *Nesactiuma*, a prilazne ceste objektu i njegov smještaj unutar *vicusa* i *pagusa* dobra su osnova za daljnju analizu centurijacija dvaju antičkih gradova.

Smještaj lokaliteta na rubnoj uzvisini plodne ravnice te

u blizini pronađeni spomenici na kojima su nominirani Settidii i njihova važnost u hijerarhiji vlasti i vlasništva na tom području upućuju možda upravo na atribuciju imanja toj obitelji.

mr. sc. Kristina Džin

Summary

During the construction work for the Pula junction of the Istrian "Y" highway, north of the road that once connected the antique settlements of Pola and Nesactium, a thus far entirely unknown antique site was discovered, dated to between the mid-1st century B.C. and the 6th century A.D. The area occupying 5000 squre meters once included living and industrial quarters, and is characterized by three water reservoirs, a system of channels for the distribution of drinking water, a hypocaust and manufacturing and warehousing facilities. An analysis of the distribution of the family name Settidii indicates that this property may be attributed to just this senatorial family.
In the course of the explorations numerous archaeological finds were collected (glass, bronze, iron, bone, fine and rough household ceramics, amphorae, dolia, tegulae – ceramic artefacts branded with the their workshop's hallmarks), dating the site itself, and defining three building phases in the period between 50 B.C. and the end of the 6th century A.D. – the first phase from 20 B.C. to the end of the 1st century A.D., the second phase in the 2nd century A.D., and the third phase from the 3rd to the 5th-6th century A.D.
The primary analysis of the building complex found at this location sets this site's main economic function in line with the numerous industrial centres at the Western beginnings of the fertile Valutra valley, along the main antique transportation route Pola-Nesactium-Albona-Tarsatica. Until the start of the construction work for the Istrian "Y" highway, this site was entirely unknown. The finds of ceramic artefacts with so far in Istria unknown workshop hallmarks will shed light on some new mercantile but also political directions in antique Istria.
The site/settlement near the Peličeti Estate lies halfway between the antique Pola and Nesactium, and the routes leading towards it as well as its location within the vicus and the pagus are a good starting point for a further analysis of the centuriations of the two antique towns. The location of the complex on an elevation at the rim of a fertile valley, the monuments found nearby mentioning the Settidii and the family's high rank in the hierarchy of power and ownership in this region, may suggest a possible attribution of this estate to just this family.

Redni broj: 137
Lokalitet: Pličina Buje
Naselje: –
Grad/općina: Umag
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno istraživanje

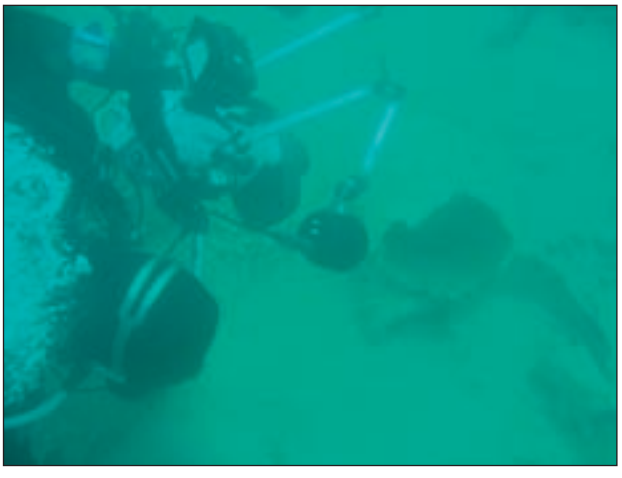
Prilikom rekognosciranja akvatorija Istre tijekom travnja 2006., lokalni ronioci prijavili su nalaz ostataka antičkog brodoloma kod pličine Buje nedaleko od Umaga. Zbog važnosti tog nalaza korigiran je plan rada, a planirana



Pličina Buje, izrada dokumentacije (fototeka: HRZ)

sredstva utrošena su na dokumentiranje nalazišta. Voditelj uviđaja bio je † dr. sc. Mario Jurišić iz Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskoga restauratorskog zavoda.

Stručnim uviđajem utvrđeno je da je riječ o ležištu potonuloga antičkog broda s teretom amfora na pješčanom dnu koje od pličine Buje lagano pada prema sredini kanala između pličine i kopna. Sve amfore pripadaju grčko-italskom tipu datiranom u 2. st. pr. Kr. Glavna koncentracija nalaza rasprostire se na području od 22x14 m, oko koje su razvučeni sve rjeđi primjerci. Na površini je dobro vidljivo oko 120 trbuha amfora, uz veći broj ulomaka grla odlomljenih nešto iznad ramena. Za sada nije uočena ni jedna cijela amfora. Prema izgledu nekih još zakopanih amfora procjenjuje se dubina kulturnog sloja još najmanje 100 cm, što upućuje na mogućnost postojanja nalaza ispod debelih naslaga pijeska, među kojima bi mogle biti i cijele amfore. Izgled lokaliteta upućuje na to da je antički brod kobilicom sjeo na dno, a mala dubina uzrokovala je lagan udarac te je brodska konstrukcija u cijelosti utonula u pijesak. Grla amfora virila su iz dna u položaju kako su bile složene u brodu. Čini se da je prije više godina preko lokaliteta prešao povlačni ribarski alat, koča ili rampon te je pritom polomio grla i s primarne gomile djelomice razvukao amfore. Ako je ta pretpostavka točna, donji dio broda s cjelokupnim brodskim inventarom još se nalazi ispod pijeska.



Pličina Buje, izrada foto i videodokumentacije (fototeka: HRZ)



Pličina Buje, zaštita lokaliteta željeznim kavezom (fototeka: HRZ)

Prije stvaranja uvjeta za sustavna istraživanja i kvalitetno zbrinjavanje materijala planirano je postavljanje zaštitnoga željeznog kaveza nad glavnom koncentracijom nalaza. Konstrukcija kaveza zamišljena je kao osnova sustavnog istraživanja, koje bi moglo sukcesivno trajati sve do cjelovite istraženosti lokaliteta. Svi ostaci amfora mogli bi se deponirati u istraženi prostor, te se u njemu položajno reinterpretirati primaran izgled brodoloma.
Zaštitni kavez zamišljen je kao čvrsta konstrukcija od varenih pocinčanih željeznih cijevi na koje je naknadno pričvršćena mreža od željeznih šipki. Na gornjoj stranici kaveza planirana je izvedba otvora s vratima, koja služe za ulazak ronioca i nastavak sustavnih istraživanja te kontrolu nalazišta.

Mala dubina nalazišta i velika vjerojatnost ostataka broda i brodske opreme čine to podvodno nalazište izrazito atraktivnim, te postoji mogućnost samofinanciranja istraživanja školom podvodne arheologije i uključivanja nalazišta u kulturno-turističku ponudu Istre.

Literatura

Jurišić 2006 M. Jurišić, Izvješće o podmorskom arheološkom istraživanju na pličini Buje, Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Zagreb, 2006.

Vesna Zmaić

Summary

In 2006 local divers reported a find of a sunken ship near the sandbank Buje not far from Umag. It is the remains of an Antique shipwreck with amphorae from the 2nd century before Christ in its cargo. All amphorae are of a basic shape and belong to the so called Greco-Italian type. During April an operation of recording the state of being, a test excavation and a rescue cage construction plan were carried out. The test excavation confirmed that there is a great number of well-preserved finds underneath the sand and that it might be possible to find traces of the wooden ship construction.

Redni broj: 138
Lokalitet: Poreč – Marafor
Naselje: Poreč
Grad/općina: Poreč
Pravni status: Z-2544
Razdoblje: A
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Tijekom travnja 2006. provođeno je sondažno arheološko istraživanje na k.č. 10/3, k.o. Poreč (područje tzv. ljetne pozornice u Poreču). Istraživanje je provodio Konzervatorski odjel u Puli, pod vodstvom Martine Barade i Marka Uhača. Radove je financirao Grad Poreč kao dio projekta uređenja gradskog trga Marafora, čiji je idejni začetnik prof. Ivan Matejčić. Svrha istraživanja bila je ispitivanje tehničkih mogućnosti prezentacije antičkog foruma te način njegova uključivanja u današnji gradski prostor.

Povijesna jezgra Poreča, smještena na poluotoku koji se proteže u smjeru istok-zapad, sačuvala je osnovnu urbanu zamisao od antike do danas. Gradski trg Marafor zapravo je područje antičkog foruma, a kao i u slučaju Zadra, *forum Coloniae Iuliae Parentium* smješten je na zapadnom rubu gradskog areala. Prijašnjim arheološkim istraživanjima, većinom unutar objekata sagrađenih na području foruma u mlađim razdobljima, pronađeni su dobro očuvani ostaci popločenja antičkog foruma, te su definirani njegovi rubovi



Marafor – početak istraživanja (foto: M. Barada)



Ostaci građevina na antičkom forumu (foto: M. Barada)



Marafor – SZ ugao antičkog foruma (foto: M. Barada)

s južne, sjeverne i istočne strane. Na osnovi tih istraživanja bilo je moguće pretpostaviti položaj sjeverozapadnog ugla foruma, te je na taj način određeno područje sondažnog istraživanja. Istražena površina iznosi cca 60 m².
Strojnim uklanjanjem recentno navezenoga kamenog agregata doprlo se do sloja s niveliranim kućama koje su stradale u bombardiranju tijekom II. svjetskog rata. Iskopom unutar ostataka zidova kuća i uklanjanjem njihovih recentnih preinaka (betonski šahtovi, betonske ploče i dr.) započelo je sustavno arheološko istraživanje. Arheološki nalazi i opus gradnje zidova ne upućuju na graditeljske elemente starije od 18. st. Očuvana visina vanjskih nosivih i unutrašnjih pregradnih zidova ne prelazi 60 cm.
Daljnjim iskopom i uklanjanjem betonske ploče započelo je čišćenje temelja zidova, te je utvrđeno da se naslanjaju direktno na ostatke popločenja antičkog foruma. Ploče čija dužina varira između 70 i 135 cm, a prosječna širina iznosi 85 cm, slagane su u nizovima u smjeru zapad-istok, tj. paralelne su sa smjerom pružanja dekumana. Materijal od kojeg su izrađene jest lokalni kamen (Kirmenjak) s karakterističnim svijetloplavim venama. Sa sjeverne i zapadne strane foruma pruža se rigol (žlijeb) za skupljanje oborinskih voda, također izrađen od masivnih kamenih blokova. Sa zapadne strane podignut je zid visine cca 80 cm, koji je služio stvaranju povišenog „podesta“ za izgradnju postojećeg hrama ili mogućih hramova. S iste su strane također otkrivene dvije prilazne stube koje su vodile do navedenoga hramskog prostora. Istraživanjem



Detalj očuvanog popločenja antičkog foruma (foto: M. Barada)

sjeverozapadnog ugla foruma potvrđene su pretpostavke o njegovu kvadratnom obliku, sa stranicama nešto kraćima od 44 m (tj. 150x150 rimskih stopa). Od sitnih nalaza pronađene su dvije drške amfora, dno posude databilne u 16. st., te veći broj ulomaka novovjekovne keramike.
Nakon istraživanja iskop će privremeno ostati otvoren radi ispitivanja utjecaja atmosferilija i ljudskog faktora na otkriveno popločenje. Na taj način bit će moguće preciznije definirati mogućnosti i dati smjernice prezentacije antičkog foruma prilikom planiranog uređenja gradskog trga Marafora.

Literatura

Baldini 1997 M. Baldini, Parentium – topografia antica (topografia dalle origini all'epoca paleobizantina), Atti, XXVII, Rovigno, 1997.
Kandler 1908 P. Kandler, Il foro romano di Parenzo, Atti e memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria, XXIV, Parenzo, 1908.
Suić 1976 M. Suić, Antički grad na istočnom Jadranu, Zagreb, 1976.

Martina Barada
Marko Uhač

Summary

Within the context of the Marafor town square renovation in Poreč a probe excavation was carried out on the area of the so called summer stage. On a surface of approximately 60 squre meters the northwest corner of an antique forum with a preserved original pavement, a ditch at the north as well as the east side and stairs which used to lead to the capitol situated west of the forum was defined. The excavation also revealed remains of buildings where the forum used to be which were built in later periods and destroyed during World War II.

Redni broj: 139
Lokalitet: Pula – Forum
Naselje: –
Grad/općina: Pula
Pravni status: R-87 (zaštićena urbana cjelina)
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Forum *Coloniae Iuliae Polae* smješten je na ravnom terenu uz morsku obalu na zapadnom podnožju gradskog brežuljka, uz gradski bedem koji je omeđivao grad. Do sada poznate dimenzije foruma iznose 37x81 m, dužom osovinom orijentiran je u smjeru sjever-jug. Zaštitna arheološka istraživanja na Forumu u Puli 2006. zajednički su provodili Arheološki muzej Istre iz Pule i Konzervatorski odjel u Puli. Investitor radova bio je Grad Pula.

Forum je uz svoje društvene i gospodarske funkcije imao i važnu vjersku ulogu u životu rimske kolonije. Na njegovoj se sjevernoj kraćoj strani i danas nalaze dva poznata kultna prostora: gotovo u cijelosti sačuvan Augustov hram kao zapadni hram posvećen božanstvima Romi i Augustu (*Romae et Augusto Caesari Divi f(ilio) patri patriae*) i istočni hram, prema predaji posvećen Dijani. Dva do



Pula – Forum, pogled iz zraka

danas poznata hrama stajala su na povišenom kapitoliju na forumu. Iako pripadaju istoj arhitektonsko-urbanističkoj koncepciji, oba građena tehnikom *opus isodomum*, nisu sagrađeni istovremeno. Gradnja Augustova hrama datirana je posvetnim natpisom od 2. g. pr. Kr. do 14. godine, dok je Dijanin hram dekoracijama vremenski



Cloaca maxima



Kloaka



Kloaka

determiniran u postiberijansko doba. Prostor između dvaju poznatih vidljivih hramova istraživači i interpretatori nalaza na forumu tumače kao podij-žrtvenik-*comitium* posvećen Jupiteru, odnosno Herkulov hram oktostil/heksastil.

Prilikom promjene popločenja suvremenoga gradskog trga 2006., tijekom strojnog iskopa na južnom polju dotaknuta je nepoznata konstrukcija. Utvrđeno je da je riječ o zidanoj konstrukciji 11x18 m položenoj malo iznad rimskog popločenja – građena je od većih kamenih blokova, često spolija, te u nekoliko navrata popravljana zapunama loše kvalitete. Objekt je smješten u južnom polju nasuprot Gradskoj palači tj. Dijaninu hramu. Veličina odlično sačuvanih ploča popločenja antičkog foruma jest 170x90x15 cm, a one gotovo u cijelosti prekrivaju 1206 m².
Sjeverno polje foruma, ono neposredno ispred Augustova hrama, u srednjem i novom vijeku doživjelo je veće pregradnje. U prednjoj fronti pročelja hramova uočava se poseban ritam popločenja – dvije velike uzdužno postavljene ploče podijeljene su užim trakom popločenja koji vizualno čini razdjelnicu prema sakralnom prostoru. U liniji ispred kapitolija, na pločama foruma, cijelom širinom teče uklesan utor za ukrasni parapet – tradicionalnu forumsku dekoraciju. Uz cijelu zapadnu stranu teče kanal oborinske vode iznad kojeg je na drugoj stubi trijem s tragovima baza stupova. Ispod centralnog dijela foruma sagrađena je monumentalna rimska kanalizacija (*cloaca maxima*) s polukružnim potpuno sačuvanim svodom, na koju se spajaju manje kanalizacije kao i kanali za oborinske vode.
Na svim mjestima gdje je nedostajalo forumsko popločenje sondirano je do kraja kulturnog sloja. Nakon arheološkog iskopavanja cijeli je lokalitet obložen geotekstilom i zatrpan šljunkom, nakon čega se prišlo projektiranom popločenju. Budući da je kota antičkog popločenja samo 80-90 cm niža od današnje kote popločenja, postavlja se pitanje zašto ne prezentirati jedan od najbolje sačuvanih foruma. A do tada, bit će to jedan anoniman trg na mjestu najbolje sačuvanog forumskog popločenja.

Literatura

Bolšec Ferri, Matijašić 1989 N. Bolšec Ferri, R. Matijašić, Antički nalazi na jugoistočnom uglu rimskog foruma, u: Pula, Forum – arheološka istraživanja 1987-1988, Katalozi AMI, 44, Pula, 1989: 8 – 10.

Džin 1998 K. Džin, Dekoracija Augustovog hrama u Puli, HAnt, 4, Pula, 1998: 139 – 146.

Forlati Tamaro 1923 B. Forlati Tamaro, Pola-Tempio d'Augusto, scavi e lavori di restauro, Notizie degli scavi, 20, 1923: 211 – 223.

Girardi Jurkić 1999 V. Girardi Jurkić, Periodizacija izgradnje antičkog foruma u Puli, HAnt, 5, Pula, 1999: 11 – 20.

Krizmanić 1988 A. Krizmanić, Komunalna palača, Pula, Razvitak gradskog središta kroz dvadeset jedno stoljeće, Pula, 1988: 108.

Matijašić 1999 R. Matijašić, Neka topografska pitanja pulskog foruma, HAnt, 5, Pula, 1999: 21 – 28.

Starac 1996 A. Starac, Forum u Puli, OA, 20, Zagreb, 1996: 71 – 89.

mr. sc. Kristina Džin
Narcisa Bolšec Ferri

Summary

Excavation revealed new details about the town planning of the main town square (the forum) in Pula. The forum, with a size of 81x37 m, on an average absolute elevation of 80 to 90 cm, consists of well preserved limestone plates measuring 170 x 90 x 15 cm with engraved grooves or something similar for installing parapets, sculptures or column bases. Under the forum a *cloaca maxima* was built diagonally semicircular in relation to the longer axis of the forum. In order to get the final picture of the forum revising excavations of the area around the Temple of Augustus and Diana are necessary.

Redni broj: 140
Lokalitet: Pula – gradska četvrt sv. Teodora
Naselje: –
Grad/općina: Pula
Pravni status: P-1332
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: nadzor

Nakon zaštitnoga arheološkog istraživanja tijekom 2005., na području Sv. Teodora u Puli, k.č. 493/3 i 493/5, k. o. Pula, blok 16, lokacija 11, od travnja do prosinca 2006. nastavljen je kontinuiran arheološki nadzor pripremnih radova za izgradnju parkirne kuće. Stručna voditeljica nadzora bila je dr. sc. Alka Starac, izvođač radova Arheološki muzej Istre iz Pule, a investitor istraživanja PZ Ulaganja d.o.o., Zagreb.

Tijekom osmomjesečnog arheološkog nadzora 2006., na lokalitetu površine 4000 m² debelom geotermofolijom ručno su pokriveni svi otkopani zidovi u cijeloj visini, a vapneni podovi također su pokriveni folijom i s 20 cm pijeska. Svi zidovi cijelom dužinom privremeno su zaštićeni debljim slojem vapnene žbuke na vrhu; kape od vapnene žbuke postavljene su na zidove prosječne debljine 60 cm, u ukupnoj dužini od 910 metara. Zidovi s ostacima žbuke ili fresaka u dužini od oko 200 m, u prosječnoj visini od 50 cm, pokriveni su folijom i zasuti u punoj visini finim strojnim pijeskom. Nestabilno utemeljeni zidovi koji počivaju na zemljanom nasipu u ukupnoj dužini od 43 m stabilizirani su obostranim nasipanjem šljunčanim tamponom do



Četvrt sv. Teodora, tlocrt svih preklopljenih vertikalnih arheoloških struktura; vidljivi isključivo posljednji graditeljski stupnjevi vertikalnih struktura (izradila: A. Starac)

početka temelja, te su poduprti drvenim oplatama. Pozicije pilota parkirne kuće vidljivo su označene i numerirane na cijeloj površini lokaliteta nakon nasipanja, odnosno nakon postavljanja zaštitnih vapnenih kapa na zidove. U dva navrata ponovno su kontrolirane, postavljane i obrojčavane oznake pilota na cijeloj lokaciji. Poradi učvršćenja nestabilno utemeljenog zida novovjekoga crkvenog objekta sa zapadne strane crkve sv. Teodora, izvađeno je ukupno pet amfora tipa Lamboglia 2, naopako postavljenih i ugrađenih neposredno ispod vapnene podloge poda građevine iz treće četvrtine 1. st. pr. Kr. (Starac 2006; Starac 2006a; Starac 2006b; Starac 2006c). Nastala šupljina poduprta je drvenim okvirom i zasuta šljunčanim nasipom.

Na dvjema probnim pozicijama pilota (piloti 110 i 134) izvršeno je sondiranje ispod razine stalne stajaće vode (+65 ANV) do morske razine, koliko je bilo moguće ručno iskopati uz pumpanje u jednom danu. Iskopane su dvije sonde, svaka 3x2x1 m. Na poziciji pilota 134 iskop je pokazao temelje zidova rimske građevine, očuvane do razine izgubljena poda, i pokretne nalaze iz 1. – 5. stoljeća. Iskop je na tom mjestu privremeno obustavljen zbog opasnosti od urušavanja pet metara visokog nasipa neiskopane čestice (k.č. 493/22). Na poziciji pilota 110 zabilježeno je postojanje zidanog kanala ispod hodne površine, koji prolazi kroz temelj dva metra širokoga vanjskog sjevernog zida rimske



Amfore ispod novovjekog zida kompleksa sv. Teodora (foto: A. Starac)

kuće (*domus*) i vodi od juga prema sjeveru oborinske vode u more. Kanal se cijelom dužinom i visinom nalazi ispod razine stalne stajaće slatke vode, a većim dijelom i ispod morske razine, te ga nije moguće istražiti ni dokumentirati bez konstantnog ispumpavanja velike stalno naplavljene površine u sjevernom dijelu lokacije i bez odgovarajućeg osiguranja arheoloških struktura i bočnih nasipa lokacije.

U studenom 2006. otpočelo je ručno razidavanje plitko temeljenih zidova ženskoga benediktinskog samostana sv. Teodora u južnom dijelu lokacije (Gnirs 1904), prosječne širine 60 cm i prosječne visine 50 cm; podovi samostanskog kompleksa nisu bili sačuvani. Ručnim iskopom uklonjeni su arheološki slojevi zemljanog nasipa u prosječnoj visini od 1,5 m ispod samostanskih temelja.



Razidavanje plitko temeljenih zidova samostana sv. Teodora (foto: A. Starac)

Tijekom 2006. godine pronađeni su manji ulomci pokretnih kulturnih dobara od različitih materijala (vapnenac, mramor, keramika, staklo, bronca, željezo, kost), ukupno 1472 primjerka. Ulomci potječu iz raznih razdoblja, od željeznodobne epohe histarske gradine (daunijski krateri, apulska keramika, *gnathia*; Mihovilić 2001; Mihovilić 2001a) preko rimskoga do kasnoantičkog razdoblja (amfore Lamboglia 2, tanjuri Ostia I, *spatheia*; Cipriano, Carre 1989; Ostia I 1968; Peacock, Williams 1986).

Literatura

Cipriano, Carre, 1989 M. T. Cipriano, M.-B. Carre, Production et typologie des amphores sur la côte adriatique de l'Italie, Amphores romaines et histoire économique. Dix ans de recherche, CollÉFR, 114, 1989: 67 – 104.
Gnirs 1904 A. Gnirs, Zur Topographie des antiken Pola, Jahrbuch der Kaiser-königlichen Zentral-Kommission, 2, Wien, 1904: 215 – 232.
Mihovilić 2001 K. Mihovilić, Nezakcij, Prapovijesni nalazi 1900.-1953., Nesactium. Prehistoric Finds 1900-1963, Monografije i katalozi, 11, Pula, 2001.
Mihovilić 2001a K. Mihovilić, Prapovijest/Preistoria, u: Pula – iza Herkulovih vrata, Arheološka istraživanja 1997.-1998. godine/Pola – dietro Porta Ercole, Indagini archeologiche degli anni 1997.-1998., (katalog izložbe), Pula, 2001: 7 – 14.
Ostia I 1968 Ostia I, Studi Miscellanei, 13, Roma, 1968.
Peacock, Williams 1986 D. P. S. Peacock, D. F. Williams, Amphorae and the RomanEconomy, London – New York, 1986.
Starac 2006 A. Starac, Lokalitet: Pula – gradska četvrt sv. Teodora, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 235 – 238.
Starac 2006a A. Starac, Novi nalazi u Kandlerovoj ulici u Puli, HAnt, 14, Pula, 2006: 239 – 241.
Starac 2006b A. Starac, Das antike Pula, seine Topografie und seine Denkmäler, Mitteilungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, 27, Berlin, 2006: 135 – 140.
Starac 2006c A. Starac, Drainage deposits of amphorae in Istria. In honorem Gheorghe Popilian, Muzeul Olteniei Craiova, Craiova, 2006: 337 – 344.

dr. sc. Alka Starac

Summary

After the rescue archaeological excavation in 2005, at the area of St. Teodor (St. Theodor) in Pula, archaeological supervision of the multi-storey public car park preliminary construction works have been continued. 4000 m² of lime floors were manually covered with thick geo-textile. All walls (910 m in total) were covered with a thick layer of lime mortar. 43 m of unsound wall foundations on the clay bulwarks was stabilised on both sides with gravel that runs to the foundations and supported with wooden sheathing. During these works five type 2 Lamboglia amphorae that had been embedded underneath the floor of the object dating from the third quarter of the 1st century BC were excavated. Two piles were investigated with test probes that ran underneath the level of the permanent stagnant water (+65 ANV). Pile134 excavation yielded wall foundations of a Roman object and mobile finds from the 1st to 5th century. Pile 110 uncovered a canal underneath the level of the permanent stagnant water and in greater part underneath the sea level. Disassembling of the foundation remains of a female Benedictine convent of St. Teodor and excavation of the lower archaeological strata has started in September.

Redni broj: 141
Lokalitet: Ripenda
Naselje: –
Grad/općina: Labin, Kršan
Pravni status: –
Razdoblje: P, NV
Vrsta radova: rekognosciranje

Tijekom 2006. rekognoscirano je područje Ripenda za potrebe studije utjecaja na okoliš planirane vjetroelektrane Ripenda, a radi utvrđivanja stanja i otkrivanja mogućih novih kulturno-povijesnih dobara (stručni voditelji: dr. sc. Kristina Mihovilić i Darko Komšo, Arheološki muzej Istre iz Pule; voditelj projekta: Arheološki muzej Istre; rekognosciranje u potpunosti financirao Oikon d.o.o.).

Ripenda je zona ograničena Plominskim zaljevom na sjeveru, a s južne strane dubokom dolinom koja od zaljeva i luke Rabac prodire do podnožja Labina. Istočni rub čini dio strme istočne obale Istre na Kvarneru, dok je sa zapadne strane ograničena dolinom kojom i danas vodi glavna prometnica od Labina prema Vozilićima. Po cijelom, teško pristupačnom krškom prostoru, raštrkana su manja naselja – zaseoci, mnogi napušteni. Područje lokacije potencijalne vjetroelektrane Ripenda nalazi se na najvišem grebenu šire zone Ripenda. Južni dio zone koja započinje iznad naselja Vicani pošumljen je crnim borom do sjevernog vrha Standar (k. 474), na kojem se nalazi Kontrolna točka 5 Labinske planinarske staze. Sjeverni dio grebena prekriven je travom, a oko vrtača okruženih suhozidima, kao i u njima, rastu šumarci hrasta. Staze koje iz zaselaka po padinama vode prema vrhu grebena prate suhozidi u koje su uklopljeni torovi. Cijeli je prostor izrazito krški i mogao je služiti za ispašu. Jedino su se sada zapuštene vrtače obrađivale. Između toga ističu se pojedine kamene gromače koje mogu skrivati brončanodobne grobove. Tijekom rekognosciranja zabilježeni su sljedeći lokaliteti:

1. Standar – gromača
Ostaci prapovijesnog lokaliteta – potencijalni grobni tumul. Sjeverno od sela Vicani i kuća Boljevići, najviši vrh



Standar – gromača (foto: D. Komšo)



Kota 435 – gromača (foto: D. Komšo)

područja Ripende čine južna i sjeverna kota 474 m. Za razliku od sjeverne, prirodne kote 474 m, na kojoj se nalazi planinarska kontrolna točka, južnu kotu čini kamena gomila s razrušenim vrhom. Promjera je oko 12 m i visine oko 3 m. Na sredini se nalaze ostaci oznake za fotogrametrijsko snimanje.

2. Kota 435 m na hrptu Munac – gromača
Ostaci prapovijesnog lokaliteta – potencijalni grobni tumul. Razrušena nakupina kamenja nalazi se na k. 435 m, na najvišoj točki hrpta Munac, koji se spušta prema rubu Plominskog zaljeva i zapadno od vrha Paradol (k. 429). Gromača je promjera oko 6 m i visine oko 2 m.

3. Obronak između hrpta i rta Munac – gromača
Ostaci prapovijesnog lokaliteta – potencijalni grobni tumul. Razrušena nakupina kamenja nalazi se na hrptu Munac, koji se spušta prema rubu Plominskog zaljeva i zapadno od vrha Paradol (k. 429). Gromača je promjera oko 6 m i visine oko 1 m.

4. Zapadni rub visoravni Munac – gromača
Ostaci prapovijesnog lokaliteta – potencijalni grobni tumul. Nakupina kamenja nalazi se na zapadnom rubu visoravni, prema termoelektrani Plomin. Gromača je promjera oko 6 m i visine oko 2 m.

5. Rt Munac – gromača
Ostaci prapovijesnog lokaliteta – potencijalni grobni tumul. Rt Munac nalazi se na sjevernom kraju hrpta Munac, nad gotovo okomitom južnom obalom Plominskog zaljeva. Na njemu je sačuvana izrazita kamena nakupina, sa zaravnatim vrhom na kojem je i betonirana kota. Gromača je promjera oko 10 m i visine oko 3 m. Na površini samog vrha nađen je ulomak tzv. kućanske keramike, izrađene na lončarskom kolu i s tragovima paljevine na unutrašnjoj strani stijenke. Pripada recentnijem razdoblju.



Rt Munac – gromača (foto: K. Mihovilić)

6. Kota 330 – gromača i polupećina
Ostaci prapovijesnog lokaliteta – potencijalni grobni tumul i polupećina. K. 330 m čini jezičast rt nad Plominskim zaljevom i Plomin Lukom, između rta Munca i grebena Kuka. Na zapadnom rubu okomite stijene nalazi se razrušena i razvučena gomila kamenja, a u zapadnoj litici otvara se uzak procjep – otvor nepristupačne polupećine.

7. Zona prijevoja na hrptu Munac
Grupa manjih kamenih gomila – potencijalni grobni tumuli. Sjeverno od prijevoja na hrptu Munac, preko kojeg vodi cesta koja spaja sela Paliski, zapadno od Munca, i Knapići, istočno od njega, nalazi se grupa manjih kamenih gomila, na platou među zaraslim vrtačama.

Kulturno-povijesnu baštinu na pregledanom području grebena Ripende čine prethodno nezabilježeni potencijalni brončanodobni grobni tumuli i kultiviran krajolik koji karakteriziraju suhozidi koji prate staze, obzidane vrtače s posebnim kamenim konstrukcijama u unutrašnjosti i torovi.

Darko Komšo
dr. sc. Kristina Mihovilić

Summary

In the course of 2006 reconnaissance of the Ripenda area was carried out for the purposes of a study about the impact on the environment of locations for a potential Ripenda wind power plant and also to identify the state of being and to discover possible new cultural and historical goods. A number of potential Bronze Age burial tumuli have been recorded as well as a cultivated landscape with numerous drywall constructions.

Redni broj: 142
Lokalitet: Sv. Eufemija
Naselje: –
Grad/općina: Rovinj
Pravni status: Z-2832
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 28. lipnja do 5. srpnja 2006. trajalo je arheološko istraživanje crkve sv. Eufemije u Salinama. Ekipu su činili Damir Matošević, kustos arheolog Zavičajnog muzeja grada Rovinja, Andrijana Ivandić, prof. pov. umjetnosti iz Konzervatorskog odjela u Puli i Antonio Marion, arhitekt, te radnici iz tvrtke Kapitel. Istraživanje su financirali Grad Rovinj i turističko naselje Valalta d.o.o.

Crkva sv. Eufemije nalazi se na širem području Valalte, točnije na prevlaci koja spaja uvale Saline i Valfaborso. Ta je zona, smještena južno od ulaza u Limski kanal, izrazito



Sv. Eufemija

bogata materijalnim ostacima koji potvrđuju čovjekovu prisutnost od prapovijesnih vremena do današnjih dana. Bogatstvo nalaza, ali jednako tako i blizina dvaju velikih turističkih kampova, Valalte na sjeveru i Monsene na jugu, koji svojim aktivnostima ulaze u to područje, nameće potrebu sustavnog istraživanja i valorizacije spomeničke baštine tog kraja.

Crkva sv. Eufemije romanička je građevina križnog tlocrta s malim transeptom iza kojeg se nalaze tri upisane apside nadsvođene konhama koje su konstruirane preko malih trompi na uglovima. Središnja je apsida nešto viša i šira od bočnih, a na prednjem rubu ima stepenast profil. Zidovi su debeli oko 65 cm, rađeni od pritesanih kamenih blokova i lomljenca nepravilnih oblika. Građevina je trenutačno u ruševnom stanju, nedostaje joj pročelje i krov, a bočni su zidovi u lošem stanju tako da im prijeti urušavanje. Budući da je crkva bila obrasla vegetacijom, prvo je čišćen sam objekt i širi prostor oko građevine kako bi se omogućio neometan pristup i izvođenje radova.

Tijekom arheološke kampanje 2006. istraživana je samo unutrašnjost crkve. Uklonjen je sloj kamenja i šute koji je pokrivao cijelu unutrašnjost objekta, a na nekim mjestima bio je visok i do jednog metra. Nakon čišćenja utvrđeno je da je crkva podijeljena u dvije razine te da se s niže na višu prelazilo preko dviju stuba. Na gornjoj stubi uočene su pravilno isklesane i poredane rupe koje su pripadale bazi oltarne pregrade. Međutim, među izbačenim materijalom nisu pronađeni ostaci koji bi se mogli vezati uz nju. Pod crkve isklesan je u živoj stijeni za razliku od povišenoga apsidalnog djela, čiji je centralni dio bio popločan ciglama, od kojih je sačuvano samo nekoliko ulomaka. Bočne strane prekrivene su kamenim pločama. Uz bočne zidove nalaze se kamene konzole za klupe, postavljene naknadno. Tada je, najvjerojatnije, skinuta oltarna pregrada i prepravljena centralna apsida tako da je nivo poda podignut dvama redovima lijepo obrađena kamena, a u njenu središtu vidljivi su ostaci stipesa. S obzirom na način obrade kamenih blokova, velika je vjerojatnost da se među njima nalaze ostaci oltarne pregrade.

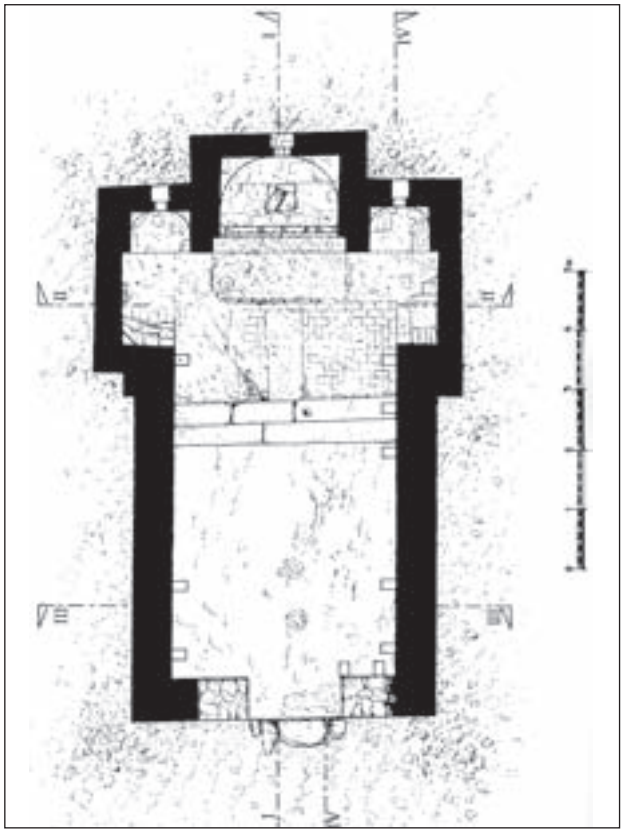
Tijekom istraživanja napravljen je detaljan arhitektonski i geodetski snimak crkve, a zidovi su zbog lošeg stanja pregledani i ocijenjena njihova stabilnost te načinjen prijedlog za njihovu buduću sanaciju. Analizu i izvješće izradio je Zvonimir Sabljak.

Literatura

Benussi 1888 Bernardo Benussi, Storia documentata di Rovigno, Trst, 1888: 75, 101, 170, 171.



Sv. Eufemija, unutrašnjost crkve



Tlocrt crkve sv. Eufemije

Marušić 1958 Branko Marušić, Djelatnost srednjovjekovnog odjela Arheološkog muzeja Istre u Puli, 1947-1955., Starohrvatska prosvjeta, 6, Split, 1958: 233.
Mohorovičić 1957 Andro Mohorovičić, Problem tipološke klasifikacije objekata srednjovjekovne arhitekture na području Istre i Kvarnera, Ljetopis JAZU, knj. 62, Zagreb, 1957: 498.
Pauletich 1971 Antonio Pauletich, Libro Catastico di Rovigno del 1637., Atti-Centro di ricerche storiche-Rovigno, vol. II, 1971: 120, 161.
Radossi 1970 Giovanni Radossi, I nomi locali del territorio di Rovigno, Antologia delle opere premiate, 2, 1970: 60, 82, 91, 108, 126.
Radossi, Pauletich 1980 Giovanni Radossi, Antonio Pauletich, Le chiese di Rovigno e del suo territorio, Atti-Centro di ricerche storiche-Rovigno, 10, 1980: 382 – 384.
Schisvuzzi 1908 Bernardo Schisvuzzi, Attraverso I argo colonico di Pola, Atti e Memorie della Societa Istriana di Archeologia e Storia Patria, 24, 1908: 98.
Šonje 1981 Ante Šonje, Bizant i crkveno graditeljstvo u Istri, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1981: 120, 123.
Šonje 1982 Ante Šonje, Crkvena arhitektura zapadne Istre, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982: 151, 152.

Damir Matošević

Summary

Archaeological excavations of the medieval Church of St. Euphemia in Saline north of Rovinj were directed towards cleaning the interior of the church. It has been established tat the floor of the church is carved out of bedrock while the apse part of the church was paved with brick and to a smaller part with stone slabs. Remains of the altar screen base were found but not the parts itself. During the cleaning of the central apse it was found out that it was subsequently elevated with two rows of finely carved stone blocks. It is assumed that by unlaying of the stone blocks shards of the altar screen might be found.

Redni broj: 143
Lokalitet: Sv. Mihovil
Naselje: Bale
Grad/općina: Bale
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno istraživanje

U razdoblju od 12. srpnja do 11. kolovoza 2006. arheološki je istraživan brežuljak Sv. Mihovil i to na dvjema lokacijama unutar gradinskog kompleksa. Prva arheološka sondažna iskopavanja izvedena su 1992., pod vodstvom kustosa prof. Damira Matoševića iz Zavičajnog muzeja grada Rovinja (Matošević 1997), a najnovija istraživanja provođena su tijekom srpnja i kolovoza 2006., pod vodstvom Romualda Zlatunića iz Arheološkog muzeja Istre u Puli.

Brdo Sveti Mihovil nalazi se 1 km istočno od naselja Bala. Strateški je važno mjesto, koje dominira nad plodnim nizinskim područjem jugozapadne Istre, od Pule preko Fažane, Vodnjana, Brijuna do Rovinja. Samo brdo visoko je oko 202 m nadmorske visine, njegove su padine s triju



Panoramski pogled sa Sv. Mihovila na Bale (foto: R. Zlatunić)

strana okružene plodnim poljima, dok je na četvrtoj povezan sa susjednim brežuljkom (Monte Forke) na kojem se nalazi prapovijesni tumul. Na sjevernoj i južnoj strani nalaze se dva izvora pitke vode. Sjeverni je uređen i do danas se rabi kao ribnjak, dok je južni zapušten i dugo izvan upotrebe. U smjeru obale nalazi se još nekoliko lokacija s pitkom vodom (manje bare), koje su do danas u većini slučajeva zatrpane. Te pogodnosti nudile su prapovijesnim ljudskim zajednicama mjesto za trajno naseljavanje, tako da su danas na području brda Sv. Mihovil vidljivi dijelom sačuvani tragovi dvaju prstena bedemske gradinske arhitekture. Osim prapovijesnih ostataka, na samom platou brda registrirane su ruševine srednjovjekovnoga benediktinskog samostana, s crkvom čiji su zidovi ostali očuvani u visini do 2 m. Na tim ruševinama izgrađena je barokna kapelica sv. Mihovila, koja je dijelom rekonstruirana (Matošević 1997; Šonje 1982).

Sondažna iskopavanja 2006. izvedena su na dvjema lokacijama unutar gradinskog kompleksa. Prva sonda iskopana je na području tzv. terase (sektor I), na k.č. 3301/1. Dimenzije sonde su 6x3 m, a dubina oko 0,70-1,70 m. Sonda se nalazi na drugoj terasi brda, na 195 – 198 m n.m., nedaleko od mjesta gdje je 1992. iskopana sonda pod vodstvom kustosa D. Matoševića. Druga sonda iskopana je na području tzv. terase (sektor II), u blizini postojeće staze prema vrhu istoimenog brda i crkvice, gdje su zbog



Pogled na sondu I (sektor I) i suhozidnu arhitektonsku osnovu nekakva objekta (foto: R. Zlatunić)

proširenja staze uništeni kulturni arheološki slojevi. Sonda se nalazi na trećoj terasi unutar gradinskog kompleksa istoimenog brežuljka na 192 – 193 m n.m. Dimenzije te sonde iznose 2x2 m, a dubina cca 0,75 m. Sonda još nije u potpunosti istražena, tako da predstoji njezin daljnji iskop u 2007. godini.

Stratigrafija istražene sonde I (sektor I) sastoji se od triju glavnih zemljanih slojeva i četiriju podslojeva (stratigrafske jedinice), koji su bili bogati nepokretnom i sitnom pokretnom arheološkom građom koja pripada raznim prapovijesnim kulturnim fazama. U SJ. 1 (humusnom sloju) otkriven je veći broj litičkog materijala te nešto keramike koja uglavnom pripada brončanom dobu. U SJ. 2 otkrivena je suhozidna brončanodobna arhitektura. U SJ. 3, ispod donje brončanodobne suhozidne arhitektonske osnove, nalazi se nabijen tamnosmećkasto-crveni zemljani sloj, izmiješan sa sitnim kamenjem. On se dijeli na: 1) SJ. 3a – crvenkast zemljani sloj sa sitnim kamenjem (kulturni sloj brončanog doba); 2) SJ. 3b – tamnosmeđe-crvenkast zemljani sloj koji u većem dijelu sonde leži iznad matične stijene (izmiješani kulturni slojevi brončanog doba i kasnog neolitika); 3) u pojedinom dijelu sonde registriran je prirodan procijep u matičnoj stijeni sa zemljanom ispunom koja se nastavlja ispod sloja 3b te čini zemljani podsloj SJ. 3c. To je izrazito tamnosmeđe-crvenkasta zemlja s malo kamenja, koja sadrži izmiješane kulturne slojeve brončanog doba te kasnoga i ranog neolitika; 4) stratigrafska jedinica 3d u prirodnom procijepu matične stijene sadrži sloj izrazito tamne zemlje koja sadrži izmiješane kulturne slojeve kasnoga i ranog neolitika.
Stratigrafski je kontekst sonde I u sektoru I od kvadranta do kvadranta, zbog izgradnje brončanodobnih suhozidnih temeljnih zidova objekta, prilično izmiješan. Tu je, unatoč devastaciji neolitičkih i eneolitičkih kulturnih slojeva, ipak dobro vidljiva stratigrafska uslojenost raznih prapovijesnih kulturnih faza, osobito u kvadrantima B1, B2, C1 i C2. U sondi su, u kvadrantima B1, B2 i C1, tri glavna stratigrafska sloja (od 1 do 3a), koji pripadaju brončanom dobu, dok podsloj 3b sadrži izmiješan arheološki materijal iz eneolitičkoga, kasnoneolitičkog i ranoneolitičkog razdoblja. Podslojevi 3c i 3d samo u manjem broju sadrže grub i nešto finiji keramički neolitički materijal.

Stratigrafski kontekst sonde II u sektoru II sastoji se od četiriju kvadranata (A1, A2, B1, B2) i pet slojeva (stratigrafskih jedinica) i to: SJ. 1 – humusni sloj zemlje s kulturnim slojem brončanog doba; SJ. 2 – tamnosmeđe--crvenkasta zemlja sa sitnim kamenjem, sadrži vrlo malo brončanodobnoga keramičkog i litičkog materijala; SJ. 3 – tamnosmeđe-crvenkasta zemlja sa sitnim kamenjem, sadržai vrlo malo brončanodobnoga keramičkog i litičkog materijala; SJ. 4 – tamnosmeđe-crvenkasta zemlja sa sitnim kamenjem, sadrži vrlo malo brončanodobnog keramičkog i litičkog materijala te nalaz recentnije metalne strelice; SJ. 5 – tamnosmeđe-crvenkasta zemlja sa sitnim kamenjem, sadrži vrlo malo brončanodobnoga keramičkog i litičkog materijala.

Na području sonde I (sektor I) otkriveni su ostaci temeljne suhozidne osnove brončanodobnog (?) objekta. Zbog manjih dimenzija sonde, iskop bi trebalo proširiti tijekom 2007., čime bi se dobio kompletan gabarit tog objekta. Iskopom područja oko te sonde stvorili bi se preduvjeti za



Pogled na sondu II (sektor II), sloj 4, gdje je registrirana recentnija željezna strelica (foto: R. Zlatunić)

restauriranje i konzerviranje navedenog objekta. Tijekom iskopavanja, u sondama I i II (sektori I i II) otkrivena je izrazito bogata sitna arheološka građa. Ističu se litičke sirovine, alatke i oružje, zatim keramička produkcija i bogat osteološki materijal. Preliminarnom analizom litičke industrije višeslojnog lokaliteta Sv. Mihovil utvrđena je uporaba pet različitih vrsta rožnjaka. Velika količina kremenih jezgri, okorinskih odbojaka i bezbroj odbojaka i okrhaka nastalih pri izradi oruđa, potvrđuju da su se sve faze proizvodnje odvijale u krugu naselja. Oruđe od cijepanog kamena uglavnom potječe iz brončanodobnih i kasnoneolitičkih slojeva. Od registriranoga litičkog oruđa ističe se velik broj strelica (14 kom.) koje svjedoče o



Pogled na sondu I (sektor I) i suhozidnu arhitektonsku osnovu nekakva objekta tijekom iskopa (foto: R. Zlatunić)



Kremene strelice registrirane u sondi I (sektor I) (foto: R. Zlatunić)

lovačkim aktivnostima stanovnika Sv. Mihovila. Osim toga, nađen je veći broj strugala, ubadala, kombiniranog oruđa i poluproizvoda. Primijećena je tendencija proizvodnje sječiva u odnosu na odbojke. Na pojedinim sječivima vidljivi su tragovi sjaja (sickle-gloss), što bi moglo uputiti na to da su se rabili kao umeci za srp. Unutar cjelokupnoga otkrivenog litičkog fundusa Sv. Mihovila ističe se nalaz otkrhka crnog opsidijana. Ta je sirovina na naše područje stigla kao import, tj. dokaz je razmjene ili trgovine na velikim udaljenostima. Valja napomenuti da će tek nakon sustavnog proučavanja litičkih artefakata biti precizniji podaci o tipologiji i funkcionalnosti oruđa od cijepanog kamena, kao i o podrijetlu litičkog materijala. Keramičku produkciju uglavnom čine nalazi registrani u sondi I (sektor I), te nalazi s područja sonde koja je iskopana 1992. godine. Najstarija faza registrirane keramičke proizvodnje pripada razdoblju ranog neolitika, zatim srednjega i kasnog neolitika te brončanog doba. Od bogate keramičke građe iz sonde I (sektor I) ističu se brojni ulomci važni za ranobrončano doba, zatim ulomci koji potječu iz kasnoneolitičkih faza hvarske kulture (cca 10 kom.), nekoliko fragmenata keramike s kanelirama iz razdoblja kasnoneolitičke faze hvarske kulture ili protonakovanske kulture (cca 4 kom.), kao i ulomci srednjoneolitičke danilske kulture (cca 2 kom.) te ranoneolitičke kulture *impresso* (cca 5 kom.).Unutar otkrivenoga keramičkog fundusa sa Sv. Mihovila ističe se veća količina metličaste keramike koja zbog jednostavnoga tehnološkog ukrašavanja nije pouzdana za datiranje.

Zbog prioriteta sonde I u sektoru I, radovi su u sondi II na području terase (sektor II) prekinuti. U cijelosti je iskopano pet slojeva sonde II, u kojima u većini slučajeva prevladava manja količina litike te nešto atipične brončanodobne keramike. Među tom otkrivenom sitnom pokretnom građom, u stratigrafskom sloju 4 ističe se nalaz metalne (željezne?) strelice koja vjerojatno pripada antičkom ili srednjovjekovnom razdoblju. Daljnji radovi istraživanja sonde II predviđeni su za 2007. godinu. Otkriveni osteološki materijal najbogatije je zastupljen u sondi I (sektor I), u svim kvadrantima, a osobito u stratumu 3 i u njegovim podslojevima 3 a, b i c te nešto u d. Za sada još nisu napravljene arheozoološke analize, pomoću kojih bi se utvrdile vrste i postotak zastupljenosti kostiju domestikata unutar otkrivenoga osteološkog fundusa sisavaca. Tijekom arheološkog istraživanja također je registrirana manja količina školjaka u stratumu 3 i 3a (sonda I, sektor I). Unutar registriranoga kompletnog osteološkog fundusa zamjećuje se veća količina nagorenih životinjskih kostiju koje su dokaz pečenja hrane.

Bogata registrirana arheološka građa tijekom iskopavanja 2006., kao i ona iz 1992., te preliminarni rezultati upućuju na kontinuiran razvoj života tog brežuljka tjekom različitih kulturnih faza prapovijesnog razdoblja. Materijalna kultura upućuje na to da najstarija faza nastanjivanja na Sv. Mihovilu pripada razdoblju ranog neolitika ili kulturi *impresso* od 5700. pa do 5500. g. pr. Kr. (Müller 1994; Zlatunić 2004). Elementi iz kasnog razdoblja srednjeg (danilska kultura) i kasnog neolitika (hvarska kultura) (5400. – 3500. g. pr. Kr.) te eneolitika (3500. – 2200. g. pr. Kr.) također su zastupljeni, dok otkriveni materijal i arhitektura uglavnom kronološki pripadaju starijoj fazi brončanog doba (oko 1900. – 1600. g. pr. Kr.). Registrirani nalazi nekoliko ulomaka stakla i tegula (sonda I, sektor I), kao i nalaz željezne strelice iz sonde II (sektor II) svjedoče o antičkom i srednjovjekovnom razdoblju.

To je mjesto jedan od najvažnijih brdskih lokaliteta na zapadnome i južnom dijelu Istre, koji arheološkim istraživanjima i preliminarnim rezultatima posredno upućuje na proces uspostavljanja mješovitoga sjedilačko-stočarskog načina života i mogućeg stvaranja naselja na otvorenom (na području brda ili u bližoj okolici) kao i njegova trajanja tijekom ranoga, srednjeg i kasnoneolitičkog razdoblja. Slična situacija vidljiva je na više istarskih neolitičkih lokaliteta (Vrčin, Vrčevan, Vela gromača, Nezakcij, Limska gradina), gdje su vjerojatno bili stacionirani neolitički stočari tijekom ispaše stoke (Buršić-Matijašić 1989; Komšo 2006; Baćić 1973; Baćić 1976; Mihovilić 2001), dok se tek potkraj eneolitika i u ranome brončanom dobu, konačno formiraju poznati prsteni gradinskog tipa naselja u Istri (Marchesetti 1903; Gnirs 1925; Baćić 1970; Čović 1983; Barada 2000; Mihovilić 2001; Buršić-Matijašić 2001). Registrirane manje količine nalaza iz mlađih razdoblja (ulomci stakla, tegula, čavala i željezna strelica) svjedoče da je to područje posjećivano i tijekom antičkog razdoblja te srednjeg vijeka. Za srednji je vijek to osobito važno, jer se na vrhu istoimenog brda nalaze arhitektonski ostaci benediktinskog samostana, kao i naknadno izgrađene barokne kapelice.

Literatura

Baćić 1970 B. Baćić, Prilozi poznavanju prahistorijske gradinske fortifikacije u Istri, Adriatica praehistorica et antiqua (Zbornik G. Novaka), Zagreb, 1970: 215 – 226.

Baćić 1973 B. Baćić, Vela gromača kod Kavrana, HArch, IV/ 1, Pula, 1973: 7 – 15.

Baćić 1976 B. Baćić, Limska gradina, Istra-neolitski lokalitet, Arheološki Pregled, 18, Beograd, 1976: 34, T. XIII-XV.

Barada 2000 M. Barada, Gradinska naselja u južnoj Istri, diplomski rad (rukopis) obranjen na Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Buršić-Matijašić 1989 K. Buršić- Matijašić, Gradina Vrčin u okviru brončanog doba Istre, AV, 39-40, Ljubljana, 1989: 475 – 486.

Buršić-Matijašić 2001 K. Buršić-Matijašić, Prapovijesne gradine Istre, topografija, tipologija i kronologija, doktorska disertacija (rukopis) obranjena na Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Čović 1983 B. Čović, Regionalne grupe ranog bronzanog doba, Istra, Srednje bronzano doba u Istri, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, IV, Sarajevo, 1983.

Gnirs 1925 A. Gnirs, Istria Praeromana, Beiträge zur Geschichte der frühesten und vorrömischen Kulturen an den Küsten der nördlichen Adria, Karlsbad, 1925.

Komšo 2006 D. Komšo, Vrčevan – nalazište na otvorenom iz razdoblja ranog neolitika, Vrčevan, an open-air site from the early neolithic period, HArch, 35 (2004), Pula, 2006: 5 – 31.
Marchesetti 1903 C. Marchesetti, I castellieri preistorici di Trieste e della regione Giulia, Trieste, 1903.
Matošević 1997 D. Matošević, Sveti Mihovil, prapovijesno naselje kraj Bala, Katalog Zavičajnog muzeja grada Rovinja, Rovinj, 1997: 1 – 10.
Mihovilić 2001 K. Mihovilić, Nesactium, Prapovijesni nalazi 1900. – 1953., Monografije i katalozi, 11, Pula, 2001.
Müller 1994 J. Müller, Das ostadriatische Frühneolithikum, Die Impresso-Kultur und die Neolithisierung des Adriaraumes, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa, 9, Berlin, 1994.
Šonje 1982 A. Šonje, Crkvena arhitektura zapadne Istre, Zagreb – Pazin, 1982: 122 – 124.
Zlatunić 2004 R. Zlatunić, Arheološka interpretacija i rekonstrukcija načina života u neolitičkom razdoblju Istre, Archaeological interpretation and reconstruction of the way in the Neolithic period in Istria, HArch, 33, Pula, 2004: 5 – 141.

Romuald Zlatunić

Summary

St. Mihovil hill is situated 1 km eastern of Bale village. It presents strategically important spot, which dominates over the fertile lowland area of the south-western Istria from Pula, over Fažana, Vodnjan, Brijuni islands to Rovinj.
Abundant archaeological evidence, registered during the excavations of 2006 and those of 1992, together with the preliminary results, indicate continuous development of the life of this hill through different stages of Prehistoric period. Material culture indicates that the oldest stage of inhabitation of St. Mihovil belongs to the Early Neolithic or Impresso Culture from 5700 to 5500 BC. Elements from the later phase of the Middle Neolithic (the Danilo Culture) and Late Neolithic (the Hvar Culture) (5400. 3500 BC) including the Eneolithic (3500-2200 BC) are also present. The excavated material and architecture chronologically mostly belong to the earlier phase of the Bronze Age (1900-1600 BC). Registered finds of the several stegulae and tegulae fragments (probe I, sector I), including the discovery of an iron arrowhead from the probe II (sector II) indicate the Antiquity and Medieval periods.

Redni broj: 144
Lokalitet: Sv. Mihovil Banjolski
Naselje: Peroj
Grad/općina: Vodnjan
Pravni status: P-625
Razdoblje: SV
Vrsta radova: revizijsko iskopavanje

Tijekom listopada 2006. provođena je treća kampanja arheološkog iskopavanja trobrodne bazilike, u sklopu revizijskog istraživanja arheološkog kompleksa Sv. Mihovil Banjolski, smještenog oko 2 km SI od naselja Peroja.



Sv. Mihovil Banjolski, pogled sa SZ (foto: M. Barada)



Detalj poremećenog spicatuma (foto: M. Barada)

Iskopavanja je obavio Konzervatorski odjel u Puli, pod vodstvom M. Barade. Financijska sredstva za arheološke radove osigurana su iz proračuna Grada Vodnjana.

Radovima iz 2006. očišćena je zapadna trećina trobrodne crkve i narteks do nivoa podnice, te je maknut nasip ograđen suhozidom s južne strane crkve. Kao i u prethodno istraženim dijelovima crkve, podnica je i u zapadnom dijelu rađena od spika, postavljenih u raznim smjerovima, u kombinaciji s pravilno isklesanim kamenim blokovima. Podnica narteksa izvedena je od nepravilnih kamenih ploča. U narteksu su evidentirane grobnice koje se spominju u starijoj literaturi (Rismondo 1910; Marušić 1967), ali ovom prilikom nisu istraživane. Iz narteksa se (čija širina odgovara širini crkve, a dužina iznosi nešto više od 5 m) ulazilo u crkvu kroz tri ulaza – po jedan za svaki brod. Središnji je ulaz najširi i evidentno je prepravljan u nekoliko navrata. U produžetku ulaza nalazila se škropionica, od koje je sačuvana baza *in situ*. S lijeve strane škropionice, u polju do ulaza, *spicatum* je poremećen, ali u ovom trenutku nije sasvim jasno kada je i zašto do toga došlo. S obzirom na to da D. Rismondo (Rismondo 1910) u svom tlocrtu donosi pravilan položaj spika i detaljno opisuje izvedene radove, pri čemu ne spominje sondiranja na tom mjestu, pretpostavka je da su one poremećene naknadnim istraživanjima (Marušić?). U ulaznom dijelu sjevernog broda također su se tijekom vremena dogodile neke izmjene – prostor je u jednom trenutku pregrađen poprečnim zidom, a podnica je izvedena od nepravilnih kamenih ploča, među kojima se nalazi i dio antičkog natpisa.

Tijekom raščišćavanja nasipa s južne strane crkve, koji je dijelom nastao urušavanjem crkve, a dijelom gomilanjem materijala prilikom starijih iskopavanja, pronađena je kamena tranzena i ulomak kamenog arhitrava, te veći broj ulomaka fresaka. Tranzena, dimenzija 31x65 cm, s tri para polukružnih profiliranih otvora, može se na temelju analogija datirati u ranokršćanski period, dok ulomak grede pripada skupini predromaničke kamene skulpture. Navedenim je radovima također u potpunosti oslobođen južni perimetralni zid trobrodne crkve. Tom prilikom stvorene su neke nove pretpostavke vezane uz kvadratni prostor smješten u južnom brodu romaničke građevine (Barada, Mustač 2006). Očito je da gradnju tog prostora, uvjetno nazvanog zvonikom, treba vezati za vrijeme prije gradnje trobrodne bazilike. U prilog navedenom govore sljedeće činjenice: južni perimetralni zid trobrodne crkve nije vezan za zid „zvonika“, već je nadozidan i prilagođen „zvoniku“; na istočnom zidu „zvonika“ zamjetljivi su ostaci prozorskog otvora, kojeg sigurno ne bi bilo da je prostor prvobitno zamišljen kao dio unutrašnjosti crkve; *spicatum*



Tranzena (foto: M. Barada)



Sv. Mihovil Banjolski, grob 1 (foto: M. Barada)

koji pripada romaničkoj građevini također je prilagođen tako da završava uz vanjske zidove „zvonika“.
Funkcija spomenutog prostora za sada nije sasvim jasna. Moguće je da u prvo vrijeme služi kao zvonik, te da je naknadno prenamijenjen tako što u prizemlju dobiva funkciju svetišnog prostora, tj. kapele, s obzirom na to da je u pretprostoru sa zapadne strane pronađen bazament oltarne pregrade. U gornjem dijelu, u koji bi se u tom slučaju pristupalo vanjskim stubištem, mogla je biti zadržana funkcija zvonika.
Krajem istraživačke kampanje, s vanjske strane sjevernog perimetralnog zida, pronađen je kosturni grob, obložen i pokriven kamenim pločama (škrilama). Kostur je bio položen na leđa, ruku ispruženih uz tijelo i orijentiran u smjeru zapad-istok. Grobnih priloga nije bilo, te se samo na temelju tipologije groba može pretpostaviti determinacija u razdoblje ranoga srednjeg vijeka. Budućim istraživanjima treba utvrditi eventualno postojanje groblja uz crkvu. Nakon radova iskop je prekriven geotekstilom i tamponom. Nastavak radova planiran je za jesen 2007. godine.

Literatura

Barada, Mustač 2006 M. Barada, S. Mustač, Lokalitet: Sv. Mihovil Banjolski, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 243, 244.
Marušić 1967 B. Marušić, Kasnoantička i bizantska Pula, Kulturno-povijesni spomenici Istre, VI, Pula, 1967: 32, 33.
Rismondo 1910 D. Rismondo, La primitiva chiesa di S. Michele di Bagnole presso Dignano, Atti e Memorie della Società istriana di Archeologia e Storia Patria, XXV/1908, Parenzo, 1910.

Martina Barada

Summary

During the third archaeological excavation campaign within the context of the revising excavation of the archaeological site “St. Mihovil of Banjol” near the village of Peroj, the western third and the narthex of the three-nave church have been cleaned to the floor. The bulwark enclosed by a drywall on the south side of the church has been removed. As in the previously excavated part of the church, the floor is made of small stones combined with stone blocks, whereas the narthex is paved with unsymmetrical stone slabs. Graves, which are mentioned in older technical literature, have been recorded in the narthex. On the north side of the church a grave with a skeleton burial without offerings has been excavated. The grave is constructed of stone slabs.

Redni broj: 145
Lokalitet: Šurida – Mala Vala
Naselje: Šurida
Grad/općina: Fažana
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Na početnom kilometru trase magistralnog plinovoda Pula – Karlovac, istočno od prometnice Pula – Fažana, tijekom lipnja 2006. Arheološki muzej Istre provodio je zaštitno istraživanje manjega antičkoga gospodarskog



Rimska nalazišta na području Fažane, Valbandona, Šuride i Štinjana (izradio: D. Matošević)

lokaliteta, koji pripada latifundiju širega fažanskog obalnog područja. Voditelj istraživanja bio je Željko Ujčić (voditelj ranosrednjovjekovne zbirke), a sudjelovali su Aleksandra Pajić (arheologinja – vježbenica) i Ivo Juričić (muzejski tehničar – dokumentarist). Geodetski snimak napravio je Geoservis d.o.o. iz Pule. Investitor je INA – industrija nafte d.d., SD Naftaplin, Zagreb.

Mala vila smještena je između naselja Mala Vala i nekoliko stotina metara južnije Šuride, kod koje su 1981. primijećeni nalazi antičkog naselja. Uokolo su očuvani dijelovi antičke centurijacije u komunikaciji koja spaja Šuridu i zaljev Runci, možda gospodarsku luku ladanjske vile u susjednom zaljevu Valbandona. Pravokutna gospodarska vila ima dimenzije 18,5x13 m. Unutar objekta prostor je u manjem dijelu razdijeljen zidovima izvorne kvalitete, a u većem dijelu naknadnim pregradnjama zidovima koji sadrže spolije, a mjestimice i suhozidom. Na lokalitetu je zatečeno više odbačenih tamburina stupova, ulomci pojedinačnih recipijanta od vapnenca ili mramora. Ulomci kotača mlina (*mola olearia*) upućuju na to da je barem u prvobitnoj fazi objekt služio kao uljara, a naknadno možda kao pogon za proizvodnju vina.
Sjeverne prostorije objekta oštetio je proboj plinovoda. Dobro su očuvana dva izdužena sustava torkulara različitih tehnologija potisne grede – preluma. Od središnjeg torkulara očuvan je srednji *lapis pedicinus* za pomoćne pozicije preluma i dvodijelna pravokutna baza tijeska (*area*) s kanalićem koji je provodio tekućinu do obližnje pravokutne kamenice. Za sastavnice torkulara



Mala Vala kod Šuride, snimak iz zraka (foto: E. Morović)

djelomice je isklesana živa stijena te je tako očuvan klesani otisak pozicije za odneseni, završni *lapis pedicinus* kod zida objekta. Torkularu pripada i ozidana jama s dvama ukopanim, kamenim blokovima (spoliji – vijenci dopremljeni iz neke reprezentativnije građevine), rabljena kao sidrište, odnosno inačica stipitesa s nasuprotnim utorima za sukulu. Ovaj tip torkulara podsjeća na primjere iz kastruma na Velom Brijunu, koji se, ponajprije zbog smještaja u kasnoantičkom dijelu naselja, datiraju od 4. do 6. st. (Matijašić 1998).

Od južnog torkulara očuvan je uza zid *lapis pedicinus*, možda odbačen ulomak baze preše, pravokutna kamenica, te ukopan „H" protuteg. Masivan uteg ukopan u živu stijenu upućuje na konstrukciju mehanizma za pritisak preluma pomoću vertikalnoga drvenog vijka, koji se u lokalnoj tradiciji razvio i postupno ujedinio antički sustav torkulara u jedinstvenu prešu. Takovi se primjerci, u manjim prijenosnim i velikim statičnim oblicima, često nalaze u etnografski očuvanim primjercima iz Istre.

U zapadnom dijelu vile očuvan je rezervoar obložen hidrauličnom žbukom, vjerojatno *lacus* s ugrađenom kamenom udubinom za čišćenje taloga (*amurca*). Ostale prostorije toga malog pogona bili su *officine*, osobito za tesarske popravke i održavanje drvenih dijelova torkulara, kako potvrđuje tesarsko dlijeto od željeza. Jedina pronađena rimska brončana kovanica nečitka je. Na terenu je, uz karakterističnu građevinsku opeku, prikupljeno nešto ulomaka amfora, više kasnoantičkih trbušastih lonaca grube fakture s valovnicama, ranokršćanske uljanice, keramičke žlice i pršljenovi. Uz karakterističnu građevinsku opeku pronađene su dvije tegule sa žigovima radionica koje su inače među četirima najzastupljenijima na



Mala Vala kod Šuride, protutezi za prelum središnjeg torkulara (foto: Ž. Ujčić)

lokalitetima antičke Istre: *A(eli)* ili *A(uli) F[aesoni Af(ricani)]* te *[…Pa]nsiana*, što pripada radionici koja je vjerojatno bila smještena u području delte Pada, sjeverno od Ravene i aktivna od sredine 1. st. pr. Kr., do Vespazijana.

Manja rimska gospodarska vila iz Šuride vjerojatno je pripadala bogatom poljoprivrednom latifundiju širega fažanskog obalnog područja s više antičkih objekata. U samoj Fažani bila je smještena keramičarska proizvodnja amfora konzula Gaja Lekanija Basa (Džin 2006), čije imanje za Vespazijana prelazi u carski posjed (Starac 1999). Ladanjski dio posjeda te senatorske obitelji čine rezidencijalni kompleks u zaljevu Verige (Brijuni) i raskošna obalna vila kod Valbandona (Girardi-Jurkić 2006). Nekadašnje rimske carske posjede kod Fažane krajem 5. st. zaposjeli su Ostrogoti, a car Justinijan ih dodjeljuje crkvi u Raveni. Feud *S. Apollinare* tako pripada opatiji Maksimijanove bazilike sv. Marije Formoze, odnosno *Canetto* u Puli, te kasnije feudu Sv. Marka u Veneciji (1649.). U ispravi nadbiskupije u Raveni iz 1197. spominje se taj veliki posjed kojemu pripadaju i vicusi Galižana, Fažana, ali i Fioran kod Valbandona (Schiavuzzi 1908). U blizini je prije jednog stoljeća (vjerojatno iz 11. st.), uočen terminacijski natpis: FIORANI *C(ontrada) R(avennae) E(cclesiae)* (Gnirs 1908).

Toponim Fioran je tradicijski spomen na sv. Flora, biskupa koji zbog misionarstva napušta Opitergij 610. i kako naglašava himan u antifonaru 12. st. da je Flor „sklonište si izgradio kao stanovnik Fažane, gdje je poučavao kao dobri učitelj" (Ujčić 2006). Stoga su interesantni nalazi dvaju nožića i bubrežastog kresiva s lokaliteta Šurida Mala Vala, koji podsjećaju na tipične priloge slavenskih ranosrednjovjekovnih grobova sjeverne Istre (7. i 8. st.). Ti nalazi zasigurno nisu dovoljni za potvrdu slavenske, odnosno starohrvatske prisutnosti na fažanskim lokalitetima u 7. st., ali se moraju istaknuti u skladu s pisanim izvorima pape Grgura i Pavla Đakona o slavensko-avarskim provalama sve do Nezakcija 599. – 603. – 611. godine (Marušić 1960). Tako je naglašena i uvjetna problematika kristijanizacije kao moguć razlog misionarskog djelovanja biskupa Flora u blizini Valbandona.

Literatura

Džin 2006 Kristina Džin, Antički keramičarski centar u Fažani, Fažanski libar, Fažana, 2006: 55 – 63.

Girardi-Jurkić 2006 Vesna Girardi-Jurkić, Rimski kompleks maritimne vile u Valbandonu (Fažana), Fažanski libar, Fažana, 2006: 45 – 52.

Gnirs 1908 Anton Gnirs, Zur Topographie des ager Polensis: Florianum bei Pola, Jahrbuch für Altertumskunde, II, Wien 1908: 118 – 123.

Marušić 1960 Branko Marušić, Istra u ranom srednjem vijeku, Kulturno-povijesni spomenici Istre, III, Pula, 1960: 15, 16.

Matijašić 1998 Robert Matijašić, Gospodarstvo antičke Istre, Pula, 1998.

Schiavuzzi 1908 Bernardo Schiavuzzi, Attraverso l'agro colonico di Pola, Atti e Memoriae della Società istriana di archeologia e storia patria, Parenzo, 1908: 119, 120.

Starac 1999 Alka Starac, Rimsko vladanje u Histriji i Liburniji, I, Pula, 1999: 65 – 86.

Ujčić 2006 Željko Ujčić, Starokršćanska Fažana, Fažanski libar, Fažana, 2006: 65 – 73.

Željko Ujčić

Summary

In June 2006 a small Roman oil refinery found on the gas pipeline route was examined. It belonged to the latifundia of the wider Fažana littoral area, situated 1 km form the seacoast. Countryside section of a senatorial estate was probably a residential complex in Verige Bay (Brijuni Islands) and the sumptuous coastal villa near Valbandon. In Fažana itself there was a pottery manufacture by consul Caius Lecanius Bassus , whose estate becomes a part of the imperial estate in 78 and after Justinian's restoration of the empire
a part of St. Apollinaris property.
At the newly discovered rectangular farming-estate villa, two conveyor belts of different pressure technologies are recognisable, together with fragments of millstone and simple stone recipients for liquid, a tank or a lacus. Alongside the usual construction brick, there were also a few fragments of tambourines belonging to channelled and smooth pillars made from local limestone, few fragments of ribbed amphorae and several fragments of distended coarse pottery ornamented with wavy lines. .
Of the iron finds there was a carpenters tool, two small knives and a kidney-shaped tinder, which resemble the typical grave offerings in the Slavic Early Medieval graves in northern Istria (7th and 8th centuries). The connection between these finds and Christianization of the Slavs in the south Istria when placed into the Slavic-Avar intrusions (up to Nesactium 599-611) is only contingent. Historical, hagiographic, toponymic, onomastic and traditional sources emphasise the work of bishop St.Flor- a missionary (after 610) near Valbandon.

Redni broj: 147
Lokalitet: Umag – Sv. Andrija (kapela i groblje)
Naselje: Umag
Grad/općina: Umag
Pravni status: P-1973
Razdoblje: NV
Vrsta radova: nadzor

U prosincu 2006. Muzej grada Umaga proveo je arheološki nadzor nad uređenjem i pripremom za sanaciju kapele i groblja sv. Andrije u Umagu. Groblje s kapelom u sredini nalazi se uz cestu prema Bujama, na k.č. 2508, k.o. Umag. Stručni voditelj nadzora bio je Zoran Čučković iz Muzeja grada Umaga, a radove je financirao Grad Umag.

Groblje sv. Andrije u Umagu opasano je kružnim kamenim zidom koji zatvara površinu od oko 40 m u promjeru. Prema nadgrobnim spomenicima groblje je datirano najkasnije u prvu polovinu 17. st., dok većina kamenih spomenika pripada 19. stoljeću. U sredini grobišnog prostora još stoje zidovi derutne kapelice sv. Andrije, koju zasad nije moguće sa sigurnošću datirati, ali se pretpostavlja da bi se njen današnji izgled mogao vezati uz obnovu groblja početkom 19. st. Na tom je zemljištu investitor Grad Umag započeo građevinske radove koji uključuju i uređenje grobišnog prostora, odnosno njegovo konačno uklapanje u nove urbanističke obrasce. Prva dionica radova uključuje raščišćavanje urušenja unutar kapelice i oko nje, te vađenje i pripremanje kamenih ulomaka



Kapela sv. Andrije prije arheološkog nadzora radova (foto: Z. Čučković)

nadgrobne i crkvene arhitekture za daljnju restauraciju. Na početku arheološkog nadzora kapela i okolno grobišno zemljište zatečeni su u vrlo derutnom i devastiranom stanju. Kameni spomenici bili su razbacani po cijelom prostoru i nagomilani na hrpe oko ulaznog dijela kapelice, tako da je svako njihovo povezivanje s ukopima pokojnika onemogućeno. Moguće je da je pri tom devastiranju uporabljena i mehanizacija. Zidovi kapelice pokazuju opasne pukotine, tako da je južni zid u prosincu 2006. poduprt drvenom konstrukcijom. Unutrašnjost građevine bila je zapunjena slojem urušenja, recentnim otpacima i ispreturanim ulomcima crkvenoga kamenog namještaja. Zvonik na preslicu pao je u unutrašnjost crkve i nije naknadno pomican. U unutrašnjosti crkve odstranjen je sloj urušenja i recentnog otpada, debljine 30-40 cm, ispod kojega je pronađen pod od opeke. Sudeći prema položaju zatečenih ulomaka kamenoga crkvenog namještaja, taj je sloj u više navrata prekopavan, vjerojatno radi prikupljanja kvalitetnijih kamenih elemenata. Pod kapelice manje je oštećen na nekoliko mjesta kod ulaznog dijela, a sastavljen je od žutih, plošno i okomito položenih opeka, dok je oko oltara umetnuto desetak kamenih ploča. Oltar je gotovo u potpunosti devastiran – bočni su ukrasi nestali, a mensa je bila razbijena na četiri dijela i razbacana oko oltarnog prostora. Vjerojatno je da su neke od raskošnije ukrašenih lapida, prije svega one s mramornim intarzijama, pripadale oltaru. Noviji sloj žbuke na zidovima na mnogo je mjesta otpao i otkrio stariji sloj koji je naknadno istucan i pripremljen za novo nabacivanje. Duž bočnih zidova kapelice dozidane



Unutrašnjost kapele tijekom čišćenja (foto: Z. Čučković)



Pogled prema oltaru (foto: Z. Čučković)

su klupe koje su na gornjoj površini bile prekrivene opekom i kamenom. Čini se da je dobar dio opeka s tih elemenata naknadno odnesen. Naslage zemlje ispred ulaza također su ostatak urušenja, ali su nastale i naknadnim gomilanjem materijala oko crkve, te su odstranjene uglavnom ručnim, a kada nije bilo opasnosti za kamene spomenike i strojnim iskopom. Kameni nadgrobni spomenici i ulomci kamenoga crkvenog namještaja privremeno su pohranjeni na groblju sv. Andrije, a otkrivena arhitektura zaštićena geotekstilom i slojem pijeska. Slojevi koji su ovom prilikom odstranjeni nastali su tijekom 20. st.

Zoran Čučković

Summary

In the course of 2006 archaeological monitoring of the renovation and preparations for restoration of the St. Andrew chapel and cemetery in Umag was carried out. The cemetery dates from the first half of the 17th century at the latest, whereas most of the monuments are from the 19th century. The rundown chapel of St. Andrew cannot be surely dated for now, but it is assumed that its present appearance can be related to the renovation of the cemetery at the beginning of the 19th century.

Redni broj: 146
Lokalitet: Umag – luka
Naselje: –
Grad/općina: Umag
Pravni status: Z-2680 (povijesna urbanistička cjelina grada Umaga)
Razdoblje: –
Vrsta radova: zaštitno istraživanje

Na zahtjev Lučke uprave Umag, Odjel za podvodnu arheologiju Hrvatskoga restauratorskog zavoda obavio je zaštitno arheološko istraživanje podmorja luke u Umagu. Istraživanje je trajalo od 7. do 10. studenog 2006., pod vodstvom † dr. sc. Marija Jurišića, a sudjelovali su i Igor Miholjek, mr. sc. Luka Bekić te Robert Mosković, djelatnici Hrvatskoga restauratorskog zavoda.

Lučka uprava Umag planirala je izgradnju novog pristaništa te je na području buduće gradnje organizirano rekognosiciranje i iskop probnih arheoloških sondi. U prvoj



Umag – luka, položaj arheoloških sondi A i B

fazi istraživanja rekognosciran je veći dio južne obale luke Umag. Na površini dna nisu uočeni arheološki ostaci arhitekture, kao ni sitniji predmeti koji bi upućivali na moguć arheološki lokalitet. Na dnu mora vidljiv je samo recentni otpad. Uočen je i izvađen jedan veći dio trbuha amfore tipa Lamboglia 2, koju su vjerojatno lokalne ribarske koče izvukle negdje na pučini, te ga nakon povratka u luku bacile natrag u more. Izvađeni trbuh amfore predan je na desalinizaciju Gradskom muzeju u Umagu.
U drugoj fazi istraživanja, na samom području izgradnje pristaništa, postavljene su dvije arheološke sonde (A i B),



Umag – luka, područje istraživanja (crvene bove) i arheoloških sondi (žute bove) (fototeka: HRZ)



Umag – luka, arheološki iskop sonde (fototeka: HRZ)



Umag – luka, pronađeni trbuh amfore (fototeka: HRZ)

dimenzija 2x2 metra. Sonda A iskopana je do dubine od 70 cm, a sonda B do dubine od 90 cm. I u sondi A i u sondi B prvi sloj od 30 do 40 cm je sloj finog mulja i lučkoga recentnog otpada. Ispod 40 cm prestaje recentni otpad i mulj postaje tvrđi. Nakon 60 do 70 cm mulj mijenja boju iz tamnosive u crvenkastu te postaje još tvrđi. Crvenkast je sloj tvrdo nabijena istarska crvena zemlja, a zanimljivo je da su u njoj pronađene rupe i školjke uginulih prstaca. U objema sondama nisu pronađeni arheološki ostaci.
S obzirom na to da tijekom arheološkog istraživanja u luci u Umagu nisu pronađeni arheološki predmeti zbog kojih bi se mogli zaustaviti ili zabraniti građevinski radovi, Odjel za podvodnu arheologiju dao je stručno mišljene da se može izgraditi pristanište.

Igor Miholjek

Literatura

Jurišić 2006 M. Jurišić, Izvješće o podmorskom arheološkom istraživanju u luci Umag, Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Zagreb, 2006.

Summary

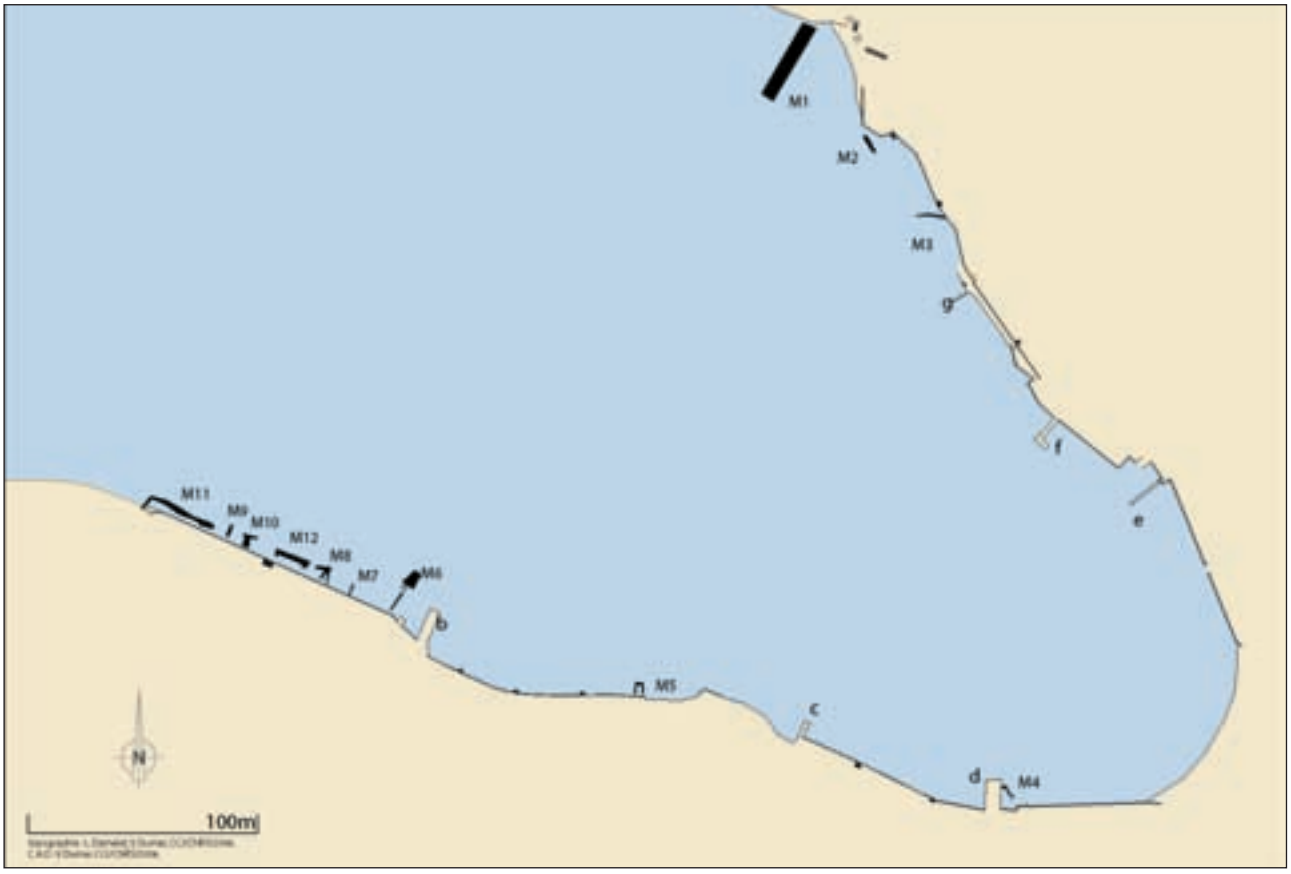
In November 2006 underwater archaeological excavations in the port of Umag were carried out on request of the Umag port authority which had planned the construction of a new quay. Reconnaissance of the area was carried out and two archaeological probes were excavated. There was no archaeological material found in the probes, so the Department of Underwater Archaeology of the Croatian Conservation Institute gave its expert opinion that the quay may be built.

Redni broj: 148
Lokalitet: Uvala Valeta
Naselje: Vabriga, Tar
Grad/općina: Poreč
Pravni status: Postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: podvodna istraživanja

U okviru međunarodnog projekta pod nazivom „Istra i more“, od 23. srpnja do 6. kolovoza 2006. obavljana su podvodna sustavna arheološka istraživanja u uvali Valeta, u kojoj je nađena antička obalno/priobalna i podvodna infrastruktura. Uvala se nalazi na sjevernoj strani poluotoka Lanterna i ima smjer sjever-zapad/jug-istok. Smještena je sjeverno od rta koji dijeli uvale Lorun, Sv. Marina i Kupanja, upravo ispred ušća rijeke Mirne na teritoriju naselja Tar i Vabriga. Nosilac projekta istraživanja je Zavičajni muzej Poreštine iz Poreča. Voditelj projekta i podvodnog istraživanja je Vladimir Kovačić. Stručne voditeljice su Marie-Brigitte Carre (Centre Camille Jullian, Aix en-Provence, CNRS-Université de Provence) i Rita Auriemma (Università di Lecce). Stalni članovi ekipe bili su Brunello Raffone (prof. sa Sveučilišta iz Urbina), Erica Florido i Viviana Iannuzzi (studentice sa Sveučilišta iz Leccea), Jean-Luc Verdier (hiperbarični tehničar iz Marseillesa), Stéphane Vanet (viši tehničar s Communauté d'Agglomérations iz Douasisa), topograf Vincene Dumas i podvodni fotograf/snimatelj Loïc Damelet (CNRS, Centre Camille Jullian, Aix en-Provence), te crtačica Frédérique Marchana.

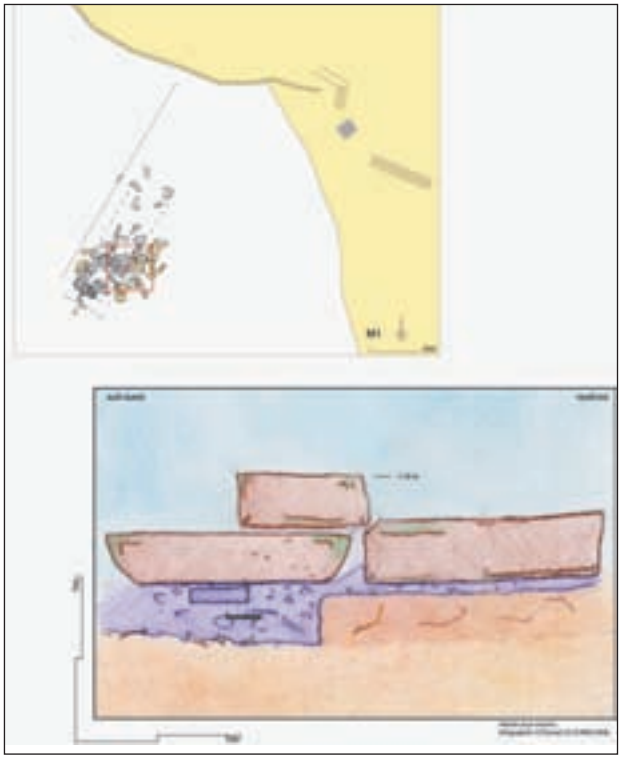
Antičku obalno/priobalnu i podvodnu infrastrukturu opisao je već i A. Degrassi, a revidirana je prospekcijom iz 2002. godine. Uvala je u posljednjih tridesetak godina bila predmetom ozbiljnih turističkih preuređivanja, a kamene blokove devastirali su školjkaši. Ovim novim podmorskim istraživanjima pronađeno je više neočekivanih nalaza čime su premašena sva očekivanja. Prisutnost topografa i fotografa tijekom istraživanja, koji su surađivali s podmorskom ekipom, omogućila je utvrđivanje položaja, popisivanje i dokumentaciju svih nalaza. Terenska podvodna prospekcija započela je od jugozapadnog kraja uvale na mjestu zvanom rt Zub. Dio ekipe zaronio je na liniji od 20 m okomito na obalu, oni najudaljeniji od obale ronili su s bocama, a vodio ih je ronilac na dah. Zaron je napravljen na točki „b“, nakon luke koja nije istraživana zbog neprestanog prolaska brodova. Ubrzo su pronađeni nizovi paralelnih zidova naspram obale (od M7 do M12), zatim objekt okrenut u smjeru istok-zapad (M6), druge slabo određene strukture na dnu uvale (od M4 do M2) i na kraju, na suprotnoj obali uvale, još jedan objekt, koji je veći od M6 i jako oštećen (M1), a prethode mu drugi nizovi (M2 i M3).

Sjeverni gat
Usprkos malom broju kamenih blokova visine cca 30 cm, koji se još uvijek nalaze *in situ* (negdje su vidljiva i dva kamena reda), moguća je rekonstrukcija gata. Podvodni gat dug je 37 m i širok 6,60 m. Stjenovita se platforma na početku postupno spušta: prvi blokovi zamjećuju se na 6 m od postojeće morske obale, na dubini od 1,9 m. Vrh blokova je otprilike 1,30 m ispod površine mora, a dubina na dnu južnog kraja objekta je 2,30 m. U temeljima gata, koji je u potpunosti uništen djelovanjem mora i školjkaša, nađeni su: *tegulae mammatae* i manubriate, *tesserae*



Uvala Valeta, prikaz evidentiranih struktura

mozaika te brojni ulomci keramike (osobito grube, kućne keramike te amfore Dressel 6B, jedna amfora ravna dna i nekoliko ulomaka afričkih amfora). Svi ti nalazi mogu se datirati između 1. i 4. stoljeća.



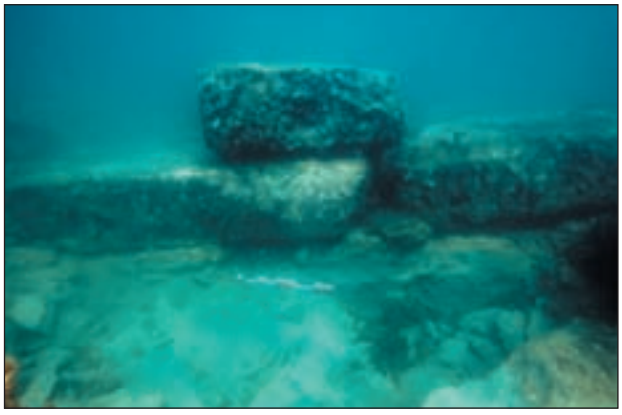
Uvala Valeta, sjeverni gatić, tlocrt i presjek

Južni gatić

Drugi antički objekt, okomit na obalu, pronađen je ispod četvrtaste moderne bitve. Njegova se simetričnost nalazi u temeljima gata M1. Objekt je mnogo kraći od prethodnog pa bi mogao biti sasvim sačuvan. Prisutnost dvaju rubnih kamena, usprkos malom pomaku desnog bloka, potiče na uspostavljanje prvotne širine od otprilike 3,50 m. Početak je načinjen od jedinstvena četvrtastog bloka, čiji je vrh 1 m ispod razine mora. Blokovi koji čine tu strukturu slijede jedan drugoga u dužini od 8 m. Tehnika izgradnje je vjerojatno jednaka onoj od M1 – vidi se poprečno vezivanje zidova i završetak krajeva strukture zida u podnožju otkopa sastavljenog od velikih blokova bačenih u more uzduž padine koja dosiže dubinu od 12 m. Struktura je s čvrstim kopnom povezana mnogo slabijom strukturom (zidom?) od koje je ostao samo jedan kameni red koji se vjerojatno izdizao iznad nivoa mora još u rimsko doba, a danas ga je moguće vidjeti za vrijeme oseke. Sakupljeni pokretni površinski materijal datiran je između 1. i 4. st. i istovjetan je s onim nađenim na M1.

Ostale strukture

Dva kamena niza otkrivena su pedesetak metara istočno od M1 (M2 i M3), no trenutačno ih je teško interpretirati jer su djelomice prekriveni cementnim gatom napravljenim za potrebe autokampa. U dnu uvale jedan novi kameni niz ocrtava luk kruga (M4) i djelomice je potopljen pod nasipom temelja gata oznake „d“. Izolirana struktura M5, koja podsjeća na četvrtastu prostoriju, nalazi se otprilike 130 m prema zapadu. Oblikom i dimenzijama povezana je s ostacima od M7 do M11, koji se protežu na stotinjak metara zapadno od M6. Oni čine kontinuiranu paralelnu liniju s



Uvala Valeta, sjeverni gatić

obalom, povremeno prekinutu okomitim zidovima. Imajući na umu povišenje razine mora za otprilike 50 cm od antičkog doba, pretpostavlja se da te strukture nisu bile pod vodom. U pomanjkanju daljnje analize, dojam cjeline jest da je riječ o prvom nizu prostorija uz more ili uređenja koji se nalaze ispod čamaca i postojećeg autokampa. Napravljen je i jedan dodatan uron u uvali Busuji, uz novootkriveni antički gat, gdje je ponovno pregledan debeli tamponiran sloj volaka (odbačene kučice) koje su tu nađene u velikim količinama. Njih je analizirala Christine Macheboeuf, specijalistica za porporu, koja je utvrdila da su se tu iz tih školjki ekstrahirale njihove žlijezde. Time je dobiven novi tip djelatnosti vezane uz more, koja se nadovezuje na cijeli niz poljoprivredne i morske proizvodnje izražene na tom području.

Istraživanjima je potvrđena pretpostavka da je sva nađena i verificirana antička obalna/priobalna arhitektura služila jednoj velikoj rimskoj ladanjsko-gospodarskoj latifundiji koja se prostirala na uređenim terasama na jugu uvale Valete. Ona je, čini se, bila vidljiva još 1879. i o njoj piše C. de Franceschi. Zdanje je nakon toga skoro u potpunosti devastirano, no ostala je još vidljiva tek neka priobalno-podmorska arhitektura (cisterna, gatovi i obalna infrastruktura). Četverogodišnja podvodna istraživanja oko kompleksa u Lorunu rezultirala su novim spoznajama. Utvrđena su mjesta i datirani ostaci različitih struktura koje bi uskoro mogle nestati: pristaništa povezana s poljoprivrednom proizvodnjom (maslinici na području Frata u uvali Busuja (2003.), veliki *vivarium* kojemu još nije utvrđena točna namjena (2004.-2005.) i skupina lučke arhitekture vezane uz velik *domus* u uvali Valeta. Otkriće obrađivanja porpore u uvali Busuja ponovno aktualizira zanimanje za mjesta prerade morskih proizvoda.

Literatura

Auriemma 2005 R. Auriemma, M.-B. Carre, V. Kovačić i S. Pesavento Mattioli: Pesca, industria conserviera e commercio nell'Adriatico: i primi indizi, istraživanja predstavljena na međunarodnom sastanku „Cetariae. Salsas y salazones de pescado en Occidente durante la Antigüedad" koji je održan u Cadizu od 7. do 9. studenog 2005. (publikacija u Aktima sastanka)

Carre 2004 M.-B. Carre, V. Kovačić, A. Marchiori, G. Rosada, F. Tassaux: Loron-Lorun la ricerca 2004, Loron-Lorun, Parenzo-Poreč, Istria. Una Villa Maritima nell'agro parentino: la campagna di ricerca 2003, HAnt, 12, Pula, 2004: 227 – 248.

De Franceschi 1879 C. de Franceschi, L'Istria, note storiche, Parenzo, 1879.

Degrassi 1957 A. Degrassi, I porti romani dell'Istria, Atti e memorie, 57, Venezia, 1957: 24 – 81.

Kovačić 1995 V. Kovačić, Hidroarheološko rekognosciranje poluotoka Lorun, MG, Časopis muzealaca i galerista Istre, Rovinj, 1995.

Kovačić, Tassaux 2006 V. Kovačić, F. Tassaux, Iskopavanja u Lorunu i Valeti – izvješće o arheološkim iskopavanjima u 2006. godini (arhiva Muzeja)

Macheboeuf C. Macheboeuf: Lavorazione e utilizzo della porpora nell'Impero romano, Sveučilište Littoral, Boulogne-sur Mer (doktorska disertacija)

Vladimir Kovačić

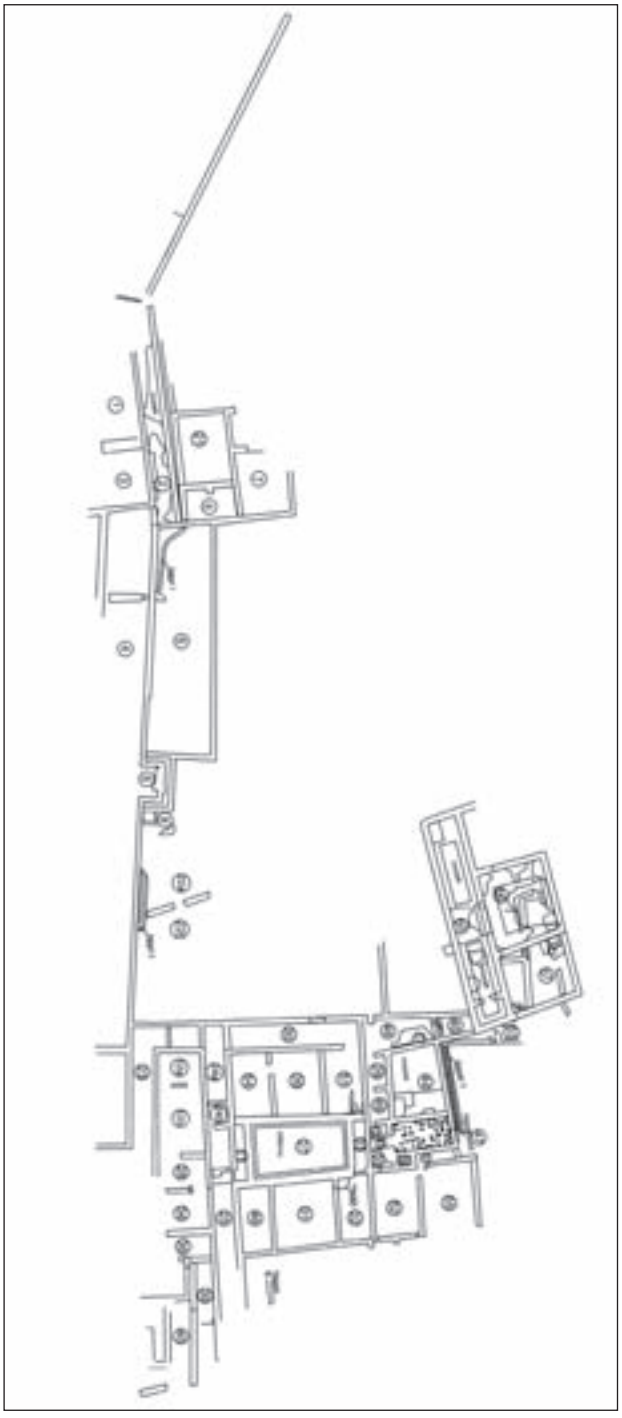
Summary

Excavations of 2006 confirmed the hypothesis that all the found and verified littoral architecture from the Antiquity served for the use of one large Roman countryside latifundia which stretched over the orderly terraces at the south side of the Valeta bay. It seems that it was still visible in 1879, as C. de Franceschi wrote. The object was almost completely destroyed afterwards but the littoral architecture remained visible (water tank, moles and seaside infrastructure).

Redni broj: 149
Lokalitet: Vižula
Naselje: Medulin
Grad/općina: Medulin
Pravni status: R-444
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervacija, prezentacija

Arheološki lokalitet Vižula smješten je pokraj suvremenog naselja Medulina, šireg područja antičke Mutile, jugozapadno od nekropole Burle. Poluotok Vižula zauzima centralnu poziciju u Medulinskom zaljevu uz čiji su se rub smjestili brojni arheološki lokaliteti, a najugroženiji su upravo oni iz antičkog razdoblja (Girardi Jurkić 1981; Girardi Jurkić, Džin 2006). Međunarodni istraživački centar za arheologiju Brijuni-Medulin, u suradnji s Arheološkim muzejom Istre, od 13. srpnja do 31. kolovoza 2006. provodio je dvanaestu godinu arheološkog iskapanja i istraživanja. Voditeljica istraživanja bila je prof. dr. sc. V. Girardi Jurkić, uz stručno tehničko vodstvo i organizaciju mr. sc. K. Džin. Terenski rad i obradu nalazišta i nalaza provodili su dipl. arh. Zrinka Ettinger Starčić, M. Petrović, prof., dipl. arh. A. Paić, apsolventi arheologije D. Bulić i E. Zulfikarpašić, studenti povijesti M. Jurkić i R. Urban (civilno služenje vojnog roka). Ručni iskop napravio je RIGO Holtikultura, Pazin; odvoz materijala V. Pušar, Pula i Tref d.o.o., Pula; geodetske usluge BRAČ d.o.o., Medulin. Arheološka građa pohranjena je u Arheološkom muzeju Istre u Puli. Radove su financirali Ministarstvo kulture i Općina Medulin.

Ambulakar s mozaičkim podom i pristupnim stubištem
Na istočnom rubu krčevine sektora II nastavljeno je istraživanje zone mozaika uočenog 2005. na kraju istraživanja, kada je utvrđen perimetar zidova ambulakra.



Tloris sektora II

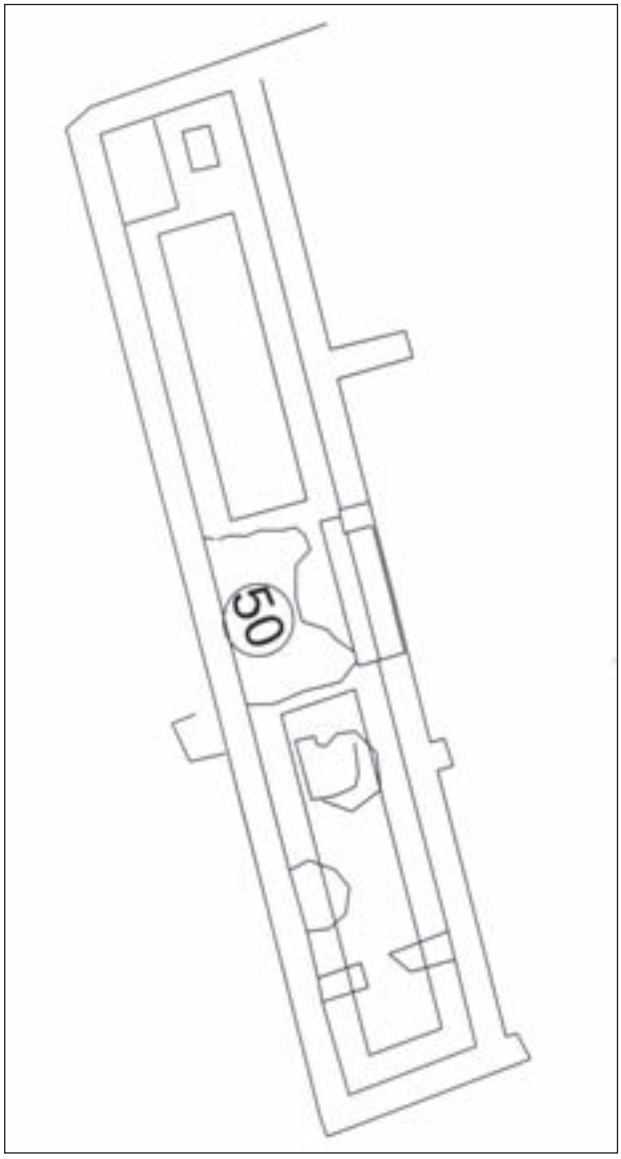
Sjeveroistočni zid s mozaičkim podom u profilu devastiran je tijekom zime, tako da je bilo nužno započeti definiranje prostorije 50. Uočeno je pomaknuto usmjerenje zidova ove za sada najmlađe faze izgradnje na lokalitetu. Mozaički pod u izduženoj prostoriji (27,48 m) ima tri odvojena mozaička polja koja stilski pripadaju istoj radionici. Polja se sastoje od široke bijele pasice unutar koje se nalazi jedinstveno polje omeđeno plavom linijom koja obrubljuje izdužene nepravilne šesterokute s križem u sredini (veći križ: 28x28 cm; manji križ: 14x14 cm). Centralno polje (1,90x6,80 m), iste osnovne motivike, još je obrubljeno i dvoprutastom pletenicom (12 cm), također izrađenoj u tehnici višebojnog mozaika (pojedini romb u ovom polju: 48x32 cm). Maksimalna duljina pletenice je 130 cm. To je polje ujedno služilo kao prostor prijelaza s pragom, širine 2,66 m, iz niže u višu razinu objekta, jer se s obiju strana po trima stubama ulazilo/silazilo u viši/niži prostor. U mlađoj fazi vremena seobe naroda, u istom su prostoru nastala obiteljska ognjišta (1,46x1,30 m), primitivno sagrađena od reutiliziranih mramornih građevinskih elemenata i stupova, te fragmenata baza preša za grožđe ili masline.

Međuodnos prostorija 50 i 53

Južno od prostorije 50 smješten je prostor 53 koji je po svojoj građevinskoj fazi stariji od prethodnog. Vjerojatno je bio dio termalnog sustava starije faze objekta. U prostoru su pronađeni tragovi hidraulične žbuke, a povezan je i s kanalom 1 koji se proteže ispod prostorije 50 i koji nije bilo moguće istražiti zbog gornjeg sloja mozaičkoga podnog nalaza.

Hipokaust 47 u odnosu na prostorije s mozaicima 44 i 50

U pomaku prema moru, a južno od prostorije 50, proteže se još jedan prostor s crno-bijelo-crvenim mozaičkim podom 44, koji se nalazi uz hipokaust 47. Uza zapadni



Tloris ambulakra



Pogled na polikromni mozaik, 4. st.

zid prostorije 44 otvaraju se prostori na 3. terasi 29, 49 i 42, manjih dimenzija, a u funkciji kasnoantičkog dijela vile (Girardi Jurkić 2006; Girardi Jurkić, Džin 2006a).

Vodosprema

Na drugoj terasi građevinskog sklopa nalazi se vodosprema 27 pravokutno izduženog oblika (8,6x4,6 m, maksimalne sačuvane visine 3,1 m), na zapadnoj strani građevinski povezana s prostorom 11. Kvalitetno je građena s monolitnim kamenim zidovima (širine 75 cm) obloženim debelom, u fragmentima dobro očuvanom, hidrauličnom žbukom (širine 30 cm). Pod je popločen tehnikom *opus spicatum*, s kamenom taložnicom u sredini, povrh koje se u zasipnom materijalu nalazio monolitan kameni vijenac (promjera 54 cm) koji je služio kao otvor za pristup vodi. Danas se dno antičke vodospreme nalazi ispod razine mora, tako da se kontinuirano puni morskom vodom kroz pukotinu u dnu. Vodosprema je bila bačvasto nadsvedena po cijeloj dužini, s naslonom luka na duljoj strani pravokutnih zidova. Veliki urušeni dijelovi bačvastog svoda nalazili su se na sjevernom dijelu unutrašnjosti i uklonjeni su prilikom čišćenja.

Mozaički pod u prostoriji 51

U prostoriji 51, na drugoj terasi, u fazi izgradnje koja je prethodila izgradnji vodospreme, čišćenjem velike količine zasipnoga građevinskog materijala, uočen je fini bikromni crno-bijeli sitnozrnati mozaički pod od malih pravilnih kockica (1x1 cm). Dobro je sačuvana široka crna obrubna traka s tragovima bijeloga mozaičkog tepiha, dok je veći dio mozaika uništen paljevinom ili prekriven mlađim antičkim malterom, tako da cijela površina velikoga podnog mozaika te faze gradnje i uporabe nije utvrđena.

Mozaički pod u prostoriji 46'

Južno od vodospreme 27, prostorija 31 i 46', u uvjetno nazvanom prostoru 46', na južnom rubu krčevine sektora II, u sloju humusa, odmah ispod površine, otkriveno je bijelo mozaičko polje. Širenje iskopa i istraživanje nisu mogli biti nastavljeni zbog kraja godišnje kampanje, nedostatnih sredstava i nemogućnosti zaštite mozaičkih podova, jer se mikrolokacija nalazi neposredno uz morsku plažu.

Prostorija s mozaikom, 200 m sjeverno od sektora II

Jugozapadni vjetar s valovima, koji uz obalu Vižule dosežu veliku snagu razbijajući i noseći pred sobom zasipni materijal s niskih obala poluotoka, slučajno je u vremenu istraživanja otvorio prostoriju s bijelim podnim mozaikom omeđenim crnom vrpcom (veličina kockica 1x1 cm). Pod je dokumentiran i primarno zaštićen tzv. zečjim nasipom



Pogled na ugrađena ognjišta, 6. st.



Vodosprema, 2. st.



Pogled na rani rimski mozaik uz more

protiv razornog djelovanja valova, ali je i nadalje iznimno ugrožen, jer se nalazi na samoj plaži u doticaju s morem. Dijelovi arhitekture i brojna sitna arheološka građa nalaze se na plaži i u plitkom moru priobalja (Miholjek 2006; Jurišić 2006).

Sitni arheološki nalazi

Tijekom istraživanja prikupljeni su brojni arheološki nalazi koji su ujedno i vremenska odrednica samoga objekta: staklo, bronca, željezo, kost, fina i gruba kućanska keramika, amfore, dolije, tegule – keramička građa označena radioničkim žigovima i novac. Posebno je važan nalaz novca cara Konstantina Velikog, u sjeveroistočnom uglu ambulakra, u žbuci podnog mozaika (Ettinger Starčić 2007). Keramički artefakti pronađeni su na svim sektorima istraživanja, a s obzirom na strukturu materijala te stratigrafske odrednice, mogu se datirati u razdoblje od 1. do 6. st. U zemljanom naboju, tridesetak metara sjeverno od prostorije 50, na samoj površini terena otkriven je monolitan kameni kapitel s jonskim volutama.

Za sada je utvrđeno postojanje više građevinskih faza (četiri) rezidencijalne vile na terase, tako da će predstojeća arheološka istraživanja, kojima će se okončati definiranje zadanih sektora tijekom nove kampanje, zasigurno odrediti drukčiju sliku antičkog objekta s rasporedom prostorija i razdobljima preinake objekta.



Pogled na kut starije prostorije uz cisternu, 1. st. (trag paljevine na mozaiku)

Dosadašnjim arheološkim iskapanjem i istraživanjem lokalitet je istražen u manjem prostornom dijelu, stoga predstoje višegodišnja sustavna istraživanja na pojedinim arhitektonskim cjelinama do kraja kulturnog sloja, kako bi se dobila cjelovita slika slojevitosti nalazišta od razdoblja prve izgradnje u predcarskom razdoblju pa tijekom kasne antike, vjerojatno sve do srednjeg vijeka.

Bez ikakve sumnje može se zaključiti da su istraživanja započeta 1994./1995. pridonijela dopuni poimanja arhitektonskog razvitka antičkih i kasnoantičkih rezidencijskih kompleksa u Istri (Girardi Jurkić 1981a; Girardi Jurkić 2007), pravnog statusa i socijalne strukture stanovnika. Arhitektonska susljednost iščitava se iz svake nove stratigrafske jedinice i to kao već tadašnja antička destrukcija pojedinih građevinskih dijelova i slojeva radi izgradnje monumentalne, bogato ukrašene (Bravar Gobić 2006) kasnoantičke rezidencijalne vile početkom 4. stoljeća (Džin 2000; Džin 2004).

Literatura

Bravar Gobić 2006 Đ. Bravar Gobić, Antički mramori s arheološkog lokaliteta Vižula kod Medulina, HAnt, 14, Pula, 2006: 315 – 321.

Džin 2000 K. Džin, Sjaj antičkih nekropola Mutile, Katalog, 58, Pula, 2000: 7 – 24.

Džin 2004 K. Džin, I gioielli d'oro della necropoli di Burle (Medolino), Atti del Centro di ricerche storiche di Rovigno, 34, Rovigno, 2004: 33 – 49.

Ettinger Starčić 2007 Z. Ettinger Starčić, Roman imperial coins from the site of Vižula near Medulin, excavation 1995 – 2004, Abstracts book of European Association of Archaeologist, Zadar, 2007: 330, 331.

Girardi Jurkić 1981 V. Girardi Jurkić, Medolino e i suoi dintorni dalla preistoria al medioevo, Atti del Centro di ricerche storiche di Rovigno, 11/1980-1981, Rovigno – Trieste, 1981: 7 – 42.

Girardi Jurkić 1981a V. Girardi Jurkić, Građevinski kontinuitet rimskih gospodarskih vila u zapadnoj Istri od antike do bizantskog doba, Histria historica, 4/2, Pula, 1981: 77 – 106.

Girardi Jurkić 2007 V. Girardi Jurkić, New results of the researches of the continuity of roman residential and rural villas of southern Istria from 1st till 6th century, Abstracts book of European Association of Archaeologist, Zadar, 2007: 305.

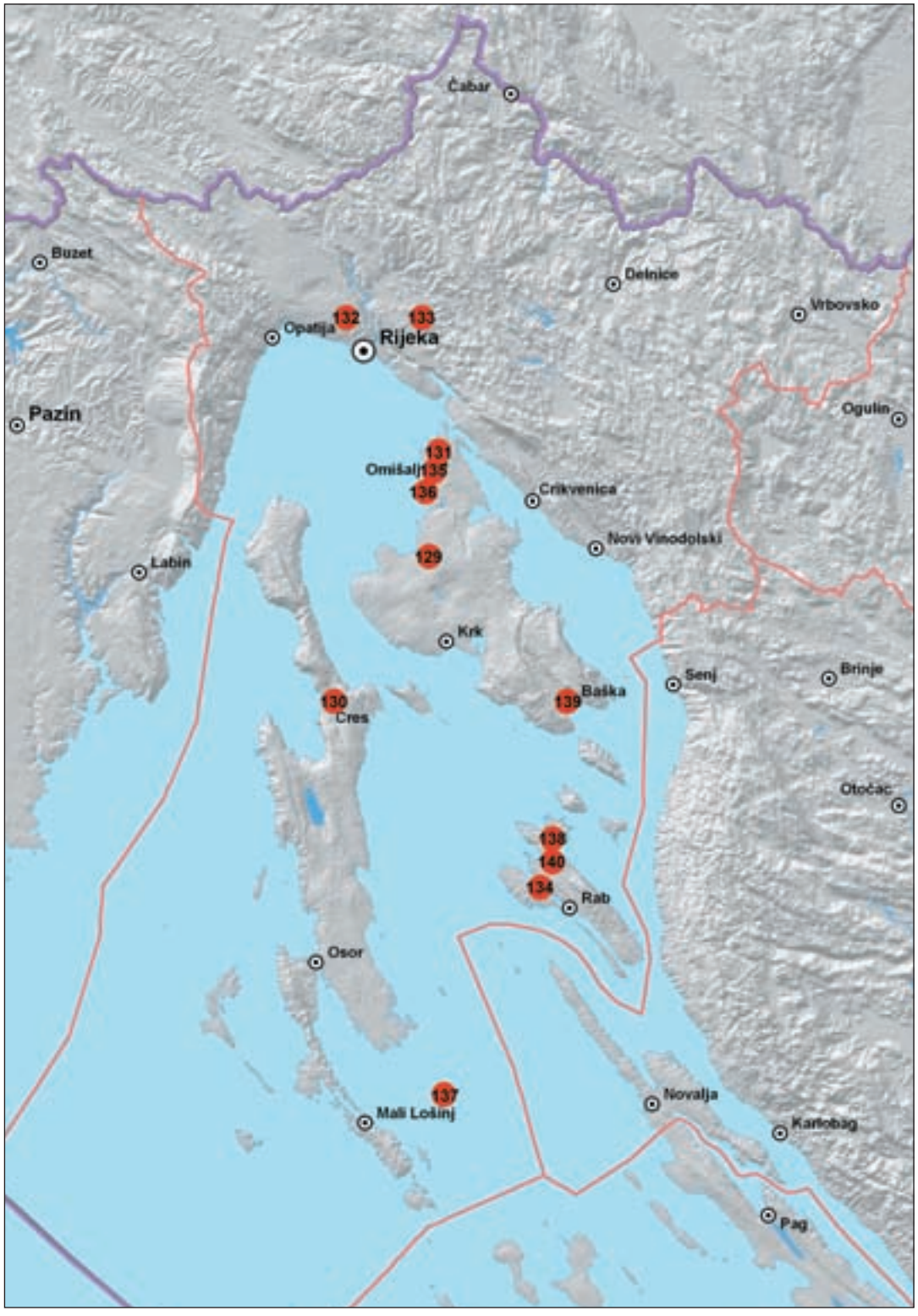
Girardi Jurkić, Džin 2005 V. Girardi Jurkić, K. Džin, Rimska rezidencijalna vila na poluotoku Vižula kod Medulina – istraživanje 2005. godine, Materijali, 17, Pula, 2005: 45, 46.
Girardi Jurkić, Džin 2006 V. Girardi Jurkić, K. Džin, Isola del Vescovo (Vižula). Complesso merittimo residenziale antico e tardoanico nei pressi di Medolino. Campagna di ricerche 2005, Atti del Centro di ricerche storiche di Rovigno, 36/2006, Rovigno, 2006: 473 – 486.
Girardi Jurkić, Džin 2006a V. Girardi Jurkić, K. Džin, Vižula, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 250 – 253.
Jurišić 2006 M. Jurišić, Podmorska arheološka istraživanja na Vižuli – pokretni nalazi, HAnt, 14, Pula, 2006: 303 – 313.
Miholjek 2006 I. Miholjek, Podmorsko arheološko istraživanje ostataka arhitekture poluotoka Vižule kod Medulina, HAnt, 14, Pula, 2006: 291 – 301.

prof. dr. sc. Vesna Girardi Jurkić
mr. sc. Kristina Džin

Summary

New researches in southern Istria on the site of residential maritime villa in Vižula near Medulin, makes a relevant component needed for our better understanding of the archaeological evidence recorded so far (1995-2005). In addition to the already researched architectural and mosaic remains from the period between the 1st and the 6th centuries, the new results confirm the architectonic modifications (deviations) of ground plan of constructions, function of rooms, cistern, court and purpoce of each object, especially for the period between the 4th and 6th centuries.
Besides its earlier phases from the time of August till the period of Traian (white-black mosiacs with small tesseras), luxurious residential villa in Vižula is also known for its residential area decorated with late Constantian policromic mosaics (traces, rombs, crosses), covered by mortar floors with added hearths from the period of the great movement of the peoples and complete transformation of the villa into a compact settelment.

PRIMORSKO-GORANSKA ŽUPANIJA



150 Crikvenica
151 Crikvenica – Igralište
152 Fulfinum – forum
153 Kaštelina
154 Keršovani vrh – gradina
155 Klana – utvrda Gradina
156 Liburnijski limes
157 Mirine
158 Mohorov – uvala Blatna
159 Njivice – Poje
160 Osor – benediktinska crkva i samostan
161 Prezid
162 Rab – Ulica D. Dokule
163 Rijeka – Sv. Križ
164 Stepeci
165 Studena – Sv. Nikola
166 Sv. Marin (otok)
167 Sv. Nikola

Redni broj: 150
Lokalitet: Crikvenica (područje grada)
Naselje: Jadranovo, Dramalj, Crikvenica, Selce
Grad/općina: Crikvenica
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje

Tijekom zime i proljeća 2007., Konzervatorski odjel iz Rijeke obavljao je terenske preglede područja Grada Crikvenice radi izrade konzervatorske podloge prostornom planu. Voditeljica radova bila je Mia Rizner, a financirao ih je Grad Crikvenica.

U okviru projekta pregledana su evidentirana, registrirana i potencijalna arheološka nalazišta te je tako izrađena arheološka topografska karta. Kao kulturna dobra registrirana su tri lokaliteta: Crikvenica – Igralište, Havišće i Badanj. Iako postoje evidentirani nalazi u podmorju akvatorija Crikvenice, za sada nije registriran ni jedan hidroarheološki lokalitet, evidentirano je šest arheoloških zona, odnosno nalazišta.
Radi bolje pravne zaštite evidentiranih lokaliteta, u Registar kulturnih dobara RH predložen je upis lokaliteta koji se ističu povijesnom slojevitošću i vrijednošću. Daljnja arheološka istraživanja svakako bi izmijenila zoniranje lokaliteta, kao i njihov status.
Također, usprkos brojnim pregledima terena šireg područja, broj poznatih lokaliteta nije konačan. Stoga je važna prijava svakoga slučajnog nalaza nadležnom konzervatorskom odjelu, čak i izvan označenih zona, radi dokumentacije i određivanja smjernica, što znači i izmjenu zona zaštite lokaliteta, kao i mogućnost upisa u Registar kulturnih dobara, a njihov rezultat može biti pojava do sada nepoznatih i važnih lokaliteta. To je, uz evidenciju i registraciju, osnovna pretpostavka za zaštitu, osobito lokaliteta koji se nalaze u otvorenom krajoliku te se uništavaju izgradnjom naselja, raznošenjem materijala, izgradnjom objekata, putova i infrastrukturnih koridora.

1) Badanj
Riječ je o vojnoj utvrdi – gradini, čija je prva faza datirana u vrijeme učvršćivanja liburnskog limesa u 4. stoljeću, kada je bila *specula* na cesti *Tarsatica – Senia*. Proširuje se između 6. i 8. stoljeća te naknadno postaje središte vojnopolitičke vlasti (županski grad). Važnost gubi u 13. stoljeću kada je i napuštena. Srušena je potresom 1321. godine. Lokalitet je upisan u Registar kulturnih dobara RH – Lista zaštićenih kulturnih dobara (od 1976., br. 514/2). Badanj je jedina arheološki istražena gradina na crikveničkom području. Istraživana je od 1966. do 1974. godine, a rezultati istraživanja su objavljeni.

2) Crikvenica – Igralište
Riječ je nalazištu zanatske djelatnosti unutar naselja *Ad Turres* i prilimeskog prostora, izravno povezanog s prilimeskom utvrdom na uzvisini Badanj, pa je također bio važan i u razdoblju kasne antike. Lokalitet se sustavno istražuje od 2004. godine i upisan je u Registar kulturnih dobara RH – Lista zaštićenih kulturnih dobara od 2004. godine.

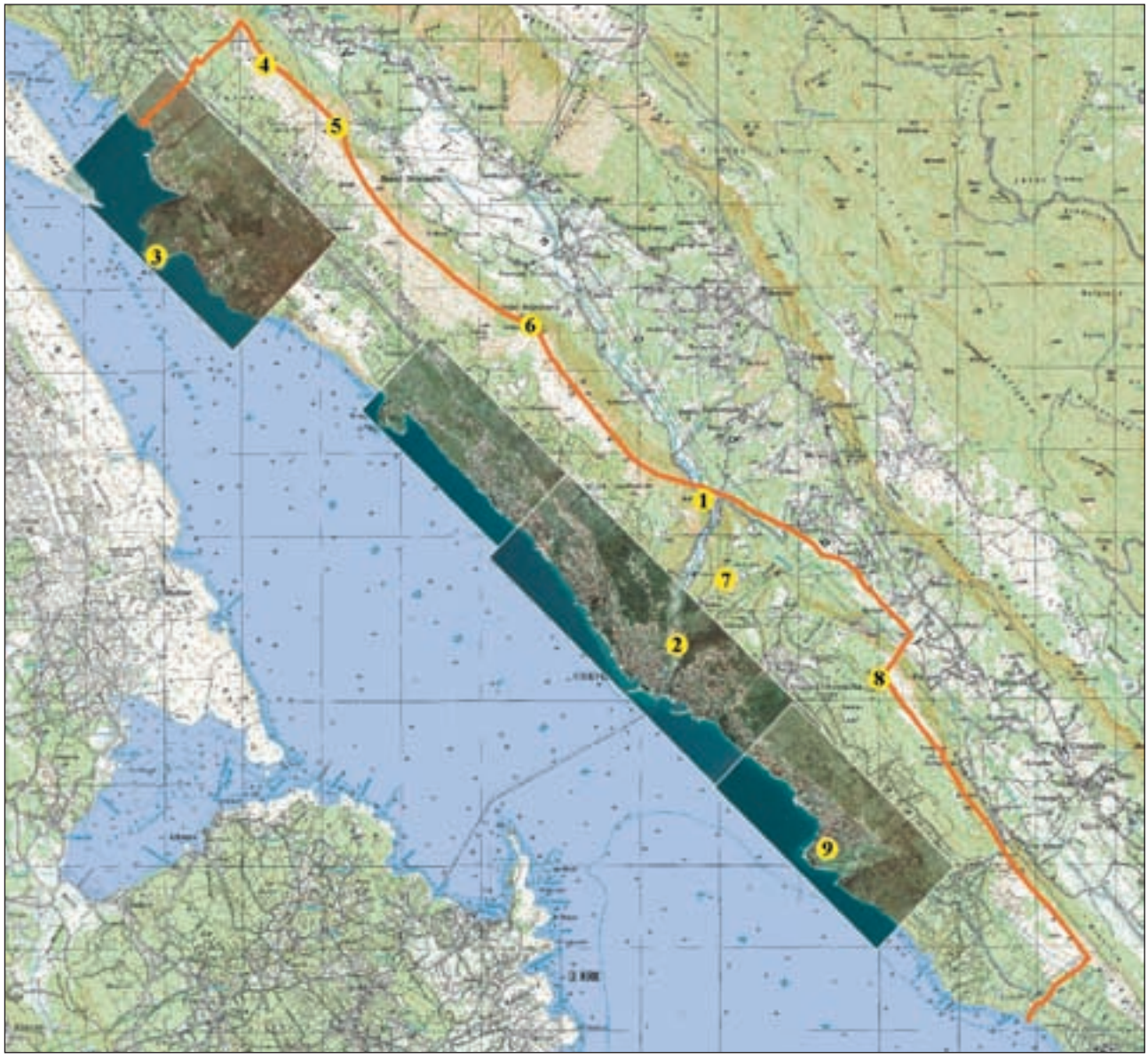
3) Poluotok Havišće
Veći dio poluotoka obuhvaća arheološka zona koju čini više elemenata. Gradina na uzvisini Čelo nalazima je datirana u razdoblje bakrenog i početak ranoga brončanog doba (na prijelaz između 3. i 2. tisućljeća pr. Kr.). Iduća faza ljudske aktivnosti na Havišću datirana je u 2. i 1. stoljeće pr. Kr., a u razdoblju rimske vladavine, u uvali Lokvišće gradi se ladanjska vila koja je bila u funkciji do prvih godina 5. stoljeća, kada je napuštena. Na suprotnoj strani obale, u istoj uvali, nađena je rimskodobna nekropola s više četvrtastih grobova, načinjenih od složenih tegula, s keramičkim i staklenim urnama, grobnim prilozima, nakitom i novcem (sva građa pohranjena je u Beču). U neposrednoj blizini vile nađeni su ostaci srednjovjekovne kuće, unutar kojih su izdvojeni ulomci kamenog sarkofaga. Lokalitet je upisan u Registar kulturnih dobara RH – Lista zaštićenih kulturnih dobara od 2006. godine.

4) Vela Stražnica
Prapovijesna gomila nalazi se na koti 296 m n.m., iznad naselja Čandrli u vinodolskoj općini, u neposrednoj blizini gradine Gračišće. Gomila je najvjerojatnije imala isključivo izvidničku, a ne funerarnu namjenu. Smještena na strateški vrlo povoljnom položaju, gomila je imala nesmetan pogled na akvatorij između otoka Krka i današnje Crikveničke rivijere, kao i na Vinodolsku dolinu. Lokalitet je evidentiran, ali nije istraživan. Predložen je upis u Registar kulturnih dobara RH.

5) Gračišće
Riječ je o prapovijesnoj gradini, vjerojatno brončanodobnoj, smještenoj na koti 284 m n.m., iznad naselja Cerovići u vinodolskoj općini. Smještena je na strateški povoljnom položaju, u neposrednoj blizini izvidničke gomile Vela Stražnica, u smjeru jugoistoka. Vrlo je dobro sačuvan gradinski obrambeni sustav s dvama prstenima suhozidnog bedema. U arealu gradine evidentiran je i jedan tumul, a spominje se i više njih. U bedemu su vidljivi ostaci više ukopa, redom otvoreni grobovi. Na površini koju zauzima gradina, kao i na bližem okolnom području, česti su nalazi ulomaka grube gradinske keramike. Lokalitet je evidentiran te je predložen upis u Registar kulturnih dobara RH.

6) Sveti Kuzman i Sopalj – arheološka zona
Gradina Sv. Kuzman sljedeća je u nizu prapovijesnih gradina smještenih na grebenu glavnog masiva u zaleđu Crikveničke rivijere. Smještena je na vrhuncu Sopalj (321 m n.m.), a ime je dobila prema kapeli sagrađenoj početkom 20. stoljeća u podnožju samog vrha. Zona je evidentirana, ali nije istraživana. Predložen je upis u Registar kulturnih dobara RH.

7) Kotor i Sveta Trojica – arheološka zona
S lijeve strane rijeke Dubračine, na uzvisini iznad Crikvenice (kota 122 m n.m.), smješteno je naselje Kotor. Neposredno iznad samog naselja, na tjemenu brda, nalazi se prapovijesna gradina, a na manjem sedlu brda ispred naselja nalazi se izvidnička gomila.
Na kotorskog brijega su i crkve sv. Šimuna, na kojoj su provođena istraživanja, crkva sv. Jurja, na kojoj su napravljeni konzervatorski zahvati te ostaci crkve nepoznata titulara.
U zaleđu Kotora, prateći tjeme uzvisine, dolazi se do gradine Sv. Trojica (kota 184 m n.m.). Na njezinu se središnjem djelu nalazi sakralni objekt većih proporcija, posvećen sv. Trojici. Crkvu se može datirati u kasno 16. – 17. stoljeće.



Područje Grada Crikvenice s položajem lokaliteta (izradili: D. Fofić, M. Rizner)

Zona je evidentirana te je predložen upis u Registar kulturnih dobara RH.

8) Drenin
Drenin je posljednja u nizu prapovijesnih gradina crikveničkog područja, smještenih na sinklinali u neposrednom zaleđu. Nalazi se na najvišoj točki u široj okolici (384 m n.m.). Lokalitet je evidentiran, ali nije istraživan. Predložen je upis u Registar kulturnih dobara RH.

9) Selce
Za postojanje antičkog lokaliteta na području naselja Selca znanstvena javnost zna od 1899. godine. Zaštitna iskopavanja provođena su 1961., 1964., 1966. i 1986. godine. Radilo se isključivo o interventnim zaštitnim iskopavanjima, kada je lokalitet već uvelike bio ugrožen gradnjom. Konzervatorski izvještaji spominju postojanje vile rustike na mjestu današnjeg hotela, a nađeni su ostaci arhitekture i mozaika.
U uvali Slano nađeni su nalazi pokretne materijalne kulture. Lokalitet je danas uglavnom devastiran, ali je evidentiran kako bi se svaka buduća gradnja mogla popratiti arheološkim nadzorom zemljanih radova. Nalazište se proteže i u more. Iako istraživan, lokalitet nije pravno zaštićen.

Mia Rizner

Summary

During the winter and spring of 2007 Conservation Department from Rijeka conducted terrain surveys on the area of Crikvenica for the urban plan conservation purposes. Within this project a topographic map of the area was made.
Three archaeological sites were entered into the Register of Cultural Goods, five archaeological sites were excavated and the remaining sites are proposed for re-entering into the register. The underwater area of Crikvenica features recorded sites but none have been entered into the register so far.

Redni broj: 151
Lokalitet: Crikvenica – Igralište
Naselje: –
Grad/općina: Crikvenica
Pravni status: P-896
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 19. lipnja do 11. rujna 2006., na lokaliteta Crikvenica – Igralište provođena su zaštitna arheološka istraživanja. Voditeljica istraživanja je dr. sc. Goranka Lipovac Vrkljan s Instituta za arheologiju u Zagrebu (u okviru projekta „Liburnski limes – arheološka topografija“) uz suradnju dr. sc. Bartula Šiljega (Institut za arheologiju). Radove su financirali Grad Crikvenica, Ministarstvo kulture i Primorsko-goranska županija.

Arheološki lokalitet Crikvenica – Igralište smješten je na sjevernome rubnom dijelu grada. Rasprostranjenost antičkog lokaliteta predmnijeva se prema terenskim rekognosciranjima šireg prostora lokaliteta (koja su sustavno provodili dr. sc. Goranka Lipovac Vrkljan i Ranko Starac tijekom 2004., 2005. i 2006.), kao i prema položajima slučajnih arheoloških nalaza iz 19. st. u Crikvenici i njenom neposrednom zaleđu (Brunšmid 1895: 154). Na temelju dosadašnjih terenskih obilazaka, utvrđeno je da lokalitetu pripada prostor između Kotorske i Vinodolske ulice, odnosno prostor igrališta Nogometnog kluba Crikvenica, pomoćno nogometno igralište i prostor sjeverno od pomoćnoga nogometnog igrališta. Taj je prostor i preventivno zaštićen kao arheološki lokalitet. U širem smislu, naselju uz kasnoantičku postaju Ad Turres nužno je pridodati lokalitet Badanj i Kotor te prostor vrta pavlinskog samostana uz crkvu Uznesenja Bl. Djevice Marije, kao i prostor hotela Kaštel, gdje su krajem 19. st. pronađeni slučajni arheološki nalazi iz rimskog razdoblja.
Arheološka istraživanja na lokalitetu Igralište 2006. provedena su na temelju rezultata probnog sondiranja 2004., kada je (prema nalazima probne sonde) utvrđeno da se na širem prostoru pomoćnoga nogometnog igrališta nalazi znatniji antički gospodarski kompleks. Na prostoru od 1800 m², utvrđen je nalaz nekoliko objekata lokalne rimske keramičarske radionice. Tijekom probnih



Pogled na istočni dio radionice (foto: D. Pelić)

sondiranja 2004. pokušala se objasniti dugogodišnja pojava slučajnih arheoloških nalaza u Crikvenici i to iz vremena rimske antike na lokacijama neposredno uza sam arheološki lokalitet (Starac 1991; Dračić 1991). Prema prvim rezultatima (Lipovac Vrkljan 2004; Lipovac Vrkljan 2005; Lipovac Vrkljan 2005a), kao i rezultatima arheoloških iskopavanja 2006., na spomenutom je lokalitetu (tijekom rane faze romanizacije našeg priobalja) postojao gospodarski kompleks unutar kojeg je djelovala keramičarska radionica. Pronalazak keramičarske peći te nalaz cijelog sloja deponirane i naknadno rasute (taracirane) rimske uporabne i graditeljske keramike, kao i nalazi amfora kao sekundarni drenažni sloj, jasno upućuju na postojanje rimske keramičarske radionice (figlinae) u Crikvenici. Poseban su prilog radioničkom



Crikvenica – Igralište, položaj lokaliteta (foto: D. Pelić)

obilježju crikveničkog kompleksa nalazi znatno prepečenih ulomaka keramike i opeke, kao i nalazi zapečenog sloja zemlje, ulomci šamotne obloge i cijeli slojevi pepela. S prostora istražene površine lokaliteta, cjelokupan je arheološki materijal (keramika i opeka) potpuno jednake fakture i karakteristične narančasto crvenkaste boje, što se prepoznaje kao jasno obilježje jedne lokalne radionice. Prema mnoštvu pečata jednakoga zapisnog sadržaja može se zaključiti da je vlasnik crikveničke figline bio Sekst Metilije Maksim. Radionica je djelovala od druge polovine 1. st. pr. Kr. do kraja 2. st. i bila je sastavnim dijelom naselja kome je povijest zaboravila ime, ali se položaj sačuvao u mlađem toponimu cestovne postaje *Ad Turres* koju antički izvori, posebno Peutingerijanov zemljovid (iz 3. ili 4. st.), smještaju na prostoru Vinodola, na jednaku udaljenost između Rijeke i Senja, odnosno u Crikvenicu.

Istraživanja 2006. izravno su se nastavila na probnu sondu (Mikrosondu B) iz 2004. godine. Na cijelom terenu lokaliteta prostire se rasuti sloj antičke šute debljine 20-ak centimetara. On nije samo istresen i deponiran. Riječ je o ravnomjernom sloju koji je, kao neka vrsta taraca, iskorišten za poravnavanje, niveliranje terena, ali i njegovu drenažu. Cijela površina arheološkog zahvata na položaju Igralište postavljena je unutar geodetskoga mrežnog sustava 5x5 m, pomoću četiriju repernih točaka koje su povezane na osnovnu geodetsku kotu Crikvenice.

Arheološko istraživanje prostora lokaliteta Igralište 2006. odvijalo se u dva dijela. Tijekom prvog dijela, teren se pripremao za samo arheološko iskopavanje. Pripremni se dio sastojao od čišćenja terena i uklanjanja recentnoga graditeljskog nasipa SJ 001, s površine terena. Recentni nasip, SJ 001 (▼3,14 – ▼2,39 m n.m.), graditeljska je šuta koja se na prostoru pomoćnoga nogometnog igrališta odlagala mnogo godina. Tijekom uklanjanja šute, primjećeni su ulomci rimske keramike i opeka. Riječ je o preokrenutom sloju iz bagerskog iskopa 1982./83., koji je zadržan na površini, SJ 017, SJ 018 (▼1,89 – ▼1,35 m n.m.). Nakon recentnog sloja pojavila se nova stratigrafska jedinica: naplavinska ilovača, SJ 002 (▼2,39 m – ▼1,80 m n.m.), iznimno kompaktan sloj masne ilovače tamnosive boje (boja prema Munsellu: 5Y 4/1, *dark gray*). Zanimljiva je činjenica da nakon uklonjenog sloja graditeljske šute, SJ 001, a prije naplavinske ilovače, SJ 002, nije nađen sloj humusa koji se očekivao. Kako je prostor Crikvenice siromašan plodnom zemljom, prilikom prenamjene tog prostora iz obradivog zemljišta u nogometno, Crikveničani su s tog prostora odnijeli svu plodnu zemlju za svoje vrtove.



Ulomci amfora rabljeni za drenažu (foto: D. Pelić)

U cijelom SJ 002 nije primijećena znatnija koncentracija keramičkih ulomaka. Oni se javljaju tek u SJ 004, u sloju rahlije smeđe ilovače (▼1,80 – ▼1,56 m n.m.). Nakon definiranja rimskodobnoga kulturnog sloja (SJ 004), zapažena je arhitektura zidova. Gornji, završni sloj zidne strukture završava na jednakoj visini kao i SJ 004. Odmah je definiran rimski zid, SJ 022, dužine 15,5 m i širine 0,55 m (▼1,74 – ▼1,43 m n.m.). Pruža se u smjeru jug-sjever, zapadno od Mikrosonde B iz 2004. godine. Zid je građen dvostrano, s ispunom u sredini. Poluklesaci i klesanci čine vanjsko zapadno i južno lice zida povezano antičkim mortom, unutar kojeg je agregat morski pijesak s ulomljenim manjim komadićima keramike. Temeljenje tog zida tek je naznačeno. Riječ je o temeljenju izravno na sloju zdravice, bez znatnije temeljne konstrukcije. Kako bi se utvrdila temeljna stopa toga zida, uz lice zida otvoren je šlic do temeljne stope. Na temelju prvog uvida moglo bi se reći da su neravnomjerno položeni manji ulomci kamena bili određeni temelj.

Unutar sjeverozapadnog dijela terena nađeno je nekoliko zidnih struktura čiji raspored upućuje na postojanje stambenih ili radioničkih objekata. Zid SJ 048 prostire se gotovo cijelom dužinom otvorenog terena. Ta se arhitektura zida vjerojatno spaja s arhitekturom istočnog zida SJ 022, tvoreći zaokruženu cjelinu radioničkih prostorija. Važno je istaknuti da su gornje površine zidova bile preslojene sa SJ 004, rahlom zemljom s mnoštvom ulomaka keramike i opeke. Za sada je preuranjeno donositi zaključke koji je razlog tome u kronološkom smislu

Ispod SJ 004, pronađen je cijeli sloj ulomaka rimske keramike (SJ 025 = SJ 005 iz 2004.) (▼1,69 m n.m.). Sva je keramika zbijeno preslojena, jedna preko druge, gotovo bez zemlje. Na cijeloj je iskopnoj površini arheološka situacija potpuno istovjetna, bez iznimke. Izlomljeni ulomci keramike i opeke ravnomjerno su rasuti cijelom otvorenom površinom. Riječ je o niveliranju terena i reuporabi keramičarske šute radi drenaže tog prostora, posebno s obzirom na činjenicu da je cijeli teren lokaliteta iznimno bogat podzemnim vodama, a ujedno se na tome prostoru sakupljaju sve oborinske vode s okolnih brežuljaka.

Na samom početku arheoloških istraživanja, na površini iskopnog materijala javljala se znatnija količina amorfne keramičarske mase. Ujedno, bila je očita i prisutnost zapečene tamnocrvene, gotovo ljubičaste ilovače (Munsell: 2,5 YR 3/6 *dark red*). Navedeni su nalazi upućivali na to da se u blizini nalazi keramičarska peć. Sama peć definirana je prema prvim naznakama lučno uslojene graditeljske keramike i opeke – u ravnomjerno raspoređenim parovima rebara, iznimno snažno zapečenih (gotovo okamenjenih) rubova. Riječ je o rebrima rimske keramičarske peći koja su bila izložena znatnoj temperaturi gorenja. Nakon čišćenja njene ispune, jasno su se ocrtali obrisi peć. Peć sadrži komoru pravokutnog tlocrta s tunelastim ložištem. Uzdužna je os peći u smjeru zapad-istok. Unutrašnje dimenzije komore su 4,90x3,50 m. Građena je od standardnih opeka s vezivom od vapna. Nalazi se na mjestu prethodno razložene peći koju je preslojila i iskoristila njeno dno kao temelj. Bila je ukopana u zemlju s bočnim zidnim strukturama koje su bile premazivane glinenim premazima u funkciji toplinske izolacije – šamota. Sačuvan je samo donji dio arhitektonske konstrukcije (od 1,83 do 1,23 m n.m.). Definirana je struktura peći, njena zapuna, ložište peći (*praefurnium*), lukovi ložišta i njihova ojačanja, kao



Ostaci rimske keramičarske peći (foto: D. Pelić)

i zapuna ložišta peći. Prema prvim rezultatima može se zaključiti da je ova peć imala stalnu arhitektonsku konstrukciju. Pri čišćenju zapune peći, SJ 062, unutar crveno-narančaste masne ilovače, pronađeni su amorfni oblici zapečene ilovače, ulomci zapečenih tegula i žbuka. Na većoj dubini ta se boja ilovače promijenila u tamnocrvenu – gotovo ljubičastu, a struktura joj je postala izrazito kompaktna, gotovo grumenasta i otvrdnuta do stupnja okamenjenosti. U nižim slojevima zamijećena je sivo-zelena ilovača, zdravica, muljika. Njena je pojava povezana s prodiranjem podzemnih voda koje su nanijele taj sloj u donju supstrukciju unutrašnjosti komore. Tijekom arheoloških iskopavanja 2006. nije u potpunosti definirano pojašnjenje cjelokupne strukture peći. Njeno zaokruženje planira se tijekom sljedeće sezone radova.

Radionički kompleks crikveničke figline, zajedno sa spremištima, imao je jasno selektiranu proizvodnju graditeljske keramike, kućanske uporabne keramike i amfora. Na južnom prostoru lokaliteta izrađivala se i pekla graditeljska i kućanska uporabna keramika. Međutim, na istočnom prostoru lokaliteta (Mikrosonda C), proizvodile su se amfore. Uz Mikrosondu B iz 2004. pronađena je znatnija količina položenih ulomaka amfora, u smjeru zapad-istok, SJ 156 (▼1,60 –▼1,45 m n.m.). Položene su u dva reda – uslojene jedne preko drugih. Uz taj nalaz, otkriven je i cijeli sloj položenih cijelih amfora sekundarno rabljenih za drenažu istočnog dijela radionice (Cambi 1980). Posebnu kategoriju crikveničkih arheoloških nalaza čine nalazi nekoliko desetaka tegula s radioničkim žigom. Riječ je o žigu vlasnika ove figline, Sekstu Metiliju Maksimu. Tegule s radioničkim žigom vrlo su znakovite za crikveničku radionicu s obzirom na njihovu znatniju prisutnost unutar ovog lokaliteta i njihovo tek sporadično javljanje na uskom prostoru Kvarnera.

Literatura

Brunšmid 1895 Josip Brunšmid, Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije, VHAD, I, Zagreb, 1895: 154.

Cambi 1980 Nenad Cambi, Amfore kao građevinski i izolacijski materijal u antičkom graditeljstvu Dalmacije, u: Materijali, tehnike, strukture, Zagreb, 1980: 73 – 80.

Dračić 1991 Andro Dračić, Naselje na ušću Dubračine od II. do IV. vijeka, Vinodolski zbornik, VI., Crikvenica, 1991: 235 – 247.

Lipovac Vrkljan 2004 Goranka Lipovac Vrkljan, Arheološka istraživanja lokaliteta Crikvenica „Igralište“, izvješće 2004. godine, Zagreb, 2004.

Lipovac Vrkljan 2005 Goranka Lipovac Vrkljan, Crikvenica – Igralište, zaštitno probno istraživanje tijekom 2004. godine, AIA, I, Zagreb, 2005: 73 – 76.

Lipovac Vrkljan 2005a Goranka Lipovac Vrkljan, Lokalitet: Crikvenica – Igralište, Zagreb, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 164, 165.

Starac 1991 Ranko Starac, Antička keramika sa lokaliteta „Igralište“ u Crikvenici, Vinodolski zbornik, VI, Crikvenica, 1991: 221 – 235.

Wilkes 1969 J. J. Wilkes, Dalmatia, London, 1969: 501.

dr. sc. Goranka Lipovac Vrkljan

Summary

During the summer months of 2006 in Crikvenica, archaeological excavation was resumed on the Crikvenica – Playground locality. During smaller archaeological excavation one tried to clarify the occurrence of random archaeological finds from the Late Roman Antiquity over the years on the locations next to the archaeological locality

itself. According to the results of previous excavations as well as the results of archaeological excavations from 2006, on the locality mentioned above, during the early phase of Romanisation of our coast, there was an estate building within which a pottery workshop operated. Discovery of an entire layer of deposited and later dispersed Roman pottery, as well as the discovery of a tiled stove confirmed the assumptions. A special contribution to the local pottery business at the locality is the discovery of the stamp of the workshop owner (or representative) Sextus Metilius Maximus as well as the discovery of the Roman pottery furnace. The workshop was in business form the second half of the 1st century BC to the end of 2nd century AD and was a part of a greater Antique estate and residing complex which name was forgotten by history, but the memory of the Roman settlement is was preserved in a later toponym of a Roman road station *Ad Turres*.

Redni broj: 152
Lokalitet: *Fulfinum* – forum
Naselje: –
Grad/općina: Omišalj (otok Krk)
Pravni status: Z-2006 (povijesna urbana cjelina Omišalj)
Razdoblje: A
Vrsta radova: revizijsko iskopavanje

Revizijska arheološka istraživanja hramskog prostora na lokalitetu *Fulfinum* – forum obavljana su tijekom rujna i listopada 2006. godine. Projekt je financirala Općina Omišalj – Njivice, te Primorsko-goranska županija. Voditeljica radova bila je mr. sc. Morana Čaušević-Bully.

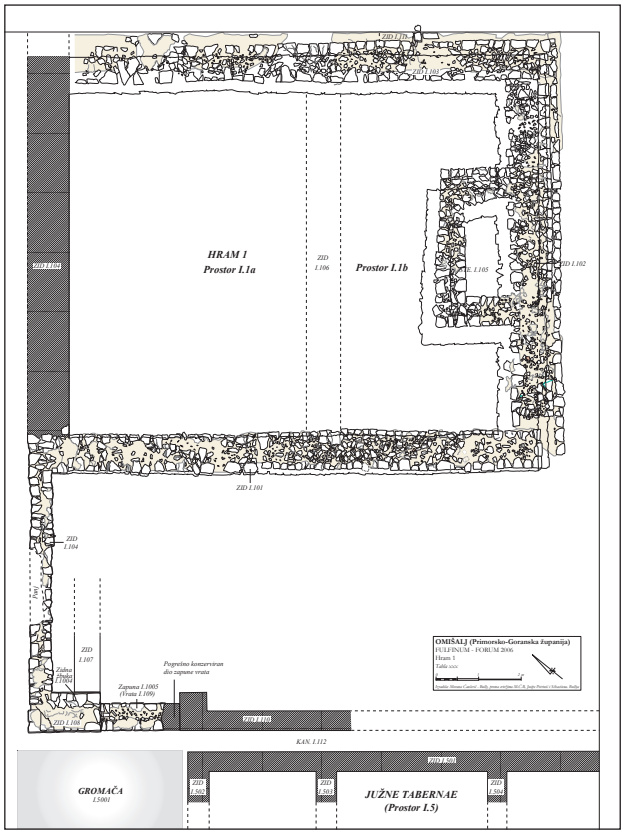
Antički grad *Fulfinum* nalazi se u uvali Sepen, pokraj grada Omišlja. Arheološka zona Fulfinum – Mirine obuhvaća više lokaliteta koji tvore cjelinu. Forumski prostor zauzima k.č.:



Fulfinum, ortofotosnimak s ucrtanim položajem objekata (izradila: M. Čaušević-Bully)

2944/2, 2944/5, 2950/1, 2950/2, 2950/3, 2950/4, 2951/1, 2951/2, 2951/3. Hram 1, djelomice istražen 2006., nalazi se u jugozapadnom dijelu foruma, na k.č. 2951/3. Sedamdesetih godina 20. st. manji dijelovi grada bili su istraživani u okviru zaštitnih radova prilikom izgradnje industrijskih zona, današnjih DINA-e i JANAF-a (voditelj A. Faber). Tadašnjim istraživanjima, koja su bila ograničene prirode, no koja su ipak i omogućila poznavanje tog lokaliteta, čitava je zona zaštićena i registrirana kao arheološka. Među četvrtima toga antičkoga grada djelomice je bio istraživan i forumski prostor. Prilikom ondašnjih radova, na području foruma otkrivena su dva hrama, dio trijema koji je spajao te dvije građevine, te su naslućene i južne taverne. Uz spomenute građevine, otkriveni su i odvodni kanali koji govore u prilog dobro organiziranoj urbanoj cjelini. Stanje u kojem se nalaze navedene strukture vrlo je loše, te već neko vrijeme zahtijevaju kompletnu reviziju istraživanja, novo čišćenje i dokumentaciju, te adekvatnu zaštitu. Sljedeći radovi u tom sektoru obavljeni su 2005., pod vodstvom Nine Novaka, kada je u manjem dijelu očišćen južni glavni kanal koji dijeli forumski prostor od južnih taverni, te je taj dio i konzerviran potpunim pokrivanjem kamene strukture žbukom.

U kampanji 2006. djelomice je revizijski istražen južni hram, te prostor između njegova južnog zida i kanala očišćenog prethodne godine. Hram je građevina većih dimenzija (8x10 m, unutrašnje mjere), sa zidovima prosječne debljine 90, pa i do 100 cm (do 120 cm s temeljnom stopom). Tijekom tih radova, od zidova hrama 1 su u potpunosti ponovo istraženi južni (zid I.101), istočni (zid I.102) i sjeverni (zid I.103). Zapadni je zid (zid I.104) očišćen samo sa strane interijera, budući da je prostor neposredno iza njega, dakle s istočne strane, zatrpan gromačom – i to sve do njegove pune sačuvane visine. Prilikom analize zidova moglo se zaključiti da su sva četiri zida hrama građena istovremeno, jednakom tehnikom gradnje. Vanjska lica zidova građena su prilično grubo u nespretno slaganom *opusu vittatumu*, slogu građenja koji rabi kamen grubo klesan u pravokutne manje blokove jednakih visina, slagane polegnuto u horizontalne redove. Unutrašnjost zidova sastoji se od manjeg, nasumce nabacanog kamena, i ponegdje fragmenata tegula i imbreksa, vezanih vapnenom žbukom. Svaki novi red, koji odgovara redovima klesanaca iz vanjskih stijenki zidova, obilnije je zalijevan žbukom, na koju se zatim slagao novi red kamena. Tehnika gradnje u slogu *opus vittatum* rabi se tek od razdoblja Augusta i prevladava u gradnji u razdoblju 1. i 2. st., dakle u vrijeme u koje je, zahvaljujući drugim nalazima, smještena izgradnja foruma i hrama. Zidovi hrama, osim zida I.104, sačuvani su na niskoj koti (najviše 1 m od temeljne stope). Temelj stubišta, koje je s pločnika foruma vodilo na podij s kojeg se pak ulazilo u prostor cela, lošije je građen od ostatka zidova hrama, te je nešto manje širine, što je i očekivano s obzirom na namjenu (prosječna je širina zidova 60 cm). Utvrđen je i zid temelja fasade cele (zid I.106), koji presijeca hram gotovo na pola u smjeru sjever-jug. Kako ovim istraživanjima nije obuhvaćen interijer hrama, zid je samo ubilježen i izmjeren. Njegovo je zapadno lice udaljeno 556 cm od unutrašnjeg ugla koji tvore zidovi I.103 i I.104, a širok je oko 80 cm. Prema opisu zidova može se zaključiti da je hram 1 bio građevina unutrašnjih mjera 8x10 m, koja je na prednjoj fasadi mogla imati četiri stupa. Stubište smješteno po sredini pročelja vodilo je između dvaju središnjih stupova na podest hrama (*temenos*). Fasada cele nalazila se na otprilike 460 cm od prednje, glavne fasade hrama, te je moguće da ja bila podijeljena na tri manje cele.



Fulfinum – forum, hram 1 (crtež: M. Čaušević-Bully)

Prostor između južnog zida hrama i južnog kanala očišćenog prethodne godine bio je pokriven većom gromačom (I.1002), te nikada nije bio istraživan. Taj je dio foruma očišćen kako bi se u budućoj istraživačkoj kampanji mogli istražiti *a priori* neporemećeni slojevi. Već nakon jednostavnog čišćenja te pregleda zidova sačuvanih izvan zemlje (i njihove dokumentacije), moglo se zaključiti da bi istraživanje tog dijela foruma moglo imati dobre rezultate. Naime, u kutu koji tvori zid I.104 sa zidom I.108, te u oba njihova nastavka, nađeni su arheološki slojevi koji će biti istraženi u budućoj kampanji. Također su vidljive barem dvije faze izgradnje tog dijela forumskog prostora. Zid I.108, sa zidom I.110, očito je tvorio ulaz u taj dio foruma širok 184 cm. Taj je ulaz naknadno zazidan, a vjerojatno je



Fulfinum, hram 1 prije istraživanja (foto: M. Čaušević-Bully)



Fulfinum, hram 1 nakon revizijskog istraživanja (foto: M. Čaušević-Bully)

u isto vrijeme uza zid I.108 i izgrađen zid I.107, smješten okomito na njega. Zid I.107 južnim se krajem direktno naslanja na zidnu žbuku sačuvanu na sjevernoj stijenci zida I.108. Za sada je bez istraživanja nemoguće reći je li prostor između tih dvaju zidova mogao imati kakvu funkciju, osim konstrukcijske, budući da je širok svega 52,50 cm. Najvjerojatnije objašnjenje jest uređenje tog ugla u nekoj drugoj fazi, gdje se na taj način pojačava unutarnja strana zida I.104, dodavanjem zida I.107, te zazidavanje, odnosno podizanje nivoa ulaza na forum. U svakom slučaju, zanimljivo je napomenuti da je ulaz I.109 povezivao prostor zapadno od reda južnih forumskih taverni, koji se danas nalazi ispod velike gromače (I.5001), te je njegova namjena za sada nepoznata.
U kampanji 2006. napravljena je samo nužna konzervacija zidova I.101, I.102, I.103 i ziđa I.105. Svim spomenutim zidovima podignut je samo jedan red kamena, pri čemu se rabila jednostavna vapnena žbuka. Na vrh novog reda kamena izliven je zaštitni sloj vapnene žbuke pomiješan s malo bijelog cementa. Zaštita je reverzibilna, te se u projektu izrade finalne zaštite može skinuti. Ostale strukture zaštićene su suhozidom, do nove kampanje radova.

mr. sc. Morana Čaušević-Bully

Summary

The repeated archaeological excavations of the area of the temple at the site Fulfinum-forum covered the area of the south temple, while the area between this temple and the outer taverns has only been cleared and prepared for future excavations. The temple is a simple, classical edifice *opus vittatum* walls. All walls, except the west one were poorly preserved, that is, their height doesn't reach the height of the front area of the cella. According to the existing elements, we can say that the temple had on the front four columns and central staircase, which led to podium area. Cella was entered from the podium and could have been divided into three smaller cellas. Construction of the temple can be dated to the period of the second half or even the end of the 1st century, if judged by the way of the construction and the material found during the earlier excavations from the 1970s.
At least two construction phases were determined in the area south of the temple during the clearing works. An entrance to the forum existed here in the first phase, which was at least partially walled up in the second phase. Either the entrance was completely walled up or the level of the entrance to the south part of the temple was raised.

Redni broj: 153
Lokalitet: Kaštelina
Naselje: Kampor
Grad/općina: Rab
Pravni status: P-833
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

Tijekom lipnja 2006. tri je tjedna provođena druga kampanja arheoloških istraživanja na području rta Kašteline na otoku Rabu. Stručni je voditelj istraživanja prof. dr. Miljenko Jurković, a istraživanja te cjelokupan projekt vodi Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu, u suradnji sa Sveučilištem u Padovi (prof. dr. G. P. Brogiolo), Sveučilištem Lille 3 (prof. dr. J. Arce) i Konzervatorskim odjelom u Rijeci. Na projektu surađuju Iva Marić (MIC za kasnu antiku i srednji vijek) i Alexandra Chavarria (Sveučilište u Padovi), a u arheološkim istraživanjima sudjelovali su studenti s triju sveučilišta. Istraživanja su financirana sredstvima projekta Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa (voditelj prof. dr. M. Jurković), a dio sredstava osigurali su strani partneri.

Rt Kaštelina završetak je istoimenoga poluotoka na sjeverozapadnom dijelu otoka Raba (promontorij je dužine oko 350 m, a širina u središnjem dijelu dostiže 70 m), a u literaturi se spominje kao jedna od postaja na plovnom putu koji je funkcionirao duž istočne obale Jadrana u doba Justinijana (Tomičić 1989). Međutim, već na temelju rezultata prve istraživačke kampanje provedene 2005., bilo je moguće ispraviti, odnosno dopuniti spoznaje o tome lokalitetu. Naime, na temelju rekognosciranja terena te preliminarnih rezultata obrade materijala može se pretpostaviti da je na rtu Kaštelina postojala antička *villa maritima* iz doba kasnoga Rimskog Carstva koja je potom, najvjerojatnije u vrijeme kasne antike ili ranoga srednjeg vijeka, fortificirana (Jurković, Marić 2006). Izrađen je situacijski plan lokaliteta u koji su ucrtane morfološke

karakteristike terena te dokumentirane vidljive zidane strukture sačuvane u elevaciji, a radi lakše organizacije rada i dokumentiranja nalaza lokalitet je na temelju uočenih struktura podijeljen u više sektora: sektor 1000 koji zauzima središnji najviši dio poluotoka, sektor 2000 koji zauzima prostranu terasu sjevernog dijela poluotoka te sektor 3000 na njegovu istočnome dijelu. Cilj istraživačke kampanje 2006. bio je nastavak dokumentiranja struktura, proširenje istraživanja sektora 2000, nastavak dokumentiranja građevine u sektoru 1000 te otvaranje manjih sondi uza zidane strukture u sektoru 3000, kako bi se provjerio njihov arheološki potencijal.

Unutar sektora 1000, koji zauzima središnji dio otoka, nalazi se pretpostavljeni sakralni objekt koji se pruža smjerom sjeverozapad-jugoistok (Tomičić 1989). Međutim, već na temelju rezultata prve kampanje istraživanja utvrđeno je da nije riječ o sakralnom objektu, odnosno da polukružni zidovi na istočnoj strani građevine, protumačeni kao apside, ne postoje. Tijekom ove kampanje nastavljeno je istraživanje pravokutne građevine A (približnih dimenzija 28x8 m), čišćenjem njezinih zidova (debljine oko 60 cm), zidanih većim i manjim nepravilnim klesancima vezanih svijetlom vapnenom žbukom. U površinskom je iskopu otkriven zapadni ugao građevine, te novi segmenti perimetralnih zidova. Međutim, neke nove zidane strukture otkrivene istočno, te njihove veze s već otkrivenim zidovima građevine A, daju naslutiti da nije riječ o jednostavnoj pravokutnoj prostoriji nastaloj u jednoj građevinskoj fazi. Tek će nastavak istraživanja omogućiti utvrđivanje njezina oblika, kronoloških sekvencija i funkcije.

Na području prostiranja antičke vile (sektor 2000) istraživanje je nastavljeno otvaranjem nekoliko sondi, kako bi se odgovorilo na pitanja koja su proizašla iz istraživanja 2005.: lociranje sjeverne granice vile te određivanje odnosa zida 1017 i prostora A, B i C, koji su drukčije orijentacije. U sondama otvorenima u tim prostorima nije pronađen perimetralni zid vile, koji se ili nalazi nešto dalje sjeverno



Kaštelina, zapadni ugao građevine A – sektor 1000 (foto: I. Marić)

ili se u potpunosti urušio prema uvali. Ipak, u sjevernome dijelu prostorije C pronađen je zidani stup čiji odnos s okolnim zidovima još nije u potpunosti utvrđen. Arheološka iskopavanja nastavljena su na području gornje terase koja se prostire sjeveroistočno. Otvorene su četiri veće sonde pravokutnog oblika, orijentacije sjever-jug kako bi se utvrdila granica prostiranja vile te uočio eventualan odnos s nastavkom zida 1017. Perimetralni zid vile, čija je širina između 0,9 i 1,1 m, uočen je u svima četirima sondama, a u iskopavanjima su također otkrivena dva tipa poda (*signinum* i crno-bijeli mozaični pod), odvodni kanal te jedan povišen podij još neutvrđene funkcije. Također su prepoznati neki pregradni zidovi, te jedan zid jednake orijentacije kao zid 1017. Kao i prostorije A, B i C, proučavane tijekom prve kampanje, ti djelomice istraženi prostori pripadaju pomoćnim (servisnim) i skladišnim prostorijama antičke vile. Kada je pak riječ o kronološkim sekvencijama toga sektora, nakon izgradnje zidova i podova, te uporabe prostora vile, urušeni sloj potvrdio je fazu napuštanja i rušenja struktura, a na nekim dijelovima



Kaštelina, situacijski plan s ucrtanim sondama (izradili: R. Benedetti, M. Pavan)



Kaštelina, sonda 8 – sektor 2000 (foto: A. Chavarria)

sektora izgrađeno je suhoziđe. Naposljetku, nakon rušenja suhozida uočeni su slojevi nanesene zemlje, a cijeli je prostor služio u poljoprivredne svrhe. Što se tiče pokretnih nalaza, najzanimljiviji su bili rezultati iskopavanja sonde 6, gdje su istraženi slojevi koji prethode dokumentiranome *signinumu*. Uočeno je nekoliko sukcesivnih podnica od nabijene zemlje, te je pronađen obilan arheološki materijal – brojni ulomci keramike te desetak novčića, čije su analize pokazale da potječu iz razdoblja kasnoga Carstva.

U sektoru 3000, koji zauzima istočni dio poluotoka, otvorene su dvije manje sonde uz očuvane zidane strukture: sonda 14 uza sjeverni perimetralni zid prostorije prislonjene na obrambeni zid, te sonda 15 uza zid okomit na zidine podno ugaone kule. Na temelju iskopavanja moguće je utvrditi da su obje izgrađene na sloju koji sadrži ulomke grube keramike i fragmente žbuke, te da su vezane uz podnice od nabijene zemlje. Ipak, kako je riječ o strukturama zidanima različitim konstruktivnim tehnikama, moguće je da su nastale u različitome vremenu.

U konačnici, druga kampanja arheoloških istraživanja lokaliteta Kaštelina dala je vrlo zanimljive rezultate. Pretpostavka formulirana tijekom prve kampanje, da je antička *villa maritima* iz doba kasnoga Rimskog Carstva najvjerojatnije u vrijeme kasne antike ili ranoga srednjeg vijeka fortificirana, sve je izglednija. Slijede daljnja istraživanja svih triju sektora, kako bi se utvrdile njihove veze s vilom te vrijeme izgradnje, a u pripremi je i izrada projekta konzervacije i prezentacije toga arheološkog lokaliteta. Tek će predviđena sustavna arheološka istraživanja omogućiti utvrđivanje odnosa različitih sektora te transformacija koje su nastale tijekom srednjega vijeka.

Literatura

Jurković, Marić 2006 M. Jurković, I. Marić, Lokalitet: Kaštelina, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 264 – 266.

Tomičić 1989 Ž. Tomičić, Arheološka svjedočanstva o ranobizantskom vojnom graditeljstvu na sjevernojadranskim otocima, Prilozi IAZ, 5-6, Zagreb, 1989: 29 – 53.

prof. dr. sc. Miljenko Jurković
mr. sc. Iva Marić

Summary

During 2006m second campaign of archaeological excavations of the cape Kašteline on the island of Rab has been conducted. The campaign's goal was to resume the documentation of the structures, widening the research of the sector 2000, resuming the documentation in the sector 1000 and opening smaller probes at buildings in the sector 3000 in order to test their archaeological potential.

The most interesting results were from the location of the Antique Villa (sector 200) where several probes were opened in order to answer some questions raised in the last year's research: locating the northern border of the villa and establishing the relations of the wall 1017 and areas A, B and C which are of different orientation. The archaeological excavations have been continued afterwards in the area of the upper terrace spreading to the north-east. The four bigger rectangular probes have been opened positioned north to west in order to establish the border of the location of the villa and to determine a possible relation to the extension of the wall 1017. Like rooms A, B and C that were researched during the first campaign, these partially examined areas with associated (service) and storage rooms of the Antique Villa. The assumption formulated during the first campaign that the Antique *villa maritima* from the Late Roman Empire most probably fortified in the Late Antique or the Early Middle Age, is becoming more probable. Excavations of all three sectors follow in order to determine their relations with the villa and the time of construction, and the project of conservation and presentation of this archaeological locality is under preparation.

Redni broj: 154
Lokalitet: Keršovani vrh – gradina
Naselje: Garica
Grad/općina: Vrbnik (otok Krk)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Između 5. i 21. lipnja 2006. obavljano je sondažno arheološko istraživanje na pristupnoj zaravni podno jugoistočnog dijela glavnoga bedemskog opasača prapovijesne gradine na vrhu Svetog Krševana povrh Garice u općini Vrbnik. Stručni arheološki nadzor obavljali su dipl. arheologinja Tihana Pavlek iz Rijeke, aps. arheologije Jasna Ujčić iz Rijeke i aps. arheologije Mirna Vujović iz Vrbnika. Koordinator i stručni konzultant bio je dipl. arheolog Ranko Starac, kustos arheološkog odjela Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci. Konzervatorski nadzor obavljala je dipl. arheologinja Mia Rizner iz Konzervatorskog odjela u Rijeci, a stručna suradnica tijekom iskopavanja bila je mr. sc. Martina Blečić iz istoga konzervatorskog odjela. Fizičke poslove ručnog iskopa i deponiranja iskopanog materijala obavili su radnici građevinske tvrtke „Stanišće" iz Njivica.

Gradina na Keršovani vrhu jedna je od najvećih i najbolje očuvanih prapovijesnih utvrđenih naseobina na otoku Krku, na izvrsnom, strateški odabranom položaju povrh Rovoznika, odnosno drage kojom protječe potok koji vodom plavi vrbničko polje. Na širem području uokolo gradine nalaze se grobne kamene gomile iz kojih potječu neki od najpoznatijih arheoloških nalaza s otoka Krka, uglavnom nakit i oružje iz razdoblja između ranoga brončanog doba (krajem 3. tisućljeća pr. Kr.) do rimske dominacije. Zaštitno sondažno iskopavanje obuhvatilo je dio površine buduće



Panoramski pogled na jugoistočno izvanjsko lice obodnog bedema (foto: R. Starac)

vodospreme, koja je smještena u neposrednom podnožju glavnoga obodnog bedema naselja, danas vidljivog kao porušenoga kamenog nasipa širine do deset i visine do šest metara. Sonda je smještena na zaravnjenom platou, na pristupačnom, blagom jugoistočnom obronku, na kome se nešto dalje vide dvije kamene grobne ili nadzorne gomile. Sama sonda podijeljena je u tri dijela, označena slovima A, B i C. Opisi tla i pojedinih stratigrafskih jedinica mogu se iščitati iz terenske dokumentacije. Zabilježeno je ukupno 12 stratigrafskih jedinica, kojima su označene različite pojave uočene iskopavanjem, poput raznih tipova zemljano-kamenog sedimenta odnosno „kulturnog" sloja, elemenata zatečenoga suhozidnog predbedema, jama izdubljenih u matičnoj litici, koje su pripadale drvenom kolju kojim je suhozid bio ojačan. Kako je sonda postavljena izvan areala prapovijesnog naselja, odnosno izvan vanjskog lica obodnoga suhozidnog bedema, zatečeni je pokretni arheološki materijal skroman i višekratno pretaložen, odnosno sloj tamne humozne zemlje ispunjene vrlo sitnim komadima raznih keramičkih posuda nastao je postupnim deponiranjem otpada i niveliranjem izvorno vrlo neravna stjenovita tla. To deponiranje trajalo je tijekom 2. tisućljeća pr. Kr., a tek nekoliko ulomaka liburnske željeznodobne keramike iz posljednjih stoljeća pr. Kr. sugerira prestanak deponiranja otpada iz obližnjeg naselja na tom mjestu ili postupan prestanak egzistencije naselja na tome mjestu. Zatečeni keramički ulomci uklapaju se u poznat repertoar oblika posuđa ranoga i razvijenoga brončanog doba, no unatoč pomnu bilježenju te odvajanju tipova, nije bilo moguće složiti cjelovitije posude. Priličan je broj nalaza sitno lomljenih, cijepanih i nagorenih kostiju raznih životinja kojima su se hranili tadašnji stanovnici gradine, a prevladavaju kosti ovaca ili koza. Nisu uočene rukotvorine od cijepanog kremena ili rožnjaka, ali su pronađeni ulomci brusova, kugli te sjekirica ili batova od eruptivnog kamena.

Najvažniji je nalaz trag razrušenoga i sniženog suhozida, građenog od lomljenog kamena koji je bio predzid pristupnom koridoru u podnožju vanjskog lica obodnog bedema. Spomenuti suhozid usporedan je sa smjerom pružanja gornjega, glavnog bedemskog opasača, a temeljen je na vrlo neravnoj litici, ispunjenoj škrapama i oštrim kamenjem, što je bila prirodna zapreka lakom pristupu (posebice noću) glavnom bedemu naselja. Taj se suhozid pruža izvan areala pokusne sonde. Probnim istraživanjem potvrđene su pretpostavke da se, s obzirom na rubni položaj sonde u odnosu na jezgru naselja i pripadajućih mu arhitektonskih ostataka, ne mogu očekivati važniji rezultati. Spomenuti trag suhozidnog predbedema vrijedan je pokazatelj složenosti sustava zaštite ranobrončanodobnih naselja otoka Krka, zbog kojeg bi položaj vodospreme trebalo pomaknuti za desetak metara niz blagi obronak prema jugoistoku. Nažalost, buduća izgradnja pristupnih cjevovoda, komunikacija, pomoćnih objekata i ograde trajno će nagrditi i narušiti ljepotu toga arheološkog spomenika, s kojeg bi u budućnosti trebalo postupno očistiti raslinje i urušeno kamenje, sanirati bedeme i druge konstrukcije, konzervirati ga i zaštititi od daljnjeg propadanja, urediti pristupne staze te obilježiti i sanirati ruševne ostatke srednjovjekovne crkvice svetog Krševana, kako bi se barem ublažile negativne posljedice infrastrukturne izgradnje na tom do sada nedirnutom komadiću tla otoka Krka.



Položaj arheološkog istraživanja na početku građevinskih radova (foto: R. Starac)

Literatura

Glogović 1989 Dunja Glogović, Prilozi poznavanju željeznog doba na Sjevernom Jadranu, Monografije, 1, Zavod za arheologiju JAZU, Zagreb, 1989.

Mirosavljević 1974 Vladimir Mirosavljević, Gradine i gradinski sistemi u prethistorijsko i protohistorijsko doba, ARR, 7, Zagreb, 1974.

Tihana Pavlek
Ranko Starac

Summary

Between the settlements Garica and Risika in the Vrbnik district there is a prominent hillfort position on the Keršovani peak. There is and array of stone mounds

around from which originate numerous artefacts from the Bronze, Iron and Roman Era. The hillfort itself hasn't been archeologically excavated. Due to the construction of a large water tower a rescue archaeological excavation has been conducted in the direct proximity of outer curtain walls. Traces of a low preserved drywall supportive wall, which follows the arch line of the outer line of the main wall, currently observable as a demolished stone embankment. The supportive wall was constructed of a massive broken stone of irregular shape, with foundations on a very uneven cliff full of karrens. Its function was to make the approach to the foot of the main wall hard. Numerous shards of chopped and worn pottery which can be dated to the Late Bronze Age have been found.



Kasnogotički portal zazidan tijekom turske opasnosti (foto: R. Starac)

Redni broj: 155
Lokalitet: Klana – utvrda Gradina
Naselje: –
Grad/općina: Klana
Pravni status: P-1614
Razdoblje: SV
Vrsta radova: konzervacija

Tijekom 2006. nastavljeno je sustavno istraživanje, dokumentiranje te sanacija i prezentacija arhitektonskih ostataka srednjovjekovne utvrde Gradine, smještene na krševitoj uzvisini povrh središta naselja Klane. Posljednjih se godina otpije iskopani dijelovi bedema utvrde saniraju i konzerviraju, pa su tako i tijekom 2006. obavljani samo konzervatorski radovi. Voditelj radova bio je Ranko Starac iz Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci.

Riječ je o nevelikoj utvrdi s četirima ugaonim kulama, koja zbog konfiguracije terena ima nepravilan tlocrt. Kaštel je nastao pregradnjama i višekratnim proširenjima izvorne osamljene obrambene kule, podignute u okviru izgradnje obrambenog sustava limesa, nad trasom rimske državne ceste (i naknadne trase srednjovjekovne prometnice). Najveća proširenja zbila su se u vrijeme neposredne turske opasnosti krajem 15. i početkom 16. st., kada Gradina postaje tabor za smještaj pučanstva iz trgovišta u podgrađu. Posljednja obnova bila je početkom 17. st., za uskočko-mletačkog rata. Nakon velikog potresa u 19. st. napušteni zidovi Gradine razvaljeni su, a upotrebiv je kamen razvučen. Tijekom 2006. obnovljeni su ostaci perimetralnog ziđa na zapadnoj strani utvrde, između sjeverozapadne ugaone kule i zazidanoga kasnogotičkog ulaza u palas na najvišoj koti uzvisine. Pokretni arheološki materijal iz prethodnih istraživačkih kampanja prezentiran je u predvorju općinske zgrade, a sastoji se od izbora keramičkih posuda (ognjišne grube keramike i uvezene venecijanske ocakljene keramike), zbirke kovanog novca, željeznog oružja, oruđa i opreme, dijelova nošnje, ulomaka srednjovjekovnog stakla, ukrašenih glaziranih i neglaziranih pećnjaka te nalaza bedemske puške „kukače" i odgovarajućeg streljiva. U konačnici, Gradina u Klani bit će uređen i pristupačan arheološki lokalitet.



Pogled na ostatke stambenog palasa utvrde (foto: R. Starac)

Literatura

Starac 1998 Ranko Starac, Izvještaj o tijeku i rezultatima istraživanja Gradine u Klani, Zbornik društva za povjesnicu Klane, 4, Klana, 1998.
Starac 2001 Ranko Starac, Izvještaj o tijeku istraživanja i sanacije ostataka utvrde Gradina u Klani u 1998., 1999. i 2000. godini, Zbornik katedre čakavskog sabora društva za povjesnicu Klana, 6, Klana, 2001.

Ranko Starac

Summary

The remains of the fort "Gradina" above the Klana centre have been an object of archaeological and historical research as well as conservatory – presentation work. This multilayered monument was created above the Late Antique observation post with reconstruction and extensions during the 15th, 16th and the beginning of 17th century. Klana played a major role in the defence of Rijeka hinterland during the war against the Turkish troops, but it met a sorry fate in the earthquake in 19th century, when the deserted castle was demolished and the stones displaced due to reconstruction of the houses below. Along with gradual renovation of the remains of the fort walls, presentation of moveable archaeological material is being prepared as well as the tourist valorisation of the archaeological locality.

Redni broj: 156
Lokalitet: Liburnijski limes – dionice „Vranjeno“ i „Za presikom“
Naselje: Studena
Grad/općina: Klana
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: konzervacija

Tijekom 2005. i 2006. čišćene su i konzervirane dvije dionice kasnoantičkog sustava utvrda i bedemskih zatvarača tzv. Liburnijskog limesa – dionica Vranjeno i dionica Za presikom. Spomenute dionice nalaze se u zaleđu naselja Studena, a istražene su i geodetski dokumentirane u okviru višegodišnjih radova slovenskih i hrvatskih stručnjaka, pod okriljem tada formiranoga međuakademijskog odbora za limes. Voditelj radova bio je Ranko Starac iz Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci.

Dionica kod lovačke kuće na brežuljku Vranjeno konzervirana je u dužini od dvadeset metara, a potom je u neposrednoj blizini, u dolini, konzervirana i prezentirana dionica na lokaciji Za presikom, koju je prije četiri desetljeća iskopala Radmila Matejčić. Kako u tadašnjim akcijama spomenute dionice nisu bile konzervirane, zatečene su u lošem stanju. Obje dionice pripadaju sektoru limeskog zatvarača koji se pruža od Obruča povrh izvora Rječine, preko udoline Ravno, do šumom obraslih vrhova Šiblje i prijevoja Željezna vrata, gdje se ostaci zida gube te potom iznova nastavljaju uz hrvatsko-slovensku granicu, na području Prezida u općini Čabar.
Ova dionica limesa konstruktivno se razlikuje od dionica zida na području Grobničkog polja u zaleđu Rijeke. Zid je kvalitetnije građen od lomljenog kamena uz obilnu uporabu vapnenog morta, svagdje je širine 210-220 cm, sačuvane visine od 60 do 140 cm. Karakterističan je potpun nedostatak pokretnoga arheološkog materijala, što upućuje na činjenicu da spomenute dionice nakon gradnje nisu nikada zaživjele u pravoj funkciji obrambenog pojasa za zaštitu Italije od provala barbara. Na Vranjenu je, na zidu, zatečena suhozidna kružna gomila, koja je nastala u kasnome srednjem vijeku, tijekom provala Turaka, kada su pojedine nadzorne točke bile u funkciji promatračnica i signalnih kresova. Daljnja konzervacija i prezentacija dionica limesa u zaleđu Studene nastavit će se u budućnosti.



Dionica limesa na lokalitetu Za presikom, nakon konzervacije (foto: R. Starac)

Literatura

Bitelli 1999 Remo Bitelli, Claustra Alpium Iuliarum, il confine di Rapallo e il fascismo: archeologia come esempio di continuita, Koper, 1999.
Šašel, Petru 1971 J. Šašel, P. Petru, Claustra Alpium Iuliarum I, Fontes, Katalogi in monografije, 5, Ljubljana, 1971.

Ranko Starac

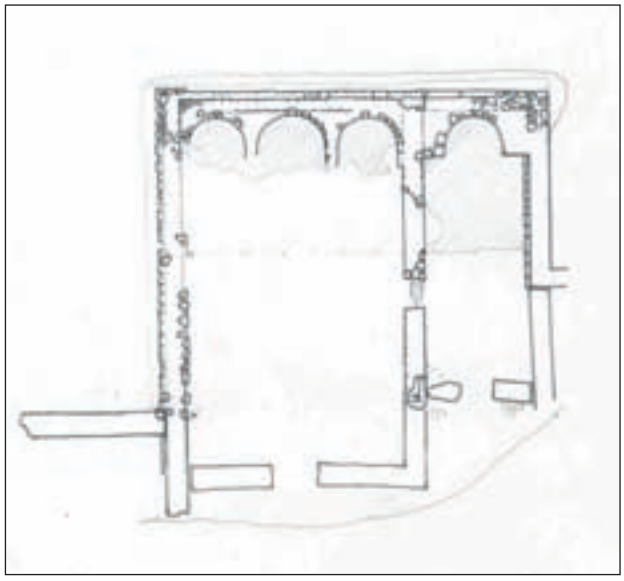
Summary

After four decades of suspension, in 2006 excavation and recovery of the remaining sections of the so called “Liburnian limes“ in the hinterland of Rijeka i.e. in the Klana county area. Due to vulnerability and fragility of the locations “Vranjeno“and “Zapresikom“, growth and roots were removed. Then the parts of both sections were removed and protected from further decay, and tagged relevant archaeological localities.

Redni broj: 157
Lokalitet: Mirine
Naselje: Omišalj
Grad/općina: Omišalj (otok Krk)
Pravni status: R-308
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervacija

Od 5. do 17. srpnja 2006. provođena su zaštitna arheološka istraživanja i konzervatorski radovi na srednjovjekovnoj sakralnoj građevini na položaju Mirine, koji se nalazi uza zapadni rub antičkog *Fulfinuma*. Objekt je na privatnom terenu, ali je zahvaljujući susretljivosti vlasnika ipak omogućeno istraživanje. Istražena je površina od oko 60 m², a voditelj radova bio je prof. dr. Nikola Jakšić. Izvođač je radova uslužni obrt Uni, koji je izradio i svu potrebnu terensku dokumentaciju. Konzervatorski nadzor vodio je Nino Novak iz Konzervatorskog odjela u Rijeci. Radovi su financirani sredstvima lokalne zajednice i znanstvenog projekta Nikole Jakšića „Umjetnost predromanike na istočnoj obali Jadrana“ (070042).

Ruševan arhitektonski objekt bio je prekriven gomilom kamenja od više stotina kubika, koja je posve zarasla u visoku bjelogoričnu šumu. Nalazi se na manje od 100 m udaljenosti od ranokršćanske bazilike na lokalitetu Mirine, u uvali Sepen na otoku Krku. Riječ je o položaju antičkog *Fulfinuma*. Ranokršćanski sklop na Mirinama bio je predmetom višegodišnjih sustavnih istraživanja te konzervacije objekta koja je započela 1992. i trajala do prije nekoliko godina. Rekognosciranjem okolnih položaja, u šumi zapadno od bazilike uočena je velika gromača s ruševinama pod njom, a to znači i zapadno od granica urbaniziranog areala *Fulfinuma*. Višegodišnjim praćenjem stanja ruševina koje su samo mjestimice virile ispod velike gomile, uočeno je da se one iz godine u godinu oštećuju i to stoga što je na tom terenu permanentno boravilo stado ovaca (cca 50 grla) koje je svakodnevno prelazilo preko ruševina, pa se pod topotom papaka odranjala građevna struktura. U godini 2004. oštećenja su postala veća, pa



Tloris otkrivenih i konzerviranih zidova na lokalitetu

su u dogovoru s nadležnom službom zaštite spomenika tijekom 2005. skromnim sredstvima znanstvenog projekta Nikole Jakšića „pokrpana“ oštećenja i poduzete sve mjere da se lokalitet zaštiti te da se pronađu sredstva za početak zaštitnih istraživanja. Lokalne su vlasti pokazale razumijevanje za problem tog lokaliteta te su poduprle projekt izdvajanjem sredstava za inicijalno istraživanje. Istraživanja i istovremena konzervacija zidova započeli su na mjestu gdje je objekt bio najviše ugrožen, a to znači na mjestu gdje su zidovi donekle stršili ispod najviše točke na gomili ruševina.

Godine 2006. istraženo je mjesto na kojem su 2005. sanirana oštećenja, tijekom čega je uočeno da je riječ o građevini s trima polukružnim apsidama utopljenima u ravan začeljni zid prema sjeveru. To je i krajnja sjeverna točka protezanja objekta. Otkrivene su, dakle, tri polukružne apside koje su bile izgrađene na starijoj podnici od malih opeka posloženih na nož, *opus spicatum*. Istraživanjem toga sjevernog dijela objekta uočeno je da spomenuta podnica pripada starijoj antičkoj građevini kojoj je istražena ukupna dužina sjevernog zida, te samo dijelom zapadni i istočni zid. U tim je istraživanjima otkrivena i četvrta polukružna apsida na sjeveroistočnom dijelu objekta, koja je od drugih triju apsida bila odvojena jednim zidom u smjeru sjever-jug. Postalo je razvidno da je riječ o ranosrednjovjekovnoj troapsidalnoj crkvi i istočno prigrađenoj kapeli, a sve unutar gabarita starije antičke građevine. Sve su srednjovjekovne gradnje polagane izravno na antičku podnicu bez vlastitog temeljenja zidova. Nastavkom istraživanja otkriven je i zapadni zid srednjovjekovne crkve s ulazom nasuprot središnjoj apsidi. Troapsidalna crkva jednim je prolazom povezana s kapelom dozidanom istočno. U apsidi te istočne kapele sačuvana je podloga stipesa oltara, koja je sva u žbuci i gotovo nestaje pred očima istraživača. Takvi su stipesi vjerojatno bili postavljeni i u troapsidalnom objektu, ali su davno nestali.
Istraživanjima 2006. definirani su gabariti srednjovjekovne sakralne građevine unutar nekadašnjega prostranijeg antičkog objekta. Taj se antički objekt proteže dalje prema jugu, tj. prema moru, gdje se na samoj morskoj obali, na oko cca 30 m od istraživanog lokaliteta, nalaze ostaci jednoga termalnog sklopa istraženog prije nekoliko godina. Namjera je nastaviti istraživanja toga antičkog objekta i iduće godine, da bi se spoznalo na koji je način srednjovjekovna crkva nastala adaptacijom jednoga većeg antičkog sklopa u neposrednoj blizini obale na rubu zaljeva u kojem je bio utemeljen antički *Fulfinum*.

prof. dr. Nikola Jakšić

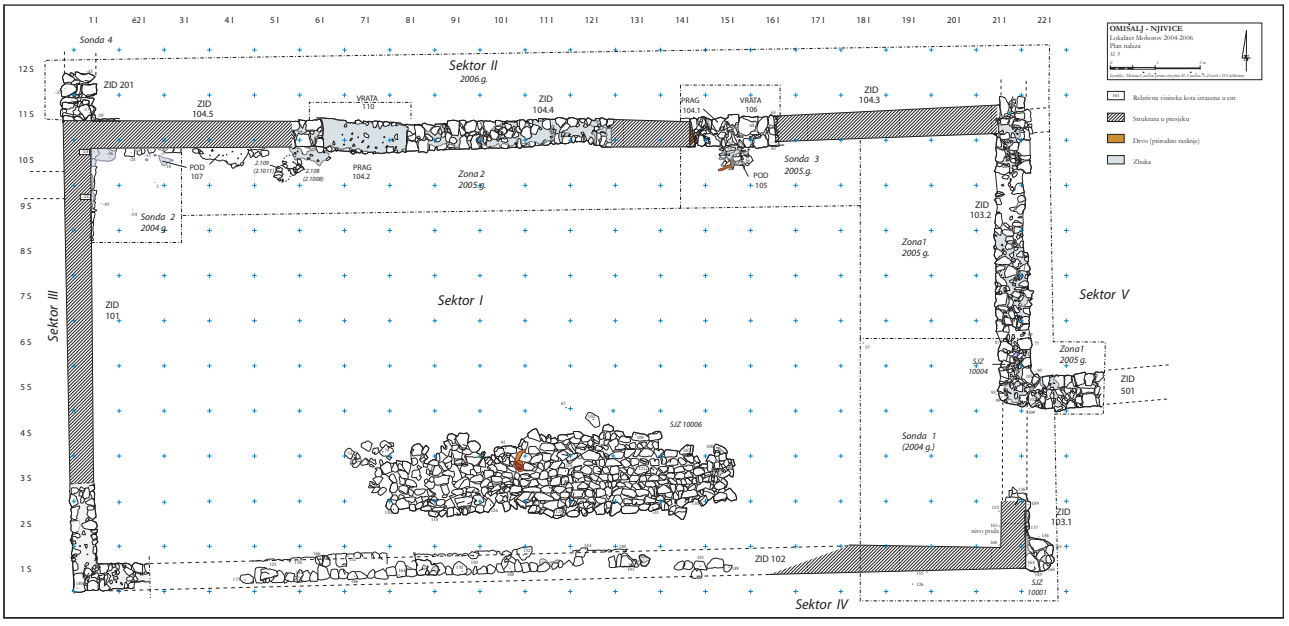
Summary

During 2006 rescue archaeological excavations and conservation works were conducted at the medieval sacral edifice at Mirine site which is situated along the western margin of the Fulfinum settlement dating from the Antiquity period. It is a structure featuring three semicircular apses that were built on the old flooring made of small bricks, one of which belongs to an older structure from the Antiquity that was researched to the total length of the northern wall and only partially along the western and eastern walls. During these excavations a fourth semicircular apse was discovered at the north-eastern part of a Medieval object and which was separated from the remaining three apses by a wall of a north-south direction. it became evident that this was an Early Medieval church with three apses and another chapel annexed at the east side and all of this was placed inside an older structure from the Antiquity period.

Redni broj: 158
Lokalitet: Mohorov – uvala Blatna
Naselje: –
Grad/općina: Omišalj (otok Krk)
Pravni status: Z-1688
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Lokalitet Mohorov nalazi se na k.č. 4000, k.o. Omišalj, čiji je vlasnik nedavno postala Općina Omišalj – Njivice (čestica se nalazi u blizini uvale Blatne, između Omišlja i Njivica). Lokalitet je smješten na području s prirodnim padom od sjeveroistoka prema jugozapadu, podno Velog vrha (moguće prapovijesne, odnosno protopovijesne gradine). Arheološka istraživanja lokaliteta u potpunosti su financirale Općina Omišalj – Njivice, te Primorsko-goranska županija. Voditeljica istraživanja bila je Morana Čaušević-Bully.

Istraživani objekt dugačak je 20 m i širok 9 m, odnosno površina interijera iznosi 180 m². Jedini je djelomice sačuvan u elevaciji, a ostale prostorije vezane uz objekt, nakon provedenih istraživanja, naslućuju se na sjevernoj, zapadnoj i istočnoj strani. Za sada se pod imenom „Mohorov“ podrazumijeva ta građevina te njen neposredan okoliš. Međutim, rezultati rekognosciranja terena oko lokaliteta, te posebice uz more i uvalu Blatnu, upućuju na postojanje širega ruralnog kompleksa. Ostaci materijalne kulture upućuju na postojanje manje metalurške radionice, te drugih zidanih objekata uza samo more, pa možda i omanjega groblja koje je pripadalo lokalnoj zajednici.
Prvim istraživanjima 2004., koja su trajala svega dva tjedna, mogao se obuhvatiti vrlo malen dio sveukupnog



Mohorov, crtež istraženog objekta (crtež: M. Čaušević-Bully)

prostora, što je suzilo mogućnosti konačnog zaključivanja u početku iskopavanja. Istražene su četiri sonde: sonda 1 obuhvaćala je jugoistočni ugao građevine, odnosno interijer i manjim dijelom eksterijer jugoistočnog dijela; sonda 2 bila je otvorena u sjeverozapadnom kutu; sonda 3 otvorena je u tada jedinim poznatim vratima smještenima u istočnom dijelu sjevernog zida, te je djelomice ulazila u prostor interijera; sonda 4 otvorena je na mjestu gdje je pretpostavljeno postojanje još jednog zida spojenog s vanjskim sjeverozapadnim uglom građevine, koji tvori nov prostor na sjevernoj strani građevine u elevaciji. Istraživanjima je utvrđen stratigrafski potencijal lokaliteta, te su donesene i prve pretpostavke o dataciji i mogućoj namjeni tog zdanja.

Istraživanja 2005. bila su opsežnija, te su omogućila i bolji uvid u vrstu lokaliteta. Riječ je o kompleksu ruralne namjene s više prostorija. Centralna pravokutna građevina ima tri aneksne prostorije: na zapadnoj, istočnoj i sjevernoj strani. Unutrašnjost sačuvane građevine, kao i „polja“ oko nje, nivelirano je, tako da je debljina nasipa zemlje u istočnom dijelu varirala između oko 30-40 cm i 80 cm te se razlikovala od one u zapadnom dijelu, gdje je nasip dosezao dubinu veću od 100 cm. Istraživanja su objedinjavala tri sonde otvorene prethodne godine u interijeru I (1, 2 i 3). Utvrđeno je da se lokalitet Mohorov, koji se ubrajao u moguće ranokršćanske kultne lokalitete, ne može svrstati u tu kategoriju. Tlocrtne karakteristike otkrivene tim istraživanjima jasno su uputile na drukčiju namjenu zdanja – vjerojatno ruralnu. Nalaz ognjišta u prvom sloju napuštanja građevine dao je napokon i mogućnosti datiranja vremenskog raspona uporabe – rezultati analize metodom C-14 smještaju taj sloj u 1195±50 prije sadašnjosti, odnosno u 770. – 900. godinu.

U kampanji provedenoj 2006., u svojoj čitavoj dužini istražen je sektor II, sondom širine oko jednog metra, otvorene duž sjevernog lica zida 104 (sjevernog zida postojeće građevine sačuvane u elevaciji). Širina sonde izražena je u okvirnim vrijednostima jer su istraživanja obuhvaćala dio terena nasutog kamenom dubine i do 2 m. Kod takvoga kamenog nasipa, odnosno gromače, nije bilo moguće slijediti strogo određenu liniju. U prijašnjim su istraživanjima u sjevernom zidu bila otkrivena dvoja vrata: jedna u istočnom i jedna u zapadnom dijelu zida. Postojanje dvaju ulaza upućivalo je i na postojanje dviju različitih prostorija, barem u jednom od dvaju glavnih prostora – sektoru I i/ili sektoru II. Dugom sondom otvorenom 2005., u sektoru I nije bilo moguće utvrditi sigurno postojanje unutrašnjeg pregradnog zida, iako se njegovo postojanje moglo pretpostaviti na temelju visinske razlike vrha žive stijene, koja je služila i kao podloga za pod. Na temelju nepostojanja jasnih dokaza o unutrašnjoj podijeli sektora I, pretpostavljeno je da bi se na sjevernoj strani, u sektoru II, mogle nalaziti dvije prostorije. No ovom sondom to nije bilo utvrđenom. Za sada treba ostati pri hipotezi da je sektor II bio jedinstven prostor, dok je sektor I najvjerojatnije bio podijeljen na dvije prostorije, i to pregradnim zidom izrađenim od trošnog materijala, kako to možda dokazuju komadi lijepa pronađeni na tom dijelu lokaliteta. Sonda iz posljednje kampanje radova nije dala gotovo nikakav materijal, a stratigrafski slojevi sveli su se na kameni nasip položen direktno na živu stijenu. Između ovih dvaju osnovnih slojeva mjestimice je sačuvan tanak sloj crvenice, debljine svega nekoliko centimetara, u kojem je pronađeno nekoliko fragmenata crne keramike s primjesom kvarca, kakva se uglavnom i nalazi na ovom lokalitetu.

U tri godine istraživanja, konzervacija zidova bila je opsežna, kako onih u elevaciji, tako i struktura nađenih prilikom arheoloških istraživanja. Svim zidovima u elevaciji začepljene su rupe, podignuta im je zaštitna kapa te su naposljetku i fugirani. Zidovi koji su pronađeni tijekom iskopavanja dignuti su na nešto veću visinu, tamo gdje je to bilo potrebno, a također su i fugirani.

Literatura

Čaušević 2006 Morana Čaušević, Lokalitet: Mohorov – uvala Blatna, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 268 – 270.

mr. sc. Morana Čaušević-Bully

Summary

Mohorov site is situated near Blatna bay, between Omišalj and Njivice. The excavated structure was 20 m long and 9 m wide. It is the only one that was preserved in elevation. Other rooms connected to the structure were anticipated after the excavations that were conducted at the northern, western and eastern side. The excavations conducted in the year 2006 covered the entire length of the sector II with a m wide probe, opened along the northern wall 104 (northern wall of the existing edifice preserved in elevation). The width of the probe was determined by 2m deep stone levelled terrain. This kind of terrain-dry stone wall- did not allow for a strictly defined line to be followed.
On the basis of nonexistent clearer evidence in the inner division of the sector I, it was assumed that the northern side, in sector II, could contain two rooms. But, this probe didn't prove this. For now what remains is the hypothesis that the sector II was a unique room, while sector I was most probably divided into two rooms by a partition wall probably built of feeble material. This year's probe hasn't given almost any material and the stratigraphic layers amounted to the dry stone wall, which was laid directly against the bedrock. Between these two basic strata there was partially preserved layer of red soil, all in all a few centimetres thick, which revealed a few fragments of black pottery with the addition of quartz.

Redni broj: 159
Lokalitet: Njivice – Poje
Naselje: Njivice
Grad/općina: Omišalj (otok Krk)
Pravni status: P-1995
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

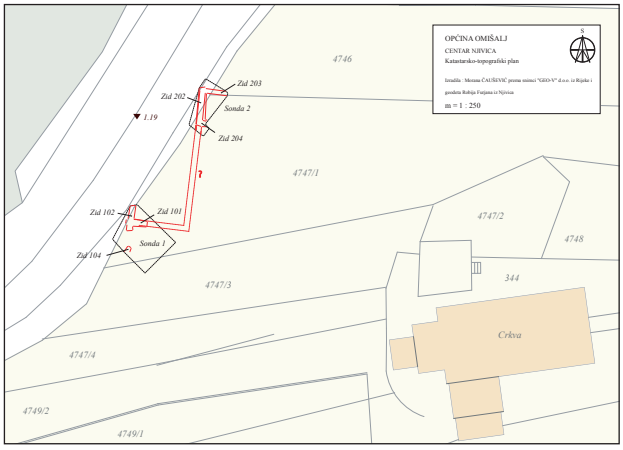
Lokalitet Poje u Njivicama probno je istražen u travnju 2006., na k.č. 4747/1 i manjim dijelom na k.č. 4746, k.o. Omišalj. Istraživanje su u potpunosti financirale Općina Omišalj i Primorsko-goranska županija. Voditeljica radova bila je mr. sc. Morana Čaušević-Bully.

Potencijal lokaliteta Poje mogao se naslutiti već odavno, prema slučajnim nalazima pronađenima prilikom raznih radova u području neposrednog okoliša crkve, koji su i potakli ova istraživanja. Riječ je o grobovima „u cigli" koje spominju autori I. Žic-Rokov i M. Bolonić u svojoj knjizi „Otok Krk kroz vjekove" – vjerojatno je riječ o kasnoantičkim grobnicama koje rabe antičke tegule, odnosno krovne opeke, kao grobni pokrov. Nadalje, jedan je od bitnih pokazatelja fragment pluteja s pleternom ornamentikom, koji se danas čuva iznad oltara župne crkve. Njivice se u izvorima prvi put spominju u darovnici Ivana Frankopana Nikoli Lončariću iz 1474., koji preuzima brigu o očito već postojećoj crkvi svete Marije od Porođenja. Već sama naznaka te crkve u darovnici neizravan je dokaz da je crkva svakako postojala već u 15. st. Spomenuti podaci očito govore u prilog starijoj crkvenoj građevini. Svi ti pokazatelji išli su u prilog postojanja kasnoantičkog lokaliteta s dugom uporabom, sve do razdoblja srednjeg vijeka.
Navedene indicije bile su poticaj da se na lokalitetu otvore dvije sonde relativno malih dimenzija (oko 25 m² i oko 10

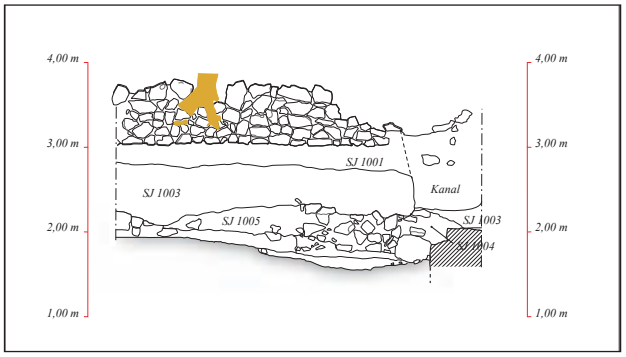


Nivice – Poje, položaj lokaliteta (izradila: M. Čaušević-Bully)

m²). Njima je utvrđeno da je dubina kulturnih, odnosno arheoloških slojeva znatna – dubina iskopa dosezala je i 240 cm, mjereći od humusnog sloja do zdravice. Sondama je utvrđen potencijal lokaliteta, ali i bogatstvo kulturnih slojeva. Prvi je sloj, dubine između 50 i 80 cm, recentan, a njegovo nastajanje može se datirati u posljednja dva stoljeća. U njemu su ukopane stare instalacije za vodu, koje više nisu u uporabi. Istraživanja su uputila na mogućnost mehaničkog otklanjanja tog sloja, uz obvezan nadzor, kako bi se omogućilo što kvalitetnije arheološko istraživanje relevantnih kulturnih slojeva.
Nakon uklanjanja recentnog sloja, nađeni su slojevi koji su većinom nastali nakon napuštanja zdanja. Prvi sloj sastojao se od kvalitetne zemlje bez kamena. U njemu je nađen velik broj fragmenata crno pečene keramike s primjesom kvarca, relativno finih stijenki s ponekim ukrasom valovnice – takva se keramika ugrubo može datirati u vrlo kasna razdoblja kasne antike te u rani srednji vijek (6.-9. st.). Ispod tog sloja, koji je bio uočen u objema sondama, nađeni su slojevi rušenja – kamen iz gradnje pomiješan s vrlo velikim brojem fragmenata krovne opeke. Na tegulama iz tog sloja uočeno je čak pet tvorničkih pečata, od kojih su četiri bila i čitljiva – riječ je o proizvodnji triju različitih radionica čija aktivnost datira u vrijeme klasične antike. Ispod slojeva rušenja utvrđeni su slojevi uporabe zdanja i to nakon njegova djelomična napuštanja. U prvoj sondi nađeno je malo stubište (načinjeno od kamenih blokova i fragmenata razlomljenog poda), koje je od mora vodilo u prvu prostoriju „prenamijenjenog" antičkog objekta. U drugoj je sondi, u



Njivice – Poje, položaj sondi 1 i 2 (crtež: M. Čaušević-Bully)



Njivice – Poje, pogled na zid (crtež: M. Čaušević-Bully)

kutu jedne od prostorija vile, pronađeno malo ognjište i tragovi vatrišta. Ugljen iz tog sloja datiran je metodom C-14 u 1570 +/- 50 BP (odnosno u godinu 430. – 540. – analizu ugljena obavio je Laboratorij za mjerenje niskih aktivnosti pri Institutu „Ruđer Bošković“ u Zagrebu).
Podovi za sada nisu pronađeni, već su navedeni slojevi bili položeni izravno na zdravicu, koja je u ovom slučaju crvena ilovača. Temelji zidova antičkog zdanja zidani su direktno na tom sloju, a izvorni su podovi od zdravice vjerojatno bili podignuti za debljinu pripremnog sloja. Na osnovi nalaza, utvrđeno je da je vila zasigurno bila podijeljena na proizvodni i rezidencijalni dio. Tako su primjerice podovi u luksuznijim prostorijama, koje su prema nalazima vjerojatno bile smještene na jugozapadnoj strani, bili izvedeni u tehnici mozaika, dok su u proizvodnom dijelu bili načinjeni od keramičkih kvadratnih ploča ili od krupnih crveno pečenih keramičkih tesera, koje su tvorile grub mozaični pod.
Zidovi zdanja građeni su kamenom vezanim vapnenom žbukom, te su temeljeni direktno na zdravici. Sloj u kojem su zidovi bili ukopani nije bio uočen – svi utvrđeni slojevi datiraju nakon njihove gradnje. Od struktura, zasad je (sondom 1) utvrđena jedna veća prostorija, s ulazom okrenutim prema zapadu. U sondi 2 otkriven je dio kompleksa gdje je utvrđeno postojanje triju prostorija, vjerojatno manjih dimenzija.
Sve zidane strukture konzervirane su *in situ* i zasad su kao takve vidljive na lokalitetu. Sonde su zaštićene suhozidnom ogradom, nisu zatrpavane. S obzirom na lošu, odnosno nikakvu brigu o novopronađenoj arhitekturi, te zbog vrlo visokih profila koji bi se u dogledno vrijeme mogli i urušiti, preporuča se zatrpavanje tih sondi ili iscrpnije istraživanje kompleksa. Buduća sustavna arheološka istraživanja trebala bi obuhvatiti veći prostor spomenutih čestica za nastavak radova, ali bi jednako tako sondažnim istraživanjima valjalo utvrditi i područje na kojem se ovaj antički kompleks širi. Također je potrebno utvrditi na kojem se dijelu lokaliteta nalazi prva crkva, te na koji je način interpolirana u postojeće antičko zdanje. Recentni sloj na lokalitetu trebao bi se mehanički otkloniti, uz nadzor arheologa, kako bi se teren što kvalitetnije pripremio za učinkovito izvođenje ciljanih arheoloških sondi.

mr. sc. Morana Čaušević-Bully

Summary

During the test archaeological excavations at the site Poje in Njivice, two probes were dug that were of relatively small dimensions (around 25m² and around 10m²). These excavations confirmed that this was a rich archaeological site. This was probably the position of an Antiques *villa rustica* with material proofs of life in later stages of the Antiquity and Early Middle Ages. Inside the villa there was probably a church, which was perhaps built in early Christian period or early medieval period the latest (judging by the pluteus fragment which was found in the today's church of St. Mary (Sv. Marija od Porođenja).The entire complex could have been extending at the entire area 'Pod Crikvun' ('beneath the church')- which is the name of the cadastre units that were recorded as archaeological sites. The finds indicate the existence of possibly preserved mosaic floors. Furthermore, other finds indicate that part of the rooms had been heated while some belonged to the farming part of the complex. So far, it can be concluded that this was a larger estate (latifundia?), which was probably divided into a farming and residential part and even worshipping area (Christian) at a certain point. It can be concluded that the villa area was divided throughout the early medieval period and thus the first settlement around the above mentioned church came to existence.

Redni broj: 160
Lokalitet: Osor – benediktinska crkva i samostan sv. Petra
Naselje: –
Grad/općina: Osor (otok Cres)
Pravni status: Z-785
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

U okviru znanstvene suradnje Međunarodnoga istraživačkog centra za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu i istraživačkog centra ARTeHIS C.N.R.S. iz Dijona, pokrenut je dugoročan projekt istraživanja benediktinskog samostana i crkve sv. Petra u Osoru na otoku Cresu. Istraživanja se odvijaju u suradnji s Konzervatorskim odjelom u Rijeci. Veći dio sredstava za izvedbu toga projekta osiguralo je Ministarstvo kulture, čiji je krajnji cilj konzervacija i revalorizacija toga iznimnog spomenika kulture. Cilj prve istraživačke kampanje bio je izrada precizne grafičke dokumentacije postojećih struktura te otvaranje nekoliko većih sondi kako bi se utvrdio arheološki potencijal lokaliteta.

Benediktinska crkva i samostan sv. Petra dobro su poznati stručnoj javnosti kao jedan od najstarijih primjera ranoromaničke arhitekture na području Hrvatske (Jurković 1992). Osorski benediktinski samostan bio je važno središte širenja ideja reformirane crkve 11. stoljeća, posebice njegov prvi opat, blaženi Gaudencije, o čemu svjedoči sama arhitektura crkve te sačuvani ulomci skulpture kojom je bilo ukrašeno njezino pročelje (Ostojić 1964; Jakšić 1982). Međutim, crkva je tijekom stoljeća doživjela brojne pregradnje koje su reducirale prostor, dok se samostan nije sačuvao u elevaciji. Kako je taj spomenik tek djelomice arheološki istražen pedesetih godina prošloga stoljeća (Mohorovičić 1953), jedino sustavna arheološka istraživanja te detaljna analiza sačuvanoga ziđa, popraćena proučavanjem izvora, mogu odgovoriti na još neriješena pitanja o pojedinim građevinskim fazama toga važnog arhitektonskog sklopa.
U prvoj kampanji arheoloških istraživanja samostanske crkve sv. Petra u Osoru napravljen je detaljan tlocrtni



Osor, položaj samostana unutar povijesnih granica grada (izradila: M. Čaušević-Bully)

snimak postojećeg stanja, dakle zidova sačuvanih u elevaciji, te onih pronađenih u istraživanjima koja je vodio A. Mohorovičić pedesetih godina, koji su danas sačuvani u arheološkoj stopi. Nadalje, izrađeni su detaljni crteži postojećih zidova, a otvoreno je i nekoliko klasičnih sondi kako bi se utvrdio arheološki potencijal lokaliteta. Arheološke sonde i čišćenje vidljivih struktura omogućili su izradu točnijeg tlocrta crkve. Čišćenje oboda apside dalo je nove podatke o njezinoj morfologiji. Naime, do sada se smatralo da je centralna apsida polukružna, no na temelju istraživanja jasno je uočen njezin poligonalni vanjski plašt. Istočno od južne apside otvorena je manja sonda, kojom su utvrđene barem dvije faze njezine gradnje: moguća poligonalna apsida prve faze, te polukružna apsida povrh nje. Uza zid južne apside otkriven je stariji zid smjera istok-zapad, koji bi se mogao spajati sa zidovima utvrđenima tijekom istraživanja A. Mohorovičića (Mohorovičić 1953). Čini se, barem za sada, da se izgradnja zida u relativnoj kronologiji treba smjestiti između dviju faza izgradnje južne apside. Ta građevina nepoznate namjene zasigurno se rabi istovremeno s drugom fazom začelja crkve.

Druga sonda otvorena je u cijeloj dužini crkve na pretpostavljenom položaju sjeverne kolonade. Utvrđeni su ostaci neprekinutog stilobata, djelomice uništenog naknadnim ukopima. Pred postojećim pročeljem otvorena je veća sonda kojom se utvrdila izvorna dužina broda crkve, ali i postojanje vestibula s ostacima pripadajuće podnice, te nekoliko grobova iz kasnoga srednjeg vijeka, smještenih duž vanjske strane sjevernoga zida.

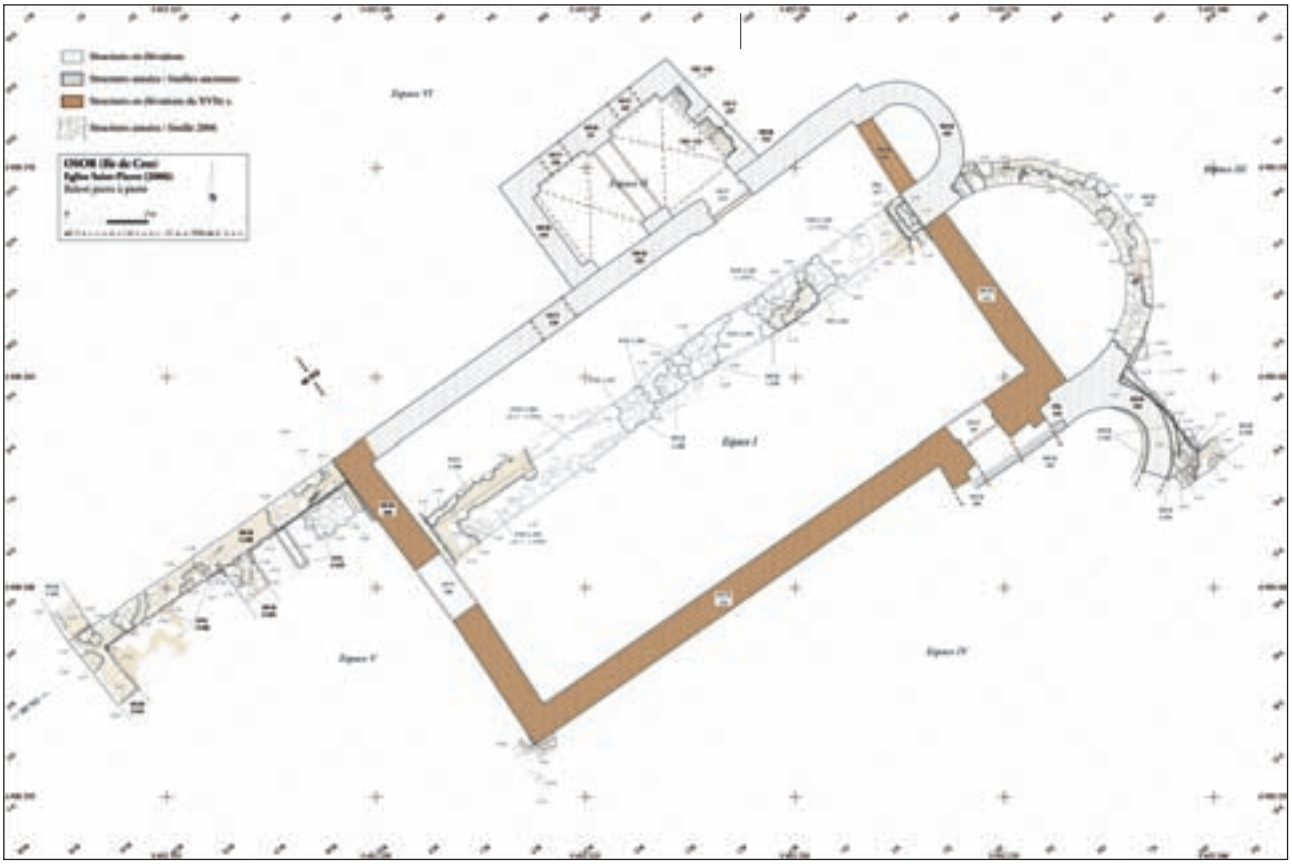
Od sačuvanih zidova crkve samo sjeverni zid pripada srednjovjekovnoj fazi, dok su pročelje, začelni i južni perimetralni zid, kao što je otprije poznato, izgrađeni u 17. stoljeću. Analiza zidova omogućila je utvrđivanje kronoloških odnosa pojedinih arhitektonskih elemenata, ali i utvrđivanje postojanja više faza izgradnje crkve i prije njezine konačne redukcije u 17. stoljeću. Iz navedenih su se razloga istraživanja usredotočila na sjeverni perimetralni zid te sjeverni aneks koji je izgrađen u 12. stoljeću. Detaljna analiza elevacije sjevernoga zida pokazala je da njegova struktura nije homogena te da pojedini segmenti zidnoga plašta potječu iz raznih građevinskih faza. Na temelju analize dijela zida gdje su probijena vrata koja vode u dograđeni sjeverni aneks, utvrđeno je postojanje starije zidne strukture koja je inkorporirana u zide trobrodne bazilike. Također su otkrivena dva zazidana prozorska otvora čiji su lučni završeci zidani alternacijom kamena i opeke. Luk istočnoga prozora bio je naglašen i redom tanjih krovnih opeka. Sličan način gradnje utvrđen je i na, također zazidanom, otvoru sa širim rasteretim lukom koji se nalazi po sredini vanjskog plašta zida. Istočni dio sjevernoga zida naglašen je slijepom arkadom u čijem je gornjem dijelu smješten naknadno zazidan prozor s tranzenom *in situ*.

Oblik tranzene, izrađene od mramora, vrlo je jednostavan: kameni blok prošupljen je trima jednakim kružnim otvorima položenima jedan ponad drugog. Čini se da je prozor bio zazidan u trenutku izgradnje sjevernoga aneksa.

Sjeverni aneks, nepravilnoga pravokutnog tlocrta, podijeljen je pojasnicom na dva traveja svođena križnim svodom. Sjeverni zid otvoren je prema eksterijeru dvama prozorima, a istočni jednim. Za razliku od prozora sjevernoga perimetralnog zida, lukovi ovih prozora građeni su isključivo od tesanaca. Tri niše različitih oblika, koje se nalaze u istočnome zidu, mogle bi biti vezane uz štovanje relikvija bl. Gaudencija, ali i uz moguću funkciju sakristije. No bez detaljnije analize i arheoloških istraživanja prostora aneksa za sada je jedino moguće iznositi pretpostavke. Bitno je naglasiti da je aneks pretrpio znatnu restauraciju koja je uslijedila nakon njegova djelomičnog uništenja u II. svjetskome ratu, te je, bez analize tadašnje dokumentacije, danas teško razlučiti izvorne elemente od onih suvremenih. U konačnici, ova prva kampanja dala je vrlo zanimljive rezultate. Osim što je izrađena precizna grafička dokumentacija postojećega stanja, otvorena su i neka nova pitanja. Naime, dopunjen je i ispravljen tlocrt začelja s trima apsidama poligonalnoga vanjskog plašta, utvrđeno je postojanje vestibula, kao i dijelova sjevernoga zida koji prethode pregradnji iz 11. stoljeća. Ako se ti novi podaci sagledaju u regionalnom kontekstu, crkvu sv. Petra moguće je usporediti s crkvom sv. Marije Velike u Balama koja je građena krajem 8. stoljeća. Dakle, rezultati istraživanja navode na reviziju datacije, odnosno preciznije kronološko određivanje prve faze izgradnje, što zahtijeva nastavak arheoloških iskopavanja te daljnja istraživanja postojećih struktura i pronađenih fragmenata skulpture.



Osor – crkva sv. Petra, pogled na pročelje i sondu II (foto: I. Marić)



Osor – crkva sv. Petra, tlocrt s ucrtanim sondama

Literatura

Jakšić 1982 N. Jakšić, Ulomci skulpture 11. stoljeća iz Osora, Arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošinju, Izdanja HAD, 7, Zagreb, 1982: 187.
Jurković 1992 M. Jurković, Crkvena reforma i rano-romanička arhitektura na istočnom Jadranu, Starohrvatska prosvjeta, 20, Split, 1992: 191.
Mohorovičić 1953 A. Mohorovičić, Pregled i analiza novootkrivenih objekata historijske arhitekture na području grada Osora, Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU, 1-2, Zagreb, 1953: 10 – 14.
Ostojić 1964 I. Ostojić, Benediktinci u Hrvatskoj, II, Split, 1964: 149.

mr. sc. Morana Čaušević-Bully
mr. sc. Iva Marić
mr. sc. Sébastien Bully
prof. dr. sc. Miljenko Jurković

Summary

Within scientific cooperation of the International Scientific Centre for International Research Centre for Late Antiquity and Middle Ages in Zagreb and the ARTeHIS C.N.R.S research centre from Dijon, a long term project of excavation of Benedictine monastery and Sv. Petar church (St. Peter) in Osor on the island of Cres has been started. The excavations are conducted in cooperation with the Ministry of Culture which provided most of the funds for this project which aims at conservation and revalorisation of this exceptional cultural monument.
In the first campaign of archaeological excavation, detailed recording of current situation has been done. Furthermore, several classic probes have been opened which made it possible to make an accurate layout of the church. Up till now it has been believed that the central apse is semicircular but the excavations showed its polygonal outer mound. East of the south apse, a smaller probe has been opened used two determine the two phases of its construction: the possible polygonal apse of the first phase, and semicircular apse on top of it. In the probe opened thorough the whole length of the church on the supposed location of the north colonnade, the remains of uninterrupted stylobate have been established, partly damaged by later cuts. A larger probe was opened in front of existing front, which was used to establish the original length of the nave of the church, as well as the existence of a vestibule with remains of pertaining floor.
Excavations updated and patched the layout of the back of the building with three apses of the polygonal outer mound, existence of a vestibule has been established as well as parts of a north wall precedent to a style of reconstruction of 11th century. If we observe this new information in a regional context, the Church of St. Peter can be compared to the church of St. Mary (Sv. Marije) in Bale which was built in late 8th century. So, the results of these excavations require a revision of dating, in other words, more precise chronological classification of the first construction phase.

Redni broj: 161
Lokalitet: Prezid – Gredice, Vražji vrtec, Straža
Naselje: Prezid
Grad/općina: Čabar
Pravni status: P-1272
Razdoblje: A
Vrsta radova: reambulacija, rekognosciranje

Od 22. do 28. listopada 2006., na lokalitetu Prezid – položaji Gredice, Vražji vrtec i Straža, provođene su prve dvije faze arheoloških istraživanja ostataka strukture liburnijskog obrambenog zida. Teren triju položaja očišćen je i pripremljen za arheološka terenska iskopavanja. Započeta su i geodetska snimanja rimskoga obrambenog zida. Time je, uz teren, pripremljena i stručna dokumentacijska podloga za treću fazu istraživanja – samo arheološko iskapanje koje se predviđa tijekom 2007. godine. Arheološka rekognosciranja, istraživanja i snimanja u Prezidu financirao je Grad Čabar, Primorsko-goranska županija te Institut za arheologiju u Zagrebu. U Institutu za arheologiju, od 2004. provodi se znanstveno-istraživački projekt „Liburnski limes – arheološka topografija" (0197010), voditeljice dr. sc. Goranke Lipovac Vrkljan. U projektnim je zadacima i istraživanje zidova zatvarača rimskoga obrambenog sustava *Claustrae Alpium Iuliarum*, na prostoru sjevernoga Hrvatskog primorja i Gorskog kotara. Prva sustavna terenska istraživanja na prostoru lokaliteta Prezid započela su 2004. i 2005. rekognosciranjem terena i reambulacijom prostora za koji se, u stručnoj literaturi, predmnijevalo da sadrži arheološke ostatke rimskih graditeljskih struktura obrambenih zidova zatvarača. U istraživanjima, osim voditeljice i dr. sc. Bartula Šiljega iz Instituta za arheologiju, sudjeluju suradnici Ranko Starac iz Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci i Marko Frelih, kustos Etnografskog muzeja u Ljubljani.

Rimski obrambeni sustav u Prezidu još nije određen u svom cjelokupnom rasteru. Utvrđeno je da lokalitetu pripada prostor zapadno i sjeverozapadno od samog naselja Prezida s užim toponimima: Gredice, Vražji vrtec i Straža. Lokalitet se zasigurno prostire i šire, poglavito na južnoj dionici, južnim obroncima uz Prezid – toponim Delci, no oni još nisu arheološki potvrđeni. Analize snimaka iz zraka upućuju na to da trasa prezidske dionice zahvaća sjevernu i južnu padinu istoimene doline. Na žalost, zapadni dio te dionice uništen je recentnom gradnjom. Naselje Prezid (765 m n.m.) nalazi se unutar veće krške udoline koju zatvaraju strmi brežuljci. Reljef toga goranskog kraja oblikuju sedimentne stijene: vapnenačke i dolomitne. Poroznost te podloge utjecala je na brojne krške oblike prezidskog kraja: kukove, grebene, ponikve, škarpe, krška polja i druge. Mogao bi se očekivati veći broj izvora i ponornica, međutim, na prostoru Prezida poznata su samo tri. Na jugoistočnoj strani prezidske udoline nalazi se izvor Trbuhovica, a nedaleko od položaja Straža utvrđen je još jedan izvor pitke vode. Treći se izvor nalazi na lokalitetu Ravno. Uza sam izvor na Ravnom, djelovala je manufaktura izrade opeka. Prema prvim preliminiranim rezultatima terenskih istraživanja 2004., utvrđeno je da se na širem prostoru prezidske udoline nalaze graditeljski ostaci koji svojim strukturama odgovaraju obrambenim zidovima *Claustrae Alpium Iuliarum*. Dio tih struktura negiran je recentnom izgradnjom, ponajviše graničnim prijelazom



Prezid, pogled na sjeverni odsjek obrambenog sustava na položajima Gredice, Straža i Vražji vrtec (foto: D. Pelić)

sa Slovenijom, na dijelu lokaliteta s užim toponimima Pri zidi, Vragovka i Gangarov hrib. Veći dio sačuvanih arhitektonskih ostataka proteže se trasom od lokaliteta s toponimom Straža preko Gredica do lokaliteta toponima Vražji vrtec. Na suprotnoj strani, na teritoriju Slovenije, taj se obrambeni zid nastavlja prema imanju Franca Bajeca, a odatle, na hrvatskoj strani, prema Mlakama i Delcima, tvoreći tako potkovastu obrambenu crtu i zatvarajući prolaz kroz prezidsku dolinu prema Babnom polju i Loškoj dolini te dalje prema Logatecu (*Longaticum*), Vrhniki (*Nauportus*) i Hrušici (*Ad Pirum*).

Arheološka istraživanja 2006. izravan su nastavak terenskih istraživanja iz 2004. (Lipovac Vrkljan 2005). Rekognosciran je i reambuliran prostor lokaliteta Prezid te geodetski snimljena graditeljska struktura ostataka obrambenih zidova zatvarača. Utvrđena je neprekinuta obrambena zidna struktura koja se proteže u dužini od cca 900 m, povezujući na sjevernom obronku prezidske doline dvije strateške točke, vjerojatno dvije vojne promatračnice (*speculae*): na Straži i Vražjem vrtecu. Ostaci arhitekture obrambenih zidova zatvarača na prostoru od Tarsatike (Rijeke) do Prezida, sastavni su dio kasnoantičkoga obrambenog sustava *Claustrae Alpium Iuliarum* kojem je cilj bio zatvoriti istočni i sjeverni prilaz Italiji i onemogućiti neprijateljske prodore prema središtu Rimskog Carstva. Taj fortifikacijski sustav, koji je obuhvaćao širok prostor od Kvarnera do austrijske Koruške, ne nastaje istovremeno, već se s obzirom na opću političku situaciju u carstvu razvijao tijekom dužeg razdoblja. Na prostoru Liburnije, Tarsatika s vojnim zapovjedništvom preuzima ulogu središta vojno-upravnog područja toga južnog odsjeka Klauzure. Od samoga vojnog zapovjedništva u Tarsatici preko Klane, Jelenja i Grobnika do Željeznih vrata i Prezida, teče obrambena linija zidova zatvarača. Strateški, ti zatvarači ne čine neprekinutu crtu, već prateći datosti reljefa zatvaraju najosjetljivije strateške prolaze unutar nekoliko prstena (za sada su definirana četiri), poglavito na prostorima udolina. Na mjestima koja su prirodno branjena samom nepristupačnošću terena, nisu pronađeni obrambeni zidovi zatvarači. Prolaz kontroliraju posade u promatračnicama (*speculae*), uz koje se gotovo redovito nalaze i signalni tornjevi kojima se prenosila informacija o situaciji na terenu. Dio obrambene strategije pri podizanju tih obrambenih zidova, svakako je i čuvanje rimske cestovne komunikacije Akvileja – Senija – Siscija.

Tijekom šest radnih dana, na prostoru lokaliteta Prezid provedena su pripremna arheološka istraživanja koja su se sastojala od terenskog određenja sjeverne dionice prezidske trase rimskoga obrambenog zida zatvarača te geodetskog snimanja te trase. Priprema terena, kao i samo terensko istraživanje ubiciranja sjeverne dionice prezidske trase liburnijskog obrambenog zida, započeli su na položaju Gredice. Taj je položaj odabran s obzirom na njegovu pristupačnost. Na samu njegovu podnožju, postavljena je prva reperna točka R 3 = ▼ 822,84 m n.m. za geodetska snimanja. Na očišćenom dijelu položaja Gredice, definirana je struktura rimskoga obrambenog zida SJ 001 (▼ 830, 94 m n.m.) u dužini 345 m, koja se pruža u smjeru zapad-istok. Prema istoku, zidna se struktura, u neprekinutom nizu, pruža sve do položaja Straža, a na zapad se pruža sve do Vražjeg vrteca. Do ovogodišnjih arheoloških terenskih istraživanja, nije bio poznat taj dio dionice sjeverne prezidske trase obrambenoga liburnijskog zida. Građevinska struktura rimskoga obrambenog zida SJ 001 čini suhozidna konstrukcija u njegovoj površinskoj, gornjoj stopi. Ta se struktura sastoji od većih kamenih blokova, neobrađenih ili poluobrađenih (priklesavani na samom terenu). Veličina blokova znatno se razlikuje, na primjer: 0,60x0,35 m; 0,53x0,70 m; 0,20x0,35 m; 1,25x0,60 m. Za sada nije potvrđen nalaz veziva kojim bi ta struktura bila povezana. Sačuvana je visina zidne strukture između 0, 35 m i 0, 50 m. Znatan dio zidne strukture obrušen je u podnožju, neposredno uza zid. Na taj se način ova suhozidna struktura doima kao značajan suhozidni humak.



Prezid, ostaci strukture rimskoga obrambenog zida na položaju Gredice (foto: D. Pelić)

Širinu zida, u ovoj fazi istraživanja, teško je odrediti. Debeo sloj mahovine, istrošenost vapnenca zbog utjecaja atmosferilija, kao i rasutost blokova, znatno otežavaju definiranje lica zida i njegovu stražnju plohu. Prema prvim rezultatima geodetskih snimanja, zid je širok između 2,20 m i 2,50 m. Pretpostavlja se da nema temeljnu stopu s obzirom na sačuvanu suhozidnu strukturu. Zanimljivo je da se takva suhozidna konstrukcija ne susreće ni na jednoj dionici liburnijskog obrambenog sustava, kao ni šire – na ostalim dionicama u *Claustrae Alpium Iuliarum*. Na suprotnom, južnom dijelu prezidske dionice obrambenog zida, na položaju Pri zidi, zidna struktura u potpunosti je istovrsna svim ostalim zidnim strukturama obrambenog odsjeka Klauzure: odsjeku u Klani, na Grobniku i Jelenju. Tu zidnu strukturu čine manji poluobrađeni kameni blokovi povezani vapnenom žbukom.

Dio dionice Gredice – Straža, tijekom istraživanja 2006., bilo je moguće samo terenski definirati i fotografski snimiti. Geodetska snimanja na tome prostornom odsjeku nisu bila moguća poradi šumske vegetacije. Poglavito je bilo otežano snimanje, s obzirom na to da se taj istočni odsjek obrambene strukture od Gredica prema zaravni Straža znatno uspinje. Utvrđena je neprekinutost zida između položaja Gredice i Straža, u pružanju cca 250 m uz činjenicu da je upravo na tom dijelu ona i ponajbolje očuvana.

U samom podnožju Vražjeg vrteca, zidna se struktura prislanja na prapovijesni bedemski zidni prsten. Na položaju Vražjeg vrteca pronađeni su, osamdesetih godina, prapovijesni ulomci keramike koji, prema mišljenju P. Petrua, S. Ciglenečkog i J. Šašela, taj položaj određuju kao prapovijesno gradinsko naselje (oko 900. do 500. g. pr. Kr.). I doista, tijekom istraživanja rimske arhitekture, 2006. u samom podnožju gradine Vražji vrtec nađena je znatna količina prapovijesnih ulomaka koji potvrđuju mišljenje slovenskih kolega. Zanimljivo je da se kontinuitet naseljavanja na tom položaju neprekinuto može pratiti tijekom izrazito dugog razdoblja. Zbog svoga iznimnoga strateškog položaja (▼ 904 m n.m.), koji dominira nad cijelom prezidskom dolinom, kao i nad Babnim poljem (u Sloveniji), jasna je njegova višetisućljetna uporaba. Osim obrambene zidne strukture koja se uspinje gotovo do samog tjemena položaja Vražji vrtec, mogu se očekivati i nalazi ostataka arhitekture rimske vojne promatračnice (*speculae*), kao što se jednak rimski vojni objekt očekuje na položaju Straža. Otegotna okolnost koja priječi nesmetano arheološko istraživanje vojne *speculae*, smještaj je talijanskog bunkera iz II. svjetskog rata na samom sljemenu Vražjeg vrteca. Svojom betonskom ukopanom strukturom, bunker je gotovo u potpunosti negirao pretpostavljenu (za sada) rimsku vojnu promatračnicu. Pretpostavku o položaju rimske vojne promatračnice upravo na položaju sljemena Vražjeg vrteca, podupire nalaz druge rimske vojne promatračnice na suprotnoj, južnoj (slovenskoj) strani. Na položaju kuće Franca Bajeca odnosno njegove gmajnice, potvrđeni su ostaci arhitekture *speculae*, rimske vojne promatračnice. Vizualna komunikacija između tih dvaju položaja iznimna je. Rimski je obrambeni sustav uobičajeno takve strateške situacije rabio i za signalne sustave (primjeri unutar *Claustrae Alpium Iuliarum*: na Hrušici – *Ad Pirum* i Klani).

Pri kraju terenskih istraživanja 2006., započelo je utvrđivanje točnog položaja rimske lokalne ceste koja se pruža od današnjega graničnog prijelaza na zapadnom položaju Pri zidi, do istočnog pristupa položaju Vražji vrtec. Prethodne je godine pogrešno utvrđeno da se ta usječena cesta u podnožju sjeverne padine prezidske udoline pruža sve do položaja Gredice. Terenskim pregledom 2006. utvrđeno je da se rimska cestovna komunikacija (i danas se u Prezidu sačuvao naziv „rimska cesta“ za pravac kojim se od graničnog prijelaza dolazi do istočnog dijela Vražjeg vrteca) pruža usporedno s obrambenom crtom zidne konstrukcije i to na sjevernom, zapadnom i južnom odsjeku. Ponajbolje su očuvani njeni dijelovi na sjevernom odsjeku. Tu cestovnu komunikaciju tijekom terenskih istraživanja 2006. nije bilo moguće snimiti poradi izrazite vegetacije. U proljeće 2007. planira se njeno čišćenje, čime će se omogućiti geodetsko snimanje njenih obrisa.

Literatura

Lipovac Vrkljan 2005 Goranka Lipovac Vrkljan, Lokalitet: Prezid – Gredice, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 169, 170.

dr. sc. Goranka Lipovac Vrkljan

Summary

The existence of a Roman wall structure of Liburnian defensive system was determined at the area of the town of Čabar in Prezid (at the borderline between Croatia and Slovenia). This military defensive system was a part of a Late Antiquity system Claustrae Alpium Iuliarum whose strategic purpose had been to close the eastern Alps passage towards Italy. The route of the Liburnian section stretches from the Tarsatika (Rijeka), over Jelenje, Grobnik and Klana. Going through the passage between Snježnik and Risnjak the defensive route continues along the Roman road to the gerovski region, then follows the section from the Čabar area to the Prezid area. Inside the Prezid valley the best preserved were the 900 m long remains of the Roman defensive architecture. The remains of enclosing walls were confirmed at the positions Gredice, Vražji Vrtec and Straža. This is a drywall structure, 2.20 to 2.50 m wide, which stretches in a regular sequence from the Straža position at the eastern section to Vražji Vrtec at the western section.

Redni broj: 162
Lokalitet: Rab – Ulica Dinka Dokule
Naselje: Rab
Grad/općina: Rab (otok Rab)
Pravni status: Z-2700 (povijesna urbana cjelina Raba)
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zaštitna arheološka istraživanja u Ulici Dinka Dokule u Rabu provođena su od 23. listopada do 3. studenog 2006., u okviru projekta uređenja ulice u najužoj jezgri staroga grada. Naručitelj i investitor arheoloških istraživanja jest Grad Rab, a izvršitelj zaštitnih radova tvrtka Geoarheo d.o.o. (voditelj: Goran Skelac, dipl. arh.). Istraživanja je financirao Grad Rab.

Istražena je cijela površina ulice, čija širina iznosi 2 m, a dužina 70 m. Prva faza istraživanja započela je strojnim uklanjanjem površine asfalta, ispod čega se pojavio sloj šute s kamenjem i pijeskom, koji je mjestimice bio dubok i do 1 m (SJ 2). Zadano područje istraživanja nalazi se unutar zaštićene povijesne cjeline grada Raba. Istraživanje je provedeno na k.č. 2253/16, 2253/15, k.o Rab. Ulica Dine Dokule nalazi se unutar zaštićene urbanističke povijesne jezgre grada Raba, u najstarijem dijelu grada koji se naziva Kaldanac. Arheološkim istraživanjem utvrđen je sloj popločenja iz 17. st. (SJ 8), a u neposrednoj blizini zone istraživanja, u jednom od dvorišta, pronađena su tri antička sarkofaga koji se prema poznatim analogijama mogu datirati u drugu polovinu 3. st. Oni izlaze iz zadane zone istraživanja, pa se nije dalje iskopavalo u području dvorišta. Iako je jezgra staroga grada već otprije poznata i kao antički i



Pogled na Ulicu Dinka Dokule u vrijeme uređenja 2006.



Ulomak kamenog natpisa [.D(ecreto) (D)ecurionum.] iz dvorišta u Ulici Dinka Dokule, 3. st.

kao srednjovjekovni lokalitet, na čitavom prostoru Ulice Dinka Dokule uočeno je relativno malo arheoloških pojava. Osim sarkofaga iz neposredne okolice lokaliteta i venecijanskog popločenja, pronađeni su i ulomci dvaju natpisa. Ulomci (jezično neispravnoga?) natpisa *Pax Huic Domus* (Mir kući ovoj), nađeni su na pragu Gradske lože, uz koju se nalazi i staro popločenje uz ložu iz 17. st. i vjerojatno pripada istom razdoblju. Nakon istraživanja popločenje uz ložu podignuto je na današnju razinu. Tri sarkofaga, od kojih su dva imala sačuvanu krovnu konstrukciju, nađena su u jednom od dvorišta ulice. S njima je sačuvan i ulomak većeg natpisa sa sadržajem: [...(cos II . imp II)... DD]. Kratica DD znači *Decretus Decurionum*, odnosno „dekurionska odluka“. Zajedno s Augustovim natpisom, taj je natpis dokaz da je Rab imao status municipija. Nalazi se datirani u 1. i 2. st. Pokretni su nalazi keramike i kostiju sporadični i nereprezentativni, a mogućnost je datacije, osim okvirnog opredjeljenja u srednji vijek, nemoguća. Nakon završetka istraživanja, iskopana površina sonde pokrivena je geotekstilom te zatrpana šutom i zemljom iz iskopa.

Goran Skelac
Kristina Vodička



Natpis uzidan u ložu [.PAX . HUIC.], 3. st.



Sarkofag pronađen u dvorištu Ulice Dinka Dokule

Summary

Archaeological excavations were conducted in the immediate centre of the old town of Rab during 2006 as a part of the Dinko Dokula's street arrangement project. The site is situated within the protected urban zone of the City of Rab. During the excavations the remains of a stone pavement were found in the area in front of the loggia and they were dated to the 17th century. In the pavement of the loggia a fragment of an inscription was found probably originating from the same period. Outside the area of the excavations three sarcophagi were found together with a fragment of an inscription reading DD (Decretus Decurionum), which is the proof of municipal status of Rab at the period of the 1st and 2nd centuries BC. The site displayed insignificant amount of pottery material which was insufficient for the dating to be established more precisely than the approximate dating of the site to the Medieval period.

Redni broj: 163
Lokalitet: Rijeka – Sveti križ
Naselje: –
Grad/općina: Rijeka
Pravni status: Z-2936
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje, probno iskopavanje

Istočnim rubom grada Rijeke, odnosno gradskom četvrti Gornjom Vežicom i Marčevim selom dominira krševit Vežički brijeg, koji se danas naziva i brijegom Svetog Križa. Vrhom brijega (217 m n.m.) dominira bijelo zdanje kasnosrednjovjekovne, barokizirane crkvice sv. Križa, te obližnje zvjezdarnice. Sveti Križ pripada nizu prapovijesnih gradinskih utvrda i nadzornih postaja koje obrubljuju obale Riječkog zaljeva, s direktnom vizualnom komunikacijom prema susjednim gradinama – Gradišće nad Pulcem, Orlac nad Svilnom i Solin nad uvalom Martinšćica. Unatoč spoznajama da se na Svetom Križu nalaze taložine tamne humozne zemlje ispunjene brojnim ulomcima keramičkog posuđa, brijeg nije bio adekvatno rekognosciran.
Tijekom posljednjih nekoliko godina započelo je sustavno obilaženje površine lokaliteta i prikupljanje uzoraka. U suradnji s Arheološkim odjelom Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka, aktivna povijesna grupa učenika obližnje Osnovne škole „Gornja Vežica", koju predvodi prof. Maja Crnić, u kratkom je vremenu ostvarila zapažene rezultate. Uz arheološko rekognosciranje uzvisine i okolnih obronaka, učenici su u suradnji s drugim nastavnicima obradili specijalizirane teme poput analize povijesnih spomenika na terenu, analize biljnog pokrova, reljefa, tla i kakvoće voda u podnožju lokaliteta.

Obilaskom terena otkriven je površinski nalaz tzv. „svetokriškog odlomka", malog odlomka tijela rimske amfore s glagoljičkim i simboličnim urezima, što je dalo povoda zanimljivoj raspravi i polemici među stručnjacima, objavljenoj u časopisu Dometi, riječkog ogranka Matice hrvatske. Tijekom druge polovine ožujka 2006., uz predavanja na terenu organizirano je malo probno iskopavanje na jednoj od terasa zaklonjenih od udara bure i okrenutih moru. Cilj iskopavanja bio je pokušaj definiranja kulturnih taložina na mjestu koje nije devastirano naknadnim prekopavanjima. Treba reći da je čitav brijeg, zbog svog strateški istaknutog položaja, tijekom II. svjetskog rata ispresijecan bunkerima, rovovima, usjecima za topovske i mitraljeske položaje, međusobnim kolnim komunikacijama i deponijima iskopanoga kameno-zemljanog materijala. Dodatnu devastaciju uzrokovale su i akcije sadnje borove šume te recentna izgradnja infrastrukturnih vodova. U terenskom radu sudjelovali su Ranko Starac iz muzeja, suradnica Tihana Pavlek i grupa djece starijih razreda škole „Gornja Vežica". Po čitavoj površini lokaliteta nailazi se na ulomke amfora i poklopce, odnosne čepove amfora, te ulomke drugih tipova posuda, koje se mogu datirati u 1. st. pr. Kr. Zbog opsega prekopavanja vršnog zaravanka, sav spomenuti materijal pretaložen je i erodiran niz obronke, pa se na komadiće ranoantičkoga arheološkog materijala nailazi 150 m jugozapadno od vrha brijega, u usjeku prve gradske ulice. U probnoj sondi, u površinskom sloju trave i korijenja, do 10 cm dubine, nađeno je tek nekoliko vrlo skromnih ulomaka antičke keramike i opeka, koji su očito naplavljeni iz gornjih dijelova lokaliteta. Sondom veličine 2x4 m utvrđen je presjek naslaga tla koji je vrlo jednostavan. Nakon početnog sloja tamnijeg humusa pomiješanog s antičkim ulomcima i recentnim smećem, slijedi sloj nabacanog krupnijega lomljenog kamena, pomiješanog s tamnosmeđom humoznom zemljom. Riječ je o čvrstu naboju od kamena i zemlje, koji se vrlo teško kopa, pa je radi dobivanja još jednog presjeka sonda prepolovljena. Zbog nedostatka vremena i polaganog iskopa sitnim alatom, skinut je sloj tog naboja do relativne dubine od 60 cm, no ostavljeni su veći kameni blokovi i iskop nije nastavljen.



Pogled na gradinu Sveti Križ s položajem probne sonde (foto: R. Starac)

Prema izgledu naslaga, sondom se zašlo u dio zaravni koja prstenasto okružuje jugozapadnu padinu gradine, koja je načinjena umjetnim podzidavanjem i nasipavanjem kamenim materijalom. Do matične litice nije se istraživalo, a zbog kvalitetnog rezultata u budućnosti se planira proširenje iskopa radi dobivanja cjelovitog presjeka zaravni i obrušenog podzida. Unatoč maloj površini iskopa, prikupljena je znatna količina keramičkih ulomaka, koji pripadaju većem broju vrlo različitih oblika i primjeraka. Ovaj „deponij" u podnožju gradine sadrži ulomke kasnobrončanodobne i stariježeljeznodobne keramike. Posebno su brojni razni ulomci lonaca s koso izvijenim obodom, koji je često štipan prstom ili narezan oštrim instrumentom. Lonci posjeduju kružna bradavičasta ispupčenja te katkad polukružne ručke. Česte su terine ili široke zdjele s vodoravno postavljenim ručkama, kao i šalice, pehari ili lončići s lijepo modeliranom jednom ili dvjema ručicama što lučno nadvisuju obod. Ukrašavanje posuda iznimno je rijetko, svodi se na nekoliko malih ulomaka zdjelica i šalica ukrašenih okomitim ili kosim usporednim nizovima plitkih kanelira, žljebova, a prisutni su i urezani geometrijski motivi poput cik-cak linija, trokutića ispunjenih kosim crtama ili snopovima paralelnih ili valovitih linija urezanih ispod vrata. Sav materijal pripada početnoj etapi liburnske kulture, odnosno prijelazu kasnoga brončanog u željezno doba. Nakon statističke obrade, koju su načinili učenici povijesne grupe, izdvojeni karakteristični primjerci fotografirani su i katalogizirani. Odabrani su predmeti potom izloženi u posebno načinjenoj vitrini u holu osnovne škole.

Ostaje otvoreno pitanje podrijetla antičkoga keramičkog materijala na Svetom Križu. Valja istaknuti da je riječ isključivo o građi iz razdoblja kasne republike. U sondi nisu pronađeni tragovi života iz mlađega željeznog doba (što ne znači da je gradinsko naselje tada već bilo utrnuto). Za sada se može reći da je za jedne od vojnih ekskurzija rimskih legija prema japodskom zaleđu našeg priobalja, položaj Svetog Križa (povrh prirodne luke i bogatog izvora pitke vode) iskorišten kao privremeni vojni logor. Slijedi detaljna analiza nakon iscrtavanja svih ulomaka oboda amfora, koje ostaju jedinim kronološkim uporištem u nedostatku arhitektonskih tragova ili drugih nalaza.

Na kraju treba spomenuti nedavan slučajan nalaz male brončane skulpture s likom rimske vučice koja doji blizance. Skulpturica je lijevana u punoj bronci (s primjesom olova), oštećen joj je rep, dio nogu, a na mjestu loma vidi se da je zajedno s otkinutim likovima Romula i Rema bila aplicirana na neki veći predmet. Pronađena je u sklopu stambenog naselja u blizini osnovne škole, na većoj zaravni zapadno od gradine. Skulpturica je, nakon analize i čišćenja u radionici zagrebačkoga Arheološkog muzeja, pohranjena u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja u Rijeci.



Skulpturica rimske vučice, slučajan nalaz s podnožja gradine (foto: R. Starac)

Tako gradsko područje između Vežice i vrha Svetog Križa još krije arheološka iznenađenja, koja će tek trebati protumačiti.

Literatura

Starac 2006 Ranko Starac, Sveti Križ u svjetlu arheoloških nalaza, Dometi, I-IV, Rijeka, 2006.

Stražičić 1998 Nikola Stražičić, Prapovijesne gradine na području grada Rijeke, Zbornik Sveti Vid, III, Rijeka, 1998.

Ranko Starac
Tihana Pavlek

Summary

Dominant position of the hill Vežica stands out among the many hillforts at the area of Rijeka. The hill is also called Sveti Križ (named after the chapel bearing the same name). Within the co-operative project between the museum and the history group of the 'Gornja Vežica' elementary school a small-scale test archaeological research was conducted alongside the reambulation of the entire area and collecting of the surface samples on a small plane protected from the northern-eastern winds. A part of a drywall supportive wall built of large crushed stone was found flattened by the erosion and crumbled down the hill. Among the stones and soil drifted by flood many fragments of the Iron Age pottery were found that were after the analysis and cataloguing exhibited at the mentioned elementary school. Scattered fragments of the pottery from the Antiquity, that is, amphorae from the first century BC were found all over the site. At the bottom of the hillfort, during the excavations for the foundations of a housing object a bronze figurine depicting a Roman she-wolf was found by chance. It had originally belonged to a larger unit, that is, it was a part of the Roman soldiers' equipment.

Redni broj: 164
Lokalitet: Stepeci
Naselje: Kukuljanovo
Grad/općina: Bakar
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Sastavan dio izgradnje magistralnog plinovoda Pula – Karlovac činili su i radovi na odvojnom plinovodu MČS Rijeka istok – MRS Rijeka istok (Kukuljanovo). Za izradu konzervatorske studije s aspekta arheološke baštine, nadzor građevinskih radova, kao i za probna sondiranja na položaju Kukuljanovo – Stepeci, bio je zadužen Hrvatski restauratorski zavod (voditelj istraživanja: Josip Višnjić). Uz voditelja radova, u istraživanjima su sudjelovali geodet i tri radnika. Radove je financirala tvrtka Plinacro d.o.o. iz Zagreba.

Odvojni plinovod prolazi kroz teško prohodno i slabo naseljeno područje koje ni u prošlosti nije moglo pružati povoljne uvjete za boravak većih ljudskih skupina. Riječ je o krškom terenu s malo obradiva tla. Unatoč tako nepovoljnim uvjetima, tragovi ljudskog djelovanja pronađeni su na više mjesta, iako dužina trase iznosi svega 6 km. Ljudska djelatnost može se pratiti u



Stepeci, sonde u vrtači (foto: J. Višnjić)

prapovijesnom razdoblju, još od bakrenoga i brončanog doba, te nakon dužeg prekida, ponovno u ranome novom vijeku. Tijekom pregleda trase uočene su tri lokacije na kojima se na površini moglo prikupiti malo keramičkih ulomaka i kovanih željeznih čavala. Sve su sadržavale novovjekovnu keramiku, a vrtača koja se nalazi na stacionaži 2+370 (Stepeci) uz ulomke novovjekovne keramike i kovanih željeznih čavala sadržavala je i nekoliko ulomaka prapovijesne keramike te rožnjačkih izrađevina. Iz tog su razloga tijekom studenog 2006. započela probna sondiranja.

Probnim sondiranjima vrtače Stepeci, nastojala se utvrditi vrsta nalazišta i na osnovi toga odlučiti o daljnjim postupcima prije početka građevinskih radova na tom dijelu trase. Vrtača je otvorena prema jugu, dok je sa sjevera od snažnih udara bure zaštićena visokim brdom. Takve karakteristike, uz malo obradiva tla, pružale su povoljne uvjete za sve potencijalne stanovnike toga krškog kraja. Sam iskopni kanal plinovoda prolazi uz južni rub vrtače. Napravljene su tri probne sonde veličine 2x2 m, od kojih su se dvije nalazile točno na osi budućega iskopnog kanala, a treća nešto dalje sjeverno, kako bi se ispitala najdublja razina vrtače. Od triju istraženih sondi, samo je Sonda 2 dala malo brojnije arheološke nalaze, u Sondi 1 nije bilo nikakvih nalaza, a u Sondi 3 uistinu malo keramičkih ulomaka.

Jedina sonda (Sonda 2) koja je dala kakve-takve smjernice za razumijevanje ovog nalazišta, bila je smještena nešto dalje sjeverno od osi iskopnog kanala, na najdubljem dijelu vrtače. U gornjem dijelu, u debljini od oko 15-20 cm, definiran je SJ 1. Riječ je o sloju tamnosmeđe zemlje u kojoj se pronalaze ulomci novovjekovnih glaziranih keramičkih posuda. SJ 2 je sloj crvenkaste zemlje u kojoj se nalaze malobrojni ulomci crne, dobro pečene keramike. Većinom su izrađeni od pročišćene gline, dok dio ima primjese većih komada kalcita. Na osnovi malobrojnih i usitnjenih ulomaka teško je reći nešto više o dataciji nalaza, ali se na osnovi fakture keramike sa sigurnošću može reći da je riječ o prapovijesnom sloju. Sloj je imao maksimalnu debljinu do 40 cm (relativna dubina od ruba sonde 20 – 60 cm), a u zadnjih 15-ak cm zapažala se veća količina sitnih grumena ugljena. Na relativnoj dubini od 60-ak cm pojavljuje se sljedeći sloj (SJ 3). SJ 3 je imao najveću debljinu od 15 cm (relativna dubina 60-75 cm). Razlika od prethodnog sloja uočena je zbog promjene arheološkog materijala, dok boja ostaje gotovo nepromijenjena. Riječ je o poroznoj keramici sa sitnim primjesama mrvljenog kvarcita, od smeđe do crne boje, koja je pronađena u nešto većem broju. Jedini su prepoznatljivi ulomci dvije jednostavne jezičaste ručkice. Osim keramičkih ulomaka, u SJ 3 pronađena je i jedna rožnjačka alatka. Riječ je o dijelu srpa (*sickle fragment*), ulomku prizmatičnog sječiva trapezastog presjeka, s direktnom bilateralnom obradom. Iako bi se na osnovi nalaza jezičastih ručkica moglo pretpostaviti da je riječ o srednjebrončanodobnom ili kasnobrončanodobnom sloju, u koje doba se takve ručkice datiraju, analiza C-14 SJ 3 pokazala je da je riječ o znatno starijem sloju, odnosno calBC 3740±35, što bi odgovaralo vremenu kraja neolitika ili početka eneolitika na tom području, što znatno pomiče početke uporabe jezičastih ručkica. Iskopan je i sloj zdravice u debljini od 25 cm (do maksimalne dubine od 100 cm), kako bi se ispitala mogućnost postojanja dubljih slojeva.



Stepeci, rožnjačka alatka (foto: J. Višnjić)

Probne arheološke sonde napravljene tijekom ovih istraživanja smještene su na južnom dijelu vrtače. Iskopni rov naknadno provedenog plinovoda, pokazao je da su bivši stanovnici te vrtače svoje svakodnevne djelatnosti obavljali nešto dalje sjeverno, gdje su bili zaštićeni od udara bure, a jednako tako otvoreni prema sunčanoj južnoj strani. Na to upućuje izostanak bilo kakvih arheoloških struktura u istraženim sondama i iskopnom rovu. Nešto veća količina materijala pronađena u Sondi 2 može se objasniti konstantnom erozijom sa sjevernog dijela vrtače, koja je donijela taj materijal u njene najdublje dijelove. Pronađeni arheološki materijal upućuje na tragove ljudskog djelovanja tijekom kasnog neolitika ili ranog eneolitika, a zatim prestaju sve do novog vijeka, kada se ponovno intenziviraju. S obzirom na to da je erozija konstantna i da se najstariji materijal iz Sonde 2 nalazi na dubini od 60 do 75 cm, te da se u sondama uz rub vrtače živa stijena pojavljuje dosta plitko, može se zaključiti kako je raspoloživa površina obradive zemlje, odnosno sama vrtača, u prošlosti bila znatno manja. Južne dijelove vrtače, kojima prolazi trasa plinovoda, prapovijesno stanovništvo nije rabilo za gradnju objekata, pa tako tim građevinskim radovima nisu uništeni arheološki tragovi. Kako je pronađena tek manja količina nalaza i kako nisu pronađeni dijelovi nalazišta koji bi objašnjavali njegov stvaran karakter, pravu sliku o Stepecima mogla bi pružiti tek neka buduća istraživanja koja bi otkrila položaje na kojima su stanovnici vrtače provodili glavninu svog vremena.

Literatura

Buršić-Matijašić 1998 K. Buršić-Matijašić, Gradina Monkodonja, Tipološko-statistička obrada keramičkih

nalaza srednjobrončanodobne gradine Monkodonja kod Rovinja, Monografije i katalozi, 9, Arheološki muzej Istre, Pula, 1998.
Forenbaher, Vranjican 1985 S. Forenbaher, P. Vranjican, Vaganačka pećina, OA, 10, Zagreb, 1985: 1 – 21.
Mihovilić 1997 K. Mihovilić, Fortifikacija gradine Gradac – Turan iznad Koromačna, Izdanja HAD, 18, Zagreb, 1997: 39 – 59.

Josip Višnjić

Summary

During supervision of the construction works on the separating gas pipeline MČS 2 RI East-MRS Rijeka East (Kukuljanovo), employees of the Croatian Conservation Institute found a smaller amount of archaeological finds in a karst sinkhole. Hence, during November 2006 test probing was conducted on the Stepci site. Three 2 x 2 m test probes were investigated, two at the pipeline axis and one at the deepest part of the karst sinkhole were the finds were found. In the two probes dug at the gas pipeline axis yielded no finds. The third, which was not threatened by the construction works on the gas pipeline route, apart from the modern age stratum, also uncovered a stratum containing Prehistoric pottery dated using AMS-14C dating method to the year calBC 3740±35.

Redni broj: 166
Lokalitet: Sv. Marin (otok)
Naselje: Novi Vinodolski
Grad/općina: Novi Vinodolski
Pravni status: P-2095
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje, čišćenje

U okviru projekta Hrvatske matice iseljenika *„Eco Heritage Tasc Force“*, skupina mladih potomaka hrvatskih iseljenika i Hrvata iz 14 zemalja svijeta sudjelovala je u čišćenju okoliša crkvice na otočiću San Marino (u srednjem vijeku zvanom Čaplen), smještenog nasuprot kasnoantičke utvrde Lopar u Novom Vinodolskom. Tijekom 12 dana (radilo se četiri sata dnevno) na ručnom iskopu i čišćenju sudjelovala je grupa od šestoro volontera, uz pratnju i nadzor suradnika projekta (arheolog Ranko Starac, kustos Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka).

S perometralnih ostataka ziđa starijega sakralnog objekta na kome stoji postojeća novovjekovna crkvica, očišćeni su nanosi šute, starog morta, smeća, drobljene kanalice, odbačenog kamena i raslinja. Postojeća je crkvica jednobrodna pravokutna građevina s izvana poligonalnom, a iznutra oblom apsidom, presvođena kamenim svodom, zidana od nepravilnog lomljenog vapnenca, s rustično izvedenim ulazom i malom preslicom za zvono na pročelju. Prilikom posljednje obnove, prije nekoliko godina postavljena je nova kanalica u mort svoda, koja je već oštećena djelovanjem bure, a u lošem je stanju i unutrašnja zidna žbuka. Prilikom posljednje obnove postavljen je i pod od kamenih kogula. Postojeća crkvica obnovljena je 1818., ali prema svojim karakteristikama ona bi trebala biti izgrađena tijekom 17. st, u obnovi nakon razaranja Novog u uskočko-mletačkom ratu. Obnovljena je tako da novo obodno ziđe naliježe uz



Pogled s kasnoantičke utvrde Lopar na otočić s crkvicom (foto: R. Starac)

unutrašnje lice do metra očuvanih dijelova ziđa starije kapele. Starija je kapela nešto većih dimenzija, s apsidom ukupne duljine 9,5 metara i širine 4,90 m. Starija kapela ima do 70 cm visoko očuvan apsidalni plašt, odnosno ima polukružno opisanu apsidu. Čišćenjem međuprostora između poligonalnog začelja novije kapele i polukružnog začelja izvorne kapele, utvrđen je položaj izvorne oltarne pravokutno zidane baze, a očuvani su i dijelovi bijelo ožbukane podnice svetišta. Ožbukano je i unutrašnje lice izvorne apside, i to najmanje tri puta prije rušenja, ali treba napomenuti da se na ulomcima zidnog morta iz otkopanog nanosa ispod više slojeva vapnenog naliča razabiru i tragovi crvene boje, odnosno fresko-oslika. Polukružni apsidalni plašt izvorne građevine bio je izvana raščlanjen trima prilično neizrazitim pravokutnim lezenama, koje su u gornjem dijelu morale lučno završavati i davati lijepu sliku objekta. Taj tip raščlambe vanjskog lica začelja crkvica svojstven je ranobizantskim, ali i ranosrednjovjekovnim crkvicama, odnosno razdoblju između 6. i 9. stoljeća. Najbliže srodne građevine nalaze se na susjednoj obali otoka Krka. Primjerice, jednobrodna crkvica lezenama raščlanjenoga zidnog plašta na vrhu utvrde Korintija iznad Male luke, jednobrodna crkva sv. Nikole u uvali Ogrul, ostaci sakralnog zdanja nepoznata naslovnika povrh uvale Murvenice (odnosno bizantske utvrde na rtu Zidine) kod Šila ili najstarija faza gradnje crkvice sv. Petra u uvali Soline. Svi spomenuti objekti podignuti su u razdoblju druge polovine 6. stoljeća, a pojedini se iznova obnavljaju (to se zna prema ulomcima pleterne dekoracije na fragmentima unutrašnje opreme) tijekom 9. stoljeća.
Tijekom čišćenja, otkriveni su dijelovi ziđa koji se pružaju okomito na južni bočni zid izvorne građevinske faze sakralnog



Volonteri u akciji čišćenja raslinja (foto: R. Starac)



Južni bočni zid i dio začelja crkvice s tragovima ziđa starijeg objekta (foto: R. Starac)

objekta. Oni s kapelom čine strukturnu i kronološku cjelinu, pa se već sada može reći da se ovdje naslućuje jedan veći ranokršćanski ili starohrvatski sakralni spomenik, koji treba sustavno istražiti i dokumentirati, a potom konzervirati i prezentirati. Zanimljivi su nalazi ulomaka krovnih antičkih opeka, antičke i kasnoantičke keramike, a nađen je i jedan obodni dio s ručkama od bizantske amfore, koji je predan novljanskom muzeju. U sloju zasipa uz južni bočni zid uočen je i jedan ulomak glačane ploče od tamnocrvenog porfira. Iz okolne su šute posebno znakoviti nalazi pravokutno sječene sedre (poroznoga sedimentnog kamena riječnog podrijetla) koji je uvezen iz kontinentalnog zaleđa, a koji se u ranom kršćanstvu i ranom srednjem vijeku rabio za presvođivanje svodova ili nadvoja zidnih otvora. Djelomičnim iskopom i skidanjem korova u polukružnom predvorju crkve, uočen je trag ulaznog praga izvorne građevine, kao i trag izvornog pročelja.
Krajem 19. st., prilikom sadnje stabla, nekoliko metara zapadno od pročelja crkvice otkrivena je fragmentirana mramorna ploča s natpisom koji je dao postaviti Flavije Rufin Sarmencije, namjesnik provincije Dalmacije, koji je tu visoku državnu službu obnašao između 337. i 350. godine. Natpis je bio postavljen u čast Helene, majke cara Konstantina. Budućim istraživanjima treba definirati površinu arhitektonskih ostataka ispod postojeće crkvice sv. Marina i oko nje. Dosad prikupljeni podaci upućuju na postojanje ranobizantskoga ili ranosrednjovjekovnoga sakralnog zdanja, nastalog pregradnjom kasnoantičke arhitekture (možda memorijalne nadgrobne kapele) koja je građena istodobno s prostranom utvrdom Lopar na stotinjak metara udaljenoj obali, za vladavine careva Konstansa i Konstancija II.

Literatura

Matejčić 1988 Radmila Matejčić, Sakralna i profana arhitektura na području stare župe Vinodol, Vinodolski zbornik, V, Crikvenica, 1988.
Starac 2000 Ranko Starac, Sakralna arhitektura srednjovjekovnog Vinodola, Senjski zbornik, 27, Senj, 2000.

Ranko Starac

Summary

Within the project of the Croatian Heritage Foundation called 'Eco Heritage Tasc Force' a group of young Croatian people participated in the clearing process and test research at the position of St. Marin's church on the island bearing the same name and that is situated opposite the fort from the Late Antiquity called Lopar in Novi Vinodolski. Late Baroque church that has already undergone several reconstruction projects is situated on this island and it was erected inside the walls of an older one-nave church with a semi-circular apse. During the clearing of the surface layer fragments of the pottery belonging to the Late Antiquity and Early Byzantine periods were found, together with the elements of the original land cover made of stone slabs and many fragments of tufa. The tufe was used to shape shallow lesenes on the apsidal cape and it had probably been used in the construction of the original semicircular ceiling. On the south and south-east sides of the original chapel walls were found of a still undefined structure from the Late Antiquity.

Redni broj: 167
Lokalitet: Sv. Nikola
Naselje: Mire
Grad/općina: Baška (otok Krk)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Tijekom 2006. nastavljena su arheološka istraživanja ranokršćanskog kompleksa, odnosno bazilike na ledini u blizini Tonovog sela i Mira između Jurandvora i Baške. Prema zabilješci u najstarijoj katastarskoj karti, crkva nosi ime zaštitnika pomoraca i putnika – sv. Nikole, no nema pouzdanih dokaza da je taj titular bio povezan s ovom crkvom još u ranokršćanskom razdoblju. Sredstva za nastavak sustavnih



Položaj sarkofaga u sjeverozapadnom kutu narteksa (foto: R. Starac)



Ulomak podnog mozaika u središnjoj lađi crkve (foto: R. Starac)



Pogled na začelje bazilike tijekom konzervacije (foto: R. Starac)

iskopavanja, ali i zaštitne konzervatorsko-sanacijske radove otkopanih ostataka arhitekture, osigurali su Ministarstvo kulture, Primorsko-goranska županija i Općina Baška. Radove je vodio Ranko Starac iz Arheološkog odjela Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka, uz pomoć stručne ekipe – suvoditeljice arheologinje Tihane Pavlek iz Rijeke, te arheologinja Jasne Ujčić iz Rijeke, Tee Rosić iz Selca i Mirne Vujović iz Vrbnika. Dio fotodokumentacije i videosnimanje tijeka radova izradio je Dragan Pelić iz Crikvenice. Ručno iskopavanje te zidarske poslove obavljali su djelatnici građevinske tvrtke „Stanišće“ iz Njivica.

Bazilika sv. Nikole druga je ranokršćanska bazilika na području naselja Baške, koja je nastala u dvjema građevinsko-kronološkim fazama, ali u punom obliku dovršena je u prvoj polovini 5. st., dogradnjom starijega kasnoantičkog objekta. Riječ je o pravokutnom zdanju duljine 28 m, širine 13,90 m, s polukružno upisanom apsidom u ravnome začelnom zidu. U dosadašnjim radovima otkriveni su ostaci mozaikom prekrivenih podnih površina, među kojima se izdvaja nalaz natpisa u sjevernoj pomoćnoj prostoriji, u kome se spominje donatorica dogradnje crkve – kršćanka *Saprilla*. Tijekom 2006. otkopan je sjeverni bočni zid bazilike, a u manjim probnim sondama otkriveni su i očuvani mozaički podovi, urešeni izmjeničnim motivima kružnica i kvadrata sa središnjim prikazima istokračnih križića. Mozaici su načinjeni od kockica u bijeloj, žućkastoj, crvenoj i crnoj boji. Nakon dokumentiranja prekriveni su geotekstilom i pijeskom, odnosno složenim kamenom. Probnim sondiranjem utvrđena je debljina taložina zemlje i pijeska nad niveletama hodnih površina u crkvenim lađama i narteksu. Pokretnih arheoloških nalaza bilo je malo. Uglavnom je riječ o ulomcima krovnih opeka i vrlo sitnim komadima amfora. Valja napomenuti da je čitava površina crkvenog interijera prekrivena naplavljenom žuto-smeđom pjeskovitom zemljom te je stoljećima bila vinograd ili voćnjak, pa su kopanja poljoprivrednika i korijenje teško oštetili podne strukture. Među posebnim nalazima izdvajaju se ulomak tijela stupića, komadi mramorne oplate, nekoliko komadića ravnoga prozorskog stakla te dijelovi staklenih svjetiljki. Sjeverni bočni zid imao je dvoja vrata koja vode u sadašnji vinograd obitelji Čubranić-Dubrović, u kome su 1970. otkriveni ostaci arhitekture s dvjema presvođenim grobnicama. U 2006. otkopan je i segment zida crkvenog predvorja – narteksa, koji će u potpunosti biti otkopan u sljedećoj sezoni radova. U profilu sonde, u sjeverozapadnom kutu prostorije između narteksa i unutrašnjeg lica crkvenog pročelja, uočen je velik komad obrađenoga mramornog torza. U neposrednoj blizini, dan prije završetka radova, otkriven je dio pokrova posve očuvanoga kasnoantičkog kamenog sarkofaga. Taj ekskluzivan nalaz prekriven je geotekstilom i zemljom, a bit će otkopan sljedeće godine. Na otoku Krku postoji identičan oblik sarkofaga, također položen ispod poda predvorja crkve, u ranokršćanskoj bazilici na zapadnom rubu grada *Fulfinuma* u uvali Sepen podno Omišlja.

Iznesene činjenice upućuju na visoke civilizacijske i kulturne domete kasnoantičkog pučanstva bašćanske kotline. Potrebno je napomenuti da se u kotlini (ne spominjući ostatke kasnorimskog i bizantskoga grada u Maloj luci, odnosno Bosaru) uz bazilikalni kompleks s krstionicom podno kapele sv. Marka nalaze i tragovi ranokršćanske sakralne arhitekture podno sv. Lucije u Jurandvoru, ali vrlo vjerojatno i na brežuljku Sutvid te podno srednjovjekovne crkvice sv. Pavla nedaleko od Bašćanske Drage, također podignute uz ostatke većega antičkog kompleksa. U Baški ne prestaju arheološka iznenađenja, no trebat će mnogo novca i mudrosti da se ekskluzivna otkrića podno Sv. Marka i Sv. Nikole u potpunosti i na najbolji način valoriziraju i pruže kvalitetan doprinos našoj kulturno-turističkoj ponudi.

Literatura

Starac 1996 Ranko Starac, O otkriću još jedne rano-kršćanske crkve na otoku Krku, Hortus Artium Medievalium, 2, Zagreb – Motovun, 1996.

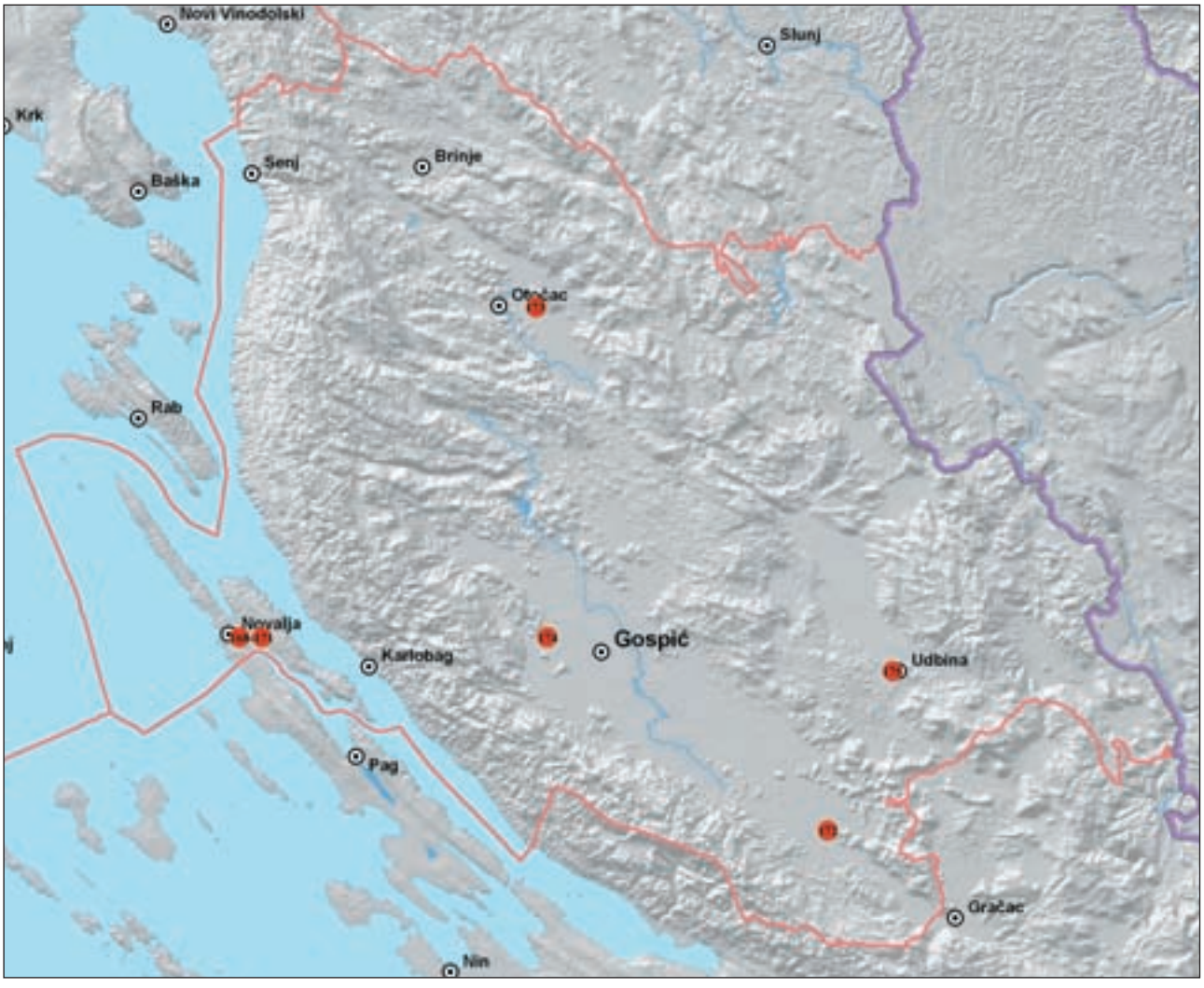
Starac 2006 Ranko Starac, Lokalitet: Sveti Nikola, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 274 – 276.

Ranko Starac

Summary

During 2006 systematic archaeological excavations and conservation and presentation works continued at the Early Christian basilica at the base of Mira area between Jurandvor and Baška. it is a complex that displays two phases of construction. The first phase is represented by a rural rectangular structure from the Late Antiquity and which was elongated during the fifth century with a rear wall featuring a semicircular apse and two annexed rooms. In the central and northern lateral nave mosaic floor remains were discovered featuring classical early Christian symbols. The position of the narthex was also established, along with the positions of the lateral doors that connected the church and the annexed rooms. Part of a sarcophagus from the late Antiquity was also found placed underneath the walking surface along the inner side of the church facade.

LIČKO-SENJSKA ŽUPANIJA



168 Caska – gospodarski kompleks
169 Caska – nekropola
170 Caska – podmorje
171 Caska – utvrda Sv. Juraj
172 Pod cvitušom
173 Podum – Sv. Marko
174 Smiljan – Crikvine Čovini
175 Udbina – stolnica sv. Jakova

Redni broj: 168
Lokalitet: Caska – gospodarski kompleks
Naselje: Caska
Grad/općina: Novalja
Pravni status: R-250
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom 2006. nastavljena su istraživanja gospodarskog dijela rimske vile rustike na parceli Jurja Palčića u Caski. Istraživanja iz 2005. prekinuta su zbog nepovoljnih vremenskih uvjeta krajem studenog, lokalitet je privremeno zaštićen, a u svibnju 2006. nastavljeno je istraživanje. Voditelj istraživanja bio je Goran Skelac (Geoarheo d.o.o.), a radove je većim dijelom financirao vlasnik zemljišta. Tvrtka Geoarheo d.o.o. provela je i manje georadarsko istraživanje u naseobinskom dijelu nalazišta, pri čemu su uočeni impozantni ostaci antičke arhitekture. Na istoj površini, od približno 320 m², nastavljeno je kopanje dubljih slojeva koji su ovoga puta istraženi do dubine na kojoj više nije bilo tragova ljudske djelatnosti. Prostor je podijeljen na nekoliko sondi i kvadrante 2x2 m.

U jugoistočnom dijelu parcele (sonde 2 i 3), 2005. otkrivena su tri fragmentirana velika dolija, a ove su godine pronađena, ispod mlađe podnice od čvrste žbuke, još tri. Doliji, ukupno šest primjeraka, promjera većeg od 1,5 m bili su postavljeni u dva paralelna niza. Prilikom niveliranja terena za mlađi objekt, uništeni nadzemni dijelovi dolija, zajedno s kamenjem i žbukom, ubačeni su u njih kao zapuna. Dolij sj 043 jedini je imao očuvane ostatke oboda i čitav je razgrađen radi rekonstrukcije. Na njemu je pronađen grafit XXI, što je moguća oznaka zapremine (2400 – 2600 l). Fragmenti su obilježeni, očišćeni i desalinizirani, nakon čega je Silvio Stanković, apsolvent arheologije, gotovo dva mjeseca sastavljao i rekonstruirao tu posudu koja teži približno 300 kg, a dimenzije su joj oko 170x160 cm.
U sjeverozapadnom dijelu parcele (sonda 4) uočena su dva kvadratna obrisa zidova dimenzija 355x360 cm. Kada su započela iskopavanja, utvrđeno je da je riječ o dvjema podrumskim prostorijama dubine oko 2,4 metra. Prema svemu sudeći, nekadašnji skladišni prostor postupno je postao otpadna jama s velikom količinom raznolikih arheoloških nalaza. Prva od dviju podrumskih prostorija (sj 084) u cjelosti je istražena. S triju strana omeđena je kamenim zidom s čvrstom žbukom, koji seže do dubine od 70 cm. Prostorija je ukopana u zdravicu do konačne dubine od približno 2,4 m. Samo s južne strane sagrađen je zid od tegula i opeka s dosta šupljina, vezan ilovačom, koji seže do dna prostorije. U vertikalnoj stratigrafiji izdvojena su dvadeset i dva arheološka sloja. Od vrha prema dnu izmjenjuju se slojevi s keramikom, kostima, organskim sedimentom sa slojevima gara, pepela i izgorene zemlje koji su zaravnati ilovačom. Pri dnu je uočen sloj debljine do 40 cm koji je većim dijelom sadržavao fragmentirane ostatke amfora. Na samom dnu, na sterilnoj zemlji postavljeno je šest klesanih kamenih blokova, dimenzija 45x45x40 cm, po tri u dva paralelna niza. Druga podrumska prostorija (sj 083) gotovo je identična, ispunjena materijalom jednakog sastava, ali je djelomice urušena, pa je zbog statike istražen njen sačuvani dio, također do zdravice.



Pogled na teren sa sjeverozapada, podrumske prostorije i doliji (foto: G. Skelac)

Infrastrukturni kanal (*cloaca*) u sondi 1 (sj 30), istražen je do zdravice. Građen je od nepravilnih vapnenačkih blokova vezanih čvrstom žbukom koji tvore U-profil, pokriven nepravilnim pješčenjačkim pločama. Unutrašnjost je zaravnjena vapnenačkom žbukom, a dno je napravljeno od keramičkih ploča (tegula). Prosječna je vanjska širina 1,25 m, visina 1,10 m, unutrašnja je širina kanala približno 40 cm, a visina 60 cm. Ostaci zidova i temelja čitavog objekta sondirani su do zdravice radi utvrđivanja dubine i načina temeljenja. Temelj zida, sj 016, ukopan je 1,2 m u zemlju, dok dubina ostalih zidova varira između 70 i 40 cm.



Dolij (SJ 043) u fazi rastavljanja (foto: G. Skelac)



Dolij u fazi rekonstrukcije (foto: G. Skelac)

U prostoru oko dolija, u sondama 2 i 3 i oko infrastrukturnog kanala u sondi 1, pronađena je manja količina pokretnih nalaza. Velika količina pokretnoga arheološkog materijala pronađena je u sondi 4, u opisanim podrumskim prostorijama. Od metalnih predmeta treba izdvojiti brončane okove vedra, nekoliko fibula tipa *Aucissa*, zoomorfnu fibulu s prikazom lava s lovinom, dio pincete, ukrasnu iglu s reljefom i veći broj brončanih i željeznih čavala. Novac pronađen pri dnu podrumske prostorije najstariji je do sada pronađen – polovica denara s prikazom Jana i sestercij s prikazom Cezara i Oktavijana (na reversu je prikaz pramca broda). Oba su novca iz 1. st. pr. Kr. S tim nalazima raspon novca s nalazišta seže od 1. st. pr. Kr. do 4. st. Najvažniju skupinu nalaza čine fragmenti većeg broja amfora, vrčeva i čaša, tj. repertoar posuđa za skladištenje/čuvanje i konzumiranje vina. Čaše ili šalice od *terrae sigilatae* iznimne su kvalitete. Na njima je pronađeno više od 20 žigova radionica, pa



Prostorija SJ 084 s ostacima amfora i životinjskih kostiju (SJ 103) (foto: G. Skelac)



Polikromna zidna freska iz sonde 4 (foto: G. Skelac)

će biti moguće utvrditi podrijetlo i trgovačke veze koje su tadašnji stanovnici Caske održavali s preostalim dijelovima Carstva. Ako se uzme u obzir gospodarski potencijal Novaljskog polja i nalazi povezani s vinom, moguće je da se proizvodnja vina odvijala baš na ovom mjestu, a vino je bilo skladišteno u dolije i amfore.

Organski materijal, ponajprije kosti, zatim školjke, puževi i uzorci sedimenata, još se analizira. Za sada je utvrđeno 18 vrsta morskih puževa i školjki koje su sve jestive i dio su jelovnika tadašnjih stanovnika. Od ostalih nalaza valja spomenuti ostatke staklenih posuda, uglavnom vrčeva i čaša, raznih boja i vrsta stakla. Od građevinskih elemenata važan je nalaz dijela podnice izrađene u tehnici *opus spicatum* (riblja kost), fragmenti polikromne zidne žbuke izrađene u *fresco* tehnici i crne i bijele tesere.

Nakon završetka terenskog dijela istraživanja, utvrđena je situacija i propisani su novi konzervatorski uvjeti. Vlasniku parcele dopuštena je gradnja objekta na dijelu parcele gdje se nalazi infrastrukturni kanal, pod uvjetom da on bude sačuvan u podrumu kuće, konzerviran te dostupan za daljnje analize i prezentacije. Drugi je uvjet potpuna rekonstrukcija i prezentacija dolija izvađenog tijekom istraživanja. Oba se uvjeta zasad uspješno ostvaruju. Ostaci temelja i zidova prekriveni su geotekstilom i zatrpani, a zemljište je vraćeno u prvobitan izgled.

Literatura

Radić Rossi, Kurilić 2006 I. Radić Rossi, A. Kurilić, Lokalitet: Caska – arheološka zona, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 279 – 281.

Skelac 2006 G. Skelac, Lokalitet: Caska – gospodarski kompleks, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 281 – 283.

Goran Skelac

Summary

Excavations that were begun in 2005 at the area of economic complex in Caska have been finished. In the northwestern part of the parcel (probe 4) two square outlines of 355 by 360 cm walls were recorded and identified as two cellar rooms 2.4 m deep. According to the finds this used to be a storage area which was eventually turned into a waste pit with various kinds of archaeological material.

Redni broj: 169
Lokalitet: Caska – nekropola
Naselje: Caska
Grad/općina: Novalja
Pravni status: R-250
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 18. rujna do 11. listopada 2006. provođena je četvrta kampanja istraživanja nekropole u Caski na otoku Pagu. Voditeljica istraživačkog projekta je doc. dr. sc. A. Kurilić, a zamjenik voditeljice dr. sc. Ivo Fadić. Radove su financirali Ministarstvo kulture, Grad Novalja te Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

Kampanja je bila usredotočena na arheološko istraživanje i dokumentiranje grobova evidentiranih tijekom 2005. godine. Prostor obuhvaćen istraživanjima stoga nije bio proširivan, osim neznatno (80x160 cm) na južnom profilu Sonde 4. Tijekom kampanje u potpunosti je istražena i dokumentirana 21 grobna cjelina, kao i dvije cjeline koje su inicijalno smatrane grobovima, ali su istraživanja pokazala suprotno. Identificirano je još devet novih grobova, tako da je trenutačno poznato 37 grobova, od kojih su istražena 33, a još četiri treba istražiti. Istraživanje ostalih grobova nastavit će se tijekom sljedeće kampanje (do tada je lokalitet zaštićen geotekstilom i tucanikom). Nekropola se okvirno može datirati u razdoblje od 1. do 4. stoljeća. U grobovima su najčešće, uza spaljene ostatke s lomače, nalaženi i grobni prilozi. Grobni je inventar prilično ujednačen. Izvan grobnih cjelina izdvaja se nalaz ulomka natpisa (PN 005) koji se spaja s ulomkom nađenim 2005. godine (PN 047/2005), dok se uglavnom pronalaze krhotine keramičkih posuda ili čak cjelovite keramičke posudice (npr. PN 013).
Na nekropoli u potpunosti dominira spaljivanje pokojnika. Tek su u jednom grobu, na žalost uništenome, pronađeni ulomci kostiju koji indiciraju kosturno pokapanje (Grob 30). Kampanja 2006. dopunila je spoznaje o tipologiji grobova i fazama ukapanja. Tip paljevinskih grobova s vanjskom zidanom konstrukcijom i unutrašnjom sastavljenom od tegula, koji apsolutno dominira na nekropoli (Kurilić 2006), može se podijeliti u dvije inačice: na one s pravokutnom tlorisnom osnovom (takva je većina do sada istraženih grobova) i na one s kvadratičnom osnovom. Slično se zapaža i kod unutrašnje konstrukcije, pri čemu su one koje su izduženoga pravokutnog oblika sastavljene od šest tegula, a one kvadratičnog tlorisa od samo četiriju. Nemali dio tih zidanih grobnica ima jedan ili čak dva „dimnjaka“ sastavljena od dvaju sljubljenih imbreksa ili napravljena od jednog tubula. Ponekad su tegule bile polukružno izrezane da bi se „dimnjak“ mogao postaviti u grobnu strukturu. Za takav tip paljevinskih zidanih grobova još nisu poznate analogije s drugih rimskih nekropola.
Rjeđi su drukčije oblikovani grobovi, kao što su:
1) Inačica dominantnog tipa zidanih grobnica, kod koje, međutim, nema unutrašnje grobne konstrukcije sastavljene od tegula, a nedostaju i ostaci pokojnika, bilo spaljeni bilo kosturni, te grobni prilozi (Grob 26). Najvažnija je odlika tog tipa groba da se unutar vanjske kamene konstrukcije nalazila četvrtasta (gotovo kvadratna) raka zapečenih stranica i dna debljine 10-ak cm (međutim, ni unutar ni izvan rake nisu prisutni tragovi ikakva intenzivnoga gorenja, tek tanji sloj rasuta gara).



Paljevinski grobovi s vanjskom zidanom konstrukcijom



Paljevinski grob s unutrašnjom konstrukcijom sastavljenom od tegula

2) Inačica prethodne, no unutar jame od zapečenih stijenki nalazi se i plitka jama s ostacima depozita s lomače, a grobni se prilozi u ulomcima nalaze po cijeloj površini groba (Grob 27).
3) Inačica dominatnog tipa zidane grobnice kod koje, međutim, zidana konstrukcija nije četvrtasta, već izgleda kao da na gornjoj strani tvori svod i donekle je zvonolikog presjeka (Grob 39).
4) Jednostavan paljevinski grob kod kojega su gar, pepeo, paljevinski ostaci pokojnika i grobni prilozi položeni u plitku ovalnu jamu (Grob 35).
5) Zidani grob ovalnog oblika od lomljenog kamena i ulomaka tegula vezanih žbukom, koji je, prema svemu sudeći, bio namijenjen kosturnom ukopu pokojnika (Grob 30).
Na nekropoli se sa sigurnošću mogu utvrditi najmanje tri faze ukapanja, pri čemu je iz stratigrafskih odnosa jasno da najstarijoj fazi pripada upravo jednostavan paljevinski ukop u zemlju.

Grobni prilozi i ostali pokretni nalazi
Grobni su nalazi, kako je već rečeno, prilično ujednačeni: željezni čavli, koji su mogli pripadati nekoj drvenoj konstrukciji na kojoj je pepeo položen u grob, novac, keramičko i stakleno posuđe, uljanice (npr. firma-lampe i lucerne s volutama) i raznoliki metalni predmeti (karičice, zrcala, igle(?)). Čavli i novac uglavnom se pronalaze u



Paljevinski grob položen u plitku ovalnu jamu



Tri faze ukapanja

kutovima groba. Činjenica da grobni prilozi nisu spaljeni, iako se nalaze u sloju pepela i pougljenih ostataka s odra, jasno svjedoči da su u grob bili prilagani prilikom samoga ukopa. Spaljene kosti pokojnika, kad ih se uopće moglo utvrditi, bile su sićušnih dimenzija i naočigled su se pretvarale u prah. Među izvanstandardnim grobnim prilozima i ostalim pokretnim nalazima, u ovoj se fazi rada mogu istaknuti: mali ulomci staklene zdjelice ukrašene pravocrtnim gravurama (Grob 13), četvrtast okvir olovnog zrvala uz koje su bila i dva vrlo delikatna ulomka stakla od zrcala (Grob 17), jedno brončano zrcalo, uz koje su, među ostalim, nađene i staklene perlice te jedna zlatna karičica (Grob 23), zatim ulomci staklenog kantarosa na zvonolikoj nozi s loptastim prstenom i ugraviranim grčkim natpisom te narukvica od tamnozelenog stakla (Grob 32). Budući da je novac još u fazi čišćenja i analize, za sada nije moguće precizno datirati ukope u kojima je bio priložen.

Literatura

Fadić 2005 I. Fadić, Nekropola Caske, Obavijesti HAD, 37/3, Zagreb, 2005: 97 – 105.
Kurilić 2004 A. Kurilić, Caska kod Novalje na otoku Pagu. Pokusno istraživanje antičke nekropole u Caskoj i rekognosciranje Caske s okolicom, Obavijesti HAD, 36/1, Zagreb, 2004: 68 – 79.
Kurilić 2006 A. Kurilić, Lokalitet: Caska – nekropola, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 283 – 285.
Radić Rossi, Kurilić 2006 I. Radić Rossi, A. Kurilić, Lokalitet: Caska – arheološka zona, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 279 – 281.

doc. dr. sc. Anamarija Kurilić

Summary

At the necropolis in Caska 37 graves have been recorded of which 33 have been investigated. All the graves, except one, feature incineration burials and mostly display elaborate building techniques- stone wall construction on the outside and the inner construction made of tegulae and imbrex shaped to form a roof. The remains from the bonfire were laid inside (including iron nails) together with grave offerings (coins, lamps, pottery and glass vessels, toilet kit etc.). Three burial stages were discerned and the oldest stage is represented by the simple incineration burial in the earthen pit. The necropolis can be dated to the period between the 1st and the 4th century AD.

Redni broj: 170
Lokalitet: Caska – podmorje
Naselje: Caska
Grad/općina: Novalja
Pravni status: R-250
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Nastavak podmorskog istraživanja u Caski provođen je od 29. svibnja do 10. lipnja 2006., u organizaciji Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskoga restauratorskog zavoda. Istraživanje je provedeno pod vodstvom mr. sc. Irene Radić Rossi (Hrvatski restauratorski zavod) i dr. sc. Zdenka Brusića (Sveučilište u Zadru). U istraživanju su sudjelovali i geolozi Hrvatskoga geološkog instituta, dr. sc. Slobodan Miko i mr. sc. Boris Lukšić te geolog Alberto Lezziero iz Venecije, koji su prikupili uzorke potrebne za geološku analizu šireg područja nalazišta. Od Hrvatskoga geološkog instituta naručena je izrada geološke karte Caske, koja će poslužiti kao osnova za daljnja istraživanja.

Nepovoljni vremenski uvjeti ograničili su arheološke radove na područje oko antičkog lukobrana i znatno otežali izradu podmorske dokumentacije. Otvoreno je pet probnih sondi, dimenzija 2x2 m, radi utvrđivanja debljine i sastava kulturnog sloja.
Sonda 5 postavljena je sjeverno od sonde u kojoj je 2005. pronađeno u cijelosti očuvano antičko drveno sidro. Debljina kulturnog sloja manja je nego u prethodnim sondama i iznosi tek dvadesetak centimetara. U njemu su uglavnom nađeni ostaci grubljega kuhinjskog posuđa te manja količina ulomaka finoga keramičkog posuđa (*terra sigillata*), ulomci staklenih posuda, životinjske kosti, ljušture školjaka, sjemenke i manji komadi amorfnog drveta.
Bliže obali, na mjestu gdje se gubi unutrašnji trag lukobrana, a pred ostacima antičke cisterne, postavljene su sonde 8 i 9. Iako je na tom području u površinskom sloju pronađena veća količina keramičkih ulomaka, kulturni sloj ne obiluje keramičkim materijalom, a debljina mu također iznosi oko 20 cm. Njegov je sastav sličan onome u sondi 5, ali se odlikuje većom količinom ulomaka amorfnog drveta. Od zanimljivijih nalaza pronađeno je nekoliko manjih komada pletenog konopa te prstenasto dno posudice *terra sigillata*, na čijoj se unutrašnjoj strani nalazi pečat FELIX, a na vanjskoj grafit AET ili ATE (slova E i T u ligaturi). U površinskom je sloju sonde 8 pronađena jedna horizontalno postavljena drvena greda koja se, međutim, ne nalazi *in situ*. U jugozapadnom kutu iste sonde pronađen je okomito zabijen drveni kolac promjera oko 10 cm, čiji se donji kraj nalazio 80 cm pod površinom morskoga dna. Pod kulturnim slojem nalazi se sloj sitnih školjaka debljine oko 10 cm, nakon čega se nastavlja sloj manjega lomljenog kamena ispod kojega se nalazi tvrda žuta glina.
Sonda 6 postavljena je u blizini glave lukobrana, s njegove unutrašnje strane, na mjestu gdje se lukobran jasno izdvaja iz okolnoga pješčanog morskog dna. Na tom se mjestu pod pješčanom površinom nalazi sloj oblog šljunka debljine oko 15 cm. Arheološki nalazi pojavljuju se na dubini od oko 30 cm, a kulturni je sloj debeo oko pola metra. Uz ulomke kasnoantičkih amfora i keramičkog posuđa u njemu je pronađen kostur manjega psa uz čiju je lubanju ležao tanak metalni obruč s dvjema ušicama na krajevima, ukrašen urezima. Lomljeno kamenje od kojega



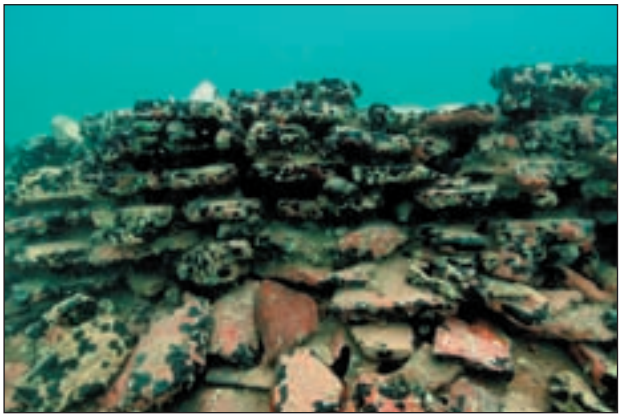
Početak iskopa u sondi 6 uz unutrašnju stranu antičkog lukobrana



Podmorski iskop na sondi 8



Zidovi od opeke pred gospodarskim kompleksom u dnu uvale



Zidovi od opeke, detalj

je izrađen nasip lukobrana doseže dubinu od 80 cm pod površinom morskoga dna. Nakon toga nastavlja se sloj sitnih školjaka debljine oko 10 cm, a potom sloj lomljenog kamena malih dimenzija. U spomenutim slojevima nema arheoloških nalaza.
Sonda 7 postavljena je s vanjske strane antičkog lukobrana, u trenutku kad vremenske prilike nisu dopuštale istraživanje s njegove unutrašnje strane. Na tom je mjestu tijekom prošlogodišnjeg pregleda terena uočen komad drveta, ali se iskopom pokazalo kako nije riječ o dijelu neke drvene konstrukcije, već tek o slučajnom nalazu. I na tom mjestu debljina kulturnog sloja iznosi dvadesetak cm, a u njemu se pronalaze uglavnom ulomci grubljega keramičkog posuđa.
Površinskim pregledom terena na prostoru duž obale s unutrašnje strane lukobrana, a u smjeru antičkoga gospodarskog kompleksa, u dnu uvale pronađena je veća količina poklopaca amfora, utega za ribarske mreže, ulomaka tegula, dolija, amfora i keramičkog posuđa. Na više mjesta unutar lukobrana, na samom lukobranu i ispred Tunere, zabilježeni su tragovi drvenih pilona, kolaca i horizontalnih greda, koji su geodetski snimljeni i za sada ostavljeni na morskom dnu.

Literatura

Radić Rossi, Kurilić 2006 I. Radić Rossi, A. Kurilić, Lokalitet: Caska – arheološka zona, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 279 – 281.
Radić Rosssi 2006 I. Radić Rossi, Lokalitet: Caska – podmorje, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 285 – 287.

mr. sc. Irena Radić Rossi

Summary

During the underwater excavations at the area of Caska, five new probes were opened at the wider area of the Antiquity pier. Surface survey of the terrain along the inner shoreline of the pier and in the direction of the Antiquity farming complex situated at the bottom of the bay yielded large quantity of amphorae lids, fishing nets weights, tegulae fragments, dolia, amphorae and pottery vessels. At several locations on the inner side of the pier, on the pier itself and in front of Tunera traces of wooden pilons, steaks/palisades and horizontal beams were recorded and geodetic footage taken. They have been left at the sea bottom for the time being.

Redni broj: 171
Lokalitet: Caska – utvrda Sv. Juraj
Naselje: Caska
Grad/općina: Novalja
Pravni status: R-250
Razdoblje: A
Vrsta radova: dokumentiranje

Na položaju Sv. Juraj, na sjeveroistočnoj padini uvale Caske, nalaze se ostaci kasnoantičke utvrde i ruševine crkvice posvećene sv. Jurju. Riječ je o položaju koji dominira čitavom uvalom, Novaljskim poljem i poluotokom u smjeru Paških vrata. Zaštitni radovi na području utvrde sv. Jurja započeli su izradom dokumentacije postojećega stanja, a izradili su je arhitekt Branko Maroević iz Zadra i tvrtka Geographica d.o.o. iz Splita.

Na osnovi preporuke Konzervatorskog odjela u Zadru, opisano je postojeće stanje i građevinski zahvati neophodni za zaustavljanje propadanja objekta te je napravljena ostala potrebna dokumentacija. Sanacija postojećega stanja omogućit će arheološka istraživanja te planiranje budućih zahvata i namjene objekta. Izrada detaljne geodetske dokumentacije povjerena je tvrtki Geographica, koja je tijekom 2005. geodetski snimala antičke ostatke u priobalnom dijelu uvale. U jesen 2006. uklonjeno je manje raslinje, a utvrda je detaljno snimljena pomoću 3D--skenera.
Utvrda je vjerojatno izgrađena u vrijeme vladavine cara Justinijana, a u sklopu bizantskoga fortifikacijskog sustava namijenjenog kontroli plovnog puta duž istočnojadranske obale. Kompleks građevina gotovo je pravilnoga kvadratnog tlocrta, duljine stranica oko 23 metra, unutar kojeg se u istočnom kutu nalaze ostaci predromaničke crkve sv. Jurja, izgrađene na mjestu starije ranokršćanske crkve. Osim nje, u utvrdi se mogu uočiti i ruševine drugih građevina, od kojih su najbolje očuvane one u južnome i sjevernom dijelu. S obzirom na istaknut strateški položaj, neposrednu blizinu povoljnog sidrišta i kasnoantičkog naselja, postojanje sakralne i drugih građevina u unutrašnjosti utvrde, tehniku zidanja i nalaz bizantskog zlatnika, utvrda je vjerojatno izgrađena u 6. stoljeću. Dolaskom Hrvata na otok Pag njezin se život nastavlja sve do početka 13. stoljeća, kad stradava u sukobima Raba i Zadra. Nakon gubitka obrambene uloge, lokalitet je zadržao sakralnu funkciju bogoslužjem u crkvi sv. Jurja, koja je zbog te



Pogled na ostatke utvrde i uvale Casku i Zrće



Ostaci crkvice sv. Jurja

činjenice ostala najbolje očuvan i najmanje devastiran objekt utvrde.
Zidovi utvrde danas su očuvani do visine od 1 m i gotovo u čitavom tlocrtu. Čitava je površina pokrivena lomljenim kamenjem koje dijelom pripada urušenim zidovima građevinskog kompleksa, a dijelom je prirodan kameni materijal. Zidovi crkvice sv. Jurja dijelom su očuvani u visini od 2 metra i više. Prema podacima lokalnog stanovništva, crkvica je do početka 20. stoljeća bila u funkciji, nakon čega je ubrzano propala.
Brežuljak na kojem se nalazi utvrda obrastao je crnogoričnom šumom. Zidovi su u iznimno lošem stanju i prijeti im opasnost od daljnjeg urušavanja, pa je Grad Novalja pokrenuo inicijativu za obnovu objekta. Kako nikakvo arheološko istraživanje ne dolazi u obzir prije sanacije postojećega stanja utvrde, odlučeno je da započne izrada potrebne dokumentacije koja će omogućiti početak konkretnih građevinskih zahvata.

mr. sc. Irena Radić Rossi

Summary

Remains of the Late Antiquity fort and ruins of a small church dedicated to St.Juraj (St.George) are situated at the north-eastern slope of the Caska Bay. St.Juraj site dominates the entire bay, Novaljsko field and the peninsula in the direction of Paška Vrata bay. Rescue works at the area of St.Juraj fort have been commenced by recording the present condition of the site.

Redni broj: 172
Lokalitet: Pod Cvitušom
Naselje: Lovinac
Grad/općina: Lovinac
Pravni status: P-813
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Sredstvima Općine Lovinac i projekta „Naselja i komunikacije u kontekstu veza jadranskog priobalja i unutrašnjosti u prapovijesti i antici“ financirana su istraživanja arheološkoga rimskodobnog lokaliteta Pod Cvitušom pokraj Lovinca. Voditelj radova bio je dr. sc.



Čišćenje sonde 2, oštećenog dijela rimske ceste (foto: B. Olujić)

Boris Olujić, docent na Katedri za staru povijest Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Stručnu ekipu činili su: Jasmina Osterman (dipl. arheologinja s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu), mr. sc. Tatjana Kolak (Muzej Like, Gospić), Vinka Bubić i Filip Matijević (studenti povijesti i arheologije), Hrvoje Cvitanović (speleolog, Ursus spelaeus, Karlovac), Petar Protić (speleolog, Ursus spelaeus, Karlovac), Igor Humjan i Mario Dobrinić (suradnici projekta). Geodetsku podlogu istraživanog dijela rimske ceste izradila je tvrtka Geoprojekt d.d. (PJ „Lika“, Gospić). Arheološko istraživanje tragova rimske ceste započelo je 6. rujna 2006., na k.č. 846/1, 846/2, 847, 850, k.o. Cerje.

Ivan Dominik Vukasović, senjski kanonik i otočki župnik, u svom „Zemljopisnom i povijesnom novom opisu Karlovačkoga generalata u Kraljevini Hrvatskoj“ iz 1777. spominje tragove rimske ceste u Lovincu, nedaleko od prijelaza preko Ričice, u podnožju prapovijesne gradine Cvituše (Vukasović 2005: 160). Vukasović izričito tvrdi da je riječ o rimskoj cesti koja je „išla kroz čitavu Liku pored brda Cvituše preko cijele planine Velebit na more“. Szavitz Nossan za iste tragove ceste govori da je riječ o pravcu koji vodi prema Udbini (Szavitz Nossan 1970: 128, bilj. 1). Tu se sastaju cesta iz Karlobaga, magistralna cesta iz smjera Vrepca i Gornje Ploče, cesta prema Velebitu i cesta prema Udbini. Moderno čvorište Gornja Ploča, križanje Autoceste A1 (Zagreb – Split), državne ceste Gospić – Gračac te obližnje skretanje za staru cestu preko Malog Halana, samo su dokaz kontinuiteta prometne važnosti upravo toga spojnog prostora.

Segment ceste nalazi se u podnožju prapovijesne gradine Cvituše, a položen je okomito u odnosu na masiv Velebita. Općina Lovinac 2005. pokrenula je projekt prezentacije tog lokaliteta, zaboravljenoga i prekrivenog vegetacijom. Preduvjet je prezentacije temeljito znanstveno istraživanje prostora kojim je prolazila ta rimska prometnica. Ekipa znanstvenog projekta „Naselja i komunikacije u kontekstu veza jadranskog priobalja i unutrašnjosti u prapovijesti i antici“ Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, u suradnji s Muzejom Like u Gospiću već nekoliko godina sustavno i intenzivno istražuje prapovijesna i antička naselja i ceste na prostoru Like i Ogulinsko-plaščanske udoline. Budući da nema podataka o konkretnom izgledu i tehnici gradnje rimskih cesta na tom području, istraživanje



Sonda 1, neposredno uz dvostruke kolotrage u živoj stijeni koja je relativno dobro sačuvala tragove popravljanja i nasipanja ceste (foto: B. Olujić)

dijela rimske ceste u Lovincu veoma je važno. Naravno, za pravilno predstavljanje tog iznimnog lokaliteta neophodno je bilo temeljito istražiti barem dio koji će biti namijenjen javnosti te imati turističku, ali i edukativnu funkciju.

U arheološkoj kampanji 2006., u jedanaest radnih dana otvorene su sonde 1 i 2, dimenzija 2x8 m te segment 1, dimenzija 7x4 m. U živcu su vidljivi tragovi kotača u razmaku od 110 cm. Na jedinome mjestu gdje su vidljiva oba traga otvorena je sonda 1. To je mjesto i najpogodnije za prezentaciju tijekom proljeća 2007. godine. Vidljivi su i ostaci jarka koji se nalazio uz rubove ceste. Između kamenog živca prostor se nivelirao najprije slojem manjeg kamenja (većinom oblutaka i riječnog šljunka), a zatim i slojem većeg kamenja. Budući da sloj krupnijeg kamenja počinje na relativnoj dubini od svega nekoliko centimetara, nije sigurno radi li se o gornjem popločenju ili je ono nestalo raznošenjem tijekom dvaju tisućljeća. Pretpostavku da gornji sloj „kaldrme“ nedostaje mogu potvrditi samo daljnja istraživanja. U sondi 2 i segmentu 1 bilo je moguće utvrditi i širinu temeljnog sloja sitnog kamenja. Riječ je o širini od 5,5 m, što može odgovarati parametrima rimskih cesta u drugim područjima Rimskog Carstva. Ipak, nije sigurno je li riječ i o konačnoj širini prometnice, jer nedostaje granično kamenje. Tijekom istraživanja otkriveno je vrlo malo pokretnog materijala. Nađeno je nekoliko sitnih fragmenata rimske keramike te nekoliko željeznih alkica i čavala.



Jedan od brojnih kolotraga koje spominje i Vukasović (foto: B. Olujić)

Istraživanje je fotografski i nacrtno dokumentirano, vođen je i dnevnik istraživanja. Utvrđeno je nekoliko stratigrafskih jedinica (sj. 1, sj. 2, sj. 3 i sj. 4). Tijekom istraživanja pregledan je i okolni teren kako bi se utvrdio smjer rimske ceste. Intenzivnim terenskim pregledom obuhvaćen je širi prostor kojim prolazi cesta (speleološki objekti, gradinska naselja, izvori, šterne i dr.). Tako je započeta rekonstrukcija kulturnog krajolika na koji je ta prometnica zasigurno bitno utjecala. Rezultati su u pripremi za objavljivanje. Istraživanje bi, u skladu s financijskim mogućnostima, trebalo biti nastavljeno i sljedeće godine. Njime bi bilo moguće otvoriti veći segment ceste radi njegove javne prezentacije. Nastavkom istraživanja pokušali bi se pronaći i dijelovi ceste pokrivene debljim slojem zemlje, za što je potrebno predvidjeti i geofizičko snimanje. Dijelovi zaštićeni slojem zemlje vjerojatno su bili manje izloženi odnošenju materijala i ostalim oblicima devastacije te bi mogli biti bolje očuvani.

Nakon istraživanja može započeti predstavljanje lokaliteta javnosti. Rekonstrukcijski zahvati ovise o financijskim sredstvima i propisanim uvjetima nadležnoga konzervatorskog odjela Ministarstva kulture (Konzervatorski odjel u Gospiću). Suradnja s Muzejom Like u Gospiću bit će nastavljena, osobito u vidu osmišljavanja jedinstvenog sustava prezentacije posebno važnih lokaliteta povijesne baštine na području Like. Objava istraživanja je u tijeku.

Literatura

Olujić 2007 Boris Olujić, Japodi, Zagreb, 2007.

Patsch 1900 Karl Patsch, Die Lika in römischen Zeit, Wien, 1900.

Patsch 1990 Karl Patsch, Lika u rimsko doba (prev.: Z. Derossi), Gospić, 1990.

Szavitz Nossan 1970 Stjepan Szavitz Nossan, Ceste Karlovac – Senj od najstarijih vremena do sredine XIX stoljeća, Senjski zbornik, IV, Senj, 1970: 127 – 167.

Vukasović 2005 Ivan Dominik Vukasović, Zemljopisni i povijesni novi opis Karlovačkog generalata u Kraljevini Hrvatskoj (1777), (priredio Željko Holjevac), Državni arhiv u Gospiću, Prilozi za povijest Like, VII, Gospić, 2005.

dr. sc. Boris Olujić

Summary

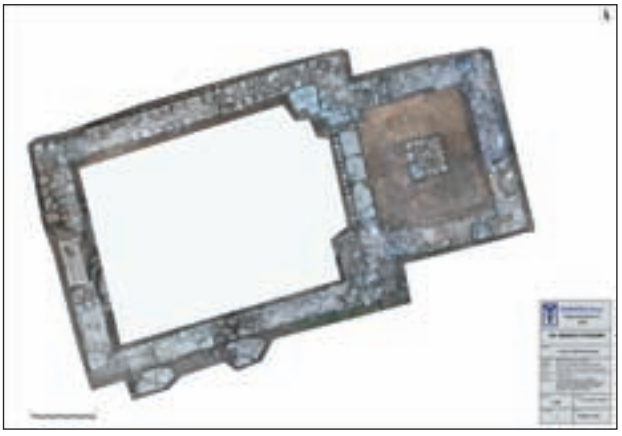
The excavation of the site Pod Cvitušom next to Lovinac aimed at confirming the earlier records of the existence of Roman road traces in Lovinac, not far from the crossing over

the Ričica river at the bottom of the prehistoric hillfort Cvituša. Remains of a ditch situated along the margins of the road were found. Between the stone bedrock the area was levelled, first with a layer of smaller stones (mostly pebbles and river gravel) and then with a layer of bigger stones. Since the layer consisting of bigger rocks begins at the relative depth of only a couple of centimetres it is not certain whether this was the upper pavement or if it was lost due to plundering over the past two millennia.
Probe 2 and segment 1 provided the width of the foundation layer consisting of smaller stones. It is 5.5 m wide and this can be matched to the parameters of the Roman roads in other parts of the Empire. Still, it is not certain whether this was the definite width if the road because the marginal rocks are missing. During the excavations small amount of movable material was found. A few small fragments of Roman pottery were found together with a few iron rings and nails.

Redni broj: 173
Lokalitet: Podum – Sv. Marko
Naselje: Podum
Grad/općina: Otočac
Pravni status: Z-329
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 21. do 31. kolovoza 2006. arheološki je istraživana crkva sv. Marka u Podumu. Crkva se nalazi neposredno uz magistralnu cestu Otočac – Vrhovine. Istraživanje je financiralo Ministarstvo kulture, dok je nositelj programa Pučko otvoreno učilište Otočac. Radove je izvela tvrtka Kaducej d.o.o., s voditeljem istraživanja Josipom Burmazom, uz stručnu suradnju Nikše Vujnovića. Nacrtnu dokumentaciju izradili su i digitalizirali Vjekoslav Iličić i Damjan Pasarić. Stručni arheološki nadzor obavio je Dalibor Šušnjić iz Konzervatorskog odjela u Gospiću.

Crkva sv. Marka u Podumu manja je jednobrodna građevina s četvrtastom apsidom koju još početkom 20. stoljeća obilazi i opisuje Josip Brunšmid. U to je vrijeme pročelje crkve bilo očuvano do visine od 8 m, s otvorom za jednokrilna vrata po sredini zida i uskim prozorom na visini od 5,5 m iznad ulaza. Brunšmid na pročelnom zidu opaža i manje četvrtaste otvore za učvršćivanje korskih greda. Budući da su i drugi zidovi crkve i svetišta bili vidljivi, Brunšmid je objavio tlocrt crkve u mjerilu 1 : 200. Također je opisao i rimske spolije, žrtvenike, natpise, dijelove sarkofaga i razne konstrukcijske elemente, donesene prilikom izgradnje crkve iz obližnjeg *Arupiuma*. Pronašao je i više kosturnih grobova koje datira u 15. i 16. st., a smatra da je crkva podignuta najkasnije početkom 15. stoljeća. Tijekom istraživanja Brunšmid je među repertoarom ukrasnih predmeta pronašao i naušnicu u obliku slova S (S-karičica) koju prema analogijama datira u 11. i 12. stoljeće. Stoga iznosi mišljenje da su na tom nalazištu postojali stariji starohrvatski grobovi.
Prilikom proširenja ceste Otočac – Vrhovine, tijekom 1989./90. provedeno je zaštitno arheološko iskopavanje pod vodstvom prof. Marije Šmalcelj. Iskopane su tri sonde: dvije sa sjeverne strane crkve te jedna uz južni zid crkve do ceste. Djelomice je istražena i crkva sa svetištem



Tlocrt crkve sv. Marka u Podumu na podlozi georeferencirane fotografije (izradili: J. Burmaz, D. Pasarić i V. Iličić)

(apsida) te je Tomislav Petrinec iz Konzervatorskog odjela u Zagrebu napravio tlocrtni i bočni arhitektonski snimak. Iz tog je snimka vidljivo da visokoga pročelnog zida crkve iz Brunšmidova vremena više nema te da njegova visina 1989. iznosi svega 1,65 metara. Tada je otkriven i prag s rupom za uglavljivanje crkvenih vrata. Jugozapadni dio zida crkve činio je velik kameni blok (antički spolij), a do njega je bila uzidana i profilirana baza antičkog stupa. U svetištu je otkrivena baza menze i podnica. Na ulazu u svetište nalazi se stuba koju čini nekoliko većih kamenih blokova.

Istražni radovi 2006. najvećim su dijelom bili usmjereni na čišćenje vegetacije te na raščišćavanje dijelova crkve devastiranih od 1991. do 1995., kada se na tom položaju nalazio grudobran srpske paravojske. Svrha snimanja zidova bila je usporedba s arhitektonskim snimkom načinjenim prilikom kampanje 1989., kako bi se utvrdila oštećenja nastala za vrijeme srpske okupacije. Prilikom istraživanja i izrade izvještaja rabljena je dokumentacija crkve sv. Marka u Podumu, koju posjeduje Konzervatorski odjel u Zagrebu. Iskopavanje je bilo ograničeno na grudobranski nasip koji se nalazio u jugozapadnom kutu crkve i pred njenim ulaznim dijelom te čišćenje urušenja s vanjske strane crkvenih zidova, do pretpostavljene hodne razine, odnosno temeljne stope vidljive u sjevernom zidu. U prostoru apside kopano je do nivoa podnice, istraživan je i dio površine unutar broda te uza zidove



Crkva sv. Marka u Podumu nakon radova (foto: J. Burmaz)



Venecijanski soldino pronađen prilikom čišćenja uz južni zid broda crkve (foto: J. Burmaz)

crkve. Pronađeni kameni materijal izdvajan je i grupiran na četirima pozicijama u neposrednoj blizini crkve, a poslužit će za konzervaciju zidova koja je predviđena tijekom 2007. godine. Očišćeni zidovi snimljeni su tlocrtno i bočno. Snimak je napravljen pomoću georeferenciranih okomitih fotografija (fotoskica) koje su poslužile kao podloga za precizan digitalizirani crtež. Prilikom snimanja rabljene su relativne koordinate, s time da su se slijedile visinske kote rabljene u istraživanjima 1989. i 1990. godine. Kao visinska referentna točka 0,00 m (reper) rabljena je visina ulaznog praga.

Smjer crkve ne poklapa se sa smjerom zapad-istok, već s otklonom od 17° prema sjeveroistoku. Zidovi su apside, u odnosu na zidove broda, uvučeni s obiju strana za cca 0,95 m i također ne prate smjer uzdužnih zidova broda crkve, već su izgrađeni s manjim otklonom od 3° do 5° prema jugoistoku. Dužina crkve iznosi 14,35 m, a širina broda crkve 7,5 m. Sjeverni i južni zidovi apside dugi su 4,3 m, dok je istočni dug 5,6 m. Zidovi su najdeblji na pročelju crkve i iznose cca 0,90 m, dok su ostali zidovi debljine između 0,70 m i 0,80 m.

Crkva je građena od klesanog vapnenca različitih dimenzija, povezanog vapnenim mortom. Prilikom gradnje rabljen je materijal iz rimskih građevina, najvjerojatnije iz obližnjeg Arupija. Uz manje klesane vapnence, pronađeni su i veći spoliji, koji su originalno bili sastavni dio monumentalnijih



Tretiranje crkve nakon istraživanja (foto: J. Burmaz)

građevina. Veća količina kamenih spolija danas se može pronaći razbacana oko crkve. U sjeveroistočnome i jugoistočnom kutu broda, pred ulazom u prostor svetišta, nalaze se dvije zidane konstrukcije prislonjene uz perimetralne zidove crkve. Dimenzija su 1,30x0,65 m. Na sačuvanom vrhu zidane konstrukcije u sjeveroistočnom kutu nalazi se oveći kameni blok.

Prostor svetišta odijeljen je stubom koju čini nekoliko većih kamenih blokova te je u odnosu na hodnu površinu u brodu crkve povišen za cca 20 cm. Po sredini svetišta nalazi se zidano postolje oltarne menze, dimenzija 1,10x1,15 m, sačuvano do visine od 0,15 m. U prostoru apside na cijeloj je površini podnica, najbolje sačuvana u sjevernom dijelu. Nešto su lošije sačuvani dijelovi podnice u brodu crkve. Podnica je tanka, krhke strukture i napukla po cijeloj površini. Ulazni prag izrađen je od profiliranog bloka dimenzija 1,40x0,65 m, na kojem je vidljiv utor za vrata crkve. Na osnovi nacrtne dokumentacije iz istraživanja 1989. i sadašnjih istraživanja, utvrđeno je koji su dijelovi crkve najviše stradali za vrijeme rata i srpske okupacije. Najviše je oštećen južni dio pročelnog zida koji je 1989. od nivoa ulaznog praga bio viši za 1,66 m, dok je tijekom istraživanja 2006. utvrđeno da je taj zid poravnat s pragom.

Na zapadnom dijelu južnog zida broda crkve, na snimku iz 1989. ucrtana su dva spolija. Prvi je spolij velik, dijelom profiliran kameni blok dimenzija 2,10x0,96x0,33 m, koji je bio postavljen okomito tako da tvori vanjsko lice zida crkve. Visina iznad nivoa praga iznosila je 0,78 m. Danas je taj kameni blok prevrnut u unutrašnji dio crkve. Drugi je spolij profilirana baza stupa koja je 1989. ucrtana kao sastavni dio vanjskoga južnog lica zida crkve. Prilikom istraživanja 2006. baza je pronađena dislocirana u središnjem dijelu broda crkve.

Od sitnih metalnih predmeta pronađeni su željezni čavli te nekoliko komada novca kovanog u raznim razdobljima. Najzanimljiviji je venecijanski soldino (12 bagatina) kovan za vrijeme mletačkog dužda Alvisa Contarinija (1676. – 1684.) – AV: *S(anctvs) M(arcvs) V(eneti) ALOYS(ivs) CON(tarini)*, dužd kleči na koljenima okrenut udesno, u ruci drži križ, dok lav sv. Marka prednjom lijevom šapom drži otvorenu Bibliju, znak mira; RV: DEFENS NOSTER, lik Krista koji stoji. Uz to, pronađena su i dva novca iz 1800. i 1802., kovana za vladavine habsburškog cara Franje II. te nekoliko dinara iz SFRJ. Pronađeno je i nekoliko ulomaka keramičkih posuda, grube izrade i fakture, od kojih je jedna ukrašena valovnicom. Prilikom iskapanja recentnih nasipa pronađeno je i manje ljudskih kostiju, koje su u sekundaran položaj dospjele devastacijom srednjovjekovnoga groblja. Najbrojnije od svih nalaza bile su čahure metaka ispaljenih sa srpskog grudobrana prema položajima Hrvatske vojske.

Nakon završetka istraživanja zidovi i pod crkve prekriveni su geotekstilom. Preko podnice je nakon geotekstila nasut tampon od zemlje i šljunka, kako bi se spriječilo smrzavanje i daljnja oštećenja.

Literatura

Brunšmid 1901 Josip Brunšmid, Hrvatske razvaline, VHAD, V, Zagreb, 1901.

Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Zagrebu, Ministarstva kulture RH

Josip Burmaz
Nikša Vujnović

Summary

During 2006 archaeological excavations were conducted on the Church of St. Marko in Podum. The church is situated in the immediate vicinity of the Otočac-Vrhovine highway. Small-scale archaeological excavations were conducted which included the clearing of the perimeter walls and a part of the walking surface of the church, so the restoration works could be conducted in 2007. On this occasion the plan of the church was remade so the destruction that occurred during the war for independence would be easily identified. Upon the completion of the excavation the walls and the church floor were covered with geo-textile and a layer of soil and gravel.



Crikvine Čovini, pogled s jugoistoka na završni iskop 2. sezone (foto: T. Kolak)

Redni broj: 174
Lokalitet: Smiljan – Crikvine Čovini
Naselje: Smiljan – Čovini
Općina/grad: Gospić
Pravni status: P-1113
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2004. Muzej Like Gospić započeo je projekt Sustavnoga arheološkog istraživanja srednjovjekovnih sakralnih lokaliteta na području sela Smiljan. Cilj tog projekta, osim arheološkog iskopavanja i prezentacije kulturne baštine, jest ubikacija sakralnog objekta iz kojeg potječu dva ulomka predromaničkog pletera, pronađena sekundarno ugrađena u smiljanskoj grobnoj kapeli prije više od dva desetljeća (danas u MLG-u). U 2006. nastavljeno je sustavno iskopavanje na položaju Crikvine, u zaseoku Čovini, financirano sredstvima Ministarstva kulture i Grada Gospića. Uz voditeljicu istraživanja Tatjanu Kolak, sudjelovali su dipl. arheologinja Jasmina Osterman te četiri pomoćna radnika. Ova je sezona trajala 15 radnih dana (od 4. do 20. srpnja 2006.) i istražena je površina od cca 40 m², s tim da je dovršen i iskop do zdravice u prošlogodišnjem kvadrantu (u dvjema sezonama iskopavanja ukupna površina iznosi cca 80 m²).

Lokalitet se nalazi na k.č. 1575, k.o. Smiljan, kao privatno vlasništvo i ne obrađuje se agrarno zbog predaje o „staroj crkvi“. Objekt se prostire i na okolne čestice koje ne pripadaju vlasniku zemljišta na kojem se trenutačno iskapa. Položaj se nalazi posred polja, na blago uzvišenoj gredi, nedaleko od desne obale rijeke Otešice i izvora Mandinca. Povijesni izvori upućuju na to da se tu nalazila crkva posvećena Mariji Magdaleni, te nedaleko od nje, na položaju Krš ili Krša, hospicij s crkvom posvećenom istoj svetici ili sv. Mariji ili Marini Buškoj. Toponimi Mandinac i Mandinačka draga nedvojbeno impliciraju na Magdalenu. Osim nedefiniranog patronima, ostaje otvoreno pitanje i granice između srednjovjekovne Ličke i Buške župe koja je tekla rijekom Otešicom – u tom se slučaju ti lokaliteti nikako ne nalaze u Buškoj župi, ili je podatak o razgraničenju netočan. Crkva je razorena turskim osvajanjima i spaljena 1535., ali je u nekoliko navrata tijekom posljednjih tristotinjak godina devastirana. Građa crkve rabljena je do prve polovine 20. st.

Prvom sezonom iskopavanja otkriveni su ostaci sakralnog objekta s vrlo plitkom polukružnom apsidom i južnim perimetralnim zidom, te, kako se tada pretpostavilo, njegovom dogradnjom. U 2006. iskop je nastavljen prema istoku, te je otvoren novi kvadrant – Kv. B2 (5x5 m). Iskop je definirao ostatke dviju jednobrodnih crkava s polukružnim apsidama, orijentiranih istok-zapad, od kojih je starija s vrlo plitkom apsidom bila gotovo u potpunosti uništena kad se gradila nova crkva. Moguće je da je sjeverni perimetralni zid zajednički, što će se moći definirati u idućim sezonama, osobito stoga što se nalazi izvan ruba parcele. Uočeno je da je u jednom trenutku izveden građevinski zahvat u smislu popravka ili izrade poda ili pak nivelacije terena za neki novi objekt (?), s obzirom na preslojavanje zidova apside obiju crkava. Mogućnost trećeg objekta ili samo proširenja druge, mlađe crkve otvaraju zidovi koji se naslanjaju na vanjski plašt apside mlađe crkve.

Na položaju je evidentirano i višeslojno groblje. Pokapalo se unutar i izvan crkava, te je dosad istraženo in situ 26 grobova (u prvoj sezoni osam, te u 2006. osamnaest ukopa). Zasad su definirana tri sloja koja u najvećoj mjeri prate i građevinske faze. Prvi je sloj vezan uz stariju crkvu, orijentiran istok-zapad, s glavom na zapadu. Drugi je sloj ukopavanja u devastiranom građevinskom sklopu i unutar broda starije crkve, orijentiran sjever-istok, s glavom na sjeveru. Grobovi te orijentacije evidentirani su i u proširenju Kv. B2 na jug (iskop u Kv. B3), te su u najvećoj mjeri devastirani trećom fazom ukopavanja koja je također orijentirana istok-zapad, s glavom na zapadu, a koja se može dovesti u vezu s trećom građevinskom fazom. Ukopi su u običnoj zemlji, bez tragova drvenog lijesa ili grobne arhitekture, uz naznaku da su kod dvaju ukopa evidentirani ostaci drvene daske na koju je polagan pokojnik (drugi sloj ukopa). Položaj je ruku i dalje različit – od položenih na zdjelicu, na trbuh do ukopa gdje je jedna ruka položena u visini trbuha, a druga podignuta na prsa. Većina grobova devastirana je višeslojnošću ukopavanja, građevinskim zahvatima (svi grobovi u Kv. B2 presječeni su izgradnjom mlađe crkve, odnosno zidom apside, te preslojeni trećim građevinskim zahvatom – Sj. 14.), ali i devastacijom lokaliteta u kasnijem razdoblju.

Grobovi su uglavnom bez nalaza. U svega dva pronađeni su grobni prilozi: brončani prsten – vitica s dvjema kanelirama u Gr. 23, te željezna kopča D-presjeka s trnom u Gr. 24. Pokretni arheološki nalazi vrlo su skromni. Izvan grobnih cjelina pronađena je jedna željezna kopča, željezna pređica, ulomci bojene žbuke, ulomci keramičkih posuda koji pripadaju tzv. „ličkoj pučkoj keramici“, uz jedan ulomak ukrašen motivom valovnice, te nekoliko ulomaka stakla.



Crikvine Čovini, pogled s istoka na sloj grobova presječen izgradnjom druge crkve (foto: T. Kolak)

Najzanimljiviji je nalaz željeznog noža s tragovima drške (drvene?) i tri zakovice, dužine 375 mm, pronađen između zidova dviju apsida. Ti pokretni nalazi pripadaju grupi nalaza s odlikama koje ih datiraju u vrlo širok vremenski raspon, s nekim naznakama razvijenog, pa i kasnoga srednjeg vijeka. Iako dosad nisu pronađeni dijelovi namještaja ili profilirana kamena građa (arhitektonski su ostaci u nivou temeljne stope), trenutačna situacija na toj relativno maloj istraženoj površini ostavlja otvorenim i pitanje ranije datacije, odnosno predromaničku fazu lokaliteta koji je intenzivno živio do potpunog razaranja u 16. st.

O vrijednosti toponima u arheologiji, ali i o naslijeđenom, tradicijskom „znanju“ govori i toponim Crikvine koji izravno upućuje na to da se na položaju nalazilo više crkava, a ne jedna s nekoliko građevinskih faza ili da se to odnosi na sakralni objekt u sklopu nedalekog položaja hospicija, što je drugom sezonom iskopavanja i potvrđeno. Nakon završetka radova, lokalitet je zaštićen geotekstilom i zatrpan zemljom.

Literatura

Kolak 2005 Tatjana Kolak, Lokalitet: Smiljan – Crikvine Čovini, Crkvina pod Bogdanićem, Crkvina pod Vekavcem, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 184, 185.

mr. sc. Tatjana Kolak

Summary

The excavations at the Crikvine Čovini site in the village of Smiljan yielded the remains of two one-nave churches with semicircular apses of the east-west orientation. The second object, of a later dating was built after the destruction of the oldest one. Considering the building undertaking in which the walls of the both apses were covered with another layer and architectural parts annexed along the outer walls of the younger church, existence of a third object is expected, which will be defined by the future excavations. Along with the architectural structure the accompanying multi-strata graveyard where 26 burials have been excavated hitherto. Three burial phases were discerned which are accompanied by three construction phases. Movable archaeological finds are scarce and belong to the wide temporal range- High and even Late Medieval Period. Present situation on this relatively small surface (approximately 80 m²) raises the question of the even earlier dating of the site into the Pre-Romanesque phase.

Redni broj: 175
Lokalitet: Udbina – stolnica sv. Jakova
Naselje: –
Grad/općina: Udbina
Pravni status: P-1613
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od rujna do listopada 2006. provođena su sustavna arheološka istraživanja stolnice krbavskih biskupa u Udbini. Stručni voditelj radova bio je Radomir Jurić, muzejski savjetnik iz Arheološkoga muzeja u Zadru; suvoditeljica mr. Tanja Kolak, viša kustosica u Muzeju Like u Gospiću, a u istraživanjima su sudjelovali i Ivana Mazić, dipl. arh., vanjska suradnica Arheološkoga muzeja, Ivan Čondić, dokumentarist, Franjo Nedved, viši fotograf u istom muzeju, Jelena Vekić i Šime Vrkić, apsolventi arheologije na Sveučilištu u Zadru. Radove je financirala Gospićko-senjska biskupija. Nastavak je to istraživanja iz prethodnih godina. Istražena je površina od cca 200 m².



Udbina – stolnica sv. Jakova, pod od opeke (foto: I. Čondić)



Udbina – stolnica sv. Jakova, južna dogradnja (foto: F. Nedved)

Kao i prethodnih godina, Arheološki muzej izveo je istraživanja u suradnji s Muzejom Like iz Gospića. Stolnica sv. Jakova nalazi se na položaju Karija ili Korija, na k.č. 3048/4, 3063, 3064, 3065, 3066/1, 3066/2, 3068/1, 3068/2, 3068/3, 2069, 3070/1, 307/2 (Kruhek 1997; Horvat 2003; Jurić 2001; Jurić 2004; Jurić 2005; Jurić 2006). Radilo se na nekoliko položaja: unutar svetišta i lađe stolnice sv. Jakova Starijeg, uz južnu dogradnju i pretpostavljeni biskupski dvor. U središnjem dijelu lađe spustilo se do razine brojnih grobova. Međutim, poradi ograničenih sredstava i vremena nije se spuštalo niže, jer bi to umnogome produžilo istraživanja. Ipak, istražena su i dokumentirana četiri groba (od 191 do 194). Pronađeno je ukupno osam brončanih prstena – vitica, dva srebrna novčića i jedna manja brončana aplika. Ti se nalazi datiraju u rani novi vijek. U istraženim slojevima pronađeno je više ulomaka grube kasnosrednjovjekovne keramike i nešto ulomaka gotičkog pokućstva. Djelomice otkriven zid uz južnu prigradnju (pretpostavljeni biskupski dvor) preventivno je zaštićen do konačne konzervacije u 2007. godini, kada se očekuje nastavak arheoloških istraživanja.

Literatura

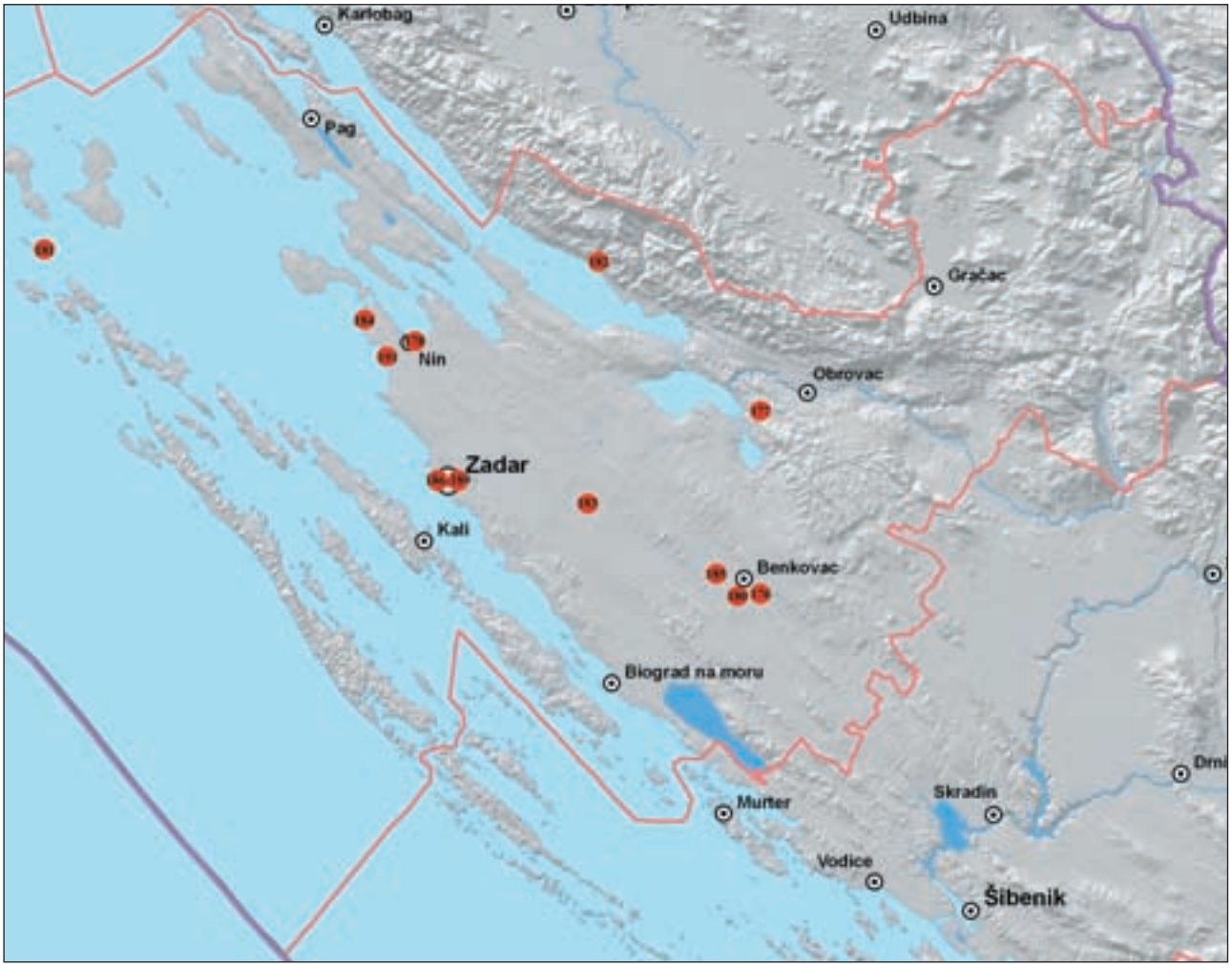
Horvat 2003 Z. Horvat, Srednjovjekovne katedralne crkve krbavsko-modruške biskupije, Zagreb – Gospić, 2003.
Jurić 2001 R. Jurić, Katedrala sv. Jakova u Krbavi (Udbina), Obavijesti HAD, 3, Zagreb, 2001.
Jurić 2004 R. Jurić, Arheološka istraživanja u Udbini (1996-2003), Riječki teološki časopis, god. 12, br. 1, Rijeka, 2004.
Jurić 2005 R. Jurić, Lokalitet: Udbina – stolnica sv. Jakova, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005.
Jurić 2006 R. Jurić, Lokalitet: Udbina – stolnica sv. Jakova, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006.
Kruhek 1997 M. Kruhek, Topografija krbavske spomeničke baštine, Krbavska bitka i njezine posljedice (Zbornik), Zagreb, 1997.

Radomir Jurić

Summary

From septem to october 2006 archaeological excavations of the St. Jakov's (St. Jacob) cathedral in Udbina. This was the continuation of the excavations conducted in previous years. Approximately 200 square meters of the surface was excavated. Excavations were conducted at several positions: inside the shrine and the nave of the cathedral of St.Jacob. In the central part of the nave several graves were found and four were excavated (194 graves have been excavated so far). 8 bronze curl-shaped rings were found together with silver coins and one bronze appliqué. The mentioned finds date from the Early Modern period. Excavated layers yielded several fragments of coarse Late Medieval pottery and some fragments of the Gothic furnishings.

ZADARSKA ŽUPANIJA



176 Asseria
177 Cvijina gradina
178 Nin – Banovac
179 Povljana (općina)
180 Radašinovci – Vinogradine
181 Silba – Južni grebeni
182 Starigrad Paklenica – Sv. Petar
183 Škabrnja – Sv. Luka
184 Škornica
185 Velika pećina u Kličevici
186 Zadar – Relja (Trgovački centar)
187 Zadar – Relja (Vrt Relja)
188 Zadar – Relja (Zrinsko-frankopanska)
189 Zadar – Sv. Nikola
190 Zadarski akvatorij
191 Zaton – rt Kremenjača

Redni broj: 176
Lokalitet: *Asseria*
Naselje: Podgrađe
Grad/općina: Benkovac
Pravni status: Z-1310
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Deveta istraživačka arheološka kampanja na Aseriji obavljena je u jesen 2006. godine. Radovi su se odvijali od 16. listopada do 11. studenog 2006., odnosno 24 radna dana s ekipom od 42 člana. S dijelom stručne ekipe i sa šestoricom radnika radovi su se nastavili do 2. prosinca 2006. godine. Članovi stručne ekipe bili su: akademik Nenad Cambi, dr. sc. Ivo Fadić, dr. sc. Dražen Maršić, dr. sc. Miro Glavičić, dr. sc. Željko Miletić, Timka Alihođić, Šime Perović, Jadranka Belevski, Berislav Štefanac, Hrvoje Mijić, Ivana Jadrić, Igor Borzić te studenti s Odjela za arheologiju i Odjela za povijest Sveučilišta u Zadru te kipar Frane Šunić. Radove su financirali Ministarstvo kulture i Grad Benkovac.

Istraživanja 2006. bila su usmjerena na zonu istočnog dijela urbanog tkiva grada – kod novootkrivenih gradskih Malih vrata. Daljnji otkopni slojevi učinjeni su i na potezu vanjskog plašta sjevernog bedema, od drugoga kasnoantičkog kontrafora iza Trajanovih vrata prema sjeveroistoku. Nastavljeni su i završni radovi na prostoru zapadnog ulaza u Aseriju. Točnije, završni radovi obavljali su se na liburnskom (željeznodobnom) ulazu u predrimsku gradinu, te na krajnjem južnom potezu kasnoantičkog zida. Sve spomenute istraživane pozicije ponovno su polučile iznimno vrijedne i zanimljive rezultate.
U daljnjim iskopavanjima istočnog dijela urbanog tkiva grada, odnosno prostora unutar novootkrivenih gradskih vrata, otkriven je ugao velike cisterne s veoma kvalitetnom vodootpornom žbukom. U jugoistočnom dijelu otkopa utvrđena je građevinska šuta s velikom koncentracijom zidne žbuke, odnosno fresaka na kojima uglavnom dominiraju crvena i bijela boja. U gornjem horizontu istraženog dijela zapaženi su veoma nemarno izrađeni zidovi (gotovo u suhozidu), koji u svojoj strukturi imaju i poneki sekundarno ugrađen obrađeni kameni blok. S obzirom na spomenute spolije, kao i na tehniku izrade i niveletu gradnje, očito je riječ o „recentnoj“ arhitekturi koja je preslojila antički horizont. Moguće je da je ona nastala



Pogled na vanjsko lice prapovijesnoga obrambenog zida pred sjevernim plaštom kasnorepublikanskog bedema (foto: I. Fadić)

tek u srednjem vijeku, dugo nakon što su stanovnici Aserije napustili tada već uništen grad (kraj 6. ili sam početak 7. st.). U donjim slojevima iskopa dokumentirana je antička i kasnoantička urbana arhitektura čiji su zidovi izrađeni od finih uslojenih klesanaca.
Istraživanja pod sjevernim bedemom, od druge do treće kasnorepublikanske/ranocarske kule, potvrdila su dosadašnje spoznaje o nastavku kasnoantičkog zida koji je, iako s veoma malo vezivnog morta, imao znatno kvalitetniju strukturu ispred sjeverozapadnog plašta bedema. Utvrđeni kasnoantički zid, koji je uglavnom paralelan



Kasnoantički podzid formiran od nabacanih kamenih blokova, nadgrobnih ara i liburnskih cipusa (foto: I. Fadić)



Pogled s treće kasnorepublikanske kule na kasnoantičke kontrafore, prapovijesni bedem i kasnoantički podzid (foto: I. Fadić)



Završni radovi na zapadnom ulazu (zapadni ulaz, prapovijesni ulaz i kasnoantički zid) (foto: I. Fadić)

s kasnorepublikanskim bedemom, u svom sjevernom potezu nije uopće uslojen. Veliki kameni blokovi, elementi grobne i urbane arhitekture, kao i nadgrobni spomenici, doslovno su dovučeni do zamišljene linije zida, čineći tako kameni nasip kako bi se teže i usporenije primicalo glavnomu obrambenom bedemu, koji je već tada bio oštećen i skromno obnavljan. U strukturi kasnoantičkoga obrambenog nasipa, uz ulomke baza stupova, uz kamene blokove koji su pripadali monumentalnoj urbanoj ili grobnoj arhitekturi, ponovno su pronađeni liburnski nadgrobni spomenici, ali i nadgrobne are.
Između kasnoantičkog podzida i kasnorepublikanskoga/ranocarskog bedema utvrđen je i smjer prapovijesnog bedema. Na mjestu probne sonde on je visok preko 1,5 m. Na tom je položaju prapovijesni bedem izgrađen na kamenu živcu. U svojoj strukturi nema nikakva veziva i potpuno je identičan segmentima prapovijesnog bedema koji su već registrirani na potezu od prve kasnorepublikanske kule prema Trajanovim vratima, odnosno na zapadnom ulazu u grad, uz liburnski ulaz u gradinu i pod kasnoantičkim zidom. Uz sjeverni potez monumentalnoga antičkog bedema, te približno paralelno s njim, liburnski bedem proteže se u dužini od preko 30 m. Blagi otklon od pravca vidan je na početnom zapadnom dijelu, što je i utvrđeno sondom kod druge kasnorepublikanske kule. Naime, i na tom je mjestu vidljiv isječak liburnskog bedema, koji je očito presjekla druga kula. U nižim otkopnim slojevima, uz prapovijesni liburnski bedem utvrđene su krhotine željeznodobne i helenističke keramike, što, uz niveletu na kojoj je građen i uz tehniku gradnje, nedvojbeno potvrđuje njegov predrimski liburnski nastanak. Daljnja istraživanja pokazat će kakvo je njegovo unutrašnje lice, te njegov odnos s kasnorepublikanskim bedemom i prvobitnom konfiguracijom terena.
Iskop je nastavljen i u smjeru treće i posljednje, četvrte kasnorepublikanske kule na sjevernom plaštu bedema. I dalje su u površinskom otkopnom sloju zapažene velike količine građevinske šute, odnosno najvjerojatnije prvotne ispune u gornjim dijelovima oštećenoga moćnog bedema.



Sjeverozapadni plašt kasnorepublikanskoga/ranocarskog bedema, kasnoantička kula i kasnoantički zid (foto: I. Fadić)

Na zapadnom ulazu u grad, osim do sada utvrđenih različitih horizonata gradnje (kasnorepublikanska, odnosno ranocarska i dvije kasnoantičke faze), potvrđeno je pretpostavljeno predrimsko naslijeđe gradinskog ulaza. Uz dosadašnje spoznaje o dvama nivoima ceste i trima fazama gradskog ulaza, od kojih je stariji horizont istovremen s najnižom niveletom kasnorepublikanskoga ili ranocarskog bedema (druga pol. 1. st. pr. Kr. ili sam početak 1. st.), a mlađi nivo naboja ceste pripada utvrđenom pragu naknadno izgrađenih vrata, otkrivena je i definirana liburnska faza gradinskog ulaza. Nakon definiranja svih smjerova i niveleta, prostor je u potpunosti pripremljen za prezentaciju. Rubni zidovi antičkog ulaza konzervirani su i restaurirani, cesta je zasuta šljunkom, a prapovijesni ulaz tamponom. U strukturu kasnoantičkog zida bit će vraćena replika kamenog žrtvenika s prikazom vučice s Romulom i Remom. S obzirom na to da je međuprostor od monumentalnog bedema do kasnoantičkog zida, na pravcu od zapadnog ulaza do prve kule u potpunosti završen i dostojno priređen za posjete, sljedeći otkopni sloj nastavljen je od prve kasnorepublikanske kule prema Trajanovim vratima. Na spomenutom međuprostoru zasijana je trava na donesen plitak sloj zemlje, što je napravljeno i na vanjskom zakošenju kasnoantičkog zida. Izvađena je akefalna ženska skulptura, sekundarno ugrađena u kasnoantičku kulu. Nakon čišćenja, obrade, uzimanja kalupa i izrade replike, kopija će biti vraćena na prvobitnu poziciju. Jednako je načinjeno s velikim ornamentiranim blokom sepulkralne namjene iz trećega kasnoantičkog kontrafora na sjevernom potezu bedema. Svi nadgrobni spomenici prebačeni su na Kaštel u Benkovac, gdje će u doglednoj budućnosti biti u stalnom postavu Zavičajnog muzeja (dvije nadgrobne are, pet liburnskih nadgrobnih spomenika i gornji dio monumentalne grobne arhitekture). Na terenu je izvršena sva tehnička i fotodokumentacija (tehnički crteži, videosnimanje, snimanje digitalne fotografije, kolor negativi i slajdovi). Pripremljen je teren za fotogrametrijsko snimanje i skeniranje cijelog poteza sjeverozapadnog bedema i zapadnog ulaza u grad. Završene su konzervacija i prezentacija zapadnog ulaza u grad i sjeverozapadnog poteza bedema. Načinjena su georadarska mjerenja na ulazu koji je na akvareliranoj grafici dokumentiran 1985. godine.

Literatura

Cambi 2003 N. Cambi, Ograda na aserijatskom forumu, Asseria, 1, Zadar, 2003: 45 – 69.
Cambi 2004 N. Cambi, Stropni reljef iz Aserije, Asseria, 2, Zadar, 2004: 23 – 39.
Čače 2003 S. Čače, Aserija u antičkim pisanim izvorima – tekstovi i komentari, Asseria, 1, Zadar, 2003: 7 – 43.

Fadić 1990a I. Fadić, Aruntii u Asseriji, AV, 41, Ljubljana, 1990: 713 – 724.
Fadić 2001 I. Fadić, Caius Titius Priscinus – edil i duovir Asserije, Diadora, 20, Zadar, 2001: 157 – 176.
Fadić 2003a I. Fadić, Novi liburnski cipusi iz Aserije, Asseria, 1, Zadar, 2003: 97 – 131.
Fadić 2003b I. Fadić, Asseria – pet godina istraživanja (1998. – 2002.), Zadar, 2003.
Fadić 2003c I. Fadić, Uspon i pad Aserije, HAnt, 11, Pula, 2003: 417 – 429.
Fadić 2004b I. Fadić, Novi epigrafski spomenici iz Aserije i Lepura, Asseria, 2, Zadar, 2004
Fadić 2006 I. Fadić, Novi liburnski nadgrobni spomenici iz Aserije, Asseria, 4, Zadar, 2006: 73 – 104.
Fadić 2006a I. Fadić, Lokalitet: Asseria, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 297 – 299.
Giunio 2003 K. Giunio, Monumentalni žrtvenik iz Aserije s prikazom Vučice i Romulom i Remom i scenama žrtvovanja, Asseria, 1, Zadar, 2003: 133 – 155.
Glavičić 2003 M. Glavičić, Tri nova nadgrobna natpisa iz Aserije, Asseria, 1, Zadar, 2003: 71 – 95.
Glavičić 2003a M. Glavičić, Stanovništvo Aserije, HAnt, 11, Pula, 2003: 417 – 429.
Jeličić 1980 J. Jeličić, Mensa ponderaria iz Aserije, Fiskovićev zbornik, 1, PPUD, 21, Split, 1980: 61 – 68.
Jurić 2004 R. Jurić, Fra Lujo Marun u Podgrađu (Aseriji), Aseria, 2, Zadar, 2004: 149 – 161.
Klarin 2001 N. Klarin, Prapovijesni grobovi na Aseriji – istraživanja 1999. godine, Diadora, 20, Zadar, 2001: 23 – 71.
Kurilić 2006 A. Kurilić, Vladajući sloj Aserije: magistrati i dobročinitelji, te njihove familije i obitelji, Asseria, 4, Zadar, 2006: 7 – 72.
Liebl, Wilberg 1908 H. Liedbl, W. Wilberg, Ausgrabungen in Asseria, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes, 11, Wien, 1908: 17 – 83.
Mardešić 2006 J. Mardešić, Svjetiljke s volutama i trokutastim nosom iz Aserije koje se čuvaju u Arheološkom muzeju u Splitu, Asseria, 4, Zadar, 2006: 127 – 172.
Maršić 2006 D. Maršić, Piramidalna kruništa iz Aserije, Asseria, 4, Zadar, 2006: 105 – 126.
Medini 1969 J. Medini, Epigrafski podaci o munificencijama i ostalim javnim građevinama iz antičke Liburnije, Radovi FFZ, 3, Zadar, 1969: 45 – 74.
Mesić 2003 M. Mesić, Izvještaj o zaštitnim radovima na žrtveniku s reljefima iz Aserije, Asseria, 1, Zadar, 2003: 209 – 211.
Mesić 2004 M. Mesić, Konzervatorski zahvati na Aseriji 2003. godine, Zadar, 2004: 163 – 171.
Miletić 2004 Ž. Miletić, O rimskim cestama na aserijatskom području, Asseria, 2, Zadar, 2004: 7 – 21.
Sambunjak 2004 S. Sambunjak, Glagoljski natpisi iz Aserije s obzirom na zapis iz Nina, Asseria, 2, Zadar, 2004: 133 – 147.
Šeparović 2004 T. Šeparović, Osvrt na nalaz groba s Faustininim medaljonom iz Podgrađa, Asseria, 2, Zadar, 2004: 105 – 115.
Uglešić 2003 A. Uglešić, Ranokršćanski nalazi iz Aserije, Aseria, 1, Zadar, 2003: 195 – 207.
Vežić 2004 P. Vežić, Crkva Sv. Duha na Aseriji – ranokršćanski mauzolej i romanička crkva Sv. Pavla, Asseria, 2, Zadar, 2004: 117 – 137.

dr. sc. Ivo Fadić

Summary

The ninth archaeological excavation campaign on Aseria was published in autumn 2006. Excavation was aimed at resumption of works on the eastern part of the urban tissue of the city – at the newly discovered city gate – Mala Vrata (Little Gate). Further excavation layers were done on the outer mound of the northern wall, from the second Late Antique buttress behind the Trajan's gate to northeast. Finalisation works were done in the area of west entrance of Asseria. To be more precise, the Liburnian (Iron Age) entrance to Pre-Roman hillfort, and the final stretch of the Late Antique wall. All of the mentioned excavated positions have once again yielded very valuable and interesting results.

Redni broj: 177
Lokalitet: Cvijina gradina
Naselje: Kruševo
Grad/općina: Obrovac
Pravni status: Z-1311
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Arheološki muzej u Zadru nastavio je istraživanja na Cvijinoj gradini u Kruševu, u razdoblju od 11. rujna do 23. listopada 2006. godine. Istraživanja je financiralo Ministarstvo kulture, a tijekom ove sezone prvi je put od početka radova dodatnu financijsku potporu osigurao i Grad Obrovac. Radove vodi dipl. arh. Natalija Čondić, kustosica Prapovijesnog odjela Arheološkog muzeja u Zadru.

U ovoj, sedmoj istraživačkoj kampanji nastavljeno je sondiranje arhitektonskog kompleksa na istočnom rubu naselja. Istražena je površina dimenzija 8,50x5 m, odnosno ukupno oko 40 m², u sloju debljine od najmanje 15 do najviše 80 cm. Otvoren je i istražen treći u nizu objekata koji se nalaze na istočnom rubu platoa i koji se, zajedno s još jednom novootkrivenom građevinom, vežu uz građevinski kompleks na prvoj istočnoj terasi naselja. Kampanja je započela čišćenjem starih navoza s dijela terena, koji su se nalazili upravo iznad istražene „prostorije 3". Problem navoza zemlje i kamenja iz prethodnih istraživanja prisutan je već neko vrijeme, pa je bilo nužno organizirati taj posao prije nastavka istraživanja. Time je omogućen nastavak radova kojima će biti definiran kompleks prostorija na rubu platoa.
Prostorija koja je ove sezone istražena površinom je najveća (8,80x8,80 m), a sadrži dosad najbolje ostatke arheoloških slojeva koji su sačuvani netaknuti na najvećem istraženom dijelu. Već je prilikom lanjskih istraživanja, kada je započeto otvaranje površine „prostorije 3", bilo očito da je riječ o većem objektu podijeljenom pregradnim zidovima u manje prostorije. Kako je takva situacija poznata iz prethodnih istraživanja austrijskog instituta, pretpostavljeno je da je riječ o nizu prostorija povezanih zajedničkim perimetralnim zidom, u ovom slučaju onim otkrivenim na sjevernom rubu građevine. Međutim, istraživanje je pokazalo neobičnu tlocrtnu situaciju u kojoj se unutar većega kvadratnog prostora nalazi manja prostorija dim. 2,60x3,45 m, čija je površina u potpunosti adaptirana klesanjem vrhova živog kamena. U dostupnoj dokumentaciji starijih istraživanja,



Cvijina gradina, pogled sa zapada (foto: I. Čondić)

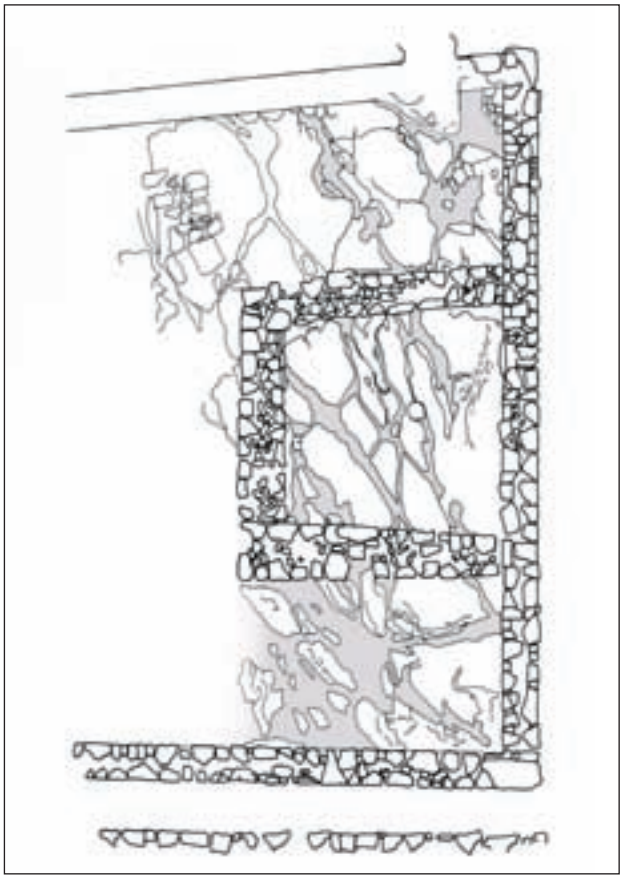
provođenih početkom 20. st., ne mogu se pronaći tlocrti slični ovome. Premda još nije jasna namjena objekta, njegov je specifičan tlocrt svakako poseban. Također, na cijeloj je površini manje prostorije sačuvan tanak sloj, sastavljen od svjetlije zemlje i sitnog kamenja, koji je najveća do sad sačuvana površina arheološkog sloja in situ. Taj se sloj pojavljuje 40-ak centimetara ispod površinskog nasipa u kojem je na cijeloj istraženoj površini pronalažena uglavnom manja količina arheološkog materijala miješanih svojstava (pretežno rimska keramika, nešto starijih ulomaka). U samom sloju, koji se i sastavom zemlje izrazito razlikuje od površinskog, pronađeno je mnogo građe i to pretežito ulomaka kućne keramike i željeznodobnih i rimskih odlika. Stoga je zasad teško, barem u okvirima ove sonde, razlučiti slojeve predrimskog od slojeva rimskog razdoblja. Sondiranje drugih položaja na gradini, s deblje nataloženim slojevima, vjerojatno će donijeti bolji uvid i omogućiti jasnije razdvajanje tih dviju faza života grada.

Osim kućne keramike, pronađena je i veća količina druge sitne arheološke građe, više komada rimskog novca iz razdoblja od 1. do polovine 4. st., dijelovi brončanih rimskih fibula, ulomci velikih keramičkih pitosa za čuvanje hrane i sl., te rimskoga građevinskog materijala (rimske opeke s pečatom proizvođača), koji govore o intenzivnom životu tog naselja na prijelazu era.

Iskop unutar „prostorije 3" ostao je nedovršen u južnom kutu, gdje je preostalo definiranje i čišćenje spoja jugoistočnog i jugozapadnog zida. Također, preostaje završno uređenje cjelokupnog prostora koji se istražuje u posljednjih pet



Cvijina gradina, „prostorija 3", pogled sa sjeverozapada (foto: F. Nedved)



Cvijina gradina, „prostorija 3", tlocrt (izradio: I. Čondić)

kampanja, kako bi se zaključila sondiranja tog dijela naselja. Rezultati dosadašnjih istraživanja govore kako se na istočnom rubu grada vjerojatno nalazila gospodarska, a ne prava stambena zona. Završetak radova na tom dijelu planira se u idućoj kampanji. Nastavak istraživanja obuhvaćao bi otvaranje nove sonde na području južnih terasa naselja, gdje je površinski sloj (a vjerojatno i sastav arheoloških slojeva) vidljivo drukčiji, te pripremu nekropole u jugoistočnom podgrađu. Time će biti otvorene dvije nove teme – stanovanje i pokapanje.
Svakako treba istaknuti kako je tijekom ove sezone radova, također zahvaljujući dodatnim sredstvima, dogovoreno i snimanje lokaliteta iz zraka, što je vrlo koristan i vrijedan dio ukupne terenske dokumentacije. Istim preletom bit će snimljeno i nekoliko drugih arheoloških lokaliteta u samom Kruševu i njegovoj neposrednoj okolici, a snimljeni materijal bit će koristan kako u znanstvene, tako i u druge svrhe. U ovoj je istraživačkoj kampanji otkriveno i očišćeno ukupno 15 metara zidova. Svi su zidovi konzervirani neposredno nakon završetka arheoloških radova.

Literatura

Abramić, Colnago M. Abramić, A. Colnago, HE, 4, Kruševo.
Abramić, Colnago 1909 Untersuchungen in Norddalmatien, JÖAI, 12, Wien, 1909: 13 – 112.
Batović 1963 Š. Batović, Razvoj istraživanja prapovijesti u Dalmaciji, Radovi FFZ, 2, Zadar, 1963.
Colnago 1915 A. Colnago, Untersuchungen in Norddalmatien, JÖAI, 18, Wien, 1915: 175 – 188.
Colnago, Keil 1905 A. Colnago, J. Keil, Archäologische Untersuchungen in Norddalmatien, JÖAI, 8, Wien, 1905: 32 – 50.
Čače 1993 S. Čače, Broj liburnskih općina i vjerodostojnost Plinija (Nat. hist. 3, 130; 139 – 141), Radovi FFZ, 32 (19), Zadar, 1993: 1 – 36.
Čondić, Nedved 2006 N. Čondić, B. Nedved, Lokalitet: Cvijina gradina, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 299, 300.
Glavinić, Kubitschek 1898 M. Glavinić, W. Kubitschek, Ein Denarfund in Dalmatien, JÖAI, 1, Wien, 1898: 83, 84.
Šeparović 2005 T. Šeparović, Revizija skupnog nalaza rimskog novca iz Kruševa kod Obrovca, VAPD, 72, Split, 2005: 71.

Natalija Čondić

Summary

In September and October 2006 excavation on Cvijina Gradina in Kruševo was continued. Probing the architectural complex in the eastern part of the settlement, a total of 40 square meters was opened and the third object in a row on the edge of the plateau was excavated. Prior to the excavation this part of terrain had been cleaned of old wheeled in soil and rocks that have for some time been blocking the expansion of the probe to the east. Object excavated in this campaign is the biggest in size. It has an unusual plan where small room of 2,60x3,45 m sits with the bigger one of 8,80x8,80 m, placed next to a perimeter wall. Similar plans have not been encountered in previous excavations on this locality. In the layer preserved the most (in the small room) plenty of evidence has been found, mostly home pottery with both Liburnian and Roman characteristics. Separating the Pre-Roman and Roman layer is not possible in this probe. Multiple Roman coins (from 1st to the first half of 4th century) have been found in broader excavation area, pieces of bronze Roman fibulae, pottery pithoi shards, lots of Roman construction material and the like. Works on the edges of the settlement are expected to be finished next year followed by opening a new probe on the south terraces of the settlement and preparing the necropolis on south side of the town. All walls have been conserved and protected from decay.

Redni broj: 178
Lokalitet: Nin – Banovac
Naselje: Nin
Grad/općina: Nin
Pravni status: R-1318 (povijesna urbanistička cjelina)
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje i konzervacija

Od 20. rujna do 15. prosinca 2006. provođena je sedma arheološka kampanja na lokalitetu Banovac u Ninu. Iskopavanje su financirali Ministarstvo kulture i Grad Nin. Sedmom arheološkom kampanjom ukupno je istražena površina od 140 m². Istražne radove na lokalitetu proveli su stručna voditeljica dr. sc. Marija Kolega i arheolog Mate Radović. Terensku ekipu činili su arheolozi Majda Predovan i Radivoj Žunić, te studenti arheologije Sveučilišta u Zadru. Tijekom studenog proveden je i konzervatorsko-restauratorski zahvat na mozaičkom podu uz jugozapadni rub peristila. Dimenzije zahvata iznose 13x2,25 m, površine oko 15 m². Milun Garčević, mozaičar restaurator iz Zagreba, konzervirao je i djelomice restaurirao mozaički pod *in situ*.

Na samom početku arheoloških radova nastavljen je iskop kulturnih slojeva u sondi V, kvadrantu 28, započet u kampanji 2005. godine. Tim iskopom praćen je sjeverni zid građevine u dužini od 5,30 m. Uzduž njegove sjeverne strane, u rovu širine 50 cm, istraženi su ostaci odvodnog kanala, koji prati vanjsku stranu građevine. Kanal je identične strukture kao i u dosadašnjem dijelu. U nastavku radova, započeo je iskop u sondi VII, koja obuhvaća kvadrante 25, 26, 27, sjevernu trećinu kvadranta 19 i u manjoj mjeri južni dio kvadranta 31. Zbog takve prostorne



Nin – Banovac, prostorija 12 (foto: R. Žunjić)



Nin – Banovac, prostorija 12 (foto: R. Žunjić)

dispozicije, sonda VII ima nepravilan trapezoidan oblik, te tako prati širinu građevine, tj. njezin sjeverni zid. U sondi VII iskop je započeo na prosječnoj dubini od 55 cm. Na dubini od 1,10 m istraženi su ostaci kasnosrednjovjekovne i novovjekovne građevine, koji najvjerojatnije čine južni dio gospodarskog kompleksa u sklopu dominikanskog samostana sv. Ivana Krstitelja, što potvrđuje i crtež crkve iz 1793. godine (Petricioli 1969). U navedenim prostorijama pronađena je skromna količina majoličke i kasnosrednjovjekovne grube keramike. Nakon izrade dokumentacije, navedeni ostaci su uklonjeni, te je nastavljen daljnji ručni iskop. U južnom dijelu kvadranata 26 i 27, a na dubini od oko 1,55 m, pojavili su se ostaci rimskoga zida koji sa sjeverne strane zatvara prostoriju 14, djelomice istraženu u kampanji 2001. godine. Tom su prilikom u sjevernom dijelu navedene prostorije pronađeni skromni ostaci mozaičkoga poda, površine cca 1,5 m².

Između prostorije 14 i sjevernoga (vanjskog) zida građevine, nađena je trapezoidna prostorija, veličine 7,80x4,20 m. Prostorija je istražena do dubine od 2,60 m. U kulturnim slojevima prevladava rimska keramička građa, dok se u najdubljim pojavljuje i manja količina željeznodobne liburnske keramike. Između prostorija 11 i 12 položen je unutrašnji odvodni kanal čija je funkcija odvodnja vode iz građevine u vanjski kanal koji se nalazi uzduž sjevernoga (vanjskog) zida građevine.



Nin – Banovac, konzervirani dio mozaika (foto: R. Žunjić)

U sjeveroistočnom dijelu građevine djelomice je istražen zaseban termalni kompleks. Označen je kao prostorija 13, čija dužina na sjeverozapadnoj strani iznosi 8,60 m, na sjeveroistočnoj 4,30 m, na jugozapadnoj 5,00 m, a na jugoistočnoj strani 9,60 m. Na dubini od 1,74 m, u manjem dijelu prostorije evidentirani su ostaci mozaičnoga poda, izrađeni od bijelih i crnih tesera. U jugozapadnom dijelu te prostorije istraženi su ostaci dviju manjih prostorija (A, B), međusobno povezanih polukružnim lukom. Prostorija A je pravokutnog oblika, veličine 2x1,60 m. Istražena je do dubine 2,55 m, gdje su utvrđeni ostaci kanala izrađenog od kamena i opeke, obilno premazani hidrauličnom žbukom. Jasno je da kanal spaja prostoriju 12 s prostorijom 13 B. Dno prostorije ima opločenje od tegula na kojima su položene suspenzure. Ukupno je evidentirano šest nizova. U prostoriji B, veličine 3,40x3 m, a na dubini od 2,74 m, pronađeni su ostaci poda od tegula. Na podu su položene suspenzure u rasporedu četiri puta četiri, na prosječnoj udaljenosti od 40 cm. Ručnim čišćenjem suspenzura nad podom od tegula utvrđen je sloj nabijene žute gline debljine 17 – 19 cm.

Literatura

Petricioli 1969 I. Petricioli, Osvrt na ninske građevine i umjetničke spomenike srednjega i novoga vijeka, Zadar, 1969.

dr. sc. Marija Kolega
Mate Radović

Summary

During seven archaeological campaigns conducted on the Nin – Banovac locality (2000 – 2006) Roman residential building (*domus*) constructed in near vicinity of Forum was systematically excavated. Excavated area of the building encompasses area of 660 square meters, while the north-western dimensions are 15.25m, the north-east 34.80, the south-east 24.50m and south-west 31.50. The building is flanked to the north and west by excavated Antique roads while it continues in length to the east and west outside the archaeological excavated plot. The blueprint situation of the complex shows undeveloped type of the Roman house consisting of following rooms: triclinium, dormitories, the peristyle, the thermal complex and smaller auxiliary rooms. In its interior, rooms covered in mosaic floor have special significance. Although only partly preserved, judging by the technique, geometric and animal motives made of black and white cubes, the craftsmanship is very fine. This residential interior in its cultural layers has kept rich and numerous pottery, glass and metal evidence, which speak of the way of life of their owners.

In Early Middle Ages, the ruins of the Roman house were settled by the Early Croatian congregation which used drywall reconstruction to adapt the object according to its needs. It was that exploitation that hurt the mosaic floor the most, while in some room the Roman cultural layer was completely destroyed. In the Late Middle and the beginning of Post-Medieval Age, production buildings of a Dominican monastery are formed.

Redni broj: 179
Lokalitet: Povljana (općina)
Naselje: –
Grad/općina: Povljana (otok Pag)
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje

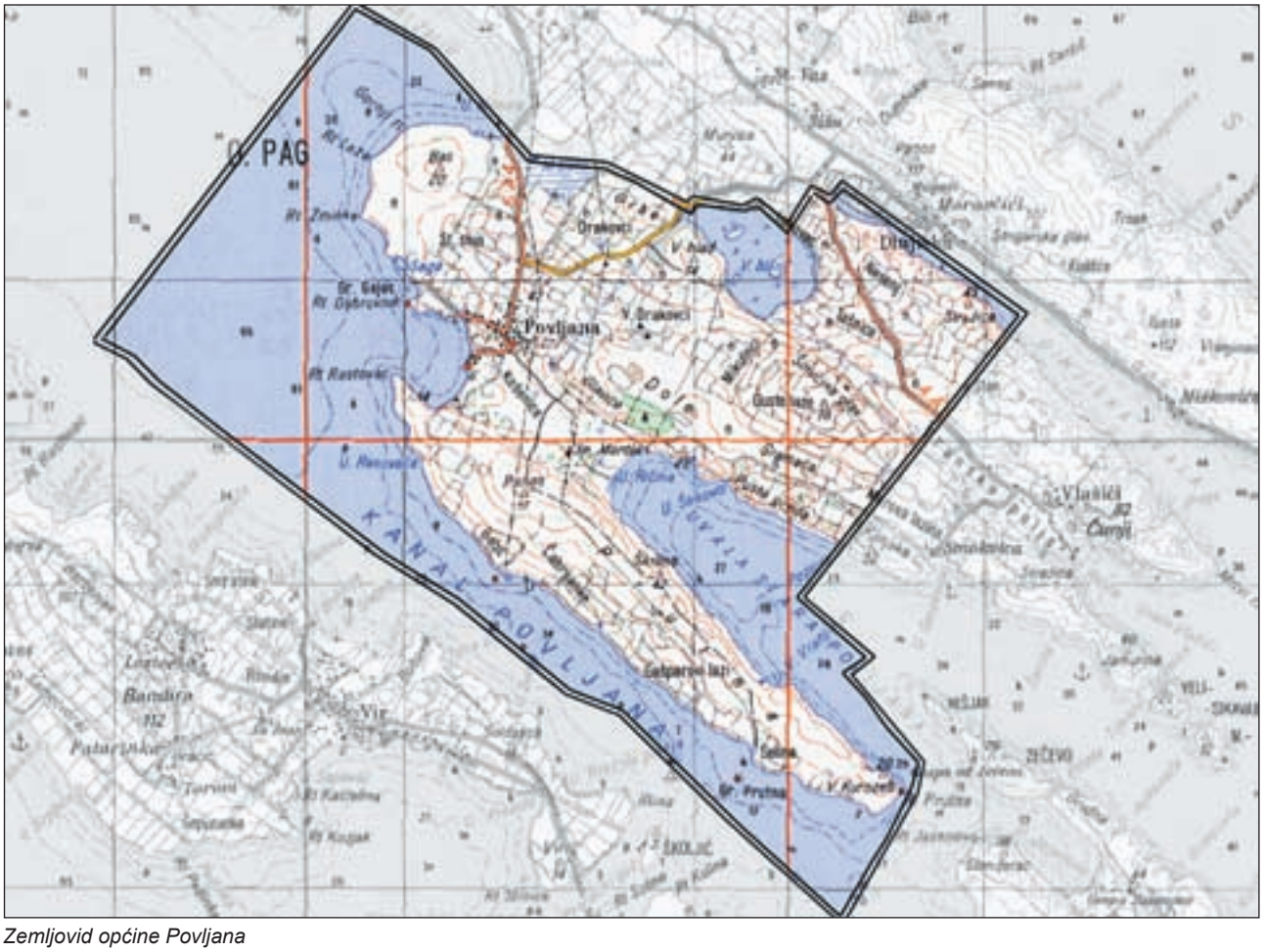
Od 24. travnja do 1. lipnja 2006. trajala su intenzivna rekognosciranja na većem dijelu općine Povljana na otoku Pagu. Stručni voditelji bili su Radomir Jurić, muzejski savjetnik u Arheološkom muzeju u Zadru i dr. sc. Šime Batović, red. profesor u miru. Sudjelovali su Natalija Čondić, kustosica u Arheološkom muzeju u Zadru; Ivana Mazić, vanjska suradnica muzeja; Ivan Čondić, dokumentarist i Franjo Nedved, viši fotograf – djelatnici Arheološkoga muzeja, te Neven Tičić i Branko Vučković iz Turističke zajednice Povljana i Općine Povljana. Obilazak terena financijski su pomogli Općina Povljana i Turistička zajednica Općine Povljana.

Prije ovih radova, na cijelom otoku Pagu Š. Batović zabilježio je petnaestak prapovijesnih gradinskih naselja od Luna do Dinjiške i mnogo više grobnih humaka. Zanimljivo je da je od svih zadarskih otoka najviše takvih humaka na otoku Pagu. To se potvrdilo i ovim rekognosciranjima. Na području općine Povljana dosad su bila evidentirana samo dva nalazišta iz rimskog doba (Obatnice na rubu Povljanskoga polja i jedan položaj u moru na Prutni), a



Prapovijesna gomila na Prutni (foto: F. Nedved)

iz srednjeg vijeka šest nalazišta (Stara Povljana, naselje i groblje, crkva sv. Nikole i sv. Martina, te grobovi na položajima Belotine ograde, Gomilica i Grušna).
Pregledom iz 2006. otkriven je veći broj arheoloških nalazišta od kojih veći dio pripada prapovijesti. Postoje pretpostavke o postojanju nekoliko gradinskih naselja, ali to se bez iskopavanja ne može utvrditi sa sigurnošću. Najstariji dosad pronađen predmet pripada eneolitiku (dio kamene sjekire), a pronađen je na brdu Panosu. Najviše je zabilježeno kamenih grobnih humaka (ukupno 125) iz brončanoga i željeznog doba, i to na poluotoku Prutni.



Zemljovid općine Povljana



Povljana – Panos, ulomci brončanodobne posude (foto: I. Čondić)



Stara Povljana – Sv. Martin, 14. st. (foto: F. Nedved)

Evidentiran je velik broj gomila, ali za dio njih, da bi se potvrdilo je li uistinu riječ o grobnim gomilama, neophodna su istraživanja. Zabilježena su prapovijesna nalazišta: Paške stine, Gusti lazi, položaj zapadno od brežuljka Hermena, Selina, Mali Vraninac, Veliki Vraninac, Rajkovac, Škrlina, Panos, Dola, Bočina i Babe.

Od rimskih je nalazišta najprije pregledan već poznat položaj Obatinice, koji godinama uništavaju morski valovi i znatiželjni turisti. Zasigurno je riječ o rimskome gospodarskom sklopu, od kojeg je jedan dio na kopnu, a drugi dio pod morem. Dokumentirano je postojeće stanje, a pored nekoliko zanimljivih ulomaka posuda, nađen je i jedan primjerak rimskog novca.

Nedaleko do trafostanice u Selini (Prutna), tik uz more (pa i u moru) nalazi se dosta ostataka iz rimskog doba (zidovi, ulomci tegula, amfora i drugog posuđa). Jednako tako, i na Dobroj Punti (položaj Kućerina) pronađeno je dosta ulomaka rimske keramike. Rimski su ostaci pronađeni i u Staroj Povljani (plaža), Kraljevoj ogradi i Basu (Segal).

Dužna pozornost posvećena je nalazištima hrvatskoga srednjovjekovlja, bilo onima iz ranoga ili kasnog srednjeg vijeka. Najprije su pregledana navedena nalazišta, te je dokumentirano zatečeno stanje, dopunjeno novim spoznajama. U Staroj Povljani, na položaju Mirina i Ogradina, nalaze se ostaci naselja (zidovi, mnogo ulomaka srednjovjekovne keramike, odnosno od srednjeg vijeka do napuštanja naselja u 17. st.). Na položaju Ljubljine, ispod Glavice i u Selini (Selinama) nalaze se ostaci suhozidnih kuća. Ulomci zemljanih posuda s caklinom (glazurom) i bez nje nađeni su na položajima Hermen i Miškov stan. U Gustim lazima (ograda pok. Petra Rumore) uočeni su zidovi kojima je kamenje vezano žbukom. Prema tehnici zidanja mogli bi pripadati srednjem vijeku. U plitkoj uvali u Selinama, koja se pruža u smjeru jugoistok-sjeverozapad, u dužini od 300 m i širini od 80 m, vide se ostaci srednjovjekovnih solana.



Povljana – Obatnice, ostaci riskodobnoga gospodarskog sklopa (foto: I. Čondić)

Ovim pregledom arheološki zemljovid općine Povljana bitno je bogatiji nego donedavno. Evidentirano je tridesetak nalazišta, od čega je više od polovine prapovijesnih, a preostali dio pripada rimskom dobu i srednjem vijeku. Razumijevanjem čelnika Općine Povljana i Turističke zajednice Povljana, evidencija arheoloških nalazišta uskoro se nastavlja. Usporedo će teći i pokusna istraživanja na dijelu navedenih nalazišta, a potom bi i uz sredstva iz drugih izvora slijedila sustavna istraživanja na najvažnijim nalazištima. Sve će to imati veliku važnost u čuvanju i poznavanju hrvatske kulturne baštine na ovom užem prostoru, a posebice u kulturnom turizmu.

Literatura

Batović 1992 Š. Batović, Rekognosciranje otoka Paga u 1990. i 1991. godini, Obavijesti HAD, 1, Zagreb, 1991.

Bianchi 1879 C. F. Bainachi, Zara cristiana, Zadar, 1879.

Belošević 1970 J. Belošević, Starohrvatska nekropola kod Povljane na otoku Pagu, Diadora, 5, Zadar, 1970.

Belošević 1980 J. Belošević, Materijalna kultura Hrvata, Zagreb, 1980.

Hilje 1999 E. Hilje, Spomenici srednjovjekovnoga graditeljstva na Pagu, Zadar, 1999.

Domijan, Petricioli, Vežić 1990 M. Domijan, I. Petricioli, P. Vežić, Sjaj zadarskih riznica (katalog izložbe), Zagreb, 1990.

Farlati 1775 D. Farlati, Illyricum sacrum, V, Venecija, 1775.

Jurić 1992 R. Jurić, Archaelogical Excavation of the Church of St. Nicholas in Povljana on the Island of Pag, Diadora, 14, Zadar, 1992.

Jurić 1996 R. Jurić, Istraživanja u crkvi sv. Nikole na otoku Pagu, Rađanje prvog hrvatskog pejzaža, Zbornik radova Znanstvenog skupa održanog 6. – 8. listopada 1992., Zagreb, 1996.

Jurišić 1989 M. Jurišić, Arheološki nalazi u podmorju Krka, Raba, Paga i Hrvatskog primorja, Izdanja HAD, sv. 13, Zagreb, 1989.
Marasović 1978 T. Marasović, Prilog morfološkoj klasifikaciji ranosrednjovjekovne arhitekture, Prilozi istraživanju starohrvatske arhitekture, Split, 1978.
Petricioli 1963 I. Petricioli, Crkva sv. Nikole kraj Povljane na otoku Pagu, Starohrvatska prosvjeta, ser. III, sv. 8-9, Zagreb, 1963.
Petricioli 1990 I. Petricioli, Od Donata do Radovana, Split, 1990.
Petricioli 1996 I. Petricioli, Srednjovjekovnim graditeljima u spomen, Split, 1996.
Runje 2005 P. Runje, Glagoljica u zadarskoj nadbiskupiji u srednjem vijeku, Zadar, 2005.
Sabljar 1852 M. Sabljar, Bag/Pag, Putna bilježnica br. 5 1852, Arhiv Zavoda za zaštitu spomenika kulture, Ministarstvo kulture RH u Zagrebu
Šimunović 1989 P. Šimunović, Toponimijska svjedočanstva o ranoj hrvatskoj prisutnosti na Krku, Rabu i Pagu, Izdanja HAD, 13, Zagreb, 1989.
Škunca 1989 A. Škunca, Pregled antike otoka Paga, Izdanja HAD, 13, Zagreb, 1989.
Uglešić 2002 A. Uglešić, Ranokršćanska arhitektura na području današnje Zadarske nadbiskupije, Zadar, 2002.

Radomir Jurić
prof. dr. sc. Šime Batović

Summary

From April 24th to June 1st 2006, intensive reconnaissance was done on most of the Povljana County, mostly on the Prutna peninsula. Before this tour only 8 sites from the Roman Era and the Middle Ages were known before this tour. This examination considerably enhances the archaeological map of the Povljana County, around 30 sites were registered, half of which are Prehistoric, while the rest are from the Roman Era, the Middle Ages and Early Post-Medieval Era. Along with resumption of reconnaissance, test excavation and then systematic archaeological excavation will be done on the most important sites. All that will have great importance in understanding the Croatian cultural heritage in this small area, and cultural tourism especially.

Redni broj: 180
Lokalitet: Radašinovci – Vinogradine
Naselje: Radašinovci
Grad/općina: Benkovac
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Tijekom lipnja i srpnja 2006. provođena su sustavna arheološka istraživanja ranohrvatskoga groblja na položaju Vinogradine u Radašinovcima kod Benkovca. Stručni voditelj bio je Radomir Jurić, muzejski savjetnik u Arheološkom muzeju u Zadru, a sudjelovali su i Ivana Mazić, vanjska suradnica muzeja; Ivan Čondić, dokumentarist; Franjo Nedved, viši muzejski fotograf (svi djelatnici Arheološkoga muzeja u Zadru) i Jelena Vekić,



Radašinovci – Vinogradine, istraživanje zapadnog dijela iskopa (foto: F. Nedved)

apsolventica arheologije Sveučilišta u Zadru. Nastavak je to istraživanja iz prethodnih godina. Radove je financiralo Ministarstvo kulture. Istražena je površina od 73 m² (k.č. 185/1, 185/2, 185/4).

Selo Radašinovci nalazi se oko 20 km južno od Benkovca, a položaj Vinogradine u polju, oko 500 m jugoistočno od župne crkve sv. Ante, uz razumijevanje vlasnika zemljišta i financijsku potporu Ministarstva kulture, 1999. započela su istraživanja koja su uslijedila i idućih godina (Jurić 2000; Jurić 2001; Jurić 2002), ali su 2004. bila prekinuta i ponovno nastavljena 2005. (Jurić 2006) i 2006. godine. Radilo se na dvama različitim prostorima groblja: sjeveroistočnom kutu i jugozapadnom profilu, u ukupnoj dužini od 17 m i širini od 2 m (prosječna visina 0,80 m). Na tom dijelu nije nađen ni jedan grob, nego jedna veća rupa promjera 2 m, s mnogo sitnog kamenja, čija namjena nije definirana. Međutim, iskop je produžen i proširen prema sjeverozapadu (dimenzije 6x6,5x0,60 m), gdje je istraženo 11 novootkrivenih grobova, tako da je u svim dosadašnjim kampanjama otkriveno i istraženo 95 grobova. Nakitni predmeti pripadaju dosadašnjem repertoaru nalaza (jednojagodna naušnica, prsten).
Grobovi su građeni od kamenih obložnica ili neobrađenog kamenja poslaganog u 2-3 reda, te zatvoreni kamenim pločama. Orijentacija je više-manje ujednačena, istok--zapad (glava na zapadu), premda je nekoliko grobova



Radašinovci – Vinogradine, ranohrvatski grobovi (foto: I. Čondić)

orijentirano u smjeru sjever-jug. Nakitni predmeti datiraju od sredine do konca 9. st. i pripadali su, kao i groblje, pokrštenim Hrvatima. Sva dosadašnja istraživanja odvijaju se uz iznimnu susretljivost Duje Krpine, vlasnika zemljišta koji istraživanja omogućava tijekom više godina, a da za to ne traži nikakvu novčanu nadoknadu. Iznimno vrijedna osteološka građa proslijeđena je u Zavod za arheologiju HAZU-a u Zagrebu, gdje je antropološki analizirana. Nakon istraživanja uređen je okoliš, a grobovi izrađeni od kamenih ploča ostali su vidljivi.

Literatura

Jurić 2000 R. Jurić, Ranohrvatsko groblje u Radašinovcima kod Benkovca, Obavijesti HAD, 1, Zagreb, 2000.
Jurić 2001 R. Jurić, Radašinovci – Vinogradine 2001, Obavijesti HAD, 3, Zagreb, 2001.
Jurić 2002 R. Jurić, Novija istraživanja srednjovjekovnih grobova na zadarskom području, HAnt, 8, Pula, 2002.
Jurić 2006 R. Jurić, Lokalitet: Radašinovci – Vinogradine, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006.

Radomir Jurić

Summary

During June and July of 2006, archaeological excavation of the Late Croatian cemetery was done the location Vinogradine in Radašinovci near Benkovac. This is continuation of excavations of previous years. 11 graves have been excavated (up till now that is 95 graves). The graves are stacked in precise lines, and are mostly constructed of stone blocks or raw stone stacked in 2 or 3 rows and closed with kamenim poklopnicama. They are more or less evenly positioned. East – west (head to the west), although several graves are positioned north – south. Jewelery belongs to previous repertoire of finds (a single-bead earring, a ring). Mentioned items date from mid to end of 9th century and belonged to christen Croat women.

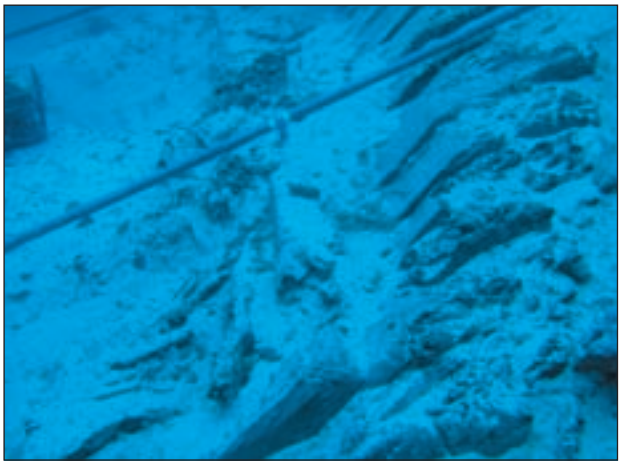
Redni broj: 181
Lokalitet: Silba – Južni greben
Naselje: Silba
Grad/općina: Silba (otok Silba)
Pravni status: Z-3021
Razdoblje: A
Vrsta radova: podmorsko istraživanje

Tijekom desetak dana rujna 2006., na Južnom grebenu kod otoka Silbe nastavljeno je istraživanje ostataka brodoloma iz 1. st. (Gluščević 2000; Gluščević 2002; Gluščević 2003; Gluščević 2004). Riječ je o brodu koji je, dolazeći najvjerojatnije s prostora istočnog Mediterana, prevozio dva glavna tereta: prvi su bile amfore Dressel 2-4, a drugi nepravilno lomljeno kamenje. To je svakako prvi brod na Jadranu koji je, iz još uvijek nepoznata razloga, na svojoj palubi prevozio i dio kamena. Zaključak je moguć na osnovi stratigrafskog položaja materijala i kamena koji je prekrivao sve što se nalazilo u središnjem dijelu broda. Osim spomenutih amfora, izvađena je i jedna rodska amfora, ali i rijetka amfora Kingsholm 117, čija provenijencija za



Pogled iz zraka na Grebene kod otoka Silbe (foto: S. Gluščević)

sada nije poznata. Čitav repertoar manjega keramičkog posuđa, bez sumnje dijelova brodske kuhinje, potvrđuje istočnomediteransko, vjerojatno egejsko, podrijetlo broda. Ističu se plitka zdjela (ESA, Hayes, forma 29) i konična keramička čaša koje se mogu pripisati istočnoj A-keramici (ESA, Hayes, forma 47), inače vrlo rijetkoj pojavi na istočnoj obali Jadrana. Ako je determinacija točna, onda bi kraj proizvodnje tog tipa plitkih bikoničnih zdjela, odnosno period nešto iza toga (30. g. pr. Kr. – 20./25. g.), bio i



Dio rebara broda (foto: S. Gluščević)

terminus ante quem potonuća broda. Među nalazima se ističu i dva keramička tarionika od kojih jedan nosi žig M. MAR/SECUNDI. Pažnju zaokuplja i nekoliko metalnih nalaza koji su činili razne dijelove opreme broda. Među njima je više loše sačuvanih ulomaka olovnog lima, ali i baza okrugla olovna otvora. Oni bi mogli biti kompatibilni s profiliranom brončanom cijevi, a vjerojatno su činili dio brodske crpke. Opremi broda pripada i olovni dubinomjer čiji je donji dio izveden slično onom koji se čuva u zbirci dominikanskog samostana u Bolu (Vrsalović 1979). Konstrukciju broda činili su brojni brončani čavli i nekoliko većih brončanih spojnica.

Iznimno su zanimljive dvije veće ovalne brončane posude, u potpunosti kalcificirane. Njihova namjena nije u potpunosti jasna, ali je sigurno da su služile za taljenje nečega. Teško je, naime, vjerovati da su i one pripadale brodskoj kuhinji, iako su nađene na istoj strani broda kao i ostali keramički, rijetki stakleni i metalni nalazi.

U ukupno deset dosad istraženih kvadranata registrirano je pedesetak drvenih, vrlo gusto raspoređenih rebara. Njihova debljina, ali i međuprostor, iznimno su neujednačeni. Tako se debljina rebara kreće od 10 do 16,5 cm, a širina međuprostora od 3,5 do 12,5 cm. Uz rebra, na većem dijelu dosad otkrivenog dijela broda, sačuvani su dijelovi unutrašnje oplate, ali i donji dio jače četvrtaste grede okomito nasjele na trup broda. Položaj i veličina upućuju na to da je možda riječ o bazi jarbola. Valja upozoriti kako je to najveći broj otkrivenih rebara na jednome dubokom nalazištu na Jadranu, te je stoga iznimna prilika otkriti ih do kraja i dokumentirati te tako dati doprinos poznavanju rimskodobne tehnike brodogradnje na istočnom Mediteranu.

Istraživanje ovoga broda pionirsko je na Jadranu i prema zahtjevnom radu na izradi 3D-slike čitavog brodoloma, ali i njegovu smještaju u okoliš. To je započeto u suradnji s mr. sc. Miranom Eričem i Andrejem Gasparijem, tada suradnicima Arheološkog odjela FF-a u Ljubljani. Radilo se softverom koji je ljubazno, tijekom dvije godine, besplatno na raspolaganje stavila tvrtka DFG Consulting iz Ljubljane. Kako volonterski rad, s obzirom na velik broj potrebnih radnih sati, više nije moguć, za dovršetak izrade potreban je novac. Dovršetak istraživanja ostataka ovog po mnogo čemu osobitog brodoloma, ali i završetak izrade 3D-slike, nameće se kao nužnost. U protivnom, dosad uložena sredstva bila bi gotovo bespredmetna.

Literatura

Gluščević 2000 S. Gluščević, Otok Silba – Grebeni. Hidroarheološko istraživanje rimskodobnog brodoloma, Obavijesti HAD, XXXII/3, Zagreb, 2000: 100 – 103.

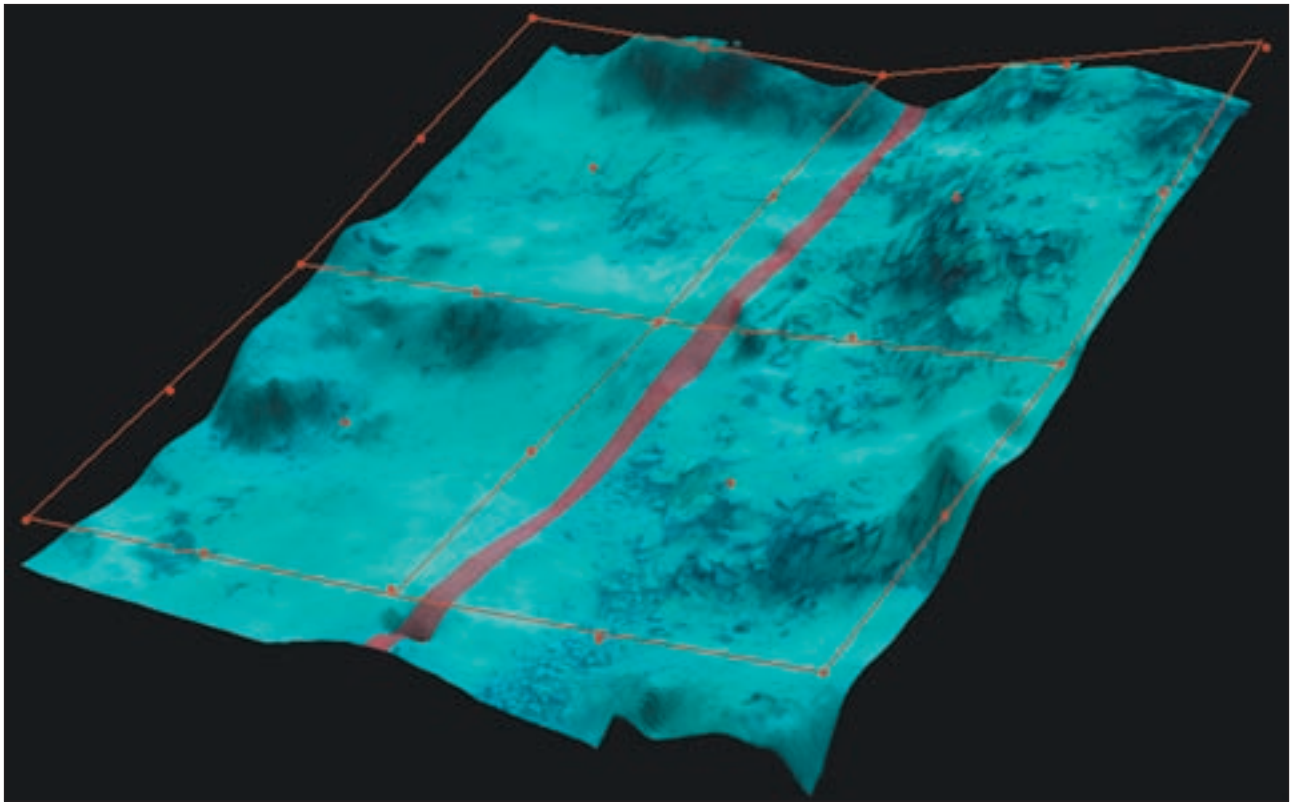
Gluščević 2002 S. Gluščević, Otok Silba – Grebeni, podmorsko istraživanje antičkog brodoloma, druga kampanja, Obavijesti HAD, XXXIV/1, Zagreb, 2002: 64 – 70.

Gluščević 2003 S. Gluščević, Silba – Grebeni 2002. Podmorsko istraživanje antičkog brodoloma, treća kampanja, Obavijesti HAD, XXXV/1, Zagreb, 2003: 84 – 90.

Gluščević 2004 S. Gluščević, Silba – Grebeni 2003, nastavak podmorskog istraživanja rimskodobnog brodoloma, četvrta kampanja, Obavijesti HAD, XXXVI/2, Zagreb, 2004: 112 – 118.

Gluščević 2004 S. Gluščević, Antički brodolom na Grebenima kod otoka Silbe, Zadar, 2004. (publikacija uz izložbu)

Hayes 1981 J. W. Hayes, Atlante delle forme ceramiche II, sigillate orientali, Roma, 1981.



3D-slika kvadranta 31 (obrada: M. Erič)

Vrsalović 1979 D. Vrsalović, Arheološka istraživanja u podmorju istočnog Jadrana (tipkopis), Zagreb, 1979.

dr. sc. Smiljan Gluščević

Summary

During several days of 2006, excavation of the shipwreck from the middle of the 1st century on the south reef of the Island of Silba was resumed. The excavation was positioned in the second row of quadrants (quadrants 21 -25). Work was focused on the excavation and drafting the details of the ship's construction. Bronze nails were found as well as bronze joint *in situ*. Most of the time was spent in removing large amounts of stone that was a part of ship's load. Total of 6, 50 cubic meters has been removed so far. It is not yet known what was its purpose but it is evident that it was placed on the deck. Digital recording was resumed in order to make a 3D image of the entire site which is a first attempt of that kind in the Adriatic.

Redni broj: 182
Lokalitet: Starigrad Paklenica – Sv. Petar
Naselje: Starigrad Paklenica
Grad/općina: Starigrad Paklenica
Pravni status: Z-1203
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od kolovoza do listopada 2006. provođena je sedma istraživačka kampanja u crkvi sv. Petra u Starigradu Paklenici. Stručni voditelj bio je Radomir Jurić, muzejski savjetnik iz Arheološkoga muzeja u Zadru, a sudjelovali su i Ivana Mazić, dipl. arh., vanjska suradnica muzeja; Ivan Čondić, dokumentarist; Franjo Nedved, viši fotograf (djelatnici Arheološkoga muzeja) te Jelena Vekić i Šime Vrkić, apsolventi arheologije Sveučilišta u Zadru. Radove su financirali Ministarstvo kulture i Općina Starigrad Paklenica. Istražena je površina od 28 m².

Crkva sv. Petra nalazi se između Starigrada i Selina, pred ulazom u Veliku Paklenicu, nekoliko desetaka metara sjeverno od jadranske turističke ceste (k.č. 3466). Istraživanja su provedena unutar kvadranata 7, 8 i 45. Istraženo je 17 grobova (s prethodno istraženima to je 205 grobova). Pokojnici su polagani u grobove s grobnom arhitekturom ili izravno u zemlju. Prevladavaju grobovi s grobnom arhitekturom. I 2006. polučeni su zanimljivi rezultati. Pronađen je nakit, novac, uporabni predmeti (najviše prstenje, jedna staklena perlica, brončana puceta, brončana alkica, jedna željezna strelica i dr.). Navedeni predmeti datiraju od kasnoga srednjeg vijeka do novog vijeka.
U crkvi sv. Petra produžen je iskop prema zapadu (prethodnim istraživanjima zahvaćen je veći dio istočnog prostora crkve). Iz crkve je izneseno nekoliko debljih kamenih ploča, koje su nekada pokrivale grobove, a dosad su bile ugrađene u pod crkve. Na jednoj je ploči u reljefu isklesan križ jednakih krakova, a na drugoj se nalazi jednak takav križ, ali je dosta otučen. Prema napucima zadarskih konzervatora, u temeljnoj zoni saniran je dio južnog zida crkve. Iz crkve su preneseni i presloženi veći



Starigrad Paklenica – Sv. Petar (foto: I. Čondić)

ulomci kamenih ploča koji su bili ugrađeni u pod crkve. Taj sakralni objekt nalazi se u veoma lošem stanju i na njemu treba što prije započeti konzervaciju, kako bi se zaustavilo njegovo daljnje propadanje.
Istražena je površina zatrpana, a uređen je i okoliš. Kamene ploče iznesene iz crkve uredno su posložene između sjevernog zida crkve i ogradnog suhozida. Sva osteološka građa sakupljena je i bit će analizirana u Odsjeku za arheologiju HAZU-a u Zagrebu. Istraživanja će se nastaviti u drugoj polovini 2007. godine.

Literatura

Jurić 1994 R. Jurić, Srednjovjekovni spomenici u velebitskom Podgorju, Paklenički zbornik, 1, Starigrad Paklenica, 1994.



Starigrad Paklenica – Sv. Petar (foto: F. Nedved)

Jurić 2003 R. Jurić, Crkva sv. Petra u Starigradu Paklenici, Senjski zbornik, 39, Senj, 2003.
Jurić 2005 R. Jurić, Starigrad, Lokalitet: Starigrad Paklenica – Sv. Petar, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005.
Jurić 2006 R. Jurić, Lokalitet: Starigrad Paklenica – Sv. Petar, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006.

Radomir Jurić

Summary

During August, September and October of 2006 there were excavations of cemeteries next to and inside the church of Sv. Petar (St. Peter) in Starigrad Paklenica. 17 graves were excavated, and together with previously excavated that is 205 graves. Jewellery (earring, ring), objects for everyday use, pottery and glass shards and one iron arrow. Grave finds dates it from the Middle Ages to Post Medieval Era.

Redni broj: 183
Lokalitet: Škabrnja – Sv. Luka
Naselje: Škabrnja
Grad/općina: Škabrnja
Pravni status: Z-1207
Razdoblje: A
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Tijekom veljače i ožujka 2006. trajala su sondažna istraživanja na prostoru istočno od ogradnog zida starijega groblja kod crkve sv. Luke u Škabrnji (k.č. 890). Istraživanja su započela prije proširenja mjesnoga groblja, a na temelju posebnih uvjeta Konzervatorskog odjela u Zadru. Stručni voditelj bio je Radomir Jurić, muzejski savjetnik u Arheološkom muzeju u Zadru, a sudjelovali su i Ivana Mazić, dipl. arh., vanjska suradnica muzeja; Ivan Čondić, dokumentarist; Franjo Nedved, viši muzejski fotograf (djelatnici Arheološkoga muzeja u Zadru) i Jelena Vekić, apsolventica arheologije Sveučilišta u Zadru. Radove je financirala Općina Škabrnja.

Istražene su četiri sonde ukupne površine 122 m² (označene su brojkama I – IV). Sonda I (vel. 8x3 m, dubina 0,85 m) nije dala nikakvih rezultata, kao ni sonda III (vel. 8x4 m, najdublji dio u istočnom dijelu sonde iznosi 137, 5 cm) i sonda IV (vel. 6x2 m, dubina 65 cm).
U sondi II nađeni su arheološki ostaci iz rimskog doba. Prvo je otvorena sonda veličine 8x3 m. Odmah ispod dvadesetak centimetara sadašnje dubine pronađen je zid. Poslije je sonda produživana i proširivana prateći graditeljske ostatke. Tako su pronađene temeljne stope dvaju zidova s podzidom na njihovu sjeverozapadnom kraju (označeni su kao zid 1 i zid 2). Zid 1 vidljiv je u 10,30 m dužine i 60 cm širine. Zid 2 vidljiv je u dužini od 12 m, a sačuvana širina iznosi od 35 do 90 cm. Oba zida, odnosno njihove stope na jugoistočnom kraju, uništena su prilikom gradnje novih grobnica prije nekoliko godina. Kopalo se do dubine od najviše 80 cm. U prostoru između zida 1 i zida 2 nalazi se kameni naboj, načinjen od amorfnog kamena, povezan žbukom lošije kvalitete. Na istom je prostoru pronađen veći broj ulomaka tegula, paljevine, nekoliko ulomaka slikane žbuke, ulomaka grubih keramičkih posuda, ponešto životinjskih kostiju te jedan primjerak rimskog novca, koji



Škabrnja – Sv. Luka, sonda II (foto: F. Nedved)

treba još očistiti i konzervirati. Ovdje je možda riječ o dijelu pristupne staze (ulica) prema rimskome graditeljskom sklopu, odnosno rimskoj vili s termama, koja je otkrivena i većim dijelom istražena uz crkvu sv. Luke. Istraživanja je 1996. vodio dr. Nikola Jakšić, s ondašnjeg Filozofskog fakulteta u Zadru, a 1997. pridružio mu se prof. Ivo Fadić, tadašnji voditelj Antičkog odjela Arheološkoga muzeja u Zadru.
Istražene dijelove graditeljskih struktura, odnosno njihov kompaktniji dio, trebalo bi sačuvati tako da budu ponovno zatrpani te zaštićeni mogućom budućom izgradnjom mjesnoga groblja. Iako se u drugim istraženim sondama nisu pokazali nikakvi arheološki ostaci, u budućim radovima svakako valja osigurati stručni nadzor arheologa.



Škabrnja – Sv. Luka (izradio: I. Čondić)

Literatura

Jakšić 1988 N. Jakšić, Srednjovjekovne Kamenjane s Crkvom Sv. Jurja i Sv. Luke, Starohrvatska prosvjeta, ser. III, sv. 17, Split, 1988.
Jakšić 2000 N. Jakšić, Benkovac i okolica u srednjem vijeku, Split, 2000.
Jakšić 2000a N. Jakšić, Hrvatski srednjovjekovni krajobrazi, Split, 2000.
Magaš 1988 A. Magaš, Izvješće o provedenim konzervatorskim radovima u crkvi Sv. Luke u Škabrnji, Godišnjak ZSKH, 24, Zagreb, 1988.

Radomir Jurić

Summary

During February and March of 2006 probing excavation was done east of the perimeter of the old cemetery at the Sv. Luka (St. Luke) church in Škabrnja near Zadar. These works were started prior to the expansion of the local cemetery. Four probes of total area of 122 m2 were excavated (marked I – IV). Probes I, III and IV yielded no results. In probe II construction remains from the Roman Era were excavated. This may be a part of an access path (street, path) towards the Roman building complex, the Roman villa with baths that is, discovered and mostly excavated with the church of St. Luke in 1996 and 1997.

Redni broj: 184
Lokalitet: Škornica
Naselje: –
Grad/općina: Privlaka
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Iskopavanje tumula na Škornici provođeno je tijekom svibnja i listopada 2006., u okviru terenske nastave studenata arheologije s Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. Uz voditelja iskopavanja prof. dr. sc. Brunislava Marijanovića, u istraživanjima su sudjelovali mr. sc. Dario Vujević, znanstveni novak na Odjelu za arheologiju i Ana Marijanović, arheologinja iz Splita. Radovi su financirani sredstvima namijenjenima za terensku nastavu studenata arheologije.



Kamena jezgra i zemljani plašt tumula

Na krajnjem sjeverozapadnom dijelu općine Privlake, odnosno njezinu dijelu s kojim je povezan i susjedni otok Vir, već odavno su registrirana dva zemljana humka, smještena vrlo blizu jedan drugomu, od kojih je jedan bio i potencijalno važno prapovijesno nalazište. Naime, na jednom od njih, slično kao i na primjeru poznate crkve sv. Nikole kod Nina, podignuta je srednjovjekovna crkvica sv. Mihovila oko koje se razvila i omanja nekropola, pa njegove prapovijesne potencijale više nije moguće provjeriti, dok je drugi humak odavao dojam intaktne prapovijesne formacije.
Tumul na Škornici nalazi se stotinjak metara od obalne linije na zapadnom dijelu Privlake, a odavao je dojam prilično monumentalna sepulkralnog objekta koji bi mogao biti povezan s pokopom osobe istaknutijega društvenog položaja. Tumul je imao promjer oko 30 m, u središnjem dijelu visina mu je iznosila oko 3,50 m. Njegov oblik i izgled, s površinom obraslom travom, nisu odavali nikakav dojam recentnih oštećenja, tim više što nisu poznati nikakvi nalazi koji su se s njime mogli sigurnije povezati, unatoč tomu što je i tumul, kao i parcela na kojoj se nalazi, donedavna bio intenzivno obrađivan. U odnosu na vjerojatnu izvornost njegova oblika i veličine, jedino su krajnja sjeverna i južna periferija pretrpjele vidljiva oštećenja, budući da tim dijelovima prolaze granice parcela, izgrađene u obliku niskih zidića od amorfnog kamenja.



Kamena jezgra tumula

Iskopavanje tumula na Škornici provedeno je prema metodološkim načelima uobičajenima za istraživanje te vrste arheoloških nalazišta, odnosno podjelom njegova korpusa na kvadrante prema koordinatnom sustavu, uz ostavljanje križnog kontrolnog profila u ukupnoj širini od 1 m. Svaki od kvadranata iskopavan je kao samostalna istraživačka cjelina, uz razumljivo kontroliranje međusobnih stratigrafskih odnosa u svim kvadrantima. Premda je tumul odavao dojam posve intaktne arheološke formacije, tijekom iskopavanja utvrđena je manja destrukcija u njegovu zapadnom dijelu, kojom je zahvaćena i periferija kamene jezgre. Ta je destrukcija dovela i do stanovitih destrukcija kod mlađih pokapanja u tumulu, što je vidljivo prema ostacima kostura pronađenih u sekundarnom položaju. Manja destrukcija postojala je i u središnjem dijelu jezgre, ali su i njezin prostorni opseg i dubina posve nevažni za primaran istraživački cilj, odnosno istraživanje primarnih pokapanja.

Što se tiče načina građenja i tehničkih postupaka te pokapanja, tijekom iskopavanja utvrđeno je sljedeće (u prilogu se donose samo osnovni rezultati iskopavanja, dok će njihov iscrpniji prikaz biti predmet naknadne obrade):
1. Osnovni dio korpusa tumula čini kamena jezgra izgrađena poglavito od krupnog, pa i izrazito krupnog, a samo malim dijelom i od sitnijega amorfnog kamenja prikupljanog u njegovoj neposrednoj okolici, uključujući i samu obalnu zonu.
2. Kamena jezgra pokrivena je zemljanim „plaštem“ čija je debljina u središnjem dijelu dosezala oko 0,20 m, a prema periferiji i više od 1,50 m. Pri izgradnji zemljanog dijela tumula podjednako je rabljena glinasta zdravica s neposrednoga okolnog prostora, ali i pjeskulja s obalne zone, o čemu jasno svjedoče brojni nalazi raznih školjkaša. Osim toga, sudeći prema keramičkim nalazima koji pripadaju ranom i srednjem neolitiku te ulomcima kamenih artefakata iz istog razdoblja, za izgradnju zemljanog nasipa iskorišten je i dio kulturnog sloja s neolitičkog nalazišta smještenog na samoj obali, koje je već otprije uvršteno na lokalnu arheološku kartu (Batović 1966). Sudeći prema prostornim odnosima neolitičkog naselja i tumula, te njegovoj udaljenosti od obalne crte, posve je jasno da je zemlja za pokrivanje kamene jezgre donošena s dosta velikog radijusa – u promjeru većeg i od jednog kilometra – što je nedvojbeno posljedica izrazito tanka humusnog sloja na prostoru na kojemu je tumul podignut.
3. Prilikom izgradnje zemljanog nasipa tumula poduzet je još jedan tehnički zahvat koji kod istovrsnih objekata objelodanjenih u dostupnoj stručnoj literaturi nije poznat. Naime, u najvišoj zoni nasipa, gotovo ispod same površine, posve se jasno izdvajaju dva „rebra“ izgrađena od krupnijega pločastog kamenja postavljenog okomito u zemljani nasip. Ta rebra nisu izravno povezana s kamenom jezgrom, a međusobno se presijecaju gotovo pod idealnim pravim kutom, pa na taj način formiraju neku vrstu koordinatnog sustava u samoj konstrukciji tumula. Međutim, orijentacija toga koordinatnog sustava ni približno se ne poklapa s osnovnim geografskim pravcima, a kako nema nikakvih posebnosti u disperziji nalaza ili drugih karakterističnih pojedinosti, toj posebnosti nije moguće pripisati bilo kakvo simboličko ili ritualno značenje. Gotovo s posvemašnjom sigurnošću moguće je pretpostaviti da je riječ o konstrukcijskoj posebnosti povezanoj s potrebom učvršćivanja zemljanog nasipa u kojem, zbog različitih vrsta tla, nije bilo potrebne kompaktnosti.



Kamena jezgra tumula s prstenom

4. Na periferiji zemljanog nasipa tumula utvrđeno je postojanje i posebnoga kamenog vijenca čija je osnova izgrađena od krupnijega pločastog kamenja, dok je gornji dio formiran od sitnijeg i posve sitnog kamenja. Kameni vijenac sačuvan je samo djelomice i to na istočnoj polovici tumula, dok na zapadnoj nisu utvrđeni nikakvi njegovi ostaci, što je vjerojatno posljedica destrukcija do kojih je došlo zbog spomenutih granica parcela, mlađih ukapanja i recentnije obrade čitava prostora. Međutim, unatoč samo djelomice sačuvanom kamenom vijencu i ograničenjima koje on postavlja pri točnom i preciznom utvrđivanju svih veličina i prostornih odnosa, posve je očito da u prostornom odnosu kamene jezgre tumula i kamenog vijenca nije bilo pravilnosti. Naime, sigurno je da jezgra nije zauzimala središnju poziciju u prostoru koju definira vijenac, nego je znatno odstupala prema njegovu zapadnom i južnom rubu.
5. Tijekom iskopavanja zemljanog nasipa i kamene jezgre tumula otkriveno je 14 grobnih konstrukcija s intaktnim ili više-manje poremećenim ostacima inhumiranih pokojnika. Od ukupnog broja otkrivenih konstrukcija 13 pripada mlađim pokopima, a samo je jedan izvorno povezan s izgradnjom tumula.
6. Svi mlađi grobovi otkriveni su isključivo na zemljanom nasipu tumula ili uz njegovu periferiju, dok je primarni grob otkriven u kamenoj jezgri. Premda su mlađi grobovi otkrivani u svim kvadrantima, na temelju njihovih međusobnih odnosa i prostornog rasporeda u korpusu tumula ipak se može ustvrditi da su primarno vezani uz južnu polovicu tumula, uključujući i njegovu južnu periferiju. Svi su grobovi bili plitko ukopani, a karakterizira ih jednostavna grobna konstrukcija koja se sastojala od manjih nepravilnih kamenih ploča, okomito postavljenih uz rub grobne jame.


Grob 1, srebrna fibula

Pokrov grobne jame u većini slučajeva uopće nije sačuvan ili je sačuvan samo djelomice, a sastojao se od nekoliko većih ploča postavljenih poprečno u odnosu na os same jame. Svi grobovi imali su orijentaciju istok-zapad, s neznatnim odstupanjima, a svi pokojnici kod kojih je to bilo moguće utvrditi položeni su na leđa u ispruženu položaju, s glavom na zapadnoj strani groba. U većini grobova pokopana su djeca ili mlađe osobe, a pokopi triju odraslih osoba konstatirani su na krajnjoj južnoj periferiji tumula. Svi ostaci kostura upućeni su na antropološku analizu dr. sc. Mariju Šlausu.

Nijedan od otkrivenih grobova nije sadržavao grobne priloge, a i grobni nalazi iznimno su rijetki. Među njima posebno se izdvaja mala srebrna fibula u obliku ptice, pronađena u grobu br. 1, u kojemu je nađen kostur vrlo mlade osobe. Fibula je pronađena u svom izvornom položaju, odnosno na gornjoj trećini lijeve strane prsnog koša. Fibule toga tipa otkrivene su na većem broju nalazišta, među ostalim u Mogorjelu i Mazlumu kod Gacka (Miletić 1984: sl. 122 i 122a; Arheološki leksikon 1988: T. 11., sl. 5.), a njihovo datiranje u 6. st. poslije Krista determinira i kronološku poziciju mlađih grobova na tumulu u Škornici. Pojedinačni nalazi iz drugih grobova – brončana pojasna kopča, srebrni prsten – ne osporavaju takvo osnovno kronološko određenje. Sudeći prema ukupnom broju otkrivenih grobova, a posebice odnosu odraslih i dječjih, te neprovjerenim, ali vrlo vjerojatnim informacijama dobivenim od lokalnog stanovništva o postojanju većeg broja grobova na susjednoj parceli, s dosta velikom vjerojatnošću moguće je pretpostaviti da mlađi grobovi ukopani na tumulu u Škornici pripadaju rubnom dijelu veće starokršćanske nekropole koju bi kao potencijalno važno nalazište trebalo istraživati u budućnosti.

7. Prilikom istraživanja zemljanog nasipa tumula nisu otkriveni nikakvi nalazi ni grobovi koje bi bilo moguće povezati s nekim prapovijesnim razdobljem, pa je posve prirodno što je najstariji grob u tumulu na Škornici vezan za kamenu jezgru. Međutim, zbog okolnosti koje su za njega vezane, kronološka i kulturna determinacija toga groba nije moguća. Naime, najstariji grob otkriven je u kvadrantu III, i to na njegovu perifernom dijelu u kojemu ne postoje nikakvi tragovi devastacija ni u zemljanom nasipu ni u kamenoj jezgri, a nije moguće uočiti ni bilo kakve sekundarne konstrukcijske zahvate, pa se pozicija groba mora smatrati sigurnom. Sam grob odaje izgled nevelike i vrlo jednostavne komore pravokutna oblika, formirane

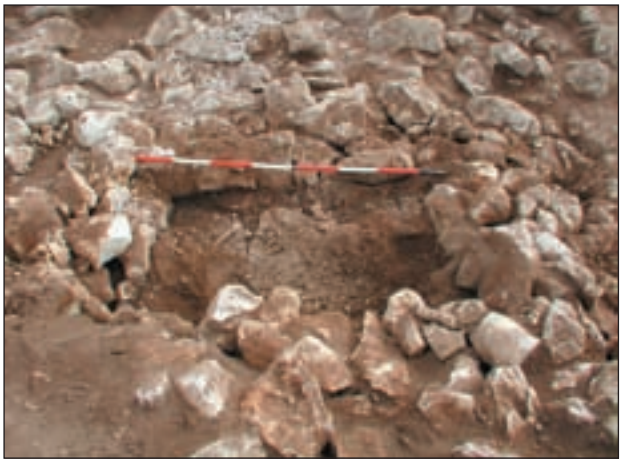


Prapovijesna grobnica prije otvaranja

slaganjem većeg kamenja pločasta oblika. Tako formirana grobnica pokrivena je samo jednom, ali izrazito masivnom kamenom pločom koja je, premda prelomljena pod težinom gornjeg dijela kamene jezgre, sigurno zatečena u svom izvornom položaju. Međutim, nakon njezina skidanja utvrđeno je da su kosti pokojnika, koje su položene na dno grobne komore, formirane od prilično brižljivo poredanih kamenih ploča, raspoređene bez ikakva reda, a ni njihov broj ni približno ne odgovara građi ljudskog tijela. Drugim riječima, položaj otkrivenih kostiju ne odgovara primarnom pokapanju, a većina kostiju posve nedostaje, pa se stječe dojam posve devastiranog pokopa, što je u potpunoj opreci s činjenicama vezanima za intaktnost gornjeg dijela kamene jezgre. U grobnoj komori i oko nje nisu pronađeni nikakvi prilozi ni bilo koja druga vrsta arheoloških nalaza, a nisu se mogli uočiti ni tragovi nekog rituala. S obzirom na sve navedene okolnosti u ovome slučaju, očito nije riječ o primarnom nego o sekundarnom pokapanju osobe čiji su ostaci premješteni iz nekoga starijega groba i ponovno pokopani u ovome tumulu. O razlozima koji su do toga doveli moguće je samo nagađati, ali ako je ta mogućnost prihvatljiva onda se postavlja i pitanje može li to biti i osnovni ili jedini razlog podizanja tumula, tim više što drugi grobovi koji bi se mogli pripisati nekom prapovijesnom razdoblju nisu otkriveni. Stanovitu mogućnost odgovora na to pitanje, čini se, pruža i sama pozicija otkrivenoga groba, odnosno njegovo lociranje na istočnoj periferiji tumula, daleko i od središta tumula i od središta kamene



Izgled prapovijesne grobnice



Prapovijesna grobnica nakon otvaranja



Osnova prapovijesne grobnice

jezgre. Kako takva pozicija nema nikakva smisla, a malo je vjerojatno da bi čitav tumul i bio podignut samo zbog sekundarnog pokopa i premještanja ostataka već otprije pokopane osobe, valja pomišljati na mogućnost dvostrukog pokopa od kojih je samo jedan i izravan razlog za podizanje čitave konstrukcije. Naime, pozicija otkrivenoga groba dopušta pretpostavku o postojanju još jednoga groba lociranog na posve suprotnoj strani tumula, s kojim bi čitava konstrukcija dobila ne samo posvemašnju pravilnost i simetričnost, nego i potpuniji smisao, jer bi taj grob mogao biti stvaran razlog i za podizanje tumula. Ta pretpostavka, međutim, dovodi do dugog ozbiljnog problema, a to je potpun nedostatak upravo toga groba. Ipak, ne smije se izgubiti iz vida spomenuto oštećenje kamene jezgre upravo na njezinoj zapadnoj periferiji, odnosno mjestu na kojemu bi se trebao nalaziti navedeni grob, a na kojoj su otkriveni ostaci posve poremećena kostura. Ako se antropometrijskim mjerama i drugim antropološkim analizama potvrdi mogućnost povezivanja tih ostataka s odgovarajućim antropometrijskim karakteristikama kostura na suprotnoj strani tumula, vjerojatnost dvostrukog pokopa u tumulu na Škornici bila bi, čini se, posve realna. Time bi se možda omogućilo lociranje poznatoga zlatnog nalaza iz Privlake (Vinski 1959), u čije je podrijetlo iz podmorja na području Privlake ipak teško povjerovati.

Literatura

Arheološki leksikon 1988 Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, tom III, Sarajevo, 1988.
Batović 1966 Š. Batović, Stariji neolit u Dalmaciji, Zadar, 1966.
Miletić 1984 N. Miletić, Rani srednji vijek, Kulturna istorija Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1984.
Vinski 1959 Z. Vinski, O prethistorijskim zlatnim nalazima u Jugoslaviji, ARR, I, Zagreb, 1959.

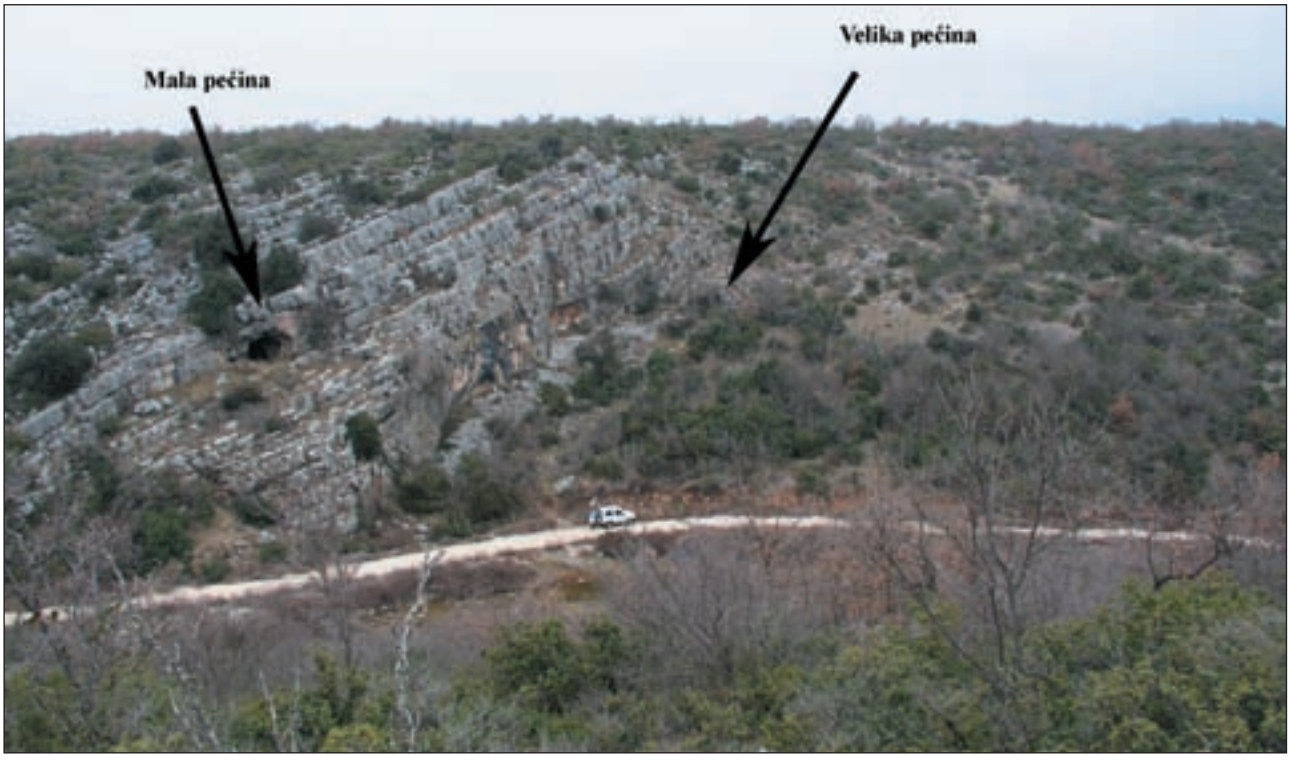
prof. dr. sc. Brunislav Marijanović

Summary

Prehistoric tumulus at Škornica site in Privlaka near Nin was excavated during may and October 2006. It is a large tumulus measuring 30 m in diameter and 3.50 m high.
The tumulus consists of a stone central part mostly made of large and to some extent of smaller amorphous stones gathered in the immediate vicinity, including the coastal zone. The stone centre id covered with an earthen 'coat', which is at its central part 0.20 m thick and towards the peripheral parts its thickness reaches 1.50m. Various kinds of soil were used in its construction, including the sand from the seacoast and culture layer from the Neolithic site situated close to the tumulus. Two intersecting stone supports were used in the construction and they obviously serve as reinforcement considering the poor thickness of the mixture of several different kinds of soil.
At the peripheral parts of the earthen walls a stone circle was built which has only partially been preserved. The stone core is not centrally positioned within the stone circle surrounding it, but is shifted towards the western and southern peripheral parts of the tumulus.
During the excavation of the tumulus 14 graves were uncovered with either intact or more or less disturbed remains of the inhumed deceased. 13 graves belong to the more recent burials and only one of them is directly connected to the construction of the tumulus.
All recent graves were discovered on the earthen mound of the tumulus or along its peripheral parts and they are primarily situated at its southern half. All the graves were dug in shallowly with a simple grave construction made of irregular stone blocks place horizontally along the margins of the grave pit. They are all of a east-west orientation and the deceased were laid on their backs in the extended position with their heads on the western side of the grave. In majority of the graves children or young adults were found and three adult persons were buried at the southernmost end of the tumulus. Grave offerings and finds are very rare and on the basis of datable finds they can be placed into the 6th century AD. The primary grave was discovered inside the stone centre, more precisely at its eastern end. Although the entire construction has been virtually intact at this position, the remains of the found skeleton do not have the character of the primary but of a secondary burial judging by their position and the number of bone remains. we can conclude that we are probably dealing with transfer of the remains of an earlier buried individual. Bearing this possibility in mind together with the position of the graves at the eastern end of the tumulus, a double burial could be considered, with another grave positioned at the opposite side of the stone centre, that is, at the position of the recent destruction to the remains of the disturbed skeleton.

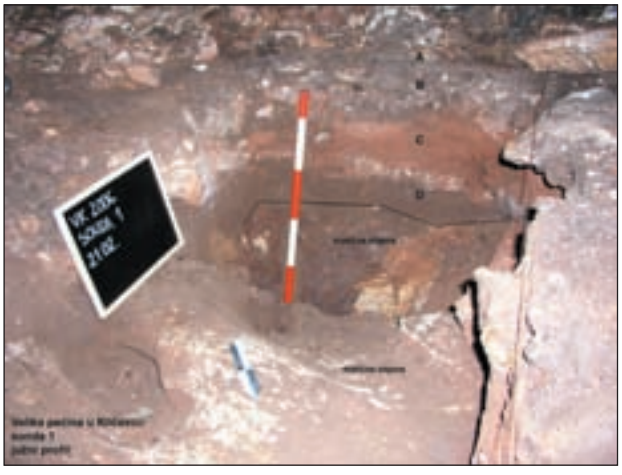
Redni broj: 185
Lokalitet: Velika pećina u Kličevici
Naselje: Raštević
Grad/općina: Benkovac
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

Probna iskopavanja na nalazištu Velika pećina u Kličevici izvođena su od 13. do 21. veljače 2006. godine. Stručni voditelj iskopavanja bio je dr. sc. Ivor Karavanić, izv. prof. Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Voditelj projekta bila je Natalija Čondić iz Arheološkog muzeja u Zadru. Istraživanja su financirali Ministarstvo kulture i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (projekt 0130498).



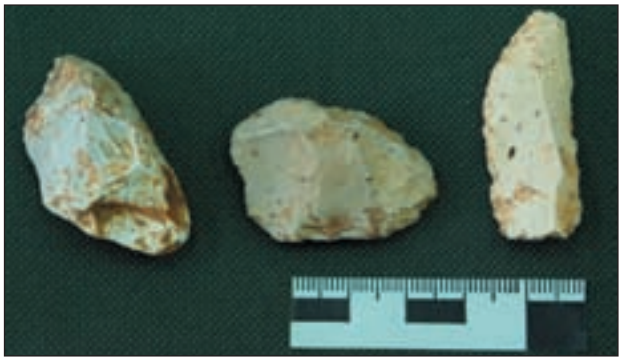
Položaj Velike i Male pećine u kanjonu Kličevice (foto: N. Vukosavljević)

Lokalitet Velika pećina smješten je na sjeverozapadnoj stijeni kanjona rječice Kličevice, nedaleko od Benkovca (44°01'54'' N, 15°33'48'' E; k.č. 986/1, k.o. Raštević kod Benkovca). Ulaz u pećinu orijentiran je prema jugoistoku i malih je dimenzija, širine 2 m, a visine 1,5 m. Glavni pećinski kanal dug je tridesetak metara, prosječno širok 5 m i visok cca 6 m. Na svom kraju skreće ulijevo te se nakon desetak metara račva (za tlocrt spilje i presjeke vidi: Karavanić, Čondić 2006). Pećina je tamna zbog mala ulaza i dugačka kanala. Uglavnom je suha (na pojedinim dijelovima kaplje voda), a dijelovi poda (poglavito kod ulaza) prekriveni su kamenjem. Kapanje vode na nekim dijelovima polagano ispire humusni sloj i tu se ponekad mogu vidjeti artefakti na površini. Pojedina ulegnuća spiljskog poda, prekrivena kamenjem, upućuju na mogućnost prethodnog sondiranja lokaliteta (Karavanić, Čondić 2006). Nekoliko artefakata koje je vjerojatno prikupio Mirko Malez, a nalaze se u Zavodu za paleontologiju i geologiju kvartara u Zagrebu, pokazuju da je riječ o vrlo zanimljivom i znanstveno vrijednom nalazištu. Sama spilja već je duže vrijeme poznata. Milorad Savić (1984.) navodi da je rekognosciranjima utvrđeno pet paleolitičkih lokaliteta i donosi sliku Male pećine (nalazi se nedaleko od Velike) koju pogrešno potpisuje kao „Velika pećina – stanište paleolitskog čovjeka". Taj autor, bivši kustos Zavičajnog muzeja u Benkovcu, prikupio je više kamenih nalaza i komada rožnjaka iz Velike i Male pećine i okolnih mjesta, koji se čuvaju u spomenutom muzeju. Srećko Božičević (1987.) objavio je tlocrt i uzdužni presjek spilje. Malobrojna arheološka ekipa posjetila je to nalazište 2003. godine, pri čemu je prikupljeno nekoliko artefakata sa spiljskog tla koji su, poput spomenutih nalaza iz Zavoda za paleontologiju i geologiju kvartara HAZU-a, upućuvali na musterijensku materijalnu kulturu.



Velika pećina u Kličevici – južni profil. Datirani koštani uzorak potječe iz sloja D, dok slojevi E i F nedostaju u tom profilu (foto: I. Karavanić)

Na početku istraživanja 2006. nacrtan je tlocrt nalazišta s kvadratnom mrežom, te uzdužni i poprečni presjeci spilje (Karavanić, Čondić 2006). U glavnoj špiljskoj dvorani, na oko 20 m od ulaza, postavljena je sonda veličine 1x2 m, koja je naknadno proširena u smjeru sjevera za još gotovo jedan četvorni metar, kako bi se došlo do spiljskog zida. Svi nalazi veličine 2 cm ili više, trodimenzionalno su bilježeni. Cjelokupan iskopani sediment mokro je prosijavan kroz dvostruko sito (promjera oka 10x10 mm i 3x3 mm) uz pomoć pumpi na obližnjoj Kličevici. Iskopavanjem je razlučeno šest slojeva. Nakon tamnosmeđega humusnog sloja (sloj A), utvrđen je glinovit tamnosmeđ sediment s nešto krupnijeg pijeska (sloj B), svjetliji od sloja A. Ispod tog sloja pojavila se narančasta ilovača (sloj C) koja leži na sigi. Nakon što je razbijena siga, iskopavao se crvenkastosmeđ glinovit sediment (sloj D). Nakon tog sloja, u sjevernom dijelu sonde došlo se do matične stijene na dubini od -72, 9 cm od repera, tj. -48,3 cm od površine. U južnom dijelu sonde definirani su



Velika pećina u Kličevici – izbor musterijenskog oruđa iz sloja D (foto: I. Karavanić)

još slojevi E (tamniji) i F (svjetliji), pjeskasto-glinovit smeđ sediment. Matična stijena ponire prema južnom profilu sonde gdje doseže dubinu od -161 cm od repera, odnosno približno -130 cm od površine. Među pronađenim nalazima prevladavaju kameni artefakti, dok su ostaci faune rjeđe zastupljeni. Većina nalaza pripada slojevima B, C i D.
Manji ulomak duge kosti ungulata srednje veličine (usmeno priopćenje Siniše Radovića) iz sloja D datiran je radiokarbonskom metodom (C-14 – *Accelerator Mass Spectrometry*). Dobivena starost od 39240±740 BP (prije sadašnjosti) (Beta-228733), pripada kasnom musterijenu i s jednom standardnom devijacijom preklapa se s rezultatima dobivenima za gornjih slojeva (B, C i D1) Mujine pećine (Rink et al. 2002). U litičkom materijalu, osim gotova oruđa na odbojcima, zastupljeni su različiti lomljevinski proizvodi. Oruđa malih dimenzija (poput tzv. mikromusterijena) izrađena su na lokalnim rožnjacima.
Velika pećina u Kličevici kod Benkovca prvo je spiljsko paleolitičko nalazište na području sjeverne Dalmacije s utvrđenom stratigrafijom (Karavanić, Čondić 2006). Svi slojevi sadrže musterijensku materijalnu kulturu. To nalazište treba promatrati u mikroregionalnom kontekstu sa srednjopaleolitičkim nalazištima na otvorenom na prostoru između Ljubačkog zaljeva i Posedarja (Batović 1965), zatim s nalazima iz okolice Islama Grčkog (Batović 1987) i s Dugog otoka (Batović 1973; Malez 1967; Malez 1968), a u širem kontekstu s Mujinom pećinom koja je jedini sustavno istražen srednjopaleolitički lokalitet u Dalmaciji, čiji su slojevi datirani između 45000 i 39000 godina prije sadašnjosti (Rink et al. 2002). Nastavak istraživanja Velike pećine u Kličevici veoma je važan jer bi se time stekao znatno bolji uvid u život i sposobnosti prilagodbe neandertalaca na istočnoj jadranskoj obali.

Literatura

Batović 1973 Šime Batović, Prapovijesni ostaci na zadarskom otočju, Diadora, 6, Zadar, 1973: 5 – 165.
Batović 1987 Šime Batović, Islam Grčki – nalazi od paleolitika do ranoga brončanog doba, Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji XV, Ljubljana, 1987: 11 – 41.
Božičević 1987 Srećko Božičević, Speleološke pojave benkovačkog kraja i njihovo značenje, Benkovački kraj kroz vjekove, Zbornik, 1, Benkovac, 1987: 29 – 35.
Karavanić, Čondić 2006 Ivor Karavanić i Natalija Čondić, Probno sondiranje Velike pećine u Kličevici kod Benkovca, Obavijesti HAD, XXXVIII/2, Zagreb, 2006: 45 – 50.
Malez 1967 Mirko Malez, Paleolitska nalazišta Hrvatske, Arheološki vestnik, XVIII, Ljubljana, 1967: 255 – 290.
Malez 1968 Mirko Malez, Kvartargeološka i speleološka istraživanja u 1965. godini, Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 72, Zagreb, 1968: 405 – 417.
Rink et al. 2002 J. W. Rink, I. Karavanić, P. Pettitt, J. van der Plicht, F. H. Smith i J. Bartoll, ESR and AMS-based 14C dating of Mousterian levels at Mujina Pećina, Dalmatia, Croatia, Journal of Archaeological Science, 29/9, London, 2002: 943 – 952.
Savić 1984 Milorad Savić, Perspektive muzejske službe u Benkovcu (elaborat), Benkovac, 1984.

dr. sc. Ivor Karavanić
Natalija Čondić
Nikola Vukosavljević

Summary

During 2006 test excavation on the Velika Pećina (The Great Cave) site in Kličevica was done. It is located in the north-west cliff of the canyon of the river Kličevica near Benkovac. The excavation distinguished 6 layers containing the Mousterian material culture. Shard of an animal bone from layer D was dated by the radiocarbon method (^{14}C – *Accelerator Mass Spectrometry*), showing the age to be from 39240±740 BP BCE (Beta-228733) belonging to the late Mousterian. The Great Cave of Kličevica near Benkovac is the first Palaeolithic site in the area of north Dalmatia with a determined stratigraphy.

Redni broj: 186
Lokalitet: Zadar – Relja (Trgovački centar)
Naselje: –
Grad/općina: Zadar
Pravni status: R-1005 (urbana cjelina Zadar)
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Šire gradsko područje Relja u Zadru poznato je kao dio velike nekropole antičkog Jadera. Na tom su prostoru, prije druge faze izgradnje, odnosno proširenja „Trgovačkog



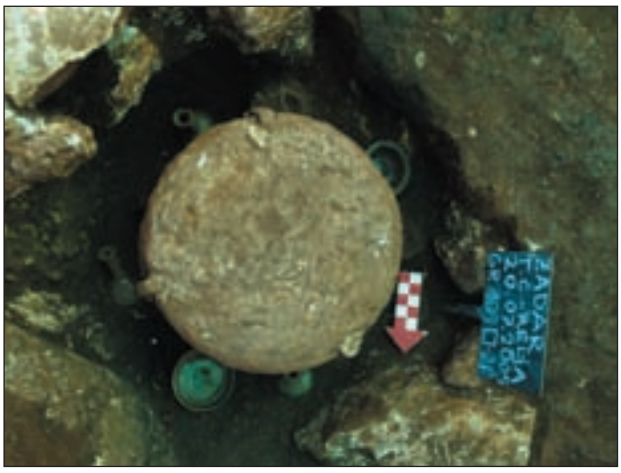
Fotogrametrijski snimak zone zaštitnih arheoloških istraživanja s ostacima zidanih grobnih parcela



Grobovi 8, 9, 10, 11 – skupina kamenih cilindričnih urni (foto: I. Fadić)

centra“, od 3. ožujka 2005. do 16. rujna 2006. godine provođena zaštitna arheološka istraživanja. Dio nekropole istraživan je prije prve faze izgradnje „Trgovačkog centra“ i rekonstrukcije ulice Polačište, kada je otkriveno više od 800 ukopa (1989. i 1999. godine). Istraživanja je vodio dr. sc. Ivo Fadić (tada muzejski savjetnik u Arheološkom muzeju u Zadru), uz sudjelovanje diplomiranih arheologa i brojnih apsolvenata i studenata Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. Zaštitna arheološka istraživanja financirao je investitor „Arsenal holding“, odnosno „Trgovački centar“.

Istraživana površina, zajedno s četirima naknadno porušenima privatnim stambenim objektima koji su se nalazili u zoni građevinskog zahvata, iznosila je oko 4000 m². Na tom prostoru otkriveno je 525 antičkih grobova. Od toga je 347 incineriranih ukopa, 98 ih je s obredom inhumacije, a za 81 poziciju moguće je kazati da su uništeni grobovi neodredivog ritusa pokapanja. Kod paljevinskih i inhumiranih ukopa zapažena je iznimno raznolika tipologija načina pokapanja. Na primjer, paljevinski ostaci pokojnika polagani su u zemlju bez grobne arhitekture i urni. Posmrtni ostaci spaljenog pokojnika stavljani su i u keramičke urne i u kamene kvadratične i cilindrične urne. Zamijećena je i uporaba samo staklene urne (*olla cineraria*), ali i kombinacija staklenih i kamenih, te staklenih i keramičkih žara. Pepeo pokojnika smještan je i u rake formirane od



Grob 166 – paljevinski ukop u cilindričnoj kamenoj urni (foto: I. Fadić)



Grob 202 – paljevinski ukop u keramičkoj urni (foto: I. Fadić)

tegula, pa čak i u keramički tubul. S druge strane, kosturni inhumiranih pokojnika također su polagani u „golu“ zemljanu raku, zatim u grob kojem je grobna arhitektura formirana od krovnog crijepa (tegula i imbreksa), na „dvije vode“ i u obliku četvrtastog sanduka. Raka je ponekad formirana žbukanjem zemlje, a kosturni ukopi djece obavljani su i u amforama. Na istočnom dijelu zone zaštitnih arheoloških istraživanja, nedaleko od crkve sv. Ivana, pronađen je dio arhitekture starokršćanskog kompleksa i uništene zidane kasnoantičke grobnice. Jedan od kasnoantičkih ukopa imao je raku načinjenu od sekundarno uporabljenoga antičkog sarkofaga.

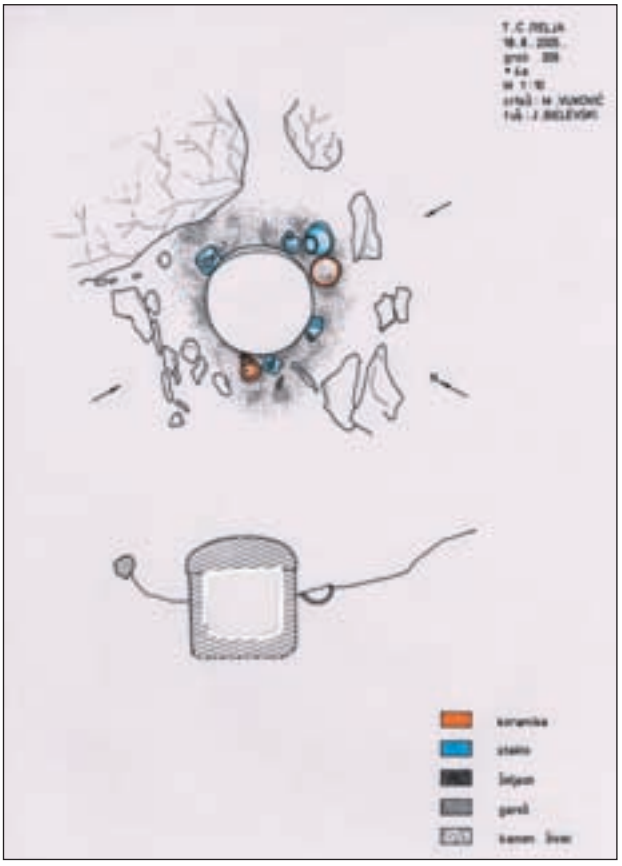
Iznimno bogati prilozi posebno su zapaženi kod incineriranih grobova. Od priloga dominiraju razni stakleni recipijenti, posebno staklene urne, vrčevi četverokutnog tijela, plitice itd. Među staklenim nalazima ima i veoma raritetnih oblika, kao što su stakleni lijevci, sirijski reljefno ornamentirani vrčići, reljefna riba, riton, te čaša s grčkim tekstom i drugi. Pronađen je i velik broj nakitnih predmeta i kozmetičkog



Grob 201 – paljevinski ukop u staklenoj urni (foto: I. Fadić)



Paljevinski ukop u keramičkoj urni



Paljevinski ukop u kamenoj urni

pribora – ogledala, pincete, koštane igle i pikside..., zatim keramičkih uljanica, čaša i plitica. Na terenu je pronađeno nekoliko ulomaka nadgrobnih spomenika. U bunaru kružnog presjeka, na zapadnom dijelu iskopa bio je bačen jedan cjelovit cipus zadarske skupine. Nema dvojbe da je bunar bio u funkciji na antičkoj nekropoli, odnosno, prema tehnici gradnje može se pretpostaviti da je izgrađen u predrimsko vrijeme.

Na osnovi preliminarnog pregleda pronađene građe, te prema tipologiji ukopa, moguće je kazati da je kronološki raspon ukopa na tom dijelu nekropole Jadera od ranog 1. do 4. st. Kasniji horizont 5. i moguće 6. stoljeća moguće je iščitati u zoni ispred crkve sv. Ivana. Većina ukopa ipak datira od kraja 1. do 3. st. Također je uočeno da je rani horizont početka 1. stoljeća na nekoliko pozicija uništavan naknadnim ukopima. Iznenađujuće velika količina pronađene građe, zajedno s numizmatičkim primjercima, kao i raznolikost ukopa, nedvojbeno će znatno obogatiti spoznaje o duhovnoj i materijalnoj kulturi stanovnika antičkoga Jadera. Detaljna analiza tog dijela nekropole pružit će brojne spoznaje i kvalitetne kronološke odrednice za određene kategorije ukopa i tipoloških skupina priloga.

dr. sc. Ivo Fadić

Summary

Outer city area Relja in Zadar is known as a part of a big barrow of the Antique Jader. A rescue archaeological excavation was done on that location, prior to the second phase of construction, extending the “Shopping Mall“ that is. The excavated was 4 000 square meters. On that location 525 Antique graves were found. 347 of those were incinerated burials, 97 involved inhumation burial and 81 are destroyed graves of an unidentified burial process. Extremely various burial typology was observed in incineration and inhumation types of graves. For example, incinerated remains of the deceased were placed on the ground without burial architecture and the use of urns. Remains of cremated dead were placed into ceramic urns and into stone rectangular and cylindrical urns. The use a glass urn (*olla cineraria*), but also combination of glass and stone urns as well as glass and pottery urns has also been perceived. Ashes of the deceased was also placed into the grave pits made of tegulae, but, it has also been placed into ceramic tubulus.

On the other hand, skeletons of the inhumed deceased were also placed in a earth grave pit, than in a grave with a burial architecture formed by a roof tile (tegulae and imbrex), in the shape of a rectangular crate. The grave pit was sometimes formed by plastering the ground and the skeletal burials of children were done in amphorae. In the eastern part of the range of the archaeological excavations, near St. Ivan’s church (St. John), a part of the early Christian complex and destroyed late Antique grave vault. One of the Late Antiquity cuts had a grave pit made of a second hand use of the Antique sarcophagus. On the basis of preliminary analysis, chronological range of these cuts on this part of the Jader barrow is early 1st to 4th century AD. Later horizon of 5th and possibly 6th century can be deduced in the zone of St. Ivan’s church. Even so, most of the cuts is dated late 1st to 3rd century. It has also been noted that the early horizon of early 1st century was damaged on some location by later cuts.

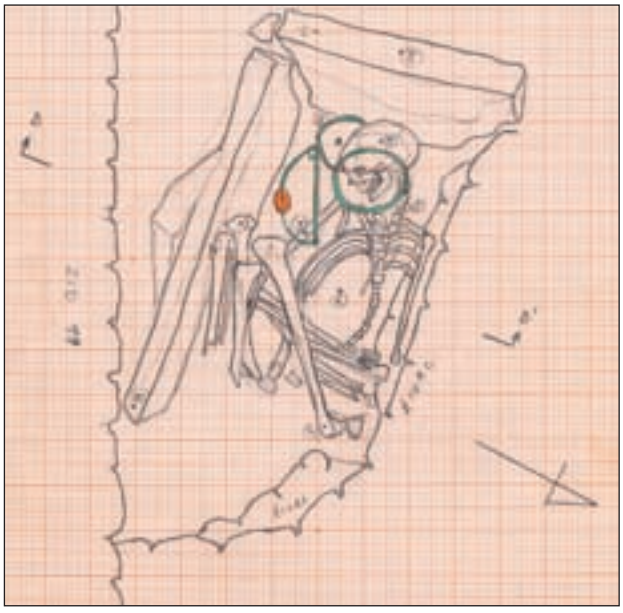
Redni broj: 187
Lokalitet: Zadar – Relja (Vrt Relja)
Naselje: –
Grad/općina: Zadar
Pravni status: R-1005 (urbana cjelina Zadar)
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zaštitna arheološka istraživanja obavljena su na lokaciji nekadašnjeg „Vrta Relja“, odnosno budućega poslovno--stambenog centra „Duca“, na predjelu Relja u Zadru. Prva probna sondažna istraživanja obavljana su od 28. siječnja do 21. ožujka 2005. godine. Nakon probnih sondi, koje su potvrdile pretpostavke o tome da se ondje nalazi dio antičke nekropole Jadera, od travnja 2005. na toj su poziciji nastavljena zaštitna arheološka istraživanja do lipnja 2006. godine. Istražena je površina od oko 3200 m². Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Ivo Fadić, tada muzejski savjetnik u Arheološkom muzeju u Zadru. Stručnu ekipu činili su Timka Alihodžić, Berislav Štefanec, Meri Opačić, Suzana Duca, Marina Jurjević, Ivana Prtenjača, Zrinka Jelenković, Ana Jordan, dr. sc. Siniša Bilić, mr. sc. Lucijana Šešelj (Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru), Alessandro Campedelli iz Bologne (Università degli Studi di Bologna) te studenti i apsolventi arheologije Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. Istraživanja je financirao investitor „Duca“, koji je osigurao i fizičku radnu snagu.

Istraženi prostor buduće građevinske zone rezultirao je nalazima raznovrsnih ukopa iz predantičkoga, antičkog i kasnoantičkog razdoblja. Otkriveno je 406 grobova s kronološkim rasponom od 1300 godina. Na spomenutom dijelu nekropole pronađeni su liburnski grobovi s nalazima iz 7. st. pr. Kr., a posljednji horizont ukopa, nakon antičkih i kasnoantičkih, pripada najvjerojatnije razdoblju kasnog 5., odnosno 6. st. Željeznodobni zgrčenci položeni su na bok. Zbog iznimno plitka humusnog sloja, koji je do nedavno bio obradiva površina, samo su pojedini ukopi imali djelomice očuvanu grobnu arhitekturu od okomito položenih kamenih ploča. Od ukupno 12 moguće identificiranih grobova, veći je broj pod kosturom imao podlogu od sitna šljunka. Nekoliko veoma karakterističnih nalaza (velike lučne fibule s jantarnim zrnom, brončane ogrlice, duge brončane igle

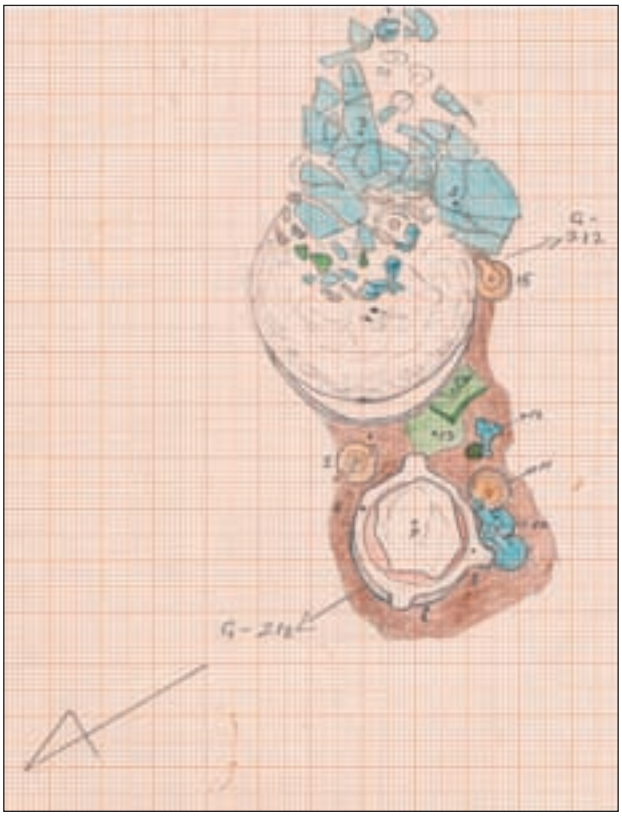


Fotogrametrijski snimak terena s položajem ostataka zidova grobnih parcela

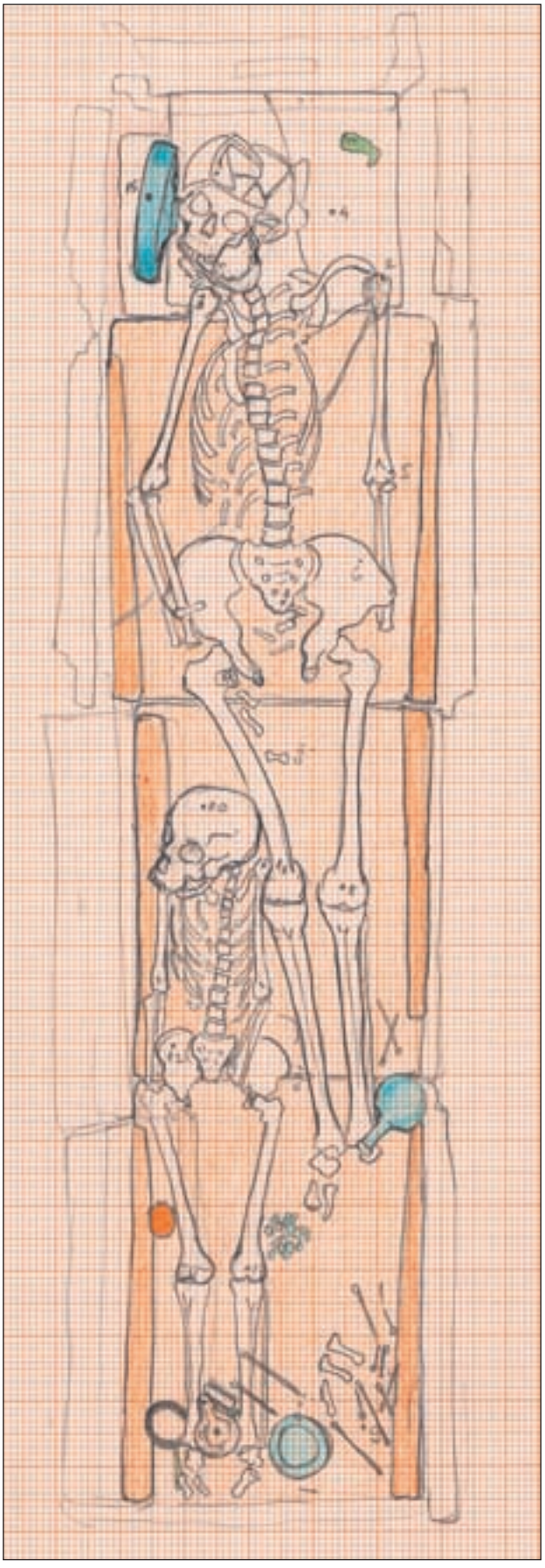


Liburnski ukop – Grob 52

s jantarnim zrnima...) datiraju horizont liburnske nekropole u 7. st. pr. Kr. Na širem gradskom prostoru liburnski su grobovi do sada bili pronađeni samo pojedinačno na posve različitim pozicijama. Međutim, oni pripadaju mlađemu željeznom dobu. (Jedan ukop zabilježen je kod antičkog foruma Jadera, a drugi nedaleko od antičkog bedema – u dvorištu Dječjeg dispanzera. Oba su ukopa iz mlađe faze željeznog doba.) Nove spoznaje dobivene su i u pogledu iznimno bogate tipološke različitosti ukopa incineriranih i inhumiranih pokojnika antičkoga i kasnoantičkog razdoblja



Paljevinski ukop u kamenoj i keramičkoj urni – grobovi 212 i 213



Kosturni grob u konstrukciji od tegula i imbreksa – grob 182

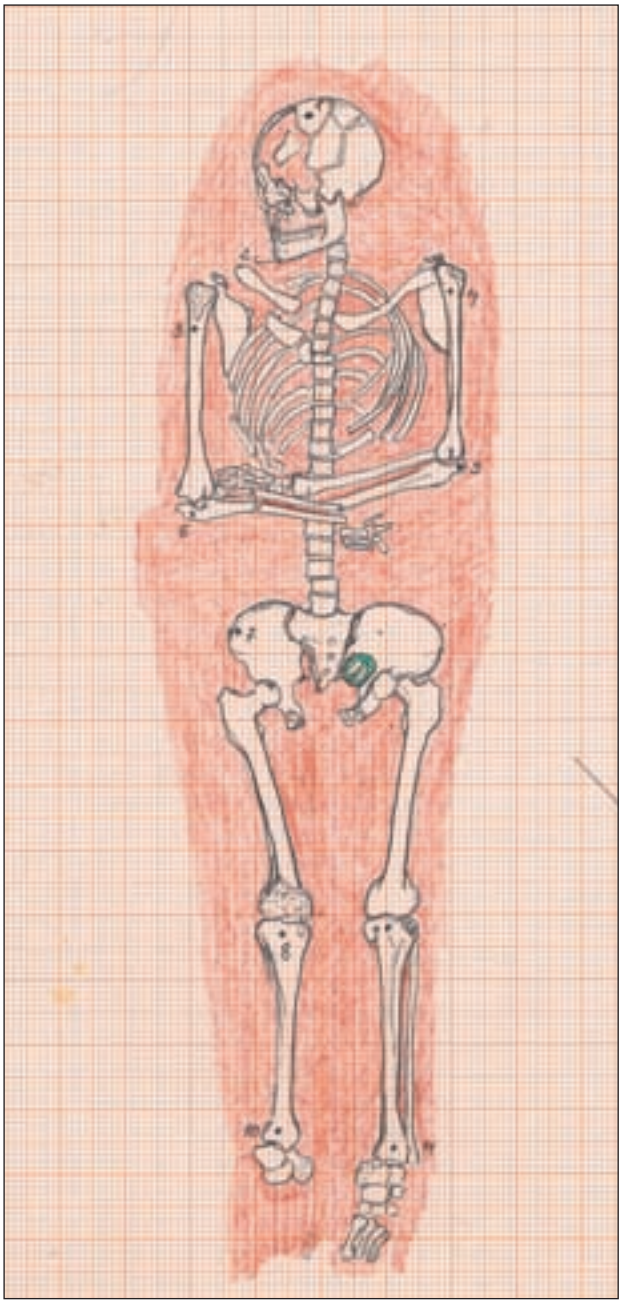


Kosturni grob u konstrukciji od tegula i imbreksa – grob 184 (foto: I. Fadić)

(od 1. do 5. st.). Osim uobičajenih kamenih i keramičkih urni u koje su polagani paljevinski ostaci pokojnika, ili kombinacije spomenutih sa staklenim urnama (*ollae cinerariae*), zanimljivi su i incinerirani grobovi načinjeni od tegula. Najčešći kosturni ukopi su oni s grobnom konstrukcijom od tegula i imbreksa u obliku sanduka ili s „krovom na dvije vode". Nekolicina inhumiranih grobova horizontalno je pokrivena tegulama koje su povezane imbreksima, međutim, grobnu im raku čini ožbukana zemlja. Oba ritusa pokapanja (incineracija i inhumacija) zabilježena su uglavnom unutar zidanih grobnih parcela.

Na jugoistočnom dijelu nekropole otkriven je horizont kosturnih ukopa na redove, u zemljanoj raci bez ikakve grobne konstrukcije. Orijentacija kostura je istok-zapad, s glavom na zapadu. Naime, svi pokojnici imaju ruke prekrižene na prsima, bez ikakvih su priloga, a od nalaza su pronađene brojne alke (2 do 3 primjerka u pojedinačnom grobu), jedna željezna pojasna kopča i mnoštvo željeznih čavala. Poneki nalaz novca, koji do sada nije još mogao biti konzerviran, trebao bi potvrditi pretpostavke o vremenu nastanka tog dijela nekropole. Naime, nekropola na redove, koju je prema cijelom nizu elemenata moguće datirati u horizont od kraja 5. do kraja 6. st., na prostoru Zadra, kao ni na širem gradskom području, do sada nije bila utvrđena. Uz bogate nalaze i priloge, iznimne su vrijednosti i pronađeni zidovi grobnih parcela. Utvrđen je njihov smjer i perimetar širenja, čime je najvjerojatnije utvrđen kraj prostiranja nekropole antičkog Jadera prema jugozapadu. Čak ni željeznodobni ukopi, kao ni oni s kraja 5. ili 6. st., ne izlaze izvan spomenutog perimetra prema jugozapadu.

dr. sc. Ivo Fadić



Kosturni grob u zemljanoj raci bez grobne konstrukcije – grob 72

Summary

Rescue archaeological excavation done on the location of the former "Relja Garden". i.e. future business and residential centre "Duca" in the Relja region of Zadar. Excavation was done on the area of around 3.200 square meters in 2005 and 2006. Excavated region yielded finds of various cuts from the Pre-Antique, Antique and Late Antique era. 406 graves were discovered covering the period of 1300. On the mentioned part of necropolis the Liburnian graves with finds from the 7th century BC were found, and the last horizon of the cut, after Antique and Late Antique, most probably belongs to a period of late 6th century. This part of necropolis on Antique Zadar has yielded especially rich finds and whole array of new understandings about typology of Antique and Late Antique cuts. Beside that, constructed burial plots, outside which no graves were found, define the outer border of the expansion of the necropolis. Discovery of the Liburnian horizon from the Early Iron Age (7th century BC) is a special contribution, the horizon of inhumed deceased in the grave pit without the cyst that is, which, judging from the whole line of elements, belongs to the period from 5th to 6th century. No such graves were encountered in the outer area of Zadar.

Redni broj: 188
Lokalitet: Zadar – Relja (Zrinsko-frankopanska ulica)
Naselje: –
Grad/općina: Zadar
Pravni status: R-1005 (urbana cjelina Zadar)
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom 2006. provedena su zaštitna arheološka istraživanja su na području Relje u Zadru, u Zrinsko-frankopanskoj ulici. Istraživanja su provođena u od 3. siječnja do 31. travnja 2006., zbog kompletne rekonstrukcije ulice i izgradnje gradskog kolektora. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Ivo Fadić, tada muzejski savjetnik u Arheološkom muzeju u Zadru. Stručnu ekipu činili su dipl. arheolozi Šime Perović, Timka Alihodžić i Berislav Štefanac te studenti i apsolventi Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. Fizički radnici na terenu bili su iz tvrtke Franto, koja je bila izvođač radova.

Na gradskom području Relja posljednjih su godina, zbog intenzivne izgradnje i uređenja infrastrukture, provedena brojna zaštitna arheološka istraživanja. Naime, poznato je da se na tom dijelu gradskog areala prostirala velika nekropola antičkog Jadera. Dio te velike nekropole istraživan je tijekom prve faze izgradnje Trgovačkog centra i rekonstrukcije ulice Polačište, kada je otkriveno



Fotogrametrijski snimak s naznačenim ostacima grobnih parcela



Geodetski snimak zone zaštitnih istraživanja s naznačenim ostacima grobnih parcela

više od 800 ukopa (1989. i 1999. godine). Od 2003. do 2006. istraživanja su provođena na lokaciji Konzum (tzv. Arbanasko igralište), na području izgradnje Hypo banke, na poslovno-stambenom centru Duca (Vrt Relja), te na zemljištu druge faze izgradnje Trgovačkog centra Relja.
U razdoblju od 3. do 16. siječnja 2006., obavljan je arheološki nadzor (dvije smjene) iskopa kanala od križanja Jazine, duž Zrinsko-frankopanske ulice, do zgrade Stare pošte. Riječ je o otkopu po sredini kolnika spomenute ceste, širine i dubine oko 3 metra. Na cijelom iskopu, unatoč otežanu nadzoru zbog velike količine podzemnih voda i prodora mora, nisu uočeni arheološki slojevi. Registrirana je konfiguracija mulja i nasipa iznad njega, što je dokumentirano u više sekcija na iskopanoj trasi.
Od 16. siječnja do 31. ožujka 2006. istraživana je zona do kraja Zrinsko-frankopanske ulice. Ukupno je utvrđeno 37 ukopa. Od toga je 13 paljevinskih grobova, dok su čak 24 ukopa s ritusom inhumacije. Kod većine incineriranih grobova pepeo pokojnika polagan je u keramičke urne, no posmrtni ostaci spaljenog pokojnika pohranjivani su i u staklene i kamene urne. Kod inhumiranih grobova pokojnici su polagani u golu zemljanu raku, ili češće pod tegulama na „dvije vode“. Kostur jednog djeteta pronađen je u amfori. Kako je to i uobičajeno na nekropoli Jadera,



Nekropola u Zrinsko-frankopanskoj ulici, grob 21 (foto: I. Fadić)



Prilozi u paljevinskom grobu 18 (foto: I. Fadić)

posebno bogati nalazi i prilozi utvrđeni su uz paljevinske ukope. Prema letimičnoj analizi sveukupnih priloga (građa još nije priređena za sustavniju analizu) može se kazati da grobovi pripadaju razdoblju od 1. do 3. st.
Potrebno je istaknuti da su, uz spomenute antičke grobove, i ovom prilikom registrirani pojedini segmenti zidova grobnih parcela, te golema zidana kamena konstrukcije koja se najvjerojatnije može definirati kao postolje ili temelj neke edikule, odnosno nekoga monumentalnijeg spomeničkog objekta na jaderskoj nekropoli. Zaštitno arheološko istraživanje na površini koja je bila ugrožena izgradnjom kolektora i potpunom rekonstrukcijom prometnice, dalo je nove i potpunije spoznaje o širenju antičke nekropole Jadera, kao i o smjerovima i veličini grobnih parcela. Uz to, istraženih 37 grobnih cjelina dalo je iznimno bogate nalaze, od kojih posebno mjesto pripada brojnoj staklenoj građi i keramičkim uljanicama. Sve je tehnički i fotografski dokumentirano (digitalna fotografija, dijapozitivi i fotonegativi), a svi su zatečeni čvrsti objekti geodetski snimljeni.

dr. sc. Ivo Fadić

Summary

In 2006, rescue archaeological research was done in the Relja region in Zadar in the Zrinsko – Frankopanska Street due to the complete reconstruction of the street and the construction pf a city collector. On the mentioned road a total of 37 Antique cuts have been found. Out of that number, 13 are incineration graves, while as much as 24 display the inhumation rite. In most of incineration graves ashes of the deceased was placed into pottery urns, but the remains of burnt dead were also placed into glass and stone urns. In inhumated graves the skeletons of the deceased were placed into empty grave pit or more often under the tegulae. A skeleton of a child was found in the amphora.

As it is usual on the Jader necropolis, particularly rich finds and offerings were discovered along the incineration graves. Preliminary analysis shows that the graves are from the time from 1st to 3rd century. Along with mentioned Antique graves, particular segments of walls of grave plots have been found on this occasion also and an enormous built construction which can most probably be defined as the foot or foundation of some edicule, some significant monumental object on the necropolis of Jadertina that is. Excavated burial units yielded particularly rich finds out of which numerous glass evidence and pottery oil lamps have special significance.

Redni broj: 189
Lokalitet: Zadar – Sv. Nikola
Naselje: –
Grad/općina: Zadar
Pravni status: Z-1337
Razdoblje: P, NV
Vrsta radova: sondiranje

Od 24. studenog do 8. prosinca 2006. provođena su zaštitna arheološka istraživanja u jednom dijelu južnog krila samostana sv. Nikole u Zadru. Radove je vodio Arheološki muzej Zadar (stručna voditeljica bila je mr. sc. Kornelija A. Giunio, a sudjelovali su i dokumentaristi Robert Maršić i Ivan Čondić, fotograf Franjo Nedved, dipl. arheolog Jure Šućur, te apsolventi i studenti arheologije Marin Ćurković i Ivana Ćurkov). Radove je financiralo Ministarstvo kulture.

Bivši samostan sv. Nikole nalazi se na krajnjem zapadnom dijelu povijesne jezgre Zadra. Cjelinu tvori crkva sa



Pogled na sondu



Skulptura nimfe

zvonikom i stambenim krilima. Kompleks je, slijedeći sam rub jezgre, longitudinalno razvijen u smjeru sjever-jug. Tu za Zadar neobičnu orijentaciju ima i crkva na čije se začelje prislanjaju stambena krila. Crkva negdašnjega ženskog samostana sv. Nikole iz temelja je pregrađena u obliku trobrodne barokne crkve, a sačuvan je samo zid starije crkve s jugoistočne strane. Zahvat je izvršio arhitekt Antun Piovesan Zadranin 1760. godine. Opatija je bila u funkciji do 1798., kada je desakralizirana i pretvorena u vojnu bolnicu, naknadno vojarnu. Otada je kompleks samostana dosta pregrađivan. U dvorištu se vide ostaci zvonika građenog u romaničkom stilu, koji je pripadao starijoj srednjovjekovnoj crkvi.

Radi hitne sanacije zidova i uređenja dijela prostora u okviru budućeg Centra za podmorsku arheologiju, dogovoreno je sondažno istraživanje. Istraživalo se na prostoru od oko 11x2,75 m (uzdužni rov smjera istok-zapad). Rubovi sonde moraju biti udaljeni minimalno jedan metar od statički loše stojećih zidova. Prostor istraživanja podijeljen je na tri kvadranta (kvadranti A, B i C), radi olakšanog praćenja iskopa i horizontalne stratigrafije nalaza. Prije početka iskopa, radi sigurnosti je od izvođača (GP Duca) naručena izrada skele.

Prvi se slojevi odlikuju nalazima arhitekture novoga vijeka (ostaci podnica i zidova). Ostataka antičke arhitekture nije bilo, za razliku od nalaza u zapadnoj prostoriji južnog krila samostana sv. Nikole, gdje su obavljana zaštitna arheološka istraživanja 2004. te su otkriveni ostaci reprezentativnih zgrada iz rimskog doba (Izvješća 2004). Zanimljivo je da se u kvadrantu A, već na relativnoj dubini od 75 cm pojavljuje kamen živac (kvadranti A i B). U slojevima crnice (do živca) i crvenice (čišćenjem živca) otkriveno je puno ulomaka keramike (grube liburnske keramike, ulomaka grčke crnofiguralne keramike, ulomci apulske keramike), ulomci certosoidne fibule i dr. U otkopnim slojevima kvadranata B i C otkriveni su zanimljivi ulomci keramike (rimske, grčke, liburnske), ulomci oslikane žbuke, ulomci metala, novac, ulomci mozaika s crno-bijelim kockicama, a najzanimljiviji su nalazi dviju skulptura nimfi izrađenih od grčkog mramora (visina skulptura je 32 cm, vjerojatno su pripadale malom nimfeju ili fontani rimske gradske vile). Nadalje, u kvadrantu C neuobičajen je nalaz groba u amfori (grobna struktura zapravo izrađena od dviju različitih amfora). Riječ je o dječjem kosturnom grobu. Od grobnih priloga na predjelu zdjelice otkrivena je olovna kopča.



Skulptura nimfe

Nakon završetka istraživanja otkopana je sonda zatrpana, kako bi se omogućila daljnja sanacija zidova u južnom dijelu samostana sv. Nikole.

Literatura

Bianchi 1877 C. F. Bianchi, Zara cristiana, I, Zadar, 1877: 402 – 404.
Izvješća 2004 Hrvatski muzeji. Izvješća hrvatskih muzeja 2004., Arheološki muzej Zadar, Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 2005: 432 – 442.
Petricioli 1965 I. Petricioli, Ikonografija Zadra do pada Mletačke Republike, Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, 11-12, Zadar, 1965: 519 – 522.
Petricioli 1976 I. Petricioli, Zadar u srednjem vijeku do 1409., Prošlost Zadra, II, Zadar, 1976: 260 – 288.
Raukar, Petricioli, Švelec, Peričić 1987 T. Raukar, I. Petricioli, F. Švelec, Š. Peričić, Zadar pod mletačkom upravom, Prošlost Zadra, III, Zadar, 1987: 548.
Vežić 1992 P. Vežić, Crkva i samostan Sv. Nikole u Zadru, Prijateljev zbornik, II, PPUD, 33, Split 1992: 305 – 316.

mr. sc. Kornelija A. Giunio

Summary

During 2006 rescue archaeological excavation was done in one part of a south wing of St. Nicholas (Sveti Nikola) monastery in Zadar. Former female monastery of St. Nicholas is in the far western part of Zadar's historic core of Zadar. The core consists of a church with a church tower and residential wings. The church of St. Nichola's monastery was built from its foundations in the shape of a three nave Baroque church. Only the wall from the south-eastern part of the church is preserved. The intervention was done by the architect Antun Piovesana Zadranin in 1760. The abbey was in function till 1798 when it was when it lost its sacral function and turned into army hospital, after that into army barracks. Since then, the monastery complex had been constantly reconstructed. Remains of the Roman style church tower can be seen in the yard which belonged to an older church from the middle Ages.
Due to urgent recovery of walls and organisation of a part of an area within the future Centre for maritime archaeology, a probe testing has been agreed. An area of 11x2, 75 meters was excavated (longitudinal shaft in the east – west direction). Initial layers were characterised by finds of a Post – Medieval architecture (wall and floor remains). Remains of Antique architecture were not found. It is interesting that in the A quadrant bedrock can be encountered at a relative depth of 75 cm. The most interesting finds are two sculptures of Nymphs made of Greek marble (height is 32 cm, probably belonged to a small nymphaeum or a fountain of a Roman urban villa). Furthermore, in the quadrant C a find of a grave in an amphora is unusual (grave structure actually constructed of two different amphorae). It is a skeletal burial of a child. As to grave offerings, on the pelvis, a lead buckle was found.

Redni broj: 190
Lokalitet: Zadarski akvatorij
Naselje: –
Grad/općina: –
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: podmorsko rekognosciranje

Krajem rujna i početkom listopada 2006., tragom raspoloživih informacija, Odjel za podmorsku arheologiju Arheološkog muzeja Zadar, uz pomoć vanjskih suradnika pregledao je više lokacija, pretežito na sjevernom dijelu zadarskog akvatorija. Voditelj radova bio je dr. sc. Smiljan Gluščević.

Rekognosciranjem je bilo obuhvaćeno petnaest pozicija, od kojih se manji broj pokazao netočnim ili se pak radilo o slučajnom nalazu. Takav je primjer necjelovite



Amfora nađena na platou u Silbanskom kanalu (foto: S. Gluščević)



Pogled na padinu s ostacima amfora u uvali Dumboka na otoku Istu (foto: S. Gluščević)



Ostaci crkvenog namještaja u funkciji bitve na otoku Olibu (foto: S. Gluščević)

amfore nađene na platou u Silbanskom kanalu, gdje je pregledom utvrđeno samo obilje posidonije. Moguće je ipak da je visoka posidonija skrila eventualne druge nalaze. Tragom podataka dobivenih sonarom, pregledan je velik dio sjeveroistočnog dijela Južnog grebena, ali bez rezultata. Slično se dogodilo i obilaskom otočića Črnikovca i Maslinovca u blizini Ista. Jedini je nalaz bio ulomak najvjerojatnije renesansne keramike na Črnikovcu.

Na Istu, na položaju Dumboka, riječ je o potpuno opljačkanom brodolomu čiji se ostaci (uglavnom ulomci amfora) nalaze na strmoj stjenovitoj padini, na dubini od 30 do 36 metara.

Kratko je pregledana plitka uvala Banve na otoku Olibu, gdje je već davno zabilježena starokršćanska crkvica (Uglešić 2002). Arhitektonski ostaci, odnosno ostaci crkvenog namještaja, danas služe kao bitve za privez brodova. Prije dvadesetak godina u uvali je, na dubini od 10 m, nađena manja amfora tipa Lamboglia 2. Sada su u plitkom moru, ispred položaja objekta, posutom komadima keramike nađeni ulomci koji nakon preliminarne analize govore da se na tom prostoru živjelo i prije negoli je u kasnoj antici napravljena crkva, vjerojatno već od 1. ili najkasnije 2. stoljeća.

Pretražen je i zapadni kraj Južnog grebena, gdje su na dubini od desetak metara uočeni slabi ostaci amfora, čini se tipa Forlimpopoli.

Najviše su rezultata dali pregledi triju pličina zapadno od Zapadnoga grebena kod otoka Silbe. Na prvoj je pličini postojao podatak o devastiranom nalazištu. Riječ je o padini obrasloj visokom posidonijom, među kojom se naziru ostaci amfora. Nađeno je nekoliko grla, a izvađene su dvije necjelovito sačuvane amfore tipa Lamboglia 2. Nalazište



Amfora Lamboglia 2, nađena na prvoj pličini kod Zapadnoga grebena (foto: S. Gluščević)



Dio slomljenih tegula na drugoj pličini kod Zapadnoga grebena (foto: S. Gluščević)



Dio amfore Dressel 20 na trećoj pličini kod Zapadnoga grebena (foto: S. Gluščević)



Teret tegula i imbreksa u uvali Pržine na otoku Molatu (foto: S. Gluščević)



Noge amfora tipa Lamboglia 2, u uvali Zapuntel na otoku Molatu (foto: S. Gluščević)



Amfora afričke produkcije nađena kod Paškog mosta (foto: S. Gluščević)

se pruža od 10 do 30-ak metara dubine. Jednako tako nije nađena ni manja olovna prečka (50-70 cm) antičkog sidra, koja je 2004. viđena na tome mjestu. Druga pličina od Zapadnoga grebena mjesto je opljačkanog brodoloma čiji su glavni teret činile tegule rasute na širem prostoru koncentrirane u, uvjetno kazano, dvjema grupama na dubini od 7 do 16 metara. Podaci su govorili i o dvama kamenim sidrima na dubini od 35 i 40 metara, ali oni nisu nađeni pregledom. Treća je pličina svakako najzanimljivija, jer se tamo na strmoj padini nalaze, nažalost, samo ostaci opljačkanog broda koji je prevozio amfore Dressel 20, što su najvjerojatnije sadržavale čuveno betičko ulje. Prostor koji pokrivaju veličine je cca 25×25 metara. Prvi se primjerci javljaju već na dubini od 13 m, glavnina doseže dubinu od 19 m, a na kraju pličine na 41 m nalazi se dio grla i gornji dio tijela. Međutim, osim amfora nađeni su ulomci raznog posuđa, a brojni su i ostaci većih polukružnih plitkih zdjela ravna dna, s ojačanjem na tijelu grube izradbe. Čini se kako su te zdjele činile dio tereta.

Pregledane su još tri lokacije na otoku Molatu. Na samome jugozapadnom kraju zapuntelske uvale nađeni su minimalni ostaci antičkog broda koji je prevozio amfore tipa Lamboglia 2. Bliže mjestu, ali također s južne strane, ostaci su još davno uočenoga srednjovjekovnog broda, prepoznatog prema brojnim ostacima raznih tipova keramike. U uvali Pržine, na sjevernoj obali Molata, na dubini od 4 m nalazi se gotovo petrificiran teret tegula i imbreksa.



Dolija nađena u Pašmanskom kanalu (foto: S. Gluščević)

Slijedeći informacije, ispod paškog mosta na dubini od 32 m, na manjem pjeskovitom istaku, nađena je cjelovita amfora afričke provenijencije. Najvjerojatnije je bila „pripremljena“ za vađenje, jer u bližoj okolici više nisu nađeni nikakvi ostaci.
Posljednja pregledana lokacija nalazila se u sredini zadarskog kanala, jugoistočno od Sukošana. Tamo se nalazila cjelovita dolija, nešto više od polovice ukopana u tvrd mulj miješan s kamenom i ostacima brojnih školjaka. Sudeći prema koncepciji oboda, moglo bi biti riječi o tipu koji pripada helenizmu, ali to još valja temeljito analizirati.

Literatura

Uglešić 2002 A. Uglešić, Ranokršćanska arhitektura na području današnje zadarske nadbiskupije, Zadar, 2002.

dr. sc. Smiljan Gluščević

Summary

During some 10 days in September and October 2006, the Department for Underwater Archaeology at the Archaeological Museum conducted an underwater reconnaissance of a segment of the Zadar aquatorium. Following the various information on the islands of Olib, Molat, Ist, at the reefs of Silba, at the Pag Bridge and the Pašman channel, around 15 locations were examined. Only two positions showed no results. Various pottery material was registered, from Early to Late Antique but the Renaissance as well. Calcificated load of tegulae and imbrex in the shallow sea at Molat, as well as find of typologically and chronologically miscellaneous material with remains of probably Antique objects and Early Christian church in the Banve bay on Olib. Find of a destroyed shipwreck with a load of coarse pottery and the Spanish amphorae Dressel 20, the first shipwreck with that type of amphorae on Croatia part of Adriatic, is especially interesting.

Redni broj: 191
Lokalitet: Zaton – rt Kremenjača
Naselje: Zaton
Grad/općina: Zaton
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: podmorsko istraživanje

Na položaju Kremenjača kod mjesta Zatona u blizini Nina, sredinom šezdesetih godina 20. st. otkrivena je luka koja je egzistirala kao luka antičke *Aenone*. Tada je snimljen lukobran, dugačak više od 150 m i danas vidljiv u obliku nabacana kamena, a napravljena su i preliminarna istraživanja. Uz dosta sitnog materijala, nađeni su i manji drveni ostaci plovila od kojih su se jedni mogli pripisati rimskoj tehnici brodogradnje, dok se za druge pretpostavilo da bi mogli biti djelo liburnske tehnike brodogradnje (Brusić 1968; Brusić 1969; Brusić 1980). Voditelj istraživanja 2006. bio je dr. sc. Smiljan Gluščević s Odjela za podmorsku arheologiju Arheološkog muzeja Zadar.

Godine 1979. izvađeni su ostaci šezdesetih godina pronađenog plovila, a već 1982., kada su pronađeni ostaci i drugog broda, započeli su radovi koji su s prekidima trajali sve do 1987. godine. Tada je izvađen (Gluščević 1987) i drugi brod, sada već sigurno pripisan liburnskoj brodograditeljskoj tradiciji. Bio je mnogo bolje sačuvan, s 27 rebara i dvostrukim nosačem za učvršćenje jarbola. Brod 1 već je podrobno obrađen, dok su za brod 2 dati samo sumarni podaci, naglašavajući nosač jarbola i dio unutrašnje oplate (Brusić, Domijan 1985). Naknadno je brodu 2 posvećena nešto veća pozornost, uz donošenje tlocrtne situacije i presjeka (Brusić 1987).
Nastavak istraživanja 2002. bio je potaknut nalazom drvenih ostataka koji su na dubini od 2,5 m izvirivali iz pijeska na istočnoj, unutrašnjoj strani lukobrana. Bilo je vidljivo kako su dvije daske oplate spojene „pletenicom“ karakterističnom za liburnsku tradiciju brodogradnje, pa se s pravom pretpostavilo kako je riječ o plovilu koje se kod antičkih pisaca naziva *serilia* ili *serilla*. Taj se izraz pojavljuje u antičkog pisca i gramatičara Marka Verija Flaka u 1. st., što preuzima Seksto Pompej Fest u 2. st., a preko njega u 8. st. i langobardski pisac Pavao Đakon, koji uz naziv *serilia* navodi i izraz *serilla*. Već otprije o šivanim brodovima u drami Niptra govori rimski pisac Marko Pakuvije iz 2. st. pr. Kr. (Križman 1979).

Novi ciklus istraživanja, od 2002. do 2006. (s iznimkom 2004. godine), obilježen je sasvim novim pristupom koji karakterizira nekoliko inovacija. Samim tim došlo se do neusporedivo egzaktnijih informacija koje će nakon konačne obrade dati i mnogo bolju sliku sveukupnog života u toj antičkoj luci. Istraživanja su obavljana unutar kvadratne mreže veličine 250×250 cm. Na odabranoj poziciji najprije je s dna očišćeno sve kamenje koje je priječilo postavljanje mreže na dno. Ono je složeno usporedo sa zapadnim krajem mreže, oko 1,5 m udaljeno od nje. Ukupno je postavljeno šest kvadranata, po tri u liniji A i tri u liniji B, dakle A1, A2, A3, B1, B2, B3, kojima je 2006. godine dodana i linija C, postavljena bliže lukobranu. Mreža je učvršćena željeznim klinovima kako ne bi došlo i do najmanjeg pomicanja, a onda su sve njezine referentne točke (ukupno dvanaest) u moru, što je bila iznimna tehnička poteškoća, snimljene totalnom stanicom s čvrstih geodetskih točaka na kopnu. Kvadranti su potom elastičnom gumenom vrpcom podijeljeni na po četiri potkvadranta, dimenzija 125×125 cm (npr. A1/1, A1/2, A1/3 i A1/4). Za osnovnu liniju uzeta je zapadna uzdužna strana kvadratne mreže, koja je i orijentirana u odnosu na poligone točke. Tako je dobivena točna pozicija mrežišta, kao i njegov odnos s lukobranom, okolnim kopnom na kojem su već odavno vidljivi ostaci antičkih zidova kao i nekoliko stotina metara udaljenim, također antičkim, građevinskim sklopom.
Budući da dno na kojem je mreža postavljena ipak nije ravno nego vrlo blago koso pada u smjeru istoka, bilo je potrebno rektificirati podatke očitane na totalnoj stanici. Dimenzije su mrežišta neuobičajene za naše prilike, a uvjetovane su lakšom obradom posebnim softverom, već prošle godine po prvi put primijenjenog u jadranskom podmorju prilikom istraživanja antičkog brodoloma kod otoka Silbe (Gluščević 2002). Softver je vlasništvo tvrtke DFG Consulting iz Ljubljane koja se bavi raznim vidovima geodetske dokumentacije. Pomoću njega i referentnih točaka koje su stavljane prema potrebi, moguće je dobiti digitalan model reljefa (DMR) istraženog dijela slojeva u luci i samih ostataka broda. Kod svakog je potkvadranta najprije snimljena nulta pozicija, dakle zatečena površinska



Luka i lukobran, snimak iz zraka (foto: S. Gluščević)

situacija, a zatim je tako rađeno i sa svim ostalim slojevima koji su naknadno istraženi. Svaki je potkvadrant snimljen digitalnim fotoaparatom s dvama nasuprotnim krajevima, tako da se postavljene referentne točke preklapaju kako bi se naknadno mogao načiniti DMR, odnosno dobiti izgled pojedinih slojeva tijekom istraživanja. Međutim, zbog nedostatka novca nije moguće nastaviti rad na izradbi 3D--slike čitavog nalazišta.

Samo je istraživanje, za razliku od svih dosadašnjih kada se materijal vadio bez ikakva obilježavanja, provedeno prema svim metodološkim pravilima struke, uz uporabu klasične stratigrafske metode kod koje su iskopni slojevi debeli svega 10 cm. Radilo se o arbitrarnim slojevima, jer u slojevima luka nije moguće pratiti taloženje kao na kopnu iz jednostavnog razloga što je, dok je luka trajala, život u njoj bio kontinuiran, a samo se taloženje odvijalo bez utjecaja nekih drugih elemenata, kako je to slučaj na kopnenim nalazištima. Zbog plitkoće, u lukama su djelovali valovi koji su mogli samo dodatno „izravnati" slojeve. Takav način rada u moru bio je nemala poteškoća, jer pratiti tako tanke slojeve nije nimalo lako ni na kopnu. Osim toga, za svaki od nađenih predmeta uzimaju se po dvije mjere od linija potkvadranata, a mjeri se i relativna dubina od gornjeg ruba aluminijske mreže, što dodatno usporava radove. Prema tome, za svaki iole vrijedan nalaz uzimaju se vrijednosti x, y i z. Većina nađenih predmeta, osobito onih cjelovitijih, osim skice, dokumentirana je *in situ* digitalnim fotoaparatom. Odmah nakon vađenja predmeti se peru i razvrstavaju u posebno pripremljene košarice i kasetirane kutije. Uz njih se stavljaju oznake s relevantnim podacima za svaki od njih (nalazište, datum, broj kvadranta, broj potkvadranta, broj sloja, oznaka materijala od kojeg je načinjen), a zatim se sve potapa u kade sa slatkom vodom radi desalinizacije. Svi ronioci tijekom radova vode i svoje bilješke, zapažanja i mjerenja, koja se nakon posla prepisuju na papir koji čini sastavni dio cjelokupne dokumentacije. Uz to, svaki ronilac na posebnoj karti s oznakama kvadranata i potkvadranata u grubim crtama označava približno istražen prostor unutar nekog od njih, zajedno s naznakom sloja.

Ukupno je istraženo sedam kvadranata (28 potkvadranata), ali ni jedan do kraja. Najveća dosegnuta dubina bila je u kvadrantu A1 gdje se istraživanjem dospjelo do završnog sloja 8 (70-80 cm relativne dubine), jednako kao i u kvadrantu B1/3 gdje se također došlo do „zdravice", odnosno sasvim čistog pijeska. Općenito uzevši, u prvom je sloju (a na samoj je površini pijesak debeo svega nekoliko centimetara) nađeno više krupnijeg kamena, među kojim se nalazi i manje kamenje. Veće je kamenje zadiralo i u sloj 2 i time otežavalo iskop. U prvom sloju bilo je i relativno dosta različitih školjkaša. U tom su sloju nalazi ostataka materijalne kulture bili vrlo sporadični. Na početku sloja 2 pojavio se tvrd mulj (on se javlja u masnijem obliku i u ostalim slojevima), u kojemu se već u većem broju pojavljuju i nalazi. U tome, kao i u ostalim slojevima, bili su relativno brojni nalazi raznih školjkaša, u nekim slučajevima i manje koncentracije nekih od njih. Tako su se javljali npr. bodljikavi volci (*Murex brandaris*), vretenasti pužići, dagnje (*Mytilus galloprovincialis*), kamenice (*Ostrea edulis*), poneko kopito (*Spondylus gaederopus*), kunjke (*Arca noae*), ogrci (*Monodonta turbinata*) te razne vrste manjih i većih glatkih i rebrastih školjaka itd. Uz puževe i školjke, sakupljane su i životinjske kosti, uglavnom sačuvane u dijelovima, osim onih najmanjih, koje će također biti obrađene. Kostiju riba bilo je iznimno malo, ali razlog može biti i u njihovoj veličini, zbog koje lako promaknu prilikom istraživanja. Osobita je pozornost posvećena ostacima raznih biljaka, kako onih vidljivih i prepoznatljivih (pinjoli, orasi, breskve, masline), tako i onih oku nevidljivih. Upravo su zbog toga iz svakoga sloja uzimani uzorci koji su zatim flotirani i to dvjema frakcijama (treća je



Pogled na brod 3 sa sjeverozapada (foto: S. Gluščević)

napravljena naknadno u Zagrebu), a zatim i preliminarno pregledani. Sastav pronađenih vrsta prilično je ujednačen u svim slojevima, a najčešće se, osim spomenutih, javljaju makroostaci vinove loze, trešnje/višnje, smokve, krastavca/dinje i sl. Sve je to činilo dio prehrane antičkih pomoraca koji su stizali u tu luku (Gluščević, Jurišić, Šoštarić, Vujčić Karlo 2007). U nekim su uzorcima nađeni ostaci karboniziranog i „pseudosvježeg" drva, uglavnom poluraspadnutog.

Istraživanjima do 2005. otkriveni su ostaci plovila u ukupnoj dužini od 5 i širini od 2,5 metra. Jednako tako, nađena je vanjska i unutrašnja oplata, ali i kontrakobilica s usadnikom za jarbol. Broj rebara (najmanje deset) još nije sigurno utvrđen. Tehnika spajanja identična je kao i na dvama otprije pronađenim plovilima – rupe izbušene na rubnim dijelovima dasaka oplate vezane su konopom, a zatim fiksirane drvenim čepovima. Unutrašnja je oplata sačuvana u vidu triju širokih dugačkih dasaka, položenih iznad rebara. Iznad svega poprečno je ležala deblja daska s višestruko razvijenim utorom koji upućuje na to da je morao postojati i drugi dio – oboje nepoznate namjene i najvjerojatnije bez ikakve povezanosti s ostacima broda 3.

Od samog početka istraživanja intencija je bila u cijelosti otkriti ostatke plovila, dokumentirati ih, izvaditi i konzervirati, kako bi se u konačnici dijelovi mogli restaurirati i izložiti. Zbog nedostatka sredstava potrebnih za izradu grijača u bazenima za konzervaciju, to nije bilo moguće pa se 2006. odustalo od rada na ostacima broda. Tada se istraživanje, osim nastavka istraživanja u slojevima operativnog dijela



Pogled na zapadni profil kvadranta C1/1 (foto: S. Gluščević)

luke, usmjerilo i na pokušaj proboja kroz lukobran. Naime, nema nikakvih podataka o tome kako je lukobran uistinu bio artikuliran. Pokazalo se kako se u jednom dijelu kvadranta C (C1/1 i C1/3), koji zadire u tkivo lukobrana, nalazi iznimno mnogo manjeg i većeg kamena, mnogo više negoli u slojevima luke, samo koji metar dalje istočno. U središtu se nalazio masivan grubo obrađen kamen u obliku stupa. Između kamena našao se iznimno bogat, ponajprije keramički materijal koji je itekako relevantan za buduće kronološke zaključke. Među njim, kao i za istraživanja osamdesetih godina, golemim postotkom prevladava keramika u svim svojim strukturalnim (gruba, fina) i izvedbenim oblicima (čaše, šalice, svjetiljke, amfore, zdjele, zdjelice, lonci, lončići, plitice i sl.). Tipovi keramičkog materijala upućuju na povezanost te luke sa svim krajevima antičkoga mediteranskog svijeta, osobito s istokom (Gluščević 1986), premda ima nemali broj afričkog materijala, ali i onog iz sjeverne Italije. Osim keramike, javlja se i nešto stakla (Gluščević 1991; Gluščević 1995) odnosno materijala druge vrste (kost, drvo, koža, konop). Među drvenim su materijalom nađeni i dijelovi brodske opreme (koloturnik, zatezači za jedra). Preostaje do kraja istražiti drvene ostatke broda 3 i što bolje ih dokumentirati. Nakon toga trebalo bi uslijediti vađenje po segmentima, desalinizacija i konzervacija. U konačnici bi sve valjalo rezultirati restauracijom (eventualno pokušajem rekonstrukcije) i na kraju izlaganjem, što i jest primaran cilj muzejskih institucija.

Literatura

Brusić 1968 Z. Brusić, Istraživanje antičke luke kod Nina, Diadora, 4, Zadar, 1968: 203 – 209.

Brusić 1969 Z. Brusić, Rezultati podvodnih istraživanja u Ninu, Mornarički glasnik, Pomorska biblioteka, 2, Beograd, 1969: 115 – 122.

Brusić 1980 Z. Brusić, Rt Kremenjača, Zaton kod Nina – podmorska istraživanja ostataka antičke luke stare Enone, Arheološki pregled, 21, Beograd, 1980: 112 – 114.

Brusić, Domijan 1985 Z. Brusić, M. Domijan, Liburnian Boats – Their Construction and Form, BAR International Series, 276, 1985: 67 – 85.

Brusić 1987 Z. Brusić, Zaton kod Zadra. Antička luka Aenone, Arheološki pregled, 28, Ljubljana, 1987: 121, 122.

Gluščević 1986 S. Gluščević, Neki oblici staklenog materijala iz antičke luke u Zatonu kraj Zadra, AV, 37, Ljubljana, 1986: 255 – 277.

Gluščević 1987 S. Gluščević, Vađenje antičkog broda iz Zatona, Obavijesti HAD, XIX/3, Zagreb, 1987: 43, 44.

Gluščević 1991 S. Gluščević, Kvadratične staklene boce s pečatom iz rimske luke u Zatonu, Diadora, 13, Zadar, 1991: 144 – 163.

Gluščević 1995 S. Gluščević, Staklene čaše s udubljenjima iz rimske luke u Zatonu, Diadora, 16-17, Zadar, 1995: 221 – 242.

Gluščević 2002 S. Gluščević, Otok Silba – Grebeni, podmorsko istraživanje antičkog brodoloma, druga kampanja, Obavijesti HAD, XXXIV/1, Zagreb, 2002: 64 – 70.

Gluščević 2004 S. Gluščević, Hydroarchaeological excavation and the discovery of the third „sewn" Liburnian ship – seriliae – in the roman port of Zaton near Zadar, Archaeologia Maritima Mediteranea, 1/2004, Roma, 2004: 41 – 52.

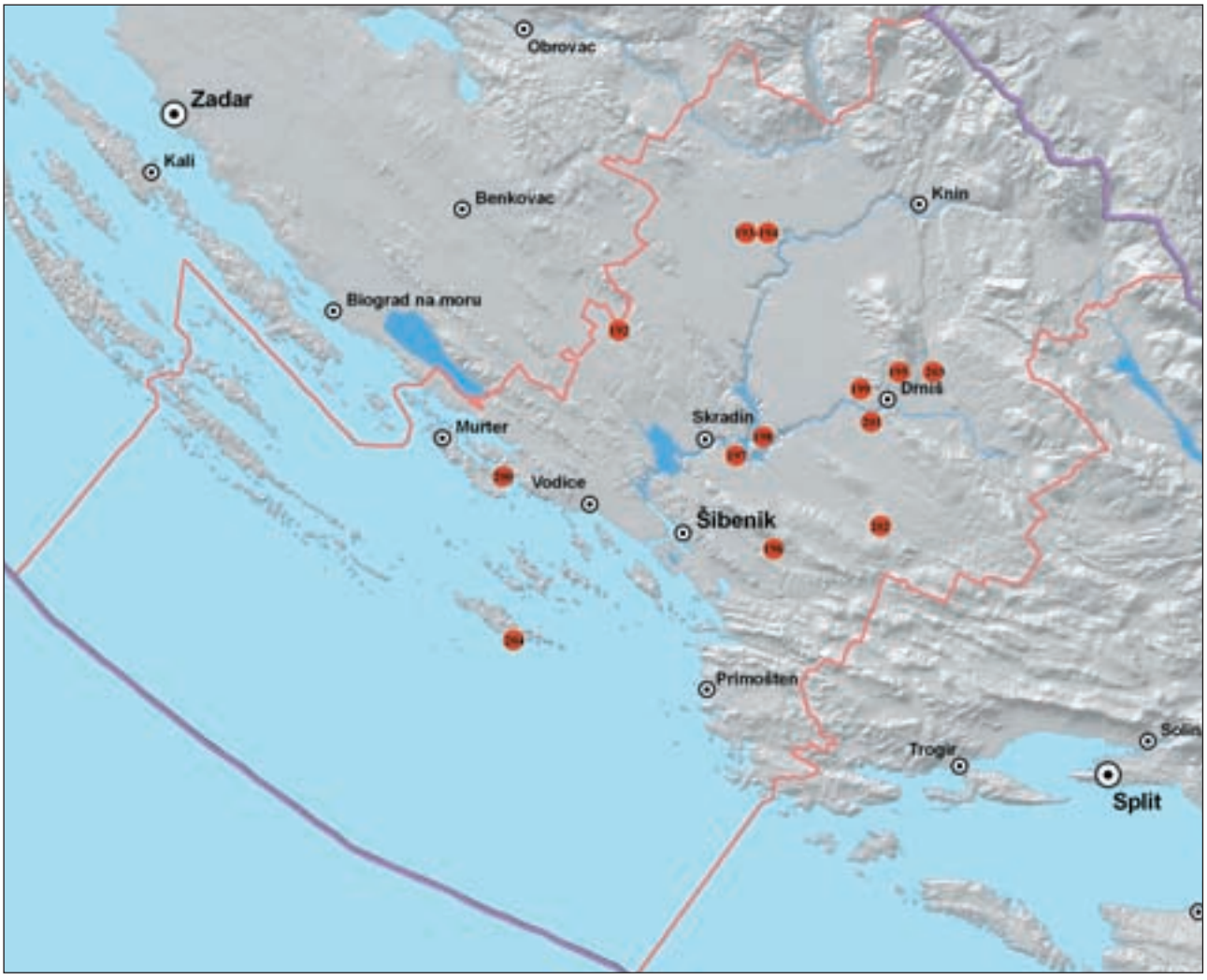
Gluščević, Jurišić, Šoštarić, Vujčić Karlo 2007 S. Gluščević, M. Jurišić, R. Šoštarić, S. Vujčić Karlo, Evidence for the nutrition of sailors from the Roman harbour at Zaton near Zadar, Archaeologia Maritima Mediterranea, 3/2006, Roma, 2007: 147 – 161.
Križman 1979 M. Križman, Antička svjedočanstva o Istri, Pula/Rijeka, 1979: 201 – 204.

dr. sc. Smiljan Gluščević

Summary

During September 2006, hydro archaeological excavation was resumed in the operative part of the Antique harbour in Zaton near Zadar. As the research of the remains of the ship 3 was not possible to be continued, the excavation was focused in two directions: resumption of the excavation of cultural layers in quadrants that were not previously finished and the excavation on the pier itself.
Among miniature finds in the layers of the harbour various forms of coarse kitchen pottery of the Aegean types prevail, but there were also fragments of luxury pottery. Finds of organic origin are very interesting, dominating with leather fragments, part of a rope and an intact roll of plant fibres tied with a string.
This is a first time that within a span of a sub quadrant a breach through a pier whose outer appearance suggests that it is constructed of a huddled stone is started. Insufficient excavation did not reach its edges, but it was established that large and small stones from the original structure fell over the edges covering the material which formed the cultural layer. Among them there was a large number of remains of amphorae as well and coarse and fine material but a large chunk of transposed material.

ŠIBENSKO-KNINSKA ŽUPANIJA



192 Bribirska glavica
193 Burnum – amfiteatar
194 Burnum – vojni logor
195 Cecela
196 Danilo – Bitinj
197 Hidroelektrana Krka
198 Ključica – srednjovjekovna utvrda
199 Oziđana pećina
200 Plićina Mijoka
201 Pokrovnik – Copića njive
202 Unešić – grobljanska crkva sv. Jurja
203 Uzdolje – Grablje
204 Žirje – Gradina

Redni broj: 192
Lokalitet: Bribirska glavica
Naselje: Bribir
Grad/općina: Skradin
Pravni status: R-366
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervacija

Tijekom 2006. (od 3. travnja do 31. listopada) na Bribirskoj glavici nastavljeni su sanacijsko-konzervatorski i istraživački radovi, započeti 2005. godine. Radovi su se istovremeno odvijali na više položaja. Radilo se na položaju Dol u prostoru *nymphaeuma* i crkve sv. Marije te iza Marunove kuće na ostacima antičkih i kasnoantičkih objekata. Na istom mjestu arheološki je istražen prostor profurnija i hipokausta. Također se radilo između Marunove kuće i mjesnoga groblja sv. Aćima i Ane, te iza istočnog zida mjesnoga groblja. Stručni voditelj svih radova bio je Ivan Pedišić. Arheološku ekipu činili su mr. sc. Željko Krnčević u svojstvu zamjenika voditelja, te diplomirani arheolozi Maja Bilić, Milena Ćupin i Toni Brajković. Novčana sredstva osigurali su Ministarstvo kulture te Turistička zajednica Grada Skradina iz programa CARDS EU-a.

Na Bribirskoj glavici, jednom od najvažnijih lokaliteta u hrvatskoj nacionalnoj arheologiji, na kojoj slojevitost dosad istraženih dijelova govori o kontinuitetu života od brončanog doba preko antike do srednjeg vijeka, mjestu gdje je stolovao ban Pavao Šubić privedena je kraju kampanja sanacijsko-konzervatorskih istraživačkih radova koja je pridonijela spašavanju spomeničkih kompleksa od daljnjeg propadanja.
Radovi su se odvijali na više položaja. Na Dolu, u *nymphaeumu*, sanirana su oštećenja u prostoru veće rimske cisterne te njenih ogradnih zidova. Također su učvršćeni segmenti temelja SZ perimetralnog zida u crkvi sv. Marije, gdje su još sanirana oštećenja na ostacima kamenih pilastara, kao i na unutrašnjim i vanjskim zidovima manje rimske cisterne smještene nedaleko od ulaza u crkvu. Izvan unutrašnjih zidova sv. Marije sanirana su oštećenja vanjskih kontrafora. Iza Marunove kuće, između veće srednjovjekovne crkve i mjesnoga groblja, obavljeni su sanacijsko-konzervatorski radovi na više



Antička cisterna u nymphaeumu nakon sanacije (foto: I. Pedišić)

očuvanih zidova antičkih objekata te dovršeno uređenje vanjskih zidova manje cisterne koja je sagrađena u vrijeme Liburna, a dograđena tijekom rimske vladavine. Jednako tako, nastavljeno je istraživanje u prostoru profurnija i hipokausta. Tom prilikom pronađeno je više ulomaka keramičkih posuda, krovnog crijepa (tegule), kupe kanalice (*imbrices*) i podnih cigli. Na samom kraju arheološke akcije, iza SI zida mjesnoga groblja kompletno je nanovo posloženo poispadalo kamenje na zidovima četvrtaste građevine koja je, prema svemu sudeći, bila obrambena kula u vrijeme kasne antike i srednjeg vijeka. Da je to točno potvrđuje debljina zidova koja se kreće između 75 i 90 cm. Odmah iza njena SZ zida otkopana su



Antička cisterna u nymphaeumu prije sanacije (foto: I. Pedišić)



Antička cisterna u crkvi sv. Marije nakon sanacije (foto: I. Pedišić)



Dio carda prije sanacije (foto: I. Pedišić)

dva manja zida antičkog objekta (1. – 2. st.) te su očišćeni i pripremljeni za sanaciju 2007. godine.

Literatura

Pedišić 2006 Ivan Pedišić, Lokalitet: Bribirska glavica, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 325, 326.

Ivan Pedišić, prof.

Summary

The continuation of the restoration and conservation works and the research of Bribirska Glavica site were conducted at several locations in 2006. At the area of nymphaeum at Dol the damaged parts of the walls inside a bigger Roman water tank were repaired and inside St. Mary's church the foundations of the SW perimeter wall were reinforced. Also, the damage made to the stone pilasters of the smaller Roman water tank was repaired, accompanied by the restoration works on the outer buttresses. Behind the so-called Marun's House restoration and conservation works on several rooms from the Antiquity and inside the smaller Roman water tank were completed. Small-scale archaeological excavations were conducted above the water tank, on a small object from the Antiquity inside the profurnium and hypocaust. Behind the NE wall of the local cemetery of St. Aćim and Ana the walls of the square room were reinforced. Judging by the evidence this was a defensive tower during the Late Antiquity period and Middle Ages.



Dio carda nakon sanacije (foto: I. Pedišić)

Redni broj: 193
Lokalitet: Burnum – amfiteatar
Naselje: Ivoševci
Grad/općina: Kistanje
Pravni status: P-2481
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

U selu Ivoševci, na prostoru rimskoga vojnog logora Burnuma, Gradski muzej Drniš, u suradnji s Odjelom za arheologiju Sveučilišta u Zadru, nastavio je sustavna arheološka i konzervatorska istraživanja amfiteatra smještenog na zapadnoj strani rimskoga vojnog logora. Arheološka istraživanja započela su ujesen 2003. godine i kontinuirano se nastavljaju do danas. Tijekom 2006. istraživalo se na južnom ulazu amfiteatra. Arheološka istraživanja bila su uvod u konzervaciju, restauraciju i djelomičnu rekonstrukciju južnoga ulaza, koja je obavljena u cijelosti. Radove je financiralo Ministarstvo kulture i dijelom Javna ustanova NP Krka.

Južni ulaz u amfiteatar širok je 4,40 m i dubok 12,38 m. Prolaz u obliku hodnika bio je presvođen, a svod se sastojao od prstenova klinasto oblikovanih klesanaca, između kojih su bili redovi priklesane i zaobljene sedre. Sedra je prema svoj prilici bila ožbukana, a služila je da svod ne bude pretežak. Bazu svodu s obiju strana ulaza tvorio je zaobljen i neukrašen profil od vapnenca. Na pročelju iznad ulaza izvorno je stajao monumentalan natpis cara Vespazijana, nađen pri iskapanju u donjem sloju građevinske šute. Natpis je čitav, samo prelomljen u dva dijela. Na ušću prolaza u arenu, s desne strane pokazao se pravilan usjek u litici koji je prema svoj prilici služio kao stubište koje vodi na kosinu gledališta. Nažalost, od stuba su ostali samo neznatni tragovi. Uz vrata još uvijek nisu otkriveni dijelovi vanjskoga perimetralnog zida elipsastog oblika koji je nosio nasip gledališta. Takav je zid morao postojati, jer bi se u protivnom nasip urušavao i gubio funkciju. Mnogo je lakše bilo izraditi zid nego stalno podizati nasip. Na prostoru između lijevog i desnog zida, tzv. lijevka ulaza, arheološki je istražen postojeći zemljani sloj. U njemu je pronađeno više od stotine predmeta – od novca do dijelova vojne opreme, oružja, predmeta za svakodnevnu uporabu, ulomaka staklenih i keramičkih posuda i dr. Predmeti su dokumentirani i odmah očišćeni i

konzervirani u radionici Gradskog muzeja Drniš (radove je obavio dipl. restaurator Frederik Levarda).

U 2006. arheološka istraživanja nastavljena su na nasipnom sloju koji se oslanja na zidove južnoga ulaza. Budući da su na južnom ulazu ulomci Vespazijanova natpisa pronađeni dislocirani i na različitim nivoima, a u ispunama prolaza konstruktivni dijelovi svoda također su dokumentirani na različitim visinama, može se zaključiti da je do urušavanja svoda i zatrpavanja prolaza došlo postupno, a razlog je trošnost objekta, odnosno poremećena statika.
U strukturi desnoga bočnog zida lijevka istočnog ulaza, uočava se da je oštećeno sitnije i lošije obrađeno kamenje zamijenjeno većim i pravilnije klesanim blokovima koji su pokvarili pravilnost zidanja horizontalnih redova. Manji popravci zidova i zamjena kamenja uočena je na još nekoliko mjesta, međutim za sada nema kronoloških repera za određivanje vremena tih popravaka, tj. ne zna se jesu li oni npr. vremenski povezani s uočenim rekonstrukcijama u plaštu arene ili su se zbili poslije.
Kako bi se zidovi pripremili za konzervaciju i statičku sanaciju, na tom su dijelu s lijeve i desne strane otvorene sonde dužine veće od 25 m i širine cca 3 m. Postojale su indicije da se tu nalazi arheološki sloj, a to se i potvrdilo istraživanjima. Pronađena je veća količina rimskog novca koji je u cijelosti databilan i odnosi se na prvu polovinu 1. st. Također su pronađeni i dijelovi vojne opreme (željezni vršci strelica, kopalja, sulica, dijelovi kacige, razni okovi i s kožnih i platnenih dijelova opreme i sl.), mnoštvo fibula, igala različitih namjena, medicinskih instrumenata, koštani predmeti, ulomci stakla. Posebice treba naglasiti veliku količinu ulomaka raznih keramičkih predmeta (*terra sigillata, terra nigra*, gruba domaća keramika, lucerne i sl.) te ulomaka stakla. Nalazi u ispunama kamena živca vojničke su provenijencije, a relativno uzak kronološki raspon u kojem su bili rabljeni i uspostavljena stratigrafija jasno dokazuju da su ispod amfiteatra dospjeli nasipavanjem, vjerojatno iz obližnjega vojničkog objekta, i to u doba cara Klaudija. Vjerojatno je pri pripremi terena za gradnju amfiteatra planski niveliran i širi prostor, pa se među liticama škrapa može očekivati sloj koji će sadržavati i kronološki i tipološki istovrstan arheološki materijal. Te pretpostavke trebaju potkrijepiti ili opovrgnuti buduća arheološka istraživanja.

Analiza zidova amfiteatra u Burnumu

Analiza vidljivih zidnih konstrukcija amfiteatra u Burnumu bila je potrebna radi spoznaja o rimskim tehnikama zidanja. Proučeni su pojedinačni arhitektonski elementi amfiteatra, a zatim se krenulo u izmjeru kamenih blokova u zidovima. Na osnovi toga, odnosno analizom tehnika gradnje i obrade kamena, uočene su četiri tehnike gradnje, a pripadaju trima fazama. Dvije tehnike odnose se na prvu fazu gradnje: prva se veže za izradu kamenog prstena arene (izrađen od fino klesanih kamenih blokova), a druga na zidove koji zatvaraju gledalište. Treća se odnosi na drugu fazu izgradnje amfiteatra, gdje je uočena uporaba većih kamenih blokova u odnosu na prethodne faze. Treća, posljednja, uključuje rekonstrukciju zida tijekom posljednjih konzervatorsko-restauratorskih radova, koji ima sve karakteristike antičkog zida.
Građevinsko-arhitektonska analiza rezultirala je spoznajom da se više pazilo na čvrstoću i brzinu gradnje, nego na



Južni ulaz tijekom istraživanja (foto: J. Zaninović)

estetski izgled građevine. Na osnovi navedenog, mogu se izdvojiti sljedeće faze:
I. faza (klaudijevski period): a) izgradnja ulaza, b) izgradnja zidanih struktura koje zatvaraju gledalište;
II. faza (flavijevski period): izgradnja lukova koji su prekrivali ulaze.
Konzervacija i restauracija južnoga ulaza amfiteatra trajale su od 23. lipnja do 7. listopada 2006. godine. Izvodio ih je građevinski obrt Imotha – portal, koji je za tu vrstu radova licenciralo Ministarstvo kulture.

Konzervacija, restauracija i djelomična rekonstrukcija

Tijekom 2005. obavljeni su i djelomični konzervatorski radovi na arhitekturi južnog ulaza. S lijeve strane, gledajući prema ulazu bila je uza zid tzv. lijevka (neorganski) prizidana jedna četvrtasta prostorija. Ona je očito naknadan dodatak, a činjenica da je u njezinim temeljima bila ugrađena opeka sa žigom IV. legije *Flavije Felix*, nedvosmisleno upućuje na to da je taj dio bio izrađen nakon njezina dolaska 69. godine. Godine 2006. započela je cjelovita konzervacija, restauracija i djelomična rekonstrukcija južnog ulaza. Svim tim radnjama prethodila je izrada temeljite dokumentacije, u prvom redu arhitektonske. Načinjene su i računalne simulacije te idealna rekonstrukcija južnoga ulaza. Lijeva strana ulaza najvećim je dijelom demontirana zbog velike količine smrvljenoga konstrukcijskog kamena. Dijelovi koji nisu bili uništeni u cijelosti su ostavljeni. Zidni slog



Južni ulaz, priprema zida za konzervaciju (foto: J. Zaninović)



Južni ulaz, konzervacija zida (foto: J. Zaninović)



Prostor vojnog logora Burnuma (foto: J. Zaninović)

presloženoga i izmijenjenog kamena u potpunosti je poštovao zatečeno stanje. Na desnoj je strani zatečena situacija nešto bolja. Zidovi su kompaktni i cjeloviti, stoga je demontiran i presložen manji dio zida. Tzv. lijevci, koji se nalaze s vanjske strane ulaza, lijevi i desni, velikim su dijelom presloženi te djelomice rekonstruirani. Na kraju, zidovi su u cijelosti fugirani jednako kao što su to izveli i antički zidari. Tim su radnjama zidovi u cijelosti statički stabilizirani, konzervirani i dijelom rekonstruirani, pa su tako stvoreni uvjeti za povratak svoda nad južnim ulazom, čiji su arhitektonski elementi u cijelosti pronađeni u prolazu.

Literatura

Zaninović 2006 Joško Zaninović, Lokalitet: Burnum – amfiteatar, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 326, 327.

Joško Zaninović

Summary

In the village of Ivoševci, at the position of Roman military camp Burnum, Drniš Municipal Museum and the Department of Archaeology of the university in Zadar continued the systematic archaeological and conservation research of the amphitheatre. This edifice was located at the western side of the Roman military camp. During 2006 the excavations were conducted at the southern entrance to the amphitheatre.

Redni broj: 194
Lokalitet: Burnum – vojni logor
Naselje: Ivoševci
Grad/općina: Kistanje
Pravni status: P-2481
Razdoblje: A
Vrsta radova: rekognosciranje

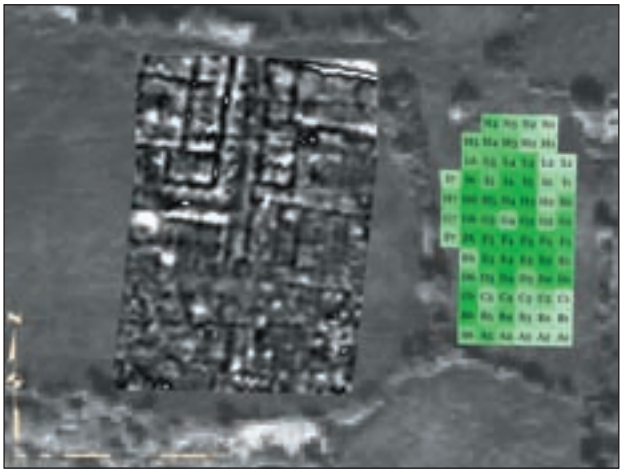
Gradski muzej Drniš, u suradnji s Odjelom za arheologiju Sveučilišta u Zadru i Odjelom za arheologiju Sveučilišta u Bologni arheološki je rekognoscirao prostor rimskoga vojnog logora Burnuma. U projektu Burnum sudjeluju: akademik Nenad Cambi, Joško Zaninović (Gradski muzej Drniš), Miroslav Glavičić, Željko Miletić (Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru), Enrico Giorgi, Giuseppe Lepore, Antonio Curci (Odjel za arheologiju Sveučilišta u Bologni), Alessandro Campadelli (arheolog). U istraživačkom timu bili su: Julian Bogdani, Federica Boschi, Barbara Frezza, Maria Elena Ghisleni, Matilde Marzzulo, Michele Massoni, Enrico Ravaioli, Michelle Ricciardone (restaurator), Michele Silani, Enrika Vecchietti. Tijekom radova 2006. rabljene su dvije arheološke metode: nedestruktivna metoda uporabom elektroničkog magnetometra i sondažno iskopavanje. Cilj rekognosciranja bila je provjera valjanosti raznih nedestruktivnih metoda unutar određenoga arheološkog konteksta. Istraživanje je financirala Javna ustanova NP Krka, dok je opremu osiguralo Sveučilište u Bologni.

Rekognosciranja pomoću magnetometra i GIS-sustava za obradu podataka

Rekognosciranja magnetometrom polučila su izvrsne rezultate, pa se može zaključiti kako je prostor vojnog logora u Burnumu idealan za praktičnu primjenu te nedestruktivne metode. Rezultati su uneseni na GIS--podlogu, s ostalim prethodno obrađenim rezultatima (poznati pisani radovi, epigrafski spomenici, kartografija, geomorfologija, fotografije, zračni i satelitski snimci i dr.).

Fotografiranje područja principije pomoću tzv. „padobrana ili zmaja“ (K.A.P.)

U ovoj kampanji nastavljena je eksperimentalna arheološka metoda sustava K.A.P. (*kite aerial photograph*, zračni



Magnetometarski snimak segmenta logora



Lukovi principije (foto: J. Zaninović)

snimci pomoću padobrana). Kako bi se snimio određeni prostor, s visine oko 50-80 m, uporabljen je statički „zmajić“ na koji je priključen fotoaparat. Fotografiranje je obavljeno pomoću radiokomandi. Vremenski uvjeti nisu bili povoljni za postizanje dobrog rezultata. Fotografije dobivene ovim načinom snimanja rabit će se kao radni materijal.

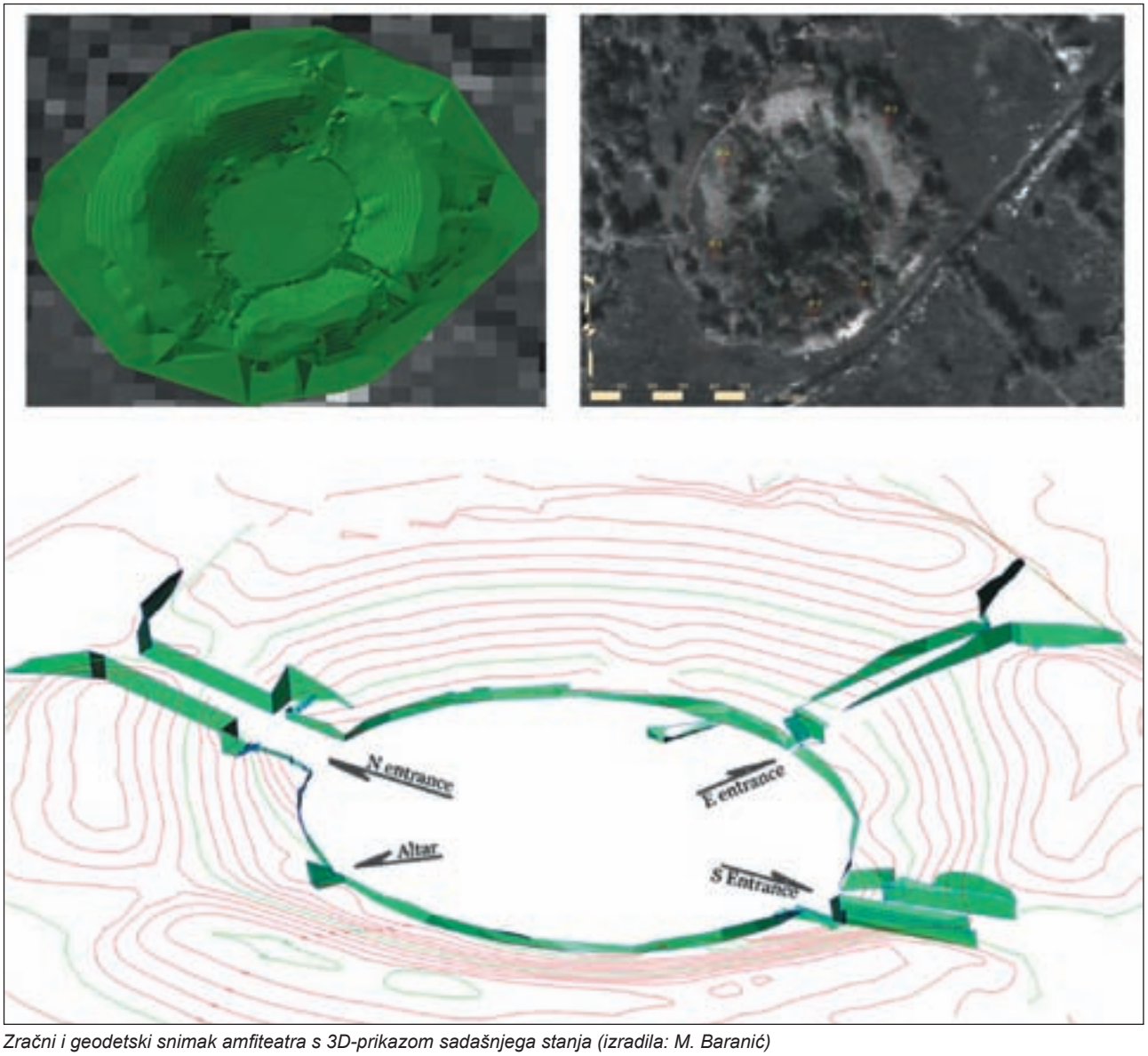
Rekognosciranje lukova principije

Statička analiza: arhitektonsko snimanje lukova principije, od kojih su dva sačuvana u cijelosti i jedan fragmentarno, pokazalo je blagu iskrivljenost gornjega dijela. To iskrivljenje moglo bi ubuduće biti uzrokom statičkog posmaka i moglo bi prouzročiti lomove na središnjem dijelu obaju lukova, što bi značilo da bi došlo do njihova urušavanja (fleksije).

Konzervacija: zidna struktura ima velike pukotine prouzročene atmosferskim uvjetima, sastavom građevnog materijala te prijašnjim restauracijama. Sve navedeno negativno utječe na stanje lukova.

Intervencija na biorazaratelje: uključuje uporabu kemijskih sredstava kako bi se uklonili mahovina i lišajevi koji pokrivaju površinu kamenih blokova lukova.

Hitne intervencije: preporučuju se tri vrste intervencije kako bi se sačuvalo sadašnje stanje lukova: 1.) iskop odvodnih kanala oborinskih voda kako bi se izbjeglo daljnje propadanje lukova zbog djelovanja vode; 2.) izrada drvenih potpornja koji bi učvrsili lukove kako bi se ublažila njihova rotacija; 3.) uklanjanje nabacanog kamenja koje služi kao pregradni zid između zemljišnjih čestica unutar kojih se spomenik nalazi.



Zračni i geodetski snimak amfiteatra s 3D-prikazom sadašnjega stanja (izradila: M. Baranić)

Područje amfiteatra

Burnumski amfiteatar udaljen je 400 m zračne linije zapadno od vojnoga logora. Cilj tog rekognosciranja jest izrada trodimenzionalnog modela amfiteatra na temelju geodetskih i arhitektonskih snimaka, posebice onih načinjenih prije početka arheoloških istraživanja. Odlučeno je izraditi 3D-model čitavog spomenika uporabom totalne stanice – izmjerene su visinske točke arheoloških ostataka koji su pronađeni tijekom iskopavanja, među kojima su tri ulaza (*vomitoria*) i prostor takozvanog „žrtvenika" otkrivenog na sjeverozapadnoj strani plašta arene. Za izradu cjelovitog plana uporabljene su tri stalne točke unutar arene i dvije izvan amfiteatra, ispred sjevernoga i istočnog ulaza. Kako bi se olakšala buduća dorada planova amfiteatra, određene su nove četiri stalne točke na prostoru gledališta. 3D-plan sukcesivno je obrađen u GIS-programu i tako je dobiven cjelokupan model prostora.

Analiza zidova amfiteatra

Zidovi amfiteatra analizirani su radi produbljivanja spoznaja o rimskim tehnikama gradnje i radi lakše 3D--rekonstrukcije toga arhitektonskog kompleksa. Posebno su proučeni pojedini arhitektonski elementi amfiteatra. Mjereni su kameni blokovi zidova. Na temelju tih rezultata, uočene su četiri osnovne tehnike gradnje koje označavaju tri različite građevinske faze. Dvije tehnike odnose se na prvu fazu gradnje amfiteatra – jedna se veže uz izradu zida koji omeđuje arenu (izrađen od fino obrađenih kamenih blokova), a druga na zidne strukture koje zatvaraju gledalište. Treća se odnosi na drugu fazu izgradnje amfiteatra, gdje je uočena uporaba većih kamenih blokova u odnosu na prethodne faze. Posljednja tehnika gradnje uključuje rekonstrukciju zida koji ima sve karakteristike antičkog zida, tijekom konzervatorskih radova. Analiza je pokazala da se prilikom gradnje više vodilo računa o statičkim elementima nego o estetskom izgledu građevine. Naglasak je bio na čvrstoći i na brzini izgradnje. Prema tim spoznajama mogu se izdvojiti sljedeće faze:

I. faza (klaudijevski period)

a) izgradnja ulaza (*vomitoria*)

b) izgradnja zidnih struktura koje zatvaraju gledalište

II. faza (flavijevski period)

- izgradnja lukova koji su zatvarali ulaze (*vomitoria*).

Sondažna istraživanja

Tijekom kampanje 2006. otvorene su tri sonde. Konačan cilj bila je potvrda valjanosti rezultata dobivenih tzv. nedestruktivnim metodama. U tim je sondama, posebno u 1 i 3, pronađen keramički, stakleni i metalni materijal, te životinjske kosti.

Sonda 1 (prostor unutar zapadnoga pomoćnog vojnog logora) – s obzirom na malu količinu pronađenih nalaza teško je postaviti preciznije kronološke odrednice. Kao databilni nalazi najvažniji su fibula *Aucissa* i jedan dekorativan predmet (ručica posude?), izrađeni od bronce. Nasuprot tomu, keramika pronađena u sondi 1 grublje je fakture, a sastoji se mahom od kuhinjske keramike. Kao takva nije od veće koristi za određivanje preciznije datacije.

Sonda 3 (prostor između principije i kanjona rijeke Krke) – u gornjem dijelu te sonde nađena je keramika većinom afričke provenijencije, odnosno *terra sigillata africana* i grublja afrička keramika za svakodnevnu uporabu. Može se datirati između 3. i 5. st. Važan je i ulomak srednjojadranske



Tehnike zidnog sloga (izvorne i tijekom konzervacije) (foto: J. Zaninović)

sigillatae koju je također moguće datirati između 3. i 5. st. Pronađena je i jedna cjelovita lucerna na volute s ukrasom, točno datirana u augustovsko vrijeme, te veći broj ulomaka orijentalne *sigillatae* i jedna staklena ampula, koji također odgovaraju navedenoj dataciji. Veoma je važno što su u donjim slojevima pronađeni ulomci stijenki grublje keramike ukrašene graviranim ukrasom čije karakteristike upućuju na predrimski period. Osim keramičkih i staklenih predmeta, potrebno je spomenuti i metalne, među kojima se izdvajaju dva koja pripadaju vojničkoj opremi: *hasta* i *projektil.*

Analiza osteološkog materijala i školjkaša rabljenih u prehrani

Iskopavanjima u sondama 1 i 3 pronađena je veća količina životinjskih kostiju. Kosti su iznimno izlomljene, a razlog tomu su tehnike rezanja mesa koje su uključivale uporabu neke vrste teških metalnih sjekirica kojima se sjeklo životinjsko meso te su tako ostavljani duboki tragovi na kostima životinja. Rijetke su kosti s tragovima pečenja, iako je sasvim jasno da sve te kosti pripadaju životinjama koje su služile za prehranu. Tijekom istraživanja pronađene su i sitne ptičje kosti. Osim životinjskih kostiju, nađene su i morske školjke koje su također služile za prehranu. Pronađene kosti pripadaju isključivo sisavcima jer nisu zabilježeni ostaci drugih životinja, npr. riba, reptila ili ptica. Domaći sisavci zastupljeni su isključivo stokom sitnog zuba, među kojima je bilo moguće sa sigurnošću prepoznati dvije ovčje kosti. Što se tiče starosti, potrebno je naglasiti da sve kosti pripadaju odraslim životinjama. Samo jedan ulomak kosti pripada divljem sisavcu, srndaću, koji svjedoči da se tamo sporadično i lovilo. U sondi 3 pronađeno je 114 ulomaka životinjskih kostiju, kojima treba pridružiti i školjke. Kosti većinom pripadaju sisavcima, dok su u manjoj količini pronađeni i ptičji ostaci koje nije bilo moguće klasificirati. Prevladavaju kosti domaćih životinja jer su ostaci divljih pronađeni u bitno manjoj količini. U potpunosti nedostaju kosti ekvida: te su se životinje mahom rabile za jahanje i prenošenje tereta i nisu se smatrale živežnim namirnicama među antičkim narodima. Najviše je pronađeno kostiju stoke sitnoga zuba kojima pripada 40,7% ostataka. Što se tiče starosti, jako rijetki su primjeri janjadi ili kozlića mlađih od šest mjeseci, većina pripada srednjoj ili starijoj dobi, odnosno između 2 ili 4-6 godina. Od ostalih životinja rabilo se meso svinja, koje su ubijene većinom između 6 mjeseci i 2-3 godine. Životinjama najvažnijima za gospodarstvo smatrana su goveda, ali su ona najmanje zastupljena među kostima sonde 3. Ipak se analizom onoga što je pronađeno dokazalo da kosti većinom pripadaju životinjama starima između 3 i 5 godina, i da su one isključivo služile za prehranu, a ne za npr. obradu zemlje, transport ili proizvodnju mlijeka. Što se tiče divljih sisavaca, pronađeni su ostaci jelena, i to rogovi koji pokazuju tragove obrade i urezivanja. Dakle, izravnih dokaza lova nema, jer su rogovi koji su otpali jelenima mogli biti i sakupljeni u šumi kao materijal za izradu ukrasnih ili raznih drugih uporabnih predmeta.

Joško Zaninović

Summary

Drniš Municipal Museum, the Department of Archaeology of the university in Zadar and the Department of Archaeology of the university in Bologna conducted the reconnaissance of the area of Roman Military Camp Burnum. The aim was to get the researches acquainted with the new methodologies and instruments that could later be used for further research at Burnum. Apart from the probing of the area the so-called non-destructive methods of detecting were also used: magnetometer, the self-flying parachute or 'the dragon'. The analysis of the pottery and bone material found in the probes was also made, together with the analysis of the architecture on the amphitheatre and arches of the principia.

Redni broj: 195
Lokalitet: Cecela
Naselje: Siverić
Grad: Drniš
Pravni status: P-965
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: revizijsko iskopavanje

Od 16. listopada do 18. studenog 2006. provođena su arheološka iskopavanja na lokalitetu Cecela u Siveriću pokraj Drniša. Riječ je o četvrtoj istraživačkoj kampanji na tom nalazištu, počevši od 2002. godine. Voditeljica je istraživanja dr. sc. Maja Petrinec, a u stručnoj ekipi sudjelovali su arheolozi mr. sc. Nikolina Uroda i Ante Jurčević, dokumentaristica Maja Marković, restaurator Dalibor Popović i fotograf Zoran Alajbeg, svi iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu. Bila su angažirana i šestorica fizičkih radnika za iskop.

U potpunosti je istražen manji sakralni objekt. Riječ je o jednobrodnoj crkvi s polukružnom apsidom i djelomice sačuvanom podnicom, najvjerojatnije iz romaničkog razdoblja. Nastavljeno je i otkrivanje zidova većega sakralnog objekta – trobrodne bazilike s polukružnom apsidom ojačanom kontraforima. U potpunosti je otkriven južni zid crkve do spoja sa zapadnim zidom, odnosno pročeljem, a ukupna dužina objekta, zajedno s apsidom, iznosi 31,5 m. Otkriven je i početak zida narteksa crkve. Dijelom je istražen i sjeverni zid bazilike, te zidovi kojima je bila podijeljena u tri broda, a na više mjesta pronađena je i dobro sačuvana podnica. Zidovi crkve i podnica znatno su uništeni ili prekriveni kasnosrednjovjekovnim grobovima, koji su ukopani oko manjega sakralnog objekta. Tijekom radova utvrđeno je da trobrodna bazilika pripada ranokršćanskom vremenu (5.-6. stoljeće), jer je pronađen veći broj ulomaka kamenog i mramornog namještaja (stupovi, tranzene, kamenica za posvećenu vodu, pragovi, dovratnici) te nekoliko ulomaka oslikanih freski i kasnoantičkog stakla. Istraženo je 27 grobova, koji pripadaju razdoblju kasnoga srednjeg vijeka (14.-15. stoljeće). Ukopi su u zidanim grobnicama ili u grobovima od okomito postavljenih kamenih ploča, a riječ je o obiteljskim grobnicama s 3-4 pokojnika. U grobovima su pronađena dva prstena, jedan par karičica, jedna naušnica, jedna pojasna kopča i ulomak tekstila. Pojedini nalazi (fibula iz 2. st. i novac iz 4. st.) upućuju na to da se na tom kompleksnom nalazištu može očekivati i jedan još stariji sloj, koji pripada rimskom vremenu.

S obzirom na to da se gornji red kamena na apsidi starokršćanske crkve koja je otkrivena još 2002. raspao, učvršćen je i opšiven uz dopuštanje i nadzor nadležnoga Konzervatorskog odjela u Šibeniku.



Lokalitet Cecela u Siveriću

Literatura

Jurišić 1979 Karlo Jurišić, Fra Lujo Marun, osnivač starohrvatske arheologije, Split, 1979.
Marun 1998 Lujo Marun, Starinarski dnevnici, Split, 1998.
Šeparović 2004 Tomislav Šeparović, Lokalitet: Cecela, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005.

dr. sc. Maja Petrinec

Summary

During the October and November of 2006 the sacral object on Cecela was completely researched. It is an edifice featuring one nave, semicircular apse and partially preserved floor probably dating from the Romanesque period. The uncovering of the walls on the larger sacral object- basilica with three naves and a semicircular apse reinforced with buttresses- was resumed. The southern wall of the church was completely uncovered to its joint with the western wall, that is, with the facade. The total length of the object, together with the apse, is 31.5 m. The beginning of the wall of the church narthex was also uncovered. The northern wall of the basilica and the walls, which divided the church into three naves were also uncovered and researched. A well-preserved floor was found at several places. The walls and the floor were significantly destroyed or covered with Late Medieval graves which were dug in around the smaller sacral object. The three-nave basilica definitely belongs to the Early Christian Period (5th to 6th century) because a larger amount of fragments of stone and marble church furnishings were found (the columns, transennas, stone pond for the holy water, sills, door-posts) including a few frescoes fragments and Late Medieval glass fragments. 27 graves dating from the Late Middle Ages were researched (14th to 15th century).

Redni broj: 196
Lokalitet: Danilo – Bitinj
Naselje: Danilo
Grad/općina: Šibenik
Pravni status: R-490
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U ljetu 2005. (od 30. svibnja do 16. srpnja) nastavljeno je istraživanje neolitičkog lokaliteta na položaju Bitinju u Danilskom polju, petnaestak kilometara istočno od Šibenika, a rezultati analiza i obrade završeni su tijekom 2006. godine. Stručni voditelj bio je Ivan Pedišić, stručni suradnici Andrew Moore, Marko Menđušić i Emil Podrug. Arheološko istraživanje dio je projekta *Early Farming in Dalmatia* koji se ostvaruje u suradnji Muzeja grada Šibenika, Gradskog muzeja Drniš i Rochester Institute of Technology (Rochester, SAD).

Nakon georadarskog snimanja terena (2003.) i otvaranja prve sonde (2003., 2004.) (Moore, Menđušić 2004; Menđušić 2005), tijekom ove sezone prva je sonda proširena, a otvorene su još četiri sonde na mjestima (k.č. 967/4, 1656, 1707 i 1710, k.o. Danilo Kraljice) koja nisu bila obuhvaćena iskopavanjima J. Korošeca 1953. i 1955. (Korošec 1958; Korošec 1964) i M. Menđušića 1992. godine

(Menđušić 1993). Ispod humusa (35-45 cm), u svim su sondama otkriveni slojevi (nerijetko u dispoziciji vertikalne stratigrafije) s arheološkim nalazima karakterističnima za srednji neolitik, odnosno danilsku kulturnu skupinu: velika količina keramike (fine, ukrašene i grube), zatim kameno, kremeno i koštano oruđe i oružje te nakitne izrađevine od kamena, kostiju i morskih školjaka.

Sonda A, otvorena 2004., proširenjem prema sjeveru i istoku povećana je na 8,50x6 m. U gornjim arheološkim slojevima istraženi su ostaci segmenata urušenih kamenih temelja zidova složenih od većih i manjih vapnenačkih lomljenaca. Otvoreni prostori između njih su, sudeći prema brojnosti artefakata, kontinuirano intenzivno rabljeni u srednjem neolitiku, što potvrđuju i vatrišta, te nalaz dječjeg kostura u zgrčenom položaju na lijevom boku (to je drugi takav ukop u toj sondi). Ti su slojevi prekrili nekoliko starijih manjih jama ukopanih u žućkastu zdravicu.

Sonda B (5x5 m) otvorena je na istoj zemljišnoj čestici, a udaljena je tridesetak metara prema jugu od sonde A. Ispod humusa je u gotovo čitavoj sondi otkriveno popločenje od nepravilnoga manjeg kamenja, posloženog vjerojatno kako bi se stabilizirao sloj vlažne, blatne zemlje koja se nalazila ispod, te taj dio naselja učinio dostupnim za uporabu. Na tom taracu registrirani su brojni artefakti i nekolicina manjih vatrišta. Na dnu sonde zdravica naglo ponire prema jugu, što sugerira da je riječ o prirodnoj depresiji ili jarku, naknadno zatrpanom spomenutim, do 80 cm debelim nanosom vlažne gline, s tek rijetkim nalazima. Izgleda da je na tom dijelu lokaliteta drenaža površine bila problem sve do polaganja popločenja – taraca.

U sondi C (5x5,5 m), smještenoj sjeverno od dviju prethodnih, istraženo je nekoliko kamenih temelja zidova koji se smjerom pružanja međusobno negiraju (sijeku), a postavljeni su jedan iznad drugoga. Osim što su, dakle, podizani u različitim razdobljima, zidovi pokazuju i razlike u gradnji, s obzirom na veličinu odabranog kamenja i način njegova slaganja. U donjem sloju istražen je drugačiji tip nastambe: serija jama i jaraka izdubljenih u zdravici, uz pripadajuće rupe za drvene grede (stojke).

Sonde D i E nalaze se na zapadnom rubu pretpostavljene površine srednjoneolitičkog naselja. Sonda D (5x5 m) otvorena je u neposrednoj blizini vrela – bunara Bitinja. Aktivnost vrela i povremeno plavljenje njegova okolnog prostora, vjerojatno je uzrokom što je ta sonda dala manje rezultata. Iznad šljunčano-pjeskovite zdravice i nanosa gline iznad zdravice, registriran je neolitički sloj s popločenjem od nepravilnog kamenja. I taj je tarac očito bio u funkciji prekrivanja vlažne zemlje i omogućavanja uporabe prostora uz vrelo Bitinj, što potvrđuju nalazi keramike i vatrišta. To, međutim, nije dugo trajalo, budući da je riječ o relativno tankom sloju aktivnosti, kakva u gornjim iskopanim slojevima nije ponovo registrirana.

U blizini sonde iz zaštitnog istraživanja 1992. (u kojoj je otkriven dio srednjoneolitičke kuće), otvorena je sonda E (8x4 m). I ovaj su put, ispod tankog sloja humusa (30-ak cm), istraženi ostaci pravokutne nadzemne kuće. Naime, iznad zdravice otkriven je donji dio glinenog učvršćenja – lijepa (visine tek nekoliko centimetara) zidne konstrukcije, a ispod njega manja, kružna, plitka udubljenja u zemlji – tragovi vertikalno postavljenih kolaca. Neposredno uz kuću, istražene su i dvije kružne jame, čiji su rubovi naknadno učvršćeni uzdignutim, glinenim rubovima.



Dječji kostur u zgrčenom položaju (foto: E. Podrug)

Projekt *Early Framing in Dalmatia* interdisciplinaran je te, uz arheološka, uključuje i istraživanja iz područja geologije, botanike, zoologije, malakologije i etnologije. Kako je primaran cilj projekta rekonstrukcija ekonomije neolitičkog naselja, rabljene su metode suhog prosijavanja i flotiranja iskopane zemlje, da bi se prikupio što veći broj uzoraka biljnoga i životinjskog podrijetla. U očekivanju detaljnije obrade nalaza, već su se i preliminarni rezultati analiza uzoraka pokazali iznimno zanimljivi. Analiza 2280 životinjskih kostiju pokazala je da su neolitički stanovnici Danila za prehranu rabili gotovo isključivo domesticirane životinje (najbrojnije su ovce i koze, zatim goveda i svinje), dok tek oko 1% kostiju pripada divljim životinjama (jelen, zec). Identificirano je 15 vrsta morskih školjaka, od kojih je daleko najbrojnija jestiva srčanka (*Cerastoderma glaucum*, poznatija kao školjka *Cardium*) (Marguš, Menđušić, Moore 2005). Od biljnih vrsta, uzgajane su barem tri vrste domesticirane pšenice, jedna vrsta ječma, kao i niz mahunarki i drugih vrsta; otkriven je i mali broj sjemenki divljeg voća. Iz svega navedenog proizlazi da su srednjoneolitički stanovnici tog nalazišta poljoprivredu i stočarstvo prakticirali u punom opsegu, te da su sakupljanje divljih plodova i lov životinja bili svedeni na minimalnu razinu (osim sakupljanja morskih školjki). Pet datuma dosad dobivenih AMS-radiokarbonskim datiranjem kosti ovce i sjemenki pšenice iz raznih sondi i stratigrafskih jedinica daju vremenski raspon od oko 5300. do 4990. prije Krista.

Literatura

Korošec 1958 J. Korošec, Neolitska naseobina u Danilo Bitinju. Rezultati istraživanja u 1953. godini, Zagreb, 1958.

Korošec 1964 J. Korošec, Danilo in danilska kultura, Ljubljana, 1964.

Marguš, Menđušić, Moore 2005 D. Marguš, M. Menđušić, A. Moore, Danilo Bitinj – školjkaši, Obavijesti HAD, XXXVII/3, Zagreb, 2005: 56 – 61.

Menđušić 1993 M. Menđušić, Danilo Gornje – zaštitno istraživanje, Obavijesti HAD, XXV/2, Zagreb, 1993: 22 – 25.

Menđušić 2005 M. Menđušić, Lokalitet: Danilo – Bitinj, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 207, 208.

Moore, Menđušić 2004 A. Moore, M. Menđušić, The development of Farming in the Adriatic basin: New research at Danilo in Dalmatia, Obavijesti HAD, XXXVI/1, Zagreb, 2004: 33, 34.

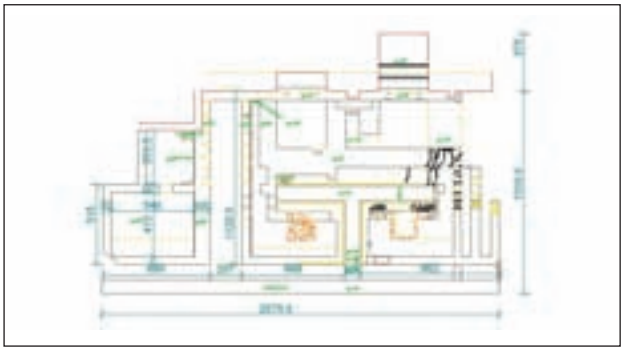
Emil Podrug

Summary

In the summer of 2005 excavations of the Neolithic site Bitinj in Danilsko Polje (Danilsko field), 15 km east of Šibenik were continued. Results of the analysis and data processing were finished during 2006. Archaeological excavation was a part of the *Early Farming in Dalmatia* project which was realised in co-operation with the Šibenik Municipal Museum, the Drniš regional Museum and Rochester Institute of Technology (Rochester, USA). After the previously conducted georadar imaging of the terrain(in 2003) and after the opening of the first probe (2003, 2004), the first probe was widened during this season and four more probes were opened at the positions that were not investigated during the excavations conducted by J. Korošec 1953 and 1955 and M. Menđušić in 1992. Beneath humus (35-45 cm), all probes revealed layers containing archaeological finds characteristic for middle Neolithic, that is, the Danilo Culture group: large amount of pottery (fine, coarse and ornamented), then stone, flint and bone tools and weapons and jewellery made of stone, bones and seashells. The excavated segments of the architecture from middle Neolithic included various pit dwellings, stone wall foundations that had caved in and surface dwellings with wattle and daub walls. Larger surfaces paved with asymmetrical stone were also recorded as drainage system on the more humid areas of the settlement.
Within the scope of the project analysis were conducted of animal bones and plant samples, gained by sieving and flotation. The preliminary results indicated that the Middle Neolithic people who lived here practised agriculture and livestock farming in full scope and that the gathering of wild fruits and animal hunting were reduced to minimum.

Redni broj: 197
Lokalitet: Hidroelektrana Krka
Naselje: –
Grad/općina: Promina
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Hidroelektrana Krka (ili kako se još netočno naziva Jaruga) izgrađena je i započela rad u kolovozu 1895. godine. Izgrađena je radi postavljanja električne rasvjete u Šibeniku koja je, zahvaljujući njenim graditeljima Anti



Tloris HE Krka (izradila: M. Baranić)

Šupuku, šibenskom gradonačelniku, njegovu sinu Marku, pomorskom kapetanu, i Vjekoslavu Meichneru, inženjeru, u grad stigla prije negoli u mnoge europske gradove poput Frankfurta, Rima, Beča, Londona i Budimpešte. Inženjer Meichner istodobno je izradio projekte za izgradnju hidroelektrane, dalekovoda za prijenos električne energije i gradske mreže za rasvjetu. Tijekom 2006. istraživani su ostaci hidroelektrane, a radove je financirala Javna ustanova NP Krka.

Hidroelektrana je izgrađena od različitih građevnih materijala. Dominiraju blokovi sedre i opeke, a kamen se rabio u manjoj mjeri. To je vjerojatno učinjeno zbog statike objekta. Naime, sam objekt leži nad podzemnom jamom ili sustavom pećina. Te su jame dijelom rabljene i za odvodne kanale iz turbina i idu prema rijeci Krki. Temelji elektrane ulaze u pećinski prostor, a načinjeni su na stupovima kako bi se smanjila trešnja i vibracije generatora. Zgrada elektrane u cijelosti je bila ožbukana, a skromni dekorativni elementi istaknuti su opekom. Njezina unutrašnjost bila je obojena, a pod opločen teracin-pločicama. Prozori i vrata bili su flankirani opekom. Arhitektonski kompleks sastojao se od dvaju dijelova: donji, podvodni, za smještaj turbina, i gornji, za strojarnicu i rasklopni toranj. Izgrađena je za dvije proizvodne jedinice, iako je u početku bio montiran samo jedan agregat. Imala je turbinu tipa *Girard* okomitog tipa s tlakom od 0,8 atm, koja je preko koničnih zupčanika prenosila snagu na vodoravnu osovinu generatora. U strojarnici je bio montiran dvofazni alternator proizveden u *Ganzu* tipa A2, snage 320 KS, s 315 okretaja u minuti, 42 Hz. Alternator je proizvodio napon od 3000 V, a bio je izravno spojen na dalekovod, koji je energiju prenosio do 11 km udaljenog Šibenika. U gradu je izgrađena razdjelna mreža 3000/110 V, koja je imala dvije rasklopne i šest transformatorskih stanica.



Skradinski buk i HE Krka oko 1896. godine (foto: J. Marasović)



Skradinski buk i HE Krka oko 1896. godine (foto: J. Marasović)



Ostaci elektrane prije početka istraživanja (foto: N. Zaninović)

U početku je najvažniji potrošač električne energije bila javna gradska rasvjeta, a slijedilo je uvođenje rasvjete u domaćinstva. Izgradnja hidroelektrane Krka i električna rasvjeta Šibenika bile su glavna senzacija tadašnjeg vremena. Nizvodno od elektrane venecijansko društvo *Società veneziana elettrochimica* izgradilo je tvornicu karbida, zvanu Garbura. U tvornici su postavljene dvije Wilsonove električne peći, jer je za rad trebala električnu energiju. Stoga je u hidroelektranu Krka ugrađen još jedan agregat, tako da je njena konačna snaga iznosila 640 KS, a najveći protok vode 3,2 m³/s. Ta tvornica, jedno od najsuvremenijih industrijskih postrojenja u svijetu, stradala je u požaru 1900., samo godinu nakon što je puštena u rad. Ubrzo se vlastitim transformatorom na mrežu priključila Prva dalmatinska tvornica tiesta, čiji je vlasnik bio A. Inchiostri, a 1905. elektrificirana je i pošta. Hidrocentrala Krka, prestala je raditi i zatvorena je početkom I. svjetskog rata, a rashodovana je u vojne svrhe zajedno sa starim dalekovodom. Zgrada elektrane ostala je u cijelosti sačuvana do 1945., kada su je partizani gotovo u cijelosti razorili. O njezinu postojanju svjedoče brojne fotografije i razglednice. Arheološkim istraživanjima tog spomenika industrijske arhitekture prethodila je detaljna izrada dokumentacije: geodetske, arhitektonske, povijesno-arhivske i fotografske. Cilj istraživanja započetih 2006. bio je otkrivanje njenih ostataka, kao i njihova konzervacija. Prva faza istraživanja otkrila je odlično sačuvane prostorije za smještaj turbine, kao i odvodne kanale za vodu ispod njih. Nakon završetka istraživanja i konzervacije objekta slijedi njegova prezentacija. Zbog svoje povijesne važnosti, te kao spomenik industrijske arhitekture, hidroelektrana je zaštićena kao kulturno dobro.

Nataša Zaninović



Vanjski zid elektrane nakon istraživanja (foto: N. Zaninović)



Otkopani prostor u kojemu se nalazila turbina (foto: N. Zaninović)

Summary

Hydroelectric power plant Krka was built and started operating in August 1895 for the reasons of street lights installation in Šibenik. Šibenik thus gained the electric street lights before European cities like Frankfurt, Rome, Vienna, London and Budapest. The project that included the construction of the power plant, installation of transmission lines and city lights network was made by engineer Vjekoslav Meichner. The power plant was also the first power plant in the world with a complete system that included the production, transmission and distribution of the electric energy. It ceased working and it was closed at the beginning of the World War I. and it was reassigned for military purposes together with the old transmission line. The power plant remained preserved in entirety until 1945 when it was completely demolished by the partisans. Numerous photographs and postcards witness its existence.

Redni broj: 198
Lokalitet: Ključica – srednjovjekovna utvrda
Naselje: Ključ (Miljevci)
Grad/općina: Drniš
Pravni status: Z-2052
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervacija

Tijekom listopada i studenoga 2006. nastavljena su sustavna arheološko-konzervatorska istraživanja srednjovjekovne utvrde Ključica. Istraživanja kontinuirano traju nekoliko godina (Zaninović 2006). Prethodila im je detaljna izrada arhitektonske i fotografske dokumentacije. Jedini



Pogled na Ključicu s prapovijesne gradine Ključ (foto: J. Zaninović)

put do utvrde jest pješačka staza. Nepristupačnost ju je i sačuvala, stoga su na tom vrijednom fortifikacijskom objektu pojedine arhitektonske cjeline sačuvane gotovo u cijelosti. Utvrda Ključ sastoji se od utvrđenja i ograđenog podgrađa. Ima izdužen pačetvorinast oblik s višekatnom okruglom kulom na zapadnoj strani. Unutar bedema dijelom su sačuvani zidovi dvokatne palače, kuće katnice nepoznate namjene i pomoćnih prostorija prislonjenih uza sjeverne zidine. Ograđeni zid podgrađa najvećim je dijelom sačuvan zajedno s dvorišnim vratima koja su smještena ispod kule i ostacima utvrđenih vrata u jugozapadnom kutu dvorišta. Radove je vodio Joško Zaninović, a financirali Javna ustanova NP Krka i Ministarstvo kulture.



Sjeverni dio utvrde Ključica s kulom i stambenim objektom (foto: J. Zaninović)



Ulomak vodozahvatnog kruništa cisterne (foto: J. Zaninović)

Istraživanjima 2006. nastavljeno je definiranje arhitektonskih cjelina i otkopavanje arheološkog sloja. Sondažna istraživanja nastavljena su na jugoistočnom i sjevernom dijelu utvrde. Na jugoistočnom je dijelu kulturni sloj nejednake debljine, od 10 do 80 cm. Sastavljen je isključivo od građevnog kamena, šute i humusa. Arheološki materijal istovjetan je vremenu nastanka današnje utvrde, 13. – 15. stoljeće (ulomci keramičkih posuda, željezni čavli raznih dimenzija te ulomci stakla). Ostaci starije arhitekture u tom kulturnom sloju nisu pronađeni. U sjevernom dijelu utvrde nastavljena su istraživanja cisterne. Smještena je u prizemnom dijelu građevine čija namjena za sada nije poznata. Površina cisterne iznosi 5x2 m, a dubina 3,5 m. Bila je presvođena svodom izrađenim od riječne sedre, a unutrašnjost joj je ožbukana. Velikim je dijelom ukopana u prirodnu liticu. Budući da u arheološkoj kampanji 2005. nije do kraja istražena unutrašnjost cisterne, to je učinjeno tijekom ove sezone radova. Tom je prilikom u cijelosti definirana. Ožbukana je tankom ujednačenom vodonepropusnom žbukom. U unutrašnjosti su pronađeni dijelovi kamenoga kružnog krunišnog otvora kroz koji se izvlačila voda.

Od ostaloga arheološkog materijala nađeni su keramički i metalni predmeti. Keramički materijal zastupljen je najvećim dijelom gotičkom keramikom tipa majolika. Riječ je o ulomcima vrčeva (za sada su idetificirana tri) koji su glazirani i oslikani. Obrada tog materijala još nije gotova,



Kasnosrednjovjekovna cisterna (detalj) (foto: J. Zaninović)

stoga se ne može govoriti o broju predmeta i oslikanim motivima. Osim majolike, pronađeni su ulomci i tzv. domaće keramike grublje strukture. Od metalnih predmeta nađenih u cisterni, najviše su zastupljeni kovani čavli raznih veličina, predmeti nepoznate namjene, te brončani ulomak za koji se pretpostavlja da je dio bojne opreme. Paralelno s arheološkim istraživanjima, dosnimavali su se novootkriveni arhitektonski sklopovi, a svaki je segment tehnički dokumentiran. Radovi će biti nastavljeni i u 2007. godini.

Literatura

Zaninović 2006 Joško Zaninović, Lokalitet: Ključica – srednjovjekovana utvrda, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 332 – 334.

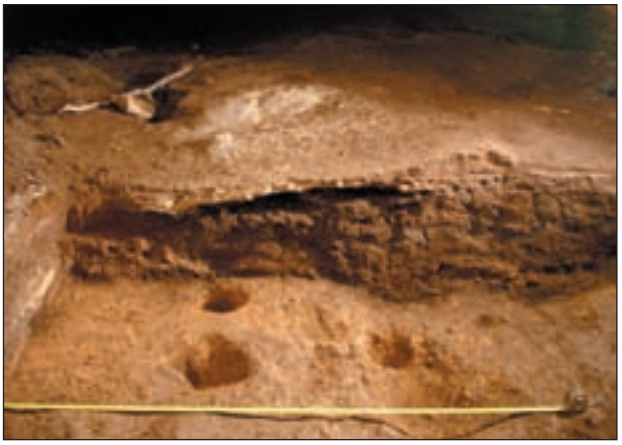
Joško Zaninović

Summary

The Medieval fortress called Ključica or Ključ is the largest and the most preserved at the entire area of Drniš. It belongs to the system of fortresses erected by the Croatian nobles Nelipići (13th to 14th century). The archaeological campaign of 2006 focused of the water tank, which is situated at the ground-floor area of the structure whose allocation has not been determined yet. The water tank has a surface of 5 by 2 m and its depth is 3.5 m. It was roofed, with a ceiling made of river tufe and its interior is covered with a layer of mortar. Fragments of a circular stone coronation opening were found, that used to serve for extracting water. On this occasion pottery fragments were found among which fragments of glazed and painted majolica (Gothic) pottery prevail.

Redni broj: 199
Lokalitet: Oziđana pećina
Naselje: Bogatić Miljevački
Grad/općina: Drniš
Pravni status: P-1192
Razdoblje: P
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

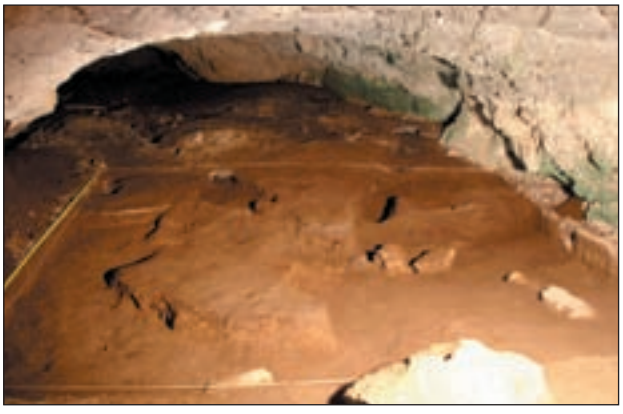
Tijekom lipnja i srpnja 2006. nastavljena su sondažna arheološka istraživanja lokaliteta Oziđana pećina. Lokalitet se nalazi na lijevoj strani rijeke Krke, iznad Roškog slapa,



Otkopani sloj s profilom (foto: J. Zaninović)

pri samom vrhu kanjona, s otvorom usred tridesetak metara visoke, okomito položene litice. Voditelj istraživanja bio je Joško Zaninović iz Gradskog muzeja Drniš, a radove je financirala Javna ustanova NP Krka. U radovima su sudjelovali Nataša Zaninović i Meri Opačić te fizički radnici iz okolnih mjesta.

Dosadašnja istraživanja provedena su u trima kampanjama: prva tijekom travnja i svibnja, druga tijekom kolovoza i rujna 2005., a treća tijekom lipnja i srpnja 2006. godine. U prvoj kampanji otvorena je manja sonda iza ulaza, na mjestu gdje je danje svjetlo intenzivnije, ali ona nije dala očekivane rezultate, zbog toga što je kulturni sloj bio debeo jedva desetak centimetara. Stoga su istraživanja usmjerena u unutrašnjost, u debelom sloju šišmišjeg izmeta što se tisućljećima taložio i što postaje sve deblji što se više ulazi u zonu stalnoga mraka. Prilikom istraživanja pronađen je velik broj ulomaka različitih keramičkih posuda u kojima se jasno pečati nazočnost svih neolitičkih kultura jadranskoga prostora (*impresso*, danilska i hvarska kultura), te eneolitik, rano i srednje brončano doba. To je izravna potvrda ljudske nazočnosti u Oziđanoj pećini od starijeg neolitika, pa kontinuirano sve negdje do 1500. g. pr. Kr. Keramika je uglavnom u ulomcima, ali bit će moguće slijepiti neke posude, a nedostatne dijelove rekonstruirati. Iznimno je važan nalaz kremenih artefakata (nožići), te velik broj kostiju raznih životinja (ovca, jelen, divlja mačka...). Analiza osteoloških ostataka bit će dragocjena u proučavanju prošlosti prostora oko rijeke Krke, ali i načina života čovjeka u prapovijesti. Poseban je nalaz u spilji otkriće dvaju dječjih kostura, položenih u raku na



Otkopni sloj u dubini pećine (foto: J. Zaninović)



Ostaci dvaju dječjih kostura (foto: J. Zaninović)

desni bok, u zgrčenu položaju, poput djeteta u majčinoj utrobi. Grobovi su bili bez priloga. Vrijedno je spomenuti i nalaz vatrišta (ognjište?), o kojem svjedoči mnogo gara i crne, masne zemlje te koncentracija keramičkih ulomaka i osteološkog materijala.

Istraživanja iz 2006. ujedno su i završna. U posljednjoj sondi, koja je otvorena pri kraju pećine, gotovo da nije bilo nalaza (nekoliko ulomaka keramičkih posuda i kostiju), a dubina sloja iznosila je od 10 do 60 cm. Slijedi obrada pronađenoga materijala. Dosadašnji preliminarni rezultati nisu dostatni za konačan zaključak je li čovjek Oziđanu pećinu rabio kao stalno mjesto življenja ili je u nju navraćao kao lovac te se kraće ili dulje zadržavao. Nakon što materijal bude obrađen, vremenski datiran, konzerviran i restauriran, bit će izložen na samom nalazištu *in situ*, za što su pripreme već u tijeku. Do pećine je uređen pristupni put od Bogatića Miljevačkog, a u planu je i uređenje pristupnog puta s Roškog slapa. Na pećinskom ulazu postavljena je zaštitna metalna rešetka, a u izradi je i prijedlog stalnoga muzejskog postava.

Literatura

Zaninović 2006 Joško Zaninović, Lokalitet: Oziđana pećina, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 336 – 338.

Joško Zaninović

Summary

Oziđana Pećina Site is situated at the left riverbank of Krka, above Roški Falls, at the very top of the canyon, in the middle of 30 m high, vertical cliff. Its interior is a tunnel that is 59 m long, 7 m wide at its widest parts and 2.5 m high. In the year 1988 the reconnaissance of the caves and pits in the canyon was conducted (organized by the Croatian Natural history Museum in Zagreb). A fragment of a pottery vessel bearing characteristics of the Hvar Culture Group (Late Neolithic). At the beginning of 2005 the cave was reentered (speleologists) and this research yielded several more pottery fragments this time of the Danilo Culture Group (Middle Neolithic), which was sufficient for organizing archaeological excavations, which were preceded by serious preparations (ensuring safe descent, access ways, installation of lights...).

Redni broj: 200
Lokalitet: Pličina Mijoka
Naselje: –
Grad/općina: Murter – Kornati
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitna istraživanja

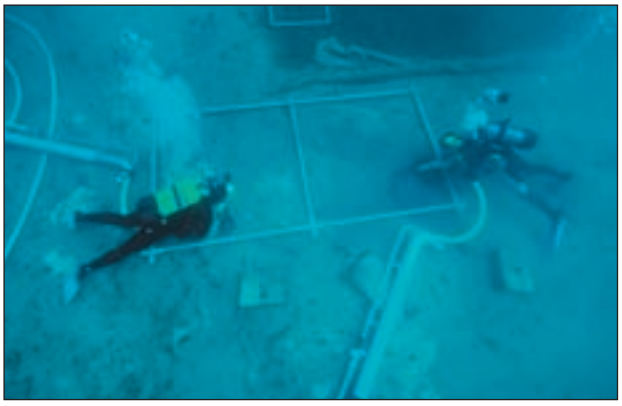
Istraživanja na položaju pličine Mijoke u murterskom moru 2006. nastavak su otprije započetih radova. Voditelj istraživanja bio je † dr. sc. Mario Jurišić iz Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskoga restauratorskog zavoda.

Na rubu pličine Mijoke 2001. prijavljeno je nalazište potonuloga broda s novovjekovnim materijalom. Stručnim uviđajem (voditelj: dr. sc. Mario Jurišić, tada zaposlen u Upravi za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture) utvrđeno je da se na morskome dnu, na dubini od 37 do 40 m, nalaze ostaci trgovačkog broda datiranog u 16.-17. st. Brod je prevozio bogat teret, najvjerojatnije ukrcan u Veneciji za trgovinu po lukama Jadrana i istočnog Mediterana. Jedini do sada nađeni ostaci broda jesu četverokrako željezno sidro i ulomci drvene oplate. Lokalitet je prilično devastiran dugogodišnjom pljačkom, no zaštitnim radovima 2003. pokazalo se da se na morskome dnu još uvijek nalazi bogat kulturni sloj s metalnim, staklenim, drvenim, koštanim i dr. nalazima.



Pličina Mijoka, izrada fotodokumentacije (fototeka: HRZ)

Istraživanja 2006. sastojala su se od izrade video i fotografske dokumentacije lokaliteta, dok nacrtna dokumentacija nije bila moguća zbog visokog stupnja devastacije i dislociranosti materijala. Zbog toga nije bilo moguće utvrditi stratigrafiju terena, te je odlučeno da se sav materijal izvadi iz pijeska i dokumentacijski obradi na kopnu, nakon uobičajenog postupka desalinizacije.
Nalazi najvećim dijelom pripadaju trgovačkom teretu koji je nakon višegodišnje pljačke i devastacije lokaliteta pronađen razbacan po pjeskovitome morskom dnu. Najveća količina izvađenog materijala uglavnom je roba široke uporabe, te ukrasni predmeti i zlatarski materijal sjeverno i srednjoeuropske te italske provenijencije. Najveći dio tereta sastojao se od raznovrsnog pribora za jelo, noževa i britvi. Iz vode su izvađeni samo pojedini tipovi, radi dokumentacije i izrade tipologije, dok je veći dio materijala za sada deponiran u posebno organiziranom i zaštićenom dijelu lokaliteta (do osiguranja sredstava i uvjeta za konzervaciju materijala, kao i adekvatnog



Pličina Mijoka, arheološki podmorski iskop (fototeka: HRZ)



Pličina Mijoka, perle (fototeka: HRZ)

prostora za skladištenje). Na temelju izgleda i veličine drški, moglo se razlučiti nekoliko različitih tipova pribora za jelo, te izdvojiti četiri osnovne skupine s obzirom na funkciju, oblik i materijal od kojega je bio izrađen: više varijanti uobičajena pribora s drvenim drškama, luksuzan pribor s mjedenim drškama, mali noževi s višedijelnim ručkama od kosti s tokarenim ukrasom te britve.

Brod je prevozio i veći broj staklenih predmeta različite namjene, najvjerojatnije podrijetlom iz staklarskih radionica u Muranu i Veneciji. Perle izrađene od stakla i staklene paste, raznih oblika i veličina, pronađene su u velikim količinama razasute po pješčanom dnu. Nađen je i velik broj četvrtastih manjih i većih stakala za ogledala te mala okrugla stakla promjera 3,5 – 4 cm, za koja se može pretpostaviti da su služila kao leće naočala. Od staklenog posuđa nađena su samo dva ulomka male boce vrlo tankih stijenki od bezbojnog stakla i bez ukrasa.

Metalni predmeti pronađeni na lokalitetu mogu se podijeliti u više skupina. Nađen je mali broj dijelova mjedenih svijećnjaka, koji su zbog svoje masivnosti bili izloženiji i zbog toga u većoj mjeri otuđeni s lokaliteta. Od sitnog materijala praktične i svakodnevne uporabe pronađeni su: metalne pribadače s kuglastom glavicom, praporci, dugmad u obliku rozete, male metalne kutije često bogato ukrašene (tiještenjem, urezivanjem ili lijevanjem na proboj), aplike s lavljim glavicama, profilirane ručke za namještaj, katanci sa šiframa, dijelovi škara za rezanje stijenja s trokutastim završecima i mnoštvo kovanih mjedenih žetona za brojanje. Brojni nalazi pripadaju zlatarskomu trgovačkom materijalu: zlatarske vage pakirane u ovalne kutije od mjedenog lima te medeni utezi za vaganje u obliku kvadra, kocke ili kružnog oblika s utisnutim puncama, koje su označavale težinu.



Pličina Mijoka, lokot (fototeka: HRZ)

Također su nađene zlatarske matrice za iskucavanje i tiještenje u obliku rozete ili kapljice, zatim već gotove, iskucane rozete od mjedenog lima i sitne srebrne granule, vjerojatno materijal za granulaciju. Pronađeni su i već gotovi zlatarski proizvodi – mjedeno prstenje s kvadratnom krunom u kojoj je bilo uloženo zrno od staklene tirkizne paste. Treba svakako spomenuti i male sunčane satove od slonove kosti i drva raznih oblika s metalnim dnom, fino urezanim brojčanikom i okruglim ležištem za kompas ili smještene u mjedenim srcolikim ili okruglim kutijama.

Literatura

Jurišić 2006 M. Jurišić, Izvješće o podmorskom arheološkom istraživanju na Pličini Mijoka, Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Zagreb, 2006.

Vesna Zmaić

Summary

At the edge of the large shallow water area Mioka in the sea oof the cosat of Murter island, remains of a modern age commercial ship were found at the depth of 37 to 40 meters. The ship transported various kinds of commercial cargo, ornaments and gold. The origin of the material is northern and Central European and Italic. the material renages form the cuttlery, brass candle holders and other material made of metal to glass beads of various dimensions, mirrors, glass lenses and goldsmith material (half-finished and finished products). The objects were found scattered over a large surface. The shipwrech can be dated to the second half of the 16th and to the 17th centuries.

Redni broj: 201
Lokalitet: Pokrovnik – Copića njive
Naselje: Pokrovnik
Grad/općina: Drniš
Pravni status: P-1753
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Projekt „Rano poljodjelstvo u Dalmaciji (*Early Farming in Dalmatia*)“ temelji se na međunarodnoj suradnju između Muzeja grada Šibenika, Gradskog muzeja Drniš i Rochester Institute of Technology (SAD), uz potporu stručnih suradnika iz raznih znanstvenih disciplina zaposlenih u drugim institucijama. Nakon trogodišnjih istraživanja na lokalitetu Danilo – Bitinj (od 2003. do 2005.), u Pokrovniku, na lokaliciji Copića njive, 2006. provedena je četvrta, ujedno i završna sezona terenskog dijela rada na projektu. Nalazište je smješteno u podnožju prapovijesne gradine, na rubu krškog polja, u neposrednoj blizini izvora vode zvanog Pećina. Od Drniša je udaljen oko devet kilometara u smjeru jugozapada. Voditelj istraživanja bio je Joško Zaninović. Istraživanje je financirala fundacija National Geographic i Rochester Institute of Technology (voditelj Andrew Moore).

Cilj je projekta istražiti i proučiti početke i daljnji razvoj poljodjelstva i stočarstva u jadranskoj regiji tijekom mlađeg



Pokrovnik – Copića njive, sonda (foto: J. Zaninović)

kamenog doba. Prostor Dalmacije, koji je zbog planinskih lanaca prirodno odvojen od unutrašnjosti, te stoga više orijentiran morskim smjerovima migracija i trgovine, pruža iznimne mogućnosti proučavanja širenja neolitizacije. Naglasak je projekta na središnjoj Dalmaciji, prostoru gdje su dosadašnjim istraživanjima ubicirana nalazišta većih neolitičkih naseobina – sela, među kojima se posebice ističu Danilo – Bitinj i Pokrovnik, koji su međusobno udaljeni oko 11 km. Dok je na položaju Bitinj u Danilskom polju riječ o srednjoneolitskom lokalitetu, Pokrovnik sadrži bogate slojeve rane (*impresso* kulture) i srednje (danilske kulture) faze neolitika, što ga čini iznimno zanimljivim i važnim lokalitetom.

Prvo zaštitno istraživanje u Pokrovniku izveo je 1979. dr. sc. Zdenko Brusić. Tom je prilikom iskopano sedam sondi unutar triju zemljišnih parcela. Nakon snimanja terena georadarom, u ljetu 2006., istražene su četiri sonde, na parceli k.č. 605/6, k.o. Pokrovnik, koja je za Brusićevih iskopavanja ostala neistražena. Neolitičko se naselje širi i izvan istraženog prostora, te se pretpostavlja da zahvaća površinu od oko tri hektara. Da bi se sakupile što veće i raznovrsnije količine materijala, uz klasično iskopavanje, rabljena je i metoda suhog prosijavanja i flotacije iskopane zemlje. U trima sondama (A, C, D) otkriveni su do 2 m duboki slojevi naseljavanja tijekom *impresso* i danilske kulture. Sonda B, na krajnjem zapadu parcele, pokazala se plićom i čini rub naselja. Osim tankoga površinskog sloja oranja, u kojem je također bilo danilskih nalaza, stratigrafske jedinice



Copića njive (ostaci kamenih zidova) (foto: J. Zaninović)



Antropomorfna plastika (keramička figurina u sjedećem položaju) (foto: J. Zaninović)

bile su uglavnom intaktne, te su ponudile veću količinu i bolju očuvanost nalaza i uzoraka nego na Bitinju. Već su na crvenoj zdravici otkrivene nakupine kamenja, vatrišta i jame *impresso* faze koje označavaju početak naseljavanja položaja. U daljnjim slojevima *impressa*, istraženi su segmenti temelja masivnoga kamenog suhoziđa, koji su, sudeći prema njihovoj širini i orijentaciji, vjerojatno služili kao ograde ili u svrhu terasastog oblikovanja prirodne padine terena. Iz *impresso* horizonta potječe nalaz antropomorfne plastike (keramička figurina u sjedećem položaju). Slijed okomite stratigrafije u Pokrovniku upućuju na nagli prijelaz prema danilskoj kulturi. U slojevima danilske faze nastavljaju se strukture kamenih temelja zidova, uz pripadajuća popločenja od nepravilnog kamenja, vatrišta i fragmente kućnog lijepa. Među pokretnim nalazima obiju faza, najviše je ulomaka keramičkog posuđa (s velikim postotkom ukrašenih ulomaka), slijedi koštano i kameno oruđe, dok su alatke od kremena i opsidijana, kao i morske školjke, rijetke.

Primaran predmet proučavanja projekta „Rano poljodjelstvo u Dalmaciji (*Early Farming in Dalmatia*)“ jest gospodarstvo neolitičkog naselja, što zahtijeva višestran pristup. Stoga su, uz uobičajene arheološke artefakte, prikupljani i botanički, zoološki, geološki i malakološki uzorci, a u tijeku su i daljnja istraživanja na području geomorfologije i etnologije. Nakon četiriju sezona iskopavanja, preostalo vrijeme projekta predviđeno je za analize sakupljenog materijala. Do sada su obrađeni arheozoološki i arheobotanički uzorci koji preliminarno upućuju na situaciju sličnu u Danilu: stanovnici neolitičkog sela u Pokrovniku uzgajali su domaće vrste biljaka i životinja, dok su lovne životinje i samoniklo bilje bili minimalno zastupljeni u prehrani. Za razliku od srednjoneolitskog Danila – Bitinj, podaci u Pokrovniku odnose se i na uzorke iz *impresso* slojeva. Proizlazi da je novo gospodarstvo na bazi poljodjelstva i stočarstva u razvijenom obliku preneseno u Dalmaciju, vjerojatno imigracijom, gdje se prilagođava lokalnim svojstvima krajobraza. Geomorfološka istraživanja šireg prostora trebala bi donijeti spoznaje o tome na koji je način krajobraz utjecao na gospodarstvo i obratno. Nadalje,

radi što vjernije rekonstrukcije neolitskoga gospodarstva, započeli su sustavni razgovori s lokalnim stanovništvom, te prikupljanje podataka vezanih uz tradicionalnu poljodjelsku i stočarsku praksu.

Literatura

Brusić 1980 Z. Brusić, Pokrovnik, Drniš – naselje impresso i danilske faze neolitika, Arheološki pregled, 21, Beograd, 1980: 19, 20.
Marguš, Menđušić, Moore 2005 D. Marguš, M. Menđušić, A. Moore, Danilo Bitinj – školjkaši, Obavijesti HAD, 3, Zagreb, 2005: 56 – 61.
Menđušić 1998 M. Menđušić, Neolitička naselja na šibensko-drniškom području, Izdanja HAD, 19, Zagreb, 1998: 47 – 62.
Menđušić 2005 M. Menđušić, Lokalitet: Danilo – Bitinj, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 207, 208.
Moore, Menđušić 2004 A. Moore, M. Menđušić, The development of farming in the Adriatic Basin: new research at Danilo in Dalmatia, Obavijesti HAD, 1, Zagreb, 2004: 33, 34.
Nimac 1940 F. Nimac, Čobanovanje, Život i tradicije pastira Dalmatinske zagore na bosanskim planinama, Etnografska istraživanja i građa, knjiga II, Zagreb, 1940: 102 – 130.

Joško Zaninović

Summary

The project called '*Early Farming in Dalmatia*' is based on the international co-operation between Šibenik Municipal Museum, Drniš Municipal Museum and of the Rochester Institute of Technology (U.S.A). The aim of this project is the research of the beginnings and the development of farming and cattle-breeding in the Adriatic region throughout the Late Stone Age. The emphasis has been put on the Central Dalmatia- the area that yielded several sites with Neolithic settlements- villages. Danilo Bitinj and Pokrovnik villages, 11 km from each other, particularly stand out. After three years of research in Danilo (2003-2005) and after the fourth season of field work the research was conducted in Pokrovnik. Bitinj site in Danilsko Field belongs to the Middle Neolithic Period and Pokrovnik features rich layers of the Early (Impresso Culture) and the Middle (the Danilo Culture) phases of Neolithic, which makes Pokrovnik a very important and interesting site.

Redni broj: 202
Lokalitet: Unešić – grobljanska crkva sv. Jurja
Naselje: –
Grad/općina: Unešić
Pravni status: R-290
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Sredinom listopada 2006., u selu Unešiću započela su zaštitna arheološka istraživanja u grobljanskoj crkvi sv. Jurja. Budući da su na crkvi predviđeni temeljiti radovi na njezinoj zaštiti, arheološka istraživanja započela su u podu crkve. Da bi se mogao što kvalitetnije i temeljitije istražiti, lokalitet je bilo potrebno precizno staviti u povijesni



Unešić – crkva sv. Jurja (foto: J. Zaninović)

kontekst. Voditelj istraživanja bio je Joško Zaninović, a radove je financirala Općina Unešić.

Prema povijesnim vrelima, 1433. u Unešiću se spominje crkva sv. Petra koja naknadno mijenja ime u sv. Jurja. Jednobrodna građevina s kvadratastom apsidom, sagrađena je na mjestu starokršćanskoga sakralnog objekta. Prema stilskim karakteristikama sadašnja je crkva mješavina kasne gotike i baroka, a neke preinake izvedene su i u 19. stoljeću. Crkva je presvođena gotičkim svodom i pokrivena kamenim pločama. Nad glavnim pročeljem nalazi se kameni zvonik na preslicu. Mješavina stilova prouzročena je višerstoljetnom turskom okupacijom. Naime, početkom 16. st. Unešić je potpao pod vlast Osmanlija. Crkva je napuštena, ali ne i porušena. Takvo stanje ostalo je do konca 17. st., kada su Osmanlije zauvijek protjerane s ovih prostora. Crkva je obnovljena za vjersku službu i produžena u vremenu od 1688. do 1690. godine. Uz južna, bočna vrata crkve dograđena je otvorena presvođena kapela s oltarnom menzom. Taj specifikum nije uočen ni na jednom sakralnom objektu na širem području. Uokolo crkve nalazi se groblje, s nadgrobnim pločama koje se mogu vremenski datirati od 13. do 16. st.
Zaštitnim arheološkim istraživanjima prethodila je detaljna tehnička dokumentacija. To se ponajprije odnosi na geodetsko-arhitektonski snimak postojećeg stanja objekta, te detaljno fotografiranje. Tijekom istraživanja sve su faze fotografirane, a ostaci arhitekture tehnički dokumentirani. Pretpostavljajući da se ispod poda crkve nalaze ostaci starijega sakralnog objekta, u čitavoj crkvi podignuto je podno popločenje, kako bi se mogla provesti



Tloris crkve sv. Jurja (izradila: M. Baranić)



Otkopavanje podnice crkve (foto: J. Zaninović)



Ostaci starokršćanske apside u groblju crkve (foto: J. Zaninović)

istraživanja. Ona su potvrdila postojanje ostataka apsida dvaju sakralnih objekta. Obje su bile polukružnog oblika – jedna (manja) pripadala je srednjovjekovnoj crkvi (moguće romaničkoj), a dijelom je zahvaćala desnu stranu druge, starije apside (starokršćanske). Dubina otkopnog sloja nije bila ujednačena i kretala se od 10 do 90 cm. Srednjovjekovna apsida lijevom je stranom podvučena pod sadašnji zid crkve, a desna strana ulazi u strarokršćansku apsidu. Starokršćanska apsida potkovičastog je oblika. Desna strana podvučena je ispod desnog zida današnje crkve, a lijeva strana izlazi iz objekta i ulazi u groblje. Osim arhitektonskih ostataka, pronađena je samo jedna brončana karičica i to izvan starokršćanske apside. To je, za sada, prvi nalaz starokršćanskih ostataka na području Unešića i šire, te je nepobitno utvrđeno postojanje starokršćanske crkve. Bilo bi potrebno nastaviti istraživanja te pronaći njene ostale dijelove. Konfiguracija terena uokolo sadašnje crkve upućuje na to da ona leži na starijem objektu. U podu crkve otkrivena su četiri groba. Tri se mogu datirati u period konca 17. i tijekom 18. st. (nalaz jednoga venecijanskog solida), a jedan je stariji te bi se mogao datirati u period od 13. do 16. stoljeća. Budući da se crkva sv. Jurja konzervira i obnavlja, arheološki ostaci starijih crkava projicirani su u podu sadašnje crkve, kako bi bili vidljivi i svjedočili o postojanju starijih objekata.

Joško Zaninović



Tloris dviju apsida, starokršćanske i srednjovjekovne (foto: J. Zaninović)

Summary

During the conservation works at the cemetery Church of St. Juraj in Unešić village, remains of two sacral objects were found in the floor of the church. These are the remains of two apses- a Late Christian apse and a Late Medieval one (Romanesque?). Apart from the architectural remains, a small bronze loop and a bronze Venetian coin (solid) from the 17th to 18th century were found. Architectural remains exit the area of the today's church, which may indicate a larger sacral object surrounding the new church.

Redni broj: 203
Lokalitet: Uzdolje – Grablje
Naselje: Uzdolje
Grad/općina: Biskupija
Pravni status: P-1673
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Lokalitet Grablje dominantan je položaj u prostoru Kosova polja, u mjestu Uzdolju kod Knina. Smješten je na uzvišenju jedne glavice, koja obuhvaća površinu od 4700 m². Dvjestotinjak metara zračne linije od glavice udaljena su još dva položaja, u ovom slučaju geološka, poznata pod nazivom Mali i Veliki Kukar. Na tim položajima tvrtka Knauf d.o.o., tvornica gipsa i gipsanih proizvoda iz Knina, već duže vrijeme eksploatira gips. Tijekom kolovoza i rujna 2006. provedeno je zaštitno arheološko istraživanje na lokalitetu Uzdolje – Grablje. Stručna voditeljica istraživanja bila je Katarina Gugo Rumštajn, a voditelj projekta Kninski muzej. Radove je financirala tvrtka Knauf d.o.o.

Zanimljivost položaja Grablje, osim grobova koji se nalaze na površini, leži i u činjenici da se vrlo plitko na površini



Dokumentiranje nalaza novca u grobu 3 (foto: K. Gugo Rumštajn)

nalaze kamene stijene iz kojih se dobiva osnovna sirovina za industrijsku eksploataciju (gips). Na preostalim dvama geološkim lokalitetima gips je moguće naći tek na 12 m dubine. Kako i kaže uži toponim Grablje, riječ je o groblju, točnije o površini prekrivenoj grobovima. Grobovi na padinama lokaliteta iznad sebe imaju markaciju, oznaku mjesta groba, s nepravilnim kamenjem položenim oko groba. Pri vrhu padine grobovi su plitko ukopani u zemlju te se nazire grobna arhitektura. Najstarijih izvora koji govore o tom groblju nema, a ne spominje ga ni fra Lujo Marun u svojim Starinarskim dnevnicima.



Dokumentiranje na položaju Uzdolje – Grablje (foto: K. Gugo Rumštajn)



Tehničko dokumentiranje groba 21 (foto: K. Gugo Rumštajn)

Kilometar do dva od spomenutog položaja, nalaze se zaselci Rađe i Pupići. Konfiguracijski iznimno zanimljiv prostor položaja Grablja i okolnog prostora, daju naslutiti još neke zanimljive položaje u blizini. Čitav je prostor Kosova polja slabo rekognosciran, ili bolje rečeno nikako, te bi buduće akcije svakako trebalo usmjeriti na utvrđivanje novih položaja kako ga tvrtka Knauf, koja je proizvodnju gipsa u Kosovu polju uzela pod koncesiju na veći broj godina te je sada u fazi izvlaštenja većine zemljišnih čestica od sadašnjih vlasnika, ne bi ponovo devastirala.

Prva faza radova, koja je prethodila zaštitnom iskopavanju, bilo je geofizičko istraživanje radi utvrđivanja površine s mogućom arhitekturom. Rezultati su potvrđeni i iskopavanjem (od 6. rujna do 31. listopada 2006.). Postavljena je koordinatna mreža na površinu od 3500 m² (Gugo Rumštajn 2006). Otvoreno je šest kvadranata, svaki površine od 25 m².

U prvom kvadrantu, koji je dobio oznaku F 13, otkrivena su četiri groba (grobovi 1, 2, 3 i 15). U drugom kvadrantu, koji je dobio oznaku H 13, otkriveno je pet grobova (grobovi 4, 5, 18, 20 i 22). U trećem kvadrantu I 13 otkriveni su grobovi 7, 8, 21, 6 i grob 25 ispod njega. Sljedeći, četvrti kvadrant jest L 12, u kojem su otkriveni grobovi 24 i 26 iznad njega, te grob 27. U petom kvadrantu (M 12) otkriveni su grobovi 12, 11, 13, 14, 10, 9, a grob 17 iznad, te 16 i 19. U zadnjem, šestom kvadrantu (M 13) otkriven je grob 23 (Sičić 2006).

Pronađeni materijal uglavnom je bio novovjek, bilo da je riječ o uporabnim predmetima ili o nakitu. Analiza novca potvrdila je da je riječ o vremenu prve austrijske uprave od 1797. godine. Tako su primjerice u kvadrantu F 13, u grobu 3, u kojem je vjerojatno ukopana ženska osoba, pronađena tri novčića, jedan komadić lima, jedna limena kopčica i šest kauri školjaka. Novčići i komadić lima imaju probušenu rupicu, što znači da su bili aplicirani na tkaninu ili ogrlicu. U grobu 2, nađeno je više kopčica koje su se nalazile s unutrašnje strane potkoljenica.

Također su nađeni i grobovi bez arhitekture, u kojima je bilo kostiju. Je li riječ o starijim grobovima koji su se prvobitno nalazili ispod onih koji su otkriveni ispod arhitekture, pokazat će analiza uzoraka kostiju koje su poslane u Institut „Ruđer Bošković“, Zavod za eksperimentalnu fiziku, Laboratorij za eksperimentalnu fiziku. Tim ispitivanjima želi se utvrditi je li prije tih grobova na položaju Uzdolje – Grablje bilo starijih grobova, koji su poremećeni novim ukopima, a kosti završile na novim grobovima. U tijeku je i antropološka analiza, koja će puno više reći o pokojnicima u smislu njihove dobi, spola, bolesti i svih promjena koje se mogu pratiti na osnovi očuvanosti kostiju pokojnika.

Tijekom iskopavanja teren je geodetski snimljen. Sav materijal poslan je na konzervaciju na Umjetničku akademiju Sveučilišta u Splitu. Do sada je istražena površina do 150 m², odnosno šest kvadranata pod grobovima. Preostala površina od 3350 m² također je pod grobovima, o čemu svjedoči i grobna arhitektura koja je vidljiva na površini, ali i geofizičko istraživanje terena. Koncentracija grobova nije svugdje jednaka, kao što je pokazalo istraživanje navedenih kvadranata. O daljnjem nastavku istraživanja odlučit će Konzervatorski odjel u Šibeniku.

Literatura

Gugo Rumštajn 2006 Katarina Gugo Rumštajn, Terenski dnevnik zaštitnog istraživanja na lokalitetu Uzdolje – Grablje 2006. godine
Sičić 2006 Anita Sičić, Tehnička dokumentacija lokaliteta Uzdolje – Grablje, 2006. godine

Katarina Gugo Rumštajn

Summary

At the end of August and September 2006 rescue archaeological excavation was conducted at the site Uzdolje-Grablje. Excavations were financed by Knauf Ltd. from Kosovo near Knin. The excavations were conducted for reasons of planned extraction of the stone from which plaster is obtained.
The first phase of the works was a geophysical research that helped define the surfaces containing possible architecture, which was later confirmed by the conducted excavations. During the excavations six quadrants were opened, each of a 25 square meters surface. The material that was discovered was mostly of the post-medieval origin, whether it was jewellery or use-ware that was found. Analysis of coins confirmed that the finds belonged to the period of the First Austrian Period, from 1797.
The entire excavated surface of 150 square meters contained graves. The remaining 3350 square meters of surface also contained graves, which are indicated by the graveyard architecture sporadically appearing above the surface.

Redni broj: 204
Lokalitet: Žirje – Gradina
Naselje: otok Žirje
Grad/općina: Šibenik
Pravni status: R-984
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

Tijekom 2006. (od 8. do 22. studenog 2006.) provođeni su sanacijsko-konzervatorski radovi u bizantskoj utvrdi na položaju Gradina na otoku Žirju. Istovremeno su napravljena i manja arheološka istraživanja u smjeru istočnog bedema. Akciju su, kao i prethodnih godina, financirali Ministarstvo kulture i Grad Šibenik. Stručni voditelj radova bio je Ivan Pedišić.



Sanirani zidovi obrambene kule (foto: I. Pedišić)

Tijekom 2006. nastavljena je arheološka akcija na otoku Žirju, u uvali Velika Stupica, u bizantskoj utvrdi iz vremena vladavine cara Justinijana. Za vrijeme akcije obnovljeni su zidovi S obrambene kule od koje je novim malterom učvršćen urušeni dio S zida. U prostoru stana zapovjednika, nakon čišćenja raslinja, sanirana su oštećenja u hipokaustu gdje je bilo srušeno više stupića suspenzure, koji su ponovo vraćeni na svoje mjesto i učvršćeni malterom. U ostavi za hranu, odnosno između prostora pojedinih kamenova iz kojih je tijekom vremena ispala stara žbuka, započelo je fugiranje unutarnjih zidova. Također su nastavljena i arheološka istraživanja između stana zapovjednika utvrde i I bedema. Jednako tako, pokriven je otvor duboke pećine (35 m) debljom željeznom žicom, te je iznad nje sazidan zid kako bi se spriječila mogućnost stradavanja posjetitelja.
Pronađeno je više ulomaka keramičkih posuda, keramičkih tuljaca (rabili su se kao materijal prilikom zidanja svoda prostorije, te su stavljeni jedan u drugi poput pčelinjeg sača), krovnog crijepa (tegule), šuplje cigle (tubule), te krupne kanalice (*imbrex*). Tijekom radova načelnik Žirja upoznat je s problemima devastacije lokaliteta te je zamoljen da izvidi mogućnost postavljanja ploče na kojoj bi, uz crtež utvrde, na hrvatskom i engleskom jeziku bili izneseni kratki podaci o historijatu istraživanja i vrsti spomeničkog kompleksa.

Literatura

Pedišić 2006 Ivan Pedišić, Lokalitet: Žirje – Gradina, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 341.

Ivan Pedišić

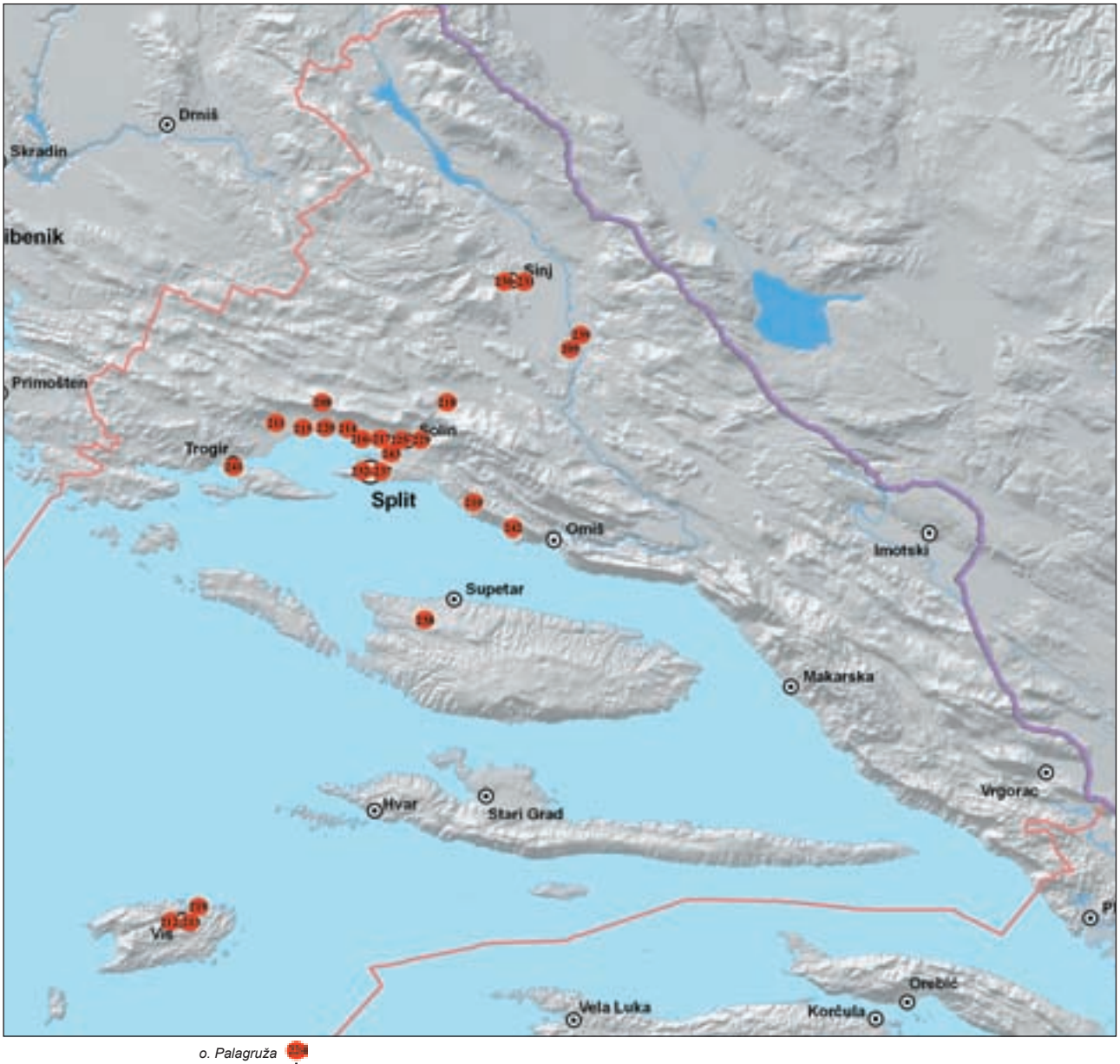


Ostaci hipokausta (foto: I. Pedišić)

Summary

Archaeological excavations at the area of Gradina hillfort in Velika Stupica bay at the island of Žirje represent the continuation of the campaign from 2005. During the works archaeological excavations were conducted at the area between the hillfort commander's quarters and the defensive walls. At the same time the restoration-conservation works were conducted on the walls S of the defensive tower. The part that of the walls S had caved in was for the most part returned to its position and reinforced with a new layer of mortar. In the commander's quarters, at the area of hypocaust (the heating system) the fallen suspension columns were reinforced.

SPLITSKO-DALMATINSKA ŽUPANIJA



o. Palagruža

205 Autocesta Split – Ploče, dionica Bisko – Šestanovac
206 Autocesta Split – Ploče, dionica Šestanovac – Zagvozd
207 Autocesta Split – Ploče, dionica Zagvozd – Ravča
208 Biranj – Njivice
209 Gardun (Tilurium)
210 Gornja Podstrana – crkva sv. Ante i Roka
211 Gradina na Velom Bijaću
212 Issa – arhitektura uz helenističke zidine
213 Issa – rimske terme
214 K. Kambelovac – kula i ljetnikovac Cambi
215 K. Stari – Sv. Nikola
216 K. Sućurac – Trstenik
217 K. Sućurac – Donje Krtine
218 Klapavice – Crkvina
219 Luka Vis
220 Ostrog – Balavan
221 Podmorje Palagruže
222 Planina Biokovo
223 Regija Poljica
224 Salamandrija
225 Salona – amfiteatar
226 Salona – Episkopalni kompleks
227 Salona – Marusinac
228 Salona – Oratorij A
229 Salona – teatar
230 Sinj – tvrđava Grad
231 Sinj – tvrđava Grad
232 Split – Dioklecijanova p., Alješijeva 6
233 Split – Dioklecijanova p., Krešimirova ul.
234 Split – Dioklecijanova p., Kuća Andrić
235 Split – Prokurative
236 Split – Spinut
237 Split – Svačićeva ul.
238 Špilja Kopačina
239 Trilj – Latinčeve kuće
240 Trilj (općina)
241 Trogir – kaštel Kamerlengo
242 Turska peć
243 Vranjic – zapadna i južna obala

Redni broj: 205
Lokalitet: Autocesta Split – Ploče, dionica Bisko – Šestanovac
Naselje: –
Grad/općina: Šestanovac
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: rekognosciranje, zaštitno iskopavanje

Dionica Jadranske autoceste Bisko – Šestanovac prolazi zaleđem planine Mosor kroz Gornja Poljica, držeći se desne strane rijeke Cetine koju premošćuje kod Katuna. Na temelju prethodnih rekognosciranja i izrade Studije utjecaja na okoliš Jadranske autoceste, 2006. započela su zaštitna arheološka istraživanja, provedena u organizaciji Konzervatorskog odjela u Splitu (voditelj: mr. sc. Miroslav Katić). Uz Ministarstvo kulture, u zaštitne arheološke radove bio je uključen i Muzej hrvatskih arheoloških spomenika. Dionica Bisko – Šestanovac počinje od stacionaže 11+800 i pruža se do čvora Šestanovca (stacionaža 37+000), dužine je 25,2 km, a na trasi su istražena četiri lokaliteta.

1. Prapovijesni lokalitet Dragović dolac
Lokalitet se naziva i Pavića torina. Riječ je o plićoj ograđenoj vrtači naseljavanoj u brončano doba. U srednjem je vijeku također rabljena kao sklonište za stoku, odakle i naziv „torine“. Vrtača se nalazila uz prastaru komunikaciju koja je preko rijeke Cetine vodila u Poljica. Stručni voditelj istraživanja bio je Šime Vulić.

2. Nejasmići – antička i srednjovjekovna cesta
Cesta je povezivala srednjovjekovne mlinove na Cetini koji su potopljeni pri izgradnji hidrocentrale Kraljevac u Zadvarju. Povezivala je Cistu s Katunima i bila jedna od važnijih komunikacija u srednjovjekovnoj Radobilji. Ne može se potvrditi njeno rimsko podrijetlo, mada je negdje preko Katuna morala prolaziti i rimska cesta. Stručni voditelj istraživanja bio je mr. sc. Miroslav Katić.

3. Nejasmići – prapovijesni lokalitet u trima vrtačama
Vrtače su bile smještene uz srednjovjekovnu komunikaciju. U kasnom srednjem vijeku stočari su ih rabili za čuvanje stada, ali nisu bile intenzivnije naseljavane. Stručni voditelj istraživanja bio je dr. sc. Ante Milošević.

4. Prapovijesna gomila na Podinama
Gomila je imala dva prapovijesna ukopa, od kojih je jedan paljevinski iz eneolitika, dok je drugi kosturni iz brončanog doba. U plaštu gomile bilo je šest kasnosrednjovjekovnih grobova s prilozima novca, prstenja, ogrlica i šivaćih igala, koji svjedoče da su pokojnici bili zašiveni u tkanine. Stručni voditelj bio je Darko Periša.

mr. sc. Miroslav Katić



Arheološki lokaliteti na trasi dionice Bisko – Šestanovac

Summary

A section of the Adriatic highway Bisko to Šestanovac goes through the hinterland of the Mosor Mountain through the Gornja Poljica village along the right bank of the Cetina River and goes across it next to Katun. A part of it goes through the karstic area of Dalmatian Zagora where 4 sites were researched: 1) Prehistoric site Dragović Dolac which is also called Pavića Torina; 2) Nejasmići- a road from the Antiquity and a Medieval one; 3) Nejasmići- a Prehistoric site in three sinkholes; 4) a Prehistoric mound at Podine. Excavations at this section confirmed the use of sinkhole in the Prehistoric period, mostly in the Bronze age and an important contribution for the local topography was made by the research of the local communication ways that were found at the area of Medieval Poljica and Radobilje.

Redni broj: 206
Lokalitet: Autocesta Split – Ploče, dionica Šestanovac – Zagvozd
Naselje: –
Grad/općina: Zagvozd
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: rekognosciranje, zaštitno iskopavanje

Dionica autoceste Šestanovac – Zagvozd prolazi Zabiokovljem, obilazeći s južne strane Zagvozd. Zaštitna arheološka istraživanja na toj dionici provedena su u organizaciji Konzervatorskog odjela u Splitu (voditelj: mr. sc. Miroslav Katić). U radove je bilo uključeno nekoliko institucija: Ministarstvo kulture, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Gradski muzej u Imotskom i Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Investitor radova bile su Hrvatske autoceste d.o.o. Trasa dionice duga je 13,5 km (stacionaže: od 37+000 do 50+500). Na trasi je pozicionirano deset lokaliteta.

AN 1 Vrtača i bunja kod Jastrebove glavice
Jastrebova glavica prapovijesna je gradina i kasnoantička utvrda koja je dominirala prostorom kod zaseoka Čikeši kod Žeževice. Dokumentirane su tri kamene bunje smještene u dolini na rubovima polja. Služile su kao sklonište i boravište seljaka prilikom obrade polja. Vrtača koja se nalazi ispod Jastrebove glavice bila je rabljena u prapovijesti, no treba je promatrati u kontekstu spomenute gradine. Stručna voditeljica istraživanja bila je Nela Kovačević.

AN 2 Srednjovjekovno naselje Podgreda
Istražena je jedna prostorija suhozidne kamene kuće iz 17.-18. st. Nađeni su dijelovi kućnoga inventara i ostaci ognjišta. Riječ je o jednom od prvih naselja u Grabovcu iz postturskog perioda. U sklopu naselja nalazila se i jedna pećina koja je bila zasuta gotovo do vrha i u kojoj se čuvala stoka. U pećini su nađeni ulomci keramike iz 17.-18. st. Stručni voditelj istraživanja bio je Ante Milošević.

AN 3 Prapovijesna gomila kod Dujmovića
Riječ je o gomili od zemlje i kamena s kamenim obrubom. Nađen je jedan prapovijesni spaljeni grob u škrapi i uz njega uređeno spalište. Gomila pripada cetinskoj kulturi. Voditelj istraživanja bio je Ante Milošević.



Arheološki lokaliteti na trasi dionice Šestanovac – Zagvozd

AN 4 Mala pećina
Mala pećina nalazi se na sjevernoj padini brda Sridnja gora. Čini je manja prostorija u koju je bilo naneseno dosta zemlje i raznog otpada. U pećini su nađena dva groba iz brončanog doba. Širenjem iskopa pronađen je još jedan produžetak pećine u kojem je bilo ulomaka ljudskih kostiju. Također su nađeni brojni ulomci keramičkog posuđa iz brončanoga doba. Voditelj istraživanja bio je Šime Vulić.

AN 5 Pećina Velika peć
Pećina se nalazi na sjevernoj padini brda Sridnja gora kod Grabovca. Naseljavana je od starijeg neolitika do srednjega vijeka. Posebno su izražajni srednjovjekovni slojevi u kojima je nađeno dosta arheoloških tragova koji svjedoče o lovačkoj aktivnost korisnika pećine Velika peć. Voditelj istraživanja bio je Darko Periša.

AN 6 Vrtača 1 na čvoru Zagvozdu
U vrtači su nađena dva kasnosrednjovjekovna bunara s pojilištem za stoku. Bunari su se rabili u kasnome srednjem vijeku, a da je čovjek rabio taj prostor u prapovijesti svjedoče ulomci keramike (brončano doba?). Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Boris Olujić.

AN 7 Vrtača 2 na čvoru Zagvozdu
Nađeni su tragovi boravka prapovijesnog čovjeka. U blizini vrtača snimljene su i istražene kasnosrednjovjekovne suhozidne nastambe. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Boris Olujić.

AN 8 Vrtača 3 na čvoru Zagvozdu

AN 9 Srednjovjekovno groblje sa stećcima kod Batulovića
Manje kasnosrednjovjekovno groblje nalazi se južno od zaseoka Bartulovića kod Zagvozda. Na nekim su grobovima bili postavljeni stećci ukrašeni scenama lova (lov na jelena), ljiljanom, križem i motivima spirale. Voditeljica istraživanja bila je Snježana Tonković.

AN 10 Srednjovjekovno groblje sa stećcima u Donjim Čagljima

mr. sc. Miroslav Katić

Summary

A section of Šestanovac to Zagvozd highway goes through the hinterland of Biokovo Mountain going around Zagvozd on the south. It is 13.5 km long and the research of 10 sites has been either finished or still continues. Among them Velika Peć and Mala Pećina caves next to Grabovac (AN 4 and AN5) must be mentioned because they yielded important Prehistoric archaeological finds. According to the previous results the researched Velika Peć cave used to be settled from the Lower Neolithic to the Medieval Period, while Mala Pećina Cave yielded Bronze Age graves. This section of the highway also yielded the structure of the rural settlements that started appearing after the liberation from the Turkish invaders. A medieval cemetery featuring stone funerary slabs was also researched (AN 9) and it yielded stone funerary slabs with depictions of hunting rituals and vegetational ornaments.

Redni broj: 207
Lokalitet: Autocesta Split – Ploče, dionica Zagvozd – Ravča
Naselje: –
Grad/općina: Vrgorac
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: rekognosciranje, zaštitno iskopavanje

Dionica Jadranske autoceste Zagvozd – Ravča prolazi zaleđem planine Biokovo, izbjegavajući krško polje u Župi. S brdovitog se terena autocesta spušta u Kozicu niz strmiju padinu do čvora u Ravči. Prijevoj Turija, koji autocesta obilazi nešto dalje sjeverno, prirodna je granica koja dijeli prostor Zagvozda i biokovskih sela od Župe, Kozice, Ravče i Vrgorca. Upadljiv je nedostatak antičkih lokaliteta na tome prostoru. Rimska cesta Salona – Narona prolazila je sjevernije kroz lakše prohodan teren preko Runovića i dalje prema Neretvi i Naroni, zato je taj dio zabiokovskog prostora ostajao slabo romaniziran. Naknadno se tu razvila srednjovjekovna župa Paganija. Riječ je o izoliranom području koje je imalo svoje planinske veze s primorjem, ali one su bile teško prohodne.
Zaštitna arheološka istraživanja na dionici Zagvozd – Ravča provedena su u organizaciji Konzervatorskog odjela u Splitu (voditelj: mr. sc. Miroslav Katić). U rad je uključeno nekoliko institucija: Ministarstvo kulture, Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i tvrtka Arheo plan d.o.o. Investitor radova bile su Hrvatske autoceste d.o.o. Trasa dionice duga je 29,6 km (stacionaže: od 50+500 do 80+100). Na trasi se nalazi 12 lokaliteta koji se tek počinju istraživati ili su istraživanja u tijeku, dok su neka završena.

AN 11 Vrtača Šipašnjak
Vrtača Šipašnjak nalazi se istočno od Zagvozda, kod zaseoka Radića. U njoj su nađeni slabiji tragovi boravka čovjeka u prapovijesno doba. Očito su je rabili stanovnici obližnje gradine.

AN 12 Gradina kod Radića
Gradina se zove Bikića gradina. Bila je naseljavana u brončano doba, o čemu svjedoče brojni nalazi keramike i kućnoga lijepa.

AN 13 Tri vrtače sjeverno od gradine

AN 14 Vrtača Jablanovac

AN 15 Gomila i dvije vrtače kod Kovačevića

AN 16 Četiri prapovijesne gomile ispod zaseoka Miočevića

AN 17 Velika gomila uz put kod Miočevića

AN 18 Gomila u Begovićima

AN 19 Četiri gomile na Torinama
Gomile se nalaze se kod zaseoka Vlaka. U trima gomilama nađeni su ukopi iz srednje bronce. U jednoj su gomili bili srednjovjekovni ukopi, od kojih je jedan datiran radiokarbonskom analizom u 10.-11. st., a drugi u 11.-12. st.



Arheološki lokaliteti na trasi dionice Zagvozd – Ravča

AN 20 Velika gomila u Ravči

AN 21 Dvije gomile u Ravči
U jednoj su bila dva srednjovjekovna groba, a u svakoj je bio po jedan prapovijesni grob (zgrčenci). Grobovi nisu bili locirani u sredinu gomile, nego bliže rubu prstena.

AN 22 Vrtača u Ravči

mr. sc. Miroslav Katić

Summary

A section of the Adriatic highway from Zagvozd to Ravča goes through the hinterland of Biokovo mountain avoiding a karst field in Župa. From the hilly terrain the road goes down to Kozica, downhill to the Ravči junction point. The Turija crook is the natural border that divides the area of Zagvozd and the villages on Biokovo from Župa, Kozica, Ravča amd Vrgorac. The absence of sites from the Antiquity at this are is very conspicuous. Roman road from Salona to Narona used to go through area north of this position over Runović to Neretva river and Narona and that is the reason why this area remained poorly Romanised. This section of the highway is 29.6 km long and it contains 22 archaeological sites.

Redni broj: 208
Lokalitet: Biranj – Njivice
Naselje: Kaštel Lukšić
Grad: Kaštela
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Istraživanja lokaliteta Birnja – Njivica tijekom 2006. provođeno je u organizaciji Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika. Voditelj radova bio je Tonči Burić, a stručnu

ekipu sačinjavali su prof. dr. Slobodan Čače (Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru) te Miran Palčok (dokumentarist Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika).

Lokalitet Njivice dio je prostranoga povijesno-arheološkog, sakralnog i botaničkog kompleksa Birnja. Biranj je istaknuti vrh na brdu Kozjaku iznad Kaštela, koji se sastoji od više pojedinačnih lokaliteta, skladno uklopljenih u cjelinu. Višeznačne su vrijednosti Birnja. Osim arheološkog i prirodoslovnog sadržaja, na njemu je i nadaleko poznato prastaro vjersko svetište: romanička crkva sv. Ivana od Birnja, koja dominira samim vrhom. Crkva je uobičajenoga rustičnog romaničkog sloga, a na nju je koncem 19. st. dozidana veća jednobrodna crkva, kojoj je stara poslužila za apsidu. Očuvani su zanimljivi romanički natpisi, kao i natpis o obnovi crkve iz 15. st. (Omašić 2001; Babić 1991; Škobalj 1970). Tu se vjernici okupljaju dva puta godišnje. Glavni je blagdan onaj sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja), a drugi na Glavosijek Krstiteljev (29. kolovoza), kojega u lokalnom izričaju zovu Biranj. Crkva biva posjećena i za vrijeme nekih drugih važnijih katoličkih blagdana, primjerice na Uskrsni ponedjeljak. Biranj obiluje raznovrsnim arheološkim spomenicima i nalazima. Dominantan vrh, okomitih strmih litica s južne strane prema moru (Kruna), a blažih padina sa sjeverne, kopnene strane, točka je s koje se pruža pogled na veći dio srednje Dalmacije, do Šibenika, Knina, Imotskoga, Pelješca i Visa. Na tim padinama u smjeru istok-zapad pruža se niz od triju dugačkih, suhozidnih bedema (B1-3). Važno je istaknuti da je na suhozidnom nasipu B1 podignut zidani rimskodobni bedem s ugaonim ojačanjima, a uz njega su na zapadnoj strani uočljivi ostaci nekoliko kuća čiji su zidovi rađeni u malteru. Najduži i najveći bedem (B3) ima gotovo 800 m, a širina kompleksa od vrha do dna brijega iznosi više od 200 m zračne linije.
Prikupljeni površinski nalazi po cijelom gradinskom arealu, uglavnom keramički ulomci, pripadaju prapovijesnom i antičkom te kasnoantičkom razdoblju. Jednom nespretnom intervencijom koncem 80-ih godina 20. st. bagerom je uništen manji trakt najnižega bedema (B3) i oštećeno više od 300 m njegove trase. U presjeku slojeva uz taj bedem, uz više ulomaka prapovijesne, antičke i kasnoantičke keramike, nađen je i ulomak stakla, te sasvim izlizana rimska kovanica iz 3. st.

Muzej hrvatskih arheoloških spomenika 9. listopada 2006. započeo je sondažna iskopavanja na lokalitetu Njivicama, uz trasu najnižega suhozidnog bedema (B3), upravo na mjestu gdje je bio presječen bageriranjem terena. Istraživanja su trajala do 25. listopada. Istražena je površina od oko 30 m² uz trasu novoprobijene ceste, s unutrašnje strane B3, koja je dobila radni naziv Sonda I (S I). Površina sonde bila je na zakošenom terenu koji strmo pada od vrha ka B3, a uza sam bedem slojevi su uništeni bageriranjem. Podlogu čini vapnenačka stijena, uobičajena za orografski splet Dinarida, nad kojom slijedi temeljni sloj crvenice pomiješane sa sitnijim kamenjem, nad kojim je pak rastresit sloj erodirane tamnosmeđe zemlje i humusa. Biljni pokrov tvori degradirana bjelogorična šuma i makija. Zbog jake erozije tijekom stoljeća, više zone Birnja na sjevernim padinama znatno su isprane, pa mjestimice na površinu izbijaju gole stijene.
S I je u potpunosti istražena sve do vapnenačke podloge. Prosječna dubina, ovisno o početnoj konfiguraciji terena, iznosi oko 1,5 m, a iskopano je osam otkopnih slojeva. U profilu sonde vidljiva su tri temeljna pedološko-geološka sloja, dok stratigrafski slijed nalaza omogućuje izdvajanje triju arheoloških faza. Najstarija je ona iz prapovijesti. Radi se o jednoslojnom nalazištu manjega naseobinskog sklopa. Istraženi segment većim je dijelom uništen bageriranjem trase ceste. Očuvan je manji dio uz litice u kojima su, čini



Pogled na gradinu Biranj s istoka



Sonda I na lokalitetu Birnju – Njivicama

se, bila smještena dva manja objekta. Kako nisu uočeni ostaci zidova, može se pretpostaviti da su kuće bile od drvene građe i pokrivene granjem i slamom. Oblici litica pokazuju da su priklesavane u polukrugove okrenute prema bedemu, tj. stazi koja je išla uz njega. Unutar tih polukrugova podizane su kuće. Izvan sonde, u njenu najužem okolišu, registrirano je još nekoliko takvih položaja u polukružno priklesanim liticama. Površinski nalazi keramike upućuju na vjerojatne pozicije stambenih objekata. Pokretni nalazi iz najstarije faze u S I mogu se svrstati u tri osnovne kategorije prema vrsti materijala: keramika, litički materijal (oruđe i oružje), životinjske i ptičje kosti. Ulomci keramike uglavnom su usitnjeni, nema ukrasa na njima, a rijetki su i ulomci s profilima i rubovima. Jedino je tehnologija izrade dosta ujednačena. Sve su to posude rađene od smjese gline s organskim primjesama, dakle bez kalcita. Boja im se kreće od crvenkaste do tamnosmeđe. Nađene su u sloju zajedno s kostima, a uz priklesanu liticu uočen je i tanji paljevinski sloj. Vrijeme egzistiranja te naseobine približe određuje litički materijal, koji tvore kremene alatke i oružje. Nađena je jedna strelica izdužena trokutastog oblika s trnom za nasad, koji je odlomljen. Obrađena je bifacijalno i ima blagi retuš na rubovima. Uz nju su nađeni i ulomci četiriju noževa od kremena iste vrste. Ta kategorija nalaza dopušta da se najstariji sloj u S I okvirno datira u najranije metalodobne faze, no tek nakon daljnjih iskopavanja i stručne obrade nalaza moći će se dati precizniji sud.

Prapovijesni arheološki sloj preslojen je s dvama mlađima, koji dokumentiraju razdoblje antike na tom položaju. Slijed arheoloških slojeva nedvojbeno pokazuje da je na tom mjestu prisutan diskontinuitet naseljavanja. Naime, nakon rane prapovijesne faze nema slojeva iz mlađih faza brončanog doba, a nedostaje i cijeli period željeznoga doba te ranorimska faza 1. i 2. st. Položaj opet biva naseljen u vrijeme cvata antike (cca konac 2. ili početak 3. st.). U intaktnom sloju crvenice i sitnijega kamenja nađen je veći broj ulomaka keramičkog posuđa, mahom provincijalne izrade: vrčeva, lonaca, tanjura, amfora, raznolike fakture i tehnike pečenja. Uz keramiku, kao najzastupljeniju kategoriju nalaza, nađen je i određen broj ulomaka životinjskih i ptičjih kostiju, te dijelova staklenih recipijenata. Posebno su važni nalazi ulomaka krovnoga crijepa (*tegulae*), koji – uz ostalo – omogućuju da se taj prostor u predloženom razdoblju antike također definira kao naseobinski položaj. Nedostatak zidanih kamenih objekata posebice je indikativan i upućuje na postojanje drvene arhitekture, dakle nekakvih koliba koje su bile pokrivene tegulama. Ti objekti bili su podignuti u istim prostorima u priklesanim liticama gdje su bile smještene i prapovijesne drvene nastambe. U gornjem dijelu istoga stratigrafskog sloja bilo je moguće, na osnovi pokretnih nalaza, izdvojiti jednu mlađu fazu, onu kasne antike (cca 5. – 6. st.). Dokumentiraju je pojedini ulomci keramičkog posuđa (lucerni, amfora i sl.), a neporemećen slijed sloja upućuje na pun kontinuitet iz zrele u kasnu antiku. S prestankom te stratigrafske jedinice prekida se i slijed intaktnih slojeva, na približnoj dubini od 0,5 m. Odatle do površine nastavlja se završni sloj humusa nataloženog erozijom s viših razina padine, odakle je sa zemljom nataložen i određen broj ulomaka prapovijesne i antičke keramike, koji pokazuje opravdanost pretpostavke o više stambenih objekata iznad položaja S I. Naravno da ti nalazi nemaju stratigrafsku vrijednost, već samo tipološko-stilsku. S koncem antike prestala se rabiti ta mikrolokacija na Birnju. Ovdje još valja napomenuti da je u neposrednoj blizini S I otkriven u strukturi B3 uzak prolaz kojim se ulazilo u prostran areal gradine između B1-2 i B3. U sljedećoj kampanji planira se dovršenje istraživanja tog položaja i utvrđivanje odnosa nastambi prema bedemu. Time, naravno, neće biti ni približno zaokružena cjelovita slika arheološke baštine Birnja. Niz drugih položaja pruža mogućnost mnogo cjelovitijega sagledavanja ukupne povijesne skice življenja na tome važnom vrhu Kozjaka, čemu će biti usmjerena i buduća iskopavanja u okviru ovoga projekta.

Literatura

Babić 1991 Ivo Babić, Prostor između Trogira i Splita, Kaštel Novi, 1991.

Omašić 2001 Vjeko Omašić, Kaštela od prapovijesti do početka XX. stoljeća, Kaštela, 2001.

Škobalj 1970 Ante Škobalj, Obredne gomile, Sv. Križ na Čiovu, Čiovo, 1970. (reprint iz 1999., Trogir)

Tonči Burić

Summary

St. John Biranj hillfort at Kozjak hill above Kaštela is one of the largest archaeological complexes in Croatia. Apart from the individual sites, at this spacious hilltop religious and natural contents are also present. St.John Biranj's cult is celebrated even today at the Romanesque church, which was restored and expanded at the end of the 19th century and which is situated at the very top of Birnja slope that is called Kruna.

The excavation campaign was conducted at Njivice site at the very foot of the northern side of Biranj hilltop, next to a large prehistoric drywall defensive wall. a Surface of 30 m2 was investigated and marked as Probe I (S I). Directly above the probe a narrow passage was discovered which led to spacious area surrounded by the mentioned wall. Two other dry-wall defensive walls were discovered above it. The higher one also had a stone wall from the Antiquity inside which there were a few positions with settlements' remains and potshards from the Roman period. S I also yielded remains from three time epochs- Early Iron Age period, the time of the Antiquity (The Late Principate) and the Late Antiquity period. The finds, mostly pottery, witness the life in the dwellings that were situated here and which

were erected on the inner side of the defensive walls. The prehistoric layer is relatively thin and together with the pottery it is characterised by tools and weapons made of flint (arrowheads, knives, scrapers). Both Antiquity phases were represented by relatively numerous pottery finds (pots, jugs, plates, lamps). Tegulae from the Antiquity period indicate existence of tiled wooden dwellings. In the prehistoric layer there were no dry-wall remains hence the wooden dwellings should be expected here.



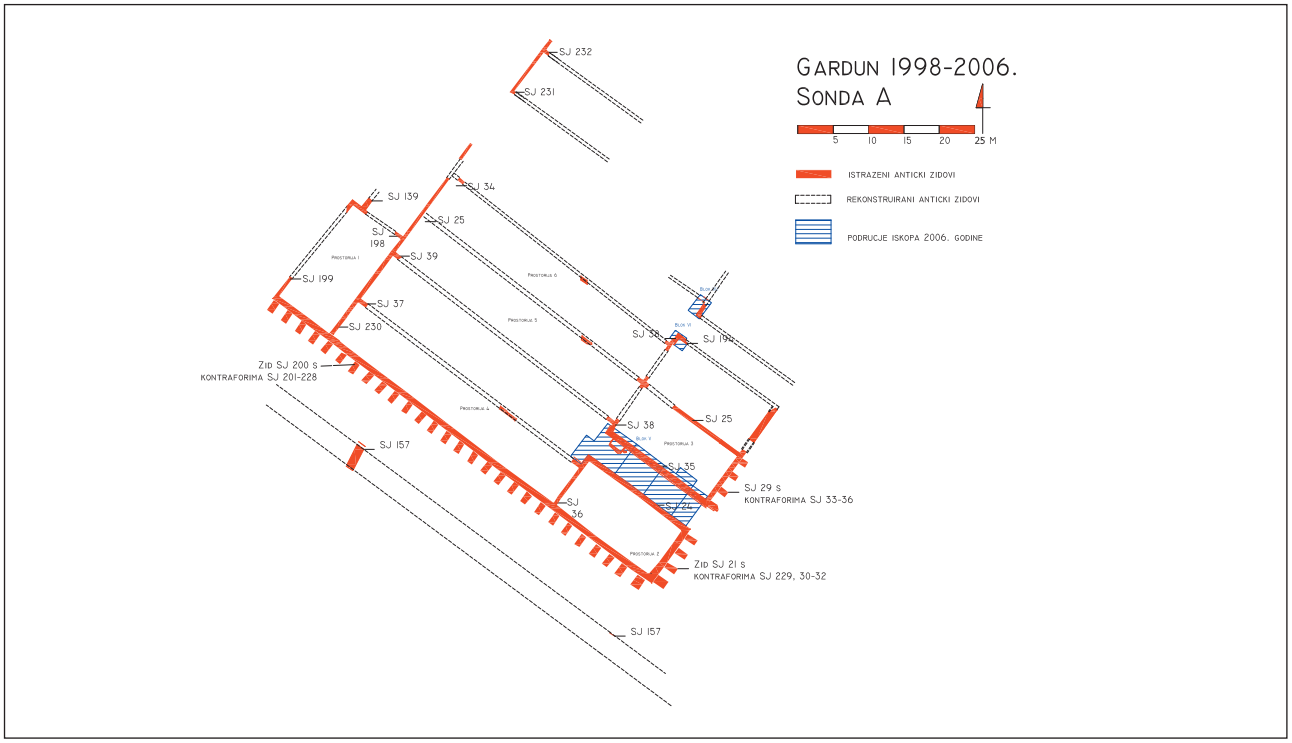
Gardun (antički Tilurium), sonda A, Blok VA, grob SJ 180

Redni broj: 209
Lokalitet: Gardun (*Tilurium*)
Naselje: Gardun
Grad/općina: Trilj
Pravni status: Z-2315
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

U selu Gardunu, na mjestu nekadašnjega rimskog vojnog logora Tilurija, Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu provodio je u lipnju i srpnju 2006. desetu uzastopnu sezonu sustavnih arheoloških iskopavanja. Stručni voditelji bili su prof. dr. sc. M. Sanader te asistent mr. sc. D. Tončinić, a sudjelovali su i prof. dr. sc. M. Milićević-Bradač, mr. sc. Z. Šimić-Kanaet, dipl. arheolozi I. Miloglav, D. Demicheli, A. Cukrov, K. Karlo te brojni studenti. Iskopavanja se provode u okviru znanstvenoistraživačkog projekta Rimski legijski logori u Hrvatskoj – Tilurij (0130460), koji od 1997. podržava Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, a uz potporu Ministarstva kulture, Splitsko-dalmatinske županije i Grada Trilja.

Godine 2006. nastavljeni su radovi na sondi A, na kojoj se od 1998. istražuje građevina s kontraforima (Sanader 1998; Sanader 2000; Sanader 2001; Sanader 2002; Sanader 2003; Sanader, Tončinić 2003; Sanader, Tončinić, Ožanić 2004; Sanader, Tončinić, Ožanić 2004b; Sanader, Tončinić, Ožanić, Miloglav 2005). Iskopavalo se na trima mjestima.

Blok V postavljen je između zidova SJ 24 i 35 (17,50x5,20 m) s namjerom da se na tom prostoru i/ili sjevernom licu zida SJ 24, sačuvanom vrhu i južnom licu zida SJ 35 dokumentiraju mogući ostaci ulaza u prostorije 2 i 3. Blok V nadovezuje se i obuhvaća prostor triju blokova na kojima se i prije iskopavalo – blokovi istočni zid/2002 i 2003, 3. probni blok/2002 i V/2005. Uklanjanjem humusa SJ 1 zatečena je situacija koja se i očekivala na osnovi spoznaja iz prethodnih iskopavanja. Uza sjeverni rub sonde pojavio se sačuvan vrh zida SJ 35, a između zida i sjevernog profila sloj krupnog kamenja (SJ 45) kojim su ispunjene i prostorije 1, 2 i 4. U zapadnom dijelu bloka pojavio se svijetlosmeđi sloj sa sitnim kamenjem (SJ



Gardun (antički Tilurium), sonda A, rezultati istraživanja 1998. – 2006. (izradili D. Tončinić i I. Miloglav)



Gardun (antički Tilurium), sonda A, Blok V, sloj kamenja SJ 23 i grobnica SJ 165

113) u koji su, među ostalim, ukopani grobnica SJ 165 te grob SJ 180. Grobnica 165 istražena je još 2002. godine (Sanader 2002). Pokrov grobnice nije pronađen. Sazidana je uz južno lice zida SJ 35 koji je iskorišten kao sjeverni rub grobnice. Ostali zidovi grobnice uži su i neujednačene širine. Unutrašnja strana grobnice SJ 165 ožbukana je (SJ 166). U zapuni (SJ 175) nađeni su ispremiješani ostaci najmanje šest odraslih osoba i jednog djeteta, četiri životinjske kosti, ulomci keramike i stakla, pola žetona za igru izrađenog od kamena, željezni nož, primjerak kasnoantičkog novca i kasnoantička kopča. Dno groba čini nabijen sloj nepravilno nabacanog kamenja i žbuke (SJ 173). Grob SJ 180 obložen je okomito položenim kamenim pločama. Kosti u grobu dislocirane su i sve su pomaknute



Gardun (antički Tilurium), sonda A, Blok VII, suhozid ili ostatak zida SJ 195

u istočnu stranu groba. Nađeno je sedam perlica, ulomak stakla, tri komada željeza i nešto malo keramike. Dno groba (SJ 181) čini nabijena zemlja sa sitnim kamenjem. Uklanjanjem humusa SJ 1 u središnjem i istočnom dijelu bloka V pojavio se sloj nasutog kamenja (SJ 23). Iznimka je sjeveroistočni dio bloka u kojem se iznad dijela SJ 23, 35 i 45 pojavio sivi pepeljast sloj s ostacima gara SJ 174. Sj 174 ulazi u sjeverni profil bloka V, u kojem su na istom mjestu zamijećeni zid SJ 182 i grob SJ 176 od 177. Stoga je blok na tom mjestu proširen prema sjeveru (1x3 m). Zid SJ 182 položen je u smjeru sjever-jug i izrađen od dvaju redova neobrađenog ili grubo obrađenog kamenja koje je povezano žutom nabijenom zemljom (SJ 183). Zid je položen na SJ 45, a njegov južni kraj, na kojem se nalaze tri klesanca, na zid SJ 35. Južni je kraj zida s istočne, južne i dijelom sa zapadne strane bio okružen SJ 174, u kojoj su nađena tri primjerka kasnoantičkog novca. Ispod SJ 174 nalazio se SJ 183, koji je ležao na SJ 23 i 35, a okruživao je zid SJ 182 s istočne, južne i dijelom zapadne strane. Sj 183 također je datiran nalazom kasnoantičkog novca. Sa zapadne strane na zid SJ 182 naslanjao se narančast, mekan rahli sloj (SJ 184) koji je imao kružni oblik i sadržavao je komade cigle i ostatke troske. Ispod njega, jednako kao i sa istočne strane zida SJ 182, zabilježen je sloj nabacanog kamenja i zemlje (SJ 184), koji je kao i zid SJ 183 položen na SJ 45. Sa zapadne strane zida SJ 182, ispod SJ 184, dokumentiran je grob SJ 176. Ukopan je u SJ 45, a za svoj istočni rub iskoristio je jedan klesanac zida SJ 182. Dno groba čine nabijeno kamenje i zemlja.

Nakon što su uklonjeni SJ 174, 183 i 113, pojavio se sloj kamenja (SJ 23), koji je ispunio čitav prostor između zidova SJ 24 i 35 i narušen je jedino grobnicom SJ 165. SJ 23 pada od zida SJ 35 prema zidu SJ 24, a prati i pad zidova SJ 24 i 35 od zapada prema istoku. Na zapadnom kraju zidova SJ 24 i 35, SJ 23 širi se do zidova SJ 37 i 39 i nastavlja se u smjeru pružanja zidova u zapadni profil bloka V. Iskopavanjima 2002. utvrđeno je da se SJ 23 na istočnom kraju zidova SJ 24 i 35 u smjeru pružanja zidova nastavlja u istočni profil bloka istočni zid/2002. U SJ 23, čija dubina mjestimice doseže dubinu od 1,80 m, nađeno je nekoliko ulomaka žbuke i obrađenog kamenja, a u prethodnim iskopavanjima i polovica kapitela. Ispod SJ 23 nalazi se žuto-crven glinast sloj s dosta nalaza (SJ 40), a ispod njega sloj oblutaka, sitnoga drobljenog kamenja i pijeska povezan žbukom (SJ 15). SJ 15 tumači se kao antička razina hoda s južne i istočne strane građevine i 2004. datirana je nalazom novca iz 1. pol. 1. st. poslije Krista (Sanader, Tončinić, Ožanić 2004; Sanader, Tončinić, Ožanić 2004b). Iskopavanja u bloku V zaustavljena su na prijelazu SJ 40 i 15. Uklanjanjem SJ 23 na zidu SJ 35 dokumentirana je stopa SJ 187 koja na dužini od 17,75 m od istoka prema zapadu raste za 0,85 m. Kao i na južnom licu zida SJ 24, i na njegovu sjevernom licu stopa je zabilježena tek na mjestu na kojem završavaju otisci drvene grede koja je u horizontalnom položaju bila ugrađena u zid. Osim nekoliko kamena koji vire iz zidova SJ 24 i 37 i koji bi se možda mogli tumačiti kao postolja za drvenu konstrukciju, na sjevernom licu zida SJ 24 te sačuvanom vrhu i južnom licu zida SJ 35 nisu dokumentirani tragovi ulaza u prostorije 2 i 3.

Blokovi VI i VII postavljeni su kako bi se potvrdio pretpostavljen tlocrt građevine na sondi A. Postavljeni su na mjestima na kojima su se na osnovi dosadašnjih spoznaja očekivali kutovi i križanja zidova usporedivi s onima koje tvore zidovi SJ 37, 36 i 24 te 39, 38 i 35. Blok VI postavljen

je sa sjeverne strane 5. probnog bloka/2002. Godine 2002. dokumentiran je zid SJ 38, koji je položen u smjeru sjever-jug, i zid SJ 34, koji je položen u smjeru istok-zapad. Istočni kraj zida SJ 34 pod pravim se kutom veže za zid SJ 38. Na 1,5 m od kuta koji zatvaraju zidovi SJ 34 i 38 pretpostavljen je sjeverni kraj zida SJ 38, odnosno zapadni kraj zida koji je položen u smjeru istok-zapad i povezuje zidove SJ 38 i 29. Iskopavanjem je potvrđeno postojanje pretpostavljenog zida SJ 194 i kuta koji zatvara sa zidom SJ 38. Zid SJ 194 dijelom je uništen recentnim vađenjem kamenja. U bloku VII na 4? m od kuta koji zatvaraju zidovi SJ 38 i 194 je usporediv, zrcalno okrenut kut koji zatvaraju zidovi SJ 191 i 190. Zid SJ 191 nastavlja se prema istoku, a zid SJ 190 prema sjeveru. Na 1,5 m sjeverno od kuta koji zatvaraju zidovi SJ 191 i 190 nije potvrđen pretpostavljeni zid koji bi se na SJ 190 nadovezivao prema zapadu. Na tom se mjestu doduše pojavio suhozid SJ 195 u smjeru istok-zapad, a zid SJ 190 od tog se mjesta samo kao suhozidna konstrukcija nastavlja prema sjeveru. SJ 195 i nastavak zida SJ 190 sijeku SJ 197, svijetlosmeđ glinast sloj s oblucima. Na osnovi navedenog, moglo bi se pretpostaviti da su SJ 195 ostaci zida koji se na zid su SJ 190 nadovezivao u smjeru zapada, a naknadno je uništen. SJ 195 nalazi se na pravcu pretpostavljenog zida, a usporedivi tragovi uništavanja zidova vađenjem kamena dokumentirani su na zidu SJ 194 te 2002. i 2003 na zidu SJ 29 (6. probnom bloku/2002 i bloku 2/2003).
Godine 2006. provedena su i geofizička istraživanja s istočne i zapadne strane mozaika koji je 1998., 1999. i 2005. istražen na području sonde B (Sanader 1998; Sanader 2000; Sanader 2003; Sanader, Tončinić, Ožanić, Miloglav 2005). Istraživanje je provela tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Sesveta, pod rukovodstvom dipl. arheologa Gorana Skelca. Oko mozaika otkriveni su ostaci čvrstih linearnih struktura koji se dijelom mogu dovesti u vezu s istraženim ostacima arhitekture (Skelac 2006).

Literatura

Sanader 1998 M. Sanader, Tilurij – rimski vojni logor, Prethodno izvješće s arheoloških istraživanja u 1997. i 1998., OA, 22, Zagreb, 1998: 243 – 255.
Sanader 2000 M. Sanader, Tilurij – rimski vojni logor, Obavijesti HAD, 32, 1, Zagreb, 2000: 51 – 62.
Sanader 2001 M. Sanader, Tilurij – rimski vojni logor, Prethodno izvješće o arheološkim istraživanjima u sezoni 2000., OA, 25, Zagreb, 2001: 183 – 194.
Sanader 2002 M. Sanader, Tilurij – arheološka istraživanja u godini 2002., Obavijesti HAD, 34, 3, Zagreb, 2002: 87 – 97.
Sanader 2003 M. Sanader, Tilurium I., Istraživanja – Forschungen 1997 – 2001, Zagreb, 2003.
Sanader, Tončinić 2003 M. Sanader, D. Tončinić, Tilurij – arheološka istraživanja u godini 2003., Obavijesti HAD, 35, 3, Zagreb, 2003: 87 – 99.
Sanader, Tončinić, Ožanić 2004 M. Sanader, D. Tončinić, I. Ožanić, Tilurij – arheološka istraživanja u 2004. godini, OA, 28, Zagreb, 2004: 221 – 243.
Sanader, Tončinić, Ožanić 2005 M. Sanader, D. Tončinić, I. Ožanić, Gardun (*Tilurium*), HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 219 – 221.
Sanader, Tončinić, Ožanić, Miloglav 2006 M. Sanader, D. Tončinić, I. Ožanić, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 348 – 351.
Skelac 2006 G. Skelac, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na lokaciji Gardun – Vojnić kod Trilja, 2006.
Šimić-Kanaet, Tončinić, Radović 2005 Z. Šimić-Kanaet, D. Tončinić, S. Radović, Jama SJ 55 iz Tilurija, VAPD, 98, Split, 2005: 107 – 120.

prof. dr. sc. Mirjana Sanader
mr. sc. Domagoj Tončinić
Dino Demicheli
Ina Miloglav

Summary

In June and July 2006, the archaeological Department of the Faculty of Philosophy (the University of Zagreb) conducted the tenth consecutive season of systematic archaeological excavations in Gardun village, at the site of the former Roman legionary camp of Tilurium. The excavations were conducted at three locations within the probe A in blocks V, VI, VII.
Block V was positioned at the area between the walls NS 24 and 35, with the intention of recording possible remains of an entrance to the rooms 2 and 3. The finds inside the block V were as anticipated after the previous excavations. The walls were recorded, and inside the eastern part of the block the NS 165 grave vault from the Late Antiquity was found of and grave 180.
The fill of the grave vault yielded the remains of at least six adults and one child and numerous movable finds. Grave NS 180 uncovered dislocated bone remains and movable archaeological objects.
Blocks VI and VII were positioned to confirm the anticipated ground plan of the edifice in the probe A. The blocks were positioned at the locations which were expected to uncover angles and walls junctions. The excavation in the block VI confirmed the existence of the wall NS 194 and the angle it makes with the wall NS 38. Block VII yielded the anticipated reverse angle made by the walls NS 191 and 190.
In 2006 geophysical investigation was conducted of the east and west side of the mosaic, which was investigated in 1998, 1999 and 2005 inside the probe B. the area around the mosaic uncovered remains of a firm linear structures that can be partially related to the excavated architectural remains.

Redni broj: 210
Lokalitet: Gornja Podstrana – crkva sv. Ante i Roka
Naselje: Gornja Podstrana
Grad/općina: Podstrana
Pravni status: R-851
Razdoblje: SV
Vrsta radova: geofizička istraživanja

U srpnju 2006. geofizički je istražena unutrašnjost crkve sv. Ante i Roka u Gornjoj Podstrani. Istraživanje je povjereno tvrtki Geoarheo d.o.o., a voditelj istraživanja bio je Goran Skelac, dipl. arheolog. Sredstva za istraživanje osigurala je Općina Podstrana, a radovi su obavljeni pod nadzorom Konzervatorskog odjela u Splitu.

Cilj geofizičkih istraživanja bila je procjena arhitektonskih i arheoloških potencijala ispod podnice crkve, tj.



Crkva sv. Ante i Roka u Gornjoj Podstrani

otkrivanje čvrstih struktura za koje se može pretpostaviti da su ostaci starije gradnje. Istražena je površina od 50 m². Mjerenja su izvedena georadarom Sir 2 GSSI i antenom od 400 MHz s krajnjom dubinom mjerenja od 2,5 m. Čvrsti materijali (kamen i sl.) pronađeni su do dubine od približno 1,5 m. Nema pravilnih formi, pa se čini da su potencijalni ostaci starije crkve ili grobnica, kripte i slično, loše sačuvani na mjestu gdje su mjerenja provedena ili ih nema. Jedini prepoznatljivi elementi jesu pojačanja nosivih zidova, dok preostale pojave mogu biti definirane arheološkim sondiranjem na označenim pozicijama.

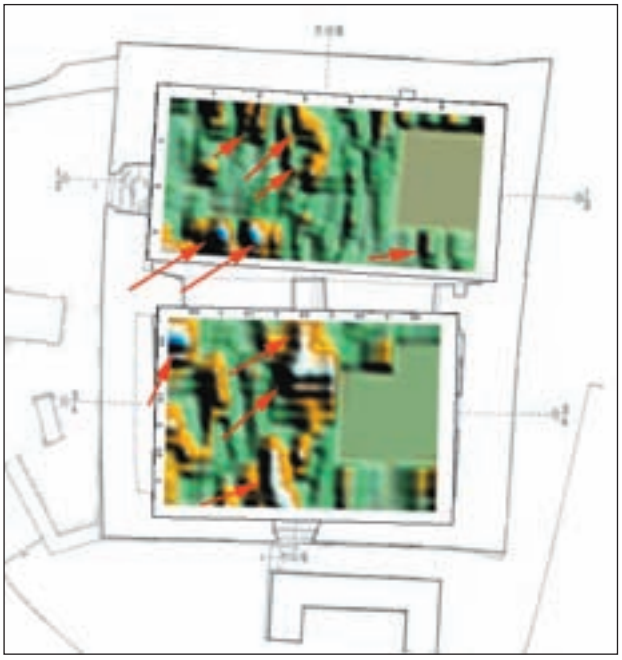
Goran Skelac



Georadarsko snimanje u crkvi



Tlocrtni prikaz crkve s ucrtanim georadarskim profilima



Interpretacija rezultata na dubini od 0,5 m (raspored čvrstih elemenata)

Summary

In July 2006 geophysical investigation of the interior of St.Ante and Roko's church in Upper Podstrana (Gornja Podstrana) was conducted. The aim of the geophysical investigation was the evaluation of the architectonic and archaeological potential of the area underneath the church flooring, that is, revelation of solid structures that could represent the remains of an older object. Solid materials (stone and the similar) were found at the depth of approximately 1.5m. There were no regular structures so these could represent potential remains of an earlier church or a grave, a crypt or similar. The remains were either poorly preserved or non-existent at the position

were the measuring was conducted. The only recognisable elements represent the reinforcements of the bearing walls, while the other finds can only be defined by archaeological probing of the marked positions.

Redni broj: 211
Lokalitet: Gradina na Velom Bijaću (okolica)
Naselje: Kaštel Štafilić
Grad/općina: Kaštela
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: rekognosciranje

Za potrebe trasiranja protupožarne ceste tijekom srpnja 2006. rekognosciran je prostor zapadno od gradine na Velom Bijaću prema Planome, odnosno do Radinske grede. U dogovoru s investitorima, Hrvatskim šumama, Gradom Kaštelima i Konzervatorskim odjelom u Splitu, prije trasiranja ceste evidentirana su sva arheološka nalazišta na tom prostoru, na osnovi čega je određena konačna trasa koja ne ugrožava arheološka nalazišta.

Već je prije bila poznata i isticana velika gustoća arheoloških nalazišta na tom prostoru, koji je zbog povoljnih prirodnih uvjeta bio naseljen još od srednjeg paleolitika. Na području zapadno od Velog Bijaća, koji čini hrbat što se naslanja na brdo Trečanicu, do Radinske grede, već je I. Babić uočio brojne prapovijesne gomile (Babić 1984). Također je registrirao brojne gomile smještene po vrhu Trečanice i sjeverno od gradine na Velom Bijaću. Od vremena kada je on rekognoscirao taj prostor dogodilo se nekoliko šumskih požara koji su prilično ogoljeli inače krševit teren, pa se ovim obilascima otkrilo još nekoliko gomila. Cijeli prostor južnih padina Trečanice sa sjevernim padinama Veloga i Malog Bijaća služio je tijekom prošlosti u stočarske svrhe, pa su ljudske gradnje ondje bolje sačuvane nego na obrađivanom i iskrčenom polju, u kojem su vjerojatno još u antici iskrčene teško uočljive prapovijesne gomile. Prvo su napravljeni zračni snimci, koji su poslužili kao dobar vodič pri terenskom obilasku i na osnovi kojih su se mogle jasnije sagledati situacije koje bi inače bilo teško razjasniti. To se prije svega odnosi na podjelu zemljišta, koja se može vezati uz otkriveno rimskodobno nalazište – najvjerojatnije stočarsku kuću s pripadajućim torom.
Nakon arheološkog rekognosciranja geodetski su snimljene sve gomile (ukupno osam), rimskodoba kuća s torom i rimskodobno nalazište južno od uzvišenja Bender. Opća je karakteristika gomila da su sve izgrađene od kamena i da često imaju naknadno izgrađena pastirska skloništa u centralnome dijelu. Visina im je uglavnom oko 1 m.
Gomila 1 smještena je 30-ak m sjeverno od željezničkog tunela kod Torine drage, na padini koja se pruža prema jugu. Nepravilna je kružnog oblika. Na gomili je sagrađena manja suhozidna konstrukcija koja je vjerojatno služila kao pastirsko sklonište. Promjer je gomile 16 m, a visina 1 m.
Gomila 2 nalazi se južno od željezničke pruge, na prilično ravnom terenu. Izgrađena je od kamena i gotovo je pravilna kružnog oblika. Promjera je 15 m, a visine 1 m.
Gomila 3 nalazi se 20-ak m jugoistočno od gomile 2. Loše je sačuvana, kamen većim dijelom raznesen, nepravilna kružnoga oblika. Promjera je 14 m, a visine 0,5 m.
Gomila 4 nalazi se 70-ak m jugoistočno od gomile 3. Loše



Pogled na gomilu 6

je sačuvana, kamen većim dijelom raznesen, nepravilna kružnoga oblika. Promjera je 14,5 m, a visine 0,8 m.
Gomila 5 nalazi se oko 35 m južno od gomile 4, na samom rubu litice koja se pruža u smjeru istok-zapad. Prilično je pravilna kružnog oblika. Promjera je 13 m, a visine 1 m.
Gomila 6 najuočljivija je na ovom prostoru. Na gomili su izgrađena dva pastirska skloništa. Pronađeno je nekoliko ulomaka keramičkih posuda, koje se prema načinu izrade mogu datirati u brončano doba. Promjera je 28 m, a visine 2,5 m.
Gomila 7 nalazi se neposredno uz antički tor. Pravilna je kružnog oblika. Zanimljivo je da kamen s gomile nije odnesen u većoj mjeri iako se antički tor nalazi u neposrednoj blizini. Promjera je 16 m, a visine 1,2 m.
Gomila 8 nalazi se na rubu vršnog dijela, odakle prema jugu teren strmo pada. Dobro je očuvana i pravilna kružnog oblika. Promjera je 14 m, a visine 1,5 m.



Tlocrt ostataka rimskodobnog tora

Kuću s torom površinski nalazi ulomaka keramičkog posuđa smještaju u rimsko doba. Dobro su sačuvani ostaci suhozida kojim je nalazište bilo ograđeno, a također se unutar ograđene površine naziru ostaci zidova kuće i pregrade. Za razliku od ogradnih, zidovi kuće tanji su i vezani vapnenim mortom. Ukupna površina ograđenog prostora iznosi 1600 m². S jugozapadne strane od ogradnog zida nastavlja se zid u dužini od 50-ak m u smjeru jugoistoka. Odande se zid teže prati – pretpostavlja se da skreće prema istoku, gdje se jasno uočava dio dug 110 m. S obzirom na to da je jugoistočni zid vezan uz nalazište, može se zaključiti da pripada istom vremenu i da je činio dio rimskodobne podjele zemljišta. Vjerojatno iz istog razdoblja potječu i kamene izdužene gomile stotinjak metara zapadno od nalazišta.

Rimskodobno nalazište južno od uzvišenja Bender nalazi se na južnoj padini koja je pri vrhu terasirana. Udaljenost od gradine na Velom Bijaću iznosi oko 400 m. Područje je nedavno opožareno, a nalazište je djelomice devastirano gradnjom dalekovoda. Na površini od oko 2000 m² nađeni su ulomci rimskoga keramičkog posuđa, amfora i tegula. Pronađen je i segment zida vezanog vapnenim mortom u kojem se nalazi dosta kamenih oblutaka. Na litici iznad nalazišta u kamenu je uklesan broj 1884, koji vjerojatno označava godinu, pa je moguće da je pronađeni zid iz tog razdoblja.

Rekognosciranje nadopunjava arheološku kartu okolice gradine na Velom Bijaću, koja je jedna od važnijih na širem području. Smještaj na rubu plodnog polja, uz cestu koja je vodila prema zaleđu, čini taj prostor privlačnim mjestom za život, što potvrđuju pronađena nalazišta.

Literatura

Babić 1984 Ivo Babić, Prostor između Trogira i Splita, Split, 1984.

Ivan Šuta

Summary

In July 2006 fieldwalking was conducted of the area west of the hillfort on Veli Bijać towards Plano, that is, Radinska Greda, so the tracing of the fire escape road could be continued.

High density of archaeological sites at this area, which was inhabited since the Middle Paleolithic because of its favourable natural conditions, was well-known and emphasised before. Fieldwalking yielded 8 new graves and two sites from the Antiquity, which updated the archaeological map of this area.

Redni broj: 212
Lokalitet: *Issa* – arhitektura uz helenističke zidine
Naselje: Vis
Grad/općina: Vis (otok Vis)
Pravni status: R-500
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Istraživanja 2006. nastavak su radova iz 2005. Locirana su uz unutrašnje lice helenističkih zidina grada, gdje se istražuju stambena arhitektura i gradske zidine. Provodi ih Arheološki muzej Split. Stručni voditelj bio je Boris



Unutrašnjost istraživane prostorije (foto: B. Čargo)

Čargo, a sudjelovali su Maja Miše, Tea Katunarić, Sanja Gospodinović, Manuela Plohl, Darija Brković te brojni studenti.

Istraživanjima je (kv. C0, D0, D1, E1, E2) u cijelosti definiran oblik prostorije u kojoj je 2005. pronađena ostava novca (Čargo 2006; Čargo 2006a). Prostorija je četvrtastog oblika, dimenzija 6,40x4,35 m. Zidovi 6 i 7, koji sa zapadne i južne strane definiraju prostoriju, građeni su istom tehnikom kao oni pronađeni prijašnjim istraživanjima. Južni zid (7) statički je dosta nestabilan i postoji mogućnost da se sruši, jer se u središnjem dijelu nagnuo prema jugu, stoga je stabiliziran drvenim gredama. Zapadni zid (6) u svojoj konstrukciji ima bolje obrađene klesance negoli je to slučaj sa svim ostalim zidovima. Pojedini kameni blokovi imaju anatirozu. Na sjevernom dijelu unutrašnje plohe tog zida prislonjene su tri stube koje su dodane naknadno, u trenutku kada je otvoren novi ulaz u prostoriju. To se lijepo vidi po tome što je za najvišu stubu iskorištena „piscina“, ili spremište za hranu, izrađena u tehnici *opus spicatum*, s unutrašnjošću ispunjenom kameno-zemljanom šutom. Prvobitan ulaz u prostoriju nalazio se u zapadnom dijelu južnog zida i zatvoren je kamenim klesancima povezanima žbukom. To je za sada prvi primjer da se žbuka rabi kao vezivno sredstvo pri gradnji zida ove građevine, te je očito da je riječ o naknadnoj građevinskoj intervenciji kojom su se zatvorila vrata iz starije faze prostorije. Unutrašnji prostor bio je iskorišten za niz manjih „spremišta za hranu“ koja su sačuvana neznatno nad zemljom, samo u otisku ili tek u jednom, odnosno dvama redovima. Dijelovi tih zidića u prijašnjim izvješćima interpretirani su kao pregradni zidovi jer su nađeni njihovi komadi u većim cjelinama. Sada kada je iskop dovršen vidi se da se radi o zidnim stijenkama vjerojatnih „spremišta za hranu“. U samom središtu prostorije nalaze se dva velika kamena bloka koja naliježu na četvrtastu plintu nešto širu negoli su dva bloka. Blokovi su jako raspucani. Nije sasvim jasno jesu li nosili kakve drvene grede krovne konstrukcije ili su zapravo svojevrsna menza, pa bi u tom slučaju njihova sadašnja visina bila zapravo i izvorna visina. U dijelu prostorije sačuvana je slaba žbukana podnica s nekoliko kamenih ploča u funkciji popločanja, dok je u drugom dijelu u nivou podnice zemlja. Na dvama mjestima iskopavano je do žive stijene, nad kojom je pronađena helenistička reljefna keramika, lokalna keramika *gnathia* i lokalna isejska sivo premazana keramika. Ulomak skifosa crno je premazan i ukrašen je

ispod usne valovitom i ispod dvjema vodoravnim linijama. Takvi tipovi skifosa veoma su česti na prostoru Ise, dok se u drugim dijelovima helenskog svijeta ne nalaze direktne paralele. Karakteristični su po svom kruškoliko zaobljenom tijelu. Lokalni su isejski tip iz 3.-2. st. pr. Kr. Bradavičasti kantaros izrađen je od sive gline sa slabim crnim premazom, bikonična je oblika s ručkom na kojoj je izraženo središnje rebro. Ispod nje nalazi se bradavica. I to je lokalni isejski izradak iz 3.-1. st. pr. Kr. Kako su istraživanja u tijeku, nije moguće, a ni poželjno, iznositi čvršće zaključke, no ti keramički nalazi sugeriraju da je građevina građena u kasnom helenizmu te da je rabljena i u rimskome carskom razdoblju. Istražena prostorija imala je jasnu gospodarsku namjenu. Brojni nalazi brončanih udica, brončanih igala za krpljenje mreža, brojni ostaci ribljih kostiju, poneki velikih dimenzija, nalazi kostiju glodavaca, keramike grube fakture to potvrđuju. Osim toga, pronađeni su ostaci prozorskog stakla, koštanih ukosnica, češlja, novca i dr. materijala koji se može staviti u okvire 1. – 3. st.

Veoma je zanimljiv nalaz keramičke posude u kojoj se nalazila veoma sipka, sitno granulasta zemlja, svjetlije oker boje. Zemlja u posudi bitno je drukčija negoli ona uokolo nje, kako po boji tako i teksturom. U zemlji se nalaze sitne kosti ribe vidljive golim, okom pa se pretpostavlja da je riječ o nalazu usoljene ribe. Pretpostavku osnažuje i to što se keramička posuda raspada u listićima. Keramika koja je veoma postojana u takvo stanje raspadanja dolazi samo ako je jako loše pečena (što se može odbaciti, jer je Isa imala dobre lončarske radionice) ili zbog velike koncentracije soli koja je nagriza. U tom dijelu prostorije pronađen je i veći broj ribarskih alata. Također predstoji kemijska analiza sačuvane zemlje koja je u cijelosti izdvojena.

Iz antičkih vrela poznate su mnoge riblje prerađevine, primjerice *garum, muriu* i *halex*. *Garum* je bio najcjenjeniji, *halex* pak najmanje cijenjen. *Muria* se radila od sitnije ribe, a Plinije Stariji među poznata središta gdje se izrađivala najbolja *muria* ubraja i Dalmaciju. Nalaz usoljene ribe u maritimnoj Isi svakako nije iznenađenje, no predstoji dug put analiziranja ostataka.

Istraživanja s vanjske strane zapadnog zida (kv. F2, G2) nisu u cijelosti dovršena. U tim kvadrantima pronađena su dva zida paralelena sa zapadnim zidom, između kojih se nalazi kanal širok 1,30 m. Teško je bilo što sa sigurnošću kazati o arhitekturi pronađenoj u tim kvadrantima, jer su istraživanja dovršena tek u gornjim slojevima. Pronađena arhitektura najviše asocira na širok kanal između dvaju zidova u koji se na sjevernom dijelu slijevaju još dva manja kanala, jedan s istočne, a drugi sa zapadne strane. Kanal je ispunjen uglavnom neobrađenim kamenjem i zemljom, no još nije jasno je li taj materijal u njega dospio stoljetnom erozijom zemljišta ili je nasut.

U cijelosti je istražen prostor s južne strane zida 7 (kv. B1', C1', D1'), no ondje nije bilo posebnih nalaza. Pronađeni su dijelovi žbukane podnice, dobro rađene i većih dimenzija, te na dubini od 1,80 m žbukana podnica *in situ*. Brojni su i ostaci fresaka geometrijskih i floralnih ukrasa.

Uz istraživanje arhitekture podignuta je i kamena gomila koja se tijekom stoljetne obrade zemljišta nabacala na ostatke gradskih zidina Ise (kv. A 1', 0, 1, 2, 3, 4, 5). Očišćen je prostor dug 14 m, a širok 2-2,5 m. Namjera je bila podizanjem kamene gomile pokušati pronaći vanjsko lice bedema, te tako utvrditi njegovu točnu širinu na



Ulomak skifosa iz kv. E3 (foto: B. Čargo)

ovome mjestu. Međutim, vanjsko lice istočnih zidina nije pronađeno. Unutrašnje je lice sačuvano u znatno većoj visini negoli vanjsko, koje je očito srušeno, a kameni su blokovi uporabljeni za naknadna zidanja. O tome svjedoči i Antun Matijašević Karamaneo (1658. – 1721.), učeni viški svećenik. Unutrašnje lice bedema građeno je od grubo



Ulomak bradavičastog kantarosa iz kv. D2 (foto: B. Čargo)

obrađenih kamenih blokova slaganih u suho i dobro je očuvano. S druge strane, kameni blokovi vanjskog lica sačuvani su u manjem broju redova, te ih nije bilo moguće očistiti jer bi se potpunim skidanjem kamene gomile ugrozila stabilnost unutrašnjeg lica. Čišćenjem gomile nije pronađeno mnogo pokretnoga arheološkog materijala. Uglavnom su to keramički ulomci, prilično fragmentirani komadi vrčeva i amfora iz rimskog razdoblja te pokoji ulomak keramike *gnathia*. Među pronađenim ulomcima keramike svakako treba spomenuti i manji broj ulomaka keramičkog škarta, prepečene gline potpuno amorfnih oblika. Ti su komadi pokazatelj postojanja lončarskih radionica i na ovim prostorima grada. Radionice su zasigurno bile smještene izvan gradskih zidina, u njihovoj neposrednoj blizini, jer je obilaskom kamenih gomila na tom dijelu, nastalih krčenjem zemljišta, pronađena veća količina takva škarta. Nakon završetka istraživanja cijeli je lokalitet zaštićen prekrivanjem geotekstilom.

Literatura

Čargo 2003 Boris Čargo, Arheološka djelatnost na otoku Visu i njegovu arhipelagu od 1992 do 2003. g., VAHD, 95, Split, 2003: 421.
Čargo 2006 Boris Čargo, Lokalitet: *Issa* – arhitektura uz helenističke zidine, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 351 – 353.
Čargo 2006a Boris Čargo, Skupni nalaz rimskoga carskog novca iz Isse, VAPD, 99, Split 2006: 171 – 194.

Boris Čargo

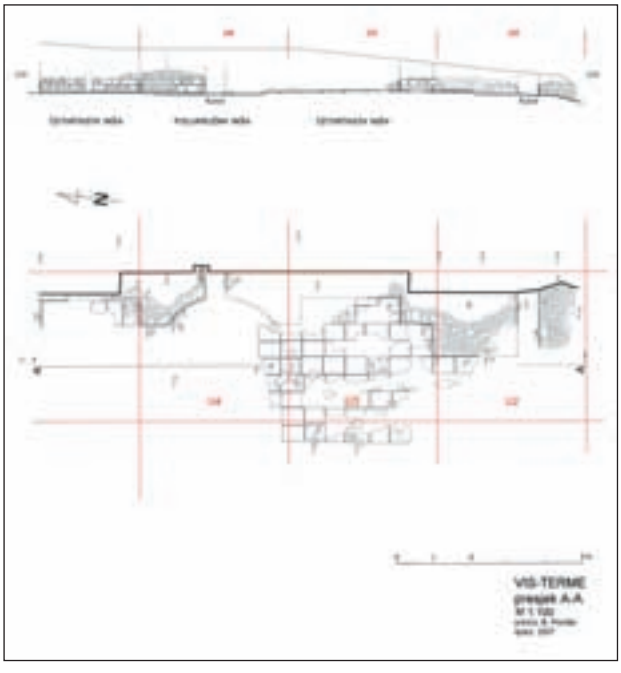
Summary

Excavations in Vis during 2006 defined in entirety the shape of the room found in which a money hoard was found in 2005.The room is of a rectangular shape, with 6.40 by 4.35 m dimensions. Walls number 6 and 7, which define the room at the west and south sides, were built with the same technique as the walls that were previously found. At the western part of the inner surface of the west wall three stairs were added subsequently, that is, at the moment when a new entrance to the room was opened. At two positions the excavations went down to the bedrock, above which a Hellenistic relief pottery was found, together with local Gnathia pottery and local grey-coated pottery from the period between the 3rd and the 1st centuries BC. The investigated room had a clear economic allocation. Numerous finds confirm this. The finds include: bronze fishhooks, bronze needles for mending the nets, numerous fishbones remains sometimes of large dimensions, rodents' bones remains, coarse and fine pottery remains. Also, the remains of a window glass were found, bone hairpins, a comb, coins and other material that can be place into the period between the 3rd and the 1st century BC. The discovery of a pottery vessel containing mealy, finely granular earth of ochre colour is very interesting. Inside the earth small fishbones were found, visible with the naked eye. It is presumed that these are the remains of salted fish.
The excavations on the outer side of the west wall haven't been finished entirely. Inside these quadrants two walls parallel to the west wall were found. These are divided by a 1.30 m wide canal. The area of the south (outer) side of the south wall was entirely investigated, but there were no finds inside these quadrants. Remains of a plastered flooring were found, which was well built and of large dimensions and at the depth of 1.80 a plastered *in situ* flooring. Frescoes featuring geometrical and floral ornaments were numerous.
Apart from the investigation of the architecture, a stone pile covering the remains of the Issa city walls and that was accumulated throughout a century of farming was lifted. An area 14 m long and 2-2.5 m wide was cleared.

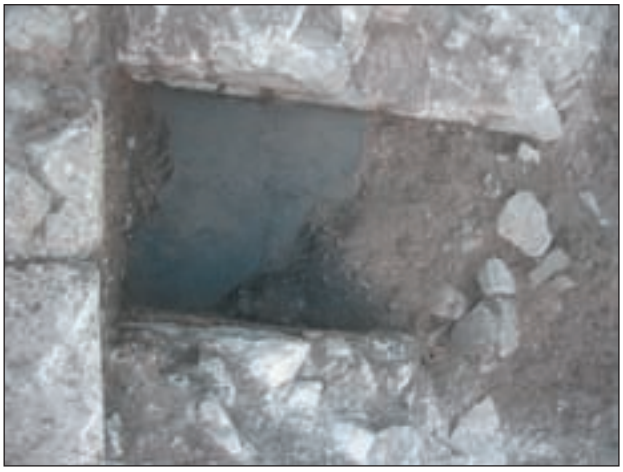
Redni broj: 213
Lokalitet: *Issa* – rimske terme
Naselje: Vis
Grad/općina: Vis (otok Vis)
Pravni status: R-500
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Istraživanja 2006. nastavak su radova iz 2005. Odvijala su se u kv. U2, U3, U4 i manjim dijelom U5. Provodi ih Arheološki muzej Split, a stručni je voditelj Boris Čargo. Na iskapanom prostoru istraživanja su započela 2005., no prestalo se iskopavati nakon što je nađena podnica građena 1944. za potrebe savezničkih vojnih postrojbi koje su na tome mjestu imale radionice i odlagalište neupotrebljivih dijelova borbenih zrakoplova, automobila i sl. materijala (Čargo 2005: 353-355).

Nakon podizanja kamenog popločanja pokazala se jednako slojevita slika kakva je bila zabilježena u kv. T2, 3, 4, 5 i S2, 3, 4, 5 – stratigrafska je slika poremećena u cijelosti i nigdje nije izoliran arheološki zatvoren sloj. Iskapan je prostor od cca 25 m². Iskopom je definiran izgled istočnog zida tepidarija, koji je, kako je prije pretpostavljeno, raščlanjen dvjema četvrtastim i jednom središnjom polukružnom nišom. Zid nije sačuvan u cijelosti, njegov središnji dio



Issa – terme, tlocrt i presjek kv. U2-5



Pogled na dio istraživanog prostora, kv. U2 i dio U3

nedostaje u potpunosti. Kamen od kojeg je bio sazidan izvađen je sve do temeljne razine. Ipak, na temelju sačuvanog dijela vidljivo je da je tepidarij u zapadnom dijelu termalnog kompleksa bio spojen s prostorom iza zida dvama kanalima, a možda i trima, ako se jedan nalazio u plohi zida koja je izvađena. Kanalima je strujao topao zrak kojim se zagrijavala i susjedna prostorija. Širina je kanala 0,60 m. Zid je građen jednakom tehnikom kao i svi do sada pronađeni. Najviši je sačuvani dio 0,75 m, što ponajbolje govori o razmjerima razgrađivanja termalnog kompleksa na tom dijelu. Na svim zidovima nalaze se ostaci žbukanja. Najlošije su sačuvani zidovi na južnom dijelu kompleksa. Južni zid nije sačuvan, vidljiv je tek dio njegove ispune, dok su kameni klesanci potpuno izvađeni. Na temelju otiska zida bit će ga moguće rekonstruirati. Podnica je djelomice sačuvana. Izrađena je od tegula, od kojih poneke na sredini imaju križić urezan prije pečenja. Na nekima se sačuvao dio kružnog stupića (*pilae*).

Tijekom iskopa pronađena je manja količina arheoloških predmeta, uglavnom keramičkih ulomaka tegula i amfora. Pronađeno je najviše mozaičnih tesera bijele boje i znatno manje crnih, a slična je situacija bila i tijekom istraživanja 2005. godine. Velika količina mozaičnih tesera posljedica je probijanja podnog mozaika, koji je sudeći prema kockicama bio bijel s crnim geometrijskim ukrasom, kakvi se nalaze na svim sačuvanim mozaičnim tapetima na termama. Ovim



Pogled na kanal u kv. U2 s ostacima gara na površini

istraživanjima potpuno je definiran prostor zapadnog dijela termi, koji se pokazao znatno lošije sačuvan negoli istočni i na tom dijelu bit će potrebni opsežni konzervatorsko-restauratorski zahvati. Ostaje da se istraži dio sjevernog dijela i središnji dio termi, te bi time taj prostor bio potpuno istražen.

Literatura

Čargo, Matulić, Borovac 2001 Boris Čargo, Branko Matulić, Tonči Borovac, Terme antičke Isse, Preliminarni osvrt na arheološko-konzervatorske radove u 2001. godini, Hrvatska zora, 28, Vis, 2001: 15 – 24.

Čargo 2003 Boris Čargo, Arheološka djelatnost na otoku Visu i njegovu arhipelagu, VAHD, 95, Split, 2003: 399 – 469.

Čargo 2006 Boris Čargo, Lokalitet: *Issa* – rimske terme, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 353 – 355.

Gabričević 1958 Branimir Gabričević, Antička Issa, Arheološko-povijesni prilog za urbanističko-regulacionu osnovu grada Visa, Urbs, 2, Split, 1958: 105 – 123.

Gabričević 1968 Branimir Gabričević, Antički spomenici otoka Visa, PPUD, 17, Split, 1968: 5 – 60.

Kirigin 1986 Branko Kirigin, Vis, Gradina, Rimske terme, Arheološki pregled, 26, Ljubljana, 1986: 124, 125.

Kirigin 1986 Branko Kirigin, Arheologija otoka Visa, Biševa, Sveca i Palagruže, VAHD, 90-91, Split, 1999: 405 – 458.

Boris Čargo

Summary

The excavation in Vis in 2006 was carried out in the western part of thermae complex (in quadrants U2, U3, U4 and partly in U5). The dug defined the appearance of the eastern wall of tepidarium, which is divided by two rectangular and one central, semicircular niche. The wall wasn't entirely preserved, its central part is missing completely. Tepidarium, in the western part of thermal complex, was connected with the area behind this wall via two or possibly three canals, if one of them was situated in the wall surface that was taken out. the most poorly preserved were the walls at the southern part of the complex. The south wall wasn't preserved, only a part of its fill remained visible, while the engraved stones were taken out completely. The flooring was partially preserved. It was built of tegulae, some of which still had parts of piles preserved. During the excavation a smaller amount of archaeological finds was collected, mostly tegulae and amphorae pottery remains. The most numerous were the mosaic tesserae of white and considerably less of black colour. Large amount of mosaic tesserae is the result of breakage of the mosaic floor, which judging by the tiles had a black geometrical ornament on a white surface. The excavations completely defined the area of the western part of thermae, which proved much poorly preserved than the eastern part. The northern part and the central part of thermae still remain to be excavated for the complex to be investigated entirely.

Redni broj: 214
Lokalitet: Kaštel Kambelovac – kula i ljetnikovac Cambi
Naselje: Kaštel Kambelovac
Grad/općina: Kaštela
Pravni status: P-790
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U lipnju i rujnu 2006. Muzej grada Kaštela provodio je zaštitna arheološka istraživanja u kuli i ljetnikovcu obitelji Cambi u Kaštel Kambelovcu. Voditeljica istraživanja bila je Ivanka Kamenjarin, a radove su financirali Ministarstvo kulture i Grad Kaštela.

Godine 1478. splitski knez Andrija Grigorio dodijelio je braći Jerolimu i Antonu Cambi prostor u Dilatu kako bi sagradili kuću za svoje ljude i obitelji te most prema kopnu. Braća su prema toj odluci sagradila okruglu kulu sa zaklonom i mostom prema kopnu. Godine 1566. Frane Cambi nasuo je prostor sjeverno i istočno od okrugle kule i utvrdio ga obrambenim zidom s kulama na sjeverozapadu i jugoistoku. S prestankom turske opasnosti, izvan zidina utvrđenih naselja gradile su se kuće, formirajući postupno današnje naselje Kaštel Kambelovac. Okrugla kula obitelji Cambi sačuvana je u izvornoj visini, odnosno od prizemlja, triju katova do mašikula na četvrtom katu.
Zaštitna arheološka istraživanja u kuli i ljetnikovcu Cambi u Kaštel Kambelovcu obavljena su u unutrašnjem dvorištu te prizemlju okrugle kule i prostoriji južno od nje. Radovi su započeli u unutrašnjem dvorištu, gdje se ubrzo pojavio problem izviranja vode. To je pratilo cijelo istraživanje – u svim je sondama nakon skidanja sloja zemlje (20 – 40 cm) izvirala voda. To je iziskivalo uporabu manje električne tlačne pumpe kojom se voda ispumpavala bez većeg uspjeha. Kako je dotok vode bio je brži od snage pumpe, u dogovoru s konzervatorima odustalo se od daljnjeg ispumpavanja. Postojale su naznake da bi se statika mogla poremetiti ako se nastavi pumpati.
Dvorište ima 70 m² površine te je otkopano u cijelosti. Zid prvobitnog kaštela, i prije djelomice vidljiv (Z1), pronađen je u temeljima. Prekid u zidu može se gotovo sa sigurnošću interpretirati kao sjeverna vrata prvobitnog kaštela. Iako mu nedostaje prag, vidljivi su tragovi gdje se nalazio. Dvorište je u jednoj svojoj fazi u cijelosti bilo popločano. Tada to nije bilo unutrašnje dvorište, već je riječ o podovima kuća nastalih doseljavanjem u zaklon.



Kaštel Kambelovac – kula Cambi, pogled na istraženi dvor

Pločnik je manjim dijelom uništen uz istočni zid zgrade te u jugozapadnom kutu dvorišta, zbog ugradnje raznih instalacija (vodovodne, kanalizacijske, električne) 50-ih godina prošlog stoljeća (a i poslije). Teško je vremenski odrediti pronađeno popločenje. Sigurno je da je Z1 još bio u funkciji kada se popločavalo – dokaz je razina koja je niža od sačuvane visine zida, ali i više od temeljne stope zida. Okomito i južno od zida nazire se još jedan zid (Z2), koji je vjerojatno ostatak kuće. On kao da dijeli južni dio na dva dijela. Popločenje istočnog dijela više je nepravilno, dok je na zapadnom dijelu mnogo pravilnije i sastoji se od većih ploča. Nešto pravilniji raster popločenja može se zamijetiti sa sjeverne strane Z1, gdje su ploče postavljene gotovo pravilno. Uz istočni ulaz smješteni su ostaci cisterne (C1). Sačuvan je kameni otvor i dio svoda od opeka. Cijelo današnje dvorište bilo je prekriveno zemljom. Između dvaju svjetskih ratova, prema kazivanju očevidaca, tu su se nalazila stabla agruma i smokava. U iskopanoj zemlji pronađeno je, uz recentno smeće, mnogo ulomaka keramike i porculana koji se mogu datirati u 19. stoljeće.
U Sondi 2, sloj žala (postavljen prije 10 godina) uklonjen je uz vanjski rub okrugle kule te se tu sondiralo. Otkrili su se temelji kule, koji se nalaze pod vodom. Pokretnih nalaza nije bilo.
U prizemlju kule (S 3) pod je bio zemljan. Poslije ručnog iskopa na dubini od -20 cm pojavilo se kameno popločenje. Na mjestu pretpostavljenih prvobitnih vrata kule popločenje nedostaje. Tu se pokušalo dublje kopati, ali je počela izvirati voda. Nije bilo pokretnih nalaza.
Sadašnje je stanje okrugle kule, prema Katji Marasović, izvorne visine: s prizemljem, trima katovima i mašikulom na četvrtom katu. Prema jugozapadu imala je velik otvor koji je poslije zazidan. Njegovo postojanje upućuje na postojanje zaklona, tj. dvorišta. Iz ugovora je vidljivo da je otočić manji od sagrađenog zaklona te je međuprostor nasut. Južni i zapadni zid zaklona poklapaju se sa zidovima mlađega utvrđenog naselja (izvan područja ovih istraživanja). Porušen je samo dio sjevernog zida koji je išao sredinom današnjeg dvorišta kule (S1) i koji je vidljiv još 1831. na katastarskom prerisu. Pronađeni su ostaci vrata na sjevernom zidu zaklona. Međutim, nisu nađeni ostaci kamenog mosta na sjeveru, iako su bili očekivani. Na njihovoj trasi nađeni su ostaci cisterne. Prema katastru iz 1831., može se utvrditi da se oko okrugle kule Cambi formirao sklop kuća obitelji Cambi. Sklop je nastao postupno – pločnici su izgrađeni nakon zaklona, a prije rušenja zida Z1.
Pokretni nalazi pronađeni su jedino u S1 – keramički materijal koji se može datirati u 19. stoljeće. Ostale dvije sonde nisu dale nikakve pokretne nalaze – bile su kulturološki sterilne. Iz toga se može zaključiti da su S2 i 3 nasuti nakon II. svjetskog rata, kada su useljeni stanari.

Literatura

Bego 1991 Frane Bego, Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica, Bijaći društvo za očuvanje kulturne baštine Kaštela, Kaštela, 1991.
Marasović 2003 Katja Marasović, Kaštel Kambelovac, Kaštelanski zbornik, 7, Kaštela, 2003: 35 – 61.

Ivanka Kamenjarin

Summary

Rescue archaeological excavations in the tower and a part of the Cambi family summer-house in Kaštel Kambelovac were conducted in the summer of 2006. A pavement was discovered in the inner courtyard and the remains of the northern wall of the original partition. There were no remains of a bridge, only bricks and water tank remains were found at the predicted position. Pottery and porcelain remains that can be dated to the 19th century were found. Restoration and conservation works are forthcoming.

Redni broj: 215
Lokalitet: Kaštel Stari – Sv. Nikola
Naselje: Kaštel Stari
Grad/općina: Kaštela
Pravni status: Z-3395
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

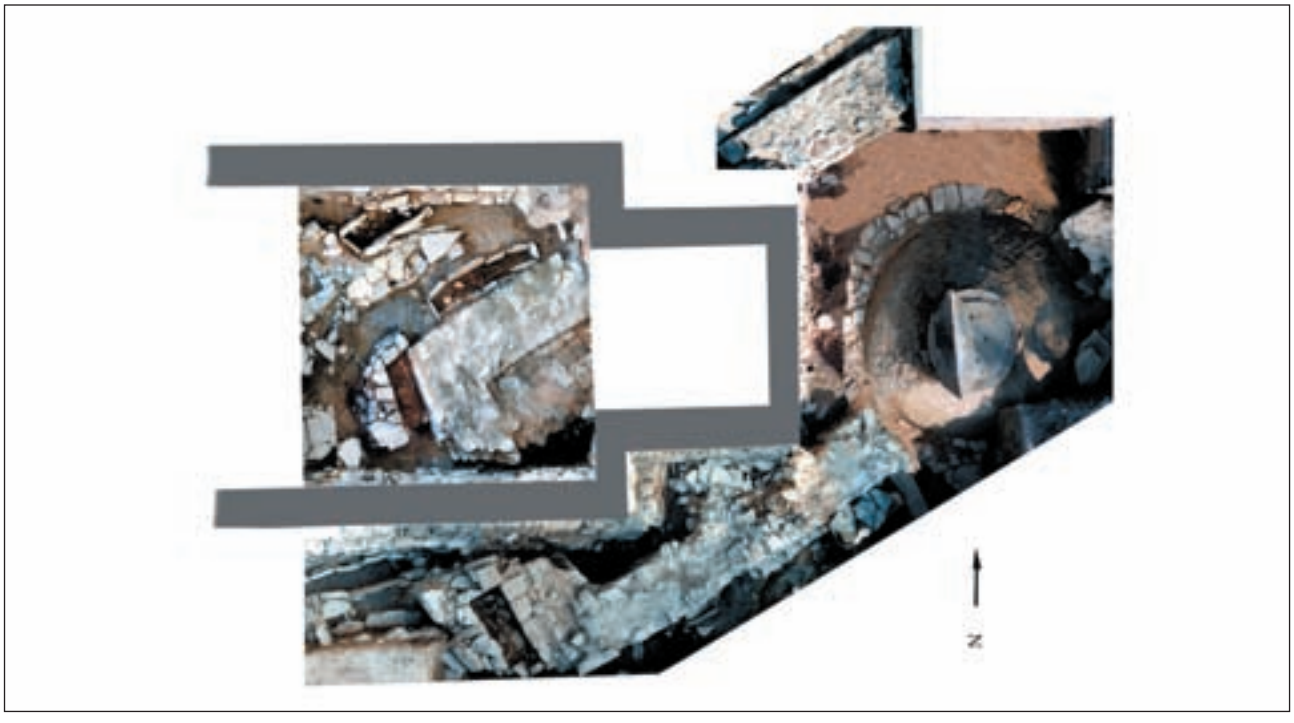
Od rujna do prosinca 2006. Muzej grada Kaštela obavljao je zaštitna arheološka istraživanja srednjovjekovne crkve i groblja na lokalitetu grobljanske crkve sv. Nikole u Kaštel Starome. Stručni voditelji istraživanja bili su Ivanka Kamenjarin i Ivan Šuta. Marijeta Babin i Ivan Carev sudjelovali su kao vanjski suradnici muzeja. Konzervatorski je nadzor provodio mr. sc. Miroslav Katić iz Konzervatorskog odjela u Trogiru. Istraživanja su financirali Grad Kaštela te Župa sv. Ivana Krstitelja iz Kaštel Staroga.

Župnik Župe sv. Ivana Krstitelja započeo je obnovu trošne krovne konstrukcije te sanaciju temelja crkve izgrađene 1860. godine. U župnome crkvenom arhivu stoji da je izgrađena na mjestu starije, koja je zbog trošnosti porušena godinu dana prije. U arhivskim se izvorima na više mjesta spominje crkva sv. Nikole od Ostroga ili od Podmorja ili od Primorja. Iznad južnih vrata današnje crkve uzidan je natpis koji govori da je zdanje sagradio Ljubomir tepčija i posvetio ga sv. Petru, Nikoli i Jurju. Ljubomir tepčija dostojanstvenik je hrvatskoga kraljevskog dvora u vrijeme kralja Zvonimira, odnosno krajem 11. stoljeća.
Zaštitna istraživanja bila su ograničena iz više razloga: zbog postojeće crkve, zbog recentnoga groblja koje je u funkciji te zbog velike kosturnice na istoku današnje apside. Istraživanja su provedena s južne i istočne strane crkve te uz sjevernu stranu apside. Također se istraživala unutrašnjost crkve (istočna polovica). U temeljima su se otkrili bočni zidovi starohrvatske jednobrodne crkve koji se pružaju u smjeru sjeveroistok-jugozapad te jugozapadni ugao crkve. U unutrašnjosti crkve sačuvano je izvorno kameno popločenje. Krajem 19. stoljeća, gradnjom kosturnice uništena je polukružna apsida. Pokraj nje je pronađen ulomak srednjovjekovnog pluteja s pleternom ornamentikom. Oko stare crkve nalaze se grobovi čija je konstrukcija karakteristična za duži povijesni period 10. – 15. stoljeća. Grobna konstrukcija sastoji se od bočnih ploča, doglavnica i donožnica te poklopnica. Dno nije bilo popločano. Gotovo svi su imali višekratne ukope, što govori o dugotrajnosti uporabe groblja. Groblje se na osnovi grobnih konstrukcija, višekratnih ukopa, nedostatka priloga u grobovima, može okvirno datirati u zreli i kasni srednji vijek. Srednjovjekovna keramika pronađena je sporadično, za razliku od antičke koja dominira među nalazima.

Literatura

Ivasović 2001 Frane Ivasović, Kaštel Stari – crtice iz njegove povijesti i života, Matica hrvatska Kaštela, Kaštela, 2001.
Omašić 2001 Vjeko Omašić, Kaštela od prapovijesti do početka XX. stoljeća, Muzej grada Kaštela, Kaštela, 2001.

Ivanka Kamenjarin



Kaštel Stari – Sv. Nikola, ortografski snimak istraženog područja

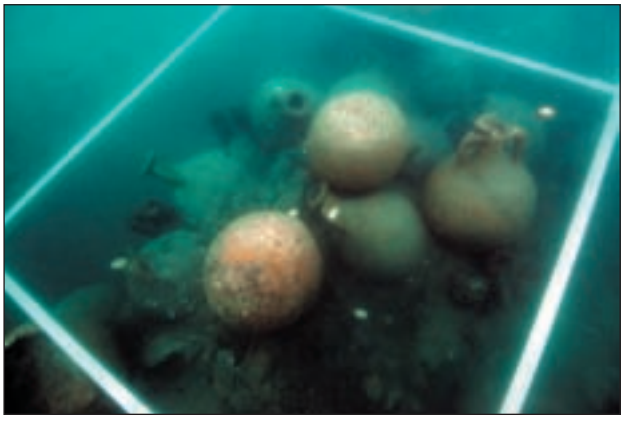
Summary

Site Sv.Nikola (St.Nicholas) in Kaštel Stari was excavated at the end of 2006. Remains of an 11th century Old Croatian church and a graveyard that reaches the 16th century were found.

Redni broj: 216
Lokalitet: Kaštel Sućurac – Trstenik
Naselje: Kaštel Sućurac
Grad/općina: Kaštela
Pravni status: Z-732
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 17. do 26. listopada 2006. nastavljeno je zaštitno podmorsko istraživanje na nalazištu Trsteniku, na istočnom kraju Kaštel Sućurca. Riječ je o ostacima antičkoga gospodarskog kompleksa, evidentiranima 2002., kad je s nalazišta podignut u cijelosti očuvan prošupljeni dolij. Tijekom idućih godina utvrđeni su ostaci drvenih konstrukcija te struktura izrađenih od globularnih hispanskih amfora tipa Dressel 20 i drvenih pilona.

Cilj nastavka istraživanja 2006. bio je preciznije prostorno određenje skupine globularnih amfora oko koje loša vidljivost usporava i otežava podmorski iskop. Istraživanje



Tlocrtna situacija u jednom od kvadranata, amfore i drveni piloni (foto: I. Radić Rossi)

je započelo uklanjanjem privremene zaštite izrađene od željeznih mreža usidrenih na betonske blokove. Ograničena financijska sredstva znatno otežavaju napredak radova, jer postavljanje i uklanjanje privremene zaštite svake godine odnosi dosta vremena i ronilačkog angažmana, a čišćenje skupine nalaza potrebno je provoditi iznova zbog velike količine mulja koja se nataloži tijekom godine. Površina iskopa iz 2005., dimenzija 4x4 m, proširena je prema jugu dodavanjem još jednog kvadranta, a u smjeru sjevera dodavanjem još pet kvadranata dimenzija 2x2 m. Dodavanje kvadranata bilo je diktirano rasprostiranjem nalaza. S južne strane konstrukcije otkrivene su još četiri



Položaj antičkog broda na zračnom snimku nalazišta (foto: I. Šuta)



Dokumentiranje drvenih pilona (foto: I. Radić Rossi)

nove amfore tipa Dressel 20, među kojima se nalazila veća količina grančica vinove loze. Dalje, u smjeru juga, nalazi se više ne pojavljuju, ali je tijekom sljedeće akcije potrebno produbiti i proširiti sondu kako bi se provjerila navedena pretpostavka. U smjeru sjevera također je otkriveno nekoliko novih amfora, nakon kojih se nastavlja tek niz drvenih pilona promjera od 12 do 16 cm. Piloni se u dvama nepravilnim nizovima protežu u smjeru sjever-sjeveroistok, prema drvenoj konstrukciji paralelnoj s obalom, koja je dokumentirana tijekom proteklih godina. Označeni su brojkama od 92 do 131, a za sada su potvrđeni na udaljenosti do 9 m od skupine amfora. Vrlo je vjerojatno, međutim, da se i dalje nastavljaju u istom smjeru. I tu je pretpostavku potrebno provjeriti tijekom sljedeće istraživačke kampanje. Za sada je iskop proveden tek do dubine neophodne za definiranje tlocrtne situacije, a sljedeći će korak biti izrada kontrolnog profila.

Iskop zapadno od skupine amfora dosegnuo je dubinu od 390 cm od površine mora, tj. 210 cm od površine morskoga dna. Tek jedan pilon otkopan je u punoj visini, dok su ostali susjedni primjerci još dublje zabijeni u mulj. Uza sjeverozapadni ugao skupine amfora, uz već ranije otkrivene horizontalno položene drvene grede, pronađen je još jedan sličan primjerak te još jedan okomito zabijeni pilon. Nalazi su označeni brojkama 132 i 133.

Pokušaj definiranja zapadnog ugla drvene konstrukcije koja se, paralelno s obalom, proteže sjeverno od istražene skupine amfora i zaokreće u smjeru obale, donio je na svjetlost dana ostatke odlično očuvanoga drvenog broda, koji leži na dubini od oko 160 cm od površine mora. Brod je dokumentiran u dužini od oko 13 m, a u površinskom je sloju pažljivim pregledom bilo moguće zamijetiti pramčani i krmeni dio, daske oplate, kontraoplate te brodska rebra četvrtasta presjeka. Dobro su vidljivi drveni klinovi i metalni čavli, od kojih je nekoliko slobodnih primjeraka dokumentirano i izvađeno iz mora. Analizom radioaktivnog ugljika, provedenom u Zavodu za mjerenje niskih aktivnosti Instituta „Ruđer Bošković“ u Zagrebu, ulomak drveta iz brodske konstrukcije datiran je u 1. st. pr. Kr. Jasno je



Čavao iz brodske konstrukcije (foto: R. Mosković)

definiran i ugao drvene konstrukcije uz koju leži brod. Izrađena od okomito položenih dasaka poduprtih s vanjske i unutrašnje strane nizovima drvenih pilona nejednakoga promjera, ona gotovo pod pravim kutom zaokreće u smjeru obale, a kutni spoj izveden je u obliku slova T. Krak prema obali za sada je dokumentiran u dužini nešto većoj od 12 m, nakon čega se gubi u površinskom sloju nalazišta, ali se možda nastavlja u dubljem sloju.

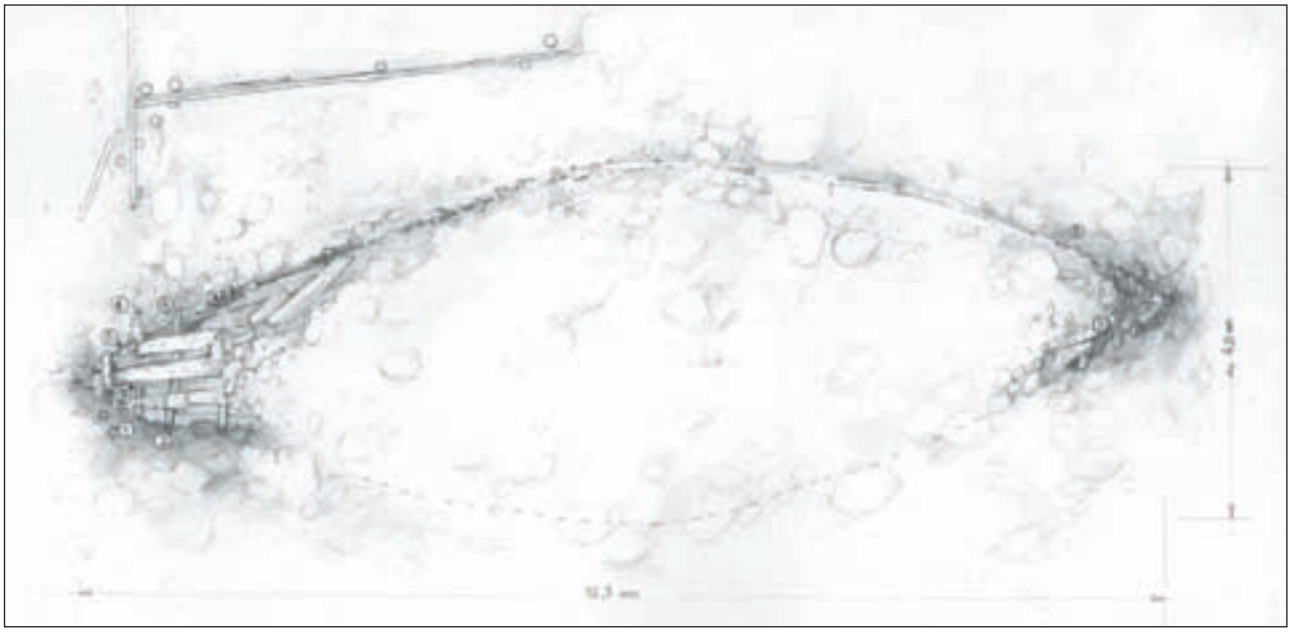
Svi nalazi geodetski su snimljeni, detaljno nacrtno dokumentirani, a u okvirima mogućnosti napravljena je i fotografska i videodokumentacija. Četiri cjelovite globularne amfore izvađene su iz mora, dok su preostali dijelovi konstrukcija i ostaci broda privremeno zaštićeni geotekstilom, zasuti sitnijim kamenjem i pijeskom te pokriveni željeznim mrežama.

Literatura

Radić Rossi 2005 I. Radić Rossi, Lokalitet: K. Sućurac – Trstenik, HAG, 1/2004, 2005: 228 – 230.

Radić Rossi 2006 I. Radić Rossi, Lokalitet: Kaštel Sućurac – Trstenik, HAG, 2/2005, 2006: 360 – 362.

mr. sc. Irena Radić Rossi



Skica površinski vidljivih ostataka antičkog broda (crtež: N. Lete)

Summary

During 2006 underwater archaeological excavation of Trstenik site at the eastern end of Kaštel Sućurac was continued. The excavation was restricted to a group of amphorae and wooden pylons so its spreading and its full height could be defined with precision. At the western side the excavation reached the depth of 210 cm from the sea bottom and next to only one of the wooden pylons. The other neighbouring pylons at this same position were wedged deeper into silt. On the southern side of the construction four new amphorae were discovered but, as it seemed, the finds do not continue further to the south. To the north the amphorae also disappears but the irregular double row of wooden pylons continues and they were recorded to the distance of 9m from the group of amphorae stretching in the north-northeastern direction towards the previously discovered wooden construction that is parallel to the shore.
During the process of defining the western corner of the above-mentioned wooden construction, well-preserved remains of a wooden ship from the Antiquity were found. Its prow and stern parts could be discerned in the surface layer. Total length of the preserved part of the ship's construction amounts to 13m.
Apart from the four globular amphorae and several metal nails, all the other remains were left at the sea bottom. They were covered with geo-textile, sand, smaller stones and iron nets until the excavations are continued.

Redni broj: 217
Lokalitet: Kaštel Sućurac – Donje Krtine
Naselje: Kaštel Sućurac
Grad/općina: Kaštela
Pravni status: P-1857
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom zime 2005. i proljeća 2006. Muzej grada Kaštela obavljao je zaštitna arheološka istraživanja kasnoantičke nekropole na lokalitetu Donjim Krtinama u Kaštel Sućurcu. Stručna voditeljica istraživanja bila je Ivanka Kamenjarin, a suvoditelj Ivan Šuta. Nadzor je vodio Andro Krstulović Opara iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Istraživanje su financirale Hrvatske ceste d.o.o. Istraženo je oko 80 m² površine.

Početkom studenog 2005., prilikom iskopavanja za gradnju spojne ceste između Ceste dr. F. Tuđmana i Jadranske magistrale (D-8), radnici Hrvatskih cesta slučajno su pronašli antičku nekropolu na položaju Donjim Krtinama u Kaštel Sućurcu. Nakon dojave nadležnim ustanovama obavljen je očevid te su u profilu uočeni tragovi dvaju paljevinskih grobova i jednoga groba u amfori. Zemljani radovi za gradnju ceste tada su zaustavljeni. U dogovoru s investitorom, izvođačem i nadležnim konzervatorom, planirana su zaštitna istraživanja. Sva dotad odvezena zemlja naknadno je pregledana na odlagalištu. U njoj je pronađeno mnoštvo ulomaka tegula, amfora i sitnije keramike, te se može zaključiti da je oko 20 grobova uništeno. Novopronađena nekropola nije se mogla uočiti prethodnim pregledom terena. Nalazi se sjeverno od bivše



Donje Krtine, dio istražene nekropole



Donje Krtine, zračni snimak položaja lokaliteta

tvornice Jugovinil, a južno uz željezničku prugu, na terasi koja se pruža u smjeru istok-zapad. S njene južne strane nalazi se vapnenački greben. Visinska razlika između terena na kojemu je nekropola i južnog terena iznosi oko 5 m, što otežava komunikaciju u smjeru sjever-jug.

Ukupno je istraženo 35 grobova s 50 kostura, koje se općenito može okarakterizirati kao loše, što je vjerojatno posljedica kiselosti tla. Istraživanje je uključivalo ručno iskopavanje slojeva do oko 40 cm ispod površine. Do te dubine sloj je poremećen dubokim oranjem, a time su devastirani i pojedini grobovi, osobito paljevinski, koji su se nalazili u južnome dijelu sonde. Jasno je izražen prijelaz iz obrađivane zemlje u tupinastu. Na nekoliko mjesta javljaju se uslojene tvrđe vapnenačke stijene koje se pružaju približno u smjeru istok-zapad, a pliće su od ostalog dijela sonde do 20-ak cm. Pogodnost pri otkrivanju većine grobova jest to što su bili ukopani u tupinastu zemlju, pa su se zaglačavanjem osnove jasno uočavale rake koje su najčešće bile ispunjene pomiješanom tupinastom i humoznom zemljom.

Nekropola je bila u uporabi duže vrijeme, na što upućuju način ukopa (inhumacija i incineracija), vrsta grobne arhitekture te činjenica da mnogi ukopi ne poštuju prethodne ukope. Na više je mjesta uočeno da su kosti starijeg ukopa pomaknute uz rub rake kako bi se položio novi kostur. Primjerice, u grobu 14 nalaze se ostaci četiriju kostura, a u grobu 28 čak pet kostura. Vjerojatno je riječ o obiteljskim grobnicama u koje su se pokojnici pokapali tijekom dužeg razdoblja. Ipak, prevladavaju pojedinačni ukopi u grobovima bez arhitekture. Osim inhuminiranih grobova bez arhitekture, zastupljeni su grobovi s kamenim pločama i tegulama koje su postavljene na dvije vode ili položene ravno. Tip s kamenim pločama na bočnim stranama i kamenim poklopnicama gotovo je redovito više puta rabljen za pokapanje. Tegule se uglavnom rabe u kombinaciji s kamenim pločama. Jedan grob (35) sigurno je imao drvenu arhitekturu s obzirom na pravilno raspoređene čavle na rubu groba. Pronađena su tri groba s arhitekturom od amfora (grobovi 4, 5 i 30). Paljevinska su tri groba, a nalaze se u južnom dijelu sonde. S obzirom na to da je pregledom odvezene zemlje pronađeno dosta paljevine, vjerojatno je dosta grobova te vrste uništeno.



Donje Krtine, prilozi u grobu 19

Glavninu pokretnih nalaza čine prilozi u grobovima. Pronađeno je dosta manjih keramičkih posuda, uljanica, staklenih boca, novčića, noževa, fibula, čavala i dr. Od keramičkih posuda karakteristični su lončići izdužena loptastog oblika s oštro izvijenim obodom i narebrenom vanjskom stijenkom, crvenkasto-narančaste boje. Preliminarna analiza grobnih priloga upućuje na razdoblje od 2. do 4. st. kao vrijeme uporabe nekropole.

Postavlja se pitanje komu je pripadala. U blizini se nalazi više ostataka rustičnih vila koje bi mogle biti korisnici te nekropole. Stotinjak metara istočno od nekropole nalazi se 10-ak m visoka monolitna vapnenačka stijena Žuvanče i uz nju istoimeni potok. Dobar je prostorni orijentir. Tu se povremeno pronalaze ostaci antičkog podrijetla koji upućuju na mogućnost postojanja rustične vile. Impresivni ostaci rustične vile na položaju zvanom Krtine, ali i Starine, nalaze se oko 300 m sjeverno od istraživane nekropole. Ona se nalazi na granici centurija, a *cardo*, koji je u osi vile, pruža se u smjeru istražene nekropole koju također siječe. Komunikacija koja je od juga vodila prema Krtinama vjerojatno je išla *cardom*. Danas se ta komunikacija izgubila, ali raspored zemljišnih čestica prati liniju centuracije.

Ovim zaštitnim istraživanjima nije obuhvaćena cijela nekropola. Istraživanjem cijele nekropole dobila bi se prva istražena antička nekropola u salonitanskom ageru. Nakon završetka radova dio nekropole koji se ne nalazi ispod ceste vratit će se u prvobitan oblik – poljoprivredno zemljište pogodno za obradu.

Literatura

Cambi 1992 Nenad Cambi, Sućurac u antici, Zbornik Kaštel Sućurac od prapovijesti do XX. stoljeća, Kaštel Sućurac, 1992: 49 – 59.

Delić 1994 Dragan Delić, Prilozi *villae rusticae* u Kaštel Sućurcu, Kaštelanski zbornik, 4, Kaštela, 1994: 165 – 167.

Kečkemet 1978 Duško Kečkemet, Kaštel Sućurac, Mjesni odbor Kaštel Sućurac, Split, 1978.

Ivanka Kamenjarin

Summary

During the construction of a junction road between the Road of Franjo Tuđman and D-8 road, a necropolis from the Antiquity was found. Rescue archaeological excavations were conducted on 35 graves that were rich in pottery

offerings and glass and iron finds. Burials were conducted for a long time (2nd to 4th century), which is indicated by the inhumed and incinerated remains and by the disregard for the previous burials (destruction for the needs of new burials).

Redni broj: 218
Lokalitet: Klapavice – Crkvina
Naselje: Klapavice
Grad/općina: Klis
Pravni status: P-571
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Dva kilometra sjeveroistočno od Klisa, s desne strane ceste koja vodi iz Splita u Sinj, u zaseoku Klapavici nalazi se lokalitet Crkvina. U ožujku 2006., točno sto godina nakon otkrića u Klapavicama, u organizaciji Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika nastavljena su arheološka istraživanja. Voditelj istraživanja bio je Hrvoje Gjurašin iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika. U njima je svakodnevno sudjelovalo do dvadeset radnika, crtačice Nada Šimunić-Bendić, Maja Marković i Silvana Juraga, fotografi Zoran Alajbeg, Ante Jurčević i Karlo Pažanin te arheolozi Ante Jurčević, Milka Mrduljaš, Ankica Odža, Maja Petrinec, Nikolina Uroda i Mate Zekan.

Arheološki muzej u Splitu već je 1904. s lokaliteta počeo dobivati ulomke pluteja, pilastara i tranzena. Crkvinu je don Frane Bulić 1906. arheološki istraživao i tom prilikom otkrio manju jednobrodnu starokršćansku crkvu s pomoćnim prostorijama (Bulić 1907). Od tada je taj starokršćanski lokalitet pomalo zaboravljen. Prilikom istraživanja na lokalitetu je pronađeno dosta pokretnih spomenika, a neki su pronađeni i poslije, prilikom obrade zemljišta pod vinogradom. Mnogi od tih spomenika završili su u privatnim kolekcijama. Sedamdesetih godina prošlog stoljeća arheolozi Mate Zekan i Vlado Sokol samoinicijativno su manji broj pokretnih spomenika odnijeli u Arheološki muzej u Split. Negdje početkom 2000. arheološki lokalitet na Crkvini poslužio je kao deponij za otpad iz kamenoklesarskih radionica. Tako je lokalitet zatrpalo nekoliko stotina kubika otpadnog materijala. Iza apside crkve nalazila se kamena gomila nastala čišćenjem terena na kojem je bio vinograd. U toj gomili bilo je dosta



Krsni zdenac (foto: A. Jurčević)

ulomaka crkvenoga kamenog namještaja. Dio je te gomile uništen, a pritom je najvjerojatnije stradala i apsida. Uz to je u apsidi godinama raslo stablo brijesta, koje je pridonijelo oštećenju njezinih zidova. Krajem 2005. lokalitet je bio potpuno zatrpan otpadom, a jedino je najjužniji objekt na terenu, cisterna za vodu, bio vidljiv.

Početkom 2006., pod nadzorom stručnjaka iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, mehanizacijom je uklonjen otpad s lokaliteta, a u ožujku su počela arheološka istraživanja. Tada je utvrđeno da je zid apside crkve potpuno uništen te da je sjeverni zid građevine u prilično lošem stanju, sačuvan jedva u temeljima (1906. bio je sačuvan u visini od oko pola metra). Zapadni zid crkve, atrij ili narteks prema Buliću, više ne postoji, kao ni pojedini zidovi između crkve i gustirne. F. Bulić istražio je oko 300 m² lokaliteta, a to je, prema današnjem stanju, istočni dio lokaliteta. Nakon revizijskih istraživanja na tom dijelu terena, na zapadnom dijelu zemljišta započela su istraživanja (u tom se smjeru pružaju novootkriveni zidovi). Taj zapadni dio lokaliteta bio je odvojen većim suhozidom – međašem između dvaju vlasnika. Zapadni dio nalazišta otvorio je nove poglede na lokalitet jer su istraživanja potvrdila kako je tu najvjerojatnije riječ o starokršćanskom kompleksu s bazilikom. Na takav zaključak navodi veći broj otkrivenih prostorija u sklopu crkve, krsni zdenac u blizini gustirne, stotinjak kamenih ulomaka liturgijskog pokućstva, ulomci svih dijelova oltarne pregrade (barem dvije faze postojanja) i propovjedaonice. Svi ulomci ležali su polomljeni i razasuti na cijelom lokalitetu. Pronađena je ostava s četrnaest zlatnika i tri srebrnjaka iz 5./6. st.,



Cisterna za vodu (foto: A. Jurčević)



Apsida s postoljem oltara (foto: A. Jurčević)



Zidana grobnica (foto: A. Jurčević)

ulomci oslikane žbuke, staklo, velik broj tegula, dijelovi staklenih uljanica te manji broj dijelova arhitektonske skulpture. Osim nalaza koji se vežu uz starokršćansko razdoblje, nađeno je više od tri stotine rimskih kovanica, nekoliko natpisa iz tog razdoblja te keramički ulomci. Na lokalitetu je nađeno trideset grobova, a prilozi ih datiraju u starokršćansko razdoblje i rani srednji vijek. Iako se zidovi građevine pod zemljom protežu i šire prema zapadu, arheološka istraživanja prekinuta su kada su definirani oblici otkrivenih prostorija.

Literatura

Bulić 1907 F. Bulić, Sterro di una chiesa antica cristiana del VI sec. nella localita detta Crkvina a Klapavice, nel Comune censuario di Klis (Clissa), Buletino, XXX, 1907: 101 – 122.

Hrvoje Gjurašin

Summary

Two kilometres north-eastern of Klis, on the right side of the road leading from Split to Sinj, in a village Klapavica, there is a site Crkvina. In 1906 priest Frane Bulić conducted archaeological excavations there and on this occasion he discovered a smaller one nave early Christian church with annex rooms.

A hundred years later, in 2006, The Museum of Croatian Archaeological Monuments continued his work. These excavations indicated that this was probably an early Christian complex with a basilica. What lead to this conclusion were many discovered rooms within the church, a baptistery close to the water tank, around a hundred stone fragments of liturgical furnishing, fragments of all the parts of the altar screen, at least two phases of existence, a pulpit. A hoard was found and in it 14 gold and three silver coins dating from the 5th/6th centuries, fragments of painted mortar, glass, large number of tegulae and parts of glass oil lamps.

Redni broj: 219
Lokalitet: Luka Vis
Naselje: Vis
Grad/općina: Vis (otok Vis)
Pravni status: Z-65
Razdoblje: A
Vrsta radova: rekognosciranje, zaštita nalaza, geodetsko snimanje

Tijekom studenoga 2006., u organizaciji Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda i uz sudjelovanje ronilaca Podvodno istraživačkog kluba Mornar iz Splita, u viškoj je luci provođena zaštita prošupljenih dolija koji se nalaze *in situ*, ugrađeni u antičku obalu od hotela Issa do dna uvale Stonca. Riječ je o ukupno šest primjeraka, od kojih je jedan istražen u prosincu 2005., ali je nakon istraživanja privremeno zaštićen i ostavljen na morskom dnu. Zaštiti nalaza u viškoj luci prisustvovala je podvodna arheologinja Deborah Carlson, profesorica na Odjelu za antropologiju Sveučilišta A&M u Teksasu i članica INA-e (Institute of Nautical Archaeology), koja se nalazila u službenom posjetu Hrvatskoj radi organiziranja buduće suradnje.

Zaštita je provedena postavljanjem cinčanih željeznih mreža za armiranje, dimenzija 2x2 m, koje su pomoću škopaca učvršćene za po četiri betonska bloka. Svi do sada poznati nalazi leže na prosječnoj dubini od 1 do 1,5 m te im stoga prijeti velika opasnost od nenamjerne devastacije. Tijekom turističke sezone višestruko se povećava broj brodova u luci, a prostor pred hotelom uređen je kao kupališna zona.



Postavljanje zaštitne mreže na dolij pred hotelom Issa (foto: I. Radić Rossi)



Postavljanje zaštitne mreže na dolij u uvali Stonci (foto: I. Radić Rossi)

Kako za sada nema potrebe, a ni odgovarajućih uvjeta za vađenje dolija iz mora, odlučeno je da se, poput ostalih privremeno zaštićenih nalazišta, i oni prekriju željeznim mrežama, a u slučaju potrebe dodatne zaštite zatrpaju vrećama s pijeskom. Dimenzija mreža iznosi 170x170 cm. Riječ je o najvećoj širini koju je moguće pocinčati u jednom komadu, pa je odlučeno da se ne postavljaju mreže većih dimenzija, već da se na betonskim blokovima za njihovo sidrenje oka za povezivanje postave sa strane i tako maksimalno iskoristi površina samih mreža. Ona je tek neznatno veća od površine samih dolija pa je betonske blokove bilo nužno postaviti sa strane. Cinčanje mreža trebalo bi usporiti koroziju i dati mrežama prikladniji izgled, jer su zbog male dubine dobro vidljive na morskom dnu.
Za sada su tragovi svih dolija vidljivi kroz postavljene mreže, ali se tek u jednom slučaju oni jasno razaznaju u punom promjeru i izdižu do dvadesetak cm iznad površine morskog dna. Pozornim pregledom terena u vrijeme postavljanja zaštitnih mreža u dnu uvale Stonca otkriven je još jedan, do tada nepoznat dolij, na kojem su također uočeni tragovi sekundarno izvedenih perforacija. Novootkriveni dolij nije zaštićen zbog nedostatka potrebnog materijala, ali će to biti ostvareno u najkraćem mogućem roku.
Tijekom akcije zaštite podmorskih nalaza nastavljeno je i geodetsko snimanje potonulih ostataka antičke obale, koje je obavio geodet Mladen Popović iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Snimljena je linija obale od poluotočića Prirova do početka uvale Stonca, posljednji otkriveni dolij te dolij koji je uništen početkom osamdesetih godina prošloga stoljeća prilikom izgradnje kanalizacijskog ispusta za hotel Issa.



Pogled na jedan od zaštićenih dolija u uvali Stonci (foto: I. Radić Rossi)

Prema riječima lokalnog ronioca Nenada Milosavljevića (vlasnika ronilačkog centra Dodoro u Visu), i taj se dolij nalazio u plitkome moru, ali je pozicija naknadno nasuta pa danas izgleda kao da je riječ o nalazu na kopnu.
Geodetsko snimanje ostataka antičke obale u viškoj luci zahtjevan je posao, jer se mnoge pojedinosti zamjećuju tek u specifičnim uvjetima pod morem, pa je potrebno višestruko kontrolirati pojedina područja i prema potrebi dodavati u plan dijelove potonule antičke arhitekture. Tragovi antičke obale izgrađene od obrađenih kamenih blokova te antički nasip koji obiluje čvrsto sraslim ulomcima amfora tijekom akcije su detaljnije fotografski dokumentirani.

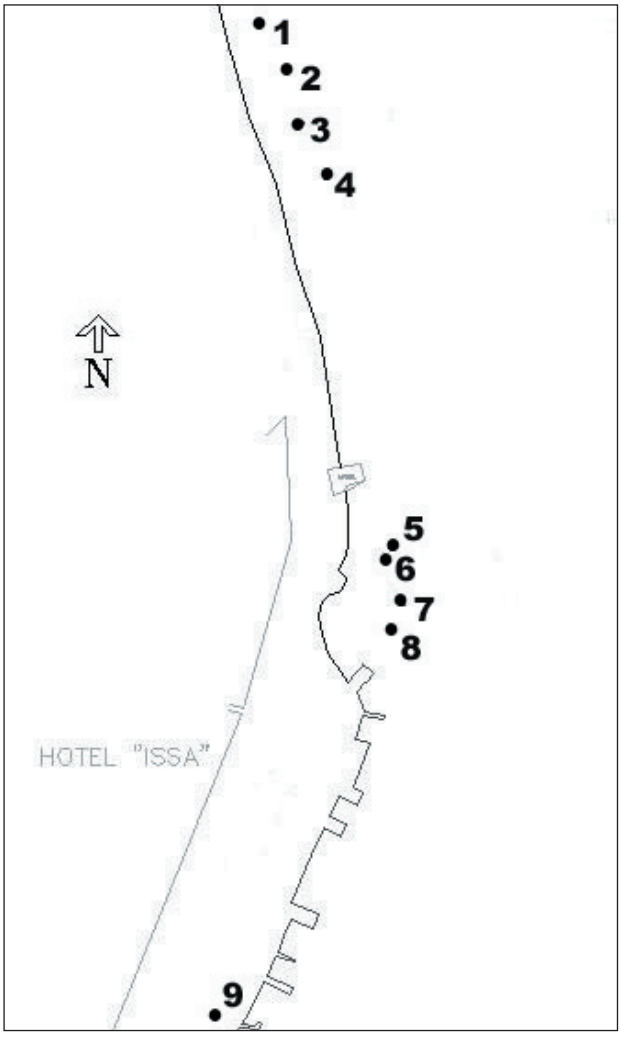
Literatura

Radić Rossi 2006 I. Radić Rossi, Lokalitet: Luka Vis, HAG, 2/2005, 2006: 365, 366.

mr. sc. Irena Radić Rossi

Summary

In November 2007 protective nets were installed over six *in situ* dolia situated between the Hotel Issa and Stonce bay in Vis harbor. The protection was conducted by positioning zinced iron nets for reinforcing that had 2 by



Raspored do sada poznatih dolija ugrađenih u antičku obalu



Nasip antičke obale s istočne strane poluotočića Prirova (foto: I. Radić Rossi)

2 m dimensions and that were immobilised by U-shaped metal bonds to 4 concrete blocks. The average depth at which the dolia are situated is 1-1.5 m hence the protection was installed to avoid any unintentional damage to the site, especially during the tourist season.
During the systematic surface survey of the terrain existence of another dolium was determined at the back of Stonca bay and during the geodetic recording a dolium destroyed in 1983 (picture 6/9) during the installation of sewage outlet for Hotel Issa was also drawn into the plan. At that moment the dolium was situated in shallow sea and today this position is an artificially levelled shore. During this action geodetic recording of the shore from the Antiquity period was also continued during which the documentation of the stone blocks and coastal area around Prirova peninsula was also renewed.

Redni broj: 220
Lokalitet: Ostrog – Balavan
Naselje: Kaštel Lukšić
Grad/općina: Kaštela
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Sustavna iskopavanja fortifikacijskog sklopa na brijegu Balavana, prapovijesnoj gradini i citadeli srednjovjekovnoga sela Ostroga, iznad Kaštel Lukšića na brdu Kozjaku, nastavljena su i 2006. godine. Do sada su završene tri istraživačke kampanje: 2000., 2001. i 2005. (Burić 2003; Burić 2006). Dosadašnje radove financijski je potpomagao Grad Kaštela i povremeno Ministarstvo kulture. Iskopavanja 2006. provedena su zahvaljujući potpori Grada Kaštela. Veliku pomoć pružili su članovi DVD-a Kaštel Gomilice, koji su osigurali vozilo za svakodnevan prijevoz članova ekipe. Četvrta istraživačka kampanja na arheološkom kompleksu Ostrogu, i treća na lokalitetu Balavanu, trajala je od 22. svibnja do 21. lipnja 2006., uz manje prekide zbog vremenskih nepogoda. Radove je vodio Tonči Burić (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika), a stručnu ekipu na terenu sačinjavali su Ivanka Kamenjarin (Muzej grada Kaštela), Marijeta Babin, Anita Lovrić te Miran Palčok (dokumentarist Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika).

Nastavljeno je otkrivanje plašta srednjovjekovnog bedema s vanjske strane, a ujedno je uz njega oblikovana i šetnica koja je na strmoj padini trasirana od samoga početka utvrde. Do kraja kampanje otkriven je preostali trakt bedema dug oko 20 m (ukupna dužina bedema iznosi oko 70 m). Njegov završetak, koji kao i cijeli bedem prati prirodnu liticu, znatno je razoren, posebice poprečni trakt, koji je vjerojatno zatvarao fortifikaciju s juga. Čini se da taj segment nije ni dovršen, što bi bilo u skladu s povijesnim podacima o razaranju toga kastruma. Nalaza koji bi pripadali srednjem vijeku gotovo i nije bilo. Tek nekoliko amorfnih ulomaka grube keramike, što je već utvrđeno i uzduž prethodno istražene trase, jedan veći ulomak bikoničnog pršljena i nekoliko malih ulomaka stakla. Također je potvrđen i potpun izostanak kasnoantičkoga i antičkog materijala. Te dvije činjenice znatno osnažuju pisane izvore koji govore da je kastrumu sagrađeno tek početkom 13. st. te da je bio povod napada Splićana i



Srednjovjekovni bedem ostroškoga kastruma (B1); u pozadini je gradina Sv. Ivan Biranj

Trogirana na Ostrog 1226., pri čemu je odmah i porušen. Slijed tih zbivanja opširno opisuje Toma arhiđakon u 29. poglavlju svojega znamenitog djela *Historia Salonitana*. Još jednom valja istaknuti da pojedini detalji iskopavanja upućuju na mogućnost da izgradnja utvrde nikada nije dovršena, tj. da je nasilno prekinuta tim napadom.

Kampanju 2006. i cijelu sondu u srednjovjekovnom bedemu (= B1) u južnom dijelu kastruma obilježilo je otkriće nekoliko prapovijesnih slojeva, koji se okvirno mogu pripisati raznim fazama brončanog doba. Zbog položaja sonde u srednjovjekovnoj utvrdi i pružanja sipine prapovijesne gradine dalje prema jugu, cijeli je uži areal nazvan Sektor jug. Istražena površina sonde iznosi oko 50 m². U prvom redu, ispod velikog nanosa amorfnog kamenja različitih dimenzija otkrivene su dvije suhozidne konstrukcije, položene približno u smjeru istok-zapad (okomito na B1). To su ostaci prapovijesnih fortifikacija. Veći suhozid, označen kao B3, širok je oko 130 cm, a sačuvan je u donjem temeljnom dijelu. Bedem je utemeljen u procjepu između dviju paralelnih litica.

Drugi bedem (B2) manjih je dimenzija i lošije strukture zidanja, a i stratigrafski je viši od prethodnoga, te se čini da pripada mlađoj, reduciranoj fazi brončanodobnih fortifikacija na Balavanu. Osim tih dvaju bedema, otkrivene



Profil sjever-jug u Sektoru jug

su još tri manje suhozidne konstrukcije položene u raznim smjerovima, koje vjerojatno čine segmente unutrašnje artikulacije gradinskoga prostora, odnosno pretprostora. No kako je dimenzija sonde premala da bi se svaki detalj odmah mogao protumačiti, preciznije objašnjenje valja prepustiti budućim kampanjama.

Sektor jug proteže se još 20-ak metara prema jugu, sve do zaokretanja litice Balavana prema jugozapadu. Taj preostatak izlazi iz gabarita ostroškoga kastruma, a tvori ga velik kompaktan nasip prapovijesne gradine, koja je položena u obliku izdužene elipse uza strmu liticu brijega. Treba napomenuti da sva keramika otkrivena u Sektoru jug ima tehnološke, tipološke i dekorativne odlike brončanodobnih faza, a nema one koje bi pokazivale odlike keramike željeznoga doba. Ta mlađa metalodobna faza prapovijesti nalazi se na kompleksu Ostrogu na drugim dvama položajima. Jedan je znatno niže, ispod ovogodišnje sonde na strmoj litici Balavana, gdje se pruža izdužen pojas široke sipine prapovijesnoga suhozidnog bedema. Ondje je tijekom višekratnih rekognosciranja tijekom niza godina prikupljena veća količina raznolikih ulomaka gradinske keramike željeznodobnih karakteristika, s uočljivim brojnim zrncima kalcita u strukturi koja se jasno razlikuje od one otkrivene 2006. u Sektoru jug. Zašto je bedem željeznodobne gradine spušten na nižu razinu brijega u ovom trenutku nije jasno. Jednako tako, veća količina ulomaka željeznodobne keramike prikupljena je i na padinama lokaliteta Ostrožine ispod litica Balavana sa zapada, gdje je ubiciran glavni naseobinski areal od prapovijesti do srednjega vijeka. Također valja istaknuti činjenicu da za razliku od keramike željeznoga doba, brončanodobna nije nalažena na površini kamenoga nasipa gornjeg bedema na Balavanu.

Brončanodobno gradinsko utvrđenje na istočnoj padini Balavana manjega je opsega i vjerojatno je riječ o citadeli naselja u Ostrožinama, što bi trebala potvrditi buduća iskopavanja. Strma površina unutar bedema, ali i oko njega, ispunjena je debelim nasipom kamenja i zemlje, u početku humusne smeđe i rahle, a potom kompaktne nataložene crvenice. Iskopavanjima se došlo do samoga dna, tj. do tvrde i izbrazdane vapnenačke litice. Cijeli prostor sonde može se razdijeliti na četiri osnovna otkopna sloja (o. sl. I – IV), a neki od njih pojedinačno na manje odsječke (o. sl. III/1-3 i o. sl. IV/1-3). O. sl. I recentni je humusni sloj debeo oko 20 cm. Slijedi o. sl. II do dubine od 60 do 70 cm, pa o. sl. III do oko 120 cm te o. sl. IV do oko 165 – 170 cm, gdje počinje litica. Zbog djelovanja erozije pojedini slojevi nisu na cijelom prostoru sonde položeni u jednakoj ravnini.

Ako se apstrahiraju sporadični pokretni nalazi iz srednjega vijeka i poremećaji prapovijesnih slojeva izazvani ukopavanjem srednjovjekovnog bedema, većinu nalaza sačinjava brončanodobna keramika, uz koju je nađen i manji broj ulomaka građevinskog lijepa, životinjskih kostiju i raznih morskih školjaka te kopnenih puževa. Metalni predmeti u ovoj kampanji nisu nađeni. Većina je ulomaka sitna i nedostatna za pobliže definiranje, no ima i pojedinih većih dijelova, koji omogućuju točnije determiniranje (u dubljim slojevima, o. sl. III i IV, nađeni su i ulomci debljih stijenki *pithosa*). Moguće je dati samo okvirne pokazatelje, jer detaljnija analiza tek slijedi, a i istražena površina još nije dovoljno velika za analizu prostornih raščlambi gradine. Prema stratigrafskim relacijama i tipološko-kronološkim odlikama pojedinih ulomaka keramike, vidljivo je da je zastupljena uobičajena troperiodna raščlamba

brončanoga doba. Prva dva otkopna sloja ispunjavaju nalazi grube keramike bez kalcita, koja je analogna onoj s gradinskoga naselja na obližnjem lokalitetu Putalj u Kaštel Sućurcu, okvirno datiranoj u kasno i dijelom u srednje brončano doba (Čače 2001). Među njima je nađena i jedna manja koštana igla oštećene ušice. Sitni ulomci brončanodobne keramike jednakih svojstava otkriveni su i na omanjoj zaravni oko crkve sv. Lovre na obližnjem lokalitetu, sjeverno od srednjovjekovnog kastruma (Burić 2003). Keramički ulomci opisane skupine nađeni su i u o. sl. III, koji se može pratiti oko bedema B2, položenog preko o. sl. IV, koji se pak veže uza znatno dublji i veći B3. Od o. sl. III uglavnom se može pratiti neporemećen stratigrafski slijed arheoloških slojeva. U pojedinim segmentima o. sl. III nađeni su keramički ulomci (ručke, rubovi itd), koji se tipološkim i tehnološkim svojstvima razlikuju od prethodnih, pa se okvirno mogu svrstati u srednje brončano doba. Mogu se pratiti i dalje, kroz o. sl. IV/1-2, koji naliježu na samu vapnenačku liticu (između dviju takvih litica utemeljen je i B3). U procjepima litice počinje zaseban i završni sloj koji sačinjava masna i vlažna crvenica, različita od one u gornjim slojevima. To je izvorni i primarni sloj zemlje nastao na vapnencu. U njemu su nađeni relativno rijetki, ali veoma zanimljivi ulomci keramike, koja ima vidno različita svojstva od prethodne. To su bile posude s fino glačanom površinom i kvalitetne fakture bez kalcita. Boja premaza varira od crvene, preko svijetlosmeđe do crne. Nađen je i manji ulomak posude od fine žute gline bez primjesa. Prema svim tim odlikama navedeni ulomci razlikuju se od onih u višim slojevima, a i stratigrafski su jasno razlučeni. Stoga u relativnom kronološkom slijedu oni stoje na početku života na Balavanu. Njihovu točniju apsolutnu vremensku pripadnost bit će moguće dati tek nakon obrade materijala, ali i novih iskopavanja.

Literatura

Burić 2003 Tonči Burić, Sv. Lovre – Balavan, Starohrvatska prosvjeta, III/27, Split, 2003: 29 – 34.
Burić 2006 Tonči Burić, Lokalitet: Ostrog – Balavan, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 374 – 376.
Čače 2001 Slobodan Čače, Putalj do početka povijesnog doba; u: Sv. Juraj od Putalja, Split, 2001: 33 – 77.

Tonči Burić

Summary

Balavan hillfort at the slopes of Kozjak hill above Kaštel-Lukšić contains the remains of fortifications from two historical eras (Prehistory and Middle Age). This site is one of the positions inside the wider archaeological complex Ostrog. With the excavation of 2006 revealing of the outer side of the defensive wall of a medieval castle (kastrum) Ostrog which was cleared in its entire length of 70m. The wall is parallel to the top of the steep hillside. The results acquired by excavations, stratigraphy of the site and movable finds give strength to the news elaborated by archdeacon in his work *Historia Salonitana*. The castrum was built at the beginning of the 13th century. it was probably never finished and it was destroyed in 1226 during the synchronised attack by the citizens of Split and Trogir and Zahum duke Peter (Petar). Very rare medieval pottery and glass finds are in accordance with the written source and the complete absence of the pottery from the Antiquity and Late Antiquity periods does not confirm the assumption about the existence of refuge.
At the very southern end of the castrum, inside its defensive wall (B1dnkghki9) a surface of about 50 square meters was excavated and named Probe I (SI). To the south of the probe a stone bulwark stretches up the hillside and exits the area of the castrum, hence this entire segment of the site has been named Sector South. Most of the finds are represented by pottery, wattle and daub walls fragments, animal bones, remains of seashells and land and sea snails.
According to the technological and typological features, the mentioned pottery can be divided into three basic phases in chronological and stratigraphic sequence. The basic Bronze Age character of the entire hillfort confirms the almost complete absence of calcite in the structure of the pottery in all the three phases. The fact that confirms this is that there is another defensive wall at the lowest slopes of the same hill and its wide-spreading rubble contains numerous fragments of hillfort pottery of different shapes and making, in the first place with a large amount of calcite particles in its structure. Why the Iron age hillfort was built underneath the bronze age hillfort will be determined in the future excavations.

Redni broj: 221
Lokalitet: Planina Biokovo (Park prirode Biokovo)
Naselje: Zagvozd, Župa Biokovska, Jujnovići (Kozica), Veliko Brdo (Makarska)
Grad/općina: Makarska, Vrgorac, Zagvozd
Pravni status: –
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: rekognosciranje, reambulacija

Tijekom travnja 2006. arheološki su pregledane pećine na Biokovu (na području Parka prirode Biokovo) u suradnji Gradskog muzeja Makarska i Hrvatskoga biospeleološkog društva. Terenski pregled vodio je Marinko Tomasović. Ove aktivnosti bile su i potvrda pretpostavki o pećinama na sjevernim padinama i nižim kotama masiva Biokova kao arheološkim nalazištima. Rekognoscirane su Raputina špilja u Zagvozdu, Gradska, Samogorska i Matijaševa peć na planinskom dijelu Župe. Napravljene su i kronološke dopune za Jujnovića špilju u istoimenom kozičkom zaseoku, dok nekoliko površinskih nalaza iz Bubnjavače iznad Makarske uglavnom nije promijenilo gornju kronološku sliku nalazišta zatvorenu s eneolitikom. Arheološki nalazi prispjeli s ovih obilazaka, glavninom ulomci keramičkog posuđa sakupljeni s tla pećina, nalaze se na obradi u Gradskom muzeju u Makarskoj.

Inače, pećine, i kao objekti sami po sebi, donedavno su u raznorodnoj literaturi tek rijetko spominjane, pri čemu su u potpunosti izostale naznake o njihovu arheološkom potencijalu. Indikativno je da oduševljenje prema prije započetim biološkim i paleontološkim istraživanjima na Biokovu dugo vremena nije obuhvatilo arheološke aspekte tih objekata. Na njih su morale upućivati geomorfološke osobitosti prostora, pogodne za opstanak ljudskih zajednica kroz njihovu ekonomsku osnovicu u ranijim razdobljima. Stoga je posljednjih godina započelo sustavnije arheološko rekognosciranje Biokova. U preliminarnim radovima,



Karta Biokova s pećinskim nalazištima rekognosciranima 2006. (1. Raputina špilja; 2.-4. pećine na području Župe; 5. Jujnovićeva špilja u Kozici)

sagledavanjem nalaza iz pećina na morskoj strani planine ili uza samu južnu crtu granice parka prirode (Svetica na Dubcima, Bubnjavača iznad Makarske i Poprat u Podgori), uspostavljene su pojedine, najvjerojatnije tek nepotpune



Položaj pećina na području Župe (2. Gradska spila; 3. Samogorska spila; 4. Matijaševa peć)

vremenske koordinate njihova naseljavanja (Tomasović 2003: 54-56, T. II; Tomasović 2004; Tomasović 2006: 43-46, T. I). Slično vrijedi i za Jujnovića špilju, na suprotnoj strani planinskog podnožja (Forenbaher 2004).

Raputina špilja nalazi se na pristupačnom, istoimenom nizinskom predjelu Rastovca, zapadnog dijela Zagvozda, oko 700 m južno od zaseoka Dedići. Raputina obiluje plodnom crnicom i crvenicom u nekoć bolje kultiviranim vrtačama i dočićima. Ulaz u pećinu skriven je u podnožju stijene, pri dnu manje vrtače, 25 m zapadno od nove makadamske ceste na liniji stare pješačke komunikacije. Otvorom, veličine 8x2 m, okrenuta je prema jugoistoku. Veličina njene nedovoljno osvijetljene dvorane iznosi 18x11 m, s nagibom tla prema začelju (oko 15%). Razgledavanjem tla nađeno je 30-ak usitnjenih ulomaka gruboga zemljanog posuđa. Sudeći prema izradi, više od 50% ulomaka upućuje na novovjekovno posuđe. Prapovijesni ulomci tipološki su neodredivi, s iznimkom finijeg lončića ukrašenog urezanim cik-cak motivom (vel.: 2,6x2,2x0,4 cm), kvalitetom različitog od preostalih primjeraka.

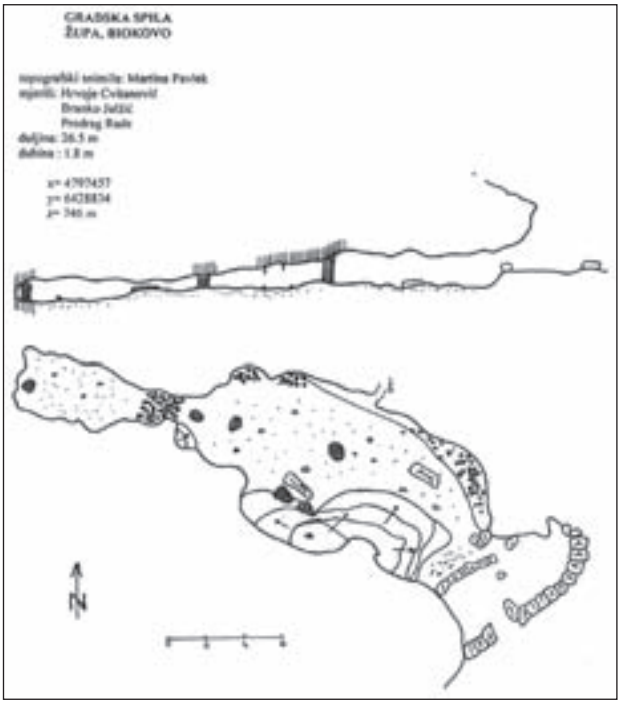
Gradska spila (x = 4797457, y = 6428834, z = 746 m) nalazi se na jugoistočnom podnožju uzvisine Grad (895 m n.m.), oko 200 m zapadno, odnosno iznad pješačke komunikacije koja iz središta Župe vodi prema unutrašnjosti planine. Otvorom širine 5 m i visine 2,5 m okrenuta je prema jugoistoku. Ukupno je duga 26,5 m, ujednačene širine oko 8 m i visine od 2,5 m na ulaznoj strani do postupnog snižavanja svoda prema začelju. Začelnom dijelu, dužine 6 m i širine 3 m, otvor je pregrađen. Tlo je zaravnato i prekriveno kamenjem. Južna strana uzdignuta je sigasta površina, a središnji dio dvorane razdijeljen je stalagmatom. Pred ulazom u pećinu suhozidom je ograđen prostor veličine 5x3 m. Njegovi ostaci vidljivi su i 15-ak m niže, na padu pošumljenog terena. S obzirom na cjelokupan izgled uzdignutog terena koji vodi do pećine, ti suhozidi sugeriraju, osim gospodarskog, i refugijalni karakter položaja. O takvoj namjeni, i povijesnim okvirima u kojima je zadana, moći će se govoriti sagledavanjem indikativnog toponima Grad. Gradska spila bila je rabljena u prapovijesti jer to, osim pogodnosti položaja i prikladnosti prostora za obitavanje, dokazuju i površinski nađeni ulomci zemljanog posuđa. Među 20-ak usitnjenih i amorfnih ulomaka tipološki je odrediv dio neznatno diferenciranog vrata i ramena lonca s jezičastom drškom (vel.: 9,2x9,1x0,6 cm). Zaravnat obod blago je zavijen prema van te zakošen prema unutra. Izradom pripada srednje grubom posuđu, dok se tipološkim analogijama smije opredijeliti u razvijenu cetinsku kulturu ranoga brončanog doba (Marijanović 1981: 53, T. XXXVIII, 1; Marović 1991: sl. 76/6). Među preostalom keramikom donekle je indikativan tek ulomak s postojanom crnom prevlakom zaglačanom do sjaja (vel.: 2,9x2,6x0,3 cm). Važnost mu se iskazuje i u pogledu finijih primjeraka iz Samogorske spile koja se nalazi nešto dalje istočno.

Samogorska spila (x = 4797,476; y = 6429,118; z = 717) nalazi se u podnožju unutrašnje strane stjenovite kose, oko 120 m istočno od planinske staze, odnosno mjesta odakle se uspinje do nasuprotne Gradske spile. Ulazom širine 3,5 m i visine 2,20 m i Samogorska spila okrenuta je prema jugoistoku i svega nekoliko metara udaljenoj vrtači promjera oko 25 m. Sveukupna dužina njene unutrašnjosti iznosi 20 m. Dužina zaravnatoga, zemljanog tla dvorane

iznosi oko 15 m, a širine 7,5 m. Stoga u pogledu izgleda i veličine prostora niti prikladnost Samogorske spile za obitavanje ne treba dovoditi u pitanje, osobito s obzirom na to da je razgledavanjem tla nađeno 15-ak ulomaka keramike. S iznimkom profiliranog oboda grubljeg lonca kasnosrednjovjekovne ili novije izrade (vel.: 4x5,7x0,3 cm), preostali su primjerci prapovijesni. Među njima je najkarakterističniji ukrašeni ulomak lončića (vel.: 2,9x3,8x0,2 cm) nađen na odbačenoj zemlji plićeg raskopa uz istočni zid središnje dvorane. Geometriziran ukras, svojstven cetinskoj kulturi, izveden je u tehnici urezivanja i ubadanja te inkrustiran bijelom bojom. Dva manja ulomka stijenki finije zaglačanog posuđa (vel.: 3,8x5,1x0,3 cm i 4,4x3,2x0,4 cm), od kojih jedan pripada poluloptastom obliku, vjerojatnije pripadaju starijem razdoblju, možda i kasnoneolitičkoj izradi.

Matijaševa peć (x = 4797,728; y = 6429,219; z = 584) nalazi se s lijeve strane planinske komunikacije, svega tri metra udaljena od nje, na putu prema udaljenijim, spomenutim pećinama. Od središta Župe udaljena je nepunih kilometar. Otvorom vidljivim sa staze, širine 2,70 m i visine 1,4 m, okrenuta je prema istoku. Dužine je 12 m, najveće širine 6 m te visine do 3 m. Za razliku od Gradske i Samogorske spile, koje su pogodne za duži boravak, Matijaševa peć ima negostoljubljiv izgled zatamnjena zakloništa s većim padom tla (oko 25%) prema začelju, gdje je masivan stalagmat. Nađeni ulomak relativno fino zaglačanoga jajolikog lonca (vel.: 12,9x18,5x0,5 cm), pri nalazu kalcifizirane stijenke, upućuje na stanovitu važnost pećine u prapovijesti.

Jujnovića špilja u Kozici već je predstavljena člankom u kojem su se površinski nalazi keramike izradom vezali za srednje ili kasno brončano, odnosno i željezno doba. Litički materijal razmotren je kao neolitički ili eneolitički (Forenbaher 2004: 80-81). Iako će istraživanja pružiti potpunije odgovore na pitanje o tome koliko se dugo pećina rabila, pojedini nalazi upućuju na to da lokalitet ne mora nužno biti ocrtan u iznijetim vremenskim okvirima, odnosno kao višeslojno nalazište (počevši od samog neolitika). Razmatrani keramički materijal bio je isuviše skroman, a i tipološki nedovoljno osjetljiv. Naknadnim obilascima pećine s površine je sakupljena veća količina ulomaka posuđa, čije karakteristike već mijenjaju spoznaje o preliminarno iznijetoj dataciji. Stoga se ovdje najsumarnije upozorava na pojedine karakteristične primjerke. Mogućnost postojanja srednjobrončanodobne faze lokaliteta ispostavila se neupitnom. U tom razdoblju donekle je još uvijek moguća pojava litzenskog ukrašavanja na dršci vrča (vel.: 8,2x2x1 cm), primjerka s kraja ranog ili iz srednjeg brončanog doba. I drugi oblici posuđa iskazuju analogije s materijalom koji se uklapa u varijante poznate u tom prijelaznom razdoblju. Takvi su primjerci posuđa istaknutih oboda iz završne faze posuške kulture (Marijanović 2000: T. L, 2-3; T. LI, 2), odnosno zakošeno izvučenih prema van u analogijama iz Guvnina i Hateljske pećine (Marijanović 2000: T. VI, 1; T. XLII, 2). U srednje brončano doba svrstao bi se tip masivnijeg lonca, zaravnjenog oboda lagano izvijenog prema van (Marijanović 2000: T. XLVII, 2), koji uz oblikovnu varijaciju vrata uključuje i podudarnosti u postavi drške uz obod, kao i jajolik oblik zavinuta oboda prema van (Čović 1978: sl. 26; Marijanović 2000: T. XLVIII, 3; XLIX, 1; L, 1). Najveću pozornost privlači vodoravno užljebljivanje na uzdignutom dnu vaze ili slične veće posude (visina 5,5



Gradska spila

cm; promjer dna 6,5 cm). Time se analogije iskazuju tek s primjercima posuđa srednjega brončanog doba sa širega panonskog područja (Bona 1975: T. 194/14), uključujući i njegove južne, slavonsko-srijemske dijelove (Vinski 1958:



Samogorska spila



Keramika cetinske kulture iz Samogorske spile (foto: Z. Sunko)

T. IX, 2, 4; Garašanin 1983: T. LXXVIII, 5). Podudarnosti su uočene i u izradi: u tamnijim tonovima i postojanom premazu. Kako oblici iz panonskog kruga iskazuju posve prepoznatljiv kulturni i stilski izraz, a cjelokupan izgled kozičke posude nije poznat, nije potrebno pretpostavljati kako je riječ o importu. Taj, za biokovsko područje, vrlo podudaran i simptomatičan kulturni element iz udaljenijega panonskog prostora zahtjevat će dodatna upozorenja u pogledu njegove pojave na obali. Prema nalazima, Jujnovića špilja tijekom prapovijesti nije rabljena nakon srednjega brončanog doba, iako se u nju zalazilo u ranome novom vijeku, kako dokazuju ulomci oslikane glazirane keramike. Međutim, oblici upućuju i na izrazitiju ranobrončanodobnu fazu. Takav je gornji dio konične zdjele sa širokim ravnim obodom, zakošeno izbačenim prema van, s analogijom u sloju Hateljske pećine (Marijanović 2000: T. XL, 1), od samog kraja faze Nečajno, uključujući fazu Sovići posuške kulture (kraj Br. A1 – Br B1). Isto vrijedi i za oštriji bikonitet s analogijama u istom sloju nalazišta (Marijanović 2000: sl. 29; T. XLII, 2), kao jednu od oblikovnih karakteristika rane faze posuške kulture (Čović 1989: 72). Dio materijala s hercegovačke gradine iskazuje jednaka svojstva i u izgledu i finijoj, zaglačanijoj izradi s ovim i drugim primjercima iz kozičke pećine. I drška koljenastog, „iksoidnog“ oblika, datira se u rano brončano doba, u 3. stupanj cetinske kulture (Marović-Čović 1983: sl. 14/11). Najveće se nedoumice iskazuju prilikom determiniranja ulomaka iz Jujnovića špilje s karakteristikama eneolitičke keramike. Za sada je otvoreno pitanje pripadaju li eneolitičkoj fazi lokaliteta ili su kulturno nasljeđe unutar prijelaznog ili početnoga ranobrončanodobnog sloja. Ipak, pojedini primjerci govore u prilog postojanju razvijenog ili završnog eneolitika u Jujnovića špilji. Takav je ulomak loptastog lonca ili dublje zdjele s izvana ojačanim rubom, pri dnu ukrašenim kružnim udubljenjima u tehnici žigosanja (vel.: 5,6x7,7x0,3 cm). Pozornost osobito privlači zatvaranje oblika prema unutra, s postupno nagnutim rubom. Samo ojačanje ruba izvedeno je dosta široko sa sužavanjem prema rubu, čime odudara od uobičajena prstenasta ojačanja na eneolitičkoj keramici. Sličan način oblikovanja i ukrašavanja oboda uočen je i u primjerku iz eneolitičkog sloja Hateljske pećine kod Stoca (Marijanović 2000: T. XXX, 2), s tim što je ovdje zatvorenost loptastog oblika nešto dosljednije provedena. Sloju razvijenog eneolitika, III A fazi Ravlića pećine pripada slično ojačanje oboda i srodno ukrašavanje, premda u otvorenijem tipu duboke zdjele (Marijanović 1981: T. XXXIV, 1) te još jednom sličnom primjerku iz podudarne, III faze Hateljske pećine (Marijanović 2000: T. XXIV, 1). Nadalje, analogija se nalazi i u primjerku otvorenijeg oboda s istorodnim ukrasom iz IIIa sloja pećine Nezir na samoj jugoistočnoj granici kulturnog kruga istočnog Jadrana, a koji odgovara eneolitičkom i početnomu ranobrončanodobnom horizontu III Ravlića pećine (Govedarica 1989: 183, 187, bilj. 5, T. XLV, 2). Uopće, takva ojačavanja oboda, koja uključuju loptaste i poluloptaste oblike te istovjetno ukrašavanje, učestalija su tek u eneolitiku, a evidentirana i na dosta udaljenim prostorima (Rybicka 1995: T. XV, 1; T. XXX, 7; T. XXXIX, 1-4; T. XL, 7-8; T. XLIV, 14; T. XLVII, 9; T. LI, 14; T. LII, 11; T. LVII, 1; T. LXIV, 1). Za kasni eneolitik tipološki je karakterističan i oblik lonca ravna vrata i više ili manje nagla prijelaza u rame posude, a takav je primjerak nađen u Jujnovića špilji, drugdje stratigrafski potvrđen (Čović 1978: T. I, 5; T. XIII, 3, 10; XIV, 3, 7; Marijanović 1981: T. XXVIII, 9). Ista bi datacija vrijedila i za tip zaobljena lonca s atrofiranim prstenastim ojačanjem, ali je oblik zadržan sve do početka srednjega brončanog doba kao pokazatelj evidentnog nasljeđa iz starijih perioda (Čović 1978: T. I, 2; XIII, 6; T. XXI, 5).



Obod eneolitičke loptaste posude iz Jujnovića špilje u Kozici (foto: Z. Sunko)

Površinski nađeni ulomci keramike iz biokovskih pećina, osobito Gradske i Samogorske spile na prostoru Župe, te Jujnovića špilje u Kozici, dokazuju ranobrončanodobnu fazu njihove uporabe s jasnim elemenima cetinske kulture. Pojedini oblici upućuju i na eneolitičko razdoblje, što je u pogledu tipologije jasno izraženo za Jujnovića špilju. Postojanje starijih kulturnih slojeva nazire se u ulomcima finije keramike iz pećina u Župi, a izgledno je i u Jujnovića špilji, s obzirom na prethodno nađen litički materijal.

Literatura

Bona 1975 I. Bona, Die mittlere Bronzezeit Ungarus und ihre südöstlichen Beziehungen, Budapest, 1975.

Čović 1978 B. Čović, Velika Gradina u Varvari, I (slojevi eneolita, ranog i srednjeg bronzanog doba), GZM, XXXII/1977, Sarajevo, 1978: 5 – 175.

Čović 1989 B. Čović, Posuška kultura, GZM, 44, Sarajevo, 1989: 61 – 127.

Forenbaher 2004 S. Forenbaher, Jujnovića špilja (Kozica, Biokovo) i njezini pretpovijesni posjetitelji, Speleolog, 50/51, 2002-2003, Zagreb, 2004: 79 – 83.

Garašanin 1983 M. Garašanin, Vatinska grupa, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, IV, Sarajevo, 1983: 504 – 519.

Govedarica 1989 B. Govedarica, Rano brončano doba na istočnoj obali Jadrana, Sarajevo, 1989.

Marijanović 1981 B. Marijanović, Ravlića pećina (Peć Mlini), GZM, 35/36, 1980/81, Sarajevo, 1981: 1 – 97.

Marijanović 2000 B. Marijanović, Prilozi za prapovijest u zaleđu Jadranske obale, Zadar, 2000.
Marović, Čović 1983 I. Marović, B. Čović, Cetinska kultura, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, IV, Sarajevo, 1983: 191 – 231.
Marović 1991 I. Marović, Istraživanja kamenih gomila cetinske kulture u srednjoj Dalmaciji, VAHD, 84, Split, 1991: 15 – 214.
Rybicka 1995 M. Rybicka, Przemiany kulturowe i osadnicze w III tys. przed. Chr. na Kujawach, Łódź, 1995.
Tomasović 2003 M. Tomasović, Uvod u arheološku topografiju rogozničko-breljanskog zaleđa (Gornja Brela – Slime – Kučiće – Svinišće), Obavijesti HAD, XXXV/2, Zagreb, 2003: 53 – 69.
Tomasović 2004 M. Tomasović, Pećina Bubnjavača u Velikom Brdu iznad Makarske – Novo neolitičko i eneolitičko nalazište u srednjoj Dalmaciji, Obavijesti HAD, XXXVI/2, Zagreb, 2004: 39 – 54.
Tomasović 2006 M. Tomasović, Ostaci iz prapovijesnog i antičkog razdoblja na primorskoj strani Podgore, u: Arheološka slika Podgore, Podgora od prapovijesti do srednjeg vijeka – kulturno-topografska razmatranja (Obalni dio), Makarska, 2006: 43 – 83.
Vinski 1958 Z. Vinski, Brončanodobne ostave Lovas i Vukovar, VAMZ, III. s., I, Zagreb, 1958: 1 – 34.

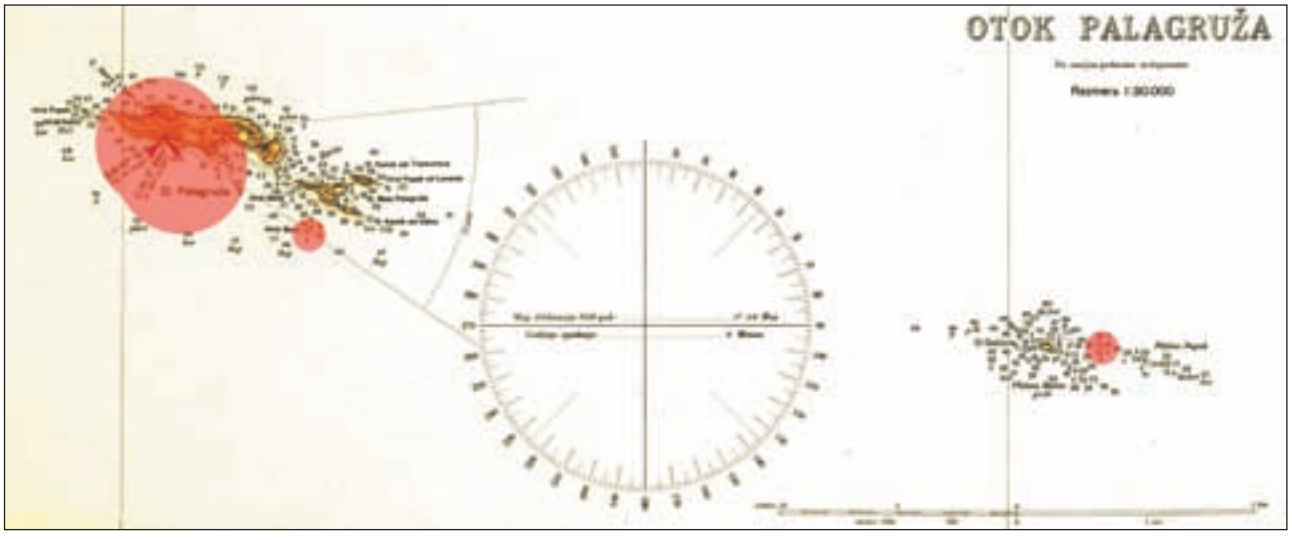
Marinko Tomasović

Summary

Reconnaissance works in a cave on Biokovo mountain in April 2006 confirmed the existence of a few archaeological sites. Survey was made in co-operation with the Makarska City Museum and Croatian Biospeleological society, and the Nature Park Biokovo. Raputina Cave in Zagvozd, Gradska Cave, Samogorska Cave and Matijaševa Peć Cave at the mountain region of Župa were investigated. Chronological updates for Jujnovića cave in Kozica were also made possible on this occasion. A few sites form Bubnjevača above Makarska did not change the chronological image of the site that ends with the Eneolithic.
Raputina Cave in Zagvozd, south of the Dedići village, mostly indicates modern age usage. A pot of fine making with an incised zigzag ornament indicates the prehistoric period.
Gradska Cave at the south-eastern base of Grad (895 m altitude), has a flat ground and a raised stalactite surface on the south. Among the potshards a fragment of a vessel belonging to the early Bronze Age Cetina Group was found.
Samogorska cave is hidden at the base of the inner side of a rocky slope, 300m to the east. Its ground is flat. With the exception of a Late Medieval pot all other finds are preistoric. Among these there is a geometrical ornament typical for the Cetina Group culture.
Matijaševa peć Cave has a greater ground declination toward the rear end. It is at the left side of the mountain trail, less than a kilometer from the centre of Župa. A potshard indicates certain importance of the cave in the prehistoric period.
Jujnovića Cave in Kozica contains pottery from the Middle and the Late Bronze period, that is, from Iron Age. Lithic material is from the Neolithic and Eneolithic periods.
Jujnovića cave probably wasn't in use after the Bronze period, although it was entered in later age (fragments of painted glazed pottery). Shapes mostly indicate the early Bronze Age with analogies in the immediate back country. They also indicate the developed and final stages of the Eneolithic. A fragment of a pot and a bowl have an analogy in the Eneolithic layer of the Hatelja Cave.
Pottery from the caves of Biokovo confirms their Early Bronze Age phase with clear elements of the Cetina Group culture. The shapes indicate the Eneolithic period also, which is clearly seen on the example of Jujnovića Cave. Younger layers are seen in the fragments of fine pottery from the caves in Župa area, and there are indicators in the Jujnovića Cave too, considering the previously found lithic objects.

Redni broj: 222
Lokalitet: Podmorje Palagruže
Naselje: –
Grad/općina: Komiža (otok Vis)
Pravni status: –
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno istraživanje

Odjel za podvodnu arheologiju Hrvatskoga restauratorskog zavoda od 22. do 26. lipnja 2006. rekognoscirao je podmorje arhipelaga Palagruže. Voditelj rekognosciranja



Karta Palagruže s rekognosciranim područjem (dokumentacija: HRZ)



Palagruža – pličina Baba, željezna sidra (fototeka: HRZ)

bio je † dr. sc. Mario Jurišić, a sudjelovali su mr. sc. Irena Radić Rossi i Igor Miholjek.

Rekognosciranje je provedeno jer je u nekoliko godina, koliko je prošlo od posljednjeg rekognosciranja tog područja, pristiglo nekoliko informacija o potencijalnim nalazima.
U prvoj fazi rekognosciranja pregledana je pličina Pupak 1 kod otočića Galijule. Sam pregled bio je otežan zbog jake morske struje. Tom prilikom nije uočen traženi lokalitet s amforama, ali je ipak uočena jedna hispanska amfora koja odgovara traženom lokalitetu. Amfora je izvan konteksta nalazišta i očito je pripremljena za vađenje.
U drugom ronjenju pregledana je pličina Baba kod otoka Mala Palagruža. Ronjeno je radi određivanja tipologije amfora s lokaliteta poznatog od 1988., no nažalost lokalitet nije pronađen. Međutim, uočena su tri antička željezna sidra koja su i dokumentirana.
U drugoj fazi pregledana je južna strana Palagruže, u smjeru od istoka prema zapadu, od plaže do iza žičare za svjetionik. Navodno je neki ronilac u tom sektoru uočio razbijenu doliju, no nažalost ništa nije pronađeno.
Rekognoscirana je i sjeverna strana Palagruže, od uvale Staroj Vlaki, u smjeru istoka do prvog rta iza Salamandrije, i u smjeru zapada do zapadnog rta Palagruže. Pregledano je područje do dubine od 40 m. Tom prilikom pronađeno je inkrustrirano admiralitetsko sidro dužine dva metra, a na dubini od 32 m trbuh sjevernoafričke amfore.



Palagruža – pličina Pupak kod Galijule, amfora tipa Beltran II (Dressel 38) (fototeka: HRZ)

Ovim je rekognosciranjem, što zbog udaljenosti arhipelaga, a što zbog vremenskih prilika, pregledan samo manji dio podmorja Palagruže, te je neophodno nastaviti pregled podmorja čitava arhipelaga otoka Palagruže.

Literatura

Jurišić 2006 Mario Jurišić, Izvješće o rekognosciranju srednje Dalmacije (podmorje Palagruže), Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Zagreb, 2006.

Igor Miholjek

Summary

In the underwater reconnaissance of the Palagruža archipelago in 2006 only a small part of the area was researched. The already familiar sites were not found but an amphora was recorded and its typology concurs with one of the sought sites. Three iron anchors from the Antiquity were also found. Since somebody had already prepared the amphora for removal, further survey of the area and labelling of the archaeological remains is necessary.

Redni broj: 223
Lokalitet: Regija Poljica
Naselje: Tugare
Grad/općina: Omiš
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje, probno iskopavanje

Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu već nekoliko godina provodi arheološka iskopavanja i terenski pregled prostora Poljica, ruralne regije između Splita i Omiša. Projekt je pokrenut radi registriranja položaja kao potencijalnih arheoloških nalazišta s konačnim ciljem izrade karte arheoloških lokaliteta u poljičkoj regiji, ali i njihove zaštite radi uznapredovale izgradnje koja uzrokuje nemalu devastaciju prirodnoga i kulturnog ambijenta. U pregledanoj se zoni nerijetko nailazi i na etnološke cjeline s napuštenim ruralnim objektima tradicijskog graditeljstva, osobitih ambijentalnih vrijednosti (Delonga 2004). Terenski obilazak 2006. bilo je usmjeren na selo Tugare, u srednjim Poljicima, a napravljena su i manja sondažna istraživanja. Voditeljica radova bila je Vedrana Delonga, u suradnji s Miranom Palčokom, muzejskim restauratorom dokumentaristom. Kao vodiči i kazivači pomogli su stariji mještani, osobito Marko Velić iz tugarskih Truša. Akciju je financirala Splitsko-dalmatinska županija.

Od 6. do 19. listopada 2006. pregledavan je dio sela Tugara, južno i jugoistočno od župske crkve Porođenja Blažene Djevice Marije, smještene u sjevernom podnožju Primorske kose, a južno od glavne prometnice koja prolazi tugarskim poljem i srednjim Poljicima. Tugarsko polje proteže se od Srinjina do Naklica kroz plodnu i pitomu prodolinu, koju s južne strane zatvara planinska kosa Poljičkog primorja, a sa sjeverne strane mosorski proplanak, što se proteže između sela Dubrave i Tugara. Još od prapovijesti poljem je prolazila važna komunikacija koja je, zbog vrste gospodarstva, posebno dinamična u

rimsko doba. S ishodištem u Saloni, prelazila je Cetinu (Blato) i zabiokovljem se nastavljala prema Naroni. Osim glavne komunikacije kroz polje, s više ili manje uspjeha, moguće je slijediti danas zapuštene poljske i šumske staze, koje su u prošlosti služile kao poveznice između naseobinskih punktova. Terenskim pregledom južne strane tugarskog polja uočeno je da su najpovoljniji položaji za naseljavanje u prošlosti bile ocjedite brdske padine iznad župske crkve, jer se tako racionalizirala uporaba obradiva tla u docima i vrtačama, prirodni zakloni u potonjima, kao i zaravnati platoi.

Glavičine

Na odvojku glavne ceste, u polju na Dočinama, suvremenom središtu tugarskog naselja, u smjeru župske crkve i Sukmajsina nalazi se uzvišenje Glavičine (Lukačev dolac), zvano još i Kamarice, jer su tu prilikom krčenja nekoć nalaženi zidovi i prostorije objekta građena kamenom i žbukom, prema svemu sudeći rimskoga rustičnog stambeno-gospodarskog sklopa (*villa rustica*). Štoviše, 80-ih godina prošlog stoljeća, prilikom bageriranja terena za gradnju kuće u Lukačevu docu, mještanin M. Filinić pronašao je 83 primjerka rimskoga carskog novca (3. st.), pohranjena u zdrobljenu keramičkom loncu (nalaz je u Arheološkom muzeju u Splitu). Izgradnjom kuće stradali su i posljednji ostaci rimskodobne arhitekture na tom položaju.

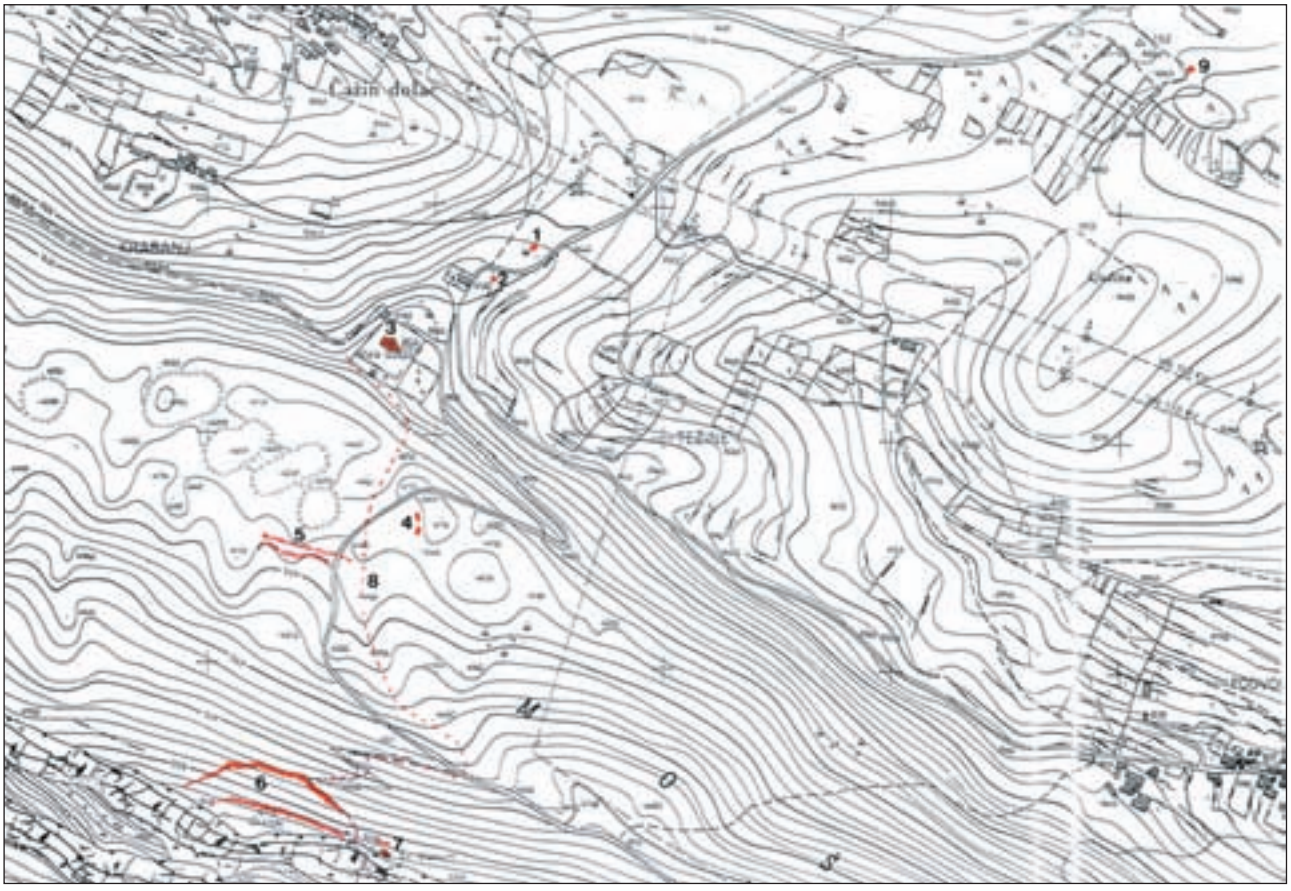
Rekognosciranjem dijela sjeverne strane Primorske kose dokumentirani su lokaliteti, mahom naseobinski, i to na gradini Babin kuk i u Ženskim docima. Sondažni zahvat proveden je u Ženskim docima, unutar Doca I. Prapovijesna, antička i srednjovjekovna arheološka nalazišta na pregledanom prostoru, ubicirana rekognosciranjem ili nedavno istraživana, kartirana su u priloženom planu.

Položaj „na Tugare“

Na sjeveroistočnoj strani brda Primorske kose, koja razdvaja Poljičko primorje (Jesenice) od Srednjih Poljica (Tugare), nalazi se tugarska župska crkva Porođenja Blažene Djevice Marije. Smještena je svega nekoliko stotina metara od podnožja brda i gradine na Babinu kuku, na položaju Tugare, prema kojem su čitava župa i sadašnje naselje dobili ime. Crkva, sagrađena u 18. stoljeću na osamljenu podbrdskom položaju, daleko od prirodnog središta sela i župe (Dočine), naslijedila je položaj srednjovjekovne crkve, otkrivene pod temeljima sadašnje, arheološkim iskopavanjima Konzervatorskog odjela u Splitu 90-ih godina minulog stoljeća. Crkva je služila srednjovjekovnom naselju, koje se očito nalazilo u njezinoj blizini. Ostaci sela ne mogu se površinski utvrditi, iako njihovo postojanje indicira toponim Tugare, naziv latinskoga jezičnog oblika i prethrvatskog postanja (lat. *tugurium*, množ. *Tuguria* = kućerak, koliba), koji je sačuvan u nazivu područja koje gravitira župskoj crkvi, i prenesen na ime cijelog naselja s više objedinjenih zaselaka. Pod istim imenom selo Tugare spominje se još u Trpimirovoj darovnici 852. godine. Nastambe srednjovjekovnih Tugara najvjerojatnije su bile male suhozidne kuće (*tuguria*), smještene na padinama i u sjevernom podnožju Primorske kose, tj. od Babina kuka na zapadu do Sukmajsina na istoku, a u nižim terenima sve do iznad tugarske župske crkve i položaja koji se u starim maticama zove Tugare ili Tugari (Škobalj 1970). Prema svoj prilici, položaj „na Tugare“ bio bi naseobinski punkt s imenom prethrvatskog postanja, koji je kontinuirao na lokaciji gdje su otprije živjeli prapovijesni i antički stanovnici s tog dijela tugarskog polja. Služi kao primjer topičkog nasljeđivanja naseobinskih lokacija i općenito oblika kulturnog kontinuiteta karakterističnih za Dalmaciju tijekom povijesti. Na postojanje, barem zasad, najstarijega hrvatskog naselja na položaju „na Tugare“, upućuje i nedavno otkriće starohrvatskoga groblja iz 9.-10. st. na padini, stotinjak metara južno od župske crkve (Petrinec 2000), gdje su bili pokopani Tugarani iz razdoblja ranoga srednjeg vijeka.

Gradinsko naselje na Babinu kuku

Vrh Primorske kose čini uzak hrbat, čije se dvije strane strmo obrušavaju prema jugu i sjeveru. Obilaskom sjeverne strane u predjelu uzvisine zvane Babin kuk (vis. 513 m), na višim i nižim terenima utvrđena je složena aglomeracija: na padinama gradinsko naselje (cca 150x40 m) i pripadajuće podgrađe. Koristeći se konfiguracijom terena, naselje je podignuto na sjevernim terasastim položajima i branjeno je bedemom, dok je s južne, morske strane prirodna kamena litica. S vrlo uska tjemena gradinskog brijega nadzirao se okolni prostor: Brač i Splitska vrata te uvale i pristaništa od Mutograsa do Duća. Naselje je zaposjelo gotovo svu padinu s kaskadnim terasama, povoljnim za naseljavanje tijekom prapovijesti, ali jednako tako u antici i srednjem vijeku. Na površini se uočava mnoštvo temeljnog ziđa, kvalitetno građenih suhozidnih kuća u vrlo organiziranom rasteru sa svim pripadajućim elementima (pristupne staze, raspored kuća, prolazi između kuća...), koje će u idućoj arheološkoj akciji trebati detaljnije nacrtno dokumentirati na geodetskoj podlozi. Utvrđeno je najmanje šest terasastih podzida s ostacima nastambi podignutih bez veziva, od prilično pravilno lomljenih blokova. Prirodna erozija tla tijekom vremena stvorila je goleme kamene osipe s nekadašnjih suhozidnih kuća, dok se velika količina ulomaka kućnoga keramičkog posuđa nalazi posvuda na površini, od vrha same gradine niz čitavu sjeveroistočnu stranu, gotovo sve do tugarske župske crkve u podnožju. Najveći dio sitnoga, površinskog materijala jest gruba željeznodobna keramika, ali i rimska provincijalna te građevinska keramika (imbreksi, tegule). Ima i ulomaka helenističkog posuđa. To pokazuje da su nastambe u osnovi željeznodobne, dozidavane i rabljene i u rimsko doba, a možda i u ranome srednjem vijeku, tj. starohrvatskom dobu. Upravo zbog činjenice što objekt karakterizira suhozidan način gradnje, tipičan za ruralna naselja u Dalmaciji od prapovijesti do novoga vijeka, jedino iskopavanja i materijalni ostaci u arheološkim slojevima mogu točno definirati vrijeme njihove uporabe i trajanja. Kuće ispod vršnih stijena na hrptu Primorske kose bile su duboko ukopane u tlo, poput zemunica, gdje je stanovanje bilo ugodnije zbog temperature više od nadzemne. U građenju i organizaciji života vidljiva su nastojanja maksimalnog prilagođavanja morfologiji terena, pa je tako za glavni gradinski plato – akropolu, koji je služio za javne društvene i kultne svrhe izabran uzdignutiji položaj, istočno na hrptu, gdje je naknadno podignuta srednjovjekovna crkvica sv. Maksima (Sukmajsin). Iako na osobit način izdvojen od ostatka naselja, nalazi se na najpovoljnijem prirodnom položaju, uz dubok brdski usjek i stazu – prijevoj, kojim su se stanovnici spuštali prema moru i u današnje Jesenice (antičke *Nareste*). Naselje je imalo dvostruku liniju fortifikacije, suhozidnog bedema u obliku luka koji je štitio i dijelio nastambama zauzet i



Tugare – arheološki položaji u zoni rekognosciranja 2006. godine: 1 – Gornji vrtal, tumul s prapovijesnim i starohrvatskim grobovima; 2 – Gornji vrtal, starohrvatsko groblje; 3 – crkva Porođenja BD Marije; 4 – Ženski doci (Dolac I), prapovijesne kuće; 5 – bedem u podgrađu iznad Doca IV; 6 – Babin kuk, gradinsko naselje; 7 – Sukmajsin, crkva sv. Maksima; 8 – stara staza; 9 – Glavičine, rimska villa rustica (izradio: M. Palčok)

utvrđen prostor od podbrežja te nadzirao prijevoj na brdu. Tim je predjelom vjekovima prolazila prirodna pješačka komunikacija. Danas je ta stara staza zanemarena, jer je probijena i asfaltirana nova cesta prema odašiljaču na najvišem vrhu Primorske kose, Zavodu (Zahodu) (vis. 594 m). Iako zarasla vegetacijom, staza se prati od župske crkve do Ženskih dolaca i dalje prema gradini na Babinu kuku i prijevoju na Sukmajsinu. Za vrijeme austrougarske vlasti načinjena je serpentinasta staza kojom se savladala strmina padine Babina kuka, dok su drevne suhozidne kuće, kao i blokovi s bedema, poslužili kao priručni kamenolom. To je najuočljivije na sjeveroistočnom dijelu, gdje se za podzid staze iskoristio sačuvan trakt prapovijesnoga gradinskog bedema. Vrijednost stare staze važno je naglasiti, koliko u kontekstu prostornog komuniciranja i prometovanja ljudi i robe, toliko u smislu svladavanja prirodne barijere koju je, u doticaju zabrdske, tugarske strane i jeseničkog primorja, činila Primorska kosa. Zanimljivo je da je sve donedavna stara povijesna staza, koju će naknadno dograditi austrougarska uprava, služila za transport vina namijenjena tržištu iz srednjopoljičkih sela do mora (Krilo Jesenice, Stobreč), upravo preko sukmajsinskog sedla. Tom su se stazom, preko prijevoja na Sukmajsinu, i radnici iz Tugara u sat vremena hitroga hoda spuštali na posao u Tvornicu karbida u Dugom Ratu, na obali. Svi ti podaci upućuju na činjenicu da se od prapovijesti do danas komuniciranje između jeseničkog primorja i srednjopoljičkih Tugara odvijalo upravo sukmajsinskim sedlom, pa su s tog gledišta i nalazi pojedinih vrsta arheološkog materijala, poput grčke – helenističke keramike, na pregledanom prostoru mnogo jasniji.

Ženski doci

Predio u narodu zvan Ženski doci područje je koje zauzima više vrtača raspoređenih u liniji istok-zapad, u pobrđu Babina kuka. Od Ženskih dolaca do tugarskog zaselka na Umima, na razdaljini od oko 1,6 km zračne linije, prati se niz od 50-ak sličnih, većih ili manjih, vrtača. Kao prirodno zaštićen ambijent s izvorno obradivim tlom u sredini, ta su udubljenja u kršu potencijalne lokacije omanjih naselja sa stambenim i gospodarskim objektima. Ovim obilaskom pregledan je teren u četirima docima (I – IV). Dolac III, poznat i kao položaj zvan Lovačka kuća, zbog smještaja objekta Lovačkog društva Tugare, također je dio prirodnog niza, umjetno odvojen od Dolaca I i II na istoku recentnim probijanjem asfaltne ceste za potrebe odašiljača na Zahodu (Zavodu), na Primorskoj kosi. Doci su bili obradivi do prije stotinu godina, a kamenje osuto po rubovima ostatak je nekadašnjih „kućica“ u koje su se u to vrijeme sklanjale pastirice, odakle i naziv Ženski doci. Doce s istoka zatvaraju Pečur i Zmija glava, stjenovite uzvisine iznad ceste za tugarski zaselak Truše, sa sjevera prirodna greda što se uzdiže iznad prvog zavoja na asfaltnoj cesti koja od crkve vodi prema odašiljaču, dok je s juga gradina Babin kuk. Ta uočljivo pogodnija lokacija u odnosu na okolni stjenovit teren čini doce prirodnom cjelinom

– udolinom, savršeno zaštićenom i prirodno pogodnom konfiguracijom za obitavanje i gospodarsku djelatnost, dogradnjama prilagođenu za potrebe naseljavanja (kuće) i obrane (bedem). Ne treba zanemariti prednosti smještaja uz opisanu prirodnu stazu, kao komunikaciju s morskom stranom i tugarskim poljem. Iznad vrtače s lovačkom kućom (Dolac III) dvostruki je suhozidni bedem, presječen asfaltnom cestom. Konfiguracija terena iskorištena je u strateškom, ali i tehničkom, građevinskom pogledu: podignuti bedem izvorno je pratio liniju prirodne grede, naknadno ojačane nadozidavanjem grubo lomljenim kamenim blokovima. Nadgledao je staru stazu i pružao zaštitu nižim dijelovima naselja u docima te pristup naselju na višim gradinskim položajima. Gomila – tumul na njegovu zapadnom kraju možda je u funkciji rubnog ojačanja.

Dolac I smješten je uz istočnu stranu, tik uz asfaltiranu cestu. Zvan je i Klanac, zbog prirodnog izgleda, pogodna pastirima za skupljanje i utjerivanje stada. Davno je bio obrađivan, a naknadno devastiran vađenjem zemlje, kada je po sredini stvorena rupa duboka i do 3 m, prilikom čega su se u zemljanim slojevima pokazali brojni ulomci željeznodobne i manja količina rimske provincijalne keramike. Obod doca čini površinski kamen živac (lokalno zvan pole), s gomilama neobrađena ili poluobrađena osutog kamenja koje pripada urušenim zidovima kuća, što poput kakva polukruga – lepeze obrubljuju dolac. Po površini se uglavnom nailazi na željeznodobnu keramiku, a povremeno na rimski imbreks i tegule. Između Dolaca I i II međa je od amorfnog suhozida i erodirano krško tlo nekadašnjeg pašnjaka s plitkim slojem zemlje i travom među stijenama (lok. rudina). Iako je zbog makije na toj površini vidljivost loša, ipak je pronađen znatan broj keramičkih ulomaka željeznodobne i rimske pripadnosti, čak i ulomak oboda grčkoga – helenističkog kratera gornjojadranske provenijencije.

Dolac II, nekada smješten u šumovitu okolišu većih dubova, oduvijek je bio suh, a najbliža voda bila je na Težinama, kod Sinokoše. Voda se također skupljala u prirodnim škrapama, gdje je moglo stati i do 20 litara vode. Blaga klima u dôcu, s dosta sunca i malo vjetra, omogućavala je dobre uvjete za stanovanje ljudi i smještaj stoke, kao i zaklon od zvijeri. Ulaz u dolac nalazio se sa sjeverne strane, među liticama. Tu su u zaklonici, pod gredom vjerojatno bili i prostori za staje, sudeći prema smještaju omanje vrtače koja je mogla služiti za držanje stoke. Za smještaj ljudskih nastambi izabran je jugoistočni dio doca, okrenut suncu, što potvrđuju ostaci suhozidnih kuća prislonjenih uz kamene „pole“.

Ženski doci su dokaz da su se vrtače, kao tipična krška pojava u reljefu istočnog Jadrana, intenzivno i višenamjenski rabile tijekom prošlosti. Kao naseobinski punktovi u nižim dijelovima (docima) korespondiraju sa središnjim naseljem na padinama gradine na Babinu kuku, i u tom slučaju imaju odlike podgrađa, pa zajedno s gradinskim dijelom čine organiziranu naseobinsku cjelinu. To, čini se, govori u prilog dobroj napučenosti kraja, odnosno većem broju stanovništva u okviru šire rodovske zajednice nastanjene u okolici, gdje je gradinsko naselje na Babinu kuku njezino središte i refugij u slučaju opasnosti.

Možda neki od urušenih suhozidnih objekta u nižem terenu, primjerice Ženskim docima, nisu samo služili za stanovanje, već i za trgovanje. Razlog je tomu njihova lokacija uza stazu, tj. spojnicu koja je povezivala gradinski prijelaz na Sukmajsinu i ostale dijelove naselja, kako na gradinskim terasama, tako i u podgrađu, s morem na jugu ili dijelovima središnje doline na sjeveru. To je osobito došlo do izražaja u vrijeme ulaska helenističkih elemenata u ilirsko-delmatsku kulturu, o čemu svjedoče nalazi ulomaka grčke – helenističke keramike na ukupnome pregledanom terenu. Ti izvrsni uvjeti za organizaciju naselja (pogodan položaj i prirodna zaštićenost) zaslužni su što se na tome mjestu upravo koncentrirala naseobinska aglomeracija koja je, očito zbog važnosti što ju je imala u željezno doba, nastavila život i tijekom rimskog te starohrvatskog doba. S gradinom Babin kuk i nastambama u vrtačama – Ženskim docima, u dodatnoj je vezi i arheološki istražena grobna gomila – tumul u Gornjem vrtlu, otkrivena u širem arealu tugarske župske crkve, gdje su bili pokopani pripadnici lokalne ilirsko-delmatske aristokracije, koji su živjeli u opisanom naselju (Delonga 2004a). Zajedno s nalazom tumula, naselje svjedoči o ekonomskoj snazi željeznodobne populacije, koja je živjela na padinama i u podnožju gradine.

Dolac I – sonda I

Obilazak terena u Docu I uputio je na potrebu probnog iskopavanja, kako bi se prikupilo što više materijalnih potvrda o vremenskoj pripadnosti i izgledu ubiciranih nastambi. Probni iskop (sonda I), veličine 15x10 m (150 m²), lociran je na istočnoj strani vrtače, gdje su u širokome ruševinskom pojasu kamenja ostaci zidova suhozidnog objekta bili najvidljiviji. Otkriveni su temelji kuće pravokutnog tlocrta, čije veličine s vanjskim zidem iznose 13x8 m, a unutrašnje 9,5x4,5 m. Objekt je smješten na kamenu živcu, koso nagnutu od istoka prema zapadu. S istočne, začelne strane oslonjen je i zaštićen prirodnom stijenom kamenog platoa što se pruža prema istoku u smjeru Doca II. Tik uza sjeverni zid kuće utvrđen je i prolaz između dviju živih okomitih stijena, koji vodi na obradivi dio Doca i smjerom istok-zapad povezuje Dolac I s okolicom. Ostaci zidova istražene kuće visoki su od 0,70 m do najviše 1 m i naliježu na kamen živac ili su ukopani u zdravicu. Građeni su od naslaganog, različito oblikovanoga lomljenog kamenja bez veziva, dakle, u suho. Zidovi imaju vanjsko i unutrašnje lice načinjeno od većih kamenih blokova i ispunu od sitno lomljenog kamenja. Za zidanje je rabljen lokalni vapnenac, ali i tamniji, tzv. modrac jer se lako i pravilno lomi, pa se do danas tradicionalno rabi za izradu ploča za pokrivanje kuća i



Tugare – Ženski doci (Dolac I), tlocrt otkrivene nastambe i groba iz starijega željeznog doba u sondi I (izradio: M. Palčok)

zidanje općenito. Kamenje na pročelnom licu perimetralnih zidova kvalitetnije je obrađeno. Izvornom stjenovitom terenu prilagodila se i razina poda u kući, s dvjema podnicama. Visinska je razlika dviju etaža/podnica od 0,26 do 0,30 m. U gornjem nivou – etaži kuće za podnicu je poslužio kamen živac, koji je mjestimice zaravnat. Prostor na sjevernoj strani objekta bogat je ulomcima keramičkog posuđa, gusto nataloženima u 3. i 4. otkopnom sloju, koji odgovara donjoj etaži kuće, odnosno pretpostavljenom ulazu čiji točan položaj u zapadnoj liniji nije utvrđen, jer objekt u tom dijelu nije sačuvan. Prekidom života u nastambi sačuvan je prostor u njezinoj unutrašnjosti, prekriven ulomcima keramičkog posuđa kojim su se drevni žitelji svakodnevno služili. Prema tipološkim odlikama odgovara razdoblju željeznog doba u ovim krajevima. Iskopavanjem nisu nađeni ostaci paljenja objekta (gar i sl.). Arheološki materijal u objektu stratificiran je otkopnim slojevima. Iskopavanje je provedeno u četiri otkopna sloja: SJ 01 činio je površinski zasip urušenih zidova i humusni sloj, SJ 02 sloj zemlje i puno sitnog kamenja od zidne ispune te povremeni nalazi keramičkog posuđa. Dubina trećega arheološkog sloja tamnosmeđe zemlje (SJ 03), varira u sjevernoj i južnoj polovici objekta. Unutar toga otkopnog sloja pojavljuje se naboj od manjega amorfnog kamenja (kaldrma), kojim se riješila razina poda zapadno od temeljnoga, zaravnatog kamena živca. Na kaldrmi se nailazi na ulomke zdrobljenih lonaca. U južnom se dijelu taj kameni naboj prati na dubini od 0,30 m od površine, a u sjevernom na oko 0,50-0,60 m. U sjevernom dijelu kuće, ispod kaldrme, a u okviru predzdravičnog otkopnog sloja nižeg od 0,60-0,70 m (SJ 04), u procjepima među živom stijenom („polama“) pojavljuje se obilje keramičkih ulomaka i životinjske kosti.

Istraživanje zemljanih slojeva u liniji pročelja nastambe rezultiralo je neočekivanim otkrićem groba u jugozapadnom kutu kuće. Sadržavao je dva paralelna ukopa, orijentacije sjever-jug, položena na sloj sitnoga nabijenog kamenja u plitkoj zemljanoj raci. Iznad nije bilo pokrova u smislu uobičajene ploče, već zasip zemlje i sitnijeg kamenja. Kosturni ostaci bili su dijelomice raspršeni, jer su bili pritisnuti kamenim blokovima osutoga južnog perimetralnog zida kuće. U grobu su otkriveni metalni dijelovi nošnje i nakit pokojnika: ukrasna igla, fibula s visećim metalnim lančićima i naočalastim privjescima, toke s trnom, više okruglih kalotastih aplika, dva spiralno izrađena metalna navoja s obješenim lančićima (narukvice, navoji za kosu?!). U nalazima je prepoznatljiv tipološki materijal srednjodalmatinske kulturne grupe starijega željeznog doba, iz faza 2 i 3 (8.-6. st. pr. Kr.), čija kulturna unifikacija doseže vrhunac u 5. st. pr. Kr. Takvi nalazi, kao što su opisani iz Tugara, obično se vezuju uz Delmate, odnosno plemena koja su prije ili poslije ušla u plemensku zajednicu Delmata, kao najvažniju etničku grupu. Inventar groba iz Doca I može se povezati s nalazima iz grobnice u gomili – tumulu u Gornjem vrtlu, sjeverno od današnje župske crkve, istražene 2004. godine (2004a).

Akcijama rekognosciranja i probnim iskopavanjima postupno se rješava arheološko-topografska slika srednjopoljičkih Tugara; ulazi se u trag naseljima, kultnim mjestima, grobljima od prapovijesti do novoga vijeka. Terenskim je pregledom dobiven prvi uvid u organizaciju dijela prostora, što će se nadopunjavati novim podacima u idućim kampanjama.

Literatura

Delonga 2004 Vedrana Delonga, Lokalitet: Regija Poljica, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 234, 235.

Delonga 2004a Vedrana Delonga, Lokalitet: Tugare – Donji vrtal, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 250, 251.

Petrinec 2000 Maja Petrinec, Groblje na Gornjem vrtlu u Tugarima, Starohrvatska prosvjeta III, sv. 27, Split, 2000: 233 – 242.

Škobalj 1970 Ante Škobalj, Obredne gomile, Sveti Križ na Čiovu, 1970.

mr. sc. Vedrana Delonga

Summary

The Museum of Croatian Archaeological Monuments in Split has been conducting archaeological excavations and surface survey of Poljica area (rural region between Split and Omiš) for several years. Surface survey in 2006 focused on Tugare village, in Middle Poljica and a small-scale probing of the area was also conducted. A part of the Tugara village south and south-east of parish church was also researched.

Remains of a Roman *villae rusticae* were recorded at Glavičine where Roman imperial coins dating from the third century had been found. Reconnaissance of a part of the northern side of Primorska Kosa yielded several discoveries of settlements on Babin Kuk hillfort and in Ženski Doci where probing was conducted inside Karst Field I.

Tugare parish church is situated at the north-eastern side of Primorska Kosa hill, which divides the littoral of Poljice (Jesenice) from the Middle Poljica (Tugare). Its position is a few hundred meters away from the foot of Babin Kuk hillfort, at Tugare site which gave its name to the entire parish and the village. ‘Na Tugare’ site (‘On Tugare’) is a place and a toponym of pre-Croatian origin and it was settled during the Prehistoric and the Antiquity periods. The Early Croatian cemetery from the 9th to 10th century researched here belonged to the oldest Croatian village at this position and it was discovered a few hundred meters south of the parish church.

Survey of the terrain on the northern side of Primorska Kosa, at the area of Babin Kuk hill (513 m altitude) yielded the discovery of complex agglomeration: hillfort settlement at the hillside (approximately 150 by 40 m) and the belonging reinforcement walls in Ženski Doci. The position in Ženski Doci proves that sinkholes (a typical karst phenomenon in the relief of Eastern Adriatic) had been used for both land cultivation and settling. Test probing in Karst field I. yielded foundations of a house which had a rectangular plan of 13 by 8 m, that is, 9.5 by 4.5 m. They were built of piled broken stones and no binding material was used. Both, the inner and the outer facings of the walls were made of large stone blocks with small broken stones filling. The level of the floor with two floorings was adapted to the rocky terrain. Difference in the height of the two floorings is from 0.26 to 0.30 meters. Interior of the settlements contained pottery fragments from the Iron Age. A grave was found in the southeast corner of the house during the excavation of the earthen layers in line with the facade of the house. Metal parts of an apparel and jewellery were found inside the grave. According to its typology this material belongs

to the Central Dalmatian culture group from the Early Iron Age, phase 2 and 3 (8th to 6th century BC) whose cultural unification reaches its climax in the 5th century BC. These finds are usually connected with the Delmats, that is, with the tribes that entered the Delmat tribal community, as the most prominent ethnic group. The inventory from the grave from Karst field I can be associated with the finds from the grave in a mound-tumulus in Gornje Vrtlo, north of the today's parish church explored in 2004.

Redni broj: 224
Lokalitet: Salamandrija (otok Palagruža)
Naselje: –
Grad/općina: Komiža (otok Vis)
Pravni status: R-1413 (otočna cjelina)
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Sustavna arheološka iskopavanja na Palagruži provođena su tijekom lipnja i rujna 2006. (ukupno 28 radnih dana). Financijsku pomoć pružili su Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa te Ministarstvo kulture. Glavni sponzori bili su, kao i prethodnih godina, Plovput iz Splita i Hrvatska ratna mornarica iz ratne luke Lore u Splitu. Istraživanja su dio projekta „Prirodoslovni i arheološki park Palagruža". U istraživanjima su sudjelovali Branko Kirigin, Tea Katunarić, Maja Miše, Vedran Barbarić, Zlatko Perhoč i Mirko Čepo te studenti arheologije. Nekoliko dana u lipnju istraživanjima su se pridružili i podvodni arheolozi mr. sc. Irena Radić Rossi, dr. sc. Mario Jurišić i prof. Igor Miholjek, te o svom trošku, također na nekoliko dana, geolozi dr. sc. Sandro Montanari, prof. Sandro Mariani i prof. Elisabeta Feroni iz Osservatore geologico di Coldigioco.

Iskopavalo se na prostoru Salamandrije, platou po sredini Vele Palagruže (Kirigin, Katunarić, Miše 2006). Ukupno je iskopano 36 m² (ilustracija: žuta boja) stratigrafskom metodom (Harris). Svi pokretni arheološki nalazi, kao i dokumentacija, pohranjeni su u Arheološkom muzeju u Splitu.
Glavni ciljevi bili su: 1) definiranje vanjskih gabarita antičke utvrde (ilustracija: ljubičasta boja); 2) nastavak provjere georadarskih rezultata iskopavanja ispod velikog pločnika za sakupljanje kišnice, radi utvrđivanja ostataka unutrašnjeg rasporeda i funkcija prostorija antičke utvrde te utvrđivanje eventualnih starijih arhitektonskih ostataka (npr. Diomedova svetišta); 3) završetak iskopavanja na istočnom dijelu južne padine Salamandrije; 4) definiranje gabarita novootkrivene gustirne sjeverozapadno od lanterne; 5) detaljnije ispitivanje pročelja i predvorja crkve sv. Mihovila i utvrđivanje položaja starije crkve sv. Mihovila; 6) podvodna arheološka rekognosciranja radi utvrđivanja stanja poznatih nalazišta.

Iskopavanja u kvadrantima A-18, B-18 i C-17-19 otkrila su najbolje sačuvane ostatke antičke utvrde sa zidovima višima od metra. Utvrda je bila ožbukana izvana. Zanimljiva je stratigrafija u kvadrantima A, B-18 i C-19, gdje se pri dnu izgleda javljaju neporemećeni slojevi iz razdoblja prije izgradnje same utvrde. No to će se bolje utvrditi tek kada se iskopaju kvadranti A-C 20. Sam C-19 nije iskopan do kraja. Među zanimljivim nalazima iz tih kvadranata treba spomenuti ulomak svjetiljke u obliku osobe s velikim falusom, ulomak grčkoga grafita tipa kalos, mali zlatni prsten od obične žice, dva ulomka višebojnog (feničkog?) stakla – prvih takvih nalaza na Palagruži – te nekoliko ulomaka opsidijana. Iskopani su i preostali dijelovi kvadranata A i B-15-17, koji se nalaze u sjeveroistočnom unutrašnjem dijelu utvrde. Materijal u tim kvadrantima jest šuta koja je tu najvjerojatnije ubačena radi nivelacije terena nakon što je srušena crkva. Iskopavanjima u kvadrantu O-10 utvrđen je unutrašnji dio jugozapadnoga ugla utvrde. Na temelju istraživanja sjeveroistočnoga i jugoistočnog ugla antičke utvrde moguće je zaključiti da joj je tlocrt bio iskošen kvadrat, veličine oko 20x20 m. To će se dakako točnije znati kada se napravi snimak totalnom stanicom planiran za sljedeću kampanju. Na jugoistočnom dijelu utvrde otvoren je kvadrant C-9 radi oslobađanja zida 2160, koji čini dio ugla utvrde. U gornjim slojevima arheološki je materijal prilično izmiješan, s dosta recentnih nalaza. U donjim slojevima pronađeno je dosta ulomaka amfora, tegula i keramičkih posuda. Prisutan je grčki, ranorimski i prapovijesni materijal, koji se na južnoj padini dosad redovito pronalazio. Zanimljiv je nalaz ulomka malena brončanog postamenta iz SJ 650. Sačuvani arhitektonski ostaci dijelom omogućuju rekonstrukciju načina gradnje ugla utvrde.
Istraživanja u kvadrantima A-10 i 11 nastavak su istraživanja započetih 2002. i 2005. godine. Istraženi su preostali slojevi iznad živca. Na nekim dijelovima živca pojavljuju se žuta tupina i mrlje s garom. U slojevima je bilo vrlo malo nalaza. Jedan je od njih brončani as Rimske Republike iz 2. st. pr. Kr., pronađen u sloju gara. Uočeno je kako SJ 6400 iz 2005. nije čvrsta podnica kako se tada smatralo, nego ostaci nabijene sive zemlje, na kojima su bili nalazi iz kasne antike. Istraženi su i kvadranti Z-9 i 10, koji se nalaze na pločniku za sakupljanje kišnice. U susjednom kvadrantu A-9, 2002. godine otkriven je istočni rub groba 3. Iskopavanja u Z-9 otkrila su preostali dio groba obrubljenog nepravilnim kamenjem. Kosti odrasle osobe bile su nabacane na hrpu u istočnom dijelu. U zapadnom dijelu groba pronađen je vrh željezne sulice. Iako još neočišćena, sulica bi, prema analogijama iz Siscije, pripadala rimskom razoblju (Radman-Livaja 2004: 29, T. 5-6). Otkriven je i dio južnog zida utvrde. Sonde su zatrpane i na njih je vraćen pločnik. Južni dio kvadranta Z-9 nije istražen do kraja.
Detaljnim čišćenjem raslinja i smeća u sjeverozapadnom dijelu utvrde došlo se do zaključka da je na tom mjestu najvjerojatnije bila cisterna antičke utvrde (veličine cca 5x9



Salamandrija, mjesto istraživanja

m), koja je dobrim dijelom uništena. Najbolje su sačuvani zapadni zid utvrde i pregradni zid s južne strane, dok je sjeverozapadni ugao utvrde, kao i dio zapadnog zida, uništen. Kada se to zbilo, nije sasvim jasno. Moguće je, s obzirom na pregradnje na tom istom mjestu, da je to bilo kada se na nešto nižem nivou ugradila nova gustirna, najvjerojatnije prije gradnje lanterna, dakle početkom 70-ih godina 19. stoljeća.

Na kamenom pločniku za sakupljanje kišnice otvoren je kvadrant T-13 kako bi se bolje razjasnila situacija iz rujna 2005., kada je istražen kvadrant U-13. Zidana struktura (SJ 240) iz tog kvadranta završava u T-13, a na nju se nastavlja kanalić (SJ 244) u smjeru zapada (on je već evidentiran u rujnu 2005.). Zanimljivi su pronađeni ostaci ispune kanalića, gdje je zatečena veća količina zidne žbuke s fresko-ukrasima i nešto manje komada hidraulične žbuke. Sam je kanalić ukopan u crvenu glinastu zemlju, koja je na tom dijelu Salamandrije zdravica. On je vjerojatno dio konstrukcije iz U-13 koja se tek može dovesti u nekakvu vezu s gustirnom antičke utvrde (možda ostatak kakve pumpe), ali svaki daljnji zaključak u ovom stupnju istraženosti bio bi na razini spekulacije.

Kopanje kvadranta A-9 započelo je tijekom kampanje 2002. godine. Nakon što je skinuta vreća koja je označavala dokle se kopalo u kampanji 2002., primijećen je novi sloj, SJ 4056, koji se protezao ispod temeljne stope zida utvrde. Sastojao se od crne masne zemlje, a nalazio se na živcu. U blizini živca zemlja je bila nešto svjetlija i s više kamenja, ali s manje nalaza. U SJ 4056 bilo je dosta ulomaka grčke i rimske keramike, bronce, kremena i stakla te dio rimskoga željeznog prstena. SJ 4056 sličan je po boji i teksturi zemlje te po pronađenim nalazima (prapovijesnoj, grčkoj i rimskoj keramici) sloju SJ 4050, koji je pronađen u svim ostalim kvadrantima iskopanima na južnoj padini Salamandrije. Međutim, arheološki je kontekst A-9 drukčiji, odnosno izgleda da SJ 4056 ide ispod temeljne stope zida utvrde koji je sagrađen na tom sloju, što je posve drukčija situacija nego u kvadrantu C-9. Zbog lošeg vremena (jakog juga) kvadrant, odnosno SJ 4056, nije otkopan do kraja. No ipak se na većem dijelu otkopao do živca. Uza samo južno lice zida utvrde, u visini temeljne stope nalazi se žbuka. Taj dio, koji je zaštićen kamenjem kako ne bi došlo do erozije, trebao bi se otkopati tijekom iduće kampanje ne bi li se utvrdilo je li zid utvrde legao na SJ 4056.

Rekognoscirana je lokacija ispod meteorološke stanice na zapadnom dijelu Vele Palagruže. Tom su prilikom pronađeni ostaci zidova prosječne širine 60 cm koji prislonjeni na živu stijenu tvore pravokutan prostor od oko 5x5 m. Kako su živa stijena i zid dobrim dijelom debelo ožbukani u više slojeva, vjerojatno je riječ o ostacima cisterne. Nakon čišćenja gustog raslinja, arhitektonski su ostaci nacrtani i uzeti su uzorci žbuke. Sondažna iskopavanja planiraju se obaviti iduće godine.

Problem položaja starije crkve sv. Mihovila, koja se spominje u dokumentima, stalno je prisutan. Detaljnijim pregledom terena istočno od ostataka crkve otkrivene 1996., na samom hrptu, na oko 50 metara udaljenosti, nalazi se gomila raznovrsnog kamenja među kojim ima i onog od novije crkve. Prije se činilo da je ta gomila nastala od grudobrana koji je tu mogla napraviti JNA, čiji su vojnici



Salamandrija, prikaz istraživanih površina



Salamadrija, dio nalaza pronađenih 2006. (foto: B. Kirigin)

tu bili od Drugoga svjetskog rata pa sve do sredine 60-ih godina prošlog stoljeća. Detaljniji pregled pokazao je da se na površini pojavljuju vrhovi pravilno posloženih blokova obrađenog kamenja, koji upućuju na kvadratni prostor. To je uočeno na kraju boravka na Palagruži, no zbog jakog juga i kiše tih dana, nije bilo moguće ništa napraviti te je istraživanje odgođeno za iduću sezonu.

Podmorska rekognosciranja
Prema izvještaju dobivenom od I. Radić Rossi, kratkotrajan boravak podmorskih arheologa iskorišten je za pregled podmorja oko hridi Pupak kod Galijule gdje je uočena jedna cijela amfora tipa Beltran IIA. Istraživalo se i oko Babe kod Mole Palagruže te je utvrđeno da tamo više nema ničega. Također je pregledano područje od Žola duž južne strane Palagruže, a zatim i na sjevernoj strani ispod svjetionika i antičke gustirne do visine Salamandrije, gdje ništa važno nije uočeno. Na Salamandriji je iznutra pregledana velika gustirna koja se i danas rabi i do polovice je ispunjena vodom. Utvrđeno je da je recentno ožbukana te da se ne vide stariji slojevi.

Literatura

Kirigin, Katunarić, Miše 2006 Branko Kirigin, Tea Katunarić, Maja Miše, Lokalitet: Lakamandrija, HAG, 2/2005, Zageb, 2006: 383 – 386.
Radman-Livaja 2004 I. Radman-Livaja, Militaria Sisciensia, Zagreb, 2004.

Branko Kirigin
Tea Katunarić
Maja Miše
Vedran Barbarić

Summary

The excavations were conducted at the area of Salamandrija, on the plateau at the middle of Vela Palagruža. Total of 36 square meters was excavated. On the basis of excavations carried out in the north-eastern and south-eastern corner of the fortification from the Antiquity it can be concluded that it had a skewed square shape of a 20 x 20 m size. Careful clearing of the north-western part of the fortification laed to the conclusion that this was probably the site of an antique fortress well (the size of 5 x 9 m), which was mostly destroyed.
Fieldwalking at the site under the weather station at the western part of Vela Palagruža was conducted. On this occasion remains of the approximately 60 cm wide walls were found, leaning on a bedrock and making a rectangular space of 5 x 5m. As the bedrock and the wall had for the most part been thickly covered with several layers of mortar, they probably represent the remains of a water tank.
The problem of the position of the older St. Michael's Church, which is mentioned in documents, still remains. Careful survey of the terrain on the eastern side of the church remains that were discovered in 1996 yielded an assemblage of various rocks among which there were also those of a younger church. Careful examination showed that there were tips of neatly assembled ashlar appearing on the surface, which indicated some kind of rectangular structure.
According to the marine archaeologists' reports, an intact Beltran IIA type amphorae has been located underwater at Pupak rock next to Galijula.

Redni broj: 225
Lokalitet: Salona – amfiteatar
Naselje: –
Grad/općina: Solin
Pravni status: P-1556
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno istraživanje

Zaštitne arheološke radove na amfiteatru u Saloni 2006. vodili su Arheološki muzej u Splitu (Jagoda Mardešić) i Konzervatorski odjel u Splitu (Jasna Jeličić-Radonić). Prema napucima Ministarstva kulture, dokumentaciju pokretnih i nepokretnih nalaza vodili su predstavnici Konzervatorskog odjela u Splitu. Stručnu su ekipu činili J. Mardešić, J. Jeličić-Radonić, M. Miše, M. Bilić, I. Matijević i I. Vukšić.

Istraživanja su započela 8. prosinca 2005. postavljanjem sonde uza zapadni dio gradskih zidina i to na spoju zidina i amfiteatra. Sonda je postavljena s istočne strane zidina,



Grob 1 uz gradske zidine



Sonda 1 – u prvom je planu konzola

odnosno s unutrašnje strane u odnosu na antički grad. Sonda 1 (bez proširenja) dugačka je 9, a široka 1,5 m.
Na južnoj strani sonde pronađen je grob (G1). Sastavljen je od vapnenačkih obložnica nepravilna pravokutna oblika. Pokrivale su ga vapnenačke ploče. Neke od tih ploča bile su u sekundarnoj uporabi. U grobu je bio pokopan jedan pokojnik. Glava je bila na sjeveru, a ruke su bile položene na zdjelicu. U grobu nije bilo nalaza. Nije bilo podnih ploča, već je pokojnik bio položen direktno na zemlju. Grob je bio ukopan u sloj 004, a prekrivao ga je sloj 003.
U sloju 003 (dno sloja) i 004 pronađeni su veliki kameni blok (na sredini sonde) i konzola (na samome južnom kraju sonde). Oba kamena bloka pripadala su amfiteatru. U sondi je dokumentirano ukupno 13 slojeva, od kojih 12 sadrži nalaze, dok je zadnji bio sterilan. Najviše je nalaza pronađeno u sloju 008, koji čini smeđa tamna zemlja s



Sonda 2 – blokovi elipse amfiteatra

nešto kamenja i velikom količinom keramike. Najmlađi su nalazi kasnoantički. Početak zadnjega, sterilnog, sloja (013) nalazio se u visini dna temelja gradskih zidina. Temelji su duboki 2 m, a čini ih priklesan kamen neujednačenih dimenzija zaliven s dosta žbuke. Dno je temelja ukopano u sterilan sloj 013. Taj sloj čine manji kamen i pijesak na vrhu. Tanak sloj pijeska zaravnjen je i vrlo tvrd, a penje se od juga prema sjeveru. To je sloj pripreme, odnosno staze kojom se pristupalo amfiteatru u vrijeme gradnje. Izrađena je fotodokumentacija, arhitektonska dokumentacija, kao i dokumentacija profila u sondi.
U produžetku sonde prema sjeveru, do zdravice je istražena sonda 2, koja se nalazi točno na spoju gradskih zidina i amfiteatra. Gradske su zidine građene nakon amfiteatra i to tako da su „ušle“ ispod lukova amfiteatra na njegovoj južnoj strani. Pravac zidina ima otklon nastao kao prilagodba položaju jednog od pilona koji su nosili lukove i južnu fasadu amfiteatra. Zidine su sagrađene tako da su se naslonile uz pilon. U sondi su identificirani slojevi koji odgovaraju slojevima u sondi 1. Istraživanja na mjestu spoja vanjske elipse amfiteatra i gradskih zidina pokazala su da su temelji gradskih zidina plići od temelja vanjske elipse amfiteatra. Elipsa je građena od velikih kamenih ploča koje su ispod pilona i uz njih bile međusobno spajane željeznim sponama postavljenima u rastopljeno olovo. Kamene su ploče poslagane u četiri reda, jedan iznad drugoga. Najdonji red ploča leži na temelju dubokom oko 70 cm. Temelj je vezan s jako mnogo izrazito tvrde žbuke. Teren na kojem se istraživalo ograđen je drvenom ogradom. Sonde su dokumentirane. Sonda 1 djelomice je zatrpana. Svi su nalazi oprani i preliminarno konzervirani, a pohranjeni su u kući na amfiteatru koju rabi Konzervatorski odjel u Splitu.

Literatura

Jeličić-Radonić 2006 Jasna Jeličić-Radonić, Lokaliet: Salona – zapadni bedemi, amfitetar, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 391 – 393.

Jagoda Mardešić

Summary

The excavations next to the amphitheatre in Salona (today's Solin) were begun in 2005 placing the probe along the west part of the city walls, at the area were the walls and the amphitheatre connect.
The excavations were continued in 2006. The probe was placed at the eastern side of the walls, that is, at the interior side when looked on from the city . At the south side of the probe a grave was found (G1). It was constructed of limestone sheathing of an irregular rectangular shape. It was covered by limestone slabs some of which were reused. A body of one individual was found in the grave. Stratum 003 (bottom of the layer) and 004 revealed a large stone block (at the middle of the probe) and a console (at the rear south part of the probe). Both stone blocks belonged to the amphitheatre. 13 strata were recorded in the probe, 12 of which contained finds and one was sterile.
In the extension of the probe in the north direction, probe 2 placed at the junction of the city walls and the amphitheatre was excavated to the natural soil. The city walls were built around the amphitheatre in the way that the city walls 'entered' underneath the arches at the south

side. The direction of the walls has a deflection, which was created as an adjustment to the position of one of the pylons, which carried the arches and the south facade of the amphitheatre. The walls were built in such way as to lean on the pylon. Layers matching those in probe 1 were identified.

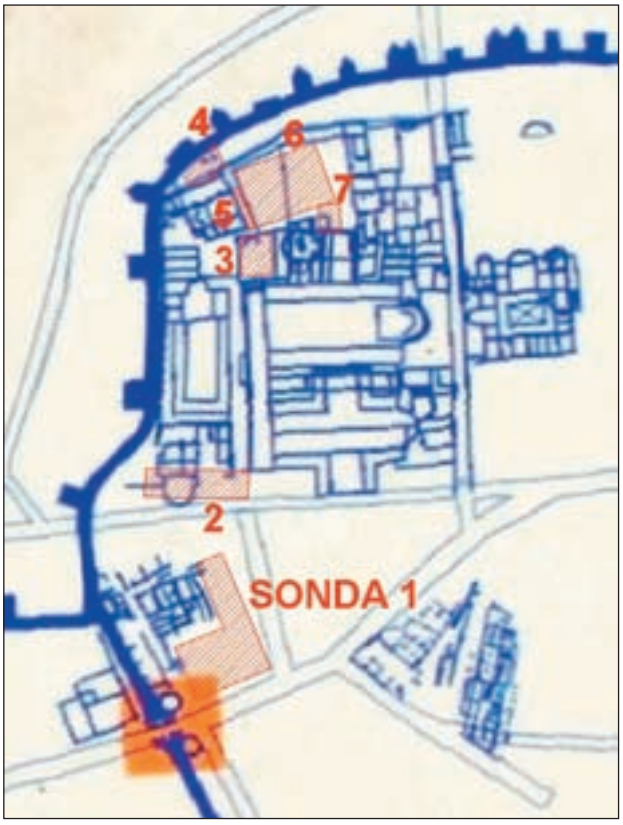
Redni broj: 226
Lokalitet: Salona – episkopalni kompleks
Naselje: –
Grad/općina: Solin
Pravni status: R-651
Razdoblje: A
Vrsta radova: geofizička istraživanja

Tijekom proljeća 2006. provođena su geofizička istraživanja na nekoliko lokacija u episkopalnom centru Salone. Istraživanje je povjereno tvrtki Geoarheo d.o.o. (voditelj istraživanja Goran Skelac, dipl. arheolog). Sredstva za istraživanje osigurao je Arheološki muzej Split, a radove je nadzirao Konzervatorski odjel u Splitu.

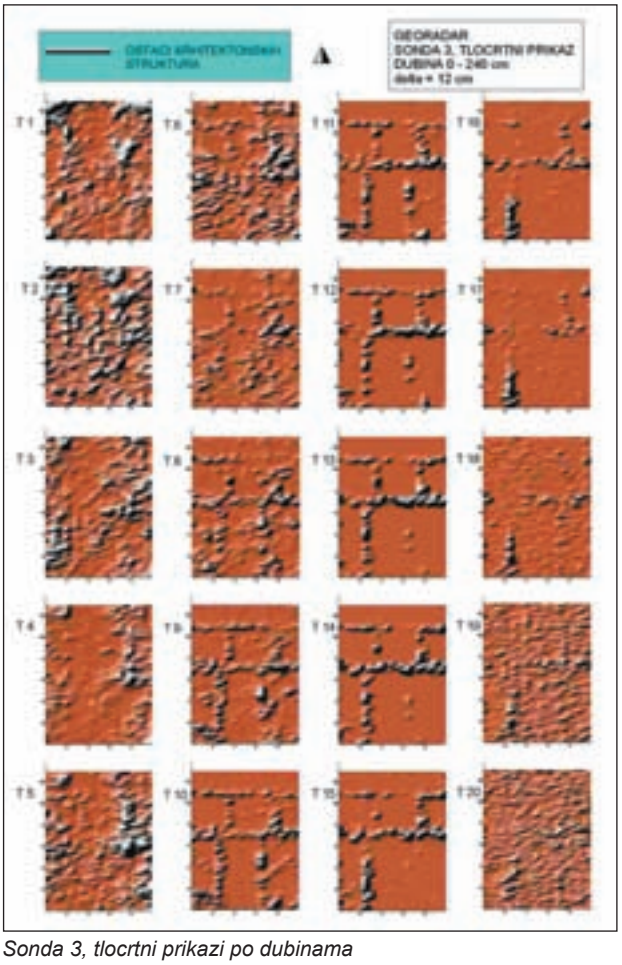
Sonde su postavljene na sedam pozicija, a ukupna im je površina 2420 m². Istraživanje je izvedeno georadarom i antenama od 200 i 400 MHz, s prosječnom dubinom mjerenja od približno 3,5 m. Istražen je prostor sa sjeverne i istočne strane Oratorija A (sonde 4, 5 i 6), zatim arhitektura u blizini krstionice (sonde 3 i 7) i nešto dalje južno u smjeru *Portae Cesareae* (sonde 1 i 2). Cilj istraživanja bio je nedestruktivnom metodom, tzv. daljinskim pronicanjem (*remote sensing*), utvrditi položaje ostataka arhitekture na prostorima između istraženih objekata ili ispod njih, kako bi se mogla planirati daljnja arheološka iskopavanja.
Rezultati pokazuju prisutnost veće količine čvrstih linearnih struktura – zidova, kao i amorfnih oblika koji upućuju na urušenja objekata pod zemljom ili deponija kamena i drugoga čvrstog materijala. Najvažniji i svakako najatraktivniji rezultat dobiven je u sondi 3 (veličine 10x13 m), smještenoj u prostoriji koja se zove katekumenej i poznata je po ranokršćanskom mozaiku s prikazom jelena koji piju iz izvora života, a nalazi se nekoliko metara zapadno od krstionice. Položaj te prostorije povišen je u odnosu na krstionicu gotovo dva metra i prilazi mu se stubama s južne strane. Na dubini od približno 0,6 m



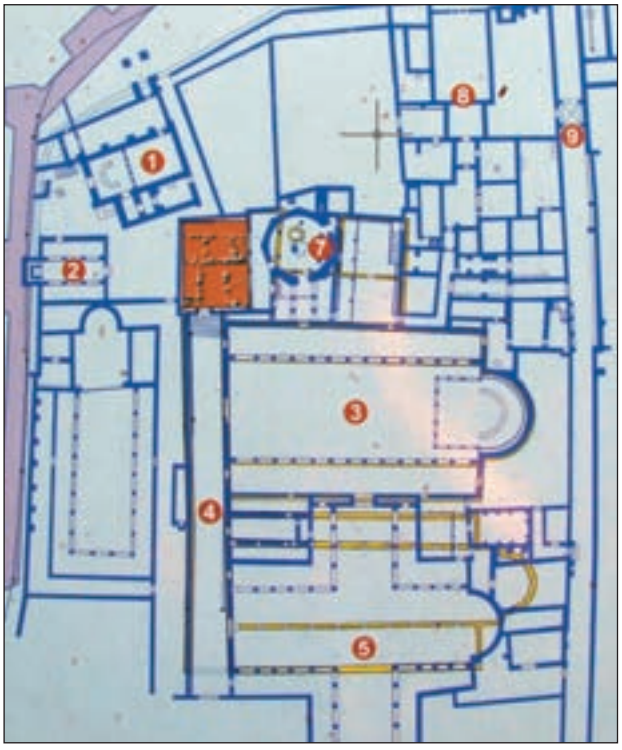
Georadarsko istraživanje u Saloni



Položaj georadarskih sondi



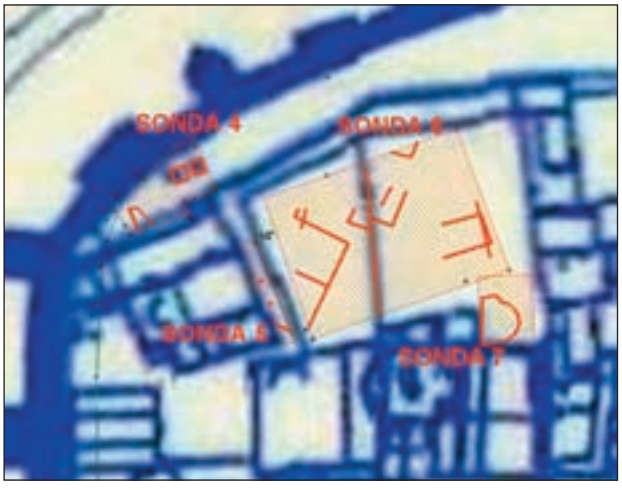
Sonda 3, tlocrtni prikazi po dubinama



Sonda 3 smještena u tlocrt lokaliteta

ispod površine pojavljuje se pravilan raspored zidova koji odvajaju nekoliko manjih prostorija. Ti zidovi očuvani su do dubine od približno 1,6 m ispod površine, tako da je očuvan gotovo 1 m njihove visine. Preostale sonde također su pokazale prisutnost ostataka arhitekture, bilo da je riječ o nastavku već otkopanih zidova, novim zidovima ili ostacima infrastruktura koji ne korespondiraju s već poznatima.
Nakon ovog istraživanja zaključak je da se georadarskim istraživanjem mogu na širem prostoru Salone pronaći i kartirati ostaci arhitektonskih faza koje su prethodile vidljivim, već dokumentiranim i iskopanim fazama te pronaći oni segmenti arhitekture koji se nalaze ispod naknadno sagrađenih građevina ili na prostoru koji još nije istraživan.

Goran Skelac



Tlocrtni prikaz najvažnijih ostataka arhitekture pronađenih georadarom u sondama 4 – 7

Summary

During the spring of 2006 geophysical research was conducted in Salona at sites in Episcopal centre. The probes were positioned on seven locations at a surface of total 2420 square meters area of northern and eastern side of Oratorium A (probes 4,5 and 6), area inside the architecture in the vicinity of baptistery (probes 3 and 7) and more to the south in the direction of *Portae Cesareae* (probes 1 and 2). The results show presence of a larger amount of solid linear structures- walls as well as amorphous shapes which indicate caving in of the objects that are under the ground or stone depots and other solid material.
The most important and certainly the most attractive result was found in probe 3 (10 by 13 m in size), positioned inside a room called catechumenum, which is famous for its early Christian mosaic with deers that drink water from the fount of life and that is situated a few meters west of the baptistery. At the depth of approximately 0.6 m below the surface a regular assemblage of walls that separate a few smaller rooms appears.

Redni broj: 227
Lokalitet: Salona – Marusinac
Naselje: –
Grad/općina: Solin
Pravni status: R-651
Razdoblje: A
Vrsta radova: revizijsko iskopavanje

Arheološka istraživanja na lokalitetu Marusincu trajala su od 8. studenoga do 5. prosinca 2006. i obuhvatila su prostor južno od vanjskog zida apside sjeverne bazilike, tzv. *bazilicae discopertae*, te sjeverni dio transepta bazilike – Raum I. Istraživanja je vodila Ema Višić Ljubić. Članovi ekipe bili su Maja Bilić (dipl. arheologinja) i Ivan Matijević (dipl. arheolog), Mario Čorić (dipl. ing. arhitekture) i Ivanka Vukšić (restauratorica). Arheološka je istraživanja financiralo Ministarstvo kulture.

Tijekom radova nastavljeno je istraživanje unutrašnjosti dviju zidanih presvođenih grobnica u nizu, pronađenih na prostoru jugoistočno od apside tzv. *basilicae discopertae* (zidane grobnice 1 i 2). U Raumu I (sjevernom dijelu transepta tzv. *basilicae discopertae*) podignuti su poklopci triju sarkofaga položenih u smjeru istok-zapad. Zapadno od njih nalazi se još jedan sarkofag smješten ispod kamenog popločenja bazilike, čiji poklopac nije bilo moguće podignuti. Tijekom kampanje istražena je unutrašnjost svih četiriju sarkofaga.

Prostor uz vanjski zid Rauma IV, tzv. *basilicae discopertae* Na tom su prostoru 2005. otkrivene tri zidane presvođene grobnice s pristupnim hodnicima. Grobnice se u nizu protežu od zapada prema istoku i međusobno su povezane zajedničkim zidovima. Orijentirane su u smjeru sjever-jug s ulazom na jugu. Podignute su prije gradnje tzv. *basilicae discopertae*. Tijekom ove kampanje do zdravice je istražena unutrašnjost zidanih grobnica 1 i 2. Treću grobnicu u nizu nije bilo moguće istražiti, budući da njena vrata dijelom ulaze u profil sonde.
Zidana grobnica 1 smještena je uz vanjski zid Rauma IV



Marusinac (foto: T. Bartulović)

tzv. *basilicae discopertae*. Zapadni se zid grobnice u svom južnom dijelu proteže ispod zida crkve. Prilikom otkrića, svod je grobnice većim dijelom bio porušen. U istraživanjima 2005. u sjeveroistočnom kutu grobnice otkriven je grob četvrtaste konstrukcije (63x75 cm, vis. 51 cm) građen od okomito i vodoravno položenih tegula nad kojima je bila kamena ploča. U tom grobu kosturnici pronađene su kosti dvaju odraslih pokojnika. Tijekom istraživanja u sloju ispod groba kosturnice pronađena su četiri kostura položena na tupinu u smjeru sjever-jug, s glavama na sjeveru. Kosti su bile veoma ispremiješane i među njima su pronađeni brojni ulomci žbuke koji su pali sa zidova i stropa grobnice.

Strop zidane grobnice 2 pronađen je djelomice urušen. U grobnici je najvjerojatnije bilo pokopano šest pokojnika, budući da je pronađeno šest lubanja. Lubanje i kosti bili su ispremiješani. Pet je lubanja pronađeno u sjevernom djelu grobnice, dok je jedna pronađena po sredini. Među kostima je bilo dosta ulomaka žbuke koja je pala sa zidova i stropa grobnice, kao i kamenih ulomaka koji su dijelovi konstrukcije grobnice. U sjevernom dijelu grobnice pronađena su dva uzglavlja, od kojih je jedno bila kameno a drugo od ulomka tegule. Pokojnici su bili položeni izravno na tupinu.

Raum I

Tijekom istraživanja 1993. istražen je sjeverni dio transepta bazilike – Raum I. Tada su ispod razine poda otkriveni starokršćanski sarkofazi: tri položena u smjeru istok-zapad i zapadno od njih još jedan sarkofag u smjeru sjever-jug, smješten ispod sačuvana kamenog popločenja bazilike. Svi poklopci sarkofaga bili su razbijeni. Tada se kopalo do zdravice i pokazalo se da su sarkofazi bili postavljeni na tupinu. Tijekom radova istražena je unutrašnjost sarkofaga. Podignuti su poklopci triju sarkofaga paralelno položenih u smjeru istok-zapad.

Najjužniji sarkofag (sarkofag 1) prvi je istražen. Poklopac sarkofaga bio je razbijen s obiju strana. Sarkofag (208x71cm, vis. 71 cm) je bio do vrha ispunjen zemljom, ulomcima kamena, dijelovima tegula i velikim brojem kockica mozaika, kao i nekoliko većih komada mozaičnog poda. U sarkofagu je bio pokopan jedan pokojnik, položen u smjeru istok-zapad s glavom na zapadu. Lubanja i gornji dio kostura djelomice su bili ispremiješani (vilica je pronađena uz lijevo koljeno).

Poklopac drugog sarkofaga bio je razbijen sa sjeverne strane. Sarkofag (198x88 cm, vis. 77 cm) je bio do vrha ispunjen zemljom, ulomcima kamena, tegula, imbreksa. U tom je sarkofagu pronađen i ulomak četvrtaste mramorne menze te ulomak tanje ploče od kvalitetna bijelog vapnenca s natpisom (djelomice sačuvana dva retka: LMA/AS) i tragovima žbuke na stražnjoj strani. To upućuje na to da je ploča bila uzidana u pod ili zid. Pronađen je i jedan ulomak pluteja od vapnenca s polukružnim reljefnim ukrasom te dva nepravilna mramorna ulomka. Od sitnih nalaza pronađen je jedan komad brončanog novca (oko 15 cm od visine poklopca sarkofaga), šest ulomaka olovnih traka, tri željezna čavla, nešto ulomaka stakla i keramike. U tom sarkofagu kosti su bile ispremiješane. Pronađene su kosti najmanje dvaju kostura i dio jedne lubanje (donja vilica).

Uza sjeverni rub Rauma I nalazio se treći sarkofag čiji je poklopac bio razbijen s južne strane. Sarkofag (204x83 cm, vis. 82 cm) je bio do vrha ispunjen zemljom, ulomcima kamena, tegula. U sarkofagu su pronađeni kosturi četiriju pokojnika, čije su kosti bile ispremiješane. Duž sjeverne,



Marusinac, zidana grobnica 2 (foto: M. Bilić)

duže strane sarkofaga pronađene su glave pokojnika, dok su se pojedine vilice našle na suprotnoj strani. Među kostima su također pronađeni mramorni ulomak četvrtaste menze, dva kamena ulomka s natpisom koji se spajaju



Marusinac, Raum I, sarkofag 1 (foto: E. Višić-Ljubić)

(sačuvan je jedan redak sa slovima RTI, a u drugom je retku urezana hedera), još jedan kameni ulomak s urezanim slovima IO te ulomak tranzene od vapnenca. Od sitnih nalaza pronađena je jedna olovna traka te nešto ulomaka stakla i keramike.

Zapadno od tih triju sarkofaga nalazi se četvrti sarkofag, na kojem je uklesan grčki natpis. Sarkofag se nalazi ispod sačuvanog dijela kamenog popločenja Rauma I. Sarkofag (204x67 cm, vis. 60 cm) je bio do vrha ispunjen zemljom i velikim kamenim ulomcima. U sarkofagu su pronađene loše očuvane i ispremiješane kosti jednog pokojnika. Sarkofag je položen u smjeru sjever-jug. Glava pokojnika bila je položena na jugu.

Iz navedenoga je očito da su poklopci sarkofaga pronađeni u Raumu I bili razbijeni poradi pljačke, na što upućuju i ispremiješane kosti pokojnika u njima.

Tijekom istraživanja pronađeni su i pokretni nalazi koji uključuju brončani novac, ulomke olovnih traka, željezne čavle te ulomke stakla i keramike. U sarkofazima su među kostima pokojnika pronađeni i manji kameni ulomci koji su najvjerojatnije pripadali interijeru bazilike (ulomci tranzene i pluteja), dva ulomka mramorne menze te tri ulomka vrlo kvalitetna bijelog vapnenca s dijelovima dvaju starokršćanskih natpisa.

Nakon istraživanja konzervirane su tri zidane grobnice u nizu pronađene 2005., kao i zidane grobnice istražene 2000. godine. Ujedno je konzerviran vanjski plašt apside te su opšiveni ostaci antičke žbuke na unutrašnjem zidu apside tzv. *basilicae discopertae*. Nakon što je u Raumu I istražena unutrašnjost sarkofaga, njihovi su poklopci vraćeni na mjesto.

Literatura

Cambi 1991 Nenad Cambi, Predgovor i Pogovor, u: Antička Salona (uredio: N. Cambi), Književni krug, Split, 1991.

Dyggve-Egger 1939 Ejnar Dyggve-Rudolf Egger, Der altchristliche Friedhof Marusinac, Forschungen in Salona, III, Wien, 1939.

Dyggve 1989 Ejnar Dyggve, Povijest salonitanskog kršćanstava, Izabrani spisi, Split, 1989.

Kaufmann 1917 Carl Maria Kaufmann, Handbuch der altchristlichen Epigraphik, Freiburg im Breisgau, 1917.

Marin 1993 Emilio Marin, Nova istraživanja na Marusincu u Saloni, Diadora, 15, Zadar, 1993: 259 – 273.

Višić Ljubić 2006 Ema Višić Ljubić, Lokalitet: Salona – Marusinac, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 387 – 389.

Ema Višić Ljubić

Summary

Archaeological excavations at Marusinac site in Solin (Salona) during 2006 covered the area south of the outer wall of the apse belonging to the northern basilica (the so-called *Bazilicae discopertae*) and the northern part of its transept- Raum I. The excavations continued the previous investigation of the two of many grave vaults found at the area south-east of the apse of the so-called *bazilicae discopertae* (grave vaults 1 and 2). In Raum I (north part of the transept of the so-called *bazilicae discopertae*) lids of the three sarcophagi of the east-west orientation were lifted.

West of these, one more sarcophagus was found, placed beneath the stone pavement of the basilica, oriented in the East-west direction.
Inside the grave vault 1, in the stratum beneath the bone-grave, four skeletons were found oriented to the north-west, their heads on the north side. Grave vault 2 contained six bodies. Skulls and bones were intermingled in both graves.
In all the sarcophagi positioned beneath the Raum I skeletons were found. The lids were broken by the pillagers, which is indicated by the intermingled bones inside the sarcophagi. Smaller stone fragments were also found inside them, which probably belonged to the interior area of the basilica (fragments of the transenna and pluteus), two fragments of the marble mensa and three fragments of a high-quality white limestone with parts of two early Christian inscriptions. Among the movable objects lead bands were found and some glass from the Late Antiquity. After the excavations were concluded, conservation works were conducted on three of many vaulted graves found in 2005 and of the grave vault excavated in 2000. Conservation works were also conducted on the outer wall of the apse and sheathing of the remains of the Antique plaster on the inner wall of the apse.

Redni broj: 228
Lokalitet: Salona – Oratorij A
Naselje: –
Grad/općina: Solin
Pravni status: R-651
Razdoblje: A
Vrsta radova: revizijsko istraživanje

U petoj sezoni radova (od 8. do 28. veljače 2007.) u Oratoriju A u Saloni nastavljena su istraživanja u prostoriji I.1 (prostoriji s klupom), u zapadnom dvorištu na prostoru južno od fontane (u sektoru I.9) i istočno od kanala akvedukta (u sektoru VI.) te u sjevernoj prostoriji Oratorija A (prostoru I.2). Istraživanja je vodila Jagoda Mardešić (Arheološki muzej Split), a sudjelovali su Morana Čaušević, Ivan Matijević, Maja Miše, Ema Višić-Ljubić, Maja Peović (studentica arheologije), Branko Penđer (voditelj tehničkog odjela AMS-a) i Ivanka Vukšić (restauratorica). Radove su financirali Ministarstvo kulture i Ministarstvo vanjskih poslova Republike Francuske.

Sonda u prostoriji I.1
Sonda je otvorena 2005., a tijekom 2006. nastavljena su istraživanja u sjeverozapadnom kutu prostorije I.1. Spuštala se razina zemlje zapadno od zida I. 134, odnosno između tog zida na istoku, sjevernog zida prostorije I.1 na sjeveru i popločenja na istoku te polukružne klupe na jugu. Istraženi su slojevi I. 10026 i I. 10027. Sloj I. 20026 svijetlosmeđe je boje i sadrži dosta pijeska. Od nalaza prevladava keramika vrlo sitnih dimenzija te grumenje žbuke i ulomci fresaka crvene, zelene i žute boje. Osim fresaka, treba izdvojiti i brončanu iglu. Taj se sloj nalazi u sjevernom dijelu sonde, dok je u južnom sloj I. 10027 – prekopana rahla tupina (lapor).

Sonda u prostoriji I.2
Na prostoru između drugog i trećeg kontrafora otvorena je sonda (2,5x1,3 m) u kojoj je otkriven zid I.216. Pruža se u



Ostaci kanala VI.106 i zida VI.203 koji ga je presjekao (foto: J. Mardešić)

smjeru sjeveroistok-jugozapad i stariji je od sjevernog zida Oratorija A. Do sada su otkrivena tri reda kamena koji je vezan s dosta žbuke. Južno lice zida djelomice je uništeno prilikom gradnje Oratorija A, tako da je sačuvano na nižoj razini od sjevernog lica. Sjeverni zid Oratorija A djelomice je podignut na zidu I.216. Taj je zid vjerojatno dio iste građevine kojoj je pripadao i zid I. 314 otkriven u sondi C u prostoriji I.1. Sjeverni zid Oratorija samo djelomice naliježe na stariji zid što je vjerojatno uzrok njegova napuknuća. Slično je napuknuće uočeno i na južnom zidu, a dogodilo se zbog toga što je jugozapadni ugao Oratorija A izgrađen nad kanalom. U sloju I. 20026 (sloj iznad zida I. 216) pronađen je brončani novac. Od ostalih nalaza prevladavaju ulomci grube keramike (amfore, ulomci tegula i crijepa) te životinjske kosti i školjke. Jednaka je situacija zabilježena i tijekom prethodnih kampanja.

Sonda u prostoru VI
Istraživanja su provedena u sektoru VI (prostor južno od jugozapadnog ugla Oratorija) i na spoju tog sektora sa sektorom I.9 (zapadno dvorište Oratorija A). Odmah ispod sloja humusa otkriveni su ostaci masivnih supstrukcija građenih od kamenja neujednačene veličine vezanog s dosta žbuke. Supstrukcije su ispresijecane kanalima (tijekom 2006. otkriveno ih je ukupno šest) koji se ulijevaju u glavni kanal I. 908 što je odvodio vodu u smjeru juga. U



Ostaci kanala VI.106 i zida VI.203 koji ga je presjekao (foto: J. Mardešić)



Sjeverni zid Oratorija A i zid I.216 (foto: J. Mardešić)

njega se ulijevaju četiri kanala s istočne i zapadne strane. Svi su oni plići od kanala I. 908. Taj je kanal popločan tegulama, a strane su građene od kamena i ulomaka tegula vezanih žbukom. Kanal je dubok 70 cm. Istočno od kanala I. 908 otkriven je kanal VI. 106, koji je položen u smjeru sjeveroistok-jugozapad i nalazi se na višoj nadmorskoj razini od svih kanala otkrivenih tijekom ove kampanje. Prekinuo ga je zid VI. 103 u smjeru sjever-jug. Taj je zid sačuvan samo u dva reda kamena i stariji je od Oratorija A. Ni u jednom kanalu nije bilo nalaza, već su bili ispunjeni zemljom. Neposredno uz južni zid Oratorija, kao i zapadno od zapadnog zida Oratorija, u žbuci su otkriveni otisci kamenih ploča kojima je vjerojatno bilo popločano cijelo zapadno dvorište, kao i prostor južno od zgrade Oratorija.
Dijelovi arhitekture koji su u potpunosti istraženi, kao i slojevi, dokumentirani su (mjerilo 1 : 20) i fotografirani. Sonde su prekrivene geotekstilom.

Literatura

Gerber 1917 W. Gerber, Forschungen in Salona, I, Wien, 1917.
Cambi 1991 Nenad Cambi, Antička Salona (zbornik radova), N. Cambi ur., Uvod i Pogovor, Split, 1991: 7 – 36, 443 – 507.
Cambi 2002 Nenad Cambi, Antika, Zagreb, 2002: 215, 216.
Mardešić 2006 Jagoda Mardešić, Lokalitet: Salona – Oratorij A, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 389 – 391.
Mardešić, Chevalier 2005 Jagoda Mardešić, Pascale Chevalier, Preliminarni izvještaj o hrvatsko-francuskim radovima u Saloni (2004.) / Episkopalni centar – Oratorij A, VAPD, 98, Split, 2005: 261 – 270.

Jagoda Mardešić

Summary

During 2006, in the fifth season of works in the Oratorium A in Salona, excavations in room I. 1 (the room with a bench) were continued, as well as in the west yard at the area south of the fountain (sector I.9) and east of the aqueduct canal (sector VI.) and in the north room of the Oratorium A (room I.2).

Redni broj: 229
Lokalitet: Salona – teatar
Naselje: –
Grad/općina: Solin
Pravni status: R-651
Razdoblje: A
Vrsta radova: revizijsko iskopavanje

Arheološka istraživanja na teatru u Saloni provedena u studenom 2006. nastavak su radova započetih 2001., prilikom zaštitnih arheoloških radova na trasi kolektora (Eko-Kaštelanski zaljev). Jedan krak kanalizacijskog prstena Kaštelanskog zaljeva prošao je sa sjeverne strane tzv. splitske obilaznice, u blizini antičkog teatra u Solinu. Tada je investitor na zamolbu arheologa uklonio slojeve asfalta i betona iznad stare ceste Split – Trogir, koja je prelazila preko južnog dijela teatra i sjevernog dijela hrama. Južni zid trijema teatra prislonjen je na sjeverni dio hrama (još nije u potpunosti razjašnjen kronološki odnos hrama i teatra). Tijekom 2003. započelo je skidanje zemljanog nasipa i rubnika stare ceste za Trogir, i to na dijelu koji je istraživao E. Dyggve. To je sjeverni dio hrama i trijem s istočne strane hrama. U istraživanjima 2006. sudjelovali su J. Mardešić (voditeljica istraživanja), I. Matijević, M. Čorić (arhitekt u AMS-u) i I. Vukšić (restauratorica u AMS-u).

Radovi su započeli na zapadnom dijelu terena, odnosno na zapadnoj polovini teatra. Najprije je uklonjen nasip stare ceste za Trogir, koji se sastojao od vrlo tvrdog naboja od zemlje, šljunka i kamena raznih dimenzija. Tijekom ove kampanje skinut je nasip u dužini od 16 m (prema zapadnom rubu trijema). U nasipu je otkriven jedan ulomak baze stupa i ulomak mramornog kapitela. Uklonjene su četiri stare vodovodne cijevi kojima se voda dovodila do Trogira. Cijevi su promjera 30 cm i dugačke po 4 m. Za njihovo vađenje i odvoz bili su angažirani rovokopač i kamion. Na sjevernom rubu ceste otkrivena su dva recentna zida – sjeverni rub ceste građen od velikih blokova koji načinom obrade ne odgovaraju blokovima s teatra te južni, paralelan zid unutar ceste građen od manjeg, pravilno klesanog kamena. Taj zid pratio je električni kabel koji je također uklonjen. Zbog načina na koji je klesan, postoji mogućnost da je kamen uporabljen pri gradnji posljednjeg zida skinut sa zidova teatra. Oba su zida bila građena u tehnici suhozida. Osim dvaju navedenih kamenih ulomaka, nije bilo drugih nalaza.
Ovim radovima otkriven je južni zid teatra (sjeverni zid trijema) u dužini od 17 metara. Istočni dio zida bio je vidljiv jer ga stara cesta nije prekrivala. Zid je i na ovome, zapadnom dijelu građen od većih pločastih blokova vezanih žbukom. Prednje strane nekih blokova bunjasto su oblikovane. Nasip stare ceste za Trogir uklonjen je u debljini od 0,8 m, tako da su vidljiva dva, a mjestimice i tri reda kamenja južnog zida teatra. Na zapadnom je kraju zida kanal, usječen u kamene blokove, koji je bio napravljen prilikom postavljanja električnog kabela. Izrađen je tloris otkrivenog dijela zida. Iskopani dio nasipa odvezen je.
Na istočnom dijelu terena, odmah uz hram (s njegove istočne strane) i južni zid trijema teatra, postavljena je sonda dimenzija 2,5x6,10 metara. U sondi je, na dubini od 0,9 m od površine zemlje, odnosno na nadmorskoj visini od 1,94 do 2,3 m, otkriveno popločenje. Popločenje čine vapnenačke ploče koje su u sredini sonde utonule



Pogled na hram i teatar (foto: J. Mardešić)

i napukle. Na sjevernoj strani sonde otkriveni su ostaci stubišta – sačuvane su dvije stube. Situacija je identična onoj na zapadnoj strani hrama, gdje se nalazi trijem. Između stuba i zida trijema teatra, na mjestu gdje je bila izvađena jedna od ploča popločenja sačuvana je žbuka. U sondi su, osim tragova Dyggveova iskopa i recentnog nasipa ceste, otkopani slojevi 005, 006, 007 i 008, koji su se nalazili neposredno iznad popločenja. U njima su pronađena dva primjerka brončanog novca, mnoštvo sitnih ulomaka keramike, tri ulomka kapitela i dva sitna ulomka kaneliranih stupova. Riječ je o slojevima koji su nastali nakon rušenja hrama. Tada je očito prestao funkcionirati i trijem, koji je bio zasut. Istraživanja su potvrdila rezultate Dyggveovih sondiranja, koji je pretpostavio da je na istočnoj strani hrama također bio trijem (Weilbach 1933). Nalazi su privremeno pohranjeni u Tusculumu. Situacija je arhitektonski dokumentirana. Sonda je prekrivena geotekstilom, a u planu je nastavak radova sljedeće godine.



Sonda istočno od hrama (foto: J. Mardešić)

Literatura

Weilbach 1933 F. Weilbach, Recherches a Salone, II, Copenhague, 1933: 9 – 30.

Jagoda Mardešić

Summary

During November 2006 excavations were continued at Salona (today's Solin) at the site of the theatre and shrine next to it.
As in the previous years, the bank of the old road to Trogir, which went over the south part of the theatre and northern part of the shrine was being removed. 16 m of the bank going west was removed. This opened up the same length of south wall of the theatre.
East of the shrine, at the junction with theatre, a 2.5m x 6.10 probe was made. It yielded a pavement and remains of a staircase. The pavement and the staircase that led to the theatre gallery were identical to the gallery found at the eastern side of the shrine.

Redni broj: 230
Lokalitet: Sinj – tvrđava Grad
Naselje: –
Grad/općina: Sinj
Pravni status: R-306
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervacija

Arheološka istraživanja na tvrđavi Grad u Sinju provode se u okviru „Programa očuvanja i obnove zidina sinjske tvrđave". Program financiraju Ministarstvo kulture i Grad Sinj. Lokalitet na kojem se obavljaju zaštitna istraživanja nalazi se na k.č. 462/4, k.o. Sinj. Istraživanja na tvrđavi Grad kontinuirano se provode od 2004. godine. Tijekom IV. arheološke kampanje Muzej Cetinske krajine istraživao je od 22. svibnja do 14. srpnja 2006. (ukupno 37 radnih dana). Arheološka istraživanja vodila je Anita Librenjak, a stručnu ekipu sačinjavali su Vedrana Gunjača Gašparac, Branimir Župić te Branka Milošević. Arheološki nadzor obavljala je arheologinja Dubravka Čerina iz Konzervatorskog odjela u Splitu. U arheološkim istraživanjima sudjelovala su 22 pomoćna radnika. Tehničku dokumentaciju izrađuju Mladen Popović iz Konzervatorskog odjela u Splitu i Dijana Sabioncello iz Muzeja Cetinske krajine.

Prije početka arheoloških iskopavanja postavljena je mreža kvadranata veličine 10x10 m. Vektorski postavljena mreža usitnjena je za potrebe IV. arheološke kampanje na kvadrante 5x5 m, kako bi se omogućilo optimalno i ujednačeno vođenje arheološke dokumentacije. Snimanje i postavljanje geomreže obavila je tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Sesveta, pod vodstvom dipl. arheologa Gorana Skelca. Arhitektonski ostaci građevina otkriveni tijekom arheoloških istraživanja 2004. i 2005. godine ove su godine konzervirani (Librenjak, Čerina, Župić 2006). Obavljena je primarna konzervacija gornjih dijelova zidova i proveden je drenažni sustav duž južnog bedema tvrđave.
Arheološka istraživanja 2006. obavljena su u sektoru 3 (kvadranti 32 c, d, e, f; 33 c, d, e, f; 34 d, e, f) na površini od cca 100 m². Riječ je o unutrašnjoj strani krajnjega istočnog dijela južnog bedema tvrđave. Teren je bio zahtjevan, vrlo strm i obrastao gustom šikarom i raslinjem. Nakon raščišćavanja terena i uklanjanja sloja trave i humusa otkriveni su ostaci talijanskog bunkera iz II. svjetskog rata. Nakon uklanjanja talijanskog bunkera pronađeni su ostaci



Sinj – tvrđava Grad, topovnice s prsobranima u jugoistočnom dijelu tvrđave (foto: A. Librenjak)



Sinj – tvrđava Grad, topovnica na bastionu u jugoistočnom dijelu tvrđave (foto: B. Župić)

zaobljenog bastiona s ležištima za top i prsobranima. Ni jedan pronađeni zid topovnica nije definiran u cijelosti. Istaknuti jugoistočni ugao tvrđave svakako je morao biti jače utvrđen, sukladno razvoju suvremene vojno-obrambene taktike. Bastion s topovnicama u jugoistočnom dijelu naznačen je na svim likovnim prikazima tvrđave iz 17. i 18. st. Od pokretnoga arheološkog materijala treba izdvojiti ulomke glaziranoga višebojnog i jednobojnog keramičkog posuđa, željezne topovske kugle, venecijanski novčić iz 18. st., ulomke stakla i keramičkih lula te brojne ulomke građevnog materijala.
Otkriveni dijelovi zidova prsobrana i ležišta za top nastavljaju se u sjevernom i istočnom profilu iskopa te je neophodno proširiti arheološka istraživanja kako bi se mogla sagledati arhitektonska cjelina navedenoga obrambenog sklopa.



Sinj – tvrđava Grad, pogled na jugoistočni bastion (foto: A. Librenjak)

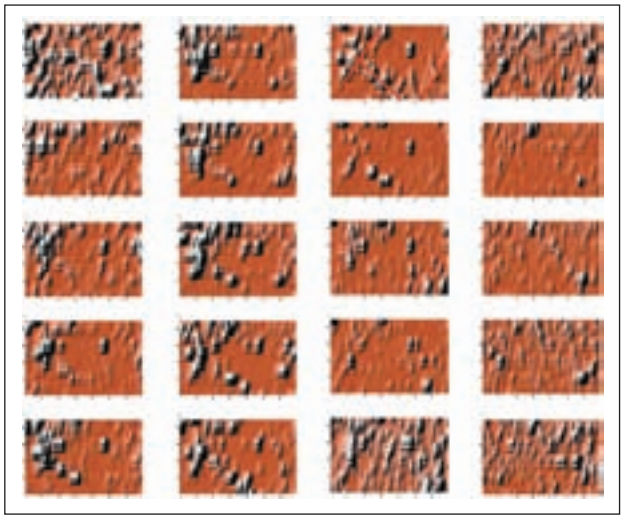
Literatura

Librenjak, Čerina 2005 Anita Librenjak, Dubravka Čerina, Preliminarno izvješće o zaštitnim arheološkim istraživanjima na tvrđavi Grad u Sinju 1998. i 1999. godine, VAPD, 98, Split, 2005.
Librenjak, Čerina, Župić 2006 Anita Librenjak, Dubravka Čerina, Branimir Župić, Lokalitet: Sinj – tvrđava Grad, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 393 – 396.

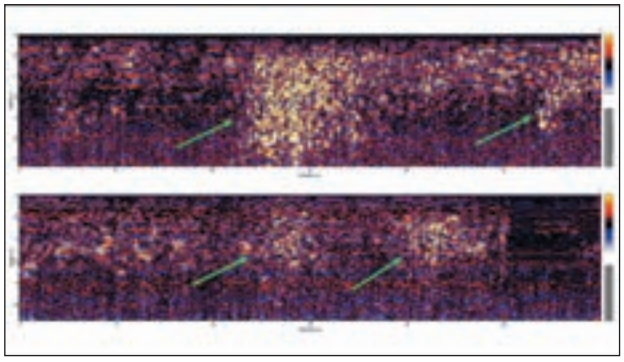
Anita Librenjak
Dubravka Čerina

Summary

Archaeological excavation at the Grad fortress in Sinj have been conducted as a part of "Programme of Preservation and Restoration of Sinj Fortress Walls". Rescue archaeological excavations at the fortress have been continuously repeated since 2004.
Rescue archaeological excavations in 2006 were conducted inside the rearmost eastern part of the southern city wall of the fortress on a very steep and overgrown terrain. Remains were found of a rotund bastion with a cannon bed and parapets as was indicated on depictions of the fortress from the 17th and 18th centuries. Discovered parts of the walls extended further in the northern and eastern profile of the excavation, hence it is essential that the archaeological excavations be broadened for the entirety of the architectonic whole of the defence system to be perceived. Mobile archaeological finds that stand out are fragments of glazed multicoloured and monochrome pottery, iron cannon balls, Venetian coin form the 18th century, glass fragments, clay pipes and numerous fragments of building material.



Sonda 1, tlocrtni prikaz rezultata georadarskog istraživanja (dubina od 0 do 2 m)



Georadarski profili uz arheološki iskop – označene su zone s ostacima kamena i zidova

Redni broj: 231
Lokalitet: Sinj – tvrđava Grad
Naselje: –
Grad/općina: Sinj
Pravni status: R-306
Razdoblje: SV
Vrsta radova: geofizička istraživanja

U kolovozu 2006. provedena su probna geofizička istraživanja na sinjskoj tvrđavi. Istraživanje je provela tvrtka Geoarheo d.o.o. (voditelj istraživanja bio je Goran Skelac, dipl. arheolog). Sredstva za istraživanje osigurao je Muzej Cetinske krajine iz Sinja, a radovi su obavljeni pod nadzorom Konzervatorskog odjela u Splitu.



Pripreme za georadarsko snimanje

Istraživanje georadarom na sinjskoj tvrđavi imalo je probni i promidžbeni karakter. Cilj istraživanja bio je utvrditi mogućnosti georadara na takvom arheološkom lokalitetu i učinkovitost rezultata dobivenih takvim istraživanjem. Izmjerena je jedna sonda, dimenzija 7x5 m, neposredno uza zidine tvrđave na njenu sjeverozapadnom dijelu. Rezultati iz te sonde pokazuju prisutnost pravilne čvrste formacije koja podsjeća na urušenje dvaju zidova što se spajaju pod pravim kutom.
Na južnom dijelu tvrđave nije bilo moguće napraviti radarsku sondu zbog strmine terena i brojnih fizičkih prepreka (kamenja i drveća). Na tom dijelu terena izmjeren je georadarski profil dužine 60 m, neposredno uz iskop arheološke sonde. Željelo se utvrditi koliko se daleko u smjeru sjevera pružaju djelomice iskopani zidovi i kamena urušenja. Rezultati pokazuju zone s čvrstim ostacima koje korespondiraju sa smjerom navedenih zidova, pa su u kontekstu istraživanja ti podaci dovoljno indikativni za daljnje arheološko iskopavanje.

Goran Skelac

Summary

In August 2006 test geophysical research on the Sinj fort was conducted. The aim of the research was to determine the capabilities of the geo-radar at this type of archaeological site and the efficiency of the results gained with this kind of method. The existence of remains of walls and caved in material was determined and confirmed in subsequent archaeological excavations.

Redni broj: 232
Lokalitet: Split – Dioklecijanova palača (Alješijeva 6)
Naselje: –
Grad/općina: Split
Pravni status: P-1323 (urbana cjelina, zona zaštite A)
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Arheološka istraživanja u prizemlju zgrade na adresi Alješijeva 6 u Splitu (k.č. 12535 i č. zgr. 1784, k.o. Split) trajala su od 17. srpnja do 18. kolovoza 2006. godine. Voditeljica istraživanja bila je arheologinja Muzeja grada Splita Elvira Šarić, a u istraživanjima je sudjelovala i suradnica Žaklin Miklavc, dipl. arheologinja. Nadzor radova provela je Tajma Rismondo iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Arhitektonsku dokumentaciju izradio je arh. tehničar konzervator Nenad Ivanišević. Fotodokumentacija, kao i pokretni arheološki nalazi, pohranjena je u Muzeju grada Splita. Financijska sredstva osigurao je investitor, tvrtka Prva poljana d.o.o. iz Splita (vlasnik Alberto Mazzuchelli).



Dioklecijanova palača – Alješijeva 6, istočni zid istražene prostorije (foto: E. Šarić)

Dana 19. srpnja 2006., nakon što su zaposlenici HULU-a zaduženi za upravljanje „podrumskim prostorijama" Dioklecijanove palače izvijestili o osipanju zemljane prašine i komadića kamenja, a voditeljica istraživanja obavijestila Konzervatorski odjel, zatraženo je osiguranje ovlaštenoga statičkog nadzora radi osiguranja sigurnosnih uvjeta pri uređenju dijela prizemlja. Stručno mišljenje Nevena Kunjašića, dipl. ing. građ., o stanju i sigurnosti konstrukcija iznad „podruma" bilo je da arheološki istražni radovi ne ugrožavaju objekte i da se mogu nastaviti uz potrebne mjere sigurnosti za radnike i posjetitelje „podruma".
Prostorija u zapadnom dijelu prizemnog stana u Alješijevoj 6 nalazi se iznad zapadnog dijela prostorije – hodnika Y – iz koje se prilazi drugim dvoranama i hodnicima prizemnih prostorija (Dioklecijanovi podrumi). Odgovarajući hodnik na gornjem katu (kriptoportik) bila je šetnica i prilazni prostor dvoranama Dioklecijanova stana, rastvoren na pročelju nizom lučnih prozora. Istraživanja su započeta na najvišoj površinskoj koti od +8,76 m, a dimenzije istražene prostorije jesu 6,30x4,50 m. Južni zid prostorije dio je antičkoga južnog zida palače te je sačuvan u cijeloj visini prostorije s određenim oštećenjima, koja su dokumentirana. Prozorski otvor, u južnom zidu unutar prostorije, zatvoren je PVC-stolarijom (zatečeno stanje). Ulazna vrata na sjevernom kraju istočnog zida široka su 1 m, a nasuprot njima, u zapadnom zidu nalazi se zatvoren otvor širine 1,10 m. Svojedobno su postojali otvori, odnosno prolazi u pregradnim zidovima stana, sjevernom i istočnom zidu prostorije, no naknadno su zatvoreni. Tijekom istraživanja otkopana je površina dubine pola metra, koja se sastoji od građevinskog otpada iz vremena gradnje zgrade, zemlje, pijeska, kamena, drva i žbuke te od različitih konstrukcija, ostataka zidova. Nasip do čvrste strukture koja čini vrh svoda uklonjen je bez zadiranja u dijelove konstrukcije. Kako su radovi odmicali, tako su se počele nazirati pukotine i žljebovi u nepravilnoj žbukanoj površini te je prava slika njezina stanja utvrđenja nakon radova. Površina koja čini gornji vrh svoda prizemnih prostorija nalazi se na oko 0,60-0,65 m dubine u odnosu na prag ulaznih vata. Površina nije ravnomjerno poravnana, a sjeverozapadni je dio i oštećen, tako da se jasno uočava i nekoliko pukotina, osim onih pravilnih žljebova. U jugozapadnom kutu prostorije pronađen je ostatak zida povezan žbukom dužine oko 1,50 m, koji se proteže u smjeru sjever-jug. Sjeverni zid prostorije ujedno je i jedan od pregradnih zidova stana. Zid je dijelom postavljen na oštećenoj drvenoj gredi koja je položena na manji zid širine oko 0,20 m, visine 0,3 m, u cijelosti obložen izrazito čvrstom žbukom. Istočni je zid prostorije također jedan od pregradnih zidova stana te se u njegovu južnom dijelu uočava zazidan otvor. Donji dio tog zida sačinjavaju horizontalno položene opeke i kamen raznih dimenzija. Kao i uza sjeverni zid, i ovdje se uočava podziđe čija je struktura slična opisanoj. Širina podziđa varira od 0,1 m do 0,2 m, a visina mu je oko 0,3 m u odnosu na razinu površine gornjeg vrha svoda. U jugoistočnom kutu prostorije također je otkriven red kamenja, od kojeg je dio vezan za površinu gornjeg vrha svoda, ali i podziđe istočnog zida. Zid nepravilne strukture od kamena i opeke u sjeveroistočnom dijelu prostorije udaljen je 0,5 m od sjevernog ruba zida u jugoistočnom kutu prostorije. Uočeno je nekoliko žljebova prekrivenih drvetom na cijeloj površini koja čini gornji dio svoda, s tim da je najveći na spoju do istražene površine i zapadnog

zida prostorije. Širina je žljebova ujednačena, pravilnih su i oštro sječenih rubova. U istočnom dijelu prostorije, oko 1 m od istočnog zida uočen je jedan takav pravilan, izdužen otvor, širine oko 0,085 m. Pruža se prema sjeveru, u dužini od 2,95 m. Prekriven je nagorenim drvom u vrlo lošem stanju. Dokumentirano je više takvih otvora s ostacima drva, i to iznad tjemena svoda podrumskih prostorija. Tijekom istraživanja nije se zadiralo u nosive sklopove u dijelu ispod razine vrha svoda podrumskih prostorija koja je na koti od +8,16 m. Pronađeni su ulomci keramike od grubih posuda za kuhinjsku uporabu do glaziranih ulomaka lonaca, zdjela i tanjura. Otkriveni su i ulomci stakla te metalnih predmeta, među kojima valja istaknuti nekoliko recentnih kovanica, ukosnicu, privjesak. Izdvojeno je više komada klesanih kamenih ulomaka s profilacijom te su preneseni i pohranjeni u Muzej grada Splita.

Literatura

Fisković 1950 Cvito Fisković, Prilog proučavanju i zaštiti Dioklecijanove palače u Splitu, Rad JAZU, 279, Zagreb, 1950.
Marasović 2005 Tomislav Marasović, Vodič kroz prizemne dvorane Dioklecijanove palače, Split, 2005.

Elvira Šarić

Summary

During 2006 archaeological excavations were conducted at the ground floor at 6 Andrija Alješi's Street in Split. The room at the western part of a ground floor apartment on this address is situated above a western part of a room- corridor Y- from which other halls and corridors of surface rooms are accessed (Diocletians Cellars). The mentioned corridor on the upper floor (cryptoporticus) was a walk and access area to the halls of the Diocletians apartment, opened up at the facade by a row of arched windows. Dimensions of the explored room are 6.30 by 4.50 m.The south wall of the room is a part of the palace's south wall from the Antiquity and it was preserved in the entire height of the room with certain damages that have been recorded. The entire room was explored to the solid structure consisting of the upper part of cellar rooms' ceiling. Pottery remains were found ranging from coarse pottery kitchen ware to glazed pots, bowls and plates fragments, glass fragments and metal objects among which a few recent coins, a hairpin and a pendant should be mentioned. A couple of pieces of engraved stone fragments with a profile were singled out.

Redni broj: 233
Lokalitet: Split – Dioklecijanova palača (Krešimirova ul.)
Naselje: –
Grad/Općina: Split
Pravni status: P-1323 (urbana cjelina, zona zaštite A)
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Tijekom lipnja i srpnja 2006. provođena su manja zaštitna arheološka istraživanja u poslovnom prostoru u Krešimirovoj ulici u Splitu, u središnjem dijelu Dioklecijanove palače. Stručni voditelj istraživanja bio



Dioklecijanova palača s oznakom mjesta zaštitnih arheoloških istraživanja

je Damir Kliškić, a voditelji projekta Konzervatorski odjel u Splitu i Arheološki muzej u Splitu. Poslovni prostor u prizemlju zgrade u Krešimirovoj ulici 5, nalazi se u neposrednoj blizini Peristila. Urbanistički plan palače pokazivao je da se navedeni poslovni prostor nalazi na trasi antičkog dekumana, i to od križanja s kardom prema zapadnim vratima palače (tzv. Željezna vrata).

Prodajom poslovnog prostora dogodila se i njegova prenamjena. Novi vlasnik prostora pristupio je njegovu uređenju, koje je uključivalo i podni dio, gdje je otkrivena razina na kojoj su se već mogli očekivati dijelovi antičke ceste. Uslijedila je obustava svih građevinskih aktivnosti te je Konzervatorski odjel u Splitu uvjetovao zaštitna arheološka istraživanja prostora. Prvobitni nivo poda nalazio se na oko 7 m n.m. Do početka arheološkog nadzora, radnici su skinuli veći dio nanosa materijala ispod samog poda i došli do tvrde podloge. Nanos je činila kombinacija većeg kamenja pomiješana s koksom, koji je služio kao toplinska izolacija. Arheološki nadzor najprije je obuhvatio skidanje preostalog sedimenta do tvrde podloge i njegovo prosijavanje. Paralelno s time prosijavao se cjelokupan nanos ispod poda, koji su radnici već deponirali u vreće. Unutar tog nanosa prikupljeno je dosta sitnog materijala, koji uglavnom pripada novom vijeku.



Sonda 1, ploča dekumana in situ (foto: D. Kliškić)



Sonda 2 s dijelom blokova trijema i ploča dekumana in situ (foto: D. Kliškić)

U nivou tvrde podloge, duž cijele sjeverne strane navedenog prostora, otvorio se niz velikih pravilno klesanih kamenih blokova s trijema koji se protezao duž sjeverne strane dekumana Dioklecijanove palače. Niz je dug oko 5,15 m i okrenut u smjeru istok-zapad. Otkrićem trijema, stvorila se potreba za skidanjem sedimenata kako bi se možda došlo do sačuvanoga kamenog popločanja dekumana. U tom kontekstu otvorena je sonda 1 veličine 1x1 m, ispred ulaznih vrata tog prostora. Nakon što se u istočnom dijelu sonde 1 otkrila kamena ploča dekumana *in situ*, na tom se nivou i stalo s istraživanjem. Skidanjem sedimenata ujedno su utvrđeni i dokumentirani svi slojevi koji su se neposredno nataložili nad nivoom rimskog dekumana. Od materijala pronađeno je najviše ostataka životinjskih kostiju, ulomaka keramike, školjaka i nešto primjeraka venecijanskog novca. Prema autopsiji materijala, može se reći da navedeni slojevi pripadaju vremenu kasnoga srednjeg vijeka.

Budući da se očekivalo da su kamene ploče dekumana bolje sačuvane uz postojeći trijem, otvorena je sonda 2, smještena u SI kutu ovog prostora. Veličina sonde 2 iznosila je 1,70x0,80 m. Veći dio sonde činili su veliki kameni blokovi koji su se nalazili uza sjeverni niz kamenja trijema i uz istočni srednjovjekovni zid koji je legao baš na kamene ploče dekumana. Stratigrafska situacija mogla se pratiti jedino uza zapadni i djelomice južni profil sonde 2. Dobiveni materijal sličan je onom koji je otkriven u sondi 1, ali bez sačuvanih primjeraka novca. Na najvećem dijelu sonde 2 pronađeno je originalno kameno popločanje dekumana.

Rezultati su istraživanja sljedeći: otkriven je znatan potez antičkog trijema sa sjeverne strane dekumana; otkrivene su kamene ploče dekumana *in situ*; dokumentiran je kronološko-stratigrafski slijed života nad nivoom dekumana u tom dijelu Dioklecijanove palače od antičkog vremena do novog vijeka.

Arheološka istraživanja napravljena su isključivo ručnim iskopom. Izrađena je cjelokupna potrebna dokumentacija vezana uz ta zaštitna arheološka istraživanja i pohranjena je u Arheološkom muzeju u Splitu. Cjelokupan iskopani arheološki materijal očišćen je i sortiran te propisno uskladišten i pohranjen u Arheološkom muzeju u Splitu.

Literatura

Buerger 1979 Janet Buerger, The Medieval Glazed Pottery; Diocletians Palace, vol. 3, Split, 1979: 5 – 123.

Delonga, Bonačić Mandinić 2005 Vedrana Delonga, Maja Bonačić Mandinić, Arheološka istraživanja u jugoistočnom dijelu Dioklecijanove palače 1992. godine, Split, 2005.

Marasović, Marasović 1965 Jerko Marasović, Tomislav Marasović, Pregled radova Urbanističkog biroa na istraživanju, zaštiti i uređenju Dioklecijanove palače od 1955. do 1965. godine, Urbs, 4/1961-1962, Split, 1965: 23 – 54.

Marasović 1994 Tomislav Marasović, Dioklecijanova palača. Svjetska kulturna baština. Split Hrvatska, Zagreb – Split, 1994.

Zglav-Martinac 2004 Helga Zglav-Martinac, Ulomak do ulomka… Prilog proučavanju keramike XIII.-XVIII. stoljeća iz Dioklecijanove palače u Splitu, Split, 2004.

Damir Kliškić

Summary

During 2006 small-scale rescue archaeological excavations were conducted inside a business establishment in Krešimirova Street in Split, in the central part of Diocletians Palace. Zoning plan of the palace indicated that the mentioned area should be situated at the route of the decumanus from the Antiquity. At the solid base level, along the entire northern part of the mentioned area a row of large regularly cut stone blocks opened up, which once belonged to a veranda that once stood along the northern side of the decumanus of the Diocletians Palace.

Furthermore, a 1 by 1 m probe 1 was excavated in front of the entrance door of this area in which the in situ stone plate of the decumanus was discovered. Another probe of 1.70 by 0.80 dimensions was excavated (probe 2) at the north-east part of this area. For the most part it revealed the original stone pavement of the decumanus.

Redni broj: 234
Lokalitet: Split – Dioklecijanova palača (Kuća Andrić)
Naselje: –
Grad/općina: Split
Pravni status: P-1323 (urbana cjelina, zona zaštite A)
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zaštitna arheološka istraživanja unutar Dioklecijanove palače, u prizemlju klasicističke zgrade na Poljani kraljice Jelene (Kuća Andrić), provedena su u sklopu adaptacije

i prenamjene prostora za Galeriju Emanuel Vidović (k.č. 12739, k.o. Split). Istraživanja su trajala od 17. veljače do 16. travnja 2006. godine. Vodila ih je Elvira Šarić (Muzej grada Splita) uz konzervatorski nadzor Tajme Rismondo (Konzervatorski odjel u Splitu). Tijekom istraživanja u stručnoj ekipi bila je i Ana Sunko, dipl. arheologinja. Dokumentacijsko snimanje postojećeg stanja obavili su Nenad Ivanišević i Mladen Popović, dokumentaristi iz Konzervatorskog odjela u Splitu, a restauratorica Jasmina Beneta sudjelovala je u izradi detaljne tehničke dokumetnacije na terenu. Arhitektonsko i fotosnimanje obavljalo se tijekom svih faza istraživanja. Osim digitalnih radnih fotografija, koje su svakodnevno snimane, na poziv voditeljice, na terenu je snimao i fotograf Zlatko Sunko. Pronađeni materijal pohranjen je u Muzeju grada Splita. Financijska sredstva osigurao je Grad Split.

Kako bi se što određenije mogao planirati tijek iskopavanja, tvrtka Geoarheo obavila je geofizička istraživanja. Prije početka iskopavanja bilo je potrebno obilježiti ploče u prizemlju (prostorija SI i prostorija JI), što je obavio Mirko Gelemanović, restaurator Muzeja grada Splita. Arheološkim istraživanjima tijekom 2005. i 2006. u Hrvojevoj ulici i tzv. Kući Andrić obuhvaćen je dio prostora Dioklecijanove palače unutar perimetralnoga istočnog zida i izvan njega. Istraženi su prostor od kvadratne do oktogonalne kule, unutrašnjost kule, zatim površina unutar istočnog zida pred pročeljem i u prizemlju klasicističke kuće. Najstariji otkriveni sloj seže u razdoblje izgradnje Dioklecijanove palače, ali sadrži i tragove mlađeg razdoblja, što svjedoči o izrazitom kontinuitetu urbanog razvoja. Povijesni prikazi toga prostora sačuvani su do danas u crtežu Splita iz 1584. koji je načinio Angielo degli Oddi, u grafici Foscolovih osvajanja u Dalmaciji iz 1651. te na Santinijevu tlocrtu 1666. godine. Autori su pretpostavljenih rekonstrukcija Dioklecijanove palače, koje se odnose i na dio uz istočni zid, Fischer von Erlach (1721.), R. Adam (1764.), G. Niemann (1910.), E. Hébrard i J. Zeiller (1912.) te J. Marasović (1997.). Na katastarskoj karti iz 1831., na mjestu buduće klasicističke zgrade, ucrtano je nekoliko srednjovjekovnih kuća čijim je sjedinjavanjem nastala klasicistička zgrada na Poljani kraljice Jelene, tzv. Kuća Andrić. Prva istraživanja kod Srebrnih vrata i arhitektonska snimanja na tom dijelu palače poduzima 1863. arhitekt i konzervator Vicko Andrić, u čijem je arhivu pohranjen tlocrt klasicističke zgrade Gimnazije i Arheološkog muzeja porušenog 1920. godine. Andrić je otkrio izvorne ostatke oktogonalne kule južno od istočnih vrata, na temelju čega je pretpostavio izgled oktogonalne kule koja se nalazi sjeverno od istočnih vrata. Tijekom 1946. i 1947. otkrivena su istočna vrata Dioklecijanove palače, kroz koja je, uz mletačka vrata otvorena 1764., uspostavljena komunikacija smjerom antičkog dekumana. U isto su vrijeme otkriveni dijelovi osmerokutnih kula uz Srebrna vrata, uništenih u mlađim razdobljima gotovo do temelja. Podaci u pisanim povijesnim izvorima naveli su Cvita Fiskovića da pretpostavi kako je do rušenja tih kula došlo u vrijeme mletačke uprave, kad su kameni blokovi odneseni za građevni materijal u Veneciju. Unutar istočnih vrata nalazila se crkva Dušica porušena bombardiranjem 1944. godine, uz koju se spominju starije crkve sv. Apolinara i sv. Leonarda.



Dioklecijanova palača, položaj Kuće Andrić (foto: Z. Sunko)



Pročelje Kuće Andrić tijekom radova (foto: Z. Sunko)

U veljači 2006. pri građevinskim radovima za prenamjenu i adaptaciju prizemlja tzv. Kuće Andrić za Galeriju Vidović, smještenu zapadno od istočnog zida Dioklecijanove palače, otkriveni su ostaci antičkih zidova. Nakon što su građevinski radovi uređenja poda prizemlja zaustavljeni, započela su arheološka istraživanja koja su trajala od veljače do travnja 2006. godine. Rezultati tih nepredviđenih istraživanja utjecali su na promjenu već odobrenoga arhitektonskog rješenja za Galeriju. U Kući Andrić otkriveni su, uz ostatke kasnoantičkih grobova, smještenih uza zid antičke taberne, brojni i važni nepokretni i pokretni arheološki nalazi. Nakon što su istraživanja završena i dokumentacija izrađena, sukladno novim uvjetima Konzervatorskog odjela u Splitu, svi nepokretni arheološki nalazi prekriveni su geotekstilom i pijeskom, a iznad je prezentirana antička faza u klasicističkoj zgradi. Nepokretnim arheološkim ostacima pripadaju nalazi antičke arhitekture, zidovi taberni i dvorišta s trijemom Dioklecijanove palače. U jugoistočnoj prostoriji je odmah ispod ploča otkriven antički zid koji se pruža u smjeru I-Z. Širok je 0,60 m, a temeljna mu je stopa sačuvana u punoj dužini. Zid pravokutne prostorije s ulaznim otvorom čini cjelinu s istočnim zidom palače. Struktura zida sastoji se od kamena s redovima tegula povezanih vapnenim mortom. Podloga od sloja žute gline na dubini od oko 1,50 m proteže se na cijeloj površini prostorije. Da je istraženi prostor bio nadsvođen i urušen, svjedoči velika količina građevnog materijala i sedre. Južni i zapadni antički zid uporabljeni su kao temelj buduće gradnje, što je istovjetno nalazu antičkog zida u sjeveroistočnoj prostoriji.

U zapadnom dijelu prizemlja otkriven je stilobat trijema s temeljem i ostacima podloge od morta, koja je vjerojatno nosila konstrukciju stupova s lukovima. I na tom se dijelu naknadne pregradnje koriste antičkim slojem. Nalaz se pribraja sačuvanim arhitektonskim nalazima od kamenih blokova koji su podržavali stupove trijema na raskrižju dekumana i karda, a važan je za definiranje izgleda sporednih ulica Dioklecijanove palače.



Zidovi antičke taberne (foto: Z. Sunko)

Istovjetna arheološka situacija evidentirana je 1974., trideset metara sjeverno od Kuće Andrić, kad su u Nepotovoj ulici pri sondiranju otkriveni dijelovi istog sklopa Dioklecijanove palače, od kojih su tri pilona spojena lukovima i danas vidljiva. Tom prilikom otkriven je antički pločnik, pilon te dijelovi zapadnog i južnog zida antičke pravokutne prostorije (taberne). Osim ostataka antičke arhitekture, u ulaznom dijelu Kuće Andrić otkriveni su zidovi srednjovjekovnih kuća. U sjevernom dijelu smješten je bunar s krunom na vrhu koji se proteže i u dijelu atrija s klasicističkim stupovima. Sjeveroistočni dio Kuće Andrić s kamenim opločenjem, kao i velik dio ostataka prizemlja, čine podzemni prostori sa svodovima i otvorima koji su služili kao cisterne. Podzemni prostori bili su ispunjeni nasipom od zemlje, kamena i ostataka žbuke, a koristili su se zidom palače na istoku te zidovima antičkih prostorija na sjeveru i jugu.

Uza sjeverozapadnu stranu antičkog zida u jugoistočnoj prostoriji otkrivena su dva kasnoantička groba, od kojih je jedan dvostruk, položen u smjeru Z-I, a drugi J-S. Grobovi s kosturnim tipom ukopa u razini su temeljne stope antičkog zida koja je iskorištena za zaglavni kamen i obložnicu groba. Ostala grobna arhitektura devastirana je prilikom naknadnih gradnji. U zapadnom dijelu prizemlja pronađeni su ostaci triju ukopa s kosturima i uništenom grobnom arhitekturom.

Pokretnim arheološkim nalazima pripadaju ulomci keramičkog posuđa i stakla koji se mogu datirati od antičkog do novijeg razdoblja, kameni ulomci i elementi unutrašnje dekoracije od crvenog i zelenog porfira.

Literatura

Fisković 1950 Cvito Fisković, Prilog proučavanju i zaštiti Dioklecijanove palače u Splitu, Rad JAZU, 279, Zagreb, 1950.

Kečkemet 1993 Duško Kečkemet, Vicko Andrić arhitekt i konzervator 1793-1866, Split, 1993.

McNally, Marasović, Marasović 1977 Sheila McNally, Jerko Marasović, Tomislav Marasović, Dioklecijanova palača, Izvještaj o jugoslavensko-američkom projektu istraživanja, drugi dio, Split, 1977.

Rismondo, Šarić 2006 Tajma Rismondo, Elvira Šarić, Lokalitet: Split – Dioklecijanova palača (Hrvojeva ulica), HAG, 2/2005: 399 – 402.

Rismondo, Šarić 2006 Tajma Rismondo, Elvira Šarić, Arheološka istraživanja u Hrvojevoj ulici i Kući Andrić 2005-2006. godine, Split, 2006. (katalog izložbe tiskan prigodom otvorenja Galerije Emanuel Vidović)

Tajma Rismondo
Elvira Šarić

Summary

In February 2006 during the resumption of construction works on adaptation and different utilisation of the so-called Andrić House for Vidović Gallery, situated inside the western side of the east wall of the Diocletians Palace, remains

of walls from The Antiqutiy were discovered. Because of the results of the archaeological excavations the approved architectonic plan for the Gallery had to be changed. During the archaeological excavations in Andrić House numerous and important movable and immovable archaeological finds were discovered next to the remains of the graves from the Late Antiquity. Immovable archaeological remains were represented by the finds of the remains of architecture from the Antiquity, walls of a tabernae and yard of Diocletaians Palace. Next to the Architecture from the Antiquity remains of medieval houses walls were found, together with wells and water tank ceilings dated to the classicistic phase. Movable finds of importance were pottery fragments that can be dated from the Antiquity period to the Modern Era. After the excavation all the immobile finds were covered with geo-textile and sand, above which the Antiquity phase was depicted in the classicistic building.

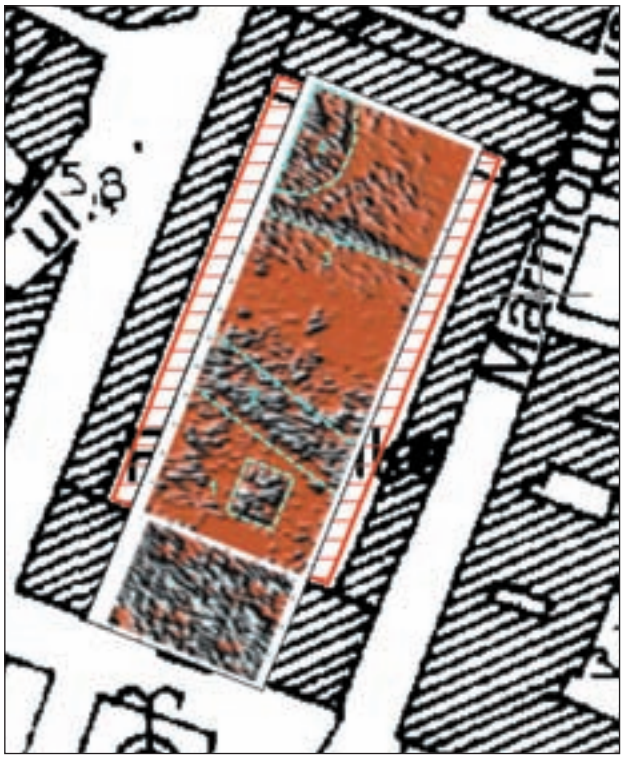
Redni broj: 235
Lokalitet: Split – Prokurative
Naselje: –
Grad/općina: Split
Pravni status: P-1323
Razdoblje: NV
Vrsta radova: geofizička istraživanja

Tijekom srpnja i kolovoza 2006. provođena su geofizička istraživanja na gradskom trgu Prokurative u Splitu. Istraživanje je provela tvrtka Geoarheo d.o.o. (voditelj istraživanja bio je Goran Skelac, dipl. arheolog). Financijska sredstva osigurao je naručitelj radova, Grad Split, a nadzor radova proveo je Konzervatorski odjel u Splitu.

Potreba za istraživanjem javila se kada je Grad Split zatražio očitovanje Konzervatorskog odjela u Splitu o mogućim arhitektonskim radovima na prostoru koji pripada zaštićenoj arheološkoj zoni. Cilj geofizičkih istraživanja bila je procjena arhitektonskih i arheoloških potencijala na Prokurativama, tj. otkrivanje čvrstih struktura ispod površine tla za koje se može pretpostaviti da su nastale djelovanjem ljudi. Takva istraživanja pomažu pri određivanju područja koje je potrebno zaštititi ili istražiti, a i pri procjeni količine arheoloških ili infrastrukturnih nalaza i dubine arheoloških



Mjerenje georadarom na Prokurativama



Tlocrtni prikaz rezultata na dubini od približno 1 m

slojeva. Rezultati istraživanja ovisni su, međutim, o prirodnom sastavu terena koji se istražuje, jer određene geološke formacije znatno otežavaju ili čak onemogućuju dobivanje kvalitetnih rezultata. Za detektiranje čvrstih podzemnih struktura rabljen je georadar, koji u ovom slučaju omogućuje otkrivanje ostataka zidova, temelja ili podnica objekata koji se nalaze pod površinom zemlje. Mjerilo se antenama od 200 i 400 MHz, s krajnjom dubinom mjerenja od gotovo 7 m. Istraženo je ukupno 2800 m².

Većina infrastrukture pronađena je relativno plitko, od 30 cm do 1,2 m, a ostaci arhitekture pronađeni su na dubini do približno 3 m. Ispod te dubine očitana je samo geološka podloga. Položaj georadarskih sondi geodetski je snimljen i u njega su unesene situacije s položajima infrastrukturnih i arhitektonskih objekata.

Najvažniji rezultati ovog istraživanja jesu:

1. ostaci kvadratne površine od čvrsta materijala – na tom se mjestu nalazio spomenik pa je možda riječ o postamentu ili temelju za njega;
2. ostaci baroknog bedema za koji se mislilo da je u cijelosti uništen prilikom izgradnje Prokurativa; u prilog te interpretacije idu povijesni podaci o dovršetku izgradnje baroknih utvrda zvjezdolikim sustavom *terrapienata* i jaraka bedema za borbu protiv Turaka 1667. godine (bedeme je snimio inženjer Giuseppe Santini, a poslije su smješteni na plan zajedno s Prokurativama);
3. infrastrukturni kanal i cijev;
4. ostatak čvrstih elemenata nejasnih kontura, mogući ostaci arhitekture.

Podaci dobiveni istraživanjem omogućuju pripremu daljnje strategije istraživanja, arheoloških iskopavanja i zaštite. Premda interpretacije ne moraju nužno biti precizne, izdvojene su zone na kojima se manjim arheološkim sondama može utvrditi stanje mogućih arheoloških nalaza.

Goran Skelac

Summary

During July and august 2006 geophysical research of the area of the city square Prokurative in Split was conducted. The need for this type of research rose at the moment when the City of Split asked for conservationists opinion about the possible architectonic works on the mentioned area that belongs to the protected archaeological zone.
Geophysical research determined the existence of the remains of a rectangular surface made of solid material (possible remains of a monument), remains of a Baroque city wall, remains of infrastructural canals and pipes and remains of solid elements of vague outlines (possible remains of architecture).



Geodetski snimak položaja arheoloških sondi (izradio: G. Skelac)

Redni broj: 236
Lokalitet: Split – Spinut
Naselje: –
Grad/općina: Split
Pravni status: R-690
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 25. listopada do 1. studenoga 2006. provođeno je zaštitno istraživanje u lučici Spinutu u Splitu, na već godinama poznatom podmorskom nalazištu iz antičkog vremena. Još pedesetih godina prošloga stoljeća mladi su splitski plivači i ronioci izvadili nekoliko hispanskih globularnih amfora tipa Dressel 20 i odnijeli ih u Arheološki muzej u Splitu, a manjim probnim istraživanjem, obavljenim pod vodstvom Nenada Cambija, potvrđeno je postojanje konstrukcije nastale uporabom ispražnjenih hispanskih globularnih i cilindričnih sjevernoafričkih amfora. Nalazište je, nažalost, više od tri desetljeća čekalo povratak arheologa. U međuvremenu je površinski sloj prilično stradao neovlaštenim odnošenjem nalaza, a jedan je dio vjerojatno uništen i prilikom proširenja obale.

Zaštitno istraživanje provedeno je kako bi se utvrdilo stanje i veličina nalazišta te debljina i sastav kulturnog sloja. Iako relativno skromna financijska sredstva nisu dopuštala istraživanje većeg opsega, nekoliko je intenzivnih radnih dana donijelo znatne rezultate. Utvrđeno je kako je lučka konstrukcija, koja se mogla naslutiti na osnovi zračnih fotografija, omeđena nizom drvenih pilona. S unutrašnje strane nalaze se već spomenute globularne amfore, a s vanjske je potvrđeno postojanje kulturnog sloja koji obiluje ulomcima keramičkog posuđa te manjom količinom staklenih i metalnih nalaza. Dubina mora na kojoj su primijećeni površinski nalazi iznosi od 180 do 380 cm. Istraživanje je započelo uklanjanjem zaštitnih željeznih mreža postavljenih 2002. i 2003. nad površinski vidljivim trbusima amfora. Plastičnim bovama označena je linija nasipa vidljivog na zračnim fotografijama nalazišta, a potom su bove postavljene na skupinu amfora, nekoliko površinski vidljivih drvenih pilona i tanjih kolaca te na nekoliko mjesta na kojima se u površinskom sloju pojavljuju ulomci keramičkog posuđa. Na osnovi postavljenih bova određen je položaj arheoloških sondi.
Sonda 1, dimenzija 2x2 m, postavljena je zapadno od linije konstrukcije vidljive na fotografijama snimljenima iz zraka, na mjestu gdje je primijećena veća koncentracija arheološkog materijala. U kulturnom sloju debljine 30 – 40 cm pronađena je veća količina keramičkog materijala, ulomci staklenog posuđa, komadi olovnog lima, metalna kopča, gornji dio uljanice i životinjske kosti. Većina nalaza može se okvirno datirati u 3. i 4. st., a uključuje materijal koji se uobičajeno pronalazi u antičkim lukama.
Sonda 2, jednakih dimenzija kao i prethodna, postavljena je nešto dalje sjeverno kako bi se provjerilo protezanje



Snimak nalazišta iz zraka (foto: I. Šuta)

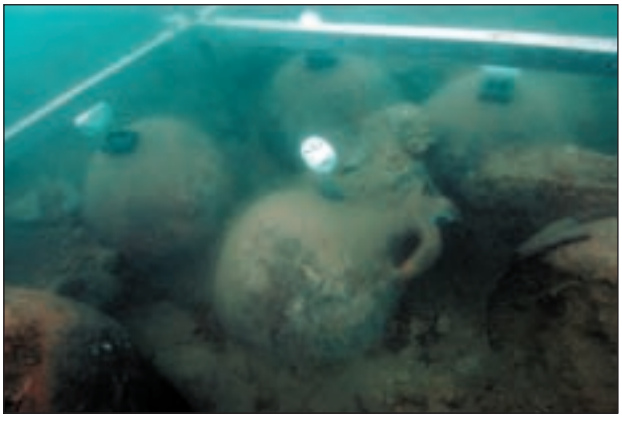


Komad stupa i četvrtaste kamene urne u sondi 7 (foto: I. Radić Rossi)



Dokumentiranje niza drvenih pilona u sondi 3 (foto: I. Radić Rossi)

kulturnog sloja. Na tome mjestu sloj je debeo tek dvadesetak centimetara i u njemu je pronađena daleko manja količina grubljega keramičkog materijala.
Početna površina sonde 3, postavljene na mjestu drvenih pilona, iznosila je također 2x2 m, ali je tijekom akcije proširena za još devet kvadranata, pa joj je ukupna površina iznosila 2x20 m. Proširenje sonde bilo je diktirano praćenjem niza drvenih pilona, koji na zapadnom kraju zaokreće u smjeru obale. Tijekom istraživanja 2006. površinski su iskopana i dokumentirana 264 pilona različitih promjera (oko 10 – 20 cm), koji prate liniju dobro vidljiva nasipa, tj. konstrukcije za sada nepoznate namjene. Mjestimice se među pilonima pojavljuje šljunak od malih oblutaka, koji izgleda kao da je umjetno nasut. Pokretnih arheoloških nalaza na tom prostoru nije bilo.
Sonda 4 također je tijekom rada znatno proširena, pa je od jednog povećana na četiri kvadranta, ukupne površine 2x8 m. I na tome mjestu proširenje sonde bilo je uzrokovano protezanjem arheoloških nalaza. Riječ je o amforama tipa Dressel 20, poredanima u dvama slojevima, kojih je u sondi otkriveno ukupno 18. Trbusi amfora, koje su nakon pljačke preostale u gornjem sloju, dijelom se izdižu iz površine morskoga dna, dok se drugi sloj nalazi pod pijeskom. Najistočnija amfora u nizu izvađena je iz mora, dok su sve ostale za sada ostavljene na morskom dnu. Pod izvađenom amforom pronađen je dio oboda velikoga keramičkog dolija. Sve amfore leže u sloju žute gline, a nad njima se mjestimice primjećuje sloj bijele smjese koja podsjeća na žbuku, a doseže debljinu do 10 cm. U sloju gline nalazi se i veća količina granja vinove loze i raznih sjemenaka.



Amfore tipa Dressel 20 u sondi 4 (foto: I. Radić Rossi)



Presjek kulturnog sloja u sondi 4 (crtež: N. Lete)

Sonda 5, dimenzija 2x2 m, postavljena je uz vanjski zapadni rub konstrukcije. U njoj se nalaze veliki neobrađeni kameni blokovi koji su očito nekada bili njezin sastavni dio, ali su se tijekom vremena srušili. Među njima je pronađena manja količina ulomaka keramičkog posuđa, među kojima raspoznatljivi ulomci pripadaju narebrenim tijelima kasnoantičkih amfora.
Sonda 6, dimenzija 2x2 m, postavljena je sjeverno od sjevernog ruba konstrukcije, na mjestu gdje je na površini morskoga dna zamijećen drveni kolac promjera oko 5 cm. Tijekom iskopa primijećen je još jedan kolac, a u kulturnom sloju pronađena je manja količina ulomaka keramike. Iskop na sondi prekinut je zbog intenzivnog rada na sondi 3, koji je uzrokovao smanjenje vidljivosti na širem prostoru.
Sonda 7, jednakih dimenzija kao i prethodna, nalazila se najbliže obali, na mjestu gdje je uočen dio kamenog stupa i ulomak četvrtaste urne. Komad stupa očuvan je u dužini od 125 cm, a promjer mu iznosi 30 – 32 cm. Komad urne očuvan je u punoj širini od 70 cm i visini od 40 cm. I na tome mjestu u kulturnom su sloju pronađeni ulomci amfora i keramičkog posuđa koji pripadaju 3. i 4. st.
Nalazi iz sonde 7 jasno upućuju na činjenicu kako je podmorsko nalazište dio neke veće, još nedefinirane cjeline, koja je nekoć obuhvaćala znatno šire područje. Istraživanje na području Spinuta potrebno je nastaviti kako bi se do kraja definirao opseg nalazišta i spriječila njegova daljnja devastacija.

Literatura

Cambi 1976 N. Cambi, Spanish amphorae found near Split, AV, 26, Ljubljana, 1976: 115 – 124.
Cambi 1980 N. Cambi, Amfore kao građevinski i izolacijski materijal u antičkom graditeljstvu Dalmacije, u: Materijali, tehnike i stukture predantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom jadranskom prostoru, Zagreb, 1980: 73 – 80.
Cambi 1983 N. Cambi, Le anfore Dressel 20 nella Jugoslavia, Prod. y com. del aceite en la antiguedad, II Congreso, Madrid, 1983: 363 – 389.

Cambi 1989 N. Cambi, Amfore romane in Dalmazia, Amphores Romaines, Roma, 1989: 311 – 337.
Radić Rossi 2007 I. Radić Rossi, Podmorska arheološka istraživanja u Kaštelanskom zaljevu tijekom 2006., Obavijesti HAD, 2, Zagreb, 2007: 70 – 83.

mr. sc. Irena Radić Rossi

Summary

In Spinut port in Split during the seventies of the last century an underwater archaeological site was discovered. Small-scale test excavations conducted under the supervision of Nenad Cambi, confirmed the existence of a construction made by used amphorae. During 2006 a rescue archaeological excavation was conducted with the aim of establishing the full size of the site and the thickness and composition of the culture layer. The excavation determined that this was a port construction, visible at aerial photographs, outlined by a row of more than 200 wooden pylons that were discovered in three days of work in three probes. The area inside the construction is partially filled with globular Hispanic amphorae of the Dressel 20 type, arranged in at least two layers. In all the probes outside the construction archaeological finds were also found. Larger quantity of the movable finds that mostly belong to the 3rd and 4th centuries was found at the area of probe 1. Probe 6 yielded a group of horizontally wedged wooden spikes and probe 7 yielded a fragment of a stone column and a square urn.

Redni broj: 237
Lokalitet: Split – Svačićeva ulica
Naselje: –
Grad/općina: Split
Pravni status: P-1323 (urbana cjelina/zona zaštite A)
Razdoblje: ?
Vrsta radova: geofizička istraživanja

Geofizičko istraživanje na parkiralištu u Svačićevoj ulici u Splitu obavljeno je tijekom srpnja, kolovoza i rujna 2006. godine. Istraživanje je provela tvrtka Geoarheo d.o.o. (voditelj istraživanja bio je Goran Skelac, dipl. arheolog). Sredstva za istraživanje osigurao je naručitelj, Grad Split, a radovi su obavljeni pod nadzorom Konzervatorskog odjela u Splitu.

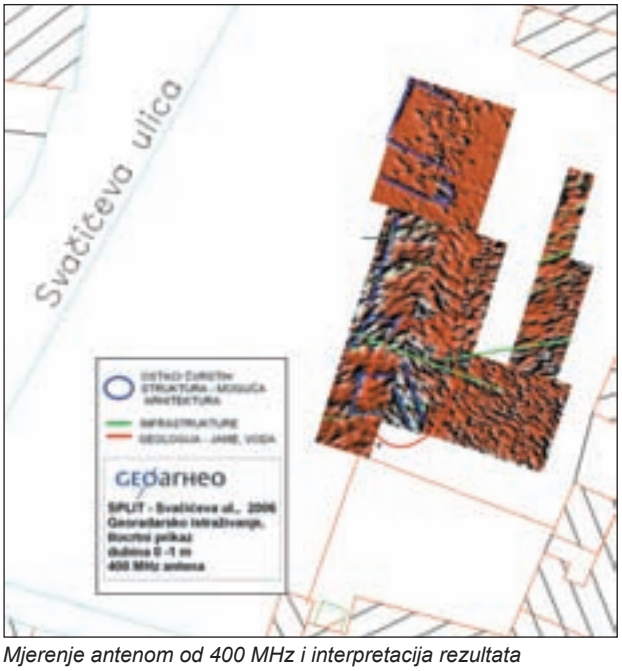


Pogled na parkiralište s jugoistoka



Mjerenje antenom od 200 MHz i interpretacija rezultata

Zbog iznimne gužve na parkiralištu radilo se po noći, ali nisu se mogla izbjeći segmentarna snimanja, jer je veći broj automobila bio trajno parkiran. Mjerilo se antenama od 200 i 400 MHz, s krajnjom dubinom mjerenja od gotovo 6 m. Istraživanje georadarom dalo je mnoštvo podataka o rasporedu i količini čvrstih materijala u slojevima ispod površine tla na parkiralištu.
Na 3000 m² kartirana je situacija s položajima većih infrastruktura, arhitektonskih ostataka i geoloških promjena. Premda nisu uočeni važniji arhitektonski objekti sačuvani pod površinom tla, određene strukture označene na tlocrtnim prikazima mogu se tumačiti kao zidovi, pa bi mogli imati arheološku vrijednost. U sjeverozapadnom dijelu parkirališta pojavljuju se tragovi veće jame ili depresije dimenzija 15x10 m, koja je zatrpana. Moguće je da se na dnu te strukture nalazi voda. Uza zapadnu stranu parkirališta uočeno je još nekoliko zatrpanih jama promjera oko 2 m, ali nije jasna njihova namjena. Na



Mjerenje antenom od 400 MHz i interpretacija rezultata

prikazanim georadarskim profilima označena je približna dubina mjerenja. Vidljivo je da se najvažnije promjene, koje upućuju na infrastrukturu ili arhitektonske ostatke, događaju do dubine od 2 m od površine.

Goran Skelac

Summary

Geophysical research at the location of a car park in Petar Svačić's street in Split was conducted for the needs of the planned new utilisation of the area. Situation found at 3000 square meters was charted with positions of larger infrastructures, architectonic remains and geological changes. Although no important architectonic objects were recorded preserved underneath the surface layer, certain structures marked on ground plans could be interpreted as walls and they could have archaeological value.

Redni broj: 238
Lokalitet: Špilja Kopačina
Naselje: Donji Humac
Grad/općina: Nerežišće (otok Brač)
Pravni status: R-1075
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Tijekom rujna i listopada 2006. provođena je prva kampanja sustavnih arheoloških istraživanja u špilji Kopačini kod Donjeg Humca na otoku Braču. Stručni voditelj istraživanja bio je Damir Kliškić, a stručnu ekipu sačinjavali su dipl. arheolozi, studenti arheologije i stručni arhitekt. Voditelj je projekta Arheološki muzej u Splitu. Radove je financiralo Ministarstvo kulture.

Prapovijesna pećina Kopačina nalazi se na iznimno povoljnom položaju, na sjevernoj strani polja ispred Donjeg Humca. S tog položaja pruža se pogled preko Bračkih vrata na otok Šoltu. Prema jugu se nalazi plodno polje s nekoliko izvora vode, pogodno za zemljoradnju još od prapovijesnih vremena. Oko same pećine locirano je mnoštvo prapovijesnih lokaliteta koji dokazuju da se na tom dijelu otoka Brača zaista intenzivno živjelo u prapovijesnim vremenima. Špilja Kopačina je poznata kao prapovijesni lokalitet još od 1890., kada je don Frane Bulić u njoj proveo manja sondažna istraživanja. Tek je Dasen Vrsalović ponovo otkrio taj objekt široj arheološkoj struci kada je 1958. proveo manja sondažna istraživanja. U toj se špilji sustavno istraživalo od 1978. do 1993. godine. Sva istraživanja u tom su se razdoblju odvijala u pećini, dok je cjelokupan prostor ispred ulaza u pećinu ostao netaknut. U tom razdoblju voditelj arheoloških istraživanja bio je Božidar Čečuk, u ime Zavoda za arheologiju HAZU-a u Zagrebu. Materijal sakupljen tim istraživanjima nedvojbeno govori da se u spilji živjelo od kraja paleolitika (oko 13000. g. pr. Kr). do srednjega brončanog doba (1600.-1300. g. pr. Kr.). Ta je špilja jedinstvena na cijelom prostoru srednje Dalmacije, osobito glede materijala iz epipaleolitika, i veoma je važna za njegovo razumijevanje na ovom prostoru. Od 1993., nakon posljednjih arheoloških istraživanja, pa sve do 2005., trajalo je sustavno



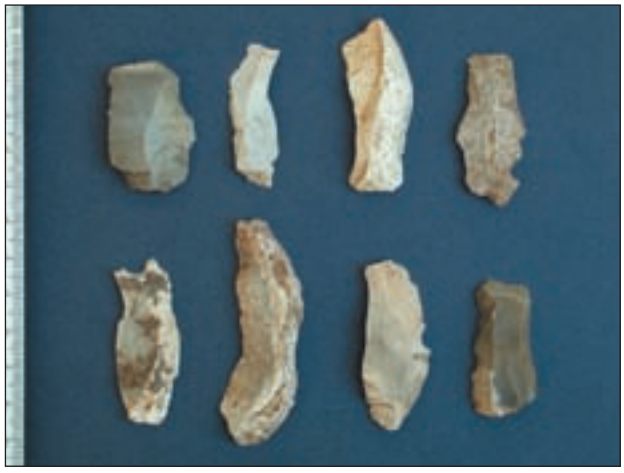
Položaj špilje Kopačina na otoku Braču

devastiranje pećine. Spilja se nalazi na privatnom posjedu. Sve te godine najveću štetu činila je stoka sitnog zuba, koja je boravila u unutrašnjosti spilje. Prilikom silaska u spilju stoka je devastirala ostavljene profile, koji su se obrušili na više mjesta zajedno s materijalom u njima. Pećina nikad nije zatvorena, odnosno nikada nije onemogućen prilaz u nju. Osim navedenog, spilju su devastirali brojni posjetitelji, odnosno turisti koji su osobito u ljetnim mjesecima devastirali otvorene profile otuđujući arheološki materijal, pa i lokalni kolekcionari amateri, željni arheološkog materijala iz spilje.

Obnavljanjem sustavnih arheoloških istraživanja, željelo se postići nekoliko ciljeva. U prvom su se redu htjela na moderniji način provesti sustavna arheološka istraživanja. Sretna je okolnost ležala u činjenici da je cjelokupan prostor ispred samog ulaza ostao netaknut, jer se sediment, izvađen navedenim istraživanjima iz unutrašnjosti pećine, nasipao nad prostorom ispred spilje. Tim bi se istraživanjima konačno dobila cjelovita i zaokružena slika o naseljavanju u spilji, ali i na tom dijelu otoka Brača, u prapovijesti. Drugi je cilj bio usmjeren prema trajnoj zaštiti tog prapovijesnog lokaliteta od daljnje devastacije postavljanjem metalne ograde na ulazu u pećinu te omogućavanjem nesmetanog i jednostavnog prilaza samom objektu čišćenjem dijela prilazne staze.



Sonda 1 s metalnom ogradom u pozadini (foto: D. Kliškić)



Izbor kremenih artefakata iz sonde 1 (foto: T. Seser)



Koštano šilo i ukrašeni keramički ulomak iz kruga Cetinska kulture iz sonde 1 (foto: T. Seser)

Mjesto za početak arheoloških istraživanja (sonda 1) odabrano je u skladu s praktičnošću. Naime, montiranje i postavljanje metalne ograde nije dopuštalo otvaranje sonde na dijelu predspiljskog prostora neposredno ispred ulaza. Zato je odlučeno da se sonda pomakne prema zapadu, odnosno na početak nasutog dijela ispred spilje. Na taj se način željelo što brže doći do originalnog, odnosno prirodnog nivoa, nakon čega bi se tu unutar koordinatne mreže postavila sonda koja bi se dalje sustavno istraživala. No da bi se došlo do tog nivoa, bilo je potrebno izbaciti sav sediment nasut za prijašnjih istraživanja i prikupiti eventualne arheološke nalaze zaostale iz prijašnjih istraživanja. Odmah ispod površine počela se pojavljivati velika količina arheološkog materijala (kost, kremen, keramika, kamen, školjke). Zbog toga je odlučeno da površinu istraživanja treba ograničiti na veličinu od 2x2 m želi li se što prije doći do originalnog nivoa ispred spilje.

Kako se skidao nasuti sediment u otkopnoj sondi, svakim se danom pojavljivala sve veća količina arheološkog materijala koji se nije mogao ni smio zanemariti. Vrlo je brzo postalo jasno da će za sustavno prikupljanje te građe biti potrebno cjelokupno vrijeme ovogodišnje kampanje, što se na kraju i dogodilo. U kampanji 2006. iz sedimenta izbačenog iz otkopne sonde za prošlogodišnjih istraživanja sakupljena je velika količina arheološkog materijala, najviše životinjskih kostiju (25 kutija). Slijede primjerci kremena, nekoliko tisuća komada, što obrađenoga a što kremenih odbitaka (oko 35 kg) te kameni predmeti koje tek treba determinirati jer dobar dio te građe pokazuje mogućnost ljudskog oblikovanja. U manjem su opsegu sakupljeni obrađeni koštani primjerci te ulomci keramike i školjaka, koji su arheološki veoma važni. Ističu se privjesci od kremena i školjke kao obrađena koštana šila te keramički ulomak oboda posude ukrašen tipičnim motivom iz kruga Cetinske kulture. Nakon istraživanja prostor sonde nasut je većom količinom kamenja u nadi da će to onemogućiti znatniju devastaciju.

Arheološka istraživanja obavljana su isključivo ručnim iskopom, prema svim normativima arheološke struke, uz uporabu ručnog sita kroz koje su se prosijavali sedimenti bez obzira na to što je riječ o nasutom sedimentu. Cjelokupan iskopani arheološki materijal očišćen je i sortiran. Materijal je propisno uskladišten i pohranjen u Arheološkom muzeju u Splitu. Za vrijeme arheoloških istraživanja izrađivala se detaljna dokumentacija unutrašnjosti spilje.



Privjesci od kremena i školjke iz sonde 1 (foto: T. Seser)

Literatura

Čečuk 1992 Božidar Čečuk, Arheološka istraživanja u špilji Kopačini na otoku Braču, Obavijesti HAD, 24/3, Zagreb, 1992: 37 – 42.

Čečuk 1993 Božidar Čečuk, Istraživanja u špilji Kopačini pokraj Donjeg Humca na otoku Braču, Obavijesti HAD, 25/3, Zagreb, 1993: 46 – 52.

Čečuk 1996 Božidar Čečuk, Špilja Kopačina kod Donjeg Humca na otoku Braču, ARR, 12, Zagreb, 1996: 13 – 30.

Čečuk 2005 Božidar Čečuk, Kopačina na Braču, Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta, Zagreb, 2005: 148, 149.

Karavanić 1992 Ivor Karavanić, Prijedlog osnovnoga strukovnog nazivlja za srednji i mlađi paleolitik, OA, 16, Zagreb, 1992: 15 – 35.

Malez 1984 Vesna Malez, Determinirana fauna iz naslaga spilje Kopačine, Brački zbornik, 14, Supetar, 1984: 140, 141.

Vrsalović 1960 Dasen Vrsalović, Pretpovijest i Stari vijek, Brački zbornik, 4, Zagreb, 1960: 31 – 110.

Damir Kliškić

Summary

Prehistoric cave Kopačina has a very favourable position, at the northern side of a field in front of Lower Humac (Donji Humac) on the Island of Brač. From this position

view stretches over the Brač Door to the Island of Šolta. Material found in previous archaeological campaigns belonged to the periods of Epipaleolithic (around 13 000 years BC) and middle Bronze Age (1600-1300 BC). From 1993 to 2005 this cave was constantly devastated because it has never been protected with a metal fence. Resumption of the systematic archaeological excavations aimed at conducting the excavations in a modern way as well as protecting this object from any further devastation by putting up a metal fence at the entrance to the cave. The campaign of 2006 yielded a large amount of archaeological material. Most numerous were the finds of animal bones, flints, seashells and pottery remains.

Redni broj: 239
Lokalitet: Trilj – Latinčeve kuće
Naselje: Trilj
Grad/općina: Trilj
Pravni status: P-1664
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U ožujku 2006. Grad Trilj provodio je radove na sustavu kanalizacije u okviru kojih je iskopan kanal uz lijevi rub ceste D-60, na pravcu Sinj – Trilj. U kanalu širine 1 m, na dubini od 65 cm od ruba ceste bagerom je uništen grob. Zaštitno istraživanje provedeno je 7. i 8. ožujka 2006. godine. Stručna voditeljica radova bila je Angela Babić.

Položaj Latinčeve kuće u Trilju nalazi se na desnoj obali Cetine, na mjestu današnje ceste (državna cesta D-60) i kuće Latinac uz Cetinu. Godine 1936. na tom je položaju utvrđeno postojanje srednjovjekovnoga groblja (Gunjača 1948). Lokalitet je sustavno uništavan prilikom gradnje današnje ceste i izgradnje obiteljskih kuća u prvoj polovini i 50-ih godina 20. st. Prilikom regulacije ceste 1958., naišlo se na srednjovjekovne grobove te je provedeno zaštitno istraživanje. Tom je prilikom istraženo 38 grobova „koji su uglavnom bili obloženi podužim lapornim stijenama s rijetkim nalazima poklopnica“ (Vrsalović 1963).
Tijekom zaštitnih arheoloških radova 2006. utvrđeno je da je riječ o grobu s poklopnicom razbijenom u više komada, smjera I-Z, s malim otklonom prema jugu. Dio groba na zapadnoj strani uništen je mehanizacijom; sačuvani je dio dug 120 cm. Nakon otvaranja i istraživanja utvrđeni su ispremiješani i zdrobljeni ostaci ljudskih kostiju najmanje dvaju pokojnika, bez drugih nalaza. Poklopnica je bila razbijena i zbijena, zbog čega je i čišćenje bilo otežano. Grob je bio obložen pločama od muljike. Konstatirano je da je uništen prije, vjerojatno u vrijeme posljednjih većih radova na gradnji današnje ceste 60-ih godina 20. st. Grob je istražen i dokumentiran.



Latinčeve kuće, grob u iskopu za kanalizaciju uz državnu cestu D-60 (foto: A. Babić)

Literatura

Gunjača 1948 S. Gunjača, Još jedno starohrvatsko groblje u Trilju kod Sinja, u: Historijski zbornik, I, Zagreb 1948: 211 – 216.
Milošević 1988 A. Milošević, Arheološka topografija Cetine, Split, 1998.
Vrsalović 1963 D. Vrsalović, Četverogodišnji rad Instituta za nacionalnu arheologiju i Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (1958., 1959., 1960. i 1961. godine), Starohrvatska prosvjeta, 8 – 9, Split, 1963: 261 – 279.

Angela Babić

Summary

Site Latinčeve Kuće in Trilj is situated on the right bank of the Cetina river where today's state road (D 60) runs and Latinac by Cetina houses. A medieval cemetery was discovered there in 1936.
In March 2006 the city of Trilj conducted works on sewage system, during which a dredge destroyed a grave. It was found out it was a grave with a cover slate broken into several pieces, of a E-W orientation with a small deflection towards south. The finds were intermingled and crushed remains of human bones of at least two individuals, no other finds were discovered.

Redni broj: 240
Lokalitet: Trilj (općina)
Naselje: Bisko, Jabuka, Vedrine, Košute, Strmendolac, Čaporice
Grad/općina: Trilj
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje

Osnivanjem Muzeja triljskog kraja pojavila se potreba za sustavnim terenskim pregledom područja Grada Trilja radi registriranja arheoloških lokaliteta, utvrđivanja njihova trenutačnog stanja i njihove adekvatne zaštite. Godine 2006. pregledano je nekoliko lokaliteta, od kojih neki nisu bili poznati, a nalaze se na području naselja Bisko, Jabuka, Košute, Strmendolac, Vedrine i Čaporice.

1. Lokalitet Bisko – crkva sv. Mihovila i groblje (naselje Bisko)
Zapadno od groblja kod župne crkve sv. Mihovila nalazi se nekoliko pločastih nadgrobnih spomenika. U literaturi se navodi da su vjerojatno preneseni s položaja Igralište, sjeverno od crkve i groblja, gdje je istraženo groblje kasnoga srednjeg vijeka (Milošević 1998). Tijekom proširenja groblja



Gradina Križina, devastirani bedem (foto: A. Babić)

i izgradnje novih obiteljskih grobnica u smjeru zapada u iskopu su primijećene ljudske kosti, prikupljeni su ulomci kasnoantičke keramike, a kameni križ, tzv. „križina“ prevrnut je. Lokalitet je preventivno zaštićen.

2. Lokalitet Čabina gomila (naselje Jabuka)
Gomila je smještena iznad državne ceste D 220, s njene lijeve strane gledano u smjeru Trilj – Kamensko. Poznata je u literaturi (Milošević 1998). Položaj na padini brda sjeverozapadno od sela Jabuke upućuje na stratešku ulogu u kontroli cestovnih komunikacija prema unutrašnjosti. S gomile i njene okolice potječu i ulomci prapovijesne keramike (20 ulomaka), ulomak žrvnja i ulomak kućnog lijepa (Muzej triljskog kraja, dar Marijana Sikirice iz Jabuke), što upućuje na njen naseobinski karakter. Bedem je gomile s južne i zapadne strane obrušen po padini, dok je na istočnoj strani sačuvan u visini oko 7 – 8 m. Promjera je oko 30 m.

3. Lokalitet gradina Križina (naselje Vedrine)
Gradina je smještena na isturenome zapadnom izdanku brda Kosmaša u Vedrinama s desne strane državne ceste D 220, gledano u smjeru Trilj – Kamensko. Poznata je i opisana u literaturi (Milošević 1998). Uočena je devastacija



Lokalitet Kremena, naselje iz neolitika (foto: A. Babić)



Lokalitet Strmendolac, srednjovjekovna „križina“ (foto: A. Babić)

sjevernog i sjeveroistočnog dijela bedema gradine, gdje je suhozid uređen u prilaz, tj. svojevrsnu stazu. Na platou gradine u najnovije je vrijeme zasađeno nekoliko voćaka. Prikupljeno je stotinjak ulomaka prapovijesne i kasnoantičke keramike (Muzej triljskog kraja). Lokalitet je preventivno zaštićen.

4. Lokalitet Gubavica (naselje Vedrine)
Gubavica je krška zaravan sjeveroistočno od Križine. Na tom položaju može se pratiti trasa rimske ceste u dužini otprilike 200 m, s tragovima rimskih kola (*spurillae*) na nekoliko mjesta. Lokalitet do sada nije bio poznat.

5. Lokalitet Grebčine (naselje Košute)
S lijeve strane državne ceste Brnaze – Imotski D 60 proteže se groblje iz kasnoga srednjeg vijeka. Groblje je presječeno cestom te su u profilu vidljive kamene obložnice grobova – ploče od muljike. Lokalitet do sada nije bio zabilježen u literaturi.

6. Lokalitet Kremena (naselje Košute)
Naselje na otvorenom iz neolitika smješteno je uz desnu obalu Cetine. Obilaskom su prikupljeni površinski nalazi keramike, oko 300 ulomaka i ulomci ručnih žrvnjeva. S tog lokaliteta potječu i kremene alatke (u Muzej triljskog kraja donio ih je Andrija Žeko iz Košuta). Lokalitet do sada nije bio poznat i preventivno je zaštićen 2006. godine.

7. Lokalitet Strmendolac – Krolo (naselje Strmendolac)
Srednjovjekovno groblje smješteno je s lijeve strane seoske ceste prema zaseoku Krolo u Strmendolcu. Kako se nalazi na padini brda, s vremenom je isprano te su na površini vidljive obložnice grobova od kamenih ploča. Sačuvana su dva kamena križa visine cca 1 m. Lokalitet dosad nije bio poznat.

8. Lokalitet Svalinova gradina (naselje Čaporice)
Svalinova gradina u Čaporicama smještena je oko 2 km jugoistočno od Trilja, s desne strane državne ceste Brnaze – Imotski D 60. Poznata je i opisana u literaturi (Milošević 1998). Rekognosciranjem su prikupljeni površinski nalazi prapovijesne i antičke keramike.

Literatura

Milošević 1998 A. Milošević, Arheološka topografija Cetine, Split, 1998.

Angela Babić

Summary

During 2006 fieldwalking of 8 sites was conducted at the area of Trilj. Some of them- Roman road route on Gubavica, medieval cemetery at Grebčine in Košute, Neolithic settlement in Sinjsko polje (Sinj field) site Kremena and medieval cemetery in Strmendolac, Krolo village have been unknown. Also, some of the sites have been legally protected (Bisko- Church of St. Michael and the cemetery, Kremena and Križina hillfort), and some (Svalin's hillfort and Grebčine in Košute) will gain the same status soon.

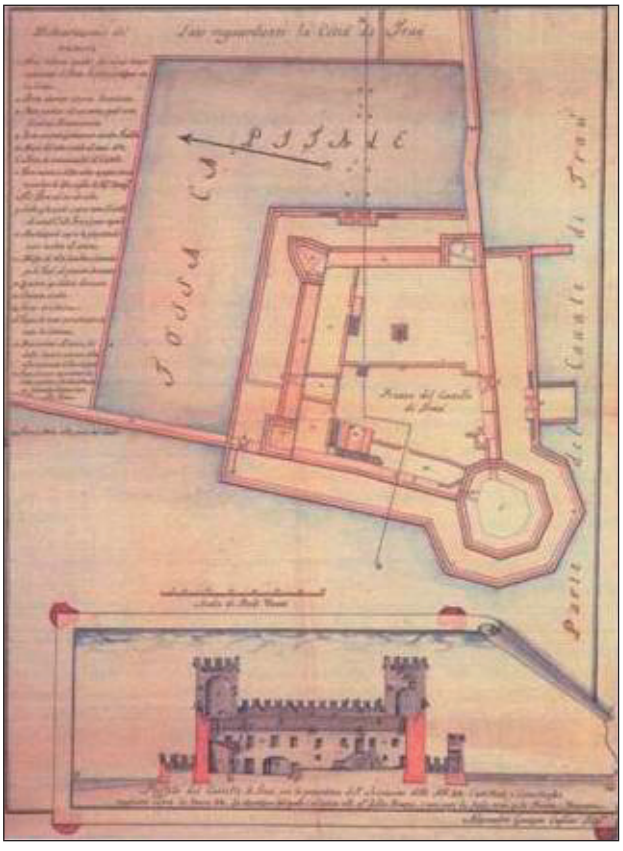
Redni broj: 241
Lokalitet: Trogir – kaštel Kamerlengo (istočna strana)
Naselje: –
Grad/općina: Trogir
Pravni status: P-2244 (urbanistička cjelina Trogir)
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zaštitna arheološka istraživanja uz istočnu stranu kaštela Kamerlenga provođena su tijekom ožujka 2005. i travnja 2006. Istraživanja je obavio Konzervatorski odjel u Splitu (arheologinja Vanja Kovačić i arhitekt Radoslav Bužančić) u suradnji s Muzejom grada Trogira (Goranka Tomaš, kustosica arheologinja).

Kaštel Kamerlengo i danas je dominantna vertikala u vizuri Trogira i prepoznatljiv je sinonim grada. Podignut je na usamljenom jugozapadnom dijelu otoka; more ga danas oplahuje samo s juga, dok je nekoć okruživalo njegovo zidje. Prema likovnom prikazu kaštela iz 18. st. (autora A. Ganasse), uz njegovu istočnu stranu naznačen je umjetno prokopan jarak, čiji su temeljni zidovi otkriveni arheološkim istraživanjima. Cilj istraživanja bio je u konačnici rekonstruirati vanjski obrambeni zid kaštela, koji je ujedno i unutrašnji zid umjetno prokopanog jarka što je dodatno štitio Kamerlengo. Pronađeni su ostatak obrambenog bedema grada (na terenskoj skici označen kao Z1) te vanjski obrambeni zid kaštela (Z2) koji prati smjer istočnog zida kaštela da bi se nastavio na nogometno igralište. Između zida kaštela (Zk) i Z2 pronađena su tri okomita zida, Z3, Z4 i Z5, kojih na prikazu A. Ganasse nema. Ostaci tih građevina dovode se u vezu s mesnicama izgrađenima početkom 19. st. između vanjskoga obrambenog zida Kamerlenga i istočnog zidja kaštela (kako to navodi R. Slade-Šilović), a naznačene su i na katastarskom nacrtu Trogira iz 1831. godine.

Na istočnoj strani Kamerlenga bio je podignut most koji je kaštel preko obrambenog jarka spajao s gradom kako je to naznačeno na likovnom prikazu s kraja 18. st. (autora A. Ganasse). Arheološkim istraživanjima ostaci mosta nisu pronađeni, no proširenje uza Z2, na mjestu gdje se nalazio most, možda upućuje na njegove ostatke. Vanjski zid jarka nije pronađen. Otvorena je mogućnost da je navedeni zid uništen izgradnjom postojeće ceste. Svakako, poradi znanstvene ozbiljnosti, arheološka istraživanja treba proširiti obveznim podmorskim arheološkim istraživanjima. Unutrašnjost jarka bila je ispunjena nasipom načinjenim od obrađenih kamenih blokova, zemlje i mulja, u kojem je pronađeno malo ulomaka glaziranog posuđa iz 16. i 17. st. (kasna grafita venetskog područja i majolika keramika).

U Trogiru su tijekom druge polovine 14. st. Ugri i Đenovežani ratovali s Venecijom te su bili prisiljeni dobro utvrditi grad, poglavito njegov novi dio. Naime, zapadno od staroga, helenističkoga grada (*Tragurion*) tijekom dugih stoljeća srednjeg vijeka izgrađeno je prigrađe nazvano Pasike. Krajem 14. i početkom 15. st., pod prijetnjom ratnih opasnosti, zapadno prigrađe (Pasike) izgrađeno izvan starih gradskih utvrda spojilo se sustavom bedema, kula i utvrda u jedinstvenu cjelinu sa starim dijelom grada (Benyovsky 2003). Gradska luka smještena na jugozapadnom dijelu grada štitila se od napadača s mora lancem koji je priječio neželjen ulaz brodova. Glavna, velika kula izgrađena na tom mjestu nazivala se Kula kod veriga i Maestra. Uz tu, glavnu kulu, postojale su još četiri manje kule izgrađene na strateškim uglovima obrambenih gradskih bedema: sjeverozapadna kula, kula kod Opraha, južna kula i kula kod braće propovjednika – dominikanaca. Unatoč dobroj fortifikaciji, Venecija je pod zapovjedništvom



Kaštel Kamerlango, prema A. Ganassi, kraj 18. st.



Tlocrt kaštela Kamerlenga s terenskom skicom

Pietra Loredana 1420. zauzela Trogir. Mlečani su popravili stare i izgradili nove utvrde. Strateški najzanimljivije mjesto za izgradnju novog kaštela Mlečani su našli upravo na mjestu stare Kule kod veriga, gdje su između 1420. i 1427. podigli najveličanstvenije zdanje – kaštel Kamerlengo
Sama izvedba kaštela povjerena je majstoru Marinu Radoju, kojeg spominje Ivan Lucić, a Pavao Andreis naziva ga „graditeljem za izradu stijena". Isturen u odnosu na grad, kao posljednja crta obrane, štiti venecijansku vojnu postrojbu utvrđenu u kaštelu od pobune Trogirana, a jednako tako štiti grad od napadača s mora. Južna i zapadna strana Kamerlenga, izložene napadima s mora, prirodno su zaštićene uskim tjesnacem između grada i otoka Čiova, a od mogućih napada nezadovoljnoga domicilnog stanovništva sjeverna i istočna strana osigurane su umjetnim jarkom ispunjenim morem. Kamerlengo okružen morskom barijerom dodatno je učvršćen i manjim zidom – barbakanom. Komunikacija između grada i kaštela odvijala se preko drvena mosta podignutog na istočnoj strani (Vojnović 1997). Poslije je kaštel nazvan Kamerlengo, prema latinskom *camerarius* – blagajnik. Spominju ga Roko i Mirko Slade-Šilović i pišu kako je nakon burnih ratnih godina *camerlengo* živio u kaštelu, te je Kamerlengo bio uređen više za stanovanje nego za vojničku posadu. Poznata je i trogirska legenda „Kamerlengova kći", u kojoj se opisuje *camerlengov* život u kaštelu.



Ostaci obrambenog zida i mesnica (foto: G. Tomaš)

Kaštel Kamerlengo u tlocrtu je nepravilan četverokut s manjim ugaonim kulama i velikom osmerokutnom kulom na jugozapadu. Sličan tlocrt ima i porušeni kaštel u Zadru, koji je kao i Trogir smješten na otočiću i mostom spojen s kopnom. Vjerojatno je sličan zemljopisni položaj uvjetovao neku vrstu kanona pri izgradnji obrambenih kaštela na ulasku u luku. Zadarski *castrum novum* također je u tlocrtu nešto pravilnijega četverokutnog oblika, s ugaonim kulama i velikom osmerokutnom kulom na jugozapadnoj strani, te umjetno prokopanim obrambenim jarkom. Podudarnost se nalazi i u činjenici da su se trogirska i zadarska luka zatvarale lancem (Klajić, Petricioli 1976).
Tijekom svoje povijesti, Kamerlengo je prolazio razne faze. Izgrađen i rabljen za obranu, bio je i spremište i stan, pa kazališna pozornica, a danas kino. Sve te prolazne uloge trebalo bi ujediniti i iskoristiti potencijal koji se tu nudi. Potrebno je hitno restaurirati objekt, a potom dobro razmotriti u koje bi se sve svrhe mogao rabiti.

Literatura

Andreis 1977 P. Andreis, Povijest grada Trogira, I, Split, 1977.
Babić 1991 I. Babić, Prostor između Trogira i Splita, Kaštel Novi, 1991.
Benyovsky 2003 I. Benyovsky, Trogirsko prigrađe na prijelazu 13. u 14. stoljeće, Croatica Christiana Periodica, 52, Zagreb, 2003: 47 – 55.
Cambi 1980 N. Cambi, Trogir u antici, Mogućnosti, 10-11, Split, 1980: 950 – 963.
Delalle 1936 I. Delalle, Trogir vodič po njegovoj historiji, umjetnosti i životu, Split, 1936.
Klajić, Petricioli 1976 N. Klajić, I. Petricioli, Zadar u srednjem vijeku, II, Zadar, 1976.
Kovačić 1998 V. Kovačić, Trogirske fortifikacije u 15. stoljeću, PPUD, 37, Split, 1998.
Lucić 1979 I. Lucić, Povijesna svjedočanstva o Trogiru, II, Split, 1979.
Slade-Šilović 1986 M. Slade-Šilović, Batarija – Kamerlengo, Poznajemo li svoj grad?, Trogirski glasnik, 18, Trogir, 1986.
Slade-Šilović 1910 R. Slade-Šilović, Kašteo „camerlengo" u Trogiru, VAHD, XXXIII, Split, 1910.
Vojnović 1997 I. Vojnović, Konzervatorski elaborat o trogirskoj rivi, Arhiv Konzervatorskog odjela u Splitu, Split, 1997.

Goranka Tomaš

Summary

During March 2005 and April 2006 rescue archaeological excavations were conducted along the eastern side of Kamerlengo castle in Trogir. Remains of the city walls were found and an outer defence wall of the castle. Also, three vertical walls between the castle and the defence

walls were found (probably the remains of butchers' shops, which was also confirmed by a cadastre plan from 1831). The excavations aimed at finding the bridge over the moat between the city and the castle, but the outer wall of the moat and the bridge were never found. The inside of the moat was filled by a bulwark made of stone blocks, dirt, mud and few 16th and 17th centuries glazed pottery fragments. The idea was to reconstruct the existing walls and use the potential that Kamerlengo castle offers.

Redni broj: 242
Lokalitet: Turska peć
Naselje: Zeljovići
Grad/općina: Dugi Rat
Pravni status: P-569
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Tijekom studenog i prosinca 2006. trajala je treća kampanja sustavnih arheoloških istraživanja u spilji Turska peć iznad Zeljovića. Stručni voditelj istraživanja bio je Damir Kliškić, a stručnu ekipu sačinjavali su dipl. arheolozi, studenti arheologije, stručni fotograf i stručni arhitekt. Voditelj je projekta bio Arheološki muzej u Splitu. Radove su financirali Ministarstvo kulture i Općina Dugi Rat.

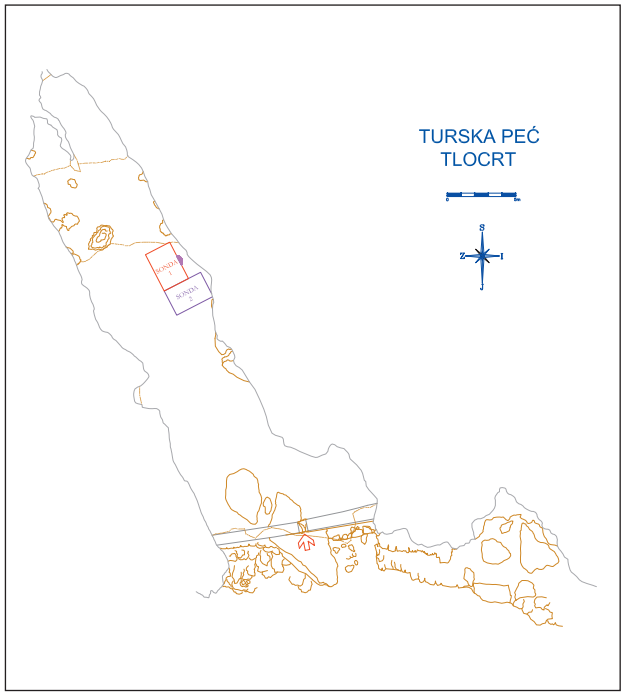
Neposredno prije arheoloških istraživanja, bilo je potrebno pripremiti teren kako bi mogao normalno funkcionirati i sanirati sve devastacije koje su se dogodile u spilji tijekom ponovnih nasilnih ulazaka u spilju 2006. godine. Kako su metalna ulazna vrata zadnjim fiksiranjem vrlo čvrsto postavljena, ona srećom nisu pretrpjela štetu jer se nisu dala iščupati. Zato su se pojedinci iskalili na postojećem zidu koji zatvara spilju. Na dvama je mjestima polugama iščupano kamenje iz zida, na kojem su tako otvorene dvije velike rupe. Rupa na zapadnoj strani bila je osobito velika i prijetilo je potpunim urušavanjem zida spilje na toj strani, jer je ondje statika ionako poprilično narušena. Stoga se morala sanirati šteta, što svakako nije trajnijeg vijeka. Trebalo bi bez odgađanja započeti spašavati zid, jer je dotrajalost kamenih blokova, njihova veziva i same statike zida, došla do kritične točke.
Prije istraživanja ponovo je trebalo montirati natkrivenu konstrukciju iznad sonde 2 (koja je opet kompletno uništena) zbog kapanja sa stropa spilje u iskopni prostor. Arheološka istraživanja pratila su sedimentnu situaciju u sondi 2, koja je otvorena u istraživanjima 2005. godine. Nalazi su se također označavali unutar pojedinačne stratigrafske jedinice. Prema tom je principu izrađena i dokumentacija.
Devastacija južnog profila sonde 1 znatno je otežala nastavak istraživanja i u 2006., posebno kada je u pitanju vođenje dokumentacije. Na taj način bilo je onemogućeno praćenje ucrtane sedimentne situacije dobivene 2003., gdje se položaj i raster slojeva samo trebao nasloniti na postojeću dokumentaciju. Otežana situacija nastavila se i u južnom dijelu sonde 2. Naime, donji dio dvaju južnih kvadranata, pa dalje prema jugu, još je uvijek činio dio ljevkastog dijela recentno iskopane rupe, gdje su se završeci svakoga pojedinog sloja stopili u jednu kosinu. Na tom se dijelu dodatno trebalo paziti pri definiranju i ucrtavanju stratigrafskih jedinica čiji su se rubovi često



Položaj spilje Turska peć

neznatno razlikovali ili u sastavu sedimenta ili u nijansama boja. Da ne bi došlo do kakva previda, odnosno pogreške, bilo je potrebno vremenski duže i preciznije definirati i skidati pojedinačne stratigrafske jedinice na tim dijelovima sonde 2.
Sustavna istraživanja nastavljena su ondje gdje su stala na kraju II. kampanje iz 2005. godine. Na kraju tih istraživanja otvorio se jedan sloj sive boje, koji se prvi put rasprostirao na gotovo cijelom prostoru sonde 2. Vjerovalo se da će na tom nivou sasvim prestati proboji iz perioda srednjeg vijeka i potom modernog doba. No i ondje je bio izmiješan materijal iz srednjeg vijeka s onim iz razdoblja kasnog neolitika. Štoviše, još je nekoliko sljedećih stratigrafskih jedinica pokazivalo jednaku situaciju. Razlika u odnosu na sedimentološku situaciju iz 2005. jest u tome što su se navedeni slojevi taložili relativno vodoravno bez izrazitih zakrivljenja. Slojevi koji su se skidali ispod navedenih prvi su put pokazali da se jedino prapovijesni kasnoneolitski materijal javljao unutar pojedine stratigrafske jedinice. Još nekoliko takvih slojeva istraženo je do kraja ove kampanje, gdje su i stala arheološka istraživanja.
Sedimentni slijed dobiven istraživanjima identičan je onom iz 2005. godine. To znači da je unutar gornjih stratigrafskih jedinica pronađen materijal iz srednjeg vijeka i iz kasnog neolitika. Treba istaknuti da je materijala iz srednjeg vijeka bilo sve manje kako su se skidali pojedini slojevi. Čista stratigrafska situacija u sondi 2 mogla se pratiti u


Pogled na izlaz iz spilje



Tlocrt spilje s ucrtanim pozicijama sondi

preostalom stratigrafskom slijedu sve do nivoa na kojem su zaustavljena istraživanja. Ondje je sakupljen arheološki materijal koji se može pripisati isključivo periodu kasnog neolitika.

Kada je riječ o arheološkom materijalu, pronađeni su ulomci keramike, životinjskih kostiju, ostataka školjaka, puževa, metalni nalazi i primjerci kremena. Arheološka istraživanja nedvojbeno su dokazala da je ova pećina bila intenzivno naseljena u periodu srednjeg vijeka i u periodu kasnog neolitika.

Arheološka istraživanja obavljena su isključivo ručnim iskopom. Ručni iskop odvijao se prema svim normativima arheološke struke uz uporabu ručnog sita kroz koje su se prosijavali sedimenti. Izrađena je cjelokupna potrebna dokumentacija vezana uz arheološka istraživanja i pohranjena je u Arheološkom muzeju u Splitu. Cjelokupan iskopani arheološki materijal očišćen je i sortiran te propisno uskladišten i pohranjen u Arheološkom muzeju u Splitu.



Keramika hvarsko-lisičićke kulture kasnog neolitika



Srednjovjekovni splitski novac

Literatura

Jerčić, Novaković, Radovčić 1991 Romeo Jerčić, Ante Novaković, Jakov Radovčić, Prethistorijska postaja u Jesenicama (Zeljovići, Donja Poljica), Mosorska vila, 1, Omiš, 1991: 122 – 128.

Kliškić 2006 Damir Kliškić, Lokalitet: Turska peć, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 409 – 412.

Kliškić 2006 Damir Kliškić, Ostava sitnog srebrnog srednjovjekovnog novca iz špilje Turska peć iznad Zeljovića (Sumpetar) kod Dugog Rata, VAPD, 99, Split, 2006: 329 – 367.

Damir Kliškić

Summary

Turka peć cave is situated on the southern hillside of Perun mountain above the small town of Sumpetar, that is, above the Zaljeovići village at the area of Dugi Rat municipality. With its position it dominates the area and visually covers the entire area of sea canal towards the islands of Brač, Šolta and towards Split at west. At the end of 2006 third campaign of excavations was continued at the area of probe 2. The area covered in this campaign covered the surface of 3 by 2 m.

Systematic excavations were resumed were they were stopped in 2005. At this level the medieval material was still intermingled with the material from the Late Neolithic and in the several next units the situation proved to be the same. The layers the were removed underneath the ones mentioned above showed, for the first time, that only the Late Neolithic material appeared inside the individual stratigraphic unit.

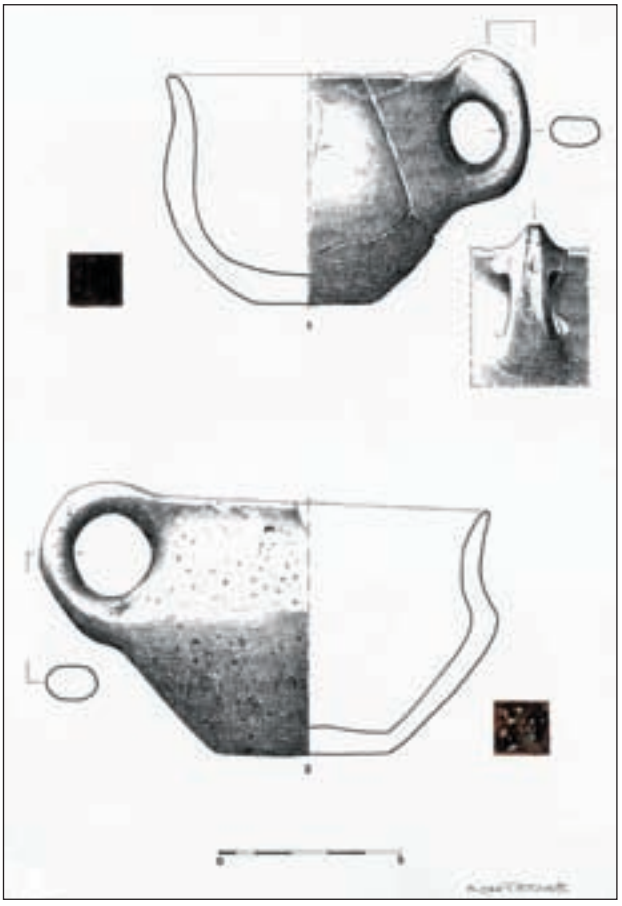
Sediment sequence that was acquired in this year's excavations is identical to the one acquired in 2005. This means that the upper stratigraphic units also yielded the material from the Middle Age and the Late Neolithic. It should be mentioned that, compared to the layers excavated in 2005, the medieval material appeared less and less as more layers were removed. The clear stratigraphic situation in probe 2 could be traced in the remaining stratigraphic sequence the whole way to the last level that was excavated. in this campaign. Archaeological material collected in the layers can be exclusively dated to the period of Late Neolithic.

When it comes to the archaeological material this year's excavations yielded also the pottery fragments, animal bones, seashells and sea snails remains, metal finds and specimens of flint.

Redni broj: 243
Lokalitet: Vranjic – zapadna i južna obala
Naselje: Vranjic
Grad/općina: Solin
Pravni status: P-1145
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zaštitno istraživanje u Vranjicu, započeto u listopadu 2005., nastavljeno je pod vodstvom mr. sc. Irene Radić Rossi, u organizaciji Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda, u nekoliko navrata od 2. siječnja do 1. kolovoza 2006. Završna akcija provedena je od 9. do 16. listopada 2006. Područje istraživanja ostalo je ograničeno na zapadnu i južnu vranjičku obalu, obuhvaćenu projektom obnove koji financira Grad Solin, uz iznimku manjega probnog zahvata sa sjeverne strane naselja, uzrokovanog radovima na uređenju kupališta. Stalan konzervatorski nadzor, u ime Konzervatorskog odjela u Splitu, obavljale su arheologinje Dubravka Čerina i Silva Grković, uz kontinuiranu ispomoć ronioca Nevena Lete iz Podvodno istraživačkog kluba Mornar u Splitu.

Na osnovi situacije, prilikom građevinskog iskopa, radovi na uređenju obale zaustavljeni su u devet navrata, kako bi se na mjestima veće koncentracije nalaza provelo zaštitno podmorsko arheološko istraživanje. Tijekom siječnja, veljače, ožujka, travnja, svibnja, srpnja i listopada istražena su pojedina područja duž južne obale, a potreba za manjim zaštitnim zahvatom na zapadnoj obali pojavila se tijekom građevinskih radova krajem ožujka. Tijekom lipnja mjesni je odbor odlučio pripremiti kupalište i urediti vaterpolsko igralište duž sjeverne obale, ali su se i pri tome pojavili arheološki nalazi koji su uvjetovali promjenu lokacije i probno istraživanje manjega opsega, provedeno tijekom srpnja. Uvjeti rada znatno su otežavali iskop i dokumentiranje nalaza, ograničavali područje istraživanja i onemogućavali proširenje sondi. Kanalizacijski izljevi i muljevito morsko dno smanjili su vidljivost, što je prilično usporavalo istraživanje i s vremena na vrijeme onemogućavalo nacrtno i fotografsko dokumentiranje. Opasni profili građevinskog iskopa, podrovani djelovanjem mora, prijetili su obrušavanjem na ronioce, što je uvjetovalo postavljanje arheoloških sondi samo na dovoljno sigurnim mjestima. Dugačak potez zapadnog dijela južne obale detaljno je pregledan i dokumentiran, ali je zbog navedenih razloga bilo potpuno nemoguće obaviti bilo kakav



Brončanodobno posuđe, južna obala (crtež: K. Rončević)

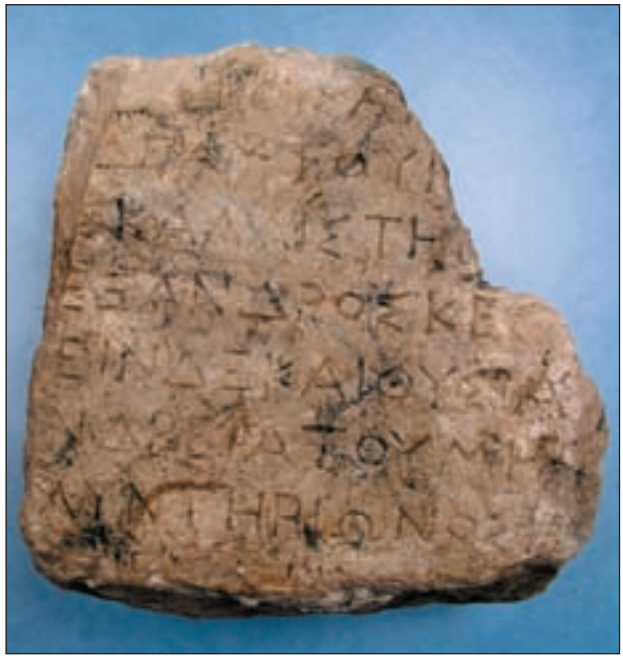
podmorski iskop ne dovodeći ronioce u životnu opasnost. Na više je mjesta bilo neophodno bagerom i grtalicom ukloniti suvremeni površinski nasip, čime je također znatno usporavano istraživanje, jer je uporaba spomenutih strojeva gotovo u pravilu svodila vidljivost na nulu do sljedećeg radnog dana. Usprkos nezahvalnim uvjetima, zahvaljujući trudu prisutnih arheologa i sudjelovanju vještih ronilaca Podvodno istraživačkog kluba Mornar, na čitavom prostoru zapadne i južne obale potvrđene su razne razvojne faze naselja. Već tijekom prvog istraživanja pronađeni su ulomci prapovijesne keramike i životinjske kosti, što je istraživače uputilo na zaključak o postojanju naselja na području vranjičkog otočića tijekom kasnog brončanoga i ranoga željeznog doba.



Uvjeti rada na nalazištu (foto: I. Radić Rossi)



Dokumentiranje profila nalazišta (foto: I. Radić Rossi)



Grčki natpis, južna obala, 4. st. pr. Kr. (foto: I. Radić Rossi)

Tijekom 2006. postojanje prapovijesnog sloja potvrđeno je duž većeg dijela južne obale, a pred zapadnom je obalom, na dubini od oko 2,5 m, pronađen i ostatak suhozidne konstrukcije koja bi, s obzirom na okolnosti nalaza i veću količinu keramičkih ulomaka, također mogla pripadati prapovijesnoj fazi naselja. Osim toga, u prapovijesnom su sloju pronađeni i komadi kućnog lijepa, koštane igle te ulomak glačane kamene sjekire, što ide u prilog pretpostavci o naseobinskoj vrsti nalaza. Kako zapadna obala počiva na živoj stijeni, prapovijesni je sloj bio debeo tek nekoliko desetaka centimetara. Na južnoj obali njegova je debljina iznosila prosječno oko 1 m.

Sitni se nalazi, koji pripadaju antičkom vremenu, uglavnom odnose na ulomke amfora, tegula i grubljega keramičkog posuđa te nekoliko ulomaka stakla. Velika većina antičkih kamenih nalaza pronađena je, međutim, u sekundarnoj uporabi, iskorištena za izgradnju obalnih konstrukcija tijekom srednjega vijeka. Na četirima mjestima duž južne obale dijelom su istražene spomenute konstrukcije u kojima su, uz jednostavne obrađene kamene blokove,



Rimski sarkofag sekundarno uporabljen za izgradnju obale (foto: I. Radić Rossi)



Sekundarno uporabljeni rimski arhitektonski elementi (foto: I. Radić Rossi)

pronađeni i čitavi kovčezi sarkofaga, od kojih neki bogato ukrašeni reljefnim prikazima. Također su pronađeni poklopci sarkofaga u obliku krova na dvije vode, natpisi na latinskom i grčkom jeziku nadgrobnoga i votivnog karaktera, ulomci stupova, baza i kapitela, mlinsko kamenje i ostali dijelovi kamenih preša te brojni ulomci antičkih građevina i spomenika. Dio se nalaza sa sigurnošću može pripisati kasnoantičkom vremenu, a mogao bi se vezati uz neku važnu kršćansku građevinu, kakva je na primjer potvrđena na položaju zvanom Crkvine izvan područja starog naselja na otoku.

Pod konstrukcijama u kojima je iskorišten antički kameni materijal nalazi se jasno raspoznatljiv sloj koji se sastoji isključivo od organskog materijala poput otpada od obrade drvene građe i ostataka raznovrsne vegetacije. Njegova debljina varira, a gornja mu granica leži na prosječnoj dubini od oko 1,5 m. Rezultati analiza metodom C-14 višestruko su potvrdili datiranje sloja u 7. st., čime je utvrđen *terminus post quem* za datiranje suhozidnih konstrukcija. Na više mjesta duž južne obale potvrđena je i uporaba drvenih pilona za učvršćenje obalnih konstrukcija. Piloni potječu iz najmanje triju razvojnih faza naselja, od kojih bi jedna mogla pripadati 6. st. pr. Kr., a ostale dvije kasnoantičkom i ranosrednjovjekovnom razdoblju. Detaljnija raščlamba rezultata starosnih analiza omogućit će preciznije datiranje pojedinih skupina drvenih pilona.

Od slučajnih nalaza pod zapadnom obalom vrijedi izdvojiti glavu kipa koji je prikazivao muški lik, a pod južnom obalom ulomak grčkog natpisa koji na osnovi preliminarne analize pripada 4. st. pr. Kr., tj. razdoblju grčke kolonizacije.

Nemogućnost otvaranja klasičnih arheoloških sondi u kojima bi bilo moguće pratiti stratigrafiju nalazišta usmjerila je istraživanje na južnoj obali na oblikovanje vertikalnih profila koji su se pokazali iznimno korisnima za definiranje pojedinih slojeva. U profilima visine do 5 m, mjereno od površine današnje ceste do zdravice koja se pojavljuje u obliku lapora ili tupine, jasno je definirano 14 slojeva koji se međusobno razlikuju sastavom, sadržajem i bojom. Profili su detaljno nacrtno dokumentirani, veća količina organskih uzoraka prikupljena je za određivanje starosti materijala, a uzorci svih slojeva pripremljeni su za analize peluda. U zadnjim slojevima nad zdravicom pronađena je velika količina prapovijesnoga keramičkog materijala, među kojim se ističu dvije bolje očuvane posude.

Neprocjenjiva vrijednost podmorskoga arheološkog nalazišta u Vranjicu, u kojemu na području poluotoka ne

postoji mogućnost istraživanja na kopnu, bila je u izrazitoj suprotnosti s uvjetima i mogućnostima rada. Takva je situacija, nažalost, bitno ograničila količinu dobivenih podataka, ali je zaštitno arheološko istraživanje u svakom slučaju omogućilo brojne nove spoznaje o postanku i razvoju kraja o kojemu se do sada vrlo malo znalo.

Literatura

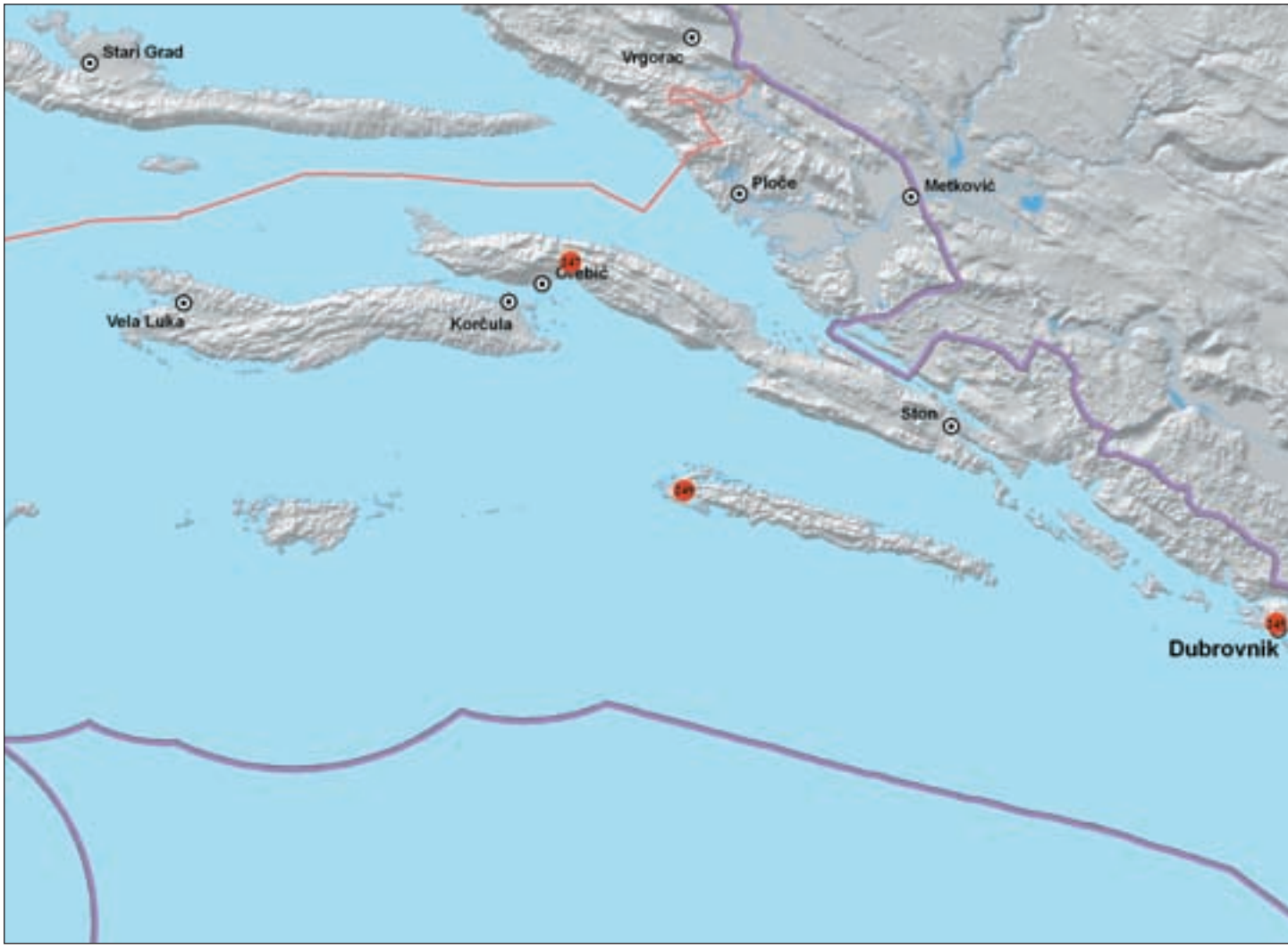
Radić Rossi 2006 I. Radić Rossi, Lokalitet: Vranjic – južna i zapadna obala, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 417 – 419.
Radić Rossi 2007 I. Radić Rossi, Podmorska arheološka istraživanja u Kaštelanskom zaljevu tijekom 2006., Obavijesti HAD, 2, Zagreb, 2007: 70 – 83.

mr. sc. Irena Radić Rossi

Summary

Underwater rescue archaeological excavation in Vranjic was started in 2005, continued in the organisation of the Department of Maritime Archaeology of the Croatian Conservation Institute on a couple occasions in the period between the January and August 2006. The area of excavation was restricted to the west and south shore and included in the project of restoration. Bronze Age layer was confirmed at the entire area and the oldest organic remains were dated to the 15th century BC. Fragments of pottery vessels, bone pins, traces of burnt wood and at places even wooden pylons all indicate the settlement character of the discovered finds, that is, the existence of an important Bronze Age settlement. In the profile of the south shore wooden pylons were discerned that had been used throughout three different phases of development. Above the organic material layer, dated to the 6th and 7th centuries drywall constructions were found built of fragments of sarcophagi from the Antiquity and various architectonic elements, most of which belong to the Early Christian period. During the construction works a fragment of a Greek inscription was found that is dated on the basis of preliminary analysis to the 4th century BC, that is, to the period of Greek colonisation.

DUBROVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA



Redni broj: 244
Lokalitet: Cavtat – uvala Tiha
Naselje: Cavtat
Grad/općina: Cavtat
Pravni status: P-394
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno istraživanje

Na zahtjev Konavalskoga komunalnog društva, od 22. do 27. srpnja 2006., Odjel za podvodnu arheologiju Hrvatskoga restauratorskog zavoda provodio je zaštitno arheološko istraživanje u uvali Tiha u Cavtatu. Istraživanje je vodio † dr. sc. Mario Jurišić, uz sudjelovanje mr. sc. Irene Radić Rossi i stručne ekipe Odjela za podvodnu arheologiju. Vanjski suradnici bili su Goran Skelac (Geoarheo d.o.o.), Boris Obradović (RC Epidaurum) te gošća Sabrine Marlier (CRNS Francuska).

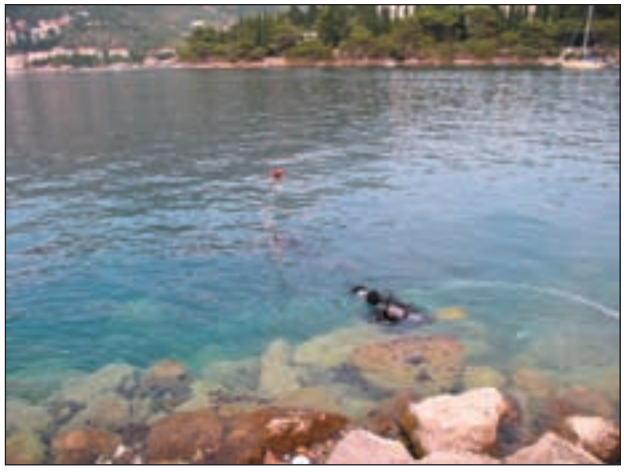
Prilikom proširenja okretišta autobusne stanice u Cavtatu proširen je i dio obalnog ruba u dnu sjeverne luke. Djelomice je već nasut te se još planira nasipavanje dijela obalnog ruba na kraju parkirališta. Kako je riječ o lokaciji antičkog Epidaura i mogućoj luci, planirano je sondiranje do sterilnog sloja ili kamene podloge. Istraživanje je započeto pregledom lokaliteta iznad i ispod mora, uz geodetsko snimanje pozicije i lokacije budućih sondi. Vizualnim pregledom uočeno je da je dno obraslo rijetkom posidonijom (morska trava). Geodetsko snimanje obavio je Goran Skelac iz tvrtke Geoarheo d.o.o. Ronilački radovi započeti su sondiranjem ručnim zračnim mamutom na nekoliko mikrolokacija, do dubine od 40 cm. Rezultat je u svim slučajevima bio negativan. Postavljene su dvije sonde dimenzija 2x2 m, a nazvane su A i B. Locirane su u sektoru daljnjega budućeg nasipanja. Sonde A i B postavljene su na dubinu od 3 m, s međusobnom razdaljinom od 20 m, odnosno 5 i 10 m od recentnog nasipa. Tu je nastavljen iskop vodenim mamut-sisaljkama, koji je bio otežan jer je pješčano-muljevito dno obraslo korijenjem posidonije. Prilikom arheološkog iskopa fotografski su dokumentirane obje sonde.
Sonda A dosegla je dubinu od 160 cm, a sonda B 120 cm. U sondi A korijenje posidonije doseže do 120 cm. Nakon toga pojavljuje se tanak sloj od 10 cm u kojemu se nalaze ljušture morskih puževa (*Cerithium vulgatum*), a do krajnje iskopane dubine mulj bez ikakvih primjesa. Nisu nađeni nikakvi spomenički nalazi. Sonda B iskopana je do dubine



244 Cavtat – uvala Tiha
245 Dubrovnik – park Gradac
246 Đurovića špilja
247 Grad
248 Konavle – Gornja banda
249 Otok Sv. Marije
250 Župa Dubrovačka (općina)



Cavtat – uvala Tiha, arheološki podmorski iskop (fototeka: HRZ)



Cavtat – uvala Tiha, geodetsko snimanje arheoloških sondi (fototeka: HRZ)



Cavtat – pličina Velika, postavljanje informativne ploče Ministarstva kulture na antički brodolom iz 4. st. (fototeka: HRZ)

od 120 cm. Karakteristike su jednake kao kod sonde A, jedino je sloj korijena malo tanji (85 cm). Ponavlja se sloj s ljušturama puževa, nakon kojega slijedi mulj.

Tijekom istraživanja u uvali Tiha napravljena su tri uviđaja o trenutačnim stanjima na zaštićenim kulturnim dobrima. Riječ je o antičkim brodolomima iz 1. i 4. st. koji se nalaze u neposrednoj blizini Cavtata, a obavljeno je i ronjenje na lokaciji antičkog brodoloma iz 1. st. pr. Kr. na otoku Mljetu. Nalazišta amfora iz 1. st. pr. Kr. i 4. st. nalaze s pod zaštitnim željeznim kavezom. Tom su prilikom na kaveze postavljene informativne ploče Ministarstva kulture s logom i natpisom Baština. Lokaliteti su pregledani i nije utvrđena nikakva devastacija. Primijećeno je da su kavezi prilično obrasli vegetacijom i morskim organizmima, te ih je potrebno očistiti radi ronilačkih turističkih posjeta.

Literatura

Jurišić 2006 M. Jurišić, Izvješće o podmorskom arheološkom istraživanju u Cavtatu, Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Zagreb, 2006.

Igor Miholjek

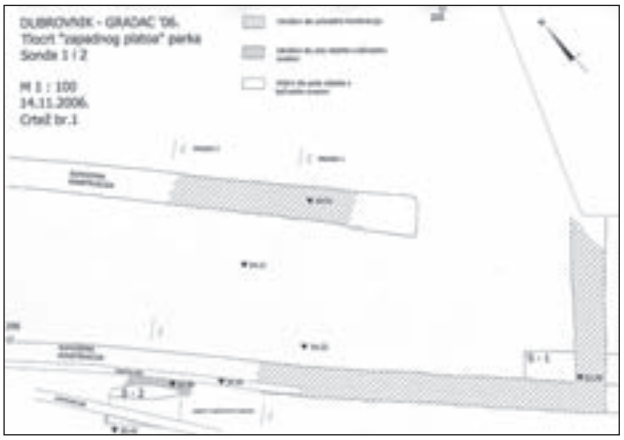
Summary

During July 2006 the Department for the Underwater Archaeology of the Croatian Restoration Institute conducted research of the underwater area in Tiha Bay in Cavtat. The reconnaissance was conducted at the area of the planned expansion of a bus stop and two archaeological probes were dug out. No archaeological material was found inside the probes.
The protective cages situated at sites near Cavtat and on the island of Mljet were also examined. A site with dolia from the Antiquity near Cavtat was also researched. No damage to the sites was recorded.

Redni broj: 245
Lokalitet: Dubrovnik – park Gradac
Naselje: –
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: R-1301 (povijesna cjelina grada)
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Tijekom 2006., rekognoscirano je šire područje parka Graca u Dubrovniku, koji je smješten u neposrednoj blizini povijesne jezgre i kao takav zaštićen u sklopu povijesne cjeline Dubrovnika. Votiteljica radova bila je Ivona Michl.

Na površinskom sloju nađen je velik broj ulomaka keramike, kako one grube strukture s primjesama, tako i glazirane srednjovjekovne. Prilikom iskopavanja (sonda S-1, dimenzija 4x3 m) nađeni su ostaci suhozida koji se prostirao u smjeru SZ-JI, a njegov je vanjski kut na jugu. Prosječno je širok 180 cm, a na mjestima i do 195 cm. Duljina za sada nije poznata i o njoj se može samo nagađati, ali prema onome što se vidi na površini, mogla bi biti i do 30 m. Zid je imao dva lica, s dosta sitnijeg kamena u sredini, koje je uglavnom u sekundarnoj uporabi. Nađeni su i ulomci crvenkastoga glinenog crijepa (kupe kanalice), kao i komadi svijetlooker opeke. U središnjem dijelu zida nađeno je dosta smrvljene žbuke koja upućuje na to da je kamen od kojeg je zid rađen prethodno bio vezan njome. Budući da je to područje pošumljeno alepskim borom, velik problem prilikom iskopavanja bilo je korijenje koje je devastiralo zid. U sloju zemlje kojom je zid zatrpan sa sjeverne strane, nađeno je ulomaka keramike, kako one grube prapovijesne, tako i glazirane kasnosrednjovjekovne. Paralelno s tim, na površini su u tragovima vidljivi ostaci još jednog zida, međusobno udaljeni prosječno 9 m. Zid je debeo od 1,80 do 1,90 m. Njegovu je konačnu duljinu još uvijek teško sa sigurnošću utvrditi jer je otvorena samo jedna manja sonda kako bi se mogao utvrditi smjer njegova pružanja i kako bi se mogao dovesti u vezu s onim nađenim u sondi S-1.
Na zapadnom dijelu platoa (sonda S-2) Graca pronađeni su ostaci prostorije s bačvastim svodom, široke 4,50 m. Prema onome što se može vidjeti, prostorija se pružala prema moru, ali nije moguće utvrditi gdje joj je bila krajnja točka. Visina zida do mjesta gdje počinje bačvasti svod jest 2,5 m. Prostorija u tlocrtu ima dimenzije 4,5x2,5 m. Ono što se sa sigurnošću može reći jest to da je pod načinjen od grube roza žbuke, debele od 10 do 15 cm, s dosta žala i kamenčića koji su rabljeni za nivelaciju tla.



Dubrovnik – park Gradac, sonde 1 i 2

Važno je naglasiti da je podnica te prostorije iskorištena u doba austrougarske vladavine kao temelj ogradnog zida. Sjeveroistočni zid prostorije završavao je lučno, bio je žbukan dvama slojevima: grubom te na površini vrlo finom roza žbukom, debljine cca 1 cm.
Na istočnim terasama Graca (k.č. 2605, k.o. Dubrovnik – predio Šumica) iskopane su još dvije manje probne sonde. U sondi br. 1, dimenzija 4,60x1 do 2 m širine, ispod 10 do 15 cm debelog sloja humusa, u sloju svijetle pjeskovite zemlje (mujare), nađeni su sitni ulomci keramike, uglavnom kasnosrednjovjekovne. Na mjestima se živac pojavljuje već na dubini od cca 30 cm, a prema SZ rubu sonde teren je niveliran. Nivelacija počinje već na dubini od 50 cm.



Dubrovnik – park Gradac, sonda 1 (foto: I. Milich)

Sonda br. 2, također na predjelu Šumice, udaljena je od sonde 1 oko 20 m, dimenzija 2,40x 2,80 m. Situacija je vrlo slična onoj u sondi br. 1. Ispod 10 do 15 cm humusa, u sloju žute pjeskovite zemlje, pronađeni su ulomci keramike, uglavnom kasnosrednjovjekovne, kako one žuto-zelene glazirane, tako i grublje bez glazure. U toj se sondi kamen živac nalazi na nešto nižoj točki, od 40 do 63 cm, a najdublja točka iskopana je na dubini od 90 cm.
Nakon završetka iskopavanja, sonde su dokumentirane i zatrpane, a nastavak istraživanja planiran je za rujan 2007. godine.

Literatura

Beritić 1966 Lukša Beritić, Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku, PPUD, 12, Split, 1966.
Beritić Lukša Beritić, 12 kapelica križnog puta porušenih za francuske opsade Dubrovnika
Lučić 1970 Josip Lučić, Povijest Dubrovačke astareje, Matica hrvatska, Dubrovnik, 1970.
Perović 1929 Jovan Perović, Gdje je bila Sv. Marija na Pilama?, Revija Dubrovnik, Dubrovnik, 1929.
Vuković 2000 Goran Vuković, Preobrazba Dubrovnika početkom 19. stoljeća, Radovi instituta za povijest umjetnosti, 24, Zagreb, 2000: 35 – 60.

Ivona Michl

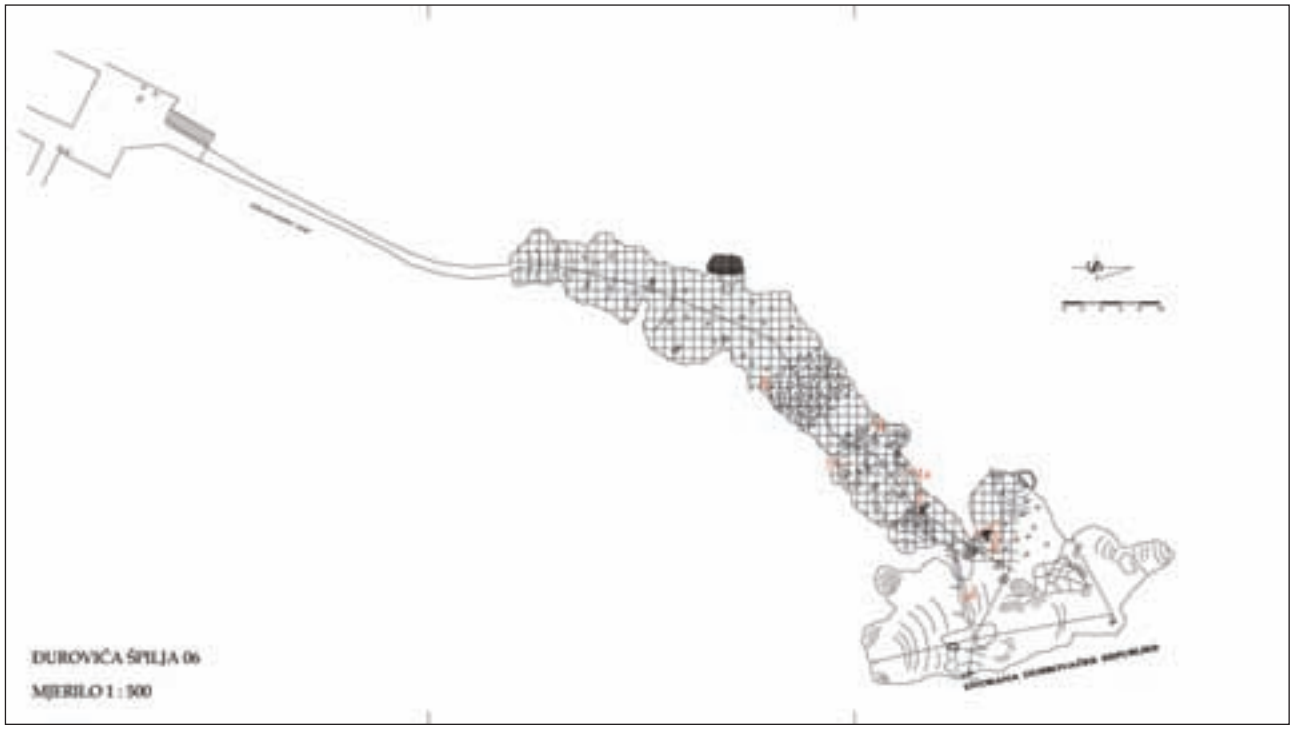
Summary

During 2006 the reconnaissance was conducted at the area of Gradac Park in Dubrovnik situated in the immediate vicinity of the historic centre. Remains of walls that could not be dated were found together with fragments of Prehistoric and glazed Late Medieval pottery in the layer of backfilling of the walls.

Redni broj: 246
Lokalitet: Đurovića spilja
Naselje: Močići
Grad/općina: Konavle
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

Arheološka istraživanja Đurovića spilje vođena su od 20. do 26. siječnja 2006. godine. Đurovića spilja smještena je u istočnom dijelu sela Močića (k.č. 2363/1, k.o. Močići), gotovo na granici s katastarskom općinom Čilipi. Danas se nalazi u okviru Zračne luke Dubrovnik i proteže se ispod samog uzletišta, odnosno stajališta za avione. Kako Zračna luka Dubrovnik (investotor) planira u svoju turističku ponudu kao svojevrsnu atrakciju uvrstiti i taj objekt, za izradu projekta prezentacije bilo je potrebno provesti i arheološka istraživanja. Voditeljica istraživanja bila je Helena Puhara, dipl. arheologinja (kustosica Muzeja i galerija Konavala).

Ugovorom o istraživanju obuhvaćeno je detaljno nacrtno dokumentiranje spilje, sustavan pregled njene površine uz označavanje prikupljenih nalaza prema mjestu nalaza te iskopavanje spiljskog prostora na nekoliko mikrolokacija



Đurovića spilja

u obliku sondi. Površinskim pregledom terena u spilji je pronađen veći broj keramičkih ulomaka i kostiju te je započelo probno sondiranje ne bi li se vremenski i kulturološki definirao preostatak kulturnih slojeva. Prema tipološkim karakteristikama keramike riječ je o prapovijesnom arheološkom lokalitetu, okvirno datiranom u brončano i željezno doba.

Prostor spilje podijeljen je mrežom na kvadrante, kako bi se u tlocrtu lakše ucrtali prikupljeni površinski nalazi keramike te istraživane sonde. Prvobitno je planirano iskapanje dviju sondi. Zbog većeg broja zasiganih ulomaka keramike i kostiju nađenih u niši uza sjeverozapadni rub spilje, nedaleko od izvornog ulaza uspostavljena je još jedna dodatna sonda (sonda 3). Površinskim pregledom terena na još šest mjesta u spilji pronađen je veći broj ulomaka keramike i kostiju i oni su prema mjestu nalaza ucrtani u njezin tlocrt. Prva sonda postavljena je u najnižem dijelu spilje, na jedinom mjestu gdje je bilo moguće pravilno iskapanje površine 1x1,5 m. Veličina drugih dviju sondi nije pravilna, već je uvjetovana konfiguracijom same spilje i smještajem uz njen sjeverozapadni rub, u manjim nišama, kako se vidi na tlocrtu spilje.



Unutrašnjost spilje (foto: H. Puhara)

Sonda 1 nalazi se na potezu glavne komunikacije kroza spilju. Veličine je 1x1,5 metar. Najprije je uklonjen površinski sloj smeđe utabane gline. Za razliku od sjevernog dijela sonde, južni je dio sonde zbog kofiguracije terena kopan nešto pliće i tu je skinut sloj zemlje pomiješane sa šljunkom. Za sjeverni dio sonde, što se vidi na presjecima, karakterističan je sloj crveno-smeđe gline koja je na dubini od tridesetak centimetara prekinuta crnim slojem vjerojatno ostataka raspadnutog drveta. Pronađen je veći broj puževih kućica te nekoliko ulomaka kostiju. Međutim, što se arheoloških nalaza tiče, sonda je gotovo sterilna. U sondi su pronađeni i ulomci sige koja je otpala sa stropa spilje, a čiji se veći komad nalazi izvan sonde, s njene sjeverne strane. Sonda 2 nalazi se sjeveroistočno od sonde 1, u maloj, jedva pristupačnoj niši čiji je promjer na najširem dijelu oko 1,20 m. Nakon uklanjanja površinskog sloja smeđe gline, otkopan je uzak sloj sive gline s većim brojem ulomaka keramike. Do zdrave podloge (kamena), u dubini od dvadesetak centimetara, otkopan je sloj crveno--smeđe gline u kojemu je također nađeno više ulomaka keramike i kostiju životinjskog podrijetla. Pronađeno je i dno jedne posude te više ulomaka oboda i trbuha posude S-profila.

Probna arheološka istraživanja Đurovića spilje upućuju na zanimljiv prapovijesni lokalitet koji je služio kao povremeno stanište i zaklonište tijekom niza stoljeća. U neposrednoj blizini spilje nalazi se i niz nekoliko prapovijesnih gomila i gradina. Budući da nalazi ulomaka keramičkih posuda nemaju posebnih karakteristika koje bi ih pobliže odredile, preliminarna analiza pronađenih ulomaka okvirno datira taj lokalitet u brončano i željezno doba. Kako ne postoji kulturna stratigrafija slojeva, daljnja obrada pronađenih

nalaza svakako će donijeti i više podataka o samom lokalitetu. Otkopane sonde, kao i pojedinačni površinski nalazi, upućuju na potrebu sustavnih arheoloških iskopavanja te spilje.

Helena Puhara

Summary

Đurovića Špilja (Đurović Cave) is situated in the eastern part of the Močići village. It is situated at the territory of the Dubrovnik Airport and it stretches underneath the very landing area. Test excavations of the cave indicate an interesting Prehistoric site that served as a temporary shelter during several centuries. Preliminary analysis of the found fragments roughly dates this site to the Bronze and Iron Ages. In the immediate vicinity of the cave there are several prehistoric mounds and hillforts.

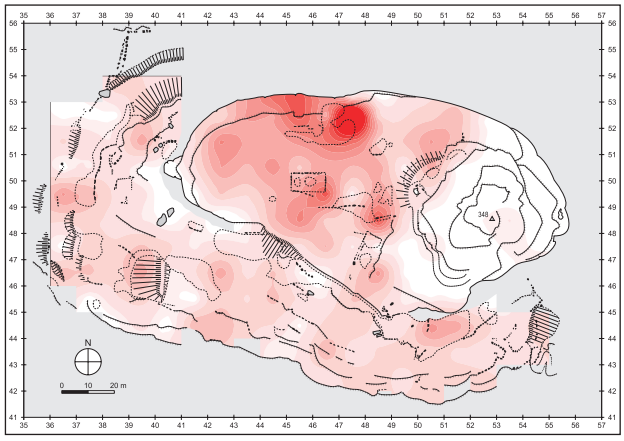
Redni broj: 247
Lokalitet: Grad
Naselje: Nakovana
Grad/općina: Orebić
Pravni status: Z-1423
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: intenzivni terenski pregled

Od 8. do 20. svibnja 2006., provođen je intenzivni pregled površine južne i zapadne padine gradine Grad u Nakovani. Istraživanje je nastavak rada započetog 2005., kada je intenzivnim pregledom obuhvaćen središnji dio Grada (Forenbaher, Rajić Šikanjić 2006). Obavila ga je grupa od pet studenta, pod stručnim vodstvom doc. dr. Staše Forenbahera iz Instituta za antropologiju u Zagrebu. Prikazani rezultati proizašli su iz znanstvenih projekata br. 0196004 i br. 196-1962766-2740 („Kulturalne promjene i dinamika arheoloških populacija na istočnom Jadranu“), provođenih uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa.

Terensko istraživanje 2006. obuhvatilo je južnu i zapadnu padinu Grada, koje od središnjega, najvišeg dijela gradine odvaja okomita stijena. Južna padina pregledana je u dužini od oko 150 m i širini od 30 do 50 metara, do izrazitoga stjenovitog ruba koji omeđuje taj dio padine prema jugu. Zapadna padina pregledana je do sedla između Grada i susjedne krševite glavice, Nakovanića. Kao i prethodne godine, pregledana je površina od otprilike 1 ha. Prikupljanje pokretnih nalaza i dokumentiranje nepokretnih ostataka provedeno je jednakim standardnim postupcima kao i za prethodne kampanje.
Južna padina prilično je strmo nagnuta i isprekidana nizom uzdužno položenih prirodnih stjenovitih stuba. Paralelno s njima pružaju se ostaci brojnih suhozidina koje su često položene tako da povezuju isprekidane prirodne stube, tvoreći niz usporednih terasa. Sjeverni rub padine (od kvadrata 42/47 do kvadrata 51/44) zatrpan je krupnim kamenjem, najvjerojatnije ruševinom suhozida koji se protezao južnim, najlakše pristupačnim rubom središnje zaravni. Južnu padinu s istoka omeđuje razvučena gomila kamenja (od kvadrata 54/43 do kvadrata 55/44)



Grad, tlocrt pregledanog dijela nalazišta (crtež: S. Forenbaher)



Grad, prostorna distribucija helenističke keramike (crtež: S. Forenbaher)

i niz suhozidina koje sugeriraju podzidani pristupni put, a možda i ulaz, iako bi se moglo raditi i o jednostavnim poljoprivrednim terasama. Sa zapada je zatvara razvučena gomila kamenja nalik na ostatak bedema (od kvadrata 39/45 do kvadrata 40/46), od koje se prema sjeveru nastavlja nekoliko golemih prirodnih kamenih blokova.
Zapadna je padina blaže položena, a čitavom njenom širinom mogu se pratiti dvije terase poduprte suhozidinama koje su mjestimice vidljive u visini od oko 1 m. U sjevernom dijelu gornje terase zabilježeni su tragovi nekoliko suhozidnih objekata, naizgled pravokutnog tlocrta, te nekoliko nejasnih ostataka suhozidina. Sjeverno od donje terase, nastavlja se prema sjeveru suhozidina od vrlo velikih blokova (od kvadrata 38/54 do kvadrata 38/55), do prirodne stjenovite stube koja se pruža u smjeru istok--zapad i pojačana je suhozidom (kvadrat 39/55).
Kao i prethodne sezone, svi prikupljeni nalazi obrađeni su u Laboratoriju za antropološku arheologiju Instituta za antropologiju u Zagrebu, te će biti trajno pohranjeni u Dubrovačkim muzejima – Arheološkom muzeju u Dubrovniku. Većina nalaza, usitnjenih i istrošenih dugotrajnom izloženošću na površini, pripada mlađim razdobljima prapovijesti ili helenističkom vremenu. Rezultati ovogodišnjih analiza sjedinjeni su s rezultatima prethodnih istraživanja, radi cjelovitijeg uvida u aktivnosti koje su se odvijale u raznim dijelovima pregledanog prostora gradine.

Najraniji tragovi boravka ljudi na Gradu mogu se pripisati neolitiku ili bakrenom dobu. Riječ je o nekoliko nalaza od glačanog kamena, među kojima se ističe ulomak glačane sjekire pronađen u središnjem dijelu nalazišta, te manjem broju izrađevina od cijepanog kamena razasutih u središnjem i jugozapadnom dijelu nalazišta, među kojima se ističe bifacijalni šiljak strelice. Prikupljen je znatan broj ulomaka neukrašene, slobodnom rukom oblikovane lončarije koji se, prema svojim općim obilježjima, mogu pripisati kasnom brončanom i/ili ranom željeznom dobu. Ta kategorija nalaza podjednako je učestala i na sličan način (neravnomjerno) raspoređena u središnjem dijelu i na padinama Grada. Koncentracije su nešto veće pri gornjem rubu južne padine, osobito na mjestima gdje je moguć pristup na središnju zaravan, kao i pri donjem rubu padine, nad stijenama koje ju omeđuju s juga.
Kao i u središnjem dijelu nalazišta, najučestaliji su nalazi na padinama Grada ulomci grube helenističke keramike. Ta kategorija nalaza prilično je ravnomjerno raspoređena po padinama, no valja napomenuti da je prosječna učestalost helenističkih nalaza na padinama upola manja nego u središnjem dijelu nalazišta. Prikupljena su samo tri mala ulomka fine, crno premazane helenističke keramike, dok ih je u središnjem dijelu nalazišta bilo prikupljeno osam. Ulomci posuda debelih stijenki, grube fakture i karakterističnog načina pečenja, koji vjerojatno potječu od velikih, grubih posuda za zalihe, također su dvostruko učestaliji u središnjem dijelu nalazišta nego na padinama, što podupire pretpostavku o istovremenosti te kategorije nalaza s helenističkom keramikom. S padina Grada nije prikupljen ni jedan ulomak antičkog crijepa ili cigle, dok su vremenski neodredivi komadići pečene zemlje koji svjedoče o svakodnevnim ljudskim aktivnostima vezanima uz vatru, podjednako učestali na cijelom istraživanom području. Posthelenistički nalazi iznimno su rijetki i svode se na malu količinu žbuke (u kvadratu 43/47) i jedan ulomak glazirane keramike, najvjerojatnije novovjekovnog datuma.

Nakon druge sezone intenzivnog pregleda površine Grada u Nakovani, više nema dvojbe da se na tom mjestu povremeno boravilo najkasnije od bakrenog doba (a moguće već i od neolitika), no čini se da je intenzitet aktivnosti za tih razdoblja bio prilično nizak. Trajnije naseljavanje započinje za brončanog doba. Južna i zapadna padina Grada bile su za brončanog i željeznog doba integralan dio naselja, podjednako intenzivno rabljene kao i središnja zaravan. Naseobinske aktivnosti odvijale su se na čitavom pregledanom prostoru sve do kraja prvog tisućljeća prije Krista, no koncentracija helenističke keramike na središnjoj zaravni upućuje na određene razlike u intenzitetu ili načinu uporabe tog dijela nalazišta za posljednjih stoljeća prije Krista. Možda je tada središnji prostor jednostavno bio gušće naseljen nego padine, no moguća je i njegova uporaba u posebne svrhe, možda kao rezidencija elite, javni ceremonijalni prostor, ili spremište zaliha. Gotovo potpun izostanak antičkih građevnih materijala i tehnika upućuje na autohton identitet stanovnika Grada. Napokon, potpun izostanak nalaza koji bi se mogli datirati u vrijeme Rimskog Carstva, kasne antike ili srednjeg vijeka, svjedoče o prekidu naseljavanja u prvom stoljeću prije Krista, u vrijeme konačnoga rimskog osvajanja južne Dalmacije. Dosad je na Gradu sustavno pregledana površina od oko 2 ha. Time je obuhvaćeno između polovice i dvije trećine cjelokupnog areala nalazišta. Intenzivni pregled površine namjerava se dovršiti istraživanjem sjeverne i istočne padine, što će omogućiti cjelovitiju procjenu arheološkog potencijala nalazišta i planiranje nastavka terenskih istraživanja.

Literatura

Forenbaher, Rajić Šikanjić 2006 Stašo Forenbaher, Petra Rajić Šikanjić, Lokalitet: Grad (Nakovana), HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 429 – 431.

doc. dr. Stašo Forenbaher
dr. Petra Rajić Šikanjić

Summary

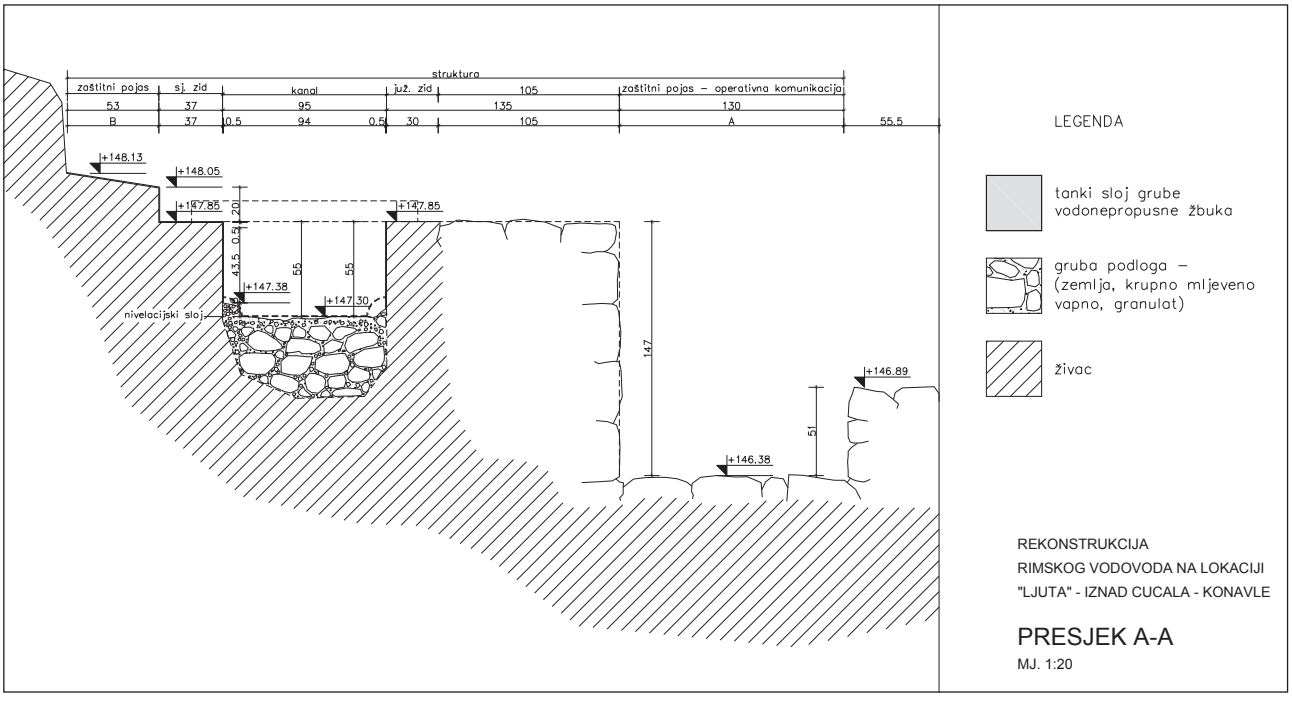
In continuation of our fieldwork began in year 2005, we carried out the second season of intensive surface survey of Grad hillfort in May 2006. So far, we covered an area of

about 20,000 square meters (estimated as between half and two-thirds of the entrie site), mapping all visible structural remains and systematically collecting all removable surface finds. The earliest, scarce evidence of human presence at Grad consists of a few stone implements, including a ground stone ax fragment and a bifacial arrow point, attributable to the Neolithic or Copper Age, while more intensive occupation began during the Bronze Age. Judging by the distribution and frequencies of handmade pottery, southern and western flanks of the hillfort formed an integral part of the settlement during the Bronze Age and Iron Age, and were just as intensivelly settled as its central plateau. A concentration of wheel-thrown Hellenistic coarsewares on the central plateau suggests that that part of the site may have been more intensively settled during the last centuries B.C. Alternatively, it may have served a special function, such as elite residence, public ceremonial focus, or storage space. Construction materials and techniques characteristic of classical antiquity are virtually absent, suggesting that Grad was occupied by an autochtonous population. Roman Imperial, Late Roman and Medieval finds were not recovered, indicating that Grad was abandoned at some point during the first century B.C., most likely at the time of Roman conquest.

Redni broj: 248
Lokalitet: Konavle – Gornja banda
Naselje: Zvekovica, Lovorno, Pridvorje, Ljuta
Grad/općina: Konavle
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Tijekom jeseni 2006., nastavljeno je arheološko istraživanje antičkog vodovoda Vodovađa – Cavtat. Istraživanje je financiralo Ministarstvo kulture. Svrha istraživanja bila je pojedinim sondama prikupiti mjerne podatke, odnosno potvrditi pretpostavljen smjer pružanja trase akvedukta. Sela Ljuta i Pridvorje nisu bila obuhvaćena dosadašnjim istraživanjima zbog zaraslog i teško prohodnog terena, što se posebno odnosi na pojedine zaselke Pridvorja.

Počevši od zapada, čišćenje i sondiranje obavljalo se u zaseoku Donji Rudež, lokalitet Zgrada na granici s Mihanićima. Okolno suhoziđe koje ograđuje pojedine parcele puno je ostataka poluobrađenog kamenja s tragovima vodonepropusne žbuke, te velikih komada grube vapnene žbuke. Vodovod je ondje trasiran po idealnom terenu, bez prepreka, osim mjestimice većih živih stijena. One koje su ulazile u korpus vodovodne arhitekture bile su snižene i poravnane, da bi poslužile kao supstrukcija kanalu. Na nekima je još po vrhu vidljiva gruba žbuka s pijeskom i rijetkim krupnijim komadima cigle. Južni zid i dno kanala u potpunosti su iskrčeni, a sjeverni se tek mjestimice nazire u visokim suhozidnim ogradama koje su se formirale od razgrađenog materijala kanala. Raščišćeno je raslinje i nabacano kamenje radi geodetskog snimanja i uzimanja osnovnih mjernih podataka.
Sljedeći, na površini vidljiv trag kanala, nalazi se u zaseoku Pod Dvor u Pridvorju, nešto istočnije od franjevačkog samostana, lokalitet Vrtine. Dionicu nije bilo moguće istraživati jer je preko nje trasiran seoski put, pa je obavljeno samo geodetsko snimanje. Južni zid kanala ondje je odlično sačuvan, a građen je od manjih pravilnih kvadara uslojenih na redove. Zbog niskog terena supstrukcija je visoka i do 2,20 m. Vodovodni kanal nastavlja se prema istoku do Dragavina.
Na parceli Močale vidljiv je duži ostatak sjevernog zida korpusa vodovoda koji je bio usječen u gornju terasu i širok cca 1,10 m. Kamenje od koga je slagan dugo je 14, 16 i 18 cm te 10 ili 12 cm visoko. Mjestimice je sačuvana žbuka, na sjevernom zidu 12 cm debela, kojom su bili zaglađeni zidovi s vanjske strane. Južni zid definiran je sondažnim istraživanjem. Širina mu iznosi 0,90 m, a sačuvana visina



Rimski vodovod na lokaciji Ljuta



Ostaci kanala u zaseoku Pod Dvor u Pridvorju (foto: Lj. Kovačić)

samo 0,30 m. Uza sjeverni zid je kutno ojačanje trokutastog presjeka, visoko 16 cm. Širina kanala bila je 0,52 m, a širina dna 0,34 m.

U Ljutoj je vodovod bio usječen u stjenjak koji se strmo, od sjevera prema jugu, ruši u polje. Tu izvire Ljuta, koja je glavni izvor pitke vode i blagodat za plodno Konavosko polje. Danas su, jednako kao i u antici, ti terasasti „doci" izloženi blagodatima mediteranske klime, zasađeni vinovom lozom, smokvama, narančama, voćkama i povrtlarskim kulturama. U antici su tu bogati građani kolonije Epidaur imali svoja imanja s vilama gospodarsko-ladanjskog tipa, poput Kvinta Fulvija, gradskog vijećnika (duumvir) čiji je natpis pronađen u Ljutoj. Jedno takvo imanje bilo je i u Lovornom u blizini vodovoda, na kojem su tugujući roditelji pokopali svoju rano preminulu kćerku i podigli joj nadgrobni natpis, srećom sačuvan do danas. Trasa vodovoda duga je oko kilometar, a pojedini su ostaci, tj. donji sloj zida kanala te južni zaštitni pojas oko kanala, vidljivi ispod današnje glavne ceste koja povezuje sela Gornje bande. Do izgradnje suvremene ceste, dio trase rabljen je kao glavna pješačka i tovarna prometnica između tih zaselaka, odnosno do mlinova na rijeci Ljuti. Kanal je usječen u živoj stijeni. Zidovi su tek mjestimice poravnati tankim slojem hidraulične žbuke koja se tako dobro sljubila s podlogom da se može raspoznati samo prema rijetkim komadićima drobljene cigle. Tako su oblikovana ležišta za masivne kamene ploče kojima je kanal zatvoren. Takve ležeće ploče, koje su bile široke dvije rimske stope, nađene su prilikom istraživanja legijskog akvedukta Plavno polje – Burnum. Nažalost, zasad u Ljutoj nisu nađene jer su, nakon prestanka funkcije vodovoda, bile izvrstan građevni materijal. Zatvaranje vodovoda kamenim poklopnicama na toj dionici nov je podatak, jer je na svim dosad istraženim dijelovima to riješeno presvođivanjem. S obiju strana vodovoda vidi se zaštitni pojas. Naime, poznato je da se sve vodovodne građevine zaštićuju pojasom širokim 15 stopa (444 cm) izvan i 5 stopa (148 cm) unutar grada. Prostor je morao biti prohodan za prolaz carske ekipe koja je obavljala nadzor i popravke. U Ljutoj je pojas s južne strane vodovoda, na presjeku označen slovom A, širok 130 cm na mjestu istraživanja, ali i širi (do 150 cm), što odgovara propisu za gradsko područje. Razumljivo je da se širina zaštitnog pojasa izvan grada mijenjala ovisno o karakteristikama terena. Sa sjeverne strane kanala, živa je stijena također zasijecana pa potom izravnavata, mjestimice pravilno poput zidova. Od odvaljenih dijelova, koji se još dodatno grubo oblikuju, slaže se ogradni zid bez uporabe veziva tamo gdje nedostaje živa stijena, odnosno gdje nije dovoljno visoka. Taj je ogradni zid dio sjevernoga zaštitnog pojasa i stroga je granica između vodovoda kao javnog dobra i okolnog zemljišta. Prosječna je širina usjeka sa sjeverne strane kanala na istraženom dijelu oko pola metra (na presjeku označen slovom B). To bi skupa s južnim zaštitnim pojasom iznosilo oko 1,80 m. Sigurno je da je u kraškim područjima ta širina bila manja i mijenjala se ovisno o karakteristikama terena. Širina je sjevernog zida kanala u istraženoj sondi 0,37 m, a južnog 0,30. To je do sada najmanje izmjerena širina zidova, što je razumljivo jer su oblikovani u živoj stijeni. Južni zaštitni pojas (na presjeku A), sigurno je služio kao operativna komunikacija prilikom izgradnje, a kasnije za održavanje i otklanjanje kvarova. Nije nađeno dno kanala, ali se lako definiralo prema ostacima ugaonog pojačanja i uobičajenoga nivelacijskog sloja ispod.

Pravac kojim se trasa pružala dalje prema zapadu, prema Lovornom, zaselak Arbanasi, može se odrediti prema izohipsi i tek rijetkim ostacima, kao na k.č. 462, vlasnika P. Račića, gdje se jedva raspoznaje trag koji je geodetski snimljen radi ubikacije trase.

Na Zvekovici, u blizini crkve sv. Petra, lokalitet Zacrkva, otprije uočen korpus sjevernog zida, ujedno je i posljednji vidljiv ostatak do Cavtata. Napravljeno je sondiranje radi određivanja dna kanala, što bi bio važan geodetski podatak. Dno nije nađeno, jer je zajedno s južnim zidom iskrčeno, ali je približno određena visina s obzirom na tragove vodonepropusne žbuke na sjevernom zidu i sloja crvenice koji je sadržavao ostatke živog vapna i manje komade rimskoga krovnog crijepa kojima je dno kanala na ravnom terenu bilo redovito popločano. Sitnih arheoloških nalaza nije bilo.

Sondažno istraživanje nastavit će se u Ljutoj i Cavtatu. Cilj bi bio konzervirati i prezentirati nekoliko dionica koje su u blizini prometnica kao u Ljutoj (izletište, novoobnovljeni mlinovi). Sve su sonde vraćene u prvobitno stanje.

Literatura

Ilakovac 1982 B. Ilakovac, Rimski akvedukti na području sjeverne Dalmacije, Zagreb, 1982.

Kapetanić 1987 N. Kapetanić, Antički natpis iz Lovornoga, Dubrovački horizonti, 27, Zagreb, 1987.

Kovačić 2004 L. Kovačić, Antički vodovod Vodovađa – Cavtat, Zbornik Dubrovačkih muzeja, I, Dubrovnik, 2004.

Šegvić 1998 M. Šegvić, Stanovništvo Konavala u rimsko doba, Konavle u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, 1, Dubrovnik, 1998.

Liljana Kovačić

Summary

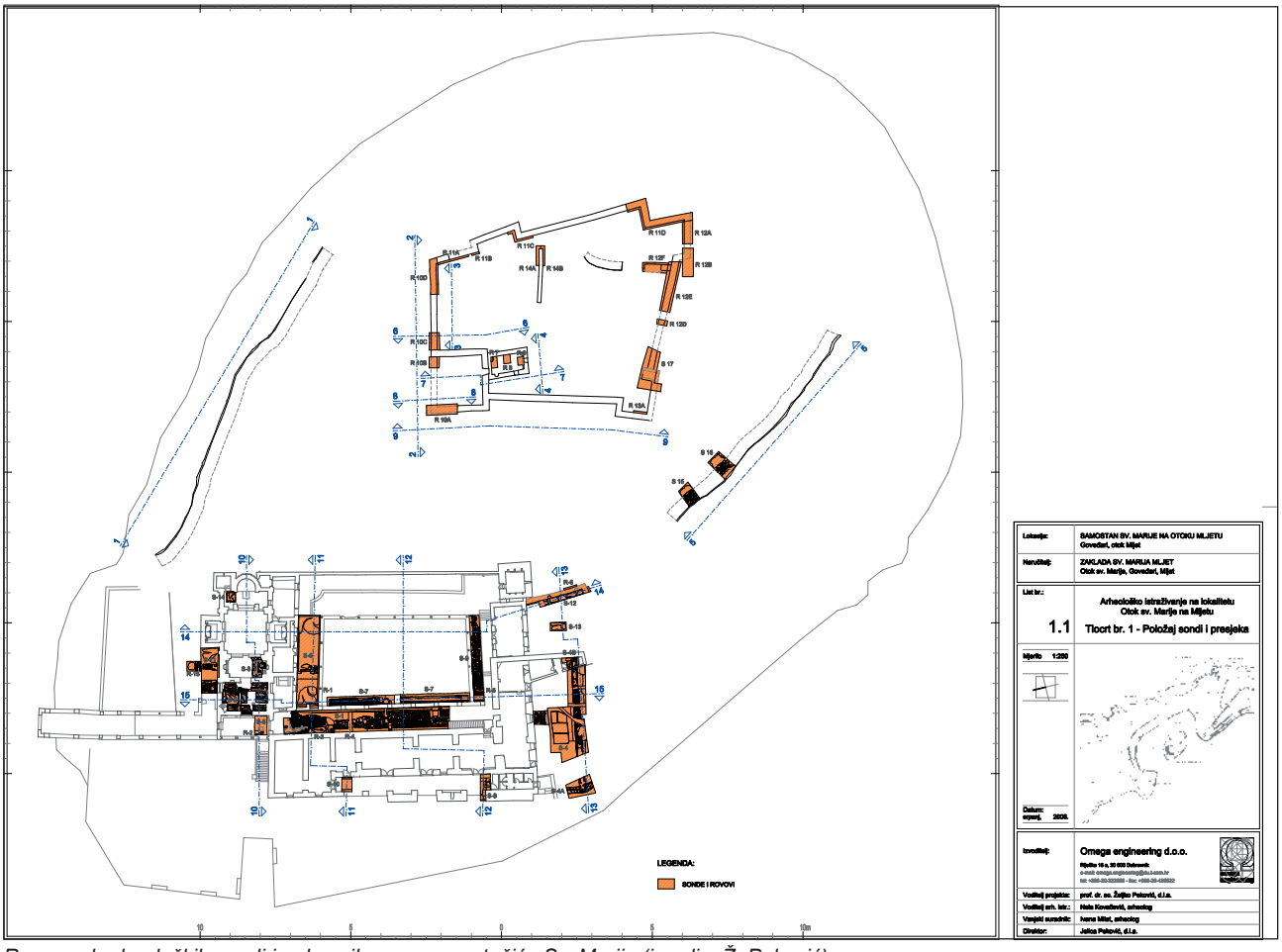
During the autumn of 2006 archaeological excavations were resumed at the aquaeduct from the Antiquity going form Vodovađa to Cavtat. The aim of the research was to collect the measuring data, that is, to confirm the presumed direction of the aquaeduct.

Redni broj: 249
Lokalitet: Otok Sv. Marija na Velikom jezeru
Naselje: Goveđari
Grad/općina: Mljet (otok Mljet)
Pravni status: Z-948
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno i probno iskopavanje

Konzervatorsko-restauratorska i arheološka istraživanja na otoku Sv. Marija na Velikom jezeru na Mljetu provođena su od 21. veljače do 17. svibnja 2006. Voditelj cijeloga projekta, kojega je potaknula Zaklada sv. Marije na Mljetu, a financijski podržalo Ministarstvo kulture, bio je prof. dr. Željko Peković. Sva arheološka istraživanja provela je arheologinja Nela Kovačević, uz asistenciju Ivane Milat.

Ukupna je istražena površina oko 540 m², a sastojala se od 17 sondi i 27 pokusnih rovova raspoređenih na nizu položaja po otočiću. U sklopu srednjovjekovnoga sakralnog kompleksa (crkve i samostana) iskopano je 14 sondi, jedna je u kompleksu kasnoantičkoga kastruma na vrhu otočića, a dvije na njegovoj zapadnoj padini preko masivne suhozidne konstrukcije za koju se pretpostavlja da je prapovijesni bedem. Šest probnih rovova iskopano je unutar postojećih sondi u sakralnom kompleksu, a preostalih 21 na više mjesta po otočiću. Nalazi na otočiću izvan samostana (bizantski kastrum i prapovijesni bedem) rezultat su spoznaja nastalih prethodnim rekognosciranjem otočića, koji su ovim istraživanjima potvrđeni i definirani.
Arheološkim istraživanjima obuhvaćene su tri vrste vidljivih građevinskih ostataka na otočiću: pretpostavljeni prapovijesni bedemi na približnoj polovici visine uokolo otočića, kasnoantički kastrum na vrhu otočića i sakralni kompleks (crkva i samostan) sv. Marije na zapadnoj obali.

Pretpostavljeni bedemi prapovijesne gradine zatvarali su veći, središnji povišeni dio otočića i to tako da se od sjevera prema jugu postupno uzdižu opasujući naselje jajolikog oblika. Približne su joj dimenzije 120x80 m. S južne strane otočića gotovo su dosegli njegov vrh, a čini se da je u tome dijelu gradine bila i prapovijesna okrugla kula koja se izravno naslonila na bedeme s njihove unutrašnje strane. Na prostoru unutar bedema, naziru se tragovi komunikacija i suhozidne nakupine (danas pokrivene recentnim terasama) koje bi mogle biti ostaci neseobinskih objekata. Sami su bedemi građeni u suhozidnoj tehnici od većih kamenih blokova. Vrlo su dobro sačuvani, osobito sa sjeverne i zapadne strane. Iskopavanja u dvjema



Raspored arheoloških sondi i pokusnih rovova na otočiću Sv. Marija (izradio: Ž. Peković)



Zračni snimak otočića Sv. Marija (1. crkva i samostan sv. Marije, 2. pretpostavljeni prapovijesni bedemi, 3. kasnoantički kastrum, 4. danas potopljen kameni nasip kao nekadašnji hodni pristup otočiću)

sondama na zapadnoj padini otočića pokazala su da su imali i vanjsko i unutrašnje lice, te da im je prosječna širina oko 2 m. Veći broj ulomaka keramičkih posuda od gline miješane s kalcitom pronađen u tim sondama, kao i takvi površinski nalazi s prostora gradine, pokazuje da je bila najintezivnije naseljena tijekom željeznog doba.
U gornjoj zoni na prapovijesnim bedemima pronađeni su tragovi žbuke u dijelu spojnica između blokova. Prema strukturi je slična onoj koja se rabila prilikom zidanja kasnoantičkih građevina u obližnjim Polačama, kao i onoj u zidovima građevina unutar kastruma na vrhu otočića. Žbuka sličnoga sastava pronađena je i u zidu uz južnu fasadu samostana, te u dvjema sondama ispod svodova u njegovu prizemlju. Ti nalazi nude pretpostavku da su Rimljani nakon osvajanja otoka u prvom stoljeću prije Krista nastanili i taj otočić, da su obnavljali zatečene prapovijesne bedeme i da su se služili prostorom prvobitnoga naselja ili berem jednim njegovim dijelom. U sondama iskopanima preko bedema i na prostoru nekadašnje gradine pronađeno je, naime, mnoštvo ulomaka različitih antičkih posuda, dvije vrlo dobro sačuvane uljanice iz 4. st., te dijelovi tegula i imbreksa koji su se rabili u graditeljstvu. Antičke zidne strukture pronađene tijekom arheoloških istraživanja ispod samostana, upućuju na vrlo kvalitetnu i monumentalnu gradnju svojstvenu raskošnijim ladanjskim zdanjima ili carskim rezidencijama. S obzirom na to da je taj kompleks stariji od onoga u Polačama, s više se vjerojatnosti može pretpostaviti da je upravo taj položaj bio mjesto zbjega i novo utočište bogatom Agesilaju Anazarbeju koga je iz Male Azije izgnao i na Mljet „pritvorio“ rimski car Septimije Sever. Zidove te stare rimske građevine djelomice je poslije preuzeo i nadogradio romanički samostan.

Na najvišem dijelu otočića, unutar nekadašnje prapovijesne gradine i vjerojatne manje rimske utvrde, danas stoje i ostaci kasnoantičkoga kaštela. Pokusnim arheološkim iskopavanjima utvrđeno je da su mu sačuvani uglavnom fortifikacijski dijelovi koji zatvaraju prostor nepravilnoga četvrtastog oblika, koji su uvjetovale prirodne datosti terena. Na uglovima s južne strane dodane su mu dvije istaknute četvrtaste, jednako nepravilne kule, a uza sjeverni je bedem, s unutrašnje strane, prigrađen veći tvrđavski objekt kvadratnog oblika. Približna je veličina kastruma 40x40 metara. Nalazi kaneliranih keramičkih vrčeva i amfora upućuju na to da je građen tijekom 6. st., dakle, u vrijeme bizantske dominacije na istočnoj jadranskoj obali, kada se nakon bizantsko-gotskih ratova u Dalmaciji uspostavlja novi režim plovidbe Jadranom. Utvrda doduše nema vizualnu komunikaciju s morem, no ona je bila moguća pomoću manje promatračnice u



Prapovijesni bedemi (foto: Ž. Peković)



Vanjsko lice bedema kasnoantičkog kastruma na otoku Sv. Marija (foto: Ž. Peković)

neposrednoj blizini na hrptu brda s južne strane Velikog jezera. Ne treba, naime, smetnuti s uma da je kasnoantički kastrum postavljen na relativno niskom uzvišenju i da je na pučinskom otoku, pa mu je skrivenost u sigurnosti Velikog jezera bila dodatna strateška prednost. Vrlo je vjerojatno da je kasnoantički kastrum kao utvrda rabljen i u srednjem vijeku, jer u njemu i danas stoji todobna građevina (možda manja crkva) koja je prigrađena spomenutome tvrđavskom objektu, a vjerojatni ostaci srednjovjekovnih građevina otkopani su i po sredini utvrđenja.



Gotički križić iz grobnice u narteksu crkve sv. Marije na Mljetu (foto: N. Kovačević)

Istraživanjem crkve sv. Marije definirane su dvije faze njezine romaničke izgradnje koja je započeta u drugoj polovini 12. stoljeća. Tijekom 13. i 14. st. dograđen joj je utvrđeni narteks koji je branio ulaz u crkvu. Imao je breteš nad ulaznim vratima i još dva bočna na uglovima. Crkva je u početku bila samostojeća građevina, a tek je u 16. st. spojena sa samostanom, kada postaje njegov sastavni dio. Arheološkim istraživanjem na prostoru samostana pronađeni su ostaci ranijeg, romaničkog samostana s klaustrom znatno nižim od današnjeg koji je izgrađen u renesansnom slogu. Prvobitni romanički samostan bio je, dakle, manjih gabarita od postojećeg i odmaknut od crkve. Dograđivan je u nekoliko navrata, a najintenzivnije u 16. i 17. st., kada je dosegao današnje gabarite. Tijekom istraživanja u sklopu sakralnog kompleksa, a najviše u narteksu, otkopan je i veći broj prostranih grobnica s velikim brojem kostura. Najčešći su nalaz u njima ostaci molitvenih krunica i različiti privjesci sa svetačkim likovima. Zanimljiv je nalaz gotičkog križića s raspetim Kristom.

Arheološkim istraživanjima na otoku Sv. Marija na Velikom jezeru na Mljetu djelomice su otkopani i istraženi ostaci građevina iz prapovijesnog, antičkog, kasnoantičkog, srednjovjekovnog i novovjekovnog razdoblja, koji iziskuju daljnja sustavna istraživanja i otkrivanja većih površina. Fragilnost sačuvanih ostataka, također zahtijeva hitne intervencije na restauraciji i prezentaciji svih položaja. S obzirom na turističke mogućnosti cijeloga prostora (otočić je u kompleksu nacionalnog parka), svrhovito je u bliskoj budućnosti razmišljati i o njihovoj prezentabilnoj vrijednosti, te o organizaciji manje muzejske zbirke u sklopu današnjeg samostana koji će u cjelini biti priveden turističkoj svrsi.

Literatura

Bulić 1922 F. Bulić, Melita (Mljet, Melada), Bulletino di archeologica e storia Dalmata XL. XLI, XLII, Split, 1922: 107.

Dabelić 1989 I. Dabelić, Povijest otoka Mljeta od najstarijeg vremena do XV stoljeća, Zbornik Otoka Mljeta, I, Dubrovnik, 1989: 63.

De Azavedo 1966 M. C. De Azavedo, Villae rustiche tardoantiche e instillazioni agricole alto medievali Spoleto, 1966: 66.

Dyggve 1959 E. Dyggve, Palača na otoku Mljetu s novog gledišta, Zbornik za umetnosno zgodovina, Ljubljana, 1959: 79.

Čremošnik 1954 G. Čremošnik, Isprave zahumskog kneza Dese, Anali Historijskog instituta u Dubrovniku, 1954: 71 – 74.

Fisković 1952 C. Fisković, Zaštita i popravak spomenika u Dalmaciji 1950-1951, Savezni institut za zaštitu spomenika kulture, Zbornik zaštite spomenika, 1/1951, Beograd, 1952: 143.

Fisković 1958 C. Fisković, Spomenici otoka Mljeta, Zagreb, 1958: 41.

Gušić, Fisković 1958 B. Gušić, C. Fisković, Otok Mljet – naš novi nacionalni park, Zagreb, 1958.

Karaman 1957 Lj. Karaman, O rimskom zaseoku u Pločama na otoku Mljetu, VAHD, LVI-LIX, Split, 1957: 104 – 105.

Klaić 1967 N. Klaić, Mljetski falsifikati, Arhivski vjesnik X, Zagreb, 1967: 194 – 198.

Mohorovčić 1960 A. Mohorovčić, Prilog poznavanju razvoja arhitekture na otoku Mljetu, Beritićev zbornik, Dubrovnik, 1960: 25 – 32.
Suić 1955 M. Suić, Istočnojadranska obala u Pseudo-skilaskovom Periplu, Rad JAZU, 306, Zagreb, 1955: 126.
Šišić 1928 F. Šišić, Ljetopis popa Dukljanina, Posebna izdanja SAN-a, 67, Beograd, 1928: 251.

Željko Peković

Summary

Archaeological excavations at the Island of St. Mary in Veliko Jezero lake on the island of Mljet encompassed three kinds of visible architectural remains: Medieval sacral complex of St. Mary, a castrum from the Late Antiquity, an object from the Antiquity and a prehistoric fortification.
The prehistoric hillfort settlement covered the larger, central part of the small island. It is almost egg-shaped with a surface of 120 by 80 m. The defensive walls were built in a drywall technique and composed of large stone blocks. On the south side of the island, at its highest point there was a round fort from the Prehistoric period that leant on the inner side of the defensive walls. At the area of the settlement traces of communication were found together with a dry-wall mound that could represent the remains of housing objects.
In the upper zone, traces of a wall covered with mortar were found at the defensive walls and they could indicate that the Romans had settled this little island too after conquering Mljet in the first century BC, because they had been restoring the objects at this position. Wall structures from the Antiquity were found during the archaeological excavations underneath the convent and they indicate very solid construction technique typical of countryside mansions or imperial residences.
At the highest part of the island, inside the former Prehistoric hillfort there are still the remains of a castle from the Late Antiquity. The main fortification parts enclosed the area of an irregular square shape (40 by 40 m). At the corners on the south side it had two prominent square forts and along the northern defensive wall a fortified object was annexed to it from the inside. The castle was used for defensive purposes in the Medieval period too.
Research of St. Mary's church defined in two phases of its Romanesque construction that began in the second half of the 12th century. During the 13th and the 14th century a fortified narthex was annexed to it that defended the church entrance. Research at the area of the convent determined that it had been separated from the church and that it had had a cloister that had been significantly lower than the present one.
Annexes were added to it on several occasions and most intensively in the 16th and the 17th century when it reached the present size. During the research conducted within the sacral complex, and for the most part in the narthex, a significant number of recent graves were excavated and they contained a large number of skeletons. The most frequent find inside the graves were remains of rosaries and different pendants with motifs of saints.

Redni broj: 250
Lokalitet: Župa Dubrovačka (općina)
Naselje: –
Grad/općina: Župa Dubrovačka
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: čišćenje lokaliteta, dokumentiranje

U razdoblju od 20. studenog do 2. prosinca 2006., očišćeni su arheološki lokaliteti na području Župe Dubrovačke. Nakon obavljenog terenskog dijela posla, na svim su lokalitetima postavljeni geodetski reperi, detaljno su snimljeni totalnom stanicom, uklopljeni u već postojeće planove, te je izrađena detaljna nacrtna dokumentacija. Radovi su popraćeni obilnom fotodokumentacijom, povijesnim pregledom, te smjernicama za daljnje istraživanje i kulturno-turističku promociju. Investitor je Općina Župa Dubrovačka. Voditelj radova je dr. sc. Zdenko Žeravica ispred Dubrovačkih muzeja – Arheološki muzej u Dubrovniku. Terenske radove, kao i cjelovitu popratnu dokumentaciju, izvela je tvrtka Arheo Plan d.o.o. (direktor: dipl. arh. Nela Kovačević, suradnik: dipl. arh. Ivana Milat, vanjski suradnici: dipl. arh. Domagoj Perkić, dipl. arh. Marta Perkić, dipl. ing. geod. Mladen Galinović, te apsolventica arheologije Ivana Radić).

Župa Dubrovačka obuhvaća izrazit i dobro omeđen geografski prostor između Dubrovnika na zapadu i Konavala s Cavtatom na istoku, površine oko 20 km². Dugotrajnost naseljavanja ogleda se u bogatim kulturnim slojevima koji su do danas malo poznati. Razlog tomu može se tražiti u rijetkim arheološkim istraživanjima (1952. i 1953. istraživanja Spilana kojima je rekognoscirano šire područje Župe, pod vodstvom I. Marovića i Historijskog instituta JAZU-a u Dubrovniku; 1971. zaštitna istraživanja na Goričini u Srebrenom, pod vodstvom V. Dautove-Ruševljanin; 2001. probna istraživanja kod Sv. Đurđa u Buićima, Sv. Barbare na Brgatu i Gradca u Grbavcu, pod vodstvom Z. Žeravice iz Muzeja grada Dubrovnika).
Radovi 2006. provedeni su na sljedećim arheološkim lokalitetima: Dubac – „Grčka" crkva (nepoznati titular) (k.č. 895, 896, k.o. Čibača), Trapit – Sv. Križ ili Sv. Vlaho (k.č. 21; k.o. Čibača), Trapit – Sv. Spas (k.č. 1047, k.o. Čibača), Trapit – „Rimska" cesta (dio utvrđen istraživanjem k.č. 928, 933, k.o. Čibača, dio utvrđen rekognosciranjem k.č. 975, 1229, k.o. Čibača), Plat – Spilan (k.č. 18, 19, 28, k.o. Plat/k.o. Soline) i Grbavac – Gradac (k.č. 1075/1, 1975/2, 1076/1, 1076/2, k.o. D. Brgat). Dokumentacija je



„Grčka" crkva (foto: I. Milat)



Spilan – ostaci arhitekture (foto: D. Perkić)

napravljena na temelju čišćenja i utvrđivanja postojećeg stanja lokaliteta. Za detaljniju i precizniju dokumentaciju potrebno je provesti sustavna istraživanja na svim lokalitetima, koja bi zasigurno dala odgovore na mnoga otvorena pitanja.

Dubac – „Grčka" crkva/crkva nepoznata titulara

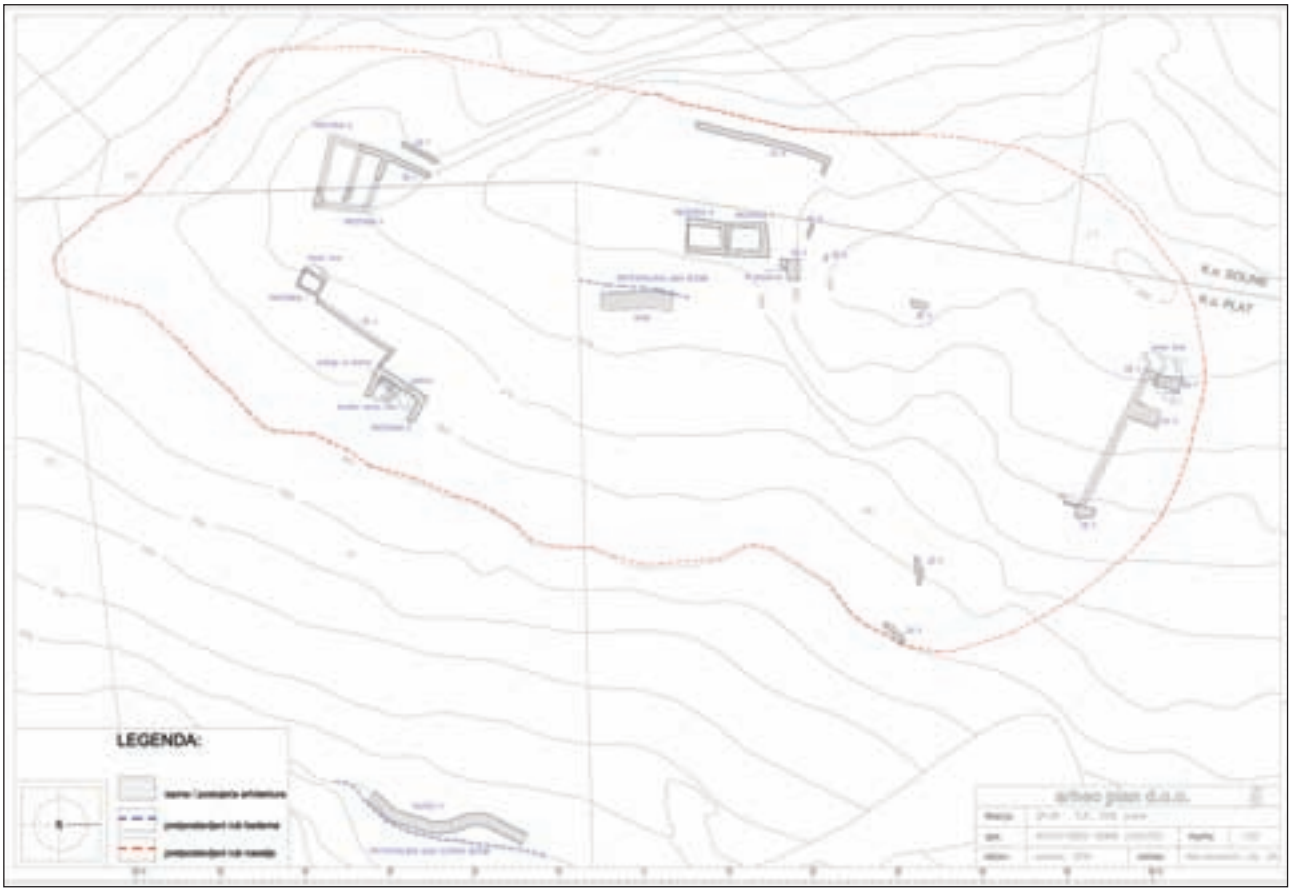
Crkva se nalazi na jugozapadnim padinama Trapita, oko 50 m jugozapadno od današnje crkve Gospe od Obrane. U narodu je gotovo i nepoznata, rijetko se spominje u izvorima ili literaturi, a tada je nazivaju „monaška" ili „grčka crkva". Naziv grčka crkva vjerojatno dolazi od poimanja da je sve što je staro i nepoznato grčko, a što je grčko to je i pravoslavno, pa od tuda i „monaška" (Perkić 2006: 3). Crkva je bila zarasla u gusto raslinje, te su njezini zidovi bili dosta teško uočljivi. Uklonjeno je raslinje i očišćen je prostor oko postojeće arhitekture. Definirani su i dokumentirani sjeverni, južni i istočni zid crkve s apsidom.

Trapit – Sv. Križ ili Sv. Vlaho

Crkva sv. Križa ili sv. Vlaha spominje se u literaturi kao crkva na brdu Prenju (vrh, vrhunac), na njegovu vrhu koji se naziva Križ (Macan 1985: 26; Macan 1973: 23). Nalazi se preko puta čibačkog sela Sveta Nedjelja i pripada njenu području. Gradnjom gradskog smetlišta nakon II. svjetskog rata, crkvište i groblje djelomice su devastirani. Crkva se datira u 13. st. i kao takva rijedak je primjerak spomenika te vrste. Nakon detaljnog čišćenja, definirani su i nacrtno dokumentirani zidovi crkve, dva groba i zidovi sjeverno od crkve.

Trapit – Sv. Spas/Suspas

Na sredini brda Prenja, na području Trapita nalaze se ruševine koje se nazivaju crkvište Spas ili Suspas. U neposrednoj se blizini nalazi i groblje (Macan 1973: 23; Macan 1985: 27). Pripada području Čibače Gornje. Datacija crkve nije poznata, no lokaliteti s prefiksom „su, sut" potječu od ranokršćanskog razdoblja i u kontinuitetu traju do doseljavanja Slavena koji ih preuzimaju, te traju do danas. Godine 1979., Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode (današnji Konzervatorski odjel u Dubrovniku) rekognoscirao je područje Trapita, te obavio manja arheološka istraživanja na crkvi sv. Spasa (Izvještaj 1979). Već tada se pretpostavilo kako je riječ o jednobrodnom, nadsvođenom sakralnom objektu, pravokutnog tlocrta, izduženog u smjeru istok-zapad, s apsidom na istoku.



Spilan (izradila: N. Kovačević)



Pogled na Gradac (foto: D. Perkić)

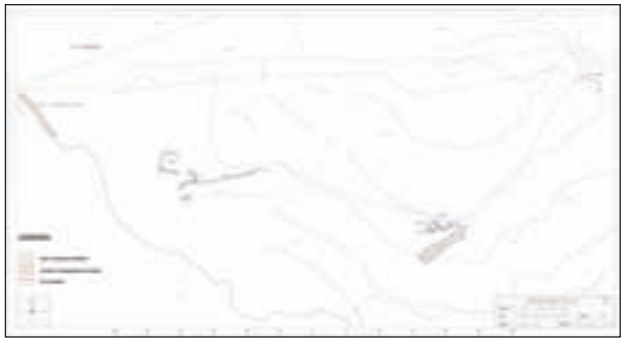
Zidovi su ostali sačuvani u temeljima, te su bili pokriveni gustim sitnim raslinjem. Nakon čišćenja lokaliteta, zatečeno stanje detaljno je dokumentirano.

Trapit – „Rimska" cesta

Sjevernim padinama brda Trapit prolazi cesta koja se zbog svoje starosti i danas naziva „rimski put", kako je i naznačen u starijim katastarskim kartama (Lučić 1985; Medini 1935: 161; Marović 1956: 16; Žile 1995: 50). Zbog kasnijih intervencija čovjeka u prostoru, veći je dio navedenog „rimskog puta" uništen, a njegovi su pojedini dijelovi vidljivi na prostoru između Dupca i Mišića. Na temelju sačuvanih ostataka, za sada je teško tvrditi je li zaista riječ o antičkoj cesti, međutim, s obzirom na njen smještaj, kao i okolne arheološke i sakralne lokalitete, to je s pravom moguće pretpostaviti. Dio ceste kod Mišića snimljen je i tlocrtno prikazan, dok je dio trase na Dupcu i detaljno očišćen. Čišćenjem je utvrđeno južno lice trase ceste.

Plat – Spilan

Lokalitet Spilan nalazi se iznad Plata u Župi Dubrovačkoj, 200-300 m ispod vrha Zvijezda (kota 531). Danas se to područje naziva Spiona. Inače je „Spilan" romansko--dalmatinska riječ, a dolazi od *spella, spilla* (Lučić 1970: 12). Zbog izvrsnog strateškog položaja, lokalitet je nastanjivan u dužem razdoblju, te je važan prapovijesni i antički gradinski lokalitet. Kao prapovijesni i antički arheološki lokalitet spominju ga gotovo svi autori koji navode i Gradac. Uglavnom je to u kontekstu pada Epidaura i osnivanja Dubrovnika. Što se tiče ostataka arhitekture, ponajprije obrambenih bedema, zamjetni su samo na zapadnoj, južnoj i jugozapadnoj strani. Međutim, s obzirom na način gradnje (uporabu žbuke) i neke druge elemente, vjerojatno nije riječ o prapovijesnim bedemima, što ne znači da ih nije ni bilo, nego o arhitekturi 2. st. (Marović 1956: 12, 13, Perkić 2006: 6). Najiscrpniji pregled nalaza i nalazišta nalazi se u radu I. Marovića, koji je 1952. i 1953. proveo manja iskopavanja na Spilanu (Marović 1956). Tom prilikom definirani su pojedini objekti u naselju, koji su označeni slovima od A do I. Ti se objekti i u toj dokumentaciji spominju pod istim nazivom. Zbog velike površine lokaliteta, započelo je čišćenje i dokumentiranje već otkrivenih objekata. Tom je prilikom evidentirano i dokumentirano 14 novih objekata.



Gradac (izradila: N. Kovačević)

Grbavac – Gradac

Gradac se nalazi ispod Donjeg Brgata, na granici s Grbavcem, u župskom polju. Jedno je od najvažnijih gradinskih naselja na području Župe Dubrovačke. Ta je gradina istražena jedino u okviru rekognosciranja 1952., te manjim probnim iskopavanjem Dubrovačkih muzeja (arheološka iskopavanja vodio je dr. sc. Zdenko Žeravica iz Dubrovačkih muzeja 2001.). Gradac se kao prapovijesno i antičko naselje redovito spominje kod gotovo svih istraživača, povjesničara i arheologa koji na bilo koji način spominju arheološku baštinu Župe Dubrovačke, kao i kod brojnih dubrovačkih analista i historičara. Uglavnom je to opet u kontekstu pada Epidaura i osnivanja Dubrovnika. Najiscrpniji pregled nalaza, osobito antičkih i kasnoantičkih, nalazi se u radu I. Marovića (Marović 1956: 16 – 18), a najažurniji u diplomskim radovima koji, među ostalim, obrađuju Gradac i Spilan (Kovačević 2000: 14, 20; Perkić 1997: 8, 9).

Gradina je danas zarasla u žbunje i korov. Lokalitet je očišćen, te su dokumentirani postojeći zidovi. Evidentirana su dva objekta, tri suhozida i šest zidova. Objekt 1 je cisterna polukružnog oblika, objekt 2 I. Marović spominje kao moguću crkvu, dok je suhozid 3 pretpostavljeni jugozapadni bedem gradine. Na lokalitetu se nalazi i brojno suhoziđe, te sipina koja je možda dio ostataka jugoistočnog bedema. Za utvrđivanje funkcije ostalih zidova potrebna su detaljnija arheološka istraživanja.

Literatura

Izvještaj 1979 Grupa autora, Izvještaj o zaštitnim arheološkim ispitivanjima lokaliteta Suspas na brdu Trapit Kupara, Arhiv Konzervatorskog odjela u Dubrovniku, Dokumenatacija PUP (67), Dubrovnik, 1979.

Kovačević 2000 N. Kovačević, Antička topografija Župe Dubrovačke i Konavala s posebnim osvrtom na ranokršćanski horizont, diplomski rad, Zagreb, 2000.

Lučić 1970 J. Lučić, Prošlost dubrovačke Astareje (Župe, Šumeta, Rijeke, Zatona, Gruža i okolice grada do 1366.), Dubrovnik, 1970.

Lučić 1985 J. Lučić, Iz prošlosti Župe Dubrovačke, Zbornik Župe Dubrovačke, 1, Dubrovnik, 1985.

Macan 1973 T. Macan, Župski puti, Dubrovački horizonti, 12-13, Zagreb, 1973.

Macan 1985 T. Macan, Crkve na području Župe velike, Zbornik Župe Dubrovačke, 1, Dubrovnik, 1985.

Marović 1956 I. Marović, Arheološka istraživanja u okolici Dubrovnika, Anali Hist. Inst. JAZU-a u Dubrovniku, IV-V, Dubrovnik, 1956.

Medini 1935 M. Medini, Starine dubrovačke, Dubrovnik, 1935.

Perkić 1997 D. Perkić, Prapovijesni lokaliteti na istočnom dubrovačkom području, diplomski rad, Zagreb, 1997.

Perkić 2006 D. Perkić, Povijesni pregled Župe Dubrovačke, Dokumentacija arheoloških lokaliteta: Župa Dubrovačka, Dubrovnik, 2006.
Žile 1995 I. Žile, Arheološka baština Župe Dubrovačke u kontekstu dubrovačkog kraja, Zbornik Župe Dubrovačke, 2, Dubrovnik, 1995.

dr. sc. Zdenko Žeravica
Nela Kovačević

Summary

During 2006 clearing of the following sites in Župa Dubrovačka was conducted: Dubac- 'Greek' church (a church of an unknown title), trapit- St. Križ or St. Blaze, Trapit- St. Spas, Trapit- 'Roman' road, Plat-Spilan and Grbavac-Gradac. After the conducted clearing geodetic works were conducted- textual and photographic documentation and geodetic plans of the sites. The works were accompanied by guidelines for further research and cultural and tourist promotion.
All the sites were cleared as much as was necessary for the basic recording to be made. they all need to be researched thoroughly, movable finds and the entire sites need to be conserved properly and appropriately recorded and presented. Apart from the field works archival research is also necessary because only this kind of interdisciplinary approach can yield good results.

V a r i a

Regionalni tečaj konzervacije arheološke baštine u jugoistočnoj Europi:
„Dokumentiranje, dijagnoza i planiranje konzervacije arheološke baštine“, Sremska Mitrovica, 2006.

Regionalni tečaj konzervacije arheološke baštine, na temu Dokumentiranje, dijagnoza, i planiranje konzervacije arheološke baštine, održan je u Sremskoj Mitrovici od 26. kolovoza do 21. rujna 2006. godine. Tečaj je organizirao ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property), u suradnji s Muzejom Srema i Nacionalnim muzejom u Beogradu, odnosno Odjelom za preventivnu zaštitu „Diana“ koji u okviru muzeja djeluje od 1997. godine i bavi se konzervacijom pokretnih arheoloških predmeta. Potporu je dao i Generalni direktorat za razvoj Ministarstva vanjskih poslova Italije. Odabrano je 16 polaznika iz Grčke, Makedonije, Bugarske, Albanije, Srbije, Bosne i Hercegovine te Hrvatske (iz Hrvatske je sudjelovala Ivana Miletić iz Odjela za arheološku baštinu Ministarstva kulture). Među polaznicima bilo je arheologa, arheologa kustosa, arheologa konzervatora, konzervatora drugih struka, kemičara te arhitekata. Kao predavači sudjelovali su stručnjaci suradnici ICCROM-a: prof. Stefano Pulga, Corado Pedeli, Valerie Magar, Rosalia Varoli-Piazza, Weber N'doro te prof. dr. Miroslav Jeremić iz Arheološkog instituta SANU u Beogradu. Rabeći Sirmij kao radni primjer, na tečaju je obrađen pregled pristupa konzervaciji arheološke baštine, zatim osnovne karakteristike i tehnologije izrade arheoloških materijala te vrste njihova propadanja i oštećenja, kao i principi planiranja projekata.

Tečaj je bio podijeljen u tri cjeline. U uvodnom dijelu prof. dr. Miroslav Jeremić održao je predavanje o povijesti grada Sremske Mitrovice te iznio pregled rezultata arheoloških istraživanja. Nakon predavanja organiziran je obilazak svih prezentiranih arheoloških lokaliteta u Sremskoj Mitrovici, kako bi se dobio uvid u njihovo stanje, način konzervacije i prezentacije. Posebno je predstavljen lokalitet Sirmium 85 koji se nalazi u neposrednoj blizini Muzeja Srema, u kojem su se odvijala predavanja. Taj je lokalitet rabljen u okviru tečaja kao primjer na kojem su primjenjivanja stečena znanja. Usporedno s tečajem, na lokalitetu su se odvijala arheološka istraživanja.

U drugom dijelu tečaja, prof. Stefano Pulga, savjetnik ICCROM-a, održao je predavanja o principima zaštite lokaliteta, te prikazao brojne primjere prezentacije i konzervacije lokaliteta iz raznih dijelova svijeta. Sljedeći niz predavanja bio je posvećen svojstvima, karakteristikama i tehnikama izrade arheoloških materijala. Posebna pažnja posvećena je vapnenoj žbuci i njenim kemijskim i fizičkim svojstvima, karakteristikama i razlikama u odnosu na portlanski cement. Istaknuta je prednost primjene vapnenih žbuka u konzervaciji arheološke baštine, te prikazane posljedice nestručne uporabe portlanskog cementa.

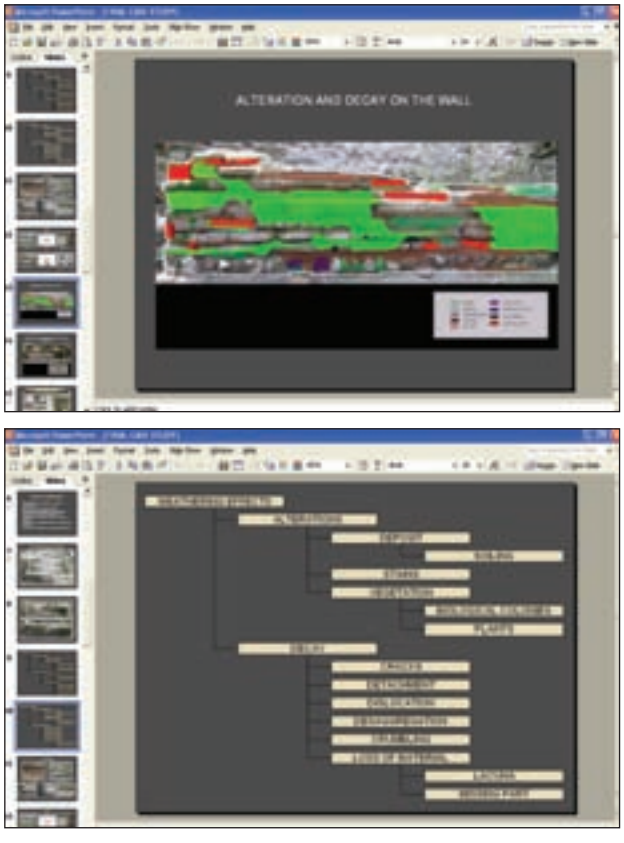
Nakon teorije o vezivima, polaznici tečaja upoznati su s načinom pripreme i primjene vapnene žbuke. Upotrebljavajući razne dodatke vapnenoj žbuci (keramički prah, silicium oksid, mramorni prah, grafit, sijeno) pokušavali su se konsolidirati neki od zadanih zidova na lokalitetu Sirmium 85. Nakon primjene vapnene žbuke s raznim dodacima, proučavala su se svojstva i izdržljivost svakog od njih.

Nakon upoznavanja sa svojstvima arheoloških materijala, predavanja su bila usmjerena na sagledavanje klimatskih



Sirmium, bilježenje promjena i oštećenja na zidu horreuma (foto: I. Miletić)

promjena kao jednog od uzroka propadanja i oštećenja arheološke baštine. Na lokalitetu Sirmium 85, pomoću higrometra i mjerača temperature površina materijala, dnevno su bilježene promjene vlažnosti i temperature te promatran način na koji oscilacije utječu na iskopane strukture. Prilikom mjerenja zamijećene su velike razlike u stanju zaštićenih i nezaštićenih struktura (onih zaštićenih nadstrešnicom i onih na otvorenom). Predstavljeni su osnovni principi na koje je potrebno obratiti pozornost prilikom natkrivanja lokaliteta, izrade nadstrešnica i drenažnih sustava. Također, prof. Stefano Pulga održao je predavanje o preventivnoj zaštiti izloženih struktura, kao i o tehnikama i sredstvima za uklanjanje i prevenciju nastanka



Prezentacija rezultata izrade konzervatorske studije na lokalitetu Sirmium 85



Očitavanje relativne temperature i vlažnosti unutar kripte na lokalitetu Sirmium 85 (foto: I. Miletić)

bioloških kolonija na strukturama, kao i o topivim solima kao jednom od češćih uzroka oštećenja materijala.

Tema trećeg dijela tečaja bila je procjena stanja (*condition assessment*) arheološke baštine. Na lokalitetu Sirmium 85, prof. Corrado Pedeli, ICCROM-ov savjetnik, prezentirao je glavne metode analiza izloženih struktura i dekorativnih elemenata, sa svrhom izrade konzervatorske dokumentacije/studije. Pristupilo se analizi zadanih struktura, pri čemu su primijenjena znanja o svojstvima i karakteristikama materijala. Prvi korak u analitičkoj procjeni stanja bio je raščlanjivanje originalnih materijala promatranih struktura. Nakon analize materijala bilježene



Jedan od prezentiranih lokaliteta u Sremskoj Mitrovici (foto: I. Miletić)

su sve promjene na njima, uz razlikovanje oštećenja (*decay)* i propadanja (*alteration)*. Materijali su potom uspoređeni, kako bi se utvrdio postotak promjena. Prema tome zaključeno je koji su materijali najugroženiji i koje se promjene uz njih mogu vezati. Makroskopskom metodom te mehaničkim testovima utvrđeni su atributi i ponašanje materijala. Rabljen je Munsell chart, skalpeli, proučavana je brzina apsorpcije vode, tvrdoća, postojanost itd. Analize su pomogle shvaćanju i objašnjavanju mogućih uzroka promjena na materijalima. Analizirani su odnosi samih struktura na lokalitetu: ruševina, zemlje i nadstrešnice, okoline (klima, vegetacija) i korisnika (arheologa, konzervatora i posjetitelja). Utvrđeni su najslabiji dijelovi sustava i mogući rizici koji bi mogli uslijediti ako se strukture ne konsolidiraju. Na temelju toga, razmatrana su moguća rješenja za pojedine cjeline unutar lokaliteta Sirmium 85. Preporučeno je zatrpavanje dijelova arhitekture, zamjena pokrova nadstrešnice u trajniju varijantu kako bi se održavala stabilna vlažnost i klima unutar nadstrešnice, podupiranje profila kako bi se spriječilo urušavanje te regulacija ponašanja unutar lokaliteta.

Završna predavanja bila su usmjerena na pregled metoda i principa iznošenja prikupljenih podataka. Rabljena je metoda *object oriented analysis* koja sagledava svaki objekt kao cjelinu koja se sastoji od raznih dijelova, zatim dijagrami kako bi se prikazali sastavni dijelovi iskopanih struktura i na kraju *Ishikawa* dijagram kako bi se u zadanim strukturama pronašao glavni problem i uzrok propadanja materijala i samih arheoloških struktura. Dan je kratak osvrt na način izrade kompjutorskih baza podataka te na način primjene kompjutorskih programa

(Photoshop, AutoCAD, GIS = *Geographic Information System*) u arheologiji i izradi konzervatorskih studija. Valerie Magar, savjetnica ICCROM-a održala je završno predavanje na temu planiranja konzervacije arheološke baštine. Dan je kratak uvod u načine i principe planiranja, provođenja i nadzora projekata, čime je završena treća cjelina predavanja.
Polaznici tečaja podijeljeni su u četiri grupe koje su morale primijeniti stečena znanja i metode na konkretne zadatke te prezentirati svoj rad, nakon čega je razmatrano stanje konzervacije arheološke baštine u svakoj od prisutnih zemalja te mogućnost buduće suradnje u cijeloj regiji. Tijekom tečaja podijeljeni su razni digitalni materijali, kao i stručni članci i materijali, nekoliko stručnih knjiga te podaci o korisnim web-stranicama. Na kraju tečaja, od 21. do 22. kolovoza 2006., održan je seminar predstavnika institucija iz kojih polaznici dolaze, a polaznicima su uručene diplome o završenom tečaju.

Ivana Miletić

Summary

Regional Course on Archaeological Conservation in Southeast Europe: 'Documentation, Diagnosis and Planning for Conservation of Archaeological Heritage' was held in Sremska Mitrovica from the 26th of August to the 21st of September 2006. The course was organized by ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property) in collaboration with the Museum of Srem and National Museum in Belgrade, that is, with the museum Department for Preventive Protection called 'Diana' which has been active since 1997. Support to the project was also given by the Directorate General for Development of the Italian Ministry of Foreign Affairs. There were 16 participants at the course coming from Greece, Macedonia, Bulgaria, Albania, Serbia, Bosnia and Herzegovina and Croatia.
The course was divided into three parts. In the introductory part the topic were the principles of the protection of the sites and the properties, characteristics and manufacturing techniques of the archaeological material. Special attention was paid to the limestone mortar and its chemical and physical attributes, characteristics and differences from the Portland cement. Following lectures focused on the climatic changes as one of the reasons for the decay and damage to the archaeological heritage. Basic principles were presented that should be regarded during the covering procedures on the site and drainage systems making.
The topic of the third part of the course was the condition assessment. Main methods of structure and decorative elements analysis needed for making conservation documentation/study were presented. After the analysis of the material, all changes to the materials were recorded differentiating the decay and alteration to the materials. These analyses were used for interpreting possible causes of the changes on the materials. Relations between the structures on the site were analysed: the structural remains, earth and covering fabric, surroundings (climate and vegetation) and the users (archaeologists, conservationists and visitors). The weakest parts of the system were determined and the possible risks that could ensue unless the structures are consolidated. On the basis of these conclusions possible solutions were considered for individual units inside the site 85 Sirmium. The closing lectures focused on the overview of methods and principles for presenting the collected data. A short overview of making the data bases and their application was given together with the application of computer programmes (Photoshop, AutoCAD, GIS= Geographic Information System,) in archaeology and conservation studies. Valerie Magar, the advisor at ICCROM, held the closing lecture about planning the conservation of archaeological heritage. A short introduction to the ways and principles of project planning was given together with the process of planning itself and an overview of methods for conducting and overseeing the project.
At the end of the course a seminar was held by the representatives of the institutions present at the course. After the presentation of the works made by the participants, the current state of archaeological heritage conservation in each of the states present was discussed, together with the possibility of future collaboration in the entire region.

Ljetna radionica na temu strateškog vrednovanja okoliša na području Caske na otoku Pagu

U okviru Postdiplomskog studija za formiranje stručnjaka za prostorno planiranje u zemljama u razvoju, talijansko Sveučilište IUAV (*Istituto Universitario di Architettura di Venezia*), u suradnji s Gradom Novaljom i Hrvatskim restauratorskim zavodom, održalo je ljetnu radionicu na temu Strateško vrednovanje okoliša u uvali Caski s obzirom na prostorni plan Grada Novalje. Radionicu u trajanju od sedam dana (od 1. do 7. lipnja 2006.) organizirali su i vodili prof. Giovanni Campeol, prof. Giorgio Gianighian i mr. sc. Irena Radić Rossi. Riječ je o nastavku niza radionica koje je Sveučilište IUAV ostvarilo na području Hrvatske u suradnji s lokalnom samoupravom (Omišalj – listopad 1998., Bakar – siječanj 2000., Krk – siječanj 2001., Fužine – 2002., Rijeka – 2003., Ilovik – 2004.).

Cilj radionice bio je razrada modela strateškog vrednovanja okoliša u skladu s europskim Naputkom 42/2001/CE, koji se odnosi na lokalni razvitak, s naglaskom na kulturno-povijesnu baštinu. Prema riječima prof. Campeola, jedan od glavnih ciljeva održivog razvitka jest sveukupno povećanje kvalitete okoliša, u svojem najširem značenju. Stoga je neophodno proučiti i razumjeti postojeće stanje okoliša kako bi se mogla odrediti politika planiranja koja će biti u stanju povećati sveukupnu kvalitetu i zajamčiti njezino daljnje povećanje za buduće generacije. Tako formuliran održiv razvitak mora biti ekološki kompatibilan, ekonomski trajan te imati stalne sudionike. Proučivši sve kulturno-povijesne i prirodne potencijale šireg područja Caske, ekipa postdiplomanata iz Hrvatske, Italije, Belgije, Francuske, Kanade i Kolumbije izradila je prijedlog uporabe kulturno-povijesne i prirodne baštine u svrhu održiva razvitka. Javna prezentacija rezultata organizirana je u gradskoj vijećnici u Novalji, u prisustvu članova gradske uprave i lokalnog stanovništva. Predloženim rješenjem svi su postojeći potencijali uključeni u turističku ponudu Grada Novalje, u okviru relativno dobro očuvane prirodne i kulturno-povijesne cjeline.

Predavanja na temu istraživanja i zaštite arheološke baštine uopće te zemljopisnih, geoloških i arheološko-povijesnih karakteristika područja Grada Novalje održali su, uz organizatore radionice, Aleksij Škunca (Grad Novalja), Claudia Pizzinato (NAUSICAA, Venecija), Slobodan Miko (Hrvatski geološki institut), Alberto Lezziero (Pharos s.a.s., Venecija) i Josip Faričić (Sveučilište u Zadru).



Prof. Giovanni Campeol tijekom rada sa studentima u Caski

mr. sc. Irena Radić Rossi

Summary

During the underwater archaeological excavations at the area of Caska on the island of Pag and in co-operation with the Town of Novalja a summer workshop of the postgraduate studies of the IUAV University from Venice was held. The aim of the workshop was to study the possibility of using cultural-historic and natural heritage of Caska with the purpose of sustainable development.



Elementi iz završne prezentacije na temu strateškog vrednovanja okoliša na području Caske

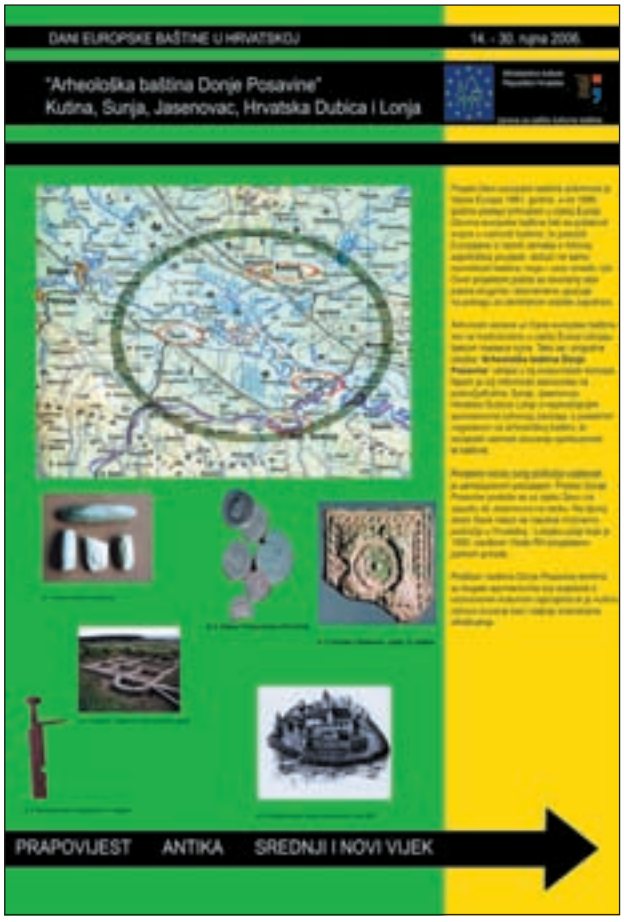
Dani europske baštine, tema 2006. „Zvuk baštine“, izložba „Arheološka baština Donje Posavine“

U rujnu 2006. Odjel za arheološku baštinu, Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture, uključio se u međunarodni projekt Dani europske baštine (http://www.ehd.coe.int). Tema koja se obrađivala u 2006. jest *„The Sound of Heritage“* (Zvuk baštine). U okviru projekta, Odjel za arheološku baštinu obradio je arheološko nasljeđe Donje Posavine. Izrađeno je deset izložbenih panoa edukativnog karaktera pod nazivom „Arheološka baština Donje Posavine“. Prostor koji je predstavljen pokriva područje općina Kutine, Sunje, Jasenovca, Hrvatske Dubice i Lonje. Panoi su koncipirani prema razdobljima: prapovijest, antika i srednji vijek.
Izložba je tijekom mjeseca rujna bila postavljena u Krapju radi približavanja arheološke baštine stanovnicima tog područja. Otvorenje izložbe u Krapju popraćeno je modnom revijom „Totalno out“, u suradnji sa studentima arheologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Nakon Krapja, izložba je preseljena u Kutinu te je planirano daljnje postavljanje na području Sisačko-moslavačke županije.

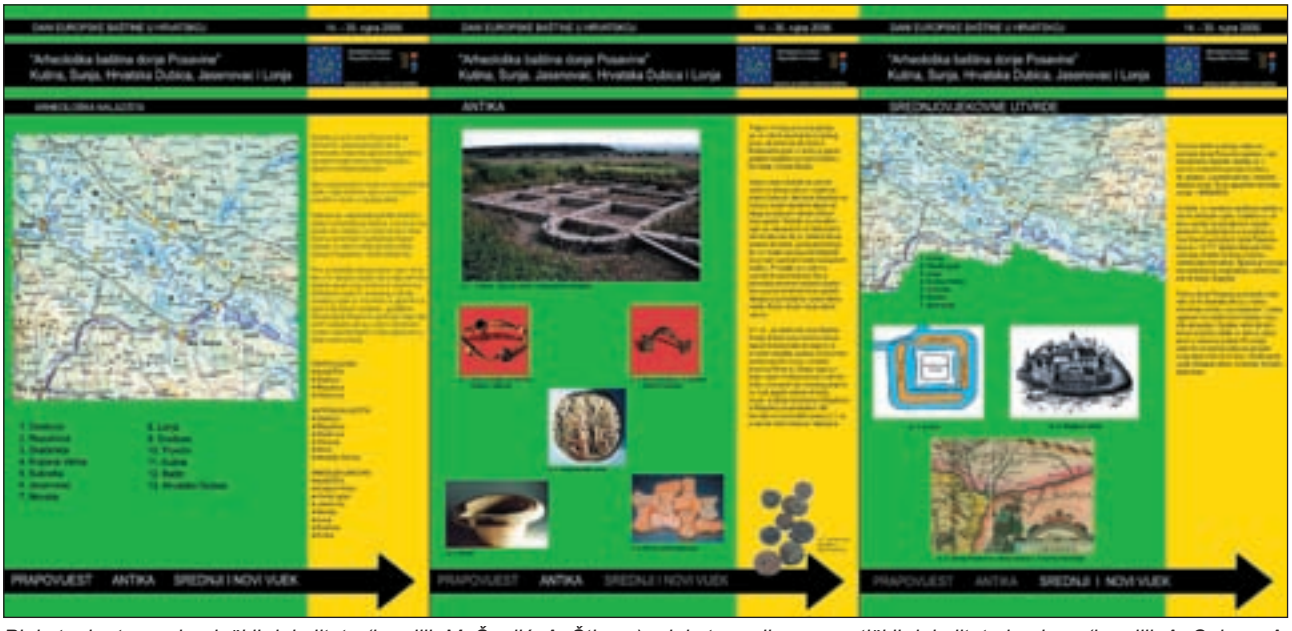
Andrea Cukrov

Summary

In September 2006 the Department for Protection of Archaeological Heritage of the Administration for Cultural Heritage of the Ministry of Culture of the Republic of Croatia joined the Days of European Heritage project. The topic in 2006 was ‘The Sound of Heritage’. 10 educational exhibition panels were made all under the title ‘Archaeological Heritage of Donja Posavina’. The aim of the exhibition was to familiarize the local population with their archaeological heritage.



Uvodni plakat izložbe s prikazanim lokalitetima i nalazima s područja općina Kutine, Sunje, Hrvatske Dubice, Jasenovca i Lonje (izradili: A. Cukrov, A. Štimac)



Plakat s kartom arheoloških lokaliteta (izradili: M. Šunjić, A. Štimac), plakat s prikazom antičkih lokaliteta i nalaza (izradili: A. Cukrov, A. Štimac), plakat s prikazom srednjovjekovnih lokaliteta i nalaza (izradili: D. Fofić, A. Štimac)

POPIS KRATICA/*ABBREVIATIONS* :

Z – upisano u Registar kulturnih dobara RH, Lista zaštićenih kulturnih dobara
P – upisano u Registar kulturnih dobara RH, Lista preventivno zaštićenih kulturnih dobara
R – kulturno dobro zaštićeno prema zakonu iz 1967. (NN 7/67)

o.	otok
op.	grad/općina

Literatura

AIA	Annales Instituti Archaeologici (Zagreb)
ARR	Arheološki radovi i rasprave (Zagreb)
AV	Arheološki vestnik (Ljubljana)
BAR	British Archaeological Reports, International Series (Oxford)
Godišnjak ZSKH	Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske (Zagreb)
GZM	Glasnik Zemaljskog muzeja (Sarajevo)
HAnt	Histria antiqua (Pula)
HArch	Histria archaeologica (Pula)
HAG	Hrvatski arheološki godišnjak (Zagreb)
Izdanja HAD	Izdanja Hrvatskog arheološkog društva (Zagreb)
Ljetopis JAZU	Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (Zagreb)
VAHD	Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku (Split)
VAMZ	Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu (Zagreb)
VAPD	Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku (Split)
VHAD	Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva (Zagreb)
OA	Opuscula Archaeologica (Zagreb)
Obavijesti HAD	Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva (Zagreb)
PPUD	Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji (Split)
Prilozi IAZ	Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu (Zagreb)
Radovi FFZ	Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru (Zadar)

POPIS SURADNIKA/*INDEX OF CO-AUTHORS*

Ahern, James C. M.	Department of Anthropology, University of Wyoming, Laramie, SAD
Azinović Bebek, Ana	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Babić, Angela	Muzej triljskog kraja, Don Ante Bućana 1, 21240 Trilj
Baćani, Iskra	Gradski muzej Sisak, Kralja Tomislava 10, 44000 Sisak
Balbo, Andrea	Valdagno, Italija
Balen, Jacqueline	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Barada, Martina	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Puli, Ulica grada Graza 2, 52000 Pula
Barbarić, Vedran	Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Radovanova 13, 21000 Split
Batović, Šime	Zadar
Bekić, Luka	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Cvijete Zuzorić 43, 10000 Zagreb
Belaj, Juraj	Institut za arheologiju, Ulica grada Vukovara 68, 10000 Zagreb
Bobovec, Ana	Muzej Moslavine, Trg kralja Tomislava 13, 44320 Kutina
Bojčić, Zvonko	Arheološki muzej Osijek, Trg Sv. Trojstva 2, 31000 Osijek
Bolšec Ferri, Narcisa	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Puli, Ulica grada Graza 2, 52000 Pula
Botić, Katarina	Institut za arheologiju, Ulica grada Vukovara 68, 10000 Zagreb
Bugar, Aleksandra	Muzej grada Zagreba, Opatička 20-22, 10000 Zagreb
Bully, Sebastien	Francuska
Burić, Marcel	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb
Burić, Tonči	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače b.b., 21000 Split
Burkowsky, Zdenko	Gradski muzej Sisak, Kralja Tomislava 10, 44000 Sisak
Burmaz, Josip	Kaducej d.o.o., Papandopulova 27, 21000 Split
Cukrov, Andrea	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kultrune baštine, Odjel za arheološku baštinu, Runjaninova 2, 10000 Zagreb
Čargo, Boris	Arheološki muzej u Splitu, Zrinsko-frankopanska 25, 21000 Split
Čataj, Lea	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Čaušević Bully, Morana	Omišalj
Čerina, Dubravka	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Splitu, Porinova b.b., 21000 Split
Čimin, Robert	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Čondić, Natalija	Arheološki muzej Zadar, Trg opatice Čike 1, 23 000 Zadar
Čučković, Lazo	Gradski muzej Karlovac, Strossmayerov trg 7, 47000 Karlovac
Čučković, Zoran	Muzej Grada Umaga, Trg sv. Martina 1, 52470 Umag
Delonga, Vedrana	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače b.b., 21000 Split
Demicheli, Dino	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Dizdar, Marko	Institut za arheologiju, Ulica grada Vukovara 68, 10000 Zagreb
Džin, Kristina	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Fadić, Ivo	Muzej antičkog stakla, Poljana Zemaljskog odbora 1, 23000 Zadar
Filipec, Krešimir	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Filipović, Slavica	Muzej Slavonije, Trg Sv. Trojstva 6, 31000 Osijek
Forenbaher, Stašo	Institut za antropologiju, Ulica grada Vukovara 72/IV, 10000 Zagreb
Girardi Jurkić, Vesna	Sveučilište u Zagrebu, Međunarodni istraživački centar za arheologiju, Brijuni – Medulin, 52100 Pula
Giunio, Kornelija A.	Arheološki muzej u Zadru, Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar

Gjurašin, Hrvoje	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače b.b., 21000 Split
Gluščević Smiljan	Arheološki muzej u Zadru, Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar
Göericke-Lukić, Hermina	Muzej Slavonije, Trg Sv. Trojstva 6, 31000 Osijek
Gugo Rumštajn, Katarina	Kninski muzej, Fra L. Maruna 1, 22300 Knin
Hänsel, Bernhard	Institut für Prähistorische Archäologie, Freie Universität, Berlin
Haraša, Ivana	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Hršak, Tomislav	Arheološki muzej Osijek, Trg Sv. Trojstva 2, 31000 Osijek
Iskra-Janošić, Ivana	Gradski muzej Vinkovci, Trg bana Josipa Šokčevića 16, 32100 Vinkovci
Jakovljević, Goran	Gradski muzej Bjelovar, Trg E. Kvaternika 1, 43000 Bjelovar
Jakšić, Nikola	Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest umjetnosti, Obala Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Jelinčić, Kristina	Institut za arheologiju, Ulica grada Vukovara 68, 10000 Zagreb
Jurić, Radomir	Arheološki muzej u Zadru, Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar
Jurišić, Mario	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Cvijete Zuzorić 43, 10000 Zagreb
Jurković, Miljenko	Sveučilište u Zagrebu, Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Kalafatić, Hrvoje	Institut za arheologiju, Ulica grada Vukovara 68, 10000 Zagreb
Kamenjarin, Ivanka	Muzej grada Kaštela, Dvorac Vitturi, Brce 1, 21215 Kaštel Lukšić
Karavanić, Ivor	Filozofski fakultet Svečilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Karavanić, Snježana	Institut za arheologiju, Ulica grada Vukovara 68, 10000 Zagreb
Katavić, Vedran	Kaukal d.o.o., Fra Luje Maruna 1, 21000 Split
Katić, Miro	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Trogiru, Palača Ćipiko, Gradska ulica 41/2, 21220 Trogir
Katunarić, Tea	Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Radovanova 13, 21000 Split
Kirigin, Branko	Arheološki muzej u Splitu, Zrinsko-frankopanska 25, 21000 Split
Kliškić, Damir	Arheološki muzej u Splitu, Zrinsko-frankopanska 25, 21000 Split
Kolak, Tatjana	Muzej Like Gospić, Dr. Franje Tuđmana 3, 53 000 Gospić
Kolega, Marija	Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest umjetnosti, Obala Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Komšo, Darko	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Korač, Zrinka	Gradski muzej Požega, Matice hrvatske 1, 34300 Požega
Kovačević, Nela	Arheo Plan d.o.o., Butkovina 7, 20216 Dubravka
Kovačević, Saša	Institut za arheologiju, Ulica grada Vukovara 68, 10000 Zagreb
Kovačić, Branka	Muzej Međimurja, Trg Republike 5, 40000 Čakovec
Kovačić, Liljana	Dubrovački muzeji – Arheološki muzej, Braće Andrijića 7, 20000 Dubrovnik
Kovačić, Vladimir	Zavičajni muzej Poreštine, Dekumanska 9, 52440 Poreč
Krznarić Škrivanko, Maja	Gradski muzej Vinkovci, Trg bana Josipa Šokčevića 16, 32100 Vinkovci
Kurilić, Anamarija	Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest, Obala Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Kušan-Špalj, Dora	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Lapajne, Damjan	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Zagrebu, Mesnička 49, 10000 Zagreb
Libernjak, Anita	Muzej Cetinske krajine, A. Kačića Miošića 5, 21230 Sinj
Lipovac Vrkljan, Goranka	Institut za arheologiju, Ulica grada Vukovara 68, 10000 Zagreb
Lolić, Tatjana	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Zagrebu, Mesnička 49, 10000 Zagreb
Lozuk, Josip	Muzej Brodskog Posavlja, Starčevićeva 40, 35000 Slavonski Brod
Mardešić, Jagoda	Arheološki muzej u Splitu, Zrinsko-frankopanska 25, 21000 Split

Marić, Iva	Sveučilište u Zagrebu, Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Marjanović, Brunislav	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Marković, Zorko	Institut za arheologiju, Ulica grada Vukovara 68, 10000 Zagreb
Mašić, Boris	Muzej grada Zagreba, Opatička 20-22, 10000 Zagreb
Matošević, Damir	Zavičajni muzej grada Rovinja, Trg maršala Tita 11, 52210 Rovinj
Michl, Ivona	Dubrovački muzeji – Arheološki muzej, Braće Andrijića 7, 20000 Dubrovnik
Mihaljević, Marija	Gradski muzej Nova Gradiška, Trg kralja Tomislava 7, 35400 Nova Gradiška
Miholjek, Igor	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Cvijete Zuzorić 43, 10000 Zagreb
Mihovilić, Kristina	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Miklik-Lozuk, Lidija	Muzej Brodskog Posavlja, Starčevićeva 40, 35000 Slavonski Brod
Miletić, Ivana	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Sisku, Ivana Meštrovića 28, 44000 Sisak
Miloglav, Ina	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Milošević, Ante	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače b.b., 21000 Split
Minichreiter, Kornelija	Institut za arheologiju, Ulica grada Vukovara 68, 10000 Zagreb
Miracle, Preston T.	University of Cambridge, Cambridge, Velika Britanija
Miše, Maja	Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Radovanova 13, 21000 Split
Miškiv, Jesenka	Muzej Brodskog Posavlja, Starčevićeva 40, 35000 Slavonski Brod
Mušič, Branko	Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Odelek za arheologijo, Zevetiška 5, 1000 Ljubljana
Nemeth-Ehrlich, Dorica	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Okroša Rožić, Lana	Gradski muzej Križevci, T. Sermagea 2, 48260 Križevci
Olujić, Boris	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Katedra za stariju povijest, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Paušak, Mirjana	Zavičajni muzej Stjepana Grubera, Savska 3, 32270 Županja
Pavišić, Ivančica	Institut za arheologiju, Ulica grada Vukovara 68, 10000 Zagreb
Pavlek, Tihana	Rijeka
Pavlović, Ivo	Muzej Đakovštine Đakovo, Ante Starčevića 34, 31400 Đakovo
Pedišić, Ivan	Muzej grada Šibenika, Gradska vrata 3, 22000 Šibenik
Peković, Jelica	Omega engineering d.o.o., Riječka 16a, 20000 Dubrovnik
Peković, Željko	Omega engineering d.o.o., Riječka 16a, 20000 Dubrovnik
Percan, Tihomir	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Juršići 7, 52342 Svetvinčenat
Petrinec, Maja	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače b.b., 21000 Split
Pintarić, Tatjana	Muzej Turopolja, Trg kralja Tomislava 1, 10410 Velika Gorica
Pleše, Tajana	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Podrug, Emil	Muzej grada Šibenika, Gradska vrata 3, 22000 Šibenik
Potrebica, Hrvoje	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Arheološki zavod, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Puhara, Helena	Muzeji i galerije Konavala, Ulica Vlahe Bukovca 5, 20210 Cavtat
Radić Rossi, Irena	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Cvijete Zuzorić 43, 10000 Zagreb
Radović, Mate	Arheološki muzej Zadar, Muzej ninskih starina, Trg Kraljevac 8, 23232 Nin
Rajić Šikanjić, Petra	Institut za antropologiju, Ulica grada Vukovara 72/IV, 10000 Zagreb
Rapan Papeša, Anita	Gradski muzej Vinkovci, Trg bana Josipa Šokčevića 16, 32100 Vinkovci
Rismondo, Tajma	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Splitu, Porinova b.b., 21000 Split
Rizner, Mia	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Rijeci, Užarska 21, 51000 Rijeka

Salajić, Silvija	Gradski muzej Virovitica, Dvorac Pejačević, 33000 Virovitica
Sanader, Mirjana	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Schejbal, Berislav	Daruvar
Sekelj Ivančan, Tajana	Institut za arheologiju, Ulica grada Vukovara 68, 10000 Zagreb
Skelac, Goran	Geoarheo d.o.o., Črnomerac 54, 10000 Zagreb
Sokač-Štimac, Dubravka	Gradski muzej Požega, Matice hrvatske 1, 34300 Požega
Soklič, Jurij	Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Odelek za arheologijo, Zevetiška 5, 1000 Ljubljana
Starac, Alka	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Starac, Ranko	Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Muzejski trg 1, 51000 Rijeka
Sunko, Ana	Kaukal d.o.o., Fra Luje Maruna 1, 21000 Split
Šarić, Elvira	Muzej grada Splita, Papalićeva 1, 21000 Split
Šimek, Marina	Gradski muzej Varaždin, Strossmayerovo šetalište 7, 42000 Varaždin
Šimić, Jasna	Muzej Slavonije, Trg Sv. Trojstva 6, 31000 Osijek
Šiša Vivek, Marija	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Škiljan, Ivana	Muzeji Hrvatskog zagorja, Dvor Veliki Tabor, 49216 Desinić
Škoberne, Želimir	Muzej grada Zagreba, Opatička 20-22, 10000 Zagreb
Šošić, Rajna	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Šuta, Ivan	Muzej grada Kaštela, Brce 1, Dvorac Vitturi, 21215 Kaštel Lukšić
Terrier, Jean	Švicarska
Teržan, Biba	Institut für Prähistorische Archäologie, Freie Universität, Berlin
Tkalčec, Tatjana	Institut za arheologiju, Ulica grada Vukovara 68, 10000 Zagreb
Tomasović, Marinko	Gradski muzej Makarska, Obala kralja Tomislava 17/1, 21300 Makarska
Tomaš, Goranka	Muzej grada Trogira, Gradska vrata 4, 21220 Trogir
Tomaš, Tea	Gradski muzej Sisak, Kralja Tomislava 10, 44000 Sisak
Tomičić, Željko	Institut za arheologiju, Ulica grada Vukovara 68, 10000 Zagreb
Tončinić, Domagoj	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Uhač, Marko	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Puli, Ulica grada Graza 2, 52000 Pula
Ujčić, Željko	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Vekić, Amelio	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Zagrebu, Mesnička 49, 10000 Zagreb
Višić Ljubić, Ema	Arheološki muzej u Splitu, Zrinsko-frankopanska 25, 21000 Split
Višnjić, Josip	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Juršići 7, 52342 Svetvinčenat
Vodička, Kristina	Geoarheo d.o.o., Črnomerac 54, 10000 Zagreb
Vujnović, Nikša	Kaducej d.o.o., Papandopulova 27, 21000 Split
Vukosavljević, Nikola	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Zaninović, Joško	Gradski muzej Drniš, Domovinskog rata 38, 22320 Drniš
Zaninović, Nataša	Javna ustanova NP „Krka“, Odsjek za arheologiju i kulturno-povijesnu baštinu, 22000 Šibenik
Zlatunić, Romuald	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Zmaić, Vesna	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Cvijete Zuzorić 43, 10000 Zagreb
Zupčić, Krunoslav	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Cvijete Zuzorić 43, 10000 Zagreb
Želle, Morena	Javna ustanova Park prirode “Žumberak-Samoborsko gorje”, Slani dol 1, 10430 Samobor
Žeravica, Zdenko	Dubrovački muzeji – Arheološki muzej, Braće Andrijića 7, 20000 Dubrovnik
Wiewegh, Zoran	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Runjaninova 2, 10000 Zagreb

SADRŽAJ/*CONTENTS*

Osječko-baranjska županija 6

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
1	Autocesta Vc, dionica Osijek – Đakovo	–	P, A, SV, NV
2	Belišće – Staro Valpovo	Belišće	P
3	Ciglana i Čemin – Ciganska pošta	Čeminac	P, SV
4	Čepin – Ovčara/Tursko groblje	Čepin	P, SV
5	Ivandvor – šuma Gaj	op. Đakovo	P, SV
6	Kaznica – Rutak	Selci Đakovački	P, SV
7	Krčavina	Novi Perkovci	P
8	Osijek – Ciglana i Zeleno polje	Osijek	P, A, SV
9	Osijek – Huttlerova 20 – 22	Osijek	A
10	Osijek – Krstova 6	Osijek	A
11	Pajtenica	Selci Đakovački	P, SV
12	Rimska cesta	Bilje	A
13	Várhegy – Mocsolás (Zmajevac)	Zmajevac	A

Vukovarsko-srijemska županija 32

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
14	Bapska – Gradac	Bapska	P
15	Berava – Crna greda	Štitar	A
16	Ilok – crkva sv. Petra Apostola	Ilok	P, SV
17	Ilok – dvor knezova Iločkih	Ilok	P, A, SV, NV
18	Ilok – Gornji grad (plato)	Ilok	SV
19	Jakovci	Karadžičevo	SV
20	Sopot	Vinkovci	P
21	Stari Jankovci – Gatina	Stari Jankovci	P, A, SV, NV
22	Vinkovačko područje	–	P, A, SV, NV
23	Vinkovci – rijeka Bosut	Vinkovci	A, NV
24	Vinkovci – Ružina ul. 37	Vinkovci	P
25	Vinkovci – Srijemska ul. 9	Vinkovci	A
26	Vinkovci – Ul. hrvatskih kraljeva 32	Vinkovci	A
27	Vinkovci – Ul. hrvatskih žrtava 1a	Vinkovci	A
28	Vinkovci – Ul. I. G. Kovačića 32	Vinkovci	A
29	Vinkovci – Ul. I. Gundulića 10	Vinkovci	A
30	Vinkovci – Ul. J. Kozarca 6	Vinkovci	A, SV
31	Vinkovci – Ul. J. Kozarca 52	Vinkovci	P, A
32	Vinkovci – Ul. J. Kozarca 62	Vinkovci	P, A, SV
33	Vinkovci – Ul. M. Gupca 48	Vinkovci	A
34	Vinkovci – Ul. M. Gupca 99	Vinkovci	P, A
35	Vinkovci – zaštićena arheološka zona	Vinkovci	P, A, SV, NV
36	Vučedol – vinograd Streim	op. Vukovar	P
37	Zvizdan grad	Soljani	SV

Brodsko-posavska županija 66

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
38	Bregovi	Stružani	P, SV
39	Crišnjevi (naselje i nekropola)	Mačkovac	P
40	Debela šuma	Stari Perkovci	P, SV
41	Krnjice – Jelanje	Donji Andrijevci	P
42	Ravnjaš	Nova Kapela	P
43	Sela	Stari Perkovci	P, A, SV
44	Slavča	Nova Gradiška	P
45	Sl. Brod – Ciglana Brod	Slavonski Brod	–
46	Sl. Brod – Galovo	Slavonski Brod	P
47	Sl. Brod – Mesićeva 7	Slavonski Brod	SV, NV
48	Sl. Brod – Šetalište braće Radić 16	Slavonski Brod	P, A, SV, NV
49	Sl. Brod – Starčevićeva 9	Slavonski Brod	P, A, SV, NV
50	Slavonski Šamac (op.)	Kruševica, Slavonski Šamac	P, A, SV

Požeško-slavonska županija ……86

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
51	Gradci	Kaptol	P
52	Požega – dvorište katastra	Požega	SV, NV
53	Požega – Trg sv. Terezije	Požega	SV
54	Treštanovačka gradina	Tekić	A

Virovitičko-podravska županija …… 94

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
55	Crkvari – crkva sv. Lovre	Crkvari	SV
56	Dvorina	Orešac	A
57	Nova Bukovica – Sjenjak	Nova Bukovica	P
58	Rijeka Drava	Novi Gradac	P, NV
59	Suhopolje – Kliškovac	Suhopolje	SV
60	Virovitica – Batelije	Virovitica	P
61	Virovitica – srednjovjekovna utvrda	Virovitica	SV
62	Zvonimirovo – Veliko polje	Zvonimirovo	P, SV

Bjelovarsko-bilogorska županija …… 108

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
63	Orovački vinogradi	Orovac	P
64	Sirač – Stari grad	Sirač	SV, NV
65	Sreza – pavlinski samostan	Pavlin Kloštar	SV

Koprivničko-križevačka županija ……116

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
66	Brezovljani	Brezovljani	P
67	Kalnik – Igrišće	op. Kalnik	P
68	Križevci – Karane	Karane	P
69	Rudičevo	Torčec	SV
70	Torčec – Prečno pole I	Torčec	A, SV
71	Veliki Kalnik (stari grad)	Kalnik	SV, NV

Međimurska županija . ..... ……128

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
72	Mursko Središće – most	Mursko Središće	A, SV
73	Stara Ves	Strahoninec	P, A, SV, NV

Varaždinska županija ..... …… ……132

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
74	Blizna	Jakopovec	P, A, SV
75	Brezje 1	op. Varaždin	P, SV
76	Brezje 3	op. Varaždin	P, SV
77	Gradišće – Čanjevo	Čanjevo	P, SV
78	Ivanec – Stari grad	Ivanec	SV, NV
79	Lonja – Gradišče	Matušini	P, A, SV
80	Šarnjak	Šemovec	P, A, SV
81	Utvrda Paka	Paka	SV
82	Varaždin – Stari grad	Varaždin	SV, NV
83	Varaždinske Toplice – gradski park	Varaždinske Toplice	A

Krapinsko-zagorska županija ..... …… ……154

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
84	Dvorac Veliki Tabor	Desinić	NV
85	Krapina – stari grad Krapina	Krapina	SV
86	Lobor – MB Gorska	Lobor	P, A, SV, NV
87	Mali Tabor	Prišlin	SV
88	Plemićki grad Vrbovec	Klenovec Humski	SV
89	Špićak	Bojačno	P, A

Grad Zagreb i Zagrebačka županija 168

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
90	Andautonija – Župna livada	Šćitarjevo	A
91	Budinjak – kapela sv. Petke	Budinjak	SV, NV
92	Budinjak – nekropola	Budinjak	P
93	Okretište Velika Gorica – jug	Kurilovec	P
94	Prozorje – crkva sv. Martina	Prozorje	SV, NV
95	Spilja Židovske kuće	Cerovica	P, SV, NV
96	Stari grad Žumberak	op. Žumberak	SV
97	Zagreb – Trg sv. Marka	Zagreb	P, SV, NV
98	Žumberak – crkva sv. Nikole	Žumberak	SV

Sisačko-moslavačka županija 186

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
99	Ciglenice	Osekovo	A
100	Hrvatska Kostajnica – kapela sv. Ane	Hrvatska Kostajnica	SV, NV
101	Kiringrad	Kirin	P, A, SV
102	Kutina – Kutinska lipa	Kutina	A
103	Lukinić pećina	Čremušnica	P
104	Pavlinski samostan sv. Petra	op. Topusko	SV
105	Sisak – A. Starčevića 20	Sisak	A
106	Sisak – Euroherc	Sisak	A, NV
107	Sisak – Igralište OŠ 22. lipnja	Sisak	A
108	Sisak – Retencijski bazen 8	Sisak	A, NV
109	Sisak – Transportni kolektor II.	Sisak	A, NV
110	Sisak – Žitni magazin	Sisak	A, NV
111	Siscija – Sv. Kvirin	Sisak	A
112	Topusko – Blatne kupke	Topusko	A
113	Turska kosa	Velika Vranovina	P

Karlovačka županija 210

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
114	Kamensko – pavlinski samostan	Kamensko	P, SV
115	Orišje – Gradišće	Orišje	P
116	Pećina Zala	Tounj	P, A, SV
117	Rijeka Korana	Hrvatski Blagaj	NV
118	Rijeka Mrežnica	Sv. Petar Mrežnični, Cerovac, Zvečaj	A, NV
119	Stari grad Barilović	Barilović	SV

Istarska županija 222

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
120	Bale – benediktinski samostan i crkva	Bale	A, SV, NV
121	Čepićko polje	op. Kršan, op. Pićan	P, A, SV, NV
122	Galižana – Sv. Marija	Galižana	A
123	Guran	Guran	P, SV
124	Kargadur	Ližnjan	P
125	Katoro – rt Tiola	Katoro	A
126	Kornede	Galižana	P, A
127	Krvavići – Boškina	Krvavići	P, A
128	Limski kanal	Kanfanar, Rovinj	P
129	Lorun	Vabriga, Tar	A
130	Lovrečica – villa rustica	Lovrečica	A, SV, NV
131	Monkodonja	Kokuletovica	P
132	Mušego	Rovinj	P
133	Na križu – crkva sv. Severina	Guran	A, SV
134	Nezakcij – forum	Valtura	A
135	Pećina Laganiši	Laganiši	P, A
136	Pelićeti	Stancija Pelićeti	A

137	Plićina Buje	op. Umag	A
138	Poreč – Marafor	Poreč	A
139	Pula – Forum	Pula	A, SV, NV
140	Pula – gradska četvrt Sv. Teodora	Pula	A, SV, NV
141	Ripenda	op. Labin, op. Kršan	P, NV
142	Sv. Eufemija	op. Rovinj	SV
143	Sv. Mihovil	Bale	P
144	Sv. Mihovil Banjolski	Peroj	SV
145	Šurida – Mala vala	Šurida	A, SV
146	Umag – luka	Umag	–
147	Umag – Sv. Andrija	Umag	NV
148	Uvala Valeta	Vabriga, Tar	A
149	Vižula	Medulin	A

Primorsko-goranska županija 284

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
150	Crikvenica	op. Crikvenica	P, A, SV, NV
151	Crikvenica – Igralište	Crikvenica	A
152	*Fulfinum* – forum	Omišalj	A
153	Kaštelina	Kampor	A, SV
154	Keršovani vrh – gradina	Garica	P, A, SV
155	Klana – utvrda Gradina	op. Klana	SV
156	Liburnijski limes	Studena	A
157	Mirine	Omišalj (o. Krk)	A, SV
158	Mohorov – uvala Blatna	Omišalj (o. Krk)	A, SV
159	Njivice – Poje	Njivice (o. Krk)	A, SV
160	Osor – benediktinska crkva i samostan	Osor (o. Cres)	A, SV, NV
161	Prezid	Prezid	A
162	Rab – Ulica D. Dokule	Rab (o. Rab)	A, SV, NV
163	Rijeka – Sv. Križ	Rijeka	SV, NV
164	Stepeci	Kukuljanovo	P, NV
165	Studena – Sv. Nikola	Studena	SV
166	Sv. Marin (otok)	op. Novi Vinodolski	A, SV, NV
167	Sv. Nikola	Mire (o. Krk)	A

Ličko-senjska županija 314

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
168	Caska – gospodarski kompleks	Caska (o. Pag)	A
169	Caska – nekropola	Caska (o. Pag)	A
170	Caska – podmorje	Caska (o. Pag)	A
171	Caska – utvrda Sv. Juraj	Caska (o. Pag)	A
172	Pod cvitušom	Lovinac	A
173	Podum – Sv. Marko	Podum	SV, NV
174	Smiljan – Crikvine Čovini	Smiljan – Čovini	SV
175	Udbina – stolnica sv. Jakova	Udbina	SV, NV

Zadarska županija 328

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
176	*Asseria*	Podgrađe	P, A
177	Cvijina gradina	Kruševo	P, A
178	Nin – Banovac	Nin	P, A, SV, NV
179	Povljana (općina)	op. Povljana (o. Pag)	P, A, SV, NV
180	Radašinovci – Vinogradine	Radašinovci	SV
181	Silba – Južni grebeni	o. Silba	A
182	Starigrad Paklenica – Sv. Petar	Starigrad Paklenica	SV, NV
183	Škabrnja – Sv. Luka	Šakabrnja	A
184	Škornica	op. Privlaka	P, A

185	Velika pećina u Kličevici	Raštevići	P
186	Zadar – Relja (Trgovački centar)	Zadar	A
187	Zadar – Relja (Vrt Relja)	Zadar	P, A
188	Zadar – Relja (Zrinsko-frankopanska)	Zadar	A
189	Zadar – Sv. Nikola	Zadar	P, NV
190	Zadarski akvatorij	–	A, SV
191	Zaton – rt Kremenjača	Zaton	A

Šibensko-kninska županija 362

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
192	Bribirska glavica	Bribir	P, A, SV
193	Burnum – amfiteatar	Ivoševci	A
194	Burnum – vojni logor	Ivoševci	A
195	Cecela	Siverić	A, SV
196	Danilo – Bitinj	Danilo	P
197	Hidroelektrana Krka	op. Promina	NV
198	Ključica – srednjovjekovna utvrda	Ključ (Miljevci)	SV
199	Oziđana pećina	Bogatić Miljevački	P
200	Plićina Mijoka	op. Murter – Kornati	NV
201	Pokrovnik – Copića njive	Pokrovnik	P
202	Unešić – grobljanska crkva sv. Jurja	Unešić	SV, NV
203	Uzdolje – Grablje	Uzdolje	NV
204	Žirje – Gradina	o. Žirje	A

Splitsko-dalmatinska županija 384

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
205	Autocesta Split – Ploče, dionica Bisko – Šestanovac	–	P, SV
206	Autocesta Split – Ploče, dionica Šestanovac – Zagvozd	–	P, SV
207	Autocesta Split – Ploče, dionica Zagvozd – Ravča	–	P, SV
208	Biranj – Njivice	Kaštel Lukšić	P, A, SV
209	Gardun (*Tilurium*)	Gardun	A
210	Gornja Podstrana – crkva sv. Ante i Roka	Gornja Podstrana	SV
211	Gradina na Velom Bijaću	Kaštel Štafilić	P, A
212	*Issa* – arhitektura uz helenističke zidine	Vis (o. Vis)	A
213	*Issa* – rimske terme	Vis (o. Vis)	A
214	K. Kambelovac – kula i ljetnikovac Cambi	Kaštel Kambelovac	NV
215	K. Stari – Sv. Nikola	Kaštel Stari	SV
216	K. Sućurac – Trstenik	Kaštel Sućurac	A
217	K. Sućurac – Donje Krtine	Kaštel Sućurac	A
218	Klapavice – Crkvina	Klapavice	A, SV
219	Luka Vis	Vis (o. Vis)	A
220	Ostrog – Balavan	Kaštel Lukšić	P, A, SV
221	Podmorje Palagruže	op. Komiža	A
222	Planina Biokovo	op. Makarska, op. Vrgorac, op. Zagvozd	P, SV
223	Regija Poljica	Poljica	P, A, SV, NV
224	Salamandrija	o. Palagruža	P, A, SV, NV
225	Salona – amfiteatar	Solin	A
226	Salona – Episkopalni kompleks	Solin	A
227	Salona – Marusinac	Solin	A
228	Salona – Oratorij A	Solin	A
229	Salona – teatar	Solin	A
230	Sinj – tvrđava Grad	Sinj	SV, NV
231	Sinj – tvrđava Grad	Sinj	SV
232	Split – Dioklecijanova p., Alješijeva 6	Split	A, SV, NV
233	Split – Dioklecijanova p., Krešimirova ul.	Split	A, SV, NV
234	Split – Dioklecijanova p., Kuća Andrić	Split	A, SV, NV

235	Split – Prokurative	Split	NV
236	Split – Spinut	Split	A
237	Split – Svačićeva ul.	Split	?
238	Špilja Kopačina	Donji Humac (o. Brač)	P
239	Trilj – Latinčeve kuće	Trilj	SV
240	Trilj (općina)	op. Trilj	P, A, SV, NV
241	Trogir – kaštel Kamerlengo	Trogir	SV, NV
242	Turska peć	Zeljovići	P, SV
243	Vranjic – zapadna i južna obala	Vranjic	P, A, SV

Dubrovačko-nervetanska županija 454

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
244	Cavtat – uvala Tiha	Cavtat	A
245	Dubrovnik – park Gradac	Dubrovnik	P, SV
246	Đurovića špilja	Močići	P
247	Grad	Nakovana	P, A
248	Konavle – Gornja banda	Zvekovica, Lovorno, Pridvorje, Ljuta	A
249	Otok Sv. Marije	Goveđari (o. Mljet)	P, A, SV, NV
250	Župa Dubrovačka (općina)	op. Župa Dubrovačka	P, A, SV

Varia 470

Regionalni tečaj konzervacije arheološke baštine u jugoistočnoj Europi: „Dokumentiranje, dijagnoza i planiranje konzervacije arheološke baštine“, Sremska Mitrovica, 2006.

Ljetna radionica na temu strateškog vrednovanja okoliša na području Caske na otoku Pagu

Dani europske baštine, tema 2006. „Zvuk baštine“, izložba „Arheološka baština Donje Posavine“

Popis kratica 476

Popis suradnika 477

Sadržaj 481



UPUTE ZA PREDAJU IZVJEŠĆA

Rokovi za predaju:

- u sljedećem broju godišnjaka bit će objavljena izvješća s arheoloških istraživanja tijekom kalendarske godine 2007.
- izvješća se predaju najkasnije do 15. 2. 2008. (iznimka su izvješća o istraživanjima koja su završila tijekom prosinca – rok za predaju je 1. 3. 2008.)

Tekst:

1. tekstovi se pišu u Microsoft Wordu, znakovlju Times New Roman (pisani na PC-ju), veličina slova 12, s proredom 1,5, snimljeni standardno kao doc. dokument;
2. tekst je potrebno pripremiti u što jednostavnijoj formi – tipku za prijelaz u novi red (enter) rabiti samo kod odvajanja poglavlja, izbjegavati tablice i sl.;
3. struktura izvješća mora biti prilagođena godišnjaku:

– uvodni dio mora sadržavati podatke o razdoblju istraživanja, razlozima istraživanja, broju katastarske čestice na kojoj je provedeno istraživanje, voditelju i investitoru istraživanja,
– nakon uvodnog dijela slijedi kratak opis istraživanja i pronađenog te datacija,
– završni dio izvješća mora sadržavati opis postupka s lokalitetom i nalazima nakon istraživanja;

4. bilješke je potrebno navoditi unutar teksta (ne u obliku fusnota);
5. glagole je potrebno pisati u bezličnom obliku (ne: istraživali smo; nego: istraživalo se);
6. potrebno je navesti samo osnovnu literaturu, rabeći kratice navedene u godišnjaku;
7. uz izvješće je obavezno priložiti i sažetak teksta za prijevod (sažetak može imati najviše 1 karticu teksta);
8. uz izvješće je potrebno priložiti i tekst koji prati slikovne priloge te ime autora priloga uz napomenu – foto, izradio i sl.);
9. tekstovi ne smiju imati više od 5 kartica (više kartica dopušteno je samo u slučaju iznimno velikih arheoloških zahvata kod kojih nije moguće sastaviti kraće izvješće);
10. tekstovi se predaju snimljeni na disketu ili CD i ispisani na papiru veličine A4.

Slikovni prilozi (fotografije i crteži):

1. predaju se odvojeno od teksta (ne kao njegov sastavni dio);
2. predviđena je objava najviše triju slikovnih priloga (obavezno priložiti i tekst slikovnog priloga);
3. ako se šalju fotografije, njihove dimenzije ne smiju biti manje od 10x15 cm;
4. digitalne fotografije moraju biti visoke kvalitete, u TIFF formatu, rezolucije najmanje 350 dpi i snimljene na CD (fotografije mogu biti i u JPEG formatu);
5. skenirani prilozi predaju se u TIFF formatu, rezolucije 350 dpi i snimljeni na CD;
6. slikovne priloge nije dopušteno slati snimljene u Wordu ili u drugim formatima osim navedenih.

U slučaju nedostatka opreme, moguć je dogovor s redakcijom.

Geografska karta:

- uz tekstove je potrebno dostaviti i preslik geografske karte u mjerilu 1 : 100.000 s označenim položajem lokaliteta (podatak će biti rabljen u redakciji prilikom obrade geografske karte pojedinih županija).

Podaci o autoru izvješća (za popis suradnika):

- ime i prezime, titula, ustanova u kojoj je zaposlen, adresa, odnosno kućna adresa ako je autor nezaposlen.

Podaci za kontakt:

Hrvatski arheološki godišnjak (redakcija)
Ministarstvo kulture
Uprava za zaštitu kulturne baštine
Odjel za arheološku baštinu
Runjaninova 2
10000 Zagreb

odgovorna osoba: mr. sc. Zoran Wiewegh
tel. 01/4866-239
e-mail: zoran.wiewegh@min-kulture.hr